

Гуцульська діалектна
ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕМІКА
в українській художній мові

СЛОВНИК
Том другий

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Інститут українознавства
при Прикарпатському національному університеті
імені Василя Стефаника

Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові

СЛОВНИК

у двох томах

Том 2

Н – Я

Івано-Франківськ
Місто НВ
2020

УДК 811.161.2'282(038)

Г 81

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 26 лютого 2019 р.)

Рецензенти

Мар'ян Скаб – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Микола Лесюк – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Автор ідеї та концепції, керівник проекту
і відповідальний редактор **Василь Грещук**

Книга вийшла друком за кошти
Івано-Франківського обласного бюджету

Г 81 Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові.
Словник : У 2 т. / Відповідальний редактор Василь Грещук. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2020. – Т. 2. – 468 с.

ISBN 978-966-428-670-8

ISBN 978-966-428-722-4 (т. 2)

“*Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові*” – це перший словник, у якому лексикографічно опрацьовано діалектну лексику й фраземіку одного говору (гуцульського), освоєну мовою української художньої літератури. У словникових статтях охарактеризовано значення понад 7,5 тисяч гуцульських діалектизмів, не враховуючи фонетичних варіантів, проілюстровано використання їх кожним автором у своїх художніх текстах із паспортизацією, відзначено їх образне вживання.

Для мовознавців, викладачів, аспірантів, студентів філологічних спеціальностей, учителів, письменників, краєзнавців, працівників видавництва і всіх, хто закоханий у самотутнє народне слово.

УДК 811.161.2'282(038)

ISBN 978-966-428-670-8

ISBN 978-966-428-722-4 (т. 2)

© Василь Грещук, 2020

– Н –

НАБЕЗІВНО див. **НАБИЗІВНО**

НАБЕШТАТИ СИ Док. до **бештати си**; насваритися, вилятися. *Бо ті гуцули – то як дики. То такий зіпсований нарід, що поняття переходить. Що я наговорюся їм, що **си я набештаю**, – а то все мов об стіну горохом, а то все ні до чого* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74); *Єк тот повідат: “Вже набив си він мене шо набив, та вже ж я го **си набештав**”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 65).

НАБИВОМ присл. Вдосталь, багато. *А ек утровивси нарід до горівки, тогди пани зачели **набивом** намітувати горівку людем у хати* (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

НАБИЗІВНО, НАБІЗІВНО, НАБЕЗІВНО присл. Напевно, точно. *Біжи до шандара – він солодко заговорить до тебе. **Набізівно** і сьогодні сидить у вас, тому то неня нікуди не пускає тебе. Скажи – сидить?* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 146); *А тепер майте милість і беріть десятку, бо мені лице ме лупитися перед моїми гістьми. А телицю завтра сам **набізівно** приведу то вам так истинно кажу, як би ви її мали у своїй пазусі* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 27); *– А скільки працювало в бутині? Скажіть, ви знаєте, скільки Микола мав дати Зінделеві пил у бутині? – Чув між людьми, що двадцять п'ять, але **набізівно** не знаю* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 222); *– Зайдемо до мене тай усе. Будьте спокійні! **Набезівно** голодні не вийдете* (У. Самчук. Гори говорять!, 19).

НАБИЛИТИ Док. до **набилювати**; натякнути, нагадати. – *Я тобі лиш **набилю**, – каже пастушок, – бо пилююся йти пасти худобу, а ти вже собі доходи: в того чоловіка, що бив тебе, – великі, як у страху, очі, добра рука, а ще ліпший розум!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 87); *– Але, не бійтеся, знаю я, знаю, відки це йде! Лиш **набилюв** Юсуп, що Продан: ого вже я дома! Вже мені другий раз не кажи!..* (М. Павлик. Вихора, 172).

НАБИЛЮВАТИ Натякати, нагадувати. – *Такому побратимові падеся покійника*

*рушниця, – **набилювали** газдині* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т. 1, 278); *– Тото буде так, проше пана, шо кум, віді, порушивси при трачці, бо то є усілякі ковбки, один лекийий, шо двох-трьох возме, а другий такий, шо й десетох йго не підойме, – **набилював** Прокіп лікареві* (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 77).

НАБИРАЧ Кошик. *Ціни майже однакові. Проте вимоги до самих ягід різні: одні брали лише чисті, збирані руками, ну й відповідно дорожче платили. Тільки мало хто підносив свої **набирачі** до тих; інші – без бадилля, ще інші – без бадилля, листочків, комах, камінчиків, які дехто докидав до ваги* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 16).

НАБИТІСЬКИЙ Заповнений вщент, повний. *Ну, гадаю собі, нима шо – треба своє видговорити, але де, мой, того Юру найти, коли це святих **набитіська** церьков* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

НАБИТІСЬКО присудк. сл. Повно. *На першій возі отік капітан чорнобривий, а поруч него жовнір молоденький. На другій возі жовнірні **набитісько*** (Марко Черемшина. Парасочка, т. 1, 249).

НАБИЗІВНО див. **НАБИЗІВНО**

НАБІЙ Утоптана снігова стежка, дорога. *А ек траф'єєтси така весна, шо зима всампередь изслизаєт из царинок, а витак аж падег **набій** на дорозі, то того року надійси доброго урожаю на усе* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

НАБІЛ Молочні продукти. [Василь:] *Хіба мама не знає, що і моя Катрусечка палкої крові та що нам не можна їсти ні м'яса, ні з **набілу**, ні з хліба нічо, хіба лиш одну натинку та чирок – а то такий ріденький, аби від одної порошиночки муки до другої була милья?* (Ю.Федькович. Як козам роги виправляють, 443); *Ой га! Біжіт борзо та кажіт Юрішкові, аби до кернички скочив дійнички мити, аби було куда **набіл** претати, га-га-га!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 138); *Дав йому кілька порад, як пасти худобу, як збирати **набіл**, та перестеріг: – З опришками ви*

собі не заходьте! (В. Гжицький. Опришки, 15); *Пориваючись за мрією у майбутнє, вона просила своїх добрих богів, а найбільше Велеса, щоб корівки й овечки їй щораз по двоє телились, щасно котились, щоб у хаті все між ногами плутались телятка і ягнятка, а худібка багато **набілу** давала* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 5); *Старий не пам'ятав, скільки йому років, сімдесят чи вісімдесят, зате пам'ятав, що це Штефанів тато мав його за помело на полонинах, бо не було на Верховині чоловіка, який міг би зрівнятися з Лукином у вмінні готувати **набіл**: він усе життя плекав плесканки будзу, очима довгими руками, що звисали до колін, народжував головки бринзи, збите ним масло пахло смачно і світилося жовтизною* (Р. Федорів. Жбан вина, 55); *Неля дізналася нарешті, що Орису можна зустріти щопонеділка на малому ринку, куди вона вивозить **набіл**, городовину та фрукти на продаж* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 331); *Вони не могли удвох з Квіткою знайти дорогу в лісах-темеях і вийти на полонину – з ними йшов, очевидно, лісничий, а ще, можливо, й Лакуста (?), а ще – хтось із тих людей, хто приносить до Буркута полонинський **набіл**, ще гості буркутські...* (С. Пушик. Карпатське літо, 283).

НАБЛЮСКОНИТИ Нахляпати водою, забруднити. *“Ану подивиси ти, хло’, йке ця шкєрідь **наблюсконила** у запічку. Йй йой йой”, – аж руки собі ломила, – “блюсконила ж би цьому біда голу, ек цєс ми опецок обнихарив та запіцьок виглюзив... Глюзавий би ж був цьому світ, дай то Боже, праведне Сонечко, днинко світла та велика, запашна”, – аж за голов ловилася та билася руками по полах із нужди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

НАБЛЮЧЮТАРИТИ Те саме, що **наблюсконити**. *Бабу аж голов заболіла, ек удивилася, йке дідо **наблючютарив** у запічку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

НАБОРЗІ присл. Нашвидку, наспіх, квапливо. *Він впав на землю та, повзучи серед густої трави, підліз до горючого шувару і запалив від нього **наборзі** скручений з сухої φοї смолоскип, опісля одним скоком опи-*

нився в потайнику (Р. Єндик. Регіт Аридника, 46); *Коби хоч де побачитися, **наборзі** до себе всміхнутися, легше стало б серцю, що б вже там і не було – а так... тобі жури-тися?* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 136); – <...> *Либонь затримавишся у селі, молодичка взялася готувати **наборзі** вечерю, щоб задобрити сердитого з цієї причини чоловіка* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 243).

НАБРЕНІТИ Набрякнути, розпухнути. *Бо так воно вже є, і нічого діяти! Бо і його ноги **набрєніли**, як скляні бєрвена, а кості спорохнявіли* (Марко Черемшина. Його кров, т. 2, 17).

НАБРЕСКЛИВИЙ Опухлий, набряклий, з в'ялою, обвислою шкірою. *Дрібні сльози розплилися по її **набрєсклому**, восковому лицю і потавали в ньому, як краплі роси на перегорілому пласті сіна* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 37); // образн. *Мертволиций місяць вибалушив свої совині очі з-поза **набрєсклої** хмари і стелить його горбату тінь назад нього* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112).

НАБРОЇТИ Накоїти, нашкодити. *Єк пушкар шос **наброїв** – однаково. Зараз двацїть і п'єть буків за малу провину, а за биришу – бирише* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 472); – <...> *Самі дївчата лиха **наброїли**, його полюбали, і тепєр він винєн* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 154).

НАБУВАТИ(СИ), НАБУВАТИСЯ, НАБУВАТИСЬ Частуватися, забавлятися, гоститися, веселитися; проводити гарно час, перебуваючи в гостях. *А гуцулка тота ек лиш куди мурза си відлучив – зара біжить до свого того любаса та й **набуваєси** з ним* (Г. Хоткевич. Довбуш, 106); *Коло церькви народи народєнні. Пют та **набуваютьси**. Такий шум, шо годі слова учюти* (О. Манчук. Храм, 58); – *Є, сусідко файна! Шєслива ти, що твій, ади, не п'єт та й не збиткуєси над тобов. А йк мій цо ннина божє п'єний з корими приходит та б'є мене, дїтву ногами копає. З хати вігонит, а сам із любасков **си набуват*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 65); – *Нам тепєр весєло будє жити! Ми мємо **набуватися*** (А. Крушельницький. Рубають лїс, 385);

*Гості! Дорогі мої набутливі гості, дивіться на Михайлове чудо, любуйтеся Михайловим чудом, **набувайтеся** коло Михайлового чуда!* (М. Магіос. Солодка Даруся, 82); *І коли баба було збіситься – / Брав у тайстрину хліба і меду / Та й тікав на полонину / До вільної волі, / **Набувався** там собі доволі* (М. Влад. В дідові гори, 24); – *Не мій тазда **набувається** поза хатою. Він зійшов у ярмарок, купити дурничок до хати* (Р. Єндик. Камінна душа, 155); *Він губився серед гуцулів, які самі себе забавляли й слухати не хотіли, що хтось ще може їм вказувати, як **набуватися*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 94); *Навколо ватри сиділи, і як кажуть гуцули, “**набувалися,**” тобто їли, пили й насолоджувалися бесідою Теребовля, гітарист Богдан, бас-гітарист Ярема, цимбаліст Володя, скрипаль Роман, вічно заглиблений у себе тромбоніст Людвіг і оператор Андрій, колишній знайомий Сашка* (М. Римар. Білий слон, 21); *Не хотіла нікого в хаті. Хотіла сама **набуватися** з чоловіком, аби їм ніхто попід ногами не плутався. Любила бувати на весіллях, хрестинах, храмах, взагалі не минали жодної okazji* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 166); // образн. *Вепри **набуваються**, – зупинився Олекса. <...> Звірі хапливо збирали жолуді, піднімали рила: задоволено чавкали; клинки ікол не обіцяли нічого приємного* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 186).

НАБУВАТИСЬ див. **НАБУВАТИСИ**

НАБУВАТИСЯ див. **НАБУВАТИСИ**

НАБУВАЮЧИСЬ Дієприсл. до **набуватися**; гарно проводячи час. *Отак, чи децю инак, побріхували між собою гречні газдині про Михайла з Матронкою після недільної служби Божої, подовго **набуваючись** під церковними стінами, та вигріваючи гарячими крижками гладенькі прицерковні лавиці, та зігріваючи безкостими язиками свої невтомні і чорнонебі від брехень роти* (М. Магіос. Солодка Даруся, 89).

НАБУВШИСЬ Дієприсл. до **набутися**. *Слухаючи сина, мати гірко плакала, а батько, **набувшись** у корчмі, магулив жінку за те, що вона вроїла дитині в голову клятву*

Рахманію (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 326).

НАБУДЛИВИЙ, НАБУТЛИВИЙ Забавний; який любить **набуватися**, забавлятися. *А старий піп, то такий ни був. То був **набудливий** чьоловік. Нираз так си лучело, шо й переночював разом из людьми, на команди п'ючі цілу ніч <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125); *Замолоду, то він був у головського війта пушкарем и то було ййго житє, бо він любив бути в Гриця Доникогого за пушкаря, бо то був гоноровий чоловік. **Набудливий**. А при набуткови був великий заведія* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 273); *Гості! Дорогі мої **набутливі** гості, дивіться на Михайлове чудо, любуйтеся Михайловим чудом, набувайтеся коло Михайлового чуда!* (М. Магіос. Солодка Даруся, 82).

НАБУТИ(СИ), НАБУТИСЯ 1. Док. до **набуватися**; нагулятися, нагостюватися, провести гарно час. – *Я так **си набув** на весілю у Згаревих, що витак ші три дни видходив вид тих набутків* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 95); *Був тилкої вдачі, кортіло ййго й з чюжєв чілідинов нираз у воросі **си набути*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141); *“На цим світі нашого лиш тілько, шо ззімо, вип'ємо, зносимо тай **набудемоси**”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 277); – *Мой, Срібнаре!.. погана твоя душа! – уже кипів гнівом тазда. Кинувши порожню тацю на землю, висмикнув з лежачої колоди тєслицю, ту, що корита довбають. – Чо прилемзав? Мало **набувся** у Мортка, ще моєї кервавиці тобі бракує?* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 49).

2. Бути довго, досхочу з ким-небудь; провести час. *Довбуш умішався у той цвітник живих цвітів, розглянув усі кути і гурти, але Параски не найшов. Якась таємна сила гнала ййго до цієї дівчини і не давала ййому супокою. Але щоби то був за легінь, щоб у неділю не **набувся**, з дівчиною не поговорив! Під вечір не втерпів тай пішов до Настуниної хати* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18); – *Просто хочу **набутися** з тобою. – Овва, **набутися!*** (М. Дзюба. Укриті небом, 63).

НАБУТИСЯ див. **НАБУТИСИ**

НАБУТКИ див. **НАБУТОК**

НАБУТЛИВИЙ див. **НАБУДЛИВИЙ**

НАБУТОК, НАБУТКИ Частивання, гостина, забава. *А там, на тому боці, плутається ногами котрийсь кучерявий газда з набутку, – та й крикне почерез ріку до такого самого кучерявого, що вертає з Капетуерової корчми* (М. Матіос. Солодка Даруся, 103); *Жінки розв'язували свої вузлики з харчами, діставали наїдки із сумок, кошників, прилучаючи до спільної скатерки на землі. – Дековать! Пообідаю. Чому би ні з такими красними чічками? – усміхнувся Скальник і підійшов до гурту. – Це не обід, а цілий набуток, – сказав всідаючись* (М. Яновський. Гірське серце, 147); – ...*У селі кождий й'го запрошеє помогати: він порібний. А де еккий набуток – кличут попоїсти, приносі й'му* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 169); *А у війта, то їх ніколи ни було, але він тим ни требавав, шо в него грошя було брак, бо ек треба було йиму їх на набутки, то зичів, де лиш міг, тай набутки робив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274); *То, знаєте, понаносили усекой їди, екой би лише душа захотіла. Голубці, студінці, пироги, кашя молочьна, ковбаси та бужениці. А усе то у бербеницях стоїт – лиш иди тай їж. Сами просет, аби спорожнити. Ото раз набутки, ек нічьом у місті* (О. Манчук. Храм, 58); *Але вуйна Єлена Рижчиха пустила до хати сесі набутки, бо війна війною, а свято вартніше, сама наварила голубців, натерла макітру маку, спіхала пшеницю і відіслала зятя на третє село до родини, аби не мозолив очі* (І. Андрусяк. Реставрація снігу (повість-метафора), 151); *Вже не тримався на ногах, не тямив, що робить, куди йде, з ким прийшов до цього одвірку, у якого газди зараз набутки, як його по йменню, з якої фамілії, чиїх батьків син чи дочка* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 86).

НАБУТЧИК Пестл. до **набуток**. *У свєто ци в неділю посидет из своїми жінками дома, тай си разом попестет. Підут дес разом и на набутчік так, ек то си годит газдам ити мижи люде вкупці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).

НАВАДИТИСИ Трапитися, нагодитися. – *Десь патичьок у лісі навадивси, то-сми го възив на ватру* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 143).

НАВИДІТИ Любити, поважати. – *За то, то маєш м'єке серце, Лукинку, то так ті навижу, як рідного брата. Та й за то ті ше люблю, шо стоїш за правдов, та й ше за то, шо не стоїш нікому в броду* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 47); *Пішла иукати, відшукувати того, кого так щиро любила, навиділа... того, кого так любо пестила, цілувала* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); *Я з маленького навидів кози й тимунь любив з ними ходити. Вид Здвижнія, то я вже сміло лазив скалами за козами, бо знав, шо на Здвижніне уся тала позаплетуваласи в земню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54); *Неня як учули, шо Глаш уже посватаний, та й з ким, та й як, – такі уже раді, шо аж богу моляться та в долошки плещуть, бо вони, знаєте, Глаша дуже навиділи зроду* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256); *Навидіти вас тут ніхто не буде, бо не має за шо* (М. Матіос. Нація, 29).

НА ВИДЛЮ див. **НАВИДЛЮ**

НАВИКНУТИ Звикнути. *Тимофій не навертався спершу до того стовпа. Але як раз пани справляли полювання і під тим стовпом склали свою “арнарію”, а його закликали, аби сокотив, і відтак пачку тютюну за тєс дали, то відтоді навик він до того стовпа. Як прийшло яке святце, то він не раз пересидів там ціле пополудне* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 96).

НАВИЛКИ тільки у мн. Малі вила. *Сіно й солону носив вуйко навилками, бо на Свєтий вечер позаплетували вни з-перед ичь усі петельки, аби уліті ни видіти фиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 63).

НАВИСКОКИ присудк. сл. Охоче, залюбки. – *Як не зловили, то не говоріть, а то це можуть вам порухувати зуби. – О, ти до цього навискоки!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 212).

НАВИСНИЙ Дружелюбний, приязний, добрий. *Приходило бирше чужих людей до*

діда лиш у церковні свѣтки та у неділі посидіти та поговорити шош з дідом Іванчіком, бо він був **нависний** и говиркий чьоловік (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 13).

НАВІДВОРОТЬ у знач. част. Уживається на початку речення для підсилення в ньому того, що виражається всупереч очікованому зі змісту попереднього речення; із іншого боку; навпаки. *А відтак ще дивується, що бідна жінка збісноватіє! Якби так з чоловіком хто обходивсь, то не то що аби збісноватів, а таки би зовсім одурів.* **Навідвороть** знов: як і жіночка лукава придасться, що чоловіка, як та ржа залізо, доїдає, – то учіться від мене, як козам роги виправляють! (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 449).

НАВІДЛЮ, НА ВИДЛЮ присл. Від себе рухом правої руки вправо чи лівої руки вліво; назад. *“Ху-тфі, ху-тфі, ху-тфі”*, – хукав на воду у головици й **навідлю** спльовував на все лихе й ничісте (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 22); *Тай аж тогди обіздрів то Ботиково пістоле собі приєзно в руках, коротко шош над ним пошепки шепотічі, та хукаючи – «ху-тфі, ху-тфі, ху-тфі», – плюнув до трьох раз **навідлю** в лівий бік ничістий силі вид тих пістолет в обличчє їх погане* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 255); *У правій руці мав черпак, на однім держежку з двома иртами **на видлю**, до видбираня води з головици, навмисне зробленим до того* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 20).

НАВІТУВАТИСИ Побути **вітом**. – *Я не **навітувавси**, а ти, біднеку, не **надекував-еси**! **Процей мені, дєче! І другий раз! І третій раз! Нема села, не треба й нас!*** (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 177).

НАВКЄМИТИ СИ див. **НАВКИМИТИСИ**

НАВКИМИТИ див. **НАВКИМИТИСИ**

НАВКИМИТИ (СИ), НАВКИМИТИСЯ, НАВКИМИТИСЬ, НАВКЄМИТИ СИ, НАУКЄМИТИ СИ, НАВТЯМИТИСЯ, НАВКИМИТИ Набриднути, надокучити. *Пролєжавсми чотири неділі у шпиталю, а ексми міркував, що совет мене **призабув**, бо дохтір **телефонував** д'нєму, що **ледве** чи я **видужію**,*

*а **страх** ексми **си навкимило**, та забанувавсми за **верхами**, то тогди **файно** роздєкувавсми з дохторима* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); *Просто **мовчазні аптеки** про щось там своє **перемовлялися** з **хитромудрими** **гомінкими** **кав'ярнями**, а **фонтани** **виливали** **воду** **просто** на **голови** **скам'янілих** **потвор**, **яким** **вже** **навкимилося** **придурюватися** **страшними*** (П. Федюк. Було просто літо, 113); – ***Навкимилось**, що не **кажім*** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 203); – *А **чіму?** **Мені** у вас **добре** було, **лиш** **уже** **си навкємило**, **та** **й** **я** **собі** **йду**. **Колись** **йще** **прийду**, **як** **не** **задеру** **ноги*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 187); *Бо **такий** **свѣтий**, **то**, **знаєте**, **свіжий** **и** **єму** **ше** **си** **ни** **наукємило** **заділі** **кожного** **бічі** **до** **Бога** **и** **просити** **за** **людей*** (О. Манчук. Фіглі, 24); – *А **ваші** **бесаги** **від** **чого** **так** **попхнулі?** – **То** **ми** **вовни** **набрали**, **бо** **хочемо** **там** **прясти**, **аби** **нам** **не** **навтямлювалося*** (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 220); – *Або **я** **варіят!** **Або** **мені** **жити** **навкимило!** – **зарепетував**, **кинувши** **на** **землю** **джаган*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 276).

НАВКИМИТИСЬ див. **НАВКИМИТИСИ**

НАВКИМИТИСЯ див. **НАВКИМИТИСИ**

НАВКИРКИ див. **НАВКІРКИ**

НАВКІРКИ, НАВКИРКИ, НАУКІРКИ

1. присл. Наперекір, навмисне. – *Коли ж бо **я навкірки** з-межи вас котрус возму, аби **хавтури** їла, **Гнатка** **шінувала**. **Будете** **видіти**, **шо** **ця** **грушка** **покаже*** (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 66); – *Варва, **бери** **собі** **на** **саму**, **аби** **потім** **не** **калася**. **Аби** **я** **неонімки** **що** **вповів**, **то** **ти** **все** **мені** **мушиш** **навкірки** **й** **навкірки**. **А** **я** **тобі** **кажу** **та** **й** **сама** **знаєш**, **що** **я** **їй** **дъидя**, **а** **ти** **неня*** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 85); *Ти **його** **так**, **а** **воно** **тобі** **навкирки**...* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 330); *Лиш **один** **тягар** **маю** **на** **серці**: **той** **собачий** **вус** **як** **не** **хоче**, **так** **і** **не** **хоче** **рости**, – **ти** **б** **казав**, **наукірки*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

2. у знач. прийм. Уживається при назві осіб, предметів, явищ, усупереч яким що-небудь здійснюється, відбувається. [До-

вбуш:] *Нехай ся й устечуть! А я – я хочу / Любити так, як хочу! / Гуцулам / **Навкірки!*** (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 401); ***Навкірки** всім установам будуть вони любитись тогді і з тим, коли і з ким серце схоче, і житимуть по сумлінню* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 156); // у порівн. *А Костюк, екби **навкірки** всім бідним, витришкував так, ек слівник вид овец на полонині, з-поміжи богачів усий нешишник тай тоту бідничю, шо прийшла на весіле нипрошена, надвір, аби ни заважесла таздам у хаті тай ни глипіла їм у очі при їді та питю, ек голодні котюги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 230).

НАВКРАДЦІ присл. Крадькома, нишком. *Але село в тривозі, лиш **навкрадці** бадікам проці посилає* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 144).

НАВМІСТЬ див. **НАМІСТЬ**

НАВНУВАТИ Надокучати. *Заспіваймо собі, хлопці, / Заспіваймо мало, / Щоб робити на дарабах / Нам не **навнувало*** (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 212).

НАВОДНО присл. На постійно. – *Це ми вже второпали, Мироне, – перебиває той Петро, що прийшов останнім. – А чого приїхав: у гості чи **наводно**? Чого хоче?* (В. Шкурган. Паперовий човник, 222).

НАВОНИТИ Насмердіти. *Ото си скас безшесть **навонила**, шляк би 'ї поганій трафив* (О.Манчук. Храм, 60).

НАВПЕРЕД прийм. Перед, попереду. ***Навперед** хати сидів на ослоні згорблений майстер, поковтував бардою і збивав деревище* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 64); *Аді, кумочку, ніхто таке не видів та й не чув: упхав нам тогді **навперед** Дмитрі теличку та й каже: “Телиця тівна, ек прийде за три неділі теле, то будете мати скором у хаті, а по році займемо на ермарок, та шо буде поверх вісімдесеть левів, то ваше”* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101).

НАВРОКИ присл. Зурічливо. // у колом. *Та кувала зозулиця, кувала й **навроки**, / Коби вдати заспівати, коби до притоки...* (Марко Черемшина. Світлій панночці Одарці, до-

нещі славної авторки “Шестикрильця” в не забудь, т.2, 37).

НАВТЯМИТИСЯ див. **НАВКИМИТИСИ**

НАГАБАТИ, НАГАБИТИ Знайти, спіткати. *А побратима свого Василя беріг, як око в голові, аж доки не **нагабало** його то нещасливе кохання, що вже не одному чоловікові віку укоротало...* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268); – *Гм, чекай, ага, твої діти повмирили на сухоти? – А, то сухі були покійнетка, нема шо казати, сухі, ек сухариці. Ну, та шо ж дієти, біг дав, біг узев. Ой ослаб-сми, проше пана, ослаб. Аді, таке мні шос **нагабило**, шо гину так, ек си гине. Коло серця мні скіпає та й ек іду, то так, отік би ми ноги на приколень присилив. Нема духу, нема путері, проше чесного пана, за грейцір нема* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 77).

НАГАБИТИ див. **НАГАБАТИ**

НАГАВИЦІ див. **НОГАВИЦІ**

НАГАЗДУВАТИСЯ Господарюючи, набувати, діставати що-небудь; доробитися. *Та як я з вами двома робила, робила. О то'м **нагаздувалася**, Семенку, на віку своїм. А теперка ти видиш, яку старість маю? У кутку на бомбетлі. І ніц вже мого нема тут. Усе її [невістки]* (П. Федюк. Нічна зозуля, 15).

НАГАРУВАТИСЬ Багато, досхочу тяжко попрацювати. – *Ніби я мало за життя **нагарувалась**?* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 18).

НАГИВШКАТИСИ перен. Мандрувати, бродяжити, волочитися. *Аж ек добре **нагившкавси** Джюнда світами, то аж тогди оженивси й зачєв таздувати на третій пайці свої отеччіни* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).

НАГИЛИТИ Нарадити. *Комендантова зачула ту бесіду і хвалила Зельмана, що такий розумний і кождому уміє добра **нагилити*** (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 209); ***Нагилила** би-м вам одну порядну жінку, яка могла би вам підійти* (М. Яновський. Гірське серце, 50).

НАГИНЦУВАТИ Багато, досхочу понушчатися; назнушчатися, назбиткуватися

над кимось. – Кажуть, його дьидя дуже хворий, такої дуже. – А Микола що? – Нічо... Каже, хай його щызник бере. Каже, що досить ним **нагинував** (М. Козоріс. Черногора говорить, 42).

НАГІНКА Спеціальне наганяння звіра на мисливців під час полювання. *Я мав вдома добру рушницю, дубельтівку, дарунок від вуйка. Ходив часом на полювання з **нагінкою**, на зайців, як мене на таке полювання запросив місцевий власник терену. Рушниця висіла в ідальні, на ріжках цапка* (Р. Яримович. Чигун, 68).

НАГЛЕ, НАГЛЮ Присл. до **наглий**; раптово, несподівано, швидко. *З-над вйтової голови рвався промінчик свічки до Петрового лиця, кружляв на ньому і **нагле** затремтів, наче збоївся, та й блід і утік швидко на цвітучі двома чічками Анниччині очі* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 186); *Діти в хаті **нагле** прокинулись всі нараз і зчинили страшний крик. Андрій зразу наче оторопів, хоч відважний був, бо в житті на полонинах доводилось йому часом медведя побороти тільки з одним топором в руках... Дружина Андрієва, Маруся, схопилася з постелі на рівні ноги і пробувала вгамувати опришка* (І. Березовський. Худан, 8); *Далі подумала, що треба йому все дарувати і, не згадуючи за то, що вийшло межі ними, тільки звітатися з ним, що так давно не виділися, і пожалувати – потішити, далі розпитати, як йому там жилося у воську і що то такого сталося з ним, що так **нагле** помарнів...* (М. Павлик. Вихора, 198); *Вояки подумали, що возний просто **нагло** захворів* (В. Гжицький. Опришки, 13); ***Нагло** почав віяти полудневий вітер* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 389).

НАГЛИЙ Який відбувається раптово, несподівано. *Ще зовсім молоде, ледь-ледь вуса чорнявим пушком зійшли, зсклепненими очима, лице все покарбоване знаками **наглої** смерті – криваво-темними, заступілими саднами* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 45); *І молодиці пригадували, як Маруся власними руками нашла й нагапувала багато всяких і воздхув, і сорочок на жертвеники, та на престоли, та на налої; не переста-*

*вала й тепер постачати всього того, хоч **наглої** потреби вже в тім і не було* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 18); *Останнім разом перегінський пан наїхав і злуив двір Підгородчанського так, що цей мусів тікати в інші сторони. Напад був такий **наглий**, сили стільки багато в людях таї так хитро обдуманій, що пан ледви сам і з родиною втік. З двора забрали все* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 48).

НАГЛИТИ Квапити, підганяти. *Скакав по каміннях, як дикий баран, ледве ловлячи віддих одкритим ротом, калічив руки і ноги, припадав грудьми до гострої скелі, тратив часами ґрунт під ногами і крізь гарячий туман бажання, в якому котився в долину, чув тільки, як його **наглить** дорогий голос: – Іва-а!.. – Я тут! – крикнув і почув раптом, що його тягне безодня* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 213).

НАГЛО див. **НАГЛЕ**

НАГОДИТИ СИ, НАГОДИТИСЯ Випадково, раптово з'явитися. *Одно правда, що уже нікуди кісток не носить. Усе коло буди пречет. Там аби **си** екис тепер Лазарь **нагодив**. Ото би жив!* (О. Манчук. Храм, 60); *– А що, – кажу, – сестрички; ви, бачу, вашу неню гарно дозираєте, ніщо казати! Якби не я був **нагодився**, то зо студені гйбли і самі, і дитина* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311).

НАГОДИТИСЯ див. **НАГОДИТИ СИ**

НАГОЛОВАЧ Те саме, що **наголовник**. *Борода ріденька, капелюх старий вовняний, з високим **наголовачем**; хто би казав, що жид* (М. Павлик. Юрко Куликів, 26).

НАГОЛОВНИК Верхня частина капелюха. *Пишино вбраній, в крисані з високим **наголовником**, обвитим кованою бляхою, він ішов, як цар, гордо несучи голову* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 66); *Ткачилюк відкрів кавалок хліба, розложив на камені букати буджениці, розлив у кварта горівки, розтягнув мошонку і висипав з неї повний **наголовник** червоних (...)* (Р. Єндик. Камінна душа, 160).

НАГОЛОС присл. Вголос; голосно, гучно. *Храм був у понедівнок; а на другу неділю, прийшовши з церкви та пообідавши, неня*

собі лягли на постіль припочивати, бо з великої оруді та гей трудні були, а брат узяв чудотворник у руки та читає коло стола **наголос**, бо неня дуже любили слухати, як він читає, часом так і задрімають солодко – от як і тепер (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); Діти, от, як діти, але бо й вони тут плачуть сумно-тривожно, та рують **наголос**, як з перестраха (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547).

НАГОРИТИ Надокучити, набриднути. – Ші маємо пару овец, але я и тих видіти ни хочу! Єк уни мені **нагорили!** Лиш тікают вовкови в зуби. Най тікают (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 111).

НАГОРТКА Верхній одяг. [Мама:] Ні, доню. Без дозволу тата не виходь мені з хати... (Бере **нагортку** і виходить) (І. Боднарчук. Над Черемошем, 14).

НАГУЛИТИ СИ перен. Мати статевий зв'язок. – Та змовчи хоч коло церкви, сучко ти годована. **Нагулив си** ті окоман і спереду, і ззаду (Г. Хоткевич. Камінна душа, 80).

НАГУЛЬКУВАТИЙ Дурнуватий. Ота ру пора згонити, а ватаг чоґось мнєцкає, так якби то йому Іллі, а не друга Богородиця. А ті тварюки розлазяться корчами, гейби мана їх водила. До того ще й **нагулькиватий** Пилип пса сп'яну вгробив, най би його Перун колись так батогом тевкнув! Напився, шибайло, та й хотів перти серед ночі кудись у рипу, ще й тайду з собов тягнув (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 123).

НАГУЛЮКАНИТИ Накричати, насварити. – То і моя стара якось обмовилася словом, що, мовляв, як то буде виглядати, як Василь поїде на роботу в Микитинці, а я на неї ще й **нагулюканив** добре (М. Дзюба. Укриті небом, 143).

НАГОРОЇЖЕНИЙ дієприкм. Набундючений; надутий, з розпушеними крилами (про півня). Кури ни своїми голосами зкодкодакали, розлітаючиси у дири попид пидсіне, де котра могла, лиш когут стоев на задвірю **нагороїжений** до бійки з половиком, видважно пококочуючі: “Ко-ко-ко” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

НАДА Приманка. Аді, розпатрошимо ті, грузь з тебе зробимо... Але грузі не зробили, лишень гонор з неї здоймили. Одежину й сорочину подерли на шкамутки і на ватру вергли. – Єк ті мать народила, так через села на **наду** йди! (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247); У день спав, а увечер робив коло хати з шушеної риби шкрум на **наду** куницям тай лисицям (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 204).

НАДАЛЕКИ див. **НАДЕЛЕКИ**

НАДАРМО присл. Надаремно. Вже **надармо**, най не просить, – / Вже-бо з лука в ню простує (Ю. Федькович. Стрілець, 72).

НАДВИРЯ, НАДВІРЯ Подвір'я. А діти бігають голі по **надвирю** й так на світочку вирєєє, єкби їх, Божечку, крий, різали (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 161); По заході сонця ни можна брати з **надвіря** дитині воду на купіль, бо можетси шош ничістє дитини окаснути (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 16).

НАДВІРНИЙ Який відбувається не в хаті, а на подвір'ї, в стайні, столі тощо. А баба з вуйнов куталиси в хаті. До **надвірної** роботи уни си нам ни чепали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

НАДВІРЯ див. **НАДВИРЯ**

НАДГОРОДА Нагорода. Хто кілька розсипав – ме тільки і пить! / І всім буде кара, і всім **надгорода!** (Ю. Федькович. З округів, 131).

НАДЕЛЕКИ, НАДАЛЕКИ присл. Здалека. – Ну, але яка там чистота у лісі! Йойой... Там би гадину було видно **наделеки** (В. Шкурган. Переказ, 106); Юрцеві очі виловили з білого марева лиш йому відому до крапочок хвіртку під розлогою черешнею. **Надалеки** обмацав її. За стайнею не було видно хати, але Юрцьо так собі ї уявно намалював, що лиш усміхнувся (В. Шкурган. Не перший раз, 208).

НАДЕНОК 1. Обідня годівля худоби. На Василений Светий вечер, то вид самого досвідку ми оба з дідом додавали маржині гаразд їсти сіна й на заранки, й на **наденки** тай на вечерю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 79).

2. Корм, сіно для обідньої годівлі худоби. *А крім того обходив сам маржину й кутав усе надвірне кутане: доїв зарань-вечер корови, давав їсти й поїв у хлівах в одну міру маліг, дозерав віці на окоціню, давав маржині заранки, **наденки** й вечері на поли коло оплотів, плечіма носив климаки сіна маржині на нічліги, робив воду у коритах, головицях и керницях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

НАДЗЬОВКАТИ СИ *зневажл.* Наговоритися. – *Ой, я не маю часу стоєти. Ще надзьовкаєте си, і фіра покотилася* (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 364).

НАДИБАТИ

♦ **не надібати собі місця** – бути дуже схвилюваним, втрачати душевну рівновагу, самовладання, спокій. – *А вже нікому так, май, не тяжко, як старому Лесеві. Дув на неї як на писанку, як на чічку, а їй от як повелось. – Що говорити? Він вже тепер не надібле собі місця... Ого, дивіть, який, як смерть* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 282).

НАДІВАТИСЯ *Сподіватися.* *А в тім кораблі гречная панна, / Пишная панна, красна Марічка, / В кораблі сидить, сокола бачить, / Стрільця із війни **надівається*** (Марко Черемшина. Сив-сокіл, т.2, 38).

НАДІЯ

♦ **мати в бога надію** – сподіватися. *Твоя неня, знаю, що відразу пристануть, а я з Калиною самий поговорю скоро по храму, та й все буде добре, так маю в бога надію* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252).

НАДОБНИЙ *Гарний.* – *Слихом слухати, / Видом видати, – / А пана-молодого вітати / Щастем, здоровлем, / Розумом добрим, / Ласкою господньою, / Дружиною **надобною!*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255).

НАДОВЖНИЦЯ *ліс.* Декілька частин плоту. *Кілька талб – це **надовжниця**, десятків два-три назвав хтось гаремом, хоч важко зрозуміти, хто ж султаном на дарабі* (С. Пушик. Карпатське літо, 281).

НАДОЛИНУ *присл.* *Вниз. Під гору взяв дід внука на коркоші, аби не покотився на-*

долину, як яблуко (Марко Черемшина. Карби, т.1, 32).

НАДОПЕВНЕ *присл.* *Напевно, очевидно. Ей, про мене, най живе ще десять годів, я не ждую його смерті, **надопевне**, що ні!* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 270).

НАДРАБЛЯТИ *Надолужувати. І тили, й танцювали, і одурманювалися. Розбігалися відтак із любасками по затишках, а хто не мав підходящого серафима в Ясеневі, той **надрабляв** питтям, трактував других і викрикував співаночки таким голосом, що кури в курнику лякалися і не могли заснути* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 230).

НАДРЕГНУТИ *Дуже змерзнути, перемерзнути. – Ходіть-бо, мамо, до хати: я вже **надрегла*** (М. Павлик. Вихора, 177); *Доста ти вже цілу добу **надряг** коло води на слоті, на дощі, на зливі* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543).

НАДСАДИТИСИ *Надмірним напруженням зусиль пошкоджувати здоров'я; надірватися. – Тепер не будеш, небого, киндіти, **надсадишиси** під ломаджєм, хіба би-с мні на тот світ вирідила! Але Параска мовчала. Сперлася на острову, на котрій сушилися два глиняні варіннички, і банувала за донькою* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 105).

НАДСЛУХАТИ *Прислухатися. Вид Риздва, аж до по Василію нарід ни переставав **надслухати**, де си гей обертают коледники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

НАДТЄТИЙ *дієприкм.* *Неврівноважений. Баба була **надтєта**, тай тимунь дідо їй тернів, мало коли з не вадивси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33).

НАДУРСАТИСИ *Насупитися, набундючитися. // у коляд. Вуйні плесали: “У лузі калюжя, нагніваласи жінка на мужа. / Нагніваласи, **надурсаласи**, вилізла на піч розболіласи.”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 91).

НАДУСАНИЙ *дієприкм.* *Насуплений, набурмосений. Ужє майже цілу днину перед Уведенієм дідо був икийс **надусаний**. Видко*

було, що шош важне він прилагожеєвси чіни-ти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 56).

НАДЮНДЮЖИТИ СЯ Прибрати зарозумілого, чванливого вигляду, гороїжитися. [Молодий гуцул:] *Але хто / Там так ся надюндюжив та ступас, / Як журавель старий?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 383).

НАЖЛЬОГУВАТИСЯ Напиватися пожадливо і дуже багато чого-небудь. [Василь:] *Най собі друзі напихаються та нажльогуються, а ми собі будемо лиш чистенької та холодненької водички* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

НАЗАД, НАЗАДЬ присл. Ззаду. *Ми вже дохотилися до заломів, коли чуємо назад себе крик; ми зараз по голосі пізнали, що то Крохмалюків Янцьо* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 43); *Дідо брав кожної страви потрошки в лижку й перший раз метав тої страви назадь себе на стіну й стелину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66).

НАЗАДГУЗЬ присл. Задом наперед, задки. *А їхні сліди, людські, Кадобова донька Юстина, ідучи назадгузь, засівала з решета снігом – ночами пік мороз, а у відлигу через решето сніг не хотів сіятися, і мали клопоту...* (Б. Бойко. Остання надія, 162); *А прийшов – бери навідліг берфелу лівов руков. І ніхто тобі нічо не скаже, ек-єс усе перевернув. А ек шос забув – мара не допустит і до стаї. Тогди вертайси тов самов дорогов назадгузь та й говориси: “Чистий хрест напередь мене, чистий хрест назад мене – відгони все лихе від мене...”* Так маєш говорити через цалу дорогу (Г. Хоткевич. Довбуш, 176).

НАЗАДЬ див. **НАЗАД**

НАЗБИТКИ, НАЗБИТКІ присл. Наперекір, навмисне. *Назбитки* прикривала мисков три рази половінь из ватри на пометках, аби гадали тоти, шо сокотет досвіта на Василія гроші, шо то в діда за хатов гроші горст (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 79); // у порівн. *Нарешті промели стежки. Та тільки вони зайшли в хату, а вітер наче назбитки, знов замів їх снігом* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 75).

◇ **брати** (когось) **назбиткі** – кепкувати, глузувати, насміхатися з когось. *А ек брати й'го назбиткі, то вдає, шо не розуміє... А ек ми з него насміхалиси, то нас мама була... Сам до школи ходив одну чи дві кляси, а торби дотепер носит дітим до школи...* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 170).

◇ **мати за назбитки** – висміювати когось. *Та шо ви си з мене смієте, тай отутечкі за назбитки маєте: думаєте, шо я вигадую, вибріхую* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

НАЗБИТКІ див. **НАЗБИТКИ**

НАЗВЕРХЄ присл. Назовні, зовні. *Село принаряджувалося, приоздоблювалося. Газди опоряджували свої оседки назверхе: вивозили гній з подвір'я, обкутували маржину, чистили кошери, назношували сіна та нарублювали дров на цілі сетки, бо якби рубав дрова під час свят, то би птаха кукурудзи рубала* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

НАЗИРАТИ Пильнувати, слідкувати за ким-небудь для контролю; наглядати. *Тетяна нагадала, що відколи Янцьо покинув банську роботу, то так вже за нев назирав, що й надвір саму не пустив* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 39).

НАЗИРЦІ присл. Слідом за ким-небудь, потай, непомітно для інших. *От чекаю відходу, – додала вона глухо й спровола, – бо мені би ще поговорити з кимось... А ви йдіть собі, коли хочете!.. Чого так за мнов ходите назирці, гей за малим опелінком?* (М. Павлик. Вихора, 260); *Ек понесли Шумей іду опришкам під шопу, то оден из вірмен побіг за ними назирці, а йик глипнув у шопу криз розколібину в стіні тай уздрів повну шопу опришків, то в оден заскок побіг у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 166); – *Ми два озмемо менший яцік на ноші і назирці за тобов* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 83).

НАЗИСТРІТЬ див. **НАЗИСТРІТЬ**

НАЗИСТРІНЬ див. **НАЗИСТРІТЬ**

НАЗИСТРІТЬ, НАЗИСТРІТЬ, НАЗИСТРІНЬ присл. Навпаки; назад; в протилежний бік, навпроти. *Здавалоси, шо й ни кліпав, так уважно видберав воду, рахуючі*

назістріть: “*Ни дев’ять, ни вісім, ни сім, ни шість, ни п’ять, ни штири, ни три, ни два, ни оден*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 22); – *Чи світ дурний? Чим дужче хоч, аби було правильно, тим борше в’но обертаєси назістріть* (В. Шкурган. Барабулі, 76); – *Приповідаяют різне. Та тепер люди гріхують си так робити. Ну, хоч би й таке: на храм треба взяти пшениці і йичменю и піти йик зазоріс до схід сонцьи у млин и, нїм сонце зійде, змолотити, але назістрінь, відтак взьити муку и змішати з кір-зілєм и піти на то місце, де приказують, шо є скарби закопані <...>* (М. Римар. Білий слон, 38).

НАЗНАМИНАНИЙ дієприкм. Позначений проколом, пробиттям (вуха). У Юріштанового сина Дмитра було праве вухо **назнаминане** обірником, так ек у вівці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 152).

НАЙ 1. част. Хай, нехай. Сідайте, прошу. Не дуже сідець файний, але **най** буде, – і змахувала запаскою ковбочок, що лежав збоку, і просила Марусю сісти (Г. Хоткевич. Камінна душа, 32); Ну, гай, **най** буде лише два з половиною, бо таки спізна в суботу він розговіється (М. Матіос. Нація, 190); **Най** перша сотня легінів, коли стануть рівні з тобою, іншу сотню цимбалістів навчать і зроблять їх великими (Р. Федорів. Жбан вина, 110); – **Най** не те що не сплячуют нових паїв, але **най** ще позабирають старі (А. Крушельницький. Рубають ліс, 226); **Най**, Юстину, це гніздо ніколи студени не знає, аби тобі щасливо велося. А входи ни аби-с’ святкувала не сама, а з газдою (М. Яновський. Грицишина хата, 264); *Хто не вірить, най* лиш слухає, що розказуватиму (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242); **Най** бачать усі, що для рідної сестри, для людей Синегір’я Грицько Вербовий нічого не пошкодує! (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 18); – *Як хорий най* здихає! Удає злодій! Зараз вижену з нього хоробу! (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 7); – *Маруся у мене також згрібна: ліжники робит, вишиває, а кұтаєси – то ші борше, ек я. Ади най* би побиралиси, а жити – **най** вибирають у мене хату, йку хочут, – завершила Юстину (В. Шкурган. До серця, та не в пазу-ху, 202).

◇ **най(би)** (кого-небудь) **пси(вовки) роз’їли(роз’їде)** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання кому-небудь смерті. – *А най же те пси роз’їде, Юрішку, ек ти си розкег* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 305); *І прийшов з нев раз теж на весіле – на заводини. А то така була баба – най і пси роз’їде* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185); – *Ой га, шкапе!.. А най би те вовки роз’їли з таково їздов* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 170).

◇ **най(би)** (кого-, що-небудь) **шляк(шлях, шляг) графит(графить, графив)** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, згинуті, щезнути. – **Най** таке право **шляк графит**, що христининові дихати не дає!.. (Марко Черемшина. Писанки, т. 1, 215); *Будем бічи дорогов, най їх шляк графит. На-ко букату кулеші, бо-с не їла нічо, сарака* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 174); *Бо він не нашої віри, він песячої віри. Він ек слугу токмит, то на таку симбрилю, шо най би го шляк графив* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 159); *А ви питаєте, що стряслося у мене, най шляк вас графить з таким вихованням!* (М. Матіос. Солодка Даруся, 53); – *Щоб на весіллі та оця блимавка, най би її шляк графив!* – вигукнула котрась із молодиць. – *Але ж маємо свого електрика!* (О. Гончар. Циклон, 246); *Гергуляк заціпенів. І тільки й вимовив уголос: – А най би то шляк графив...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 66); *Та най мене шляк графит, шо ни брешу* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

◇ **най бес...** – *лайл.* уживається як усичене прокляття. Он суєтливі кози, які й пастухів коло себе роблять суєтливими. *Щосекунди з тої сторони чути: “Ці! Ці! Ці!... А най бес...”* Далі пастух не договорює, бо не знає, в яку мінуту скаже жорстоке слово (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

◇ **най би ся** (хто-, що-небудь) **запало(запався)** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання кому-небудь зникнути, пропасти, щезнути. *Хто й зна, чоґо це так. Може, з тих злиднів, шо завжди голову сушать то податками, то уберою, то ще чим... Ет! Най би ся запало!* (О. Кундзіч. Шум часу, 220); – **Най би він запався!..** Колись я був газда, бідний, але мав

і жінку, і дітей двоє, і господарство яке-не-яке (Л. Качковський. Довбушева пісня, 144).

◇ **най би він тільки щастя мав попереду, кільки я ниньки маю** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання комусь нещастя, зла, чогось поганого. *Тепер через Довбуша всего збувся – най би він тільки щастя мав попереду, кільки я ниньки маю* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 144).

◇ **най грими куда си направив** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає обурення, незадоволення чим-небудь, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь. *А ек так ни хочет, ек я хочу, то дитчя мама йиго бери, най грими куда си направив, а я годна собі ше найти й другого, бо без любаса я в житю би ни була, бо я люб'ю двох нараз любити, й то так, аби вни оба про це знали, але їм других любити окрім мене, то вара* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 314).

◇ **най розсядеся** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *Бери, Мошку, бери віднині! Ори, сій, коси, най його зуби болять, най розсядеся в завісті!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 433).

◇ **най (кого-небудь) викришит до пня** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання загинути. *Хоть най мене грім уб'є, хоть най мене бола утне, хоть най мене викришит до пня, хоть най мене тут смерть найде, то я вам кажу та й на чім світ стоїт закликаюси, шо за ніким не багаю і з ніким я жити не буду* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т.1, 277); *Хто перший склав зі слів такі речення? Не склав, а сплавив на своїх емоціях, на гніві: <...> – Та най тебе викришить до пня!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 42).

◇ **най (кого-небудь) холера зітне** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *– То най го холера зітне, шо мні так збавив, на смерть збавив. Люди, таже я був газда, а сьогодні голак* (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 108).

◇ **най би си розчєхла** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання згинуті.

Хіба не бувало таких випадків, що в досаді крикнув пастух: “А най би си розчєхла! – а вона в тім моменті вже й розчачнена. Відбігають убік кози, а за ними поклик “Крьоне!.. Крьоне!.. А, не слухаєси?” – і важенький дубець летить у неслухняну питомицю, але рідко трапляє, бо коза вже хтозна-де (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

◇ **най (кому-небудь) горло у черево затєгне** – *лайл.* уживається для побажання комусь зла, біди. *Доведу до автобуса під послідну музику, навіть жменю землі у плечі кину – я й'му не суддя. А най й'му горло у черево затєгне, ек і мені!* (В. Шкурган. Пাপеровий човник, 221).

◇ **най язик чиряки обсиплять** – *ірон.* уживається для визнання, підтвердження недоречності сказаного. *А най мій язик чиряки обсиплять, яке дурне сказала!* (М. Матіос. Солодка Даруся, 11).

◇ **най прощен буде** – уживається при згадуванні померлих. *– А де ж батько? – запитав він. – Най прощен буде, – сказала Юліна, як говорять на Верховині при згадці про померлих* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 90).

◇ **най увесь гаразд сідає** – уживається для побажання комусь добра, злагоди, достатку. *– Добре здоровля! Прошу, сідай. – Най увесь гаразд у тебе сідає. А тебе забрали?* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 312).

◇ **най Бог криє** – уживається як застереження від чогось поганого, від наклепу. *Най Бог криє вид осуди* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 137).

◇ **най вас Матка Божя в пазусі носить** – уживається для вираження побажання комунібудь добра, безпеки, благополуччя, Божої ласки. *Най вас Матка Божя в пазусі носить, – і доки я отямилася, тінню щезла в одних воротах, наче втікла від своїх споминів* (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 62).

◇ **що кому смакує, най здоров пакує** – хтось заслуговує на таку долю, яку сам собі вибрав. *– Но, знаєси, Михайле, не годна я тебе пізнати! Був газда як газда, а то вінником став. Це так, отек кістку, що котюги обглодали, ти підняв би і облизав. Та що ж,*

“що кому смакує, най здоров пакує” – по-вітували старі люди (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 111).

2. *спол.* Уживається для поєднання під-рядного речення мети або допустовості. *По-віз я її, люди добрі, до Києва-столиці. Най, думаю, хоч на старості літ побачить людина таке місто* (М. Стельмах. Над Черемошем, 15); *Бігай ти, Іванку, най запишемо де це диво, що Михайло прийшли помочи ксьондзові! – каже хтось* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 81); *Най що хоче роб'є, а ти будеш моєю* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 187).

3. У значенні дієслова у наказовому способі зі значенням ‘залиш’, ‘не чіпай’. *Юрко гей задрімав: ніт ілляв ся із чола, з лиця. Тато хотіли корняти, аби ляг добре. – Най, – кажуть мама. – Надворі темно, пригасло і в печі* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24).

НАЙВОРОЗКШИЙ Найвищ. ст. до vorozkij ‘непосидючий, пустоглибий’. – *Але ж у вас Люба францава! Фист ничемна! Певно, буде найворозкіша из усіх ваших* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 52).

НАЙЛУЧЧЕ Присл. до найлуччий ‘найкращий’. [Воевод:] *Я тільки за ворота – / А сі собі у вітер. Лиш княгиня / Лишається сама, а що найлучче – / Ще й позамикана!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 342).

НАЙМИТТЯ Збірн. до наймит. *Позасідали поза стіл; одна сестра кинулася до печі, друга до циган по скрипника; наймиття розіслав брат по парубках sproшувати, мене знов по горілку до жида, а сам такий охочий, аж гуляє, – не тому, може, що Ілаш його запросив у старші дружби* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).

НАЙМИТЮК Підліток-наймит. *Після вбивства малого наймитюка й опришка Шумея анітрохи не гризло сумління* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 162).

НАЙПРЕТАТИСИ Назбиратися. – *І кіко вас було? – Шіск... Головач семий. – Та й вже? – Ні... Витак зачели сходитися до него легіні то по два, то по три, ба з інної кечі-*

ри, ба з другої та й найпреталоси нас сорок і три (Г. Хоткевич. Довбуш, 406).

НАЙПУСТІШИЙ див. **НАЙПУЩИЙ**

НАЙПУЩИЙ, НАЙПУСТІШИЙ Найвищ. ст. до пустий ‘поганий’; найгірший. [Векла:] *А тепер довелось, що і найпуща дівка не хоче піти за него, бо боїться* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 438); *Ремінь носили найпустіший, такий, ек цес* (Г. Хоткевич. За Юрштаном, 487).

НАЙТИСИ Народитися. *Прийшлоси відтак, ми чікаємо три неділі, штири неділі ба й другі штири, аж на деветім тижні у середу найшлоси теле, вибачте за слово* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 102).

НАКАРНУВАТИ Намучити, намордувати. – *Не заходьси, кумко-любко, але сідай і ти з нами! Доста ті вже намучило та й накарнувало! Аді, обі-сми разом дівочили, а ти ек сухариця протів мене. Ек би-с із того світа прийшла* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 90).

НАКАТУВАТИ Покарати, набити. *Бувало, ше ек лиш накатаєт [старий дяк] усу дівку у гал, тай із школи їх розпустит, то добре було* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

НАКЄГЛО

◇ **а накєгло би кі** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *У деяких селах на Гуцульщині замість заклести: “А шляг би кі трафив! <...> А накєгло би кі! <...>, батькували чарівним словом: “Будувавбисси!”* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 27).

НАКЛАД Поліна, наскладувані для спалення у ватрі. *А припікаючі йиго глухей конец у ватрі так, шо мало ни имивси від ватри, сів на наклад від ватри коло Шкінді тай дививси на двері від ватерника так, ек би си сподівав був, шо хтос ними зараз увійдет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 263); *Чабан підкинув сухого ріща до накладу, від чого вогонь відразу загоготів, запалахкотів, а вгору, підстрибуючи, мов по драбинці, в глибін темного неба почали підійматися золоті іскорки* (С. Складенко. Карпати, кн.1, 101).

НАКОВАНЬ Ковадло. // у порівн. *Орев держев за ногу Луця пазорами, ек циган клішиями зелізо, валив у ню дзюбок, ек клевецем у **наковань** так дуже, шо аж її кривавив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 269).

НАКОЛЕСНИК Пасажир брички. *Аді, і оцес **наколесник**, шо на тій нужді їхав та й упав на каміне, то також сумар. Єк давав нам по тій шустці, то сми глипнув у таишу, а там аж кишить: самі сороківці* (Марко Черемшина. Раз маги родила, т.1, 44).

НАКОЛИ спол. Коли, як тільки. *Наколи* зачев Джюнда коледувати коледу дідови тай усім домашним, натожди дідо кудас утік из хати й ни вертавси у хату, аж доків коледники ни скінчели усі коледи коледувати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 86); *Випрягати таки прийишлось. Сусак привів кобилу, що май спокійніша, і поки натужувались разом, безпомічний мотор виказав їй усі жалі. Моцувались недовго, та й зголоднілі колеса вгамувались, **наколи** “вкусили” сухого* (В. Шкурган. Логіка, 184); *Але я спав мало і **наколи** лиш зачело зорети, я напоїв коня, осідляв тай далі з паном у дорогу* (О. Манчук. Француз, 37).

НАКОЛИ ... ТО спол. Коли... то, як тільки... то. *Юстина аж тепер почула всю свою неміч супротив усього, що сталося й діється, і, **наколи** монастирські парубки перестали підпирати її своїми співанками, тільки гугукали щось під носом, **то** Юстину зразу дорешити покинула сила й воля...* (М. Павлик. Вихора, 195).

НАКОРЕНОК, НАКОРІНОК перен. 1. Потомок, нащадок. *А челядь дома жадуєся: сьака-така збиточниця, малфа! Тільки мама кажуть: викапана небіжка мама, то вже такий **накорінок*** (М. Павлик. Юрко Куликів, 21).

2. Категорія, тип людей що відрізняються від інших якими-небудь характерними ознаками, особливостями поведінки, вдачі і т. ін.; порода. *Парубки зараз і цуп! – зробили дорогу, куда будуть дівки йти, а самі так і тішаються, що самі з ними поморгають, –*

*що тото, бачите, парубоцький **накоренок** може!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

НАКОРІНОК див. **НАКОРЕНОК**

НАКРИВЧЕСТИЙ Який накривається зверху. *Третий раз видобрав у **накривчесту** коновочьку й тоти обі воді поклав у хоромях під каглу, наказуючі усім, аби си варували йиму тоту воду зпорснити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57).

НАКРУЗІ присл. Назад. *В понеділок, бо й є, ходив, виділа-м, до Федорчука, але **накрузі** вернувся, і я пішла. Здибала лиш Федорчучку на загороді* (М. Павлик. Вихора, 279).

НАЛАГОДИТИ Наварити, приготувати, наготовити. [БАТЬКО:] *Та ти, небого, **налагодила**, як на п'ятьох* (І. Боднарчук. Над Черемошем, 25).

НАЛАЗЕТИ зневажл. Приходити. – *А кошу, 'би мені під хату чужий не **налазев**. Садовину водно не лиш дозираю, а й сокочу <...>* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 86).

НАЛЕГКИ присудк. сл. Залюбки, охоче. – *А-а?! Ага-ага... Нам шо? – скреготіла Гафія, – ми **налегки**... Прийдемо. Аби лиш віпогодило, – дивилася в західну сторону за Гримали, ніби виряджалася їти вже, але боялась доцу* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173).

НАЛИЧМАН Маска. // образн. *А / Як справді він послухав ту чортицю / І Довбушів ім'я то непорочне / Убоєм осквернив се? Як єго / Напрасне приятельство – лиш **наличман**, / Лиш маска хитра була, щоб мене / Тим легше загрузити?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 417).

НАЛОГА Натура, природа. *Я, мамо, у хаті / І не гляну на дівчину: / Вона одуріє! / О, я їх **налогу** знаю!* (Ю. Федькович. Циганка, 158).

НАЛОЙ церк. Високий, з похилим верхом столик у церкві, на який кладуть ікони, богослужбові книги тощо. *І молодиці пригадували, як Маруся власними руками нашила й нагаптувала багато всяких і воздхув, і сорочок на жертвеники, та на престоли, та на **налой**; не переставала й тепер постачати*

всього того, хоч наглої потреби вже в тім і не було (Г. Хоткевич. Камінна душа, 18).

НАЛОМОМ присл. Багато, надмірно. – *Га, та у вас тепер, богу декувати за це, не біда, попри пана то й вам шос капне. – Так, аби **наломом** було, то не мож, зважсе-те, казати, але, шо правда, говіти не говію* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 98).

НАЛЮБАСКУВАТИСЯ Досхочу набутися **любасом** і **любаскою**. *Три сестри і один брат. Брат, який одружився на моїй бабі Марії. Але перед тим любився з її мамою, тобто мою прабабою. **Налюбаскувалися**, а потім добровільно-примусово видала свою дочку за свого любаса, який безжально знущався з баби Марії <...> (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 95).*

НАМАНУТИ

♦ **котру наманув, тоту ни минув** – *жарт.* не пропустив жодної жінки, щоб не спокусити, не звабити її. *Прото, про него всі говорили, шо він [Палинюків Федько] був “котюжий перелаз”, бо **котру наманув, тоту ни минув** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 309).*

НАМАЦАТИ

♦ **намацав би тебе** – *лайл.* уживається для вираження роздратування, обурення, незадоволення. – *Це я-яя шос не да-ав?– А **нама-ацав би тебе!** Певно, шо мав да-ати, ші й додати, би-с був контентним, ‘би на правду стало зле... (В. Шкурган. Кашкет, 67).*

НАМИСТИНА-ПАЦЬОРКА Те саме, що **пацьорка**. *Надівали на шії гердани з дрібних **намистин-пацьорок**, навішували шелести і клокічки, відтак тягаристі дворядні і трирядні згарди давніх дукатів або срібних хрестиків (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 44).*

НАМІСТЬ, НАВМІСТЬ прийм. За-мість. *Капрал спершу противився панотцевому увільненню, але коли Дзельман поклав йому свою голову на груди і казав йому себе задавити **намість** панотця – тоді твердий капрал зм’якнув і ушанував Дзельманове слово, кажучи панотцеві, що його пускає на Дзельманів рахунок і на Дзельманову голову (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропа-*

*ла!, т.1, 158); **Оберни-ко-си, попе, глипни ми в очи, та й скажи, шо брешу. То ті до ніг припаду, стопи обцуюю, жовнірів умолю, аби мні кольбами посікли на мак, **навмість** тебе (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135).***

НАМІТУВАТИ 1. Накидати. *І зною все мокрого там повно, під тими смереками: вже й каміння **намітував** і землі, а каміне потоне тудя, от ік у безодню йку, та й знов (Г. Хоткевич. Камінна душа, 134).*

2. *перен.* Настирливо пропонувати щонебудь, приставати з чимсь, нав’язувати. *А ек утровивси нарід до горівки, тогди пани зачели набивом **намітувати** горівку людем у хати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).*

НАМІШМА присл. Упереміш, перемішуючись із чимось, кимось. *Оперед газд клали на столи шонайкрайші ідла: товсті студінці та верховаті миски голубців **намішма** з солонинов, та глибокі дерев’єні чери юшок з свинским мнесом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 231); А уся чєлідь **намішма**: стара, молода й дівки, стоечі по кілька в купі стрипками, екби горстки лєну, поукладувані на городі гирками докупи на вистоюванє, нахелєючіси, складали голови докупи тай суждали мижи собов одних (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).*

НАМОЛЬФУВАТИ міф. Начарувати, наворожити. *У хаті сварки, бійки, зради, курварство, п’янство, діти не слухаються, чоловік робить розгони, жінка пуста і пальцем не поворухне до господарки, мама заслабла, баба вмерла, народилася дівчинка, а не хлопець, з сусідом побився – пороблено, **намольфували** (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 41).*

НАНАШЕЧКА Зменш.-пестл. до **нанашка** 2. *Ох, стали вни, стали, як чорнії хмари, / **Нанашечко**, утко моя!.. (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 147); – Ох, **нанашечко**, ліше би те завтра для мене зовсім не стало (М. Дзюба. Укриті небом, 15).*

НАНАШКА 1. обряд. Хрещена мати. *Доцька, чуючи підмогу за собою, висунулась*

з-за спину своєї **нанашики** й собі вкусила Маричку (...). (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 358); Його занесли в хороми, недавно зрубані із дзвінкої смереки. Там сиділа вся їхня велика родина із стріями, **нанашиками** і вуйнами (П. Федюк. Дорога додому, 96); Відчувалося, що мати і сестра (вона подалася від ласих на дівочу вроду жовнірів до **нанашики** на Буківець) не дають біді притоптати себе (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 219); – Напийся до **нанашики**, – радила сестра. – Я хочу напиться до сестри, бо вона мене вибавила, від слабости ратувала. Якби не вона, поховали би мене ще років двадцять тому, а не сегоріч (П. Федюк. Людина з того світу, 102).

2. Старша чужа жінка. Тим часом Кола переступив через ворини й зупинився, вражений: з хати до вікон поприпадали якісь чужі челядники, чоловік з Поточчя і стара **нанашика** Шарудиха з файкою в зубах... (О. Кундзіч. Верховинець, 273); Дві жінки жили по сусідству. Я їх називав **нанашиками**, бо усіх чужих жінок та хрещених матерів прийнято у нас називати **нанашиками** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 68); Чи, може, на мене нагнівався, брате, / Що я не в реченець прийшов? / Старая **нанашика** самая у хаті, – / Я, брате, рубав єї дров (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 149); Клумак відступив, щоб його часом не примітили, але тепер він не забув би й слова з розмови, що точилася там за столом. “Та де йому – май загинув або втік далеко”, – повторювала одна з молодниць. “Ой ні! Близько він! Тут!” – твердила жінка. “Киньте, **нанашико!** Ще біду накличете. Пусте говорите!” (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 252); Чекайте, **нанашики**, вам оце тягти не важко? (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 135); – Слава їсу, **нанашико**, – привітався. Вона не відповіла (Р. Федорів. Тисяча кроків, 27).

НАНАШКО 1. обряд. Хрещений батько. – Так, це я, **нанашику**. Пізнали? (В. Гжицький. Опришки, 253); Вуйна Гафія, **нанашико** Семен, стрийна Марія – то люди, бо вони мені приносять молока і хліба, а ті, які мою мамку забрали з хати, то людиська (П. Федюк. Добрий поїзд, 64); Там вуйко Ілько, який

вдома залишив шестеро дрібних дітей, там **нанашико** Лукин, що слабій лежить, там легіні, котрі лише жити почали (Р. Федорів. Жбан вина, 47).

2. Старший чужий чоловік. Неквапливий, роздумливий, сяде й подовгу дивиться кудись. “**Нанашику**, що робите?” – “Нич не роблю, лем позирам...” І дивиться на гори. Годинами. І вони все інші для нього (О. Гончар. Циклон, 210); – **Нанашику!** – почувся знадвору дівочий голос – задиханий і поривчастий (Л. Качковський. Довбушева пісня, 23); **Нанашики** були мудрі, вони прожили на світі довгі роки і, певно, дали б Олексі добру раду, але старі звикли довго згадувати і ще довше оповідати, на це вимагалось часу, а у Великого Цимбаліста руки вже синіли, а грудям бракувало повітря: Смерть мантичила косу (Р. Федорів. Жбан вина, 108); У вас, **нанашику**, наче два голоси... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 128).

НАНИГАТИ Іти, заглядати, дивитися, шукаючи когось, спостерігати, підглядати за кимось. Вилізав з кварти черлений чьоловік з черленим мечем у руці, у черленим кумпаці, у вусим черленим убраню. Це був вогнений царь. За ним вилізав жовтий чьоловік. Це був царь вид манни й чередінників. За ним **нанигав** зелений чьоловік, це був відев вітровий царь (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 41).

НАНИГАЮЧІ Дієприсл. до **нанигати**. Я, ек котюжка, побіг й собі за дідом, **нанигаючі**, шо вин мет робити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57).

НАНИГНУТИ Док. до **нанигати**; зайти, вступити, винирнути. Та лишешо вирмени повилізали з-пид печі, а Шумейв син лиш **наниг** на двері в хату (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 168).

НАОБЕДУВАТИ Док. до **обедувати**; напестити, налюбуватися. – Та дайте ручку, дедю, най си ї нацулюю, най **наобедую!** (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 182).

НА ОКЛІК у знач. присудк. сл. Навкруг, скрізь. А де городи були – пустиня **на оклік**, / Не видко стебелинки, водиці ані пік (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70).

НАОПЕРЕДЬ прийм. Те саме, що **оперед.** За річків, **наопередь** самих викон, під лісом тетеріла стримка, стряпава скала (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 8).

НАПАРАТНО присл. Дуже швидко, більш ніж швидко. “Та бо я так **напаратно** йшов, що ледви в житю коли так йшов, ув один раз, то аж ми дух заперало, так борзо йшов” (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 365).

НАПАСТУВАТИ Кривдити. Військо щодня зранку муштрується, а ввечері грає в кості, н'є горілку й **напастує** двірське жіноцтво (В. Гжицький. Опришки, 22).

НАПЕРЕДОВЕЦ присл. Насамперед, передовсім. Коні меш мати такі, ек у пана мандатора, а на слуги всі мої легіні ті станут і я сам **напередовец** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 154).

НАПЕРТИСЯ Спробувати, намагатися. Він закинув курмей на шию і **наперся** вставати, але ноги не пускали (Марко Черемшина. Дід, т.1, 42).

НАПЕРХАТИ Налегіти, нахлинути. // образн. Усі за покотом плакали. Челядь перервала “грушку”, в хоромях і коло одвірків сльози рукавами обтирала. Чорні стіни здригалися, луску жалю з себе скидали. Плачі **наперхали** зів'ялими чічками на Глашку, а смерть їх на сивім волоссі довкруг тварі укладала, терновий вінок сплітала. Гейби під важким бервеном у землю потавала пишина, та годна, та гречна таздиня робітна (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 68).

НАПИНЬГАТИСЯ Намордуватися, намучитися. – Ти знаєш, як я гірко коло того дерева, коло тих дараб **напіньгався** дотепер, заки я їх вздрів з-під Чівчика, не доходячи Балтагула, аж там на Жаб'ю під Слупейкою (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545).

НАПИРАТИ СИ Наполягати на чому-небудь. – А ми хочемо знати тепер. – А я не хочу говорити. – А ми таки **си назираємо**. – А я не маю охоти вам казати (Г. Хоткевич. Довбуш, 416).

НАПИТАТИ Шукати, знаходити щонебудь, розпитуючи. – Я остану в тебе, доки

собі де грунт **напитаю** та не справлю що треба (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 316).

НАПОВІДАТИ Наказувати, повчати, напучувати. – *Йди ж, хлопче, та не барися мені туди, – наповідає брат. – Ходом та й назад!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254).

НАПОМІШМА присл. Те саме, що **намішма**. Баба, *ирстєчиси, напomisма* из Божими словами клепа діда, на чім світ стоїт <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 37).

НА ПОПИТЬМА присл. Без світла, у темряві, поночі; потемки. *Витак вихопилиси голі дівки на плоти й, зажмурені, зачєли бічі плотами, ек відьми, рахуючі на попитьма кіле у плотах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 61).

НАПРАВЕЦЬ див. **НАПРАВЦІ**

НАПРАВЦІ, НАПРАВЕЦЬ присл. Навпростець. *То направці лиш три перестріли на Бистрець, а возом їхати навкруги, то улицями, то потоком, то май-май забавніше* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 256); *В посліди купить ще голосну флюяру і грає-виграє бувало, йдучи горі додому дорогою* **направці:** *через Тюдів, Рожєн, Білоберезку, Писаний Камінь, Ясєново, Криворівню та так аж на Жаб'є* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); *Можє, гнали кіньми як день, так ніч направці, а йому ж доводилося кружляти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 129); – *Бойє: бес не забувси – ходимо і туди, й назад стежков попри возницю і, не дай Боже, д'хаті направці, бо трава йме слід і продаст* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 79); *Як голодний вовк, перебіг осиротілий дєдє направець Шийки, скочив до Черемоша, закинув тіло і знову навздогін пустився до села, викрикуючи по околиці* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 93).

НАПРАСНО присл. Несподівано, зухвало. *Юсип піднявся і знов упав на землю, а відтак знов піднявся, зібгався в каблук, прискочив до жандарма, вхопив напрасно за кабат, потряс ним і зарєвів нєлюдським голосом: – Раз мні мать родила!* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 50).

НАПРЄТАТИ, НАПРЯТАТИ 1. Назбирати, заготовляти. – *Йди ж принєси води на*

кулешу, а я **напречу** дров з Петриком. – Добре, дедуку! (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56); *Нехай веде мене голу, коли любить. Я не маю віна, піп не **напрятас** для мене. Най бере мене голу. Коли люблять, тоді одежі не треба. Одежі треба по любові, а я не хочу. Хочу любити без кінця, хочу умерти в любові* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 158); // образн. *Співають панотцеві, щоби його коровки та й овечки зелене сонце їли, та й правилися, та й повні бербениці молока давали, аби панотець повну комору банушів **напрятали** та й аби тоті бануші і бербениці разом з колачами дівчатам на весіле роздарували* (Марко Черемшина. Марічку голова болить, т.1, 286).

2. Сховати певну кількість чого-небудь у багатьох місцях, наховати. – *Ой, так, так... Немало грошей пріє там у землі, але шо, коли то усьо заклете, ніхто не годен узети. – Ає... У горах є сила грошей, шо Довбуш **напрета** лиш то усьо замовлене. Є такі, шо йкби си лиш доткнув, то більше і не жив би...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 454).

3. Народити (про дітей, внуків). *Не йшло му то так дуже добре, але йкось жив. Жив, та діти претав, та й **напретав** їх небагато, лиш дванацїт. А між тими дванадцятма був один, Юра звався* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104); *...А най би підросли, / на ноги стали. / ...А най би / нам **напретали** внучет* (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 34).

НАПРИМ вставн. сл. Наприклад. *От так, **наприм**, святий Иван знає ред до води, святий Петро розумієт си на замках тай ключах, а святий Юрій цікавий лиш до воська тай до зицирки* (О. Манчук. Святий Юрій, 12).

НАПРОВСЕКЕ присл. Для того випадку, коли щось трапиться; коли буде треба; у разі потреби; на всякий випадок. ***Напровсеке** поклав у бордюг два роги стрільного пороху, аби було чім набити пістолета, ек би си стребило* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 324); – *Доручею тобі порахувати шо є, а витак, ек поносимо, докласти порожними і накрити веретами, такік було. **Напровсеке!** Закімував?* (В. Шкурган. Солюдкі яблука, 84).

НАПРОТИВ

◇ **напротив себе** – до пари; який годиться, підходить кому-небудь у подружжя. – *Негоже так, братику! – став я єму дорікати. – Чому не женишся? Ще, – каже, – **напротив себе** не вишукав* (Ю. Федькович. Побратим, 300).

НАПРОТИВКО у знач. прийм. Напроти, навпроти. ***Напротивко** на скруті гостинця вибігла згорда, неначе прямо із ліса, бричка і високі сиві коні в золоченій упряжі, а за бричкою підбігав візок, людей повен* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 204).

НАПРУГО присл. Напружено. *Голова тиця, зранена, тріпнулася **напруго**, зламала держак ості і погнала з водою, та тепер з болю не могла витримати в глибокому плесі і викарбулялася на брід* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брив Черемош, т. 21, 456)

НАПРЯТАТИ див. НАПРЕТАТИ

НАПРЯТАТИСЯ Назбиратися. *Показував той кріс бабі і остерігав, щоби його не доторкалася, бо набій не вистрілений, а баба відпекувалася стрільби і, справляючи на стелю рукою, виявляла, що солдати з фронту під Чорногорою утікають і до трупарні повертають та лишают свої кріси, а вона ховає їх на подрі, та вже стільки **напряталося**, що стеля ггинається, і вона рада би їх продати за хлібець божий* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 185).

НАПУДИТИ Док. до пуджети; налякати, злякати. – *Йой, притьмом обернулася до нього, – як ви мене **напудили!** Я не чула, як ви ввійшли* (М. Дзюба. Укріті небом, 130); *Якби хтось раптом постав перед Грицишиним, то найперше **напудив** би його, а за другим – уздрів би, що старий дрижить* (В. Шкурган. Не перший раз, 209).

НАПУДИТИ(СИ)(СІ) див. НАПУДИТИСЯ

НАПУДИТИСЯ див. НАПУДИТИСЯ
НАПУДИТИСЯ, НАПУДИТИ(СИ)(СІ), НАПУДИТИСЯ Відчути переляк, страх; налякатися. *Я аж **напудився**: шо єму? Витяг шию і зазирає у вікна* (М. Павлик. Юрко Куликів, 19); *А Юра **напудився** та й утік*

з подвір'я, ще заким багач виговорив своє (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70); Кулака мого **напудився**, а ногу підставляти мені не боявся? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 106); Пусто і глухо в лісі, хіба дика звірина перебіжить повз них, **напудитись** і тікає (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 80); Василь аж **напудився**: невже йому причувається? (М. Яновський. Зозулечка, 56); Оля аж **напудилася** – слабість висушила вуйну Маріку і зістарилася до решти <...> (В. Шкурган. Син, 49); Замкнувши очі та лежу ек неживий. **Напудилиси** ладувальники та цугарі (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); – Йой! Тату! Йой! Гада. Така лецта. Покігласи туду у джмірі. Фу, ек я **си напудила** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 81); Чорт, точнісінько такий, як малюють його на іконах, шкірив до нього червоні, як грань, зуби, час від часу бризкав мокрим хвостом Стефанові межі очі: – **Чо-с сі напудив?** Адже кликав-с мене? (Р.Федорів. Жбан вина, 61); – **Напудивсь?** – шкірив у відкритій посмішці білі як сіль, рівні зуби. – Не з полохливих! – Григір зі злістю висмикнув руку з цупких пальців гуцула (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 38); – <...> Ох, і дурна була, дурна! Треба було мені **напудитись** тої ноги? (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 348).

НАПУСТ Кара. “Через таких людей, ек твій дедя, шо ломнєт старовіцку віру, стаєт людем шораз то тежше жити на світі”. – Уперто говорив – “Через них усекі **напусти** спадають на людей. У тежкі слабости попадають люде, бо гнів’єт праведне Сонечко” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

НАРАЇТИ, НАРАЯТИ 1. Док. до **раїти**; дати пораду, нарадити. Коли хочеш, я тебе **нараю**. / Ось на тобі плящинку: / Дай це у напою / Сму випить по шлюбіві (Ю. Федькович. Циганка, 163); – Чи не Грицько **нараяв**, брате отамане? (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 46); У Микуличині напали на нас опришки, розбили, а марфу пограбували. Тоді дістав я рану, що ледви вилікувався. Вернув додому і перепросився з дьидем. Дівчина, з якою я любився, найшла собі дру-

гого, а я оженився з тою, яку мені **нараяв** дьидя (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 68).

2. Намовити, підмовити когось на щонебудь. Як же прийшло парубкові ставати до воська, то писар з попом **нараїли** старого записати полонину й хати на них і за то пообіцяли вимазати сина з метрик і цілком визволити від воська (М. Павлик. Вихора, 191); І цей Василь, сам приставши, **нараяв** із свого боку ще одного есенівського хлопця (Г. Хоткевич. Довбуш, 222).

НАРАЦКИ присл. Спираючись на обидві долони і обидва коліна; рачки. **Нарацки** підсувавси я попод густі гаджюги ид дідовим головицям (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

НАРАЯТИ див. **НАРАЇТИ**

НАРЕТЕЛЬНО присл. Напевно, точно, безперечно. – Ото раз файну Штефануху маю, — сказав би **наретельно** (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 265).

НАРІК¹ присл. Наступного року. – Е, ні! Не гнівїт Бога. Гостина була пишна. Дай, Боже, аби-сте й **нарік** дочекали таков гостинув людей гостити (Г.Хоткевич. Довбуш, 83); А **нарік**... / **Нарік** стишено, доземно / з дїтьми розмову в гори повернім / про все, про все... / І стежку сокровенну / не полінуїмось показати їм (В. Шкурган. Коли думки потонуть зловорожі..., 95); – Усі дякуємо вам, що перелїтували файно вівиці, цоби-сте дочекали пасти вівиці **нарік**... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 272).

НАРІК² Дія за значенням нарікати, докоряти; нарікання, докір. [Чора:] Але най так се буде: нині я / У него запитаюсь: / А если Він свою Чору вже не любить, то / Від Чори й **наріку** він не почує!.. (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 370).

НАРІХТУВАТИ Приготувати. – Дівчина, певно, переступила мертву воду. – То ек? – Аді мили тіло когос', шо вмер, тай дес висипали на дорозі. Може, и спеціально. Шо собі гадаєш! Зараз такий світ. А люди – звірина. Може, то було для когос' **наріхтовано** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 43).

НАРОБЛЕНИЙ дієприкм. Стомлений, змучений. *Іванчік був дуже **нароблений**, то лиш наколи загасили світло, він видразу вснув* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 466).

НАРОД

♦ **народи народенні** – велелюддя. – *Коло церкви **народи народенні**. Пют та набуваютьси. Такий шум, шо годі слова учюти. Позасідало то усі лавиці, усі плоти, усі царинки, – де лиш хто міг приміститиси, тай честуютьси* (О. Манчук. Храм, 58).

НАРОЗУМНЕ присл. Зважаючи на розум, мудрість. *Тепер ми кажемо вам **нарозумне**: хочете коло книжки степенити, то йдьте до шкіл, а ми послідну дранку з себе здоймемо і будемо вас бечувати, а як кібзуйте, що не маєте тої волі, то вертайте назад 'д хаті і не калічте ні нас, ні себе самих!* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 239).

НАРУКУВАТИ Повертатися. *Ходім тепер до цісарського города – будемо видіти, як там місто прийматиме наш буковинський регімент, що сегодне з Боснії **нарукує*** (Ю. Федькович. Жовнярка, 335).

НАРУЧЧЯ Оберемок. *Пероном іде молода жінка у зеленкуватому подорожньому костюмі, з **наруччям** тюльпанів* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 555).

НАСМАРУВАТИ Док. до **смарувати**; намастити. – *То, відай, не мені, а вам, легіні красні, треба смарувати твар спузюю? Кому першому? – визивно вертіла у руках чорний огарок, готовий за умовою гри вимазати вуглиною найладніше лице юначе. – Ну, мой! Я чекаю. Що, одубіли? – Ліпше **насмаруй** собі тоту! – раптом вереснув хтось з **настовбурченого, наяреного жіноцтва*** (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 54).

НАСМІВАТИСЯ Насміхатися. – *Який же ви бідний, пане Зельман! – Ласкаві пані **насміваяються**, а я кленушь здоровлєм моєї жени, що завтра маю платити вексель на тисячу долярів, а звідки їх взяти?* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 206).

НАСОКОТИТИ СИ Док. до **сокотити**; напилнуватися. *Шосми си коло неї [паски]*

*напрацувала, шосми **си насокотила** – цілу ніч ни спала* (О. Манчук. Великдень, 73).

НАСТАРАНИЙ Дієприкм. до **настарати**. *Панські коні трубили **настаране** на зиму сіно, шляхетські солдатські роти випорожняли бербениці, бочівки, куфри, під мітлу виміталося все із клітей і стаєнь* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 115).

НАСТАРАТИ Док. до **настарувати**. *Або як пустить в опришки, то лиш на те, аби багатства її **настарав*** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 166).

НАСТАРУВАТИ Добувати, роздобувати, припасати. *Бувало, кіньми зношував з полонини то все, шо собі тудя за зиму **настарував*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 159).

НАСТОЛОЧИТИ Наступити, роздавити. *Йде на вас нагайка, а ви її **настолочте** ногами. Леда-хвиля жде вас слава!* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 129).

НА СТОРЦ присл. У стоячому, вертикальному положенні, стійма, сторч. *Тут десь-якусь хату, там де-не-де стовпом, **на стори**, пливе-гримить, долів, на доли чорногірська кучерява ялиця, висока-височезна* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

НАСУПАНИЙ дієприкм. Нахмурений, понурий, незадоволений. *Він борзо вернувси **насупаний** у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 66).

НАТАР див. НОТАР.

НАТАРАПАТИ Раптово оволодівати ким-небудь, охоплювати когось (про почуття, настрої, стан і т. ін.). *Ловивси за одвірок у хаті, у хоромах, або в черсаці, ци за ків у плоту, тай данчував так, шо аж си **постоли** розлітали в шкрементки, ек го, бувало, **натарапаєт** та кортечка поохотуватиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 136).

НАТЕРХАНИЙ Дієприкм. до **натерхати**; навантажений, нав'ючений. *На дорозі показалися **натерхані** жидівські вози, шо везли своїх наляканих пасажирів з доли у гори* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 128); *А ще один кінь стоїть **натерханий** бесагами: там ринви з пирогами, буряка-*

ми, бринзою, маслом – та усячина, сказати (Г. Хоткевич. Довбуш, 83).

НАТЕРХАТИ Навантажити, накласти чого-небудь, нав'ючити. – *Але ж бо й натерхали, ви, кумочку! – каже один, крехтячи. – Та-бо й ви, сусідо, не почкодували* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 230); *На подвір'ю Дзельманові доньки вже доглядають своєї праці, яку жовніри натерхали на шість возів* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 158); *Танасій з Петром осідлали коней та натерхали на них бесаги з харчами* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 43); // образн. *Ой чісом в душі фуфелов звіваєси – / не натєрхав ші, / а вже прошибас: / бйо!* (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фєртик (з гріхом знаєси)..., 22)

НАТЕРХОВАНИЙ дієприкм. Те саме, що **натерханій**. *Не раз можна бачити на цминтарі натерховану кобилу, що мирно пасеться між могилками, з'їдаючи траву, порослу, може, з частин тіла попередніх газд її предків, а сам теперішній кобилин владика, трудний ходом, спить собі, положивши голову на чюсь могилку* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 85).

НАТИНА Страва з лободи. *Це кулеша в сметані... – пояснила Доця і, мабуть, ще хвилин з п'ять розповідала про гуцульські страви: і про бринзу, і про буц, і про варену в сметані натину, – так називають тут лободу, – і про інше* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 96).

НАТИНКА Те саме, що **натина**. [Василь:] *Хіба мама не знає, що і моя Катрусечка палкої крові та що нам не можна їсти ні м'яса, ні з набілу, ні з хліба нічо, хіба лиш одну натинку та чирок – а то такий ріденький, аби від одної порошиночки муки до другої була миля?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

НАТОГДИ присл. Уживається в головному реченні у знач. співвідносного слова до сполучника **наколи**; тоді. *Наколи зачев Дзюнда коледувати коледу дідови тай усім домашнім, натогди дідо кудас утік из хати й ни вертавси у хату, аж доків коледники ни скінчели усі коледи коледувати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 86).

НАТОКНУТИ Спрямовувати, скеровувати кого-небудь, спонукати до чого-небудь. *Видколи головний мальфар Олексій з Плоскої натокнув Иванчіка по-людски на стрілецьку дорогу, видтогди він вибивси на такого великого стрільця, шо майже всі стрільці лиш про него зачели бесіду мати, тай лиш си ним журити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 194).

НАТОРОПОМ присл. Раптово, зненацька, ні з того ні з цього. *Тепер пізнав він заслинену твар Фенчучки, пізнав і став плакати й випрошуватися так само, як би відпрошувався, коли б його хто наторопом без причини став обкладати штовханцями* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72).

НАТРАФИТИ Відшукати, знайти кого-, що-небудь; натрапити. *Але шо з того, коли там тєжко потрафити на двері до Довбушевої комори. Йї хто знаєт, ци коли си на ні натрафит?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80).

НАТРУЧУВАТИСЯ Втручатися, пропонувати щось. *Мошко в такі хвилини не докучав йому розмовою, не випитував його, не натручувався зі своїми радами, був мов приятель, що онімається доторкнутись до хворого, щоб не вразити його в болоче місце* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 430).

НАУКЄМИТИ СИ див. **НАВКИМИТИСИ**

НАУКІРКИ див. **НАВКІРКИ**

НАХТА Гас; продукт перегонки нафти. *Нахта там, сировица, сіль, олива – все!* (Г. Хоткевич. Дарабов, 402).

НАЦВІКУВАТИ Погрожувати. *А Юріштан далі нацвікував арапником Иванчікови у очі та так розкривчєвси, шо аж слина порскла йиму з рота, бо він ни хотів то розуміти, єк то может так бути, аби дівчина ни слухала стариню тай бракувала книзями?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 153).

НАЦВІКУЮЧІ Дієприсл. до **нацвікувати**. *“Бо то ми йго пислали”, – нацвікуючі сердито палцем ув очі Иванчікови, казав задихачко Довгий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 209).

НАЧЄС присл. Вмить, швидко. – *А чулисте, шо дес у світі дитині, най си преч каже, косарков відтяло руку, а дохторі начєс пришили – і рука жива!* (В. Шкурган. Син, 51).

НАЧИНКА, НАЧІНКА етн. Солодка страва з кукурудзяного борошна, кукурудзяних крупів, локшини, масла, цукру та різних приправ. *Калина горіла, як царівник над рікою. Та й лиш опустила миски з **начинкою** та й горілиць над землю впала* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т.1, 278); – *А! їго таке, шо лиш го дес на дорозі найдут, тото тінь чоловіка. Але ше ми сегодни сьмішно, ек собі нагадаю, ек він передтогід на Бриндзейчинім весіллю вимінєв був усі коновки, та й дали йому **начінки** й порцію горівки, а він завів гуцулскої: З тої гори два явори, межи ними чічка, / Бодай же ж мні смага втєла, шо-с така маціцька* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112).

НАЧІНКА див. **НАЧИНКА**

НАЧУРІТИ Док. до **чуріти**. *Найдужче катували вони Петра П., бо то був він легінь дужий та моцний. Сікли його отим колючим ялівцем по голові, а кров чуріла, отек із чуркала. Казали Ілакові Д. підставити крисаню. А як тої крові **начуріло** отек з горнятко, змусили Ілака ту кров пити* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 117).

НАШЕВКОВАТИЙ зневажл. Схильний до сварки, лайки, конфлікту. *Нираз си так розгалакаєт, шо люде изтурєютси аж из других кичер та трунів. Ек би вна трафила на инчєго чьоловіка, такого **нашевковатого**, ек уна, то би її вже давно видсидів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107).

НАШПАНУВАТИ Док. до шпанувати ‘напружити’, ‘витягнути’. – *А то колис вчитель мав право вдарити бучком по руці – так-о мав-с **нашпанувати** долоню, а вчитель по ній мав траснути* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 78).

НАШТРАМУВАТИСЯ Док. до **штрамуватися**; причепуритися. – *Він встиг **наштрамуватися** у вишиванку, але кутасики не в’язав, а пустив так, вільно, по-домашньому. Штефаніха була у зеленій квітчастій хуст-*

ці по-молодицьки (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 201).

НАШУРХАТИ Намовляти, підговорювати когось. *Мачуха, лакома якнайборше випхати пасербцию з хати, обома руками ухопилася за хліб, **нашурхала** свого чоловіка, дали згоду, післали за дівкою, але – щось уступило в дівчинише. Затялася, та й затялася, та й затялася і, хоч ти її по букаті рубай, шаламкотить одно: не хочу й не піду, рїжте мене по кавальчикові* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104).

НЕБАВОМ, НЕБАРОМ присл. Незабаром, скоро. *Ах, Кольцьо не знав ще тогді, шо звалиться **небавом** на єго голову!*.. (М. Павлик. Пропаший чоловік, 153); *Коли **небаром** потім Василь вийшов з хати, Танасій почув якусь полегишу на серці* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 266).

НЕБАРОМ див. **НЕБАВОМ**

НЕБЕЗМАЙ у знач. вставн. сл. Приміром. *Тож такої черешні, як у вчителя, шо на пенсії, ніхто не мав і навіть не бачив: ягоди брунатно-білі і великі, **небезмай**, як волоський горіх* (Р. Іваничук. Дім на горі, 4).

НЕБІДОМА

◇ **дома** – **небідома** – вдома будь-що долається; всюди добре, а вдома найкраще. *Пушкарі за харчі не дуже-то дбали, бо нені і дівчата їх допантровували, а **дома** – **небідома**, але ландиштурмаки були на їду ласі і харчували приязно* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125).

НЕБІЗУВАТИ Не мати сили, не могли. – *Поїхала би, синку, з радної душі, – кажуть мама, – але гей **небізую*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

НЕБОЖЄ пестл. Бідна, нещасна дитина. *Не журітси, **небожєста**, тото чємний онука, буде мене слухати, буде бабі помагати* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 32); // *образн. Але спішиси, / браччіку братенний – / на **небожєт** польовані іде* (В. Шкурган. Років отара..., 37).

НЕБОРАКА Бідолаха. // зменш.-пестл. – *То ви, вуйно? – запитала вона. – Таже я, **неборята**: принесла-м вам горнітко*

квасенького молока від вуйни, дівчатка! (М. Павлик. Вихора, 175); *Піду, міркую, та понесу, міркую, **неборятам**, стара: що ж діяти?* (М. Павлик. Вихора, 175).

НЕБОРЕ Уживається як усічена форма звертання “небораче”. *Ади твої здохла / шукають питу. / Ти, **неборе**, став... / Агій!* (В. Шкурган. Років отара..., 37).

НЕБОРЗО присл. Нешвидко. – *Ба не видко якомсь! – відозвався **неборзо** Федорчук, не відступаючи від полиць. – З години тому, щось показалося було верх Ковалева, коло Бойкининої, сирохатчини; я гадав, що Юстина, а то, може, лиш мені в очах повиділося так, бо я вже, грішний, недовиджую добре, – докінчив Федорчук і знов пішов до вікна* (М. Павлик. Вихора, 265).

НЕВГАДНО присудк. сл. Невідомо; важко сказати. *Кажуть, що нема над побратимство та над приятельство, а то однако **невгадно*** (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 280); – ... *Ади ту Штілерку (гет забула, ек в'на називалася) забрали відразу, шо тільки ми ї виділи. – А чо' забрали(?) – **невгадно**. Ч'ос... В'на не була політикантков ци воськовов, або..., а забрали з кінцями* (В. Шкурган. Переказ, 108).

НЕВДОГАДЛИВИЙ Який не здогадується про що-небудь; нездогадливий, некмітливий. *Гейкали та йойкали довгими голосами й по головах бились, шо такі, гей довбня, тяжкі, такі **невдогадливі**, такі загрижені* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 147).

НЕВИДЮЧИЙ Який нічого не бачить, позбавлений зору; сліпий, незрячий. – *Не збануйте, дедику, на мене, шо-сми прийшов ід вам сліпцем темним, **невидючим**, аби вас відознати* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 182).

НЕВИДДАНА у знач. ім. Незаміжня дівчина. *Він втрачав із ними розум, із жонами й молодицями, розведеницями й **невідданими**, – але жодна не могла його втримати надовго...* (М. Матіос. Нація, 192).

НЕВІСТКА бот. Ромашка, королиця (Matricaria). *Аж до самої земні прибигав тисячі головок білевих **невісток**, шо молоком си*

білили на дідовий Ріжи (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45); *Та й зараз полонина сяє барвами – синіми, голубими, червоними, жовтими, білими... З тих барв можна викласти райдугу. Тут і гармітки, і снігурки, і **невістки**, і пишні крижевки...* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 114).

НЕВІСТОЧКА бот. Зменш.-пестл. до **невістка**. *Білими накрапувальними плямами виднілися ромашки, яких в околиці Нашівицини називали “**невісточками**”* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 470); *Розбродились полонинами, шукаючи серед їх барвистого розмаїття помічне зілля: підойму, омегу, тою, **невісточки**, головатень, кучерявець, брустурник, грань* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 338).

НЕВІСТУЛЬКА бот. Те саме, що **невісточка**. *Раз приніс мені великий букет рожевих косиць аж з полонини. <...>. Рододендрони! А другим разом – оберемок **невістульок**, білих, з великими пелюстками* (М. Яновський. Гірське серце, 124); *Іван брів серед них, як по озерах квіток, нагинаючись часом, щоб закосичить кресаню жмутком червоної грані або блідним вінком **невістульки*** (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189).

НЕВКРИТНИЙ Бешкетний, пустотливий. *“Ця дитина, то ни моє насіне. Пусто нічо й ни говори лиш. Я – вижу. Біда знаєт чій?... Ойга. То, може, опришки тобі йго учінили, ек си возили з тобов, еке це **невкритне** хлоп'є?”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

НЕВКРИТУВАТИ Бешкетувати, виторяти. *Він вічно **невкритував**, тай шош уводно нове вигоював* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124).

НЕВКРИТУН Бешкетник, витівник. *Доків був малий, то усеку біду зводив, таку, шо стариня з ним собі ради ни могла дати. Й бійка нічо ни помогала, такий Иванчік був великий **невкритун*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125).

НЕВРІЧЛИВИЙ Якого не можна зурочити. *Григір справді випустив з голови Ми-*

кулчину обіцянку зробити його рушницю **не-врічливою**. Пригадавши, посміхнувся (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 65).

НЕГУРА див НЕГУРА

НЕГАЗДІВСЬКИЙ Негосподарський, недбайливий. – *Люб'ю їх [міських дітей] дуже, але ек то таке негаздівске – шляг траф'єс. Нераз непослушні, не лутаві, а нераз...* (В. Шкурган. Барабулі, 74).

НЕГРЕЧНИЙ Нечемний, неввічливий. *У нас, гуцулів, покійні не вміють бути негречними, скаржитися на своє пекло, вихвалитися своїм расм, розкривати свої плани на завтра, на весну, на вічність* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 150).

НЕГУРА, НЕГУРА, НЕДУРА Густий туман. *Говорив з повагом: “Ади надворі йка негура, а за хвильку будет сонце гріти”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175); *Напевно світий Юрій там у небі набуваєтси зі світими. З неба так далеко, та така негура землю прикрила, що й увидіти глеба* (Р. Яримович. Гости́на на Чивчинській полонині, 72); *Раз якось засіла негура гори, що не видно було так далеко, як от від мене та до панів* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 67); *Сіли у корчмі. А Федьо – на під. / Той і в негурі вздирть: хто і куди. / Орфенюк, Баярак, Корчмар Давид / запитально виходить. Довбуш: “Сиди”* (В. Герасим'юк. 1745 – петрівка, 14); *Часто негура застава-ла віці у полонині* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 199); *Тепер усе частіше вкривала полонини біла негура, крізь яку й на десять кроків перед собою нічого не видно* (В. Гжицький. Опришки, 161); // у порівн. *Тоді мені неначе та недура розсунеться – і зіроньки засіяють іначе, і місяць усміх-неться, і соловейко прощобече* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 304); // образн. – *То у мене така дівчина, гей буря: доки верем'є, то вона тихо, а як зляже негура, то не попадайся їй в руки!* (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 294).

НЕДЕЯ етн. Високогірний хребет, де, за уявленням гуцулів, відбуваються наради відьом, чортів, танці **нявок**; непрохідні, безлюдні місця. *Чув, що коло його Марічка, і знав, що Марічки нема на світі, що се*

хтось інший веде його у безвісті, у недеї, щоб там загубити (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 218); *Ніби й не жила вічною окремістю від усіх них, як чорний бусол у чорногірських недеях від своїх білих одноплемінників, які в'ють гнізда серед людей* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 356); *Иди. Тепер твоя пора / пройти пустелі і недеї* (Г. Турелик. Иди, і говори, й зарадь, 176).

НЕДЕЯ-ХРЕБЕТ етн. Те саме, що **недея**. *Іван Лук'янович хотів додати ще про те, що в цьому йому допоможуть всі переміряні досі звори і недеї-хребти, та в кабінет з розгону вскочив дебелий чоловік, широколиций, з різко випнутими вилицями* (М. Яновський. Гірське серце, 18);

НЕДОПОВІДЖЕНИЙ дієприкм. Недоказаний, недовимовлений. // образн. *І брав сонячний промінь, як свічку, у руки і шукав тих недоповіджених слів, що в мужицьких серцях закаменіли* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т.2, 11).

НЕДОЧЕКАНСЬ

◇ **а, недочекансє твоє** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання не дочекатись належного. – *А, недочекансє твоє, – кричить жінка, – аби ти брав ще й того, що си тобі не належить!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 57).

НЕДУРА див. НЕГУРА

НЕЗАБАВКОМ присл. Те саме, що **небавом**; незабаром, скоро. – *Та хоть тепер далеко – у Босні, при канонерах, – то єму вже пора домів приходити, бо незабавком уже три роки, як єго покликали* (Ю. Федькович. Жовнярка, 332).

НЕЗВЛОЧНИЙ Нагальний, терміновий. *В перший момент після того, як трапився отой випадок з економом, пан Кишивокольський не міг отямитися від гніву. Йому здавалося, що шляхетський гонор потребує незвлочної та примірної кари. Хату Довбушеву спалити, жінку його вкарати смертю, як рівно батька й матір* (Г. Хоткевич. Довбуш, 237).

НЕЗДАЛИЙ Нездібний, бездарний, поганий. *“Це ж він, нездалиий опришок, пода-*

рував. Сам на шию одягнув <...>” (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 167).

НЕЗДАЛО Присл. до **нездалий**; недобре, погано. – ...А я кау, сгомосте... **нездо**ло господь бог ізробив. Чо він чоловіка таким слабим ізробив? Мусів би із-ізробити моцним, вічним... бо чоловік тримає весь світ... на своїх руках. Ас. Робить, платить чинші... гарує, гарує, а прийде старість... бог нагороджує чоловіка болячками, немощами. На, радується! А ми ще йому й молимося! (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 281).

НЕЗДАЛЬ Нездара. Як я могла віддати такий воді своє серце-вогонь? Такому **нездо**лю. Мамалізі! Гляганці! Писарю нещасному!.. (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 128).

НЕКИВАНИЙ дієприкм. Якого ніхто не торкався; незайманий. Так і вимовиться завжди, а пресли стоїть **некиване** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 166); Їм платить господар а вони для него збивають гроші з дорогих та **некиваних** ними страв (М. Павлик. Пропаший чоловік, 52).

НЕКЛЕЙДОВАТИЙ, НИКЛЕЙДОВАТИЙ 1. Те саме, що **нехарাপутний**; невдачливий, нефортуний. Та й по правді сказати, сільські молодіці, ті, що були справді гонорові, чи такими себе вважали, гидували **неклеядоватим**, **нехарাপутним** чоловіком, що людською мовою означало не дуже спритним, невдачливим, неfortunним (М. Магіос. Солодка Даруся, 43).

2. Незграбний. А Довгий, єк добре догриз Шкиндю, то став насеред ватерника, широко розгараджуючі свої **никлейдовати** ноги, по разови ними ступаючі лінивим, єк завжди, голосом договоревси з Шкиндєв <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262).

НЕКОНТЕНТНИЙ Невдоволений. Але бадіки зачули її [баби] на боже і були **неконтентні** (Марко Черемшина. На боже, т.1, 117).

НЕКОНТЕНТНІСТЬ Абстр. ім. до **неконтентний**; невдоволеність. І так відкладав Кольцьо сповідь з дня на день, а далі й зовсім перестав сповідатися, незважаючи на “**неконтентність**” о. катехета, ні на те, що він хотів єму дати пліхші, похвальні оби-

чаї, – а образи вже не показувались, і Кольцьо не зробив уже ніколи потайного гріха... (М. Павлик. Пропаший чоловік, 97).

НЕКРУТ військ. Рекрут. Я собі вже не раз отак сиджу та гадаю: як-то, бідний світе, деякого сердешного **некрута** б'ють да глузують при тій науці! (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297).

НЕКРУТАЦІЯ військ. Набір у **некрути**. **Некрутація** – це була найстрашніша пошесть Гуцульщини. Іти “у вояцьку службу” – це був такий страх, що не один легітник волів би смерті пожити (Г. Хоткевич. Камінна душа, 107).

НЕЛЬГА 1. мед. Хвороба. А також не забув Юрко купити дванайцять малих шибок до вікон в Калининій новій хаті... “Шьоби вна була в нас так, єк дома у своєї нені на Бани й аби не банувала за хатою, бо за тото ади, Настя дозирати ме мою Гандзу нешесливу і гітем примовит, єк си котрого прицепірит єка **нельга**, шиєзла би вид людей добрих, теї вид мої хати!” думав собі Юрко (І. Березовський. Худан, 61).

2. перен. Небезпека. “А ци не чюти єкої **нельги** з лісів?” – запитав Худан чотирьох опришків (І. Березовський. Худан, 13).

НЕЛЮБ-ЗАДЕРІЙ Те саме, що **задерій**; бешкетник, задирака. Сам себе питаюси: / чо' така ші хата є, / де фіранки мнєцкає **нелюб-задерій**? (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фєртик (з гріхом знаєси)..., 22).

НЕМЕСТВИЙ Закостенілий, задубілий. А вікно одчинене, зимно тягне. Небавки – о-о-в... Вже ми верхна рука от як **немєства** (Г. Хоткевич. Довбуш, 271).

НЕНАРУЧНО присл. Незручно. Селу було **ненаручно** доносити їду і воякам до касарні, і пушкарям на фронт, але таздині годували з горшків і тісарське, і добровільне військо, то за поману, то за повинність (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 126).

НЕНДЗА, НЕНЗА перен., зневажл. Погана, гидка людина, паршивець. Попадеться йому одна, друга, третя така **нендза**, як Гуцулячка, бо їй що? (М. Дзюба. Укриті небом, 169); блукають **нендзи** поскрибовані / із кельменець у бійвці / на голову як в улогови-

ну / лягли понуро дві віці (І. Андрусак. Повернення в Галапагос, 101); Для когось вони були всесвітом, для когось – карою небесною, для когось – душечками, любими, добрими милосердними, благородними, для когось – **нендзами**, францавами, противними, поганими, скупими, жорстокими, пізьмовитими (Л.-П. Стринадок. А кемуєш, ек то було!, 35); – Скільки душимо-душимо ту **нендзу**, а вона знову зростає, – нарешті обізався Потоцький, склепивши повіки (Л. Качковський. Довбушева пісня, 133); Як ви її не хочете лічити, то я сам буду лічити, а вас най совість замучить, як остатну **нензу**... (М. Магіос. Солодка Даруся, 63).

НЕНДЗНИЙ Паршивий, поганий. “Ге, паночку, ти тепер інакшої заспіваєш, а головне, мусиш свою обітницю сповнити: відпустити на волю свого хлопа Штефана Дзвінчука. Знаєш чому, бо се тепер не просто Дзвінчук, твій кріпак **нендзний**, а легінь на всі гори. Самого Олексу Довбуша замів!” (В. Бабій. Запродана душа, 18).

НЕНЗА див. **НЕНДЗА**

НЕНЬКО, НЯНЬКО Пестл. до **неньо**. – Просили мама, просили **ненько**, і я прошу! – Оксана вклонилась прибулим у пояс (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 20); – А то не можна. І ви не шукайте, бо **ненькові** скажемо і будемо стерегти (М. Яновський. Конюшина для козулі, 77); [Калинка:] Анничко, що твій **ненько** робить? (В. Зубар. Вітрова донька, 78); – Хоч і добрий, як ти кажеш, у тебе **нянько**, та все ж дочці так пізно приходити не годиться, – посміхнувся Богдан, простягаючи Ружені руку (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 207).

НЕНЬО, НЕНЬО, НЯНЬО Батько. І не було кому дати стрим, Миколо, бо твій **неньо** вже не жив, а няня була стара та податлива, а може, й не знала, що ти виробляєш поза домом (І. Франко. Терен у нозі, т.21, 389); Дванадцять яблук золотих / із-під снігів нам освітили / різдвяну ніч. / І вийшов **неньо**, / в крисаню їх зібрав (Г. Турелик. Дванадцять яблук золотих, 68); “Не тра тобі знати, хто я і звідки сми, й мені не тра знати панцкового права того шьо **неньо** мий зазнав. Ти не зараз звинчей за Божим правом

тей най я си йду.” – сказав твердо Худан, – “а ек не хоч, то і ти текий ек лехи і те беру з собов у Чьорногору і не дам ти харчюнку аж поки нас не звинчєєш!” (І. Березовський. Худан, 53); – **Неньо** добрий. **Неньо** зробить, як я захочу... (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 63); **Неньо** мій як умирав, то ще люди приходили на “грушку”. Висіли одно на одному, тішилися, віekali попід стіни (М. Магіос. Нація, 243); Входить Анничка. Вона несе в кошику горицик. [АННИЧКА:] Вже принесла обід вам, **ненью!** [МОЛЬФАР:] Що там? [АННИЧКА:] Та чир... (В. Зубар. Вітрова донька, 75); Хоч Данилко не нагадував вітцеві про поїздку, йому не терпілося – в місто. Хлопець таки не стримався, щоб упевнитись у своїй надії. Не стримався, хоч побоювався його суворого голосу і пильних кмітливих очей: – **Ненью**, коли ми вже поїдемо? (М. Яновський. Зустріч з містом, 269); Був собі легінь. Ненька його померла, ще як він був дитиною, а незабаром помер і **неньо**. Нічого не залишив сироті, лиш коня та пєсика (М. Римар. Білий слон, 138); – **Благословіт, нєню, благословіт, мамко! Йдемо...** (У. Самчук. Гори говорять!, 213); В тій хвилині заступив йому дорогу Олекса і промовив уперше: – Я піду за **нєня!**.. (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 7); Павло повалився в ноги мертвому. – **Няньо! Няньо!** – крикнув він (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 134); Ну, ходімо до людей, **няню**, хай бачать, які ми мирні (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 19).

НЕНЬОВИЙ Прикм. до **неньо**; батьків. – Ех, і донька. Певно **неньова** й мамчина! – шкїрить Тулайдан зуби (У. Самчук. Гори говорять!, 141).

НЕОНІМКИ, НИОНИМКИ присл. Не-нароком, необачно, нехотячи. – Варва, бери собі на саму, аби потім не каялась. Аби я **неонімки** що вповів, то ти все мені мусиш навкірки й навкірки. А я тобі кажу та й сама знаєш, що я її дьидя, а ти няня (М. Козоріс. Чорногора говорить, 85); За то, шо **нионимки** був омобразив Иванчік хлопця, то йго перепросив, бо видів, шо то добрий хлопець був, тай грїх було йго зниважєсти пусто дурно (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 408).

НЕПКИ

♦ **у непки скакати** – виявляти особливу радість з чогось, стрибати на radoшах. *Вуїна була така весела, шо таки у непки скакала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81).

НЕПОДАЛЕКИ присл. Недалеко. *Неподалеки* гримлять гармати, але газди й газдині хвалять собі верем'я і сапають на царинках ріпу, що до них з землі барвінковими листочками усміхається (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 149).

НЕПОТРІБКА зневажл. Ледащо, гультяй, непотріб. *Кольцева мама непотрібка! Він перший раз учув це слово, і єму стало жаль мами, не просто, що вона бідувала – бідували й люде в Кобаках – а прото, що вона собі не вміла заробити нічо...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 64).

НЕПРИВИШНИЙ Незвклий. *Побережник мішається несміло до тої бесіди: – Бо то, прошу, пане коменданте, тот Казик Тшецецькі непривишний навіть до такої роботи, як коляда* (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 232).

НЕПРИХІДНИЙ Незручний, важкодоступний. *На дуже неприхіднім місці вбита до берега його дараба. Та що ж мав діяти* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

НЕПРИЧКОМ присл. Випадково, ненароком. *А як непричком станеться божя воля та й Мотрюк замкне очі, то най село каже, що собі хоче, а таки продам його хати та й усі побой та й заберу доньку 'д собі, бо одиначка, то мій живий корінь* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 270); *Бояли-сте, абих непричком не вивчився на попа або на дерилицю – дяка; казали-сте, що й дяківство – старецький хліб, і сам я, зрештов учився, як за напасть* (М. Павлик. Вихора, 229); – *Браччіку Їла', цисе місце кімую шє вид хлопця. Колис з одним, мож сказати “товаришем”, піші добиралиси з Косова додому, й було би ничьо, але той у берді вивихнув ногу. Йкос непричком почовгнувси... А то, мой, нога зиграла на бербеницу, і не то, шоби йти – стати сараку не годен* (В. Шкурган. Майте на увазі, 175).

НЕПРИЯТЕЛЬ, НЕПРИЯТІЛЬ військ.

Ворог. *Чути: йде неприятель! Старші як в землю* (М.Павлик. Юрко Куликів, 23); – *Але ск найснїший тато є добрий, шьо го неприятіль не роз'юшит, то він війни не зробит, най сараки вояки відтановлеютси, каже, – уповідав Іван Піштаків жінкам коло церкви* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 116); *Лиш дивляться одні на одних. “А де ж неприятіль?” – думає собі Юрко* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24).

НЕПРИЯТІЛЬ див. **НЕПРИЯТЕЛЬ**

НЕПРОСТИЙ, НИПРОСТИЙ міф. Людина, що наділена надприродною силою завдяки вродженим чи набутим знанням, за допомогою яких вона може завдати шкоди чи приносити користь людам. *непрости* – земляні боги. люди, які за допомогою вроджених або набутих знань можуть приносити користь або шкодити комусь. важливо, що є цей пункт – вроджені і набуті. вони щось знають. притому це можна дізнатися. набути. в такому разі непростим можна стати, дізнавшись щось (Т. Прохасько. Непрости, 85); *“Тай видко, шо то й нипрости берут йго душу оттуда, в Черногори”*. – *При цих словах хлопец знов махнув руков зловішишо в бік Черногорий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 409).

НЕПУТЕРНИЙ Нездібний, нездатний до чогось. *Але скоро тільки роздавався його, як горіжок розбитий, голос і зачервонілий Мізераків Мишко, похопившись, заслушував його своїм гарним, дзвінким голосом, то люде ясно бачили, що Старокнижник непутерний до дяківства...* (М. Павлик. Вихора, 229).

НЕРЕСНИЦА див. **НЕРЕСНИЦЯ**

НЕРЕСНИЦЯ, НЕРЕСНИЦА 1. Вид дрібної мілководної риби. *Ловив струги, слижі, нересниці та баби* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); *На синих плесах, глибоких ковбірах та крутізях темріло повно нересниц* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173).

2. перен., зневажл. Про злу, підступну, жорстоку людину. *На землю припадала, ніжки йому цілувала, очима просила: – Старши-*

но військова, наставнику тісарський, керманичу годний, начальнику красний, побий тоті **нересниці** за мене молоду! – Скарай тоті мідичі за мою кривду, за мої сльози! – *Вгати своєв силов у їх подуфальність, у їх богацку гордість!* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 248).

НЕРИТИ див. **НИРАТИ**

НЕРОЗТВОРЕНИЙ дієпримк. Невідомий, прихований; невідкритий. *Повістуємо та й бануємо: / Що є ще карти нерозтворені, / Що є ще церкви та й некінчені, / Що є ще книги недописані...* (Марко Черемшина. Недописані книги, т.2, 40).

НЕРУШНИЙ Незайманий. – *Тримати му жону твою в себе доти, доки сам не прийдеш і не даси на письмі й на ділі волі селянам. Поверну тоді її тобі **нерушну** й чисту* (В. Гжицький. Опришки, 48).

НЕРЦЕНИЙ Нехрещений. // у замовл. *Присягаю перед пречистою, / Перед господом богом, / Перед светим Миколаєм і всіми светими, / Що через цілий мій вік / Не буду жити ні з паном, ані з Іваном, / Ані з жадним чюжим чоловіком, риценим і нерценим, / Лише зі своїм рідним чоловіком – / А ск би ту присегу поломила, / Що бих си розсітила, / Ск та сіль, котру мечу у воду!* (В. Гжицький. Опришки, 53).

НЕСВОЙСКО присудк. сл. Незвично, не по-своєму. *Зайшла до церкви. Служба вже була під кінець, усім помітно, що прийшли нові люди саме тоді, як уже топірці розбирають... **Несвойско** якос... Чужа церква, чужі люди...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 201).

НЕСПОВІТИЙ Невимовний. *А коли старий Павун, здивований таков **несповітов** красов, потакнув головою, тогді ліварник запів чудесної пісні про жовняра-каліку, – а то таким дзвінким, чистим, милим та жалібним голосом, що і ока у світлиці не було, аби не сплакало; навіть і писар – Павунів “батько” – оце скривився, а п'яний дяк аж заслинився лементуючи* (Ю. Федькович. Жовнярка, 333).

НЕСТАНОВИТИЙ Непостійний. *Олена знов – дівчина жартовлива, обмінна,*

нестановита, як той метеличок вліті (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 326).

НЕСТИ

◇ **нести (давати) “на боже”** – церк. пожертвувати на потреби церкви. *А то попи людям пустили туману, аби лиш люде гризлися, дуріли та несли їм “на боже”, аби ніби людам попускало на серці, або аби потішилися, що піп їм отворить двері до неба, коли вже тут не буде просвітку* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 34); *В церкві заклекотіло, від молебних стогнів вітер повіяв. Мир тиснувся наперед **на боже давати**, бо служба зачалася, дяк записував гроші за живих і вмерлих* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 117).

НЕСУМЕННИЙ

◇ **несуменна сума** – надзвичайно багато. *Я вже собі, каже, Іванишко, грішна, думаю, що це велика неправда: роблять наші люде коло солі на своїй питомленній землі, аж умирають з надсади, а пани за сіль збивають **несуменну суму** грошей...* (М. Павлик. Юрко Куликів, 18).

НЕТЛЕННИК етн., міф. Чоловік, який живе у лісі і визначає долю новонароджених. *Тепер уже Юрчик не сумнівався, що то якась нечиста сила, **нетленник** чи лісовик у людській подобі* (В. Гжицький. Опришки, 27).

НЕТРУДНЕ

◇ **порозлігатись у нетрудне** – порозбігатися, пропасти, шезнути. [Воевод:] *То ж на те / Злишив супругу мою я на вас, / Аби, єсли відгоджуся від дому, / І ви **порозлігались у нетрудне**, / Кудя нечиста думка вас несе? / Нікчемники!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 341).

НЕТРУДНИЙ¹ у знач. ім. 1. міф. Нечиста сила; чорт. *Одні казали, що він котел грошей викопав, другі знов – що він **нетрудному** записався, треті – що він на велику лотерею виграв, четверті – що він собі коло покойного барона, у котрого давно за льокая служив, великі дуже гроші склав; а лиш старі господарі мовчали та головами покручували, але нічо не казали, бо у Павуна, бувало, і урядники гостя, і попи, і пани, а з таким*

чоловіком годі собі коти дерти, бо і нестямишся, коли тебе козу пасти заставлять (Ю. Федькович. Жовнярка, 331); – *Та це ж нетрудний!* Чим би його капосного вцілити? (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 34).

◇ **розшеб би нетрудний їх діти, їх газдині, їх увесь рід і плід** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання зла, нещастя, смерті усій родині. *Входимо в хату, а мій заломив руки. Все сполокали, навіть лижки не лишили. А дівчина стогне, хоть би вони так стогнали. Розшебли мені дитину цигани чорні, розшеб би їм нетрудний їх діти, їх газдині, їх увесь рід і плід* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 163).

2. *перен.* Про підступну, жорстоку, людиноненависницьку людину. *То людодід, не чоловік. За такого й гріха не буду мав. А втім, що? Нехай мене карають, нехай вішають! Хіба мені жаль життя? Що воно варто? Тепер як мене нетрудний обдер із усього?* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 441).

НЕТРУДНИЙ² Нетрудовий, нетрудящий. *І в додатку пан-отець тої неділі виголосив проповідь про любов до рідної землі і про великий, неспасенний гріх, який стягає на себе всякий, хто легкомисно марнує ту землю, віддає її в чужі, нетрудні руки, зневажаючи сим і кров та піт батьків, дідів і прадідів, що боронили та обробляли сю землю, і кривдячи власне потомство, якому він уймає хліб від рота і замикає спосіб будущого доробку* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 434).

НЕУМІСТНИЙ Невмілий. *А попи фігляві: уни собі потихоньки шош туду шу-шу, а ти дурний дече бегекай, хоть би тобі и вези попукали. Сараки скі дурні та неумістні! А де ж би я си так дер?!* (О. Манчук. Храм, 59).

НЕУМІТЬ присл. Нехотячи, ненароком. *Ану дівтиси... дедя приніс колач! Пидоймила его високо над головов и неуміть ударила ним у стелю. Колач переломивси на двоє* (О. Манчук. Заробок, 18).

НЕФАЙНИЙ Негарний; недобрий. – *Ніби я щось кажу нефайне про твоїх синів,*

Василино (Р. Федорів. Тисяча кроків, 21); – Ви, вуйно, ще не забули про мене? – зупинився я. – Що ти таке нефайне кажем? Хто тебе може забути? Та ніколи! – Одокія оперлася на заворотницю, збуджена, звеселіла. – Ти би душу був віддав моїм хлопчикам. Послідню букатку хліба. <...>. Ти врятував нас. Поміг (М. Яновський. Далеке сяйво, 306).

НЕФАЙНО 1. Присл. до **нефайний**; негарно; недобре. *А мале дівча-онучка так нефайно сказала: – Ви такі дурні, бабо! Якби ви були вбиті, то би-сте не говорили до нас* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 25).

2. у знач. присудк. сл. Негарно. – *Іване, тут цвинтар, так нефайно!* (М. Дзюба. Укриті небом, 140); *Стежини розбігаються щораз: / у кожної свій біг, / і свій екстаз – / окремі та відмінні щирим кайфом. / Зневажити їх щирість – то нефайно, / тим більше, / що одна з'єднала нас...* (В. Шкурган. Стежини розбігаються щораз..., 116).

НЕХАР, НЕХАРЬ 1. Бруд, нечистота. *І твій народ / підсиділа вендета – / чия прадавна карма / ци вина, / що так у нехарі з имнем пробитим / на битву стали Бог / і сатана* (В. Шкурган. І твій народ підсиділа вендета <...>, 28).

2. *перен., зневажл.* Тварини, птахи, певні речі, які викликають у людини огиду, неприємні відчуття і т.ін.; погань, нечисть. *Хмари накрили зорі, маржина притаїлася по оборах, тільки сови, лилики і вся нічна нехарь затріпотіли у повітрі, запугали, застогнали* (Р. Єндик. Камінна душа, 188); *Ти его розволочів, користи би те ни було, та поїв тов нехарев, шо аж имиласи у нім* (О. Манчук. Храм, 62); *“Малисми гредочьку ріпи (картоплів) тей тоту вже далі всу повиривали тей зіли дикі свині і нема нас кому обігнати від тої нехарі... Заходять з ліса в ночі і пазеть за ріпов; не знаю шьо мемо їсти, ек зима заскоче.”* (І. Березовський. Худан, 35).

3. *перен., зневажл.* Негідна, нікчемна людина, що викликає зневагу, презирство; погань, нечисть. *Ті, що при війську служили, нагадували: – В шістдесят шустім ми таке саме пацили. Сербови межи очи плюйте. То нехарь. Гадаш, шо ті чулує, а він тобі ніс*

відгризає (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140).

4. міф. Нечиста сила і її діяння. *І доки плова не впаде, / і грім не гримне, / запеклий джус мене знайде, / й мені на дрімбі / зіграє гори і ватрі, / трембіти й скали. / Не вмири – шепочу – не згори, / бо нехар з нами* (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 84); *Изсипав [дідо Иванчік] видгашеної ватри собі на кімне. Обмивавси вид усього лихого діла, поганого чесу. Усекої нехари* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30); – *Ай! Ай! Мерцій сюди! – Що там таке? – відізався Богдан. Ніби білий день, і нехар в білий день не ходить, але хтозна...* (М. Римар. Білий слон, 101); *Здригнувся я, – аж морозом мене взяло: то міг бути вовкун. Певно, він. Нехар не хоче показуватися, аби не впізнали. – Хоче не хоче – людина з вовчою душею не сховаєси* (М. Яновський. Гірське серце, 44).

НЕХАРАПУТНИЙ Якому не щастить, не дуже спритний, невдачливий, неfortunний. *Та й по правді сказати, сільські молодиці, ті, що були справді гонорові, чи такими себе вважали, гидували неклеядоватим, нехарапутним чоловіком, що людською мовою означало не дуже спритним, невдачливим, неfortunним* (М. Магіос. Солодка Даруся, 43); – *...Певно й до мене так... бо бездітна. Хіба я винна їй, що довгі роки ніхто не брав, і лиш позаторік полакомивси Петро. А шо Петрови – аби хтос поправ та закусити подав. Також нехарапутний: лишив сім'ю на Віжницюкому боці, вербувавси дес у світи, вернувси... Тепер з Гафієв* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 174).

НЕХАРНИЙ Брудний. *А приходила додому – мачуха зустрічала лайкою на порозі, кидалася з поліном, знала на нехарну роботу* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 112); *По надвірю валеютси нехарні відра, миски, чоботи* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 161).

НЕХАРНИЦЯ лайл. Те саме, що нехар 2; погань, нечисть. *Мама висипала помії свині, піднімаючи відро майже вище своєї голови, щоб поцілити у корито. – Ужє їс витачіла у грузи, нехарнице!* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 55).

НЕХАРЬ див. НЕХАР

НЕХАТИ Нехтувати чимось; ігнорувати.

А нас твої німці катують та б'ють. / Або щоб нехати пекельної муки, / Сами ся вбиваєм, – нема що робить... (Ю. Федькович. Дезертир, 201).

НЕХТОЛИЦЯ, НІХТОЛИЦЯ лайл. Нікчема, ледащо. *А він її як копне, аж фустка їй з голови злетіла, а потому ногами як став місити: Ти, сяка-така, нехтолице. А вна, сирота: Іванишко, любко, не дайте мене, – шепчуть мені мама* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 42); *То, здається нема на цілому світі такої нехтолиці, такої шлюхи, як ота Докія* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 353); – *Образа бозька, що та публіка свіцька плете! Всю би тобі язик, ніхтолице* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 351).

НЕЧИСНИЙ Недоношений, передчасний. – *Не буде тобі, Парасочко, потіхи з твого легіника, – говорила повитуха, як прийняла народжену дитину й як Параска поглянула на неї втомленим, возжим поглядом. – Коби ти сама видужала, сарако, а воно нечисне, ледво аби дихало...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 161).

НЕЧІБУЧЕНИЙ Нікчемний. *Що я ся нині наслухав за тоту нечібучену волошку, що не дали й дотанцювати?! Якби там не Юстина, то рознесли би мя були, відай, на прах!..* (М. Павлик. Вихора, 241).

НЕСШЕСТЯ евф. Нечиста сила, чорт. – *Зарубав нетрудного! – одвічає гордо майстер. – Зарубав го навіки-вічні, амінь! – потверджають бадіки. <...> Дяк наливає собі горівки і “вінчує” другий раз Семенісі... – Ви тепер не пантруйте нас, – говорить він, – але декуйте богів, шо-сте збулиси нешестя. Ми самі упорємоси з божим даром. Нівроку, стів не порожний, харчу ласка божя* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 89).

НЕШИШНИК збірн. Бідняки, нещасні люди. *Мішєний був там нарід: діди, баби, хлопчішя, дівки, молодиці та молоді мушішєне. Були тазди й таздині, але був там й нешишник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 438).

НЕШТА *зневажл.* Повія. Бо легонько жие, роботи не робить, за мершию обас, **нешта** ота безчесна! (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 243).

НЕШТОВОД *зневажл.* Пройдисвіт. [Лагадин:] Кудя ходив? Честь сего **нештотова** рятувати ходив! (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 419).

НЄНЬО див. **НЕНЬО**

НИБАВКИ *присл.* Те саме, що **небавом**; небазаром, скоро. – *Бигме! Теперечки у них триніром – клубом називаються. Вин **нибавки** й хату виднесет у тотой клуб. Пазюнька (моя менця) май уперед вступаласи: “Лишит й’го – то мій чьоловік”. А тепер не докличеси, то й сама по тих клубах пропадає* (В. Шкурган. Майте на увазі, 178).

НИВВАКОВАНІЙ *дієприкм.* Незвиклий, який не звук до чого-небудь, норовистий. // у порівн. *Чесом пробував він своїх бегекунів здебела приговкувати, аби так дуже будь-ек ни галасували в церкві, але ни міг собі з ними дати ради, ек бовгар навесні з **ниввакованими** волами на полонині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

НИВМИВАНИЙ *у знач. ім., евф., міф.* Чорт. *Отепер ни оден тот мальфар, шо орудував цев талов, а ни посокотивси, ни поклав вид себе оборону, то взєв йіго **нивмиваний** у пресподне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 191).

НИВОЛЯ

◇ **побила би** (кого-небудь) **Гердліччина ниволя тай Юріштанова рука** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання ув’язнення, мук, тортур, смерті комусь. *Ше й до сегодне ниодни гуцули клинут своїх ворогів давнов страинов клетьбов: “Побила би те, дай то Боже, Гердліччина ниволя тай Юріштанова рука”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 148).

◇ **ниволя би те утєла** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання нещастя, арешту. // ірон. – *Ану дивітси, ек коло колодезя обступили люфтники екус дівку тай на путуграфію берут. А уна нібито ни хочєт и закриваєтси руков. – Йй, **ниволя би те утє-***

ла, та би утєла. Панам на путуграфію не хочєт стати (О. Манчук. Храм, 61).

НИВУКІЙ *Який не вмє читати, невчений, неосвічений. “Най зчєзєт бїда, йкий це розвезєний та нигроженєний неvkри-тун. Нїраз **нивукий** стримголовики. <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

НИГАТИ див. **НИГАТИ**

НИГАТИ, НИГАТИ Те саме, що **нанигати; нипати**. *Надворї була велика пїтьма, лиш вид зими потрошка було видко минї на діда. Вин **нигав**, ек мара, по загородї чьорним туманом помижи маржинку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 58); *Відьма – то кругла душа, як клубок, через неї видно. Вона летить і **нигає**. Відьму не мож уловити, ані убити, у руки би її не ймив* (М. Римар. Білий слон, 88).

НИГНУТИ *Однокр. до **нигати**; швидко зникнути, ховаючись куди-небудь, нирнути. А Микула лиш раз почєрез плїт тай до Василенькової колєшинї, а я за ним. Але тайда пуста – ни бїйси, у той добрі очї, бодай би скапали – заздрила нас, вїйточьку. Адї, заздрила нас, ек ми у дєверьох **нигнули*** (О. Манчук. Право, 65).

НИДОМОТАНИЙ *дієприкм., перен., зневажл.* Недолугий, некмїтливий. *Він ужє видразу зачєв си смїєти з **нидомотаного** по-ника, шо ни розумівси на хєтрунах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 285).

НИДОТЕК *Нєстаток. А кому си припадєт гола бєчка, то капарно мет си жити, бо цілий рік будєт мати икїс клопоти та **нидотєк*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304).

НИДОТИСКО *присл.* Мимоволї. *Єлена на лавици коло полицного вікна, зажуєрена, набивала Лєсєви голов: “Ни розумїю того, чого він так пишєв від хати, шо ни сказав кудя йдєт?” – сердиласи вна, посуваючіси **нидотиско** на лавици та ниспокійно поглипаючі то в полицне вікно надвір, то на сина Лєсєя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

НИЖУРНИЦА *жєрт.* Горїлка, спиртне. *Дужє мян кортит видїти Шкиндю тай шои*

з ним *поторкотіти*. Та *набутиси трошки при "нижурниці"*. Я *його дуже навиху* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 368).

НИЗАКОНЮВАНИЙ у знач. ім. Який не висповідався. *Бувало, ніколи ни треба було йго до неї пригирикувати, бо знав, шо то так мусит бути, бо так робила йго стариня, сусіде, тай він так робив з маленького хлопця, шо кожного року, раз у рік, оперед Великоднем, ишов до сповіди, бо **низаконованому** ни годилоси їсти паску* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

НИЗАПАДНИЙ Безсніжний, з незначними опадами. *А ек маєт бути зима легка, **низападна**, то уни [оси] роб'єт гнізда високо у дахах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60).

НИЗИНКА Спосіб вишивання, за якого візерунок прокладається чорною або червоною ниткою зі споду, а вишивка виконується рештою кольорів з лиця; низь. *Всі вони одягались у нове лудіне. Василина одягнулась сама і заглянула до дівчат. А вони, наче писанки. Сорочки із широкими вставками, вишитими **низинкою**. Запаски густо перетинані дріттю, наче посипані сріблом* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 16).

НИИРШЕНИЙ дієприкм. Нехрещений. // у замовл. *"Моя загорода закладена. Глогом обсажена. / Ек ни мають моци-путері упирі, відьми, учені й нивчені, / Упириці, відьмиці, иршені й **нииршені** – / У глогу си перевертати й глогової ватри у рот брати, / Так, аби ни мали моци й путері до цієї маржини приступати / Вид сегодне до віка, на віки віков – амін"* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 58).

НИКЛЕЙДОВАТИЙ див. **НЕКЛЕЙДОВАТИЙ**

НИКЛЮЗ див. **ІНКЛЮЗ**

НИМИДІТИ Пропадати, шезати. *Тепла пара пидоймаласи из неї клубками сіравих мрачьок попид гори тай **нимиділа** в синих облаках високого неба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 112).

НИНІКИ див. **НИНЬКИ**

НИНЬКА див. **НИНЬКИ**

НИНЬКИ, НИНЬКА, НИНІКИ присл. 1. Тепер, зараз. *"Ти була добра Маріко. Застівай ми **ниньки**", – попросила Берта* (Р. Федорів. Маріка, 101); *Довго не вистойи, зимно **ниньки** в лісі* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 206); – ***Ниньки** й на полонині спокою не буде...* (Я. Стецюк. Крутий плай, 60); – *... Хто **ниньки** я? – вигукував. – Люжняк! Ніщо!.. Хробак земляний!.. Був-єм кметем... не бозна-яким багачем, а все ж кметем, бо всидів на ґрунті...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11).

2. Сьогодні. – *Він скарав мене. І Лада відвернеться. Ні, ні! **Ниньки** мені туди заказано. Іншим разом...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 59); *Доста твої ноги **ниньки** набігалися* (Р. Федорів. Жбан вина, 183); *"Василечку мий запашьний, де ти так баривси?... Кудати, злиденнику мій миленький, так скитавси; соколику мій срибненький, мій орлику золотенький! Я за тобою свої очі віплакала, своє серце вісушєла, а ти не прилетів до мене тей не не потишєв сироту нешишєсливу – вид великоднє, аж до **нинька!**"* (І. Березовський. Худан, 34); *Укрив перинов всу гірку полуду, / сховав слова у заздрісних корчах. / Учере я не знав, / шо **ниньки** буду / з обвислими крильми – / пидранок-птач* (В. Шкурган. "Довірливий туман (мій співбєсідник)...", 18); – *Лише хотіла-м тебе розбудити, – говорить вибачливо Марія. – **Ниніки**, кажуть будуть ділити дільницю землі* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 11).

НИОНИМКИ див. **НЕОНИМКИ**

НИПАТИ Ходити туди, сюди, вишукуючи що-небудь. *Ходив поза двором і **нипав**, чи не найшов би собі якої роботи* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 363); *Але Юра звільна привикав до свого положення, перемагає у собі все, не ходив у село, ані до церкви, **нипав** коло своєї хати або йшов на заробіток десь у сусідні села* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 434); *З кресом на плечьох, бувало, цілу зиму визмуєтси лісами. Біда знаєт, куди він **нипав*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).

НИПОДАНЧЬЛИВИЙ Непіддатливий, неподатливий. *Але у баби, то все було **нипочьому**, бо він завше лиш своїм возом грав тай*

проклето був упертий и **ниподанчливий** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

НИПРИТОРЕННИЙ Численний, величезний. Дідо казав, що там, на Синицях зверху, у Довбушенках, Довбуш сховав **ниприторенні** скарби. Величезні суми срібла й золота та дорогу зброю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80).

НИПРИЧИМ *вставн. сл.* Приміром, наприклад. Єсна, як сонічка, біленька, як зима, а коло неї стерчить з бесаг ціле стегно, як, **нипричим**, пістоля (О. Манчук. Великдень, 73).

НИПРОСТИЙ див. **НЕПРОСТИЙ**

НИПРУБЕН Недосвідчений, без досвіду. А **нипрубен** попик, ни розуміючись на фіглях прахтичного стрільця, вслухуючись в його гріхе, що з них благодіє йому сповідавси, єв си втихомирети так, як втихомиретси розсержена дитина, вслухуючись в дивні та чудаті казки своїї пестунки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 286).

НИРАТИ, НЕРИТИ, НИРЕТИ Ходити туди й сюди, вишукувати що-небудь; гасати. Від весни до пізної осені **нирав** лісами, пер, як серн, куда очі лиш його затекали видіти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); Він на стрілецтві изкрізь **нер** лісами, а навіть утинував у полонини тай туду, далеко в куєвах, строїв стрілецькі строї на дичснугу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156); Бог знаєт куда **нирели** по примівниках та мальфарях. Скрізь си носили, лиш де за єкого примівника вчули <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 383).

НИРЕТИ див. **НИРАТИ**

НИСКРИШЛИВИЙ Непривітний. В хату увійшов старий, **нискришливий**, легейдоватий чоловік, попростеньку убраний (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 458).

НИСЛІВНИЙ Який не дотримується слова, брехливий. Але ти таки любиш брехати, **нислівний** єс. Раз плюєш, а другий раз лижеш. Хя, так поредні люде ни роб'єт, лиш брехуни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 373).

НИСПАСНИЙ Від якого не можна спаситися; непростенний. У суботу увечер кожде повинно си обмити, зчесати, а навіть скупатиси, бо казав дідо, що хто це не виконуєт, то маєт **ниспасний** гріх, бо під неділю ни можна спати занехареному (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 51).

НИТНИК Той, хто збирає мито; митник. – Гаштурак Павло. Він із Єсєня угорського. У **нитника** служит. То мій [приятельник] перенний (Г. Хоткевич. Довбуш, 222).

НИТОТА бот. Трав'яниста рослина зі сланким довгим стеблом, густо вкритим дрібними листками; плаун, баранець, п'ядич (*Lycopodium clavatum*). То було в свято, саме на Івана, коли то в полонинах аж роїтьєся від людей. Особливо на таких, як Гаджіна, скажім, де багато усякого зєла. Там і тую, невісточку, головатень, кучеревець, **нитота**, грань, брустурник – все то помічні зєла. Одні на людину, другі на худобу (Г. Хоткевич. Довбуш, 172).

НИЧ див. **НІЦ**

НИЧЕНИЦІ тільки у мн. Частина ткацького верстату. Мар'яна вхопила Гафїїну голову в обі свої руці і, обстаючи її від кути до лойових свічок, що в два ряди висіли на **ниченицях** із поду та освічували цілі сіни (М.Павлик. Вихора, 185).

НИШЬКУВАТИ Потай, крадькома стежити за кимось; заглядати. А молодєцьки-пидристки мислили, де би то си файно тих светків мож було набути на колєдниках та **нишькували** за файними видданицями, бо й уни си вже почювали у путери отак, як и старші легіні та молоді мушіне (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

НИВЕРТИТИ Знищувати, псувати, руйнувати, нівечити що-небудь. А як си заковчювали вітрове з високих кичер попри земню у глибокі виртопи, то так жєбихали, що аж земню рвали. Гет **нивертили** ліси, та у прех ломили плоти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 116).

НИВЕРТЬ

◊ **взяти в нівєрть** – зруйнувати, знищити, знівечити. – Яка ж бо ти... А даймо надто, що повінь **возьме сплав в нівєрть**. Що

тогда? (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544).

♦ **иди хоть в ніверть** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, шезнути. *Дарадуда ни пишов за Иванчіком надвір, лиш з хати кусивси на него, намахуючі кулаками за ним навздогін, голосно викрикуючі: “Абес си так тріскає в плоти та в скали головов, ек єс тріснув дуже дверми. **Иди хоть в ніверть**, проклятнику проклятий. Та абес си спер аж там, де воді конец. Тай абес так ни мав ніколи пристанівку, ек вітер ни маєт”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 463).

НИГОЛОВНО присл. Стрімголов. *Дебля видніє ще ота хвиля-габа, що несе його на дарабі **ніголовно** у безвісті* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547).

НИГОЛОВ'Ю присл. Те саме, що **ніголовно**. *Доокколо розлилася вода-повінь. Несе **ніголов'ю** бистро, скоро всяку всячину: ковбки, дараби, сплави, корчі, смереки, зелені дерева коріння д'горі, назустріч воді, ба саяк, ба так* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

НИГОТЬ

♦ **за ніготь (нохоть)** – зовсім, абсолютно. – *Такого ще-м не видів: шуму наробили, дітей попереджували, а не знають нічо за **ніготь*** (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 8); *Уже за всім роцибаюся сама, за **нохоть** він мені не поможе: крїваю на тім верстаті і вднину, і вночі, аж мня скульбачило...* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 30);

♦ **єк (як) синє за ніхтем (нігтем)** – дуже мало, зовсім незначна кількість. *Я віп'ю. Чіму бих не мав віпити з добрими людьми? А шо я правду кау, то всі люде ми свідками, шо я правду кау. Ци не так? Ви, Мартею, ви старша людина... Скажіт, най усі чюют – ци сказав-сми о тільки неправди, **єк є синє за ніхтем?** Ци є слово, одне слово з неправди, а ци усі слова з правди? (Г. Хоткевич. Довбуш, 88); *Фрозина супроти цього зла нічого не може. Ані ніц. Отако, **як синє за нігтем**, – не може нічого* (М. Магіос. Нація, 93); *Терпів я терпів, мняв у собі, доки пригінчі тяглою панциною не залигали до пан-**

*ської батови, аж тогда увалося терпло. Як літо, я з тою батовою скрізь вандрую... Дідичеві з того зиск, мені **синє за нігтем*** (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 11).

НІСЧИТИ(СИ) Ставати ніяким, поганим, нічого не вартим, пропадати. *Бо ек лиш єли люде полишети свою стародавну віру, свої старовіцкі звичеї тай свою ношу, а з тим и цуратиси свої рідної мови, то зачєли **си** видразу **нісчїти** тай збав'єсти так, ек тоти первовічні ліси, шо, бортавіючі, **нісчютси**, тай на ніц збав'єтсис, ушкоджені людсков руков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 288).

НІЖ-КОЛОДАЧ Саморобний ніж із дерев'яною колодкою. *На полонині горіла ватра, і на стінах колиби, освітлюючи почеплені на кілочках ташки й встромлені в дошки **ножі-колодачі**, грав червонкуватий відсвіт* (С. Склярєнко. Карпати, кн.1, 100).

НИКОЛИСТ Брак часу. *Олексій так си здоросно прокашлав, шо аж у цілій коримі задзвонило, помаленьки докінчуючі свою бесїду, а градусник, хоть аж си мїнив з **ніколисти**, то однако терпів Олексієви. Він би був тепер терпів, хоть би був Олексій и ків йиму на голові тесав, бо хотів, аби Олексій чимборжїй пустив йїго з градусом ити далі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 185).

НІМ 1. присл. Протягом певного часу, на деякий час. *І що там уже була за бесїда, не знати, а лиш єгомость, прийшовши додому, впав на ліжко та так, уже й не вставав, аж доки не прийшло єпископське розпорядження про перенесення до другої парафїї, а **нім** така знайдеться – з чеканням при коністорїї* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 9); – *Я з їмостею тут... ми би ся не змістили на візку. – Я не потребую вашого візка. Я піхотов скорше буду, аніж ви кіньми. – Та ні... бачите... **Нім** дійдете, **нім** що, а воно вже пізно...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 90).

2. спол. Поки. – *Хато моя, темна та чорна, пекло моє, пекло, бодай ти була запалася, затрясла, **нім** я прийшла до тебе. Щоб тебе була смага спалила, **нім** я лягла з ним на цю погану ніч... Бодай, бодай!.. Усе пропало, аді кінець іде та й годі* (М. Козо-

ріс. Черногора говорить, 250); *Утямно було ждати нам, дітям, нім Юрко Куликів ізійде з горба* (М. Павлик. Юрко Куликів, 17); *Відтак би трошки рад де відпочити [щезник], / Аби за раєм хвильку затужити, / Би нагадати, як колись там було, / Нім боже слово з світлості го пхнуло* (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 44); – *Приповідаять різне. Та тепер люди гріхують си так робити. Ну, хоч би й таке: на храм треба взяти шиениці і йичменю и піти йик зазоріє до схід сонцьи у млин и, нім сонце зійде, змолотити, але на зістрінь, відтак взьити муку и змішати з кір-зілєм и піти на то місце, де приказують, шо є скарби закопані <...>* (М. Римар. Білий слон, 38); *Тим часом почерез мій сад переходила сусідська дівчина й зачула крик робітників, будьто вони “знайшли” гроші. Нім ми з робітниками пообідали в хаті, от і входить до мене жандарм і, не поздоровивши навіть мене, крикнув до мене від порога* (І. Березовський. Худан, 89); *Нім Семен підвівся з землі, а Янця вже вхопили жиди за ноги і волочуть голову по камінню* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 42).

НІМИЦЯ бот. Блекота чорна (*Hyoscyamus niger*). Чула-м про дурман сонний, ще кажуть – вовча вишня або **німиця** (М. Яновський. Гірське серце, 173).

НІС

♦ **карбувати на носі** – добре запам'ятати. *А дівочки вам не розпунсі, ні! – навіть і ні в той бік, що мами ззаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кільки би тото донечці кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи з храму, а храм у нас ведеться через цілих три дні, то назбирається кулаків тих май-май!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247).

НІТ 1. присудк. сл. Немає. [Василь:] *В тебе милосердя ніт!* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 186).

2. част. Ні. *Ну кажи, даш ци ніт?* (О. Манчук. Фіглі, 24); // у колом. *Червона рута, жовтий цвіт. / Тебе я чекала – ти м'я ніт* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 94).

НІТВІСТИЦО Бозна-що, невідомо що. *І босий, і голій: а води внеси, і дров нару-*

бай, і в ліс поїдь, і нітвістицо (М. Павлик. Юрко Куликів, 21).

НІХТОЛИЦЯ див. НЕХТОЛИЦЯ

НІЦ, НИЧ займ. Нічого. *Ти ще ніц не збагнув, / бо лишень / усвідомлюєш, як у неволі / загорається день / і, згораючи впень, / вистовбурчує стовбури голі* (В. Шкурган. Ти ще ніц не збагнув..., 54); *Та ж не крали ні в кого ніц, не вбивали, не різали, а от тобі – мій син живе зі змією* (П. Федюк. Нічна зозуля, 14); *Прикро дивитися, як жінка клопочеться коло нього, але то ніц не помагає* (М. Яновський. Танець дараби, 53); *Не задурно ж платить чоловік гроші, а що це Юдині срібляники, то його ніц не обходить, бо він робить гешефт* (В. Бабій. Запродана душа, 22); *Шеслива ти, сусідочко... ніц того не знаєш. Тихо у вас, ік у церкві. Лагідков усе йдет, супокійно...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 65); – *“Тьфу на таке, – кажу, – таже мій Андрійко відрубав собі палець”*. – *“То ніц, – каже, – най собі про мене ногов пише, – платім!”* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 60); – *Чуєш, Іван, пан хорунжий кажуть, аби-сь ще раз до Гершка. – Я то... Я ніц... Але виджу, горівки повно, – і ще тяжче ламався* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 56); *Пам'ятаю, що падала. А більше – не пам'ятаю ніц* (М.Магіос. Солодка Даруся, 136); – *Та я ніц не кажу, Мариню, штани варті вісім злотих, але видиш, син мій... не сподобалися йому вони...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 411); *Най ліпше прийме панську ласку, і ніц йому не буде, ніякої кари* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 22); *Витєглисмо чоловіка зі снігу, та так сарака злекси, що му на чис мову відіймило. Та ніц си му не стало – Богу декувати – лиш потовкси, та така гуля ек ейце на голові му виштрикла* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *Даєт тот у дубельт и горівки, и меду, и грошей – ніц ни помагаєт* (О. Манчук. Фіглі, 25); – *Доці ляли аж надто. І, певне, ще будуть. А коли отак лє, бараболя може збуїніти... Вся піде в бадилля, а в коріннях – там ніц...* (О. Гончар. Циклон, 150); – *Ніц ми не шкода, – сказала Ганя. – Лише шкода, що гроші синові не дала* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 265); – *Ей, ні, нічого... Ти, видно, нич не знаєш, синку*

(Марко Черемшина. Керманич, т.2, 26); *Під могилов **нич** не чути, / Ах, як тяжко під нев бути, / А ще тяжче миленьку забути* (Ю. Федькович. При вході, 41); – *Люди! та вона **нич** не винна! – завиллила стара, кинувшись до Бойчука. – Він її присилував!* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 334); *Вна, гуцулка тота, приобіцела, шо нікому **нич** не скаже, але то вна лиш так гулила свого мурзу того, аби єму голов задури-ти, а сама лиш чекала ночі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 106); *А за нею ініша: “**Нич** ти не скажу, Артурчіку-легінику, лиш будеш ти з нами сеї ночі, хлопчику, солоденько любитиси, до раня цілюватиси, а відтак у бани з нами, любасками пешними, чістенько митиси й купатиси!”* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 220).

♦ **ані ніц** – зовсім, абсолютно. *Фрозина супроти цього зла нічого не може. **Ані ніц**. Отако, як сине за нігтем, – не може нічого.* (М. Матіос. Нація, 93).

♦ **за ніц помати** – мати за ніщо; не зважати на кого-небудь, не рахуватися з кимсь. *“Ой ні, ни так, сараку, бо ти ше сеї ночі попамнєтаєши, шо то значіт головного скрипичника покабувати, **за ніц помати**”, – йіго стара пожовкла твар зайграла мстливов усмішків, а очі засвітилиси йиму на Гавиця, єк голлодному вовкови на вівцу, тай скорим ходом пишов надвір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 260).

♦ **на ніц** – те саме, що **ані ніц**. *нечесано у води на ніч / втече із рук циганське мило / сувоями по дну стомильно / розгорнеться зітреться **на ніц*** (Т. Девдюк. Нечесано, 84); *Кілька хат були пограбовані **на ніц**, так що їхнім вчораїнім господарям довелоса ходити по людях просячи* (М. Матіос. Солодка Даруся, 143).

♦ **ніц-а-ніц** – те саме, що **ані ніц**. – *Не хочу я ворожби, бо вона **ніц-а-ніц** не помагас* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 274).

♦ **ніц не обходить** – байдуже. *Йди собі, вмирай або живи, мене то **ніц не обходить*** (Р. Федорів. Маріка, 72).

♦ **зійти наніц** – втратити повагу до себе, добре ім'я, зовсім зникчменіти, занепасти. *Та й нарід **зійшов** якось так зовсім **наніц**. Так уже, Лесю, погано стало на світі, що й ди-*

витись пудно (М. Козоріс. Черногора говорить, 151).

НІЧ

♦ **ніч** (кому-небудь) **зайде** – стемніє, настане ніч. *Находять знайомі бадіки і пізнають бабу. – Йди-ко, бабко, з нами, не чіпи під слупом! – Ой, де ж я, газдики з вами іду, коли-сми не годна! – Таже видко си, шо не годна, але ходи, бо **ніч** ті **зайде**, та й шо меш робити?* (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 81).

НІЧЛІГАР *паст.* Людина, яка ночує на **полонині** чи в **зимарці**; нічліжанин. *Але вни всі розказували, бувало, шо домар лакім був у порожних зимарках та стаях на полонинах пужіти **нічлігарів**, але то він з ними лиш си любив драчкувати, назбитки, аби мав си з чого посмісти тай розвеселити собі душу на самоті, а ни збиткувавси так остатно з людий, єк сеї ночі позбиткуваласи нічіста сила з Иванчіка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 203).

НІЧМА, НІЧЬМА *присл.* Вночі. – *Той шинк бере мені житє. Хлопи перепачковують собі **нічма** румунку через ріку і не дивлються на мою коршму, а зеленюки мають горівки стільки, що можуть у ній купатися, а ти, Зельмане, плати, небоже, скарбові патент і податки і лови мухи, як який павук!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 206); – *Спам'ятайся, донько, та й слухай нені, не будь самовільна. Не тікай від свого газди **нічьма**, не ваялієса колешнями, лиш ночуй з газдов на постелі, як газдиня, як слюбна жінка!* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 272).

НІЧНИК *паст.* Пастух, який стереже овець уночі. *Усі люди розійшлися з маржиною, спузар пішов з коновками по воду до джерела, **нічник** Юринга, вернувши від “білої панни”, спав у якійсь із стайок, і тільки старий вівчарський пес, сторож усього великого господарства, лежав на порозі та одганяв настирливих мух, що залазили йому нахабно до вух і носа, пораненого недавно в двобой з вовком* (В. Гжицький. Опришки, 61).

НІЧНИЦЯ *перев.* у *мн.* **НІЧНИЦІ** *етн., міф.* Душі померлих дівчат, жінок, які

з'являються вночі й позбавляють сну. *Кожної миті вони обережуть від підступної рисі розгніваного спросоння вуйка-ведмеда чи бика дикого, рогатого від юдів, нявок і нічниць та іншого злодухого поріддя* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 284); *Дванадцять чарівниць йому сорочку ткало, дванадцять мавок і нічниць її у чорній воді прало, і не беруть отамана кулі* (В. Гжицький. Опришки, 42).

НІЧНИЦЯ-ЧАРОДІЛЬНИЦЯ *етн., мф.* Те саме, що **нічниця**. *Невже лиха нічниця-чародільниця запаморочила її і вкрала чепражку?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 285).

НІЧО, НІЧЬО *займ.* Ніщо, нічого. **Нічо** так чоловікові віку вже не укоротає, як та люба (Ю.Федькович. Люба – згуба, 242); **Нічо**, – заспокоював себе (Л. Качковський. Довбушева пісня, 59); *Дохтір, то був наш. Таки родом з Гуцульщини, то оповісми му довідно, як си скоїло. Оповісми му, що я так хотів тільки совета обдурити, а міні нічо си не стало* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); – *Нас хоть би у тіме хто гунав, то нічо не вигунає ой не вигунає, любетка!* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 36); *Василина дивиться, але нічо не видить* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 548); *Пішли. Та й добре їх усіх почаствував рибов. Довбуш подякував, а витак каже: – А шо тобі належитси за тото? – А нічо* (Г. Хоткевич. Довбуш, 234); *Що сталося з тобою, синочку! – Нічо!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 215); – *Нічо, нічо... Обійшлося добре, – заспокоїв їх Космачук простягнутою рукою* (М. Яновський. Грицишина хата, 267).

♦ **нічю собі** – виг. вислів, який виражає здивування. – *Скио їс зголодніла, то давай перекусимо, бо нас и так ніч у дорозі застане. – Йо? Нічю собі! Та це дес, певно, на край світу збиралиси. Тай у дитчий голос* (Л.-П. Стринадук. А кемуеш, як то було!, 28).

НІЧЬМА *див.* **НІЧМА**

НІЧЬО *див.* **НІЧО**

ННИНА День, днина. – *А ми як си провергли, а то в хаті – як у ннину!* (Г. Хоткевич. Пожарище, 347).

НО 1. *спол.* Але, та. **Но** як доля глогова поранить тя – горе, / *То вернися, мій брате, хоч би через море, / – А не пуцу тя більше світом ся блукати* (Ю. Федькович. На дорогу, 53).

2. *част.* Питально-спонукальна частка, вживається на початку речення. – *За ким же то бануватиму? – Но, за таким банувати?! Встав і почухався лиш – навіть Гнатові не віддав* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 55).

НОВАЧКА Молода заміжня жінка. *Молодета на порозі брами з колячами в руках були убрані в білих гуглях, тай молодца з білим рантухом позашию, так як до вінченя, лиш у молодого вже ни було вінка на шепці, а в молоді стоєв він на голові зверхе на білій перемітці, шо в ню була завита, як кожда видданиця, а ни на бовтицях, як у дівчени, бо вона вже була новачка, а ни книгиня* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 258).

НОВІСЦЬКИЙ Зовсім, дуже новий. *Зате вже крисанічка-соломенка цалком новісіцька і, мов золото, на сонці поблискує, а дармовисики си бовтают* (Г. Хоткевич. Злочин природи, 333).

НОГА

♦ **дати ногам поля** – тікати; швидко бігти. *Не одна душа не раз дає ногам поля, коли біля Йорчихи чатують пси* (М. Магіос. Солодка Даруся, 29).

НОГАВИЦІ, НАГАВИЦІ тільки у мн. Штани. **Ногавиці** на ньому черчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у п'ять пряжок, кресак у золоті та в павах, а келеф хороцівський такий уже, що такий! (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); *Він стояв босий, у коротких ногавицях, в латаній-перелатаній сорочці* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 113); *Олекса, звичайно, таздівську лють бачив і видів, як потемніли, завмерли од страху вівчарі й космацькі легіні, ватаг Ілько за ногавиці схопився, тримав їх напоготові і, потіючи, озирався, як би непомітно чкурнути поза колибу, щоб менше вуркотів живіт, але цього робити не посмів: він на полонині старший, він тут вухо, око і рука таздівські,*

Дзвінчук спитає з нього за все і за Олексину зухвалість спитає (Р. Федорів. Жбан вина, 52); Люди зумілиси і звертілиси, а панотець підносить угору свою реверенду та й каже: “Адіт, мої парафіяни, я лишень в сорочці і – не до вашого гонору кажучи – в поркиницях, а **нагавиць** нема та й кабату нема!” (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 201); // у колом. Залицявся святий отець / та й до молодиці. / Як набігли руді миші / стягли **ногавиці** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 139); // у порівн. [ГУЦУЛ:] В Королівці води повно у кожній криниці, / В Королівці молодиці, як ті **ногавиці** (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 119).

♦ **не видів Гриць ногавиць, а як вздрів, то й зімлів** – *жарт.* про людину, яка дуже дивується зовсім звичайним речам. – А правда, любчику, наші дівоньки файні? Ліпші за твоїх степовичок? – Щиро кажучи, не призирався. Ти перша, на якій я очима загляк. – Ає! Так я й повірю!.. – Йй-бо! **Не видів Гриць ногавиць, а як взорів, то й зімлів**, – засміялась, ніби кепкувала з парубка, а в голосі ані штильочки звичної колючкуватості (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 57).

НОЖИК-КОЛОДАЧИК Зменш. до **ніж-колодач**. Вийняла тоді із кишені китпяр **ножик-колодачик** – навмисне взяла його, щоб підважити вікно (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 108).

НОРОВИТИ Спричиняти, викликати (натиранням солі в шкіру) подразнення, свербіж; ятрити. *Погріхувавси, що то инакни є, лиш то ватаг натер сільов руки тай зачев був **норовити** вівці в царках, аби си за ніч стерли тай зрули над сільов, а другий день “на міру” аби дали менче молока* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 338).

НОТАР, НАТАР, НОТАРУШ, НОТАРОШ, НОТАРІЙ *юр.* Нотариус. *Начальство – піп, лісничий, **нотар** і гандлярі переглянулися* (У. Самчук. Гори говорять!, 129); *Приносили з-за гір неждані вісті: десь йшла війна, шугала над світом гроза революції, змінювались на селі жандарми, урядовці, **нотарі** – чеські, мадярські...* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 15); – *Най такого*

*сина грім заб’є, шо неню не шінує. – Аді, йкос ані грім не вбиває, ані нічо’го не береси, а бог згори дивитси. А я до **натаря** ходила, ци би не скасував тот тестамент по покійничькови* (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 81). *Адіть, давно, я тямую, то було в канцелярії щось два ци три пани, а тепер їх більше, як сто: судаторів, та писарів, та підписарів, та **нотарушів**, та нітвістичого!* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 83); *Шена прибирав у сільському уряді, замітав у **нотароша**, його гонили і піп, і диякон, і гайник, і всі, кому було не лінь* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 113); *Мошка потвердив Юрові зізнання, показав контракт, легалізований у **нотарія**, показав рахунок того, що видав протягом року на удержання Юри, і показалося, що він видав ще більше, ніж варт був той ґрунт з хатою* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 438).

НОТАРІЙ див. **НОТАР**

НОТАРОШ див. **НОТАР**

НОТАРУШ див. **НОТАР**

НОША Одяг, народний костюм, стрій; вбрання. *Ти коледуй людем тих колед, шо тобі милішиї у душі, а ни тих, шо їх там хотет наверхчі зайдеї тай усекі кушманеники, уни хотє знишиїти нашу первовічньну віру, стародавні звичеї, нашу **ношу** тай нас самих* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 85); *...Але заждіт, / мої опришки гожі, / бо задувала вам на лютій чес / по рубцакови / і харчів, / і **ноші**, / й... благословіні, / й, навіль дармовис* (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 35); *Скинути б оцю набридлу зелено-сіру кабату, вратися в гуцульську **ношу**!* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 131).

НОШІ тільки у мн. Носилки. *Зробили **ноші**, поклали ’го на ні і здоймили на плечі* (О. Манчук. Лісова дівка, 44).

НУДА Нудьга, сум. *І я то не раз мовлю, що не треба журитися, гріх бога гнівити. Та що, коли та жура обгорнула мене, як кожух узимі, сама мене держить і не попускаєси. Чи я в хаті, чи на обійстю, чи на ріці, – вона все зо мною. – Ви би, неню, перебралися до нас. Вам гляба самому жити. Вас **нуда** лоточить. У нас, серед дітей, вам буде ве-*

селіше (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 426).

НУЖА, НУЖЯ збірн. Воші. *Параска надула губи і, не дивлячись на чоловіка, повернулася до печі. – Не ме його їсти **нужа!**.. – промовила уїдливо. – Казав-сми тобі раз: не смій йому посилати білля. Не знаю його і знати не хочу* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193); *Пастух високий, але сильно збудований чоловік, у чорній вивареній у маслі сорочці, таких же гачях, аби “**нужся** си не запложувала”;* на голові умащена крисаня віковичної давності, у зубах люлька. Він стояв на краю рову й дивився на хлопця, видимо, спочатку сам стараючися оприділити, що це за проява й які причини могли загнати її аж сюди (Г. Хоткевич. Довбуш, 126).

НУЖДА

♦ **нужду їсти** – жити у нестатках, у бідності, у нужді. – *Най робит або най гине! – То ти такий дедя? – А ти така неня? Меш **нужду їсти!*** (Марко Черемшина. Бо як дим підіймається, т. 1, 236).

НУЖДАТИ Турбувати, непокоїти. *Голова велика, живіт, як бербеничка грубий, ноги й руки, мов деревляні без сили у в'язах. Ніколи не заплаче, ані крикне, тихий мов закамений, а ссе за чотирьох і дуже маму **нуждає*** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5).

НУЖДУВАТИ СИ, НУЖДУВАТИСЯ Бідкатися, журитися. *А Гердлічіха цілий час бігала по стайни тай так **си нуждувала** над тими коровами, шо аж си лоде над нев стурели* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 162); – *Не **нуждуйся**, моя доню. / Моє ти кохане, / – Готов твою братчикові / Ранішнє сніданє* (Ю. Федькович. Новобранчик, 104).

НУЖДУВАТИСЯ див. **НУЖДУВАТИ СИ**

НУЖЯ див. НУЖА

НУСТРИТИ Заохочувати, спонукати до чогось. *Джюнда, то все умів так **нустрити**, шо всі, випераючіси одни на протів одних, метали по богато гроший у повницю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 245); // образн. *Буйна, завзета душа стрільця **нустрила** ййго: “Ні на шо ни турай, лиш стріль видразу законом у Хреста, то меш*

мати уводно силу, гонір та славу. Станем таким головним стрільцем, шо пари ти ни будет у світі” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 296).

НУТА Нота, мелодія. *А за третім опадом співанка монастирських парубків глибоко вразила й розлютила Продана, і він, боючись, аби парубки не заспівали ще гіршої, зважився зостановити танець і раз назавши заборонити на своїм веселі власне коломийку, бо тільки на її **нуту** складають піднапилі парубки, все, що наболіло на душі і що їх найбільше обходить, на **нуту** іншого танцю й співанки вони не вміють зложити до прикладу нічого* (М. Павлик. Вихора, 225).

НЮНЬКО зневажл. Сльнсько. <...> *Нарешті набрав Кольців опікун на станцію **нюньків** та клеповухих поповичів, з котрих деякі старші підзирали за Кольцем, не попускаючись его навіть тогді, як ішов з дому до школи або зі школи додому...* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 93).

НЮШКУВАТИ Нюхати. // образн. *Задиханий... / Звіринно дико / **нюшкую** світ то леготом, то риком, / сокочу виразні малі слідочки, / залізую – твої-синочки-дочки... / ... поки Господь відлупить трохи лика* (В. Шкурган. Там, де закінчується наговп..., 40).

НЯВКА етн., міф. Лісова дівчина, яка гарна спереду, а ззаду має відкриті внутрішні органи (виростає із душі неохрещеної померлої дитини); мавка. *Як оком кліпнути, нетлінні **нявки** урвали танець над рікою, а чугайстир штурнув арідникові плитою у його чорні ребра* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 227); *Розсипалось сонце пилом квіток, легким ходом ідуть по царинках **нявки**, а під ногами у них зеленіє перша трава* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 186); *Але найголовнішим светом Розійгри є для **нявок**, тих красних, майже ніколи нивидимих голим оком лісових дівчиц, шо то вни на Розійгри в полудне полюют на сп'ючих мушин тай хапают їх у сні в безвісти на своїх коханців – любих любасів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 349); *Смісласи у джеморі золотоволоса **нявка*** (О. Манчук. Лісова дівка, 45); *Стало йому шкода сивого пралісу,*

який осиротіє без своїх блудів, **нявок**, шелестінь, що споконвіку плодяться в ньому (Р. Федорів. Жбан вина, 40); *На розіграх – це свято перед Іваном, – не вільно спати надворі, бо нявки ходьби та співають, а чоловік у просонку учує, і схопить си заспаний, вони его обманють; він гадає, що то правдива челядь, іде за нею лісами, полями* (М. Римар. Білий слон, 86); *“А вона справжня... як гуцули називають? Ага – нявка!”* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 167); *Кожної миті вони обережуть від підступної рисі розгніваного спросоння вуйка-ведмедя чи бика дикого, рогатого від юдів, нявок і нічниць та іншого злодухого поріддя* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 284); *Лісники постійно ганялися, переслідували, різали тромфа, бавилися у повелителів й царів карпатських лісів, мало не лісовиків-чарівників, чоловіків звабливих мавок й нявок* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 26); *Мені розповідали,*

що через те гору Ігрецем називають, що на ній нявки ігрища влаштовують (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 191).

НЯВОРА Заметіль, хуртовина. *А в степу осінньої ночі нявора ловить за очі і холодить серце* (П. Федюк. Нявора, 111);

НЯВЧА

◇ **нявча душа** – лайл. бісова душа; уживається як лайливий вираз. – *О, ти вже й губами лізеши! де їх подіну: – Хоч би губи мав, а то – постоли. – А нявча твоя душа!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 262).

НЯВЧИН Прикм. до **нявка**; мавчин. *На данцовишия оперед Іваном з нев ходив, на нявчині розійгри і вартував на боці, аби дикун їх з-ненападу не попав, аби Настуньки 'му не споневажив* (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

НЯНЬКО див. **НЕНЬКО**

НЯНЬО див. **НЕНЬО**

– О –

О прийм. Про. Коли ж іще Кольцо ка-
зав собі дати доброго вина та підпив собі,
то забувся й **о** світі (М. Павлик. Пропаший
чоловік, 51).

ОБА Обидва. Ми з Василем були собі ро-
весники, а наші брати то само, лиш що наші
брати були чи не шістьма годами старші
від нас, от тому й не випадало нам межі
старші парубки пхатися; за того стали ми
собі **оба**, май, упосліди та дивимося, як ви-
ходять дівки, ніби того й ми вже страх як
розуміємо, що по чому, а вус ледве що гаразд
і засіявся, – але де б, як тот каже, біда діла-
ся? (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246); **Оба**
і в попелі ми гралися, / **Оба** ходили й гнізда
дять, / **Обом** і чупер обрубали (Ю. Федько-
вич. Циганка, 152).

ОБАМБУРИТИ, ОББАМБУРИТИ На-
бити, відлупцювати. [Катря:] Ох, та з котро-
го ж то шпиталю божевільного мій бадечко
– другий божевільний – такого вар'ята за-
попав та на мою голов післав, аби мене так
обамбури, як отсей-то мене **оббамбури**?
(Ю. Федькович. Як козам роги виправляють,
436).

ОБАРІНОК Бублик. Петрикові **обарі-
нки** давали, називали чемним легінем (Марко
Черемшина. Карби, т. 1, 33); Але вже єї не
відрятували, та й Кольцо зміркував собі
вже тоді, – єму було б рік, – що добре зроби-
ла мама, що вмерла, бо яке вже то єї житє:
волочилась по Кутах, пани з неї сміялися,
вона їх лякала – і все бувало прибіжить над
вечір ід Кольцеві, пхаючи єму в руку **обарінок**
або булку, котру вона купувала в місті за ви-
ходжені гроші (М. Павлик. Пропаший чоло-
вік, 53); Федір, небіжчиків батько, літній,
високий, зігнений раптовим лихом чоловік у
старому кептарі, важко човгаючи розтоп-
таними постолами по траві, на дерев'яній
таці розносив жалобникам кошашню: гор-
нята молока і **обарінки**. Схилився перед
кожним, частував, щоб люди рстилися та
молились за померлу душу, аби та певніше
одержала простибіг од Всевишнього (Б. За-
горулько. Черногора, кн. 1, 48); // у порівн.
– Та він єк **обарінок** добрий! – перервала Па-
лагна (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

ОБАРІНОЧОК Зменш-пестл. до **обарі-
нок**. Такий веселий, утішний, не забував ні-
коли й на свою любу Василю. Для неї купує
питльованих колачів, струцлів разових, хлі-
ба житнього, всякої доброї, смачної, ладної
міської орудки. Синкові Василькові два-три
обаріночки (Д. Харов'юк. Смерть Сорока-
нюкового Юри, 549).

ОБАХМОРИТИ Дурити, морочити ко-
го-небудь, заплутуючи; задурити. – Але як
обахморять дівку тай постійно будуть
туди тягати, тай спокою не давати?
(М. Дзюба. Укриті небом, 153).

ОБАЧІННЯ Милосердя. Ще одні радили
піти ще раз до директора Ржондзіцького
і просити його ще раз, аби мав над людь-
ми **обачіння**, аби не збавляв їх весни божої
та й великодня (Марко Черемшина. Ласка,
т. 1, 218).

ОББАМБУРЕНИЙ Дієприкм. до **оббам-
бурити**; відлупцюваний. [Катря:] А що мене
найдужче їсть, то те, що за сором нікому
й вповісти не смію, що я така **оббамбурена**,
а то би всі зо сміху повмирали (Ю. Федько-
вич. Як козам роги виправляють, 436).

ОББАМБУРИТИ див. **ОБАМБУРИТИ**

ОБГАЙДА, ОБГОЙДА зневажл. Повія,
гоньца. Книзь, честуючі горівков книгиню
з свої руки, хєтро жєлувавси: “Ой шо тому
велика біда, шо жінки ни маєт, / Нираз пус-
ті побліки він дармо вислухаєт”, А жарту-
ючі в сторону давних знакомиц, фаливси:
“У високій полонині готури запіли / Нитрохе
си мнє, молодого, побліки наїли”. “Ад наїли
си тє, Дми', побліки, через оттоти **обгай-
ди**?” – смієвси старий дідо, Иванко Копи-
люків, намахуючі клябуков на челідь, тай
співав: “Ой братє-побратимє, кремєнисте
поле, / А хто будєт цулувати старі баби в
воле (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік,
242); // лайл. Тобі засі до мене, **обгойдо** пус-
та (О. Манчук. Право, 65).

ОБГЛОДАНИЙ дієприкм. Знищений,
поношений. Був завжде попросту зібран-
ний. На голові носив икус **обглодану** лубку
(П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149).

ОБГОЙДА див. **ОБГАЙДА**

ОБГОЛОСИТИ Публічно повідомляти, заявляти про що-небудь; оголосити. *Зараз у неділю по розмові з Юрієм обголосоив громаді по службі божій коло церкви, що Антона Шовканюка турки у Босні убили, бо так читав писар з письма* (Ю. Федькович. Жовнярка, 333); – Гм! – каже генерал, подумавши. – *То его обголосоили умерлим?.. Де ти є, Тоній Шовканюк?* (Ю. Федькович Жовнярка, 336).

ОБГОНИТИСЯ Оборонятися, захищатися. – *Братчику Іванчику, таже вона тобі могла би бути за внуку, таже ти стара ломага проти такої чічки! Гості виправдовували Івана, що він повдодів, а талан не обійдеться без газдині, як вулій бджіл без матки. Іван дякував гостям своїми сивими очима, а від Леся обгонився, як від вразливого овада. – Що чотири оці, то не двоє, що дві голови, то не одна, що чотири руці, то не дві, – може не так, братчику Ле'?* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 269).

ОБЕДУВАТИ Пестити, любити. *Віз полетів дорогою через село, а дід обіймив Єленку попід пахи, отік аби не впала з ліжників, та й аби село виділо, що газда молоду газдиню шанує і обедує, та й аби ніхто другий не оббирався її за приятеля та й йому життя не пересобачував* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 266).

ОБЕРТАК Швидкий танець з різкими поворотами. // образн. *Гуцул жбурнув клятьбою їм услід, зозла рвонувся усім тілом з цупкого полону дуби, напер на неї плечима, раз, удруге, наче хотів розхитати й звалити її. Пан скривив губи в презирливій посмішці: потанцюй, хлопе, свого обертака, посіпайся* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 121).

ОБЕРТИН міф. 1. Ритуальна дія, покликана відвернути наслані чари і обернути їх проти того, хто їх наслав. [Секретар:] *Хороша паня, / Ніщо й казати! / О, твій Довбуш знає / Хорошим обертин!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 352); *Добре є робити обертин против стріли ци инчого насланя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 52); *А Іванчик ек вправ на дорогу, шо то вна була післана Дараду-*

дов, аби зігнати йиго з світа, то видразу поклав оборону вид себе тай зробив обертин против її насланя, завертаючі йиго за нев навздогін (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 466).

2. Свячена вода, яку **непрості** замовляють і використовують при здійсненні **обертину**. *А подаючі Іванчікови в руки судину з обертином, пудно похмурюючіси, остро приказував: «На, хло', цес обертин, сідай на коня тай шо нога закеваєт, палай ним раз-два в Гропу так, абес там уже разом из заходом сонця був на струнках. Тай сам абес, ні до кого нічо ни говоречі, побрискав цев водицев-светицев, живов ватров, вічним вогнем ціле мішине овец до трох раз за сонцем, тай на струнках абес сам полив цев водицев-арданицев, зробленим мнов обертином усім вівцям и козам вимне тай писки, а решту цего обертину абес висипав на відлю себе на опівніч за стоїшиєм. Тай ни бійси, шо си ни поможет.* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 358).

ОБЕРШТ військ. Полковник. **Обершт** просив не бариться, / *Прийти в карти гра-ти* (Ю. Федькович. Дезертир, 195); – Ну, рум відерзеген! – *сказав доктор, встаючи, – маруд; кедись бенде й абшит!* – *Поговоріть з паном оберштом якнайборше. – А ви ж, прошу покорне, знаєте моє прізвище?* (М. Павлик. Вихора, 236).

ОБЗВІЧЕНИЙ дієприкм. Скалічений. *Погленув на мене ек на мерце, що з єми виліз та кажет: – Єй, мой, бре, бодай би вас, Микола, а тосте штуку зайграли, а ми злеклиси та гадали, що ви справдешки обзвічені, а сарака хлопчіце то так зрувлоци, екби вас у деревище клали. Я лиш мавсми на гадіці, чи вас живим до Косова доведу* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52).

ОБЗИРАТИ Оглядати. *Господи! – то ж то вже єї обзирають з усіх боків! – от так лиш нас єнорал на муйштрунку обзирає* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); [Чора] *(Притискає руку до грудей і дістаєсь за монество, котре в сей час з ший собі зриває і, далеко від себе тримаючи, обзирає.)* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий то-

пiр i знахарський хрест, 376); // образн. *Все починається зi снiгу. Гострого i печального. Сперся аж ген на вершкy та й дрiмає. I що йому до того, з котрого боку сонце його **обзирає**. Най собi дивиться – все одно вже не з'їсть* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофiльму), 123).

ОБЗИРАТИСИ Оглядатися. – *Ну, то видите; оногди я витiсую собi своринi, а та примха, звичайно, ек дитина, де не посади, там виросте, вхопила мене з-пiд руки вiсний нiж та й ану майструвати. Я через час **обзираюси**: нема ножа та и дитини нема* (Марко Черемшина. Хiба даруймо воду!, т. 1, 59).

ОБЗОРИНИ тiльки у мн., обряд. Етап весiльного обряду, на якому вiзуально знайомляться з майбутньою нареченою чи нареченим, її (його) житлом, господарством. [Василь:] *А я на збитки сюди, у Заставну, пiшов нiбито на **обзорини**: може би, хоть тут яке диво запопасти – богдай з одним оком* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 431); *А на Видоршi, то ше до днини пислав Костюк свого сина з Иванчиком на Жеб'є до церкви в **обзорини** на Ботiвську дiвку* (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчик, 213); *Давно бувало бесiда за бесiдов, ходить парубок до дiвки довго, потому **обзорини**, заповiдi тягнуться три недiлi, зчинки, нiтвiстицо, що було коли надуматися i роздуматися, могло ся i розбити весiлє...* (М. Павлик. Вихора, 245); *Я на Петрунька записав хату, ек той шi до школи ходив. Витак Петрунько пiшов у армiю, а видти привiз собi молдаванку. Привiз, але шi наразi так, на **обзорини**. Йой, я так збурился: раз не хотiв, аби Петрунько з нев женивси* (В. Шкурган. Майте на увазi, 178); *Батьки його готувалися, бо котроiсь недiлi прийдуть свати на **обзорини*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 249).

ОБИЗДРИТИСЯ, ОБИЗДРИТИСЯ, ОБИЗДРИТИСЯ, ОБИЗДРИТИСЯ, ОБИЗДРИТИСЯ Оглянутися. **Обиздрився** Пинта. *А там, дi верх того фестунку, була дуже велика гора. Узєв Пинта великого дуба, знiс на тоту гору, а видти пустив. Та тот дуб ек си понiс, то фестунок гет*

цалком рознiс на кавальчiки, ає!.. (Г. Хоткевич. Довбуш, 101); *Кольцо поклав на голову капелюх, **обиздрився** навкруги по хатi – пустиня* (М. Павлик. Пропащий чоловiк, 165); *А на другий ци би на третий день прийшла я реєструватися в сiльраду. Голова сiльради (був тогди Богатчук, довго головував) вiдразу: “Шо?.. Єк?..” Я лиш кау: “Не питайте мене вже нiчо (так бояласи **обиздрити си!**)”*; (В. Шкурган. Переказ, 113); – *Уставай, небоже! / **Обиздрився**: / – Ох, боже мiй!* (Ю. Федькович. Дезертир, 191); *Ми **обиздрились** – а мiй жандарик молоденький стоить нам за плечима, але лиш у мундири, без зброi, та й паличка в руках* (Ю. Федькович. Три як рiднi брати, 315); *Навперед него йде – звивається якась дiвчина: то **обизриться** на один бiк, то на другий, то поставкує, то просто вертиться, а хороша знай, весела, навiть видко, як осмихається* (М. Павлик. Пропащий чоловiк, 49); // образн. *Купало на небi **обиздрився** i золотим пером записав котрусь душу у свої книги...* (Марко Черемшина. На Купала, на Ивана, т. 1, 227).

ОБИРКА наст. Знак на вусi у вiвцi. *Ватаг пам'ятає, у кого скiльки й якоi худоби, чiй вiвцi позначенi **обиркою**, а чiй пiчкати, бо їм вирiзано пiчку в усi. Один газда мiтить свої вiвцi стрiвкою, другий розколює вухо раз або двiчi, третiй засилює дрiт або волiчку – всякий позначає по-iншому, i все це знає ватаг* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135).

ОБИЧАЙ Звичай. *Може, де й нi, але в нас межи гуцулами уже раз така установа, та й нiхто єї не переiначить, бо у нас, знаєте, старi руськi **обичаї** ще чисто утрималися, – коли не лiпше, як на самiй Украiнi, бо Украiною, бачите, орудував хто хотiв, та все її своє набивав, але до гуцулiв, богу дякувати, не конче ляшкiв, та недоляшкiв, та переляшкiв, та як погана вiра, май, зветься, – i кортiло* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

ОБИГНАТИСИ Справитися, дати собi раду. *Газди й газдинi зацiтькували її також, а Глаш обернувся iд покiйничцi й крiзь плач боронився: – Ану-ко, встань, газдине моя гiдна, ану, пiдведися! Скажи-ко хоть одно словечко, бо я не гаран сам **обигнатиси**. Хоть би-с людям розповiла, шо-сми марнотрат-*

ця, п'єнюга остатний, я не заперечю (Марко Черемшина. «Грушка», т. 1, 67).

ОБІД

◇ **справити обід** – влаштувати з певної нагоди денну трапезу для гостей, сторонніх людей. *Тому, що добра була покійничка, справив Тодосій Кузьмак обід за ненину душу в четвер, умисне у скоромний день* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т. 1, 58).

ОБІЗДРИТИ, ОБІЗДРИТИ Оглянути. *Коли мирно минула й друга заповідь, то Продан і собі зачав лагодитися до весілля: вибрав дружбів, наказав їм, що треба: **обіздри** свою худобу, набрав дров і взявся перезирати своє лудіне* (М. Павлик. Вихора, 224); *Він наказав Иванчікови, аби на Видорші **обіздрили** дівку коло церкви тай на прорізі, й ек би си вна вдала книзеву, то най так обода зачепит Ботика на бесіду про дівку, аби він ниназдогадь був, бо ек би дівка шош ни похотіла йти за легіня, то аби поблики ни було* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213); – *Ану, жди-ко, жінко, – перервав Тимофій, – аді, я просив кума, най би **обіздрили**, ци то кинулоси її більмо, преч би си казало, ци ека примха* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 99); – *На, – каже, – та возьмеш по дорозі око горілки; а тепер уберися мені пишно та прийди сюда, щоби тебе **обіздри*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); *Ледви попи і учитель **обіздрили** тому збрую, а злісний набив капсюлю на коминок і стрілив в повітря* (Марко Черемшина. Бо як дим підймається, т. 1, 238).

ОБІЗДРИТИСИ див. **ОБИЗДРИТИСЯ**

ОБІЗДРИТИСЬ див. **ОБИЗДРИТИСЯ**

ОБІЗДРИТИСЯ див. **ОБИЗДРИТИСЯ**

ОБІЗДРИВШИ Дієприсл. до **обіздри**; оглянувши. *Брат посадився з тим парубком, що його так щиро дожидав, коло самих дверей: аби вже вам ні однісіньку не перепустити, але **обіздривши** єї з усіх боків, і спереду, і ззаду, – боже мене прости* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

ОБІЗДРИТИ див. **ОБИЗДРИТИ**

ОБІЗДРИТИСЯ див. **ОБИЗДРИТИСЯ**

ОБИЗДРИТИСЯ див. **ОБИЗДРИТИСЯ**

ОБІЙСТЕ, ОБІЙСТЯ Садиба, двір. – *Своє добро? То моє добро він берет, бо єго худоба ше тільки не наносила. Я му своє добро дарую і не хочу бирше го ту видіти. А хто мені має вказувати? Куждий на своїм **обійстю** газда, а я ту на полонині. Я ту газда – і ніхто мені най не вказує... А хто хоче і свої відлучити – до ласки панцкої уручаюси. Хуч зара... Трембітаю на вбід. Зара вівці приженут. Хто хоче – най вогорит свої знаменета* (Г. Хоткевич. Довбуш, 164); *От церква і горб, де **обійсте** Дідушки, хата в гражді. На горбі й кругом чомусь повно-повнено народу, а ні хати, ні гражди, нічого нема, лиш стовпом дими* (Г. Хоткевич. Довбуш, 424); *От сутки Юрішкового **обійстя*** (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 482); *На **обійсті** господарські будівлі, криниця, двое причахлих тюльпанних деревець прибилися з якихось прибудних зернят без досвіду й бовваніли без претензій на камінному вищовбі, який оминала з трьох боків до несамовитості бурхлива Путилівка* (Р. Андріяшик. Сторонець, 4); *Тільки, наче між іншим, нагадав, що полонина, на якій Штефан заснував **обійстя**, належить йому, Куриндашу, – звісно, не вся, а лиш цей кавалочок на вісімдесят гектарів* (Я. Стецюк. Крутий плай, 49); *І Бойчук з поламаним возом став під кузною, прив'язав віжки до паркана. Подвір'я оточене граждою. Гражда міцна – з тертиць брама, а попри браму хвіртка з перелазом. **Обійстя** широке, з вулиці видно тільки паркан і дах хати* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 59); *Газдинею у хаті й на **обійстю** й надалі була вона* (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 173); *Дехто із сільських газдів іноді наймав Івана траву косити або дрова колоти, але він до роботи на чужих **обійстях** не мав великої охоти* (М. Магіос. Солodka Даруся, 42); *Щодень ставала на **обійстю** і подовгу видивлялась у далекі верхи, ніби сподівалась десь там побачити перші весняні сліди* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 31); *А пан от, пан! Господаркою не займався, а спустився на слуг. Любив гуляти, бавитися, в карти грати і довги робити. Він навіть не знав, що має на своєму **обійстю**, скільки того мастку, а знав лише те, що*

йому треба грошей (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 40); Сплю я досвітком на горіщі його хати, а Дзвінчук, скурвий син, уже блудить по **обійстю** і вголос молиться богові, богові, холера, молиться, а про мене гадкує (Р. Федорів. Жбан вина, 175); Поснідавши, молився пошенки до ледь видного у сутіні образника, дякував богу за хліб і, морщачи чоло, все дужче закручував думкою передярмаркові, передподорожні клопоти, але й не втрачав відчуття того, що відбувалося на **обійсті** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 13); Іван поправив розірвану на грудях сорочку і пішов лісом у бік Стенчукового **обійстя** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 50); Старенька спустила на долівку худі ноги, підійшла до печі, відколупала ложкою добрий кусень кулеші і вийшла в сіни, затиш на **обійстя**, почала підкрадатися на голос зозулі, що кувала Семенковим голосом (П. Федюк. Нічна зозуля, 15); Буркали двері, плямавав засов, а далі тиша, як великанська гусінь, зависала понад **обійстям**, і тільки й чути було, як вона вичищає численні лапки, припорошені хаосом дня (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 140); – Чиє се **обійстя**... – он то на високій горі, з стогами сіна близько хати? – спитав, указуючи на газдівство, де залишив внука (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 21); *Мабуть, сюди, на гору, що лисо випнула ся обіч села, не долинав одвічний шум далекого бору, змішаний з невгомним плюскотом річки, – було завжди тут тихо, як у замкненій церкві; мабуть, розлогі крони яблунь, що обступили Пантелове **обійстя**, накриваючи гіллям й дахи будівель, не прострілював ніколи сонячний промінь – завжди тут було сутіношно* (Р. Іванчук. Дім на горі, 3); *Торік, коли Скальник почав лісникувати в Заломистому, він, сказати правду, втішився. Масиви, за які на нього лягла відповідальність, дісталися йому пообіч села, підступали до пасовищ та сіножатей і вузькими смужками навіть проникали до низинних царинок, ховали в собі розкидані на узвишсях людські **обійстя*** (М. Яновський. Гірське серце, 47); *Після півночі розпрацювався Худан зі своєю любов'ю. Перед розлукою наказував її, щоб не банувала а відтак відпровадив її до самої хати, об-*

*цілував на порозі сіней і сам подався долі **обійстям**; перескочив пліт і довгою драбиною виліз під оборіг, повний пахучого сіна, щоб до досвітку відпочати перед дальшою дорогою* (І. Березовський. Худан, 37); *Миле серцю **обійстя** не виглядало пустою, але якось пришикло, дивилося неклібно* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 172); *Прислухалася Анна – чи не почує голосу Івана в **обійсті*** (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 22); *Він мешкав в лісі. В нього на **обійсті** / росла калина і колючий глід* (Н. Попович. Балада про калину і глід, 61); // у порівн. *Почалися гори. Почався ліс. І пліла ріка. Гуцульські дороги ведуть завжди понад більші ріки, ними сполучені й головні осадки сіл. Він знав сотні доріг, водив ними себе і товаришів, як власним **обійстям*** (Б. Бойко. По голови... По голови..., 28).

ОБІЙСТЯ див. **ОБІЙСТЕ**

ОБІЙСТЯЧКО Зменш.-пестл. до **обійстя**. Вряди-годи і чимраз дужче в її душі прокидалося щемке бажання мати своє **обійстячко**, а на ньому хатину ясну, стаєнку з маржинкою і Білозіром, притули з дроб'ятами, комору, повну всякого добра, оборози з пашею (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 5).

ОБІРНИК¹ Пристрій, за допомогою якого роблять дірки в постелах для шнурків. *Та й аби так Пилипко не мав мені путері дитину зробити, їк цес воріх не має сили навесні сходити, а я би тогди ви'него дитину мала, їк цес мотиль ме літати, цес лилик ме цего мотиля ловити, а миш цими очима видіти, а кертина з тов мишов си бити, а згура у цій шкаралуці горіти, а дівка цев голков шити та й цим **обірником** реміне прикрашети* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74); – *А ци правда має бути, дідоцьку, шо **обірником** пробив вуха дітєм?* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 476); *У Юріштанового сина Дмитра було праве вухо назнаминане **обірником**, так ек у вівці .То сам Юріштан пробив йиму **обірником** вуха, аби по тім знаку могли люде пизнавати йго сина, ек він утікав від него, бо Юріштан був такий сукритий чоловік, шо й рідний син ни міг из ним видержети. Юріштанів Дмитро був уже таки добре по-*

хожелий парубок – нимолодий (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 152).

ОБІРНИК² Господарська прибудова для теслярських робіт. *Агій, гадаю собі, єке мале, а єке спритішнє [про дитину]. Йду поза обірник, а воно сидит скулене коло до-вбні, ніж – на землі, а саме вам таке на твари, єк чісанне полотно* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т. 1, 59).

ОБІРНИЧОК Зменш. до **обірник**¹. *А він тогди кає: “Візьми ти, – кає, – їми мотилля, йкого-будь, та вирви му голов, а витак з лилика крила, та очі з миші та з кертини, а витак уломи вуха з голки та з обірничка денце візьми, а витак троха згури та ладану крішку та й усе тото змішеї, та найди тогидний воріх, шо то зиму перележів, та не зійшов, бо му чірвак середину виїв, та й тото усе поклади у вотой у воріх”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 73).

ОБІСТАТИ Обступити. *Перечекавши три дні, Юріштан з двадцятьма пушкарями обістав хату Мочернака. Обляг блокадним кільцем у кілька рядів. Позаривалося пушкар'є у ломи, в смеріче, завалило си у єми – і чекали* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 352); – *Ади закурю... Поки зігнутий – треба зробити місце, аби розправитиси, бо обістанут, єк в суботу на автостанції, шо й не кінєшси* (В. Шкурган. Не перший раз, 208).

ОБІСЬКАТИ Очистити від вошей волосся на голові. *А Йваниха обіськала Марічку і старою дранкою кров із свого чоловіка обтирала* (Марко Черемшина. Коване Євангеліє, т. 2, 208); *Юрі вчинилося ще солодше, як тоді, коли його небіжка неня проти сонця обіськала* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 71).

ОБІСЬКАТИСИ Зворотн. до **обіськати**; очистити від вошей собі волосся на голові. – *Ей, коби-сте своїх газдів узріли, то би-сте до штурму бігли. Де бабам до війни? Обіськатиси, золити, та кури смотрити та й пужітиси, рівно з жидвов* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 138).

ОБІЧ *єтн.* Схил гори, узбіччя. *Але цєс варінник піде зара на черіпки. Аді, у тоту*

обіч го штурєю у терне, най си розсипає, най ми в хаті не робит окаяніє (Марко Черемшина. Горнець, т. 1, 07); *В него коло хати, на стримкій обочі, люде за панчіну викопали йиму були великий став на рибу тай вирівнали город на обочі, де він витак засадив великий сад* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150); *Ранком, коли хати на обочах єще не пробивалися з-під тугого моху туману, поріг Палагніної хати переступив незнайо-мець* (М. Яновський. Палагна, 67); *Тоді спитаємося ми / Про закатруплєних по ночах / В карпатських селах і обочах, / Про вбитих матерів з дїтьми* (Д.Павличко. Тут не дошамі, а слїзьми, 25).

ОБКУТАТИ Док. до **кутати**; доглянути, упорядкувати. – *Не потрібую я такого вуличника, най би єше мені потєє шо від хати та злезентував, та й шукай вітра в полі. Я свої достатки сам собі обкутаю, а то пустий зафєленок, – гримнув Кречун на Юрову тітку* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 70).

ОБЛАЗ *єтн.* 1. Стрімка скеля, круча. *Диви, он-он над стрімким облазом на лі темних смєрек показуєтьєся їздець, – один, ба другий і третій – з струментами* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 20); – *Мой! а чому б не спєрти? – Чому б не посилува-ти! – Упадем нагло з облазу, гєйби з неба...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 208).

◇ **лупаковий облаз** – скеля, яка руйнуєтьєся, осипаєтьєся під дією дощу, вітру, морозу. *Нагадуютьєся чомусь Франкові слова: «Лупайте цю скалу» ... А цо, як тієї скали й лупати не треба? Як цє не тверда гранітна скєля, а просто – лупаковий облаз, цо сам від себе осипаєтьєся і грозить і нам, і тїй дорозі, по якій їдемо, – сказав доктор Боринич* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 30).

2. Дорога, стежка, цо їде по самому краю прірви, попід стрімку скєлю. *Оглядаєсья, куди сховатєсья. Побачив недалеко обвислу плиту, цо кришею торчала над облазом, сів під нею й старавсья намоститєсья так, цооб вітер не задував дощу до його* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 194); – *Ади, неня за руку її вєла. Та в облазі, там, де дорога най-*

вужча, над'їхали на конях (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 24); Ясна нічка в Чорногорі, / світить місяць з зівдочками. / З легінями тисяч двісті / квапить Добуш **облазами** (Ю. Федькович. Добуш, 75); – От дав Бог добре товариство. Не буде скушно їти **облазами** (Д. Харов'юк. Палагна, 535); У тюдівским **облазі** подогонив дуже старенького діди́ка, білого, ек молоко (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 172); // у порівн. – А я своє кажу, Лесю, братчіку, що шкода хлопа. Бо він уже так шморгнув, як коли б **облаз** під ним обірвався і летить... Як вчепиться за яку гіллячку чи корінець, то хто знає, може ще врятується... (М. Козорис. Чорногора говорить, 157).

ОБЛАЗЧИК *етн.* Зменш.-пестл. до **облаз** 1. Газда **облазчиком-облазчиком** прийшов верх своєї хати, зайшов у тіль, двома колами добре припер двері, а сам, взявши третій, уліз у хату вікном (Г. Хоткевич. Камінна душа, 9).

ОБЛАКО Хмара. Дід підоймає голову і сміється із сокола, що над ним, як над курятком, кружляє, а сокіл застидався та й відлетів. Полетів далеко-далеко **облаками** та й за хвилюк вертає і на круг воза коло діда сідає (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 210); А та душа сама винна, / Коли вона гине, / – Чого пішла на **облаки**? (Ю. Федькович. З округків, 127).

ОБЛОВИТИСЯ Поживитися награваним. Смерком ударив Олекса на безборонний двір, з легкістю його опанував, і хлопці добре **обловилися**: здобич була багата. При відході двір було запалено з усіх боків (Г. Хоткевич. Довбуш, 351).

ОБЛУПИКОТЮГА Колективне прізвисько жителів села Кути. Тут ясенівці прозиваються клябушники, бо носять криві палиці; кутські – «**облупикотюги**», бо лупили шкури з собак на бубни, а вірмени в Кутах робили добру шкуру на взуття (С. Пушник. Карпатське літо, 248).

ОБЛЮЗУВАТИ *військ.* Змінити на варті. Як я уже тоту варту збув – не хочу вам казати. **Облюзували** нас нарешиті (Ю. Федькович. Штефан Славич, 292).

ОБЛЮЗУНОК *військ.* Зміна вартових. Пішов фрайтер молоденький / Стойку люзувати, / За ним іде **облюзунок** (Ю. Федькович. Дезертир, 203).

ОБЛЯГТИ Захворіти, злягти. Поховав я свою неньку, а сам **обліг** (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311).

ОБМАНОК

◇ **обманок ухопить** – зомліти зі страху. „Чекай, чекай, писарику, я тя зараз так напуджу, що **обманок ухопить**...” (Б. Загорюлько. Чорногора, кн. 2, 185).

ОБМАСТИТИ Забруднити. // *перен.* Звести наклеп, безпідствно обвинуватити кого-небудь у чомусь; наговорити на когось. – Ти вїйт і питаєш мене, аді, спречси гет, бо зараз по тобі. Хтось **обмастив** тебе перед комендантом, шо ти передтогід вїитував за москалів, з ними був одна рука, гнав людей на московські форшпани, а ти знаєш, шо то значит? (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 157).

ОБМІВНИЙ Балакучий. Олена знов – дівчина жартовлива, **обмівна**, нестановита, як той метеличок вліті (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 326).

ОБМІНА *етн., міф.* Підміна **бісницею** своєї дитина на людське немовля. Порадили Василісі, що робити проти **обміни**. Вона брала глину з девяти межей, зпід девяти камен, несла хлопця вночі о дванадцятій години на межу, клала його черевом до землі, накладала зібрану глину хлопцеві на потилицю і біла свербигузом (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 6).

ОБМІНІННИК *етн., міф.* Дитина **бісниці**, якою підмінено людське немовля. *лайл.* Не знати, чи то вічний шум Черемошу і скарги гірських потоків, що сповняли самотню хату на високій кичері, чи сум чорних смерекових лісів лякав дитину, тільки Іван все плакав, кричав по ночах, погано ріс і дивився на нею таким глибоким, старече розумним зором, що мати в тривозі одвертала од нього очі. Не раз вона з ляком думала навіть, що то не од неї дитина. Не “сокотилася” баба при злогах, не обкурила десь хати, не засвітила свічки – і хитра бісниця

встигла обміняти її дитину на своє бісеня. <...> Тоді мати виймала люльку з зубів і замахнувшись на нього, люту гукала: Ігі на тебе! Ти, **обмінніку**, цез би у озеро та в тріски!.. (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 178).

ОБМІННИК *етн., міф.* Те саме, що **обміннік**. – Не бійся! Ану, як виросте то це й Івана перейде! – відповідала Василюха, добра мати дитині, яку привела на світ, а в серці думала собі: “то певно **обмінник**” (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 6); // лайл. – Буде він пам’ятати, кому дитину кабзувати! – То раз **обмінник!** – То раз кулешінник! – Смага би його втяла! (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т. 1, 293).

ОБМІНЧЕ *етн., міф.* Зменш.-пестл. до обмінник. Люпайлючка ніколи си тим ни гризла, шо то може він **обмінче**, бо уна сама була головна мошя, то знала засокотити все, шо треба при злогах, аби бісиця ни підмінела дитину їй (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); // у порівн. Над хатов у елицях запишишла, ек **обмінче**, коточем голосом сова тай у лісі за хатов запугав пудно раз-по-раз пугач: «Пу-гу... пугу... пу-гу» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 412); // у порівн. Тай свистала та пишишла, текби **обмінчета**, ничіста сила плотами в кілю: фі-і-і-ю-ю-ю, дз-дзи-и-и, дзи-дзи-и-и дзддз! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ОБНИХАРИТИ Док. до **нихарити**; забруднити, насмітити. «Ану подивиси ти, хло’, йке ця шкерідь наблюсконила у запічку. Йій йой йой йой», – аж руки собі ломила, – «блюсконила ж би цьому біда голу, ек цес ми опецок **обнихарив** та запіцьок виглюзив... Глюзавий би ж був цьому світ, дай то Боже, праведне Сонечко, днинко света та велика, запашина», – аж за голов ловиласи та биласи руками по полах из нужди (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ОБОДА *присл.* Непрямо, натяками. Але баба корава була, ек зісхла шкіра, ни признаваласи з цим дідови. Лиш **обода** про це згадувала (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115); Аби зачспити з Дарадудов икос бесіду,

ек ела йго горівка розберати, тай шош май бірше вид него довідатиси, то Иванчік **обода** зайшов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 459); Була, правда, й така ни одна горда чслідь, шо ни оден мушишнін навіть и в тот Великодний понедівнок, то ни смів будь-ек до неї наблизитиси, лиш мусів поделеку за нев вудити. **Обода** її заходити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 333).

ОБОРА Частина садиби, подвір’я, відроджена частина подвір’я з приміщеннями для худоби; загорода. *Ото колись прийшов отець Кралевиц до гуцула, питається, де жінка. – Обору, перебачейте, підмітат. Навіть згадку про цю зовсім чисту роботу чоловік вважає потрібним оздобити формулою гречності* (Г. Хоткевич. Довбуш, 84); – Я там, мостердзюю, за титулами тими всякими не тужу. Чого мені бракує? **Обора** в мене, хоч і не сказати, тлуста, але й не порожня. Стодола теж не світить пустками, бо поля, Богу дякувати, вистачає, а добре обробиш – добре й зародить. В пивниці яка бочівочка венгерського знайдеться для приятеля, на кухні звіринка і рибка свіжа, бо прудок мається та й річка недалеко, млинок там на ній із грачем (Г. Хоткевич. Довбуш, 268); Танасій вслухується в дикі голоси: чи то йому так вчувається, чи справді звірі якісь виють коло **обори**? (А. Крушельницький. Рубають ліс, 262); І він повів рукою в бік своєї худоби, що вкривала величезну **обору**, немов живий барвистий килим, на тлі якого де-не-де видно було похилених над тваринами людей (В. Гжицький. Опришки, 7); *Севере, ніколи ми з тобою не мандруватимемо по полонинах і не ночуватимемо по овечих **оборах**, хоч стільки перемріялось, стільки переговорилося про ті наші мандри у Карпати* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 554); – Боже, який вже з нього газда! – А чому? Не вік же ходитиме в опришках! – Хто пустився на їх плай, того до **обори** тяжко повернути (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 251); Потім дяк побіг до стайні і за кілька хвиль вивів звітлія два коні. Старенький панотець вернувся до своєї хати і вийшов знова на **обору** з великою книгою під пахою. Тепер вони всі три посідали на коники й пустили-

ся стежкою гори в напрямі *Настинної хати* (І. Березовський. Худан, 51); *Ведусь випроваджував військових із хати, а Дунусь накривав стіл на оборі* (М. Матіос. Нація, 78).

ОБОРИГ див. ОБОРИГ

ОБОРИГ, ОБОРИГ *етн.* Спеціальна споруда з чотирьох стовпців на підвалинах з дощок з рухомим дахом з чотирьох площин для зберігання сіна. *Чередарюків двір межі оборогами, межі стодолами та межі колешнями із верха аж над село вихопився, бо Федусь іде...* (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т. 1, 291); *Ішов до Юри газда завітати, що телиця пропала; до Юри йшла газдиня скаргитися на сусідку, що зі злого думкою якоюсь висипає попіл під оборіг; приходила молодиця з просьбою втихомирити занадто палкий темперамент чоловіка – Юра всіх приймав, всі скарги брав до переведення: шукав телицю, грозив різками молодіці за попіл, кликав до себе буйного мужа і читав йому моральні приписи* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 117); *А Иванчик, ні на шо ни тураючі, пишов надвір тай Олексієвим чепеликом та йго клябучков, закликаючи первовічними головними словами, шо їх знав тай навчівси від Олексія, заклев и застановив надворі ту страшну бурю, шо в тот раз валила хати, перевертала обороги та ломила ліси в цілих горах, то в дразу втихомириласи нічиста сила на світі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 420); *Тільки прочунявшись зовсім і вдивившись добре перед себе, він пізнав, що лежить під оборогом, заритий усім тілом у сіні, поринаючи навіть головою в гущавині м'яких, пахучих стеблин* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 424); *По далеких горбах салютіли тихі гуцульські оседки, вишневі од смерекового диму, яким прокурились, гострі дашки оборогів з запашиим сіном, а в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та світив попід скелі недобрим зеленим вогнем* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189); *Крім гайдуків, на гумні стояло десять жовнів, яких Жельман випросив у Яблуневі на всяк випадок, жовніри, правда, варті не тримали, день і ніч вилежувались на сіні під оборогом, тили мед і смажили*

баранів; у Жельмана краялося серце, але краще бути у цьому збиткові, ніж потерпати ночами з ляку, що Довбушеві збуї зненацька заколють тебе, як безрогу (Р. Федорів. Жбан вина, 860); *Вряди-годи і чимраз дужче в її душі прокидалося щемке бажання мати своє обійстячко, а на ньому хатину ясну, стаєнку з маржинкою і Білозіром, притули з дроб'ятами, комору, повну всякого добра, обороги з пашею* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 5); *Довго, притаївшись у сіні на оборозі, пантрував, чи хто не наближається, не стукає у вікно, чи не відчиняє йому Калина* (М. Яновський. Грицишина хата, 260); *А тепер, братику Фоко, іди, вилізь собі на оборіг і там чекай на мене* (В. Гжицький. Опришки, 82); *3 осені тримав її як день, так ніч на подальших царинках, доки не з'їла сіна, яке там складено влітку; чим далі під зиму, тим він наближався з маржиною до хати, тепер під весну доїдала вона сіно, яке стояло таки коло хати в оденках, в оборозі і на поді над стайнею* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 359); *І не ходили, і не любилися, не стояли біля перелазу, не дивились на зорі до півночі, не цілувалися під оборогом до рана, в запашиному сіні обнімаючись, не мліли* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8); *3 широкого обійстя зі стайнями, стодолами, оборогами – в чотири стіни, чотири ліжко-місця і одне вікно* (П. Федюк. На хуторі, 25); *Пурім Пурімом, а підпертя оборогу підрихтувати треба, подумав Сандуляк* (М. Матіос. Нація, 47); *Хлопець нетерпляче покрутився навколо оборогу і тихо попрямував до подвір'я Стецюків* (М. Стельмах. Над Черемошем, 74); *Але Їлена не поспішала до хати: то допомагала Штефану й Михаю вибирати з оборогу сіно і носити його коровам, то сідала, замість Аниці, доїти* (Я. Стецюк. Крутий плай, 69); *А як дивитися на таке? Убили Довбуша – Іван пиячив, а тоді спить на оборозі. Вивели на поміст в Станіславові під сокиру Баюрака – Іван лежить собі під кожухом...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 47); *Юрій загнав коней під оборіг і почепив їм по торбині з вісом на шиї* (Р. Андріяшик. Сторонець, 140); *Перед їх хатою красувався у них розкішний*

городець та грядки ріжноманітних квіток. Побіч городця простягалася доволі широка сіножатя і кілька грядок засаджених картоплями. Оподалік на сіножаті взносився **оборіг**, наповнений аж під верх недавно зложеним, пахучим сіном (І. Березовський. Худан, 29); *Всі пташки літали взад – вперед одна поза другу, не вилітаючи однак за межі певної півсфери, ніби плями світел багатьох стоожових прожекторів на захмареному небі над нічним містом. Їх стримували тонкі міцні нитки, які пучком сходилися десь за високим **оборогом**, в якому через зиму майже не лишалось сіна* (Т. Прохасько. Непрості, 124); – *Я песе звечора запер в **оборозі**, 'би не брехало* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 82); – *Та йо, ми до ночі замітували копиці в **обориг*** (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було, 18); // у колом. *Чому, любий, не приходиш, / В мене не ночуєш? / В **оборозі** буду спати, / Іваночку, чуєш?..* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 186); // у порівн. *Запалилисмо смолеків, би пантрувати худібку, бо за готарем лая вовків почыла свою музику. Скавучуть напуджені кутюги. Єкос перебулисмо ніч, а снігу впало вже у коліно. Давідь загнали ми худібку у ліс та розпалилисмо ватри довкруги, би троха огріти. Сніг іде та йде, а вітер надував такі гори снігу, як **обороги*** (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); // образн. *Лягає ніч на вбогім **оборозі** / І світить мирно уставками зір. / Усе: і янгол, і пастух, і звір / Вклякає тихо на Твоім порозі* (Віра Вовк. Різдво, 73); // образн. *Це серпень-гість людям збива пороги / На пироги й горівку, й інший дар. / І ліг уже під житні **обороги** / І ячменів, і проса жовтий жар* (А. Малишко. Франко в Криворівні, 416); // образн. *Добре так, що ніде і нікого. / Тільки гори, та потік дзюрчить, / Й ми на сіні пливем з **оборогом** / У холодну осінню блакить* (Т. Мельничук. Перепели, 129); // образн. *Але Маріку ховали від хижого ока ліси. Й ізвори. І ховали **обороги** й стодолі* (Р. Федорів. Маріка, 98).

ОБОРІЖОК етн. Зменш. до **оборіг**. – *Слухай шо, – розважливо радився Юрко Угляр з дружиною Юстиною, – може би то молоде сіно з подрі переметати в **оборіжок**, ади, на постеліні, тий шо собі маржинка*

вхопит, а старе на подрю? (В. Шкурган. Кашкет, 60).

ОБОРОЖИНА Один з чотирьох стовпів в **оборозі**. Біла птаха покружляла над дворщицем і сіла на **оборожині** (Р. Федорів. Жбан вина, 225).

ОБОРОНА

◇ **класти оборону** – міф. ритуальними діями і замовляннями захистити, застерегти себе, господарство, худобу від чарів, уроків, ворожінь тощо. *Він мазав тим мазилом пороги й двері у загородах, колешинах та хлівах. **Клав оборону*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 57); *Тов водов він робив обертин протів усекого насляня й ничістої сили. **Клав** завжди лиш нев вид себе **оборону*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 119).

ОБОРОНИТИ міф. Те саме, що **класти оборону**. *«Та шо би?» – лиш байдужно махнув руков Гаджума. – «Шкода, шо лиш дуже перефалений [ватаг] А він нічо ни варт. Кажу ти, Ива', шо нічо, бо так си ни розумієт **оборонити**, єк отся моя вівчерска бота». – Тай аж тикнув майже під самий ніс Іванчікови великим, шкоруховим буком: «То шкода, шо Карпу лиш усі фалили, шо він шош знаєт до овец. А то бігме все бріхня, бо я вже добре вижу, шо він нічо ни знаєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 353).

ОБПУКУВАТИ мед. Оглядати хворого. *Дмитро потакував головою кумовій бесіді, але лікар не слухав її, тільки сказав скинути сорочку і зачав **обпукувати** хворого. – То, проше пана, не найдете серця. То серце, єк полотнєнка, гет збіглови в мені, крови ніц нема* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 77).

ОБРАДИТИСЬ Порадитись. *Але пізнали його дєдя і мама та й щось **обрадились** і зачесали його красно, та й умили, та й в білу сорочку убрали, та й у місто післали, аби тото молоденьке серце із селом розлучити* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!.., т. 2, 10).

ОБРАЗА

◇ **образа бозька** – ганьба, богохульство. – *Образа бозька, що та публіка свіцька плете! Всох би тобі язик, ніхтолице* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 351).

ОБРАЗНИК *церк.* Низка ікон (образів) на стіні. *Поснідавши, молився пошепки до ледь видного у сутіні образника, дякував богу за хліб і, морищачи чоло, все дужче закручував думкою передярмаркові, передподорожні клопоти, але й не втрачав відчуття того, що відбувалося на обійсті* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 13).

ОБРАХОВАНИЙ *дієприкм.* Розсудливий, розважливий, поміркований. *А стара Гребениха багачка була: фудульна, обрахована, з масним язиком, як-то кажуть* (Ю. Федькович. Безталанне заохання, 327).

ОБРИХТУНОК *військ.* Початкова військовій підготовка в перші дні служби; муштровий вишкіл. – *Тобі, – кажуть, – не при вербецирці маяться; скоро по обрихтунку підеш до полку* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297).

ОБРИЧИ СИ Підголитися. *Єк прийде т бувало Светвечір, а ти мені вінесеши тото модне зерькало, шо то чьоловік у тім дуже великий вігледаєт, а я си файно обричю тай уболічюси у чісту сорочьку, а видтак седу за стів під образами* (О. Манчук. Без свічки, 30).

ОБРОКЕНКА Вуздечка без вудил для прив'язування коня; оброть. *Дерев'яні сідла-тарниці, прикрашені різьбою лягають на вовняні підкладки, щоб не тиснули коней, на тарницю кладуть присідки, щоб м'яко було сидіти; на голову коневі закладають оброкенку (...)* (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

ОБРУБИНА Колода (брус), яка є основою зрубу дерев'яної будови. *Тай віхопивси я борше надвір, облетів наокруг церькву и найшов, мой, его [паламаря] єк на обрубині з Одусихов сидів* (О. Манчук. Светий Юрій, 13).

ОБРУС Скатертину. *Під образами критий білим обрусом, чипів дубовий стіл, вздовж передньої стіни – лави* (Р. Федорів. Жбан вина, 20); *На другий день рано тецца з Криворівні пішла до Довбуша на скаргу, а Стефан вибрався в село питати за ярою пшеницею. Дістав зерна пшениці, купив у пасічника воску, вернув до дому тай зладив кулю. Готову вже завинув у платок, поклав*

у тайстру і пішов до паламаря, щоби поклав її на престолі в церкві, де священик править Богослуження. Паламар радо згодився, дістав згори плату, поставив ту кулю під обрус на престолі, а священик навіть не знав про те, що відправив дванадцять Служб над кулею, що мала стратити Довбуша (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 89); *Звуки святої пісні спочатку тулилися до свіччиного полум'я, наче хотіли зігрітися хоч трошки, а потім полинули далеко-далеко звідси, за колючі дроти, за високі гори: туди, де зараз за столами, накритими стравою та вишитими рушниками та обрусамі парували свят-вечірні страви* (П. Федюк. Свята вечеря, 85); *Застелила пишно / Стіл рясним обрусом, / Сяде тут легіник / Та й підкрутить вуса!* (В. Зубар. У світлиці, 14); *Там, за вікном, на обрусі / Сонечко хліба сія. / В маминім довгім кожусі / Ходить під муром хлоп'я* (Д. Павличко. Дві ялинки, 8); // *образн.* *Друга добула з вишневої скрині / Двадцять ліктів зажурених буднів: / “Ти потнеш їх на обруси, простирадла й пелени”, – сказала* (Віра Вовк. Баляда про три долі, 212); // *образн. і обрусом печалі / не стер не застелив / і титла загарчали / меж ампулами слів* (І. Андрусак. Учитель мови, 13).

ОБСЕРВАЦІЯ Дія за знач. **обсервувати**; огляд, обстеження. *З тої і інших обсервацій хворих, Джуфко бачив, що при баданні поповнив багато промахів. Відіслано його до в'язниці з вислідом: “симулянт”* (Р. Яримович. Джуфко, 55).

ОБСЕРВУВАТИ Оглянути, обстежити. *Вчасною весною відбувалося парування і тоді готури злітали під вечір на полянки серед лісу, або на сумежні полонини. З великим шумом осідали на високі дерева. Звідти назва “з а п а д”. На западі вечером мисливець обсервував, на яких деревах ночують готури, щоби досвіта, як пічне токувати на дереві, або злетить і токує на землі, стріляти* (Р. Яримович. Лови на готура, 60).

ОБСТАТИ 1. Залишитися без змін. – *Я ще дітваком туди скотарила та й виділа раз знак, де ті гроші є. Був там камінь, оброслий дуже файним мохом. Я тот мох іздоймила – так гейби верету піднести, так*

тот мох. *І виділа-сми хрест на тім камені вібитий... Та коли-бо то уже бирше не могла сходити на то місце, і так **обстало** і донині* (Г. Хоткевич. Довбуш, 456).

2. Обступити. *І була би більше, небога, казала, / Коби мня громада не була **обстала**: / Той клонить горілку, той пиво, той мід... / Над наше Підгір'є на світі вже ніт!* (Ю. Федькович. Ой вийду я з хати, 58).

ОБТЕРХАНІЙ дієприкм. Навантажений, нав'ючений. *А назаді похорону йшов Олексійв кінь у сідлі, **обтерханий** бисагами з товстов комашнев на Олексійв гріб, аби було чім спімнути на гробі Олексія* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 425); *На темнім коридорі судовім збився, як вівці, гурток мужиків, **обтерханих** бисагами, і нараджувався, що їм діяти* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 218).

ОБУВА Взуття. *В тому часі на Україні можна було ще купити багато речей за гроші. Ми замовили **обуву**, та викупити не мали за що. Жовніри не мали одіння. Уніформи були подерті. Не було ні білля на зміну, ні **обуви**, ні коців. Та найгірше ще нас чекало. Серед вояцтва почав ширитися сипний тиф* (Р. Яримович. Останні Могікани, 31).

ОБФАРИННИТИ зневажл. Обшахрувати, обдурити. *Каже мені якось Шикериків Іван, що з Миколою в бутині: – Микола геть змінився, відколи кероном став. Кидається на всі боки... Як його Дзіндзіль не **обфаринить**, то може викрутиться... Хто його знає, бо пил у него бракує...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 154).

ОБХАЇТИ Піклуватися про кого-небудь, забезпечувати необхідні умови комусь; доглянути. *А найдужше таки він сам: «Святий, – каже, – Деменову Маріку, то дужя дівка, **обхайт** тебе та й хлопця». Абих був знав, що таке буде, то бих був не женивси, доки віку-життя мого* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 46); *– **Обхайла** бих ті* (Марко Черемшина. Парасочка, т. 1, 245).

ОБХОДИТИ Святкувати. *То ще давно-давно, в сивій давнині, урочисто почали **обходити** цей празник оновлення тіла, праз-*

ник потомства, празник будучого (Г. Хоткевич. Камінна душа, 27).

ОБХОДИТИ СИ

◇ **чисто си обходити** – утримуватись від статевого стосунків з жінками. *Пастух має **чисто си обходити** весь чес* (тобто не знати жєницин), *бо би від того шкода би була в худобі. Та й щоби не вкрав – не то шо, а таке, шо синє за ніхтем, то й такого аби не вкрав. Бо йк хто краде – худоба зара си розриває, губитси по лісах та й готове нешиське, ає... Та й меже собов аби вміли в мирності жити, аби не було у стаї пєскуване та гризи усєкої. Такі у мене пастухи* (Г. Хоткевич. Довбуш, 165).

ОБЦАРКОВАНІЙ дієприкм. Обгороджений. *Під садом наша пасіка, на всі боки **обцаркована**, а мали ми тогді більше як двіста маток бджіл* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251).

ОБЦАС Каблук. *Я му ше пригадаю, єк вин мою стариню катував, єк з воська укік. Шо брав скалушами, та крутив старій нені руки, та вибивав зуби **обцасами*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 251); *– Котра молода, пуп до гори, каже, робит з нев, шо не хочєт, а котра май старша, **обцасом** тратує, піков колит* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 133); *Вона просила чоловіка, аби йшов до хати, в жєнчиному голосі зіткав докір і скрите жєдання; ми б може посміялися з її нетерплячки, але лісник погасив до **обцаса** недопалок і ніяково пробубонів, що жєнка занудьгувалася, бо він у лісі і вона в лісі, а між ними день як вік* (Р. Федорів. Карби, 144); *Йик поклав Матей церкву, то здивувалася зверхність, відки бідолаха гроші взив? А тоди ще в наших горах, розказували наші діди, не так було, в чобітках дес колис то лєвізор прийшов. Йик уздріли слід панича з **обцасами**, так оден другому давали знати. Тай завдали Матєя до циркулу* (М. Римар. Білий слон, 39).

◇ **класти під обцас** – підкорити, поневолити. *– Е, газдо, кулаками розцибатися вмієте файно і вмієте нас **під обцас класти**: одному торбу старцівську на шию вішаєте, другому – муруєте кримінал, в третього –*

здоров'я відбираєте (Р. Федорів. Жбан вина, 53).

ОБЦИБУШУВАТИ Обшахраювати, ошукувати, обдурювати. // образн. Мішав, [базар] колотив, тер людьми, як маком, примушував їх різноязико кричати, один з-перед одного навзаводи вихваляти на всі боки свій товар, закликаючи до яток, крамниць, склепів та ще й до вертепу, зятято, до сьомого поту виторговуючи найменший гріш, присягаючи всіма богами і матерями, лаючись, регочучи, бідкаючись, кленучи, щоб бодай за полушку та поживити душку, раз за разом під'юджував хоч умерти, а якомога товщу шкуру здерти, підохочував ошукувати, **обцибушувати**, обциганювати, обшахраювати свого і чужого; як хотів, тасував лейбики; свити, китарі, сутани, жупани, мундири, камзоли, вишиванки, бешмети... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 8).

ОБЧИСЛИТИСЯ Здійснювати взаємні (перев. грошові) розрахунки з ким-небудь, повністю сплатити один одному належне; розрахуватися. А восени почали Василь і невістка намовляти Юру, аби розв'язався з жидом. "**Обчисліть**ся на людях, що видав на вас, зверніть йому, а ґрунтець і хату нехай віддасть" (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 438).

ОБЧІМХАТИ Підрізати. Навіть, здається, підрізав волосся, що завше кукурічилось на потилиці, **обчімхав** також буса, одяг білу з вишитою пазухою сорочку (Р. Федорів. Таїна, 167).

ОБЧІМХУВАТИ Зрізувати, обрубувати гілля, листя і т. ін.; обчухрувати. Одні пилять, **обчімхують** галуззя, другі вже зносять камінь на підвалини, майстри тешуть, мірять платви, крокви, інші знову колять драниці на дах. Робота горить, усі звиваються, як мурашки на муравлиці (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 52).

ОБЧІСТИТИ міф. Зняти ворожіння, чари, наслані кимось. Але Іванчік ни требавав йиго фальбов, пишов чістити йиму кріс. Имив в лісі живу білицу, вибрав їй живій праве око тай на поточіні, де докупи зходилиси три потоки трох головиц, **обчистив** тот кріс (П. Шекерик-Доників. Дідо

Іванчік, 273); «*Но то видиши, шо хоть ти маєши до стрілецтва шесте, а ек ни знаєши собі **обчистити** кріс тай усий стрілецький стрій, то ти однако мізерний стрілець, бо чішиїне креса у стрілецтві є найважнійшеє річов», – переконуючи, говорив тот стрілець, тай смієвси из Іванчіка: «*Ти, сараку, ни умієши покласти вид себе оборону, тай тимунь тебе другі стрільці раз-два избав'єют. Ти знаєши, шо стрілець на стрільця почерез свою стрілецьку зависть лихом важит. Другий стрілець хочіт видіти, шо ти значіши, тай пробуєт, ци ти си потрафиши оборонити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 157).*

ОБШЄДКОМ присл. Ощадно. **Обшєдком** гудував сіно, хоть би ек було текало йиму йиго на маржину, бо у зимі сіно си ни родит (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 102).

ОБШИВКА Комір сорочки. – *Та ек ухон'ю мого Петрія за **обшивку**, ек бевхну під пліт, то ше си належав, заки встав, ас* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185); *В ту ж мить Гнат вхопив його цупко лівою рукою за **обшивку**, обернув лицем до себе, а правою відміряв йому лиш один-єдиний полицник* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 153); – *Лізеши, газдо, чи витягти тебе за **обшивку**?* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, с. 179).

ОБШКРУМИТИ Обпалити, обсмалити. *Скаржилиси, ек си вни попережували, та показували, ек їм порох **обшкрумив** волосє на голові* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 124).

ОБШТУКОВУВАТИ Обкладати великими колодами. – *Мой, зимарку **обштуковувєши**, а вся ж Верховина на Карпатах, мов на белебені* (О. Кундзіч. Верховинець, 241).

ОБ'ЯВА Прояв, вияв. – *А може, ти лиш не звертаєши уваги? Може, ти не помічаєши? – і починала оповідати детально, як то буває, що жєницина чує при тім [вагітності], які **об'яви*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 53).

ОВ виг. Уживається для вираження захоплення; ой. – *Йо! Ов, то було фист роботи, але-смо молоді були* (В. Шкурган. Переказ, 105).

ОВАК Співучий птах середніх розмірів із родини горобцеподібних, що має яскраво-жовте з чорним чи оливково-зеленим оперення; вивільга. *От є у нас такий овак жовтий, такий, що гніздо робить собі, як колиску з двома дірками. Він дуже черешні їсть* (С. Пушик. *Перо Золотого Птаха*, 200).

ОВШЕМ, ОВШІМ присл. Поготив, тим більше, тим паче. – *А мене не возьмете? – питає пан фрайтер Білоус. – Братчику, лиш коли охота тебе збирає, – і овшем, – каже Штефан* (Ю.Федькович. Штефан Славич, 286); *Пішло пекло у Місівчуковій хаті. Що й давніше не мед був, а тепер і овшім. Їла поїдом, гризла по ниточці на годину. Змарніло, зісохло бідне дівчатко – як лиш ходила* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104); – *Можє пан знає які “ягоди” та мені закомунікує? – І овшім. От тут єсть одна молодича...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 213).

ОВШІМ див. **ОВШЕМ**

ОГАЛЬОН, ОГОЛЬОН, ГАЛЯН Стрічка з бляхи, дроту як прикраса на капелюсі, жіночому одязі. *В неділю дуже рано / Легінь кресак обшиває / У золоті огальони, – / Кому він ся ним поклонить?* (Ю. Федькович. Кресак, 209); *Давно, давно гуцулки встали, / Шумлять, щебечуть, говірки... / Як мак червоний, в барвних строях / І в огальонах, як зірки* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 214); *Як ішов у село межі люди, то зривав квітку і закосичував нею крисаню, хоч гуцули запихають за огольон пір'я птахів (готурове пір'я найкраще)* (С. Пушик. *Перо Золотого Птаха*, 170); *А крисаня на ньому з кольоровими смужками – “боршивочка з огольоном, розмай зелененький”*, як співається в пісні (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 90); *Аді, на крисані тих когутів, що десь з Гамерики. А трисунок, а галянів, а бовтиць, а черв'ячків, що й крисані не видно* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 151).

ОГАРЧИК, ОГАРЧІК обряд. Різновид ігор, забав при покійникові під час **посижіння**. – *Ходи, он в огарчика бавляться, – сказала вона стиха, вимогливно смикнувши його за рукав жупана* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 53); *Інчі давали «огарчіка» в куті коло печі, а дехто ішов у хори, бо там ишли*

на переміну забави: «били грушки», «всілі», «скакали на него», «мололи млина», «падали в колотізь», «скреготала сорока коло вух», мастили сажєв, «ловили біличку», грали сосокала або «тегли бога», «де чьорт» з «богом», держєчі мижи собов у руках бук, зберали докупи своїх людий, шо, держжічиси гуртом одни за одних, помогали одни «чьортови», а другі «богови» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421).

ОГІДНИЙ Працьовитий, старанний. *Наробиться бувало, наробиться на толоці, а прийде вечір, то ще й води мамі принесе: такий був огідний* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 31).

ОГІЙ див. **АГІ**

ОГІРОЧКИ тільки. у мн., обряд. Різновид гри молоді біля церкви на Великдень. *Але парубки все йшли за ними й не давали супокою; тоді всі “бер-беру я” розв'язалися, і всі дівки ймилися у довгий-предовгий ряд гратися “воротаречку”;* коли ж в'ючися по цвинтарю й навкруги церкви, як гадина, все-таки не могли дати собі ради, то стали в довгий час на однім місці й зачали гратися “огірочків” (М. Павлик. Вихора, 201).

ОГНИВО Кільце в ланцюзі. // перен. Форма покарання опришків, знуцання над ними, придумані мандатором Гердлічкою та ватажком пушкарів Юріштаном. *Майстри знуцання. Юрішко у дві лави шкував пушкарів, а серединою біг арештант. Били його до смерті. Це називалося “бігати касу”.* Обидва з Грдлічкою винайшли “огниво”. *Спереду зв'язували руки дротом, а ззаду – в ліктях. Крутили палицею, щоб руки на спині в ліктях докупи зійшлися. Ноги прив'язували до шиї і так підвішували або прибівали до підлоги* (С. Пушик. *Перо Золотого Птаха*, 130).

◇ **остатнє вогниво** – різновид покарання **опришків** у формі **огнива**. *“Гердлічкова неволя” і Юрішкове “остатнє вогниво” – от дві пам'ятки до тих двох великих на Гуцульщині особах. “Остатнє вогниво” Юріштан робив так. Закладав людині обидві руки за пазуху, зв'язував там; потім просовував під руки палицю, а через неї перекидав обидві ноги. Людина ставала цілком безпомічною,*

“от їк кочільце” – можна було котити, як кулю. А на додаток до всього Юріштан натягав іще такому арештантові на голову рукав свити і так кидав до льоху. І томив у той спосіб людей цілими тижнями, так оповідають гуцули (Г. Хоткевич. За Юрішта-ном, 511).

♦ **на остатнє огниво в'єзати** – мучити, катувати у формі **огнива**. *Тогди Проциха сердито цепкала на Проця: «Та заткай-ко ти си це говорити, аби те й люде ни чули, бо ше через твої дурні побліки может мне Юрішко з пушкарями на остатнє огниво в'єзати та бити до смерти в катуши до приповідку за опришків. Таже тобі ше гет ни вичюріли оттоти сліпаки, шо дитина навіть з лиця, то скапенний ти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122); Він ковав людий там у кайдани тай в'єзав на остатнє огниво (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 148).*

♦ **останнє би** (кому-небудь) **огниво було** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання болю, нестерпних мук, страждань. – *Останнє би тобі огниво було!* – це прокляття (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 130).

ОГОЛЬОН див. **ОГАЛЬОН**

ОГРОЗА Погроза, застереження. *Та далі до дівки, та в личенько: цям! / Рцїть самі: не треба огрози дівкам? (Ю. Федькович. Трафунок, 73); – Єкби її були трохи дома грозили й зицирували, то не виросла би така ворозка, уна огрози ніскої ни мала (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 160).*

ОГАРЧІК див. **ОГАРЧИК**

ОДАЛЕКИ присл. Віддалік, осторонь. *Хлопчища і собі відходять одалеки і приглядаються (А. Крушельницький. Рубають ліс, 172).*

ОДАЛЕН, ОДЕЛЕН, ОДИЛЕН бот. Валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*); таволжник, волжанка дводомна (*Aguncus silvester*). *Умів знаходити помічне зілля – одален, матриган і підойму, розумів, про що канькає каня, з чого повстала зозуля, і коли оповідав про все те вдома, мати напевно позирала на нього: може, воно до нього говорить? (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 179); І Маруся щохвилі зіскакувала*

з коня, забачивши то надзвичайної величини китицю дзвіночків, то невидані ще нею квіти чисто гірських рослин – біждерева, оделену, ростопасті, кедрового зілля. Дмитро усовіщував (Г. Хоткевич. Камінна душа, 174); Треба заким залишити его в спокою, а завтра най єкис піде в ліс та нарвет дикої цибулі, чісноку, кедрового зіля і оделену (О. Манчук. Лісова дівка, 112); А ще дав із собою в мішечку трішки зілля, такого, яким Андрія обмивав. – Це – одилен. Його бояться лісниці. – Що мені з ним робити, я ж не пам'ятаю, що казати? (М. Римар. Білий слон, 91).

ОДАЯ Загорожа для худоби. *«Йди здоров», – кликнув хлопец тай займив так на гвавт худобу д'свої одаї, шо аж ніхті на пальцох ніг зиїбав у каміне на плаю, втікаючі перепужено перед ничістов силов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 410); Чім ближивси Иванчік д'тим одаям, тим більше давало йому пуду. Аж одежини на собі ни чув з великого жеху (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 411); Лани, степи, одая, став, / Стаїні, побої прехороші, / Скриней чи три, чи штири грошей (Ю. Федькович. Циганка, 156).*

ОДВАХ військ. Гауптвахта. *У Чернівцях серед ринку / Оперед одваху / Стоїть сімсот новобранців, – / Стоять сіромахи / У кабатах та у чаках (Ю. Федькович. Де-зертир, 178).*

ОДЕЛЕН див. **ОДАЛЕН**

ОДЕЛЕН-ЗІЛЛЯ, ОДИЛЕН-ЗІЛЛЯ, ОДОЛЄН-ЗІЛЄ бот. Те саме, що **одален**. *Нарешті розгорнула гриву трави, пробрала так, щоб перед нею не залишилась одна-однісінька стеблина оделен-зілля, нахилилася до неї, живим словом горнулася, викликаючи духа доброчинця <...> (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 286); І відчув, як підкидає його, мало, до різьбленого почорнілого сволака молодий дедя з рудими м'якими вусами, і задихнувся, захмелів від духмяну оделен-зілля у яворовій колісці, і дзвоном пестливим обізвався у вухах, у голові, у ногах, у кожній його клітинці коліскова співанка (Р. Федорів. Жбан вина, 155); Мати в одилен-зіллю / Синочка купала. / Якби лиш не одилен, / То б не встояв ні оден! (М. Римар. Білий слон,*

51); *Тай відтогди, то завжди носив при собі в кешенци кіптарика лук-чеснок тай одолензіле, аби си йго, чесом, ни дай то Боже, лісна ни вчепила, бо видів, шо то ни лиші жінки, але навіть и нявки мают на него охить, хоть він уже старший був* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 350).

ОДЕНОК Стіжок, копиця сіна. *На верху стогу стоїть невістка і вивершує оденок* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 171); *Потім знову окутати зверху смеречиною оденок, бо корм від снігу мокріє* (М. Яновський. Силач, 39); *Тут, біля оденка з сіном, яке зібрали влітку в остроиву, худібка крутитиметься аж до підвечір'я, доки її знову приженуть до стайні, запускають всередину по одній: "Ружена! Гий"* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 105); // у порівн. *З-поза диму, гей з-поза оденка, чують сопівку та її розгойдані співанки сільські і розпізнають голос газдів своїх* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 246); // у порівн. *Пішли хлопчіца у ліс та нанесли сушинику, сучче, та віворотів, та уклали такий великий ватран, ек не причом оденок сіна. Розгнічували вогонь від обіду до вечора, тай не побізували. Що огонь імеси, то подує вітер, закрутит ек у дідчий данец, роздує дим по полонині, розмече голівні, а сніг загасит* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ОДЕНЬЧИК Зменш. до **оденок**. – *Декувать Отцеві Небесному та св. Юрієві, ми мали урідливе літо. Доцик теплюсіненький попадував та травичка ек шовк була мегенька та свіжа. Маржинка потовстіла, овечки заокруглилися, убралися у вовну аж любо дивитиси. Та це і оденьчик сіна на рік пригадували* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

ОДИЛЕН див. **ОДАЛЕН**

ОДИЛЕН-ЗІЛЛЯ див. **ОДЕЛЕН-ЗІЛЛЯ**

ОДИНЕЦЬ Єдиний син у сім'ї. *Як же умер тато, то піп це підплатив старишині, аби взяли слугу (той одинець був попові за слугу)* (М. Павлик. Юрко Куликів, 22); *Виплекає такого одинця, як у когось десятеро* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 88).

ОДИНИЦА Єдина дочка у сім'ї. *"Повдовів і засватав Мочернакову одиницу та її увес маєток посів!"* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т. 1, 271); // у колом. *Вічарики штрикали поміж купиння і співали проти гордовитої Єленки: Чорти тебе сотали би з твоєв одиницев, / Не городи перелазі яловов драницев* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т. 1, 266).

ОДИНИЦЕВ присл. *Одиноко, самотньо. А я дивлюся, а ви одиницев йдете...* (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 61).

ОДИНЧУК Те саме, що **одинець**; єдиний син у сім'ї. *Зброя його та убори могли ретельно яких пару тисяч срібних коштувати, коли не більше, – та кому ж їх і мати, як не Штефанові Славичеві, одинчукові такого великого багатиря, як був його батько!* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 282).

ОДІНЄЧКО Пестл. до **одіння**. *Нема кому дровець устарати, нема кому одінечка придбати* (Марко Черемшина. Керманич, т. 2, 29).

ОДІННЯ Одяг. *За воринням показалася фігурка, вся в чорному одінню, а на голові шапка з чорно-жовтою мотузкою на долішніх краях і з кругленьким гудзиком напереді* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т. 1, 53); *В тому часі на Україні можна було ще купити багато речей за гроші. Ми замовили обуву, та викупити не мали за що. Жовніри не мали одіння. Уніформи були подерті. Не було ні білля на зміну, ні обuvi, ні коців. Та найгірше ще нас чекало. Серед воцтва почав ширитися сипний тиф* (Р. Яримович. Останні Могікани, 31).

ОДЛУК

♦ **одлук права** – згідно з законом. *"Старша ци не старша, платіт", – каже. Беру я та її платю, аби не зафантували. – То не є одлук права; наш найесніший тато не дав таке право, – з цілою певністю доказував обурений Ілаш* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т. 1, 60).

ОДНАКИЙ Однаковий. – *Я вернусь у військо – мені все одно... Без тебе мені світ увезде однакий: увезде чорний, як туман* (Ю. Федькович. Опришок, 324).

ОДНАКО 1. *присл.* Все одно, так чи інакше. *От сьогодні **однако** неділя, поїхав би у Довгополе відвідати... Василя... – а се доказала вам уже насилу, та й схвала голову в джергу* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); *Але молодиці **однако** за пушкарів гадку мають: Та кувала зазулиця в сивоті в оплоті, / Чому хлопці не співають, ба що ж би їм в роті?* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 129);

2. *у знач. присудк. сл.* Так само, однаково. *Але то **однако** було, ци орлом упали, ци на лице: уводно я був свинарем – вни були раді, що мене ймили в руки* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 32).

ОДОЛЕН-ЗІЛЄ див. **ОДЕЛЕН-ЗІЛЛЯ**

ОДРОБИНОЧКА Крихточка, часточка. [Тодір:] *Що знов за примхи, Катре? Чи ти вже не гадаєш твою злість хоть **одробиночку** вгамувати? Чи ти хочеш твою долю навіки закопати, а мене без часу у гріб трутити?* (Ю. Федькович. Як козам роги вправляють, 434).

ОДТРЕМБІТАТИ Док. до **трембітати**; відтрембітати. *Стекла маржинки назад в долини, розібрана хазяями, **одтрембітали** своє трембіти, лежать здоптані трави, а вітер осінній заводить над ними, як над мерцем* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 203); // образн. *О, неба дзвін! / Калатнуло за лісом / **Одтрембітав** ген промінь / На горі* (Б. Радиш. О, неба дзвін!, 45).

ОЄ див. **АЄ**

ОЗЕРО-КЛЯУЗА ліс. Те саме, що **клявза**. *Рубав дерево, яке трелювали до штучного **озера-кляузи** у верхів'ї Черемошу, тут збивали його в талби, а десять-дванадцять талб зчіплювали, наче вагони поїзда, і дараба-пліт, керована керманичами-сплавниками, вирушала в дорогу аж до Вишниць* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 41).

ОЗИМІВКА *паст.* Корова, яка не дає молока влітку. *А ватаг у стаї ек помірєв у дійниці то молоко бовтом, то засмієвси, бо на міру вдоїв Иванчік нисогірше молока. На штири корові вдоїв шість бербениц бриндзи тай пів бербениці масла. А н'ета корова, **озимівка**, то пишла за пашу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339).

ОЗИМНЕНИЙ *перен.* Поміркований, розсудливий. *Ось вона, Чорногора! «Ось вона, се таємне джерело всіх рік і потоків, і всіх народних казок, страшних переказів, передань і ідеалів! Ось гніздо дощів, хранилице снігу, віковічне притулисько всіх **озимнених** і занадто гарячих!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 170).

ОЗІРЄ, ОЗІР'Є

◇ *най щезає в озірє та в шкрепїте* – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, згинуті, щезнути. *Але відтак міркую собі: “**Най біда щезає в озірє та в шкрепїте**”* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 46).

◇ *аби-с си запала в озір'є на пресподнє* – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, згинуті в пеклі. – *Аби-с си запала в озір'є на пресподнє, ска-с прикра!* – *стогнав тоді Тимофій* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 95).

ОЗНИЦЯ Опалювальна сушарня; приміщення для висушування фруктів. – *Вугля сюда, борше вугля з **озниці!*** (М. Павлик. Пропащий чоловік, 81); *Але я йду з свого ґрунту, дивлюся – горить з **озниці** та й чую, що варвodia люде* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 82).

ОЙ-БО Й Є *виг.* Уживається для підтвердження чого-небудь, для запевнення в чомусь. *Недовго вже мені вікувати... – Бог ласкав, – кажуть мама. – **Ой-бо й є**... Кров'ю я плакала, люб'ятка, не сльозами: забери вже мене, господи, з цього світу або дай яку полегишу, – а нічо не помагає, хіба би самій на себе наложити руку...* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 29); *Потому, як нагулявся вже з Тетянов, то гулить мене: завжди лиш, каже, небоженьку, я тобі це задурно не схочу. – **Ой-бо й є!**...* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 31).

ОЙГА, ОЙ-ГА *виг.* Уживається при вираженні здивування, захоплення і т. ін. ... *«Ця дитина, то ни моє насїне. Пусто нічо й ни говори лиш. Я – вижу. Біда знаєт чій?... **Ойга.** То, може, опришки тобі йїго учїнили, ек си возили з тобов, еке це некритне хлоп'є?»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122); *Служниця побігла, сказала у місці.*

Оден по одному довідалоси ціле місто та й зібралиси усі. Бо то ж смерк... Ше було темно надворі – а ту вже з'євиси Білоголовий. Сп'ют собі турки-татари, а ту наші як не наскочут!.. **Ой-га!**.. Вже нема си ек оборонети – тра кікати! (Г. Хоткевич. Довбуш, 106).

ОЙ-ГА див. ОЙГА

ОКАЗІЯ обряд. Назва обряду при тілі умерлого. Той «обряд при тілі умерлої» ліг у повість «Тіні забутих предків» і називають його де «грушкою», де «посиджінням», де «оказією», де «лубком», а на Закарпатті – «упривіддям» (привидом) (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52).

ОКАМЕНЮШНИК евф., міф. Те саме, що **оснавець**; чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, дявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, **окаменюшник**, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонимарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ОКАСНУТИ СИ, ОСАХНУТИ СИ Діткнутися, вчепитися. Казав, що тим си добре підкурювати, ек когос **си** шош нічисте **окасет**, або опелюскаєтси переполох (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105); А дідо казав, що криз вікна у вечеріх ніколи ни можна зазерати з хати надвір, ек надворі потемок, а у хаті світло, бо тогди шош **си** может нічисте показати або й **окаснути** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 82); Лісна лиш на таке жедет, аби **си** хрестенина **осахнути** – моци би не мала (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

ОКАЯНІЄ Чудо, диво; біда, нещастя. – А то, бізма, **окаяніє**: терей робітника з хати, купуй таблиці та рисаки, плати штроф та й ще води не пий, – ремствував Ілаш Бокатій (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т. 1, 58).

♦ **най буде (робити) окаяніє** – нехай буде ганьба. – Таже-с уже діждавси, на, маєш! Аді, курмей на шию та й авус, та й **най буде окаяніє** на все село (Марко Черемшина.

Дід, т. 1, 41); Але цес варінник піде зара на черіпки. Аді, у тоту обіч го шпурею у терне, най си розсипає, най ми в хаті не **робит окаяніє** (Марко Черемшина. Горнець, т. 1, 107).

ОКАЯННИК Самітник. Під зиму Гнат виздоровів і поволікся кудись у гори, вже як «окаянник». Гнат пропав у Карпатах (І. Березовський. Худан, 68).

ОКВІЛИТИ Виставити себе на нарікання, осуд; зганьбити. Газди гризлиси, кілька би то ше до коледницького колачя дати гроший на скарбонку, аби устиду ни було, шо геї замало дав, тай аби й себе ни **оквілити** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

ОКІВ наст. Загорода, куди заганяють корів для доїння. – Маєш телетник на телета – я й на зимки го держу. Се кіннок на коні, ци сказати – стаднарка. А ту у мене слівник. А то – куча на свині... А далі бовгарка на подій корів. Се у нас, у Жеб'ю, так називають. А вже в Єворові то каут на бовгарку – **оків**. А у Ферескулі – вакарка. Аді, усєко люде називають. Ватагував-сми в ружних полонинах, то усєко чював-сми (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).

ОКІЛ Округ. Більше не знаю вам що казати, от хіба тільки, що як дїправди приїде хто коли в наш **окіл** Путилівський, най же не минає й нашу хатку: стоїть вона коло Сторонецької церкви, мала й невидна, але бог святий великий, – а ми хліб свій (та божий) перед ніким це не ховали і не будемо ховати, хіба би бог милосердний допустив, щоб його таки не мали (Ю. Федькович. Штефан Славич, 280).

ОКЛІК присл. Розмахнувшись із силою. Но перед пишов брамов співак старенький став / І вхопив свою арфу, що славов досі грав, / Та й тріснув нев до слупа камінного **оклік**, / Та й крикнув, аж ся голос по всіх мурах промик (Ю. Федькович. Як то співак проклінає, 70).

ОКО¹ 1. Міра рідини, один літр. «Лиш давай міні шонайлїтшего коня з полонинського стада, п'єтку гроший, **око** горівки та два будзи сира, тай я парю конем почерез Ватунарку, наколи зорі, на Білу Ріку, в Голошину до Малишя (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 354); "... і під кінець служби

захрип, сарака, [піп] так, що доброго **ока** горівки треба було відтак, аби голос вернувся” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 7); – На, – каже, – та возьмеш по дорозі **око** горілки; а тепер уберися мені пишно та прийди сюда, щоби тебе обіздрів (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); А на столі, ек на храм, ей де, шо я кажу, – і на храм не найдеси так хоть би у найпершого газди; **око** горівки, кусак солонини, петльований хліб; усе приніс! (Марко Черемшина. Раз маги родила, т. 1, 46); – Заложімося! – А на що? – Та на **око** горілки! **Око** горілки! – вигукують газди (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 96); Герико поставив **око** горілки на спільницькому столі і запитав: А хто буде платити? (А. Крушельницький. Рубають ліс, 307); Та аби було цього [лікарства] и **око**, то би ни жєлував (О. Манчук. Дохторе, 70); В такі дні газди забігають у коршуму, розвідають про роботу, засідають за чорні, брудні столи, курять бакун в островерхих люльках так завзято, що люди в коршмі виглядають як тіні в мряці. П'ють порції, або й цілі **ока** на той заробіток, що буде взимі (М. Козоріс. Чорногора говорить, 97).

2. П'ятдесятиграмова чарка. Соколюк узяв тричверткову-квадратову, налив в **око**, напився до штабаря (П. Федюк. Штабар, 35).

ОКО²

◇ **як (єк), око в (у) голові** – дуже пильно, уважно. Він уродився пишиним, делікатним, як з панської ложі, перваком і одинаком, і родичі, котрі довший час були бездітні, тулюльки, пестили і дозирали його, **як ока в голові** (М. Павлик. Вихора, 218); Иванчік казав, шо такі головні мальфарі, ек Олексій з Пласкої та Процьо Дарадуда з Граблина на Буковині, то тоту живу ватру, шо її викрутєт з дерева громовиці досвіта у живний четвер, то цілий рік стережут її так, **єк око в голові**, аби вна їм ни загасла ніколи в їх ватерниках, бо то тота правдива жива ватра, шо маєт у собі велику силу хоть до чого (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122); На Светий вечер стеріг дідо тот чепелик, **єк око у голові**, аби дес йго зчєзник ни форнув у него (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 63).

◇ **голим оком** – безпосередньо, прямо. Ни можна **голим оком** дівитиси на сонце, бо уно за це би спалило зір хрєстєнинови (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 16).

◇ **(аж) око в'єло (в'яне)** – надзвичайно холодно. А взимі вид води тєгла така лють, шо аж иноді морозом таки кришило. **Око в'єло** вид студєни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9); А тут не студінь, ні! – **аж око в'яне** (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 307).

◇ **що оком кліпнути** – швидко, миттю. **Що оком кліпнути** – вирвав мені пістоля з-за череса, кулька забриніла, а він тільки повалився мені в ноги (Ю. Федькович. Побратим, 302).

◇ **єк би ти з ока випав** – дуже подібний (на когось). «Ає. Та ек ти си, чьоловіче, навіть ни встидаєш таке говорити? Таже ану ти лиш на него добре придивиси, то меш видіти сам, шо так у те удавси, сараку, **єк би ти з ока випав**» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

◇ **навидіти, єк око сіль** – ненавидіти. «Ає, того кортит зо мнов поговорити? Абєсте оба так жили, ек це правда», – завіреючіси Иванчік на Шкіндю, без обрізків йиму вицебенькав – «таже від Костівського весіля тот мене так **навидит, єк око сіль**» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 376).

◇ **оком не змигнеш** – швидко, миттю. **Оком не змигнеш**, ек ковбок тобі з очей пропав, лиш зима тебе укрила, ек порох у літі (О. Манчук. Заробок, 16).

◇ **мати (когось) на оці** – думати про когось, не називаючи, не згадуючи у висловленні, припускати в думці, не висловлюючись прямо; мати на увазі. Він давно вже кинув на неї кміть, давно вже був певний, що й вона його **має на оці** і що одно одного так не втече, як завтрашня днина, але, як той скупець над певним, захованим скарбом (М. Павлик. Вихора, 234).

◇ **плюй (комусь) в очі, а (хтось) каже, що дощ паде** – про безсоромну, безстыдну людину. Безстыдна вона, ота твоя Єлена! **Плюй їй в очі, а вона каже, що дощ паде** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 72).

◇ **аби** (комусь) **очі з лоба виперло** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання осліпнути. *І кожний з жебраків хотів звернути увагу лиш на себе; милостиня, подана сусідові, здавалася видертою з власних рук, і тому щохвилі серед сього повзаючого й стогнущого населення підіймалися люті суперечки. – А проклетися, котюго! Коли я вже бога си домолю, аби на правду ті очі з лоба виперло, аби-с не дурила людей преславних!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 80).

ОКОВИТКА Горілка. *Гаврило добув розпалену головню з ватри, і присвічуючи собі дорогу, подався в темне гирло Комори. Похвилі виніс звідтілля мальовану барилку повну **оковитки** запеченої з медом. Вернувся, і виніс другу барилку повну питного меду (І. Березовський. Худан, 27); Пішов аж на далеке село ще до одного химородника. Той нараяв напитися **оковитки**, стати вночі на степовому роздоріжжі і там чекати нечистої сили (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 270); Ану, – крикнув Продан на жидівку, сідаючи за порожній стіл, – горівки сюда, меду, гараку, **оковитки**, закуски – всего, що маєш (М. Павлик. Вихора, 215); Кожен хлопець носив у тобівці баклажок з горілкою. До дівчини не йшов з ним, а молодиця могла й запросити, щоб з одного баклажка напитися **оковитки** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 244).*

ОКОЛО 1. прийм. Біля. *Около самого підполудня рушив дощ. Ой, та дощ, був то раз дощ, коли дощ!* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

2. у знач. ім. Навколишня місцевість. *Він цінний для мене не як індивід, а як чинник розкладу й зосупття на ціле село, на все **около*** (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 453).

ОКОЛЯЧКА Вид поясного жіночого одягу з одного незшитого полотнища; опинка. *Вона вдягала сорочку Аниці, підв'язувала її шнурком, щоб не волочилась по землі, обгорталась **околячкою**, натягувала Михасеві капці, напинала старий сардак, вовняну хустку і вибігала на снігову стежку* (Я. Стецюк. Крутий плай, 69).

ОКОМАН Управитель господарства; економ. – *Та змовчи хуч коло церкви, сучко ти годована. Нагулив си ті **окоман** і спереду, і ззаду* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 80); – *Без трьох дукатів не три сотки, – уточнив Жупник. – А чо це так? – Бо **окоман** обцибушив* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 243).

ОКОМІНОК Комин. *Баба, пудно пулькаючи на діда, світила каганец на **окомінку*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30); – *Він і в нас літував, ші ек я до школи ходив... такий смішний – про той вибух лиш жертує, каже, шо то ек бабахнуло, то й'го з **окомінка** здоймали, шо висів там, ек катр'ан...* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 169); // образн. *На усіх й Господне віно – / первовічності краса. / Кожда хата / **окомінком** / нагріває небеса* (В. Шкурган. Тихо проситси до слова теплий сніг..., 23).

2. Ствол пістолета. *Він зачєв шош коло **окомінка** протичьков шуроборити, а пістолє у тот раз ек изпалило йиму у руках попри самий ніс уверх, то мало шо й очі ни випарило та твар ни скалічило йиму* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 97).

ОКОШЕЛАТИ СИ Осісти, закласти помешкання, замешкати. *Він був си **окошелав** битлувати в Луковицях – на Шекерівці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195).

ОКРАШ Дах, покрівля хати. *Ледви дини діждала, таке тот вітролом у них коло хати вироб'єв. Мало шо цілу хату з **окрашем** з кичіри ни взєв* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ОКРЕС Округа, околиця. *Та й не піде він звідси – Калинівська парохія найбагатша в **окресі*** (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 302).

ОКРІП

◇ **окропом бухнуло в лице** (кому-небудь) – хтось почервонів від гніву. – *У нас також лиш оден хлопець! – пискнула зачервоніла Штефаниха. Печерущі **окропом бухнуло у лице**: “Дочекаласи, – подумала вона, – Ади, ек ця пирснула, ек би їй смоли на череву капнув...” Але змовчала, насилу тамуючи гнів. “Та я...” – щось було почала* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 202).

ОКРОМЕ 1. присл. Окремо. *Не можна з ними впоратися вже й на ґрунті, а якби так жінка, то розділило би ся і окреме пішло би все ліпше...* (М. Павлик. Вихора, 234); *Цілий поїзд весільний уводить Катрю, Олену і Сеню в світлицю і садовить їх на посаг. Музики грають. Обходячи, кождей поїзд окреме, столи, співають* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 440).

2. у знач. ім. Окреме, власне господарство. – *Ліпше, аби не ходили отакої... А може, схочут будуватиси і мати своє окреме? То куда дінемоси? А ск є хати, то ми і внуків, даст Бог, дочікаємо – буде їм. Нашо нам перечитиси? Ліпше вечеріймо* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203).

ОКРОМІШНИЙ Окремий, відокремлений, ізольований від інших. *Даю тобі і окромішну хату, і всего, чого твоя душечка забажас, лиш останься при мені, дружже* (Ю. Федькович. Жовнярка, 334).

ОКРОТИТИСИ Заспокоїтися. *Окротиласи* [Чяпараджіха] *аж тогди, ск її оперезав Храпійчук тялефом по попереці так, шо аж затав був її тялеф у поперек* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 235).

ОКУП Гроші чи інша плата, за яку викупують кого-, що-небудь; викуп. *Ск сми прийшов, так піду, лиш окуп візьму, бо то не є честь – отаманові з порожніми руками відходити* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 89); *– Ні, Хайку! Доста! – Пістолетник гримну кулаком по столі. – Ватаг велів посадити тебе. А ще маєш зараз написати своїм пархоманам... як його в дітька... – Ультиматум, – підказав Григір. – ... аби яблонівський кагал склав три сотки червоних окупу* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 166).

ОКУТАНИЙ Дієприкм. до **кутати** 2; доглянутий. *І маржина окутана, і косарі до сонця покладуть пологу, ще до вечора і синце скидають* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 214).

ОКЯН військ. Бінокль. *Бадіки і челядь розцікавлювалися дуже і виходили з церкви та вірили, що комендант через те шкло, яке вони звали окяном, видить далі, чим они голім оком, і випитували його, чи вже заздрів*

неприятеля (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 126).

ОЛИВНИК бот. Родіола рожева (золотий корінь) (*Rhodiola rosea*). *Набрали вни там зіля, ского лиш сами хотіли: джінджюри, змиєвони, олівнику, пидойми, матригану, збурівнику, одолєн-зіля, полонинської гра ни та всекого инчого зіля дуже головного тай ни до одного діла помичного людем тай худібці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 362).

ОЛІВЦЕ Олівець. *Адвокат поклав жовте олівце на чоло і, подумавши, відрік: – То його ласка, бо таких, як ви, є багато!* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 220).

ОМАСТ Кулінарний крем. *І Маруся захопилася водворотом тої усеї передсвяточної суетливості. Пов'язалася білим рушником, мов наміткою, і з великим трагізмом колотила, мішала, рідила, коштувала всякі масти й омасту* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 44).

ОМЕГА бот. Рододендрон миртолистотий (червона рута) (*Rhododendron myrtifolium*). *Бувало, з братом, з ясенівськими, криворівнівськими, жаб'ївськими легінями і дівчатами, з усіма, хто тільки пристав по дорозі, вирушав у Чорногору на Шпиці або Гаджину. Розбродились полонинами, шукаючи серед їх барвистого розмаїття помічне зілля: підойму, омегу, тою, невісточки, головатень, кучерявець, брустурник, грань* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 338); *Михайло лежав під куцем омеги, обсіпанім ніжними рожевими квітами* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 161); *Продиратись маржині тут було важче, ніж у лісі, бо з жерепом густо ріс карлуватий яловець-женепин і лелич, що подекуди разом з шипком та омегою утворювали непролазну гущавину* (В. Гжицький. Опришки, 19).

ОМКНО, ОМПНО у знач. присудк. сл. 1. Прикро, ніяково, незручно. *Надивився за ці дні Штефан на панів, звик, привик рахувати, а й то якось омкно стало чоловікові, коли подивився на таке величезне зборище* (Г. Хоткевич. Довбуш, 449); *о. Василь лиш блимав очима. Він був з Поділля, і йому*

самому якось було... **“омкно”** серед тих мовчазливих велетів. І лиш стара їмость, уроджена в горах, одразу почула себе на місці і дихала, як риба в воді (Г. Хоткевич. Камінна душа, 13); *“Ідіт гет, чоловіче”*, – каже вона мені крізь силу. Так **омпно** їй стало (Марко Черемшина, Хіба даруймо воду!, т.1, 60); *Єк учюв я тоту бабину випанаху, то лиш засторонів, так ми **омпно** стало, шо уна мене пусто дурно так тежко лоточіт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46); *Заграй ми’, цигане старий, – / ще й тонко-тонко... / Я вже давно не молодий, / мені й не **омпно*** (В. Герасим’юк. Серпнева імпровізація на два лади, 84).

2. Страшно, лячно. *І руки тепутси, шо сірник гляба засвітити. О! Видиш? Ліпше мене послухати і тихо лежети, бо то ніц не поможет, шо меш си дерти на усю герланку. І мені якос **омкно** стаєт, а ше єк хто знадвору учюєт, то мет казати, шо ми си тут бємо* (О. Манчук. Без свічки, 30); *Ти знаєш, шо я не стражків син, але то щось мені таки **омпно** було* (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544).

ОМПИТИ Сумніватися. – *Не говоріть дурне, – перерізвав йому доктор, беручи хворого за руку. – Або ж я знаю, проше пана, – **омпив** собі Прокіп, – я не ворожка, кажу лишень протів того, шо цес чоловік уже не від сегодни коло ковбків* (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 77).

ОМПНО див. **ОМКНО**

ОМРАЖЬБИТИ Неславити, ганьбити. – *А єї скрізь право, і в селі, і в суді. Не вільно бабам таку даму **омражьбити**, суд каже* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 244).

ОМРАЗА 1. мед. Сифіліс. // у замовл. *«Водице-Арданице! / Миєш два береги, трету середину / Четверте корінє, / П’єте каміне, / Шесту душу / На имне Иван! / Обмий їй вид **омрази**: / Жучьої, болючьої / Смертевної, пекучьої, / Скіпачької, лупачької!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 21).

2. перен. Погана, мерзенна, підступна людина; паскуда. *Проданові родичі наймали бувало не одну відомразну співану службу божу, аби бог відвернув від них, побив-пока-*

*рав цю **омразу** огидну, ненависного бідного сусіда, а коли не помагало, то вдалися до москалівського дяка, Мізеракового Мишка, аби задля цього прочитав цілу савтиру...* (М. Павлик. Вихора, 228); // лайл. – *Лайдачєко, гукле, **омразо**, лєцта!.. Отік медведиці на злодія своїх дітей, кинулися молодиці на Параску* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247).

ОМРАЗНИЙ лайл. Гидкий, противний, мерзенний. – *Уступися, сараньчо чорна та **омразна!** – додали газдині* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 141).

ОНИМАТИСИ, ОНИМАТИСЯ, ОНИМАТИСЯ Соромитися, бентежитися. *Мене погано тенькнуло у серця, шо я ни мав гроший, а у діда запросити ни мав я видваги, **онимавси*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 113); *Нираз їйго, бувало, у серця шош жєвєкало тай в’єлило, єк він уздрів файну чілідину, але шо з того, коли він був тєггливої вдачі. В души гіб за нев, а зачєтити їй **онимавси*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 142); – *Досягайте-ко май, будьте ласкаві! – зачав припрошувати Гриць, настоячки usługуючи коло столу – Проданку... Янцю, та й ви, Иванку, досягайте-ко-но таки, як дома, не **онимайтеся*** (М. Павлик. Вихора, 186); [Довбуш:] *Княгиня певне знає, шо топір сей / Святий є гуцулам, святий мені, / А так і **ониматися** не ме, / Секретарю!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 350); *Мошко в такі хвилини не докучав йому розмовою, не випитував його, не натручував ся зі своїми радами, був мов приятель, шо **онимається** доторкнувшись до хворого, щоб не вразити його в болоче місце* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 430).

ОНИМАТИСЯ див. **ОНИМАТИСИ**

ОНИМНО у знач. присудк. сл. Соромно. *Кольцьо відвертався... Єму пукало серце з жалю, але він не міг дати, шо бідному, тим більше, шо навкруги вєшталося багато панів – а Кольцьо ще ніколи не давав бідному при свідках... **Онимно** чогось* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 163).

ОНИЧКОВО присл. Ніяк. *Довго так воював Головач, доїдав панам та багатирам.*

Прибєрали вни на него ружного способу, лиш **оничково** не могли діймити. А оден си ізнайшов (Г. Хоткевич. Довбуш, 109).

ОНИМАТИСЯ див. **ОНИМАТИСИ**

ОНИМИТИ

◇ **онімів бес** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання оніміти. У деяких селах на Гуцульщині замість заклїяти: «А шляг би кі трафив! <...> **А онімів бес!**», <...> батькували чарівним словом: «Будувавбисси!» (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 27).

ОНОГДА див. **ОНОГДИ**

ОНОГДИ, ОНОГДА присл. Недавно, цими днями. *А ще хвалився **оногди**, що має піти до Станіслава та на Марковім гробу хрест покласти, але хрест раз такий, аби в світі не було такого* (Ю. Федькович. Хто винен?, 280); *Може, ми дали у писок, так як **оногди** старому Чібієві?* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 84); – *Ну, то видите; **оногди** я витісую собі сворині, а та примха, звичейно, ек дитина, де не посади, там віросте, вхопила мені з-під руки вісний ніж та й ану майструвати* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 59); ***Оногди**, як там понизше була загата, то мусив тут ловитися, бо в загаті ще гірше* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546); – *Ет, що там, – перебила йому сухо жінка, – радше знайте, Михайле, що **оногди** казав мені, що дав собі знов новий писаний кожушок шити* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 45); *Шо скаже міні моя чілідина! Знов заведе біду, ек ото **оногди!*** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136); *Якось тому було – цить, місяця мая, – / Пішов я рубати бучину до гаю, / Бо дідько **оногда**, – чекайте: що-м віз? / Конопля здаєся, – сфармачив ми віз* (Ю. Федькович. Трафунок, 72).

◇ **від оногди (оногді)** – віднедавна. – *Ха-ха-ха! – зареготавсь старий Павун. – І мені се **від оногди** по голові мотаєсь* (Ю. Федькович. Жовнярка, 332); ***Від оногді** покинув банську роботу: все бувало капне який грейцар на обхід... а з ткацтва ще ніхто не забагатів ані не жив...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 30).

ОНЯЦА церк. Во ім'я Отця. // ірон. *Маєш ше мені декувати, що з дівки правдивов молодицев стала. Бо твоїй піп лиш читати, ади, вмів. А я ті ек прочитав **оняца**, то відразу заверемініла* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 284).

ОПАД

◇ **три опади** – три рази. *Але третьої неділі треба нам було конче їхати домів, бо неня вже щось **три опади** переказували* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 265); *Музики зі страху сумно й спроквола затягли “волошки”;* як монастирські парубки, погойдуючи тілом і співаючи “ой волошин сіно косить, а волошка їсти носить!”, шукаючи собі пари, ***трьома опадами** крикнули, аби Продан брав у танець Юстину* <...> (М. Павлик. Вихора, 196); *Він чув, що танець – це це єдине колесо, в котрім йому можна вільно крутитися скійсь час, він пригортав до себе Анну і рад би був танцювати так і до білої днини, до шлюбу, довіку; але співанка монастирських парубків застала його мимохіть побачити Юстину в усій її силі, москалівські парубки, прославляючи Проданове парубоцтво, мимохіть нагадали йому той час, коли Продан не знав і не видів нікого й нічого окрім Юстини, а за **третім опадом** співанка монастирських парубків глибоко вразила й розлютила Продана* (М. Павлик. Вихора, 225).

ОПАЛИСТИЙ Запальний. *Іван був хмурий, неввічливий і дуже фудульний; бувало, й гуляти не хоче, а коли піде на базар – то лиш про Василя, щоби децо не попаців, бо Василь, знаєте, **опалистий** та швидкий, мов та полемінь у печі, а як, бувало, розсердиться, то гатить топірцем – не питає, чи голова, чи руки, чи ноги* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267).

ОПАЛИСТІСТЬ Абстр. ім. до **опалистий**; запальність. *Але ек уздрів Шкіндя, шо Іванчик ни зчєпаєт бесіду про стрілецтво, то хоть ек потайний був, то однако її перший зчєпив, бо через **опалистість** ни утерпів довше* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 207).

ОПАЛКА Мішок або торба, з якої годують коней в дорозі (не розпрягаючи). *Дуб*

заскрипів. Коні зафоркали. Вийняли голови з **опалки**. Стрясли з себе першу воду. І теж прислухувалися (Б. Бойко. По голови... По голови..., 41).

ОПАНЧА ліс. Те саме що **опачина**. Керманичі, тісно обтягнуті чересами, в підковах плигають на дарабу. Старший стає в керми. Його ж рука тісно тримає **опанчу** (У. Самчук. Гори говорять!, 15).

ОПАС військ. Вартовий. – А що? Я йду! – Куди ідеш? Таже до **опасу**, / Аби пішов за дохтором? (Ю. Федькович. Дезертир, 180).

ОПАЧИНА ліс. Кермо плоту у вигляді весла своєрідної конструкції. Над Карпатами ще не світало, а дараби готові до сплаву. Гуцули ще оглядали в'язання, пробували тугі **опачини** і впевнено вдихали ранкову силу гір. Жадоба плисти по Тисі в них була така сильна, що ні на хвилинку не відвертали свого зору від води (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 212); Чим дужче ревла ріка, тим кріпше стискали дарабаші **опачини** (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 213); Коли відчинялися гаті в горах, потік ставав рікою, і по ній одна за одною летіли дараби. Міцно тримаючи **опачини** в руках, їх вели сміливі бокораші (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 100); Іван знімає зі шворня **опачину**, запалює лушницю, кладе на плече і стоїть із нею, наче Прометей (М. Стельмах. Над Черемошем, 157).

ОПЕЛІНОК Немовля. [Катря:] А коли ще ліпше хочете знати, то вам скажу, що зась кожному мною верховодити – хотьби і вам самим! От що! Я вже не **опелінок**! (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 434); // у порівн. Це ти говориш, гей **опелінок**, Юстино! – сказала Іваниха, перелізаючи з загороди з дійницею молока (М. Павлик. Вихора, 169); // у порівн. – І відмовлять, і привезуть нам ще до Косова таку тверезість, що треба їх буде здоймати з брички та заносити до постелі, як яких **опелінків** (М. Павлик. Пропаший чоловік, 80).

ОПЕЛЮСКАТИ(СИ) Вчепитися. Єк так си снит челідина мушиїнінови безперестанку дев'ять ночій одна за одною, а він тот сон тайт, ни розказуєт нікому тай ише

си гірше в то вдумуєт, то легко **си** может **опелюскати** иго лісна (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143); Казав, шо тим си добре підкурювати, ек когос си шош ничісте окаснет, або **опелюскаєтси** переполох (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105); Світічі своїов красов, обмарила иго тай так **опелюскаласи**, ек гониця богая, коли загадаєт си літити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 405).

ОПЕРЕД, ОПЕРЕДЬ прийм. Перед. [Секретар:] Се розказ воєводи: у сей час / Всіх гуцулів **оперед** замку скликать! (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 358); Иноді навіть здавалося міні, шо у тот раз, ек из ліса верх скали дражнилися зо мнов первовічньне смерече, намахуючі на мене, ек медвідь лабами, хехлатими пластами фой, Дониково сукровише висувало свою тонку, ек павутина, руку криз листе на корчіку **опередь** печіри й, потєвуючі палцем, гулило мене д'собі у печіру. Вид того лєковишия міні пуду давало (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8); І так я стою **опередь** бангофи, держу шкапе у руках, аби си якої холери не вергло, бо там такий зробивси на чєс гаркіт, шо аж вуха пухли (О. Манчук. Француз, 34).

ОПЕРЕДЬ див. **ОПЕРЕД**

ОПЕЦОК, ОПЕЦЬОК Глиняна лава перед пічню; довгастий виступ для лежання, прибудований до печі. А газдині давали лад всередині хати: мили столи, лавиці, ослони, мастили припічки, **опецки**, учічковували образи зіллям, та писанками, та голубцями; робили “дідів”, зв'язуючи кукурудзяні шульки у гушму хвостами та рівненько внизу обтинаючи чівки, відтак, поплівши з шумеління кіски, завішували на “бегариках” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); Дідо Иванчік сидів на **опецку** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 69); Він [гуцул] сам собі сидит на **опецку** и лукаво посмішкуєтси (О. Манчук. Заробок, 17); Чи, може, так тільки здалося Палагні, може, той пробував підлизатись, бо вже примірювався до старовинної трійці на **опецьку** (М. Яновський. Палагна, 70).

ОПЕЦЬОК див. **ОПЕЦОК**

ОПИНКА *етн.* Вид поясного жіночого одягу з одного незшитого полотнища. Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви – дівка? – ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка рантухова, **опинка** волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шії! – може, на кількасот левів срібних (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245); Хлоп'яче бліде личко рум'янилося і ховалося за бабину **опинку** (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 33); Снурили **опинки** й запаски (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102); Гуцулка. Вишиванка, киптар. Запаска, **опинка**. Барвиста хустка, постоли. Бесаги (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 96); Дівчата, взуті в кольорові чобітки, пишалися своїми вишивками на рантухових сорочках, волочковими **опинками**, коралами та іншими кольоровими прикрасами (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 34); // у порівн., образн. Куталася вона в свою самоту, мов ранішні гори в білі **опинки**, і мовчки дивилася своїми великими, як в олениці, очима на стомленого Штефана, коли він вертався з лісу (Р. Іваничук. Побий мене!, 53).

ОПИНОЧКА *етн.* Пестл. до **опинка**. – Нічьо нема, файний та добрий панчіку, без **опиночки** ходжу. – Таки нема нічьо, хоч гинь, – додав Сівчук (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т. 1, 55).

ОПВОК Дошка з крайньої зовнішньої частини колоди, розпиляної вздовж. Серед зазначеного під хату місця стоїть на прикільнях накритий скатертю стіл із чотирьох старих **опівків**, котрі майстер призначив на стелину. Довкола стола йдуть тертиці, що краще виглядають, чим лавиці у найпершого багача (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 85).

ОПТИ Оспівати. А про мою Буковину, / Щасливу, веселу, / Що гадав їй звеличати, славою **опіти** / І до людей пригорнути / Добрі є діти (Ю. Федькович. До Данила Млаки, 123).

ОПЛІТ Огорожа довкола стогу сіна, або якоїсь частини **царинки** 1. Без лопати й

оден заранок ни мож було подавати маржині їсти коло **оплота**. Треба було водно промітувати сіна в **оплогах** від зимий тай терти давани маржині, хотівше, аби маржина сіно ни змішувала у зими (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98); Дідо з вуїком квапили борше закладати **оплоти** у царинках, аби пускати вівці й товар та корови у царинки на свіжу пашу, бо толоки повипасали так, шо лиш си дубленіли, ек лисиці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53); Пора маржину розселяти, звільняти від ланцюга й гнати на поле, де вже на них чекав справжній сніданок: розкидані пласти сіна неподалік від **оплоту**, пробита ополонка з водою у невеликому потічку посеред царинки з кількома вербами обабіч, шо шелестіли скромно своїм листям навіть і взимку (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 105).

ОПЛОТИШШЄ Місце, обгороджене **оплотом**. Приказували уни, шо навесні, ек зима згибаєт, а позадь нев земля здуваєтси, устаєт ид горі на **оплотишшях**, на давани й на дорогах, то того року на усе будет велика урожя (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

ОПОВЕНЬ *астр.* Одна з фаз місяця, коли він обернений своїм освітленим боком до Землі і має вигляд повного пруга; повний місяць. Казав дідо, шо вид Головосік добре є рубати дерево на будинки, огорожу й дрива хоть котрої днини до **оповня** кожного місяця, бо уно є жовте, легке й тривуче (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54).

ОПОНА Зовнішня частина стовбура дерева. Самою **опоною** тільки держиться [верба], бо в середині дулава, зовсім дулава (Марко Черемшина. Верба, т. 2, 53).

ОПОРЕДИТИ Упорядкувати, дати лад чому-небудь. Жандарм утік зі страху, а гуцул запхав кишки назад у живіт, у калюх, ади... прийшов додому, ліг на лаву, **опорядив** усю сім'ю, розподіливши майно, і тільки під ранок помер (Г. Хоткевич. Гуцул, 357); Як у верхах сидять газди, то май опівночі встають, бо докив си вмити, докив си прибрати, докив газдиня дівкам волосє **опоредит**, то вже, диви си, чес і до церкви (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46).

ОПОЦУЛУВАТИ Поцілувати. *Віслухав гет всьо, файно, а витак – лиш от не пам'ятаю, ци праву, ци ліву руку отак – опоцулував та й каже: “Вже знаю!”* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 473).

ОПРИСКЛИВИЙ Уїдликий, причіпливий, задирикий. *Буде зо мнов, шо буде, а я знаю, шо лісна, то файна молодичка. Пишна чічка. Привітлива, люба, мила, ни така оприсклива та догінчлива, ск мій флуд Єлена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 431).

ОПРИСКЛИВИЙ Прикм. до **опришок**; **опришківський**. *Лишень угледіла на ношах Бойчука, одразу, потерпаючи душею, збагнула, що не зустрине свого судженого так, як вимріяла, як вирішила і як своїм богам обіцяла: всій громаді опришківській відкриється, що її серце обрало козака молодого, при всіх присягнеться на пістолеві бути йому вірно довіку* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 21); // *зневажл. – Навчимо ми тебе, опришківський бахуре, ти, гайдамако з діда-прадіда, ти, ти!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 74).

ОПРИШКІВСЬКИЙ, ОПРИШКІВСЬКИЙ Те саме, що **опришківський**. *Розказував він, шо опришківські скарби, тоти, шо є чисті у земни, закопувані у земню ни заклинені, то уни горет досвіта на Василія* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80); *Карпатське літо сплітало собі вінок на Купала, а опришківська ватага ось уже десятий день бралася походом через гори і ліси на бойківський Болехів* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 329); *Іван Базилук, мій ровесник, поправляв опришківський черес і, скромно й винувато посміхаючись, низько розкланювався зі сцени глядачам* (Р. Іванчук. Смерть Довбуша, 92); *Та підбігає вже Василь до опришківського потічка – дітиська устеріцькі гладку та строкату худобу напувають у вигідній долині* (П. Козланюк. Похорон, 125); *Топір, топір – опришківська слава / Біла ріка, ріка чорна, а вода кривава* (М. Влад. Я ішла шукати едельвейс, 8); *Після Олексової смерті не згас опришківський рух, але жоден ватажок не піднімався до такої висоти, як Довбуш* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 123).

ОПРИШКІВСТВО Діяльність **опришків**; **опришкування**. *Направду: часи були*

неспокійні, опришківство росло й ширилося (Г. Хоткевич. Камінна душа, 67); *– Він дійсно винищить опришківство, бо вміє хлопську сваволю викорінювати. Скільки він їх вивішав, хлопів, під Немировом та під Константиновом, як вони постали* (Г. Хоткевич. Довбуш, 366); *– Не лякай мене, Олексо! Облиши і ти опришківство, вже заради нього* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 224).

ОПРИШКІВСЬКИЙ див. **ОПРИШКІВСЬКИЙ**

ОПРИШКО див. **ОПРИШОК**

ОПРИШКОВАНЄ див. **ОПРИШКУВАННЯ**

ОПРИШКУВАННЯ, ОПРИШКОВАНЄ Дія за знач. **опришкувати** 1. *Та й саме парубоцтво вважало опришкування лицарською справою. Відрошувало чупер нижче плечей, готувало зброю...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 70); *Яке то зимою опришкованє? – повів ще плечем, відтак, зауваживши тінь смутку на обличчях у декого, весело посміхнувся і додав: – А як перебудемо щасливо цесю зимку, то зійдемося знову на весну в Чорногорі – най лиш бучок розів'ється!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 8).

ОПРИШКУВАТИ 1. Бути **опришком**. *– А ти, Гриньку, пішов би опришкувати?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 43); *Показували дорогу колишній опришок Ілько Єндик, якого Довбуш прогнав із загону за те, що опришкувати хотів заради простого грабіжництва, та за непослух, і Степан Дзвінчук* (В. Гжицький. Опришки, 172); *– Коли став опришкувати? – Тоді я наймитував* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 175); *Прадід опришкував – на людей з гір дивився; дід – той уже з пушкарями на опришків полював – теж з висоти поліцейського постерунку на чорноту гордо пантрив; тато ватагував на полонині; Пантела простим мусить бути, але ж гонор залишився предковичний* (Р. Іванчук. Дім на горі, 4); *Спочатку сини разом опришкували, але щось серйозне сталося між ними: Іван у печеніжинській корчмі кинувся на молодшого брата з топірцем і поранив Олексі ногу* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 122).

2. перен. Залишати домівку у пошуках кращої долі. – Від роботи, кажу, не варт тікати. Поміркуємо... А мамі пару слів напишеш. ...Я колис, парубче, також **опришкував!** – Вуйку, дайте потримати ліци і... траснути батогом. – Бери, чоловіче, лиш бери... (В. Шкурган. Опришки, 183).

ОПРИШОК, ВОПРИШОК, ОПРИШКО 1. Розбійник. Цу флорю подарував дідовій нени Маріці оден **опришок** шє в тот час, ек уна молода була й зналаси з **опришками** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 32); **“Опришки! Ви всі тут опришки! по тобі бачу! Ти перший опришок!..”** (О. Кундзіч. Верховинець, 221); Та Довбуш розвіював її страхи, казав, що на битій дорозі нема верховинського **опришка**, за голову якого шляхта обіцяла шапку червоних, і нема вірменської наймички з Кутів, дорогою йдуть зі шлюбу молодий і молода, і Довбуш навіть згадав ладкання: ...Сховай мене, матінко, в комору, / Щоб не взяли ня гості з собою (Р. Федорів. Жбан вина, 119); Григора особливо вразив молодий **опришок**, може, трохи старший за нього, а може, й ні, бо в'язниця і передсмертна дума не молодять... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 31); ...Всесильний чародій Нетлений! Це він навіщував Никорі, що той не кине мосяжництва, але й біля господарства свого не втримається – піде в **опришки** (М. Яновський. Гірське серце, 11); – То я такий страшний? Помучені посідали і відпочивають. – Страшний, не страшний, гадали, що то якийсь **опришок**. Там на ґруні я перша вгледіла і в грудях серце затремтіло. Боялася за Параску, бо нічого при собі такого не маю (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 16); – Гм, не знаю, як і сказати вам... Шукаю **опришків**, – невиразно так вимовив Нестор і завважив, як притемніли лиця в людей (В. Бабій. Помста опришків, 5); Катеринка з цікавістю оглядала старого, про якого багато ходило билиць і небилиць, тим більше, що прадід Степана 1736 року, коли Довбуш переходив через Косів, пристав до **опришків**, а після смерті ватажка жив у таких лісах, де ще не гуляла людська сокира (М. Стельмах. Над Черемошем, 28); Під Буківцем, між смереками, є великий камінь, за яким любили чатувати на багатих куп-

ців **опришки** (С. Пушик. Карпатське літо, 245); – Иван... утік... в **опришки** – кидала вона слова по одному, неначе з боєм відривала живі шматки од серця (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 5); Тимчасом зарзав Худанів кінь в лісі. Громадські коні, почувши іржання, озвалися й собі та й побігли в ліс прямо до опришків. Без ніяких труднощів зловили **опришки** пару вибраних коней. Решта громадських коней розбіглися по лісі (І. Березовський. Худан, 49); – Гей, що ж то за модарі **опришки!** Що не вигадують – те вчарують (Р. Єндик. Камінна душа, 149); Раптом один **опришок** підійшов до їхнього столу і сказав, що купить мачете. Не купиш, сказав Франц. То заберу. Не забереш. Чому? Бо мені воно потрібне. А як не буде потрібне? То прийдеш сюди. Я вже тут, – сказав **опришок**, – і хочу взяти (Т. Прохасько. Непрості, 79); – Ой-йой-гой! Шо то грошии в землиці є позакопуваних! Тоти **опришки** поховали! (М. Римар. Білий слон, 37); Постійте, діду... Ви казали, / Що тридцять років пасли тут. / Якись там випадки бували? / **Опришки**, може? Хай ідуть! / Для них у мене стане бука, / А в стайні є ще й інша штука!.. (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т. 2, 201); Видить дедьо: заговорить – / Вєсь у нетерпінні, / Як **опришка**, тягне в гори, / В гори сина пінить (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 14); Нехай малює посічі й діброви, / і сон-траву, васильок і чебрець, / і крапельку Олексової крові, / й сліди **опришків** на горі Ізрець (Г. Турелик. Серпневий хліб, 57); А він, Иван Бойчук – **опришко** і гайдамака – раптом забаг на світі тільки одного: щоб Вероніка належала тільки йому – Йванові з гір, **опришкові** й гайдамаці (Б. Бойко. По голови... По голови..., 11); Доліський чоловік сплаче та й вже, а на панцину йде; подітисся йому ніде. А в гуцула кругом ліси, дебри, скали, пропасті. Як тільки що йому не подобається, він зараз бухає з пістоля в голову напасникові, а сам за бартку – і в ліс. Набере собі ще таких одчайдухів – і готова банда **опришків** (Г. Хоткевич. Довбуш, 96); А мені так хотілося побачити його, того **опришка**, про якого розповідали на сон казки, того розбійника, яким чомусь не лякали дітей, а присипляли (Р. Іванчук. Смерть До-

вбуша, 91); – *Жорстокі? – подивився на неї о. Федір. – Ні, цих опришків треба просто знищити...* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 387); *“Вас тоді не було ще, але тоді були мурахи, великі красиві мурахи зліпили своє безпорадне гніздо саме там, де стоїть зараз печальний намет цих недоречних, маленькі смішні мурахи, які обліпили руку бунтівного Леся, котру привезли на обзори чорні, ось, мовляв, так буде з кожним опришком, бо опришок – синонім до слова собака, і повісили її на горі, аби всі виділи, аби переказували дітям і внукам...”* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 147); – *Всі бандити! Всі опришки! – / Комендант лютує, / І новий загін жандармів / У похід готує* (Ю. Боршош-Кум’ятський. Микола Шугай, 164); // у колом. *На високій полонині ізродили рижки / Та ці підем, пане брате, навесні в опришки?..* (Р. Федорів. Жбан вина, 54); // у колом. *Пийте хлопці горілочку з зеленої флешки, / Бо рунгурські нестрижені ходит, як опришки* (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126); // ірон. *А мати зве: – Андрусю, халамидо, / Малий опришку! – Що ж, нехай і так!* (А. Малишко. Франко в Криворівні, 417); // лайл. – *Що ти говориш, опришку малий! – крикнув професор якимось диким голосом, а кров му вдарила в лице* (М. Павлик. Пропація чоловік, 74).

♦ **пустити по світу опришком** – спрямувати, благословити на розбійницький шлях, зробити розбійником. *Ви що мене опришком по світу пустити хочете, людей по шляхах рабувати? – скипі!* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 126).

2. Лицар, месник, захисник знедолених. – *Я ще вашого гедю пам’ятаю. Який то був опришок гідний та файний* (В. Гжицький. Опришки, 8); *Лише дванадцять хлопців узяв з собою у ватагу опришко: тих узяв, що свої бартки в колисках колисали. Не смів Довбуш невинну кров проливати й жінці правди казати* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 121); **Опришків** мали за зразок сміливості й витривалості, благородства й людяності. Вони клали голову на плаху з чистою душею, впевнені, що вершили справедливу справу

– *служили горам, людям і побратимству* (М. Яновський. Гірське серце, 93); *Не треба знову думати, як зібрати якомога більше легінів під свою бартку, щоб затіяти яку-небудь велику справу – бо малі вже не пасують знаменитому ватажкові, як перекопати опришків і повести їх на якого-небудь пана: покарати за кривди, а не на простий грабунк, як з такою великою ватагою прошигнути попід носом у королівського війська* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 6); – *Ту, мабуть, – каже старий з панів, – мав скриватися славний опришок Довбуш, що то довгий час був пострахом Косівщини. Гуцули оповідають, буцім в цій горі ховав він свої скарби, добути грабунком. У них він героєм* (К. Малицька. Малий гуцулик, 15); *Ти мусів бути опришком, / Готовим упасти ялицею, / А не на коліна, / Як уклякає овес* (Віра Вовк. Якби я була Дзвінкою, 343); *Йшли мої опришки / З Чорногори пішки...* (М. Влад. Опришки, 13); *Йшли опришки з міста в місто, / Від села і до села, / З ним його гуцульське військо / Сила месницька вела* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 17); *Ідуть опришки, гоїні молодці, / І козаки, і лісові відважні хлопці* (О. Василяшук. Вічність над плесами, 18); *На кичері лисій, виходячи з тіні, / Збирались опришки, відважні легіні, / Стискали міцніше в руках топірці – / Вітали їх вільні, стрімкі вітерці* (В. Зубар. Гнів Черемоша, 61); *...Але заждіт, / мої опришки гожі, / бо зладувала вам на лютий час / по рубцакови / і харчів, / і ноші, / й... благословіні, / й, навіть дармовис* (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 35); *Одного дня зупинилися опришки на відпочинок коло джерела. Вони були на конях і мали багато добра. Їх лиця були засмалені вітром і сонцем. Поза їх широкими чересами були застромлені пістолі, а в руках блистіли топірці. Вони розмовляли, як то вони напали на багатий двір, прогнали зайдів, які знущалися над людьми, забрали добро та хліб і роздали бідним* (Р. Ярмівич. Полонинська смерічка, 43); – *Я піду... – Ні молодиче, не підеш. Та й гори – ці вни малі? Таже то тисячі миль... Де шукати? В котрий бік іти? Зрештов, не так вни сі приховують, вопришки, аби котрий-будь їх*

міг знати (Г. Хоткевич. Довбуш, 293); *Близ Снідавки ті вопришки, / Єк начнут сніданні, / Буде панові вечеря, / Так не зварит пані* (М. Близнюк, Олекса Довбуш, 34); // у порівн. *А вони ж – немов опришки, / В позах вільних і недбалих, – / Мов живий малюнок з книжки, – / Як за Довбуша бувало* (М. Карпенко. Повсідались біля ватри, 135).

ОПРИШОК-БУНТАР Те саме, що **опришок** 2. *І пісню ту згадав, що чув колись від мами, / Про Довбуша, його опришків-бунтарів, / І стало тужно так за рідними плями, / Де волю зрозумів, де молодість зустрів* (М. Марфієвич. Галата, 57).

ОПРИШОК-РОЗБІЙНИК Те саме, що **опришок** 1. *Силою політичних обставин ці збігці творили собою банди опришків-розбійників. Вони вибирали зміж себе відважних ватажків і тоді чимало давалися в знаки дрібній березівській шляхті а далі польським дідичам на Покутті* (І. Березовський. Худан, 7).

ОПРОВАДИТИ 1. *обряд. Док. до опроважети; здійснити похоронний обряд. Та й не опроваде мене по-люцьки, та й не мут уважети, шо-си газдиня йкас була* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 315).

2. *Прожити, відбутися. “Йдім, хлопці, – кає Довбуш, – аби таку красну днину по крескенцькому опровадити* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 460).

ОПРОВАДИТИ СИ Зворотн. до **опровадити** 2; *прожитися, відбутися. Йдім на Шийку” – А єк кажете, кумко, – ци в добрім перебутку цес день си опровадит? Це нятяк на сварливий характер Василини, про неї-бо кажуть, що вона ні одного дня не може пробути без лайки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

ОПРОВАЖЕТИ *обряд. Здійснювати похоронний обряд. А ти гадаєши, шо піп тут би закрутивси? Ніби тут є кому відправу робити, ніби є куди опроважети?* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 183).

ОПРОВІД *обряд. Похоронний обряд. Опровід аж до гробу газдівський. Всі плачуть з тривоги, а жінки аж до нестями* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 551).

ОПУД 1. *Опудало. // у порівн. Ізсох як підотяте дерево, лиш кучері найжили муся на голові – лячний у них такий, як опуд* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 34); // у порівн. *На других жінок дивили би ся в нас, як на опуда, а Шупалісі старій не дивувалися, бо й так вже йї гірка година: вна була дурна* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 40); // у порівн. *І знову пересунулась хмара, вихилився на мить край синьої гори, як якийсь чарівний замок, що повис у воздусі й зник, як марево. Висунулась темна, кріслата ялиця без верха з розложеним галуззями, гей опуд на городі. Майнула вдруге людська статя в крисані і сховалась в мряці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 62).

◇ з **опуду** – *злякавшись чого-небудь, від страху. – А ксьондз, ци таки з опуду, а ци дурненький ский був: «Та я бих, – кає, – підголив, лиш брчка не маю, вдома си лишиш* (Г. Хоткевич. Потомок Довбуша, 462).

2. *перен., зневажл. Про погану, підлу, підступну людину. – Уважей! Ліпше то не зачіпати, бо навонеє на цілий район. – ...Колис у школі я мав бути битим через цего опуда: ми на перервах витворели трохи – ади грали у пивку, і я нехотічи розбив віконце <...> Я копнув і поцілів у то віконце... Цес доніс відразу...* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

ОРЄБКА *Лісовий птах родини тетерукових з рябим оперенням; рябчик. // у порівн. Тихим птичим посвистом дав Юріштан знак зіходитися. Кільце почало звужуватися, і, певно, насіли би пушкарі на опришків, єк на оребок, коли б не сталося щось зовсім несподіване і навіть в деякім смислі ганебне* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 352).

ОРИЖЕ див. **ОРУЖЖЯ**

ОРКАН *Ураган, буря. То не осіння люта туча просунеться, то не вітри невгомонні полонинські завують, це скажений оркан пролетить над його головою, з корінням переверне все Іванове життя <...>* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 224).

ОРЛЬОПНИК див. **УРЛЬОПНИК**

ОРНАТ *Одяг, убрання, облачення. Княгиня у княжескім орнаті. За нев – йї челядь і маршалок* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 393).

ОРУДА 1. Справа. *По службі отець Кра-левич загаявся щось із гуцулами. То ж неділя, всякі є оруди до ксьондза в неділю. Олекса з жінкою стояли й чекали. Олексі то ніби нічого, а Єлена вся тремтить. Їй здається, що люди вже сміються. Мабуть, хтось сказав їмості, бо вона бистрою ходою, майже бігом, вийшла на царинку (Г. Хоткевич. Довбуш, 202); Зараз скочили підпарубочі, що вже напоготові так і стояли, та повідбирали парубкам коні; бо у нас, знаєте, така вже поведінка, що в яку-небудь оруду – най буде старощення, най буде весілля, най буде таки і простий танець, – так мусять підпарубочі ватажним парубкам коней пазити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).*

2. Керівництво ким-небудь. <...> чи обов'язково говорити гарно, чи думають рослини, чи існує завтра, чи не відбувся кінець світу вже давніше, чи ще довго витримає він без жінки, чи не перебуває він під орудою диявола (Т. Прохасько. Непрості, 55).

ОРУДКА, ОРУДОК 1. Те саме, що оруда 1. – *А ви, пане лікарю, багато орудок маєте? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 102); Не довірила Ільчиха цієї орудки нікому (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 272); Однак ти сам, пане Ватажку, зваж хлопським розумом, чи заслуговує кращої честі людина, яка боязливо відступилась від правого орудку, настрашившись бід, що посипались на неї? (Р. Федорів. Опришковка криниця, 214).*

2. Покупка. *Такий веселий, утішний, не забував ніколи й на свою любу Василю. Для неї купує питльованих колачів, стручків разових, хліба житнього, всякої доброї, смачної, ладної міської орудки. Синкові Василькові два-три обаріночки (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); Це він завжди пригiстного привозив за те, що коні стояли під шопою, як він ходив за орудками (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 102).*

ОРУДОК див. **ОРУДКА**

ОРУЖЖЯ, ОРИЖЄ Зброя. *За хвилину чути вистріл. Луна розкотилася поміж верхами, полетіла лісами, полонинами, грунями,*

впала в ізвори. Всі примовкли на хвилинку, слухаючи того могутнього рокоту. Любить гуцул стрівбачку й охотно слухає мелодію пального оружжя. Пси на гук вистрілу загавкали і кинулися в ліс. Бігають там, гавкають – це манера лякати звіра (Г. Хоткевич. Довбуш, 142); – Але ще що маєте по дедеві? Орижє йке, фантє (Г. Хоткевич. За Юрішта-на, 487).

ОСАХНУТИ СИ див. **ОКАСНУТИ СИ**

ОСЕДОК, ОСИДОК, ОСІДОК Дім і господарські будівлі разом із садом і городом, оточені огорожею; господарство, полість. *Село принаряджувалося, приоздоблювалося. Газди опоряджували свої оседки назверхє: вивозили гній з подвір'я, обкутували маржину, чистили кошери, назношували сіна та нарублювали дров на цілі сетки, бо якби рубав дрова під час свят, то би птаха кукурудзи рубала (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); Димки встають навіть при далеких оседках, по верхах, де ще вчора-позавчора білили кружальця снігу (М. Яновський. Танець дараби, 29); І брала ніч Ержіччині співанки в долоні, аби не дзвонили голосно, аби не долітали до оседків, аби молоді газди зі шлюбними жонами солодко спали, аби легіні оскому не набивали (Р. Федорів. Жбан вина, 114); Ще сонце не зійшло з полуденного пруга, а він уже добре-таки підбився, вганяючи, як той пес, від оседку до оседку... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 85); Почалися гори. Почався ліс. І пліла ріка. Гуцульські дороги ведуть завжди понад більші ріки, ними сполучені й головні оседки сіл. Він знав сотні доріг, водив ними себе і товаришів, як власним обійстям (Б. Бойко. По голови... По голови..., 28); Газдівства тут і тепер називаються оседками (С. Пушик. Карпатське літо, 248); Спереду, ген аж коло кичер, над оседками стояли димові стовпи, підпирали погідне небо (О. Кундзіч. Верховинець, 241); Ще сонце не сходило, як до війтового двору рушили з гірських оседків мішанники. Ближчі вже дісталися до його брами, коли інші ще тільки спускалися з кичер, китиць, розчолин, женучи живі чорно-білі потоки, щоб і собі влити їх у велике озеро, яке хвилювалось на майдані перед війтовою госпо-*

дою (В. Гжицький. Опришки, 13); *Я йшов до незнайомого оседку, / Немов до рідної забутої хатини <...>* (В. Зубар. Мандруючи в горах, 33); *Горить земля й оседки ремісницькі* (Г. Турелик. Стежка крізь морок, 79); *Іванові Лук'яновичу належало дістатися аж туди, до власного оседку* (М. Яновський. Гірське серце, 56); *Було видно на Люпайлівській Кичірі, коло Семненівської буковини на прислопатині в садах великі будинки під високими побоями. То був дідів осидок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 9); *Як сьогодні, пригадує собі, що він застав у своєму осідку: стара хатчина з дірявим побоем – що перш усього треба було луб'ям її вкривати, ніж було жінку до неї вводити* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 241); *Марічка бачить, як біжить він стежкою від гати через подвір'я, прямуючи до лісу, що встає стіною одразу ж за їхнім осідком* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 25); *Юрій Федькович вернувся до батьківської оселі після тривалої відсутності, і йому не одразу вдалося побачити осідок таким, яким він його покинув, ще будучи невинно-цнотливим, без записин над чолом і зморщок на лиці* (Р. Андріяшик. Сторонець, 3); *То все осідки людей, які жили колись у щасливій, як говорили вони, долині і яких там, у долині, обібрали до нитки дукачі* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 58); // образн. *По далеких горбах самотіли тихі гуцульські оседки, вишневі од смерекового диму, яким прокурились гострі дашки оборогів з запашиним сіном, а в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та світлів попід скелі недобрим зеленим вогнем* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189); // образн. *Довбуші обнадіяно глянули туди, де над зеленими острівцями оседків кучерявились голубі димки* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 11).

ОСЕРДИТИСЯ Розсердитись. *Василь ще дужче осердився: – Таже, – каже, – оба, чей, з нею не оженимося!?* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 266); *– Ти дурень! – каже Яків, а сам став свистати. (Це він, бувало, осігди так, як осердиться чого)* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 314).

ОСИДОК див. **ОСЕДОК**

ОСИНА *евф., міф.* Те саме, що **осинавець**; чорт. *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ОСИНАВЕЦ, ОСИНАВЕЦЬ *евф., міф.* Чорт. *Олекса Довбуш зносив до тої комори з усіх світів гроші. Цале життя зносив. Але йкби брати, то би кікати швидко, аби осинавець не замкнув тої комори, бо би сигів там цілий рік* (Г. Хоткевич. Довбуш, 455); *Є дві сили, що рядять світом: божя сила і дідьча сила. Однаково могутні, однаково задрі на людське благополучіє, і не часто так одразу визнаєш, де діється божя воля, а де дідьча. Можливо, що і в данім випадку: божя воля якось проворонила, і воля арідника, осинавця того, ади, взяла верх* (Г. Хоткевич. Довбуш, 67); *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ОСИНАВЕЦЬ див. **ОСИНАВЕЦ**

ОСІБНЯК Працівник особового відділу НКВД (КДБ). – *А ви, отче говорите так, наче б не знати, які були обережні. Хіба ж за вами не слідкують ті ж самі осібняки, а ви теж наче б нічого не знали* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 226).

ОСІГДИ присл. Завжди. – *Ти дурень! – каже Яків, а сам став свистати. (Це він, бувало, осігди так, як осердиться чого)* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 314).

ОСІДОК див. **ОСЕДОК**

ОСІК 1. Лісок на окремій неприступній горі, обгороджений **воринням**; проріджений

невеликий ліс. *А моя Калинка попiснiла та й за Васильком шворк, i обоє проирили в осiці* (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 251).

2. Посiлiсть, господарство. *«Ади гендечки! Оттам вiн сидит. То йго осiк... Але ни знаю, ци ти вже йго живого захопиш?»* (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 407).

ОСiННИЦА Незагiнене мiсце, що освiтлюється та обiгрiвається сонцем; осоння. *У кошерi на рiжи, де спали вiвцi под голим небом на осiнницi, вiн обiйшов до трьох раз за сонцем наокола ту кошеру, держечi под плечем тот книш, брискаючi вiвцi у кошерi тов видгашенов водов* (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 55).

ОСiСТИСЯ Заспокоїтися. – *Та жди-бо, жди, осядься трохи!* – каже Федорчук (М. Павлик. Вихора, 172).

ОСКОЛОБИТИ Роздратовати, розсердити, розiзлити. *«Ачюй, шо дурний белемотит. Нiби то шош поможет, шо ти бластамутиш. Ого. Аби так бiда жила», – тай махнула сердито руков йиму перед лица. Це осколобило дiда забiрше. Але й тепер вiн ше ни мав коли з нев си вадити* (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 30).

ОСКОРБИТИ Образити. *Семен був парубок годний, тихий, розумний; було, й малу дитину не оскорбить* (Ю. Федькович. Опришок, 320); *Ти аби не вишукав кого, не оскорбив, не вбив та справедливо жив на свiтi – то доста з тебе* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34).

ОСКОРБЛЕНИЙ Дiєприкм. до **оскорбити**; ображений. *Вiдтак ще раз питає Федуся, чи признає свою провину та чи залагодить маєтком оскорбленi дiвчата* (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т. 1, 295).

ОСКОЧИТИ Залишити. *Лють розпирас iм серця через легiня, що полюбив був Мочернакову дiвку i гадав з нею одружитися, а вiдколи був на урльопi дома, оскочив i став писати письма до Гушпанової дiвки* (Марко Черемшина. Бодай iм путь пропала!, т. 1, 149).

ОСЛАБАТИ Пiдупадати здоров'ям. *Я вже яв ослабати та рад би зятя в хату, щоб на мене легше та щоб за життя видi-*

ти, як моє добро уживатиметься (Ю. Федькович. Опришок, 325).

ОСЛУЖАЛИЙ у знач. iм. Слуга. *Сидит – i ек день, так нiч iрвет си з тотих ланцюгiв, уриває, ади. Та посилає юдiв, ослужалих своiх на земню: “А йдiт ви, юди, йдiт ви, ослужали мої, довидайте си – ци ше говорє люде до себе, ци нi, ци гнiвають си помежи собов, ци нi, ци шенуют дедя та й неню, ци братя й сестри не ворогуют iз собов, ци сусiд на сусiда не закладає. А ци пишут ше писанки та ци вогнi пале на Юрiя?”* (Г. Хоткевич. Камiнна душа, 41).

ОСЛУТИТИ Скалiчити. *Не прогуляла маєтку, бо був би руки ослутив, але пропила з любасами немало* (М. Козорiс. Черногора говорить, 32).

ОСМiВ Спорохнявiлий всерединi пень. // у порiвн. *А на печi за великим коменом груба, ек осмiв, приперта плечiма до стiни, стара клонцата та губата, бубуцата Дарадудиха, простоволоса, в тот раз так голосно позiвнула, шо всi си на ню обiздрiли* (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 449).

ОСМiШЕНИЙ дiєприкм. Який викликає смiх. *Дивується Параска, що її чари не чiпаються молодняка i звернула своi очi на його маржину <...> Треба ще знак лишити, думає злюка, i зв'язує хвости чотирьом коровам, розставляє їх на чотири боки, сама ж чимскорше вихоплюється на загороду й бiгом царинками до своєї хати. Штефан не мало здивувався, побачивши рано осмишенi i видоєнi корови* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 67).

ОСМОТРИВАТИ Оглядати. *Приходжу до гаю, осмотрюю дуби – / Аж тутки на краці сидя си голуби* (Ю. Федькович. Трафуннок, 72).

ОСНЕДiЯ зневажл. Страховисько. *А молодий попик, що прийшов на його мiсце, то вже инчий був чоловік. То икас оснедiя, а ни чоловік був. Нi до Бога, нi до людий, ек то кажут, бо тот нiколи си право ни подивив на чоловіка, лиш флудом криво. Тай за нiц людий мав. Вiн лиш панiв вельбив тай з ними по-людски жив, попiд руки си водив, тай разом на польовання ходив. А з нашими людьми*

гірше худоби си обходив. *Нинавидів їх, медведями називав <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 284).

ОСОВИТИЙ Беручкий, спритний. У товаристві *лепкий та нитєжкий на бесіду чоловік, лиш був завзятун великий. Осовитий до кожного діла. Видважний та кріцовитий, а ни така белета, ек Довгий, шо лиш вічно був лінивий, остудний та видгонистий у товаристві* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 206).

ОСОВИТО присл. 1. Спритно, впевнено. *Дідо хоть уже був старіший чьоловік, бо сімдесятка давно йому минула поза плечі, то ше однако осовито ступав ногами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 11); *Пишов осовито д'горі лісом, ни обзираючиси назадь себе. Назадь него у повітря лиш дим з люльки курикси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 23);

2. Сердито. *Баба осовито куталаси по хаті. Гриміла у чюберках, лускала у кочергах, замітавков та кочергов. Була надута, ек свинече димало на таршук, дуласи, ек білий потрух у горшюку, из серця на діда, шо через него їй ни йшло заредом кутанє коло печі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

ОСОКОТИТИ Док. до **СОКОТИТИ** 1; оберегти. *Розлягся голос по Дунай: / Хто осокотить руський край?* (Ю. Федькович. Страж на Русі, 210).

ОСТ Риболовецьке знаряддя, схоже на вила, з зазубринами для утримування настромленої риби. *Про то він розказував так: «Раз восени пишло їх кілька мушиїн на струги. Оден світив лушницев, другий бив остами струги на терлі, третій носив на плечох у тайстрі наловлені струги, а медвідь потихоньку прикравси, виторг тайстру из стругами тай пропав у потемку ночі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 158).

ОСТАТКУВАТИСЯ Завести господарство, нажити статків. *І більше за це не писнули вже й слова ані тато, ані мама, а, видимо, раді хоть тому, що Продан нарешиті і хоче остаткуватися, господарювати, за-*

чали му райти ба цю, ба ту москалівську дівку (М. Павлик. Вихора, 223).

ОСТАТНИЙ Найгірший, останній. // лайл. *Тьху на тебе, стареччіно ти остатна* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було, 131); // у порівн. – *А того Гуцуляка так під ноги взяли, як остатну шмату* (М. Дзюба. Укриті небом, 184).

◇ **бодай би** (кому-небудь) **'ї остатна була** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *Ой, говорила, та уна таке заводила, шо ціле село зліталоси ек на еку кумедію дівитиси, бодай би 'ї остатна була* (О. Манчук. Право, 64).

ОСТАТНИК

◇ **остатник остатний** – лайл. паскуда, поганець. *“Богдай си вна тобі зараз урвала, ек єс мнє нев начесок споблічів, остатнику остатний. Але ни бійси! Бигме й я зараз ни дамси, бо абих Обарінчуком ни звакси, ек те ни вивержу зараз из ручки”, – спирскотів Обарінчук на Иванчіка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 378).

ОСТЕКЛИЙ Розлючений. *«Звели-сте мої люди, тепер ще й дружину!?» – / Так крикнув цар остеклий, гей змій, ся лиш здригнув* (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70).

ОСТІКТИСИ Сказитися. *А сестра Сюту за зашінки та й у плач? “Мой, Ю”, а ти нащо дитині відорвав вухо, ти остікси?”* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т. 1, 236).

ОСТОРОПІТИ Оторопіти, остовпіти. – *Та йди-бо та гуляй, – кажу я, – чого-сь осторопів?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); *Я аж осторопів* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 293).

ОСТРИЙ Рішучий, беручий, сильний. *Аби молоді були красні, ек весна, острі до роботи, ек оса та бджола, а веселі, ек Великдень...* (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 68); // у порівн. – *Аби-с мала таке горече серце, як гореча ватра, аби-с була така остра, як остра ватра, шо через ню переступаєши...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 34).

ОСТРЕВА див. **ОСТРИВА**

ОСТРИВА, ОСТРЕВА, ОСТРОВА За-кріпленний вертикально стовбур тонкого сукуватого дерева (перев. ялини), на якому сушать сіно. *Чорними купками стоїть на островах конюшина, ще ріжче виділяючися на ясножовтих тлах* (Г. Хоткевич. Кішня, 341); *Ледве помітний в лісовім зелі, збирав квітки і косичив ними свою кресаню (бріль), а утомившись, лягав десь під сіном, що сохло на островах, і співали йому до сну та й будили його своїм дзвоном гірські потоки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 179); *Лише не складайте сіно, коли не маєте доброї острови* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 8); *Тут, біля оденка з сіном, яке зібрали влітку в остроиву, худібка крутитиметься аж до підвечір'я, доки її знову приженуть до стайні, запустять всередину по одній: "Рушена! Гий"* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 105); *Відтак на середині подини забив у землю високу остроєву, обмотав її перевеслом, щоб до паші не приступив лихий юда ні вихром, ані огнем* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 167); *Гуцул подає на стіг, а гуцулка укладає, та ще й перев'яжуть остроєву сіном, щоб юда-вихор права не мав до людського добра, бо інакше може він ухопити сіно, або й грім може спалити* (С. Пушик. Карпатське літої, 280); *Куди не кинув очима – всюди по царинках увихаються, як мурашки, дрібні постаті мужчин, челяді; одні збивають сіно у вали, одні кінчають скидати в копички, там зносять копиці до острови і закладають оденок* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 171); – *Тепер не будеш, небого, киндіти, насадишиси під ломаджєм, хіба би-с мні на тот світ вирідила! Але Параска мовчала. Сперлася на остроєву, на котрій сушилися два глиняні варіннички, і банувала за донькою* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 106); // у порівн. *Як хлібчики-кокуцики на гробах на Дмитра, так виглядають копички сіна на царинках довкола острови* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 171).

ОСТРИВ'ЄНИЦА, ОСТРОВЄНИЦЯ, ОСТРОВ'ЯНИЦЯ Те саме, що **острива**. *На високій царині дві молодіци скидують з остроєвениць сіно й розтрінують блідозеле-*

ні його шматки під промені гарячі (Г. Хоткевич. Дарабов, 386); – *А тепер, Николаїку, збери остроєвениці та поскладайте онде під грушу* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 173); // образн. *А ти гребеш, гребеш покоси мокрі – / ратуєш стебла; може й не згниют / розвішіні в пасок на дужі бедра / остроєвениці* (В. Шкурман. Хто здалеку... Хто ближче..., 29).

ОСТРИВКА, ОСТРОВКА Зменш.-пестл. до **острива**. *Він посміхнувся у вус, той усміх і його слова перемішувались з сіном, здобрювали його, і сіно починало пахтіти так апетитно, що, здавалось, з'їв би його цілу остроєвку* (Р. Федорів. Таїна, 168); *Щоб не замок стіг, то для того робиться калач із сіна (перевесло) і обмотується смерекова островка* (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

ОСТРО присл. Влучно, дощукльно. – *<...> Ає! А жеби кріс дуже не гевкав і остро бив, на тото є ініший спосіб* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 39).

ОСТРОВА див. **ОСТРИВА**

ОСТРОВЄНИЦЯ див. **ОСТРИВ'ЄНИЦА**

ОСТРОВКА див. **ОСТРИВКА**

ОСТРОВ'ЯНИЦЯ див. **ОСТРИВ'ЄНИЦА**

ОСТРУБ Стіни дерев'яного будинку. *Оструб* [стаї], як і хатений, лиш вікон немає й стелени, а просто на *острубі* кізли, на них дах із драниць по обидва боки. І димаря нема, в одному й другому причілках діри для виходу диму – й годі. Двері одні. Ділиться стая на три часті. Перша назовні – це так зване піддашшя перед дверима. Воно без *оструба*, але зате має стелину – там сушаться звичайно будзи (Г. Хоткевич. Довбуш, 149).

ОСТРУГВА перев. у мн. **ОСТРУГВИ**. Ремінці на постолах. *І вже нагнулася остроєгви розв'язувати* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 42); *Звичайна гуцульська ноша свідчила, хто він: кептарик не прикрашено дармовисами, побляклі від сонця кольорові гачі, добре топтані постолі остроєгвами, як для дороги, пов'язані, крисаня, як водиться, оздоблена павиним пером, що торкається аж до кучерявого темно-ка-*

итанового непричесаного волосся (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 8); // у порівн. Трійка таких младенців відстала, ніби **остругви** потужити, але як тільки решта віддалилася трошка – чимдуж побігли назад (Г. Хоткевич. Камінна душа, 290).

ОСТУДА

◇ **остуда остудна** – лайл. паскуда, поганець. “Та ци я, хло’, ни маю шо у свого дедика їсти, ци, може, я икийс підплитник, ни дай то Боже, аби ця сукритиця так погано на мене сукритила? Ой ні, декувати Богу”, – погадав я собі видразу, – “я газдивска дитина. Маю си де діти у свої старині. Ослобожу ти, нинависнице, хату. Йй будь здорова ни скажу, бо ни варт ти це слово казати, **остудо остудна**” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

ОСТУДНИЙ Прикрий, огидний, відразливий. Гай, гай, дурню, трошки ти вперед порозсідайси, бо я ни такий дурний, ек тобі си здаєт, видразу з тобов собі голов клопотати, розсів бес си таки, екий ес **остудний** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 285); Але він вже ни трабував ні тим, шо вна лопотіла, ні нев самов, бо у своїм серци він мав уже другу жінку – любу Марічку, а ни йй, **остудну** та вічно звадливу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 315); А він, то аж ни міг си на Елену подивити, така вна, через Марічку, стала йиму **остудна** в очех та студена в души (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 396).

ОСТУШКА Ремінець. Из ременя витєс чепелик вид граду, гадєчо пацирку й тріску громовицу, изсилєні разом на **остушці** коло ременя (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28); Тот чепелик, шо дідо ййго завжде носив при собі коло ременя на **остушці**, зсилєний разом из громовов трісков й гадєчєов пацирков, походив вид головного мальфаря Олексія из Плоскої, у дарунку для діда ййго виклепав из вістря коси досвіта на Светий вечер у ватернику Олексій, голий, так дєхіро, шо при тій роботі ни чєв нічєго голосу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62).

ОСУДА присл. Сюди. А ви взєли тоті огірки, та відійшли **осуда**, та й кажєте: “Я не тікаю” (Г. Хоткевич. Ранок, 427).

ОТА евф. Жіночий статєвий орган. Я в панську і твою волю не вірую, бо пани, бо ти... Скількох ти моїх братчиків закутувала? – Я? Чим? – А **отою** он, ото... – і він узєвся руками зловити йй за “**оту**”... Позбуїськи, дико, збуїськими руками, спереду і ззаду. Відскочила (Б. Бойко. По голови... По голови..., 31).

ОТАВ’ЄНКА Місце, відведєне для косіння трави на сіно; сіножать. Скби серпом жєли, так попри земню притинали [вівці] кінчики вісної паши, шо вєже добре сла си зеленіти на ситих **отав’єнках** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 112).

ОТАКСУВАТИ Визначати вартість, таксу чого-небудь; оцінити. Поділили колєдницькі колачі: одні берєзі за берєзованє, другі скрипичьникови за йгранє, треті тримбіташеви за тримбітанє, а четвєрті конім за ношіне колєдницьких колачєв. Решту **отаксували** тай продали людем, а уторговані гроші за колєдницькі колачі обернули на церкву, бо решта колєдників ходило у колєдниках безплатно – за гонор (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 93).

ОТВЕРТИЙ Дієприкм. до **отвирати**; відкритий. Пан екекутор штовхнув палицею в дєвері, шо до половини вєже були **отверті** (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 54).

ОТВИРАТИ 1. Піднімаючи те, чим закритє щось, робити вільним доступ усєредину чого-небудь; відкривати. Газдині **отвирают** писані скрині й потерпають, щоб папуша тютюну не знайшлася, щоб напасті не було (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 144).

2. Розкривати для письма, читання (зошит, книжку і т.ін.); відкривати. Дяк **отвирє** псалтирю й читає більше за пам’яті; «Блажен мужик, іже не йде на сьвіт нечєстий і на путо грішине не стане і на сідало губитєлів не сєде...» (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 88).

ОТВИРАТИСЯ Відкриватися, ставати відомим (про що-небудь таємне, невідомє). Таж на Йвана, на Купала, папороть цвіте, хто йй цвіт зїрє – перед тим усї таємниці **отвирают**ся: про що пташки співають, як трава ростє, в котрих місцях (Р. Єндик. Регіт Арідника, 25).

ОТВОРЕНИЙ *дієприкм.* Те саме, що **отвертий**. *По лівім боці – отворене приульне вікно у дому Дзвінки (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 421).*

ОТВОРИТИ Док. до **отвирати** 1; відчинити. *А то попи людям пустили туману, аби лиш люде гризлися, дуріли та несли їм “на боже”, аби ніби людям попускало на серці, або аби потішилися, що піп їм отворить двері до неба, коли вже тут не буде провітку (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34); Отворити не годна. Вона заховалася сюди від людей, мов дика звірюка, а лиха година і тут їй спокою не дає (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 55); // образн. Що так мучиш зголодніле тіло?... / Говори, мой хлопче, говори: / клявузу у грудях отвори – / най приймає світ (В. Шкурган. Що так мучиш зголодніле тіло?...), 13).*

ОТЕМЕНІТИ

♦ **абис отеменив** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання осліпнути. *Хто перший склав зі слів такі речення? Не склав, а сплавив на своїх емоціях, на гніві: <...> – Аби-с отеменив! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 42).*

ОТЕПЕРІШНИЙ Теперішній. *Оба виділи це на свої очі. Тому на сім їх бесіда отеперішна (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539).*

ОТЕЧІНА, ОТЕЧЧИНА 1. Батьківський дім, батьківське господарство. *Я всамперед хочю сам перебути свою стариню. Поховати її так як Бог приказав. Тай хочю побути витак ише й сам газдов. Хочю и я сам собі розказувати й поводити на своїм газдівстві. Хочю бути икийс чес на своїй отечіні сам старший и менчий (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48).*

2. Майнова спадщина після смерті батька. *Шо ти є справний, то я переконавси ие тогди, ек ми ділилися нашев отечінов по дедиковій смерті (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 388); Аж ек добре наживикавси Джюнда світами, то аж тогди оженивси й зачев газдувати на третій пайці свої отечіни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).*

ОТЕЧЧИНА див. ОТЕЧІНА

ОТЕК, ОТИК, ТАКИК 1. *спол.* Ніби, неначе, мовби. // у порівн. *А Василь уперся, отек той цап (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 27); // у порівн. Дівчина, отек чічка лиш стій та дивися, а він не дає Василеві її брати (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 27); // у порівн. Як де увидів її, то зідхав, отек міх ковальський, її треба було брати, а не мене (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 28); // у порівн. Замкнені очі удолину потали, гейби перед гранею поховалися. Отик дві глибокі кирниці, спекою спалені. По жовтій тварі смерть супокій розсівала (Марко Черемшина. „Грушка”, т. 1, 65); // у порівн. – Яблука рви почерез одно, такік проривай (В. Шкурган. Солодкі яблука, 79).*

2. *част.* Уживається для вираження неповної достовірності, сумніву, непевності і т. ін. щодо висловленого в реченні. *Лоєний каганец на опецу чедив лоєм на всу хату. Мутно угоравси. Дрібно кліпав очіма старого діда слабим, миготливим світлом на пожовклі из старости стіни. Чесом світло из залізного каганця, миготєчі, підростало д'горі, отек би хотіло вирости до самої стелі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 34); Отик нагадувала собі, як з Петриком віці пасла співанки співала, прошивки йому вишивала, на свят вечір оріхами частувала (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 36); – Бери, орлику пишний, трохи кулеші та бриндзи на закуску та пилуй, біжи д'дарабі. О-о, води отик ще більшає. Дозирай, як можеш, це хоч цю, ненадійно-прикру ніч. Завтра чийчий вода впаде, а ріка стягнєся у свої береги (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545).*

ОТЕМОК

♦ **без отємку** – нічого не усвідомлюючи, з потьмареною свідомістю. *Обібравси на рєшкі мудрачок оден, шо поліз у тоту дере з тов жєрдков. Изліз уже був до йких три шєжні та й вернувся назад ід горі без отємку. Шо ми го не питали, шо не говорили – мовчіт. І довго так мовчєв, може, з тиждєнь, а витак вернуло му бесіду. А о тім, шо*

там видів, оннаково не вогорив ніц (Г. Хоткевич. Довбуш, 169).

ОТІК див. **ОТЄК**

ОТО-ВО займ. Те, оте. – *Ото-во* видиши? – *Ш-шо то-во?* – *Свою лупку видиши?* *Бери і манджай!* (В. Шкурган. Кашкет, 64)

ОТРУБИ

♦ **єк котюга на отруби** – грізно, зловісно. *Вискіривси [Шкиндя] на Иванчіка білими, єк лід, зубами так, єк котюга на отруби* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 208).

ОТРУЯ Отрута. *Але мама і сестричка лежали в гробі і лиш вишневим цвітом 'д нему заговорили, щоби із свого серця та й своєї душі переливав отрую у слово* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т. 2, 11); *Нам нічим дихати у ваших долах. Озми пструга і кинь його у помийницю. За мінуту вже буде пузцем ід'горі. Так і гуцул.* **Отруя** для нас – *повітря ваших долин. Ми від віків дихаємо отсим-о* (Г. Хоткевич. Довбуш, 409).

ОТТУДА присл. Туди. – *Ба ци єму я в голові? Він десь собі найде оттуда* *горішамми у бутині хлоп-дівку! А я що? Єму треба скоїсь для роботи, а не до гиндригана* (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ОТУТКИ, ОТУТКІ присл. Тут, отут. [Курій:] *Добре, добре, просимо сідайте, пане, хоть нема де, але отутки* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 193); *Станьте отутки та розкажіть до прикладу, що си робить, що ви такі, якби вам чіп у одне місце забив* (М. Магіос. Солодка Даруся, 121); *Та аби я з цього місця ни встав, єкишо неправду тобі отуткі* *зара' говорю* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 22).

ОТУТКІ див. **ОТУТКИ**

ОФ виг. Ой. – *Оф!!* – *скрикнула та й ухопилася у сердечка.* – *Іду, милий, іду, милесенький мій, жди...* (Ю. Федькович. Хто винен?, 280).

ОФЕРМА *зневажл.* Незграбна, безпорадна людина; недотепа. *Оферма* [Бронко], *якого вчила танцювати, як каліку на ногах триматись. Легейда, яким ще вчора гралась, немов кішка мишкою* (Ірина Вільде.

Сестри Річинські, кн.2, 66); Колеги Бронка сміялись над ним! Підіп'ють собі і сміються (а що у тверезого на думці, то у п'яного на язичі), що Завадка "оферма", "файтлана", "поламанец", який втріскався в одну Сташку і поза нею світа не бачить (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 668).

2. *лайл.* Мерзотник, негідник. – *Та я тибе зара'заткаю навіки, офермо ти* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 137).

ОФЕРТА Пропозиція про укладання угоди з детальним зазначенням її умов. *Повідали, що був [Гордічюк] в опришках колись, але піймавшись, обіцяв за ласку свободи перейти на службу поліційну і виловити всіх своїх товаришів. Суд прийняв ту оферту, і от таким чином Гордіюк став отаманом пушкарів, а разом із тим і царем своєї околиці* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 67).

ОФУКЛИВИЙ Який ображає, завдає образи. *Уна була флудовата, видгониста, офуклива та страшно видтиначька жінка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ОФУКНУТИСИ, ОФУКНУТИСЯ Обуритися, образитися. *«Та шо би ми за біда? Ой га! Хя! Тай шо він ніби годен таке показати нам, ніби й ми ни косарі, ци шо?» – офукнувси на косарів из заздности на Иванчіка Обарінчук* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 374); *Дід офукнувся, перекинув бисаги на плечі і, гійкаючи, справився долів у місто* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 212).

ОФУКНУТИСЯ див. **ОФУКНУТИСИ**

ОХАБА *зневажл.* Щось дряхле, що вже розвалюється; непотріб. [Довбуш:] *На се святе сокровище, на сей / Святий топір присяг! Ти розумієш? / На громовий топір сей, що го хочу / Так непорочно, чисто сохрани ти, / Як тайну господа! / <...>* [Дзвінка:] *І ще тебе питаю: сли вся сила / У сій старій охабі лиш лежить – нащо відтак ім Довбуша?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 399).

ОХАБЛЕНИЙ, ОХАБЛЕННИЙ, ОХОБЛЕНИЙ Дуже негарний, потворний, страшний. *Ой-га, завзялася на мене та охаблена мачуха і на мою маржинку* (Р. Єндик.

Торонке мольфування, 67); *Єк ків правий, то будет книзь файний, а єк будет ків кривий, то книзь будет поганий, охаблений* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 61); *Чого ж це ти плачеш? Образив може хто? Може отой охаблений шандар, що то очей із тебе не зводить?* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 61); – *Не раз, думалося, хотів я держати в руках в'язанку громів як пруття і розкидати ними довкола себе. <...> Куди инде мушиш звернути свої бажання, бо громи в божих руках. З охабленими хмарами треба мольфарям боротися* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 100); *“Прийшла до єгомоська у гоські... А унучі єкі... А кептар охаблений...”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 202); // лайл. *Ти-и-и, штранєнику охаблений. А ти чьо мене пужієш? Пужі-і-іла би ти біда голов страшна та велика, єк ти мене пудно перепудив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); // у порівн. – *Марш, старий, із хати! Задармо хліб їси! Копнули, як собаку! Викинули, як віник охаблений!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 431).

ОХАБЛЕННИЙ див. **ОХАБЛЕНИЙ**

ОХАБЛЕНО Присл. до **охаблений**; страшно, сильно. *Мене й це бодьнуло охаблено у серце, шо вуйна ни держит зо мною партії, але тегнет за бабов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46); *На це дідо дуже охаблено сквацисви, так єк би укусив падурищу з квасної єблінки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

ОХАЖУВАТИ перен. Вмовляти, перекопувати, агітувати. *Їмость нараз піймала себе на тому, що вона обернулася в якогось агітатора й от розагітовує оцю просту жінку. Вдарило порівняння, що от тут, у цій кімнаті, відбувається якась паралельна дія, як там, у другім покою, з чоловіком цієї жінки. Свідомість, що сапогівське супружество “охажує” печеніжинське, кинула в краску їмость, і вона замовкла відразу* (Г. Хоткевич. Довбуш, 204).

ОХІТНИЙ Охочий. *І люди терпіли. Знайшовся був один охитний, що пішов проти Юрішка, але закаявся* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 139); *...Уно, ніби, так, шо єк*

Господь-Біг придумав житє, то й придумав охоту до житя. Кожеде охитне жити, навіть послідно безнадійне (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 159).

ОХІТЬ Бажання, прагнення або схильність до чого-небудь. *’Би то браму з коня розціпити, / втворити, єк груди, / на охить та на вдих, на любу – / на почеток обнов* (В. Шкурган. Би то браму з коня розціпити..., 8).

ОХІЧНО, ОХІЧЬНО присл. Охоче, з охотою. *На дзвіницю виліз паламар і став дзвонити на вечірню. Мужчини познимали крисані тай хрестяться. Кому блище ішов до церкви, подальші вертали до дому. Параска відчула на собі зір панича, як охично оглядав її, стрепенулась на удар дзвонів тай пішла до церкви* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 20); *Кождий образ то так, єкби живий був, тай усі светі на нім на людский образ вірітувані, що и охичьно до такого молитиси тай ше на колінки упасти* (О. Манчук. Святий Юрій, 12); *За столом люде охичьніше слухали попа, єк у церкві, бо тут пили, їли, набувалиси тай охичьно слухали йго* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

ОХІЧЬНІШЕ Вищ. ст. до **охичьно**. *За столом люде охичьніше слухали попа, єк у церкві, бо тут пили, їли, набувалиси тай охичьно слухали йго* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

ОХІЧЬНО див. **ОХІЧНО**

ОХМІРКАТИ Нарікати, жалітися. *А єк си шош зачєв був депутат охміркати, шо то забогато аж шість дійнарів, то він коротко йиму відповів: «Сто овец на одного дійнаря, то забогато дойти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 345).

ОХМІРКАТИСИ Жаліти, шкодувати. *Він аж сам охмірковси пімше, єк при їднанню обзерав у неї на попереці синец вид тялефа, шо так дуже ударив, але однако говорив завзєто, оправдуючі себе: «А баба чо мішеєтси до бійки, єк то ни її, а мушиїнське діло?»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 235).

ОХОБЛЕНИЙ див. **ОХАБЛЕНИЙ**

ОХОП див. **В ОХОП**

ОХОТА

◇ **людям на охоту** – удавано, для створення, підтримання певного враження, потрібної думки про кого-небудь. – *Боже, боже! / Що плачете, мамо? / Думаєте, що я справді / Циганку кохаю / Чи там з дівок яку-небудь? – / Не мав би-м роботи! / Я їх много перелюбив / Людям на охоту* (Ю. Федькович. Циганка, 157).

◇ **дідча охота** – бажання нечистої сили; злий намір. *Та хіба ж і не дивно? Міг узяти Юріштан кого хотів за жінку, дитину найбільшого газди, з полонинами, з худобою, з грошима – а він, дивіться, люди добрі, злякомився на чисту посудину – Не без дідчої тут охоти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 119).

◇ **додавати (піддавати) охоти** – спонукати кого-небудь до якоїсь дії, певними засобами підтримувати розвиток чогось, розважати. *А брат з ватажними парубками так зиваються, та частують, та припліскують, та додають охоти, в одно гуля та гуля, а топірчик і не дотикається його, в одно понад головою шумить, аж старі люди дивуються, а Калина вам – справді калина; лиш що калина в гаю цвіте та не говорить, а наша Калина і цвіте, і сміється, і говорить, і моргається подеколи з Ілашком, часом і засоромиться трошки, бо легінь не знає вже годі та часом щось і скаже, що й сам не знає, що він казав, – ну, пропав, та й доста того, – се вже й сліпий далі уздрів би, не так ми* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); *А я, дурень, озми та піді: так ми, знаєте, піддало охоти, що буду мати пістоля (бо то вже, знаєте, доходжалий парубок, що має пістоля)* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 32) // у колом. *Ой заграй ми, музиченько, заграй ми, заграй ми, / Та під мої ножиченьки охоти додай ми* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 254).

◇ **охота збирає** (кого-небудь) – у кого-небудь з'являється, виникає якесь бажання і комусь хочеться щось здійснити. – *А мене не возьмете? – питає пан фрайтер Білоус. – Братчику, лиш коли охота тебе збирає, і овшем, – каже Штефан* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 286).

◇ **палати охотою** – бажати статевого акту. *Його голос ірзав верхами і долинами, та біг лісами у село, та давав знати, що старий віит при молодій газдині охотою палає* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 273).

◇ **ОХОТИТИСИ** Спонукаючи кого-небудь до якоїсь дії певними засобами (переконуючи в чомусь, подаючи приклад, хвалячи і т. ін.; заохочувати. *Крутилиси данці: “Га, га, га. А-а-ах, га”, – придзупкували ногами, та щораз швидше крутічіси, охопилиси одни вид одних <...> Але старі ни давалиси, бо навіть діди з бабами охотилиси в данцях, легонько підбрикуючі ногами, ніби випералиси наперед молодеків* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 226).

ОХОТНИК

◇ **охотник до жінок** – ловелас, спокусник. *А-ну, дивися, верстак мого діда – Сава. Що вже охотник до жінок був – то раз* (М. Матіос. Нація, 227).

◇ **ОХОЧИЙ** Який вміє розважати, веселити, смішити; забавний, схильний до забав. *Позасідали поза стіл; одна сестра кинулася до печі, друга до циган по скрипника; наймиття розіслав брат по парубках спрощувати, мене знов по горілку до жида, а сам такий охочий, аж гуляє, – не тому, може, що Ілаш його запросив у старші дружби* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256); *І парубки нічого собі хлопці – кремські, охочі; але ні один межі ними вже так не храбрував, як один рудий високий парубок у тоненькій забиранийі сорочці* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287); *І дивна річ. Нічого він не говорив, Олекса, – а село одразу відчуло переміну. Зовні, правда, це не було помітно: Олекса був веселий, охочий хлопець, любив і вмів оповідати про всякі полонинські пригоди, приносив щороку до села нових співаночок, не від того був, щоб і пожартувати, – тепер наче відтяло то все зразу. Став мовчазний, негомінкий, рідко появлявся на вулиці. І село розгадувало сю переміну* (Г. Хоткевич. Довбуш, 181).

◇ **ОЦЕС** займ. Цей. Аді, і **оцес** наколесник, що на тій нужді їхав та й упав на каміне, то також сумар. *Єк давав нам по тій шустці,*

то сми глипнув у ташку, а там аж кишить: самі сороківці (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44); Об'їхали ми стаю, повісили **оцес** триптих, би було си де помолити. Побулиси дві днини, сонечко пригріло, а полонинка, май, дуже позеленіла (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ОЦИСА займ. Ця. З гірков бідов видерсми йкос із тої комори. Та ек стали ми укікати вити оба з слугов, то не знаю, коли ми добігли у Гропу, ув **оцису** стаю до мене (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173).

ОЦКНУТИСЯ Очнутися після оціпеніння. // образн. Корчма **оцкнулася** і криком одобрення вітала свого Андрія. Хто ж би міг гадати, що він такий дужий! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 245).

ОЧКО Елемент орнаменту вишивки. Хто здалеку... / Хто ближче... / Хто з-за плота... / Байдуже... / небайдуже... / – менче з тим – / обмацує принадну позолоту / на твоїм вишитю. / Там **очка** залотим (В. Шкурган. Хто здалеку... Хто ближче..., 29).

ОЧКУР, ВУЧКУР Мотузок з прядива або шерсті для підв'язування штанів. Єлена аж затрусилася, коли побачила чоловіка. Він їще йшов, але був блідий і хитався. **Очкур** довелося розрізати – і ціле відро крові одразу хлюпнуло на долівку, мовби хто коновку вбернув (Г. Хоткевич. Довбуш, 248); Екзекутор розтягнув **очкур** і всипав жарини між ноги жертві (В. Гжицький. Опришки, 166); Хто під сорочкою за **очкуром** итанів уже носив верховинського пістоля, проте недалеко відкотився від легкодухої громади (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 55); Затягнув **вучкур** на череві / У колгоспі наш Хома, / Дома вар не солоджений, / Дітям хлібчика катма (М. Дзюба. Укриті небом, 102).

◇ **очкур урветься** – хто-небудь не може здійснити, виконати щось; не під силу, зовсім неможливо або дуже важко. // ірон. А Варакута з іронічним прискалом темних очей кинув твердим басом: – Максиме, **очкур урветься!** (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 12).

ОЧКУРЕЦЬ Пестл. до **очкур**. Руки самі вихопили з-за **очкуря** флярку (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 33).

ОШИБКА Помилка. Мочерначка упевнювала гостей, що її доньки за своїм дедом пропадає та й тому кличе дедом бадічку Івана, бо і за ним пропадає. Мочернюк нахмурився під сивим волосом і посміхнувся та й лагодив доньчину **ошибку** (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т. 1, 267).

ОШКАЛЬОК Тонка скіпка, тріска. У ватернику розшкаборив до ковбка сокиров у потемку навгадь в обох кінцях **ошкальок** громовиці, ззавгоді на ту річ постараний (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 188).

ОШУЛ Брус, колода. На батьківському подвір'ї жінка вирила яму, вкрила її обгорілими **ошулами**, засипала землею – так і жила в тій землянці з дочкою, чекаючи на чоловіка, що мав повернутися з війни... (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 34).

ОЩПОК Прісний хліб. І не тільки запитає, а візьме за руку, запросить до убогої своєї хати, поділиться ложкою чиру й останнім шматочком **ощіпку**, сяде з ним поруч, вислухає <...> (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 90); Під недокрівним світлом вчорашньої зорі сідали вони на пеньках і просто на землі, снідали, що в кого було, – той шматочок мелаю, той ложку вчоранішнього чиру, а ще хтось гриз кавалок **ощіпка**, запиваючи його студеною водою (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 131).

– П –

ПАВЛЯНИЙ Прикм. до пава. *Усім твоїм сестрам по павлянім пюрці, / А браттям топори в дари* (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 149); *Я би з пюрця павляного / Зладив човен та й весельце* (Ю. Федькович. О, чом, Дунай?..., 214).

ПАВОРИ тільки у мн. Бакенбарди. *Джунда з подертим лицем та обмиканими паворями, обтираючи долонев з лица кров, пішов д'хати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 392).

ПАВУН Пір'їна пави, якою прикрашають капелюх, крисаню. *Шо ото скби вздрів, та йк тепер, оті павуни та усеке на крисаньох у хлопцїй, – ей, та де!* (Г. Хоткевич. За Юрїштаном, 474).

ПАДАНИЦЯ збірн. Плоди фруктового дерева, які упали на землю. *Заздрїла, шо б'ютси навіть рваними яблуками з кошїля. А паданиці їх не цікав'ї, хїба копнути...* (В. Шкурган. Барабулі, 74).

ПАДАЧКА

♦ **дістати падачку** – мед. захворіти на епілепсію. *Пастушив я малім. А корова зайшла в багацьку картоплю. Багачка вибігла з хати, вхопила палицю та й дуже мене побїла. Дїстав я падачку зі страху* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 139).

ПАДИВОЛОС бот. Хвощ польовий (*Equisetum arvense*); відвар з нього. *Лише би не сплїсти кров'ю. Десь у коморї є падиволос і кровавник. Треба витити* (М. Матїос. Нація, 19).

ПАДКУ, ПАТКУ (МІЙ СОЛОДКИЙ) виг. Уживається для вираження здивування, захоплення, страху, горя; *Господи! Якийсь час Світозара не помічала цього, а як уздрїла, сплеснула в долонї. – Падку!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 357); *Йой, падку! Аж серце моторошно зайшлося* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 7); – *Таже гласом їде по всїй Верховинї. Всї вже знають. На сесїю. – Патку мїй солодкий!* (О. Кундзїч. Верховинець, 272).

ПАДКУВАТИ Бїдкатися; побиватися. – *Все йшло так добре, – падкував Бойчук* (В. Гжицький. Опришки, 244).

ПАДОНЬКУ, ПАДОЧКУ (МІЙ, НАШ, ГІРЕНЬКИЙ) виг. Те саме, що падку. *О падоньку ж мїй! Бадїчку, не гнївайтесь на мене – я вже на него ані подивлюся бїльше* (Ю. Федькович. Три як рїдні брати, 316); – *До Коломїї їду. А вона: – Падоньку гїрєнький! – ї руки заломїла. – По що то до Коломїї?* (О. Кундзїч. Верховинець, 221); – *Та як же, падоньку ти мїй, він скаже, таж він мови не знає?* (Ірина Вїльде. Сестри Рїчинськї, кн.1, 50); – *“Падоньку, – сплеснула вона руками, – то ж мїй Юрко живе зі змією.”* (П. Федюк. Нічна зозуля, 14); – *Мамо, дєдя слабїй. – перебив її Дмитрик. – Виджу, що нездоровїй – приклала прохолодну руку до чола, погладила. – В тебе гарячка. Від чого? Падоньку!* (М. Яновський. Гїрське серце, 101); – *Йой, падоньку! А то вона ще не поїхала на ті курса?* (М. Дзюба. Укрїті небом, 154); *Ої падоньку, рятуй нас, божжа сило...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 57); – *Ої падоньку мї-їй!.. Марї', що це Бог дав тобі-ї?... – без вїтання запрїповїдала з порога Марельчина подруга баба Пістрючка* (В. Шкурган. Син, 52); – *Падочку ж наш! Аж де ті справив! То, бадю, раз голова, шо то він коло тїсаря сидит, – зацікавлюютьсья бадїки* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 92); – *Еї, падочку, а то брє погана душа подала на штроф! – сердито відгукнувся Глаш враз із гуртом* (Марко Черемшина. Хїба даруймо воду, т.1, 60).

ПАДОРЕЙЧИК Повалене вітром вивернене дерево. *Сперси в лїсі на першїм падорейчику, пїд старов бортавов смєреков, тай так, ек порадив був їму Джунда, вирїзав ножем на лубї тої смєреки голу жїнку – стрїлу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 393).

ПАДОЧКУ див. **ПАДОНЬКУ**

ПАДРА див. **ПОДРА**

ПАДУРИЦА Те саме, що паданиця. // у порївн. *На це дїдо дуже охаблено сквацївси, так ек би укусив падурицу з kwasної еблінки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

ПАДЬКАТИСЯ Те саме, що падкувати. – *Та ек же без образа в хатї, проше ясного*

пана? – **падькався** Курило. – Не осоружте нам хату, комісарю чесний, – заводила Курилиха. – Шкода гаданя! Ще й хата піде на ліцитацію, як не заплатиши податку, я права не скакую, – гримнув пан екзекутор і виїшов надвір. – Присяжні! До Гриця Сайна! (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56); Але не міг дослухатися свого, бо стариня **падькалася** та нарікала на тяжкі роки, а дід згадував вправді давні, ліпші часи та кривдувався на теперішні так, як кожного вечора перед бабою кривдується (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34).

ПАЗЕТИ див. ПАЗИТИ

ПАЗИТИ, ПАЗЕТИ 1. Пильнувати, стежити, стерегти, охороняти. – Лайдаки! Ви так вартуєте косцюл? – Проше панича, гунцвот моє ім'є, ек я в тім шо сьвідім, я **пазю** служби! – покірненько оправдувався Лукин (Марко Черемшина. Раз маги родила, т.1, 50); – Гей, пане ватажку! То же таки не по-люцьки, – обізвався хтось із опришків. – Таже звірина може прийти абоцо... – **Пазь** свого носа! – кричав Марусяк і грозив, що бандури випустить кожному, хто лиш буде мішатися не в своє діло (Г. Хоткевич. Камінна душа, 328); Зараз скочили підпарубочі, що вже напозгоові так і стояли, та повідбирали парубкам коні; бо у нас, знаєте, така вже поведінка, що в яку-небудь оруду – най буде старощення, най буде весілля, най буде таки і простий танець, – так мусять підпарубочі ватажним парубкам коней **пазити** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); Вид Здвижіня, то вже зачели копати буришку у єму, й то приквп'єючі драли, бо баба шовечіра воркотіла, аби **пазити** борше на надвірну роботу, бо казала, шо до Покрів уся городнина знадвіря повинна бути запретана, бо Покрова лакома уже покривати земню білим покровом – зимов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54); А там би, Юстинко, пантрувати сього, як ока в голові, та ще й дивитися, аби май другі сваики **пазили** своє діло, не постолкували та не блавучили... (М. Павлик. Вихора, 249); “За цим тре **пазити** оком”, – подумав з якоюсь неопередженістю про понурого, мовчкுவатого козака (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 143); Може

б ви, єгомостику, наказали Миколі, нехай він має розум, бо вся біда через него робиться. Бо якби він **пазив** своєї хати і svojого газдівства, то чужі котюги не забігали би на його подвір'я (М. Козоріс. Черногора говорить, 138); Тоді Іванові соромно стало. Він скочив до Юри: – **Пазь** своєї Гафії, а моєї не руш! – і затряс барткою в Юри перед лицем (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 215); – Кожен повинен **пазити** своє діло. А хто не хоче – бувай здоров. Знайдеться інший (М. Яновський. Гірське серце, 192); “Не бануй на нас, шлехтичю чесний. Ми, ади, лиш хотіли вімацати, ци в тебе є гроші”, – відповів Худан. “Ми віреклись своіх хатів, бо лехи й німота за нами **пазет**, аби нас до жовнерів запутерети. А ек пани нас вігналі з наших хатів, то ми теперечки в чужі заходимо. Єкже сми могли знати, шьо ти текий файний тей чемний газдик?” – оправдувався Худан (І. Березовський. Худан, 12); – **Пазь**, Лейбо, своє! – сердито прикрикнув якийсь сердитий газда (Л. Качковський. Довбушева пісня, 253); **Пазь** дорогу, хлопчі, а то забудеш, куда іє си направив (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 21); Три тижні, як оден день, я кривавив, мозолив, аж попереk мені вгнувся. Тепер мушу, ой, мушу **пазити**, беречи, сокотити, щоб не попасти в суд, в каліцтво на старість (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545).

2. Доглядати. Запустив роботи, на люди не показується, лиш жінку з дитиною **пазити**, так нібито ніхто до нього не мав гризоти. <...> Михайло виходжував Матронку літо, осінь і цілу зиму. Поїв молоками-медами, вигривав шкірками молочних собачат, відпарював у настоях арніки і валер'янки, натирав борсуковим салом і обвивав свинською оболонкою. А що вже не давав робити – то раз (М. Магіос. Солodka Даруся, 116).

ПАЗЛИВИЙ Пильний, уважний. А **пазливий** до роботи, ек бжоло. Дай йому, Боже, праведне Сонечко, шесте, здоров'є, утіху й довгого віка, та пробутку доброго. Поблагослови його, праведне Сонечко, всім достатком та добрими діточками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 222).

ПАКАТИ Палити люльку, робити неглибоке, але голосне всмокування диму. *Михайло тимчасом сів на шумелину коло одної купи, підгнувши під себе ноги, і пакав люльку, віддуюючи нижню зубу* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 82).

ПАКНУТИ Однокр. до **пакати**. *Старий Максим подумав, взяв вузлик з ватри, приложив до люльки, пакнув тричі, глянув на зоряне небо і розказував далі: ...Недалеко Печеніжчина, в селі Марківці, жив тому двісті літ дуже бідний чоловік* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5).

ПАЛАМАНТИРЬ *зневажл.* Шахрай, ошуканець. *А однако жиди, пусті паламантирі, хотіли вигулити тоти воли у діда нізащо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55); *А такі були великі паламантирі, що що инче гадали, а що инче говорили так, що годі було коли з них правди добути, бо така вже в них була вроджена стрілецька натура, як у звірини – хстра* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 206); *Старий дек – то паламантирь був. Позалямував вид гуцулів філями великі маєтки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ПАЛЕНИЦЯ Те саме, що **паленка**. *Тут він спорядить ще одну корчму, най гої пють паленицю, най упиваються, най їм світ чорніє* (Р. Федорів. Жбан вина, 19).

ПАЛЕНКА, ПАЛІНКА Горілка. *Бере пляшку з-під паленки та в бордюг її, зверну баюром зашморгнув і хрясь об колесо панової брички* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17); *– І що ж вони робили? – Жерли нашу кривавицю і страхали нас, запивали паленкою і знову страхали* (М. Стельмах. Над Черемошем, 62); *Випила би для сміливості сто-двісті паленки і – шейка!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 116); *Але досить було комусь прийти, як нотар виймав сигарету з кільця, садовив відвідувача на свій фотель, <...> питався, що налити – паленку, ракію, сливовицю, бехерівку, цуйку, зубрівку, анісівку, ялівцівку, боровічку, наливав повні перці, подавав один гостеві, ставав при столику, <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 48); *Разом випили румунки й поснідали в Солотвині, пере-*

кусили й випили паленки в Рахові – от і вся плата (С. Склярєнко. Карпати, кн. 1, 82); *Треба паперу і все інше. Газди нишпорять по тайстрах й кишенях, може, у кого шустка завалалася. – Гей би на палінку, – кпиться Юра Свиридчук. – Гей би випити закортіло* (У. Самчук. Гори говорять!, 183).

ПАЛЕНОЧКА Пестл. до **паленка**. *Файно мали-сте поторгувати, то й не гріх паленочки випити з гречним чоловіком* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 141); // у колом. *Ой палена паленочка, палена, палена, / Та не така дівка файна, як перехвалена!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 253).

ПАЛЕНУХА Те саме, що **паленка**. *Всі як один упізнали, а хто не знав, здогадався: Добош! Мов язики пролигнули з останнім ковтком паленухи* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 85).

ПАЛЕЦЬ

◇ **пальцем крові не дорізатися** (кому-небудь) – немає за що дорізати комусь. *Ей! та-бо ви, бадічко, все лиш сварите та сварите, а мені ніхто б і пальцем крові не дорізався* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258).

◇ **пальцем не кинути** (кого-небудь) – не чіпати, не торкатись когось. *А мене, було, і пальцем ніхто не кине, не то що* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297).

◇ **як пальцем махнув** – дуже швидко. *От так і зійшли нам ті дві неділі до весілля, як пальцем махнув* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

◇ **один як палець** – без сім'ї, без рідних, без близьких. *Усі незабаром розійдуться хто куди. Присягатимуть жовтій буквиці, що як вона зазеленіє, знову до купи злетяться. І зостанешся ти, Бойчуче, славний ватажку, один як палець...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 114).

◇ **остілько, що палець завинути** – нічого, анітрохи, аніскільки. *Я не йду для рабунку. Я не хочу його остілько, що палець завинути* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 441).

ПАЛІНКА див. ПАЛЕНКА

ПАЛУБА *зневажл.* Стара баба. – *Ти, старий псе! Ти, упирю! Ти, кровопійце! Я че-*

рез тебе вік свій стравила, а ти тепер гониш мене від свого порога? Ні, не дождеш! Не вступлюся! Чи тобі не сором жити з якоюсь **палубою** на публіку людську, а шлюбну жінку гнати від хати? Я тебе до суду завдам! Я тебе в криміналі згною! (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 500).

ПАЛЦЕТУВАТИСИ Сперечатися. Бабу конче перло **палцетуватиси** з дідом. Почепала далі: «Ає, чьому би ни було до те моци тай путері моїї кльєбї? Таже усе ничісте до те маєт міць и путерю. Тай мої кльєб-би мусет те подогонити» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31); Дідо був би таки в душу поклав тої днини бабу за це, шо уна з ним ни **палцетуваласи**. Про усе говорила по людски так, ек то си годит мижи вінченими говорити й радитиси (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115).

ПАМНЄТЛИВИЙ Злопам'ятний. Зробили-сте мені, куме, встид, на ціле село зробили-сте мені встид, але я не **памнєтливий** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 113).

ПАН *евф., міф.* Чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, **пан**, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюд, інклюдник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ПАНИТИ Бути корисним, сприятливим. – Та й тото їм **панит**, брачіку Ю'; гєнде наїхало було того здохлєча так, шо аж, – та й потому кожде так відтановилоси, хоть брїчем брїти. – Чїму би не **панило**, коли то у них файний футраш: самі м'єса та кава, та гарбата, та гараки, та цукри, та шо душа забагає (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44); А нема, хло', тепер парубків, як то май було за нас! – обїзався Ігнатів Іван. – Геть-то дєсь позводилося нїнащо: і до роботи не путерне, не так май до бїйки та баталїї!.. Ци то вжє такий час настав? Ци то бідність? Ци робити би бїльше? Ци восько тому не **панить**?. Бо тепер, що? (М. Павлик. Вихора, 179).

ПАНИЧ Жандарм. А я зостався ні в сих ні в тих, не розуміючи, який зв'язок межи моєю п'єсою й тим, що на Гуцульщині лісів стало мало, а **панічів** (полїції) багато (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 465).

ПАНІ

◇ **тота пані** – *евф.* задниця. – Там на горі було таке корито уроблене. Йк котра тежка чєлїдь, то лягає черевом у корито, так її й б'ють. То череву нічо си не стане, а «**тота пані**» відповїдає, ає (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 517).

ПАННА-БІСИЦЯ міф. Те саме, що **бісиця** 2. – Може, вас лісова **панна-бісиця** хоче з собою у нетрі затягнути? Сокотїть-ся, пропадете. (М. Яновський. Гірське серце, 130).

ПАНТАРЧИН *прикм.* Знесенний куркою-цесаркою. Зараз другої днини по полудню Продан з цілим москалівським товариством пішли на монастирський цвинтар. Натовак собі, – писанкою **пантарчиного** яйця, котре навіть пізнати не міг, – в парубків багато писанок – і пороздавав хлопцям, аби за то йшли в'язати дівкам хвости та підлягати ззаду, аби падали... (М. Павлик. Вихора, 201).

ПАНТРАТИ див. ПАНТРУВАТИ

ПАНТРИТИ див. ПАНТРУВАТИ

ПАНТРУВАННЯ Дія за знач. **пантрувати** 1. – Диви який... Цо, масток твій прогуляла, може не газдиня? – Газдиня, але не твоєю головою і не твоїм **пантруванням**. Бачиш, ці покорчені пальці. Це вони все надбали. Ой грабні вони до роботи були (М. Козоріс. Чорногора говорить, 32).

ПАНТРУВАТИ, ПАНТРАТИ, ПАНТРИТИ 1. Те саме, що **пазити** 1; пильнувати, стежити, стерегти. Якби який флекєв сього не **пантрував**, то й приймили б його парубки ніколи в парубки (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); Навіть пани ототи, що поприїхували на свіжій люфт, **пантрують** за дівчєтами та молодїцями, а котра їм си удаст, то зараз на путуграфію берут тай дарунки дают та чєстуют усеким (О. Манчук. Храм, 60); А там би, Юстинко, **пантрувати** сього, як ока в голові, та ще й дивитися, аби май дру-

гі свашки пазили своє діло, не посталкували та не блавучили... (М. Павлик. Вихора, 249); Так само вид Семена Стовпника аж до Обрiтеня, шо припадаєт дев'ятого тижня по Рiздві, казав, шо треба **пантрувати** за по годов кождої днини, бо вид Обрiтеня обертаєтси погода полудь осiнних и зимових мiсцiв, й така будєт погода цiлу весну, лiто й осiнь аж до Семена Стовпника, ек була вид Семена Стовпника до Обрiтеня (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 54); Птаха чула важке дихання опришкiв, чула, як гупали їх кроки, i видiла, як брали опришки Красноiлля в коло, **пантрували** дороги i стежки, щоб випадково вовк не просковзнув крiзь пальцi (Р. Федорiв. Жбан вина, 226); – Гадаю, найкраща дорога почєрез Зелєне до Пiп Ivана. Та бiда в тому, що вона небезпечна. Занадто **пантрують** її стражники (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 78); – Так тебе будуть **пантрувати**, як ти мене **пантруєш** вiд Катєрини (М. Дзюба. Укритi небом, 89); Так упевнившись, що нема небезпеки, Худан закликав ще чотирьох товаришiв знадвору, тiльки одного лишив на чатах, щоб “**пантрував** i мавси на гадцi, ци не надiйде д хатi єка мара” (I. Березовський. Худан, 13); До пiвночи то впало снiгу по кiстки. Овечки, сараки, тiлькищо стриженi, померзли, збилиси в куток у загородi, снiг їх прикрив. Улiс їх перегнати не можемо, бо нiч темна та погубили би си. Запалилиси смолекiв, би **пантрувати** худiбку, бо за готарем лая вовкiв почыла свою музику (Р. Яримович. Гостина на Чивчинськiй полонинi, 72); Неквапно i я **пантрував** / ватру i першi окоти (В. Шкурган. Шi сночi шукав сливця..., 16); – **Пантруйте** ви краще своiх пирогiв i своiх псiв, вiдповiв непривiтно Штефан i збiрався йти далi (Р. Єндик. Торонке мольфування, 65); – Бо-с газдиня була, бо-с талану **пантрувала**, у цiй кудуманцi вiк свiй коротала. А тепер мнi покидаєш, абих твiй слiд цулував, абих донькам заважєв. Ей, коби-с учюла, ек мнi судют словами, ек перед людьми порют ножями (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 67); Витак коло печi **пантрав** цiлий єс, ек тоти вуглики на тiм хлiбу гасли (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 63); Тогди берет

бука в руки та йде вид псiв боронити та ше на кутюшку сварит: “Ти, встєкла-бєс! Завостро **пантраєш** порогiв <...>” (Г. Хоткевич. Камiнна душа, 160); – Хто колис за знимками **пантрав**? Де-є? То копiйку коштувало (В. Шкурган. Переказ, 114); Таже то вiдколи свiт така ужє поведiнка у вiйську, що молодшии товариш мусить старшому зброi **пантрити** (Ю. Федькович. Штефан Славич, 285); Але що ж! Скрипка та кларнет i самi собi зароблять; без цимбала нi на однiм весiлю, ани на одних гульках не обiйдєтсья, – хоть треба **пантрити**, аби не вiдогнав, бо цимбалiстих у нас май-май (М. Павлик. Вихора, 192); // образн. Про твiй цвiт у роду свого / я спитав. Сказали живi: / “Диявола слуги **пантрують** його, / як око у голови” (В. Герасим'юк. Була така земля, 91).

2. Те саме, що **пазити** 2; доглядати. *Коби май вирiс, то не дарував би нєнi, тiски повимикав би за то, шо ним помiтує, дитини не **пантрує**, не пожалує, не висiкає, вiдкашлятись не поможе, лиш горiлиць на боцi лежить та й удає, що нiчо не чує* (Марко Черемшина. До дєдi, т. 2, 211); – *Може, кози так пiсля окiту, i скоро перейде? ...А може, не зчистиласи до решити? – Ей нi, то так не має бути. Вона має їсти, пити, кiзлет **пантрувати**. Йй таки зле!* (В. Шкурган. Сойка, 192); *Я за тобою дєнь i нiч буду **пантрувати*** (Л. Качковський. Довбушева пiсня, 121).

ПАНТРУВАТИСИ, ПАНТРУВАТИ СЯ
Зворотн. до **пантрувати** 1; остєрiгатися. *Та ек вин мiг тоi дири ни видiти? Видий ни ослiп. Прецiнь добре **пантрувавши**. Iгi!* (О. Манчук. Заробок, 18); *Тому й стара Настя завжєди потiшала свою одиначку: – “Не бануй Калинко, вин повернеси до тебе, косичьку мою файну, не покине. Вин дес, саракка, скитаєси в горах i **пантруєси** вид шандарив, аби го, душько, не ймили до жовнер тєй не видвели до тоi iкоiс Францiї; шисєзлаби тота Францiя, та аби пропала, шьо вна не може си найсти наших файних лєгiнiв, а бере їх, тєй бере собi, з наших гiр, бодай си запала!”* (I. Березовський. Худан, 32); *Бувало приiдєш додому раз на тиждєнь або й на двi недiлi хлiба взяти та перебратися...*

І то **пантрувати** би ся, як вогню, одними дверима входити, другими виходити аби не захопили (М. Павлик. Вихора, 187).

ПАНТРУВАТИ СЯ див. ПАНТРУВАТИСИ

ПАНЧІК Ввічлива форма звертання до осіб чоловічої статі привілейованих верств суспільства. – *Йой, панчіку чесний! Пан бог свідок, що все спла... а тут десь узявся слуга, що сокотив городу, Федьо, та й узяв з мене капелюшок* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 49); // ірон. – *Куди ж ти, панчіку привітний, від гостей? – загородив дорогу Баюрак* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 156).

ПАНЬКАТИ Випрошувати, благати. <...> *а тут десь узявся слуга, що сокотив городу, Федьо, та й узяв з мене капелюшок. А йди простоволосий за ним та панькай єго. «Не дам, та й не дам!» Та й таке моє було, що й кашевка не ймив, і солом'яник відпас, та й пістоля пропало!* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 32).

ПАПЕРІВКА Сорт ранніх тонкошкірих яблук. // у порівн. – *А шо з-замолоду? – То, – китів Павло, – то, шо твоя Настуня достигла, ек паперівка, і доки ти під ту єблуну прийшов... Та я сам памнетаю. Але шо тобі смішному казати?!* (В. Шкурган. Логіка, 189).

ПАПІРКА Частина ратиці. Піднімати-муть почергово її ноги, при цьому повторювати: “Дай ногу!”, “Тпру!”, “Цурік”, обчислять копита від глини, шерсті, обріжуть папірки й наб'ють підкови, чотири, на всі чотири ноги, щоби незабаром, тягнучи важкі сани з деревом, людьми чи іншим багажем не ковзатися, не падати на коліна, не спотикатися, а кулею мчати вперед й тільки вперед від голосних окликів: “Вію! Вію!”, “Гайта! Вішта!” (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 122).

ПАПІРКА Цигарковий папір для самокруток. *Юра витяг тепер тютюн і папірки з ременя, скрутив цигар, запалює* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546); // у порівн. [Марічка:] *А ти? Чого така бліда? Немов папірка...* (В. Зубар. Вітрова донька, 84).

ПАПРОК Те саме, що папірка. *Тато мовчки сплюнув, витягнув з кишені кашука і відірвав папірок* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

ПАПУЧІ тільки у мн. Кімнатне взуття (сукняне або плетене з вовни). *Цілов турмов, разом із церковним братством, обступили під церков сідого діда, по старовіцки зібраного; в шлику на голові із черленим наголовником, у дубленій сардачіні поплід плеча із стісним клинєм, у дублененьких гачьох, прибутих замість онучь папучьях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74); *Постоли, то лиш папучі носив, а замість онуч, то ноги в постоліх гачьями прибував* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149); *Маму застав зігнути над столом при вікні. Латала татові папучі* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 58).

ПАРА

♦ **пара в парі** – удвох, по два; парами. *Але там серби пара в парі ходя, / Ци би не можна їх ся запитати?* (Ю. Федькович. Празник у Такові, 87).

♦ **пся пари** – лайл. уживається як лайлива вставна конструкція при звертанні. *Аби вже й голуби за дурня мня мали!? / Ви того, пся пари, не діждете чей! / Хапаю сокиру – за птахами: дей!* (Ю. Федькович. Трафунок, 72).

ПАРГАМІН Давній рукопис, документ, написаний на пергаменті. *Що він має? Одну душу / Да й ту неумиту / В каламарях! Хам – та й годі! / А в нас паргаміни, / А в нас школи!..* (Ю. Федькович. Дезертир, 182).

ПАР-ЗІЛЄ міф. Зілля, яким проганають чортів, що охороняють опришківські скарби, заховані в землі, і уможлиблюють доступ до них. *Є там и пар-зілє, до браня з земні опришківських поклажій. Уно парит чорта гірше улею* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175).

ПАРИСТИЙ Який до пари комусь. – *Поглянь, любчику, які паристі Марко і Явдошка. Правда? – мала на увазі Кочерганюка і Пелеленчукову дівку, що щиро зазірала легеневі в очі. – Ади, він як готур, а вона – як готурочка* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 58).

ПАРИТИ Відганяти, відлякувати. Уно [пар-зіле] **парит** чорта гірше илею (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175).

ПАРМА Борошно. // образн. А відтак плескав сусіднього бадя по горбі на плечах і показував комендантові: – Паничю, з цієї **парми** не буде хліба, саме кочьинє, йкі танистри на плечах! (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 143).

ПАРНИК

◇ **всипати парника** – сильно бити когонебудь. Та й дав же я їй нині, дав! Такого-м їй, брате, **всипав парника**, – це за хлівом, опріч сінєй, – що й десятий, відай відтепер буде заказувати!.. (М. Павлик. Вихора, 258).

ПАРОВИЦЯ Пара волів. Хоть мався ліпше ще за панцини, тот потому підкохав худібку, а як ще було грошиків що-то, та й справив собі **паровицю**... (М. Павлик. Вихора, 263); – Колись ходив двома **паровицями** по Україні, а нинька – піший халупник. Останній харпак! его мосці Дзедушицького на Жукові... Люжний з люжних! (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11); // у порівн. Видів, шо на таздівстві нижонатий газда, то так виглядаєт, ек би запрег у ерем вид **паровиці** одинака-вола (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 138).

ПАРТОЛИТИ Готувати страву. Сестри збилися на припічку, а мама щось **партолили** на вечерю – звичайне, бідні (М. Павлик. Юрко Куликів, 20).

ПАРТЬ Щастя, удача; доля. Може, й їм обом дасть бог добру **парть**... привикнуть чєй, – провадив далі Іван, – бо тепер молоді урльоппики набираються в воську більше крику та хвальби, ніжє сукритної май натури та й не так би довго привикати одно до одного, як за нашої пам'яті... (М. Павлик. Вихора, 260).

ПАРУБІЯ збірн. Парубоцтво, парубота. Лиш не жєслуйте Василька, лиш по плечах луп, луп, аби темив цєсу грушку, бо Ілашка добра була, Гнатови хлібця давала. Мой, хло', гупайте, таже-сте дужі. таже-сте йкас **парубія**! Дужше, ше дужше, отак, отак, по-циганці, ей-га! Гі-гі-гі! Василина піде за Федя, Гафія піде за Леся, Калина за

Михяла, Одокія за Гната. Ото буде колачі хрупати, ото буде мені прошивки вишивати. Гі-гі-гі! (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 66); Навєсні бувало як приїде неділя, то пасє худобу на толоці не вся **парубія** і дівоцтво монастирське (М. Павлик. Ребенщукова Тєтяна, 31).

ПАРУБОК

◇ **датися парубкові на підмову** – прийняти залицяння хлопця. – Хіба принцєзні жєдєш? Я принцєзні не жєду, а такої жєду, щоб ся не дала **парубкові на підмову**. Тепер знаєш якої? (Ю. Федькович. Побратим, 300).

ПАРУН

◇ **паруна додати** – бити, суворо карати когонебудь; дати прочухана. Так ти, вражий сину? – я собі думую, – Зараз я ти, зараз **паруна додам**! (Ю. Федькович. Стрілецька пригода, 73).

ПАРХАЧ зневажл. Єврей. – Не грай вாரіята, **пархачу**! У дідичєвих пивницях сховаєш. – Таж на фільварку жєвнєр! – Се мене не обходить. Викрутиєш! Раптом шарпко розчинились дєвері, і до хатини знадвору зайшов Бойчук. За ним Жупник, Волошинєць, Варакута. Уздрівши опришківського ватага, Хаїм упав на коліна і поповз йому назустріч (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 167).

ПАРХОМАН зневажл. Те саме, що **пархач**. – Щось не виджу, аби тебе скубли, Хайку, – засміявся знову опришок, походжаючи по хатині. – От я приніс тобі, так то справді недоскубаний **пархоман**. – Приніс? Кого? – Мортка з Яблунова. Під твоєю стайнею у міху лежить (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 163).

ПАРЦЕЛЯ Земельна ділянка. Янінині гроші доклав до своїх і за цей капітал купив у Парагваї **парцєлю** землі (Р. Федорів. Тисяча кроків, 40); – А хочєте, я вам подарую свою **парцєлю**? – розцєдєрився в пориві (Р. Федорів. Тисяча кроків, 42).

ПАРШЄК зневажл. Погана, гідка людина. – Ти отаман отим **паршєкам**, – махнув Іван недбало на опришків (Л. Качковський. Довбушева пісня, 27); «Ні, – каже. – беру собі корову, а ви мені хоть заплатіт трицять лєвів, а хоть я вас подам до суду». Мір-

куйте собі, скої нам **парієк** заправ! (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 102); // лайл. – *Начхав я на твоє отаманство! Ти знаєш, ек я си називаю? Я си називаю Юрчик Неклопотана Голова!.. Бо екби я хтів лиш свою гóлов заклопотати, то би я був над тобов отаманом, а не ти наді мнов, **парієску!*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 257).

ПАРШИВЧЕНА лайл. Свиня. Свиня незадоволено хрюкає, ловить маму за гумаки, відбиток іклів залишається на правому гувіці. – *А ти францо, ші кланцаєш мене. **Паршивчено!** Лиш жереш без міри!* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 55).

ПАСІЧЕР Пасажир. *З таким **пасічером** нема шо си у дорогу пускати – може здуріти і у тебе зробити сміх, і з твоєї худобини* (О. Манчук. Француз, 36).

ПАСКА

♦ **паску освітити** – вбити. *«Куш ти вид мене! Шо хоч, напасте? Я ни сижу на твоїй кулеши, але на своїй. Зараз бих ти оттут **паску освітив**, лиш гидую, шо нима ким собі руки поганити!»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 391).

ПАСКАВНИК див. ПАСКІВНИК

ПАСКЕВНИК див. ПАСКІВНИК

ПАСКЄВНИК див. ПАСКІВНИК

ПАСКІВНИК, ПАСКЕВНИК, ПАСКЄВНИК, ПАСКОВНИК, ПАСКАВНИК етн., обряд. 1. Дерев'яна посудина, у якій носили святити на Великдень до церкви продукти; **дорінник**. *Як Лесьо що-лиш вернув з церкви, і як Лесиха що-лиш виложила на стіл цяцькований **пасківник** з паскою, що піп посвятив біля церкви, і як на тарілку з півниками викладала писанки мережані то церківцями, то гаджугами, то рибами, – в хоромаш чути було чийсь кроки* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 178); *В павих крилах щастя летить, / Срібне віно в коморі снить: / **Пасківник**, раква, ще й лускоріх / І брусок для твоєї коси, / І для мене коряки, / Вареха і бербениця і ти...* (Віра Вовк. Балюда про упиря, 221); *Служниці звалили біля їх ніг вузли й **паскевники*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 30); *Трошки потривожила була,*

*як тягла **паскевник**: натикано в нім глухим кінцем яєць стільки, скільки є душ у хаті. Та котре яйце трісне, – та душа має вмирати сего року* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 45); *Заткла в **пасковник** двоє сирих есц тай назначіла їх вугом, котре з них Иванчіково, а котре її* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 322).

2. Менша паска, призначена на покраяння на **дору**. *Обі з нивістков кроїли на крузі, оперед полицного вікна, по кавалкови **паскавника**, сира, солонини, ковбасий та бужениці тай укладали кавалками в доренник дору на свечіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 324); *За столом Иванчік всамперед поділівси з усіма свеченим еїцем, а відтак їли дору з **паскавником**, бо паску почінали в него аж по опровадах на Юрія* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 328).

ПАСКОВНИК див. ПАСКІВНИК

ПАСТИ Засісти на звіра. *І муть Чорногородов легіники-юни / На оленя **пасти*** (Ю. Федькович. Дикі думи, 215).

ПАСТІВНИК Пасовище. *Я кинувся на двір – нема, у пасіку – нема; аж дивлюся у **пастівник** – а він коня собі лагодить* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251); *Жовта земля під молоденькими яворами була поорана копитами, втиснута кругляками. Однак на кам'янистому, зарослому чагарниками підвищенні, а відтак на сухому **пастівнику**, сліди загубилися* (М. Яновський. Гірське серце, 47); *За покійним чоловіком вона була маєтною газдинею, бо все мала для статкування – і **пастівники**, і сіножаті, і маржсинку, вівці, кози, коні, свині – все це нині загарбали панські посіпаки, але таких грошей ніколи не мала* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 249); *У мовчазній паузі Катруся почувалася ніяково. З **пастівника** долинала дружна тропотенка під калатання дзвінків. Причисувалася вітерцем горда скеля. Раптом Гафія скрикнула і загула широкими кроками* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173); *П'єш. Тягнеш за шнурок корову в **пастівник*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 26).

ПАСТІВНИЦЯ Те саме, що **пастівник**. *Виходжу на двір, а Василь ще в **пастівни-***

ці – як стояв, так і стоїть (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251); *А сам кинувся до свого коня, що з другими кіньми парубоцькими стояв у **пастівниці** сідланий, готовий* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

ПАСТУШІНС Пастухування. – *Мама тогди робила у Николи Лепкалюка, а моя сестра Анна пасла 'му корови у Волійци на їх ґрунтах (такі пасла пару років по цілім літі до студеної осені, що була перемерзла у **пастушіню**, і 'ї обкидали чиріки.)* (В. Шкурган. Переказ, 107).

ПАТЕЛЬНІ Скворода. *На грані дружно забулькотіли казани, зашкварчали **пательні*** (А.Хлистова. Олекса Довбуш, 121).

ПАТЕНТАР, ПАТИНТАР Пенсіонер; той, що має патент, посвідку на отримання місячної платні. *Йде повагом сама стариня, сам розум і статок, сам сивий волос. Напереді оба **патентарі**, що були в боснійській війні ранені і на тісарський патент гроші фасують* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 152); *Мовчки обернувши від Иванчіка в другий бік тай зачев ніби шош говорити з **патинтарем** про кішню та про погоду* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 376).

ПАТИНТАР див. **ПАТЕНТАР**

ПАТИЧОК

♦ **брати на патичка** – іронізувати, кепкувати. – *Я не знаю, як вам віддякуюся, Иванку, ви нам таке виробили. – Та якось ви тото зробіть, Анничко. Бо такої води, як добаг вам Івась, нема в цілому селі, – **брав на патичка** газдиню Цимбалюк. Вона завстидалася, швидко випила і повернулася до печі витягти коцюбою баняк з голубцями* (П. Федюк. Штабар, 41).

ПАТКУ див. **ПАДКУ**

ПАТОРОЧ, ПАТОРОЧЬ Клопіт, неприємність. – *А чому так дрозжиш, отік без сили. Се не відверне нашу **патороч**, наш припадок* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543); – *Ти видиш, Мико, дуже ти по-дурному зробив... Треба було тоді радитися старих людей, як ти у керони брався. А тепер на таку велику біду та на такі **паторочі** гляба тобі помогти. Є в мене*

пара бичків по два годи, хочеш бери, продай, а решту позич у людей, бо в мене, бігме, нема та й нема (М. Козоріс. Чорногора говорить, 210); – *Чиста **патороч**... Як зарадити? Що діяти?* (М. Яновський. Гірське серце, 129); *Таже-с, зазулько, тільки роки перед людьми мовчела, у рукави плакала, дітем дорогу стелила. А ек твій газда осьвітї не знавси, то була **паторочь**, твоє житє короталоси, але осуди не було. А я каївси, зарікавси, на коліна перед тобов припадав бих, просив бих ті був, аби-с у мені кости помісила. Бо ци ти коли угорнуласи, ек люцкі таздині, ци ти коли ночі діспала? Ой ні!* (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 67).

♦ **патороч зробити** – знищити, вбити. *Декотрі бадіки знали й ту гору, й ту долину й дивувалися: – Мой, бре, таже то жоліб, то межи скалами, було йому раз **патороч зробити**, аби не налазив на села, – каже один* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140).

ПАТОРОЧЬ див. **ПАТОРОЧ**

ПАТРИГАЯ-БОРТАВ Стара дуплава смерека. // у порівн. *«Начесок привів мене лайдака на старість до устиду. Бо хоть я си вже рахую мижси молодшими стрільцями старитан так, ек в молодим лісі стара **патригая-бортав**, а вна ше может бути ни бортава, так и я, ше хочу так стрілети, аби вбити, бо охїть до стрілецтва ше маю велику, майже таку, ек смих її мав молодеком* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 272).

ПАХКАТИ Те саме, що **пакати**. *У хаті знов затихло, тільки чоловіки **пахкали** люльки і спльовували на землю* (М. Павлик. Вихора, 284).

ПАХНУТИ Понюхати. – *Ану і ви спробуйте, – дає Гринько пушку тютюну Франусековому сватові, що приїхав на свята із самого Львова. – Ви, певне, у Львові такого не кушіли, – мружить дід очі, – сам кохаю і маю добрий, сортовий. Ану **пахніт**, екий запашний!* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 162).

ПАХТУВАТИ Орендувати. *Мицканюк – зеленський газда, **пахтував** у цьому році велику і гарну березівську полонину Чивчин. На полонині була велика стая з просторою*

клітою, були кошари, були застайки. Була також чистенька, з кругляків, полонинська хата, з танку якої був вид на долину Чиремошу та на Гриневські гори (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70).

ПАЦ виг. Звуконаслідування, що вживається на позначення глухих звуків від ступання по брукувці. *А в Коломії цілком загубився... Іду, підіймаю ноги, гадаю, що на грунь лізу, а ноги кудись униз, як у прірву, пац, пац по тих плитах, що у місті на тротуарах. Двидечку мій рідний, гадаю, отут мені кінець* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 119).

ПАЦЕРКИ див. ПАЦЬОРКИ

ПАЦС, ПАЦЯ Порося. – (...) *Я переказав Юркові Зарічному, а він вже, самі знаєте. Будьте вибачні, що залишу вас самого. Мушу до пацяти подивитися, бо, адіт, пішла й кинула все лоском* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 209); // у порівн. *Вибігла мати. Коли побачила, що її дитина вже в Юрішкових руках, – так і вдарилася головою об землю. Хлопець верещав, як ошпарений, але то нічо не помагало; Юріштан скрутив му руки линвою і пігнав перед собою, йк паце, підганяючи бартков* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 234).

2. *перен.* Гільза снаряду. *Роздивляючись і з прихованим острахом обережно перекочуючи з боку в бік залізне паце, газди ще більше переконувалися, що вогненні стріли – не божжа, а людська, опришківська робота* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 347).

ПАЦСЖ Молитва. – *Пане ватажку... пане ватажку, – і норвила так, щоби мало хто чув. – А ци не сказали би ви, де ваші скарби? Чомунь мають пусто-дурно в землі гнити? може бе-сте, сказали, а де... В котрім місці... А я би за вашу душу пацсєж змовив* (Г. Хоткевич. Довбуш, 445).

ПАЦИРКА Шкіра, яку з себе скидає гадюка. *Він держсєв у лівій руці чепелик вид граду, громову тріску й гадєчу пацирку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

♦ **дуги пацирку** (на когось) – висловлювати незадоволення, роздратування, злість; злитися. *Але що він міг з бідами подієти, ек*

уни всі трої разом дули пацирку на него, ек гадя (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47).

ПАЦИРКИ див. ПАЦЬОРКИ

ПАЦИТИ Зазнавати лиха, переживати неприємні пригоди, страждати, терпіти. *Най си пречь кажет, шє отаке нікто ни пацив. У церкві шє, знаєте, на провиднім місци из дїтьтьом си обчіпати и цулувати, ну публіка на ціле Жьїбе* (О. Манчук. Фіглі, 24); *Бувало, пестічіси з ним, усіляко йїго пужіла, аби ни йшов на Волоский бік. Казала, шо хто то знаєт, шо тудя, волошишінами, він может пацити. Прото, тудя є всєкі люде, тай аж голосила оперед ним, шо без него, то вна ни годна жити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 405); *Він зачєв розказувати, шо пацив з медведем, а то нікто ни хотів вірити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164); – *Не дай Боже всім таке пацити. То, як якийсь казав, вже від Бога* (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ПАЦІРКИ див. ПАЦЬОРКИ

ПАЦЬОРКА 1. Намистина. *Взула маленькі постолі, пацьорками і міддю гаптовані* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 8); *“Я його не боюся!.. я віднесу” – озвалась дитина певним голосом. Вона ж ще з вечера врятувала свого батенька від страждань, заслонюючи його перед киплячою смолою. І вхопила Анночка пацьорками мережаній топорець Худана і босими ніжсками мерції метнула ся слідом за вибоями кінських копит стежкою в гору поміж ліси...* (І. Березовський. Худан, 18); *І закочичені збаночки / Биндами, зіллям, пацьорками* (О. Василяшук. Йорданська вода, 66); *Котилась тайстра, золотом розшита, / цяцькована пацьорками дрібними / прямісінько з розпеченого літа / в освічену багряним сяйвом днину* (Н. Попович. Весілля, 8).

2. *перен.* Маленька частинка рідини, схожа на кульку, краплинка. *Горнятко вже побувало, може, в десятих руках – і кожен давав оцінку воді по глибині своєї душі: “Добра; може бути ладна; сік землі; як на білих керницях; глибинна; це та, що вліті зуби ломить, а взимі руки гріє; що там не ка-*

жність, але в місті в червоних шафах ліпша, бо тота з **пацьорками**; на такій воді добре капусту квасити, а огірки то мають аж до літа бути тверді, як камінці; я таку в горах пив; такої я ще не пив” (П. Федюк. Штабар, 40); *Горять гори в намистечку жовтім, / У пацьорках краплин золотих. / Ой багатий тепер у нас жовтень / Скільки добра, достатків, утіх* (Ю. Боршош-Кум’ятський. Осінні акварелі, 120); *Молюся. / Миюся пацьорками рос, / І серце наново перепілкою / За скибами ребер* (Віра Вовк. Останні ватри, 344); **Пацьорки** снігу улискувалися, як збіжжя на току – охайними купами вкрили пришиклі хати і увесь зарінок (В. Шкурган. Не перший раз, 208); // у порівн. Тут ходить сторожка, мов вухо оленя, тиша, і Юстині навіть здається, що в оцій перевозданій колісці вона чує, як скроплює землю, ніби скляними **пацьорками** засіває студена вже, серпнева роса, як ростуть-буравлять загостреними капелюшками пласти поруділого моху червоні козарі – веселі табунці грибів <...> (Р. Федорів. Весільні ворота, 254); // образн. *Масниці, дійниці, бербениці / Співають пастушим рогом, / Щоб розсипався сміх пацьорками.* / У грандах – мальовані скрині, / В легенди розписані печі (Віра Вовк. Черемош, 241).

ПАЦЬОРКИ, ПАЦЕРКИ, ПАЦИРКИ, ПАЦІРКИ тільки у мн., етн. Намисто з бісеру. І запаску, золотом перетикану, і фустку шовкову, а **пацьорків** то нанесли тільки, що “корову би стало прикрасити...” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 18); *Гадав-ем, що і всередині, під червоною хусткою, під навішеними на шию герданами і пацьорками, під сріблом прикрас усе таке файне і миле, як зверху. А воно цілком інакше* (М. Яновський. Гірське серце, 162); *На місячнім світлі, як на долоні, ясно й різко видніються заводини, улискуються раді і всміхнуті дівочі й діточі лиця, очі, зуби; пацьорки, коралі з білими сороківцями, жовтими церковними медаліками на дівочій й жіночій шії...* (М. Павлик. Вихора, 195); – *Добре, що я не пустила їх до того дерев’яного чомайданчика, що під куферком спретаний. Там є шос і знимок, і бабині згарди з пацьорками,*

і паперів за контрибуцію та за позики... (В. Шкурган. Барабулі, 76); *У призахідному сонці вони дивно відсвічували і переливалися черленими зблисками, неначе то сонячне проміння позастигало в дорогах пацьорках* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 18); *А я, свиня, хоч би разок пацьорків приставав для неї...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 216); *Були прегарні хустки та безліч різнокольорових пацьорків* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем. 217); *Ішла Дзвінка до церкви. Вже не дівка, але і не жінка, бо за вдівцем! І, певне, зурочила, збридила собі старого. І вдавала з себе дівку. Сміявся Довбуш, що мала на карку такий тягар коралів і пацьорок, що несла все те, як молода кобила хомут* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 71); *Як похарчували, Параска випросила у дьиді банку, й пішла в читальняну крамницю, бо чула, що привезли з Косова пацерики й хотіла купити кілька силянок* (М. Козоріс. Черногора говорить, 56); *Обзираєт вуставки, ловит за запаски, за пацерики, за фустку, уже так коло неї ходит, ек когут коло курки, і так си на ню дивит, екби зроду ше жінки не видів* (О. Манчук. Француз, 36); *А пацерики на шиях, то одним блиском блистіли до сонця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 249); *Туман спадає на полонину росами, і вони грають на сонці багатими барвами, виблискують дорогоцінними бісеринками, хоч збирай їх дівчатам на пацерики* (Я. Стецюк. Крутий плай, 50); // у порівн. *Гей пацьорки, зсилюють вояки газдівських коників, доють корови і вівці, ріжуть воли й телиці, варять собі м’яса та розвалюють мідяними кітлами горни над гуцульськими печами* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 150).

ПАЦЬОРКОВАНІЙ Вишитий пацьорками. *Рукави пацьорковані / Гердани, що над бровами, / Вже для мене / мальовані сні. / Я конем та підкованим / Золотими підкованими / Почвалала в далекі світи* (Віра Вовк. Золоті підкови, 71).

ПАЦЬОРОЧКА 1. Зменш.-пестл. до **пацьорка**; намистинка. *Е – то не простий дорінничок був! Брат Анничин, що у Космачі сидить, канцер був до таких роботий: таке*

вдасть, як схоче, що вже раз. А над цим дорінником сидів був щось місяців чотири – але ж бо й виробив! Хоч би королівна сама несла паску до церкви у сім дорінничку, то би си не повстидала! То вже ті був вищевкований, та **пацьборочками** побиваний мудро, та й це раз мудро (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46).

2. Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує **пацьорку**. Через інішість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. <...> граблі, щіточки, гребінчики, топіріці, рискалики, човники, боклажки, решітка, скрині, попружечки, ретізки, бесаги, ключі, **пацьборочки**, берівочки, кожушки, порошниця, парасолі, образки, хусточки, шнурки, миски, хатка, віконця, стовпи, жолобець, церквівки, монастирі, дзвінички, <...> (Т. Прохасько. Непрості, 46).

ПАЦЯ див. ПАЦЄ

ПАЧКАР Той, хто займається контрабандою; контрабандист. – А ти захотів, щоби стражники з жандармами до Черемоша виливали “румунку”, як відберуть від таких **пачкарів**, як ти? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 152); *Невдовзі над Тепличним потоком сільські стельмахи поставили для прибульця миту хату. “Грошовитий зайдеї, говіркували люди. – Відей, з пачкарів? А мо’, опришок якийсь сторонський?”* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 60); *«Пачкарі» або «шварцівники» – це контрабандисти* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ПАША Місце випасання худоби; пасовище. *Ватаг пішов до свого колеги; він пасе воли сьогодні жолобом – це була кітловина між двома горами, по сусідству. Звичайно він пасе у джеморах, у гущавині з невисоких куців, де вола видно й він не може відблукатися. Але сьогодні перемінив **пашу*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 129).

ПЕК

♦ **пек їй (сму) щезла б (осина)** – уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось з побажанням позбутися когось, чогось, не мати з ним справи. – *Куди він уже не ходив лісами, яких*

*вертепів не бачив; цілу Черногору зійшов, але такого, як та глуш, куди його водить нечиста сила, – **пек їй, щезла б**, – не бачив на своєму віку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 215); *Тогда не меш мні перед людьми публічити, не меш мні колотити тим мсконьким русначьком, шо під плотом. Але скажеш: “Цес Митро твердий від мене, раз чоловік цес Митро!” Та й здоймеш пізьму з Митра та й не меш йго кованим євангелем по голові бити за то, шо в церкві відвернув рот від руки твоєї. **Пек сму, осина** – ци нам цего треба було? Але ек ти мені таздиню споганив, то ти в мене не піп, не чоловік* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135).

♦ **пек йому** – евф., міф. Чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: *дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, **пек йому**, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюд, інклюдник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ПЕКАТИ Говорити “пек”, виражаючи досаду, незадоволення, прокляття при бажанні відвернути що-небудь, позбутися когось, чогось. *Вони не називали його боязко той, не хрестились при згадці про нього, не **пекали**, аби щез, аби відчепився, а носили в собі, як шкаралуца носить горіх, як брунька – лист* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 256).

ПЕКЛО

♦ **тай горів бес у пеклі** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання страждати в пеклі. *У деяких селах на Гуцульщині замість заклясти: <...> **Тай горів бес у пеклі**”, батькували чарівним словечком: “Будувавбисси!”* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було, 27).

ПЕКУН 1. евф., міф. Чорт. *Бо вірила, шо йго душа ни даласи ймити ничістий силі в руки, тай через то **пекуні** тої ночі, то так си розсідали та збиткували над світом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 423); *Він [чорт], як ніхто, має так багато*

імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, **пекун**, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюд, інклюдник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

◇ **пекун** (когось) **не пірве** – нічого не станеться. Таки штири голови воску треба взяти. Дідич з чиншем пожде, **пекун** його **не пірве**. Ає (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 13).

2. **перен**. Про підлу, підступну, непорядну людину. – *Вкарайте дідича, а не її, бідашку. Він, одноокий **пекун**, вже не одну так блудом пустив* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 336); *Та хто ж би то був між нам инчий подієти, єк ни ототи два **пекун**и, шо генде си з нас регочют, тай шє, навкірки нам, гордо вибуркуют из своїх пістолєт», – злементувавси Ботик, єк уздрів оперед ватерником Шкіндю з Довгим тай розмахуючі бартков у руці, зачєв си рвати д'ним до бійки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 252).

ПЕНЬ

◇ **на пни в'єнути** – про людину, у якої різко погіршується стан здоров'я. *Привіз-сми, проше пана дохторя, Митра Пасемкового, бо хоче від нас утікати. – Я не знаю жадного Митра, що він за один? Таже тот Митро, шо у вашого тєстя при трачці робит, то шос му сталоси, шо аді на пни в'єне* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 75).

ПЕНЬГАТИ Двигати понад силу, з трудом щось підносити, піднімати. *Майстри возились з Грицишиною хатою кілька днів. <...>. Коли б був господар, то допомагав би підтягнути. А так самі – “пєньгали”* (М. Яновський. Грицишина хата, 265).

ПЕРВАК Перша дитина у сім'ї. *Він уродився тишим, делікатним, так з панської ложі, **перваком** і одинаком, і родичі, котрі довший час були бездітні, тулюлькали, пєстили і дозирали його, як ока в голові* (М. Павлик. Вихора, 218).

ПЕРВИЙ Двоюрідний. *Після закінчення промови **первий** брат Курика – Дмитро*

Угрин підніс офіцерові хліб-сіль на вишитому рушникові з пришипленим прапорцем, тканим синьо-жовтою волічкою (М. Матіос. Солодка Даруся, 129); *Не раз я дивувалася такому великому числу своїх братів і сестер. Рідних. Бо були ще двоюрідні, **перві*** (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було, 82).

ПЕРВІСНИК Те саме, що **первак**. *Нираз собі гадала, шо то він тимунь йкийєс такий дивний удавси, шо був **первісником**, а через тото між видіти навіть й «того» – зчєз би* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

ПЕРГА Білувата, пухирчаста маса на поверхні сироватки під час її підігріву; шумовиння. *Єк вергла в кітлі жинтиця **пергу**, тогди всипав в жинтичку солодкого молока* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339); // образн. *По отій **перзі** на небі видко, шо у облаках високо є буря й вна борзо, за день-два, приженєт до нас слоту», – сказав дідо, тикаючи д'горі палцем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

ПЕРЕБАНОВАНИЙ дісприкм. Який багато пережив жури, суму, горя. – *Таке молоде, гей весна яра, а таке жалісливе, таке переболєне та **перебанованє!*** (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т.1, 276).

ПЕРЕБАЧАТИ, ПЕРЕБАЧЄСТИ Пробачати. – *Перебачайте мені. Я такого не сподівалася,– підсувала миску ближче* (М. Яновський. Грицишина хата, 267); *“Перебачєйте... даруйте... Прошу вібачити на цим слові... Шєнуючи ваш гонір...” Навіть “шєнуючи слухи ваші”... Всіма цими й ще безконечним числом усяких інших формулок гуцул перєсипає свою бесіду не тільки з ким вищим себе, а й з рівним* (Г. Хоткевич. Довбуш, 84).

ПЕРЕБАЧЄСТИ див. **ПЕРЕБАЧАТИ**

ПЕРЕБАШНІ тільки у мн. Вибачливі. *Та як вони просили газдів, аби були **перебашні**, то задки відступали і в темній мряці щєзали* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 131).

ПЕРЕБАЮВАТИ Переповідати. <...> *непрості мусять знати, що оповідати. їм потрібні чийсь оповіді <...> то, що зна-*

ють, вони оповідають комусь іншому. але кому. Францискові, Анні, Лоці. Після того Франциск робить такі-то фільми, Анна будує такі-то будунки, які бають щось ще комусь. і ці хтось мають що **перебаювати** далі (Т. Прохасько. Непрості, 86).

ПЕРЕБЕРІЯ Одяг, призначений для перодягання. *І ще казала, що можете брати свою домашню переберію з Маланки, бо у нас на всіх одягу не вистачить* (М. Матіос. Нація, 45).

ПЕРЕБИГАТИ Змушувати кого-небудь повірити у щось, погодитися з ким-, чим-небудь; схилити до якогось рішення. *Йй лиш дотів було тежко перебігати ййго на свій стрій, доків ни висамувала ййго натуру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 435).

ПЕРЕБОЙОК Велика діжка, кадіб. // об-разн. *За третьою горою небо позіхає. Луна ййому вночі спати не давала, гранею ребра припікала, лице черленила. На горах припочивала, <...> гребенистими руками неба досягала. А її пухкі стопи – де перебійці, де газдів двори, де хліба оденки, де праця в чертогах* (Марко Черемшина. Село потерпас, т. 1, 121).

ПЕРЕБУТОК Перебування. – *А ек кажете, кумко, – ци в добрім перебутку цес день си опровадит? Це натяк на сварливий характер Василини, про неї-бо кажуть, що вона ні одного дня не може пробути без лайки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

ПЕРЕВЕРГТИСИ див. **ПЕРЕВЕРГТИ СІ**

ПЕРЕВЕРГТИ СІ, ПЕРЕВЕРГТИСИ міф. Перемінитися, перетворитися на кого-небудь іншого; набирати іншого вигляду. – *А чому ні? Ек прийшов-сми туди, а там мара стоїть така завелика, йк смерека. Так вогорит ід мені: “Дай око горівки, то те пушию за берфелов. А ні, то з’їм із калюхами зовсім...” Шо ту мені дісти, шо горівки не взев-сми... Перекрестивси – а вно сі перевергло у пса. Та й у того пса шіснаціт ніг, а в куждій нозі рот, а в нему сім зубів. То йк кланциет усіма тими зубами, то такого ми пуду дало...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 177); *Ййму вид того так дало пуду, шо аж воло-*

се ййму на голові встало, бо видразу впав на дорогу, шо то ни була ані Марічка, ані Мандрюкова молодиця, лиш були то нявки, зчезли би, шо переверглиси в тоту челідь, шо він на ню гадав, тай в самі полудне на Розійгри, вколисаного своїов дивнов музиков та замареного черівними голосами своїх посестриц, хотіли ййго вхопити з собов у ліси на свойого любаса (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 350).

ПЕРЕВЕРТЕНЬ-БОСОРКАНЯ етн., міф. Те саме, що **босорканя**; відьма. *Адже з підручників у них є тільки ййолоська граматики Гарайди, в шкільних читаннях тільки йй мови, шо про перевертнів-босоркань, повітруль, опирів, про шарканів – гадів з дванадцятьма головами* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 170).

ПЕРЕВЕРЦІ

◇ **світ йде переверци** – хто-небудь відчуває головокружіння від втоми, хвороби і т. ін. – *Взела я у Мошка двацять левів на клин та й далі до тої Відні, а то все нетрудний мене веде. То ек завів мні на ту шинирьку, то світ йшов переді мною переверци. Пани сидют навкруги мене та й регочутси, а мені світ колесом йде* (Марко Черемшина. Основи, т. 1, 92).

ПЕРЕВЕТИТИ Перевершити, перемогти у чомусь. [Восвод:] *Ба навіть / Жінки у них уміють стрільчти, / І не одна вже ўкого стрільця / Переветила навіть* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 343).

ПЕРЕВІДАТИ Док. до **перевідувати**; довідуватися. *Костюк упросив Иванчікову жінку, Єлену, аби пишла Риздвєних світків у перевідки на Жеб’є до церкви, перевідати мижси людьми книгині з таздівського роду для ййго сина, а для него у дім поредної таздині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212).

ПЕРЕВІДКИ тільки у мн. 1. Дія за знач. **перевідати**; довідування. *А ек би я йв твій хліб тай тебе сказив, то твій хліб би мене міг за то побити. Бо ану ек прийде до тазди злодій у перевідки провідати, ек шо де стоїт тай єкий там вхід у хату, ци він би йв перед крадіжев у того тазди в хаті? Ніколи*

в світі ни їв би, бо єк би попоїв хліба тай відтак обікрав того газду, то та злодійше-на мусіла би си визнати, бо хліб би побив (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 460).

2. **обряд.** Етап весільного обряду, на якому відповідні посланці вивідують можливість одруження на певній особі або можливу кандидатуру на одруження. *Ни дали їй довго дівочіти, бо навіть сам ватажко пушкарів – Юріштан из Стебних прислав у **перевідки** до Иванчіка своїх пислів, ци він би ни дав свою доньку за їго сина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 144); *Костюк упросив Иванчікову жінку, Єлену, аби пишла Риздвєних светків у **перевідки** на Жеб'є до церкви, перевідати мижи людьми книгині з газдівського роду для їго сина, а для него у дім поредної газдині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212);

ПЕРЕВІДНИК Прізвисько персонажа твору за його функціональною ознакою. *Ще Стефанік тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, **перевіднику**, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та ї поснули* (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ПЕРЕВІДУВАТИ Дізнаватися, довідуватися, розпитувати. *Я чув, що ти женишся, – бо я за тебе ув одно **перевідував**, от і випросився на 14 день на урльоп, щоб то в тебе погуляти вже та погуляти!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); *О, як же я за тобов **перевідував** – та дарма: пропав – як під землю впав!* (Ю. Федькович. Жовнярка, 337).

ПЕРЕВІДУВАТИСИ Те саме, що **перевідати**; довідуватися. *Одни вид одних **перевідувалиси**, єк за довго сидєт по хатах, бо по тім міркували, в їкий чес и їм си надієти коледників* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

ПЕРЕДДНІВОК, ПЕРЕДНОВОК Час перед урожаєм (звичайно голодний). *Він подарував гуцулам золоті гори, карав жупанів*

*і дуків, рятував голодних діток в **передднівок*** (Р. Андріяшик. Сторонець, 94); *– Нема!... а коли в мене було, тоді інакше говорив. Сам у хату просив. І хліб і колачі були, горівку сам приносив... Їсти нема що, **передновок!** Заробити нема де! і не годен вже!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 39).

ПЕРЕДНИЙ, ПЕРЕННИЙ Попередній. *Шо тут робити, думаємо собі, триціть лєвів – то не грейцір, ані два, а ми мали у паскуди вже **передний** довжок* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 102); *– А то, ади, завтра, на Юрія, по раз перший вівці си доят. Зара' молоко гледжуют, та роб'є будз, та несут до церкви разом з колачами **перенними*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 35).

ПЕРЕДНИЦЯ евф. Жіночий статевий орган. *Вїт сердився: – Накрий-ко, кумко, дівці задницю рубом, най ми не світит, єк ліхтарня! – Аби-с здоров, куме, – відсерджу-валася баба, – шо не гидуєш **передницев**, лиш задницев!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 178).

ПЕРЕДНОВОК див. **ПЕРЕДДНІВОК**

ПЕРЕДНУВАТИ Пережити день. *Але, єк трафиш на розумну, то молиши шо вечера до Бога, аби с завтрішний день у порядку **передував*** (О. Манчук. Челідина, 56).

ПЕРЕДОВОЖА Очільник, ватажок, верховода. *Я, бувало, був за **передовожу** мижі побратимами, єк ми дітвов шукали печерами чьортів, гадєчих пацирок та видєрали з гніздий іпаки, ворони та усеку галу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49); *Лиш ни треба було з Шкінді дурня робити, шо приїдєш до него на толоку за **передовожу** мижі косарів, бо він би собі був другого **передовожу** закликав, їх є доста, єк фой та листу. Але ти таки любиш брєхати, нислівний єс* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 373).

ПЕРЕДОМ присл. Наперед., попередньо. *А они були заручені з собою; бо там, знаєте, така уже установа, що два або і три роки **передом** собі слово дають, а відтак аж побираються* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 298); *Та й така ж чємна, Анничко,*

що-с хоть сказала мені **передом**, порадилась (М. Павлик. Вихора, 235).

ПЕРЕДРЄГНУТИ Перемерзнати, перестудитися. – *Пусте тобі, Юсипку, в голові! Таже то чоловік, віди, не з кременя, а вночи **передрегне** ті наскрізь. Раз лучилася дурничка, як сліпий курці дзерно, та й тото аби гріх, то як би то було? Аді, зажий здоров!* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 43).

ПЕРЕДТОГІД присл. Позаминулого року, позаторік. – *А! їго таке, що лиш го дес на дорозі найдут, тото тінь чоловіка. Але ше ми сегодни сьмішно, як собі нагадаю, як він **передтогид** на Бриндзейчинім весіллю вимінев був усі коновки, та й дали йому начінки й порцію горівки, а він завів гуцулскої: З тої гори два явори, межи ними чічка, / Бодай же ж мні смага втєла, що-с така маціцька* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112); *Сьогодні ж Юра з колядниками прийде. Він же тогид і **передтогид** ходив, то й цього року прийде...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 125); *До мене **передтогид** то ураз шандари ходили* (О. Манчук. Храм, 61).

ПЕРЕДТОГІДНИЙ Передминулорічний. *Бо то у нас, знаєте, як прийде екес сєто, то кожде, аді, вікігнет дес из кліти ракву **передтогидного** масла, такого лютого, що як би крішку єго поклав найпушишому коневи під фіст, то залетівби без попасу до Косова* (О. Манчук. Храм, 58); *Оці ж їздили, їздили, а пішла **передтогидного**, 1866 року, на Снятин зі Львова коля, то усе відразу урвалося всім* (М. Павлик. Вихора, 263); *– Яка ж бо ти дивна, Одокі! Таж у мене, Богу декувати, капуста це **передтогидня**... Солонина лунчина. Бужениці, не снала би си, це від покойного повна. За пите нема страху. Дудьо дасть за три десєтці до грошей* (Д. Харов'юк. Палагна, 536).

ПЕРЕДХАТА Подвір'я. // у порівн. <...> *я тебе кликав ци запрошеєв, шо ти приталабанив сегодне суда, як на свою **передхату**?* (В. Шкурган. Кашкет, 68).

ПЕРЕДЧЄРА присл. Позавчора. *Шо, ни віриши? Та аби я з цього місця ни встав, екишо неправду тобі отуткі зара' говорю. Я на-*

*віль би женивси! **Передчєра**! – Іке! Хоч цієї суботи* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, як то було, 22).

ПЕРЕДШЕ присл. Раніше, перед тим. *А дівоче око не довго дало на себе ждати. За кілька хвиль після появи Худана на скелі, Калина пристала до його грудей під тоюж самою смерекою, що й **передше**. Тепер уже Калина інакше відчувала поцілунки свого "Василя" як бувало. Вони були якісь щиріші і сміливіші до себе* (І. Березовський. Худан, 49); *– <...> А ось вам гроші, котрі ви дали **передше**, – говорив, витрясаючи з чєреса срібняки* (К. Малицька. Малий гуцулик, 18).

ПЕРЕДШИЙ Попередній. *У тім нестямнім страху штрик Сороканюків Юра на **передшу** дарабу, котра ще не розбилася цілком. Хапнув він, бідник, за керму, кермує-кермує щомога, б'є до берега та кричить не своїми голосами: – *Ловіть... ловіть... Братчики-соколики... бійтеся Бога... рятуйте... ловіть!* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547).*

ПЕРЕЄМ

♦ **і єм і перєєм** – на всі випадки життя. *Я одним / Однісінку лиш штучку знаю / Але зате у ню так уповаю, / Нєначе в мене вна – **і єм і перєєм*** (Ю. Федькович. Кіт і лис, 236).

ПЕРЕЄМЕЧКА Винагорода за знайдену річ. – *Так, ми стрічали, / З річки вибрали. / Та що нам буде / За **перєємечку**?* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 188).

ПЕРЕЖЄГНАТИ СИ Попрощатися. **Перєжєгнев си** Добуш [з опришками], каже Джемезі: *"То нас черівниця тото облутує..."* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 464).

ПЕРЕЖМАКУВАТИ Пережувати. *Де-котрий бадіка витягає із дзьобні люльку, витрясає з неї «мачку», **перєжмакує** її в устах, накладає знов у люльку і підходить до ватри за вугликом* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 87).

ПЕРЕЗДОГАНЯТИ Говорити навздогін. – *Мой, бре, таже то жоліб, то межи скалами, було йому патороч зробити, аби не налазив на села, каже один. – Рахувати, не-*

приятіль був у дирці, лиш було і заткати, – **перездоганяє** другий. – Так, гейби з керниці пив воду, лиш було погань забігчи та й трутити, – виводить третій (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140).

ПЕРЕИРСТИТИ Док. до **ирстити**; перехрестити. **Переирстив** він руков тому страву й пишов з нег надвір (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 64);

ПЕРЕІРСТИТИ СИ Зворотн. до **переирстити**. – От ік я на цес образ **си переирстив**, – не меш тої дівки брати, бо сми не на калаї свої маєтки збивав (Г. Хоткевич. Камінна душа, 103).

ПЕРЕКОЛІНКУВАТИ Проповзти на колінах. // образн. ...Дедем шос жите по-обертало, ек повінь ковбком: про-йшов гуки май-май по світах. Ші за цісаря пів-Європи **переколінкував** з карабіном. А за шо? Вернувси додому без “будьтездорови”, зато з кавалком італійського снаряда під ребрами і пригоршев вушиї у пазусі (В. Шкурган. Майте на увазі, 176).

ПЕРЕКОТ Нагромаджене в один ряд сіно з кількох ручок. Днинка горить, мушка брентить, пташка щечече, а челядь поскидала киптарики і запасочки на миглу під смерекою і в сорочках увихається, на личку палає, очима грає, пашиницю в **перекоти** мече (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 284).

ПЕРЕЛЕСНИК мед. Хвороба, недуга. Літною порою ходила Настя по горах та в лісах і корчах, збирала всіляке зілля й коріння, а відтак ходила по селах та ворожила жінкам і “помагала” їм від пристріту, від золотнику, від жовтачки, від **перелеснику**, від уроків і від усякої иньшої недуги (І. Березовський. Худан, 29); В першій хвилі це видалося їй неймовірним, одначе таки зараз додумалася, що про розлуку Каліни з “Василем” ніщо їй думати, бо колиб Василь покинув Каліну, то Каліна захорувалаб певне на “**перелесник**”, від котрого і примова рідко кому помагає (І. Березовський. Худан, 51).

ПЕРЕЛЕЧУВАТИ Перелітати. // образн. Бадіки й челядь повставали, гей опарені. За-

слонювали очі від сонця й зором **перелечували** всю дорогу (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 138).

ПЕРЕЛІТУВАТИ наст. Док. до **літувати**; забезпечити випасання худоби на **полонині** влітку. То такі багачі ув нашім ув селі? То бінний го обсапає, й сіно му зробит, і маржину **перелітує**, а ек узимі йди до багача, то він те у віконницю ме котюгов тровити (Г. Хоткевич. Камінна душа, 159); Їм приємно слухати такі слова: – Усі дякуємо вам, що **перелітували** файно віці, щоби-сте дочекали пасти віці нарік... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 272).

ПЕРЕМАГУЛИТИ Док. до **магулити** 2; підмовити, переманити на свій бік. Але хоть ек пудно обійшло її тото, шо він на ню фоснув, ек медвідь на котюгу, то однако вна тот свій гнів привалила в собі, перегнула, аби ни дражнити йго, бо доконче схотіла **перемагулити** йго, аби пишов на толоку до її брата Шкінді, бо Шкіндя на це її підпросив (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 372); Иванчик ни давси **перемагулити**, бо був прубен сам по собі, шо маєток нічо ни значіт против доброго життя мижси вінчєними, тай тимунь нарешиті ни побоевси отверто відповісти Юріштанови в очі, шо ни даст свою дівчену за йго сина, бо дівчєна ни хочєт за него йти, а він їх десєть ни маєт, аби силував йти за того, за кого їй нилюбо (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 153).

ПЕРЕМЕТА Піраміда. Ясна зброя в **перемєтах** / На сонічку світить (Ю. Федькович. Дезертир, 179).

ПЕРЕМЕТАТИ Док. до **метати**; перекинути. – Слухай шо, – розважливо радився Юрко Угляр з дружиною Юстиною, – може би то молоде сіно з подрі **перемєтати** в оборіжок, ади, на постеліні, тий шо собі маржинка вхопит, а старє на подрю? (В. Шкурган. Кашкет, 60).

ПЕРЕМИГЕРИТИ СЯ зруб. Різко, дорізно змінитися. Та то було б нічого, в двацятє один вжє пора, коби **ся** був лиш Иванові так світ не **перемигерив** (М. Дзюба. Укриті небом, 85).

ПЕРЕМІТКА Головний убір заміжньої жінки – виріб із білого домотканого полотна, який зав'язують навколо голови; намітка. Уна й на будні ходила по-святочному, то в голубім, довгім, червоно обираним кафтану і в **перемітці**, хоть цю ношу наші жінки вже давненько покинули (М. Павлик. Ребенщукі Тетяна, 40); **Перемітка** з чепчиком упали на плечі, жінка одним рухом кинула їх на лаву (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 107); Мовби за чимсь навіки утраченим зацеміло серце, коли побачив, як упала коло Горпинка дрібна й марна жіночка у полотняній **перемітці** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 48); **Війтова Марія та Власійчукова Єлена**, які були в матках, заложили їй білу **перемітку** на шию, схрестили на грудях та заткнули кінці за попружку (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 56); **Тай нічо йму й то ни помогло, шо у церкві оперед пристола при вінчіню він був приклекнув їй на полу гуглі коліном, аби над нев верхувати в усім, бо челідь навіть ни хотіла завивати її дотів у перемітку, доків ни помогла здоймити їй й у него вінок из шепки на йгого голові, аби цим допомогти їй верхувати в житю и над ним** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 247); **А коли буде дівчина молодичею, то носитиме на голові перемітку, та ще й хустиною перев'яже і кожух загорне, і на шию навішає всілякі намиста, хрестиків золотих та срібних монет – а це згардою зветься** (С. Пушик. Карпатське літо, 243); // у замовл. «**Света Покровонько, / покрій мою головоньку / Ск ни перемітков и рантухом, / то хоть пидраним раматом**» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 56); // у колом. **Сночі була дівчинонька – лелітка леліла, / А вже тепер до виводу перемітка біла** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 67); // у порівн. **Смереки білі-білі та стрункі, наче молодичі, закутані у перемітки, стояли як заворожені – і не ворохнулись** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 100); // образн. **А коли ранки та вечори починали завивати груні у молочні перемітки, а з верхів сходила осінь, підмальовуючи у різні кольори листи на деревах, тоді скочувалися з полонин доли** (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115).

ПЕРЕМІТОЧКА Зменш.-пестл. до **перемітка**. // у голосін. – **Котрі ж то віночки на голову ви нам клали, котрими-то переміточками ви нас накривали? Йкими онь словами ви до нас приговорите, йкими словами заплачете над нами? А йке ваше личько тихоньке, йкі ваші ручьки сухонькі! Нашо-сте си, ненько, грижіли чорними днями, нашо-сте си годували синими синцями?** (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 66).

ПЕРЕМІТУВАНИЙ Дієприкм. до **перемітувати**; перекинутий, переміщений. **А вид Благовішніня, то вже спали у перемітуваних кошерах на царинці, пид голим небом, так ек сп'ють на полонині, бо вни си рахували вид Благовішніня вже до полонини** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 112).

ПЕРЕМІТУВАТИ Перекидати. **І в чорній обідраній сорочці пізно вночі перемітувала Катерина ховзький гній з одного місця на друге не знати пощо, а потім з'їдала букату зимної кулеші і йшла з тим спати** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 112).

ПЕРЕМІТУВАТИСИ міф. Зворотн. до **перемітувати**; перекидатися, набирати іншого вигляду, подобі. **Тай та проклетя лісна, зчезла би від усіх добрих людей тай від тебе, сину, пудно си те опелюскала, бо ти си їй дуже вдав. Тай тимунь вна д'тобі ураз приходить тов чілідинов, на котру ти лиш погадаєш, бо вна, знаючі твої здохе, перемітуєтси так, ек ти собі того бажіш, бо лиш так те шиіре бешиіть проклетя любит** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 430).

ПЕРЕМОЦУВАТИ Пересилити, перемогти. // образн. **Він казав, шо кожного року на Стріченє зустрієтси літо из зимов. Міруютьси, котре котрого перемоцует** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 103).

ПЕРЕННИЙ див. **ПЕРЕДНИЙ**

ПЕРЕПАЧКОВУВАТИ Переносити, переправляти контрабандою. – **Той шинк бере мені житє. Хлопи перепачковують собі нічма румунку через ріку і не дивляться на мою кориму, а зеленюки мають горівки стільки, що можуть у ній купатися, а ти, Зельмане, плати, небоже, скарбові патент і податки і лови мухи, як який павук!** (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 206).

ПЕРЕПЕРЕДИТИ Випередити. *І не боронить місця му глядіти, / Де люди чисті, як ті божі діти, / І ще ся в школах того не навчили, / Як би і біса перепередили* (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 44).

ПЕРЕПІЧКА Невеликий хлібець, спечений напередодні, призначений для бідних за простибіг. *Повитягала менші паски на дору, повитягала перепічки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 45).

ПЕРЕПРЄСТАТИ Док. до **прєстати**; переховати. // образн. *Її ношя світа, / бо гнули безнадію / у леди перепрєстала / річка Ока* (В. Шкурган. Ривноваги нима!, 31).

ПЕРЕПУДЖЕНИЙ у знач. присудк. сл. Переляканий. – *Ну, ти й перепуджена! Може, я утну волосся, – смикнув себе за чуприну Іван, – щоб ти підкурилася?* (М. Дзюба. Укриті небом, 65); *Устелили корчугу пластом та фойов, сів Михайло на корчугу, поклав на коліна склимаковану фелегу, занесли мене лігма та поклали на корчугу, а голову на фелегу, прикрили джергою та Петрик пігнав коні. Переїхали почерез порташ, а я фурт бідкаюси та стогну. Люди дивлютси та такі перепуджені та лиш один на одного: – Цего везут у шпиталь, а нашого то кажут що вбило* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52).

ПЕРЕПУДИТИ Док. до **пуджети**; налякати. *Не йди, синку, – кажуть няня, – а то ще тебе собаки де нападуть та перепудя* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311); *У тот раз йкас біда пиднустріла була мене перепудити діда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 24).

ПЕРЕПУДИТИСИ, ПЕРЕПУДИТИСЯ Док. до **пуджетиси**; злякатися, налякатися. – *Мамо, а ек я Вам шош скажу, Ви не перепудитиси. – Йой, Ганнусьо, щоби я вже мала перепудитиси. Я готова готь уже стати перед Богом* (П. Федюк. Людина з того світу, 107); – *Як углядів того, так перепудився, що в мені душі не стало* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 346); – *На полонині кожному знайдеться діло. Аби не перепудився чого* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 35); – *Що жаби, – прищулився літній опришок,*

– *нечиста сила перепудиться* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 91).

ПЕРЕПУДИТИСЯ див. **ПЕРЕПУДИТИСИ**

ПЕРЕРАЗЛИВИЙ Пронизливий. *Олексі видно, що далі можна й усіх хлопців витратити. Тому він видав переразливий свист утечі. Відбиваючися й відстрілюючися, хлопці почали відступати, але трудно було, бо микулчинці насідали, беручи числом* (Г. Хоткевич. Довбуш, 346).

ПЕРЕРІКА Суперечка. *Уни мают на мене пізму з-позаць стрілецтва, але то була така маленька мижчи нами переріка, шо ни годилоси їм тепер через то робити ни лиш з мене, але й з цілого мого пропою такий страшний сміх. Шо ці люде їм винні?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 255).

ПЕРЕСИПАТИ Обновлювати, ремонтувати. *Правда, що у нас у горах навесні нема вже тільки кутання, як у полянищ чи, як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все-таки є: ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

ПЕРЕСКІЧКА, ПЕРЕСКІЧЬКА Місце, яким дикі звірята переходять із одного лісу або потоку до іншого. *Знав звірєчі переходи тай перескічки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 155); *Знав її [звірини] заходи, виходи, перескічьки й стоїшия* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 99).

ПЕРЕСКІЧЬКА див. **ПЕРЕСКІЧКА**

ПЕРЕСМОТРІЮВАТИ Переглядати. // образн. *Селом патрулі ввихаються й перетрясають хати скованих бадіків. Небезпечної речі шукають, усе перевертають, перезирають, гверами пересмотрюють* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 144).

ПЕРЕСТАНОК Зупинка, перерва у мовленні. *Микола, схилившись, говорить з перестанками* (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 185).

ПЕРЕСТАРШУВАТИ Взяти верх над кимось. *Нираз [баба] хотіла би була перестаршувати Іванчіка, лиш він ни такий то дуже поданчливий був, бо ни любив того*

вола, що його корова б'єт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ПЕРЕСТИГТИ Виявляти перевагу над ким-, чим-небудь у якомусь відношенні; перевершити. *Одно лиш то собі вперед вивговору: аби мені від вас ніякої перепони ані в яким-небудь ділі не було, що-небудь би я робив, бо і я собі примхований вдався – а може, ще і вашу Катрусю перестиг, коби здорова була!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 435).

ПЕРЕТРУЧУВАТИ Перештовхувати, перекочувати. // у порівн. – *Карби, карби!* – простогнала тяжко, мовби через горло важку, велику колоду *перетручувала* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 38).

ПЕРЕХІДКА наст. Ялова вівця. *Учора Григiр спостерiгав зворушено, як опришок лебедiв, як промовляв до овець, коли ватаг з маришевської полонини дозволив йому вибрати на зарiз пару *перехiдок** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 92).

ПЕРЕХІННИЙ Перехідний; поперечний. // у замовл., у порівн. *Та й аби я так не могла від Пилипка закежiти, iк *перехiнна* дорога та й не може си з морем спoїти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74).

ПЕРЕХРАМУВАТИ Відсвяткувати храм. *Як хочете красно *перехрамувати* храм, конечно виберiться в Дiдушкову Рiчку на Петра* (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 193).

ПЕРЕШІНКАТИ Позаціпати одяг; позав'язувати китиці. *А вiдтак *перешiнкали* Иванчика, а вiдтак переперезали, а вiдтак червоне яблучко в писану торбину поклали, а вiдтак плакали* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 234).

ПЕРЕШТРИКТИ Док. до *штрикати*; перестрибнути. *Дорога ледова, копели не кутi, а то лиш сюда та туда, носит на попереки санчитами, а вершик б'є – раз по вiдбiйницях, то по скалi. Спудив си господар та потег конi на бiк, а смерека ек вгараздила у вiдбiйницю, *перештрикла* та зависла над бердою* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

ПЕРЕЮДИТИ Перехитрити, перебрехати, обдурити. *На розiграх – це свято перед*

*Иваном, – не вiльно спати надворi, бо нявки ходьи та спiвають, а чоловiк у просонку учує i схопить си заспаний, вони его обманюють; вiн гадає, що то вправдива челядь, iде за нею лiсами, полями. Як заведе його у лiс, Юда його iме, обманит iще бiльше, *перейудит* його* (М. Римар. Білий слон, 86).

ПЕРИЛО Плоский камінь, дошка, на якій перуть білизну, одяг. // у порівн. *Ти кого б'єш? Мо-о-о», – крикнуло кiлька молодекiв, укриваючі Чяпарагу пласами барток по голови и перучi його далi бартками, ек прадником сорочку на *перилi*, кричели* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 235).

ПЕРІ міф. Міфічна істота в образі красивої жінки з крилами, що береже людей від злих духів. – *Перi* моя з-понад раю, свiте ясний, дочко мила, / Ци ти любиш звук шездари? (Ю. Федькович. Киртчали, 83).

ПЕРІШ присл. Спочатку, раніше. *Тай шо то нiби ти собі, пуравче, гадаєш, хоть би ми тебе й *перiш* зачєпили, ек ти нас? Шо би ти нам подiєв?» – сердито допитувавси Довгий (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 403); – *Йо, такі був покiйний чесним й поредним, не був фальшивим ані грама, але таких Бог заберає *перiш*, а пушиших лишєє на цiй грiшній земличцi шi на довгий чес* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 173).*

ПЕРЦЕ Маленьке перо, пір'їна. // у порівн. *Дрiбнота, та челiдь, та стариня – то все село. То лиш знак, де село було. Таке пус-те гнiздечко на шибеницi, як *перце*, хитатися буде, не заважить, не зашморкнеться* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135).

ПЕРЧИТИ перен. Здійснювати статевий акт (про цапа). *Пасучи вiвцi, бачила часто, як цап *перчить* козу або баран валує вiвцi, – все було так просто, природно, вiдколи свiт свiтом, що жадна нечиста думка не засмiтила йi серце* (М. Коцюбинський. Тiні забутих предкiв, 187).

ПЕРШЕ присл. Те саме, що *перiш*; спочатку. – *Мавро, чи вже справдiвсi такі, як ти *перше* казала?..* (О. Кобилянська. В недiлю рано зiлля копала..., 91).

ПЕРШИНА Перший раз. – *А як ви сходите з верху? – Або то *першина* нам* (А. Крушельницький. Рубають лiс, 361).

ПЕРШУНАР, ПЕРШУНАРЬ Лідер, верховода. *Ци свіжу лобаску привести, то я привів. Ци треба було чесом єкус виголясу за двері вимарикати з хати, то й це я потрафив, бо до усього був я у них першунар. Але за того був я у них и за першого їх побратима* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274); *То був чоловік! Лиш ту мав хєбу, шо був дуже упертий, страшно завзятий тай погано пізливий. Але... Гм... за того він був в усім першунарем на цілу нашу околицу...* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473); *А до співанок, то він завжди першунар був, бо він, прото, сам умів співанки складати, й то такі, шо їх усі любили слухати, переймати тай співати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71).

ПЕРШУНАРЬ див. ПЕРШУНАР

ПЕС

◇ **зійти на пси** – опуститися, втратити порядність. *І так водить, водить, аж поки не зійде на пси людина* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 58).

◇ **псові під хвіст** – нічого не варт, ні до чого; ніякого результату. *Сказати це чорним хлопцям – засміяли б. Бігме, й слухати б не хотіли. З такою радою – псові під хвіст. Ає!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 324).

◇ **пси бити** – виконувати найпростішу, примітивну роботу. *Робити не вмєє, хїба би пішов де за каменяра або пси бити; та й бо й, до того ще треба науки!* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 85).

◇ **ригав би пес** (ким-небудь; на щонебудь) – лайл. уживається як прокляття і виражає нищівну оцінку того, на кого спрямовано прокляття; цілковиту недовіру сказаному. – *Так ти отаман називаєшся, ригав би пес такими отаманами? Отаман? Шуму наробив! Гори усі підняв! Людей з десяти сел зігнав та по дорогах пороставляв – і то все для того, аби Марусякові в... надути!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 311); – *Пес би ригав на твої слова, гадино ти з-під їлового коріння. А зійди лиш суда – я ті висмикаю тоті косиці кошєчі, шо легіні по кориммах недовисмикали!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 72).

◇ **їли би** (кого-небудь) **пси у середу під четвер** – лайл. уживається як прокляття і виражає крайню межу незадоволення у ставленні до кого-небудь. – *Гой-га! Їли би таких вотаманів пси у середу під четвер. Марусяка як прислопило* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 292).

◇ **би вам пес у рот** – лайл. уживається як прокляття і виражає незадоволення тим, що кого-небудь необхідно годувати, утримувати. – *Так я мушу на вас усіх сама робити? Так я роби на вас на усіх, ...би вам пес у рот!..* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 116).

◇ **вашу псом маму іздохлим** – лайл. уживається як прокляття і виражає крайнє незадоволення діями, вчинками кого-небудь. – *А... вашу псом маму іздохлим!* – крикнув Марусяк і, забувши обережність, вистрілив з пістоля, але хибив. *Озватися на то ніхто не посмів, але бурчали собі під ніс щось не зовсім миле для отамана* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 290).

◇ **пси би вам губи лизали** – виражає насміхання над вигадкою, брехнею. *Але й наробив переполоху Юрина своєю з'явою в ратуші! – Ану, пани, пси би вам губи лизали, де тут опришків приймают та гостє добре? – мовив весело, хоч у самого аж душа затерпла* (В. Бабій. Остання коломийка, 33).

◇ **як на псі** – зневажл. дуже швидко. *Такого-м їй, брате, всипав парника, – ще за хлівом, опріч сіней, – що й десятий, відай, відтепер буде заказувати!.. Але не бійся, загоїтья їй, присхне, як на псі!..* (М. Павлик. Вихора, 258).

ПЕСЄ, ПЕСЯ 1. Щєня. – *Я пєсє звечора запер в оборозі, 'би не брєхало* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 82); *«Ади, і пєся вдивилося, що єм став калікою»* (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 9); // у порівн. *Але Олексій ни такий кваний був, ни так то борзо давси він перепросити, бо ни на того показав він панови свій знак, аби витак си изшилофостити опередь паном, єк то пєсє, шо ни розумієт, криз котру дирку йиму пролізти в плоту* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 161).

2. *перен., зневажл.* Про злу, жорстоку недобррозичливу і т. ін. людину. – *Такі грішні маєш діти!* – *Аєк, аєк, грішні, най повішеника відтинають, най радуютси.* – *Ей, **песета, песета**, кобих так дужий!* (Марко Черемшина. Дід, т. 1, 41).

ПЕСЕТКО Пестл. до **песс**. *Ба і сонця ще не видко / З-поза світа, з-поза хати, / – Хлопчик кличе на **песетко** / Та й ідуть обоє грати* (Ю. Федькович. Сироти, 90).

ПЕСІЙ Собачий. <...> залежно від рис. вони усекі – корові, кінцькі, коточі, **песії**, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекої живини, що из кожної живини уживає густ. це є гадєр, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. це є віжлун і віжлунка. але найголовніший – баїльник, примівник. *найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

♦ **песього батька син** – лайл. собачий вилупок. [Василь:] *А ви дрантогузи! Ви лихолатники! Ви дідоводи! Ви – песього батька сини!* Я вас буду вчити, як моїх приказів слухати!.. (Ю. Федькович. Як козам роги вправляють, 443).

ПЕСЯ див. **ПЕСС**

ПЕТАК див. **ПЕТЕК**

ПЕТЕК, ПЕТАК, ПЕТИК етн. Вид довгополого верхнього одягу з домотканого сукна для чоловіків і жінок. *Рипів на весь рот мов півень з прижмуреними очима. А позаду ціла весільна дружина. Стариня і гості у нових **петеках**, в крисанях і перах, у черлених гачах, а жінки в шовкових хустках, в цяцькованих китарах, в золотих та срібних запасах та в черлених постолах з делікатно викрученими носиками* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 22); *Від неї до попередньої стіни вмістилося розлоге ліжко, а над ним жердка, завішана ліжниками, кожухами, **петеками** та різним шматтям* (У. Самчук. Гори говорять!, 6); *Виджу, що ваш **петек** парує, ніби дим з нього йде, а коні мокрі, мов щури* (Р. Федорів. Жбан вина, 52); *Розвинув один звій сукна, відрубав шматок і приміряв до бабиних плечей. – Це тобі, бабко, від мене на **пета**. Але зле втяв* (Р. Єндик. Камінна душа, 157); *Невістка убрала діда швиденько*

*і верх китаря та чирчикового **петика** накиннула ще й сиву гуглю з чирчиковим ковніром і бовтицями* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 193); // образн. *На полонинах сріблилися вже осінні морози, а внизу берези капали золотом. Осінь була вже пізня, одна з тих гарних, погідних, гірських, що в полудне під берегом сонце ще **петек** з чоловіка здіймає, а вечер просить кожуха, бо Чорногора холодом дує* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 236); // образн. *Самітність. Холодна самітність, коли пуста земля ворожо настовбурчується скам'янілими смереками в злій запеклості, порожнє небо мертво єднається з землею, одягнувши на себе темносталевий **пета*** (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 94).

ПЕТЕЛЬКА Петля з міцної мотузки, якою носять сіно на плечах. *Сіно й солому носив вуйко навилками, бо на Светий вечер позаплетували вни з-перед ичь усі **петельки**, аби уліті ни видіти фиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 63).

ПЕТЕЧИНА, ПЕТИЧИНА Зношений **петек**. *Попід підрану сорочку, з розцінканою, як у кожного гуцула, пазухою, в подраній, пожовклій **петечині** наопашки і в старім, як світ, вовнянім чорнім головатім капелюху* (М. Павлик. Вихора, 195); // образн. *Тут ходив вечір – / Чорна **петичина** на плечі, / Але й тобі ніхто не перечить* (Т. Мельничук. Перепели, 123).

ПЕТЕМО Уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось, застереження не робити чогось недозволеного, поганого. – *Янцю! Куме! Лиш розум май!.. Не будь опелінком, **пете-мо*** (М. Павлик. Вихора, 184); – *Ані ми ся руш! – крикнули тато. – **Пете-мо**, аби вже не можна було мені й того, як другій жите беруть?* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 41); – *Та-бо то, каже, не можна розказати, та й таки нема що й розказувати! – **Пете-мо**, кажу, як же ж би це було? Ану-ко прочитай мені, що стоїть у книжці* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 83).

ПЕТИК див. **ПЕТЕК**

ПЕТИЧИНА див. **ПЕТЕЧИНА**

ПЕТЛИК Міцна груба мотузка з петлею. *А лагодилиси там, у того пана, робити стайню, та й стоєли налагоджені дуби, ланці, петлики – усечіна. Узели опришки найбиришого дуба, поклали на задню кічку від воза, примоцували ланцями. А Довбуш узев розігнав того та йк бовхне тим дубом у двері, а вни си розсочили. Прийшли на гору до пана, а Довбуш каже: “А шо, пане, будеш людей бити та аби вни кукурікали?”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 331).

ПЕТЛЬОВАНИЙ

♦ **петльований хліб** – хліб із петльованої муки, з борошна вищого гатунку. *А на столі, єк на храм, ей де, шо я кажу, – і на храм не найдеси так хоть би у найпершого тазди: око горівки, кусак солонини, петльований хліб; усе приніс!* (Марко Черемшина. Размати родила, т. 1, 46).

ПЕТРУШКА

♦ **дістати петрушки** – отримати прочухана. *ВОНА [Даруся] і за ксьондза колись дістала від тата доброї петрушки. А все через Маріїного Славка* (М. Матіос. Солодка Даруся, 21).

ПЕЦОВИЙ Який любить хатню роботу, допомагає жінці поратися в хаті. *Тай таки добре, діправди, видколи вуйко оженивси, то бабі полекисло, бо він був пецовий чьоловік. Любив таздівство, тай любив си крутити у хаті коло челіди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

ПЕЦУХ Чоловік, який любить хатню роботу, залюбки допомагає жінці поратися в хаті. *Из таким таздов ни сушит собі голов жінка из слугами по надвірю, бо це все доцотует добрий тазда сам. Дідо був инчеї натурі. Ни був пецух. Ни любив зрода кутати чілідинске кутанс. Ни мав ніколи чесу коло бабі сидіти у хаті* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100).

ПЕЧЕНІЖИНСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Печеніжин. *Пискливий вислав Федя того вперед. Додав му двох теж до-обріх хлопців – Харобара із Шешорів та Маковея нашого, печеніжинського, шо його брат сидит у верху, знаєш?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 101); *Відомий печеніжинський*

різьбяр Иван Семенюк показував мені місце, де стояла Довбушева хата (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 122).

ПЕЧЕНИЙ

♦ **печсна коломийка** – запальний, дуже швидкий танець. *Опришки кинулися до гуляння. Гуляли то повільної то “печсної” коломийки і так собі приспівували: “Тека наші молоденька, тека веселенька, / Та єк у тій Чьорногорі вода студененька”* (І. Березовський. Худан, 56).

ПЕЧНА Перегоріла глина з печі. *Увечер утївк він у дерев’єній мисці чеснику, змішеного из свинском, глоговим вуглєм й печінов з розібраної печі на старим бухнишо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57); // у замовл. *Вуглє та печіна най вам будет, а ни манна моїх коровок! Вид слїдив мої худїбки, Божеї росици – вам усім вуглє та печіна! Цур вам! Пек вам! Та осина вам усім* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 58); // у замовл., у порівн. *Відтак з-за пазухи виїняла зіжмакану калитку з волового міхура, висипала на стіл ворожїльні приправи: зубок часнику, грудочку пічної глини, вуглину і плескотень засохлої землі з відбитком звіриноного слїду <...> Потім кинула глину: – Аби-с тебе так нічого не ловилося, як не ловиться печі, аби тебе ніхто не урїк, як не можна урєкти сеї печіни...* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 333).

ПЕЧІНКА

♦ **вчепило б тебе за печінку** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання хвороби, страждань. – *Зараз горшком в голову кину... Берешия до роботи? – Та ти, шельмо, чого мене чїпаєшия? Вчепило б тебе за печінку! Ти кажеш, що ти тут газдиня, та що газда твій, то роби, аби тобі аж пальці облїзли. А мені не хочеться. Для мене й моєї дитини вистарчить* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 263).

ПЕЧІРА Печера. *А йкби хто гленув, – тоті гроші у череп’є си вбертают, печіра плитов си засуває, та й нема чоловікові єк виходити звідтїв...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 341).

П’ЄЛИНИ тільки у мн. Пристрій для розтягування шкіри. // у порівн. *Небо моло-*

ділоси ребинами молодод, ек піна на молоці, білевими хмарками, розп'єлованими по небі на всі боки, ек баранічя шкіра на **п'єлинах** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

П'ЄЛИТИСИ Тягнутись угору, намагаться що-небудь дістати, досягнути; спинається. // образн. *В очех краєвиди стрим'є: / то досвітні гори, то вечір. / Не скємишиси – / а доста є; / ой п'єлитси сотка на плєчі.* (В. Шкурган. У чуркалі мию лице <...>, 39).

П'ЄНЧІТИСИ Прикидатися п'яним. *Дідок ни п'єний був, але навмисне п'єнчівси тай чинивси, шо ни видит того великана, тай шо він йіго нічо ни обходить* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 180).

П'ЄТА

♦ **ни мати (чути)** (когось, щось) у п'єті; **в п'єті ни стоїт** – бути байдужим до когось або до чогось; не помічати, не звертати уваги, не боятися. *«А хоть и нам зараз й оттут перед вас покочю свої роги, то однако вам обом кажу, шо вас си ни бою, тай ни маю навіть и в п'єті, а ни токма в голові, ваші погрози»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210); *«Тай шо, шо два?! Ти гадаєши, шо може я си тебе напудила, ци шо?! Фе-е-дю! Та же я си тебе так бою, ек кіт лою! У п'єті те ни чую! Ади Фе-е-дю-ю-ю!»* – січучі кулаками, приступала шораз то близше д'нєму, кричєла (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 391); *А відтак зібгавси, тай у саме вухо шепотів Шкинди: «Дми', таже міні сночі на безпеку сказав Дарадуда, шо ек він лагодив на Иванчіка насланє, то йиму так показало, шо ми всі три ни маємо си шо боєти й за маково зерно Иванчікового обертину, ек він мет йіго робити протів ґєго насланя, бо тот всий йіго обертин и все йіго чініне протів нас та то все йіго мальфованє, то най нам и в п'єті ни стоїт, бо то все, шо Иванчік шош туда знаєт тай розумієт, то пустє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 366).

♦ **бога за пєти имити** – досягти чогось особливого, незвичного, вимріяного. *Вин гадає, шо ек слабому градус під плєчє покладєт тай шош там коло него поклацає, то ужє Бога за пєти имив* (О. Манчук. Дохторє, 68).

П'ЄТНИЦІ

♦ **сєта п'єтници** – свята п'ятниця (кожна п'ятниця в свідомості гуцулів є святою як уособлення Страсної П'ятниці, Христових страждань). – *Ой, не плач, Катєринко, бо я не знаю, шо си зроб'ю. Та й чоґо плачєши? Присєгаю ті на сєту п'єтницию, шо не буду з ніким жити, лиш з тобов, лиш тебе візьму за жінку. Най лиш троха передурієт дєдє, та й я тоґди му своє скажу. А йк не схочє, – дідько бєри їх з їх гараздами. Маю руки, маю здоров'є – йкос будє* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 102).

ПЄЦ Піч, топка локомотива. *Люди гаркотєт, пєц від колії свишиєт, а мені аж си у голові закрутило від того гамору* (О. Манчук. Француз, 34).

ПЄЦОВЕ субст. Вид податку. – *Від сьєґоднішнього днє – першого травнє 1743 року – вірні піддані пані своєї повинні за те, шо в своїх печах спалюють її ліс, сплачувати їй щорічно по півдुकата з печі. Дань ця називатись будє пєцове* (В. Гжицький. Опришки, 12).

ПЄШНУВАТИ наст. Робити рогатій худобі знак на рогах. *Один газда митить свої вівці стрівкою, другий розколєє вухо раз або двічі, третій засилєє дрїт або волічку – всякий позначає по-іншому, і все цє знає ватаґ. А рогату худобу то вжє “пєшнуют”, кладучи який знак на роги. Той випалить який номер, той ініціали свого порєкла, той волос дьогтем вимажє. Усякі є “знаменєта” – і всіх їх мусить нам'ятати ватаґ* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135).

ПИВКА Футбол. – *...Колис у школі я мав бути битим через ґєго опуда: ми на перєвах витворєли трохи – ади грали у пивку, і я нехотічи розбив віконцє <...>* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

ПИВНЕ у знач. ім. Те, що п'єтьєся. *Ми, гуцули, нічоґо не лисмо й не розливаємо, ми все сиплємо й розсипаємо навіть рідкє, текучє, пивнє: молоко, воду, горілку: “Та куда так баґато міні сиплєш! Бу-дє-будє! Хочіши, аби я такі гєт уп'їнів тай валєвси отуда попід плєтами!”* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

ПИГИЧИТИ *зневажл.* Грати (на скрипці). Бувало, *нираз, ек звівалиси буйні вітри й смутно співали тужним шумом у лісі верх скали, то міні си причювало, шо у тій печері «він», изчез би, пугичіт у скрипку до співанок галасливим вітрам* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

ПІДВАТАЖОК Помічник **ватажка**. *Але шо він був дуже хетрий чоловік, то умів си підхліб'єти ватажкови, тай тимунь ватажко йго любив тай зробив підватажком* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 152).

ПІДВЕРГТИ Док. до **вергати** 1; підкинути. *А витак, коли я шукаючі голову собі мало ни втру, то той підверже мені вкрадене* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 37).

ПІДГУЛИТИ Док. до **гулити** 2; підговорити, підмовити. *Тогди старий здогадувавси, шо сина або опришки з собов підгулили, або хтос йго убив, тай так дес приметав ломом у шкрепітю, шо й ворон йго кости туду ни найдет, а ни то чоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165).

ПІДИКАЛО Слуга, служка. *Юрішко вже бірше не палив у грубах тай вже ни був бірше панским посмітюхом, бідним підикалом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 148); *По йкімос чесі Гердлічка приймив собі ніби-то на підикала бідньєного молодєчка из Стебних Юрія Павличука, шо усі йго звали Юрішком, а витак, ек він си май убрав у піре, то призвали йго Юріштаном* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 146).

ПІДКРИНТА Прізвисько персонажа твору за назвою присілка, з якого він родом. *А сам сердився, якщо мама замість: "Николко, мій, любий та добрий! Бідашко солодєнька!" – клала руки в боки, з нахилом трохи вперед, й кидала йому прямо межі його очі: юзик, рипи, сплюєнка, вусач, підкринта, карлик, валюга, курвар, любаскун* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 131).

ПІДМАГУЛИТИ Док. до **магулити**; те саме, що **підгулити**; підговорити, підмовити. *Уни [опришки] йго підмагулили з собов*

у товариство (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165).

ПІДМЕТ Обгороджені грядки близько хати (перев. під капусту). *Баба за хатов на старим бухнишо обзерала капусту на підметі та казала міні, шо капусту будет чес рубати аж опередь Покрів, бо вид Головосік уна саме лишень зачінаєтси добре зивати у головки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53).

ПІДНИГТИ див. **ПІДНИГТИ**

ПІДНУСТРИТИ Док. до **нустрити**; захопити, спонукнути до чогось. *У тот раз йкас біда піднустрила була мене перепудити діда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24).

ПІДОЙМА див. **ПІДОЙМА**

ПІДПЛИТНИК, ПІДПЛИТНИК *євф., міф.* Чорт, дідько. *«Та ци я, хло', ни маю шо у свого дєдика їсти, ци, може, я икийс підплитник, ни дай то Боже, аби ця сукритиця так погано на мнє сукритила? Ой ні, декувати Богу», – погадав я собі видразу, – «я таздивска дитина. Маю си де діти у свої старині. Ослобожу ти, нинависнице, хату. Й будь здорова ни скажу, бо ни варт ти це слово казати, остудо остудна»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46); *– Це знашино, брачіки, шо він не при розумі, – додав другий. – Таки нічо інше, лиш підплитник уліз у него та й решта, – прикинув третій* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 52).

ПІДФАТИТИ *перен.* Дістати яку-небудь хворобу. *– Так можна підфатити собі икус простуду* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 23).

ПІДФОСТИНА див. **ПІДФОСТИНА**

ПІДХЛІБ'ЄТИ СИ Підлещуватися. *Але шо він був дуже хетрий чоловік, то умів си підхліб'єти ватажкови, тай тимунь ватажко йго любив тай зробив підватажком* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 152).

ПІДШТРИКТИ Підскочити, підстрибнути. *«Раз ти кажу – ціхо будь, бо зараз вилетєт ти оттоти клонцулі з хавок туду, куда ни треба. Ціхо!» – то й я аж під-*

штрик зострахе на припічку (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ПИЗДСК вульг. Старий червивий гриб. *А якщо у пакетику, до того ж обірваному, з однією ручкою, дві сиріжки, одна з яких замаскована гадерька – отруйна бліда поганка, жменя лисичок, пів обгризеного боровика, яким білка, глумлячись, з дупла кинула тобі в чоло, і один пиздск – старезний гриб, із чорною ряскою й білими на півпалець черв'яками, то мимоволі починаєш задрити тому харкотливому Комбі, сусідові згори, який у дитинстві їв жменями свої гивенця, від того й грибар тепер від народження* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144).

ПИЗМА див. **ПИЗЬМА**

ПИЗНАЧНО у знач. присудк. сл. Зрозуміло; видно. *Пизначно* було видразу, що Миколай поредно потрес своїов сідов бородов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62); *По бесіди було пизначно*, що то був ни простий дідок (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173); *Було пизначно* свету Покрову, Суса Христа на хресті, светого Петра з ключами вид літа у руці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27).

ПИЗЬМА див. **ПИЗЬМА**

ПИЗЬМАЧ Розгнівана на когось людина; ворог. *І хоч як уже просив Химчек кума нікому не говорити, але вже якось так воно вийшло, що скоро о тім знало ціле село. Сміху було доста, але більше заочі: кому охота наживати собі непримиримого пизьмача? Сунет ті у калюхи під темний вечір, та й шо у тім доброго?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 229).

ПИЛИТИ Різати, пиляти. *Два пилили, два корували, він мав суччя стинати, гладити дерево, то, май, легша робота, то звичайно чемше який молодик, хлопчище, але в першій партії ставав до цієї роботи Николай, а тепер на його місце він, Василь* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); // образн. *Жінки не притакували майстрові, лиш за сиротами мовчки уступалися, а Глаш підніс скривлене лице і виливав свій жаль, як гать крізь прірву. – Ви, любетка, не пилит мого серця, бо я вже спилений. Єк-сми свою таздиню поклав на лавицу, то моя мірка пе-*

ревершена, більше ані писнути не сьмію. Але я вам скажу, аби-сте мні не судили (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 67).

ПИЛКІЙ Палкий, влюбливий. *Був [Иванчік] пилкої вдачі, кортіло йго й з чюжесв чілідинов нираз у воросі си набути* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ПИЛУВАТИ 1. Спішити, робити щось швидко. – *Що ти так квапишся, пилуєш, Продане, – запитав тато, – ці плоти би це держалися бог знає доки, хоть я їх городив так, як-єм був парубком!* (М. Павлик. Вихора, 201).

2. Квапити, підганяти когось. *Коби ще оцей грунь, що за потопом, та ще один – та й будемо на місці. Держися, Марічко, бо з горища небезпечно сходити. – Пилуй, пилуй, Николайку! – заговорила до нього Марічка, як до найцирішої для себе душі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 374); *Щоб встигнути поправити огорожу, де вона повалилася, підганяв себе: “Пилуй, чоловіче! Ніхто за тебе не поладить. Зроблю, аби не дорікала”* (М. Яновський. Гірське серце, 73); – *Бери, орлику пишній, трохи кулеші та бриндзи на закуску та пилуй, біжи д'дарабі. О-о, води отік ще більшає. Дозирай, як можеш, ще хоч цю, ненадійно-прикру ніч. Завтра чий-чий вода впаде, а ріка стягнєся у свої береги* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545); *Поставив на своїм і дігнав аж у долині над рікою. – Добрий вечір, жінки! Алеж то пилуєте!... – Та як не пилувати, коли ніч захопила – каже жінка з полекшою, коли побачила Олексу з терхом* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 16).

ПИЛУВАТИСИ, ПИЛУВАТИСЯ Спішитися, поспішати. – *Я бих з радної душі, кумочку, пішов, але тото біда, шо пилуюси, бо пан жде у коршмі* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 97); – *Я тобі лиш набилю, – каже пастушок, – бо пилуюся йти пасти худобу, а ти вже собі доходи: в того чоловіка, що бив тебе, – великі, як у страха, очі, добра рука, а ще ліпший розум* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 87).

ПИЛУВАТИСЯ див. **ПИЛУВАТИСИ**

ПИМШЕ див. **ПИМШЕ**

ПИПА¹ *дит.* Дитяча пляшечка з соскою для пиття. *Дитина вкотре брала свою пляшечку з пипкою, бігла до стола, хапалася за пілку матеріної спідниці, що звисала <...> і голосно просила: – Мам, ма-а-амо, вставай! Дай мені моня у пипу!* (М. Дзюба. Укриті небом, 7).

ПИПА² див. **ППА**

ПИПКА 1. Чубук люльки. *А не було би й так, панунцю?! – каже цей, гордо задравши вгору голову, поправляючи вуса, ніби до поцілунку, і пахкаючи просто їм в лице димом із білої порцелянової люльки з червоним малюнком – панночкою напереді, на довгій м'якій пипці, котра, ніби гадина вилася, як і куди тільки захотів Продан, повертаючи черепом* (М. Павлик. Вихора, 232).

2. Гумова трубочка у формі соска на пляшечці, яку дають смоктати немовляті. *Дитина вкотре брала свою пляшечку з пипкою, бігла до стола, хапалася за пілку матеріної спідниці, що звисала <...> і голосно просила: – Мам, ма-а-амо, вставай! Дай мені моня у пипу!* (М. Дзюба. Укриті небом, 7).

ПИРГА Собака. *Пирга лютю сприсідала зразу на мене, але ек уздріла, йкий я маю вітер вид неї у кілю, то трошки ми попустила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); *Зате по присадибах бігають й гавкають, подеколи на людей присідають, кусають за литки, ловлять за ноги, латрають, виють, завивають, гризуть й загризають, гаркають й гарче, а подеколи – скавуле: гайди, пси, псета, пирги, борюхи, гайдета, шені, шінета, котюги, котюжета* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 142); // у порівн. *Дідо, ек роздражнена пирга, жесно на мене визвіривси приїденими зубами: «Ігій на те, ек я си верг. Пек ти та осина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24); // у порівн. *Тай так, ек потайна пирга, шо спереду ластитси, а заду потай ловит, зачела си баба д'міні ув очі ластити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47); // у порівн. – *Та ти, доне моя, було взяти вперед букорію і задушити мене як пиргу, нехай би я собі з чистим лицем ляг газдечки на лаві. – А тоді роби собі, що хочеш, щоби тільки мої очі не бачили та й вуха не чули* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 88).

ПИРІГ Вареник. *На Пушишине варили в діда дуже масно й багато усекої їди: голубці, юшку, пирогои, студенец, бануж, масло, ейця, молошну кашу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107); *А поглянь на вашу траву, то у вас і пирогои, і голубці, і хліб, і калачі, і булки, і всяка всячина є* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 211).

ПИСАЛЬЦЕ *етн.* Інструмент для розмальовування писанок. – *Світ, як писанка, – сказала верховинка. Не мальоване яйце, а писанка. Не пензель, не олівець, не пристрій для розмальовування яєць, а писальце* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

ПИСАНИЙ Оздоблений узором, орнаментом. *Зав'язала коновочку у писану вовнену тайстрину й подала її вуйкови, шо йшов до церкви, наколи днина, по водичу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 94); *Різблена скриня – писана скриня* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 189); *Для хліба й за хліб творили майстри писані столи* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 188).

ПИСАНКА *етн.* Розписане орнаментом за особливою технологією великоднє яйце. *Але зате, як привчилася трохи [Маруся] – дивувала усіх своїми писанками* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 40); *Катерина рихтувалася малювати писанки* (М. Яновський. Косиці на писанках, 89); – *Хто писанки качати? – Покажи свої* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 32); *А то куди не глянеш – усуди паски, писанки, бужениці та ковбаси-метрівки, ек гаде лежат* (О. Манчук. Великдень, 72); *Аридник, изчез би, из своїми слугами, ничістов силов виразу тогди изгладит наш нарід из лица земні, ек лиш ми залишимо писанки писати, ек перестанут діти на вогники ходити гріти діда оперед Великоднем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 72); – *То мені лише здається, чи ти справді згідна зі мною, що цього року у нашому селі таки буде справжній Великдень: свячена паска, галунки та писанки, а в церкві урочисто злине “Христос Воскрес!”, і ударить святково дзвін?* (М. Дзюба. Укриті небом, 119); *Карб естетичний лежав на всьому, що оточувало тебе, все несло на собі знаки творчості: і колиска, в якій тебе колисали, і піч кахляна,*

і різьблена ложка з дерев'яним кілечком, і мамині **писанки**, підвішені на ниточках попід мисником... (О. Гончар. Циклон, 209); *Вмить пригадалися оті чудові **писанки**, які подарувала [Катерина] йому сьогодні* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 36); *Із свяченої кукурудзи вінок, / Із видутих **писанок** разок* (Віра Вовк. Баляда про упиря, 221); *На ґрунку, / повному орліх прелюдій, / Дивилася хата у далеч – віки, / Жила там горянка, захоплена в будень. / Писала свої золоті **писанки*** (М. Пилатюк. Писанка співає, 21); *Уві сні щойно товклося повно галасливих людей, щось наче гуцульський хор чи театр. Вони викрали в нього з кишені **писанку**, всю в оранжєвих звіздах та хрестах, і відмовлялись її повернути* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 366); *У Ялівця діяла невеличка галерея. Її власник, Лоці з Берегасу, знався з добрими художниками – Мункачі, Устияновичем, Копистинським. Романчука він завів до Федьковича, а Водзицькій (значно пізніше, вже як та вернулася з Парижа від Сулоаги) зробив кілька фотоекзів для “Дівчини за виготовленням **писанок**”* (Т. Прохасько. Непрості, 49); *Є газдиня – їй немає вдома: / Очі й руки – лиш коло **писанки*** (О. Слоньовська. Підіпре чимось двері в хаті, 71); // у порівн. – *Та чо', можна, – опам'ятався їй почервонів. – Ти така файна, як **писанка**. І красно співаєш...* (Р. Федорів. Жбан вина, 64); // у порівн. *Ой нахлопало стільки веселого / В мої ночви, як **писанка**, писані* (Т. Мельничук. Хвилина, 104); // у порівн. *завертай мене боже додому / там дівчата як **писанки** гарні / там лубка на огризку лубкому / намалюю під муром каварні* (І. Андрусак. Пам'яті Івана Косинина, 79); // у порівн. *А ви, Миколо, будете мати. Я знаю, з ким маю справу. Ви думаєте, що мені не достає керонів? Коби я стільки щасливих років прожив, скільки їх до мене пхається. Ой, ой. І Дзємюк, і Зеленчук, і... ну що я буду їх всіх перераховувати?.. Є їх скільки хочете... Але нащо мені таких паршивих керонів? У мене бутин як **писанка** і я хочу мати годного керона, бізівного газду* (М. Козоріс. Черногора говорить, 100); // у благослов., у порівн. *Аби-сте, чесні газди, першу доньку в добрий час віддали та в добрі діждали і трьом він-*

*ка благословити і онуків діждати, бо маєте доньок, як **писанок** файних* (М. Дзюба. Укриті небом, 32); // образн. *Навіщо мені любов? – Роса горить, / Лягає небо в перстень ставу, / І смерть малює чорні **писанки*** (Віра Вовк. Великий танок, 147); // образн. *Ти, **писанко**, мережана, яскрава, / Весною нам любов подарувала* (О. Василяшук. Писанка, 33); // образн. *Сниться **писанкам** / музика рук...* (М. Аронець. Сниться писанкам музика рук..., 16).

♦ **писати писанки** – розмальовувати візерунки на писанці. – *Пишуть ще **писанки** гуцули? – Пишуть ще **писанки**, – винувато видусив із горла* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 15); *Ци у живний вівторок у вечер палет возні на полях тай ци приносить Дідови в офіру кукуцик хліба й горшєтко води? Та й ци ходєт діти гріти Діда? Ци пишут **писанки**? Ци светєт паски?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130); *А тут іще, мов на біду, навчила Анниця **писанки писати**, – і Маруся ціла потонула в цій цікавій забаві* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 40).

♦ **як із писанкою носитися** – виявляти надмірну турботу, приділяти надто багато уваги чомусь незначному. *Коли повернувся зі Станіславава, де з ним, як із писанкою носилося панство, не було йому ради, такий гонористий став* (В. Бабій. Запродана душа, 19).

ПИСАНКАР, ПИСАНЧІР 1. *етн.* Той, що пише **писанки**. – *А файний був небіжчик **писанкар**, / таких нема уже у наших селах...* (Н. Попович. Писанка, 13).

2. Той, кому на Великдень дарують **писанки**. *Писанчірі, то цілий день на Великдень ходили коло хат за писанками. Повно їх приходило їй до Иванчіка. Давала їм писанки нівістка Єлена, бо то була її служба. Ниудному легіневи, то вона дала їй з любви файну писанку, але покрадомо, аби Лєсьо ни покїптив, шо вона з тим легінем була й ни чужа...* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 328).

ПИСАНКАРКА, ПИСАНЧАРКА *етн.* Жін. до **писанкар** 1. *А в **писанкарки** запалала ружа / У жмені, від натхнення золота* (Б. Радиш. Гуцульщина, 18); *Весь рід мовби зійшовся в тобі своєю творчою снагою, сво-*

їми піснями-співанками, дідуневим умінням вирізьблювати у дереві свої фантазії і маминим вишиванням на всі способи – то хрестиком, то низинкою, а надто ж отією красивою гладдю: по білому тлу ніжним плавким музикальним контуром... **Писанчарка**, вишивальниця, мамця сама вишила портрети Шевченка й Франка, і скільки Ярослава себе пам'ятає, висять вони в хаті під рушником... (О. Гончар. Циклон, 209).

ПИСАНОЧКА *етн.* Пестл. до писанка. // у порівн. Прийшла і сіла коло него вбрана, єк **писаночка** (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

ПИСАНЧАРКА *див.* ПИСАНКАРКА

ПИСАНЧІР *див.* ПИСАНКАР

ПИСАРИТЬ Писарювати, бути писарем. Одних виучують **писарить**, / А другі пнуться аж в попи; / А я лиш співанки на швару / Хотів посяти <...> (Ю. Федькович. Одних виучують писарить, 125).

ПИСАРКА *етн.* Те саме, що **писанкарка**. А дівки та челідь, котрим ше **писарки** ни повиписували писанки, гризлиси, шо коби через глоту зудалали вни їм на Великдень їх виписати, аби ни стати сміхом без писанок (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).

ПИСАТИ(СИ) Бути зареєстрованим, вписаним у якийсь документ. – Таже ти лумаря не маєш, ти **си** в нічім не **пишеш**. – Твій зеть **пишеш**, а ти ні, бо-с такий мав розум (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41).

ПИСКАВЕЦЬ *бот.* Поросинець (ахірофорус) одноkwітковий (Hurochaeris). І сіно пахне конюшиною, деревієм, перстачем, **пискавцем**, дідином, побородником, нечуйвітром і всіляким зелом, на яке ці гори багаті (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

ПИСКАТИЙ *зруб.* Пашекуватий, язикатий, гострий на язик. – Поцо ж бити? – Таку вже натуру маю. Лиш я не б'ю так, от пусто-дурно. Лиш єк **писката** дуже та на рот drankава. Але ж бо тогди й б'ю! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 94).

ПИСКІВКА Курка, яка несеться вперше. Казав, шо розказував йому головний мальфарь Олексій из Плоскої на Буковині, шо східної суботи єк би взяв перше єйце з-пид **писківки**, вимастив єйго вуглом й сам аби

си вмастив сажев тай то єйце аби поклав собі пид ліве плече й так аби пересидів голий за коеном на печі дев'ять день ни вмиваний, нївше й ни молічиси Богу, то висидів би «дев'ятьденника» – «єйго» изчез би (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

ПІСКУВАТИ *зруб.* Грубіянити, сперечатися, пашекувати. – То твоя хазяйка так **пискує**? – Ні, то економка (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 9).

ПІСОК *Рот.* – А де ж ти, кажу, видів, аби слуга бив у **писок** свого пана? (М. Павлик. Пропаший чоловік, 84).

◇ **розкрити писок** – *зруб.* грубо, нечемно відповідати; пашекувати. Чи чулись-те щось подібне?! За життя отця каноніка не насмілилася б **розкрити** так **писок**! (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 411).

◇ **заткати (затикати, заткнути, стулити) писок** – *зруб.* замовкнути; змушувати когось замовкнути. – **Заткай** бабі **писок** і попускай по трошки, як перестану лягти (Р. Єндик. Камінна душа, 158); – Одна чи не одна, а ти мені **писок** не **затикай**! (М. Дзюба. Укриті небом, 176); – Я наказую тобі, паскуднице, прибуду сторонсьька, помийнице корчмарсьька, **заткнути писок**, іменем Великого Рахмана наказую! – стукав кулаком суддя (Р. Федорів. Жбан вина, 212); – Хай Мариня **стулить писок**! Мариня робитиме те, що Марині скажуть! (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 142).

◇ **зробити з писка халяву** – не дотримати слова. – Мушу встарчитися в слові, бо я газда та й з **писка халяви** не **зроблю**, – говорив сам до себе... (М. Козоріс. Чорногора говорить, 30).

◇ **писок в пір'ї** – хто-небудь причетний до чогось ганебного, осудливого. Якщо ватажко візьме за жабри, неодмінно витрусить її [калитку]. Тоді ніяк не викрутишся, всім стане ясно, що і в нього **писок в пір'ї** (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 132).

◇ **хотів мати більше зиску, а дістав по писку** – про ситуацію, в якій хтось сам себе перемудрував, перехитрив – замість очікуваного результату отримав цілком протилежний. Коли бракувало розуму, Яць дото-

чував хитрiстю. Щоправда, часом чоловічий підконом сам себе перемудровував. Як оце з дешевою березівською сіллю: **хотів мати більше зиску, а дістав по писку** (Б. Загорулько. Чорногора, кн 2, 90).

ПИСТИНСЬКИЙ див. **ПІСТИНСЬКИЙ**

ПИСТОЛЬ див. **ПІСТОЛЬ**

ПИСЬМО Лист. [Василь:] *Ой де ж ти ся вибираєш, у який край, що до тебе ні **письма** написати, ні людьми переказати* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 185); *Прочитайте оце **письмо!** – Що я мав робити?* (Ю. Федькович. Дезертир, 193).

ПИШКА Олівець. *Але через хвилину він проганяв від себе ці думки, розгладжував рукою вуса, що лізли в рот, підпирав обіруч голову і дивився на Іванову грубу чорну руку, як вона, зіптивши в пальцях **пишку** міцно витискала на папері нерівні букви* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 105); *Та коби я був **письменний**. А то **пишка** яка дурна, яка мипіпка, а я її у пальці не візьму та й не знаю, що з нею діяти* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 224).

ПИШНСК зневажл. Пихата, бундючна людина. *Нима до кого і слова заговорити, бо або мовчить через цілу дорогу ек товаре, або ек уже заговорит, то страх на тебе летит, бо боїси, шо удурів і аби тебе ни споневажив. Але до кого его закучювати, міркую, аби мене від сего **пишнска** гет відчіпив, тай аби я вже з ним ніскої крутенції не мав* (О. Манчук. Француз, 37).

ПИШТРИКНУТИ, ПІДШТРИКНУТИ Перескочити, перестрибнути. – *Єскої хто наносив, таку ме й пити. Косів рабувати! Гадають, шо то чере' воринє **пиштрикнути*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 281); *Вівці си спуджесли та й в розгін, а вна, Маріка, ізберат вівце та жене перед собов. А медвідь за нев. Він, сказати, не за нев бігти, а за вівце-ма, шо вна позаду май, то він на ню насіда-ти. А ту воринє. Вівці **пиштрикли** поцerez воринє, а вна за ними, а медвідь туй. Туй мав ї хапати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 130); *Через вориння він **підштрикне**, та й уже, а я мушу лізти, зачіпаючися безладно ногами* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 437).

ПИЩАТИ-ПІВОРИТИ Те саме, що **піворити**. // образн. *Недалечке під корчем ліщини горить ватра і смажить почорніле листя на ліщині. На грані розміщені горшки-варінники. Той, що з голубцями, то сипить; той, що з начинкою, то **пищить-піворить** і від часу до часу із самого дна викидає пару* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 86).

ПИЩІВКА Різновид сопілки. Сопілка – душа верховинця. Сопілок є багато – дерев'яні й залізні. Мала – «фрілка», двійниця – це «міштелівка», є **пищівка**, «денцівка», флюяра, дудка, «тилінка»... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 107).

ПІВБРИНДЗЕНКА наст. Одиниця виміру місткістю близько 8 кг. – *То слухайте, газдо, шо я вам іскажу. Приймаю штири рублі й бовт. Даю вам штири бриндзенки бриндзі за рублі, а за бовт **півбриндзенки** – кемуєте? Не ек за бовт, а ек за півміртука. Одну бриндзенку-сте ви взєли. То маєте зара від мене дістати півчварта бриндзенок бриндзі, відлучейте собі свої дроб'єта й йдіт ід хаті, аби я вас ту на полонині у себе бирше не видів* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

ПІВГАРЕЦЬ Половина гарчіка. В однім гурті йдуть в заклад... і п'ять із спеціальних пугарів, що в кожний влазить по **півгарця**. В другім, попустивши паси, дудлять прямо з коновок. А от зібралася купа дивитися на двох завзятих півнів, відомих на цілу околицю (Г. Хоткевич. Довбуш, 288).

ПІВГЄЛЕТКИ Половина гєлетки 2. *Тот наставив шєнку, а шєнка велика, шо й **півгєлетки** в неї влізе. Та й Довбуш насипав му повно гроший* (Г. Хоткевич. Довбуш, 234).

ПІВГРУНТУ Половина ґрунту 1. *Але ж, куме, **півґрунту** даю!* (Р. Федорів. Дідове коріння, 306).

ПІВДАРАБИ Половина дараби. І сина покваляв: – *Пиляй, / Ще **півдараби** нам збивати* (М. Влад. Дараби, 44).

ПІВДЕКИ Міра рідини місткістю 50 мл. – *Ох, і гарне ж це винце, – прихвалював тим часом Василь. – Лий, Юрку, ще **півдеки*** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 49).

ПВЖОЛУДКА Половина шлунка. ... *Жменю осколків з його тіла вібрали, півжолудка відрізали <...>* (В. Шкурган. Син, 51).

ПВКАВКА Свисток. *Розскачилися капрали від коменданта і обскочили газдів та й запівакали голосними півкавками* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 152).

ПВКАННЯ Дія за знач. півкати 'видавати пискливі звуки', 'пищати', 'кричати'; пишання. *Навіть близьке півкання якоїсь пташини ледь-ледь пробивається крізь гуцу тиші, губиться в кущах* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 120).

ПВКНУТИ Однокр. до півкати; пискнути. *Мов лоша кинене на ватру півкнула Настуня, мов роз'ярений медвідь заревів Іван і кинувся з кліті, тратуючи по дорозі переляканого гуком старих, ще з опришківських часів, пістолів Андрійка* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 140); – *Лишень-шо. Т-твоя [Юстина] півкнула, а... а кашкет лиш булькнув* (В.Шкурган. Кашкет, 61).

ПВКОРЦЯ Міра ваги, що дорівнює 50 кг. *Нестор з патріотичного обов'язку, пане добродію, цілі два агітував по селлах, аби хлопи ні півкорця не продали приватникам* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 675); – <...> *А торік, як була засуха, єгомосьць дали тобі три корці бульби і півкорця жита на відробок? Дали, Іванцуню?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 513).

ПВКРОНКА пестл. Дрібна грошова одиниця; півкрони. – *Іванчику мій годний та любий, братчику мій солодкий та пишний, а як же ж я вам можу заплатити півсотки, як у мене й півкронки нема при душі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 180).

ПВМИНУТОЧКИ Половина хвилини. *Да не довго плакав: півминуточки або й тільки ні* (Ю. Федькович. Побратим, 301).

ПВМІРТУК Міра рідини місткістю 1 л. – *То слухайте, газдо, що я вам іскажу. Приймаю штири рублі й бовт. Даю вам штири бриндзенки бриндзі за рублі, а за бовт півбриндзенки – кемуєте? Не єк за бовт, а єк за півміртука. Одну бриндзенку-сте ви ввели. То маєте зара від мене дістати пів-*

чварта бриндзенок бриндзі, відлучіте собі свої дроб'ета й ідіт ід хаті, аби я вас ту на полонині у себе бирше не видів (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

ПВОКА Міра рідини місткістю 0,5 л; півлітра. – *Пішов у шинкову кімнату, наляв півока горілки, поставив її перед Гаврилом* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 206); *То півока горівки віпили, а другого півока мали дістати, єк бабу віднесут* (О. Манчук. Непростий мертвец, 50).

ПВОРИННЯ, ПВОРИНС Дія за знач. піворити; пишання, верещання. *Гойки, крики, галакання, вівання, півориння, басом, сопрано, альтом, дзвінками, пронизливими, захриплими, своїми й не своїми голосами – усім цим жила полонина* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 20); *Казала, шо з-під сходу сонця чола керегвит – сміхе та піворинє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 67).

ПВОРИТИ Пищати, верещати. – *Нащо?.. Щъизник її знає. Якось так шукав, шукав, шукав та й під руку підвернулася. Ба ци вере знав, що візьму таку лісову ерену, що цілий день заводить та піворить* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 68); – *Єкби не понакривав, а закапало, то уже би-с піворила, шо не тазда* (В. Шкурган. Барабулі, 72); *Трюху – дзвінко піворє в данці дівки, / Шо є сили собі тропоте парубки* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139).

ПВОРИНС див. ПВОРИННЯ

ПВПЕРЕК, ПВПЕРЕКИ присл. Упоперек. *І він перейшов гостинець півперек, вийшов на невеличку стежку, що простяглася білою смужкою по зарінку, потім губилася серед великого круглястого каміння близько ріки і перекидалася на широкий, подвійним поруччям обставлений бер <...>* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 445); *Я вже буду доходити до Косова – ба ні, не доходячи до Косова, зараз на Монастирськiм перебрєду Рибницю, та й півпереки, горі горою, на пистинський гостинець, а там я пан!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 451).

ПВПЕРЕКИ див. ПВПЕРЕК

ПІВП'ЄТНАДЦЯТА Чотирнадцять із половиною. – *Але тляр! Аді гєнде Гафія Жидикового Василя! Що ми за таздиня? А віддалиси у півп'єтнадцята року* (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ПІВСОРОКІВЦЯ Половина сороківця, двадцять грейцарів. *Пушкар мав півсороківця денно, бо то тоги ше на сороківці рахували. Три сороківці йшло на лева на срібного. А то ше був лєв шайний, сорок грейцарів* (Г. Хоткевич. За Юріштана, 477).

ПІВТОРАК етн. Гуцульський народний танець. *На задвірю боєре разом з книзем крутилиси півторака в колєсі за скрипков довокла скрипичників так борзо, шо ни мали коли й у бік глипнути* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 223); – *Марку! мой! а послухай-но, – термосив його за плече Иван Кондрик з волоського Довгополя. – Я кажуй: “Пан ватажко звелів дати горівки”, а вона мені: “Загопцюєш півторака, то дам”. – Хто се така футка? – Палагночка-душка. Затялася в живу шкіру. І гадаєш не гопцював? Бігме, мусив! А се добрий знак, Марку?* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 234).

ПІВФЕНИКА Ніскільки; півкопійки. – *О, вже ж я не пуцу на пустє і півфеника!* – сказав нарешті Кольцьо, і єму знов лізла на думку вона (М. Павлик. Пропаший чоловік, 155).

ПІВЧВАРТА див. **ПІВЧВЕРТА**

ПІВЧВЕРТА, ПІВЧВАРТА Три з половиною. *Такого дуже натисного доцу не тямла навіть Марійка Ясениха. Йї вже дев'ятьдесят років без півчверта, – наперед більше, – та каже, що не тямить* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541); – *То слухайте, газдо, шо я вам іскажу. Приймаю штири рублі й бовт. Даю вам штири бриндєнки бриндзі за рублі, а за бовт півбриндєнки – кємуєте? Не єк за бовт, а єк за півміртука. Одну бриндєнку-сте ви взяли. То масте зара від мене дістати півчварта бриндєнок бриндзі, відлучейте собі свої дроб'єта й йдіт ід хаті, аби я вас ту на полонині у себе бирше не видів* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

ПІД Горище. *Бувало, кождої днини, зарань-вечєр клав на обрубину верх кагли в поду пустєнникови миску солодкого молока, по коржєви нисолоного єчмінного хліба, бо инчу страву пустєнник ни їв* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212); *Мар'яна вхопила Гафійну голову в обі свої руці і, обстаючи її від кута до лойових свічок, що в два ряди висіли на ниченицях із поду та освічували цілі сіни...* (М. Павлик. Вихора, 185); *Здіймив із поду бербеницю із сушеними сливами та внєс у хату* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 116); *Запів півєнь на поді. Худан схопився з лави, випрямився, як дуб і крикнув до опришків: “Час! Не мемо, варє, тутєчьки й днувати!”* (І. Березовський. Худан, 16); *Прихожу я раз із міста, а єс застиг. Лишилася я сама із нетрудним, прости мені, господіку! А він уодно на поді: грим та й грим!* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91); *Вчера досвіта йшла-м до лісу. Коли глипнула, а мені дорогу щось чорне і хвостате перебігло, таке з ратичками і ріжками, а хвіст – на два-три лікті. Як шморєне через пліт та й на під Штефаної хижі шуст* (В. Бабій. Запродана душа, 26); *Вся біда градом серед живнє упала на Гуцулію з сих дєрєй, порога, з сього поду. Дивився Бойчук на приспу, на якій тоді мусив стояти Олєкса під вікном. Приспа з грубого віблєка. Дві хати – правачка і лівачка. Горішня звернена до полонини. Долішня – до подоля* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78); – *Тєпер я твій. Зовєсь Антикком. Спати буду в тебе на поді* (Р. Федорів Жбан вина, 61); <...> *приніс додому, випустив на під і годував нечистого молоком* (С. Пушик. Перо Золотоного Птаха, 174); *Сіли у корчмі. А Федьо – на під. / Той і в негурі вздирть: хто і куди. / Орфєнюк, Баярак, Корчмар Давид / запитально виходить. Довбуш: “Сиди”* (В. Герасим'юк. Поєт у повітрі, 14); *Скігайте з поду старі цимбали / Пуцуйте з лєпу крисані борше* (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9); // у пієн. *Лишєнь Добуш дєрєі вхилив – / Штефан Дзвінка з поду стрілив, / Добушєві в сєрцє вцїлив... / Не так в сєрцє – в правє плєчє, а з лївого кровця тєчє* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 193).

ПІДБЕЧОВУВАТИ Підтримувати, приєднуватися до когось, хто співає, підспівує

вати йому, помагати тягнути. – *Їмстечкам це [коломийка] погана, а панотцеві була файна, цілу дорогу співали, а жінка вчителя реготалася та й голосом панотця підбечовувала* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 203).

ПІДБИЧУВАТИ Док. до **підбечовувати**; підтримати; допомогти. [Маршалок:] *Устекла Дзвінка / До встеклого Івана най летить, / Аби летів сюда підбичувати / В потребі свого брата* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 389).

ПІДВЕЧІРКУВАТЬ Споживати підвечірок – їжу між обідом і вечерею. *Дівчина розказала мені, що треба, та й дала підвечіркувати, а сама сіла собі з якимсь шиттячком у віконця да так уже приязно шие!* (Ю. Федькович. Опришок, 323).

ПІДВИДІТИ Підгледіти. *Раз підвидів Бог, що Арідник корпав глини. Виносив її из глибини моря за ніхтями. Місив її тай ліпив з неї кукуцик* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 129).

ПІДВИТИСЬ Зав'язатися. *Та хустка, Катре, що ти нев підвилась, погана. Д землі нев, абих її і на очі не видів!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 448).

ПІДГАРЛ Підборіддя, підгорля. *Але то не я – / терпен терпец. / Єк урвеси – / будете саракі: / ме підгарлі кушити живець, / бартка ме кусати дровітняки* (В. Шкурган. Гойкают, що влада до весни, 33).

ПІДДАШЕ, ПІДДАШНЯ 1. Приміщення для реманенту, зберігання збіжжя. *Птаху у піддашу, а маржинку і коні у дебрах я спрятав, лиш бербеничка бринзи, та й око горівки, та й кашук тютюну в потайнику постивають* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 251).

2. *паст.* Горище над дверима у причілковій стіні **стаї**, де сушаться **будзи**. *Оструб, як і хатений, лиш вікон немає й стелини, а просто на острубі кізли, на них дах із драниць по обидва боки. І димаря нема, в одному й другому причілках діри для виходу диму – й годі. Двері одні. Ділиться стая на три частини. Перша назовні – це так зване піддашшя перед дверима. Воно без оструба, але зате*

має стелину – там сушаться звичайно будзи. (Г. Хоткевич. Довбуш, 149).

ПІДДАШНЯ див. **ПІДДАШЕ**

ПІДДРУЖБА Молодший дружба. – *Як же, пане піддружбо? – жартую я до його* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255).

ПІДЖДИХУВАТИ Налаштовувати когось проти когось; під'юджувати. *“Але я ни вірю в то, тай шие раз кажу, шо ти брешеши, мо-о, шоби то він був міг розмовити жєбівцем пістоleta. Ни підждихуй пусто дурно мнє на него, бо ти лихо то видів”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 262).

ПІДКЛАД Кусок сукна (перев. з козячої вовни), який кладуть під сідло. *Опришок біг із лісу й свистав. Притаскав і тарницю, і підклад, і все* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 174); *От лишень що Одокія положила сестру на підклад та накрила, аж тут кричить мій брат з хорім: – Юрію, а де ти?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250).

ПІДКОТИНА Каміння під кутом (вуглом) хаги. *Середина полянки вирівняна, мов тік, а сира глина із вирівняного місця розсипалася [в]суміш із камінням долів аж по сам камеральний окіп. Тут має стояти Семенішина нова хата. Чотири підкотини вже закопані і вже двигають на собі підвалини, що їх майстер Никифір обтесав, а на краях поробив їм замки, тільки ще не позакладав одні в другі і не збив кілками* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85).

ПІДЛАДЬ

◇ **піти підладь** – підкоритися комусь; попасти в залежність від когось, сприйняти верховенство когось. *А ци я тобі ни наговоривси доста вже давно, аби звернути Иванчика з ніг, бо він бійний для нас, а ти уводно видводив з дня на день – найко йго ше, та найко, може си він нарозумит тай підет нам підладь. То простеник. А то адиви, єк тот си ді нарозумив! Добре пишов підладь, у лиці би ти був. Наробив нам аді такого устиду, шо вже ни годни смих си вид него умити ніколи. Показавси, шо за простеник, так, шо тепер пусто собі нічо й ни гадай, шо так борзо, будь-єк, ми си з ним укутаємо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 261).

ПІДЛЯГАТИ Підкорятися, бути уза-лежненим від когось. “Просто, кажуть, що в вас довге волосє, а короткий розум – та й так буде довіку, та й попи преці, як вінчають, то кажуть слова господні, що аби жінка **підлягала** чоловікові...” (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 37).

ПІДМЕТЕЦЬ Зменш.-пестл. до **пидмет**; квітник. За хвилину відітхнула полежено, звелася із зарошених колін, поглянула на свою домівку – стару чорну гражду, позад якої ще дві гражди й інші будівлі, аж у пелену вдарила: *Шумаєва Магда її підметець топтала* (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 57).

ПІДМІНЧЕ *етн., міф.* Те саме, що **обмінник**; дитина **бісиці**, якою підмінено людське немовля. [Тодір:] *Та кобих хоть знав, у кого біда вдалася – така непевна, як гадюка? Хіба ж у чорта самого; бо люди приповідають, що він – цезби! – полуденником перекидаєсь та малі діти у полудішню пору, коли люди при роботі лишають саму дитину в хаті або в полі, підмінює. Отаке підмінче і се, і се мусить бути, бо мати покійна добра була, як та голубка, що мене, такого нещасливого, на тім світочку лишила* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 434).

ПІДНАПИЛИЙ 1. Який напідпитку. “Не дурна я, – кажу, – мати діти: сама ледве закріваю на себе, не то би на діти,” – теленить усе **піднапила** Параска (на неї казали в нас чоловіки: дика) (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 40).

2. у знач. ім. Чоловік напідпитку. *Ідучи раз пізно вночі з-під Воскресінець (від молодлиці) кутським передмістям, він почув (як розказував потому піднапилий [опікун Кольця] Кольцевому батькові) співи, регіт, і з тим він дійшов до хати, в котрій сиділи дві панні з мамою – дуже великі студентські приятельки* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 97).

ПІДНИГТИ, ПІДНИКТИ, ПИДНИГТИ Підрости. Зразу стрілев ворони, білиці. А навіть раз й половика убив з лука. А ек май трохе **підниг** на біршого хлопчія, то узимі лісами робив поклажі на дику звірину (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132);

*Але шо з того, коли пани о тім си довідали та й того хлопце стратили на тім оменті. Вни си спудили, аби тот не став таким, ек Довбуш був, та й томунь збавили того хлопця так агзом, докив він ше не **підниг**. Теперки треба чкати – екис си найдет колис та ви-кегне ту бартку. А тогди – держись, пани... (Г. Хоткевич. Довбуш, 452); З него вже змаленьку користи на газдівстві ни було, бо лиш ек трошки він вид земні **підниг**, то видразу вже зачєв своїм поводом ити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 136).*

ПІДНИКТИ див. **ПІДНИГТИ**

ПІДОЙМА, ПИДОЙМА *бот.* Гравілат гірський (*Geum montanum*). *Не даром то на цих вертах **підойма** росте. Таке вже якесь повітря, що кров мусить бухтіти, як той сік на весні в березі і вічно виганяти свіжі бруньки навіть у дулавого дерева (М. Козоріс. Черногора говорить, 87); Бувало, з братом, з ясенівськими, криворівнівськими, жаб'ївськими легінями і дівчатами, з усіма, хто тільки пристав по дорозі, вирушав у Черногору на Шпиці або Гаджину. Розбродились полонинами, шукаючи серед їх барвистого розмаїття помічне зілля: **підойму**, омегу, тою, невісточки, головатень, кучерявець, брустурник, грань. (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 338); А скільки тут квітів! І якась джінджура, і **підойма**, і зозуліні чоботи, і багато інших, які, за повір'ям, мають неабиякі лікарські властивості, не менші, ніж знаменитий жень-шень (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 114); І ще поучувала неня доньку, як має чорногірську **підойму** варити і газді до вина досипати, щоби був веселіший та й путерніший та й до газдині прудкіший... (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 273); Умів знаходити помічне зілля – одален, матриган і **підойму**, розумів про що канькає каня, з чого повстала зозуля, і коли оповідав про все те вдома, мати непевно позирала на нього: може, воно до нього говорить? (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 179); Набрали вни там зіля, екого лиш сами хотіли: джінджюри, змиєвони, оливнику, **підойми**, матригану, збурівнику, одолєн-зіля, полонинської грани та всекого инчого зіля дуже головного тай ни до одного*

діла помичного людем тай худібці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 362).

ПІДОХМАТИ Підтримати духом. *Тий мама зачєла 'го просити, і він написав по-німецьки до місцевого бавора. А той прийшов і мені прочітав. – Лиш кімюю добре, єк то слово мене піддохмало, аж світ обернувся йкас надія втворилася – коби лиш дочікати* (В. Шкурган. Переказ, 107).

ПІДОХОЧЕНИЙ у знач. присудк. сл. Напідпитку. *Учителька, побачивши їх так супокійними, жалувала, що перед хвилиною в думці посуджувала їх, буцімто вони підохочені. Жалувала і веселішала* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 63). *Гуцул, видно, був підохочений, отже, мав те на язиці, що по-тверезому носив в умі. Газди, які тверезіші, оцінювали становище інакше і хотіли збити оратора з дороги* (Г. Хоткевич. Довбуш, 88).

ПІДП'ЄНИЙ Напідпитку. *За цу співанку підп'єний Джюнда боком дививси на Гитрука, бо він зроду був ласий до горівки, єк теле до молока* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 232).

ПІДПИСАРІЙ Помічник писаря. – *Хай буде й туди. Однаково і там світ хрещений! Кінця-краю йому немає. Год верстатимеш, два, десять, до колін ноги сходиш, а не зміряєш його вовік. – Варакута скоса зиркнув на Григора, чи, бува, вчений, гарячий підписарій не кинеться заперечувати, бо ж добряче передав куті меду* (Б. Загорулько. Чорного-ра, кн.1, 133).

ПІДПЛИТНИК див. ПИДПЛИТНИК

ПІДПОЛУДЕНЬ Час перед обідом. *Около самого підполудня рушив доц. Ой, та доц, був то раз доц, коли доц!* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

ПІДРЕПЕРУВАТИСЯ Збагатитися. *Котрим було при чім і з-за чого, тим, видкося, що і з дороги прийшло немало, а коли підреперувалися так, то вже не їздили самі, сиділи дома, докорчовували та доправляли собі ще більше землі та кохалися в господарстві, худобі й садовині, а добро своє здавали або зичили біднішим за який там пай з профіту* (М. Павлик. Вихора, 263).

ПІДРИСТОК Підліток. *Підристки гордо пірилиси, похожуючі поміжи челідь, та так докучели челіди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гетнула* (єк на виднишета), *позераючи нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардешистами мушіньми, шо їм си вдавали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ПІДСАДЄ Левада нижче садів. *На підсадю догнала Палагна Савину Одокію* (Д. Харов'юк. Палагна, 535).

ПІДСИПАТИ СИ, ПІДСИПАТИСЯ Залицятися. *А був тогди на весілю й дечок наш. Та така біда смучья до челіди ласа та лакома була, шо най си преч каже. Та й зачєв ід тій молодиці підсипати си* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185); *Ледве він сам схоче під невістку підсипатися, коли дома свою газдиню має* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 197).

ПІДСИПАТИСЯ див. ПІДСИПАТИ СИ

ПІДСІНЄ Вкрита дахом веранда вздовж фронту хати; тераса. – *Від Бога... від Бога... А то від Бога, шо перед домінією газда цілий ранок без шєпки, а лиш вийде на підсіне йкий писарина, то тут газда хуч єкий порєнний ци старший чоловік, сивий не раз, єк голуб, а б'є му поклін, тому писарині, д'землі, а тот кучеревитси, ніби шо путне* (Г. Хоткевич. Довбуш, 190); *Отвори ми, я ти кажу! / – Я-бо кажу, славний Довбуш, / що сегодне не отворю. / – А я піду на підсіне / та й з дєрми ся сам побору* (Ю. Федькович. Довбуш, 77).

ПІДСОКОТИТИ Підстерєгти. *Спробуйте, Іване, підсокотити злодійв уночі* (М. Яновський. Гірське серце, 129); *Іван перестрів свою солодашку на скошеному ґрунті під Мартищуквоюю толокою. Підсокотив-таки!* (М. Яновський. Гірське серце, 60); – *Цим разом ніц не світив, нічо – за-тайєси коло возницї такі на нашому і тихонько підсокотив. Віріс мені, єк з-під земні* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 82).

ПІДТАНЕЧНИЙ, ПІДТАНЄШНИЙ Такий, що надається до танцю. *З жалю й глибокої, як пісня про сироту-дівку, задуми збудила була раптом Юстину дрібна підта-*

нечна коломийка і весільний гамір, що роздалася здалека від току... (М. Павлик. Вихора, 193); *Але, де ж, такого ніхто не видів і не чув: надбігла відкись, вхопила чоловіка сама в танець, лице горить; ніби сердита чогось, і охоча підтанечна* горівка, жартівлива, як зачала, а чоловік ще до того мав у чубку та... (М. Павлик. Вихора, 239); – *Хло! а нащо ж дурно музика грає? – крикнув якийсь, і всі десь пішли у танець, навіть Юрко, хоть як він бувало не мав до того охоти... Ну, а гуцули: звісно – люд підтанешний* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24).

ПІДТАНЕШНИЙ див. **ПІДТАНЕЧНИЙ**

ПІДТРУТИТИ Док. до **підтрочувати**; підштовхнути. *Якусь хвилину помовчали. Коні напружились на стрімкому, зацокали копитами на камінню. Хлопець підтрутив фіру* (В. Шкурган. Опришки, 181).

ПІДТРУЧУВАТИ Підштовхувати. *Хлопця ніби щось жене, підтрочує.* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 6).

ПІДФІТЬКУВАТИ Задирати догори. *А чи тобі, нензо леста і курво остатна, мазіль не зробився на отій твоїй поморщеній штуці після весілля у Ріжні тої неділі, коли підфітькувала* ногами на сіні коло цимбаліста, аж смереки ся жмурили з устиду, не то, що люде? (М. Матіос. Солодка Даруся, 40); *Михайло був дуже гречним і порядним нарубком: дівок не зводив, молодицям спідниці догори не підфітькував*, у вдовиних перинах не валявся. (М. Матіос. Солодка Даруся, 82).

ПІДФІТЬКУВАТИСЯ Зворотн. до **підфітькувати**; задиратися догори, вгору. *Бігне Боже, нібито на весіллю „гуцулку” гуляє, крутиться, руки тримає широко, спідниця догори підфітькується* (М. Матіос. Солодка Даруся, 33).

ПІДФОСТИНА, ПИДФОСТИНА Ремінь із кінської упряжі, який кріпиться до хомути й тягнеться до хвоста коня. *Салом вимастив підфостини, вузду та ремені в стрименах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 324); *Єк виграла скрипка, то книзь з дружбами тай боєре йиго видразу посідали на коні, гордо посідлані новими серстеника-*

ми та попругами, писаними тарницями з мосежними стрименами, з писаними підфостинами та поперстинами, вбрані в дзвинкі дзвинки та викетичені крашеним волосом, тай поприсідлувані коверцовими присідками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 223).

ПІДХЛІБЛЯТИ Доповнювати. – *Ти хто? – питає він, і завважив аж тепер її золоті півмісячки-ковтки, що за порушенням голови колисалися злегка в ухах та мов підхлібляли* золотим полиском її красі (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 60).

ПІДШТРИКНУТИ див. **ПИШТРИКНУТИ**

ПІДШТУРКУВАТИ Підштовхувати. *А теля так ссе, ссе, та підштуркує* вим'я, та далі ссе. *А крізь вориння Юра призирається, приязно призирається.* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 70).

ПІЗВО Запрошення. [Маршалок:] *Він ставився / І дождає світлого пізва.* [Вовед:] *В сей час сюда з ним [Довбушем] (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 342).*

ПІЗМА див. **ПІЗЬМА**

ПІЗМАК Розгнівана на когось людина; ворог. *Взев воскову свічку двоєниці в руку тай скорим ходом пишов разом з сином Лесем робити деревиниє свому найзавзетішому в життю пізмакови* почерез стрілецтво, Шкінди. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473); *Розказував він, шо бувало, єк би був икоїс дини ни поклав тов водов коло себе оборону й ни зробив нев вид себе обертин, то вже би си був давно йиму лиші гріб зазеленів, так си уводно напосідали на него йиго пізмаки.* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 119); *“<...> Ти ни знаси, біднику, шо то ни є правдива жінка, а лісна, зчезла би, тай то ни проста лісна, будь єка, шоби си була сама тебе на самоті без челідини вселетила, а головна, нибоже, лісна, бо наслана тобі з пізми твоїми пізмаками* почерез стрілецтво!” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 429).

ПІЗМЛИВИЙ Гнівливий, злостивий. *“<...> Хоть вни запопадливі та газдовиті й забірише, єк треба, та шо з того? То насві-*

ті фальчевий, потайний, та **пiзмливий** рiд. <...>” (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 390); Уна [баба] була флудовата, видгониста, офуклива та страшно видтиначка жiнка. А до того **пiзмлива** така, ек її брат, Дмитро Шкиндя. (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 141); “То був чоловiк! Лиш ту мав хебу, шо був дуже упертий, страшно завзятий тай погано **пiзмливий**. Але... Гм... за тото він був в усiм першунарем на цiлу нашу околицу...” (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 473).

ПIЗМУВАТИ, ПIЗЬМУВАТИ Гнiватися, сердитися. “Ми **пiзмували** мижси собов лиш через стрiлецтво, а инак, то добрi були. Господи, та же ми си нираз у воросi набули. <...>” (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 470); ...Маю жель, бо вчере шi кiтну вiгнала зи стайнi, а ця не пасе – стоїт i водит очима. А я прикрикнула на неї. Гай, кажу, схилей морду трохи, не гонориси! Тепер **пiзмуйє** на мене, – захлипала вуйна Васюта. Коза на те кволо повернула до баби голову, продовжувала важко дихати (В. Шкурган. Сойка, 192); Можє **пiзмуйє**, шо в мене бураки биршi виросли (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулiв, 161).

ПIЗНАКА, ПОЗНАКА Ознака, вияв, доказ чого-небудь; знак. – Коли на мене впаде **пiзнака**, то що ж? Не буду тайтися та вiдпиратися (І. Франко. Як Юра Шикманюк брiв Черемош, т. 21, 454); Нема людям **пiзнаки** з їх роботи.(М. Павлик. Юрко Куликiв, 20); Осiдок Танасiя приймає звичайний осiнний вигляд. Поки зiбрали ще буришку, пожжинали колосся з ячменю i пшелицi, що їх на маленьких кусниках сiяв Танасiй рiк у рiк. Так лишє на **познаку**, що i в нього є збiжжя (А. Крушельницький. Рубають лiс, 343).

ПIЗНАТИСЯ Познайомитися, зблизитися з ким-небудь, близько пiзнати когось. – Я не раз, – каже, – у вас на квартирi стояв, от i **пiзналися**. Як то було таку щиру та лубу душу не полюбити? (Ю. Федькович. Три як рiднi брати, 310).

ПIЗНАЧНО присудк. сл. Помiтно. – Хуч на два днi. Ади, засерековатiло та й серенами мож переконатиси, шо не **пiзначно**. Але Олекса невмолимий i не пускає нiкого (Г. Хоткевич. Довбуш, 403).

ПIЗНАШНИЙ Помiтний, упiзнаваний. – Це пустi папшорти, бо печiтки не **пiзнашнi**! (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 246).

ПIЗЬМА, ПIЗМА, ПИЗЬМА, ПИЗМА Ненависть, гнiв, злiсть. Мiж братами, – **пiзьма**. / Подають хлопчинi руку, / Засвiтив яснiше: / – Проводжають Довбущука / В рiдний Печенiжин (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 12); Сей те згадає, другий щось инше. А далi зговоряться, кождий про свою бiду, що його привело в опришки, а хто його ворог або хто людей кривдить, та й пiде у них у всiх **пiзьма** на того чоловiка (І. Франко. Гуцульський король, т. 22, 494); Василь думає, що Олекса зразу ж побiжить мститися на пановi й запобiгаюче донiс: – А наш пан укiк. Ек си довидав, що дитина в катушi померла, злекси дуже та й укiк сперед твоєї **пiзьми**. Забрав усе iз собов, лишє скiни лишив (Г. Хоткевич. Довбуш, 362); Сам здивувався, як він мiг вгамувати **пiзьму** двох перших братiв, яких бартки повисли над головами i врубувалося в тiло, мов у пень. (Р. Єндик. Регiт Арiдника, 37); – **Пiзьма** буде велика. Ворога маєш. (М. Яновський. Гiрське серце, 64); – Ходив-єм по людех. Тютюн курили-сьмо та про життє-буттє говорили-сьмо, – казав аж китiв увесь. – Нарiк в оцю пору збирали-сьмо проти панства стати, коли злиднi не доiдять i **пiзма** не спалить... (О. Кундзiч. Верховинець, 247); – <...> Пiп взяв за мене **пiзму** i хоче менi жiнку з свiту зiгнати, не гадайте собі! (Ірина Вiльде. Сестри Рiчинськi, кн. 2, 208); Бо хоть він вiрив, шо лiсну наслав йиму Дмитро Шкиндя из Довгим, у **пiзму** почерез стрiлецтво, то люде, тоти, шо знали, почерез шо си ловит лiсна мушiшинина, инак говорили про його лiсну, ек він (П. Шекерик-Доникiв. Дiдо Иванчiк, 142); Воркнувши щось собі пiд носом, вони обидва розсталися. Продан був сердитий трохи сам на себе, що **пiзьма** межи тим сусiдом i його родичами була зроду вiку (М. Павлик. Вихора, 228); // образн. Але скажеш: «Цес Митро твердiшiй вiд мене, раз чоловiк цес Митро!» Та й здоймеш **пiзьму** з Митра та й не меш йго кованим евангелєм по головi бити за то, шо в церквi вiдвернув рот вiд руки твоєї (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 135).

◇ **мати пизьму** (**пизму, пізму, пізьму**) (**в серці**) – злитись, гніватись на когось. *Уже сварився за се місце чоловік, уже комусь якась кривда була, уже хтось на когось пизьму має за сей кавальчик дикої землі* (Г. Хоткевич. Д'горі, 317); *Віриш, Богтанику, таку на нього пизму маю. Кожен день тут, хоч з хати тікай* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 300); *А Головач дїправді має любаску собі, і вна на него пизму мала в серці. Бо то вна мала колис, то та баба, собі любаса, чоловіка їдного. Та й тот із не в був шо був, а витак вна му си навкемила, та й він ї облишив, а вна завзеласи за тото – я те, кае, зі світу спрахчу* (Г. Хоткевич. Довбуш, 109); *Пригадала, що дьидя казав їй, немов то Владзьо має якусь пізму на Миколу, та й сам Микола казав їй, немов то панич гострить зуби на ґрунт* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 229); *Велику пізьму має у серці стариня наша* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 187).

ПІЗЬМОВИТИЙ Те саме, що **пїзмлівий**. *Для когось вони [коханки] були всесвіттом, для когось – нендзами, францавами, противними, поганими, скуптими, жорстокими, пїзьмовитими* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 35).

ПІЗЬМУВАТИ див. **ПІЗМУВАТИ**

ПІЙКА 1. Розпивання спиртних напоїв; випивка. *А хто був фантазоватий при пїйці, то почепав сварку над будь-чим, нираз и над таким, шо по тверезому ни було би шо в дві тріссі взети, а по-п'єному, то до бїйки си рвали, але її ни було, бо хоть зчепавси колот, то виразу втихомиревси, бо всі знали, шо на тім весїлю ни можна си було бити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 234); *“<...> Тай то вже вірна правда, шо чоловік нігде би си так добре ни розпизнав тай ни приговорив навіть и д'челїдині, а ни то будь д'єкому чоловікови, ек при пїйці»*. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 309).

2. Постійне, надмірне вживання спиртних напоїв, хвороблива пристрасть до них; п'янство. *Але казав, шо добре зарікатиси східної суботи від пїйки, від курінки, бо лиш тежше три східні суботі перетерпіти, то витак и на гадку ни мет падати ні пїйка,*

ні курінка. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

ПІЙМИЦЯ Обіцяна для **обзорин** дочка. *Тай довго ни ждали, бо лише сонце міціцько сїйнуло на Костричу, ек Ботик уже прийшов з своїов пїймицев до церкви* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

ПІК

◇ **ані пік** – анітрохи. *А де городи були – пустиня на оклік, / Не видко стебелинки, водиці ані пік* (Ю. Федькович. Як то співак проклінає, 70).

ПІКІВНИЙ Призначений для пиття. *Він ніколи зодновати пусто днину ни любив. Водно вишукував собі укус роботу: ек ни йшов з кресом у ліс, то боднарив. Робив кушки, кісета. Тесличев пїкївні корита* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).

ПІЛЬГА Полегшення. – *Без прагнень; щоб небо / Не лякало нас своїми просторами / Тільки приносило пільгу; / Щоб ми не ставили Богові питань, / І щоб усе було добре* (Віра Вовк. Бажання, 92);

ПІЛЬГИ тільки. у мн. Валки, підкладені під дерево, щоб його легко переміщати й вантажити. – *Відей, пільги сухі, – догадався хтось*. (Г. Хоткевич. Дарабов, 381); *Її трючют у воду по двох пільгах, але шос не йде: і позаростало, і пов'їдало си* (Г. Хоткевич. Дарабов, 381).

ПІМШЕ, ПИМШЕ присл. Згодом, потім. *“Та бо я навіть и ни зовидів, коли він узев. Аж пїмше міні про то сказав спузар”, – засоромлено боронивси Карпа, аж упрїаючі з устиду*. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 354); *Але покуса перемогла йиго, махнув лиш руков на то, шо будет пїмше, тай пишов поза тражду визерати Марїчки, бо люде вже прїйшли до церкви, то вна могла надїйти*. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 397); *Ми два вже ретенно сперед него плакати ни будемо, лиш аби адї він за тим ни банував пїмше, шо нас зачепив тай ни перепросив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 211).

ПІНДЮР зневажл. Назва мешканця рівнини. *Хотів заманити її [дівчину] в свої гори, під верх Сокільський, але одиначка не бажала йти від батьків до «джусів» (так*

називаються ті гуцули, які живуть у горах: долинських дражнять «**піндюрами**» (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 177).

ПІНТА Витівка, каверза; хитрощі. Чєлідина, ек екис казав, то великий мольфарь. Усекі **пінта** знаєт (О. Манчук. Чєлідина, 54).

◇ **тесати пінта** – хитрувати, обманювати. – Скучьно, – каже, – 'ї було без тебе? бреше, але шо то є – міркуєш. Ігі, мой! Знаєш, шо тут екис **пінта** тобі **теше**, але єкі? Дурний єс, ек сак. Аж видтак, далі-ни-далі, уна тобі си приповіст. Шо купила собі новий кожух, фустку и ше ковтки злотні (О. Манчук. Чєлідина, 55).

ПІПА, ПИПА Люлька. Полонинець палив обковану мідними кільцями **пипу** і в ту хвилину зробив кілька глибоких затяжок, дим хмаркою обгорнув його сиву голову, високі плечі. (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 104); Було по Спасі, двадцять третій день серпня, сонце ховалося за горами. У корчмі сиділо кілька старих пияків, лотошили, диміли **пипами**, хвалилися один одному, як багато всього мають. А в кутку трохи чистішому розсілося кілька легінів. Перед тим, як приступити до ляди корчмаря, Бойчук завважив повну сум'яття парубоцьку постать. (Б. Бойко. По голови... По голови..., 69); О, Ключурек все знав. **Піпа** його димить, мов комин (У. Самчук. Гори говорять!, 9); Стара Жабокрячиха, зігнута і чорна, як ніч, виїняла з рота засмоктану **пипу** і мовила сусідці на вухо, але так, що почуло все весілля (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 14); Давно не курилася у жовтих вузлуватих пальцях глиняна **пипа**, давно спала на лавці онука, а він усе сидів за столом, немов скам'янілий, втупивши застигли крижані очі прямо перед собою, і нічого не бачив (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 33).

ПІПКА Те саме, що **піпа**. Заради свята крисаню його прикрашували квіти, на ньому була вишивана сорочка, став підтягав широкий черес, з кашуків висовувалось кілька блискучих мідяків ланцюжків – для ножа, **пипки**, кресала (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 188).

ПІР Різновид риби. А кожному кортіло вилловити якогось **піра** чи рожевого струга, поки не почали цвісти черешні, бо саме тоді риба починає нереститись і не жди, що якась клюне (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 186).

ПІРВАТИ 1. Порвати. Не одні чорт постоли **пірвав**, поки їх спарував, – говорили люди в Синєгір'ї (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8).

2. Схопити в руки. – А я ще раз кажу: най сі вступить з-перед очей, бо як 'го зараз **пірву**, то рідна мати не впізнає! (Р. Федорів. Жбан вина, 53); – Пощо він дав мені добу на роздумування? Чому не **пірвав**, не кинув на коня, не погнав? Я була б тоді невільницею, а не гришницею. А тепер – сама, сама йду до розбійника. А не йти – не можу. (Г. Хоткевич. Камінна душа, 161).

◇ **лють пірвала** (когось) – хтось сильно розізлився. – Така мене, знаєте, **лють пірвала**, що я сказав: Не вітуватиму більше пане, пане секретаре (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 105).

ПІРЗНЕ у знач. ім. Скоромне; м'ясна або молочна їжа. Ні крихти **пірznego** не побачиш. (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 302).

ПІРИТИСИ перен. Відчувати себе дорослим. Підристки гордо **пірилиси**, похажуючі помижи чєлідь, та так докучели чєлїди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гетнула (ек на виднишета), позераючи нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардешистими мушїньми, шо їм си вдали (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 76).

ПІРЦЕ Пір'їна. // у пісн. Я трохи розгадав та й співаю: Ой летїла зазулечка / понад море в гай / Та й пустила сине **пірце** / у тихий Дунай (Ю. Федькович. Штефан Славич, 296).

ПІР'Я

◇ **убрати си у піре** – поліпшувати своє становище, зміцнити свою владу, утвердитися у владі. По йкімос чесї Гердлічка приймив собі ніби-то на пидикала бідненького молодечка из Стебних Юрія Павличука, шо усї йїго звали Юрішком, а витак, ек він **си май**

убрав у піре, то призвали йго Юріштаном (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 146).

ПІСЛІДЬ, ПОСЛІДЬ прийм. Після. У деді з реду дітгий я дваціть и четвєртий. А мижги живими дітми одинайцітій и найменчий, але ни випорток, бо **післідь** мене було ише шестєро діточьок, лиш уни маленькими вивмерали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8); *Й послідь того знав він, ек си маєт маштерєти й засокочювати перед лихєм ділом и поганими людьми* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

ПІСЛЯДЬ ТОГО ЯК спол. Після того як. *Навіть післядь того ек смєрека впала єму, біді, на ногу й чуть не видирвала, та книгиня ни пошкодувала єго* (Л.-П. Стринаюк. У нас, гуцулів, 161).

ПІСНИТИ Бліднути. // образн. *А як маржинка з гори на колєшінки подивилася і зарула тоскно, то село у личко піснїє і потерпає...* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 123).

ПІСТЕНСЬКИЙ див. **ПІСТИНСЬКИЙ ПІСТИНСЬКИЙ, ПІСТЕНСЬКИЙ, ПІСТИНСЬКИЙ** Прикм. до назви населеного пункту Пістинь. *Ну, начувайся, шєлихвостє, аби тїльки дав бог на Сїч дістатись...— злєстував на галабурдного козака, але за хвилью знову повертався думкою до ще пєкучїшого, ще мулькїшого. — На пістинському дідичєві світ клином не зїшовся.* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 134); *Досвіта хлопця у віз та й холодом, холодом у пістинськїм лісі з'їдуться так, гєйби не хотячи, гєйби на попас під смєрєчиною* (Марко Черемшина. Бо як дим підймаєтьсє, т.1, 234); *І не могло у Москви та в Окуневських не знайтисє виробів славєтних косівських та пістинських гончарів* (С. Пушик. Карпатське літо, 242); *Усє сє позабувало з тих молодих років: і нужда й гаразди, а не забути мені Тєтяни та пістенського того ярмарку.* (М. Павлик. Ребенщукова Тєтяна, 27); — *Нї... Ци ти потрібуєши за барки з ним ставати? На тобі оці білі порошки і йди ти з ними до пістинцької керницї. Сєдь там та й сиди. Довбуш тепєр за Коломийом на рабунках і за дєнь, за два мє вертати. Та будє йти на Пістинь і вжє кончє мє припучюва-*

ти коло тої керницї (Г. Хоткевич. Довбуш, 352); *Я вжє будє доходити до Косова — ба нї, не доходячи до Косова, зараз на Монастирськїм перебрєду Рибницю, та й пївперєки, горі горою, на пістинський гостинєць, а там я пан!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черємош, т. 21, 451).

ПІСТИНСЬКИЙ див. **ПІСТИНСЬКИЙ ПІСТОЛЄ** див. **ПІСТОЛЬ**

ПІСТОЛЄТКО Пєстл. до **пістєлє**. *А в нєї пістєлєтко будє за пазухов. Вна лиш обєрнулєси та з того пістєлєти бурр у пащу мєдвєдєві, бо він пащу роздєпив. А сама далі за віцєма. Пригнала віцєи д'хатї та й кажє мамі: “Здає ми си, шо-м мєдвєдє застрїлила”. — “Дє” — “А там і там”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 131).

ПІСТОЛЄТНИК Той, хто стрїляє з пістєлєта. *Коло плєту, на горбку, нїдалєко прорїза, дє мали свєтити воду, дідо обїбрав мїсцє на стрїлєнє. Коло нєго видразу сковтила сє ціла товпа пістєлєтників из пістєлєти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 97).

ПІСТОЛЬ, ПІСТОЛЬ, ПІСТОЛЄ Рєвольвєр, пістєлєт. *На камєні, що зарїс високєю полонинськєю травєю, перед Григором повєн тарїль грєшєй чєрвоних і звичайний, нєбагатєї оздобї, пістєль.* Двї спокуси великих (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 77); *Прокинувсє. Хтєсь піднімавсє на обєрїг. А драбину з Кочєрганюком вони витягли за собою. Торкнєв за плєчє товариша. Той не спав ужє. Лаштував пістєля. Закрякало. Означало: свєї. На обєрїг вилїз тєзда.* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 74); *Гуцул. Киптар. Байбарак. Постєли. Крисєня, широкїй шкїряний пєяс (чєрєс), тобївка (сумка). Топїрєць, пістєль* (Я. Ярош. Мєланка — чєсна газдиня, або як Іцка зрадїла Коза, 96); *Штєфан як стїй вихопив пістєля із-за чєрєса, що широким пасом облягєв йго стан* (В. Бабїй. Запрєдана душє, 17); *На стїнах двї рушницї, чєтири пістєлі писєних, тут порошницї, вибєванї цвєяшками, з олєнєчих рогів, старовинні.* (А. Крушєльницький. Рубають лїс, 195); *Хлопчинєю Олєкса змайстрував собї пістєля, коли пас віцї в полонині Кєдрєватїї, застрєлив там чор-*

та (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 121); – *Маю за ременем / Не лише **пістолі**. / Є сопілка в мене, / Дякувати долі.* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 48); *І **пістолі** загриміли, / Кулі лісом прогули, / Але Довбушеве тіло / Обминали всі вони.* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 18); – <...> *Коби ви побачили, які топірці і **пістолі** вирізує старий Мардас, є на що подивитися!* (К. Малицька. Малий гуцулик, 18); *З одного боку сиділи опришки на конях – з топірцями та **пістолями**, а з іншого тісною стіною з'юрмились збуджені люди* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 152); *Довбуш вийняв із-за череса **пістоль** і став чекати, що буде.* (В. Гжицький. Опришки, 85); *Так воно на світі є: швець не має добрих чобіт, а мосяжник довго не міг спомогтися на власний **пістоль**.* (М. Яновський. Вгадую твою пекучу думу, 3); *Червоний степ гойдався над пляями... / І брат Іван поклав у чорну яму / Його **пістоль**, топір його і кріс.* (Н. Стефурак. Гей, музики, грайте, грайте, 53); *Дідушко вхопився за **пістоль**.* (Р. Федорів. Жбан вина, 226); *Доліський чоловік сплаче та й вже, а на панцину йде; подітися йому ніде. А в гуцула кругом ліси, дебри, скали, пропасті. Як тільки що йому не подобається, він зараз бухає з **пістоля** в голову напасникові, а сам за бартку – і в ліс. Набере собі ще таких одчайдухів – і готова банда опришків* (Г. Хоткевич. Довбуш, 96); *Раз, випадково, натрапив був на захований під кривелею, **пістоль**.* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 148); *Аж десь коло півночі нагло щось застукотіло на оборі. Скригнули сінні двері, відчинились хатні і до кімнати, де сидів Андрій, вбіг кремезний велетень, молодий гуцул, узброєний **пістолями** й ножами з піднятим вгору острим, блискучим топірцем в руці* (І. Березовський. Худан, 8); ***Пістоль** – пістолем, а коса, як гостра, – то рубає* (М. Матіос. Нація, 97); *Нараз задудніла земля!.. – Це вони! – майнуло в думці одному і другому. Іде їх дванадцять, як соколів, аж земля гуде. Усі в кресах, **пістолях**, порошницях і порожниках, з бартками в руках, а Довбуш попереду з мечем у руці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 54); *Дмитро Бичюків, то своє **пістолє** клав у пліт тай криз пліт із него стрілев, так*

охаблено торгало: боєвси, аби си йму ни вирвало из рук або шоби ни обтовкло йму чіколонки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 97); *Але ни найшов, бо **пістолєта** й кріс були замкнені у кліти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); *...Та як минуло їх штири, п'єта си зачєла, – темної ночі доцовой стукав у віконечко молоденький жовнерочок, а стара няня виходила, дзьобенку наладовану виносила, **пістолєта** мосєндзові, рушничку набивану* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 56); // образн. *Най си зважі гілєточку волі / в жилах течєт житіє / і дрїмают в музеях **пістолі*** (В. Шкурган. Ди' жию <...>, 40); // образн. *Загриміли **пістолі** громовицями, / Замигтіли бартки блискавицями. / Над ізворами не тумани – / То пушкарики з атаманом / Не шкєдують на хлопців пороху* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 35).

ПІСТРЯК мед. Рак. – <...> *Але, бачите, мені здається, що ви лиш потішаєте мене, будьто би з тим боляком у шлунку можна жити роками. А що, як це **пістряк**? І до двох років закінчиться увесь процес, а тоді – не тратьте, куме, сили...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 224).

ПІСТУНКА Нянька. *“Подайте йому ту нещасну торбу, най іде геть,” промовила дідичка. **Пістунка** підняла торбу й подала Худанові. Худан в часі тої цілої сцени супокійно сидів на коні і тільки дивився на перелякану челядь, як відобрав скарбону з рук **пістунки**, поклав торбу собі на коліна, отворив, подивився в середину, усміхнувся, віддав жінкам поклін і пігнав у ліс до своїх товаришів.* (І. Березовський. Худан, 45); // образн. *Худан гукнув до дітей: “Гей, а мете ви тихо, єрчіта!”* (ягнята). *Діти зараз замовкли на приказ такої непевної **пістунки**. Тільки глухе хлипання чути було зпід ліжників на постелі і зза комина на печі.* (І. Березовський. Худан, 10).

ПІСТУНЧИК пестл. Той, кого люблять, пєстять; пєщена дитина. – ***Пістунчику** ти мій, – сказала ненечка та й пригорнула його ід собі* (Марко Черемшина. Керманіч, т. 2. 24).

ПІТИ 1. Співати. *По воду йдучи, дівчина співає. / Пташинка в гаю щастя своє **пїє*** (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 44).

2. перен., зневажл. Говорити. *Ни трабувала дїтва тим, шо їм піла стариня: "Нате! Жерїт, жер би вас гад, йкісте бешишесно проїсні. Бірше хліба вже си ни надійте. Досербуйте сербавков"* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134);

ПІТЬ

♦ **пїть гет** – лайл. уживається для вираження зла, обурення, незадоволення, роздратування з приводу чогось, як наказ відійти від кого-небудь. «*Лиш цим ти си вже ни жури, проклетнику проклетий, бо це моя, а ни твоя річ!*» – остро вискіривси на него Иванчік. «*Пїть гет, Ива!* Лиш ни гали таке», – поостривси Довгий, – «бо нас ді два на тебе одного, нибораку (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 400).

ПІХАНС Дія за знач. **пїхати**. Він навіть мав ступу до **пїхання** пороху, бо робив йїго сам из лісового вугля тай салїтри. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

ПІХАНІЙ Дієприкм. до **пїхати**; товчений. «*То закладаєси, ади, проти граду. На таку стаю, де горит підкова у ватриці, ніколи град не б'є, бо вна, підкова, вже бита й пїхана*» (Г. Хоткевич. Довбуш, 177); // у замовл. *Тоді поклав на старе ватрище підкову, що її приніс із собою з долів, і проказав: – Ти вже доста пїхана й бита, але ще не горена, тепер маєш горіти – пїхати й топтати тебе вже ніхто не має!* (В. Гжицький. Опришки, 10).

ПІХАТИ Товкти. – *Таки так, най мні пїхає, най мні місит, толочит, то ані писну, бо то мій розум* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40); // у замовл. *Тоді поклав на старе ватрище підкову, що її приніс із собою з долів, і проказав: – Ти вже доста пїхана й бита, але ще не горена, тепер маєш горіти – пїхати й топтати тебе вже ніхто не має!* (В. Гжицький. Опришки, 10); // у замовл. – *Ти вже є доста пїхана і бита і ще не згорена, тепер маєш горіти – пїхати, топтати тебе ніхто не має...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 33).

ПІХОТОВ присл. Пішки. – *Я з їмостою тут... ми би ся не змістили на візку. – Я не потребую вашого візка. Я пїхотов скорше*

буду, аніж ви кіньми. – Та ні... бачите... Нім дійдете, нім що, а воно вже пізно... (Г. Хоткевич. Довбуш, 90); *А шо я тут вік звїкувала і, рахуйте, з села суда на дев'ятнацітому році до Василя перебраласи – то нічо'? А єк тогди було (?) – скрізь пїхотов. Про склепи у присїлку шї й бесїди не було* (В. Шкурган. Сойка, 194).

ПІЦІЙ Дрібний, ніякий, поганий. – *Туда попид Чісника пїці єгоди. Майже таки нема там їгид* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

ПІЦЦЬКИЙ Зменш. до **пїций**; дрібненький, поганючий. *А ви тих пїцицьких їгид у лісі до ночі будете шимрати, тай усе одно навіть дно горієти ни вкриє* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

ПІЧАРКА Запїчок. *Таргани самі собою кудись зникли після довготривалих набутоків у наших пїчарках* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 114).

ПІЧКА наст. Виріз на вусі вівці як знак для власника вівці і **ватага**. *Ватаг пам'ятає, у кого скільки й якої худоби, чїї вівці позначені обиркою, а чїї пїчкати, бо їм вирізано пїчку в усі. Один газда мїтїть свої вівці стрівкою, другий розколює вухо раз або двічі, третій засильє дріт або волїчку – всякий позначає по-їншому, і все це знає ватаг* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); *Газда почав доглумуватися, що, мабуть, він програв. Дивився по людях, шукаючи співчуття, але якось його не знаходив. – Чкайте... Єк же то... – А так. Прийдут пастухи в обїд – розлучейте собі свої вівці. Котрі ваші знаменєта. Пїчки.* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

ПІЧКАТИЙ наст. Який на вусі має **пїчку**, позначений **пїчкою** на вусі. *Ватаг пам'ятає, у кого скільки й якої худоби, чїї вівці позначені обиркою, а чїї пїчкати, бо їм вирізано пїчку в усі. Один газда мїтїть свої вівці стрівкою, другий розколює вухо раз або двічі, третій засильє дріт або волїчку – всякий позначає по-їншому, і все це знає ватаг* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); *Газда підходить до Гната з наливою чаркою. Лице у нього вже було спокійне – він вірив у всесильність чарки. Але не знав Гната. Ватаг пити не*

захотів. Газда вже і так, і так. І вибачення просив, і давав усякі обіцянки – Гнат зостався неблаганним, і газді таки дійсно довелося відлучати своїх овець. А що не його лиш вівці були **пичкати**, а й другого газди, що саме був тут, то зайшла ще сварка й там. Добре, що той другий газда, окрім пички, познаменував свої вівці ще одним, йому лиш відомим знаком, а то готова б бійка (Г. Хоткевич. Довбуш, 165); – Чкайте... Єк же то... – А так. Прийдут пастухи в обід – розлучейте собі свої вівці. Котрі ваші знаменета. Пички. – Ає... **Пичкати** мої... – Тож беріт та маршіруйте. – Але ж бо я не маю на чім вести дат... (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

ПШВА Наволочка. Стара дістала з дна скрині заповлочно вишивані **пшиви**, писані верети, постелила постіль у три подушки, дві під голови, а одна під попереk (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 265).

ПШИЙ

♦ **не бути пішим, бути не пішим** – міф. про людину, яка має чорта, що їй служить. А червонних, битих талярів, то мав бербеницями, бо він **ни був піший**, мав до богацтва “його”, зчез би, – пустенника (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 211); “Тай то сами очі видет хльо-о-о’, шо цес **ни піший**...”, – говорив, всміхаючиси притаєнов усмішков. – “Ой ні! Маєт помічника... й то доброго до усего. Тай ни гадай, шо то лиш одного помічника він маєт?” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 440); “<...> “На, Копиле”, – казав, даючі міні чорного котика – “Бери собі вид мене отсего одного помічника, то **ни піший будеш** й ти”. – Але я ни взєв яведу. <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 443).

ПШНИК Стежка. На живому корені вони ставили хижі, засновували села і слободи, випалювали пуці під царинки і полонинки, пасли худобу, **пшники** по ґрунях один до одного топтали, родичалися, множилися (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 51).

ПШНИЧОК Зменш. до **пшник**; стежечка. Коли заглибилися **пшничком** у ліс, Максим перестав кособоко горбитись і крєктати, закрокував рівно, споро, як молдий (Б. Загоруйко. Черногора, т. 2, 165).

ПЯТИСЯ перен. Докорятися. «А сорочка Іванова яка? А ширинка яка? А він про вас і чорний ходить, і не змитий, а він сьак, а він так, хоть вас три в хаті!» Таке сердешиним сестрам, бувало, **пїється** через мене (Ю.Федькович. Побратим, 299).

П’ІЛАНІТИСЯ Лізти, дертися. Та й якої дідьчої мами було **п’їланитися** на дамбу, коли корови пасуться ближче до скалистого берега, на лузі, а дамба йде за лугом, та ще й відгороджена від пасовиська дротом і воринням? (М. Магіос. Солодка Даруся, 114).

ПЛАВАЧКА ліс. Сплав лісу річкою розсипом. Ліс вівійшов під камар, город вбילו ковбками з **плавачки**, в бутині робив півтретя місяця, а на рахунку вийшло, що ще винен підприємцеві 12 левів (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 376); – Старому треба нагріти кості, а то не нагрій хатчини, то вночі вилазить із тебе вся студінь, що кості набралися замолоду в ріці при **плавачці** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 177); Ти не зіпреш ні дикої **плавачки**, ані повені, що все рве, жене хто знає куди (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544); Але відколи прийшли прусаки і почали з гір пускати дику **плавачку** та потому клявзи, відтоді в Черемоші головатиць мало, та й то маліх; на три, на чотири п’яді – то вже геть велика рахується (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 457).

ПЛАВЦЯ присл. Вплав, плавцем. На стелині сама челідь водов **плавця** ходит (О. Манчук. Светий Юрій, 13).

ПЛАЙК етн. 1. Зменш. до **плай**; гірська стежка. Всі їздили верхом, або пішки ходили. Самі стежки, **плай** і **плайки**. Село належало до яблонівського пана, що десь-колись являвся у село або лише висилав своїх слуг (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 20); Мокнуть церковні велети, їхні голоси спускаються з небес, покидають вовнисті хмарки і вже різними барвами граються на землі: розкидаються червоними биндами по **плайках**, русявими кучериками в’ються попід верхи, кованим сріблом стеляться Річками попід скелі, гарячо-жовтим полум’ям б’ються

Магурою, золотом скапують просіченими пляями Голів, зеленастими згардами замаюють Зміянки, косицями вкривають Калавур у (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 195).

2. Пестл. до **плай** 2. *А там ек іти на плай, то була колода, що треба було з неї у плайк їк би скочити* (Г. Хоткевич. За Юріштана, 475).

ПЛАЙЧОК, ПЛАЙЧЬОК *етн.* Зменш-пестл. до **плайк**; гірська стежечка. *Ось вузьенький, не видний в траві плайчок – ним тягнеться безперервна лента поста-тей* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 77); *Ішов спершу навмання, скорочуючи собі шлях, по пам'яті, доки не дістався до знайомого плайчка, а там пішов швидше, перескакуючи цюкілька хвилин через потоки, зупиняючись коло джерел води напитись, і тільки двічі сідав попоїсти* (В. Гжицький. Опришки, 52); *Квапились вузьеньким плайчком угору, аж задихалась* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 42); *Мало в горах було таких гуцулів, щоб у неділю, а особливо у велике свято не йшли до церкви. Вже досвіта на плайчках і пляях видно чоловіків і жінок, що зближуються до церкви* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 71); *Величезними громадами посувалися їм назустріч скелі, каміння й куці, перетинаючи плайчок, але стежина проповзла між завалами і, вислизнувши, скакала через струмочки, злітіла на горбочки, скотившись, бігла униз по схилу* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 72); // у молитв. *Май [Господи] їх [худібку] під своїм дозором уночі й у днину. Зарань-вечер. На кождим місці. На кождим поступі. На леганю, на уставаню. На усіх дорогах, доріжках. На усіх пляях, плайчках* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 34).

ПЛАЙЧЬОК див. **ПЛАЙЧОК**

ПЛАЙ 1. *етн.* Гірська дорога. *Вже починала з'їздитися гуцулія. По всіх пляях і плайках зачервонілися сардаки, фустки, мов по величезнім зеленім мурашковінню порозповзалися черлені комашки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 47); *Ще далі – і вузька дорога перейшла в широкий плай, що вився по узбіччях та ломами. Ще далі – і плай повужчав, сталася з нього стежка, ледве помітна в травах. А ще згодом щезла й стежка –*

і хлопці опинилися самі серед зломів, згарши і скель (Г. Хоткевич. Довбуш, 121); *З верхів: грунцями, пляями та стежечками спливали гуцулки й гуцули вдолини до церкви, писаними в цвитуцій червонно білий мак гурмами та довгими ретами, ек би то віці – писані ботей з полонин у село по розлучнях сходили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73); *Там, вище межі бору, самотіло його обійстя: велика стара гражда, що впиралася наддашиям задніх притул у круте узгір'я, кладені з товстих протесів стайні і комори, з тонших – кучі та причілкові притули, мов кліщами, чіпко охоплені за боки високою глухою огорожею, зводячи, скріплюючи усі будівлі в єдине ціле, у чорну, неприступну кріпость. <...> А ще два плайі. Один від брами догори голим хребтом на Буковець, другий – униз через смеречину до Варатина* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 201); *Олена застигла з переляку, бо кінь мчав до урвища, видно, страх раптовий – може, ведмідь у лісі, може вовк на плайі – запаморочив голову* (Р. Федорів. Жбан вина, 35); *Миколка поведе: плаєм кривулькатим у хаці підуть* (М. Яновський. Золотий перстень, 42); *Ліси то дихали холодками, гірські потоки шуміли на скоках, а плай радісно підіймався угору поміж воринням* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189); *Дід Глько стояв на варті, зорив за пляями, просив, аби Ранок не гомонів, бо хлопці стомлені далекою дорогою і важкою роботою* (Р. Федорів. Євшан-зілля, 190); *...а його Варварка сидітиме в цих горбах...з прикладеною дашком долоною і з граблями в другій руці – й визиратиме з плаю своєї долі* (М. Матіос. Нація, 69); *Того й дивись – замете в горах, пропаде на пляях або ж зірветься в безодню маржина* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 94); *Юра знав кожду закутину, кождний звір, плайі. Любив усюди бути, все знати* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 114); *Одного дня після обіду опришки помітили на плайі гурт людей, що піднімалися вгору* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 55); *Мати з сином встали і пішли далі догори плаєм* (П. Федюк. Осіння багрянниця, 90); *Мало в горах було таких гуцулів, щоб у неділю, а особливо у велике свято не йшли до церкви. Вже досвіта на плайках*

і **плях** видно чоловіків і жінок, що зближуються до церкви (Б. Бойко. По голови... По голови..., 71); **Вузькими плями**, що оперізують гори, ідуть гуцули на поділля (М. Стельмах. Над Черемошем, 119); ... **Марія** спускалась завітчанним **плаєм** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41); **Попрощалися**. **Василь пішов догори плаєм** у бутин (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); **Перейшов знову на плай** і спускався в долину. **Здалека побачив стаю**. **Загавкав пес**. **У піддашу стаї стояв ватаг** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 11); **Плай** був ще мокрий, ще лежали купи снігу (Я. Стецюк. Крутий плай, 51); **Трохи відпочивши, Нестор став підійматися вище**. **Далі ліс зійшов на ніщо**, починалася полонина. **Шукав очима отару овець**. **Не видно**. **Так і блукав навмання плаєм**, аж поки не загледів білястої хмарки на зеленій полонині (В. Бабій. Помста опришків, 4); **Я зітхаю**. **Бо хіба вона не бачить?** **Ну її к бісу, гору оцю!**. **Я розстібаю ще один гудзик сорочки – душно!** **Я сопну, хекаю так, що, мабуть, лякаються звірі, але це не приносить полегшення**. **Газдиня крутих плаїв**, вона щойно стрибала з каменя на камінь зі спритністю дикої гірської кози, я ж, **пастух подільського степу**, **сунув позаду важким ведмедем** (В. Бабляк. Вернись на Білу недею, 57); **Юра глянув на сонце**. **Стиснув цупкіше коня, скорою ходою з їхав плаєм** до річки **Рушор**. **Перебрив річку і виїхав на космацький гостинець**. **Тут чекали на нього два космацькі тазди з кіньми** (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); **Тоді звернув із плаю** і почав **продиратися густими хащами** (Р. Єндик. Регіт Арідника, 44); **Опришки звязали посторонком оба бурдюки і закинули їх почерез хребет мого коня та привязали їх до сідла й самі вискочили на своїх коників і так гуртом ми всі подалися з села на плай**, що веде в сторону гори **Ведескула** (І. Березовський. Худан, 20); **А сонце радісно сміялось до Марійки та розсипало райдужно-блискучі жемчуги на пляях**, якими вона ступала (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 100); **Звіролови, капкани, / Петлі, вовчі ями, / Чати, засідки, пости – Всюди над плями** (Д. Павличко. Золоторогий олень, 399); **По схилах гір стрімких, зелених / Піднявся я на плай.** / **Вже всю-**

ди зелень: трави, зела, / Весна кругом шумна, весела – / Мрійний, пахучий май (М. Марфєвич. Май, 21); **Тиса хвилі несе каламутні, / Вівці гонить вівчар через плай.** / **Гуцули з ґрунів дивляться смутно / На чужий їм і рідний край** (Ю. Боршош-Кум'ятський. В Рахові, 83); **А був ватаг, як кажуть, не лінюха, / За плаєм снів, де пас овець і кіз** (А. Малишко. Франко в Криворівні, 411); **Чіпкими, коренастими руками / Ламав ти на крутому плаї** камінь <...> (В. Зубар. Ідуть опори, 55); **За плаєм – плай, а там – село моє / Веселе розпростерлося орлино. / В нім чути вечорами піаніно, / Що сонячно у хатах виграє** (Б. Радиш. Гуцульщина, 17); **Глибокий плай, не тихий гай, / Чарує наші душі. / Холодний ліс, замість покіс, / На спеці, серед суші** (В. Лімниченко. Гуцульська пісня, 15); **І хлопці всі встають. Ідуть гуртом плями, / Процають мовчки знов смерековий поріг. / А матірня сльоза пливе, пливе слідами – / На ґрунях, на верхах біліє перший сніг** (О. Бабій. Гуцульський курінь, 37); **Карпатський плай то круто в'ється вгору, / то стрімголов спускається униз. / Немов ріка молочна, ледь прозора, / Пливе туман кудись у тихі сні** (Р. Юзва. Карпатський плай то круто в'ється вгору..., 31); **Ішли ми плаєм, потім за водою. / – Чи дужі, газдо? – привітався хтось, / І дід кивнув поважно головою** (Н. Стефурак. Спогад, 21); **А встану... Де дівся той сон? / Розтанули сині гори!.. / Ні плаїв, ні ґрунів, ні сосон!.. / Тільки степ та простори** (Д. Загул. Отчизно дорога!, 616); **Не спіткнуся, мій коню, знову / На зарослім, стрімкім плаю** (М. Влад. Ти даруєш мені підкову, 7); **І місяць-срібник світиться над плаєм / Та перехрестя, мов верети, красить, / Щоб добре чарувалося ворожці** (Віра Вовк. Тюдів, 44); // у колом. – **Ой, по плаю білі вівці, по плаю, по плаю, / а я спала з музикантом, бигме си ни гаю** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 73); // у порівн. **Почувався так, ніби на крутому плаю, по якому треба йти дуже обережно** (М. Яновський. Гірське серце, 5); // у порівн. **Все скрип та скрип – ну гейби промовляє, / Що царство гір гаджуга залиша, / Ще й журно так, немов квилить над плаєм / Чиясь людська надломлена душа** (М.Карпенко. Гаджуга, 145); // образн. До-

вбуш грає, з рідним краєм / Співанка ріднила. / Тугу **плаєм** розвіває / Ватага Данила (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 6); // образн. Та й таке-то! На перині / Рендар кості вигриває, / А наш Гринь небесним **плаєм** / В Бога вівці завертає (Б. Лепкий. Хрест на кручі, т.1, 54); // образн. Червоний степ гоїдався над **пляями**... / І брат Іван поклав у чорну яму / Його пістоль, топір його і кріс (Н. Стефурак. Гей, музики, грайте, грайте, 53); // образн. Засоромилися горді ґруні, / І круті **плайі** запаленіли, – / Парубоцька втома їх вразила... (М. Влад. З добрим ранком!, 17); // образн. Чимало перемеряли в'юнких **плайів** і – що за диво – вийшли на зелену рівнину, яка зеленіла соковитою травою: На цьому полі гори є? – занепокоївся Олекса (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 36); // образн. Вже дзвін молитву селом голосить, / І дим провадить нас до тепла; / Пахучі трави в зелені коси / Вплели, як стьожку, мій рівний **плайі** (Віра Вовк. Над райном, 57); // образн. ...Тручють **пляями** біду / такі, ек і я, / бідаги (В. Шкурган. У чуркалі мию лице, 39); // образн. Сніг щось думає... Снігурками марив... / Зиму сніг відстоював своєю. / Тільки марно... Хвоя потепліла, / Потеплів у гори синій **плайі**. / Сніже білий... Сніженьку мій білий... / Все в житті отак... / Прощай! (Т. Мельничук. Лада, 139); // образн. Шум її слів спливав униз, стелився долами, будив спокій весняного ранку. Звичайно стара газдиня перша встає. А діти заспали. Пора б вже й їм. Вже сонце бадьоро вилазить на полонинські **плайі** і теплою рукою гладить стару по обличчю (М. Козоріс. Чорногора говорить, 12).

2. *етн.* Стежка у горах. Кола, верховинський газда і лісоруб, іде до Коломиї. Де шляхом, де **плаєм** навпростець, от кілометрів п'ятнадцять уже й зосталось позад нього, якраз тільки розійшовся чоловік, у смак увійшов (О. Кундзіч. Верховинець, 219); Дороги межі полонинами називаються тут сутками, а стежки – **пляями**, і по цих сутках та пляях носять вантажі-терхи гуцуликони (С.Пушик. Карпатське літо, 248); Часом доводилося пробиратися **плаєм**, де можна пройти лише один по одному (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 61); **Плаєм** – стеж-

кою крутою, / Що зникає у воді, / Крадуться до водопою / Сарни й лані молоді (Ю. Шкурмеляк. Привіт Говерлі, 16); Ой не в гаю, не в розмаю, / Не в гаю, небоже, / Бо до цього гаю **плайі** / Заросли давно вже (Б. Лепкий. Порадь мені, т.1, 59); <...>а сам женеш / зарослими **пляями** та узвишиш, / у берде схарпуджене (В. Шкурган. Років отара, 37).

3. *перен.* Напря́м діяльності, шлях розвитку. Бог свідок: він не хотів – боровся, доки сили ставало. Всіляких способів шукав, щоб не доходить до краю своєї розпуки. Ужє заворушив. Не пощастило. Один перед ним **плайі**. Він поведе його до ясного кінця або затрутить у такі берда, що й кісток його не позбирають (А. Крушельницький. Рубають ліс, 224); – Боже, який вже з нього газда! – А чому? Не вік же ходитиме в опришках! – Хто пустився на їх **плайі**, того до обори тяжко повернути (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 251).

ПЛАЙОВІ тільки у мн., у знач. ім. Назва частини мешканців Жаб'є (суч. Верховина) за ознакою **плайі**. А оседків у Жаб'є аж півтори тисячі, мешканців аж п'ять з половиною тисяч, то верхівці, а ці, що над Чорним Черемошем, – селяни. Є ще зарічани, **плайові** (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

ПЛАЙЧИК *етн.* Те саме, що **плайік** 2. Ні сліпого **плайчика**, ні зимарки газдівської, ані стаї вівчарської, навіть дінниць – зрубаних смерек, що стовбурами і вістряками гілля захищають худобу полонинську від напасного ведмеда, і тих немає. Дико, глухо (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 230); Схід сонця застав Світозару недалеко від обійстя – лишень вийшла з сутемряви смеречини і ступила на **плайчик**, що через царинку вився до Шумевих гражд, як з-за стіни лісу бризнуло яскравою веселковістю (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 56).

ПЛАМЕТА, ПЛАНЕТА *міф.* Нечиста сила у вигляді людької подобі, звіра або якого-небудь предмета. <...>. У твоїй родині також не всі святі. Всякі **пламети** були межі вами. Предки наші, переказують, не мирилися, ворогували. Ніби котрийсь із старих Мартишуків міг перекидатися на вовка і стинати людей (М. Яновський. Гірське серце, 61); А він, знає, ніскої скали не

мине, аби до неї не заговорити, нієкого потоку не пропустит, аби руками тудя не замахати. Скась **планета** <...>. Та най би вже був цу **планету** йкомус жидови передав, а не мені (О. Манчук. Француз, 35).

ПЛАНЕТА див. **ПЛАМЕТА**

ПЛАС Плоский бік **топірця, бартки**. Се нове покоління; його уже б'ють векселями, ліцитаціями, а **пласом** уже не б'ють (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 470); *Нашу, то будь-котру чілідину, жінку ци дівку, то можна футко вид себе видсилити, бо ек ни хочетси по добру попустити, то можє її вид себе видпудити **пласом** або обухом бартки, ек тої співанки, шо: «Барточка мосєндзова, круте топоршише, ек ударит, ни жертует, бо аж в грудех свишиєт»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 434).

ПЛАСТ Гілля (перев. смєреки чи ялини) з хвоею. На **пластах** завезу вас до вуйка. Наломив фої, поукладав **пласти** на лецатах, посадив Марту на тих **пластах**, наче на санках, і повіз до вуйка. (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 90).

ПЛАСТОВЕЦ, ПЛАСТОВЕЦЬ Густиий, лапятиий сніг. Люде говорили, шо ек так далі будєт сунути кождої днини **пластовец**, ек він сунув вид Видорши, то зима увалит по самі церковні вікна (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98); *Трєтої днини під вечір зірваласи дуєвица, надула хмар, почьив падаати дощ та перемінисви у сніг. Як ми загнали маржінку у кошьиру, а бутєй у загороду при стаї, то йшов уже такий **пластовец**, що світа не було видко. Ще дужче постудєніло, та зчиниласи поледице, на чьисок перєстало падаати, та не на довго, бо знову почьиласи віхола, ек на Відорші* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); *Врєшті посилав рівномірно густий **пластовець**. Гумани, мричі оповили верхи* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 349).

ПЛАСТОВЕЦЬ див. **ПЛАСТОВЕЦ**

ПЛАСТОК Жмут, пучок. *Прокіп узєв одною рукою за дишель, а другою за узду і, накликуючи „ци”, запровадив фіру під сам паркан у закуток докторського подвір'я, щоби прохожим не заваджати. Відтак роззубєлав*

*шкапу, затикав батіг коло передньої люшні, витягнув **пласток** рудої багни з «сідзєня», підстєлив веріточку і поклав перед шкапою, що хрипливо зарзала і дякувала господарєві за їдло* (Марко Черємшина. Лік, т.1, 76).

ПЛАТ 1. Шмат полотна або іншої тканини. *Єлена вже знала йго натуру, то ни перєчїласи з ним над теркілов, ек ишов примов'єти, злагодила до Дарадуди йму добру мериндю: поклала в бисаги кусак солонини на п'єдь загрубий, обвиваючі йго в **плат*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 437); *Боїшиси чєхнути, а кашлаєш хїба у **плат*** (О.Манчук. Чєлідина, 56).

2. Хустка. *Марїїці кутю файну фустку на голову <...> Жінка, прєцінь, мусит мати на голові єкий-такий **плат*** (О. Манчук. Заробок, 17).

ПЛАТВА ліс. 1. Зрубаний стовбур великого дерева. *Бо є одна лиш всємогутня і безконєчна сила – от та, що прє всі оті ковбки, кльоци, **платви**, другарі, заметільниці* (Г. Хоткевич. Життя, 327).

2. Груба балка, до якої прикріплюють кровки. *Чипів на **платві** і ревниво зорив, як хлопчаки, парубки і молоді газди посмикували дзвонові воривки* (Р. Федорів. Карби, 153); *Тут лєжить **платва**, будє дванадцять метрів завдовжки, а вісім цалів завгрубики у верику, там рівно ж така сама довга кровка, лише на два цалі тонша, там грубий ковбок, вдвоє грубиший, ніж інші, там замїтниця, там знов другар...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334).

ПЛАТИНА Те саме, що **плат** 1. *Василь тим часом скинув бєсаги, взяв топір, Тимофій дав йому поснідати, наклав кулєші в **платину**, бринзі...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); *Я витігаю з **платини** ахта та й кажу, шо то ніби він мні так раїв* (Марко Черємшина. Основини, т.1, 93); *Газда весь час боявся, хоч не хотів того показувати. Тєпер йому прийшло до голови, що цє ж його на тій **платині** хотять повєсити* (Г. Хоткевич. Довбуш, 354); *В одній руці принєсла малий писаний збаночок, у другій щось завинутє у білу **платину*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 51); *Худан вийшов з чагару, вийняв з дзьобєньки **платину**, об-*

тер мені малу рану на чолі, яку завдав був мені медвідь своїми пазурами, опісля заліпив живицею перетопленою з воском. Свиснув Худан в пальці і за кілька хвилин гурт опришків станув над трупом медведя (І. Березовський. Худан, 24); // образн. Газди й газдині зацитькували її також, а Плаш обернувся ід покійничці й крізь плач боронився: – Ану-ко, встань, газдине моя гідна, ану, підведися! Скажи-ко хоть одно словечко, бо я не гарен сам обігнатиси. Хоть би-с людям розповіла, шо-сми марнотратця, п'єнюга остатний, я не заперечю. Най твоє слово у **платину** ховаю, най си ще раз каю (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 67).

ПЛАТИНКА Зменш.-пестл. до **платина**. Забрехала котюга, подививси, а то йдет до него, помаленьки ступаючи, Шкиндя з перев'єзаним правим оком білов **платинков** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 278); Сивоусі й безвусі гуцулки в перехняблених під негодами зелених крисанях зчужіло дзьобали двома пальцями зруділу бриндзю з брудних **платинок** на колінах (Р. Андріяшик. Сторонець, 160); Анниця виймала останні писанки з краски та, витираючи **платинкою**, пильно приглядалася до кожної зокрема (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 15); // у порівн. А личко, як біла **платинка**, на мурі від вітру хитається, а дрібні пальчики кошелик тримають і червоніють (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 216).

ПЛАХТЄ збірн. Одяг. Сам себе не пізнавав у панськiм **плахтю**, І люди його не пізнавали (Марко Черемшина. Карби, т.1, 35).

ПЛАЧКИ

◇ **плачки плачуть** (кому-небудь) – смерть. Пару день перечекає, нім Мочернак троха си успокоїть. А відтак візьме кого-небудь із товаришів спритніших, піде на Ворохту і засяде там коло хати Мочернака. Та як тільки покажеться, пес, на подвір'є, то тут уже йому й **плачки плачуть**. Або крізь вікно, або як там уже випаде (Г. Хоткевич. Камінна душа, 350).

ПЛЕБАНІЯ церк. Садиба священника. Ага!.. Мабуть, дяк тут живе. А у нього гарна жінка або дочка. Знов ні, бо Олекса йде

прямо до **плебанії**. Собак нема, мабуть, бо не гавкають. Як же то піп не боїться без кутюг жити? (Г. Хоткевич. Довбуш, 69); Другу днину такий рух у **плебанії**, гейби перед храмом (Л. Качковський. Довбушева пісня, 145).

ПЛЕНЕТА Доля, планида. Так прийшов до Месиної хати і як швиркнув Месею по порогові, то Меся перервався надвоє, як жаба, – оповідали потім опришки. Хату Месі й його лавки було розграблено дочиста. Ніде гріха діти, досталося й іншим торговцям косівським, але то вже без плану... Така **пленета** виїшла... (Г. Хоткевич. Довбуш, 355).

ПЛЕНТИКАТИСИ Тинятися. То усі старі люде так робет. Єк попоїст у четвер увечір, то аж до неділі голоден **плентикаєтси** (О. Манчук. Великдень, 74).

ПЛЕСАТИ див. ПЛЄСАТИ

ПЛЕСЄНКА, ПЛЕСЯНКА ліс. Невелика загата у виляді річкового порога заввишки 50–60 см із 3–4 колод, складених одна на одну і прикладених **фашинням** та камінням (служить для підняття рівня води в мілких і порожнистих місцях річки). Учора я показав йому штриху – усі спади, **плесєнки**, скрути... (М. Яновський. Штрихар, 83); Того ж дня з готового дерева на **плесянках** починали в'язати плоти (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 328).

ПЛЕСКАНКА Глиняна посудина у вигляді плоского круга, оздоблена візерунками, у якій носили воду або горілку. Він умів навіть вазонники творити у вигляді овечки та дикої кози, а ще колачі – посудини на горілку, **плесканки**, пастівники, дзбанки, крити, трійці, пилки (С. Пушик. Карпатське літо, 243).

ПЛЕСЯНКА див. ПЛЕСЄНКА

ПЛЕТІНКА 1. Батіг із сплєтених ремінців, дротів. Висит ше **плетінка** у коморі на цвєчку, а я ї ше буду кивати та твойов кровіов полокати (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114).

2. Дія за знач. плести; плетіння. За ним здоровий, як стіна, блідий гримало в воськових черевиках, в білих чесаних портяницях

попід зрібну сорочку, в старім засмальцьованім киптарі та в крисатім солом'янім капелюсі з простої **плетінки** (М. Павлик. Вихора, 194); *Він хотів сказати Анні, що купив їй булок за останні свої гроші, що заробив за ціле літо за **плетінку** від парубків* (М. Павлик. Вихора, 287).

ПЛЕЧИКИ тільки у мн. Вишита смуга, вставлена на плечах або рукавах жіночої сорочки; **вуставки**. – *Ви, – каже, – їмость, хіба шийте нам **плечики** або-що, та й заробите собі...* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 64).

ПЛЕС, ПЛЯС *етн., обряд.* Дія за знач. **плесати**; особливе пританцьовування під час колядування. *Кождий скрипичьник збоку коло свого берези играв до **плесу** коледникам* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 77); *Старший коледницький вибірця Михайло Прокіп'юків – Смолечюк, високий, цвайковатий у стан чьоловік, чьорневий, довгобразий, у правій руці держєв опередь себе пишно вирізаний старовіцький коледницький дерев'єний хрестик, а лівов руков поцоркочював голо- сним, мосєжним дзвиночьком собі високо над головов тай здрибна поступав ногами, легонько приданцовуючи та вихелеючіси то в оден, то в другий бік, заченав за сонцем **плесати** наокола церкви, приспівуючи за скрипков слова **плесу*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74); *Ось задзвеніли дрібно дзвінки. Це плесаки починали свій **пляс*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 126).

ПЛЕСАК *етн., обряд.* Чоловік, який виконує **плес**. *Дідо затєвси, ни метав видразу **плесакам** гроший у дзвінки на плес* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 90); – <...> *Шкода лиш, що Гната з нами не буде. Він же найкраций **плесак*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 115).

ПЛЕСАНИЕ *етн., обряд.* Те саме, що **плес**; особливе пританцьовування під час колядування. *Почався танок. Той танок, що гуцульським “**плесаниєм**” починався й в хороводи переходив, що їх перед віками у свято купала Маріччині предки виводили, той танок, що його Марічка в своїй уяві створила вслухуючись в шум карпатського бору та Черемошових хвиль, ще тоді давно, коли за*

квітками вганяла по царинках, ще тоді коли нені очі її сокотили (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28).

ПЛЕСАТИ, ПЛЕСАТИ *етн., обряд.* Пританцьовувати під час колядування. *Старший коледницький вибірця Михайло Прокіп'юків – Смолечюк, високий, цвайковатий у стан чьоловік, чьорневий, довгобразий, у правій руці держєв опередь себе пишно вирізаний старовіцький коледницький дерев'єний хрестик, а лівов руков поцоркочював голосним, мосєжним дзвиночьком собі високо над головов тай здрибна поступав ногами, легонько приданцовуючи та вихелеючіси то в оден, то в другий бік, заченав за сонцем **плесати** наокола церкви, приспівуючи за скрипков слова плесу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74); *Згорда **плесали** молоді коледники, потегаючі своїми очіма на челідинські очі, уни плесом й співанками вабили нарід за собов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 77); *І тоді плесаки станули по два разом, із дзвінками на бардках, відчинили хатні двері й почали **плесати*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 128).

◇ **плесати дружку** – *обряд.* етап весільного обряду, на якому дружба танцює (“плешє”) для дружки. *Цікаво тут “**плецуть**” дружку. Стоїть собі дівчина на кріслі, має біля себе дві літри горілки, а поруч – староста з повницею для грошей. Вимахуючи над головою калачем, дружка п'є до дружби. Він перед нею танцює “козака”. І доти танцюватиме, поки не заплатить належної суми грошей за косицю* (С. Пушик. Перо Золотоного Птаха, 257).

ПЛЕСІВКА *етн., обряд.* Співанка, яку виконують під час **плесу**. *Плесаки поклали собі бардки на праве рам'я, взялися за руки і обступили колесом газдиню, газду та свого скрипаля. Йшли колесом то в один, то в другий бік. Крутились кругляка, присідали гуйдука, співали різні жартівливі **плесівки*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 129).

ПЛИТЄ, ПЛИТЬ Збірн. до плита ‘камінь’, ‘брила’. *Він дійсно лупився від атмосферних змін, і верства за верствою сповзала вниз. Від часу, коли Марусяк був тут по*

раз останній, минуло багато місяців, і тепер внизу, там, де вхід, набралася ціла купа тонкого греготу, бо то **плите**, зсуваючися з висоти, розбивалося на дрібні кавальчики, і того тільки тепер нагорнуло си, що й лопатов би не відгріб (Г. Хоткевич. Камінна душа, 346); // у замовл. «Пропадет від тебе переполох у **плите**, каміне та у скали дираві, там, де люде ни доходить. Де дзвони ни додзвонюют. Де кури ни допівають» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 11).

♦ **било би тобов у каміне та в плить, ек тими, шо б'єт** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загинути. – *Чо мовчиши, суко, било би тобов у каміне та в плить, ек тими, шо б'єт? То, ади, раз не крискенцька дитина, шо їй не болит. Відьмене йкес* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 101).

ПЛИТЬ див. **ПЛИТЄ**

ПЛИЯВИЙ Такий, по якому плавають. ... *Мині борзо шибали гадки у голові: куда? Може, на стояшу гору? А, може, на **плияві** моря?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 41); // у молитв. *Ти шовечера сідаєш за високі гори, за стримкі далекі скали, за глибокі **плияві** моря* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24).

ПЛІНЦАНЄ Дія за знач. плінцати 'пасекувати'; пасекування. *Лиш погрозивси, шо за це **плінцанє** йиму в'очі мижі людьми він си з нев порахуєт у хаті сам на сам* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 330).

ПЛІСНІВКА Сплісніле сіно. *Тай маржина ни буде тобі їсти **пліснівку*** (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, ек то було! 24).

ПЛІТ

♦ **ні в пліт, ні в ворота** – недоречно, не те, що треба. *Ни могли йрати за данцем, бо данец зачев дубоніти **ні в пліт, ні в ворота**, кождий гуляв без реду свої* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 234).

♦ **ззаду (позады) (кого-небудь) плоти рахувати** – відставати, бути останнім. *«Мой ти, Обарінчуку, чуєш! Ни дрович ко ти си так дужє з Иванчіком, бо ише раз тобі кажє, – говорив Мицкало, реготічиси, ек кінь, – шо ти зараз будєш за мнов **ззаду плоти рахувати**, ек лиш шош трошки май ліше за-*

дражниш Иванчіка» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 379); *Обарінчук зачев згуста косов махати, тай здрібна, а ни поступно за нев ступати, тай шочєс зачев си острити, пишчучі брусом косу, так шо ни за великий чєсок вивєрг йиго з ручки й найзаднійиши косар Мицкало, довлєгу сміючиси з него, шо він лишивси **позады** косарями **плоти рахувати**, а Обарінчукови, то лиш лице си лупило, шо він з передного косаря став задним, тай то гєт дєлеко позаду косарів візси за ними* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 379).

♦ **крізь пліт** – відчужено, виражаючи байдужість, холодність до когось. *Тай через ту лісну, то вни сухо жили мижі собов, ек то кажєт, **крізь пліт*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 433).

ПЛІТ-ДАРАБА ліс. Те саме, що **дараба**. *Тоді не вішай рук, як вуйко лаби, / Аби душею й тілом не розкис, / Бо илюз піднімуть – і **плоти-дараби** / З водою ринуть жолобом униз* (М. Карпенко. На сплаві, 132).

ПЛОВА Злива, раптовий дощ. – *У нас тут ружного можє си надивити. Зрання світло, чисто, файно – а з полуднє йк ударит **плова** з громами. Ек піллє дощ... Вімочіт гєт пастухів і худобу. А перед... у саму Петрівку крупа падала, а витак зима. Ає... Таки зима йшла* (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); *Аж дивно: про Ріку стільки таємничих оповідок, про неї у нас говорили: “Великі води, а навєсні – б'ють **плови**”* (П. Федюк. Ріка, 11); *Як мені до тебе?.. Як мені без тебе?.. / Тільки ж **плови** били – і знесло мости* (Т. Мельничук. Лада, 136); *Мирська влада хитка і непєвна, як погода в горах, то верем'є, то **плови**, а цєрква божє скєлею стоїть* (В. Сичевський. Вернісь, Ружєно, 175); *Ударила раптова **плова**, а витак зачев падати град, и то такий великий, ек курічі жєвтки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175); *Часом била на полонині **плова!*** (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 199); *Блискавки розхристалися в небі, громи колотили горами, світ хитався під ногами, дєрева утікали перед **плогою*** (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 101); – *Цє повінь, цє обвали. / Цє дєсь над горами **плова!** – / А вжє через межє підвалин / Проб'єтьєся струмє-*

нем трава (О. Слоньовська. Будуй собор. Як гряне притиск, 34); // у порівн. *Нарешті як з чорної хмари, що неждано наскочить улітку в спеку, з-за ґруня **плова** вб'є землю і всі плоди на ній, а страшні погої поточинами скелі котять, яких не зрушила б ніяка сила, – так на мозок Івана наскочила з великою ясністю думка, яка його гризла: “Адже ж найбільший винувник Танасій”* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 364); // образн. *І крізь **плову** ту залізну / Дівчина йшла поволі, / Ох, якби донести пісню / До самісінької волі!* (Д. Павличко. Балада про галичанку, 95).

ПЛОТАР ліс. Те саме, що **бокораши**. *А зачули його також на зарінку **плотарі**, що дримали при ватрі і ждали на досвітню гать* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 45).

ПЛОТАР-ЛЕГІНЬ ліс. Те саме, що **плотар**; звияжний **плотар**. *В кипіння хвиль, усе в гривастій піні, / Неначе в море – чайка на льоту... / Тоді кермуйте, **плотарі-легіні**, / Тримайтесь міцно, хлопці, на плоту!* (М. Карпенко. На сплаві, 132).

ПЛОХОВИТИЙ Несмілий, полохливий. *А діточок не було у єї, лиш одна дівчина – Марта звалась; молоденьке та **пloxовите** собі, знай, та співушечка в лісі* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297).

ПЛУЦИ тільки у мн. Легені. *Так і так: з війни вернувся небіж. Щось му сі стало. Куля застрягла у **плуцах** ци що – вмирає* (У. Самчук. Гори говорять!, 136).

ПЛЮТА Те саме, що **плова**; злива. – *Коли може вдарити **плюта** та й тогди передрегнете, дедю!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 193); – *А ци у кему вам, люде добрі, та ци у памнеть – ек сми тогид вам говорив: **запасайте, люде, трави худобов, спізноїте косіне – най дзелень божя не ростет борзо, аби не вдарили студени, **плюти** та й гляба тогди косити?*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25); *Переспала **плюту** надворі (над нев зробили були шалаши), впала в гарячку: ані тата, ані мамі не хотіла видіти, – коло неї сиділа тільки Парасочка* (М. Павлик. Ребенцуківа Тетяна, 44).

♦ **плюта плютенна** – надзвичайно сильна злива. *Ймилися строминами перекроєні*

*хмари, ударили з неба плови, падуть води цєбрами, човгалами-потоками. **Плюта плютенна*** (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 281).

ПЛЮТАВИЙ Прикм. до **плюта**; дощовий. – *Господи, повели нас цілий гурт піші в Коломию. Погода і чес були такі-о – студєні, **плютаві**. Мокрі усі...* (В. Шкурган. Переказ, 96).

ПЛЬОНТРО Поверх. – *Зимовник? То палац такий, на **пльонтрах**, золотий. Та й слуг дванаціт обід варут, а стелев місецьзорі ходє* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 212); – *І ховали **Штіля** з гаражя повид стайні з стодолов, хоть почерез дорогу вже мали **файну** на два **пльонтри** хату* (В. Шкурган. Переказ, 107).

ПЛЯВЗА Наклеп, дурниця. – *Та й тільки бесіди було, – аді забожуси, шо більше ані слова. Кажіт самі, ци я шос помилив, може, або йкус **пьявзу** пустив?* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136).

ПЛЯС див. **ПЛЄС**

ПЛЯЦ 1. Місце. *Але тут, у занесеній снігом щіліні, нічого того не було видко. Тільки ніздрями чув гуцул, що весна, ади... Вийде легіник на обтоптаний зі снігу **пьяц**, стане, потягне в себе повітря й скаже замряно: – О... таки вже весна, браччіки...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 403); *А як їхали попри цминтар, то Дмитро гейби зі сну пробудився і показував сухою рукою на могили. – Брачціку Про', аді, де мій лік! – Усіх нас туди повиносят, **пьяцу** є доста, – потверджував Прокіп і дальше то кляв, то припрошував шкану, аби їх скоріше везла домів, аби цілого дня не стратив* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 79); – *Ти де, мой, заховаєси в кут? Тобі **пьяцу** ни стало, га?* (О. Манчук. Великдень, 72); *Тато пропускає, корова впевноно й цілєспрямовано прямує до своїх ясел, по дорозі, намагаючись вскубати сіна з ясла іншої, її сусідки. “На **пьяц!**”* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 105).

2. Місце під забудову. – *Я маю верьх на хату, – потягнув своєі **Штефан**. – Забагнут – дам. Можу віріхтувати. Тай близко мої хати фа-айний **пьяц** є! Можут і комує*

другому дати на будову... А най би собі своє мали. Трохи ми, а трохи в'ни самі... (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203).

3. Місце поединку. *Король вислав офіцера з шаблев, а гуцул – простого хлопа з ціпом; вийшли на **пляц** обидва* (В. Гжицький. Опришки, 56).

ПЛЯЦІВКА Приміщення постерунку, відділку поліції. *Присяжний розсмлівився і показав дідові, щоби їхав на **пляцівку**, бо відти має когось везти долів. **Пляцівка** була серед села у Малярчукових хатах* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 194).

ПЛЯЦОВЕ субст. Плата за місце. – *Візьми **пляцове!** – загуділо над вухом. – Ну чого вирячився? Плати за місце* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 51).

ПЛЯЦОК Корж. *Дарко, принеси ще **пляцок**, – підитовхнув у спину онуку* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 14); *Всі **пляцки** Себастьян віддав Анні на сніданок, бо не було куди йти, бо нема куди втікати. Головне – нічого не бійся* (Т. Прохасько. Непрості, 87).

♦ **в пляцок** – ушент, зовсім. *А йкийс з Кут генде лежить в реанімації: три дні тому купив нову машину, а сночі розбивси до дерева: машину **в пляцок** – то байка, але сам буде каліка* (В. Шкурган. Син, 51).

ПОБАНУВАТИ Док. до **банувати** 1; по-сумувати якийсь час. *Мов хрест придорожній, стояла Параска на плаю серед ліса і не спускала очей з Олекси. Він віддалювався все більш від неї тай врешті зник у темній зелені високих смерік. Постояла, **побанувала**, а далі надумалася і повернула до вуйка у Лішів* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 71); *Та й Михайла не зашкодило б провчити – хай **побанує** трохи за нею* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 110).

ПОБАЮВАТИ Док. до **баювати**; позабавлятися. *Взагалі де вже й **побаювати**, як не в Ясеневі!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 223); *Але все те лиші прибільшувало гострість усолоди – і легіники радістю стріли намір Марусяка **побаювати** востаннє, власне, в Ясеневі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 226).

ПОБЕДРИНА Перекладина. *Нехитра споруда: два стовпчики злучені **победриною**,*

та ще сідець або ковбок (С. Пушик. Карпатське літо, 292).

ПОБЕЗПЕЧИТИ Запевнити, пообіцяти. – *Ей, говоріт свої, таки ходіт на чесок та й решта; сьогодні однако неділя. – Гм, або я знаю? Ну, але піду-таки, бо-сми вас **побезпечив** та й то моя фіна, ваша Анничка* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 97).

ПОБЕРЕЖНИК ліс. Лісник. *Вийшли на дорогу. Лісничий іде передом, за ним його **побережник** Танасій, а позаду Анничка з похиленою головою* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 104); *Казали, що був десь **побережник** один і вмер. Пішла жінка до попа, а той каже: – Як не п'ятнадцять левів, то не буду ховати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 234); *Вони оба випивали навіть на хрестинах у **побережника**, а потім Владзьо кликав його до себе* (М. Козоріс. Черногора говорить, 90); – ***Побережники** і керманічі пантрують то все. Якби я там пустився з жидівським деревом, то вкрутили би мені в'язи* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544); – *Єк усі писарі і **побережники** крізь вікна з канцелярії перед тобов тікали і ек ти тогди тому носатому жидови, шо в них за касіря був, руку вікрутила* (О. Манчук. Без свічки, 31); *Доким це були в лісі губи – їли сирівцем, хоть кілько набралися від **побережників*** (М. Павлик. Юрко Куликів, 25); *Його дід був справжнім лісовим чоловіком і весь свій вік звікував у маленькій хатчині на кордоні, біля лісних масивів, котрі пильнував. Його, як вогню, боялися найзапекліші пройди, бандюги. Батько Федора також був **побережником*** (М. Яновський. Гірське серце, 16); *Я син старого **побережника** і видів зблизька непідфарбований татів труд <...>* (Р. Федорів. Калинова сопілка, 251); – *Далі йде Роман Петрашук, **побережник** наш! – оголошує Сенчук* (М. Стельмах. Над Черемошем, 82); *Я вибрав Стайки, бо ніколи не показував ані гостям, ані своїм зверхникам місць, які були царством звірини, і не позволяв там нікому полювати. Ті віддалені місця Карпат я уважав заповідником. Я взяв зі собою двох ловецьких **побережників**. В останній хвилині до товариства долучився ще адьюнкт інж. О. (Р. Яримович.*

Лови на готура, 60); *Зицуться **побережник**, / скрадливо стане над потоком / і пошкодує, вже як звик, / чому він тут. / Гмикне боком* (В. Шкурган. Примхливий. вечір..., 20).

ПОБЕРЕЖНИКІВКА ліс. Службове приміщення **побережника**. *Розбіглися дівчата лісами-ізворами, темними ярами. А всі до Федуся на **побережниківку*** (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 292).

ПОБЕРЕЖНИЧКА Жінка **побережника**. *Побережничка порозкладала на дубовім столі усі страви та й усі пугарі поналивала* (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 231).

ПОБИВАНИЙ дісприкм. Інкрустований кольоровим металом. *Жінка пішла до комори, винесла стару тобівку **побивану**, порошницю* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 478).

ПОБИГАТИСИ Брати до уваги чийсь слова, поради, слухатись кого-небудь. *Він и трошки не **побигавси** за нев [бабою]. Стоєв уперто на своїм так, ек стоїт на поли первовічний бук, шо наокола него буря й люде знишиіли всій йиго рід, а йиго одного ни годни знишиіти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106).

ПОБИНЬКУВАТИ Час від часу гудіти. *Старий Никольцьо, давного дека син, в лантєчко зібраний, дрімаючи в лавці, **побинькував** лиш по разови товстим, захриплим голосом, ек биндек* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 305).

ПОБИРАТИ Погрожувати. *Щастя її, що так виштудерувала, що мене дома не було – а це, не інакше, як у корчі десь біля хати чекала! Дав би я її був заводини: на капусту!.. на мак дробен! <...> Але, почкай, почкай – впадеши ти мені в мої руки, так бих ще, дай, боже... ну!.. – Ба не **побирай**-ко так май остро, куме, не **побирай!** – сказав тихим, приємним голосом Федорчук, а ліпше сідай онде на лавицю та повечірничимо* (М. Павлик. Вихора, 172).

ПОБИДА Перемога. *В душі у нього почувалась тепер певність **побіди**. По довгих ваганнях, по предовгих сумнівах...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 284).

ПОБІДНО присл. Переможно. *Уже рвав вітер киттарину з плечей. Уже вхопив з во-*

*лоссям разом хустину, зірвав і, залопотівши нею **побідно** високо в воздуху, помчав під небо* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 268).

ПОБИЗУВАТИ Док. до **бізувати**; змогти. *Пішли хлопчіца у ліс та нанесли сушнику, сучче, та віворотів, та уклали такий великий ватран, ек непричком оденок сіна. Розгнічували вогонь від обіду до вечора, тай не **побізували**. Що огонь імеси, то подує вітер, закрутит ек у дідчий данец, роздує дим по полонині, розмече головні, а сніг загасит* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); *Вид того часу Иванчік ише си ліпше **побізував** до стрілецтва, тай став ше завзетійишим стрільцем, ек був дотів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 157).

ПОБІЙ 1. Дах будинку. *Верхом Бісковом стоїть не один хутір, а все під **побоєм**, бо там тазди усе багаті, усе багаті, а вже ні один так, як тот Петро Славич, що своїй худобі та сороківцям ліку не знав* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 281); *Зарикали корови в селі, забляєли вівці; то там, то там затеплювався ласкавий вогник у хаті, **побої** оповилися димочками* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 133); *Були хати тесані, **побої** гонтові, вишневі сади, були повні перебійці, повні царі...* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 175); *Стримкі високі **побої** укривали в тих хатах глібоку таємницю дідового життя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); *Постягала сніг із **побою** на хаті, пообмітала хату довокола, промела стежку до потоку, куди ходить по воду* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 350).

2. перен. Заможна будівля. *А там далі, при убочі, / там стояли три **побої**, / А в побоях не маєтки, / не світлиці, не покої, / – Але що ж то вам казати, коли годі уповісти!..* (Ю. Федькович. Юрій Гінда, 78); *А як непричком станеться божжа воля та й Мотрюк замкне очі, то най село каже, що собі **побої** та й забери доньку 'д собі, бо одиначка, то мій живий корінь* (Марко Черемшина. За мацуху молоденьку..., т.1, 270).

ПОБІЙ-ДАХ Те саме, що **побій** 1. *Чистий дух його таланту примушував лісових велетів лягати в розмаїті, які тільки було*

потрібно, зруби, здійматися легкими, мов хмарини, шатрами, викруглюватися великими і малими банями, а то й височіти шпильчастими вежами, як на Розтоцькій церкві; за його волею деревина усміхалася жовта-вими стінами і ясним **побосм-дахом**, важко супилася і перетворювалася у глуху перепону, викликала радість, замилування, острах; в неї, знекровлену й змертвілу, він вдихав нову красу, свіжі пахоці і молодий голос (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 232).

ПОБІЙЦЯ Розбійник. – Не треба, аби нас виділи, Іванку. <...>. – Най собі... Хіба ти, душко, не підеш за мене? – Пішла би-м, але стариня не згодиться. Ти – з опришків, **побійця** (М. Яновський. Гірське серце, 61); *Воячна сегедська Нанашка передала Себастянові цілий звіринець, зроблений із сиру. Коня, барана, оленя, цапа, вола, тура і єдинорога натуральної величини привезли рожевощокі і блискучі, але трохи вайлувати моцурі з грубезними кістками, котрі служили у Нанашки гайдуками, сердюками, збуями, **побійцями** і мусили щодня куштувати всі сири і бриндзи на містечкових базарах (Т. Прохасько. Непрості, 114).*

ПОБЛИЗЬКИЙ Недалекій, близький. *Одно гуцульське село у галицьких Карпатах і **поблизка** Черногора (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 340).*

ПОБЛІКА див. **ПУБЛІКА**

ПОБЛІЧИТИ див. **ПУБЛІЧИТИ**

ПОБЛІЧИТИ СИ Зворотн. до **публічити**; ганьбитися. *Ледви їх обох розгетькав та утихомирив Юріштан, аби **си** ни **поблічили**, ек прості гуцули (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 161).*

ПОБОСВИЩЕ Місце бою. *Йде челядь на **побосвище** і розпізнає вбиту Гуцулію (Марко Черемшина. Після бою (фрагмент), т.1, 173).*

ПОБОЇК 1. Те саме, що **побій** 1. *Затуманіли ліси, заголубилися гори, і розстелилося горде село Жаб'є!.. Під усміхом сонця, під ласкою перших його променів ніжилось, поблискуючи точками нових **побоїків** то там, то там по схилах горбів (Г. Хоткевич.*

*Камінна душа, 169); Ондечки шинк – його звідусюди видко добре. А он там... за гніздом верб... лиш **побоїку** троха видко... наша хата... Наша хата! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 132).*

2. Зменш. до **побій** 2. *Вона прийшла в село із злісним та й живко собі під лісом **побоїк** поклала (Марко Черемшина. Козак, т.1, 254).*

ПОБОМБОРОСИТИ Проговорити невизначено, пробубоніти. [Іванчік] *Видгасив ватри. Шош над нев **побомборосів** у стаї поза верклюгом. Обмив нев ватага тай ек дав си йиму її напити, то ватаг видразу став, ек ни тот (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 338).*

ПОБОРОДНИК бот. Лікарська рослина. *І сіно пахне конюшиною, деревієм, перстачем, пискавцем, дідиком, **побородником**, нечуйвітром і всіляким зелом, на яке ці гори багаті (С. Пушик. Карпатське літо, 280).*

ПОБРЯЗКАЧ Прикраса. *Пацьорків було стілько, що з ніг до голови можна було би обвитися. Взагалі найбільше мали опришки всяких **побрязкачів**, бо на того, ади, челідь найбирише лакома (Г. Хоткевич. Камінна душа, 180).*

ПОБУКАТУВАТИ Пошматувати. *На нашим боці, то цілу Єблоніцу знесло тай на кришечки поломило та **побукатувало** гладкі царинки. Тай куди си оком ни подівив, то скрізь завози наробило (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 432).*

ПОВАДИТИСИ Док до **вадитиси**; посваритися. – *Він теж есенівський, я го добре знаю. Паліїв Василь. Він з дедом своїм **повадивси** за йкіс лази та й укїк із дому. Шо сїше украв у деді, то тепер вертати нема ек (Г. Хоткевич. Довбуш, 221).*

ПОВАЛАНДАТИСЯ, ПОВАЛЕНСАТИСЯ Док. до **валенчатися**; повештатися, поволочитися, побродити. *Ото наносить Іван у хату дров мало не під саму стелю, заповнить водою всі відра, баняки і діжки, накаже Дарусі нічого тяжкого не робити і нікого дурного не слухати, а лиш одну Марію, – і **поваландається** із своїми дрімбами автобусами і дорогами (М. Матіос. Солод-*

ка Даруся, 57); *Тим баром Себастьян продовжував їздити, немов мандрівний цирк, і після окупації Карпатської України – аж до 1944 року, коли замість мадярів прийшли рускі. З цими вже не поваленсаєшся* (Т. Прохасько. Непрості, 95).

ПОВАЛЕНСАТИСЯ див. **ПОВАЛАНДАТИСЯ**

ПОВБІСЬКАТИСЯ Очистити голову від вошей і гнид, вибираючи їх з волосся та знищуючи. *А приходить-ко на голубці, та повбіськаємося, однако прийдеся сидіти дома самій: усе то збираєся завтра до церкві, бо в монастирі, кажуть, буде шлюб!* (М. Павлик. Вихора, 177).

ПОВДАВАТИСИ

◇ **йкі си повдавали** – ірон. уживається при висловленні іронічного ставлення до кого-небудь. *З вами нема доброї бесіди ані раз. Йкби-сте мали добрий розум, то би-сте не пащекували таке ні до чого не здале. Ади, йкі пересмішниця ми си повдавали!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

ПОВЕДІНКА

◇ **така вже поведінка** – про узвичасність чогось; звичай. *Глаш сидить против Калини, я свого Василя посадив против Марії, а сам пішов братові помагати; бо брат, знає, не мав при столі сидіти, але за гості старатися, – така вже в нас, бачите, поведінка* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250).

ПОВЕНИТИ Заливати. *Жовнірів лють черленила, А Василя кров повенила* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 169).

ПОВЕРГТИ Док. до **вергати** 1; скинути. *Єк повержемо свою ношу, забудемо свою мову тай видорчємоси свої віри первовічної, то тогди злий дух завоюєт наш гуцулський нарід и звінечет йго у прах»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 72).

ПОВЕРЕЗ прийм. Понад. – *Дома за поверез три роки не могли наговоритиси* (В. Шкурган. Переказ, 113); – *А поля поверез пів тищі гектарів* (В. Шкурган. Переказ, 97).

ПОВЕРХНИЦА Частина чогось, яку дають понад норму. *Єк ни стало молока*

на міртук, то ватаг намірєв пів міртук, а депутат нарубив пів бербениці бриндзи на него. Тай нарубив ше й поверхниці: міртук, четвертину й колач, так єк вийшло її після міри молока (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 342).

ПОВЕЧІРНИЧИТИ, ПОВЕЧОРНИЧИТИ Побути, провести час разом із ким-небудь, посидіти, поговорити. – *Ба не побирай-ко так май остро, куме не побирай!* – сказав тихим, приємним голосом Федорчук, – *а ліпше сідай онде на лавицю та повечірничимо!*... (М. Павлик. Вихора, 172); *Коли бувало йй навкучитьсє сидіти дома самій, вона завше брала чи горня молока, чи миску, чи кусок солонини, чи хліб там, або й окрасць хліба, хоть би прем знала, що все те є в сусіди, а брала будь-що та несла до сусіди, аби лиш мати добрий збуток та побути й поговорити...* – *Та ходіть, вуино, до хати, повечорничите!* – каже Іваниха (М. Павлик. Вихора, 176).

ПОВЕЧОРНИЧИТИ див. **ПОВЕЧІРНИЧИТИ**

ПОВЗДЕРЖЛИВИЙ Стриманий. *Не мало помагала йому ота заповідана в полонині чистість статева. Вона зробила його повздержливим, а це теж дало йому здоров'я* (Г. Хоткевич. Довбуш, 168).

ПОВИГУЛУЮВАТИ Док. до **гулити**; повиманювати. *Казав, шо усі мудрації, ікі лиш є на світі, то прибаг Арідник, лиш Бог тото все в него дурничками повигулював й подав людем до ужитку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 129).

ПОВИД

◇ **мій повид редит** – мій погляд переважає; я вирішую. *“Доків я живу, то вара робити на моім таздівстві по заході сонця. Мете робити хіба аж тогди, єк мене ни станет на світі. А заким, то тут ше мій повид редит, а ни ваш – сараки”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13).

◇ **податиси за чійсь поводом** – бути залежним від кого-небудь, діяти за чиєюсь вказівкою. *Тай вна [Марічка], то баламутила йго вид того ходу, бо так закрутила та завернула йму голов, шо він и третої ни*

розумів. Чисто **подавси** був за її поводом, ек теле за коровов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 405).

◇ **своїм поводом ити** – бути незалежним від кого-небудь, діяти на власний розсуд. З него [Федя] вже змаленьку користи на газдівстві ни було, бо лиш ек трошки він вид земні пидниг, то видразу вже зачєв **своїм поводом ити**. Никого ни слухав! Біда знат куда він ни був (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 136).

ПОВИДВІНОВУВАТИ Поодружувати дітей. За йкийєс чєс **повидвіновував** решту дітви на боки, а сам, ек старший син, лишивси на місци, аби си старовіцке місце ни зводило, тай аби си газдівські вугли ни розсипали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

ПОВИЗ Бричка. А ек отворили з Кутів попод Сокільський возову дорогу, то Панкевич справив собі був **повиз** тай до міста їхав з фірманом, ек піп (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212).

ПОВИЛІЦОВУВАТИ Натерти до блиску. **Повиліцовував** [Иванчік] та почістив свої пістолета (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 324).

ПОВИЛЮВАТИСЯ Пориватися. – Беріт мні, люди, та добивайте, та най буде прах на цалий світ! – кричав він несамовито і **повилювався** ід шкапі (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 111).

ПОВИТАТИ Привітати. **Повитай** мя, мій легіню, з далекого краю, / Стане легше на серденьку, бо вірно кохаю... (В. Бабляк. Вернись на Білу недею, 64).

ПОВІД прийм. Від, побіля. – Я ші раз піду на цу, де ми були, ші полізу на той кострубатий конарь, а ти на білу солодку **повід** потока, шо за паперівков (В. Шкурган. Солодкі яблука, 79).

ПОВІНУВАТИ Одружити. Де та його пушка? Вже йому без потреби? Дали си з нами раду. А наплодилося нових Дідушків, Мочернаків, Дзвінчуків... Диви, тільки в нього четверо дітей. Доньок **повінував**. Славний газда... Син менший літує – пасе маржину на полонині. Старший пасе корчмареву доньку. Ще одне коліно Дзвінчуків... (Б. Бойко. По го-

лови... По голови..., 82); // образн. – То залежить, у чийх вони руках. Можуть і заплакати. Я цимбалами, аби-с запам'ятала, людям служив, я півсвіту з ними сходив, півсвіту **повінував**, скільки я людям втіхи надарував, що коли б її зібрати докупти, бігме, гори вирости б (Р. Федорів. Жбан вина, 100).

ПОВІСТУВАТИ Розповідати. Дідо казав, шо йому **повістував** брат Джюнда, шо раз, ек був він на косовици у Рус Молдовици, то там прийшов був ид нему такий старий дідо, ек гриб (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80); – Я хотів, бадічку, коли ж бо неня ув одно мене не пускали, – **повістує** хлопець плачучи (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311); – <...> А що ти там **повістуєш**? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 220).

ПОВІТРЕНИК Той, хто відпочиває; відпочивальник. Дєсь від 1830 року популярність Буркута виросла такою мірою, шо вже перед 1846 роком львівська дирекція лісів дала розпорядження, щоб тут були збудовані кілька санаторних будиночків, де б могли селитися сім'ями **«повітреники»**, тобто відпочивальники (С. Пушик. Карпатське літо, 272).

ПОВІТРИТИ Винюхати; виявити щонебудь, дізнатись про що-небудь. Аж здригнувси: «Вєре це, хло', ни Шкіндя з Довгим **повітрили**, де я си повертаю? Хто знаєт?» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 198).

ПОВНИЦА, ПОВНИЦЯ етн., обряд. 1. Етап весільного обряду, на якому обдаровують молодих. Костюк, міркуючи, шо вже делінь було чєс заводити **повницю**, додавав питя, аби ціле весіле було п'єне, бо п'єні побірше метали у повницю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 242); А коли у Павуна **повниця** пилає і люди єго дарами дарували, то увєла у широку тисову, турецькими коверцями обиту світлицю прекрасна, прехороша дівчина уже сивого, як голуб, ліварника, уклонилає низенько «князєві» і запитала покірно щебетливим голосочком, чи би не можна єї вітцєві заспівати (Ю. Федькович. Жовнярка, 333); – Михайле! Скажіть хай уже **повницю** починають, – сказав Томашевський до Власійчука (М. Остромира. Над

бистрим Черемошем, 64); *Перед повницею щезла кудись його Марічка з їхнього весілля* (П. Федюк. Звір над хатою, 9).

2. Тарілка (разом з чаркою), у яку складають гроші при обдаровуванні молодих. *Джюнда, то все умів так нустрити, що всі, випераючіси одні на протів одних, метали по багато гроший у повницю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 245); *Застільники на місці, з подарунками й повницею, капела музикантів найнята, от-от треба буде з ними розрахуватися за гранє* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 94); *Є посуд, яким лиш раз користуються. Це повниця – велика тарілка з чаркою і ложкою, на якій два персні з дерева. Після обіду молода набиратиме ложкою у чарку горілку. Випиваючи її, гості кидають у повницю гроші – дарують молодду* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 257); // образн. *Народне мистецтво – це така ж повниця. Воно не терпить найменшої фальші, підробки під нього. З келиха його ми п'ємо насолоду* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 183).

ПОВНИЦЯ див. **ПОВНИЦА**

ПОВОДИТИ Поводитися з ким-небудь. У їх [батька] така натура була: нікого в дому і словечком одним не зганьбити – ні нас, ні сестер, ні слуг. Да знали вони іншим способом, як нам доїхать, коли хто з нас прогрішить. Прибавиться, було, Семен на вечорницях – вони до його цілий день і слова говорити не будуть: ого, вже братик мій більше й не барився по ночі. Сказав там хто яке незвичне слово в хаті – вони вийдуть з хати ще й дверми луснуть. Отак вони, було, нами **поводять** (Ю. Федькович. Опришок, 321).

ПОВОЛИ присл. Повільно. *А за ним поволи слідом / Місяць над пляями. / Першим вздрів Олексик діда, / Радий з хлопчіями* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 10).

ПО-ВУЙКІВСЬКИ присл. Як дядько, вуйко. *По-дядьківськи, по-вуйківськи Нарівняк розв'язав тайстру, виклав якісь, для дороги, буханчики, поставив гранчасту пляцину* (Р. Андріяшик. Сторонець, 69).

ПОВХ Уживається як присудок за знач. **повхнути**. – *Повх межі очі, повх! Мовчи,*

старий, то тебе твій зеть так годує (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40); *На се жіноче пояснення плюнув Фенчук у долоні, відтворив скоро лісу, побіг, як хлопець, на протів жінки, хапнув за руку Юру та й по лиці: повх, то відси, то відти. І Юра по хвилинці голосніше заголосив і покірніше став випрошуватися: – Любчику, вуєчку, не буду, ніколи не буду, поки жити буду!..* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 73).

ПОВХНУТИ Вдарити. *Звиваючися змією, намацав опришок ніж у ремені. Витяг його тепер і повхнув ним противникові у живіт* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 245).

ПОГАБУЧІНИЙ Хвилястий. *Дим з короди пидоймавси вид земні погабучіними клубками, сірим стовпом просто у небо, а Иванчік уважно слідував за тим, єк уставав перший дим з ватри* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 189).

ПО-ГАЗДІВСЬКИ див. **ПО ГАЗДІВСЬКИ**

ПОГАР, ПОГАРЬ Келих; кубок, бокал. *Нараз він лівов руков перевернув д'горі дном на столу погар* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 178); *Тежко здихаючі, дрижючов руков узев він тот повний погар тирби тай придавленим голосом обізвавси смутно до Иванчіка: «Отце тільки наточів я тирби з нивинних градівникових слуг, єк смих сперт тот град* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 186); – *Піднімай погар. За успіх нашої великої справи* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 139); *Василь налив собі повний погар горілки і випив його залпом, а під хатою вже і колядники появилися* (П. Федюк. Людина з того світу, 102); *Тай, братчіки солоденькі, приніс я тото д'хаті, вісипав у погарь тай давсми жінці, аби віпила* (О. Манчук. Дохторе, 70).

ПОГАРЕЦЬ Одуд. // перен. Прізвисько персонажа твору. *Цій брехні не повірив тільки ясенівський погарець. Микулці зразу впало в вічі, що Держковський і вбранням, і манерами, а ще й напахченістю парфумами різко відрізнявся від інших шляхтичів, як різниться верткий, чубатий, строкатоперий одуд-погарець від пихатих павичів, готурів та індиків, тому й приліпив йому прізвисько*

– смердючий **погарець** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 261).

ПОГАРЧИК Зменш. до **погар**. Люди теж узяли по **погарчику** дешевої місцевої паленки (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 139); *Навіть склала на поману погарчики, оті, пам'ятаєш, стакани гранчасті...* (М. Матиос. Нація, 225).

ПОГАРЬ див. **ПОГАР**

ПОГИБАЧКИЙ М'який за характером. *На око він виглядає мнєкий чоловік, погибачкий, але на правду, то єго ніхто би ни переиначів, єк на шош си поважит зроби́ти. А у кождим ділі, то він такий крутий, єк то дерево круте, шо й десітьма клинами ни розко́лєш* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).

ПОГИБОЧКА Загибель, смерть. *Ге-ге-ге!.. Коби був знав свою погибочку – тікав би не знати куди, порятівлі шукаючи* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 110).

ПОГІНКА Погоня, переслідування. *Зібралися ми з Сороханом (мав такого пса, що під землею міг дичину знайти) на диких свиней. Він пішов у погінку, я став на стійку* (М. Яновський. Гірське серце, 28); *Опришківське життя з його погінками, втечами, нападами, хованням, мінливою фортуною, з його раз густо, раз пусто, не по нутру прийшлося степовику* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 259).

ПОГІРНИК наст. Пасовище коло стаї для овець, яких випускають на нього після вечірнього доїння. *Здоєна віця просувається у велику загороду, а гонінник тим часом уже нагнав другу. Так це і йде безперервним потоком. З коровами – видоїв їх і вже кінець. З вівцями ні: їх треба ще гнати на погірник, на пашу, де вони трошки походять, трошки попасуться на ніч. Паша на тім погірнику носить спеціальну назву – порняла* (Г. Хоткевич. Довбуш, 140).

ПОГЛИПУВАТИ Поглядати. *Ті [Люба, Леся] лише із заздрістю поглипували на мене* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було, 21).

ПО ГОДІ присл. Згодом, потім. – *А болить? – питає мене старий по годі* (Ю. Федькович. Опришок, 326).

ПОГОДІТИ Почекати, зачекати. – *Погодіть мені, панотчику: видужаю, то вам або заплачу, або відроблю* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311); – *Дайте-ко звагу, погодіть кришку, пани тісарські!* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 153).

ПОГОЙ Потік, ручай. *Нареши́т як з чорної хмари, що неждано наско́чить улітку в спеку, з-за грунґя плова вб'є землю і всі плоди на ній, а страшні погої поточинами скелі котять, яких не зрушила б ніяка сила, – так на мозок Івана наско́чила з великою ясністю думка, яка його гризла: “Адже ж найбільший виновник Танасій”* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 364); *О-о-о: сім тисяч сімсот сімдесят і сім струй води, джерел, погоїв, потоків, річок і інших приток* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542); // образн. *Ой, співає він, співає... / Аж ту чути три набой; / На подвір'ю зашуміли / кервий ріки в три погої* (Ю. Федькович. Киртчалі, 85).

ПОГОЙКУВАТИ Періодично повторювати “гой”. *Так погойкували гуцулки, і баби і молодиці, погожої днини, попід ворітьми стоячи* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8).

ПОГОНАЧЬ Палиця, патик, за допомогою якого рухають, обертають камінь у жорнах у ручному млині. *Арідник вигадав млин, лиш Бог доробив погоначь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 129).

ПОГОНОРИТИ СИ Погордитися, попишатися. *Навмисне поклала солонину лунчину, аби си погонорити, шо у неї шє си заважєєт передтогідна лунчина, а ни лишєнь сегорічєна солонина ци тогідна лунчина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81).

ПОГРАТУЛЮВАТИ Привітати, поздоровити (із нагоди якоїсь події). – *А, то наш пан Зельман! – Тепер можу паням лиш погратулювати!* – *Є чого, пане Зельман? – Баль буде першої кляси!* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 204).

ПОГРІБ обряд. Похорон. *В день Олексієвого погрібу день був погідний* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 425); *По погрібі, то богато погріб'єників вернулоси з Олексієхов*

до неї д'хаті, аби ни ночували сами Олексієві хати першеї ночі по йиго **погрібі** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 427).

ПОГРІБ'ЄНИК обряд. Учасник похорону. Дехто з **погріб'єників** зберавси попови йти вікна бити за йиго збитки над Олексієм. Але розважнійші люде їх розгетькали, шо нима там з ким шо зачєпати, бо то протолантух, тай тимунь ни варт ним собі навіть руки поганити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 427).

ПОГРІХУВАТИСИ Запідозрити когось, подумати на когось. **Погріхувавси** на ню, шо уна украла в него з-під оборога сховані там перед фінансами бисаги тітіню (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135); **Погріхувавси**, шо то инак ни є, лиш то ватаг натер сільов руки тай зачєв був норовити вівці в царках, аби си за ніч стерли тай зрули над сільов, а другий день «на міру» аби дали менче молока (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 338).

ПОГУЛУБІТИ

♦ **погулубіти з лютости** – сильно розізлитись, посиніти від злості. «Брешеш, пустий брехуне!» – видцєпнув Шкіндя, єк забогато йиму було того джєвїндіня. «Бреши ти, єк ми ни даєши», – **погулубів з лютости** Довгий, – «а я на свої очі видів, єк Иванчік Ботикови розмовив пістолета, а ти ше смієши, дурню оден, запльовувати ми очі, шо ні?» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 261).

ПОГУЦУЛИТИСЬ Стати гуцулом, дотримуватись гуцульських звичаїв. Видно, свіжий, не вспів ще опіритись, **погуцулितись**, як ініші (Б. Загорулько Черногора, кн. 2, 51).

ПО ГАЗДІВСЬКИ, ПО-ГАЗДІВСЬКИ присл. Добротно; як добрий господар. – Декувать вам файно, – промовив Николай, – щосте нас так **по газдівськи** погостили. Дай вам, Боже, бисте щасливо худібку в село зігнали, та бисте у гараздї зимували. Оставайте здорові! (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); **Копали** кожен для себе, доботно, **по-газдівськи**; з цих шанців можна було безкарно поливати ворога свинцем (В. Гжицький. Опришки, 172).

ПОГОВІТИ Послабувати, похворіти. Єк тогди пишов Юріштан из міста Кутів гори на Стебні, то вже си бірше ни вертав долів миндувати панам людий, бо вже ни годен був ходити бірше своїми ногами по світі. Позадь тов бійков шош нидовго він **поговів**, бо таки у скорим чєсі поніс води на тот світ своему мандаторови Гердлічці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 155).

ПОГОНТИТИ Побубоніти, побурмогіти. Иванчіка, то тоти ватагови фігілі так були пудно осердили, шо він би був йиму вже їх ни подарував. Скочів у царок мижши вівці та єк шош там **погонтів**, то докві си вернув у стаю, то ватаг уже в клубок звивавси насеред стаї коло ватришишия, таке шош погане йиго нагібало (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 338).

ПОДАВАНИК, ПОДАВНИК етн., обряд. Невеликий колач, який дають за упокій душі. Вчора втретє за тиждень, / втретє (!) / силоміць пролізли крізь вуха / похоронні / звуки. / ... Я їх витручував із себе, / коли подавали **подаваника**, / коли опускали в землю, / коли дякували, що прийшов... (В. Шкурган. Вчора була субота – шостий день..., 78); Коли повернулися з цвинтаря, позасідали на подвір'ї за столи й перед гостиною вручали кожному «**подавники**»: струцілі печені, горнятко з печивом і цукерками, а в горнятку свічка горіла (С. Пушкин. Перо Золотого Птаха, 182).

ПОДАВНИК див. ПОДАВАНИК

ПОДАВНИЧОК етн., обряд. Пестл. до **подавник**. Великих гараздів не мала – а в хаті у неї завше чисто; городчик у цвітах, у мачку, всюда чисто, всього доста: і скорому напратано, й солонинка перетримуєт ци, і шос на пригісне, на протсибіг завше є, легкочушнички там які, **подавнички**; дитина забіжить чужа – своїх дасть біг – то вже не вийде без яблущка, ци бобу, ци черешеньок, або там баранчика з сиру (Г. Хоткевич. Камінна душа, 224); Ой, діправді, сусідонько, не буде кому і **подавничка** жебракові під храмом божим у торбину сунути, бо ніхто з тих Стенчуків і до церкви не ходить (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 27).

ПОДАЛЕКИ присл. Подальше. *Та й таке я мав з нашими церковними, а тепер уже обходить подалеки піп, як де лиші зіздрить* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 82).

ПОДАЛЕКУ

◇ **питати подалеку** – не зразу говорити про суть справи. – *Таки так, що покажемо, най знає, почому лікоть табаки. То каже хлопец, що вже прийшов? – питає подалеку Лукин* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 49).

ПОДАЛІК присл. Трохи далі. *Се діялося у вівторок, а на другу неділю трафילו нас обох з Штефаном на варту коло одного магазину. Вечір був ясний, та тихий, та теплий – сказано: серед літа. А місяць – підповень дивився з неба, призивався, як тото на світі красно. Соловії десь таки і розливались! Я сидів собі подалік під муром невеселий* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 295).

ПОДАНЦУВАТИ Док. до **данцувати**; потанцювати. *Челідь таки гибла зазерати з хати криз вікна на коледників, ек за файно плесали та йкі гей за едерні? Кортіло їх борше видіти, ци будет з ким досхочю поданцувати?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 82).

ПОДВИЖНИК-ПИСАНКАР етн. Те саме, що **писанкар** 1. *Але ці видіння було невдовзі рішуче відкинуто – настільки вони не в'язалися зі справжнім образом лагідного подвижника-писанкаря з його запущеними тілесними недугами й розбуялими духовними ідеалами* (Ю. Андрухович. Дванадцять оброчів, 266).

ПОДЕННЯ Нижня частина острови для захисту сіна від вологи. *Я бачив, як дужий молодий газда забивав остроу в землю, камінням укріплював її, від землі робив подення, аби сіно не тягнуло воолгу, не пліснявіло* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 8).

ПОДЖЮПИНІТИСИ Док. до **джюпінитиси**; погордитися. *Я веселий біг борше у хату пофалитиси бабі та поджюпінитиси опередь вуйнов, шо я вже богачь, декувати Праведному, тай дідови, бо то з-позаць него став я богачем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114).

ПОДЗВІННЕ субст., обряд. Елемент поховального обряду; дзвоніння в дзвони церковної дзвіниці як сповіщення, повідомлення про смерть когось. *Тому чоловікові не було ще призначено вмирати, а юда ухопив його без закону: без подзвінного, без похоронів!* (В. Гжицький. Опришки, 164).

ПОДИНА 1. Вимощена з підручного матеріалу основа під (велику) кладку сіна або снопів. *Відтак заходився вимощувати з каміння і ворин подину для нового стогу* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 167).

2. Те саме, що **під**; горище. *Причинив тільки трохи згори подину і навмання наставив пістоля, цілячись на сінешні двері* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 242).

3. Низина. *Крикнув орел. Подиною побігла серна. За нею олень. І знову тиша* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гроза в горах, 191).

ПОДІЙ Надій. *Іванів вівчар Дмитро приніс овечий подій у стаю і божився, що зараз дістане від свого газди тютюну повну люльку, бо має йому щось важне сказати* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 226).

ПОДЛІЙ

◇ **подла дівка** – про підступну, підлу дівчину. *«Почекай же, подла дівко: / тільки ти вже з ним гуляла! / Я ти фляшку вже доповню – / будеш ти і пам'ятала!* (Ю. Федькович. Юрій Гінда, 80).

ПОДОГОДИТИ Заспокоювати, задобрювати; догоджати. – *Ану, полічи полічмани наші! Дзельман, задиханий, подогодив бадіків: – Я вас, газди, не лишу, як своїх очей в голові не лишу. Я вже біжу до газдинь ваших, най вас ратують з цього припону. Чому би я вас не забезпечував? Знаєте добре, що я ваш сільський чоловік, а не зайда* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 153).

ПОДОГОНІТИ Наздогнати. *Ті Романові кудлаті думки поплескав разом з головою його сивенький довгоносий адвокат, що подогонив його, протиснувся проміж свідків і вмовляв в нього, що має велике щастя, що дістав тільки рік криміналу, бо за таку провину параграф пише найменше п'ять літ тюрми* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 216).

ПОДОРІШШІНА Дарівщина, подарунок. *По мірі ватаг заглядів разом все молоко у великій путині до рахунку депутата, а ранішній будз покроїв на вічку від путини на кавалки тай роздав йго всім мішенникам, післідь удою молока на міру, ек подорішшіну, аби мали шо дати в селі своїй родині пригісного з полонини від їх овец* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 344).

ПОДРА, ПОДРЯ, ПАДРА 1. Горище. *Вернувши пізно додому, Продан, як завше в теплі неділі й свята, не будив нікого, а пішов просто до стайні, виліз на подрю і ліг там на сні, навіть не розбираючись* (М. Павлик. Вихора, 253). – *А твоя дитина най трісне, най плаче!* – *Легіні на подри переверці йдуть* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 244); *То побіжу, зніму з подри балію, наварю зілля...* (Р. Федорів. Карби, 141); – *Я? Ов-ва!* – *розсміялася голосно і ядуче.* – *Ачей з подрі ти впав, легінику, що белендиш таке. Жеби я тебе кликала?, хіба б не мала шо робити!* – *і знову стьобнула сміхом* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 68); *Приліг за смерічкою, коли же розшалілий батько минув його, пішов далі мовчки тихою, котячою ходою, на диво поважною, і без шелесту положився на подрі* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 93); – *Слухай шо, – розважливо радився Юрко Угляр з дружиною Юстиною, – може би то молоде сіно з подрі переметати в оборіжок, ади, на постеліні, тий шо собі маржинка вхопит, а старе на подрю?* (В. Шкурган. Кашкет, 60); *А ти, коли аж сам поліз на подрю, / почув, як впало щось (і впало гордо) / кудись туди, в проломлену стіну* (Т. Девдюк. Опади, 47); *Олекса перекусив трохи, написвся води тай пішов на падру спати. Сон зломив його відразу. Снав, як забитий, а коли пробудився, крізь поздовжні щілини дверцят падало яскраве світло сонця* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 17); // образн. *І ударив синій грім у хату, – / І на жовтий танок вийшов її тато. / Ну а ми не чули того грому, – / Як кохались – не скажу нікому. / Тільки зацвітало мальвами під нами сіно / Та сто білих голубів на подрю сіло* (Т. Мельничук. Лада, 132); // образн. *Светий Юрій уже виразу здоймав у стаї на зеленим стайню из срібної подрі*

свою срібну тримбіту, аби бути рехтївним у день светого Юрія зайграти у ню веселого полонинского круглека вівцям на добридень (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117); // образн. *Розкинеш хмару, наче ковору, / І теплим леготом війнеш, / А сонце вилізе на подрю / І посміхаючись, засне* (В. Атаманюк. Весно!, 115).

2. *паст.* Полиця під дахом у стаї для висушування будзів і зберігання сиру. *З подри, де сохнуть великі круглі боханці будзу, повіває на ватага вітер, але не може прогнати зі стаї запаху вуглі, сиру і овечої вовни* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 197).

ПОДРЯ див. **ПОДРА**

ПОДУЖАТИ Одужати. *Як у кого коли серденько заболить, най лиш іде до нас, а коли тут не подужає, то вже нема йому ліку у господа милосердного* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 280).

ПОДУНЕНИЙ діеприкм. На який подули чим-небудь. *А ти, сестро Оленочко, / Чого така стала, / Наче сріблом подунена?* (Ю. Федькович. Шипітські берези, 220).

ПОДУФАЛИЙ, ПОДУФАЛНИЙ, ПОДУФАЛЬНИЙ 1. Гордовитий, самовпевнений, зухвалий. *Тай бірше-менче Иванчік здогадувався, шо й за збитки вни можут Ботикови вигоїти, бо знав, шо вни би йиму ни зробили такі збитки, шо їм би ни єлило, бо Шкиндин гонір би був на будь-шо зробити ни позволив, бо хоть виглядав він по убраню на простеничка, то по натурі був він страшно подуфалий чьоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 248); *Перед нев – безодні, скали, / Ззаду – ворог подуфалий* (Ю. Федькович. Стрілець, 71); – *Аби-с прожив, бадічку Лукинку, шо-с не подуфалий, шо мні желуєш* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 48); *Шкинди велико залежєло на гонорі, бо він був дуже подуфалний* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 163).

2. Величний, величавий, поважний. *Видоріях, мнесниц, у Костюка Иванчіка було подуфальне та торонке весіле. Уно було зроблене тай скликане позадь газдівского стану тай затеку так, ек то си годило йго*

зробити на Костівський рід тай богацтво, бо Костюк був перший тазда на всі Голови, а третій богач з реду у Річковій парафії <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 211).

ПОДУФАЛИТИСИ Повестися зухвало, гордовито. – Дивітси, люди, покаянїє та й аби-сте дітям своїм заказували підносити руку на пана вахміця. Дивітси, шінуйте пана вахміця, аби-сте котрий не попацили таке, ек Юсип. Майте розум, панове газди, не **подуфальтеси**, не лихословте, бо за пана вахміця гостра кара. Аді, Юсип заштрик тепер у біду, та й не знати, ци вийде з припону! – заговорив вїт до гурту, показуючи рукою на Юсипа (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 51).

ПОДУФАЛІСТЬ Абстр. ім. до **подуфаллий** 1; самовпевненість, зухвалість, гордовитість. [Довбуш:] *О, я би рув а рув – як лев той в сіті, / Що через свою **подуфалість** сам / У ню упав!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 371).

ПОДУФАЛНИЙ див. **ПОДУФАЛИЙ**

ПОДУФАЛЬНИЙ див. **ПОДУФАЛИЙ**

ПОДУШЕРЯ Горище над стайнею, столою, хлівом. Молодця верства викрадаласи нишком з хорім; мушиїне з-перед свої чєліди, а чєлідь з-перед своїх мушиїн, лишєючі в хоромх данці, утікали надвір, в потемок ночі, тай парами ховалиси, де хто міг: попід колєшині, **подушєрями**, оборогами та поза вугли хати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 247); Скліпалиси очіма тай потихоньки вєзли йїго полегоньки на руки, Марічка попід плєчя в голові, а Мандрюкова в ногах, за ноги, тай ек хотіли з ним уже злізати з **подушєрі** драбинов на земню, то він заздрів у Мандрюкової молодиці на плєчох під кіптариком кишки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 350).

ПОДУШІ

♦ **в подуші дзвонити** – обряд. дзвонити в дзвони церковної дзвіниці як сповіщення, повідомлення про смерть когось. *А вуйну просив Петро, аби пішла попа і дяка на похорон стокмити та й аби до паламаря повернула, бо ще в **подуші** дєдєві не **дзвонєно*** (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 183).

ПОЄДИНКА Одноствольна рушниця. *Вєдмідь пожираючи добичу, не звертав уваги на крик прибулих і позволив їм наблизитися на майже 20 кроків. Иван Гєлюк мав **поєдинку** набиту кулею. Стрїлив і поцілив у сам лоб понад оком. Вєдмідь по стрїлі побіг до близького потока. Гуцули побігли за ним. Не маючи другої кулі, набили **поєдинку** сарнячим шротом. Иван Гєлюк стрїлив другий раз і трафив вєдмєдя у шаравари* (Р. Яримович. Дєщо про вєдмєдів, 66).

ПОЄДИНКАМИ присл. Поодинці. *Наши люде за Гору майже ніколи ни ходили **поєдинками**, бо було бійно через потички з загірськими опришками та грабивниками, тимунь уни збералиси разом у табори тай гуртом ходили за Гору* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170).

ПОЖЄРИСТИЙ Лютий, злий. // у порівн. *«Кри-ишило, тай будєт, а йїго ни будєт, кри-і-іс душу маму йїму псом», – сипів на Иванчіка, ек гадина **пожєриста** з корчя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 208).

ПОЖИТИ

♦ **пожити смерти** – померти. *А ти, Пєтрє, не вбивайси журов, не греби собі глину, бо, аді, твій дєдик через страждунок **пожив смерти*** (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 183).

ПОЖИТОК

♦ **дати на пожиток** – пригостити. *Штрикнув я у підашє, ймив курку та й гострю ніж, аби гостєві **на пожиток дати*** (Марко Черемшина. Козак, т.1, 253).

ПОЖУРКОВУВАТИСИ Хвилюватися, переживати. *Перєд Андрєєм у вєчєр до пізна ни було дїда из стрїлєцтва. Баба уже **пожурковуваласи**, де вери си дїв?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60).

ПОЗАВТРИ, ПОЗАВТРЮ присл. Післязавтра. *Значить, міра йїго індивідуальних злочинів будє тепєр мєнша, ніж би була завтра, **позавтрі**, за рік чи за дєсєть літ* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемш, т. 21, 453); *Бо що нині – то я знаю; / А пси завтра марш заграють, / А **позавтрю** кури загребуть!* (Ю. Федькович. Співанки, 234).

ПОЗАВТРЮ див. **ПОЗАВТРИ**

ПОЗАКИТИЧЮВАНИЙ дієприкм. Прикрашений чим-небудь уквітчаний. // образн. Єк пролюдні крисані в легінів закєтичені трєсунками, так місцями **позакитичювані** гори садками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

ПОЗАЛЯМУВАТИ Дістати, позабирати. За хліб майже дармо жиди полонини у гуцулів **позалямували** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33); *Старий дек – то паламантирь був. Позалямував вид гуцулів фіглями великі маєтки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ПОЗАПОВІДАТИ Позамовляти. Жидів з оковитими горівками **позаповідає** вам аж з Вижниці, а музику заповість вам місяцем уже наперед аж зо самої Глиниці або тяр аж із Сочави, що як вам потягнуть смиками, то серденько лиш як на ниточці дригає (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243).

ПОЗАРАНКАМИ присл. Вранці. **Позаранками** потягло морозом, але коло полудня була така спека, як у серпні (А. Крушельницький. Рубають ліс, 245).

ПОЗАТИЛІЮ присл. Ззаду, з другого боку. Зайшов Добуш **позатилію** (Г. Хоткевич. Потомок Довбуша, 460).

ПОЗАТОГІД присл. Позаторік. Подарувавсми йому [Михайликові] ту віщу, бо то сирота. Його дєдю **позатогід** у бутині убило (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ПОЗАХОРАБЧТИ Позагарбувати, повідбирати. – Що я говорю? Я говорю те, що тисячі людей плачут, тисячі дітей малих живут у бідности, шо часом нема чого їсти, нема де посієти, нема чого жєсти. А пани жєрут, напиваютьси, набуваютьси, **позахорабчили** землю, пасовисько, полонини – та й то так Бог велів? (Г. Хоткевич. Довбуш, 190).

ПО-ЗБУЙСЬКИ присл. Як розбійник. – Я в панську і твою волю не вірую, бо пани, бо ти... Скількох ти моїх братчиків закатувала? – Я? Чим? – А отою он, ото... – і він узявся руками зловити її за “оту”... **По-збуйськи**, дико, збуйськими руками, спереду і ззаду. Відскочила (Б. Бойко. По голови... По голови..., 31).

ПОЗВОЛІННЯ Дозвіл. Як комендант зачув з-перед вікон коляду, обрушився дуже і кинувся до постерункового: – А то якому? Таж я всему сєлу закавав колядувати, лиш одному Казикові Тшецецькому дав **позвоління!** (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 232).

ПОЗІР

◇ на перший **позір** – з першого погляду. Дмитрушеви видразу дівка удаласи, **на перший** йго **позір**, але видко було по Ботичці, шо й уна си шош здогадала, єк уздріла Иванчіка разом з гожим молодєком, бо шош пошепотіла своїй дівці у вухо таке, шо та зарумненіласи, єк йгоода (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

◇ для **позору** – про людське око. Поцілував старий Марусяк сина, благословив і пішов на Косів: купити що **для позору**, а відтак фірою заїхати додому, аби не будити підозрінь. А опришки, не відпочиваючи вжє більше, форсованим маршем кинулися назад (Г. Хоткевич. Камінна душа, 294).

ПОЗІСТАТИ Залишитись. – А витак піл, шо то, ади, з сєго курица **позістане**, тра розсівати царинками. Маржєні добре си робит ви' того на усєке. Сира така буде, йк глина, а вівці мут обростати, йк земля травов (Г. Хоткевич. Камінна душа, 33).

ПОЗЛІТКА, ПОЗОЛІТКА 1. Тонка фольга. Вона розв'язала бєсаги, витягнула Калинову сорочку, густо вишиту гострим зелено-чорним узором, віночок із **позлітками**, вовняними й металевими висульками над чолом, тонку запаску зі срібною ниткою-волічкою, маленькі, якраз на її тонку ногу, постільці, плетені панчохи з дрібним узором попід верхом (М. Матіос. Нація, 138); На столі, на різьблєних тарілках, лежали вінки із барвінку, позолочені **позліткою** – для молодой і молодого (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 56); Сухі, надмогильні квітки на цминтарних, струпішілих хрєстах. А хоч би їх **позліткою** золотити, не повеселіють (Марко Черемшина. Карби, т.1, 31); І хоч би їх **позліткою** позолотив, не повеселіють. І хоч би їх росєю росити, не покрасніють (О. Дучимінська. Черемош говорить, 97); У ліс пішла я молоду вітать, / Заквітчана,

як дружка, в **позолітку**. / Зламала річка льодову печать, / Сонце розбудило сонну вітку (Віра Вовк. У ліс пішла я молоду вігать, 48); // образн. Блискавиця за блискавицею, одна вогнем креше, а друга вже знов родиться в хмарах. Проміння яркі-золоті, **позліткою** мережані, сухозолотом цировані, тисиною різьблені (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

2. Гаптована сріблом або позолотою тасьма для оздоблення одягу; золота нитка. **Киптар** вишиваний шовками, саф'яном, з якими камінчиками по ньому, з **позлітками**; широкий у півстану ремінь, весь орнаментований, бляхою мосяжною ціткованою побитий, прикрасився зверху ретезьком, зчепленим напереді незвичайно красною турецької роботи чепрагою, емальованою і, здається, ще й з дорогими камінчиками (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63).

ПОЗНАКА див. **ПІЗНАКА**

ПОЗОЛІТКА див. **ПОЗЛІТКА**

ПОЇД

♦ **лишати на поїд** – залишати на пограбування. *Виходить, гуцулію дідичам на поїд лишаси?* – Гуцулія – не дітва, Йване! А ще: ми з тобою своїми плечима, які б вони не були широкі, не затулимо її від холери і бартками всіх панів не витнемо (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.2, 358).

ПОЇЖА Розбрат, сварки; ворогування. *Як то від тої діленини люде заворогували одно на одного! Кілько процесів, вічного гніву, злості, пизьми і помсти! А яка-то це здається поїжа межі людьми, як зачнуть ділити на грядочки, бо сего року, чую, дозволили кавальцювати, на кілька хто схоче (М. Павлик. Вихора, 264).*

ПОКАБЗУВАТИ, ПОКОБЗУВАТИ Док. до **кабзувати**; знеславити, спаплюжити. *Ой ні, ні так, сараку, бо ти ще сеї ночі попамнетаси, що то значіт головного скрипичника покабзувати, за ніц помати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 260); Понедівнок, то Божий поратівнок. Хто на него зарчетси у йкісь принежді, шо будет йго держети, мет говіти, то понедівнок йго поретует. Хто раз зарікси на понедівнок йго сербува-*

ти, то вара це покабзувати, бо витак поне-дівнок и йго би погано покабзував (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 50); Відколи Иванчік зайшов у затер из самим Дарадудов, то ни мав ні вночі, ні в день чістої години. Єк ніч-день клав вид себе оборону протів насланія, бо ни знав, коли может сказити йго Дарадуда. Мавси на осторозі, бо знав, шо то своє слово, шо сказав йго йиму на виході, то ни покобзует ніколи. Коли-тогди нагадает йго йиму (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 465).

ПОКАЇНС, ПОКАЇНІ

♦ **ціле (що це за) покаїне (покаїні)** – нещастя, страхіття, прокляття, щось дуже погане. *Бувало, ше єк лиші накатует усу дітву у гал, тай из школи їх розпустит, то добре було. Але єк їх ни розпускав ид хаті, лиші передавав учіти своєму синові Матієві, а сам затегавси дес у бирліг спати, то тогди у школі таки ціле покаїне си виводило (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); Я шо біданка, ни можу людий приймити, єк тазда, ци шо це за покаїні у цій хаті (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 147).*

♦ **на покаїне** – як не належить, не подобає людині; не по-людськи. *Я дивився з убочі. Пішли в бік сутками. Вже й на цвинтарі. Свіжа чорна яма в поконеичу цвинтаря під плотом в закутку. Ой так на покаїне (Д.Харов'юк. Ліцитація, 540).*

ПОКАЙ 1. Несприятливі погодні умови і лихо, ними спричинене; грозові, градові хмари, злива, буревій. *А потоки, річки та ріки, то ше й другий день рано одним шумом шуміли. Галасливим клекотом клекотіли, переповнені брудними водами. Але хоть зводивси тої ночі такий пудний покай, шо й найстарші люде такого ни затеміли, то однако ніхто си тому ни дивував, бо то прототойночі сконав найбільший мальфар на всі гори, Олексій (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 423); Над Білоберезков гріло сонце. Птахе у садах весело співали, а ластівки, увиваючіси в повітря, ловили мушки. З горішия потегав холодний вітер, бо над Хороцевов покай си зводив. Там оден чорний, тежкий туман хмар стоев. Хмари терлиси, єк у воді риба на терлі. Кульбачілиси, єк по-*

товчена гадя. Валєлиси мижги горами на однім місци, ек ліжники у валилі. Ни могли собі місця найти. Вихренники ув один гайтаж хмарами колотили, але хмари з місця си ни кєвали, стєсли попри білоберезкий хітар однов стінов. У хмарах так пудно си варило, ек вода у горшку, коли добре боїт. Блискавки ув один гайтаж, перешиваючі хмари, так світили, ек уночі рибарі лушницями на рибі. А громи, то таки ни вгавали гриміти. Пудне си заводило у хмарах (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 181).

2. Страх. *Нинавидів їх, медведями називав та кождої неділі, бувало, в церкві на наказаню такий **покай** виводив на людий та так їх лоточів, шо лоде аж утікали з церкви, або затикали вуха собі пальцями, аби ни чюти, ек він їх остатно ни за одно лоточів, а найгірше через мальфарів тай мальфи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 284).

◇ **на покай** – на пострах. *І буде Каїна вас жах / Всім на покай, усім на диво, / Гадюки, гнати аж у Неву* (Ю. Федькович. Наші “Старі”, 232).

◇ **покай робитси** – нещастя, страхіття. – *Що ж це, неділі у вас немає, чи як? Ії-га! То ж то він побив тебе, біданко, ой побив! Ти ж чорна уся, отек сужно! А я оце від Михайла йду. Єлена там на постелі лежить отек паня яка, а він холодні оклади до голови ії кладе. Ії, люди, **покай робитси!*** (М.Остромира. Над бистрим Черемошем, 72).

ПОКАЛЮШИТИ Потовкти, розчавити. *Ковбок уж близко. Ек через мрєч видів єго гладкий луплений хребет, єго кругле біле чьоло, єке зроду ’го **покалюшит** на кришки и уже черленим злетит на долину* (О. Манчук. Заробок, 18).

ПОКЕРВАВИТИ Закривавити. – *Ей, тото ж то **покервавили** та **покервавили**, що господи, твоя воля! Розбили голову на прах...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 43).

ПОКЕТКО див. **ПОТЄТКО**

ПОКЄМИТИ Зрозуміти, здогадатися. *Та лиш казав ворота замкнути, а тот легінь **покемив**, забрав си полегоньки, пішов Добушя шукати* (Г. Хоткевич. Потомок До-

вбушів, 462); *А малер тото **покемив**, о шо си старому богачєви розходит, тай каже: – Слухай, старий!* (О. Манчук. Фіглі, 24).

ПОКЄТКО див. **ПОТЄТКО**

ПОКИВАТИ Док. до **кивати**; порухати. – *Отут серце, а тут жили. Видиш? Ніж траба пускати отако-о, видиш (?) – аби й свиню не мучити, і всю кров імити. Урозумів? А тепер на, на отако **покивай** ножєм. Маєш уміти намацати...* (В. Шкурган. Різники, 214).

ПОКІВ

◇ **пиймо поків жємо, бо ек умремо, то вже ни мемо** – *жарт. жартівливий вислів, який уживається під час запрошення випити чарку. «Мо-о-о-о, И-и-ива-а-а’, пиймо тут, бо у Гаджєні ни дадут. **Пиймо поків жємо, бо ек умремо, то вже ни мемо*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 180).

ПОКІЙ (ПОКИ, ПОКІ)

◇ **дати покій (поки, покі)** (комусь) – не чіпати, не турбувати кого-небудь; обличити. *А **дайте ж покій** дівчині* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250); *Ей, **дайте мені покі!** Ще п’єть неділь, а у мене зимівлі ні на поїпах. Бідний же мій світку! Відколи умер цєс, схне моя голова в один гайташ* (Д. Харов’юк. Палагна, 536); *Опришок дзьобенькою придусив першу горіючу каплю смоли, що впала була на сорочку дитини героїні. В тім мєнті зпоза сінних дверей буркнув голос одного з опришків. “**Дайте покі!** – Тут дрібні тіти!”* (І. Березовський. Худан, 9); *І знову день ішов за днем, мчались безупинно хмари над головою, стікали до безодні дощові потоки, і все було по-давньому. І нема куди тікати, не знала би навіть, в якім напрямі. Раз спробувала було дуже далеко розпитати Марусяка, але опришок лиш засміявся, оскалюючи зуби. – Мєш кікати, що стежили питаси? Ой-га, любко, **дай покі!** Відцвєті онна доріжка – зі мнов на шибєничку, ає* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 327).

ПОКЛАДОК Яйце. *Почалося відвертання насланого. Всі оті шептання, плювання, зливання. Носила Єлена й **покладки**, й солонину, й бринзу, але видимих наслідків ворожіння не давало* (Г. Хоткевич. Довбуш,

67); *Не одна дівка отерлася плечем, не одна мати принесла **покладок** пригісного і просила відвідувати, але Юріштан завше був суворий, мовчазливий і, здавалося, не мав матримоніальних планів, не розумівся на дівочих принадах* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 118).

ПОКЛАЖА 1. Захований скарб. *Зістрітив тай пізнав: оден з них був гакало Бабіїв, а другий Бабій з Вигоди, тот сам, шо за найдену опришківську **поклажу** в Лельковій побудував на Красноліи муровану каплицу над берегом Чорного Черемоша* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 464); *Розпитавси він у Джюнди, видків він тай чьо туда зайшов. А витак, похитуючі головов, сказав, шо на Синицях зверхе, у Довбушенках, уни з Олексов Довбушем колис поклали великі **поклажі*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80).

2. Пастка на звіра. *А навіть раз й половина убив з лука. А ек май трохе підниг на біршого хлопчійша, то узимі лісами робив **поклажі** на дику звірину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

ПОКЛАНЦУВАТИ зруб. Вишкіряться, шкіритися. *А Шкіндівска нивістка, то таки ни данцувала, а літала в данци насеред хорім з русевим Курлеєм, бо вна така куражиста була, шо аж на хмари **покланцувала**, а ни то на мушишій. А Курлей, то аж дурів за не, за циганистов молодичков, шо д 'кождому си вискірела своїми пишними, ек у лісні, зубками, та приспівував їй: «Ой ти роду великого, тай я ни малого, / Ек си будим женихати, то я ни вид того»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 227).

ПОКЛИКАТИ Говорити, мовити, звертатися. – *А чули – став Василь на парубків **покликати**, шо в боярах були, – чули, як ми з Юрієм помінялися? – Як там, як – стали гуртом питати. – От так, – каже, – що якби я борше вмер, то лишиться моя кресаня йому, а якби він, то його мені, чули?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

ПОКЛИЧ Поговорі, чутки. [Молодий староста:] *Чи се не громовий топір лиш той, / Що **поклич** ходить...* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 344).

ПОКМІТИТИ Зауважити. *А щоби присяжний не **покмітив** дідової неохоти, просив дід його зичливо, щоби колись показав йому ту свою дитину, най би харкнув її у твар на вроки, най би дав овечку на розплодок* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 191); – *За полонину не знаєш. За дорогу не знаєш. Ту серен – а на полонині шо? Та й серен може си провалити, а доброму слідцеві вистачит оден раз **покмітити** слід – і вже* (Г. Хоткевич. Довбуш, 403); *А чи дуже підбите око? Подивіть-ко ся, вуйно, бо щось ми трохи гей заступило! Але, лиш так, ніби збоку, аби не **покмітили** люде...* (М. Павлик. Вихора, 185); *Ек би вна трафила на инчого чьоловіка, такого нашевковатого, ек уна, то би її вже давно видсидів. Або лиш би си їй гріб зазеленів так, шо ніхто би го й до кінця віка ни **покмітив*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107); *“То не пусто-дурно Юстинов так “сіпнуло”, – **покмітив** собі, – “цего в селі наймали робити киринні роботи: то вікіцкати в стайни й порозмітувати по присадибі гної, то, вібачте, здохлятину закопати або вічерпати з виходка...”* (В. Шкурган. Кашкет, 61); // образн. *Під третьою горою вільшина пріє. Від сонця відвертається, від села обертається. Бо сонце **покмітить**, шо мерців гойдає, чорну птаху ними годує. Бо село на ню збанує, цо на шибеницю виросла, росохаті голови має* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 122).

ПОКОБЗУВАТИ див. **ПОКАБЗУВАТИ**

ПОКОВТАТИ Док. до **ковтати**; постукасти. *Бадіка Танасій, цо йшов позаду, пристанув на хвилину, виймив із уст люльку, **поковтав** нею по цибусі, вицідив «дзему» з вушка, поправив протичкою перегорілий жужіль маркотки та й доложив губки, щоби ліпше курилося* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 97).

ПО-КОГУТЯЧОМУ присл. Як когут. *І Олекса з братом і сестрою бляев поовечому, іржав по-лошачому, півяв **покогутячому**, навіть час від часу позавкував* (Р. Федорів. Жбан вина, 138).

ПОКОЛОДВА Пастка на дрібного звіра. *При входах у лисечі нори робив зазуби на лисів. Лісами робив на куниці та білиці **поколо-***

дві та торгла, а навіть на тотури він прибагав робити сильця (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

ПОКОНЕЦЬ *прим.* Край, біля, коло. Чорний. *Я поведу його поза селом: кладко поконець села за Черемош, потім заріччям поза хати аж до броду, що просто перед Мошковим шинком, а з броду просто в задні двері коршми* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 444).

ПОКОНЕЧЕ Окраїна, кінець, край. *За ним чимчикував придушений Юсипів голос, що зіллявся з ворохканням жаб і не вспів добігти на поконеचे села* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44); *– Я дивився з убочі. Пішли вбік суткамі. Вже й на цвинтарі. Свіжа чорна яма в поконечу цвинтаря під плотом в закутку. Ой так на покаїне* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 540).

ПОКОНТЕНТУВАТИ Док. до **контентувати**; догодити. *Він рад був, щоб поконтентувати дітей за їх добрість до него, але лизнули там пальцем трохи сметани або меду лиш найменші діти, бо старші казали, що то не наше, та й навіть не торкнулися ніякої їди, ще й просили ше меншеньких не брати, бо “бозя буде бити”* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 63).

ПОКОРНЬИТИСЯ Док. до **корнетисн** 1; збудитися, прокинутися зі сну // образн. *І нарід вже такий став, що якби наші діди та дьиді з гробу покорньилися, то не пізнали б нас* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 151).

ПОКОРЧУВАТИ Кортити час від часу; виявляти бажання. *Иванчіка виддавна покорчувало тудя до них скочіти: шош провидіти, признати тай си й ниодного навчіти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173).

ПОКОЦКАТИ Док. до **коцкати**; постукасти. *Вин гадає, що ек слабому градус пид плече покладет тай шош там коло него поккоцкає, то уже Бога за пети имив* (О. Манчук. Дохторе, 68).

ПОКРАДЬМА *присл.* Крадькома, покрадьки. *Але я думаю, шо про людске око, то таки ліпше буде, ек ми си будим покрадьма любити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 394).

ПОКРАСНІТИ Стати красивішим. *Сухі, надмогильні квітки на цминтарних, струпишїлих хрестах. А хоч би їх позліткою золотити, не повеселіють. А хоч би їх росою росити, не покрасніють*. (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 31).

ПОКРИЙОМИ, ПОКРИЙОМУ *присл.* Те саме, що **покрадьма**. *І вояк уживає всіх засобів, наражається на всякі невігоди, аби тільки хоч на день, хоч на один день вирватися до свого села – так і у Олексі появилося нараз таке непереможне бажання. Прийти до села не тихцем, серед ночі, покрийоми, а в день білий, в повному уборі, на чолі великого відділу опришків* (Г. Хоткевич. Довбуш, 245); *Що ж я один зроблю? Громада не хоче йти моїм шляхом, громада платонічно співчуває, покрийому, з-за рогу, щоб ніхто не бачив. А на відвертий виступ наших людей не стас. Думає я хоч власним прикладом людей підняти – тепер бачу, що й се була тільки мрія...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 382).

ПОКРИЙОМУ див. **ПОКРИЙОМИ**

ПОКРИТОЧИЙ Покритчин, який належить покритці. *Лиш скричев, шо Олексія поховаєтси там на цвинтарі, де ховают покриточі стратчета, збігленета та повишенників, а ни там, де си ховаєт побожних людий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 424).

ПОКРИШКА Головний убір. *Над високим зморценим чолом звисає рудаво-сиве волосся, завершене на голові атласовою покришкою* (Марко Черемшина. Анничка, т. 2, 201).

ПОКУНТЕТУВАТИ СИ Вдовольнитись. *А опришки, ек файно си покунтетува-ли ситов їдов, то їх ватажко уставив усіх оперед шоши в оден ред, тай сказав до Шумея: «Ану пизнавай, котре твій син* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 167).

ПОКУТА

◇ **приймати покуту** – розплачуватись за гріхи. *– Най ваш син, – кажуть панотець, – уже на сім світі покуту приймає, – може, господь його за тото на тім світі простить* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 265).

ПОКУТАНИЙ у знач. присудк. сл. Доглянутий. *Ск вуїко увійшов у хату знадвіря по кутаню й сказав дідови, що вже вся худоба позагонювана в загородах й **покутана**, тогди дідо пішов з тим мазилом у загороду д'маржині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 57).

ПОКУТАТИ Док до **кутати**; доглянути, попорати. *А я вже і дров утну, і води внесу, і скрізь **покутаю**, як треба, щоб то, знаєте, на дівчину легше* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297); – *А то і стіну розіб'єте, і комин розсиплете, а потім хіба кличте толоку, аби вам усе **покутали** за днину* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 367); – *Чи ти вже **покутала**, Катеринко? – звернулася Анниця до Катерини, що саме входила до кімнати* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 16); – *Трохи посидів та й уже йду. Треба маржинку **покутати*** (С. Пушк. Перо Золотого Птаха, 180); – ***Покутали** ми маржинку, – оповідає дальше Юра, – челядь уже поснула і я збиравси лягати спати. Та тут забрехали кутюги. Та так люто, як на жида або діда брешуть, а не на христенина. Поставив я рушничку поза двері, а сам з цінком іду до загороди. Чую: хтось стукає до воріт* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 41).

ПОКУШТИ Скуштувати. – *Хто знає, може, і зайда вже минувси, бо він, брачіки, стеребив усю курку, покійничька лиш дзємки **покушила*** (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 108).

ПОКУШКА обряд. Шматки калача, що їх роздають присутнім на похороні. *Лесьо пішов до хати і через хвилину знову вийшов з мискою в руках, давав людям **покушку**. – Беріть, люденьки, аби побачились ще з нею. Люди брали шматки калача й гризли* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 278).

ПОЛАГОДИТИ Знайти вихід зі складного становища; зарадити. – *А кілька ж би тобі за твоє чоловіцтво дати? – питаю я, а тут аж дрижу вхопити шаблю та затопити, як у пса. «Але що ж, – гадаю, – я тим нічо не **полагоджу**; тут треба камрата рятувати»* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 294).

ПОЛЕ

◇ **дати ногам поля** – втекти. // у пісн. *А ек вони їх убили, **дали ногам поля** – / Виїхала з Коломиї головна патруля* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 119).

ПО-ЛЕГІНСЬКИ Присл. до **легінь**; як легінь. // у колом. – *Поближється, хлопці, д'мені... / Ой як же тяженько мені... / Ой ви, хлопці, ой ви мої... / Беріт мене з хати тої. / Ти, Іване, ба й Рахівський, / бери мене **по-легінськи**, / положи мя ту під бука – буде ту нам всім розлука* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 194); // образн. *Свіжий вітер верховинський / Віє, грає **по-легінськи** (...)* (В. Зубар. Свіжий вітер верховинський, 45); // образн. ... *І царевич полонинський прийде з топірцем блискучим, свисне, крикне **по-легінськи** – гори-доли затріпочуть!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 38).

ПОЛЕГІНЮВАТИ Попарубкувати, парубкувати якийсь час. *Весь вільний час він цигикав і цигикав, виграючи одне, а наспівуючи зовсім інше: Ще два рочки ту **полегіною**, потім на венгерці я ся оженю* (О. Гончар. Маша з верховини, 466).

ПОЛЕГША Полегшення. *І коли той напад плачу почав лагодитися, якась **полегша** сплила їй на серце* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 342); – *Ой-бо ї є: Кровійов я плакала, люб'ятка, не сльозами: забери вже мене, господи, з цього світу або дай яку **полегшу**, – а нічо не помагає, хіба би самій на себе наложити руку* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 29).

ПОЛЕДИЦЄ Ожеледиця. *Третої днини під вечір зірвалася дусвица, надула хмар, почыв падати дощ та перемінувси у сніг. Як ми загнали маржинку у кошыру, а бутей у загороду при стаї, то ішов уже такий пластовец, що світа не було видко. Ще дужче постуденіло, та зчинилася **поледицє**, на чысок перестало падати, та не на довго, бо знову почыласи віхола, ек на Відорші* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ПОЛЄНИЦІ, ПОЛЯНИЦІ тільки у мн. Жителі рівнин. *Йдуть люди з далеких сіл, йдуть **полєниці**, йдуть підгіряни і женуть*

марги в полонини та й питають бовгарів, чи вільно станути на попас на тих зелених луках, у тих темних затінках та холодах, а бовгарі не зволяють, бо то Мотрюкова земля (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 271); *Правда, що у нас у горах навесні нема вже тільки кутання, як у поляниць чи, як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все-таки є: ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

ПОЛИБЄ Те саме, що **полибічок**; низька бочка. *“Шо є синове в хаті?” – “Полибе з капустов...”* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 460).

ПОЛИБИЧЬОК див. **ПОЛИБИЧОК**

ПОЛИБИЧОК, ПОЛБИЧОК, ПОЛУБИЧОК, ПОЛБИЧОК, ПОЛУБИЧЬОК, ПОЛИБИЧЬОК Низька бочка. *Їден у хоромах аж у полибічок заліз, гейби щур* (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 163); – *А ти де був тількиш час? У хоромах за полибічком* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 49); – *Та чого? Води хіба, горівки або квасу: онде ще повен полубічок, налагоджено на весіле!* – сказав Гриць (М. Павлик. Вихора, 285); // у порівн. *Зразу зпонімлива, а витак шораз, то голоснійше, а нарешті ек си розправив, то так згримів голосом, ек би з полибічка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 182); // у порівн. *Це екес горбате, голов ек полубічок, а так екос дивно си розчіпірив, екби хотів тобі з образа просто на груди віскочити* (О. Манчук. Светий Юрій, 13); // образн. *З-поза Писаного Каменя, ек би з земні, помаленьки підлізав на небо д'горі великий, світючей гарбуз – золотаво-червонаве сонце. Здавалоси, шо то кругле вічко вид полибічка у синих облаках, підсуваючиси чімраз висше на випукле небо, палало вогнем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45).

ПОЛИВАНИЙ

♦ **поливаний понеділок** – церк. Світлий понеділок, другий день великодніх свят. – *А укупі дес на забаві, то ше смих и раз усі три разом ни були, тай у воросі ни пили. А сегодне, ади, екраз добра днина на то. Прото поливаний понеділок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 332).

ПОЛИЧМАН Ляпас. *Високий, довгоухий, бородатий капрал приступає до патентарів і валить їх поличманами* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 153).

ПОЛИЧЬНИЙ Невелике вікно, яке водночас слугує поличкою. *Єк лиш трошки вдарило на косищу й наколи я уздрів кріз поличье викно маленьку смушку єсної зарі над Буковинськими кичірами, то я видразу си схопив з постелі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

ПОЛБИЧОК див. **ПОЛИБИЧОК**

ПОЛБИЧОК див. **ПОЛИБИЧОК**

ПОЛІГ, ПОЛОГА Скошена трава. *Така погідна днина, що поліг на царинках у очах схне. Край Довбушевого звору, на маленькій трикутній поляночці, не заяці скублять траву, а стара Семениха кладе хату* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85); – *Чи не минули си? – тривожно обізвалася молодиця і відразу перестала згрібати поліг* (Г. Хоткевич. Трємбіта, 337); *І маржина окутана, і косарі до сонця покладуть пологу, ще до вечора і сінце скидають* А. Крушельницький. Рубають ліс, 214) *Покосили мої полонини / так, що й досі поліг не згребу... / Я заграю в зозульку із глини, / спогадаю гуцульську журбу* (І.Малкович. Сльоза, 35); // у порівн. – *Ну, що ми такого зробиш?! – Що зробиш? Не попуцу тя ся до самої смерті! Весіле рознесу, як та вихора поліг: виділи, ващеці?!* (М. Павлик. Вихора, 200); // образн. *Переговорили сутки сокир робітників, що роблять кашиці берегами, переполоскали білизну гуцулки в потоках, передзвонили коси толчіками, царинками, полиги умережали вбоча...* (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 374).

ПОЛІТЕ Урожай. *Казав Толукови, шо аби собі добре затемив та й уважєв, ци то ни є правда, шо ек на зимні Николи ни мечетци лопатов зиму з оплотів при даваню маржині сіна, то ув осени ни метси метати отаву у оплоти, бо ни будет того року доброго політя на траву й отави* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60).

ПОЛІТИКА Стрічка. *Брат її знов віддарувався крамськими чобітьми жовтими, а я дуже мудрою політикою багровою на п'ядь* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253).

ПОЛІТИЧКА Пестл. до **політика**. *А ти все гулила, / Що він хлібця нам принесе, / А мені знов брилю / З шовковою політичков* (Ю. Федькович. Дезертир, 200).

ПОЛІТОК Те ж саме, що **політе**; урожай. *Аді, заходила до мене німої Марічки дівка та каже, що вони лупину боришки з грисом мішають та такі боришиники печуть. Диви ходять між люди і просить, аби лупини дали. Або то вона одна. Політку тогід не було, боришка погнила, я сам з свого морга мало що зібрав* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 148).

ПОЛОВИК Яструб, шуліка. *Понад граждов хетро пролетів половик* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15); – *Я вже багато зробив: сову, сороку, сойку, шпака, одуда, плиску, рябчика. Дістав каню, трохи дрібно-го птаства – горихвістку, кропивника. Половика, по-вченому – иуліку, з рушниці досягнув* (М. Яновський. Гірське серце, 138); – *А он твої половик, – обізвалася стара і указала на хижуну, що справді, припочивши на хвилинку на якійсь вершині, здіймався саме вгору і полетів* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 71); *І чує він якусь неясну тривогу, так, нібито зараз його має украсти оцей половик, що мертво висить над карком, як над мершею, ніби справді цілиться в саме тім'я* (М. Матіос. Солодка Даруся, 105); // у порівн. *Тоді кожний жовнір схоплює свого бадіку попід сили і виносить його на дорогу так живо, гей половик курку. Бадіки, розглядаючись жалісно, накликають патентарів, аби комендантові розповіли правду* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 153); // у порівн. *На силу і против волі вийшов Продан танцювати. Дрижачими руками пригортав він до себе Анну, ніби крив її від Юстини, як квочка курчатко від половика, перед котрим сама вона дрижить, боїться* (М. Павлик. Вихора, 225); // у порівн. *Він черкнув її за волоси, звалив на земню й штрик на ню коліньми, єк половик на курку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 38); // у порівн. *Як половик, налетить іноді на хату, щоб попоїсти, і гайда далі!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 270); // образн. ...*Сказав чотар:*

“Ідемо, хлопці – / Орли... / А вб'ють половиків. / І насміються у потоці / Під чорний дзвін афинників” (М. Матіос. Нація, 176).

ПОЛОВИЦА, ПОЛОВИЦЯ Половина. – *Половицу коштів віддає, а половиця так і пропала* (Г. Хоткевич. Дарабов, 403); *Ніхто там не піде, де коза. Бо відомо ж, що у кози нога “до половици божа, а до половици дідьча”*. *Корови мають пастися на полях, незарослих рівнинах, або ріжнями та прелуками у лісі. Впрочім рогату худобу пахнуть і в заламах, де багато поломленого й поваленого бурею лісу. На коні інша місцевість, на вівиці інша, на свині інша, і все це ватаг мусить знати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); *Та ти йому оннаково, що половицию кіла укла. Ей, вертай, бігме, вертай* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 210).

ПОЛОВИЦЯ див. **ПОЛОВИЦА**

ПОЛОВІНЬ, ПОЛОМІНЬ, ПОЛУМІНЬ Полум'я. *У тот раз из рога фужнєв порох половіньов так, шо мало їм усім очі ни повипарєв, тай лиш изфушкотів кутами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); [Соля:] *Що за жар! що за половінь!.. / Як тої пре-пре-прежасної ночі, / Коли го в піч метали!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 364); *Хотів був у поломінь скакати* (О. Манчук. Лісова дівка, 41); *Поломінь запалахкотіла нараз сама з себе наново і кинула червоним світлом на лаву, де лежали карти* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 52); – *Ну, тоді так. Скарби, закопані в землі, горять голубов полумінев. Не всі тото можуть видіти, а йик який цысливий уздрит, то треба застромити ніж у тім місці, де стоїт, випити відвар з кір-зілля, и піти босому, сунучи ноги по землі, на то місці, де є скарб, то скарб дасть си у руки* (М. Римар. Білий слон, 38); // у порівн. *Іван був хмурий, неввічливий і дуже фудульний; бувало, й гуляти не хоче, а коли піде на базар – то лиш про Василя, щоби децо не попацив, бо Василь, знаєте, опалистий та швидкий, мов та поломінь у печі, а як, бувало, розсердиться, то гатить топірцем – не питає, чи голова, чи руки, чи ноги* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267); // образн. *Вічно замислені сиві очі йго мене*

половінев люби обсипали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12); // образн. *Поліна свист / меж езикатих поцілюнків / роздує **половінь** грудий* (В.Шкурган. Ни зацвите ші раз у ватрі, 21); // образн. *У вікна відбивалася з дахів червона, як грань, **поломінь**, що ї сипало раннє літнє сонце* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 163).

ПОЛОГА див. **ПОЛІГ**

ПОЛОДНИК Ополонник, велика (перев. дерев'яна) ложка, якою набирають рідку страву або збирають сметану з молока. *У лісі пониж хати, на видосовни, закопував у велику муряховину гуску соли, миску чєжівниці, цідило, **полодник**, ботилев вид колочіня сметани* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

ПОЛОЖИТИСІ Отелитися. *Розпроцавшись з дідусем, стрінула молодицю, яка йшла до хворої сестри й всіла розказати мені, що “корова, коби здорова, **положила-сі**”* (О. Дучимінська. По ранніх росах, 82).

ПОЛОМІНЬ див. **ПОЛОВІНЬ**

ПОЛОНИНА *етн., паст.* Високогірне пасовище для літнього випасу худоби. *Зажурився король. Коли хто му каже: “А ви Головача пішлит”. – “Єкого Головача?” – “А є у вас у **полонинах** під Гутиком такий, Головач си назива, шо у него голова пудна: у мірну гелетку завелика. Тот такий дужий Головач, що самий підет на усьо турецьке восько”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 108); *Се би це байка, але Пилип'юкові “роди”, сердиті на Мошка за те, що мав забрати Пилип'юкове поле й **полонину**, по всім селі трубили, мов у дзвони дзвонили, що Пилип'юк умер не своєю смертю, що Мошко отруїв його* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 459); *Деь перед десяти роками Лєсьо був на ярмарку в Косові. В той час невесело жилося йому. Лєсиха, гаряча гуцулка, ганяла з любасами плями та **половинами** та висиджувала по корихмах, а йому приходилося самому пильнувати господарства* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 34); *Була ек туман, шо си сунет **половинами** у місячні ночі, ек сміх у каліки* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); – *Та коли я народився, ти став гос-*

*тем удома. Ночував у любасок то в Усть-Путилі, то в Устьяріках, бачили тебе з дівками на хребтах і на **полонинах**...* (Р. Андріяшик. Сторонець, 13); *Севере, ніколи ми з тобою не мандруватимемо по **полонинах** і не ночуватимемо по овечих оборах, хоч стільки перемріялось, стільки переговорилось про ті наші мандри у Карпати* (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 554); *Гаврилів батько Тимко мав корчму в Кленах, випасав скот на **полонинах**, брав у держави ліс на зруб, сплавляв його до Рахова й далі, до Сигота, і все це давало йому добрий хосен* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 44); *А на **полонину** нелегко добратися: треба кілометрів двадцять проїхати машиною до Пробійнівки і вже звідти крутою стежкою в горах, яку називають плаєм, лізти вгору* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 92); – *Баба й рукавиці – це вже буде... риба, а Гниловиці й рукавиці – рима. Видиши, як вони ловко кінчаються. Так само буде рима: верховина – **полонина*** (М. Стельмах. Над Черемошем, 25); – *Чий **полонини** найкращі на Чабаниці, як не Іванихи Дубихи? Чий товар такий гладкий, угодований, як не Іванихи Дубихи? А сама прекрасна, чорнобрива Тетянка, пристроєна пишно, чи не в Іванихи Дубихи?* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 36); *Закладав Михайло того літа вориння в **полонині** черемошнянського двірника Іллі Джуряка – Їлашка по-сільському, то сходитв додому з гір лише на неділю* (М. Матіос. Солodka Даруся, 92); *Він вимацував тебе під китарем тієї весни, коли Лук'ян пішов до Шулюка просити, аби на пашу в **полонину** той прийняв корову* (М. Яновський. Вгадю твою пекучу думу, 4); – *З Яворова до мадярського хитара штири дні кінної дороги. Шо за нетрі і кабачі у тій Чорногорі! Я ти кажу, брачкуку. На Гнатисі такі жєрепові бори, такі жєрепові пастки – чоловікові вірна смерть Але й файні літовища на **полонинах** для маржинки, овечат і безрогої худобинки* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 36); *По навколишніх **полонинах** паслась його маржинка, по горах зростали його ліси, на нього працювала чи не половина Синегір'я* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 11); *Тим часом ватра розгоралась на **полонині***

(М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 191); *Цей торгував фантям, той **полонинами** ходив, один пішов до міста і так крутив, доки свого шинку не відрізав* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 202); *Прадід опришукував – на людей з гір дивився; дід – той уже з пушкарями на опришків полював – теж з висоти поліцейського постерунку на чорноту гордо пантрує; тато ватагував на **полонині**; Пантела простим мусить бути, але ж гонор залишився предковичний* (Р. Іванчук. Дім на горі, 4); *Котроїсь ночі, коли Михайло Дубей подався в **полонину** знести масла і бринзи, відчинив він прикладом двері Дубеєвої хати, вивів Маріку Мамчучку, а тепер Маріку Дубеїху до старезного дуба на краю Качурівського і мовив з притиском, гейби наступав на слова: – Ти носила своєму братові їсти у сховок* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 144); *Ширококрилий орел шибував горою понад верхів'тя дерев, ген-ген в долині наліво блищав трираменний хрест дерев'яної церквиці, з **полонин** дзвеніла протяжним гомоном гудьба трембіти* (К. Малицька. Малий гуцулик, 18); *Як став більший, пішов із батьком у **полонину** помагати віці пасти* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5); *Дбали хазяйки й про те, щоб дроб'єта на **полонинах** були жваві та жадібні, як оси, щоб вишукували найкрайшу пащу й давали найбільше молока* (В. Гжицький. Опришки, 5); *Впинилися на **полонині**. Запахи видали **полонину**. Занесли його до стаї. Поклали з мішком. Обережно. Не кинули. Розв'язали мішок* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 29); *Трохи відпочивши, Нестор став підійматися вище. Далі ліс зійшов на ніщо, починалася **полонина**. Шукав очима отару овець. Не видно. Так і блукав навмання плаєм, аж поки не загледів білястої хмарки на зеленій **полонині*** (В. Бабій. Помста опришків, 4); *Польський король, знаючи українську приповідку: “Чеши дітька зрідка”, наділив тих хоробрих козаків шляхотськими привілеями, титулами, своїм гербом, вільними землями, лісами й **полонинами** на Покутті в горах Карпатах* (І. Березовський. Худан, 6); *Ой, у **полонині** з рому стане став* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева

слава, 98); *Літом **полонини**, бербениці, трембіта. Далі сінокос і оборози* (У. Самчук. Гори говорять!, 7); *– Аби лиш до Грамітного, а там уже май буде легше. Грицеві казав я, аби поміг загнати маржину в **полонину**. Як добре справиться, то, хто зна, чи не залишу його вівчареві до помочі* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 43); *Деякі дідові парохіяни були полонинськими людьми, вони знали стаї на **полонинах** та стежки й переходили через Карпати. Вони помагали переходити через границю* (Р. Яримович. Останні Могікани, 27); *– Ти вже, – з удаваною суворістю говорив батько, – більший від мене. Через одну-дві зими поженеш віці на **полонину*** (А.Хлистова. Олекса Довбуш, 14); *– Над головицею Білої Річки я найбільше надibuвав, – каже Йван Жикалюк, що вертав саме з **полонини*** (Р. Єндик. Регіт Арідника, 25); *І скільки вона не просила його викинути дурне з голови, забути про ці дурні зірки на **полонинах** і про цю тимчасову історію помилки, залишитися при цьому друзями, що спільно працюють на ниві львівсько-віденського поєднання, він лише нервував і часом бив кулаком об стіну* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 269); *Але якщо він вийде на **полонину**, то як потім наважиться знову зайти в ліс, у темряву, щоб спуститися вниз? І все ж треба було йти* (М. Римар. Білий слон, 67); *– Ади копаю... А сегороку літувала у **полонині**... А там так лило, що я мокра ландала за маржинов і гет застудилася... А Петро жідний – не годен тої горівки нажертиси: ади сночі прителінавси п'єний, єк чіп...* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 172); *Ватаг, старший на **полонині**, виходив з літувальниками й худобою на альпійську луку, відчиняв двері стаї і вітався з нею* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 5); *Растамани подарували їм дуже гарний екземпляр індійської коноплі у кам'яному горщику і ще довго оповідали, як радісно було б жити Анні, якби з цієї рослини почати маленьку плантаційку на безлюдних і максимально освітлених схилах і **полонинах*** (Т. Прохасько. Непрості, 116); *А їх, тих бортових машин, з'єдналося тоді багацько на **полонини*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 16); *Покосили мої **полонини** / так, що й досі*

поліг не зребу... / Я заграю в зозульку із глини, / спогадаю гуцульську журбу (І. Малкович. Сльоза, 35); Так я піду... Навідаюсь колись ще... / Не так вже йдеться, як колись. / Та й далечінь... коли б це ближче, / Хоч і щодня б удвох зійшлись... / Це будеш вперше почувати / На **полонині**? Страшно? Ні? / Воно, хто звук лише до хати, / Тому не дуже... (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 200); І коли баба було збіситься – / Брав у тайстрину хліба і меду / Та й тікав на **полонину** / До вільної волі, / Набувався там собі доволі (М. Влад. В дідові гори, 24); Благословенні час той і година, / Коли земля ця цвітом процвіла, / Де бродить з калаталами маржина / У морі запахуцього зела, / Благословенна кожна **полонина** «...» (М. Рильський. Карпатські октави, 225); Сумувала Василюха: / – Ой, біди зазнає й лиха... / В **полонині** Кедруватій / Вівці буде пасти, / Вік свій бідувати... (М. Близнак. Олекса Довбуш, 5); Я збагнув це одної осені сто років тому, / бо в той день, коли вони зійшли з **полонин**, / були перші вечорниці з музиками й танцями (В. Герасим'юк. Єзавель, 123); Гей, не є на світі краще, / Як в нас на **Україні**. / Так красенько, так миленько / В нашій **полонині** (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гей, не є на світі краще, 25); До зустрічі, висока **полонино!** / Ми знов прийдемо, тільки не гнівись. / Ти нас приймала щедро і гостинно, / Тож на прощання сонячно всміхнись (Р. Юзва. Карпатський плай то круто в'ється вгору..., 32); А на стрімкій, високій **полонині** / Заходить в небо туча грозова (А. Малишко. Франко в Криворівні, 226); Поміж смерек підстрибує стежина. / Вже за собою сонце повела / Від мого яворового села / Туди, під хмари, в гори, в **полонину**, / Де вечором ватаг зорю кладе... (Б. Радіш. Гуцульщина, 18); – Ой гори, гори сині, чи я ще буду в **полонині**? (О. Василяшук. Гуцульські струни, 51); Як налетять рої дошкульних мух, / Тікають в ліс корови з **полонини**, / Ховають в густих куцах ліщини, / Та чей же не загубить їх пастух (Д. Павличко. Як налетять рої дошкульних мух..., 92); Спішисть старий на **полонину** – / Не рік літує там, не два... (М. Карпенко. Дорога пнеться вгору,

вгору..., 127); Благословенні зруби й **полонини**, / Що вас я хочу в безнадійні ночі! / Як добре – там – знайти зорю пророчу, / Дзвонити тугу дзвониками в долинах (Віра Вовк. В запахущий травень, 78); Кричали питці в **полонинах**, / В нетрях птиці, в лісі щось кричали (М. Пилатюк. Кричали питці в полонинах, 7); А долом трави, долом квіти, / А в **полонинах** звук трембіти, / Овець дзвіночки голосні, – / Над тим усім задума ходить / І за собою тугу водить, / Зітхання, спомини, пісні (Б. Лепкий. Полудне в горах, т.1, 49); Моє щастя там на **Верховині**, / В сонячній закутку гір, / Де шепочуть трави в **полонині**, / Де дзвіночки розквітають сині, / Де смереки досягають зір (М. Марфієвич. Моє щастя, 51); Не в тісній курній хатині / Виростав наш богатир, / А на дальній **полонині**, / Де вітрів шалений вир (В. Григорак. Скарби Довбуша, 4); З льодових **верховин**, / З **полонин** **Чорногори**, / В романтичнім дикім краю, / Несеш ти на доли / Гуцульське горе / І вічну тугу свою (Д. Загул. Черемош, 616); Медовий запах липового цвіту / В далекий край тоді приніс мені / Карпатське літо, / Де залишився рід мій і почин, / І джерело, і **полонина**, й ватра... (Н. Стефурак. В моїй руці лишився теплий сік, 29); Десь за десятою горою / залітує в **полонині** (Г. Турелик. Ватагові цієї полонини, 13); А я своє віно / Не ховаю в скрині – / Тисяча овечок / Біга в **полонині** (В. Зубар. Багата наречена, 9); // у порівн. Єк би кінь на **полонині** заирзав, так нараз голосно зареготавси дідо з печі на всу хату (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 35); // у порівн. – Природа, сину, – це радість, це біль, це звічна трагедія, але такий день, як сьогодні, – це як весняні голоси сопілок в **полонині** (Р. Андріяшик. Сторонець, 145); // у порівн. Куди жене тебе воля, нестримний мужу? / В твоїм волоссі клубляться дикі вихри, / Негода карбує твоє обличчя, як скелі, / Твої очі палають, як ватри на **полонинах** (Віра Вовк. Мандрівник, 93); // у порівн. Тішиться всіма, як **Чорногора** тішиться зеленими суглами, кипучими потоками, високими **полонинами** (М. Яновський. Наймолодший, 22); // у порівн. Тисячі пар очей розбавлених глядачів

немов заворожені першими тонами музики впилися в арену, що вкрита була гейби пестрим квітчастим килимом карпатської **полонини** – танцюристками зодягненими в гуцульський стрій (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 27); // образн. Смутно дівилиси **полонини** увосени на плаї стримкі та каменисті, ек сходила тими пляями весело худоба (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53); // образн. А то – камінь писаний, / **Полониною** колисаний... (М. Пилатюк. Писаний камінь, 18); // образн. Така Гуцульщина! / Тут все співа: / Про волю-птаха, про косу траву, / <...> Вітри про **полонину**, ніч про днину, / А кожне серце – про Україну (Т. Мельничук. Така Гуцульщина, 31); // образн. Іван слухав тоненький дівочий голос і думав, що вона давно вже засіяла гори співанками своїми, що їх співають ліси й сіножаті, груні й **полонини**, дзвонять потоки і виспівує сонце (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189); // образн. Тепер несить в небесній **полонині** (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 108); // образн. Стрибкуватю пішла перемелькувати між куцями прудконога сарна з німим зойком в очах: “Нащо стільки води?” В чабанських колибах темно стало серед дня. Відрізані від світу, осамотніли **полонини** під водяним обвалом. Проломилося небо (О. Гончар. Циклон, 237); // образн. І щедрише сонце світить, / Квітне в **полонинах** (М. Близнюк, Олекса Довбуш, 26); // образн. Мрійні **полонини**, журливі ліси, / Овіяні чаром гірської краси, / Смереки і сосни під звуки трембіт / Тобі посилають тужливий привіт (М. Марфієвич. О. Кобилянській, 8); // образн. – Ваша відмова для багатьох була несподіванкою. – Ити виображувати йому оту декоративну Ксеню? Серед квіточок на **полонині**? Дикий Захід, екзотика... Ні, не для мене роль (О. Гончар. Циклон, 162).

ПОЛОНИНКА *етн.* 1. *паст.* Зменш.-пестл. до **полонина**. Чи в твого деді мало царинок і **полонинок**, щоб тобі газдувати? (Р. Федорів. Жбан вина, 114); На живому корені вони ставили хижі, засновували села і слободи, випалювали пуці під царинки і **полонинки**, пасли худобу, пішники по грунях один до одного топтали, родичалися, мно-

жилися (Б. Загорюлько. Чорногора, кн. 2, 51); Не продаймося ні парою, ні поодинці – / нарік знову зростем на своїй **полонинці** (Г. Турелик. У синенькій полив'яній місці, 38); І ночував я на маленьких **полонинках**, на яких ще немало застиглого, дивного, що ніяк неможливо порівняти з життям на колгоспних полонинах, де вже працює машина на електриці, де вже стоїть великий гуртожиток, де вже є все те, що й у селі (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 219); // у колом. У високій **полонинці** пірєцько літаєт. / Таке маю файне бінне, шо си ни вмиваєт, / Таке маю файне бінне, цур на лихі очі, / Єк уно си умивало, минув тиждень сночі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 77); // у колом. Ой прибігла з **полонинки** / Білая овечка / Люблю тебе, файна любко, / Та й твої словечка (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 186); // у колом. Та сів же я на коника та пішов верхами, / Та найшовсми тризілєчко під **полонинками** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60); // у колом. Яка ж тота **полонинка** навесні весела, / Як овечки у ню ідуть із кожного села (В. Гжицький. Опришки, 20); // образн. І переверне він [баранчик] кілька козлів у повітрі, тропне ніжскам по блакитній **полонинці**, проколе ріжками кількох своїх братів, що розбрикалися впоза Кринти, і десь зникне за калавурським обрієм <...> (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 193).

2. Те саме, що **коломийка** 1. Вифікували собі на флюрах та виспівували **полонинок** (В. Гжицький. Опришки, 17); – А що той, що у скалі сидить? То відберу свої цвіти, – підбадьорував себе хлопець і почав співати **полонинку**: Грають скрипки, грають дутки, флойири тисові. / Одна Любка в Красноїлі, друга в Єсинови. / Сіда рїда, сіда тіда, тай дана тай діна. / Кожна любка солоденька йик з молока піна. / Очи мої чорноброві, бідка мені з вами, / Не хоче те ночувати одну нічку сами... (Р. Єндик. Регіт Аїдника, 29).

ПОЛОНИННИЙ Те саме, що **полонинський**. Їх / Цілує сніг, / Вітри **полонинні** голублять (М. Влад. Куточки очей, 15).

ПОЛОНИННИК *паст.* Пастух, який випасає худобу на **полонині**. – Хоч би що робив,

а завжди подивись на кінець, – навчає ватаг молодого **полонинника**, але це стосується і мене (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 7).

ПОЛОНИНСКИЙ див. **ПОЛОНИНСЬКИЙ**

ПОЛОНИНСЬКИЙ, ПОЛОНИНСКИЙ, ПОЛОНИНСЬКИЙ Прикм. до **полонина**. Робив так, як, бувало. вчив його покійний батько, сподіваючись виплекати з сина доброго **полонинського** ватага: пристосувавши в розколину сухої деревини круглий цурпалок, шалено вертів його з допомогою ремінного шнурка від постолів (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 211); – Та щоб його там, мамо, вороги вороженні – пани – не вгледіли, та щоб чорні гадюки-жандарми не спіймали до кам'яної клітки буйного сокола **полонинського** (П. Козланюк. Похорон, 123); Чомусь воскресла в тямці **полонинська** ніч, Григорівка, місяць (У. Самчук. Гори говорять!, 137); І почнеться новий **полонинський** день (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 7); Там вона висліджувала звірів, дивилася на них і доучувалася про снайперство того, чого не міг знати Себастьян – як виглядає снайпер з протилежного боку рушниць. Не вбивала нікого, крім гедзів, які намагалися сісти на вим'я **полонинських** овець (Т. Прохасько. Непрості, 70); **Полонинський** день світає, / **Полонинський** дивний день! / Вже трембіта трембітає, / Вже шумить потік пісень (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 216); І на дощах на **полонинських** / За “щедрий” панський коровай, / Мов коноплина, бідачесько, / До нитки мокнув – хоч тіпай! (М.Карпенко. Дорога пнеться вгору, вгору..., 128); ...І царевич **полонинський** прийде з топірцем блискучим, свисне, крикне по-легінськи – гори-доли затріпочуть! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 38); // у колом. Віс вітер верховинський / від краю до краю. / То царевич **полонинський** / гуляє-гуляє (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 226); // у порівн. А дочка в неї, дочка! – чорнобрива, кароока, а на личку, мов **полонинська** рожка молоденька (Ю. Федькович. Серце не навчити, 269); // у порівн. Нажила собі ворогів дівчина відтоді, як розквітла вродою, мовби та квітка **полонинська**, і Магда серед них –

не остання (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 57).

◇ **полонинський (полонинський) хід** – *етн., обряд.* обряд вигону худоби на **полонину** для літнього випасання. На **воротях** стоїща, куди мають переходити вівці, ватаг кидає вогонь, а сам наслухає. Він чує **хід полонинський** не тільки вухом. Він серцем чує, як з глибоких долин, де киплять ріки та рвуть береги, з тихих осель і царинок котиться вгору, на поклик весни, жива хвиля худібки і під ногами її радо зітхає земля. Він чує далеке дихання отари, ричання корів і ледве вловимий голос пісень. А коли врешті показалися люди і підняли угору довгі трембіти, позолочені сонцем, щоб привітати **полонину** серед синіх верхів, коли заблябли вівці і шумливим потоком заляляли всі загороди, ватаг вправ на коліна та підняв руки до неба. За ним схилились до молитви вівчарі й люди, що пригнали маржину (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 198); Так само досвіта у живний четвер головні ватаги та розумні депутати крутять живу ватру тай сокотет її в селі, у своїх ватерниках, аби не загасла аж до **полонинського ходу**. А в **полонинський хід** беруть її разом з худобов из села в **полонину** й нев на стоїщию розплюжуют першу ватру, що горить у стаї на **полонині**, ни погасаючи, від міри аж до розлучення, бо на тоту стаю, що в ній горить вічний вогонь – жива ватра, викручена досвіта у живний четвер, то ни має моци й пугтері вдарити через ціле літо нієка ничіста сила (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 321); // у порівн. Надворі зайграла трембіта, але не мертвецької, а такої веселої та кучеревої, ек на **ході полонинцім**, або на колідниках у Свєта Різдені (О. Манчук. Непростий мертвець, 49).

ПОЛОНИНСЬКИЙ див. **ПОЛОНИНСЬКИЙ**

ПОЛОНКА Прозора частина замерзлої шибки у вікні, яка з'являється внаслідок хування на неї. Одно мале віконце дивиться на тісарську дорогу через маленьку **полонку** серед ледяних квіток на шибі. Ту **полонку** продуває висока, струнка, чорнобрива дівчина (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176).

ПОЛОТНЄНКА Зношена сорочка, **дранка**. // у порівн. *Дмитро потакував головою кумовій бесіді, але лікар не слухав її, тільки сказав скинути сорочку і зачав обпукувати хворого. – То, проси пана, не знайдете серця. То серце, як **полотнєнка**, гет збіглося в мені, крові ніц нема* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 77).

ПОЛУБІЧОК див. **ПОЛИБІЧОК**

ПОЛУБІЧЬОК див. **ПОЛИБІЧОК**

ПОЛУДЕННИК *евф., міф.* Нечиста сила, чорт. [Тодір:] *Та кобих хоть знав, у кого біда вдалася – така непевна, як гадюка? Хіба ж у чорта самого; бо люди приповідують, що він – цез би! – **полуденником** перекладаєсь та малі діти у полуднішню пору, коли люди при роботі лишуть саму дитину в хаті або в полі, підмінює. Отаке підмінче і се <...>* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 434).

ПОЛУДНЕ, ПОЛУДНЄ *невідм.* Полудень. *В неділеньку рано, / Згадаю тя на **полудне**, / До обіду йдучи* (Ю. Федькович. Дезертир, 167); *...А того дня екраз в **полудне** відкисв прилетів оден снаряд. Нараз бевхнуло, в акурат, за стінов. Шиби повилітали, а після вибуху залопотіло: падали довкола дошки, кавалки глини. Ми застороніли. Ші відразу поштрикали у пивницю перечікати. А то примовклі пташки собі знов чіркают – і так, екби ніц* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 167); *Гнати на **полудне** було ще рано, сховатись від бурі ніде* (В. Гжицький. Опришки, 26); *– Та я махом штрикнула на базар, скупила, шо мала, й уже в **полудне** була дома на сіні* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162).

♦ **під полудне** – близько полудня. *І веде дурного гуцула в свій город робити, та й потому, геть десь так **під** добре **полудне**, як уже прийде до канцелярії презус, то гайдук вийде на город та й кличе дурного гуцула* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 80); ***Під полудне** летить служниця, що за ворітьми стояла, щодуху в хату* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 270); ***Під полудне** заплили ми до Ясенова і їмилися біля шинку* (І. Франко. Терен у нозі, т.21, 379).

ПОЛУДНЄ див. **ПОЛУДНЕ**

ПОЛУДЬ *прійм.* Згідно з, відповідно до. *За столи, вид застівного викна до постелі вздовж задної лавиці укладені, клали їсти рід за родом, уважаючи, аби роди, **полудь** їх завтеку тай гонору, сідали докупи за стів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 229); *Єк лучелиси богацкі роди, рівні, шо годі їх було поклясувати, котрі з них богатші, то клали їх за стів **полудь** віку й за це нікто ни сердивси, хоть сідав їсти й у глухім кінци стола, бо такий звич був* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 229).

ПОЛУМІНЬ див. **ПОЛОВІНЬ**

ПОЛУНДИГАТИ Док. до **лундигати**; поволоктися. *Устав з-за стола п'єний, ек мрака, ледви держічиси на ногах, **полундигав** у хороми, мижі данцівників, белемотічі співанку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 233).

ПОЛЯНИЦІ див. **ПОЛЄНИЦІ**

ПОМАГАЙБІГ див. **ПОМАЙБІ**

ПОМАГАЙ-БІГ див. **ПОМАГАЙ БІГ**

ПОМАГНЄТИСИ Скривитися, робити гримаси, виражаючи незадоволення, презирство. *На це дідо дуже охаблено сквацисви, так ек би укусив падурицу з kwasної єблінки. <...> Але дідо ни мінівси на твари. Ише гірше **помагнетисви*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

ПОМАЙБІ, ПОМАГАЙБІГ, ПОМАГАЙ-БІГ, ПОМАГАЙ БІГ Уживається як вітання з побажанням успіху в роботі. *Пішов Олекса води пити. Заки зняв бесаги і поклав під банки, Настуся отворила хату і засвітила. Параска скинула хустку і киттар і стала шукати горшка на воду. Олекса став у хаті, сказав **помайбі** і вже хотів пити воду, як Настуся, забрала горнець і каже: – То снішна вода! Маю щось ліпшого для тебе* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 17); *Нестор привітався: – Славайсу. **Помагайбіг**, люди добрі. – Слава Богу. Красно декуємо* (В. Бабій. Помста опришків, 4); *Гуцуле, ватаже, / Чому моя гуцулочка / **Помагай-біг** не каже... (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 122); – **Помагай біг!** Йик ночували, ірцєні? – при-*

вітався старий, ледве чутно шамкаючи беззубим ротом. – Ай, мій панчику тишиний, а чому ж ви не післали за нами, коли у вас таке втіпилося? Та ми би зараз!.. Ми на таку річ помагаємо, богу дякувати!.. (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 492).

ПОМАЛЕНЬКИ присл., пестл. Повільно. А ти як ся чуєш? – Та нічого, добре, – усміхнулася Зофія і поклати долоню на живіт. – То, може, підеш помаленьки? (М. Дзюба. Укриті небом, 22); // образн. Бабині очі останній раз подивилися приязно і ласкаво на Петрика як на одинокого рятівника і помаленьки льодом замерзали (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 38).

ПОМАЛІЧКУ присл., пестл. Те саме, що помаленьки; повільно. Знехотя, скриплючи усіма сугавами, здвинулася дараба з місця, сла си подавати, але помалічку дуже (Г. Хоткевич. Дарабов, 381).

ПОМАНА етн., обряд. Дарунок, який отримують на спогад про покійного, щоб люди молилися за його душу. А ви, пане директоре, як заступитесь за невинну душу, поману будете мати, ви ж християнин, а не безбожник (М. Матіос. Солодка Даруся, 55); Ци я верну, ци не верну, – / Я післав хустину, / Аби мала моя ненька / По мені поману: / Мою хустку кривавую / Та в слізоньках прану (Ю. Федькович. Новобранчик, 106).

ПОМАРКОТНІТИ Посумнішати. Дівчата помаркотніли і похилили голови в землю, а деді сердились: – Що ти, хло', ше не признаєшся? (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1. 294); – Богу дякувати. А то... Я щось був помаркотнів. – А мені, думаєш, братчику, солодко? (А. Крушельницький. Рубають ліс, 290).

ПОМЕННИК церк. Збірник релігійних текстів, які використовують під час поминання померлих. Каже піп на сороковусті: «Вітихо, я нові поменники спровадив, а подивітси. Траба ж й за небіжчиків дбати, траба душі чисто та файно держєти», – каже (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 146).

ПОМЕННИЧОК церк. Пестл. до поменник. – Дознаки так само й наші поменнички забрали, – скрикнули газдині і вдарились по полах, гейби ймили тоту руку, що їм

пакість робила (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 147).

ПОМЕТЕНЄ див. ПОМЕТИНЄ

ПОМЕТЕННЯ див. ПОМЕТИНЄ

ПОМЕТИНЄ, ПОМЕТИНЬИ, ПОМЕТИНЄ, ПОМЕТЕННЯ, ПОМЕТЕНЄ, ПОМЕТІННЄ 1. збірн. Сміття. Але Иванчик ни стрюхнувся, видважно на одно погадав: «Шо Біг даст, то будет, а я цим двом пєсі-головинам ни поклонюси тай їм си ни уступю з дороги, бо я ни старец ані ни пометинє, а такий чоловік єк уни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 208); – Та чого журишся, дитинко? Та нехай собі... Гадаєш, що котрийсь лучший. Вони всі однакові. У них чильдиана і за пометиньи не варта. Був в мене, голубко... Знаю я, ще й як знаю... (М. Козоріс. Чорногора говорить, 43); Та де би ми тебе, бабко, лишили, таже ти, віді, йкас газдина була! Шо з того, бадічки, шо була, коли мні тепер мій син збиткує, за пометинє має? (Марко Черемшина. Бабин хід, т. 1, 81).

2. перен. Про людину, яка здійснює ганебні, підлі, мерзенні вчинки. А доньки з обидвох сторін гійкають ще голосніше і сапівнами собі погрожують, аж до вориння навпроти себе підбігаючи і білими зубами скреготячи. <...> Тоді кожда неня завертає назад своїх доньок і вцитькує їх, щоби свою роботу робили і навіть оком не повели поза вориння на пометєння, на нечєсть і осоругу людську, на гаддя сорокате, пуголовиці безчєсні, чорногорське насіння, поганє коріння (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 150); // лайл. Ану, дивітси, єк коло колодєзя обступили люфтники єкус дівку, тай на пугуграфію берут. А уна нїбито ни хочєт и закриваєтси руков. Ий, ниволя би тє утєла, та би утєла. Та 'ї ужє усі жиди суда знають, а уна – ану дівиси. Панам на пугуграфію не хочєт стати. Пометєнє лєчтє. Тьфі (О. Манчук. Храм, 61); // лайл. – А твоя дитина най трієне, най плачє! – Лєгінє на подрє переверци йдут. – От пометіннє (Марко Черемшина. Парасочка, т. 1, 244); // лайл. – Не чіпайте дитини, пане податковий єкзєкуторє! – страшна у гнівє кинулась до нього молодиця. – Вона вам злотих не винна. – Брешєш, пометіннє! Хлїб з

чиєї землі їсте! Ви платили мені за ґрунт?
(М. Стельмах. Над Черемошем, 92).

ПОМЕТИНЬИ див. **ПОМЕТИНС**

ПОМЕТИНС див. **ПОМЕТИНС**

ПОМЕТИННС див. **ПОМЕТИНС**

ПОМЕТКИ збірн. Хатне сміття. *Навіть у хаті ни замітали, бо вид першого Светого вечера до Василієного ни можна у хатах замітати й вимітувати пометки надвір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

ПОМИГЛУВАТИ ліс. Поскладати деревину у мигли. *І не міг [Василь] надивуватись, чого то так радіють ті, що то в бутині робили, як дерево складають у мигли, як десятки ковбків чи платвів, наложених одна на одних, пишаються золотистою громадою. А то кінець роботи! – От як то вони своє помиглюють! Ото буде гаразд!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334).

ПОМИНТРОЖИТИ СИ

♦ **поминтрожило си у голові** (кому-небудь) – хто-небудь втрачає ясність думки, мислення, стає психічно хворим. *Та або кавка его найшла, або око слезило так, екби в него перцю насипав, або слина сама си з рота пускала, або врешиті говорити забував і єкоїс такої мішев, шо не знав єс ци він пенний, ци з просонка говорит, або ци у голові си шош єму не поминтрожило* (О. Манчук. Непростий мертваец, 48).

ПОМІНИТИ Пообіцяти. *З полудня став рід розходитися, а Іван запросив Мочернака, аби сідав на його коня та й аби об'їхав з ним усю землю, яку помінив Єлені у віні* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 270); – *Не знаю, пане Лукаш (свідомо тицяла те “пане” де треба й не треба), чи вийшло б воно нам на добро, чи зло, але я помінила собі вдруге заміж не виходити, а ви знаєте, що це значить...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 904); *Можна лиш помінити того або того голову так: “Тобі даю за скарби!” – але і так небезпечно, бо буде мучило. А йик тот, шо скарб знайшов, умре вперед того, кого помінує, то его душы вже записана у нечистого злomu духові, а злі духи походь у вітру невідомому* (М. Рямар. Білий слон, 38).

ПОМІР мед. Пошесть, масове вимирання людей внаслідок епідемії. *Тесаний з вікової і здорової кедрини, цей сволок лежав за короля Яна Казимира на дідовій гражді (вона гніздилася значно вище), на батькову був перенесений того року, як на Покутті страшний помір людей косив, а ще ж до того кедром вищав і товщав на корені під Бучником* (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 202).

ПОМІРКИ тільки у мн. Частина поля; нивка. *Серед маю-весни, як помірки горбами розгорнули свої зелені хліба і напроти сонця їх вигрівали, а зозуля дурила мужиків щастям-урожаєм, – прийшов він на мужицький світ на ниві, яку дедя орали, а мати від межі відсапували* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т.2, 7).

ПОМІТКУВАТИСЯ Те саме, що **помітувати**; зневажати кого-небудь. *Таже дука буде поміткуватися нею, як собі захоче* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 100).

ПОМІТУВАТИ Зневажати кого-небудь. – *Перестань уже Бога гнівити, Василю, бо й так не мало прогнівила ти Його. Якбис була віддала її за Гордійчукового Юру, то й жили би були, як усі годні тазди. А тобі, ади, що по голові ходить! А легінь який Юра – отек намальований! Стерпіти не міг, що ти, ади, так помітувала ним. Пішов кудись у світи. А ти і на Анницю нашу подивися. На очах, ади, никне! Зажди, Василю, із тим віддаванням. А Юра почує, що Анниця це не віддана, то й вернеться* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 164); *Підкинув-єс мені сина такого кланцатого, такого опришка, шо дедем помітує, вильми дедю чістуге. «Ти пужливий коропузе, – каже, – тіни своєї бійси!»* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 135); – *Та й чіму ні? Усек си боїт. Газда – хуч йкий з тебе газда, а все тобов хтось помітує* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96).

ПОМІЩЦЬКО присл. Трішечки. *В хорми, то лиш поміщцько продералоси дес-ни-дес світло сонця криз шпари в даху* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 444).

ПОМІЧНИК евф., міф. Чорт. // ірон. *«Тай то сами очі видєт хльо-о-о’, шо цєс ни піший...», – говорив, всміхаючиси притаєнов*

усмішков. – «Ой ні! Маєт **помічника**... й то доброго до усього. Тай ни гадай, шо то лиш одного **помічника** він маєт?» – Сміючись кріз шербі зуби затуленими губами, говорив переконуючо: «Цес маєт слуг до кождої речі, бо це найгрімкіиший мальфар вид усіх мальфарів» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 440).

ПОМНЕСКИЙ Не зовсім завзятий до роботи. Йї бідничія зазерала на книгиню та на її лице, міркуючі по обличю, ци добра, ци зла будет на бідних? Ворожили, ци скупа, ци шиіра? Ци шош уїдна до роботи, ци **помнека**? Сеймували мижи собов, ци гей дуже будет бідними консерувати на роботі? (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 240).

ПОМНІТИСИ Пам'ятатися, тямитися. Як моя умирала, то я не **помнівси**, то забувсми, як заорав. А Самарка каже мені вчєра, шо то все горнец (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 107).

ПОМНЯЦКАНИЙ дієприкм. Зімнутий, несправаний. Чоловіче, чи ти видів колись їх [представників влади] коло людей як будь, із латками, **помняцканими**, ніби їх пси тягали? Та ніколи (М. Матіос. Солодка Даруся, 110).

ПОМОГАНІ

♦ **пiти в помогані** – допомогти комусь у роботі; відпрацювати. – А в них сегодне такоже ріжєт, казала мама, шо конче **пiти в помогані**, бо в'ни до Миколая помогли нам дах перекрити (В. Шкурган. Різники, 216).

ПОМОГАННИК Помічник. Нараз звідкись узєвся однокласник Місько. Портфель криво висів за плечима, шапка на очах. – Боже помагай! – Ади, шє одного різника принесло... – Йо, з цими **помоганниками** хїба жїби різати... (В. Шкурган. Різники, 215).

ПОМОЦУВАТИ Напружити; випробувати на міцність. Вчує Муругий чужу руку і ніби зноровиться, а кобилиця і собі теж. А вже як якийсь упертий **помоцує** віжками, то обоє шарахнуться зо зла так, що диви – і ногами вкриєшся (Р. Іваничук. Юра Фірман, 96); Став коло своїх дараб. Полагодив розкрути, **помоцував** скигли, потужив цвайкиберізки, обкрутив швару, оглянув палі. Все

добре (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюково-го Юри, 546).

ПОНАГАДУВАТИ Позгадувати. Колись із дідом завше повертали до них з грибів. Ще як жив вуйко Никола, то вони з моїм дідом мали про що **понагадувати**. Сядуть собі на призьбі, підпруться до теплої дерев'яної хати – і згадують (В. Шкурган. Сойка, 191).

ПОНАДВІРКУ присл. Надворі, поза приміщенням. Однакo Кольцо гуляв **по надвірку** тільки весною та літом, а восени й зимі приходилося єму по найбільшій часті пересиджувати, то є... властиве, перележувати дома на постелі (М. Павлик. Пропащий чоловік, 91).

ПОНАДВІРЮ, ПОНАДВІР'Ю присл. На подвір'ї. Я й без вуйниного казаня маитерєвси ни бирложити, бо в баби ни лиш у хаті було водно чисто й позамітано, єк у карабушці, але й **понадвірю** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19); Жовнірня тут газдувала, а вїт з вїттихою ходили **понадвір'ю** і давали позір, аби вояки їх не спалили (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 157).

ПОНАДВІР'Ю див. ПОНАДВІРЮ

ПОНАРИСКУВАТИ Поназбирувати, познаходити. Ужє тогди він мав усий стрілецький стрій й зарєду так, єк будь котрий старий стрілець. Усе тото собі він так дес помижи стрільці **понарискував**, шо й стариня про тото ни знала (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

ПОНЕВІРКИ присл. Поневіряючись. Вона втерєє свою безпорочну, чудову красу, принаду й пахоці, зів'яне та й піде **поневірки** (Марко Черемшина. Нечаяна смерть, т. 2, 32).

ПОНЕДІВНОК, ПОНЕДІВОК Понеділок. Храм був у **понедівнок**; а на другу неділю, прийшовши з церкви та пообїдавши, неня собі лягли на постіль припочивати, бо з великої оруді та гей трудні були, а брат узєв чудотворник у руки та читає коло стола наголос, бо неня дуже любили слухати, як він читає, часом так і задрімають солодко – от як і тепер (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); – Послїдним чєсом гєт привпала.

Лиш допитує, ский день, чи вже вечір, чи ще рано... **Понедівки** любить, а з чого би то – не каже – лиш штрамуєси у черлену фустку (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 158).

ПОНЕДІВОК див. **ПОНЕДІВНОК**

ПОНЕХАТИ Знехтувати. Ні, не хочеш покинути / Мужичького сина, – Ти не хочеш!.. / Лиш ти одна, / Бо всі **понехали!**.. (Ю. Федькович. Дезертир, 182).

ПОНИЖЕНЄ Дія за знач. **понижести**; пониження. Він боявся їй сказати й слово, взяв помалу книжечку і вдивився на єї фотографію: там вона була хороша, але переполохана й сумна, немов обняла поглядом усе своє майбутнє життя, з єго страшними душевними муками й **пониженєм** (М. Павлик. Пропаший чоловік, 50).

ПОНИЖЕТИ Понижувати. Того вечера й мене в діда ни **понижели** з горівок. Мали у завелиці. Честували нев мене разом із гостями (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 68).

ПОНИЗКАМИ Те саме, що **понижку**; низом, внизу. – А єк туди дедя та неня? здорові? – Здорові, Богу декувати! Що май коло вас **понижками**? (Д. Харов'юк. Палагна, 535).

ПОНИЗКУ присл. Низом, внизу. А то, знаєте, тому, шо видів, єк котрий **понижку** віглядаєт, и смієвси з того (О. Манчук. Філі, 23).

ПООБЗЕРАТИ див. **ПООБЗИРАТИ**

ПООБЗИРАТИ, ПООБЗЕРАТИ Док. до **обзирати**; пооглядати. **Пообзиравав нас, пообзиравав**, напалив нашого пана обер-лейтмана та й потікся у місто, а нас кавав роздати по компаніях (Ю. Федькович. Штефан Славич, 284); Та й служить Петрій у пана місець ци там кіко та й усе би добре, коби не стрівба. Бо дуже си вдала Петрієві стрівба, шо жєлував і лишети, та й узєв зі собов. А пан уздрів раз тоту ручницю: “Ано-ко, дай-ко я, – кає, – **пообзираю**, шо то за ручниця в тебе” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 263).

ПООБЗИРАТИСЯ Оглянути один одного. Позлізали з коней, як соколи, поцілувалися коли не більше як десять раз, **пообзиралися**,

сплакнули трохи, – якби мій фудульний брат знав, що я вам отсе оповідаю, то, бігме, ще б в лице мені дав, а віддавши колачі, ведуться поза шию до церкви; а тим часом попрілітали й другі легіні, що з братом у ватазі були, і поклонилися гостям, віддавши колачі (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

ПООБЧІМХУВАНИЙ дієприкм. Понастируваний. Вони не відзначались ні красою, ні особливою силою, сідла на них сиділи прости, ремінні, без прикрас, клуби і черева мали **пообчімхувані**, на крупах напухли пруги від нагайок (Р. Федорів. Жбан вина, 82).

ПОПАЙДИТИ Пощастити, вдатися. Це лиш раз **попайдило** тобі мене обкрутити, другий вже не потрафиш (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 165).

ПОПАНТРУВАТИ Док. до **пантрувати** 1; попильнувати. – Може, най хто другий **попантрує**, а ти, Олексю, поспи до ранку. Або я сам повартую до ранку (В. Бабій. Помста опришків, 11).

ПОПАС

◇ **ніщо на один попас** – нічого не вартий, з яким справляються без особливих труднощів. Він замахнувся на мене руков. – А йди ж ти, кажу, хруцику, бо як тя тарахну раз, то відхочети ся бути професором! Ти не дивися, що я старий – мені ще й сто таких, як ти, **ніщо на один попас** (М. Павлик. Пропаший чоловік, 84).

◇ **залетіти без попасу до Косова** – добігти, домчати надзвичайно швидко, миттєво. Бо то у нас, знаєте, єк прийде єкес свето, то кожде, аді, вікінет дес із кліти ракву передтогідного масла, такого лотого, шо єк би крішку єго поклав найпуцому конєви під фіст, то **залетів би без попасу до Косова** (О. Манчук. Храм, 58).

ПОПАСКИ присл. Водночас іти й пасти; пасучи на ходу. За селом отара пішла **попаски** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 63).

ПОПАХ

◇ **ні (нема) на (один) попах** – немає аніскільки. Ей, дайте мені поки! Ще н'єть неділь, а у мене зимівлі **ні на попах**. Бідний же мій світку! Відколи умер цєс, схне моя голова

в один гайташ (Д. Харов'юк. Палагна, 536); – Що? А будь тобі! – каже Юстина і лиш знехотя замахнулася рукою, а Никола поточився, як п'яний. – Та мені, – каже, – таких, як ти, небоженьку, **нема й на один попах** (М. Павлик. Вихора, 170).

ПОПАЦИТИ Док. до **пацити**; зазнати лиха, пережити якесь нещастя, біду, пригону. – *То ше, зважєєте, куме, коби то хлопець **попацив** таке, то нам би це не в голові, але дівка, то, знаєте, клопіт! Ніби й сором, і нема чого таки сподіватиси, аби голову накрила, кожде обмине хату, а ми на ґрунтик так не біровиті, та й то тому так гірко, – жалувався жалісним, але поважним голосом Тимофій (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 101); Іван був хмурий, невічливий і дуже фудульний; бувало, й гуляти не хоче, а коли піде на базар – то лиш про Василя, щоби децо не **попацив**, бо Василь, знаєте, опалистий та швидкий, мов та поломінь у печі, а як, бувало, розсердиться, то гатить топірцем – не питає, чи голова, чи руки, чи ноги (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267); У вивторок так само добре є зачинати хоть-йку роботу робити, бо вивторок є легка днина до роботи, лиш ни можна через напасть у вивторок чесатиси, брититиси й нігті обрубувати на пальцох, бо хто це робит, то на своїм житю мусит йкус напасть **попацити** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 50); – Почему не дайош дерева? То понімаєш саботаж! – Повістувавсми му, еку то причку ми **попацили**, а він кажет: – То ти хотєл чоловієка жезни избавить. Якщо ти видал, что у извоицика нет кутих саней та нет хорошой упряжи, так почему ти ему казал дерево везти. Ти куркуль, ти враг народа (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); – Але на самім почетку **попацила** з німцем: завів нас там до роботи, справ'єс на дизгарок тий питає: «Фарштейн? Фарштейн?» А я, дурна, взєла тий сказала: «Я-я, фарштейн» (ніби годину я знала по по-німецьки тий рахувати. Тот далі шос наговорив, а ми – ні бе ні ме ні кукуруку (В. Шкурган. Переказ, 97).*

ПОПЕРЕЧНИК ліс. Дерево, що лежить впоперек річки. *Ще не рятував він дерева, коли воно натрапляє на несподівану пере-*

*пону – **поперечник** (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 44).*

ПОПЕРСТИНА Ремінь із кінської упряжі, який кріпиться впоперек до **підфостин**. *Єк виграла скрипка, то книзь з дружбами тай боєре йго видразу посідали на коні, гордо посідлані новими серстениками та попругами, писаними тарницями з мосежними стрименами, з писаними підфостинами та **поперстинами**, вбрані в дзвинкі дзвинки та викетичєні крашеним волосом, тай поприсідлувані коверцовими присідками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 223).*

ПОПИВЧІОК Син попа. *Від других гуцулів ружнивси лиш тим, шо у неділі йшов до церкви убраний напів у гуцулске лудинє, а напів у кумате. Тай у церкві для гонору, шо він **попивчюк**, а ни простий хлоп – читав молитвенник (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 127).*

ПОПИСАТИСЯ Покрасуватися, похизуватися. *Гуцулка любить **пописатися**, показатися, аби нею захоплювалися, хвалили, обсипали компліментами (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162).*

ПОПІДСИЛУ присл Попідруки, попідпахви. *Одокія (старша) узєла сестру **попідсилу** та веде в кліть, а я кинувся вперед, аби боржій кліть відомкнути та постелити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250).*

ПОПІЙТИ Пройти. *Попійшов трохи, зголоднів, то є не зголоднів, як не раз голоден котрий гуцул, а так, не мав що робити – знов пішов їсти, розумієся, до найпоряднішої трахтирні (М. Павлик. Пропащий чоловік, 49).*

ПОПЛЯВДУВАТИ Пошастити, пофортунити. *А на роботу Павлові **поплявдувало** (М. Дзюба. Укриті небом, 149).*

ПОПОЛУДНЕ невідм. Післяобідній час. *Як прийшло яке святе, то він не раз пересидів там ціле **пополудне** (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 96).*

ПОПОЛУДНУВАТИ Пообідати. // *перен.* Стати в зеніті, піднятися найвище над горизонтом (про сонце). *Сонце, що лише **пополуднувало**, і взялося йти в дальшу дорогу, та й так гріє мир божий, що поти збива-*

ють. *Стара Кречуниха пустила на царинці теля ід корові, аби корова молоко припустила. Сама вона причікнула з другого боку та й поволеньки відбирає теля один дійок по другім* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 70).

ПОПОЛУДНЮ присл. Після полудня, у другій половині дня. *Пополудню після старости до Крамаря, увечір бідну Софрону, не тямуючися від жалів та від розпуки, присилували – заручили; а у місяць по тім, на самого Петра, і задзвеніли гучні весілля у селі – одно у багатого Крамаря, а друге у гоїного двірника Павуна, котрий з писарем моргався та з бідного Юрія, «премудрого свого Соломона», кепи бив* (Ю. Федькович. Жовнярка, 333).

ПОПОМЕТАТИ Кидати багато разів, тривалий час; попокидати. *Тай ти на чесок таку вуру заведет, шо видразу задубієш. Миски та лижки усе тобі на голову летит ек град. З хати видразу зробит ти колешню. Стіни стають голіські, мисники порожні, а на помості черепа валєєтси. <...> Але так ек град ни може почерез ціле літо уводно бити, так и уна. Попомечєт уже твоім маєтком, шо лиш найде під руками, а видтак тото лишит* (О. Манчук. Челідина, 54).

ПОПОРАТИ Док. до **порати**; виконувати яку-небудь господарську роботу, дати лад чому-небудь. – *Не журися, Бобику, – говорить Штефан. – Ось попораємо все, тоді й поспідаємо...* (Я. Стецюк. Крутий плай, 55).

ПОПРЕСТАТИ Док. до **престати** 1; заховати; нагромадити, назбирати. *Я утік вид діда. Він уже навздогін за мною закликав: «Дивиси, ни загуби гроші. Добре попречь. Чюєш?..»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114); *На полонині моруг зазеленівси, заспівали потєта, затокував тотур, затєвкали тотки, зацвили всекі бриндуші, бендеки зачєли гучіти. Полонинка так закосичиласи, ек кнегиня до шлюбу. Худібка та овечки зачєли дойтиси, цюсми не завтекали молока попрестати* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73).

ПОПРУЖЕЧКА Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує **попружку**.

*Через інішість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. <...> граблі, щіточки, гребінчики, топірці, рискалики, човники, боклажки, решітка, скрині, **попружечки**, ретізки, бєсаги, ключі, пацьорочки, берівочки, кожушки, порошинці, парасолі, образки, хусточки, шнурки, миски, хатка, віконця, стовпи, жолобець, церквівки, монастирі, дзвінички, <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 46).

ПОПРУЖКА етн. Вузький вовняний жіночий пояс. *Вирівнювали запаски, пробували чи **попружка** стягнена як слід* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); *Переткані сухозлотицею запаски заперізували різнокольоровими букурійками або **попружками**, а декотрі навіть вірменськими пасками* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 44); *Приперезала вна коло **попружки** у фустку шонайкращі писанки, аби мати на поготові їх дати подєчним їй мушиїнем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329); *Дві запаски, або й одна, вкривають тіло заду і спереду, приперезали їх **попружкою** з вовни* (С. Пушик. Карпатське літо, 243); *Повні куферки сорочок, полотна, **попружок**, кожухів, сардаків, постолів, фусток* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 98); // у порівн. *Наоколо себе тебе обмотає ек **попружку**, або віником тебе зробит* (О. Манчук. Челідина, 56).

ПОПУКАНЕ у знач. ім. *Що-небудь потріскане, порепане. А то вітер такий ималит по лиці, по руках – фист. Так, шо мені посідалиси руки. <...> ... Ну, тий привезли ми ту черепицу д'хати і скидали так-о одні другим: ми з Юстинов на трахторі, а там полячка Антоніна, а там ті старі німці – лов'ї на лету, складають. – Я кидая по дві ци й по три (уже забула) черепици зараз, а це мене як заболит цисе **попукане**. Я і так, і так – а то, діти мої, болит чимраз дужче. І я... упустила, упустила тих пару черепици на землю* (В. Шкурман. Переказ, 98).

ПОПУКАТИ 1. Вкритися по поверхні тріщинами; потріскатися. *Лиш слуп оден голосить, який тут раз був збит, / І той уже **попукав** – туй-туй ся повалить*

(Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70); *А попи фігляві: уни собі потихоньки шош туду шу-шу, а ти дурний дече бегекай, хоть би тобі и вези **попукали*** (О. Манчук. Храм, 59).

2. Постукати. *Приїхав лікар, пообзирає, **попукає**, записав рецепту, але все щось вовком на всіх позирав, гейби біснуватий* (Марко Черемшина. Керманич, т. 2, 28).

ПОПУРТАТИ СИ Набратися сили. *Треба си до него розумно брати, хотівше звернути йиго з ніг, бо він ек би **си** добре **попуртав**, то нима бізівности, может и нас звернути з ніг, бо він, видко, що добрий свердлик* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 369); *А то так само головний мальфар, то ек **си** **попуртав**, то ади шо наробив – згонит Олексія з світа, бо то, видко, є ни лиш мижи простими людьми зура, вна є й мижи мальфарами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 408).

ПОПУСКАТИ СИ Залишити кого-небудь у спокої, відчепитися. *Тай годі було злічитиси, бо то все, шо він дієв протів неї, то нічо ни помогало так, екби бив прутом по воді, бо вна **си** йиго ни **попускала*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 434).

ПОРЕКЛО, ПОРЕКЛО Прізвище, прізвисько. *Один газда мітить свої вівці стрівкою, другий розколює вухо раз або двічі, третій засилує дріт або волічку – всякий позначає по-іншому, і все це знає ватаг. А рогату худобу то вже “псіннуют”, кладучи який знак на роги. Той випалить який номер, той ініціали свого **порекала**, той волос дьогтем вимаже. Усякі є “знаменета” – і всі їх мусить пам’ятати ватаг* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); *То раз були умітні малері! Кождий образ то так, що и охічно до такого молитиси тай ше на колінки упасти. А ни екеєс таке, шо ни розумієш екій тому ред тай еке **порекло*** (О. Манчук. Светий Юрій, 12); *“А як тобі імя і **порекло**?” – запитає Худана старий Анорій* (І. Березовський. Худан, 11); *– Ім’я? – крикнув один з суддів. – Андрій. – **Порекло**? Опришок не одізвався* (В. Гжицький. Опришки, 166); *– Я, шляхетні паночки, Петра Круцяка середульший син. Іваном називаюся. Старший*

*– Степан, а має **порекло** Безкорівний тому, що тогід, перед самим Великоднем, йому вода корову забрала. Пам’ятаю, тогди громовиці били. Страшне! Гриміло-блискало на голій ліс. Йой, то є погана прикмета!* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 188); *Джуфко, не прізвище, але **порекло**. Під тим **пореком** він був на Гуцульщині знаним* (Р. Яримович. Джуфко, 58); *А панів, дворів, ади, панцких – і не зрахувати!.. У Березові там Голінський був пан... У Незвиськах, у Вороні – там пан Каркович; того пекли, аби візнав, де гроші. А в Микуліччині був отаман Гнат. Забув-сми, ек го **порекло**. Так тот Гнат усе на опришки засідав та й помагав панам. Ті микулічинські люде... вни все йкіє такі...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 99).

ПОРЕННИЙ, ПОРЕННИЙ Порядний. *“А-а... Оле!.. Еким чудом чуденьким, еким дивом дивненьким... Ано-ко ви, молодеки! Посувайтесь, дайте місце. Наш **поренний** пастух прийшов...”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 220); *Ніхто не міг поручитися, що, лігши спати **поренним** газдов, не встане опришком; ніхто не міг поручитися, що завтра або й сьогодні уночі не прийдуть до тебе пушкарі, не скажуть, що ти опришок, не зв’яжуть, не кинуть у катуш* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 67).

ПОРЕДНАК Порядна людина. // ірон. *«Ти бреши, а я ни брешу», – лютиласи баба. – «Ййга, шо ми за **пореднак*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ПОРЕДОК, ПОРЯДОК

◇ **давати поредек (порядок)** – доводити до ладу що-небудь; упорядковувати. *А газда – тот прикрашує стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошниці, гарапники, які файніші дзьобні; **дав поредек** стрюбі – отим кресам, пушкам та пістоletам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки шо мають хату закрасити; повісив ред конечий на клинках, тарниці зі стременами, аби кожне виділо, що не без шкан’сти си живе* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Тому тото мій брат, бувало, – він був старшим парубком у селі, – скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легінів до себе та **дає** їм **порядок**: ти,*

Федоре, каже, підеш з тими против довгопільців, а ти, Андрію, знов з тими підеш мені встрить дехтинецьким, і так далі, – так вам уже розпаює красно, що другий з письма так не удав би, поки світа (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ПОРЕКЛО див. **ПОРЕКЛО**

ПОРЕННИЙ див. **ПОРЕННИЙ**

ПОРЕННО Присл. до **поренний**; до-сить, добре, як слід. *А ек не вподобат си ізразу, – наб'ю си поренно, та й іди си куда хоч* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 94); *– Те, що чуши. Маю йти відцив. Вже сми си забарив поренно отут із тобов через тоті смуччі очі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 153).

ПОРІЙ

♦ **порій, що хочеш** – про проблему, яку невідомо як розв'язати; роби, що хочеш. – *А вже найгірше мені з цією плитою. – Кошари не притулю до хати, а з цим порій, що хочеш* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 367).

ПОРКИНИЦІ, ПОРКІНИЦІ, ПОРТЄНИЦІ, ПОРТЯНИЦІ тільки у мн. Спідні або верхні чоловічі полотняні штани. *Люди зумілиси і звертілиси, а панотець підносить угору свою реверенду та й каже: «Адіт, мої парафіяни, я лишень в сорочці і – не до вашого гонору кажучи – в поркиницях, а нагавиць нема та й кабату нема!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 201); *І навіть коли Михайло Мамчук у чистесенькій білій сорочці з червоними вуцинками, у нових поркіницях і в чоботах, змащених гусячим лосем, вийшов був до жінок, які сапали картоплю, гордо вийшов був Михайло Мамчук і з усіх сторін обступлений і огледілий спокійнісінько виїняв посеред гурту з-за пазухи червону гадину, так що картоплю після того досапували аж через тиждень, коли відійшли, – думали тоді бідолашні жінки, що Михайло Мамчук так само побував там, адже всі гадали, що пофарбувати вужа у червоне він не додумався б* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 138); *На нім сорочка-мазенка, вимочена в маслі, то аж си уликала тай, липнучі до йго голого тіла, холодом володила, бо вітер високо вид неї підвівав полами брудом пересеклого кіптарика, голосно*

лопотічі по ногах у брудних портєницях, що спадали майже на самі постолі, заталі в шовкових зеленєках полонини (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351); *За ним здоровий, як стіна, блідий Цимбало в воськових черевиках, в білих чесаних портяницях по-під зрібну сорочку, в старім засмальцьованім китарі та в кресатім солом'янім капелюсі* (М. Павлик. Вихора, 184).

♦ **мірєти** (з ким-небудь) **свої портєнци** – змагатися в чомусь з ким-небудь. // ірон. *«Та яків би я? А я шо знаю удієти, Дми?» Та же я у вас двоєх з Довгим вічно ніхто, шмарколизник, тай яків би я посмів зачепатиси з головними стрільцями, мірєти свої портєнци?» Шкиндя з злости аж скусивси, але стерпів. А Иванчік, удаючи дурного, запитавси: «А тобі, Дми', нашо це доконче треба знати?» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 279).*

ПОРКІНИЦІ див. **ПОРКИНИЦІ**

ПОРНЯЛА наст. Вечірня паша для овець на **погірнику**. *Здоєна віця просувається у велику загороду, а гонінник тим часом уже нагнав другу. Так це і йде безперервним потоком. З коровами – видоїв їх і вже кінець. З віцями ні: їх треба ще гнати на погірник, на пашу, де вони трошки походять, трошки попасуться на ніч. Паша на тім погірнику носить спеціальну назву – **порняла*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 140); *В Ірпі на стоїшню саме додоїли віці на струнках, тай по доїню пустили їх на **порнялу**, аби попасли паші, відсвіженої вечіришов росов – потом полонини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351).

ПОРОЗМІТУВАТИ Порозкидати. *“То не пусто-дурно Юстинов так “сіпнуло”, – покмітив собі, – “цего в селі наймали робити киринні роботи: то вікіцкати в стайни й порозмітувати по присадибі гної, то, вібачте, здохлятину закопати або вічерпати з виходка...”* (В. Шкурган. Кашкет, 61-62).

ПОРОЗПУКУВАТИСЯ Розкритися, розпуститися у великій кількості (про бруньки, квіти); порозпускатися. *Порозпукувалися вже й маки молоді Тетяни, і от-от незадовго вона їх зірє вже, завітчається ними,*

поспішишь зеленим лісом, прудкими ногами до старої Маври, або й даліше... (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 95).

ПОРОЗТВОРЮВАНИЙ у знач. присудк. сл. Повідчинюваний. Деякі поховалися попід лавки, запевне думаючи, що буде бити професор, а потім усі дивилися на двері та в вікна, що були **порозтворювані** (М. Павлик. Пропащий чоловік, 73).

ПОРОСИНЕЦЬ див. ПРОСИНЕЦЬ

ПО-РОСТІЦЬКОМУ присл. Як у Розтокаx. Киптар на ній жеб'ївський, а пов'язана **по-ростіцькому** і запаска ростіцька: певно, віддалася з Жаб'я до Ростік (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 435).

ПОРОХ

♦ **порох аби їм святився** – уживається для вираження найвищої міри похвали чого-небудь. *Ой, кажу, не то що, але й **порох аби їм святився**, тим молодим літам!* (Ю. Федькович. Хто винен?, 275).

ПОРОХНАВИЙ Який став трухлим, перетворився на труху. // образн. *Мой, стареку **порохнавий**, як же ж тобі до такої ярочки дотулитися?* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т.1, 11).

ПОРОШНИК *етн.* Кубок на порох. *Нараз задудніла земля! – Це вони! – майнуло в думці одному і другому. Іде їх дванадцять, як соколів, аж земля гуде. Усі в кресах, пистолях, порошницях і порошниках, з бартками в руках, а Довбуш попереду з мечем у руці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 54); *У тих коморах повно всякого добра: **порошники**, порошниці, топори, бартки, кріси, оливо, цина, порох, пистолі тай повні бербениці золота і срібла. Вхід до тих комор завалився за ними, заріс мохом, травою і смеречиною так, що не слідно навіть, де він* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 94).

ПОРОШНИЦА, ПОРОШНИЦЯ *етн.* Порохівниця з оздобленого оленячого рога, яку носять через плече. // у колом. *“Ой маю я топір острій тей дві **порошниці**, / Та й не дамси в зуби лехам живцем ізловити. / Не бануй-ко, Калиночко, не край серце своє, / Єк не в горах то у небі знайдемси обоє!”* (І. Березовський. Худан, 16); *А газда – тот*

*прикрашує стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, **порошниці**, гарапники, які файніші дзьобні; дав поредек стрюбі – отим кресам, пушкам та пистолетам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату закрасити; повісив ред конечий на клинках, тарниці зі стременами, аби кожне виділо, що не без шап'єти си живе* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Що-йно вступивши до хати, біля мерця стояв гуртик багато зодягнених, озброєних рушницями, пистолями та ще й топірцями, обвішаних **порошницями** і блискучими ретязями, в киптарях наопашки молодих і літніх гуцулів* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 47); *Але тої днини, то й він гонорово вбравси до церкви. Крисаня з тотуром. Навхрест **порошниці**. На лівий бік через плече – дзьобня під «ріжком»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329); *А до того ще як уберуться, бувало, у кармазин та в жировані **порошниці** та стануть собі гостинцем гуляти, то дівчата якраз усі у вікнах* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 266); *Нараз задудніла земля! – Це вони! – майнуло в думці одному і другому. Іде їх дванадцять, як соколів, аж земля гуде. Усі в кресах, пистолях, **порошницях** і порошниках, з бартками в руках, а Довбуш попереду з мечем у руці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 54).

ПОРОШНИЦЯ див. ПОРОШНИЦА

ПОРСКАЮЧІ дієприсл. Бризкаючи. // образн. *Святий Николай, **порскаючі** поттом из чьола, тратив дрібним дожем зими й леди навіть у найглібших головицях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

ПОРСНУТИ 1. Швидко попрямувати, помчати; метнутися. *А на цвинтари, то вна видразу **порсла** від него в бік мижси челідь, ек у лісі серна від стрільців мижси серни* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 330); *Бувало, скоро на мене лиш шош трошки посиров'єт, то ого – я з хати **порс** тай просто до діда, маминого деді* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

2. Впасти. *Шумей уже си був зачєв посмівати из Шкиндиних пистолет, але нараз мало шо ни **порс** из коня, так кінь полохо під ним підбрикнув, ек Шкіндя, й ни підсипаючи*

свої мокрі пістолета, зачев з них нинадійно гримати Шумееви попри самі вуха (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164).

ПОРТАШ ліс. Велика купа поскладаного дерева, штабель. *Аж тут одної днини приїжджаєт єкийс білишовик, деь аж з-під Москви. Походив по порташу, пішов д'горі у раташ і кличет мене д'собі та питаєси: – Ти коли дерево вивезеш? (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49).*

ПОРТЄНИЦІ див. **ПОРКИНИЦІ**

ПОРТКИ тільки у мн. Те саме, що **поркниці**; чоловічі полотняні штани. *Я сидів коло діда без порток, простоволосий, лиш у дранчині, на ковбку, складений у куцуб'єк (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14); Я си тогди так був верг, що без порток у зимі из хати аж на Пушкарь вілетів (О. Манчук. Без свічки, 30).*

ПОРТЯНИЦІ див. **ПОРКИНИЦІ**

ПОРУГА див. **ПОРУГАНІС**

ПОРУГАНІТИ СИ, ПОРУГАТИ СИ Насміхатися над ким-, чим-небудь. *А тепер, ек я зав'езую вже ціпи з тобов, то й поготів ни буду трабувати легати з нев спати. Буду жити з нев лиш ек газда з газдинев, почерез газдівство, аби си ни розсипало. Тай почерез люде, аби си ни поруганили, шо ми двоє, вже такі матері, здуріли тай си розійшли на старість (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 395); Абес знав, шо цілий світ мет си з тебе поругати, шо ти ни міг си зважити стрілити законом, так, ек то стрілеют головні люде (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 302).*

ПОРУГАНІС, ПОРУГА

♦ **лишєти (лишєтиси) на поруганіс (в поругу)** – залишати (залишатися) на наругу. *Тепер поплачете, а потім лишите старого голого, ек палец, так, ек мене мої лишили. Я таки так кажу, шо старі най би разом умирали, най би друге не лишєлоси на поруганіс. Але шо з того, коли пан біг своє знає. А ви у такім чесі не протинайте дьидеві, шо синцями годував неню, бо тото не файно. За це вас ніхто не пофалит, ой ні, хоть-сте сироти, хоть-сте бідні-студені. Ци ж не так, брачіку Іла'? (Марко Черемшина.*

«Грушка», т. 1, 66); – Не гнівайся, братчику! Я знаю, шо ти мої сестри не лишии в поругу (Ю. Федькович. Побратим, 301).

ПОРУГАТИ СИ див. **ПОРУГАНІТИ СИ**

ПОРУНТАНИЙ Дієпр. до **порунтати** 1. // *перен. Позбавлений цноти. // у знач. при-судк. сл. – Слухай-ста, Дзельман, а тото, шо вона порунтана, то нічо не значит? – Шо значит порунтана? То кожда тепер порунтана, копилів повне село! (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 202).*

ПОРУНТАТИ 1. Док. до **рунтати**; зачепити, поворушити, перевертати. *Гори понідтирали свої великі голови й лежали каменем, гейби боялись ночі, аби їх не задушила. Таки мокрі, як хмари, так поупрівали. Але їх ніхто не порунтає, бо важкі, бо на то їх земля сплodiла, аби мир годували (Марко Черемшина. Дід, т.1, 42).*

2. Док. до **рунтати**; понищити господарство. – *А ви, хло', чого мерцям кишені перевертаєте? – Шукаємо Дзельманових грошей, бадічки любі та пишні. – А він їм у кишені клав гроші? – Та каже, любий, шо 'го порунтали та й пограбували (Марко Черемшина. Після бою (фрагмент), т.1, 173).*

ПОРХАВКА *перен.* Про погану, сварливу, брехливу людину. // *лайл. Бабу конче перло палцетуватиси з дідом. Почепала далі: «Ає, чьому би ни було до те моци тай путері мойй клетьбі? Таже усе ничісте до те маєт міць и путерію. Тай мої клетьби мусет те подогонити» «Брешеш, порхавко» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).*

ПОРХЄЙ *Переляканий, боязкий. По сповіди Иванчік знов став икийс сам ни свій, порхєй та ниспокійний (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 289).*

ПОРЦІЙКА *Зменш. до порція.* *Помирилися, помолилися щиро богу небесному, староста поклав на стіл аж шість мисок великих грітої з медом горілки та став частувати, я знов з братом крою колачі, неня подали траву на стіл, парубки чаркують порційками – аж любо, а дівок силою засипають, котра не хоче випити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250); «Іва, я оттак*

люб'ю пити горівку прилогом з кубки, а ни слинити отак, ек ади слинит її моя стара **порційков**, на сто чьортів би була та перейшла, ека остудна та дурна» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 458); *Я не жертую, ото файна робота, горівки ще десь там найдеся по **порційці*** (М. Павлик. Вихора, 179); *Марильчина невістка налила в **порційки**, піднесла й слабій* (В.Шкурган. Син, 50).

ПОРЦІЯ Чарка. – *Дай нам, боже, тес-тю, дай, нам, боже!* – сказав молодий, відбираючи почерез стіл від Гриця **порцію** горівки і цілуючи його в руку (М. Павлик. Вихора, 185); *А то и за **порцію** горівки тої краплі ни було, ой, побоживбих, шо ні* (О. Манчук. Докхоре, 70); – *Явдо!.. чога ти така побожна, що відрікаєшся? Як плачу, як тебе честую, то пий, та й покріпляйся. Коли б не любив тебе, не панькався би з тобою. А як люди, що шанують тебе, пробують твою литку, то не пици, як свиня в царку, бо заважаєш чесним газдам **порцію** випити* (М. Козоріс. Черногора говорить, 66); *Нічо не н'є, лиш хіба десь-колись **порцію** руму* (Д. Харов'юк. Палагна, 537); *А мама не раз казала мені: "Та, ек ти несеш то молоко! Порозсипала по цілих хоромах! Руки трісутси, ек у Малинки (жила у нас по сусідству одна бабка, що любила собі випити й поки **порцію** з самогонкою доносила до рота – половину по дорозі розливала!) <...>"* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

♦ **ййго** (до него) **п'єтси порція** – стосується кого-небудь. – *Я ййго періш звернув, ек він мене. Але це ни до тебе си тичет, а до него п'єтци порція, закаменів би й на тім світі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 453); *Ніхто ни обзивавси, бо кождий видів, шо то си ни ййго порція пила, а цих двох нисамовитих людей* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 184).

ПОРЯДОК див. **ПОРЕДОК**

ПОСАДИТИ Віддати для господарювання. *Наступали парубкові роки. Задумувався вже дедя – шо би за пайку дати синові та й шо би за дівку на ту пайку з сином **посадити*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 100).

ПОСАДИТИСЯ Сісти. *Брат **посадився** з тим парубком, шо його так щиро дожи-*

дав, коло самих дверей: аби вже вам ні однісіньку не перепустити, але обіздрівши її з усіх боків, і спереду, і ззаду, – боже мене прости (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

ПОСВІТ Відсвіт. *У хаті світла ни було, лиш палахкотіла кучерева ватра у печі. **Посвіт** вид ватри падав на темну хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27).

ПОСИДЖЕННЯ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСИДЖІННЕ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСИДЖІННЯ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСИДІНЕ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСИДОК Те саме, що **оседок**. – *Вітай, пане-газдо, дорогих гостей у своєму **посидку!*** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 119); *Ек наставала Божя Пилипівка, то Дзюнда – дідив брат, шо мав **посидок** ниделеко, вишише Ріжі на горбку, видразу зачінав собі пригадувати у своїй голові усі плеси й коледи, та співанки, йкі лиш знав. Куду ходив, туду їх собі повторев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 70).

♦ **сидіти посидком** – постійно проживати, мешкати. *У вишній, старій хаті в діда, шо у ній уводно **посидком сиділи**, на середнім сволоці верх гредий стоєли вічно дві голубі кварти з йковс водов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 17).

ПОСИЖІНЕ, ПОСИДЖЕННЯ, ПОСИДЖІННЕ, ПОСИДЖІННЯ, ПОСИДІНЕ, ПОСИДЖЕННЯ, ПОСИДЖЕННЕ, ПОСИЖІНЕ, ПОСИЖІННЕ, ПОСИДЖЕНЕ 1. *етн.*, обряд. Етап похоронного обряду, на якому збираються рідні та знайомі в хаті покійника, щоб віддати йому шану, посидіти при небіжчикові вночі. *Тай на Олексієвих подах все затихло, а в хаті, коло Олексієвого тіла, відбувалоси **посижіне**; бо на голос тримбіт, шо аж дві їх у подавки наперед Олексієвої гражди, сумно играючі умерської игри, сповішишли горам про смерть великого мальфара, сходилилиси з восковими свічками в руках люде Олексієви на **посижініне*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421); *Не трембітали по ньому трембіти, не побивалася ньенька, не голосили плакальниці, не збиралиси усі Устеріки на нічне **посидження**, не завихрювалася ватрами і гомінкими*

молодіжними грицями коماشня (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 356); *А ввечорі люди йшли за голосом тієї трембіти на **посиджінне** до покійника* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 180); *А кому це все?.. А воно коштує гроші... Він ще і банки не заробив, не приніс дьидеві в хату, а у него дзьобня за десятку, а у него бартка за десятку, а на шії шовкова хустка. Та коби де **посиджіння**, коби весілля, а до роботи, ого...* (М. Козоріс. Черногора говорить, 152); *Той «обряд при тілі умерлої» ліг у повість «Тіні забутих предків», і називають його де «грушкою», де «**посиджінням**», де «оказією», де «лубком», а на Закарпатті – «упривіддя» (привидом)* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52); *Поважні тазди і таздині, що вже відбули своє **посідження** коло мертвого тіла, сиділи на танку і під хатою, стояли гуртиками то сям то там, всі у пишній і яскравій святковій одежі; журно підпирали руками голови, сопли довгими файками-люльками як чоловіки, так і челядь, тобто жіноцтво; дехто з цікавістю поглядав на молодого запорожця, що задумливо схилився на вориння; то нишкли, то гомоніли, знову й знову повертаючись до наглої події, що сколихнула село* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 47); *Ади, трембіта людей на **посідження** скликає, а **посідження** не буде* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 216); *А ти ввечер ек си ни поквашш вернути вид Шкінді, то жди мене там, бо я ек си вкутаю, то зберуси тай з нивістков прийду на **посіжінє*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 473); *Треба буде тепер з попом заговорити, з паламарем, з деком, єму копати, у дзвони дзвонити, трембітати, **посіжінє**, похорони, коماشня...* (О. Манчук. Без свічки, 32).

2. Місце проживання, перебування когонебудь. – *Прийшов там, де уже було Олексове **посидінє**. Дивитси, заперта скала. То си відомкло перед ним, бо мав зело* (Г. Хоткевич. Довбуш, 455).

3. Засідання. «*То, – каже, – добре; приходи до Відні та й приноси ахта, а я тобі все зроблю, бо я туди їду на **посідзене** – ци на єку нужду. Тут маєш карту, аби-с мні відпитала*» (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 92).

ПОСИРОВИТИ Посварити. *Бувало, скоро на мнє лиш шош трошки **посиров'єт**, то ого – я з хати порс тай просто до діда, маминого деді. Добре, шо дорогу знав до діда, то ж страху ми ни було* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 8).

ПОСІДАТИСИ Обвігритись, потріскатись (про шкіру). – *А то такий вітер ималит по лиці, по руках – фист. Так, шо мені **посідалиси** руки* (В. Шкурган. Переказ, 98).

ПОСІДЖЕННЕ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСІДЖЕННЯ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСІДЗЕНЄ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСІЖІНЕ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСІЖІННЕ див. **ПОСИЖІНЕ**

ПОСІСТИ Застати. – *Раз екос із тих рік ци би з Ділятина, ци звідки йшов Довбуш суди груньми і тут, на Яришці, **посів** го день, так шо не міг у село доступити уже* (Г. Хоткевич. Довбуш, 455).

ПОСІЧ Ділянка вирубаного, викорчуваного лісу. *Нехай малює **посічі** й діброви, / і сон-траву, васильок і чебрець, / і крапельку Олексової крові, / й сліди опришків на горі Ігрець* (Г. Турелик. Серпневий хліб, 57).

ПОСКРОМИТИ Приборкати. – *То шо ж, пан, радиш? Признати всесильність Довбуша й занехаяти всякі спроби його **поскромити**?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 375).

ПОСЛІДНИЙ, ПОСЛІДНІЙ Останній. *Хто **послідний** – закриває ворота* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 14); *Вуйко Андрій дуже нас укривдив; і **послідню** коровину з загороди займив* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 305).

♦ **ні перший, ні послідній** – уживається для вираження повторюваності, звичності ситуації. – *А ти чув, – кажу, – що Сав'юкову Катерину завили? – Еге, – каже, – **ні перша, ні послідня!*** (Ю. Федькович. Побратим, 300).

ПОСЛІДНИЙ див. **ПОСЛІДНИЙ**

ПОСЛІДЬ див. **ПІСЛІДЬ**

ПОСЛУХИННІШИЙ Більш слухняний. *Заліжжа, бадечку, а то така: у кого з нас трьох жінка **послухінніша**?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 448).

ПОСМАРУВАТИ Помастити. – *Гриньку, я збігаю принесу якогось лою. Посмарую, відразу попустить* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 207).

ПОСМОТРИТИ Подивитись, поглянути; перевірити на дотик, помацати. – *Я не знаю його, де квіток від пана? – Квіток? Казав тесть, що навідаєси до вас у ермарок та й вам скаже. То, віді, йде до рахунку, там буде у книжках стоєти, та й, аді, мене знаєте, я Прокіп Сенчук. Тесть має п'єтку їму виплатити, а поки ви не **посмотрите**, то не хоче* (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 75); **Посмотрив** за торбинку, чи є всі дари та гостинці, що у Бистриці, йдучи, накупив (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 308); *Довгий сів, а Шкиндя **посмотрив** руков йиму сорочку під кіптарем на плечох* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 365).

ПОСОКОТИТИ Док. до **сокотити**; постерегти, доглянути. *Он там, у кутку, бесаги мої, сокири. **Посокооти**, браччику* (Г. Хоткевич. У корчмі, 418); *Воно і вам ліпше, та й нам яка не є поміч: гусенят **посокоотить**, корівку здоїть...* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 28).

ПОСОРОМИ тільки у мн. Сороміцькі слова. *Говори на него **посороми**, які хочеш, а він лиш посміхається, але тебе ні раз не зганьбить, хоть би ти при нім обіймав челядину, хоть би-с її виціловував, як голубець свою пару* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 284); *А як будете пити й говорити **посороми**, щоби люди очі додолу опускали з устиду, то бігме, встану з труни й буде вам устидно!* (М.Матіос. Нація, 246).

ПОСТАВКУВАТИ Йти, часто зупиняючись. *Навперед него йде-звиваєся якась дівчина: то обізриться на один бік, то на другий, то **поставкує**, то просто вертиться, а хороша, знай, весела, навіть видко, як осміхається...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 49).

ПОСТАВНИК Свчник. *Він умів навіть вазонники творити у вигляді овечки чи дикі кози, а ще колачі-посудини на горілку, плесканки, **поставники**, дзбанки, христи, трійці, миски* (С. Пушик. Карпатське літо, 243).

ПОСТАВНИЧОК Зменш.-пестл. до **поставник**. – *Ой, я тобі файний **поставничок** засвітила, куме, аби-с лежєв файно!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 184).

ПОСТАЛКУВАТИ Дармувати час. *А там би, Юстинко, пантрувати сього, як ока в голові, та ще й дивитися, аби май другі свашки пазили своє діло, не **посталкували** та не блавучили* (М. Павлик. Вихора, 249).

ПОСТАРШИЙ Літній, старший, у літах. *Хоть він був вже **постарший** чоловік, то однако визерав її так лакомо, єк легінь на дівчену, бо люба, то гірша вид усеґо на світі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 397).

ПОСТЕЛІНІ Підстилка для худоби. – *Слухай шо, – розважливо радився Юрко Угляр з дружиною Юстиною, – може би то молоде сіно з подрі переметати в оборіжок, ади, на **постеліні**, тий шо собі маржінка вхопит, а старе на подрю?* (В. Шкурган. Кашкет, 60).

ПОСТИВАТИ Завмирати; мліти, ціпеніти від сильних переживань, певних відчуттів. – *Вже так, як нема вуйка, – кажу та й **постиваю**, чи знов біда не підойметься, і накликаю на тезка, аби утікав 'д горі та й аби виліз на дерево, бо ще всяко може бути* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 281).

ПОСТІЛ

◇ **не одні чорт постолі пірвав** – дуже довго, тривалий час. **Не одні чорт постолі пірвав**, поки їх спарував, – говорили люди в Синегір'ї (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8).

◇ **сидіти під постолом** – *зневажл.* не мати власної думки, бути підкаблучником у жінки. – *Нічого не кажете, то й неня робить, що хоче. А твій дедя – тепла кулеша, і все! Під постолом у своїй жінки **сидить**. Поважний, годний газда – люди шанують його, а жінка, отек віником, повертає ним, куди сама захоче. <...> Та й ти стала тепер, ні лій, ні масло. “Неня кажуть це, та неня не кажуть того” – нараз такою послушною донею стала. А якби неня казала тобі у Черемош скакати, то скакала би? Кажи!*

(М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 146).

◇ **ПОСТІЛ ТИ З ЛІВОЇ НОГИ** – лайл. про безхребетного чоловіка. *Та чи не перебільшуєш ти, Василюк, га? – Постіл ти з лівої ноги, а не мужчина! Та чого мала би я перебільшувати?* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 72).

ПОСТІЛ-СВИНЕК Постіл, виготовлений зі свинячої шкіри. *Постоли-свиньки легкі, сукняні онучі намотані ретельно, в далеку дорогу, гачі червоні, ще парубоцькі, сердак тримається на одному плечі, звис крилом-полою до коліна...* (О. Кундзіч. Верховинець, 219).

ПОСТОЙКУВАТИ Стояти без діла. *Олекса дивиться на те все кипуче життя, і йому соромно стояти без діла. Предложив би свої послуги – так де? Доїти? Видно, не довірили б. Гнати? Там досить і одного. І Олекса **постойкував** з товаришами. Це давало дисонанс. Лукен – це той пастух, що зустрів хлопців, – мов би догадується і пропонує Олексі з товаришами покласти візці на погірнику* (Г. Хоткевич. Довбуш, 140).

ПОСУДЖУВАТИ Осуджувати. *Учителька, побачивши їх так супокійними, жалувала, що перед хвилиною в думці **посуджувала** їх; буцімто вони підохочені. Жалувала і веселишала* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 63).

ПОТАВАТИ Потопати, провалюватися, западатися в землю. // образн. *Усі за покотом плакали. Челядь перервала «грушку», в хоромях і коло одвірків сльози рукавами обтирали. Чорні стіни здригалися, луску жалю з себе скидали. Плачі наперхали зів'ялими чічками на Глашку, а смерть їх на сивім волоссі довкруг тварі укладала, терновий вінок сплітала. Гейби під важким бервеном у землю **потавала** пишна, та годна, та гречна таздиня робітна* (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 68).

ПОТАК 1. Пристрій для мотання ниток у цівки, які вкладаються у ткацький човник. // у порівн. *Лесьо ни дражнєвси знов. Устав, мовчки зібравси. Умєвси коло полиць верх чюбрі, утерси в рамат, шо висів на жердці*

*перед печі, тай пишов надвір до свого кутаня, а стара лишиласи лиш з нєвісков у хаті, торкотєчі, єк **потак*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).

2. перен. Про торохтія, базіку. *“Ачюй, шо пустий **потак** торкотит; тор тор тор-р-р-р” “Ти **потак**”. “Но, то ти деркачє: др-р-р-р”, – смєєвси дідо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37).

ПОТАНОВИТИ Док. до **потановляти**; потопити. // образн. *Та й тим діточий плач загатила, туск у серці **потановила*** (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34).

ПОТАНОВЛЯТИ Силою занурюючи у воду, змушувати опускатися; затоплювати. // образн. *Річка зі скалами шепотом нараджується, рибку **потановляє**, кружілом кружить, піну ховає, долин боїться, в жіночі очі кривавим дзеркалом, гей мовня, б'є* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133).

ПОТАТИ Док. до **потавати**; запасти. // образн. *Так собі парубоцтво здорове погуляло – і ні в той бік, що сонечко вже **потало** у Чорногору, аби там нашому панові Добошеві поклонитися та його у красний храм до нас запросити* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

◇ **аж очі потали в голову** – про дуже худу людину. *Коли се браття говорили, стояв Василь збоку та лиш усміхався, а сам такий марний, марний! Гіри моєї сестрички. Ніхто в світі не сказав би, що се він, тот Василь, що за ним дівки гинли: **аж очі** йому **потали в голову*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255).

ПОТЕКТИСЯ, ПОТЕЧИСЯ зневажл. Податися, поволіктися. *Пообзирає нас, пообзирає, напалив нашого пана обер-лейтмана та й **потікєся** у місто, а нас казав роздати по компаніях* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 284); *Я би був і не подивився, але то нещастє моє, боже мя, прости з отим фулєєм, з Гафієв, що де лиш яке весіле, туди вна мусить **потечися**, аби пре-м знала, що її смерть* (М. Павлик. Вихора, 258); *Кольцьо все бігав із хлопцями тогді, як єго батько був дома та сварився з мамою, і вертає додому аж тоді, скоро добре визнав, що батько де*

потікся. Так, він вже маленькою дитиною не казав інакше лиш: **потікся**, як на пса... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 58); – Лиш би-с не **потіксу** у голубінки тай про дни свої забув (В. Шкурган. Кашкет, 60).

ПОТЕМЕДИТИСИ Відновити сили. На стів поклав такий чистий пугар, екби в нім ніколи нієкої криви й ни було тай видразу знов він повеселів. **Потемедивси** на тілі. Став такий, ек був перед тим (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 186).

ПОТЕМОК Темрява. В хаті, коло задної стіни, стоєв **потемок**, а вид того **потемку** Иванчікови легав на серце йкийс тежкий тусок так, ек на гори легаєт мрака на слоту (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 196); // образн. А хоч, поофірую тобі знішиш!?. / Але си квап, 'би **потемок** не ймив (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину, 27).

ПОТЕМУВАТИ Док до **кємувати** 1; згадати. Екшо ви ші й рибак і уночи, / де лиш вода у плескотах царює, / упорожні / згадали Бога всує – / ви **потемуєте** мене: / гірчит в душі... (В. Шкурган. Чомус гірчит не в роті..., 15).

ПОТЕРУХА, ПОТЕРЮХА, ПОТЕРУХА мед. Сифіліс. Бувало, йго сама челідь почепала на любаскованє, бо він из лица був файний молодєк, а він уникав вид челіди, бо си устидав їх, тай боевси через заразу – **потеруху** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143); Люде ни слабували на мулец. Ніхто й ни чюв за **потерюху** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

♦ **потеруха (потеруха) би те (тя) роз'їла (стерла, сточіла) (до кості)** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. Тут напретали б віна длі тебе, шляк би те трафив поганій, **потеруха би те роз'їла до кості** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 138); А шляк би тя трафив! **Потеруха би те роз'їла до кості!** Ти це й в очі цвіркаєш? Геть звідси! – закричав Вербовий і, висмикнувши з плоту дрючка, кинувся до неї (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 13); Його бартка так само мигтіла перед очима в Івана. – **Потеруха б тя стерла!**.. (М. Ко-

цюбинський. Тіні забутих предків, 215); **Щоб мої кості потерло, Щоб моє тіло франца і потеруха сточіла!** (В. Гжицький. Опришки, 53).

ПОТЕРЮХА див. **ПОТЕРУХА**

ПОТЕЧИСЯ див. **ПОТЕКТИСЯ**

ПОТЕ, ПОТЯ, ПОТЬИ Пташка. На полонині моруг зазеленівси, заспівали **потєта**, затокував тотур, затєвкали тотки, зацвіли всєкі бриндуші, бендеки зачєли гучіти. Полонинка так закосичиласи, ек кнегиня до шлюбу. Худібка та овечки зачєли доїтиси, щосми не завтекали молока попретати (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); Ни хотів я вже слухати дідової бесіди про зазулю. <...> Через ототу мізерійку мижи **потєти**, шо лиш дінницями водно шієт, лєшуючі за гадев, аби її заклєсти, шоби бирія ни виросла (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114); **Навіть потєта пересталиси 'го боєти і сідали 'муна голову і на плєчі ек на стовпови єкому** (О.Манчук. Лісова дівка, 44); **Йду і я злегонька, так злегонька, що чую, як дуплами потята** у мамі їсти правлять (Марко Черемшина. Козак, т.1, 255); **Потята (тобто пташки) так файно співають** (С. Пушик. Дараби плівуть у легенду, 331); // у колом. **Сіло потє на воротє / На вітер си здло, / Ми би ніц не говорили, / якби так не було <...>** (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 112); // у колом. **“Сіло потє на воротєх на вітер си здло, / Я би тото не говорив, ек би так не було!” / Ой, дівчино, дівчинонько, дівчино, дівчино, / Не миркуйси, шьо я, варє, за тобов загину!”** (І. Березовський. Худан, 57); // у порівн. **Луцьо ек розказував про війта та Юріштана й своє побратимованє з ними, то з гонору надувавси, ек потє на вітер, а ек зачєв розказувати про свою жінку, то тогди йго очі світилиси так хєтро, ек у лиса, лиш лице квацилоси зразу, ек він говорив** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 275); // у порівн. **Але як ми та й гуцули брали драни бесаги на плєчі й костурі в руки та так, май, незамітно, по одному, як ті потята, що по одному даві з гнізда вилітають** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 317).

ПОТЄВУВАТИ Злегка кивати, похитувати чимсь. *Ййго флоєра играла й такої, шо сами ноги данцували, аж плечіма чьовік **потєвував*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 120).

ПОТЄВУЮЧІ Дієприсл. до **потєвувати**. *Обвівав ййго легонький західний вітрец, шо валеvси попри саму земню коло ніг та дражнивси у саду листом на деревах, дрібно **потєвуючі*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 23).

ПОТЄГАТИ Випивати (про спиртні напої). *На шиньку в Конєтині попоїв, насипав у велику писану беривку п'єть вік оковитої горівки для діда Проця, бо чув вид людий, шо він її любив добре **потєгати*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 437).

ПОТЄМИТИ Док. до **кємувати** 1; запам'ятати. *Шє молодєчком він **потємив**, шо хтос шош лихе чінит ййму до креса, бо ййго кріс зачєв хєбити у стріліню, тай так остро вжє ни бив, єк перед тим* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156); *Скрізь ходив, де лиш **потємив** звірину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).

ПОТЄМОК, ПОТЕМОК

♦ **без потємку** – дуже сильно. *Сонце помали посувалоси, отєк би плило тихо, нивидимо по широкім синим небі. Ййму радувавси цілий світ, тай я **без потємку** радувавси, див'єчіси на красоту ййго сходу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45).

♦ **у потємци** – без пам'яті. – *Може, я говорив шо у хоробі, того я не знаю. Може, й таке говорив **у потємци**, лиш я того не памнетаю* (Г. Хоткевич. Довбуш, 342).

ПОТЄРУХА див. ПОТЕРУХА

ПОТЄТКО, ПОКЕТКО, ПОКЄТКО, ПОТЯТКО Зменш.-пестл. до **потє**. *Ми мусимо шукати його розуміння в хімічних ретортах, в наших машинах і приладах, а до вас воно приходить само, з отим зерном, що витягаєте ви з землі, з риком корови на полонинах, повистом **покєтка*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 193); // у порівн. *А міні під грудьми так билоси серце, єк тому **потєтку**, шо ййго чяпнут хлопці у свої руки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10);

// у порівн. *“Болить мені, мамко, в цілім тілі, коле та коле” – жалуєтьєся бувало вводно, та й так, любчик мій, хирляв, доки не заков'яз, як то розшиблене **потятко*** (М. Павлик. Вихора, 272); // образн. – *Декуват за добре слово. Не спав-сми сеї ночі, бо на польованню-сми був. – Вполював йке **покєтко**?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 171); // образн. *Ну, добре, добре... тільки заспокойся... **Потятко** моє яснокриле...* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 207).

ПОТЄЧИЙ Прикм. до **потє**. *Иванчікови причювалиси в лісах **потєчі** придобашки: «Потоком, потоком, потоком / утік, утік, утік. / Ло-о-овіт, ловіт, ловіт. / Ни-и-има, нима, нима* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 294).

ПОТИНАТИ Знищувати, завдавати не-поправної шкоди. – *Ба шо ті так **потинат**, дзвінкий ровтарю, стрільче уважний, – довідувавєя війт, але стрілець обертав на сіні свою, гейби оленячу, твар спичасту з боку на бік і співучо вистогнував, шо його головонька бідна* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 179).

ПОТИПАТИ Пошкандибати. *Тримаючись стола, **потипав** Кольцьо до дзеркала, шо стояло коло постелі, в головах* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 168).

ПОТИХОНЬКИ присл. Не поспішаючи, повільно. – *Спасибі і за се, – кажуть старости та й забрались **потихоньки** з хати, бо з моїм газдою не добре переливатись* (Ю. Федькович. Опришок, 325).

ПОТІПТИТИ Зауважити. *Тай Марічка й ни боєласи того, хоть би був Федько й **потіптив** то, бо він ни повинен би йй був за тото нічо сказати, бо рєтенно й він ни свєтій був, аби дес ни зажертував у цєркві очіма до свої икоїс бїдашки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 309).

ПОТОКМИТИ Надавати чому-небудь потрібного, правильного положення; поправити. *Потокмив шєпку на голові тай з бєчков у руці пишов просто д'хаті, ни думаючи по дорозі ні про шо инче, лише про лобу Марічку, єку вжє до безтєми любив, хоть про лобу з нев окрім бесїди очіма*

в церкві ще нічо ни говорив (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 315).

ПОТОКМИТИСЯ(СИ) 1. Док. до **токмитиси**; укласти угоду; домовитись. Він стоїть вже добру годину під дверми канцелярії в стиску й гомоні і все ще йому здається, що суду не буде, що Дзіндзіль прийде до його й скаже: – Мико, ану **потокміся**, – і вони на коридорі закінчать справу. Жалував, що дав уже п'ятнадцять банок адвокатові, який погодився за п'ятдесят вести справу хоч би до найвищого суду (М. Козоріс. Чорногора говорить, 21); – Ти, хлопчице, **потокміся**, бо навіть паршива токма краца за золотий суд. Бо ти тих цісарських параграфів й адвокатських брехень не знаєш, бо ти виріс у горах з маржиною і з смерекою, а вони там у місті змалку вчилися брехати й фаринити (М. Козоріс. Чорногора говорить, 209).

2. міф. Здійснити замовляння. Над головицею дідо **потокмивси**. Обіруч узєв опередь самого рота чепелик вид граду, громовицу-тріску, гадєчу пацирку, черпак й ніби криз ні, перед видбиранєм води примов'єв над головицею: “Водице-Арданице! / Миєш два береги, третю середину / Четверте коріне, / П'єте каміне, / Шесту душу / На имне Иван! / Обмий її вид омрази: / Жучьої, болючьої / Смертевної, пекучьої, / Скіпачької, лупачької!” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ПОТОПЛЕНЄК Потопельник. // у порівн. Дранкаве то, шо руб руба си ни держит, а такий білий, ек **потопленєк** (О. Манчук. Великдень, 74).

ПОТОЧИНА, ПОТОЧЧИНА, ПОТОЧІНА Потік, струмок. Ще за дьиді нас він козу дома, нас межами та **поточинами**, але не ціле літо, лише доти, доки жиди козу назад не відобрали. Тоді йому було святе життя, він пастушив (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 69); Дерлася **поточинами**, грунлями, царинками, по лише її відомих прикметах вловлювала Олексині стежки (Р. Федорів. Жбан вина, 144); Наздогнала гостя аж у **поточині** (М. Яновський. Палагна, 73); І-гу! – отак чини: / Веди дівча в **поточину** / Або таки у бур'ян, у бур'ян! (Ю. Федькович.

Дезертир, 186); А в Яворові тим часом единою вулицею, уздовж Рибниці, і розгіллями суточок, узгірними царинами і **поточинами** тривала несамовита гонитва за людьми: палашами й стріляниною шаленіла лоть, шугали крики, виск, йойкіт, розлягалася тупітнява копит (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 152); – Та ади Монах, пирга Андрія Гнатового, латрала цілу ніч, бігала туду **поточинами** й присідала до ранку (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142); Нарешті як з чорної хмари, що неждано наскочить улітку в спеку, з-за грунля плова вб'є землю і всі плоди на ній, а страшні погої **поточинами** скелі котять, яких не зрушила б ніяка сила, – так на мозок Івана наскочила з великою ясністю думка, яка його гризла: “Адже ж найбільший виновник Танасій” (А. Крушельницький. Рубають ліс, 364); Тоді співала цілими днями, як пташина, літала садом, лізла в **поточчини**, де ще й нога людська, здавалося, ніколи не бувала (Г. Хоткевич. Камінна душа, 54); Але Иванчік ни потребував йиго фальбов, пишов чістити йиму кріс. Имив в лісі живу білицу, вибрав її живій праве око тай на **поточині**, де докупи зходилиси три потоки трох головиц, обчістив тот кріс (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 273); // у порівн. То загоречіт, от екби си під саме сонце підпхав, або заморозит, ек вітер у **поточінах** (О. Манчук. Лісова дівка, 42); // образн. Голос від них скакав по лісі, стеливси лисими полонинами, у скали си тріскав, у **поточінах** си купав (О. Манчук. Лісова дівка, 40).

ПОТОЧІНА див. **ПОТОЧИНА**

ПОТОЧЧИНА див. **ПОТОЧИНА**

ПОТРАФИТИ 1. Мати змогу, бути спроможним що-небудь робити. – [Іван:] Лиш Довбуш-бо / **Потрафить** двічі свого ворога / Від найгіднішого убою стримать, / **Потрафить** ніж его у собі чути – і не відмститися! (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 408).

2. Потрапити. А може й знала, бо ек инак могла суда **потрафити**, у такі ліси далекі, у сигли та згари (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

◇ **потрафити на** (чийсь) смак – вгадати чийсь уподобання. *Може, би-сте самі вибрали, бо ми на ваш смак не годні потрафити. Котру ж вибираєте?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 90).

◇ **потрафити в колію** – працювати у звичному режимі. *Мені, проте, не хотілося сьогодні зустрічатися з ним. Часом краще побути на самоті і подумати. Хоч я вже, здається, занадто багато думаю, а от роблю мало. Все не можу, як кажуть гуцули, потрафити в колію. А чому? От знову буду думати, згадувати. А що з того?* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 141).

ПОТРИДУШОВАТИТИ мед. Захворіти на тридухи, астму. *Та кликав примівників й примівниц, бувало, вертіти тридуші дітем, ек потридушоватіюм, тай бамбірिति попади часом від уїду або й вид инчего, ек, бувало, їй було шош туда нимиром* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 283).

ПОТРІБУВАВШИ дієприсл. Попробувавши; помір'явши, примір'явши. – *А покажи-ко мені твою кресаню, – став він мені по часові казати, – най виджу, чи ми однакі голови маємо. Я йому й подав. – Однакі, – каже, потрібувавши зо два рази, та й віддав мені її назад* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 261).

ПОТРОСРАТИ зневажл. Поволочитися. *Уліті мав коли посидіти в пасіці коло бжів тай мав час пустонаш потросрати на рибу, але з бабов посидіти в хаті, шош си порадити й поговорити над таздівством так, ек то роб'єт инчі тазди, то на це він ніколи ни мав часу й охоти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).

ПОТРУТИТИ Штовхнути, попхати. – *Упадоньку ж ти мій, головонько моя бідна! Ци тобі руки пісхли?! Не роби встиду Анничко! – шепнула молодій Мар'яна і потрутила її руку ід хустці* (М. Павлик. Вихора, 183); *Дідушко порозглядався поміж людей, а далі розіпхав юрбу і протиснувся аж під вікно. Не одному став на ногу, багатьох потрутив, що аж крик піднявся. Вийшов жид впорядчик весілля тай став проганяти людей від дверей і вікон* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 27).

ПОТРУХ, ПОТРЮХ анат. Нутрощі. // образн. *Уже всю Товарницю до колгоспу запротоколили... З потрухами й каліками... За Шулемчучку в колгосп написали заяву, а вона три роки паралізована... (М. Матіос. Нація, 84); // образн. [Гриць:] А то в одно їй торанить про гарячу кров та про якийсь там палкий потрюх, чи що, та в одно ї наказує, аби нічого не їла, бо і те, і те, і те могло би ї зашкодити, – одним словом: усе би ї могло зашкодити, лиш хіба одна вода ні* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

◇ **дутиси ек білий потрух у горську** – дуже сердитися, злитися. *Була надута, ек свинече димало на таршук, дуласи, ек білий потрух у горську, из серця на діда, шо через него їй ни йшло заредом кутане коло печі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

ПОТРУЧУВАНИЙ Дієприкм. до **потручувати**. *Він махнув широко брилем по руці, що витягала гроші, і заки товариство отямалося з дива, щез між куцями ялівцю поза горою: лиш чутно було, як падали потручвані ходаками камінці та дзвеніли розсипані гроші, що котилися на дно шипучого потоку* (К. Малицька. Малий гуцулик, 18).

ПОТРУЧУЮЧИ Дієприсл. до **потручувати**. *...Ішов легіник, в сопівочку вифівкуючи, постільчиками камінчики потручуючи, а з-за смерічки, темної схованочки, звисла бартка-стальованка, та не влучила ба й голловоньку, лиш правее плече...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57).

ПОТРЮХ див. **ПОТРУХ**

ПОТУЖИТИ Док. до **потужувати**; зміцнити, стягнути сильніше. *Став коло своїх дараб. Полагодив розкрути, помоцував скигли, потужив цвайки-берізки, обкрутив швару, оглянув палі. Все добре* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

ПОТУЖУВАТИ Підтягувати, стягувати сильніше. *«То дошкарі дошки потужують на дахах», – шепнула міні вуйна, сміючіси. Я зострахе свис у хату, ек зайц з-перед лиса* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 67).

ПОТУКА Поблажка, потурання, попуск. *«Ни упадь цілком на свою голов, ни дай сво-*

му серцу **понуку**, ни послухай йиго, ни стріль законом – то будеш шесливий чоловік на світі, бо твоє сумління будет спокійне й чисте, а ек сумління будет чисте, то меш мати спокій душі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 296).

ПОТУЛЬНИЙ Покірний, поступливий. Була **потульна**, як звичайно після бурі в ній, лише вимучена вкрай сердечною раною (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 66).

ПОТЬБИ див. **ПОТЄ**

ПОТЬМУВАТИ Док. до **тємувати** 1; запам'ятати. *Тривай, Параско, потьмуєш ти Миколу* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 145).

ПОТЯ див. **ПОТЄ**

ПОТЯТКО див. **ПОТЄТКО**

ПОФЛІНЬКАТИ Док. до **флінька-ти**; похлипати, порюмсати. *Ану-ко, флінькай, флінькай, то зараз тебе пофлінькаю!* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 42).

ПОФОЛОСИТИ Допомогти. *«Я тобі вже все сказав, ек тай шо маєш дієти з цев примівков, аби вна тобі пофолосила добре?»* – сказав поважно Дарадуда, збиваючи гудзи мижі очіма (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 451); *Єкби схотів Олексій йиму примовити під Івана Купала у вечер, то це би була дуже головна примівка. Моглоби си йиму видразу вид неї пофолосити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 406).

ПОФОСКУВАТИ Час від часу видавати глухий уривчастий звук, випускаючи з шумом повітря з ніздрів, рота; пофоркувати. *Пудно сердито пофоскувала [баба] на него, ек кіт на котюгу, аби він борзо коло печі кінчев свою біду дієти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28); *Дідо зразу сердито пофоскував, а витак, ек би молодечок, лиш легонько виштрик на піч тай вітив лиш наслухав, ек йиго до прикладу кледа баба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39); // образн. *Тай завернувси з Дворишиця до Шкінді на толоку, пішов просто на Шкіндівску Кичіру мижі косарів, шо довгим батогом, оден за одним, в білих сорочках, похслені над земнев, остро пофоскували косами в буйній траві, шо легала по них скоро на*

земню грубими валами (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 373).

ПОФОСОЛИТИСИ Успішно здійснитися (про щось очікуване, задумане); поталанити, пощастити. – *Винеси, каже Самарка, тот горнець та й розбий при людях, та й тогди тобі пофосолитси* (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 107).

ПОФРАШКУВАТИ Жартувати якийсь час; пожартувати. *Ніхто би мне вже був ни спер надворі тай ни завернув в хату, бо я бурев летів у чужі бурдеї посидіти, пофрашкувати та послухати всіляких придобашок тай пожертувати з чужев челідьов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 276).

ПОХАРЧУВАТИ Поїсти, їсти щонебудь, споживати їжу. *Пішов Іван доли Черемошем, а Доббуш самосьомий понад Прут спускався. Минув Микуличин, Дору, Делятин тай до Ланчина зайшов. Були голодні тай вступили до ланчинецької корими похарчувати* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 38); – *Та й я при вас похарчую, як вийдемо* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 378); *Замкнувси пивницю, та поставив ключ на місце. Когути вже на північ піяли, як вернувси д'хаті. Скорневси стару та кажу: Єле! Вставай, налей ми чарку, затопи в печі та звари нам банушцю, бо бігме, мисми заслужили, би добре похарчувати* (Р. Яримович. Юра Михасевич, 37).

ПОХАТЕЙ-ЛАТАНИК, ПОХАТЕЙ-ЛАТАНИК *зневажл.* Жебрак, старцюга. – *Я те дошкробаю до живого, – підкиувала мачуха. – Я си дошкробаю, шо підеш за першого похатея-латанника* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 112); // лайл. *Геть з покоїв, похатея-латаник! Іди пріч, щоб і не смерділо тобою!* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 154).

ПОХАТЕЙ-ЛАТАНИК див. **ПОХАТЕЙ-ЛАТАНИК**

ПОХОДЯЧИЙ Мандрівний. *Не було такого села уздовж Чорного і Білого Черемошів, куди б декілька разів на літо не завітав походячий Янкель – так прозивали його гуцули* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 225).

ПОХОЖЕЛИЙ Немолодий. *Юріштанів Дмитро був уже таки добре похожелий парубок – нимолодий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 152).

ПОХОПИТИ Схопити. – *Десятий кіл у плоти! – похопила котрась дівка і хихикнула в кулак* (М. Павлик. Вихора, 178).

ПОХОЧУВАТИ Виявляти бажання. *Але дід не похочував і чемно відмовлювався, а присяжному желав, щоби його червак ріс до черевика, а від черевика до чоловіка* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 191).

ПОЦОРКОЧОВАТИ, ПОЦЬОРКУВАТИ Подзвонювати. *Старший коледницький вибірця Михайло Прокіп'юків – Смолечюк, високий, цвайковатий у стан чьоловік, чьорневий, довгообразий, у правій руці держесє опередь себе пишино вирізаний старовіцький коледницький дерев'єний хрестик, а лівов руков поцоркочював голосним, мосежним дзвиночьком собі високо над головов тай здрибна поступав ногами, легонько приданцювуючі та вихєлючіси то в оден, то в другий бік, зачєнав за сонцем плєсати наокола церкви, приспівуючі за скрипков слова плєсу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74); *Попереду колядників ішли плєсаки. Йшли по два, держачи на плєчах бардки, до яких прив'язані були дзвінки. Вони махали бардками, щоб дзвінки “поцьоркували”* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 125).

ПОЦТИВИЙ Який виявляє повагу до кого-небудь; чемний, ввічливий. – *Шо поцтивє, а шо мудре, най си текне. Я вже не раз кажу бабі: коби ше нам люди не наврочили нашого парубка!* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33); *Пишилиси, та ніби соромилиси перед газдами й таздинями, аби їх фалили, шо вни ше поцтиві та поредні дівчєта* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ПОЦУВАТИ див. ПУЦУВАТИ

ПОЦЬОРКУВАТИ див. ПОЦОРКОЧОВАТИ

ПОЧАСТУНОК, ПОЧЄСТУНОК Частування, пригощання. *Старий Тихонюк, чомусь гордий без міри, почєстунук робив чистим медом зі шпіритусом, і поволі, поволі весільний чад почав заповняти хату*

(Г. Хоткевич. Камінна душа, 123); // образн. *Від третьої гори розізналася селом ретельна говірка, аби люди з села гєть виходили бо вогонь буде. Неприятель на село гатить, військє його в сєлі зіпре, гарматами привітає. То на тім почастунку само собі військє принуку найде, а ти, хлопе, набік, не зважай, ти варуй життя, бо ті буде треба. Що завтякаєш, бєри з собою, квася, не стій нєм, не жди смерті* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 122).

ПОЧЕРЕВИНА, ПОЧЄРЕВИНА мед. Кривавий понос; дизентерія. *Одної осєни туда, в поли, заслаб Процьо на почєревину тай минувси на ню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134); *То поперек 'ї болит, або почєревина 'ї найшла, або єкус инчу хоробу таку собі вішукаєт, шо и дохторь би такої ни вігадав* (О. Манчук. Челїдина, 55); // у порівн. *Йго держєсли там у куті, бо він вічьно держєсєви руками за черєво, єк би мав почєревину, та так був сквацєний та зібганий, єк би йго, прєчь би си казало, ни перєстєвала колоти колька в бік пид лівим ребром* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27).

ПОЧЕРЕЗ, ПО-ЧЕРЕЗ прийм. Через. *Из старого дворишия переліз я почєрез перєлаз на Рїжу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); – *То кажєте, кумочку, таки більмо? – питаєт ще недовірчиво зажурєний Тимофій. – На, маєте! таже мені, віді, це не першина! Натє, дивітси самі: аді ціле око поголубіло, гоздєчки знак, а відси йде білий рубєц почєрез саму середину ока та й не пускає днину наспід* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 100); *По-чєрез плоти понадвисала чєрвона калина* (Ю. Федькович. Опришок, 322).

ПО-ЧЕРЕЗ див. ПОЧЕРЕЗ

ПОЧЕРЛЕНІТИ Стати черленим (темно-червоного кольору). *Гленув на мене єк та галиця з-під каменя, почєрленів та набундюривси єк пультяк* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

ПОЧЄРЕВИНА див. ПОЧЕРЕВИНА

ПОЧЄСОВИ присл. Часом, деколи. *Коло Олєксєвої загорожі прив'єзані на ланцах з обох боків дєрє два тенгі, єк вовки, білі пси вили чогос аж ни своїми голосами. То знов на*

шош нивидиме так уїдали, шо аж у лісах їх голоси варводили. А **почесови**, то так вили, ек би в роги трубили (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 412).

ПОЧЕСТУНОК див. **ПОЧАСТУНОК**

ПОЧІМХАТИ перен. Піти. А то котра вже година, шо ти з торбов? Єкос ші ніби темно?! Та й Коця не видко... – Той уже на лазах. Та то вже усьо **почімхало**..., – вставив вуйко Петро. – Хіба ти не пускаєш свого до школи сегодне, або ек? (В. Шкурган. Різники, 215).

ПОЧІНАВНИК етн., міф. Те саме, що **мольфар**; чаклун, ворожбит. Призовав ид собі усіх мольфарів, **почінавників** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 32); *Перед тим, ек мав дідо лечі спати, казав, шо завтріш не свето Уведеніє є найбиришим светом у всіх примивників, мольфарів и **почінавників** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59); // лайл. «Ає. Хіба нивмивані, сараку, за тобов си молст тай тебе благослов'єт. Але ни попи. Ти-и-и, инклюзе проклетий, **почінавнику** пустий. Ти лиш на мольфах сидиш, сидів бес у нишестю страшиім та великім», – лопотіла баба, стераючи мийков стів перед вечерев (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30).*

ПОЧУРИТИ, ПОЧЮРИТИ Почати текти, литися; потекти. – Ану, най би був хто тоді сказав, що такого не було й не буде! Було б такої крові **почуріло**, що земля забаровіла б! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 210); *Іван засміявся; звів скалки, пістоля заgrimіло – а з Василевого плеча **почуріла** кров по тоненькій сорочці рантуховій, що сестричка усіма шовками та загірськими леліточками повишивала (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268); Жаль мені стало хлопчица, та лежу і не ворухнуса. Єксми падав в єму, то екас шакабря розтела ми шкуру на чолі. **Почуріла** тирба та ми очі залела. Я лежу ек неживий (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); Головосіки то гріх рвати. Можеет з тої головки кров **почюріти** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53).*

ПОЧЮРИТИ див. **ПОЧУРИТИ**

ПОШВАГРУВАТИ Внаслідок одруження на сестрі кого-небудь стати для ньо-

го **швагром**. – А твоя сестра, Юро, дійсно нічого собі. Давай, **пошвагруєм** (У. Самчук. Гори говорять!, 142).

ПОШІК, ПОЩІК Слід, знак. Вівці усі зигнав, бо хоть бракувало Бучьки, то на ню подав депутат **пошік** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53); *Її вовк заїв у сиглі, але кози, то ни усі зійшли, бо пропало три кози без **пошіка** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53); – Гей, світку ти наш бідний, виріже нас до лаби, аби з нас **пошіку** не було! (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 132); Якби не боялася ночі, то не уступила б ся з місця, бо не бірус. Най її ще раз так спір возьме, най упаде на дорозі, то не збірує встати. Але най ніч за очі вхопить, най фіра над їде, най собака навернется, то й **поціку** з баби не буде (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 81); – Догралися Курики в політику! Усі догралися. Дівки на відданню, грунту – ні **пощеку**, ані кавальчика, ані фальчі, а вони фани вишивали та людей баламутили (М. Матіос. Солодка Даруса, 122).*

ПОШНІВОВОК Пошана. // ірон. – А то діждалася **пошінівку** від свого газди, а то стала наймичкою у своїй хаті, а то мені некло у хаті, а то мене якась сука чепилася, а то мені вік заступила та й забрала. – Ти стулиш свою губу, бо зараз тебе так провчу, що провчу. Я тобі дам суку, що тебе тирба обілле (М. Козоріс. Чорногора говорить, 265).

ПОШКОЛУВАТИ Вивчити у школі, дати освіту. Давно чужі люди побудували на місці Йоркової хати цілі хороми, народили і **пошколували** діточок, та й газдують собі як уміють... (М. Матіос. Солодка Даруса, 27).

ПО-ШЛЯПАЦКИ присл. Неохайно. Він був **по-шляпацки** зібраний, зарослий у лице, ек жид, та хоть був пишсьменний, то завзето дививси в церковні книги, уперто показуючі руков у них на букви та завзето читав їх, шо аж зажмурєвси, та так завзето бегекав, ек тот вепрюк, шо дес зависнет у плоту та пишшіт без тєми (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 305).

ПОШНИПИТИ, ПОШНІЮПИТИ Зауважити, помітити. Хоть скі то були завжеде

кимліві пси, то тепер так си шош загутали, шо й ни **пошнупили**, коли Иванчік зайшов у загорожу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 412); *А в тот раз Федько йшов из церкви надвір тай то задрів. Але Иванчік з Марічков то ни пошнюпили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 334).

ПОШНЮПИТИ див. **ПОШНИПИТИ**

ПО-ШТРАМАЦЬКИ присл. Як **штрамак**. – Тільки файно приберися й іди селом **по-штрамацьки** та замкнеш хату, а я прижену корову. Коли пригнав, Ольони вдома не було (Б. Бойчук. Остання надія, 167).

ПОШТРИКАТИ Скочити (про всіх або багатьох); поскакати. ...*А того дня екраз в полудне відквис прилетів оден снаряд. Нараз бевхнуло, в акурат, за стінов. Шиби повилітали, а після вибуху залопотіло: падали довкола дошки, кавалки глини. Ми засторопіли. Ші відразу поштрикали у пивницю перечікати. А то примовклі пташки собі знов чіркают – і так, екби ніц* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 167).

ПОШТУРКУВАТИ Знущатися. *Жовніри відтручували її [Маріку], штовхаючи по соромах, а Василеві очі, як ватра, розсипали іскри. – Мой, брє, не поштуркуйте челідину!* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 169).

ПОЩІК див. **ПОШІК**

ПРАВАЧКА Кімната, розташована в будинку праворуч; верхня кімната. *Вся біда градом серед женив упала на Гуцулію з сих дверей, порога, з сього поду. Дивився Бойчук на приспу, на якій тоді мусив стояти Олекса під вікном. Приспа з грубого віблека. Дві хати – **правачка** і лівачка. Горішня звернена до полонини. Долішня – до подоля* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78).

ПРАВДЕШНІЙ Справжній. *А що вже гордовитий був, то й не сказати: **правдешний** буковинчик* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297).

ПРАВИЙ Прямий, рівний. *Перев'єзували ййго черленов ниточьков, аби по днині видіти, йкий за одітий та за **правий** ків натрафли у потемку, бо така доля їх маєт бути. Ек ків одітий у луб, то книзь буде богатий. Ек голий, то й книзь будет бідний. Ек ків*

правий, то будет книзь файний, а ек будет ків кривий, то книзь будет позаний, охаблений (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 61).

ПРАВИТИ 1. Говорити, провадити. – *Батьки мої любі, голуби мої сизі, – стане вона їм, бувало, **правити*** (Ю. Федькович. Хто винен?, 275).

2. Гнати, провадити. *Полуденна пора на виповні. Серед гір, серед тиші Григір і Циганчук-Скрипка **правили** з полонини овець* (Б. Загорулько. Чорногора, 89).

ПРАВИЧКА Дівчина, яка не втратила цноти. *Пригас у Жупникові жах тої дороги. Тільки Збишків крик про **правічку** й удар кирзаком не гаснув, дужче і дужче роздмухувався...* (Б. Бойчук. Остання надія, 165); // у порівн. – *Прострися, стерво! Не кулься, як **правічка!** – і загнав Збишко свій чобіт Жупникові під бік, хлопцем сіпнула якась страшна сила, в очах почорніло – витягся на підлозі* (Б. Бойчук. Остання надія, 165).

ПРАВО присл. Прямо. *Брат імив Ілаша на руки, та лиш вдарився у стіну головою; а я знов пустив боржій коня – та до Василя: ні рушиться – куля пішла **право** крізь серце* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 264); – *Ілаш з Василем, бадічко! – Де!? – крикнув брат та кинув книжку на стіл, а сам вибіг з хати. – Адіть, бадіко, адіть – онде, **право** Кодоманки. Та й у кучмах – не видите? Адіть!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); *На Ясеніві, **право** Петра Кутащука, сіла Василина з братом Олексою над самою безодньою глибиною, над крутіжем-плесом Черемошу, недалеко старого Мошка Краутгамера* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549).

ПРАВУЧИЙ Не вражений **чередінниками**. *Старики приказували, шо у давнині сонце чісте сходило и заходило. Дотів на світі був гаразд. Маржінка була **правучя**, манниста* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

ПРАЛО Місце на річці (озері і т. ін.), де перуть білизну. Вишнянське **прало** – більмом в оці жінкам усіх довоколишніх сіл. *Ще б ні! Вишнівські жінки мають не тільки цілу зиму теплу воду (у морози бухтить з **прала**, ніби дим!), але ще й таку м'яку, що доцівці*

далеко до неї (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 344).

ПРАС

♦ **прасу давати (одержати)** – давати (одержати) прочухана. – *А бігме, пан Держко нашому вітуневі прасу дає.* – Дивись, аби тобі не дав (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 276); – *А що я мовив, таки одержав прасу наш вітуньо?* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 276).

ПРАЩЕТИ обряд. Етап поховального обряду, на якому священник від імені покійника просить учасників похорону простити йому всі гріхи. *Так і в приватному житті. Другі священики якось уміють підійти під смак гуцула: інший то всяку нагоду використає так що ну! На похороні, скажім, треба “пращети”. То інший так “пращеє” – тіло піп, що гуцули нахвалитися не можуть і дякують потім за опровід і словесно, і матеріально – а воно й не вредно* (Г. Хоткевич. Довбуш, 84).

ПРЕБАШНИЙ

♦ **будьте пребашні** – вибачайте. *Але ви, тазди, будьте пребашні, шо я таке ротом мелю. Може, мні попуститси біда, щезла би, може, устаткуюси* (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 108).

ПРЕДАТЕЛЬ Зрадник. // у порівн. *А доки ще й на них впадуть жасні божі суди, / Як на того предателя* (Ю. Федькович. Наші “Старі”, 231).

ПРЕДЦІ, ПРЕТЦІ, ПРЕЦІ, ПРЕЦІЖ, ПРЕЦІНЬ 1. част. Адже, таж, все-таки. – *Добре, бо з тими мудями я не можу дійти кінця, а ти предці домашній?* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 88); [Восвод:] *Пани! Та де ж відважний той стрілець, / Що, важучи душев, супругу мою / З огню ми виніс? Предці ж я єго / Зазвав до себе?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 342); *Хоч я тоді це по-німецьки не розумів, то я претці знав, що до чого йде* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 257); *Вип’єся – добре, а не вип’єся – надвір вилялю не жалую: претці то мені дитина* (М. Павлик. Вихора, 186); *“Просто, кажуть, що в нас довге волосє, а короткий*

розум – та й так буде довіку, та й попи преці як вінчають, то кажуть слова господні, що аби жінка підлягала чоловікові...” (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 37); – *То як же ти думав би гори очистити? – Єк?.. Вже бих знав єк... Коби лиш бартку мав у руках. – Преці маєш бартку, – чому ж гори досі не чисті?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 89); **Преці ж** могла би бути спокійною. *Олекса не пиячив, жінки не бив, не волочився за любасками і їх до хати не спроваджував* (Г. Хоткевич. Довбуш, 64); – *Мені розповідала даві Юриха за тебе, Одокі. Ти собі дівчина око-двадцять. Нема що казати, чвала на всі дівки. Преці ж хоть мала-бих невістку* (Д. Харов’юк. Палагна, 537); – *Пали другу руку, – крикнув Олекса Мокрині. – Преціж він твого сина забив* (Г. Хоткевич. Довбуш, 302); – *Най мене не боїться, перцінь не задурно мене Добрим назвали ?* (Р. Федорів. Таїна, 164); – *Ой, мамко, та ніби я не рада б. Але самі ви чули від людей, як говорить: – Як вернеться мені, то вб’ю як котюгу. – Чули прецінь? – Е, то лиш так говорить... Ти тільки стрібуй* (М. Козоріс. Черногора говорить, 165); *Одно тільки бентежить мене, чому подорожні “Queen of Virginia” якщо вони заховалися при житті, а що так воно мабуть є, це докаже їхній поворот на землю, не дали через такий довгий час ніякої звістки про себе. Прецінь у них було доволі середників, щоб подати нам яку вістку* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 23); – *І стріляли хлопці, і гукали, і собаки бігали, а прецінь не злякався. Вибрав хвилинку, коли все поснуло, в догідному місці перестрибнув лопи і – добридень вам! Появився гість серед загород* (Г. Хоткевич. Довбуш, 158).

2. у знач. вставн. сл. Між іншим, все-таки. *Ой, тот [маляр] ретенно ни дурний був, шо єго на таку публіку вивів. Та куди тому бути дурним? То, преці, був пан, малер, шо їлецьку церькву малював* (О. Манчук. Фіглі, 22); *Аді, я цілу войну перебув і здоров д’хаті вернувши, а від баби можу єкєс каліцтво дістати, або слабість погану. Видите, прецінь, шо то не проста баба* (О. Манчук. Непростий мертвец, 50); *Най заграють людям – храм, прецінь, сьгодні* (Л. Качковський. Довбушева

пісня, 225); – *Але таки би ліпше, аби звідси йшла повна, та ж, **прецінь**, весілля!* (М. Дзюба. Укриті небом, 43).

ПРЕДЧСТА тільки. у мн. Нащадки предків. *Такого пудного вітролому, ек той ночі на Головах був, то ніхто ни затемив. Навіть такого йго й предки ни темили, тай най Бог боронит, аби вже йго й **предчста** ни зазнали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ПРЕДШЕ присл. Давніше, перед тим. *Тим блідим промінням освітлений маленький гурток людей обступив п'ять-шістьлітню дівчинку й допитувався, де її батько, мати, у кого **предше** перебувала, як зветься і т. ін.* (Марко Черемшина. Нечаяна смерть, т.2, 31).

ПРЕЗБИТЕРІЯ церк. Головне місце в церкві, вівтар. – *Презбитерія... Та хіба ж це презбитерія? Це, вибачайте, хлів свинячий, а не презбитерія! Презбитерія – це найголовніше місце в церкві* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 8).

ПРЕЗУС Голова, керівник установи. – *Будьте нам зобашині, директорю наш панський, **презусе** наш дороженький!* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 222); *Марш мені, – каже, – я вже й так доста наслухався за тебе від пана **презуса**, йди собі домів, а рихтуй там штроф за то, що-сь іспізнився!..* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 79).

ПРЕЙС збірн. Північно-східні німці, прусаки. *А порятівлі від голоду не було і не могло бути, бо не було кому, ані чим де заробити: цюнайджчих парубків позабирали до вогню з **прейсом**, лишили саме бабство* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

ПРЕМ присл. Зовсім, справді. *Мой, до газдині є тазда! Аби-с був слітий або кривий, аби-с таки **прем** гиб, то ти голова в хаті. Чуєш, Ю', твій верьх у хаті!* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 46).

ПРЕМУДЕРНИЙ Вишуканий, витончений. *Принесли три шаблі, три рушниці, / Сто набоїв, порошниці, / А три кабати з **премудерними** / Гудзичками а сріберними* (Ю. Федькович. Золотий лев, 94).

ПРЕ-ПРЕ-ПРЕЖАСНИЙ Надзвичайно жасний; жахливий, прешрашений. [Соя:] *Що за жар! Що за половінь!.. / Як той **пре-***

***пре-прежасної** ночі, / Коли го в піч метали!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 364).

ПРЕСПОДНА див. **ПРЕСПОДНС**

ПРЕСПОДНЕ див. **ПРЕСПОДНС**

ПРЕСПОДНС, **ПРЕСПОДНА**, **ПРЕСПОДНЕ**

◇ *запасти си в озір'є на пресподне – лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання загинути в пеклі. – *Аби-с си запала в озір'є на пресподне, ека-с прикра! – стогнав тоді Тимофій* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 95).

◇ *греміти у пресподну – лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання попасти в пекло. *З таким коханнем, або жий, ек годен, або греми у пресподну на дитьчу маму* (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

◇ *хоч у пресподне – будь-куди, куди загодно. – Запретаємо мерву, а тогди їдьте хоч у пресподне* (Л.-П. Стринадюк. А кему-еш, ек то було!, 24).

ПРЕТЦІ див. **ПРЕДЦІ**

ПРЕХТИКА Повчальні витвори народної творчості: казки, загадки, прислів'я тощо. *Уже з маленької дитини зачнав він розказувати так усекі **прехтики**, екби низнати екий був старий та розумний чьоловік. Самих лиш казок та загадок знав він уже змаленьку без кінця та міри* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123).

ПРЕХТИКАНТ Майстер, фахівець. *Ек то говорив Иванчік Обарінчукови, то всі косарі ни могли зійти з дива дивенного, йкий великий **прехтикант** вибравси Иванчік в неодній речі, вірічі в усе то, шо він говорив, бо тепер переконалиси на власні очі на Обарінчуковій косі, шо він за оден тай шо значіт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 381).

ПРЕХТИЧНИЙ Досвідчений. *Нираз я чув, ек у дедевим мліні розказували, бувало, старики про лісну. А давно, то бували люде були, тай ни на одним **прехтичні*** (П. Шеке-рик-Доників. Дідо Иванчік, 142).

ПРЕЦІ див. **ПРЕДЦІ**

ПРЕЦІЖ див. **ПРЕДЦІ**

ПРЕЦІНЬ див. **ПРЕДЦІ**

ПРЕЧ

♦ **най си (сі, ся) преч (пречь, пріч) каже** (кажет, скажить), **преч би си (ся) казало** – 1) уживається для вираження застереження від чого-небудь, небажання чогось. **Най си пречь кажет** від такої ничьмної дитини (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46); *А кортіло би мене знати, куда тобі дорога си постелит, ци до царства, ци най си пречь кажет...*, тудя, де град куют, у пресподну (О. Манчук. Без свічки, 32); *Шо то, май, за люде, най си преч каже...* Така з них користь, ек з бабинького єзика (О. Манчук. Дохторе, 68); *Та таке там діялося, най си преч каже!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 197); *Замовксми та лиш гадкую: – Най си преч каже, екий варівний та гулавий цес чоловік, абис дїтьчий був та на дїтьє бес перейшов!* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *– А чули-сте, шо дес у світі дитині, най си преч каже, косарков відтяло руку, а дохторі начес пришили – і рука жива!* (В. Шкурган. Син, 51); *Рахую пальці, а пальців на руці н'єть без одного. – Порубалоси! – підкинув Глаш. – Най си преч каже, порубалоси! – повторив гурт і покивав головами* (Марко Черемшина. Хїба даруймо воду!, т.1, 59); *Ішла б і йшла вгору по місяцевій срібній струні, грала би на невиднім і невиданім інструменті і, мов лунатик, вдивившися у місяць, усміхаючися, ходила би з верха на верх, а гуцули дивили би ся ї чудувалися: “Шо то, варе, най си преч каже, лешує кичерами?..”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 39); *То ж ідімо, братчику, бо, най си преч каже, такий нам обливаний понеділок справить, що їй-де* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 35); *Дорога в потоці вузька, що глеба сани обернути. Цофнути не годен, бо совет зі заду загородив дорогу більше саньми. Зчиниласи така каламанція най преч си кажет* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); *– І голодно, най сі преч скажить,* – додала Друга Ворона (Р. Федорів. Жбан вина, 241); *– А виділи ви погрїб покойного, – най ся преч каже,* – Семена? (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539); *Мало того добра: холера, най ся преч каже, така зайшла на Косів, що мало хто ї тямує такої* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25); *Пізнавав на примівках, шо то була*

наслана їмуну ни будь-єка стрїла, а така погана, шо вид неї будетси, преч би си казало, тежєко їмуну ї вилічити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 384); *– Ану, жди-ко, жінко, – перервав Тимофій, – адї, я просив кума, най би обїздрїли, ци то кинулоси її бїльмо, преч би си казало, ци єка примха* (Марко Черемшина. Бїльмо, т.1, 99); *Тут вже крутилася вістка, що в Жаб'ю втопився припадком, – преч би си казало, – знаний робїтник Сороканюків Юра. Покійник мав живу опришківську кров, велику силу та геройську відвагу* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 550); *– Ба, чи дужє підскочила [такса]? – Вже удвоє! – Преч би ся казало! – І то це не похочує!* (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 221); *– А ви ж мене, – каже, – не вирядите, Іванихо?.. Бо я вже не вернуся: я на смерть їду!.. Преч би ся казало, не против темної ночі! Це ти говориши, гей опелїнок, Юстино!* (М. Павлик. Вихора, 169);

2) уживається для вираження здивування, замилування ким-, чим-небудь. **Най си пречь каже**, кїлько тої сарани тут є (О. Манчук. Храм, 58); *Там попадая, най си пріч каже, мов ягідка!* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 293).

ПРЕСЛО, ПРИСЛО Частина огорожі від стовпа до стовпа. *От розвалене пресло Харучуків. Скїльки разів уже лаяв о. Василь старого Харучука в церкві, завзиваючи, аби лагодив своє пресло* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 165); *– Бїїся бога, Тихоне! Таже свині лазять через твоє пресло на божу царинку. Обгороди святиню, а то так по твоїй душі будуть свині лазити на тїм світі, як тепер по царинці* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 165); *Параска наче відновила хату, він попідправляв прїсла в ворині, маржєнка в полонині, боршишки посадили та ячменю посїяли, якось воно було б...* (М. Козорїс. Чорногора говорить, 190).

ПРЕСТАТИ 1. Складати, нагромаджувати; збирати, ховати. *– Ає, видко, добре десь прєтає нашї гроші, – не втерпів хтось із-поза вартї, що Василь Баюрак і не впїзнав через високї язики полум'я* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 196). *Ой га! Біжіт борзо та кажіт Юрішкови, аби до кернички скочив ді-*

йнички мити, аби було куда набіл **претати**, га-га-га! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 138); – Я ек того дитчика дес попохоплю. Знов франца вкрала в мене топоричці. – А може ви просто дес поклали тай ни пам'єтаєте де? – *Ййде. Той французий ураз у мене шош претає* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 37).

2. Родити, народжувати. *Не йшло му то так дуже добре, але йкось жив. Жив, та діти претав, та й напретав їх небагато, лиш дванаціт. А між тими дванацітьма був один, Юра звався* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104).

ПРЕТАТИ СИ З'являтися на світ під час пологів; народжуватися. *А уже дитворії суда такої, аж пуду даєт. Де, вере, того тільки си понаплоджувало. А де ж би, ек ни у войні. Маєтки пропадали, а діти си претали* (О. Манчук. Храм, 58).

ПРЕТЕЛИК

♦ **перенний претелик** – близький приятель. – *А нічо. Ви' того чєсу перенний претелик мій си зробив* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 186).

ПРЕЦ Пора. *Ти входии в роки. Та на що аби на тя легіні пальцем показували? Тобі й так прийшов прец до того. – Ой-га прец? Що за прец? А Семенкова віддаласи у двадцєть років, та газдують нівроку файно. Хоть би і я ще так!* (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

ПРИБАВИТИСЯ Затриматися. *Наставив, спустив курки подав молодшому. – Гай-гай! А як бих прибавився, то заждіть трохи, – каже Продан, відбираючи в руки пістоля* (М. Павлик. Вихора, 275); **Прибавиться**, було, Семен на вечорниціях – вони до його цілий день і слова говорити не будуть: ого, вже братик мій більше й не барився по ночі (Ю. Федькович. Опришок, 321).

ПРИБАГИ тільки у мн. Найкращі наїдки й напитки. *Никольцьо вже й сам добре не тямить, що там такого було, досить того, що були найліпші панські прибаги, котрих бідному гуцулові й на великдень не видіти, не то нюхати або їсти* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 48); *А він їх, бувало, приймає,*

як дідич який: і стів сутий, і дорогі вина, і солодкі розолії, і запашині лікери, і ніт вісті які там ще прибаги та лакітки (Ю. Федькович. Жовнярка, 331).

ПРИБАГТИ Док до багнути; захотіти. *Усі бігли дивитиси, шо си мет дієти з градом, бо такого дива ше ни виділи вни дотепер, ек прибаг отсе Олексій* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 186); *Казав, шо усі мудрації, ікі лиш є на світі, то прибаг Арідник, лиш Бог тото все в него дурничьками повигулював й подав людем до ужитку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 129); – *Йк-бєс хоків ніти ід'хаті, то я ті не бороню. – А я бороню! – різко й зухвало втрутився Федір Джамиджук. – А я бороню... Цєс зайда видів нас усіх, жив із нами, то може прибагати шо* (Г. Хоткевич. Довбуш, 342).

ПРИБИШТИЛЮВАТИ Закуповувати, спроваджувати. – *Пан купець крам у Венгер прибиштилює, а ци ту? Ой, вей мір, як ту, я готовий дивитися і щось купити. Доньці й Сарі* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 69).

ПРИБРЕСКЛИЙ Прикислий. // у порівн. *«А ви по чьому цє пизнаєте?» – запитавси, позераючи й собі на єсне небо, шо єло си пержити в баранковаті хмарки, ек прибрєскле молоко, вурдїчіси на ватрі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

ПРИВИТАЧКО присл. Привітно. *Миром й у мене, дєкувати Праведному, тай днинці светій, запашиій», – говорив привитачко до них Иванчік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 207).

ПРИВИТАШКА Люб'язна, привітна особа. *А из знаковицєв, то навіть и поцулувавси. Прото він привиташка був, тай тимунь йго всі любили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 310).

ПРИГАДУВАТИ Нагадувати. – *Ви, газдики, через мене не блавучьте, лиш таки йдіт борше, бо на вас домівка жде, – грєчно пригадує баба* (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 81).

ПРИГАДУВАТИСЯ Цікавитися, випитувати. [Другий парубок:] *Рад би я знати, котре твій жених, що ти так за ним пригадуєшся?* (Марко Черемшина. Несамовіт, т.2, 182).

ПРИГИРШКУВАТИ Змушувати, силувати. Бувало, ніколи ни треба було йиго до неї **пригиришкувати**, бо знав, шо то так мусит бути, бо так робила йиго стариня, сусіде, тай він так робив з маленького хлопця, шо кожного року, раз у рік, оперед Великоднем, ишов до сповіди, бо низаконюваному ни годилоси їсти паску (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

ПРИГІНЧЛИВИЙ, ПРИГІНЧЬЛИВИЙ Великий, важливий (про свято). Розказував за усі светки в року, котрі з них **пригінчливі**, а котрі ні (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175); На Уласія дідо нічо ни позволєв робити, бо казав, шо то дуже **пригінчливе** свето (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107); «То правда, шо уно [Благовіщення] є дуже **пригінчливе**», – потокнула й баба за дідом, – «Навіть прести на него ни можна. Моя мама ніколи тої днини ні прєла, ні шила, аби гостець руки йї ни тєг тай аби біда маржинку ни тицькала» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115).

ПРИГІНЧЬЛИВИЙ див. **ПРИГІНЧЛИВИЙ**

ПРИГІСНЕ, ПРИГІСТНЕ субст. Гостинець. По мірі ватаг заглядєв разом все молоко у великій путині до рахунку депутата, а ранішній будз покроїв на вічку від путини на кавалки тай роздав йиго всім мішенникам, післідь удою молока на міру, єк подорішишину, аби мали шо дати в селі своїй родині **пригісного** з полонини від їх овец (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 344); Вона, одвічна господиня, навіть у таку хвилину не могла уявити собі, щоб чужа людина могла піти з її обійстя без **пригісного** (Г. Хоткевич. Пожарище, 249); Уже видів себе у хаті, видів жінку, єк розезувала бурдюг и дїтворію у дранкавих сорочінах, єк очіма поводила маминими руками, ци ни вірнет їм шош **пригісного** (О. Манчук. Заробок, 17); – Ну, а я тобі, Анничко, **пригістного** з Косова приніс, – казав, виїмаючи із своєї тайстри цукерки і маленьку гарну коробочку (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 51).

ПРИГІСНИЙ, ПРИГІСТНИЙ Який дають гостям, яким частують. – Най буде

так, – погоджувався, – але моцніші мають за мене ... **пригісну** горівку пити, бо теперішніх норм не потєгну (М. Яновський. Танець дараби, 53); По вечері сьогодні довго всі не спали, бо Яків усіх смішив. До того ще й музикант він: і на скрипку, і на флюяру, на денцівку, монтелєв – на усяку тобі музику. Співаночок таких вимудрує, шо пукати від сміху. На другий день у неділю нікому не хотілося йти від стоїща – так тут було весело. А ще буде веселіше, бо з самого рання почали прибувати люди та все не з порожніми руками: той горівчини прибаг, той тютюнцю **пригістного**. І вісті ж із села найновіші – всякому цікаво (Г. Хоткевич. Довбуш, 162).

ПРИГІСТ

◇ **відгравати на пригіст** – обряд. етап весільного обряду або храмового свята, на якому музики вітають гостей, а господарі наливають їм по чарці, частують. Музыка там стоїть з одним післанцем, а друга з другим, – бо ми, бувало, усігди по дві музиці кличемо, – зачинають **відгравати на пригіст**; а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при братові, то лиш усміхається, клятий, бо знає, що так і з порожніми бербеницями верне домів! (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243).

ПРИГІСТНЕ див. **ПРИГІСНЕ**

ПРИГІСТНИЙ див. **ПРИГІСНИЙ**

ПРИГІСТЬ Те саме, що **пригісне**; гостинець. Николай пішов до свого коня, здіймив із тарниці багаж, приніс до стаї та поклав у куток аби при нагоді депутатові **пригісті** передати. Николай розумівся на ділі, шо кому належиться, та держався старих звичаїв (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

ПРИГЛУХСІЙ Не зовсім глухий, глухуватий. Ни боевси я, шо дідо мене почуєт, бо він був таки гаразд **приглухсїй** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ПРИДАБАШКА, ПРИДИБАШКА, ПРИДОБАШКА 1. Жарт, сміховинка. А як і то ні – а ми полягаємо собі в чердаці, позакурюємо люльки та станемо собі наші стрілецькі **придабашки** уповідати або так що...

(Ю. Федькович. Побратим, 299); *А Коляда приходять до людей з веселими шумками, придибашками, музиками* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 25); – <...> *Каже була та слав'яночка, мабуть, століттям прикопана, бо молов якись придибашки, яких для тебе наспісував* (Р. Андріяшик. Сторонець, 134); *А береза оповідав різні смішні історії та придибашки, і "сипав", наче з рукава, усякими жартами, як і слід було доброму березі* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 128); *Видко було по нім, що пунтував знов у своїй голові йкус нову придобашку, аби си було з чього засмієти, бо він це любив робити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 34).

2. Небелиця, нісенітниця. *А він на це: – Нам уже нужно дерева. Ти возиш забавно. Я тебе научу по-стахановськи возити. А ти чув хто то тот Стаханов? – Чув, кажу, то такий собі цугар. – От, дурак ти, то не жаден цугар. – І почав мені екіс придибашки казати, о екімс Стаханові, а на кінець кажет: – Я тебе научу працювати по-стахановськи* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49).

3. Незвичайна пригода. *Рушниці держуть дорогу своїми очима... Буде придибашка...* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 129).

ПРИДАВОК Сіно або свіжоскошена трава, яку дають коровам перед доїнням, щоб було більше молока. *Уже й Параска вийшла з дійницею, а Іван пішов, набрав з оденка отави і кинув їй придавок до подою* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 360).

ПРИДИБАШКА див. ПРИДАБАШКА

ПРИДІЙ Заохочування корови підгодуванням до доїння. *Пек йому осина, де жінка й донька попрпадали? Може, до-світа маржинку напоюють? Ей де! Може, пішли трави коровам до придою. Ой ні! Може, пішли під фігуру оченаші заговорити за того, що неприятель уступився?* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 257).

ПРИДІЛОК Нижня пола сорочки; подолок. *Трембітар ставав коло одвірка і накидувався їм із своєю хрипливою командиркою: – Туго сплітайте скруцак, дівчата, тугенько! А на стільчик най сідає Маріка Деменова, ану, хутко! А ти, Васильку, причікни на*

коліна, лице Марічці у приділок клади та й угадує, котра піде за мене, за Гнатка вонечого (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 65); *Петрик ховався дідові під приділок і шепотів синіми губками, що не боїться дьиді, бо піде з дідом* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 32); // у порівн. *Говорив із довгими, крученими скибами, як із маминими коралями, і ховався у борозну, як у мамин приділок, та слухав, як небо своїми жайворонками над ріллею голосить* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т. 2, с.10).

ПРИДОБАШКА див. ПРИДАБАШКА

ПРИСМЕЦЬ Приемність. *А йкий же мені, Калинко, буде присмець?* (Марко Черемшина. Зарікайся мед-горівку пити, т.1, 279).

ПРИЗВІШКУВАТИСЯ Давати комусь прізвисько. *Люди часом люблять по-сміятися з іншого, то й призвішкуються* (М.Матіос. Солодка Даруся, 23).

ПРИЗВОЛ Дозвіл. – *Ссав би-с кров, та би-с ссав!* – крикнула вона насамперед так само, як кричить на бичка-ласійка, як сей без її призову добереться до маминих діюк. *Слідом за тим прискочила до Юри, що клячів і ссав без пам'яті, вхопила за волосся та й перевернула горілиць назад* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72).

ПРИЗИРАТИСЯ Придивлятися. *А теля так ссе, ссе, та підштуркує вим'я, та далі ссе. А крізь вориння Юра призирається, приязно призирається* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70); *А він дивиться, призирається – а далі як припаде ік залізним градам, як заплаче-заплаче!* (Ю. Федькович. Хто винен?, 278).

ПРИЗНАКА 1. Призначення. *Аді дес чесом стребитси светого до екоїс роботи, а ни знаєш котрого з них запросити, аби тобі ску раду дав. Бо у них то кождий має свою признаку тай хіть до одної роботи* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

2. Знак. *Пішла Єлена до баби. Понесла признаку – сорочку стару Олексину* (Г. Хоткевич. Довбуш, 67); – *Ой, га, браччіку! Ліпше не йди. Шеребірек отот, шо з Бервінкової, пішов у заліжку, шо візьме берфелу із стаї. Та йому такої берфели дало, шо був ек дурний*

місць. Показувалося, що й перед Олексою бували такі сміливі легіні, що ходили до стаї й брали на **признаку** яку річ, хоч би берфелу ту саму (Г. Хоткевич. Довбуш, 175).

ПРИКВАП'ЄЮЧІ дієприсл. Пришвидшуючи. Вид Здвижнія, то вже зачели копати буришку у єму, й то **прикваш'єючі** драли, бо баба шовечіра воркотіла, аби пазити борше на надвірну роботу, бо казала, що до Покрів уся городнина знадвіря повинна бути запретана, бо Покрова лакома уже покривати земню білим покровом – зимов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54).

ПРИКЛЮЧКА Пригода. Іде до війська, блукає геть світами, царями, а вернув д'хаті, знов убрав свій сардак, постолі взув, і ні по чім ви не пізнаєте, що він у Відні пузував коні капітанові, у Пешиті маширував, шукав любовних **приключок** в “златей Прадзе” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 84); А може, тому, що оповідала вуйна Анна всяку **приключку** з особливою інтонацією (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 98).

ПРИКОЛЕНЬ Кіл, вбитий у землю; прикіл. Серед зазначеного під хату місця стоїть на **прикільнях** накритий скатертю стіл із чотирьох старих опікків, котрі майстер призначив на стелину. Довкола стола йдуть тертиці, що краще виглядають, чим лавиці у найпершого багача (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85); Вода все більшає. На скалі в березі ніде **прикільня** добре вбити. Ніяк ліпше присилити сплав. Скрізь грегит, каміне (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544).

ПРИКУТАНО дієпримк. Доглянуто. Бо у суки вже будет усе будь-ек **прикутано**, трошки приметено, трошки прилизано, але уже будет у неї й хата замкнена, бо уна, наколи день, уже дес будет вітиси чюжими хатами – прото сука (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 139).

ПРИКУЧЬНУТИ Відпочити, **припочити**. Олекса помагав при готовленню разом із спузарем. Це – Василь – коли він і спить? Це ж і вночі він увесь час чуває коло роботи. І творить таке враження, що він ніколи не спить. Зрештою, як на якого ватага. Єн-

чий ватаг та бачив би тільки ті моменти, коли спузар **прикучье** та й дрімне (Г. Хоткевич. Довбуш, 155).

ПРИКУЧІВАТИ Док. до **кучювати**; привести. Чьо и дитину суда **прикучювала**? (О. Манчук. Храм, 59); *Ий, Бог би вам дав шесте та здоровя, вїйточьку солоденький, я лиш на щесок штрикну тай зараз 'ї **прикучюю*** (О. Манчук. Право, 64).

ПРИЛЕМЗАТИ Швидко прийти. – *Мой, Срібнаре!.. погана твоя душа! – уже кипів гнівом тазда. Кинувши порожню тацю на землю, висмикнув з лежачої колоди теслицю, ту, що корита довбають. – Чо **прилемзав**? Мало набувся у Мортка, ще моєї кєрвавиці тобі бракує?* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 49).

ПРИЛИПАЧКО присл. Пристрасно, захоплено. А він хоть **прилипачко** говорив з нею, то однако нишком, хєтро поводив масними очіма на свої давні знакомиці, бо хоть ек ніби шиіре любилиси книзєта поверхе, то в души одно одному вже видразу ни довірєло тай по шиірости одно одного в души ни любило, бо перед тим си вни ни знали тай ни любилі, а через то ни було мижи ними тої тривкої любовної петельки, здавну прилаженої, аби могла була їх тепер, по вінченю, навіки докупи зв'єзати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 240); «*Та ци, я ни требую! Ой га... біда бери. Хя! Таже хльов' – раз мати чоловіка породила, тай раз умерати*», – та аж узад подавси, так **прилипачко** зайграв у флюєру, тай на всу хату голосно співав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 200); Був пилкої вдачі, кортіло йго й з чюжев чілідинов нираз у воросі си набути. Попеститиси, а богдай **прилипачко** поговорити тай масно си подивити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ПРИЛІЖ Нагода, причина. В нім нараз зродилоси підозріне тай торкнуло йиму в голлов – ек би си Иванчік ні в чім ни чюв, то би це ни робив, бо сегодне такий день, шо через писанку є **приліже** говорити з кождов чілідинов» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 353).

ПРИЛОГОМ присл. Великими ковтками; не переводячи подиху. «*Ива, я оттак*

люб'ю пити горівку **прилогом** з кубки, а ни слинити отак, ек ади слинит її моя стара порційков, на сто чьортів би була та перейшла, ека остудна та дурна» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 458).

ПРИЛЮБИТИ СИ Уподобати собі когось. *Правда, раз був си скис д'тобі прилюбовив* (О. Манчук. Без свічки, 31).

ПРИМЕТАТИ Прикидати. *Тогди старий здогадувавси, шо сина або опришки з собов підгулили, або хтос йиго убив, тай так дес приметав ломом у шкренітю, шо й ворон йиго кости туду ни найдет, а ни то чоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165).

ПРИМИВКА див. **ПРИМІВКА**

ПРИМИВНИК див. **ПРИМІВНИК**

ПРИМИЛЮВАТИ Робити милим, любим. *Вищукуєт [чорт] челіди любасів, а мушиінем любасок. Примилюєт їх одно д'одному, роб'єчі їх файними та їжними на любу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

ПРИМІВКА, ПРИМИВКА етн., міф.
1. Замовляння. *Шє довго шош дідо шептав над тов водов у квартах, але вже потихо. Так вивилював, аби нічю ни зачюти, шо він шепотів, бо така лиш то тайна примівка була* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31); *Нарід аж тетерів, вірючі в міць и путерю Дарадудиної примівки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 447); – <...> *Кажи, Иванчіку, я на зіллях знаюся, примівки вмію на хороби. Скажи, примовлю і мигом мине* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 119); *Злететси баби з примівками и усеким зілем и фіглями, шо мушиш тікати з хати, бо віжедут тебе сами* (О. Манчук. Челідина, 55); *Нираз розказував дідо міні усі примівки та поучував, ек уни си складают и протів чього приходит кожде слово у примівці, бо кожде слово маєт своє місце й значіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 32).

2. Рідина, над якою **примівник** здійснює замовляння. *На то місце, шо висипав дідо примівку, то я варувавси йти, аби в шош ни убристити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ПРИМІВНИК, ПРИМИВНИК етн., міф. Знахар, чоловік, який лікує замовляннями. *Від батька, знаного віщуна і примівника, він перейняв не лише теслярські премудрості, а й уміння безпомилково вибирати щасливі місця під церкви, газдівські обійстя, колиби, стоїща, зимарки, містки, відшукуючи в околишньому лісовому і полонинському світі такі прикмети, які провіщали новій будівлі міцність, довговічність, охорону від усіляких лихих сил, а людині й маржині сталий доброжиток* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 232); *Кидаючи боком погляди в сторону діда, Василь думає: певно якийсь головний і великий мольфар та примівник з діда, шо людей зо світу зганяє, воду гледжить, молоко в кров замінює, громи в руках тримає* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 96); *Тепер бійно уночі надвір буде вийти почерез таке. Бо ані сокиров, ані буками си не оборониш від лісової дівки. Хіба би кликав примівника* (О. Манчук. Лісова дівка, 41); <...> *вони усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекої живини, шо из кожної живини уживає густ. це є гадєр, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. це є віжслун і віжслунка. але найголовніший – байльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86); – *Всякі бісиці, як учеплят си хлопа, то дуже тяжко їх збути си. Але мож. На кожде є свій спосіб. Я – примівник. Як шос таке дощуляє чоловікові, знаю, як помогти. На твою відьму – не знаю!* (М. Рymar. Білий слон, 89); *У вечер ни можна митіль з голови висипати надвір, бо можетци таке шош опелюскати у голов, шо ни злічили би вид того и найголовнішіші примівники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 16); *Перед тим, ек мав дідо лечі спати, казав, шо завтрішне свето Уведеніє є найбиршим светом у всіх примівників, мальфарів и почінавників* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59).

ПРИМОВА етн., міф. Замовляння. <...> *вони усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекої живини, шо из кожної живини уживає густ. це є гадєр, вовкун, градівник, хмарник, вер-*

хоблюд. *це є віжлун і віжлунка. але найголо-вніший – баїльник, примівник. найсильніше діє **примова**, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

ПРИМОВ'ЄТИ *етн., міф.* Здійснювати замовляння, замовляти. Дарадуда увійшов шов супавий у хату тай сказав остро: «Мав смих вже тобі **примов'єти**, але наперед мушу примовити отій глухій дівчині з Криворівні, бо вже ждеєт шє від передчєра з своїм дєдем на примівку в мене» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 460).

ПРИМОВИТИ *етн., міф.* Док. до **примов'єти**. Дарадуда увійшов шов супавий у хату тай сказав остро: «Мав смих вже тобі примов'єти, але наперед мушу **примовити** отій глухій дівчині з Криворівні, бо вже ждеєт шє від передчєра з своїм дєдем на примівку в мене» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 460).

ПРИМОЛОДИЙ Трохи молодий, шє достатньо молодий. Нічо я дітям не кажу, бо мені встид і перед ними, і перед козаком. А в голові собі міркую, шчо діти добре вгадали, шчо моїй перекажуть, бо Гафія цє у мене друга жєна, май **примолода**, для козака не дужє безпечна (Марко Черемшина. Козак, т.1, 251-252).

ПРИМОЦУВАТИ Прив'язати. А лагодилиси там, у того пана, робити стайню, та й стоєли налагоджені дуби, ланці, петлики – усєчїна. Узєли опришки найбиршого дуба, поклали на задню кічку від воза, **примоцували** ланцями. А Довбуш узєв розїгнав тото та йк бовхне тим дубом у дєвері, а вни си розскачили. Прийшли на гору до пана, а Довбуш каже: “А шов, пане, будєш людєй бити та аби вни кукурїкали?” (Г. Хоткевич. Довбуш, 331).

ПРИНЦЕЗНА Принцєса. – Хїба **принцєзни** ждеєш? – Я **принцєзни** не ждє, а такої ждє, шчєб сє не дала парубковї на підмову. Тепєр знєши якєй? (Ю. Федькович. Побратим, 300).

ПРИОСТАТИ Призупинити. От **приостав** трохи конєм та й кличє мене: – Юрїю, а ходи-ко сюда, я шчєсь маю з тобою говори-ти (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260).

ПРИПАД Нещасний випадок. // у молитв. Лукєн звєрнувєся на схїд сонцєя й почав говорити своєю вечїрню молитву. <...> – ... Господи, заступи, Господи, заборони... Від панськєй корєсти, від людськєй ненавистї, від устиду, від сорєму, від **припаду** злого на полєнинах, на бутинах, на робєтах, на кож-дїм поступї (Г. Хоткевич. Довбуш, 145).

ПРИПАДКОВО присл. Випадково. Але Мошко не спускав його з ока, пильно, хоч усє мєв знєхєтєя, розвїдував про нього, а здибавши його інодї **припадково** чи то на дєрозї, чи то на ярмарку в Кєсовї, вїтавєся з ним приязно, говорив з ним про всєякі постєрєннї рєчї, обєрежно обминаючи зачїпати питаннєя про тє, як йому живєтьєся у сина (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черємош, т. 21, 430).

ПРИПАДОК Тє самє, шчє **припад**; нещасний випадок. // у молитв. Низко клєний голов и з побєжним зєрєм ув очєх вид шїрого сєрцєя молєвси до Бєга-Сєнцєя: <...> Дєкую тобі, Бєжє-Сєнєчєко наш добрий й великий, шчє єс нас грїшних и нашу маржєнку – Бєжєу росицу дєржєло на своїй ласцї й малє у своїй опїцї. Сєкєтєло й застєрїгалє від усєкєго зла, **припаду** й лихєго чєсу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24).

ПРИПАЗИТИ Док. до **пазити**; припилєнувати. Бо вєсна, прєто, раз у рїк, трєба на ню **припазити**, єк на то приходєт чєс (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115); Господарку трєба **припазити** (М. Яновський. Гїрськє сєрцє, 17).

ПРИПАНТРУВАТИ Док. до **пантрувати**; припилєнувати. Зєня! Нїхто ініший, як вєна, “адвокєт у спїдницї”, першє зєрїєнтувалєсь у ситудїцї, а тепєр дєсь пилєє тупєю пилєкою маму, шчє та не **припантєрувала**, не запєбїгла! (Ірина Вїльдє. Сєстри Рїчинськї, кн.2, 6).

ПРИПОВЗДИТИСИ Припїзнитисє. – Ей, брєчїку, був єдин такий чєс, шчє і я хотїв єму так сказати. Єк-сми був тогїд у зимї **приповздивси** на робєтї, та й приходєшю нагрїтисє ‘д хєтї, а вїн за стєлом, та й мєя колє нєго не вишкїрюєси, не вишкїрюєси – нї (Марко Черемшина. Раз матї родилє, т.1, 46).

ПРИПОВІДАТИСИ Признаватисє. Та й по чєлїдї в сєлї брїкав-єс. Та й на мєю Марїч-

ку розмогилив-ес-си. Навколінки припадала, кулаки собі кусала, ек **приповідаласи** переді мною, перед газдов своїм (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 135).

ПРИПОВІСТИСЯ (СИ) Док. до **приповідатися**; признатися. Лише сестричка Марічка не була межі ними: лежала вона собі, сердешна, в пасіці та так і плаче тихесенько, ніхто не знає чого, а **приповістися** і мені навіть не хотіла, не так аби кому другому сказала (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); Єк скому си почерез дев'ять ночій снит дівка, то най зараз **си приповіст**, бо буде біда (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

ПРИПОДРІЮВАТИ Прилагоджувати, прилаштовувати. Підкликав сам себе і **приподрював** стрижену голову над цівкою козацької срільби. Посягнув вдолину за язичок, і кріс луснув крізь його голову (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 187).

ПРИПОЧИВАТИ Відпочивати. Храм був у понедівнок; а на другу неділю, прийшовши з церкви та пообідавши, няня собі лягли на постіль **припочивати**, бо з великої оруді та гей трудні були, а брат узяв чудотворник у руки та читає коло стола наголос, бо няня дуже любили слухати, як він читає, часом так і задрімають солодко – от як і тепер (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); – А чому ти не чула? – Бо дуже трудна. Цілісінський день роблю і роблю. Зрештою я не буду відчиняти. Не буду. Другі газди поночі не волочуться, але **припочивають** і не корньють чельид поза-північ (М. Козоріс. Чорногора говорить, 48).

ПРИПОЧИВОЧОК Пестл. до **припочівок**. // образн. – Що смієшся?.. Ой смійся, **припочивочку** мій пишний та солодкий. Смієшся, дитинко єдина... Тільки й моєї втіхи, що на тебе дивлюся. Мушу тебе продати вуйкові, або кому може скоріше викохаєшся (М. Козоріс. Чорногора говорить, 164).

ПРИПОЧИВОК Відпочинок. Ишов він раз у полонину Гаджину тай ніс из Бистреця на плечох без **припочівку** путину вид бриндзи тай у ній три телетці муки на пастирі, та лише напнув на плаю під Гаджінов пересядати ногу почерез колоду, а з-під колоди

фоснув на него медвідь (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164); Лиш взимі давав собі трохи **припочівку** (М. Яновський. Зозулечка, 56).

ПРИПУСТ Потічок, малий рівчак. Зігналися води ровами, ярами, чвовгалами, прислопамі, **припустами**, потоками (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

ПРИПУСТИТИ Давати молоко (про корову). Сонце, що лише пополуднувало, і взялося йти в дальшу дорогу, та й так гріє мир божий, що поти збивають. Стара Кречуниха пустила на царинці теля ід корові, аби корова молоко **припустила** (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70).

ПРИПУЧУВАТИ, ПРИПУЧЮВАТИ Відпочивати. – Сідай, **припучувай**, аби твоя попадя на ноги не впала (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172); – Ні... Ци ти потрібуєш за барки з ним ставати? На тобі оці білі порошки і йди ти з ними до пістинцької керниці. Седь там та й сиди. Довбуш тепер за Коломийом на рабунках і за день, за два ме вертати. Та буде йти на Пістинь і вже конче ме **припучювати** коло тої керниці (Г. Хоткевич. Довбуш, 352).

ПРИПУЧЮВАТИ див. **ПРИПУЧУВАТИ**

ПРИРІК Наказ. [Довбуш:] То так, о князю? / То тут аж мушу пригадати тобі / Твій княжеський **прирік**? (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 409).

ПРИРІХТУВАТИ Док. до **рихтувати**; приготувати. Маєте так, ади, **приріхтувати**, шоби не було ганьби, чуєте? (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114); – Єкби знала, шосте прийде, то шос би ліпшого **приріхтувала**, а так... (В. Шкурган. Переказ, 89).

ПРИРІХТУВАТИСЯ Зворотн. до **приріхтувати**; приготуватися. – Оле, – ватаг по-смутилий, – / **Приріхтуйсь** на завтра / Та скорнейси поскоріше / На якусь годину – / Не близьенько Печеніжин... (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 11).

ПРИРОДЖІНС, ПРИРОЖІНС анат., евф. Статеві органи. А бог би цю гадину сорокату побив та покарав, – гейте, заку-

сивши губи, Гафія Янцева, – я, бувши Тетянов, макогоном бих так морснула по голові, як спить, аби не встав; от онде, кажуть, жінка забила сплячому чоловікові розпечений цвук в голову, так їй допік, а ген там якась **природжіне**, вибачайте, відтяла... (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 40); Зостався тільки якийсь Бойко... Він став ще страшніший, як Довбуш... Та ходив, як ніч. Як лиха тінь... Усі казали, що спав із Ксенею і Марією... Але Штефан у то не вірував... Як і не вірував, що живий... Мався за мертвого. І засвербіли ось руки, ноги... **Природжіне** вже не свербіло... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 81); Він був великий, той пес, і мав спеціальну тактику нападу: піднятися на задні ноги і вдарити на ворога не лише лапами, щелепами, а й вагою свого дужого тіла. І тут він ужив цього способу, не знаючи, з ким має діло. А ведмідь присів і лапою навідіг махнув злегенька. В результаті вирвав псові усе "**прирожіне**" (Г. Хоткевич. Довбуш, 158).

ПРИРОЖІНЕ див. ПРИРОДЖІНЕ

ПРИСИЛИТИ СИ Причепитися, пристати до кого-небудь. *Не дай, Госпидку, аби тепер єкий чьоловік надворі спав, або за дівков забанував. Лісна би си д'нему зараз присилила* (О. Манчук. Лісова дівка, 40).

ПРИСІДКА Підкладка на дерев'яне сідло. *Дерев'яні сідла-тарниці, прикрашені різьбою, лягають на вовняні підкладки, щоб не тиснути коней, на тарницю кладуть присідки, щоб м'яко було сидіти <...>* (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

ПРИСІСТИ Заволодіти (господарством). *А Єленин дедя собі думає: «Най талан не розходиться, бо йому не довгі гони, а Єленка весь маєток **присяде!**»* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 263).

ПРИСКОРБИТИ Придбати. – *Я ночі не досиплев, їсти не доїдав, аби лишень 'д хаті шо **прискорбити*** (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40).

ПРИСЛІП 1. Долина між двома горами чи підвищеннями; гірська сідловина. *Білим ягнятам залишу грунь і **присліп**.* / *Коникам сивим сіно срібне залишу.* / *Бубон у грудях*

перекидає дріб / в тишу... тишу... тишу... (В. Герасим'юк. Білим ягнятам залишу грунь і присліп..., 119); *Зігралися води ровами, ярми, човгалами, **прислопами**, припустами, потоками* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

2. Місце, де ставили пастку на ведмедя. // образн. *“От тобі і сховок, Іванку. От тобі й ялиці, твої ясні світлиці... Ну, не шляк його трафить! Отакої прички завдав ти мені, лісе. Хіба такого сподівався? Не світлицю – **присліп** зладив мені. Погибель мою!..”* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 84).

ПРИСЛОПАТИНА Те саме, що **присліп**; долина між двома горами чи підвищеннями. *Було видко на Люпайлівській Кичірі, коло Семненівської буковини на **прислопати-ні** в садах великі будинки під високими побоями* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9).

ПРИСНИЙ Хтивий, похитливий. *Вийшов у кліть, аби не полошити дівочої соромливості **присними** очима* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 265).

ПРИСОНКА, ПРИСОНКА Домашня невеличка тюрма. *А пан теж переконався, що цей Довбушук дійсно людина небезпечна. Цей раз він дійсно нічого не зробив Олексі: подержав ніч у **присонці** (чомусь так із французького називав свою малу тюрмку) та й пустив* (Г. Хоткевич. Довбуш, 186); *Селяни це помічали – сміялися. Вони взагалі помітили зміну режиму: пан став м'який, не так уже тягав до отої своєї **присонки**, не карав занадто за провини* (Г. Хоткевич. Довбуш, 277).

ПРИСПОРИТИ Надбати. *А вже коли брався, – мішенники могли бути щасливими: верне худобу, єк пасочку, гладоньков, бриндзі **приспорить** поверх міри* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 187).

ПРИСТАВІТИСИ евф. Померти. *Ближити двацять років, єк твоїй дідо умер – а я вже тогди на ноги вкалічила. Кілько помучилася, то відав би й здоровий потвердив, шо єк так жити, то ліше **проставитиси*** (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 159).

ПРИСТАНІВОК Пристанище; місце, де можна укритися, відпочити, знайти при-

тулок і т. ін. Давно у горах для усіх про-
йдисвітів був бізівний **пристанівок** (П. Ше-
керик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

ПРИСТАНУТИ Зупинитись. Насампе-
ред вихопився з гурту один бадіка. Підійшов
люто пару ступнів, **пристанув**, оглянувся,
чи не йдуть за ним інші, і, гейби на зазив,
викликував голосно: “Мой бре, воду нам
украли!” (Марко Черемшина. Хіба даруймо
воду!, т.1, 61).

ПРИСТАРАНИЙ дієприкм. Надбаний.
На конях везли **пристараний** у Ясенові хар-
чунок. Багать не палили. Ночовища обстав-
ляли дозорами (Б. Загорулько. Чорногора,
кн.1, 329).

ПРИСТАТИ 1. Погодитись. Твоя неня,
знаю, що відразу **пристануть**, а я з Кали-
ною самий поговорю скоро по храму, та
й все буде добре, так маю в бога надію
(Ю. Федькович. Люба – згуба, 252); – Або
най так буде, – каже Василь, – як дівка
пристане (Ю. Федькович. Серце не навчи-
ти, 267); – Вертайся в село до мами, бо мені
туди дорога заперта, а я піду в світ! Піду на
волоський або загірський бік, там наймуся і
буду служити. Як втихне, затреться трохи,
вернусь до тебе і будемо жити вкупі. Іди!
Вона **пристала**, бо мусіла (Г. Смольський.
Олекса Довбуш, 24).

2. Приєднатись, долучитись. – Може,
варт було **пристати** д’нього (М. Янов-
ський. Гірське серце, 124).

ПРИСТОЛОЧИТИ Пригнути, надломити
трав’янисті рослини, пошкодити посіви,
ходячи, їздючи і т. ін. по них. // образн. *Шо, /*
пристолочили голос, / вуйку? / Не сварите-
си (!) на телевізор... (В. Шкурган. Скігайте
з поду старі цимбали, 9).

ПРИСТРІТ мед. Хвороба, викликана чи-
їмсь злим поглядом; переляк. Літною порою
ходила Настя по горах та в лісах і корчах,
збирала всіляке зілля й коріння, а відтак хо-
дила по селах та ворожила жінкам і “пома-
гала” їм від **пристріту**, від золотнику, від
жовтачки, від перелеснику, від уроків і від
усякої иньшої недуги (І. Березовський. Ху-
дан, 29).

ПРИСТРОЄНИЙ Одягнений. А він сам,
Раду, старший багато від неї, **пристроєний**

в синій якийсь стрій з великими срібними гу-
дзиками та калаталами, з посрібленою гру-
бою палицею в руках, знаком, що він стар-
шина оцеї хоч невеличкої громади, повторяв
все одне й те саме <...> (О. Кобилянська.
В неділю рано зілля копала..., 6).

ПРИСУКУВАТИ СИ Підлабузнюватись,
придобрюватись. Арідник був веселої вдачі,
любив товариство, й тимунь хоть видів, шо
Бог на него бівки лупав очіма, то однако **си**
присукував ид Богови (П. Шекерик-Доників.
Дідо Иванчік, 128).

ПРИСЮД Елемент танцю – присідання.
І вона, ота сила, рвалася на волю у буревій-
ному танці, в шалених **присюдах** (М. Остро-
мира. Над бистрим Черемошем, 59).

ПРИТИЧИНА Пригода. Поки сусіди
енергійно обговорювали вранішню **прити-
чину**, Іван тихо зайшов у хату, приступив до
Дарусі, що так напіввисунувшись із вікна –
дивилася поверх людських голів, на очах
притиснув її до грудей і лагідно погладив
по голові (М. Матіос. Солодка Даруся, 52);
Про другу **притичину**, що втримала його на
Іереці, навмисне промовчав, хоч вона йому не
сходила з думки (Б. Загорулько. Чорногора,
кн. 2, 91).

ПРИТОКА Причина, підстава. Говорили
про него й таке люде, шо ек ни було миж
людьми крадежий, то він сам ходив красти,
а витак ту краденицу підмітував під тазди,
аби мати свіжжу роботу тай мати **притоку**
заберати собі людський мозіль (П. Шекерик-
Доників. Дідо Иванчік, 150).

ПРИТОКМИТИСЯ Помучитись; потіс-
нитись. Десь-то зайшла сюди з бойків, **при-
токмилася** тут трохи, та й знов іди в світ
за очіма! отаке-от тепер на світі: всі стіс-
нилися! (М. Павлик. Вихора, 252).

ПРИТРАФОМ присл. Випадково. Зайде
бувало Юра до шинку, вип’є чарку горілки,
купить пачку тютюну, перекинеться кілько-
ма словами з Мошком або з деякими знайо-
мими, яких **притрафом** застане в шинку, та
й іде далі за своїм ділом (І. Франко. Як Юра
Шикманюк брів Черемош, т. 21, 428).

ПРИТУЛИ тільки у мн. Прибудова до
хати або стайні. Не гаючи ні хвилини, він

виламав вікно, скочив у **притули**, звідти хвірткою у сад і вмить опинився під кедрами (В. Гжицький. Опришки, 85); Там, вище межі бору, самотіло його обійстя: велика стара гражда, що втиралася наддашиям задніх **притул** у круте узгір'я, кладені з товстих протесів стайні і комори, з тонших – кучі та причілкові **притули**, мов кліщами, чітко охоплені за боки високою глухою огорожею, зводячи, скріплюючи усі будівлі в єдине ціле, у чорну, неприступну кріпость (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 200).

ПРИУЛЬНИЙ Звернений до вулиці. По лівім боці – отворене **приульне** вікно у дому Дзвінки (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 421).

ПРИЦЕПРИТИ СИ Вчепитися. А також не забув Юрко купити дванайцять малых шибок до вікон в Калининій новій хаті... “Шибоби вна була в нас так, єк дома у своєї нені на Бани й аби не банувала за хатою, бо за тото ади, Настя дозирати ме мою Гандзу нешєсливу і гітем примовит, єк **си** котрого **прицепірит** єка нельга, шисєслаби вид людей добрих, теї вид мої хати!” думав собі Юрко (І. Березовський. Худан, 61).

ПРИЦЕПОК зневажл. Людина низького росту; куцан. Найгірше в бекеканю мижі дєками звихавси низенький **прицепок**, Голько, кутський зайдей, шо зайшов у гори з міста, кушінірічі (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 305).

ПРИЧА Ліжка з дощок; нари. У келії, в яку попав ватаг, перебував один чоловік, що сидів вже довший час і не міг діждатися суду. Називався Буцук і походив зі Солотвини. Він сидів на деревляній **причі** під стіною і оглядав спокійно ватага, від якого понесло простором гір, шириною лету орла та запахло свіжістю полонинського воздуха (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 64); А Гнат вернувся до своєї камери. <...> Чорний зараз же забрав від Гната клунок з харчами і розділив уже на шість рівних частей. Так же зробив і з тютюном. Гнат не противився. Взяв свою пайку і поклав на **причі**, а думки його полинули вслід за Катериною (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 137).

ПРИЧЄКТИ див. **ПРИЧІКНУТИ**

ПРИЧІКНУТИ, ПРИЧЄКТИ Згинаючи ноги в колінах, опускалися до землі. Трембітар ставав коло одвірка і накидувався їм із своєю хрипливою командиркою: – Туго сплітайте скруцак, дівчєта, тугенько! А на стільчик най сідає Маріка Дєменова, ану, хутко! А ти, Васильку, **причікни** на коліна, лице Марічіці у приділок клади та й угадуй, котра піде за мене, за Гнатка вонєчого (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 65); А сам **причєк** Добуш на свій сірак на лікоть, а витак шош узєв із сардака (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 461).

ПРИЧІНА Закваска на тісто. // у порівн. Тай закрили йиго [тіло Олексія] в деревишєсти вічком, аби си хто мнєкий на серце ни перепудив йиго, так пудно зигнив. Аж розкис, єк **причіна** на хліб (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 424).

ПРИЧКА, ПРИЧЬКА Нещасний випадок; незвичайна пригода. Останнім нервовим поглядом пробігають кожний по своїм реді: чи все в порядку, чи не сповзе тарниця, чи не станеться **прички** якої (Г. Хоткевич. Камінна душа, 50); – Га-га! Сама собі вирискала, то най тепер знає, єк деді не слухати. Казав-сми: сокотиси, не гони коровку межі чужі товарєта, а вона ні та й ні, ід богацкїй маржєні, газдиня, прилучєла. – Лишїт, куме, то **причка**, – лагодив Танасій. – Ой **причка, причка**, смола би го втєла, того паршєка рудого, аби не дочікав уже нікому худібку на випас давати (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101); А я кажу, що не викрутиться... Не викрутиться, Лєсю, бо він вже закрутився. Ти чув, Лєсю, яка йому **причка** сталася? (М. Козоріс. Чорногора говорить, 154); Він не захищав ні від панських гайдуків, ні від лихої **прички**, ані від злих духів, як ось захистили вночі добрі демони Перунові, шо супроводжували її до капища і зараз, либонь, юртуютьє у пуці, чекаючи на її повернення, щоб щасливу й весєлу нести її на своїх легких крилах до коханого... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 291); – Ой, біда нас буде шукати, як вже **причка** навіть мольфарєві сталася, – ворожили старі діди (Р. Єндик. Регіт Арідника, 21); – З богом, чоловічє! Пантруй здоров'я, сокотися від якої **прички**, –

з певним *острахом* відпроваджувала його Софія (М. Яновський. Гірське серце, 41); – *А чули-сте, що дес у світі дитині, най си преч каже, косарков відтело руку, а дохторі начес пришили – і рука жива! Була ціла передача по телевизорі про то. – Ай, то є всякі прички тий всякі медицини* (В. Шкурган. Син, 51).

♦ **Боже, крий вид прички, Бог би** (кого-небудь) милував та вкрив від прички – уживається як побажання Божого заступництва від нещасного випадку, незвичайної пригоди. *Коло будови так само нидобре робити, бо Боже крий вид причьки, может ціла будова згоріти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115); *Як ви ще не витягнете старого діда з біди, то вже ніхто його не витягне!* – *Бодай не закопаєм у ще гіршу. – Бог би тебе милував та вкрив від прички, Андрійку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 187).

♦ **ни дай, Боже, єкої причьки** – уживається як вираження побажання уникнути нещасного випадку, застереження від нього. *Оком ни змигнеш, ек ковбок тобі з очей пропав, лиш зима тебе укрила, ек порох у літі. Оттут то пудно. Ни дай, Боже, єкої причьки* (О. Манчук. Заробок, 16).

♦ **напитатиси прички** – потрапити у неприємну ситуацію, мати клопіт, напасть. – *Стараюси виєснити єму, що того не бізую, а він ек мене згійкав: – Ти саботуєш Советський Союз, бо ти куркуль. Замовкми та виджу, що напитавси прички з цугом. Казав себе білшовник завезти до сільради, до телефону* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49).

ПРИЧКОВИЙ Випадковий. *Стара Оксана Довденючка хреститься, втираючи гарячі сльози. Плаче, бо ся причкова, непоправедна смерть осиротила дитину, забрала жінці чоловіка-газду, а керманичам побратима...* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 550).

ПРИЧМЕЛИТИ Затьмарити розум. – *Шо му в голов уступило? Шо го причмелило?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 118).

ПРИЧЬКА див. ПРИЧКА

ПРИШНЯ, ПРОШНЯ Прохання, вмовляння, припрошування. *Аж кріз плач просив [Иванчік] дітву, аби ни розказали старини, але шкода було лиш його **пришні*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124); *Ни треба мене таке дуже, газдо любий, просити, бо ек зможу шо ти помочи, то поможу й без великої **пришні**, бо на це я суда д'тобі надійшов, ци бих ти шош ни поміг, ек бих бізував тай шош розумів, бо розмов'єти тай замов'єти стрюбу, то й ни кождий потрафит, а розмов'єти стрюбу, кимос другим замовлену, й то ни простими людьми, то ни так дуже й бізівно. Ой ні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 254); *А ек й за третим разом дідові **прошні** й на третий Светий вечер градовий білий царь – водений чьорнокнижник ни мав моци й путері євитиси до діда й засісти разом з ним до тої тайної вечери, то дідо тогди заклев його первовічними словами <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 94).

ПРИШЮПЄТИСИ Приказувати, приговорювати. *Ек тобі зачньет говорити та **пришюпєтиси**, та з усіх боків забігати, бо то у него єзик ек питіль ходит; прото школи має – то нисчюєєси, ек у біду упала* (О. Манчук. Храм, 61).

ПРИЩИЦЯ Хвороба худоби. *Маржинка на **прищицю** не боліла, ні овечки не помітиличилиси* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73).

ПРИЗВИЩЕ-ПОРЕКЛО Те саме, що **порекло**; **прізвище**. *Розбудив його джура Якуб, джура, певно, мав своє **прізвище-порекло**, але особистого життя не мав, він був тінню свого пана на бойовиськах, у шпиталях і навіть на бенкетах, злі язики колись заздрісно клепали, що слуга ніби чинив ратні звияги, а їх потім приписували Ляковському* (Р. Федорів. Жбан вина, 189).

ПРІРВА-ІЗВІР *етн.* Те саме, що **звір**. *Як злі Чорні дужи стривожились по всіх Карпатах і ховатись метнулись по найглибших **прірвах-ізворах*** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 32).

ПРИСЛО див. ПРЭСЛО

ПРИСОНКА див. ПРИСОНКА

ПРІЧ 1. присл. Куди-небудь у невизначеному напрямку, на віддаль від якого-небудь місця, за межі чогось; геть. *Або хоч, щоби я сів он на карого та поїхав **пріч**, аби тебе й не видіти?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256); *Старушка хрестила невістку здалека дрібним хрестом і ще тихше виходила **пріч*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 162); *Смерть потюпала **пріч** з Верховини, вона й цього разу не понесе богові звістки, що його намісники на землі здихалися збуйця, який прагне раю для простого люду* (Р. Федорів. Опришкова криниця, 215).

2. присл. Цілком, зовсім. *Штефанко і „тату” / Уже каже, а Василько / Всьо **пріч** розуміє* (Ю. Федькович. Дезертир, 188).

3. у знач. виг. Геть. – *Не чіпай! Геї, **пріч!** Не чі-пай!!!* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 141); *Григір не договорив, бо Світозара раптом переглякано сахнулася назад, скрикнула: – **Пріч!*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 23); *Ми кинули гидливо – **пріч!** – / Міжнаціональним пересудам. / Ми мостимо дороги людям / Грядущих золотих сторіч* (Д. Павличко. Тут не дощами, а слізьми..., 24).

ПРІЧКИ Те саме, що **пріч** 1; невідомо куди; геть. *Ходім, брате, ходім **прічки!***.. (Ю. Федькович. Дезертир, 197).

ПРОБІЙНІВКА Прізвисько персонажа твору. *Найстарша сестра Олена отримала у спадок від молодших братчиків й сестричок вельми яскраві й жбурлячі назвиська, які й передавали суть сказаного: кучіревка, **пробійнівка**, шкрумиха* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 129).

ПРОБЛАВУЧИТИ Док. до **блавучити**; змарнувати, згяти. *Йой, що я це роблю, не принесла додому ломаччя, не здоїла корову, не наносила води, а повіялася і **проблавучила** гезде цілісіньку ніч без роботи!* (М. Павлик. Вихора, 271).

ПРОБУТОК Перебування, проживання. *Видиш, рибко, як я випив? / Ні краплі не стало / У пугарі! Який добрий!.. / Щоб наші **пробутки** / Такі добрі та солодкі... / Нене, де ви?... Люди / Як посинів!.. Марку, що ти!?* (Ю. Федькович. Циганка, 165); *Худан від давна знав ще одно вигідне й безпечне міс-*

*це для свого **пробутку** за далеким провалом в Чорногорі, але другим опришкам ніколи про те не задував, а держав те місце виключно для себе, якраз на такий випадок, як оце йому тепер трапився* (І. Березовський. Худан, 87); // у благослов. *Дай йому, Боже, праведне Сонечко, шестє, здоров'є, утіху й довгого віка, та **пробутку** доброго. Поблагослови його, праведне Сонечко, всим достатком та добрими діточками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 222).

ПРОВАДИТИ Супроводжувати. *Нас **провадив** один обер-лейтман, молодий, білявий* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 283); *На Великдень баба убрала Петрика, як паву, і **провадила** з дідом до дьиди у гості* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 34).

ПРОВЕРГТИ СИ Прокинутися зі сну. – *Він корнеє, корнеє, а ми не гонні. От ік би змора посіла. Та витак **си** **ровергли** – а ту ті мрєч в очєх, а дух ек не зіпре у хавках* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 15).

ПРОВІЗОРІЯ юр. Судовий процес (за землею). *Фільвартір виграв; наймили у табели так, що наш ґрунт має на камару піти, а лишьїєси нам оцєс клинок. «Клин, – каже **провізорія**, – твій, а царинка уся стоїт на камарі». Я кажу, що люди присвідчут, що то мій дєдя робив, а сендзя каже, що дєдя украв від камари, та й роби, що хоч* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 91); *Жид почав орати на Юровім ґрунті. Юра з Василем зігнали жидових робітників зі свого поля. Жид вивів **провізорію** і виграв, Юру засудили на 10 банок коштів* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 438).

ПРОВОДАТОРЬ Той, хто водить кого-небудь (перев. сліпого), указує йому дорогу; поводити. // у порівн. *Лиш 'ї видів, нев си радував і слухав, ек темний **проводаторя** свого* (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

ПРОВОДИНИ тільки у мн., обряд. Етап весільного обряду, на якому молоду проводжають до нареченого. *Настали **провідни**. Узяв старий Мафтей деревце доньчине, а мачуха Юркове, почалося цілуване перед виходом – се ж молода навік лишає батькову хату!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 122).

ПРОГЛУХНУТИ Оглухнути. «Вчула», – говорила весело дівчина, – «бо ек міні перше шош стрілило так дуже у вухах, шо я аж пидскочила зострахе, то вид того чесу я цілком **проглухла**» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 461).

ПРОГУЛЬКА Прогулянка. Зробимо **прогульку** в напрямі Ворохти (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 77).

ПРОГУЛЬКОВЕЦЬ Той, хто здійснює **прогульку**. Був це великий, гарний дїм із рестораном, де можна було і добре попоїсти і випити. Часто вступали туди **прогульковці**, щоб покріпитись, заходили лісничі, підлісничі, жандарми та стражники (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 68).

ПРОЖЕРТИ Проковтнути. Знов єму показалося, що він **прожер** лоша маленьке з копитами... (М. Павлик. Пропаций чоловік, 51); Впав на колїна, тай на зеленїй ріжї, серед первовічних лісів, при веселим співї пташок **прожер**, а ни виплював Божїй закїн (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 303).

ПРОЇСНИЙ Який багато їсть. Ни **трабувала** дїтва тим, шо їм піла старїня: «Наме! Жерїт, жер би вас гад, йкісте бешисно **проїсні**. Бірше хліба вже си ни надїйте. Досербуйте сербавков (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

ПРОКЛЄТИЦЯ лайл. Жїн. до **проклєтників**. – А **проклєтиця**, котюго! Коли я вже бога си домолю, аби на правду ті очї з лоба виперло, аби-с не дурила людей преославних! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 80).

ПРОКЛЄТНИК лайл. Проклята людина. Але най вна в твою голов залїтаєт, а ни в мою, ти **проклєтнику** проклєтий, шо тобі уводно лишї лізут очї на мене? А вилїзли би ти вни таки на правду з голови», – ек фїса з корча, заспїла крїз здоровї зуби з печї на Дарадуду Дарадудїха (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 449).

ПРОКЛЄТУН лайл. Те саме, що **проклєтник**. «Ива', абес собі знав, шо сегодне й одно пістоле ни позволю розмовити їм, хоть би мнє в ноги цулували, просїчі, бо Ботика треба добре навчіти розуму, най знаєт, **проклєтун** проклєтий, шо то значїт зачєпати

Шкіндю тай Довгого (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 252).

ПРОКЛЄТЮК лайл. Те саме, що **проклєтник**. Дїд відтяв, шо не боїться пустого бука, але однако голос приглушїв у собі так, аби лишень невістка чула, і зараз таки сумнївався: – Може бо й є, чув **проклєтюк** безчесний? (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 192).

ПРОКОМІРЗАТИСИ, ПРОКОМІРЗУВАТИСИ Прокинутися. На печї **прокомірзавси** дїдо. Прокашлюючіси, устав тай тишов надвір (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42); // образн. **Прокомірзувалиси** по верхах прїтасні в тишинї хати. Оживали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

ПРОКОМІРЗУВАТИСИ див. **ПРОКОМІРЗАТИСИ**

ПРОКУРАТНА субст., зневажл. Дівчина, шо веде аморальний спосїб життїя; розпусниця. **Прокуратна** копїла має! Кїски хусткою накривас, у долонях лице мочить, гей підвалена птаха, боїться. Зведениця копїла несе! (Марко Черемшина. Зведениця, т. 1, 83).

ПРОЛИГНУТИ, ПРОЛИКНУТИ Проковтнути. І Юра мїрїть дальше громадськї вулицї. Найде де садовину, в лісі афїну або ожїну, то лиш **проликне** та й уже нема (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 70); // образн. Не шкодуї капелюха / Вітер вхопив / **Пролигнув** – / го-гов! (В. Шкурган. Не шкодуї капелюха, 10).

ПРОЛИКНУТИ див. **ПРОЛИГНУТИ**

ПРОЛЮД

◊ **на пролюд (пролюди)** – на недїлю, на свято. Петре, а десь 'те купили такі штани, чи не до церкви **на пролюд**? (М. Матїос. Солодка Даруся, 42); То подумай собі у своїй головї, шо у них може бути **на пролюди**, про недїлю чи свято, якщо вони перїший раз ступили межї такі гречнї, як ми, газди, голодранцїями?! (М. Матїос. Солодка Даруся, 110).

ПРОЛЮДНИЙ Святковий. Обувси в **пролюдну** обув. Насїпав в мїску води, верг у воду золотий талер тай мївси ним, аби був красний, ек золото (П. Шекерик-Доників.

Дідо Иванчік, 324); *Розказував дідо, що, бувало, була й така челідь, що у п'ятницю вивертаєси так файно у пролюдне фанте, ек у неділю, й светкуєт цілий день* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 51).

ПРОМЕРФЕЛИТИ Прогайнувати, загубити. *Вона / з бесмертного леготу вихопить те лиш, / котре хоч почуєси, але не збагнеш – / лиш димом дитинних кісток обів'єси. / ... І вже не проциндриш і не промерфелиш* (В. Герасим'юк. Павуки пам'яті, 45).

ПРОМИКАТИ СИ Проникати. *На йиго спів з деківської лавки відповідали йиму деки своїм співом, галасуючі аж ни своїми голосами так пудно, що то їх галаканє кріз уха си промикало людем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304).

ПРОМИКТИ СЯ Док. до **проникати си**; проникнути. *Но перед пишинов брамов співак старенький став / І вхопив свою арфу, що славов досі грав, / Та й тріснув нев до слупа камінного оклік, / Та й крикнув, аж ся голос по всіх мурах промик* (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70).

ПРОМІС Суміш глини, каміння і т. ін. *До потока Гранчіного мож було ити до діда кінцков дорогов понад річкков, але тудя рідко коли я ишов, бо була паськудна дорога. Каміне, грузи та проміси, а в посуху пороже* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9).

ПРОМІТНИЙ Помітний, видний для ока, який вирізняється з-поміж інших, на якого звертають увагу; примітний, видний. *Аби си так розтопила, ек сіль у воді, тай аби си так стопила, ек си віск топит, та аби так згоріла, ек свічка горит, що то таки дїправди походит вид него дитина», – то бізівно би була ни побожиласи, бо иззамолоду уна промітна була жінка, то й сама ни могла доконче добре знати, ек то си стало з Иванчіком, що він ни вдаєси у свого дедю Проця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

ПРОНИРАТИ перен. Швидко, непомітно пробиратися куди-небудь. *Коли цурики били поклони в церкві і гарячі мольби слали за негайне покінчення війни, пушкарі вбігали в церкву і повістували комендантові, що*

неприятель підходить з долів доліських і, мабуть, хоче пляями закрастися до села та хитрощами його здобути, бо пронир у лісах, а дорогу минає (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125); *Та одна красуня дуже вритна і як покмітить своїми великими очима, що газдиня ширинку вишиває, то зараз пронирає в ліщині і дубиною та крушинами крадьки перехоплюється на Йванову царинку, на молоду та зелену конюшинку* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т.1, 278).

ПРОПАДНЯ

◇ **а пропадня би кі!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, згинути. *У деяких селах на Гуцульщині замість заклести: <...> “А пропадня би кі!”*, батькували чарівним словечком: “Будував-бисси!” (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 27).

ПРОПАЛЕ

◇ **пішло все на пропале** – все пропало. – <...> *Задармо лиш воліє мордував, поки їден не відкинув ратиці... а другого з тої розпуки – против до шляка ясного! – аби бовкуном не їхати. Мой! та й пішло все на пропале* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 12).

ПРОПАСНИК ефв., міф. Нечиста сила, чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: *дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушник. Перо Золотоного Птаха, 217).

ПРОПАСНИЦА

◇ **чьорна пропасница би** (когось) **стерла** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. “*Бог би їх побив, тоту Німоту і тих Лехів; чьорна пропасница би їх стерла, кєрвава смага (червінка) би їх втєла; аби їм єзики вікрутила й очі заслонила, аби сонічька єсного до суду-віку не вигіли, та абиси так ек ми скитали поки світа-сонца*”, – *закляв гуцул і вівкнув таким ревом,*

що вікна дрогнули і світло на свічках мало не згасло (І. Березовський. Худан, 13).

ПРОПАСТИ

◇ **пропасти пропадом** – уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, згинуті. У деяких селах на Гуцульщині замість заклясти: <...> **А пронав бес пропадом!** <...> батькували чарівним словечком: “Будувавбисси!” (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

ПРОПАСТЬ 1. Безодня, провалля. На найвищій стромовині, / На найвищім стала розі, / Де земля вже в **пропасть** гине, / Де ні звір пройти не може / Вона [козуля] до него очі зносить / чей житє їй подарує (Ю. Федькович. Стрілець, 71); // у порівн. Дрібні крапельки осіннього дощу граються на бабиних плечах, начеб хотіли її з-під стовпа у **пропасть** змити (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 80).

2. Біда, нещастя, неприємність, напасть. // образн. Насамперед упала на нас **пропасть**; учіпивси нас фільвартір за ґрунт. «То, – каже, – камара та й камара, мусите корнетиси звідси». Та єк зачели-сми ходити по судах, та по термітах, та штайрантах, та по натарях, та по адукатах, та й виходили-сме таке, що нікуди виходу (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91).

ПРОПЕЦЬ обряд. Гість молодого – учасник **пропою**. Всі **пропійце**, буйна мушшіннота, екби вибраковані, хлоп у хлопа, укрили Костюкову царинку на конех, єк трошиша (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 248).

ПРОПІЙ обряд. 1. Етап весільного обряду, на якому наречений викупує наречену в домі її батьків, а гості обдаровують молодят. “Абисте були ласкаві приходити сегодні на зачинанє, увечері на заводини, у суботу на весіле, а в неділю на **пропій**” (В. Гжицький. Опришки, 231)

2. збірн. Гості молодого – учасники **пропою**. Всий **пропій** був на конех, буйних, золотогривих та груднистих (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 248).

ПРОПІНАЦІЯ Шинок, корчма. У **пропінациї** приповів старому Дувидові за того

жиди, що не хотів устати (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).

ПРОРІЗ Ополонка, отвір, прорубаний у кризі. Єк піп осветив воду, то нарід так изнісси над **прорізом**, шо мало й попа у воду ни трутив (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98); Дідо конем ніс пістолет та пороху до церкви на **проріз**, аби було з чого стрілети, єк мет піп на Ардані воду светити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 96); На **прорізі**, то Иванчік з Дмитрушем из своїх пістолет у стріліню заглушив усі жебівські пістолета так, шо жебівце лиш си видивили, шо то за одні такі два мудраки си прибрали, шо їх усіх заткли того року своїми пістолями на прорізі собі за поєс (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

ПРОСАДЖУВАТИ Проколновати. [Воєвод:] (рве Довбушеву шаблю і **просаджує** нев секретаря) Се твій послідній кеп (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 411).

ПРОСИВИЙ Трохи сивий, сивуватий. Йіго розкудовчине, рідке, **просиве** волосє, шо рихтіло аж понад самі плечя з голови, скобитало мене по твари (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12); Але Дарадуда, старий, жвавий, костистий дідо, з **просивим**, чорним, розкудовчїним волосєм на голові, поганого позиру чоловік, занюрений, похмурений поганин, з широкими, єк штола, грудьми, ни відповів Иванчікови на йіго привитанне ні бе, ні ме (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 445).

ПРОСИНЕЦЬ, ПОРОСИНЕЦЬ Січень. А **просинця** добре рубати кіле до плотів, бо то кіле є дуже тверде, а на Луки добре садити чеснок-лук, бо метси файний родити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54); Сіє грудень **поросинець**, / Сіє грудень сніг (М. Влад. Поросинець, 28).

ПРОСЛІДНИЙ Якого можна бачити, доступний зорові; видний. Меси легче іти, / та й дорога **прослідна** (В. Шкурган. Рівноваги нема!, 31).

ПРОСТЕНИК Простак, простодушна, нелукава, трохи наївна людина. «Тай так тобі траба, Дми’, бо ти дурний. А ци я тобі

ни наговоривси доста вже давно, аби звернути Иванчіка з ніг, бо він бійний для нас, а ти уводно виводив з дня на день – найко йго ше, та найко, може си він нарозумит тай підет нам підладь. То **простєник**. А то адиви, ек тот си ді нарозумив! Добре пишов підладь, у лиці би ти був. Наробив нам аді такого устиду, шо вже ни годни смих си вид него умити ніколи. Показавси, шо за **простєник**, так, шо тепер пусто собі нічо й ни гадай, шо так борзо, будь-ек, ми си з ним укутаємо (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 261).

ПРОСТЄНИЧОК Пестл. до **простєник**. Тай бірше-менче Иванчік здогадувавси, шо й за збитки вни можут Ботикови вигоїти, бо знав, шо вни би йиму ни зробили такі збитки, шо їм би ни слило, бо Шкиндин гонір би був на будь-шо зробити ни позволив, бо хоть вигледав він по убраню на **простєничка**, то по натурі був він страшно подуфалий чоловік (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 248); // ірон. «Ой так, Дми', то своя котюга нам си так постелила, тот **простєничок**. Добре то старики казували, шо ніколи ни бійси бистої води, лиш тихої, тай казали, шо ни сокотиси отвертого чоловіка, лиш потайного» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262).

ПРОСТИБІДНИК Жебрак, прошак. Ой, є тут багато біданок и **простибідників**. Ходєт помежи люде з порожними бесагами голодні та дранкаві. У них ні паски, ні мнєса, ні хати, ні ґрунту. По газдах усьо си годуєт. Тим то уже одна та друга газдиня даст по маленькій пасочьці тай кавальчикові мнєса, аби и уни узли, шо це Великдень. Най потішитси сараки (О. Манчук. Великдень, 73).

ПРОТЕС, ПРОТІС Поздовж розпиляний стовбур дерева, колоди, що використується у будівництві. Велика, моцна хата на дві світлиці, з таких **протєсів** роблена, шо й півтисячі літ муть стояти. Мудро побивана, ще мудріше огороджувана (Г. Хоткевич. Камінна душа, 305); Напопитьма напхав в розвішканені гузарики сухої векелії, замотав ошкальок на середині курмиком, тай, держічі курмик за оба кінці руками, покручував ним ошкальок громовиці, опертий

одним кінцем до **протєса** в стіні, а другим до берфели вид веркльога (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 188); Білі ручки не лама-ла / Ані голосила, / Лиш у стіну до **протєсу** / Головоньку била (Ю. Федькович. Новобранчик, 103); Робота горіла... Бо ж її двигав люд, що виріс у диких пралісах – це можна сказати і про січовиків, адже на берегах Дніпра, Орелі і Самари такі товці-дїброви, яких пошукати треба; люд, що знав, котре дерево придатне до будови, до слупів, **протєсів**, дощок, лат і драниць; руки якого не відвикали і ніколи не відвикнуть од головного предківського зняряддя верховиця – сокири (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 235); Дві великі хаті, з різаного **протєсія** почерез широкі хорони, німо дивилиси на мене своїми скловими очіма з нивеличьких викон по на штири шибі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12); // у порівн. Плазувало село голосами по скалах та бердах, як би тєсало сталєвими сокирами дзвінкі **протєси** яворові (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 130).

ПРОТИВ прийм. Проти. Тому тото мій брат, бувало, – він був старшим парубком у селі, – скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легінів до себе та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підєш з тими **против** довгопільців, а ти, Андрію, знов з тими підєш мені встріть дехтинецьким, і так далі, – так вам уже розпаєє красно, шо другий з письма так не удав би, поки світа (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ПРОТИВНИЙ Протилежний. Иван і Лагадин надходя з **противних** сторін (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 406).

ПРОТИНАТИ Дорікати. – Тепер поплачете, а потім лишите старого голого, ек палец, так, ек мене мої лишили. Я таки так кажу, шо старі най би разом умирали, най би друге не лишелоси на поруганіє. Але шо з того, коли пан біг своє знає. А ви у такім чесі не **протинаяте** дьидеві, шо синцями годував неню, бо тото не файно. За це вас ніхто не пофалит, ой ні, хоть-сте сироти, хоть-сте бідні-студені. Ци ж не так, брачіку Іла'? (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 66).

ПРОТИР, ПРОТІР Вушко голки. *Єк упир, черлений, влетів Дарадуда з ватреника в хату д'Иванчікови, тай палаючі пудновинавистев до Иванчіка, сердито затикав проти́р з ігли в накрівку вид Иванчікової судини на примівку, шо перед хвилев над невпримов'єв у хаті тай у ватренику. А проти́р лиш нараз переломвси йиму в пушках (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 463), Довго побаривси у ватренику, а єк вернувси в хату, то верг у ту примівку проти́р з ігли тай подав її в руки тому слабому чоловікови <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 451).*

ПРОТИЧКА, ПРОТИЧЬКА Дротик для пробивання, чищення цибуха люльки. *На місячнім світлі, як на долоні, ясно й різко видніються заводини, улискуються раді і всміхнуті дівочі й діточі лица, очі, зуби; пацьорки, коралі з білими сороківцями, жовтими церковними медаліками на дівочій і жіночій шії, мосьондзові гудзики й бляшки, огнива й проти́чки, що теліпаються коло ремінів багатших танцюючих парубків <...> (М. Павлик. Вихора, 195); Бадіка Танасій, що йшов позаду, пристанув на хвилину, виймив із уст люльку, поковтав нею по цибусі, вищідив «дзєму» з вушка, поправив проти́чкою перегорілий жуужіль маркотки та й доложив губки, щоби ліпше курилося (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 97); Худан запалив кінець козубця зі смолою, став над обнаженим Андрієм, щоб горіючу смолу скапувати йому на голе тіло. “А ти, Іва, шпигай го проти́чков в пидошви!” крикнув Худан (І. Березовський. Худан, 9); Микола плюнув з досади і затихкав живо люльку. А вона погасла за той час і мусів проти́чкою пошпортати та прикинути грані (М. Козоріс. Черногора говорить, 122); Максим зосереджено орудував проти́чкою в отворі окутого міддю цибуха (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 169); Він зачєв шош коло окомінка проти́чков шуроборити, а пістоле у тот раз єк изпалило йиму у руках попри самий ніс уверх, то мало шо й очі ни випарило та твар ни скалічило йиму (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 97).*

ПРОТИЧЬКА див. **ПРОТИЧКА**

ПРОТІР див. **ПРОТИР**

ПРОТІС див. **ПРОТЕС**

ПРОТО част. Аджє, таж; все-таки. *Тота колісниця не дуже й важка, а до Манделининої хати таки недалічко. – Ей, не дуже вона важка, та й не дуже легка, видівєс, шо то саме залізо: шпигці залізні, держик залізний, лиш на колесах зверху шош таке, єк пампух. Прото мудрація! (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44); – Отут, мой, на плацу, як на войні – я прото якийсь вояк, мой! (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 42); Єк тобі зачьнет говорити та пришюпетиси, та з усіх боків забігати, бо то у него єзик єк питіль ходит; прото школи має – то нисчюєиси, єк у біду упала (О. Манчук. Храм, 61); Ріс я пестуню у хаті, прото найменчя дитина у старині (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8); Абих тепер конав, то дохтора уже ни закличю. То прото пустє! (О. Манчук. Дохторе, 70).*

ПРОТОКОЛ

◇ **протоколи тягнути** – брати свідчення. *Хотіли і з неї, сердешної, протоколи тягнути, та годі вже було: від тої годинюньки, як головництво сталося, вона – без ума (Ю. Федькович. Хто винен?, 278).*

ПРОФАТИН військ. Денщик. Він знов у сміх; а відтак кричить на свого профатина: – Міхал! А дай-но там, серце, мому гуцулові шо поснідати... Ну, а тепер співай або гроші вертай! (Ю. Федькович. Штефан Славич, 283); Знов мельдувати тя впрост до него додому не можна, не буде й говорити... А я, брате, перевідаю від профатина, коли там у них тісно май, знаєш, – коли жінка та доньки багато грошей прогуляють на сукні, – та й дам тобі знати, коли найліпше (М. Павлик. Вихора, 207).

ПРОФЕЦИРКА Учителка. Спер я губков дитині кров, відишкав у терміттю палец та й несу його до профецирки, най дивитси (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 59).

ПРОФІТ Користь, зиск, вигода. *Котрим було при чім і з-за чого, тим видкося, що і з дороги, прийшло немало; а коли підреперувалися так, то вже не їздили самі, сиділи вдома, докорчовували та доправляли собі,*

ще більше землі та кохалися в господарстві, худобі й садовині, а добро своє здавали або зичили бідним за який там пай з **профіту** (М. Павлик. Вихора, 263).

ПРОФУЗ Тюремний наглядач. *Отворились тишині двері, / А поганий профуз / Пхнув решитанта всередину* (Ю. Федькович. Дезертир, 192).

ПРОХІД Прогулянка. *То чекайте здорові, а я йду от зі своєв дітвов на прохід троха...* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 459).

ПРОХОДАН *зневажл.* Хитра, пролазлива, спритна у своїх вчинках людина; пройдисвіт. *Вна підпросила хєтро єкогос проходана, аби під'юдив Иванчіка взєти її до себе д'хаті примовити вид стріли, то вна йго вилічіт цілком* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 465); // лайл. *А відтак вибіг надвір, тай намахуючі за Иванчіком кулаком, грозивси на всій рот, викрикуючі: «Аж тепер нажену я тобі, пустий проходане, так кози на міст, шо ти то добре попамнєтаєш* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 463).

ПРОЦЕСУВАТИСИ юр. Вести судовий процес. *Ніхто си над нев [землев] ни бив, ни рїзав тай ни процесувавси, бо вся земля, то була Божя тай людска, а ни так, єк то є тепер, шо кождий би хотів усу земню лиш для себе самого загарбати тай на ній си ширити, а другим, хоть би то був йиму й рідний брат, то ни питаєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 388).

ПРОЧЮТИТИ Зробити, стати таким, що хтось відчуває що-небудь. *Баба мастит, а жінка у тавт. Аді, знаєте, прочютило 'ї тото машишїне* (О. Манчук. Дохторе, 70).

ПРОШАК, ПРОШЕК, ПРОШЬИК Жебрак. *Пху, кат би вже далі брав таких прошеків, шо си б'ют* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 82); // у порівн. *Тай аж ни зараз остро воркнув до Иванчіка: «Чо стритиши, єк прошак у кочергах? Сїдай! Ни заважєї ми. Генде під лавицев є стільчік»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 445); // у порівн. *Він уже полюбив цього благого, кароокого, обшарпаного, як прошак, чорновуса, якому з цвіткастого заросту голови химери вився*

на чоло непокірний оселедець, цього потомственного степовика, що зненацька захотів похайдучити в горах, відбився од своїх, як молодий занозуватий журавель від ключа (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 96); // у порівн. – *А, ти, Йва, чога стоїш як прошьик, га?.. питаєт Микола. – А ходи, май, сюди!* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 305); // образн. *А Піп-Іван сіпав нишком Чорногору за широкий мережаний рукав і говорив: – Нене, ба ци вере видиши, нене? Пішов Миколайко прошьиком, ой пішов сарака* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 316).

ПРОШАЧКА, ПРОШЄЧКА Жін. до прошак; жебрачка. *Ото кат не видів отих прошечок поганих, фурнуло би тобов об муровану стїну!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 138); // у порівн. *Дранчучку заслоняли стїнїлі спина гостей, засновував тютюновий дим файок, світла товстої воскової свїчі, що скапувалась на коминї, було замало для того, щоб прояснити всі кути, проте Довбуш бачив Дранчучку виразно, чїтко, гейби вона нахилилась до нього через стїл, а не стирчала в куті біля припїчка, як приблудла прошачка, нікому не потрібна в життї, бо віддавала нинї наймолодшу доньку* (Р. Федорів. Жбан вина, 266).

ПРОШЕВКА, ПРОШИВКА Вузкий комір сорочки. *Буйне довге волосся, зачесане по-панськи, взад, телїпалося пониже прошевки* (М. Павлик. Вихора, 239); *Лиш не жєслуйте Василька, лиш по плєчах луп, луп, аби темив цєсу грушкы, бо Глашка добра була, Гнатови хлїбця давала. Мой, хло', гупайте, таже-сте дужї, таже-сте йкас парубїя! Дужше, ше дужше, отак, отак, по-циганци, ей-га! Гї-гї-гї! Василина піде за Федя, Гафїя піде за Леся, Калина за Михяля, Одокія за Гната. Ото буде колачі хрупати, ото буде менї прошивки вишивати. Гї-гї-гї!* (Марко Черемшина. «Грушка», т. 1, 66); *Сорочка нова, з вишитов прошивков та пазухов, полами циркована білими нитками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329); *Та уже тим маслом, знаєте, вішуруєт собі голову на усї штири боки, шо аж за прошивку капаєт* (О. Манчук. Храм, 58).

ПРОШЕК див. ПРОШАК

ПРОШЕНЬ Те саме, що **прошак**; же-
брак. – С... *Сі хлопці тупер багачі. – Може,
бисте позичили єкого сороківця? – А чімунь
ви у такім охабленім, ек ви комору ізнайшли?
– То вони так умисне, аби ніхто не знав, екі
вони богачі. – Се їк у нас Василь Тирик. Багач
теменій, а в такім ходит – сказав би про-
шень єкий* (Г. Хоткевич. Довбуш, 141).

ПРОШЄЧКА див. **ПРОШАЧКА**

ПРОШИВКА див. **ПРОШЕВКА**

ПРОШНЯ див. **ПРИШНЯ**

ПРОШУМАТИ Протверезіти. – *Вуїно
Пістрючко, вуїна Маріка віпила з нами три
порційки наливки і хоче пропочити. Траба
ї лишити, най трохи прошумає у спокої
(В. Шкурган. Син, 53).*

**ПРОШУМАТИ(СИ), ПРОШУМУВА-
ТИСИ** Прокинутися зі сну. *Тай ціле жите
чоловіка, то сон. Бо чоловік так, ек би ни
жив на світі, а лиш спав тай снів, а про-
шумавси, а то нічо нима, лиш смерть сто-
їт перед очіма* (П. Шекерик-Доників. Дідо
Иванчік, 270); *Коли си прошумаєси, / брач-
чіку? / ... Маржина риче, кінь самий вар'ює
(В. Шкурган. Коли си прошумаєш, браччі-
ку?, 13); Баба з вуїком у вуїна спали так
твердо, ек би загоріли на загореницу. Я зши-
лофостивси, шо тут дієти? Штухнув вуї-
ну стусом у ребро. Уна ни прошумуваласи
(П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42);
// образн. Притаєна цілу зиму земня у вобій-
мах вісного сонця прошумуваласи из мерт-
вого сну* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иван-
чік, 112).

ПРОШУМУВАТИСИ див. **ПРОШУ-
МАТИСИ**

ПРОШШІ, ПРОЩА 1. обряд. Елемент
весільного обряду, на якому під час благо-
словення на одруження староста просить
батьків і родину простити молодого. *Книзь
уклек до прошиші на вовнений ліжник, склав
руки на стів тай склонив голов на хліб опе-
ред деревця* (П. Шекерик-Доників. Дідо
Иванчік, 221).

2. обряд. Елемент поховального обряду,
на якому священник виголошує прощальне
слово біля домовини і від імені покійника
просить простити йому його гріхи (в цьому

випадку священник відмовився від похован-
ня покійника, бо він був **мольфаром**, тому
до учасників похорону про прощення гріхів
звертається дружина покійника). *Всий нарід
разом з Олексііхов уклек наокола гробу до
прошиші. Олексііха запросила в усіх людий
до трох раз прошиші, аби були ласкаві йиму
все простити, ек він шош комус ни догодив
ци єкус кривду зробив* (П. Шекерик-Доників.
Дідо Иванчік, 426).

3. Прощення. *Єк хтос хочєт, аби я йиму
зробив на когос насланне, то мусит мене
простити, бо тов прошьов, то він то все
перебераєт на своє сумліне й тогди тото
мене ні свербит, ні болит, бо то вже до
него, а ни до мене тогди липнет* (П. Шеке-
рик-Доників. Дідо Иванчік, 367).

◇ **прощі посилати** – прощати. // образн.
*Лиш сонце з лісів через багнети регулю-
валося й на сивині бадіків білими крильцями
мерехтіло, щоб село їм гріхи простило. Але
село в тривозі, лиш навкрадці бадікам прощі
посилає* (Марко Черемшина. Поменник, т.1,
144).

ПРОШЬИК див. **ПРОШАК**

ПРОЩА див. **ПРОШШІ**

ПРОЩАТИ Дякувати. *Як угамувались,
Бойчук сказав Марії, щоб ішла в Ясенів до
Срібнарчукової Палагни, а він даєть зна-
ти, коли має прийти прощати його чорних
хлопців* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 229).

ПРРСТ виг., наст. Уживається як за-
кликання вівці не відлучатись від отари.
*Ожила отара, повскакували пси, вівчарі
займають кожний своє місце. Двоє йдуть
впереді ботея, один іззаду, підганяючи од-
сталих покликком: “Гісь... Гісь...” А як напе-
ред яка вівця вихопитьсь, то на неї кричить:
“Пррст... Пррст...” – і звичайно вона слуха-
ється* (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

ПРУБЕН, ПРУБНИЙ Впевнений, пере-
конаний. *Иванчик ни давси перемагулити,
бо був прубен сам по собі, шо масток нічо
ни значіт против доброго життя мижчи він-
ченими, тай тимунь нарешті ни побоевси
отверто відповісти Юріштанови в очі, шо
ни даст свою дівчену за його сина, бо ді-
вчена ни хочєт за него йти, а він їх десіть*

ни маєт, аби силував йти за того, за кого їй нулюбо (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 153); *Никольцьо прубен того не раз: він випускав із кліток не одну пташку, як тільки міг* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 62); *Я, екби старий чьоловік, шо на усім прубний був й усему розумієт річь, поклонивси три рази низко праведному Сонечькови аж до самої земні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 45).

ПРУБНИЙ див. ПРУБЕН

ПРУЖКА Смужка. *На столі, застеленому білою скатертю у кольорові пружки, пишався великий, святочний калач* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 127).

ПРУНЬ Тернослив. *Пробравившися крізь афини і пруні, / Нарешті зупиняюсь я на груні <...>* (В. Зубар. Я знову загостив до Чорногора, 43).

ПРУТ Міра довжини (3,5 метра). *Иди хоч на двадцять “прутів” – все одно буде тебе видно* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 180); *Іще вчора він хоч про людське око був господарем, властителем хати і ґрунту отам унизу над Черемошем – маленької хати і трьох прутів ґрунту, – а все-таки мав щось, мав де притулити голову* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 424).

ПРШЄПЕНЬКИ тільки у мн., жарт. Жартівливе звертання до вівчарів. *Оце й зараз. Щойно наблизився, а вже кричить: – Ой га, пршєпеньки! Ци дужі? Пастухи хором відповідають одразу весело, бо це починається кількаденна полоса жартів* (Г. Хоткевич. Довбуш, 161).

ПРШО виг., наст. Уживається як закликання вівці до отари. *І кричить: – Єй, вівчєрі! Кіной з дороги! Не видиши, хто їхає? – Ци чюєши? Курєви не здіймай! Це чисто толстовське: “Пехота! Не пыли!..” – Ци, пршека, фист би ті вгнів. – Ігіне!.. Ігіне!.. – це кричить на таку, що відбилася. Не потребує й пса, бо сам поскаче й заверне... – Пршо!.. Пршо!..* (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ПРЯТАННЯ Прибирання. *Молодші беруться до прятання: той полоще дійниці, той поніс псам їсти, той свиням* (Г. Хоткевич. Довбуш, 142).

ПРЯТАТИ обряд. Хоронити. – *А коли, – кажу, – Онуфрія прятали? – Передучора тиждень минув, – кажуть неня. – А що казав, як умирав?* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 310).

ПСЄКУВАНЄ Лаяння, сварка. *Пастух має чисто си обходити весь чєс (тобто не знати жєницин), бо би від того шкода би була в худобі. Та й щоби не вкрав – не то шо, а таке, шо синє за ніхтем, то й такого аби не вкрав. Бо йк хто краде – худоба зара си розриває, губитси по лісах та й готовє нешіське, ає... Та й меже собов аби вміли в мирності жєтити, аби не було у стаї псєкуванє та гризи усекої. Такі у мене пастухи* (Г. Хоткевич. Довбуш, 165).

ПСЄНКА Сіно, зібране на багні. – *То такими-сми ті отавами візимував, то так-сми ті, Чічко, вікохав? То аби-с знала, екому-с газді п’єтнацік рік гарувала, аби-с тємила. Не кривдуйси на мні, моя Чічко, не кривдуй, шо ти упаласи в пусті руки, у лецтий рід! <...> – За тото, шо-с ми домівку вігодувала, то я ті псєнков на тот світ вірїжєю, то так ти у торбеїв заробиласи!* (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 110).

ПСЄЧИЙ

◇ **псєча робота** – важка робота. – *Після ’осьмого класу: “Йвасю, у Харків не їдь – далеко, давай у Чернівці – тут близєнько! На машиніста не йди, бо то псєча робота, вічно на дідчій мамі!” Після десєтого... Та єкого дідька сидіти в цєму сєлі? Вас сокотити?...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 206).

ПСЄЧИТИ Сварити. *“Вібачєйте старій бабі, лєгіники чєсні, я вас не псєчю! То таки мий старий газда текий дурний, ск баран мотєличний, а не ви, сараки!”* (І. Березовський. Худан, 81).

ПСЮХА лайл. Уживається як лайка. *Панотцєва їмость свому газді наказує: – Ти, Ясю, не крути і не відкликаєся на Вальорка, бо я вас добре знаю, ви оба однакі, оба псїюхи!* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 196).

ПСТРІТИСЯ Бути розумним. – *Йой, не пстрїтьєся так, заднім розумом кожєна мудра* (М. Дзюба. Укриті небом, 212).

ПСТРУГ, СТРУГ Форель. *Нам нічим дихати у ваших долах. Озми пструга і кинь його у помийницю. За мінуту вже буде пузцем ід'горі. Так і гуцул. Отруя для нас – повітря ваших долин. Ми від віків дихаємо отсим-о* (Г. Хоткевич. Довбуш, 409); *Пструги щезають та щезають* (М. Яновський. Золотий перстень, 43); *Іван Франко умів навіть руками ловити пстругів* (форель), і коли приїхав, то найперше поліз у воду (С. Пушник. Карпатське літо, 262); *Юра блукав своїм сумним поглядом по бистрих водах ріки, залітав думкою на кожну кручу, на кожний гоц, що його перепелив на своєму віку, під кожну скалу залітав думкою, де то: перейдеш або лишишся навіки в крутіжжі годуватимеш своїм білим тілом пструги та головатиці* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191); *У печі вже умлівала фарширована риба (сьогодні урвав собі від панської данини кілька пстругів), курячий бульйон з білою локшею* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 160); – *Я таки багатий, бо оці гори високі – мої, і зорі ясні наді мною – мої, і пструги у водах – мої, і шум смерековий – мій...* (Р. Федорів. Жбан вина, 45); *Нема пстругів у нашій Черемоші. Вибили кльоци, а що було решта, то вилапали гуцули* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 462); *Над плесом Путилівки, зблискуючи, мов ятагани, шугали, ловлячи мух, меткі пструги* (Р. Андріяшик. Сторонець, 158); *Коли сплавлили дараби, вудити рибу марно, вона забивалася під каміння, і ніякими приманками не витягнеш її. Та й в інші дні улов був невеликий: траплялося кілька бичків, часом головатиця, схожа на щуку. Ще ні разу не вдалося спіймати пструга, якого тут називають “царською рибою”* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 98); *Ян Календовський страшенно образився на Васильковського і, посилаючи до Буришина каштеляну Павлу Беное дванадцять баранів і велику партію пстругів і при тім у листі докладно розповідаючи про смерть страшного опришківського ватажка, з обуренням доказував, що той пан Васильковський самозванець і Дзвінчука ніколи й не знав до того* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 256); *Була соняшина неділя. Інж. Ж. вибирався з вудкою на пструги. Я пішов до товари-*

ства. Коли ми повертались вполудне, люди нам казали, що від Скупови на Скорушиний перейшла советська стежа (Р. Яримович. Джуфко, 57); <...> *Франциск ходив після промальованих ночей пити ранішню каву з яєчним лікером <...>, яка іноді закінчувалася пізньою вечерєю з грибової зупи, печеної кукурудзи з пастою із пстругів, бобом у терновому сосі, замороженим філе мідянки з тертими тогодзми і калганівки, двох – трьох кварт калганівки* (Т. Прохасько. Непрості, 116); *Пстругів виховують не в стромовині, / А в чистій, охолодженій воді, / Що живиться джерелами зі скелі... / (Пстругами називають тут форелі)* (М. Рильський. Карпатські октави, 226); *Де-не-де вистрибували над воду бистрі пструги, перескакували смерекові запори, які стримували їх у плавбі* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 96); *Файно дякую, що ви всі прийшли на толоку і помогли в будові. Ловіть пстругів – у мене їх доста. Пийте, кілька хто хоче, і заїдайте* (М. Яновський. Гірське серце, 118); *бачиш вмирає пструг у криниці / знаєш від чого? / від самоти?! / ні! Він вмирає бо високо птиці* (Т. Девдюк. Іванові Андрусяку, 45); *А кожному кортіло виловити якогось піра чи рожевого пструга, поки не почали цвісти черешні, бо саме тоді риба починає нереститись і не жди, що якась клюне* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 186); *Про то він розказував так: «Раз восени пішло їх кілька мушиїн на пструги. Оден світив лушницев, другий бив остами пструги на терлі, третій носив на плечох у тайстрі наловлені пструги, а медвідь потихоньку прикравси, виторг тайстру из пстругами тай пропав у потемку ночі»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 158); // у порівн. *Закинув крисаню на вухо, перехилився на один бік на коні, немов навмисне хотів би скрутити голову на дні глибокого потоку, що сильним шумом піниться внизу й перескакує мов пструг з каменя на камінь* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 21); // у порівн. *Як пструг у саку, кидався на всі боки – а все дарма* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 286); // у порівн. *Події, що закручувалися у нього на обійсті, доходили до крайньої межі, тож треба було весь час дивитися обома, треба все обмірковувати, все зважити,*

щоб, бува, не вскочити в халепу, як **пструг** у вершу (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 160); // у порівн. *Заграла гуцулія... Заграла гомінкими шумами, каламутними струмками, білою піною, грюкотом каміння, що не видержувало дикого розмаху весняної води й котилося вниз наздогін регітливим філям. А вони бігли так прудко, як найбистріший верхівець, і стрибали так високо, як **пструги*** (М. Козоріс. Черногора говорить, 158); // у порівн. *Вже не сиплять чари навкруг, / але вранці-рано / розітну я води, як **пструг**, – / аж до ніг твоїх, Анно* (В. Герасим'юк. Анно, я з тобою співав... 89); // у порівн. *Туда йти куражило мене лиш ковбіре у бистрій річці, бо нираз виплюскувався я в нім, ек **струг*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9); // у порівн. *Під голосний регіт усіх опришків сиділа потім кілька хвиль остовпівши, роззявивши рота і випуливши очі, без дихання. – Ади-ади-ади! Ік **струг!** – Тепер йй дудлю ссукай та під самий ніс – не ме видіти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 177); // образн. *Небо зір'я чистого / Повні жмені струмкам насипало. / **Пструги** його перелузують / І срібляться лускою* (М. Влад. Росинка на листках, 97); // образн. *Він, здається, таки знав, про що цієї ночі шепталися **пструги** у Волійці або змовлялися клені під снятинським мостом у крутіжах Прута* (В. Шкурган. Син, 44).

ПСТРУЖОК Зменш.-пестл. до **пструг**. *Намагалася впіймати бодай одного **пстружка**, але спритарі не давалися їй до рук, шпарко виприскали з-поміж пальців, звивалися, жирували у прозоро-рожевій стихії, веселково зблискуючи золотовою лускою і червоними пірцями плавників* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 357).

ПСУМАМУ

◇ **за псумаму** – надаремно, просто так. *Чікай-чікай махати руками, слухай далі: шороку я 'го прокошую, сушу сам сіно **за псумаму*** (В. Шкурган. Солодкі яблука, 86).

ПСЮРКА бот. Трава; біловус (*Nardus stricta*). – *Багато тут ось цієї **псюрки**? – спитав заклопотано, лише на мить пильно й зацікавлено глянувши на старого* (Я. Стецюк. Крутий плай, 57); *Проти сонця жов-*

*тіла суха трава – **псюрка**, ліниво пощипувана вівцями і ягнятами* (М. Матіос. Нація, 72); *Тато завжди носив їм найкраще сіно: таке, що влітку не мокло, на яке не попадало жодної краплі дощу, ароматне, й не **псюрка**, не багна (різного ж виду бувають трави, стебла. Залежало від поля, де росли)* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 108).

ПСЯВКА бот. Те саме, що **псюрка**. – *Але слухайте, Сегінь, – говорили заможні, – що ото минулого літа за притичина була? Адже три корови, а чимало овець загинуло? – **Псявка**, – відповів Сегінь, – була така, мовби хтось отрутою покropив* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 138).

ПСЯРСТВО

◇ **піти межі псярство** – пропасти марно, безрезультатно. *А най на невістку сяде муха та най вона збицкаєси, та й **пішов** Орфенюків талан **межі псярство**, бо він у тестаменті її весь свій масток записав* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 197).

ПСЯЧИЙ

◇ **псяча кістка** – лайл. лайлива назва невістки. *Якось то вже буде з пара років, несучи молоко до невістки, тої **псячої кістки**, най шляк її трафить, як вона дитину понехлюйськи обходила, не мала би приплоду більше ніколи* (М. Матіос. Солодка Даруся, 33).

ПТРУА виг., паст. Уживається як закликання вівці повернутись до отари. *Птруа... птруа... Горляний поклик все навертає крайніх [овець] в отару, тримає повідь у берегах* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 194).

ПУБЛІКА, ПОБЛІКА 1. Ганьба, сором. *Ану, дивітси, – каже, – до Василенькової колешні зайшли газда з газдинев тай хотет споганити. Ни дайте, сараки, аби така **публіка** си коло вас дієла* (О. Манчук. Право, 65); *Ни хотів допустити до биршеї **побліки*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

◇ **на публіку (людську)** – на ганьбу. – *Ти, старий псе! Ти, упирю! Ти, кровопійце! Я через тебе вік свій стратила, а ти тепер гониши мене від свого порога? Ні, не дождеш!*

Не вступлюся! Чи тобі не сором жити з якоюсь палубою **на публіку людську**, а шлюбну жінку знати від хати? Я тебе до суду завдам! Я тебе в криміналі згною! (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 500); “А мені казав оден шандар, шьо ек бих їх справила в то місце, де Худан си обертає, то би ми дав червинца та ше й файного легіне нагилів. Бо, каже, Худан панів рабує, то ек го ймемо, то го повисимо **на публіку**, аби си всі люди кайли.” – сказала Калина і притулилась головою до грудей Худана. Худанові від тої бесіди холодні краплі поту спливали долі лицем (І. Березовський. Худан, 35).

◇ **робити** (з когось) **публіку** – ганьбити; ганьбитися. – **Робити** із себе **публіку** на саме весілля, – розходилася стара Шваючка, прив'язуючи кужіль до билець постелі. – Пропала з хати, як катран із плота! (М. Дзюба. Укриті небом, 18).

◇ **публіку підсунути** – нишком або ненароком завдати кому-небудь прикрошів, робити неприємність, підлість. – Бо в заліжці, майте на увазі, водно йкус **публіку підсунут**... Кімюю екогос Василя Роциб'юка (я ші гет хлопчішиім був)... Такий, мой, моцата був, парубок – ек дуб. Видій у горах другого такого поставного и моцного не найшов би. А хлопці – гай, тий заложилиси з ним пидоймити ковбок. То була теньга смерека, що лежєла отако на двох поперечинах. Василь взєвси і ни видів, шо бахур пид самий конец пидсунув ковбчк... Тий пидоймив. Тай надирвав-си! Помучивси екийс нешісливий чєс, а тогди хто коли репирував? Нихто. Так и умер низашишо (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

◇ **упасти у публіку (публіку)** – 1) зганьбитися. «Дівиси, сарака, абєс ни **упала** у йкус **побліку** через зузи, бо уни тобі будут ше й сєго року у голові шуміти. Тай нима диву, бо ти ше занадто молодєнка молодінка. Саме кров буйна» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122);

2) потрапити в халепу. Ни устигнеш, чьоловіче, оком кліпнути, а уже вин тебе обмотав так модно, шо лиш дивиси, ек **упавєс** у екус **публіку** або нишиєстє велике (О. Манчук. Фіглі, 22).

2. **зневажл.** Негідна, нікчемна людина, що викликає зневагу, презирство; погань. **Най господь криє** – то погань, **публіка!** – шушукають до себе менші панночки і, ніби засоромившись, відвертають голови набік, одна від другої (М. Павлик. Пропаший чоловік, 68); **Таже ви тємити, газди: ек покійничька лежала, то прийшла до мене якас ленка, шо селом ходила.** “Тобі жінка подужіє, – каже, – але звари і курки. <...>”. Але послухав-сми **публіки**, та й крадьки, аби мир не знав, зварив-сми в оцім варіннику курку, а жінка на другий день очі замкнула (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 108); – **Хвоста не хвоста, але диви-ко си, би щось з чєго було. Не давай-си розбаркувати від отих публік, та будєш так жити шо йй-де!** (Д. Харов'юк. Палагна, 538); – **Образа бозька, шо та публіка свіцька плете! Всох би тобі язик, ніхтолицє** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 351).

ПУБЛІЦТВО Стан за знач. **публічити**. **А Мариня плюєтьєся на таке “публіцтво”**, разом з дівчатами глузує з охопленої полум'ям шалу Орисі, а нишком лобуєтьєся нею і заздрить їй! (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 629).

ПУБЛІЧИТИ, ПОБЛІЧИТИ Знеславлювати, ганьбити. **Тогди не меш мні перед людьми публічити**, не меш мні колоти тим меконьким русначьком, шо під плотом (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135); **Поміркувавєся я трохи, шо не ялося так публічити чоловіка на дорозі, пустив я єго, та й то лиш для того, шо заговорив до мене якась по-людськи, бо вже-м хотів бити** (М. Павлик. Пропаший чоловік, 84); **Лєдвн їх обох розгєтькав та утихомирив Юріштан, аби си ни поблічили, ек прості гуцули** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 161).

ПУБЛІЧИЩЕ **зневажл.** Згруб. до **публіка 2.** // лайл. – **А нагнаєся та й узниєся, публічище остатна!** (М. Дзюба. Укриті небом, 186).

ПУГАР Скланка, кєлих. **Казав, шо чєсть його опльовано, й шукав корабєлі при поєсі, забувши, шо ще його батько, як сів на фільфарку та підпоясав корабєлю, то так уже й не припасав більше ні він, ні його ко-**

ханий син, оцей пан Барановський, що вмів тільки рахувати копи. В однім гурті йдуть в заклад... і п'ять із спеціальних **пугарів**, що в кожний влазить по півгарця. В другім, попустивши паси, дудлять прямо з коновок. А от зібралася купа дивитися на двох завязятих півнів, відомих на цілу околицю (Г. Хоткевич. Довбуш, 288); *Та й то: випив за столом лиш порцій щось за п'ять, квасу три пугарі, а з-за стола свашки затягли до кухні <...>* (М. Павлик. Вихора, 257); *Газди розв'ючували коней, легені рубали смеріччя, стягали його до тих місць, де мали заводнитись ватри, газдиньки видобували з бесаг кулешінники, миски, ложки, пугарі* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 45); *Щоднини, щоднини платить мені, бувало, й снідання, й вечерю, а часом і пугар вина заплатить, бо грошей було у його сила ще з дому, а до того приходили йому щомісяця листи, а все з великими грішми, бо було відки й слати. А він мене, бувало, все питає: – Юрійку, братчику, а не треба тобі якого крейцера?* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 285); *Богдан перехилив пугар і зопалу ковтнув кілька раз настояного на якихось пахучих корінцях чи травах спирту* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 201); *Відпочинь і поїж, бо Лейба, мабуть, недоїдками годує, – і присунув їй тарелі й пугар* (Р. Федорів. Жбан вина, 183); *“Ссничько чесна тей файна! – дайко нам пугар!”* попросив ввічливо Худан (І. Березовський. Худан, 11); *Одним замахом випив повен пугар міцного корінного вару: аж світ стрепенувся, аж око заіскрилося, аж в голові табун коней стали перелітати* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 122); *Флекев поставив на стіл баняк з лискучим банушем. Не бракувало і пугарів, плящини румунської горілки та пляшки мадярського вина. Мицканюк виправдувався скромним прийняттям, припрошував і вгощав* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Нераз бачила його в кузні, але щойно тепер приглянулася йому добре. Подобався їй легінь відразу тай погадала собі: “Такого зятя хотіла би мати!”* Параска струнка, як смерічка стояла коло стола і з лінивою цікавістю дивилася, як мати перехилила пляшку, лила напій у пугар і подавала Олексі. Він випив одним

душком (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 17); *– А пів сапогівський ік написся, браччики, на храму, то так плакав, сарака!.. – Де? – Та такої на цминтарі. – О, видев, добрий пугар був, що не посоромився перед люде йти плакати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 87); *Анна взяла пугар, випила* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 18); *Хто пугар надпив – / Той доп'є його до дна...* (Т. Мельничук. Відьми, 66); *Якби хтось сказав, що він ласий на той маціцький келішок, то також мав би гріх великий, бо Юра ніколи на чуже не летить, він може й за свої собі дозволити час від часу на добрий пугар в кооперативі* (Р. Іваничук. Юра Фірман, 94); // *образн. один тобі несе розхлюпаний пугар / від серця (галуна) відірваної браги / а інший не нажив ні слави ні відваги / лише на дні душі тонесенький загар* (І. Андрусак. Отруєння голосом, 59).

ПУГАРИК Зменш. до пугар. А тим часом дід уже виймав глиняний пугарик і чарку (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 201); *Він вихилив перший раз по раз горілки, поданої йому Андронаті з срібного малого пугарика, що переходив з родини в родину, як річ незвичайно почитувана, і задумався тепер над Маврою* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 14); *Юрій приніс з комірки угорські бронзові пугарики* (Р. Андріяшик. Сторонець, 141); *Перед опришками, крім борщу, з'явилися на дерев'яних тарелях смажена риба і тушкована баранина. На половині аскетів – лише риба та борщ. Зате череп'яні пугарики не обминули нікого* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 366); *Заходимо до хати, де за образами терпко пахнуть любисток і м'ята, й п'ємо з дерев'яних пугариків білий солодкий напій* (В. Бабляк. Вернись на Білу недею, 63).

ПУГАРЧИК, ПУГАРЧІК Те саме, що пугарик. А тоді пішла в хату і зараз же вийшла з пугарчиком бджільного меду та почала частувати молодят, а потім уже всіх гостей (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 57); *– Тривайте, я зараз пугарчика, – говорила рада Лесиха, краяла писанки, ковбасу, накладала бриндзі й присувала чарку й пляшку до Пилипа* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 181); *– Ой-га, браччики!*

– крутнувся в сідлі Баюрак. – Давно в корчмі не були. Мо', скочимо, по **пугарчику**, по другому перекинемо? (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 105); *Хто до чого, а за столом усі рівні. То чого б не спитати того довгоногого, що його директором кличуть, хоч би таке: – Вам – даруйте, що таке питаю – ніс нітрохи не заважає, коли ви з того **пугарчика** п'єте?* (Р. Іванчук. Юра Фірман, 95); *На radoщах випили по **пугарчику** горілки, відтак-ще по одному, а далі-вже й не рахували* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 26); *Але досить було комусь прийти, як нотар виймав сигарету з кільця, садовив відвідувача на свій фотель, <...> ставав при столику, виймав з шуфляди аркуш паперу, загострений олівець, піднімав **пугарчик**, казав “дай, Боже”, дивлячись просто в очі, витивав, відкушував дрібку перцю, <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 48); – *То всьо правда, лиш давай-те си нап'ємо вба, Оле... Ци ви д'мені, ци я д'вам. Ой, будьмо та й ще будьмо. Ано-ко тримайте **пугарчіка**, аби не впав...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 88).

ПУГАРЧІК див. ПУГАРЧИК

ПУГОВИЦЯ Гудзик. // у порівн. *Рано разом из тов бабов отвореєт хлів, а то виходет из хліва три дівчені єк **пуговиці**. Всі три однакі так, шо й рідна мати ни могла пизнати, котре її дитина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 139).

ПУГОЛОВИЦЯ перен., зневажл. Про підлу, погану людину; погань, нечисть. *Тоді кожда неня завертає назад своїх доньок і вицтькує їх, цюби свою роботу робили і навіть оком не повели поза вориння на пометення, на нечесть і осоругу людську, на гаддя сорокате, **пуголовиці** безчесні, чорногорське насіння, погане коріння* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 150).

ПУГУТЬКАТИ Видавати звуки “пугу”. *У лісі десь пугач **пугутькав**, а в одній з пастуших стайок хтось вигравав на флорярі, розливаючи ген по горах свою тугу* (В. Гжицький. Опришки, 23).

ПУД Страх. *Почув страх уперше. Жахнувся перед наслідками своєї брехні. Петро! Той храмий. Петро, – цур йому, тій перекривленій пиці, – а диви, куди він посяг! Бігме, ві-*

*риту не хочеться. То якби в оцю зимову ніч грім зарокотав, менше б було **пуду** та дива* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 363).

◇ **мати пуда** – боятися. – *Вере прийде? Не пустить він її. Такі старі чоловіки заздрісні за молодих жінок. Він, певно, **пуда має**, що поїде вона і не вернеться. Сама я хочу їхати туди – до неї. Хочу подивитися, як вона живе. Як лиш завеснуємо, зараз же поїду* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 184); *Хоч які вони великі у своїй власній уяві, але “**пуда**” таки **мають*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 210).

◇ **дати (давати, додавати, нагнати) пуду (пуд, перепуду)** – нагнати страху, налякати, перелякати; лячно ставати. *А уже дитворії суда такої, аж **пуду даєт**. Де, вере, того тільки си понапложувало. А де ж би, ек ни у війні* (О.Манчук. Храм, 58); *Михайло прийшов від Бутинюків та такий там лютий, що **пуду дає!*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 110); *А дружби під окнами, ставши в ряд, як не двинуть, як не двинуть з дванайцятьох пістолів враз – так **пуду давало, браччику!*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 124); – *Ого! Віді, і його син покійник, бо коні самі вернули з форшпанів та іржуть селом, аж **пуду дає!*** (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 179); *Гатилиси кутами занюрені, пудні діди. **Пуду** ми від них **давало**. Привижувалоси, шо протезають з кутів чьорні руки за мнов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 26); – *Окса', не **додавай** мені **пуду** плачем, а лиш гуртом беремоси* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 83); *Мені **дало пуд**, – я в ноги... Надворі ще тихіше стало, як у днину* (М. Павлик. Юрко Куликів, 27); *Це був нетямущий, але занадто зарозумілий і зухвалий молодик з-під Снятина, з якого гуцули кпили, що він **нагонить** на опришків більше **перепуду**, ніж сам Ян Браницький – коронний гетьман!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 184); // образн. *Гора йойкнула... Дорога **дала** горі **пуду**...* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 131).

◇ **набрати(ся) (ззнати) пуда (пуду)** – перелякатися. *Виділи ви, пане лікарю, якого **пуда** коні **набрали**, як вухами стригли*

(М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 105); *Не до смішків їм, набралися пуду* (О. Кундзіч. Верховинець, 248); *Та чи один того пуду зазнав?* – зітхнув Штефан (Я. Стецюк. Крутий плай, 67).

◇ **пуд ймив** (кого-небудь) – хтось налякався. – *Дедьо тебе ші й підкурював, аби пуд не ймив.* Замість дати бука дурний, бігав тут та заказував, аби, не дай Боже, сварити... (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173);

◇ **пуди-пуденні лов'ють** (кого-небудь) – комусь стає дуже страшно. *Єк собі нагадаюси, що маю це всьо лишети, то смих'бирше ни уздрю цисі полонинки, то аж ми шош тонькає в голові тай пуди-пуденні мене лов'ють* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 173).

◇ **пуди-пуденні (пудо пуденне)** – дуже багато. *Начинит тих пухірів, шо пуди пуденні, тай вулицями граєт, а то у хаті їсти голосит* (О. Манчук. Право, 64); – *А варта? А люде? А пушкарі? Чув-сми, шо ди гармату привезли до Косова нову. Там таке пудо пуденне, шо му й рахунку нема. Єк ударит – громадами нарід валит. Єй, молодеку, молодеку – дурний піп тебе хрестив* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 278).

ПУДЕЛКО Коробка малого розміру. *Акуратно промакнув вуста рушником, встав з-за столу, дістав звідкись велику дерев'яну коробку, набиту скляночками, пуделками, мішечками, дістав одне бляшане пуделко, а решту відклав убік. Тричі перехрестився, запалив свічку* (М. Римар. Білий слон, 83).

ПУДЕЛЬЦЕ Зменш. до **пуделко**; коробочка. *Вирвала три волосини. / Міцно спав на грудях, / Спав Олекса... і три срібні / Спретала в пудельце. / Що не знати нені рідній, / Знає Дзвінки серце* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 49).

ПУДЖАТИ див. **ПУДЖЕТИ**

ПУДЖАТИСЯ див. **ПУДЖЕТИ СИ**

ПУДЖЕТИ, ПУДЖІТИ, ПУДЖАТИ, ПУЖАТИ, ПУЖІТИ Лякати, страшити. – *Ає, ає... Він лиш пани та жиди пуджєє, а людем нічьо не каже* (Г. Хоткевич. Довбуш, 230); – *Тепер не пропаде, не пуджїйте газдів, куме, ми ж не з голодного краю!*

(М. Дзюба. Укриті небом, 177); – *А ти шо мені легіні пуджїиш, драбе ти їден? Ти мені меш легіні пуджєсти?* – і крутив убік (Г. Хоткевич. Камінна душа, 184); – *Та не пуджжайте мене, Іване.* – *А чого б я мав тебе пуджжати?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 225); – *Але це ся я тебе не бою, дурний антипку! Само таке, що в жмені бих задушила, а берєся пуджжати мене, ха-ха-ха!* (М. Павлик. Вихора, 180); *Він то собі на жарт, се у нього був звичайний жест, яким він пуджжав жидів, живучи в тій певності, що у кожного жиди на сумлінні стільки гріхів та злочинів, що сам він уважає себе гідним шибениці і що, значить, торкни йому насліпо пальцем у сумління, дай йому одним жестом пізнати, що знаєш про нього щось негарне, а напевно збудши у його сумлінні переполох та тривогу* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 464); *А як уже вмру, то онуків не пужжайте дуже* (М. Матіос. Нація, 234); – *Що ти мене пужжаєш?* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 207); *Ти-и-и, штранєнику охаблений. А ти чьо мене пужжієш? Пужжі-і-іла би ти біда голов страшна та велика, єк ти мене пудно перепудив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); *“Аєкже!” – перебив музикант Іван. Єк би Юрко був мудрий, то би нас не вітєгав з болота тей би нас не привіз суда на харчюнок. Найби сми були й тепер ше сушили онучі на вербах тей пужжілі ворони!”* (І. Березовський. Худан, 81); *І будеш дивуватися, / чому / не годен / відвикнути, / що ніхто / не йде назирці і / не збирається пужжіти* (В. Шкурган. Як у роботі надірвеш ще одну жилу..., 18).

ПУДЖЕТИ СИ, ПУДЖІТИСИ, ПУДЖАТИСЯ, ПУЖІТИ(СИ), ПУДИТИСЯ Відчувати страх перед ким-, чим-небудь; боятися когось, чогось. – *Хе, сараки. Давно-сми не трембітав. Но-ко лиш піду за трембітою. А ви надслухайте, ци файно вдам.* – *А я піду стрілю. Най си звір пуджєє* (Г. Хоткевич. Довбуш, 142); *За кілька днів почили з'їжджитиси фірмани. Їдут аж від Снетина, а навіть від Городенки. Коні у них великі, та реду на конях нема доброго. Шлії у них полотнені, до тримання дишля лиш нашиль-*

ники, а сани то у них такі, що лиш солому возити. Коні **пуджіютьси**, глеба сушник хруснит під копитами. Самі сторонські люди у довгих до колін кожухах, в чоботях та лисечих клапанех. Виглядають на чесних господарів, хотей бойки (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49); – То якої курвої мами вискакували через вікна, як мене вздріли на порозі, так якбисте заздріли самого щезника з рогами. – Ну так ек не **пуджітисиси**, ек ми тебе поховали, а ти евивси живий з того світу, та ще й на самі колідники (П. Федюк. Людина з того світу, 105); Якби ви записалися, то не так би **пуджалисья**. Кажуть: варівке діло (А. Крушельницький. Рубають ліс, 185); – Ей, коби-сте своїх газдів узріли, то би-сте до штурму бігли. Де бабам до війни? Обіськатисиси, золити, та кури смотрити та й **пужітисиси**, рівно з жиддов (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 138); – Ти шо, Васи', помазав різати? – Та збудили ші досвіта. Траба було комус затримати і кров імити. – А ти **си** не **пужієши** крику? – Ніа. То бігом си ріже. Лиш траба моцне серце мати (В. Шкурган. Різники, 216); *Отож не пудьмося спросонья: а що нам буде? / Застановімося ліпше, хто ми й для чого ми. / Чи ми земля, якої давно не любим, / чи дюралюмінієві крила, до яких це не доросли?* (І. Калинець. Ходорів 1967, 11).

ПУДЖІВНО див. **ПУЖІВНО**

ПУДЖІТИ див. **ПУДЖЕТИ**

ПУДЖІТИСИ див. **ПУДЖЕТИ СИ**

ПУДИТИ Гнати. Штефан зараз кинувся до його та став його водою відливати, а я з капралом **пудимо** волохів з корчми (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).

ПУДИТИСЯ див. **ПУДЖЕТИ СИ**

ПУДЛО Корпус скрині. Витяг її [скриню] на самий вершок, поставив догори дном, відтак узяв сокиру і, розмахнувшись щосили, вдарив... Ухнуло порожне **пудло**, мов звір ревнув, затріщало, завило, а Юрішко бив, дробив на дрібонькі кавалки, яро змахуючи сокиров (Г. Хоткевич. Камінна душа, 313).

ПУДНИЙ Страшний. – А їк душа моя ід нему не навертат си? **Пудний** він мені... Бою си. От їк у воду – так мені за него йти. З'їст ліпше мачухи (Г. Хоткевич. Камінна душа, 115); *Найгірше було міні лечьно вид*

печіри у тій скалі, бо та печіра хоть нивелчька, то була пудна (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8); **Пудна** злива. Слота слотенна раз у раз, цілу добу (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

ПУДНО 1. Присл. до **пудний**; страшно. – *Їмостечку, любі! Там старі їмость такі лююті-і, шо аж пудно си дивити, бігме. Ідіт скоріше, бо вже ків тримають, мут бити* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 34).

2. присл. Дуже, сильно. *Дідо си пудно похмуриу, тай визвіривси на мене: «А ти, шибенику оден, ни знаєш чьо?»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13); **Пудно** сердито пофоскувала на него, ек кіт на котюгу, аби він борзо коло печі кінчев свою біду дієти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

3. у знач. присудк. сл. Хто-небудь відчуває страх, боязнь. *Двері гаркнули, аж пудно стало* (М. Яновський. Палагна, 72); – *Ви втікайте, як вам тут пудно* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 306); *Стало му пудно. А шо буде ек надлетит зараз ковбок?* (О.Манчук. Заробок, 18); *Лише замовк грім, затих відгук, аж то знов блискавичний вогонь закресав попід хмари, понад верхи гір. Р-р-р-р... ж-жжж-жжжж...!* *Лячно, пудно, страшно на душі, на серцю* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541); – <...> *Про нього не треба навіть шептати, думати, не то розкрикуватися на весь грунь, шо аж пудно стає християнинові* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 113).

ПУДЯЧИ Дієприсл. до **пуджети**; лякаючи. *Милостині тепер дочекатися годі, / швидше запусить ще хтось опуччям. / Оце підвезли б мене до вдови городу – / на хліб заробив би, горобців пудячи* (І. Калинець. Святий, 21).

ПУЖАТИ див. **ПУДЖЕТИ**

ПУЖІВНО, ПУДЖІВНО Ручка батога.

Ще за дьиді пас він козу дома, пас межами та поточинами, але не ціле літо, лише доти, доки жиди козу назад не відобрали. Тоді йому було святе життя, він пастушив. І тепер ще ходить з батіжком; пужівно вирубав з ліщини, а батіг пересукав собі з курмея, що загубив його чийсь кінь запутаний

на толоці. З того ж самого курмея усукав він теж мотузок до підперізання (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 69); *Таке-м ти, брате, мудре пуджівно* був устарав собі, що але, та й бо відоймив ксьондзів Колюшко, ще й набив мня, брате, ой то-то мня набив (М. Павлик. Пропащий чоловік, 86).

ПУЖІТИ див. **ПУДЖЕТИ**

ПУЖІТИ(СИ) див. **ПУДЖЕТИ СИ**

ПУЖЛА Велика собака. *Ййму уше гірше* дало пуду так, що аж волосє на голові устало, бо на хатнім порозі він уздрів, а то стоїт передними лабами велика, чорна **пужла** тай світит на него так пудно очіма, ек вовк (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 205); *Довстрить мене ув один заскок хітом летіла велика, біла дідова пужла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

ПУЖЛИВИЙ Прізвисько персонажа за його зовнішньою та внутрішньою ознаками. *Пужливим* прозвало його село тому, бо відмалку мав великі вуха, а лице стягнене в клубочок, гей у заяця. *Заким став говорити, то обзирався на всі боки, схилювався, клав на губи палец і казав „Цитьте”* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133).

ПУЗДРА Ящик для грошей, цінностей. *Федь скінчив на подвір'ю – йшов до хати Гедалії. Велів собі скрині одчинити, усекі пуздри. А там гроше-ей – і не зрахувати!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 102).

ПУКАТИ

◇ **пукало би** (кому-небудь) **в вухах!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання неприємного відчуття стукоту в вухах. *Коли вже трохи втихомирилися хлопці, запукали з ключів, з капелів, один ударив до високого муру, саме коло Юстининогу вуха. Агій на тебе! Пукало би ті в вухах!* – сказала вона спудившиися і обернувшиися (М. Павлик. Вихора, 181).

ПУК-ПУК виг. Уживається як присудок за знач. ‘тріскати’. *Приходжу я до них Та й пук-пук-пук! в віконце* (Ю. Федькович. Співанки, 233); *Все стовбуром стало проти води. Ото! Стягли, цвайки та швари лишень пук-пук, потріскали, пірвалися* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового

Юри, 547).

ПУЛЕГКИ присл. Легко, без фізичного напруження, не докладаючи великих зусиль. *Вміла мама керувати всім світом, не давала й дихати. Все їй гарувати й гарувати. Ані хвилини аби перевести подих. Татові таке не пасувало. Він любив пугежки. Без великих нервів* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 25).

ПУЛЕНТА Кукурудзяна мамалига. *Писанчарка, вишивальниця, мамця сама вишила портрети Шевченка й Франка, і скільки Ярослава себе пам'ятає, висять вони в хаті під рушником... Як була малою, щоліта забирав її дідунь до себе в гори, на полонину, учив її варити в казані кукурудзяну мамалигу, улюблену їжу гірських пастухів та лісорубів, що вони її називають: пугента...* (О. Гончар. Циклон, 209).

ПУЛЬПАК Індик. // у порівн. *Гленув на мене ек та галиця з-під каменя, почерленів та набундюривси ек пугльпак* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

ПУЛЯРЕС Гаманець. *А цей подорожній – сліпець, він душі твоєї не розгляне лише свій пуглярес, та й піде потім світами, і буде кричати: “Гуцул злодій! Гуцул свиня!”* (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 376).

ПУМФА Знатна, багата людина. *Шумей був так само гоноровий чоловік, страшна пумфа. На нім лиш сардак був так обшурений, ек колис на Олексі Довбушу, мосежними рекезками тай гудзики й дармовиси у сардаці в него були из сухозолотьов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 163).

ПУП

◇ **ек воронєчий пуп** (із сл. синій, посиніти) – невеликої жирності, неякісне (про молоко). *Тай тимунь то від твоїх кавуль стаєт на молоці сметана, на палец груба, а від моїх коровок, то на молоці сметани Біг даст. А молоко, то таке сине, ек воронєчий пуп, посинів би й ти так, ек афина, чінкарю пустий!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 392).

◇ **як курячий пуп** (із сл. синій, посиніти) – дуже, у великій мірі. *П'ятий син стебнівського священика збентежився, несамохїть тернув рукавом сорочки по*

своєму веснянкуватуму келепку і тут же дав наслідникові одкоша: – Сам он посинів як курячий пуп (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 111).

ПУПНОЧОК змени.-пестл. Зародок квітки; пуп'яночок. Та не всі пупіночки розвинулися, не всі розцвілися. Одні з них змарніли і знідили (Марко Черемшина. Рожі, т.2, 58).

ПУРАВЕЦЬ Непослушна людина; упертюх. // лайл. Тай шо то ніби ти собі, **пуравце**, гадаєш, хоть би ми тебе й періш зачєпили, ек ти нас? Шо би ти нам подієв? – сєрдито допитувавси Довгий. «Ніби ти гадаєш, шо, може, ми будим тебе перепрошувати? Ци, може, бостиси?» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 403).

ПУРАВИЙ Непослушний, упертий (про людину). При вході в хороми, коло черсака, оден жєвавий легінь, гожий гаратика, вадивси з єковс **пуравов** дівков. Але то їй нічо ни шкодило, шо нікуда була протів него, осов скакала йиму та жєба в очі. <...> Старі люде приказували, шо дівка – то побліка, устиду ни пизнаєт тай нікого си ни боїт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 439).

ПУРАХ

♦ **пураха би му вид нас** – уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось із побажанням позбутися когось, чогось, не мати з ним справи. Казав дідо, шо приказували старики, шо ек би си хтос дев'ять суботий ни мив, ни чєсав, ни бривси й ни переберавси у чїсте лудине, то дев'єтої суботи уже би си показав йиму «тот» – **пураха би му вид нас** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

ПУСТАНТИНА Необжите місце. Давно у горах були майже скрізь великі преліси. Було багато **пуста́нтину**, бо села рідко були. Тай хатий в тих селах рідко було (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 144); Відків єс прийшов, туду назад тебе завертаю! На ліси, на пушиі, на **пуста́нтини** тебе видсилаю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 177).

ПУСТАР Безлісна ділянка. Там, де недавно зеленів густий ліс і смереки гордо пя-

лися до неба, стояв тепер один одніський **пустар**, велике румовище. Лягли на землю величезні смереки, зломані і повалені до гори камінням так, як вимкнена рукою трава. Лише сям-там стреміли в гору самітні, мов сироти на пожарищі, високі пні обдерті з кори. Мов не те, а цілком інше місце (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 13).

ПУСТАЧКА Жін. до **пустек** 1; легковажна, нерозважлива жінка. Ті крутарі наші? Вони зроблять на млі ока з дня ніч, а з ночі день, з дівки покритку, а з газдині **пуста́чку!** (Марко Черемшини. Анничка, т.2, 202).

ПУСТЕННИК евф., міф. Нечиста сила, чорт. А червонних, битих талярів, то мав бєрбєницями, бо він ни був піший, мав до богацтва «йго», зчєз би, – **пустєнника** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 211); Позгоді вдівивси, шо тим мостом на вогненій бричці, запрєженій вогнєними кіньми, їхали прудче вітрів два **пустєнники** з вогнєними мечами в руках (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 467).

ПУСТЕК, ПУСТОК 1. зневажл. Легковажна, нерозважлива, ненадійна людина. – Не буде, ой не буде Катєринка мати мирного життя із таким **пустєком** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 67); *Отого й бідний, шо **пусток*** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 111).

♦ **пустек пустєнний** – лайл. шибеник. «Ці філі вжє давно ми вишуміли з голови. Минулиси. Колис и я був такий збиточник, ек ти отєперечки – **пустєку пустєнний**», – Йго старєчі очі усміхнулиси молодєчю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25).

2. Безмістовна розмова. – То за йкім дїтьком вїходила д'мені? – Та жє ти звєв? – Ну, звєв. – Ну, то я й вийшла. Гадала, шош розумного вчути, а вно нічо нема, лиш **пустєк** самий, – і робила рух встати (Г. Хоткевич. Камінна душа, 231).

ПУСТО

♦ **щоб вам пусто було** – уживається як прокляття і виражає побажання зла. – **Щоб вам пусто було.** Я теж гонор маю! – Павло круто повернув машину на дорогу (М. Стельмах Над Черемошем, 158).

ПУСТОК див. ПУСТЄК

ПУСТОПАШ присл. Пусто, марно, безглуздо, без толку. «Ой так, синку. Це вірна правда, бо ади и я маю отту креселину низдалу, тай хоть я вже старечок, а вна юдит мене пити з нев у ліси, богдай **пустопаши** пробігатиси» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 270); *Ни питав бес кутанєм у хаті, бо то лиш ми дві з нивістков так тежко проклеті в Бога, шо лиш уводно мусимо те-теріти сами дві вічно коло отсих проклетих хатених вуглів, нидіючі та чорніючі коло кутаня в хаті тай коло роботи понадвірку. А ви два, брате, лиш бесте були **пустопаши** троєрали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).

ПУСТЯГА зневажл. Те саме, що **пустек** 1; легковажна, нерозважлива, ненадійна людина. «Дми', а Довгий є?» – запитавси по згоді Иванчік. «Ні, нима», – хетро усміхаючиси, казав Шкиндя – «...Тай ни треба міні того **пустяги** на кішню, бо він лиш довгий, ек коромесло, а косар, то нідочого» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 376).

ПУТА Дерев'яна діжка. У хоромах **пута** меду, / коновками п'ються вина, / А в світлиці тільки світла, / що би-сь думав: тамка днина (Ю. Федькович. Юрій Гінда, 79).

ПУТЕРІЯ, ПУТЕРЯ Сила, міць. *Тимунь то и таке старе, шо то єму уже руки тресутси из старости, але ек ше хоть трохи **путерія** затекаєт, то идет до церькви, хотьби и на колінках прийшлоси лізти* (О.Манчук. Великдень, 72); – *Прийду, Парасочко, все прийду... Я ж з того живу. Хто ж мені дасть крішку хліба, як не добрі люди? А я їм за це поможу, коби мені лиш бог **путерію** дав* (М. Козоріс. Черногора говорить, 43); – *Та ж Мартишук таку **путерію** мав, шо дотепер ніщо до нього приступу не мало. Ой, біда буде, біда!* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 21); – *Гм, чекай, ага, твої діти повмирали на сухоти? – А, то сухі були покійнетка, нема шо казати, сухі, ек сухариці. Ну, та шо ж дієти, біг дав, біг узєв. Ой ослаб-сми, проше пана, ослаб. Аді, таке мні шос нагабило, шо гину так, ек си гине. Коло серця мні скіпає та й ек іду, то так, отік би ми*

*ноги на приколень присилив. Нема духу, нема **путері**, проше чесного пана, за грейцір нема* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 77); – *Йой, шо то весна! Імив би ю та й тримав в обидвоїх руках по вік вічний. І шо то за час, шо то за любовіть – годі вповісти! Думайте лиш собі, їмостечку, шо таку сми **путерю** в кістках чую, шо зара' бих... не знаю, що робив* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25); *А молодечьки-пидристки мислили, де би то си файно тих светків мож було набути на коледниках та нишькували за файними видданицями, бо й уни си вже почювали у **путери** отак, ек и старші легіні та молоді мушіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76); – *Я єго туди не пускаю. Вже нема **путері** ходити з ним десь по Єсиновах* (Д. Харов'юк. Палагна, 536); *Ось так, здавалось би, ходить просто, не хилитьсья, а диви – нема **путері** в крижах* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 356); *Та це ж багна, а не якась калабана! Де такої **путері** взяти, аби їх здолати?..* (Б.Загорулько. Черногора, кн.1, 277); *Ці зараз кинулися на него, як шершені, вигнали з усіма на зицирку, зачали без **путері** зицирувати, бо казали, шо дома це Продан усе позабував* (М. Павлик. Вихора, 209); – *То й добре. Усьо пусте... Ек нема **путері**, то нема нічо'* (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 159); // образн. **Путеря** из чуркала б'є... (В. Шкурган. У чуркалі мию лице, 39).

ПУТЕРНИЙ, ПУТЕРНІЙ Сильний, який має силу. – *Ще ця хата не гостила таких файних, та пишних, та **путерних** гостей* (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 231); *“Путерний легінь!” на знак згоди сказав Худан, а за ним загомніли другі: “Путерний! путерний!”* (І. Березовський. Худан, 20); *Я вже підріс, а кольоніст кажєт до дєдє: “Лишіт мені Ніка, я єго озму за свого, бо то угідний та **путерний** хлопец. Передам увєс маєток на него”. Було у них того майна, статків, та слуг, ек у дворі, та дітей своїх не було* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 74); – *А нема, хло', тепер парубків, як то май було за нас! – обіззався Ігнатів Иван. Гєть-то дєсь позвдилося нінацо: і до роботи не **путерне**, не так май до бійки та баталії!..* (М. Павлик. Вихора, 173); – *Ба замучили мя, камрате, на зицирці,*

я з дому слабовитий, написвся такої води, та й тепер коле в грудях! – А чого ж ти п'єш воду, коли-с не **путерній**? Написвся би ся пива! (М. Павлик. Вихора, 210).

ПУТЕРНІЙ див. **ПУТЕРНИЙ**

ПУТЕРНІШИЙ Вищ. ст. до **путерний**. І ще поучувала неня доньку, як має черногірську підойму варити і газді до вина досипати, щоби був веселіший та й **путерніший** та й до газдині прудкіший... (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 273); – Проредітси, пейса! – крикнули **путерніши** бадіки (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 141).

ПУТЕРУВАТИ Могти, мати силу. Світ ніхто ни годен перебути. Є доста чесу наробитиси й по душу за цілу Божу днину, коби лиш хрестенин хотів поправді робити, тай **путерував** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13).

ПУТЕРЯ див. **ПУТЕРІЯ**

ПУТИЛІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Путила. Знайшов Олекса й Смикайла, а з ним разом пас волох один **путилівський**, який теж охоче пристав та ще обіцяв привести хлопця одного із собою (Г. Хоткевич. Довбуш, 222); Він внутрішньо відсахнувся, гадаючи, що вчепиться розцілювати та пригортати, а відтак залемнтує: “Вернувся!” – на весь Сторонець і на всі сторонці – **путилівські**, усть-путилівські, селятинські, голошинські... (Р. Андріяшик. Сторонець, 5).

ПУТИНА Дерев'яна діжка (звужена донизу, для виготовлення чи зберігання молочних продуктів). Молоко несуть до стаї у спеціальних дерев'яних відрах із другого і там зливають у велику **путину**: в ній міститься весь одноразовий удій. З коровами стараються упоратися скоріше, аби задовольнити (Г. Хоткевич. Довбуш, 139); В стаї поклав він відро з молоком на ковбок рівно з **путинов** на молоко, вкритов полотненим цідилом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 342); Прокинулась – нікого не було всередині, лише ватаг розтирав, бив у високій **путині** дерев'яним товкачем-брасм твердий сир, солив його, – то вже була бринза (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 125); Одні перш за

все хотіли їсти і перешукували полиці, бербениці з бриндзю, **путини** з молоком і бодні з гусянкою. Пили молоко, коштували гусянку, їли сир, будз, навіть свіжий, що стояв на піддаші, з якого текла ще жентиця, переїли (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 63); Молоко в **путині** жовкне і гусне (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 197); Ще раз позирив по стаї. Стая як стая. Нутро поділене – ватарник і комора. Під стінами лавиці, полиці. Он постіль для ватага. Пішов, заточуючись. Помацав постіль. Є верета, під нею хвоя, сіно. Он миски, сіль. Он **путини** на молоко, бодні на гусянку... І ватра... Над нею верклог... І кітел, завишаний на кужбі... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); // у порівн. Над Хороцевов пирвалиси хмари. Поломилиси так, ек на стаї в **путині** ломит ватаг ботилевом молоко, тай тоненьков смужков, таков зашироков, ек корито в ріці, посувалися з градом помальєнки долів Черемошом, просто на Білоберезку (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 186).

ПУТНЯ Дерев'яне або бляшане відро. Іван ще чипів біля чуркала, з переповненої **путні** хлюпалась йому у кирзовий чобіт вода, а легінь, здавалось, нічого не помічав (Р. Федорів. Весільні ворота, 257); Від входу по кутах ватарника стоїть посуд: **путні** на молоко, бодні з гусянкою, жентицею – загалом усе те, що вживається щоденно. Над посудом по стінах висять сита, цідила, а на осібних клинках пастуше лудіння, зброя. Так виглядає ватарник (Г. Хоткевич. Довбуш, 150); Пофоркуючи, вони плуганили, важко нав'ючені різними вантажами: великими **путнями**, коновками, боднями, бербеницями, бринзянками, закуреними казанами, дійницями, бесагами, бордюгами (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 237); З сусідньої криниці через пліт / вода жовтава, несмачна у **путні** (Г. Турелик. У тім селі поорані давно, 139).

ПУТУГРАФІЯ, ВИТИГРАФІЯ Фотографія. Ану, дивітси, ек коло колодєзя обступили люфтники скус дівку тай на **путуграфію** берут (О. Манчук. Храм, 61); – Ає, ає, рихтик, з Довбушя я йду. І на лице я подібний до него! Сами можете си переконати, бо у Косові є **витиграфія** з Довбушя, у рату-

шу висит (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 459).

ПУХІР

♦ **начинити пухурів** – зневажл. народити дітей. – *То тобі до парубків? Ти мама? Ти така мама як крілиця. Начинит тих пухурів, шо пуди пуденні, тай вулицями йграєт, а то у хаті їсти голосит* (О. Манчук. Право, 64).

ПУХЛЕНИНА мед. Пухлина. – *Кілько вмирає від ікихос пухленин, тих наркотики... А ші – щісливе то, котре сокотитси само і другого шінує!* (В. Шкурган. Переказ, 116).

ПУХЛО Підхвіст упряжі; частина шлєї, ремінець біля сідла, що йде під хвостом коня. *Чого ж ти тепер виступаєш із своєю чорною дружиною на залізних конях, з залізними вуздами, з залізними рогами, з залізними тарницями, з залізними підкладами, з залізними стременами, з залізними пухлами?* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 103).

ПУЦУВАТИ, ПОЦУВАТИ Чистити, начищати. *Вона пуцувала вироби і розписувала кольоровими мережками* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 51); *Такий флетєв, що сокирою майстрував би, хати клав би, тепер у Канаді чоботи пуцує, пишної їди та легкої праці шукає* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135); *Іде до війська, блукає геть світами, царами, а вернув д'хаті, знов убрав свій сардак, постолі взув, і ні по чім ви не пізнаєте, що він у Відні пуцував коні капітанові, у Пеїшті маширував, шукав любовних приключок в "златей Прадзе"* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 84); *Скігайте з поду старі цимбали, / Пуцуйте з лєпу крисані борше* (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9); *Йце ж зразу був там на станції в кухні єго товариши, що поцував за те чоботи й услуговувал всім трьом, а часом і кухарці, то бувало як нема професора, а професорова вередує в покоях – Кольців товариши вкрадався до покою, особливо вечорами, жалуючись, що кухарка не позволяє му світла вчитися* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 91).

ПУШИНКА Зменш. до **пушка**¹. *Це дивувало молодших і обурювало старших. – Єк то? Старі люди оповідают, а якийсь смар-*

кач буде тут іще посмішковуватиси? – Та й шо ж, як я того ніколи не видів та не знаю. – Молодий шє, то й не видів. А йк поживеш із моє, то шє й не того надивишиси. Раз я пишов борсуки сокотити. Іду собі лісом і чую, шо диханія йкас пасє, звіринка йкас. Але я си того не боєв: мав сокиру у руках та пушинку малу (Г. Хоткевич. Довбуш, 171).

ПУШКА¹ Рушниця. *Роззброїти смоляків, і з їхніми пушками йти на третє село знищувати панів?* (В. Гжицький. Опришки, 234); *Навіть хоть ікі є завжде видважні жєбівце, то тогди зачєли були розбігатиси, лиш один Шкіндя ни вереси, як над ним изджеремугали волохе, зміреючі в него своїми пушками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 171); *Щє, коли б пушка, жоден жандарм ані гоїнкн його не піймали б, – лисиць, видр, куниць наносив би у батьківську хижу* (С. Склярєнко. Карпати, кн.1, 133); *...Хто стрілив, відки – по сєгодне ніхто не знає. Всєко могло бути, думаю, може, зріхтували зіпсовану пушку і просто її випробували, або шо.. Бо був один вистрїл за багато днів* (В. Шкурган. Кілько цєго світа, 168); *Рушниця – по гуцульськи пушка!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 129).

ПУШКА² Дрібка. *Тото мовчки сплюнув, витягнув з кишені капіука і відірвав папірок. А як заправив та притиснув пальцем пушку тютюну, то витиснув крізь зуби <...>* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

ПУШКАР Нижчий поліцейський чин у сільській місцевості, в обов'язки якого входило і виловлювання **опришків**. *Тоді село бачило в церкві воєнний алярм, бо комендант у церкві голосно командував і роздавав прикази, а відтак пушкарі зганяли підводи і шо два вояки сідали на вози та й разом з пушкарями везлися напроти неприятеля* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125); *Отець Кралевиц не помічав, шо бесіда набирає небезпечного характеру, шо тут може бути поліція – оті пушкарі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 89); *– Певне пушкарі дєсь близько вганяють, шо так борзо ушили, – сказав Микулка. – Навіть на грушку не лишились* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 47); *Тогди Проциха сердито цєпкала на Проця: «Та заткай-ко ти си*

це говорити, аби те й люде ни чули, бо ше через твої дурні побліки может мне Юрішко з **пушкарями** на остатне огниво в'єзати та бити до смерти в катуши до приповідку за опришків (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122); – Йой, ходім до кузні, – знову всім тілом здригнувся коваль, показав на панський маєток, – там ци ніч, ци день – **пушкарі**. І на рогачці – від Слободи. Стоять напоготові, хоч і всюди тихо. А ви в'їхали... – замовк на півслові й почав піддувати незалитий після роботи жар, ніби прочував: зближується нова напасть (Б. Бойко. По голови... По голови..., 61); Митра схопили **пушкарі** саме на святий великдень (Р. Федорів. Жбан вина, 25); Довго чекати не довелося: не встигла допрясти починок, як до комірчини вломилися два **пушкарі**: писарів Онисько і багацький син Богдан Дзьобарчук (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); Прадід опришував – на людей з гір дивився; дід – той уже з **пушкарями** на опришків полював – теж з висоти поліцейського постерунку на чорноту гордо пантрив; тато ватагував на полонині; Пантела простим мусить бути, але ж гонор залишився предковічний (Р. Іванчук. Дім на горі, 4); А Дідушко-багач тримав руку з нами, збирав роти **пушкарів** і ловив Довбуша, аби доставити його на суд до Станіслава (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 121); // у порівн. – У нього ще гарячка, – сказала Павлина. – Ми й заручилися для його одужання. – Він сердечний до тебе, Юрію. Він тебе до безтями любить. – Я знаю. Шкода тільки, що і в нього Бог – це якість на всі виверти долі. Як жінка з рук жандарма. Павлина розсміялась: – Як чужа жінка в тенетах **пушкаря**... (Р. Андріяшик. Сторонець, 134).

ПУШКАР-ЖАНДАРМ Те саме, що **пушкар**. – <...> З поезії виходиш п'яний в день тверезий, тебе й візьме **пушкар-жандарм**, немов з корчми (Р. Андріяшик. Сторонець, 167).

ПУШКАРИК Пестл. до **пушкар**. Молоді **пушкарики** чули в собі силу і самі дбали про пістолета, про рушницю і про те, щоби верхами уставити і присилити якнайбільше плиття і колод, готових до спаду на доро-

гу (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125); Наперед вже довідався віит, де спить Дмитро. Темної ніченьки безокої зібралися **пушкарики**, стрільці та гайдуки, повно у двір їх набилося (Г. Хоткевич. Камінна душа, 110); Ой нагла вість в гірському краї: / Дідушко ровту вже збирає, / Ще й вихваляється багач: / – **Пушкариків** вести в Космач! (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 35).

ПУШКАРИХА-ВОТАМАНИХА Дружина ватажка **пушкарів**. Виходьте з хат, бо такого ше сте не виділи! **Пушкариха-вотаманиха** теличку веде на нове господарство (Г. Хоткевич. Камінна душа, 138).

ПУШКАРСКИЙ, ПУШКАРСЬКИЙ Прикм. до **пушкар**. Робив ревізію, тай из клітій заберав усе то, шо лиш си йїму удавало, бо це була йїго тай **пушкарска** запла-та за їх симбрилю мандаторови (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150); О.Василь, їдучи до Бистреця, умисне поступив до **пушкарського** отамана Гордіюка. Скаржився (Г. Хоткевич. Камінна душа, 92); Помисли свої тамував, маскував від самого себе, бо згадував незбориму Олексину силу і догадувався, що ні орендарськими гайдуками, ні **пушкарською** ровтою легіня на коліна не поставиши (Р. Федорів. Жбан вина, 60).

ПУШКАРСТВО Рід занять – служба **пушкарем**. Отаман **пушкарів** отямився трохи по похоронах. Душу гризли найрізніродніші почуття, і він сам ще не знав, що зробить і на що зважиться. Раз йому здавалося, що мусить кинути своє **пушкарство**, додержати слова; другий раз здавалося, що може без того обійтися і що треба насамперед покінчити рахунки, показати, – і сам не знав, не вмів виляти в конкретну форму складних почувань, що котилися через його душу (Г. Хоткевич. Камінна душа, 351).

ПУШКАРСЬКИЙ див. **ПУШКАРСКИЙ**
ПФІ

◇ **пфі на тебе** – уживається для вираження незадоволення, негативного або зневажливого ставлення до кого-небудь; тьфу на тебе! ... Мож подумати, шо Настуня Сусакова не така, ек усі?! Велика паня! Також, певне, не вгодиш: дивиши – то чо' дивиши-си?, а не дивиши – то чо' не дивиши-си? **Пфі**

на тебе! ... А до коней, відий, не підпустит. То такий! І-ій! (В. Шкурган. Логіка, 190).

ПШЕНИЧКА Елемент узору в різьбі. Ільчастим, головкатим письмом назвали узорі різьбярів. Прочитують мистецтвознавці «сонечка», «кучері», «пшеничку», «ширинки», «колосочки» (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

ПЮРКО Зменш. до **пюро** 1. Усім твоїм сестрам по павлянім **пюрі**, / А браттям топори в дари (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 149).

ПЮРО 1. Пір'іна. І зелені **пюра** на стусованім капелюсі зашелевіли (Ю. Федькович. Жовнярка, 336).

2. Знаряддя для писання чорнилом. – А очима креше, ногами тупає: «Запріт хавки, баби! Підпишітси, ало, ловіт за **пюро!**» (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 244).

ПЮРЦЕ Те саме, що **пюрко**. Із чирчиків та з ромену / Кубелечко звий / Зозулиним синім **пюрцем**, / Як мати, укрій (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 150); – Я чкаю! З конем! Вийдеш – добре, не вийдеш – друге добре. Тогди хіба бери на памнєтку цесе **пюрце** – най хуч дурничков мене згадаєш (Г. Хоткевич. Камінна душа, 156).

П'ЯЛКИ тільки у мн. Кінчики пальців. Підкрадаюся я, – каже, на **п'ялках** аж під самі вікна – вікна застелені (М. Павлик. Пропаший чоловік, 97).

П'ЯСТУК Кулак. Гримнув **п'ястуком** у стіл і крикнув: – Параско! Що-сми тобі вже казав! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193); Опришки вхопили Йойлу на руки. “Гевалт!” крикнув Йойла, та в тому моменті один з легінів заткав йому губу здоровим

ударом **п'ястука**. Стало тихо. Рифка з дитиною під периною аж тряслася з переляку (І. Березовський. Худан, 47); Розтиснув Юра **п'ястуки**, хапаючись повітря, горицвіти так і понесли вгору, він сам скотився вдолину стрімголов (Р. Єндик. Регіт Арідника, 28); Його перо доценту дослідили, / І твори зачитали аж до дір, / Вже й під рентгеном часу просвітили / його думки, що впали на папір. / Рукоплескали, били **п'ястуками**, / топтали сніг важкими чобітьми (Н. Попович. Про Кобзаря, 24).

♦ в один **п'ястук** (із сл. збирати, згуртувати і т. ін.) – докупи, в одне ціле. – А як мої та твої сили зібрати в один **п'ястук**? І сперти шляхту не тут, а на Черемоші, якщо спробує на сей берег сунутись (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 148).

П'ЯТИТАЛБОВИЙ ліс. Який складається із п'яти **талб**. Чорний Черемош, як батько, збирав усі річки та потічки в своє корито і котив з повагою сіро-зелені маси води, несучи на хвилях **п'ятиталбові** дараби, керовані сильними руками молодих легінів-керманичів (Р. Яримович. Лови на готура, 59).

П'ЯТКА Основа дерев'яної частини **кріса**. Взявся до роботи. Цівка проста, як свічка, доробив ложе з правдивої грушки, зробив замок, прикрутив крем'янь, кільця, перстені, а коли окремі частини були готові, скував докупи. У **п'ятці** вижолобив сховок на кулі і дочепив ремінь. Кріс був майже готовий (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 9).

П'ЯТЧИНА Грошова одиниця номіналом “п'ять”. Танасій дає гроші на бутин. І він, Юра, приніс останню **п'ятчину**, щоб і собі мати право користуватися недалеким щастям (А. Крушельницький. Рубають ліс, 225).

– Р –

РАБДАТИ Рабські коритися. *Та же вни всі на мене зрадились, як одно ухо, а мені нічо не осталось, як усему рабдати, та ше до того всего оперед людей свою біду і не вказувати, бо би всі ржали, як коні, зо сміху* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 444).

РАБІВНИК Грабіжник. *А через добру хвилину він міркував вже спокійно. – Бо що я темний і горячий – це одно, а що вони рабівники – це друге* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 293); *Тримав тот пан у себе дванаціт рабівників – розбій му зношували* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 462).

РАБУНОК Грабунок. *Я не йду для рабунку. Я не хочу його остілько, що палець завинуту* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 441); *В його голові ніяк не могло вміститися, що гетьман коронний зробив з нього, заслуженого воїна, який ніколи не дбав про багатство і нагороду, а дбав лише про славу зброї польської, сторожа родових шляхетських маєтностей, правдами і неправдами здобутих на полях брані, у взаємних наїздах, на рабунку* (Р. Федорів. Жбан вина, 197).

РАВАШ, РЕВАШ, РУВАШ етн., наст. Палиця, дощечка із зарубками, пам'ятними позначками для обліку овець, надою на **полонині** тощо. *А депутат, шо стоєв коло ватага з равашиями, зсиленими докупи на мотузку, рубив на Иванчіковим равашии тай на своїй колоді вид равашия за оден міртук вдосного молока одну бербеницу бриндзи в шіснайціть міртуків* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 342); *Не бачить легінь жінок, що приходять з долин по масло та бриндзю, не чує їх приголублючого щebetу, хоч кожна молодиця аж гине за його пишною вродою. Пильно рахує равашиі, стісує з них числа, а жінки? – йому вистарчає сонна з'ява* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 121); – *Ає!.. І бігме так. І на равашиі так, – і совав шматочок тріски усім під очі. На равашиі дійсно було півдірочки саме там, де на колідці було зрізано. Виходило, ніби винен Гнат* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163); *А була така*

встанова, що хто приходив по бриндзю, мусів мати зі собою раваши, хочби то був сам депутат, чи хто з його родини або котрийсь з мішанників (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 11); *Ватаг запросив усіх гостей перед стаю і почав читати зі свого “равашиа”* (В. Гжицький. Опришки, 161); *Вставай на зорі, лягай, коли стемніє, а часто пасеш і уночі, бо першої днини доїла овець «на міртук», і «депутат» цілу селянку колодок сховав до того дня, коли буде розлучення стад і прийдуть власники овець з равашиами по розрахунок* (С. Пушик. Карпатське літо, 292); *Вже в експедиції музею «равашиі» – дві дощечки, на яких робилися навесні однакові зарізи, коли господар давав на випас певну кількість своїх овець, а в кінці літа ніс свою дощечку, щоби забрати у ватага тлусті вівці й розрахуватися з ним за полонинський догляд* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 219); // образн. *То я вже не знаю, як там йому то пан-біг милосердний порахує. Певно, на добрий руваши не закарбує* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 496).

РАВБШЩЕР, РАУБШЩ Браконьєр. *Може не всі, передусім нелісники, розуміють, як слід, значення слова “чигун”, тому хочу на вступі його пояснити. Чигун – це людина, що полює потайки на звірину, без дозволу. У нас називали таку людину “равбшщером”* (Р. Яримович. Чигун, 67); *А друга думка протестувала, бо згадка про криміналь кригою впала на серце. – Та за що, та за кого?.. Ти раубшщ і знаєш, що припертий в глухому місці олень кидається наосліп на стрільця. Або оба пропадуть, або хтось один, чиє щастя* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 314).

РАГАШ див. РАґАШ

РАґАШ, РАґАШ, РОґАШ, РАТАШ етн. І. ліс. Скупчення деревини, яку спускають з гори; великі купи деревини. *Аж тут одної днини приїжджаєт екійс бішовик, десь аж з-під Москви. Походив по порташу, пішов д'горі у раґаш і кличет мене д'собі та питаєси: – Ти коли дерево вивезеш?* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49).

2. *ліс., наст.* Вузька стежка (переважно витоптана худобою або витовчена зрубаним деревом, яке спускають униз). *Тай знов собі став збоку весіля, припертий плечіма до кіля в плоту. Став ніби збоку рогошя так, екби то ни він розмовив жєбівцем пістолєта, тай ни мішевєси ні до чоґо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 256); *Падочьку наш нещїсливий, ми горимо! Я дитину таскаю на рогош і вертаюси, аби образи винести, а то вже гляба, вогонь трїскає, бо то хата немацєна, а гонта суха, гей перец!* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 164); *Протоптані отарами рогошї водять мене по колу мов заворожєного* (В. Сичевський. Вернись, Ружєно, 135); *Та, може ж, його вже пушкарї чекають у селї! Облєгли плаї, раташї, прикучнули за огорожами, набилися в обороги, наставили пушки набитї, фузїйки – і поглядають лиш* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 129).

РАДА

♦ **трудна рада** – важко. *А вид лісни злічїтиси – шошї дуже трудна рада* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143).

РАДИРКА Гумка для стирання написаного. *Ну, ні, не на профєсора, бо він ужє відступив від батьківської віри (Кольцьо подумав: «Посварився з тобою») – але маєш перед очима мене (піп ударився долонею по грудях), їмость та свого батька, маєш приклади в мужах Біблїї Старого й Нового Завїта, «вних же ність лєстї», як сказано в св. письмі (Никольцьо нагадав собі, що в катєхізмі він вічно поправляв слово лєстї на чєстї, бо го не розумів, і що о. катєхєт вічно мазав радиркою) <...>* (В. Павлик. Пропащий чоловік, 88).

РАДНЕНЬКО присл., пєстл. Радїсно. // ірон. *Ой сердєнько, сердєнько, / Чоґо ж тобі тяжєнько? / Канони грають, кулі заспївають – / Най ти будє раднєнько* (Ю. Федькович. Під Маджєнтов, 35).

РАДНИЙ

♦ **з радної душі** – охоче, із задоволенням. – *Поїхала би, синку, з радної душі, – кажуть мама, – але гей небїзую* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259); – *Я бих з радної душі,*

кумочку, пішов, але тото бїда, шо пїдуюси, бо пан ждє у коршмі (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 97).

РАЖЄТИ Вражати, ослїплювати (про світло). *Та я так собі, я ни плачю, мене сонце ражєє* (О. Манчук. Великєдєнь, 73).

РАЗ

♦ **раз коло разу** – весь час, постїйно; раз у раз. *Затривожєна Василина товкла свої ноги о кождий камїнь, хлипала, рула, голосила, приказувала раз коло разу. Брат розговорював, та бо дурно* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 550).

РАЗУВАТИ¹ 1. Перебувати з кимось разом. *Досвіта на Головосїки пїшов дідо з кресом своїми дорогами, на стрїлєцтво, а я з бабов днював дома. Й мусїв я з нев разом разувати цілу Божу днину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

2. *цєрк.* Їсти один раз на дєнь під час великого посту. *Тай розказав Иванчікови, котрі п'єтницї треба разувати, аби мати шєстє на Івана Купала в Черногорах зїля копати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175).

РАЗУВАТИ² Грубо молоти зерно на муку, борошно. *Насипаю я у кіш нараз мливо, а вона підсміхаєся: – Не разуйте, Йванку, лиш пїтлюйте, брачіку, бо нашї гостї разового хлїбця в рот не возмут...* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 225).

РАЇТИ, РАЯТИ Радити. – *Тото ані слова, шо без газди хата пуста, але шо ж дієти, ек панич до чїлїдини липне? Дурний я мав розум, шо-сми го послухав та й узєв її на свою голову. Най би була сивїла. Але ек зачєли мні раїти та раїти, то-сми здурїв був, так ек си дурїє* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 46); *І бїльшє за цє не пїснули вже й слова ані тато, ані мама, а, видимо, радї хоть тому, що Продан нарєшїтї хоче остаткуватися, господарити, зачали йому раїти ба цю, ба ту москалівську дївку* (М. Павлик. Вихора, 223); *Люди у місті рївнялися в ходї із Прокоповим возом і допитувалися, шо доктор раяє слабому та й чи будє вихід, чи не будє* (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 78); *Я не послухав, бо ми вже май за дуже любилися, а тоді дьидя кажє: “Якщо не візьмєш*

ту, яку тобі **раю**, не дам жадної пайки!" Я вперся, взяв торбу на плечі, крисаню на голову тай пішов у світ (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 68).

РАЙЦЯ Радник. **Райці** почали його тоді улещати (Л. Качковський. Довбушева пісня, 132); "Може, чесні **райці** щось підказали б?" – наважився я дати Люциперові пораду (Р. Федорів. Жбан вина, 179).

РАКВА, РАХВА *етн.* 1. Кругла дерев'яна посудина з покриткою для масла або бринзи. Невістка вложила в бисаги три книши, кусак солонини, вузлик бринзи, і **ракву** масла, та й гарчик робленого молока (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 193); У дворі Герика Пельца витягнув з бесаг **ракву** з маслом, коновку з бринзою і торбину сушених чорниць (Я. Стецюк. Крутий плай, 51); Бо то у нас, знаєте, ек прийде екес сето, то кожде, аді, вікігнет дес из кліти **ракву** передтогідного масла, такого лютого, шо якби крішко его поклав найпушишому коневі під фіст, то залетівби без попасу до Косова (О. Манчук. Храм, 58); Тепер почала його опоряджувати. На сам спід дору поклала хліба, худоб'єної паски, сира букату, ковбасу, **ракву** з маслом, солонину, яйця, а між ними сире одно – бо то проти згаги добре (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46); Газдиня принесла бесаги. Наймит наповнив половину бесагів пахучим сіном. Газдиня витягнула з печі свіжоспеченого на капустанім листку кукурудзяника, наповнила **ракву** маслом та бриндзею, щільно заднила коновчину гусянки, взяла три дерев'яні ложки, все завинула в білу з черлено тканими пасами скатерку і вложила до другої половини бесаги (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); Точів на ручній токарнеци під стелинов миски, **ракви** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 99); В павих крилах щастя летить, / Срібне віно в коморі снить: / Пасківник, **раква**, ще й лускоріх / І брусок для твоєї коси, / І для мене коряки, / Вареха і бербениця і ти... (Віра Вовк. Баляда про упира, 221); Для газдинь були там різьблені **рахви** на масло і бриндзу, для газдів – складані, кишеневі ножики та люльки, для маленьких дівчаток – ляльки, а для хлопчиків – сопілки (М. Остромира. Над бистрим Чере-

мошем, 217); – Нераз мені в голові крутивси стів: такий – без кутів, круглий, а на нім колач, тарчік гуслінки, **рахва** масла і миска з пирогами, посипаними з бринзов, – парує на всу хату! (В. Шкурган. Переказ, 98); // у порівн. – Не кажеться нам «пані», лиш їмості, бо ми вам не рівня, – поправляє комендантова. Її веснянкувата твар, кругла, як **раква**, набігла кров'ю під білявими бровами, а її товстенька червонява ручка погрожувала дідові (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 195); // у порівн. онімію мов старенька **рахва** / вилиняють лютики охри / ця дорога горбиться як брахма / до гори козаче / до гори (І. Андрусак. Предтеча, 93); // образн. В полудні на сонячних узбіччях гір ще старі гуцули парили кості до сонця, мов літом, але як тільки сонце схилилося вниз і золотую **раквою** вривувалось в вершок гори, тоді з Чорногори, з тих льодових провалів, що ніколи не тануть, зривався сердитий холодний вітер, як газдівська котюга з ланцюга на ніч і з роззявленою мордою летів коміть-головою вниз і розсівав такий холод, що навіть легіні мусять щільно запинати петеки, аби мурашки не бігали по спині (М. Козоріс. Чорногора говорить, 96).

2. Декоративний дерев'яний інкрустований виріб. Він творив барилки, **рахви**, скриньки, порошниці, пляшки (С. Пушик. Карпатське літо, 241); // у порівн. Село моє. Мій старт у білий світ. / Мов **рахва** інкрустована, долина / Із павиним гніздом між вербних віт, / З краями див і мавками живими <...> (М. Влад. Розтоки, 38).

РАКИ тільки у мн., *етн.* Залізні зубаті припони до взуття, які уможливають ходіння слизькою поверхнею. Крім того Юрко надбав доброго сукна на сердаки і холошні для опришків, ременю на постолі, децо майстерського знаряддя і по парі нових "**раків**" для всіх опришків. ("Раками" називають гуцули підкови в формі хрестиків з острими гачками на кожному кінці хрестика. Ці підкови зроблені так, що добре пристають до постолів зі споду і даються добре прив'язати до постолів. Цими раками легко можна ходити зимою по ховзьких горах а навіть по гладкому леду) (І. Березовський. Худан, 61).

РАМАТ Шматок тканини, полотна; шматина. Умивси коло полиц верх чюбрі, утерси в **рама**т, шо висів на жердці перед печі, тай пишов надвір до свого кутаня, а стара лишиласи лиш з нивістков у хаті, торкотечі, ек потак (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193); *Перев'єзали міні голову **рама**том.* **Рама**т закервавило (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52).

РАМЕНО анат. Плече. Її **рамена** говорили про велику силу (А. Крушельницький. Рубають ліс, 315); *Микола немов зразу протверезів, стискав обома руками Явдоху за **рамена**, аж в кістках щось хрупотіло й питав: – Явдо, ба ци вере ти правду вповіла? Божися, що правду, а то з тебе душу випущу* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 243); // образн. *До останку забере дорогу [повінь], урве кілька царинок, захопить де дроб'я, де теля на царинці, або і хату підмулить, оберне, знов змінить русло, або й на двоє-тросе **рамен** розцибнеться* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 392).

РАМЦІ тільки у мн. Оправа для картини, портрета тощо. – *То такий, отік кантічка, у чорних **рамцях**, а насередині чорний хрест з трьома перехрестями. Такий, вітишко чесна та година?* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 146); *Не було роботи, за ску він би не взевси: тарниці, миски, **рамці**, скрині...* (М. Яновський. Палагна, 71).

РАМ'Я анат. Те саме, що **рамено**; плече. *Іван глянув на нього через **рам'я** і спинив на хвилину свій погляд на його лиці* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 208).

РАНТУХ 1. Біле тонкоткане полотно. *А я твоїм вже боярам й дари приладила: / Кождіському по **рантусі**, / Ще й по рушникові!* (Ю. Федькович. Керманіч, 221); // у молитв. *«Света Покровонько, / покрій мою головоньку / Єк ни перемітков и **рантухом**, / то хоть пидраним **рама**том»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 56).

2. Завій білого полотна для заміжніх жінок; перемітка. // образн. *За ним [Василем] Маріка в **рантусі** білому. Ні то не **рантух** – то її твар, біль біла, а на грудях великий вінок* (Марко Черемшина. Зрадник, т. 1, 170).

РАНТУХОВИЙ Пошитий, виготовлений із білого тонкотканого полотна. *Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви – дівка? – ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка **рантухова**, опинка волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шії! – може, на кількасот левів срібних* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245); *Дівчата, взуті в кольорові чобітки, пишалися своїми вишивками на **рантухових** сорочках, волочковими опинками, коралами та іншими кольоровими прикрасами* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 34).

РАПТІВКА Раптовий короткочасний дощ. *Дрібна, як бульбашики на гладенькій поверхні літньої ріки, коли зненацька починається дощ – **раптівка*** (М. Матіос. Солодка Даруся, 67); // образн. *А за верболозами / Громобої з грозами / Щось собі чаклюють, щось ворожать. / З понеділка – вдарити **раптівкою**, / У вівторок – це разів із сорок <...>* (Т. Мельничук. Перепели, 122).

РАСТАРАЦІЯ Ресторан. *Минулого літа повіз я був шакаєтем масло до **растарації** на бангофу у Ворохті* (О. Манчук. Француз, 34).

РАГА

◇ **на рати** – поступово, частинами. *Він тебе пере скільки завгодно. Та ти йому скажи, аби його шляк трафив, але не відразу, а так май, потроха, **на рати**, та й пошукай собі другого* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 108).

РАТАШ див. РАГАНШ

РАУБШІЦ див. РАВБШІЦЕР

РАХВА див. РАКВА

РАХМАНИ тільки у мн., міф. Досконалі істоти, добрі духи, посередники між небом і землею, які живуть далеко на Сході, цілий рік дотримуються строгого посту і тільки на рахманський великдень діляться одним яйцем. *Глибоко вірічі, Иванчік говорить: «Єкби ни було тих **рахманів** у Рахманській земни, то й нас усіх би ни було на світі, бо то лиш почерез їх молитви та пости праведне Соне-*

чко до нас сходить, грієт на нас своїм теплом та даєт життє нам тай цілому світови» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 346).

РАХМАНСКИЙ

♦ **Рахманский Великдень** – за церковним календарем свято Переполовинення (25-й день – четверта середа – після Великодня); цього дня рахмани святкують Великдень. *Рахманский великдень припадаєт завжди у мірні штири тижні від живної середи.* <...> Бувало, то про тот **Рахманский великдень** Иванчік так розказував: «За далекими морями, за високими горами, за стримкими скалами, в земни, окруженій з усіх боків водами-морями, там, де перший раз шодня рано з свого золотого трону встает праведне Сонечко й до нас сходить, живут тихим, справедливым, ни кривдечім оден одного, спільним життєм Божі рахмани (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 346).

РАХУБА Лічба, рахунок. Клямкою клямцунуло ще сердитіше й закувало з усієї сили, вже без **рахуби** (М. Павлик. Пропацій чоловік, 138); **Рахуба** подвійна – два рази по дев'ять, а оден голос (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 22); літа минають... без **рахуби** (В. Атаманюк. Тридцять весна, 103); А там не панства, не! (так, бувало, Сеня уповідає) і цивільних, і військових, а народу без **рахуби** (Ю. Федькович. Жовнярка, 336).

РАЦА Сорочка. На нім була чорна **раца**, на грудех розшінкана. А йиго груди, ек би одна сильна штола, вітрами та сонцем обсмалені, черленілиси, ек букова грань. Він був убраний лиш у **раці** тай портеничках. Розперезаний тай босий (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 179).

РАЦАТИ зневажл. Вештатися. Біля хати стояла старша сестра – Мокрина. – Куди ти **рацаєш** ночами? – крикнула вона сварливо. – Не жінка, а копця снігу (М. Яновський. Увечері, коли стогнав ліс, 284).

РАЦІЯ

♦ **зачати рацію** – почати бесіду. Але доки долі буде, а я обірву від брата якийсь кулак, бо він мене відколи кликав, а я тут **зачав** вам **рацію** про любу та про долю, ніби ви сього діла і без мене не знаєте (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

РАЧИТИ Забажати. А хоть хто кавалок хліба часом дати **рачив** / То аби ся надивити, як хлопчина плаче (Ю. Федькович. Думи мої, 38).

РАЧКИ тільки у мн., етн. 1. Те саме, що **раки**; залізні зубаті припони до взуття, які уможливають ходіння слизькою поверхнею. *Плотогони мають ще рачки, на яких стоять, щоб не зісковзнути з обкореного дерева у бистру воду* (С. Пушик. Карпатське літо, 281).

2. Назва елемента візерунку. *Дивилася, милувалася гарною роботою, не сміючи допитувати. А дід інкрустував. Золотиста латунь вклинювалася між тиснені **рачки** – і поставали чоботи, як з казки* (В. Шкурган. Чоботи, 228).

РАЯТИ див. РАЇТИ

РЕВАЧКА Час осіннього гону в оленів. – Пса завів, промовив Данило, – такого, що не пропустить, жандарма за кілометр вчує. А це, мабуть, оленя в лісі почув. Адже **ревачка** (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 58).

РЕВАШ див. РАВАШ

РЕВЕРЕНДА церк. Ряса духівника. *Ксьондз миттю зірвався зі свого місця в першому ряді й, навіть не підкашуючи **реверенди**, випурхнув чорною нетлею відразу на сцену <...>* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 237); *Потім, замислено дивлячись у вікно, Владика загвинтив і сховав у потайну кишеню **реверенди** свого позолоченого «паркера»* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 188); *Люди зумілиси і звертілиси, а панотець підносить угору свою **реверенду** та й каже: «Адіт, мої парафіяни, я лишень в сорочці і – не до вашого гонору кажучи – в поркиницях, а нагавиць нема та й кабату нема!* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 201); *І о. Федір зійшов із шляху, зробив кілька смішних невірних кроків, щоб не впасти в снігу, обома руками підійняв **реверенду**...* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 135); – *Благослови, ксьондзе, з тебе **реверенду** здерти, – скалився зневагою голос Кондрика* (Б. Загорсько. Черногора, кн. 1, 352).

РЕВЕЦ Рівчак. – *Гившни то гет' у **ревец!*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 10).

РЕВІДУВАТИ Перевіряти, ревізувати. // у коляд., образн. «В неділю рано єло свитати, / Єли си гості квартирувати. / Гости до хати, газда из хати / Єли газдиню **ревідувати**. / Газда си дивит криз шеленою, / Шо гости робют из газдинею. / Газда си дивит, собі карбуєт, / На свою жінку бучьок гутуєт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 82).

РЕВІР Округ, район. Оповідав мені один баварський лісмайтер таку подію: В його **ревірі** викорінено майже вповні чигунство, завдяки одній людині, а нею був суддя Шмидт, по-німецьки *der Richter Schmidt* (Р. Яримович. Чигун, 67).

РЕВІТ Крик, гвалт, рев. Заки що зойк, виск, **ревіт**, гармидер і вереск підіймалися, гей вогонь у сухім сні (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 142).

РЕВНЕ-РЕВНЕ присл. Дуже щиро, зворушливо. А сама в плач: та так вже **ревне-ревне** голосить, як мала дитина (М. Павлик. Ребенчукова Тетяна, 28).

РЕГЕМЕНТ, РЕГІМЕНТ військ. Військова частина. – Ба, це таки я сам. Наш **регімент** стоїть тепер у Черновцях (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); Ходім тепер до цісарського города – будемо видіти, як там місто прийматиме наш буковинський **регімент**, що сегодне з Боснії наркує (Ю. Федькович. Жовнярка, 335).

РЕГІМЕНТ див. **РЕГЕМЕНТ**

РЕГІМЕНТАР військ. Командир **регіменту**. І побігли жовніри до свого **регіментаря** (Р. Федорів. Жбан вина, 195).

РЕГІТЛИВИЙ Який регоче. // образн. Заграла гуцулія... Заграла гомінкими шумами, каламутними струмками, білою піною, гроколом каміння, що не видержувало дикого розмаху весняної води й котилося вниз наздогін **регитливим** філям. А вони бігли так прудко, як найбистріший верхівець, і стрибали так високо, як струги (М. Козоріс. Черногора говорить, 159).

РЕГЛЕМА Інструкція, зведення правил; регламент. Таже то відколи світ така уже поведінка у війську, що молодіший товариш мусить старшому зброї пантрити. А хоть би і не те, – ви робите фрайтерську служ-

бу, то я вас мушу обслужити: так **реглема** каже (Ю. Федькович. Штефан Славич, 285).

РЕГУЛА Правило. Всі прирекли, що ніхто не вийде з **регули** й не буде старатися ні явно, ні тайно кинути зимівник (Г. Хоткевич. Довбуш, 397); – Дядьку Іване, ви знаєте, я спостеріг, що у них така ж **регула**, як і в наших гайдамаків. Візьміть навіть таке: як і гайдамаки, невеликими чатами скуплюються, а на зиму, кажуть, по селах розходяться (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 1, 197).

РЕГУЛЯМІН Розпорядок дня. В пору з'їсти, в пору лягти спати, з нудотою відробити свій обов'язок, положене число разів на тиждень приголубити жінку – в тім замикалося все. І не дивно, що завдяки такому **регулямінові** якось занадто вже скоро осів о. Василь: в швидкім темпі почало відростати йому черево, звисало молоде воло, рухи ставали лінивими і число їх все зменшалося (Г. Хоткевич. Камінна душа, 12).

РЕСНТИЙ, РЕСНТІЙ субст., церк. Дяк. – **Реснтій** завше тєгне ноги за собов, єк бервена, – прожартував дехто (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 86); **Настя** з Каліною, перекинувшись кількома словами, взялия прибирати хату й себе до шлюбної врочистості і в вікно поглядали та бачили, як Лукин перед хатою панотця зліз з свого коника, викликав з хати духовника і довгенько з ним об чімсь розмовляв; як вони опісля оба підійшли до дяківки, викликали з хати старого **реснтого** і в трьох нараз нараджувалися з собою (І. Березовський. Худан, 51); **Одного дня, хто тільки прийшов, говорив про те саме: убили в Сараєві престолонаслідника і його жінку. Винні москалі, підбурюють сербів. Буде війна. “Я казав, що поява комети не ворожить добра”, – вмішувався реснтій** (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 10).

РЕСНТІЙ див. **РЕСНТИЙ**

РЕЗИГНАЦІЯ Подання (заява) про відмову від займаної посади. То вам треба **резигнацію** до громадської ради збірної громади. А шкода буде, бо чоловік ви розумний (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 105).

РЕЗИГНУВАТИ Відмовитися від займаної посади. Така мене, знаєте, лють пірвала, що я сказав: Не вітуйватиму більше, пане секретаре. Хай вам хто хоче вітуйе, а я не буду! А він подумав щось та й каже: “Таки дійсно **резигнуєте**, пане начальнику?” (М. Остромира. Над бистрим Черемошем”, 105).

РЕЙВАХ Галас, крик, метушня. В хаті зробився **рейвах** (М. Павлик. Юрко Куликів, 25); Гримнула Боканючка дверима, аж сволоки загули. Зушккала на курей, що під дверима скубтисья позбиралися: ті з переляку залопотіли крильми, позлітали вище вікон. **Рейвах** відлуновав у дідових вухах (В. Шкурган. Чоботи, 226).

♦ **наробити рейваху** – зчинити галас. Жельман тільки боявся, аби дівка не **наробила рейваху** на все гумно: прийде з Станіслава Сара, злі язики донесуть на пана, тоді стара дримба зчинить твалт (Р. Федорів. Жбан вина, 91).

РЕЙВАХУВАТИ Галасувати, зчиняти галас, крик. Иванчік на даху пасіки шо мав сили, то **рейвахував**. А Єлена, отек би нисамовита, на опередхатю бігала по задвірю, кричучи на Леся та нивістку: «Гвавту! Лесю! Єле! Бейте суда ратувати, бо чоловік здурів! Ой, ратуйте, бо адиви еке чудо виводит на дасі! Ачюй ек говкає та тпр-р-кає» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 468).

РЕЙСТВА Боргові записи, реєстр боргів. Але вже водив своїх хлопців. Перший раз – то замок у Богородчанах, звідки пушкарі, великі пани з їхніми **рействами** пішли за одну годину до некла (Б. Бойко. По голови... По голови..., 70); Іще дужче зашкработів старий Тихонюк у потилиці. Присіли го довги, таки нема що казати: здовжив си так, що, ади, у **рействах** спати міг (Г. Хоткевич. Камінна душа, 107); – То ж то панові двох ніг бракує, щоб з’явитися з **рействами** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 103).

РЕКЕЗЬОК див. **РЕТЯЗЬОК**

РЕМЕНТИНА Ремінь. А ек перепросив Иванчіка, то Иванчік ек обер йиго косу тим своїм платком з **рементини**, шо утерав и свою косу, то й Обарінчукова коса знов

стала добра, навіть ше ліпшия, ек була перед тим, бо ек тев нев у траву Обарінчук, стаючі знов на свою ручку за Иванчіком, то аж си викрутив за нев, так легонько поплила в траві (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 380); «Зараз, пустий цигане, тебе ше май ни так пофалет», – тай від одвірка з хоромненого порога крадьми потег зором очій по струнах на Гавицевій скрипці, бошкородічі шош пальцями лівої руки в пасиках коло **рементини** на собі, тай шош потихоньки губами пошепотів, а на Гавицевій скрипці нараз усі струни у тот раз так, ек би їх хтос ножем перетєв – урвалиси шо й до одної (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 265).

РЕМІНЬ Широкий чоловічий пояс (з пряжками або без них). Он дзьобні, тобівки, **ремені**, навіть сокири й швари на продажу у Манашки – це все покажчики гуцульського темпераменту (Г. Хоткевич. У корчмі, 412).

РЕНСЬКИЙ див. **РИНСЬКИЙ**

РЕПЕРУВАТИ мед. Оперувати. То була тєньга смерека, шо лежєла отако на двох поперечинах. Василь взєвси і ни видів, шо бахур під самий конец підсунув ковбчїк... Тий підоймив. Тий на-дир-вав-си! Помучивси екїйс нешісливий чес, а тогди хто кели **реперував**? Нихто. Так и умер низашишо (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

РЕПОРТ Звіт, рапорт. Мало си шо цілий світ ни завалив від Арїднікового гласу, а вид того чесу у саму опівничь кожного року на Благовішішїне зувезде, з цілого світа, злітаютси чьорти, упирі, відьми, лісни, бісиці, градівники й вся ничїста сила, шо підлегаєт йиму, «изчез би», до него на **репорт** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).

РЕТЕЗЬОК див. **РЕТЯЗЬОК**

РЕТЕННО присл. Дійсно, напевно, точно. Той дійсно не пустить. О, **ретенно** ні! (Г. Хоткевич. Повінь, 325); Казав, шо ек би був хто такий шєсливий, аби уздрів, ек си отворєєт небо та аби спостиг у тот раз трома словами запросити для себе тото, шо би хотів, то **ретенно** би то мав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80); Так, наприм, ек у нашій селєнцїкїй церкві такі файні світї,

шо ек бис такого одного дес уночі уздрів, то **ретенно** задубівбис зо страхій (О. Манчук. Святий Юрій, 12); – *Люб'єтка мої любі, вас є штири газдині а три дівчині, то я один ретенно вас не перекаричу; кажіт, сарачета, чого плачете, чого з'їдастеси, най вам шо поможу* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 159).

РЕТИТИ Хрестити. *Жалібний похід рушив до церкви. У ній перед десятками років ретили Юру, а відтак вінчали з Васюткою* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 119).

РЕТЯЗЬ Мідний ланцюжок для прикрашання пояса або для складаного ножа. *Полум'я грало мерехтливими відблисками у ледь притуманених зіницях, ряхтіло на вищених маслом пасмах чубів, на мосяжних рукоятях пістолів, топірців, келефів, на чепрагах, чересах і ретязях; від цієї срібно-золотоавої гри немов ширишало, вищало і яснішало освітлене коло, за межами якого стояв ліс і починалась ніч, десь нишпорили гайдуки й пушкарі, світ розпросторювався з його нуртовими болив і радоців, смертей і зачатъ... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 83); Вимився, вичесався, убрався, як лицар який, оперезав свої нові ретязі, засадив пістолета та ножі за ремінь, а сам аж не можу діждати, доки сестри бадіку уберуть та налагодять, щоби боржій їхати (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259); Спочатку робив дрібне: топірці, ретязі, протички до люльок, ножики, чепраги тай робив так добре, що перевищив навіть челядника, який уже давно вчився (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 9).*

РЕТЯЗЬОК, РЕТЕЗЬОК, РЕКЕЗЬОК Тонкий ланцюжок для чоловічих нагрудних хрестів, ножів, протичок і т. ін. *Ще тремтячою од гніву рукою видобув з-за череса файку, потім, щоб її прочистити, витягнув протичку і не помітив, як разом з протичкою з кишеньки череса зопалу висмикнув за ретязьок металевий хрестик (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 169); Киптар вишиваний шовками, саф'яном, з якимись камінчиками по ньому, з позлітками; широкий у півстану ремінь, весь орнаментований, бляхою мосяжною циткованою побитий, прикрасився*

зверху ретезьком, зчепленим напереді незвичайно красною турецької роботи чепрагою, емальованою і, здається, ще й з дорогими камінчиками (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); На нім лиш сардак був так обшнурений, ек колис на Олексі Довбушу, мосежними рекезками тай гудзики й дармовиси у сардаці в него були из сухозолотьов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 163).

РЕФЕРУВАТИ Доповідати про що-небудь. – *Панове громадо.– мовить Василь.– Сьогодні дуже важну справу маємо обговорювати. Я буду реферувати (А. Крушельницький. Рубають ліс, 325).*

РЕХТ див. **РИХТ**

РЕХЦУМ

◇ **рехцум і лінксум** – поворот за відповідною командою вправо, вліво. *А як вигнали на подвір'я й як той котюга фрайтер почав з нами рехцум і лінксум, а я кручуся, як замотиличена віця, нічо не розумію, а фрайтер підходить і мене пац у морду (М. Козоріс. Чорногора говорить, 120).*

РЕЦЕПІС Рекомендований лист. *А сей, сирота, мусив мовчати, бо вже три листи до давнього свого товариша Тонія на реценіс писав, а відповіді і словечка не дістав; отже ж, і справді мусили єго на війні убити, бо не подібно було, аби на такі важні листи Тоній єму не відписав – той Тоній Шовканий, що у него кожде слово, як то євангеліє, святе було (Ю. Федькович. Жовнярка, 333).*

РЕЦІПКА мед. Рецепт. *Тай, аді, вни шош туда коло неї понитає, пальцями покоцкає, написав реціпку тай даєт мені: На тобі, – каже, – оцу реціпку, иди до аптики, а там відаєт тобі таку кроплю, шо 'ї видразу лекше буде (О. Манчук. Дохторе, 70).*

РЕЧЕНЕЦЬ, РЕЧИНЕЦЬ Термін, строк. *Їмосць і без того знають, що не уникнути їм інквізиції. Йдеться тільки про те, щоб пересунути реченець до сходу сонця (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 17); Чи, може, на мене нагнівавсь, брате, / Що я не в реченець прийшов? (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 149); В тому селі був один великий дукач, що мав багато полонин, лісів тай маржини*

без кінця і ліку. Він був такий поганий, що жаден слуга не міг вислужити в нього року, бо перед **речинцем** газда нарошно так докучав слугі, що той утік без заплати. До нього саме пішов Довбуш і нанявся на службу. Згодився от так, щоби перезимувати, за невеличку плату (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 31); **Речинець** шлюбу з якихось там причин відкладався вже двічі, що не доконче було корисним для панни, яка вже раз була заручена (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 826); А гуцул і наробився, аж упрів, і дякує гайдукові, як лиш уміє, і дає єму, що має, – сиру, масла та й то все неправда, бо гайдук навіть не може знати, чи гнівається на гуцула презус, бо за того відай, нема мови з гайдуком, та й гайдук не має чого просити презуса за гуцула, бо він прийшов на **речинець** та й прийшов ще перед часом... (М. Павлик. Пропаший чоловік, 80); Та я тобі скільки служу, та ще й як служу, жоден наймит не витримав би твоєї роботи і до **речинця** здимів би з дворища (Р. Федорів. Жбан вина, 176).

РЕЧИНЕЦЬ див. **РЕЧЕНЕЦЬ**

РЕШТА

◇ **та й решта** – уживається для вираження остаточного, кінцевого залагодження справи. – *Ей, говоріт свої, таки ходіт на чесок та й решта; сьогодні однако неділя* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 97).

РСД Збруя, упряж. *А газда – тот прикрашує стіну: чисто випуцував топіріці, тобівки старовіцькі блеховані, порошниці, гарпанники, які файніші дзьобні; дав поредок стрюбі – отим кресам, пушкам та пістолям, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату закрасити; повісив **ред** конечий на клинках, тарниці зі стременими, аби кожне виділо, що не без шкан'єти си жеє* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

◇ **скій тому ред** – хто він є. *Кождий образ то так, екби живий був, тай усі светі на нім на людский образ віріхтувані, що и охічно до такого молитиси тай шє на колінки упасти. А ни екєсь таке, шо ни розумієш, **екій тому ред** тай еке порекло* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

◇ **знати ред** – розумітися, знатися. *Оттак, наприм, светий Иван **знає ред** до води, светий Петро розумієт си на замках тай ключях, а светий Юрій цікавий лиш до васька тай до зицирки* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

◇ **дати ред** (чомусь) – порядкувати, розпоряджатися де-небудь, у чому-небудь. *Бо уна в мене тента таздиня, сему **знає ред дати**. Шо я би без неї робив, гадаю, екби си – ни дай, Госпидку, – минула* (О. Манчук. Дохторе, 69).

◇ **до реду** (із сл. довести, зробити і т. ін.) – так, як треба; добре, успішно. *Мий Микола навіть ни повірив й здивувавси, шо я усьо так скоро й файно поробила, довела **до реду*** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162).

◇ **за редом** (із сл. піти) – те саме, що **до реду**; так, як треба. – *Тий далі пішло **за редом**. Чудо, тий вже!* (В. Шкурган. Переказ, 13).

РСДИТИ Керувати, управляти. *Тай таким би він повинен й бути, коли задужєв навіть и ничістов силов **редити*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 184).

РСЗИНЬКО присл. Швидко, хутко. – *Марі' – теплої води, Окса' – тазик, Гали' – мила, але **резинько*** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

РСКА Суцвіття трав'янистих, кущових рослин, яке складається з дрібних колосків, що утворюють кетяг; волоть. *А на верієчку прив'єзали китицу з черлених єгід калини, обложєну **ресков** вієса* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220); *На вербі покажетси **реска*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

РЄХТІВНИЙ Готовий. // образн. *Светий Юрій уже виразу здоймає у стаї на зеленим стаїшю из срібної подрі свою срібну тримбіту, аби бути **рєхтівним** у день светого Юрія зайграти у ню веселого полонинського круглека вівцям на добрийдень* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

РЄХТУВАТИ див. **РІХТУВАТИ**

РЗАТИ Іржати. // образн. – *Тим кобилячим голосом? – Знає його біс, чи кобилячим, чи еким! – Та вона уміє лиш **рзати**, а не спі-*

вати! – Тогди, видко, добре горло помастила та й підспівувала май-май! (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 203).

РИБА

◇ **грубша риба** – впливові люди, поважні особи. А над “сметанкою” на балконі ратуші під гербом міста – білий орел у золотій короні; в затінку двох великих і барвистих парасоль возсідала, як шепнув Григорові коломиєць, “**грубша риба**” – вельможна шляхта: набундючені, пишно виряджені Потоцькі із Золотого Потоку, з Станіслава, з Богородчан, з Єзуполя на чолі із Станіславом Потоцьким, власником міста Станіслава і Станіславівського куца, воєводою познанським, чоловіком ще нестарим, але якимсь хирлявим, сутулим, наче обтяженим масивним золотим ланцюгом з орденом Білого Орла на пласких грудях (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 29).

РИБАР Рибалка. Іван Франко був великим, як кажуть на Гуцульщині, **рибарем** (С. Пушик. Карпатське літо, 266); Блискавки ув один гайтаж, перешиваючи хмари, так світили, як уночі **рибарі** лушницями на рибі. А громи, то таки ні вгавали гриміти. Пудне си заводило у хмарах (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 182).

РИБАРИТИ Ловити рибу. А як ні **рибарив**, то від рано до вечера з хлопцями на зарінках понад річков мурував із каміня та піску довбушенки (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 131).

РИБІЙ Риб'ячий. <...> залежно від рис вони усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, **рибії**, мишині. до усекі живини, що із кожної живини уживає густ. ще є гадер, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. ще є віжлун і віжлунка. але найголовніший – баїльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай (Т. Прохасько. Непрості, 86).

РИВНИЙ

◇ **ривної говорити** – говорити, як є насправді, нічого не вигадуючи, не перекручуючи, не добавляючи зайвого. – *Ий, ти же собі хлиснула тай мелеш, як у горечці. – Ийде. Шо? Я ривної говорю, то тобі водно*

шош ні рихта, Анночко (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, як то було!, 74).

РИЖ Рис. *Куток між прилавком і дверима завалений лантухами з білим борошном, цукром, крупами. Є навіть і риж* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 94).

РИЗИ тільки у мн., етн., ліс. Дерев'яний жолоб, по якому лісоруби спускають згори вниз зрубані дерева. А щоб обкорилася вона сама, то пускають згори такими жолобами, що називаються **ризами** (С. Пушик. Карпатське літо, 281); *Стоєв на ризах и сіпав ногу, шо залізла у шпару мижки ковбки* (О. Манчук. Заробок, 18); *А був казали, один такий, шо на ковбок у ризах сів верхи і злетів униз на такім бігу, шо дерево в порох розлітається, коли вдариться об що* (Г. Хоткевич. Гуцул, 355); *Завтра мають дійти до одної міри – урвати порівну; післязавтра одні будуть пилити гаджуєги на п'яти партіях, одні стануть робити ризи, одні знов будуть спускати вроблені бирні до ризів і відтак гонити їх звором потоку аж до ріки* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 336); *Цугарі увихаються, але для тих ковбків, що лежать на узбіччі, треба буде робити ризи, щоб зігнати їх вниз* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 118); *І люди валили чудові дерева, які вершинами своїми дивилися в сотні літ назад, обчухрували їх, руками волокли стовбури, спускали ризами до потоку* (С. Склярєнко. Карпати, кн. 1, 137); *Вчора спускали з гори дрєв'яним жолобом (ризами) дерево* (М. Яновський. Гірське серце, 39).

РИЗУВАТИ етн., ліс. Спускати зрубані дерева по дерев'яному жолобу згори вниз. *Вчора спускали з гори дрєв'яним жолобом (ризами) дерево. Ризували уважно, остерігаючись* (М. Яновський. Гірське серце, 39); – *Єкби ви, шмарькавки, так, як ми, хлопці, ші з малих міхи з муков на плечах д'горі трагали, зимами ризували смеречі потоками, грузили ночами шпали на машини, а в суботу й неділю тоже не мали віддиху, бо тра' два дні й дві ночі підряд не спати, грати вісіле, то я би хотів це видіти* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

РИЙКА Рило (у свині). // образн., згруб. – *Ю, 'ану дивиси (!) – умисне голосно прока-*

зала Юстина і кивнула головою – *цес рийку* захвав у відро, шо й голови не видко – *хлебче* собі, *ек на зарінку*, *ші й жменями збрицкує!* Юрко відразу вловив очима біля криниці згнуту постать, що саме заметушилася і чомусь посунулася у криницю (В. Шкурган. Кашкет, 61).

РИКАТИ Ревіти. ...*Маржина риче*, кінв самий вар'ює (В. Шкурган. Коли си прошу-маєш, браччіку?, 13).

РИКОВИСЬКО Місце, де відбувається парування оленів. *На дубовій поляні над Яблоневом, на риковиську, при заході сонця, Юра застрілив оленя. Нічю заладував на коня, перевіз до лісу під Лази, тут випатрошив, зняв шкіру, порубав на часті, переніс м'ясо до погребу в тражді, насолів та укладв у бодні* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 35).

РИНВА див. **РИНКА**

РИНГАЧ Бугай, бик. // образн., лайл. *Ти, пустий рингачу, ти варт йому побратимом бути? Він поїхав хліба пристарати, а ти йому поганиши газдиню? То ти не міг собі деінде найти любаску, а лиш таки у хаті побратима?* (Марко Черемшина. Марічку голловка болить, т. 1, 287).

РИНЗА *етн., наст.* Висушений шлунок теляти чи ягняти, з якого виготовляють речовину для підквашування молока. *Треба мати ринзу. Це такий сир, що є в шлунку малого телятка або ягнятка, яке щойно народилося і ссало молозиво-кулястру. Ріжуть його, вимивають шлунок, надоять молозива у той шлунок, кинуть перепаленої солі, потім ще доливають води, принесеної до схід сонця, і стоїть все це в хаті або на поді. Влітку візьмеш дрібочку ринзи, кинеш у миску з молоком, розведеш – і гляг готовий* (С. Пушик. Карпатське літо, 292); *В підігріте на ватрі молоко засипали ринзу* (Я. Стецюк. Крутий плай, 73); *Під впливом тепла й мікробів “ринзи” на очах робиться диво дивне: молоко “ловитси”. Поволі, але безперестанно виділяється сир, а те, що зостається, перестає бути молоком, а стає керлибою* (Г. Хоткевич. Довбуш, 151).

РИНКА, РИНВА Невелика металева каструля. – *Підсунеш ринку, чуєш? Я тобі кажу: тутто подаш! Василько метнувся сю-*

ди-туди, вхопив каструлю (В. Шкурган. Різники, 213); *Он один із таких газдів здіймає з кобил бербениці: в одній, мабуть, голубці, у другій – сита. А ще один кінв стоїть на-терханий бесагами: там ринви з пирогами, буряками, бринзою, маслом – та усячина, сказати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 83).

РИНОЧКА Зменш. до **ринка**. *Запалює спиртівку, ставить риночку з молоком і щойно тепер усвідомлює, що сьогодні їй нікуди поспішати* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 849).

РИНСЬКИЙ, РЕНСЬКИЙ *субст.* Срібна австрійська монета, грошова одиниця в Австро-Угорщині. – *Заплатимо тобі добре, – і простягнув срібний ринський гуцуликові* (К. Малицька. Малий гуцулик, 18); *Лікар довго оглядав Юру, велів йому роздягтись, навіть сорочку скинути, клав його на лавці, обертав його на різні боки, стукав у груди і в плечі, оглядав язик, розпитував і крутив головою, бурчав та плював, а далі велів дати собі ринського і відіслав Юру додому* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 437); *Вчора він пропустив цілісінських сто ренських, що єму був прислав на місяць батько...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 45).

РИПА *етн.* Стрімкий схил гори; ущелина, урвище. *До того ще й нагулькуватий Пилип пса сп'яну вгробив, най би його Перун колись так батогом тевкнув! Напився, шибайло, та й хотів перти серед ночі кудись у рипу, ще й тайду з собов тягнув. А пес не дурний, горівками не заливається – сам не йшов і Пилипа не пускав. Ну, той його тогди терлигов по плечах – і хребет переломив. Плакав на другий день, каювся, а що то вже pomoже...* (І. Андрусяк. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 123).

РИПИ Прізвисько персонажа художнього твору. *А сам сердився, якщо мама замість: «Николко, мій, любий та добрий! Бідолашко солоденька!» – клала руки в боки, з нахилом трохи вперед, й кидала йому прямо межі очі: юзик, рипи, сплюценка, вусач, підкринта, карлик, валюга, курвар, любаскун* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 131).

РИСКАЛЬ, РУСКАЛЬ Лопата, заступ. *Мовчки передав Петрові ліхтарню, взяв **рискаль** і почав копати* (П. Федюк. Людина з того світу, 106); *Але ж вони знають плуг і сокиру, **рискаль** і цатину* (Р. Федорів. Жбан вина, 105); *Входить Ілля з верховинцями, які несуть в руках саджанці і **рискалі*** (В. Зубар. Вітрова донька, 90); *Козак узяв сокиру, пилу і **рискаль** та й, передавши стрільбу в руки Петрові, вийшов на цвинтар* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 186); *В один раз стають капрала село згонити. Малий чи великий, старий чи молодий, жінка чи дівка, най бере **рускаль** та кіяню, най іде шанці копати* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 151); *“<...> Нас двоє вже розлучит хіба лиш **рускаль** та лопата. <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 406).

РИСТ, РЯСТ виг., паст. Окрик, яким вівчарі заганають овець у **струнку** для доїння. – *Рист!* – *сердито кидає ззаду гонінник в овечий лемент та хльоска мокрим прутом.* – *Рист! Рист!..* – *підбадьорюють вівчарі та одхиляють коліна од дірки, кудюю скаче у струнку вівця* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 289); *Гонінник вимахує прутом і кричить: «Ряст!.. Ряст!..»* Старі віці не чекають і пхаються самі в струнку. (Г. Хоткевич. Довбуш, 140).

РИТМАЙСТЕР військ. Ротмістр. *Я раз побіг до нашого **ритмайстра*** (Ю. Федькович. Побратим, 301).

РИТУВАННЯ Техніка керамічного розпису побіленого і підсушеного виробу; гравіювання *Ріжкуванням, заливанням, **ритуванням*** називають кераміки розписи своїх виробів (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

РИХТ, РЕХТ

◇ **не рихт (рихта)** – не до вподоби. *І що коли Проданові «не рихт», то й вони не дадуть йому його пайки й благословенства, і Бовичі не віддадуть за него дівку, «хіба би вдурили», що так ні одна не пристане, і весіль розіб'єся* (М. Павлик. Вихора, 224); *– Ййде. Шо? Я ривної говорю, то тобі водно шош **ни рихта**, Анночко* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було, 74).

◇ **мати рихт (рехт)** – хто-небудь не поміляється, правий, має рацію в чому-небудь. – *Що?! Ото ми вояк, та ще й товариши! А в воську і за плечима один одному набивалися... Забув!..* – *Правду кажеш, ци то **маєш рихт**, камрате: воськовому нічого не страшно!* (М. Павлик. Вихора, 275); *Мусять, хоть би там не знати шо. Аякже! Мусять, бо я **маю рехт*** (Г. Хоткевич. У корчмі, 420).

РИХТЕЛЬНО присл. 1. Дійсно, справді. *Годованец, щирий хлопчіще, що і власний не був би щиріший, урадувавси, що поїде у ліс. Зрихтувавсми, ек належит, корчугу, похарчувалисмо, взели полуденок, сіли на корчугу та прийшли у порташ. Дивлюси, а тут **рихтельно**, ек казав совет, ек их 50 пар коней* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

2. у знач. вставн. сл. Уживається для підтвердження достовірності висловлювання; дійсно, насправді. *Скажи мені, май, **рихтельно**, чи ходить до тебе той Владзьо?..* (М. Козоріс. Черногора говорить, 88).

РИХТИК, РІХТІГ у знач. вставн. сл. Те саме, що **рихтельно** 2; дійсно, справді. *І на лице я подібний до него. – Ає, ає, **рихтик**, з Довбушя я йду* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 459); *Дивлюси – **ріхтіг** – є такий до снаги, ек мені Микула розказував* (О. Манчук. Светий Юрій, 13).

◇ **рихтик утнути** – вправно зробити щось. *От добре. Файно! Так якраз. Ніколи не сподівалися, що Шутка так **рихтик утне**. Газди дивуються, підшморгують носами, витирають долонями очі* (У. Самчук. Гори говорять!, 185).

РИХТУВАТИ див. РІХТУВАТИ

РИХТУВАТИСЯ Готуватися. – *Ади, ади, Сугак до раю **рихтується*** (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 321).

РІЖА Галявина, пасовище серед лісу. *Сперси аж над потоком Гранчіним, на зеленій **ріжси**, шо була серед лісової глушеди, екби икес первовічне дворищиє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 295); *Корів та волів погнали гайдеї в ініший бік – на поля, **ріжі**, на заломі в лісі, де добра, м'яка паша* (В. Гжицький. Опришки, 25); – *А я звик до*

того, що їк мені їка молодиця ци там дівка впаде в око, так я посилаю свого легіня до її дедя чи там чоловіка, аби велів їй вбрати си у шо найфайніше та ї випустив у такім а в такім чесі на таку ї таку **ріжу** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 94).

РІЖКУВАННЯ Техніка керамічного розпису, коли ангоби (кольорові глини) наносять на виріб, користуючись ріжком (тепер гумовою грушею з наконечником-голкою). **Ріжкуванням**, **заливанням**, **ритуванням** називають кераміки розписи своїх виробів (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

РІЖКУЛЯ наст. Кличка вівці. Учора Григир спостерігав зворушено, як опришок лебедів, як промовляв до овець, коли ватаг з маршиєвської полонини дозволив йому вбрати на заріз пару перехідок. Забрів у велику чорно-сіру турму, як гречкосій у свій хлібний лан, мовби усіх обняти прагнув. Одну назвав звіздюлькою, другу жовтанею, а ще інших **ріжкулями**, **снігурками**, **сивульками**, де ї бралися в нього ті голубливі слова (Б. Загорюлько. Черногора, кн. 1, 92).

РІЗАНЕЦЬ Поздовж розпиляний стовбур дерева, колоди; **протіс**. У протилежному куті просторої кімнати висока перегорода із білих смерекових **різанців**. Там видно бочки, пляшки, миски, чарки, хліб та всяку іншу марфу, розложено на поличках і призначену на продаж (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 25).

РІЙ-ПАРІЙ Новоутворений рій бджіл, який відокремився від старого. Взяв Іванчик з тобівки усукану свічку з воску, утопленого з воску **роя-пароя** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 321).

РІКА

♦ **де ж** (хтось) **годен ріку ночі зорям із ший здіймити** – про щось неможливе. – *Абих по тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо де ж я годен дуку на небі ізмірити, або цвіт у маю ізлічити, або верем'ячко в косовицю оком перездірити, а хоть ріку запашної ночі зорям із ший здіймити?* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 203).

РІНЬ Дрібне каміння біля річки; гравій, галька. *Хатчина на ріні* (М. Павлик. Юрко Куликів, 20); *Рот нарозтвір, а в нім повно*

ріні, піску, намулу (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 550); *Де вітер спинить, там ростеш – / Нехай це рінь, пісок, чи камінь; / І юні дні цвітуть казками, / Що зникли десь на дні безмеж* (В. Атаманюк. Давно із дому я пішов, 84); *Безтямно і незаслужено виносить одних наперед, а других тручає між каміне, б'є в кашіці і запроваджує на рінь* (Г. Хоткевич. Життя, 327); *Ще лише через вориння перескочити, потім невеличкий лазок, потім ще вориння, потім рів, потім півперек дороги, ще через одно вориння, зіскочити зі стрімкого бережка на рінь, і тут тобі ї чистий, шумний Черемош* (І. Франко. Терен у нозі, т. 21, 387); *Дрібна рінь рвалася йому з-під копит і градом стугоніла в прірву* (Р. Федорів. Жбан вина, 149); *Коли не-коли по обидва боки берегів неспішними кроками міряють рінь прикордонники з карабінами, мовчки зиркаючи одне на одного почерез воду, як розминаються постовими* (М. Матіос. Солодка Даруся, 98); *Туда полонини, туди сіна, є де маргу діти, а тут на курмею нема де попасти, хіба най худібка рінь лиже на зарінках* (Марко Черемшина. Любість, т. 2, 200); *Троє з них, трясучи вовною вивернутих кептарів, дебелим кіллям підважували довгі, без єдиного сучка смерекові „штуки”, підкочували їх до затовчених у рінь лежів і з дружним вигуком спускали до води* (Б. Загорюлько. Черногора, кн. 2, 31); *Як добре те, / Що ї гори мають голос, / Що є доці / І золотава рінь, / Що пам'ять є, / Що є любов і слово...* (Б. Радиш. Як добре те..., 26); *На Черемошевій ріні / Сивіллою на згариці / Сліпими зіницями / Дивлюся в майбутнє* (Віра Вовк. Сивілла, 365); // образн. *Б'ються на Тисі гривасті хвилі, / Скрегоче гостра рінь. / І повно, повно в душі юнацькій / Палких, бойових горинь* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Пожерли хмари, 16).

РІНЯК Те саме, що **рінь**. *Раптом його увагу відвернув знайомий скрипливий кашель і ріпиння ріняків під важкими кроками* (Б. Загорюлько. Черногора, кн. 2, 32).

РІПА 1. бот. Однорічна трав'яниста рослина з їстівними бульбами, багатими на крохмал; картопля (*Solanum tuberosum*). *“Малисми гредочьку ріпи (картоплів) теї тоти вже далі всу повиривали теї зіли*

дикі свині і нема нас кому обізнати від тої нехарі... Заходять з ліса в ночі і пазеть за **ріпов**; не знаю шьо мемо їсти, ек зима заскоче” (І. Березовський. Худан, 35); *Неподалеки гримлять гармати, але газди й газдині хвалять собі верем'я і сапають на царинках **ріпу**, що до них з землі барвінковими листочками усміхається* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 149); *То ж послухайте, як картоплю називають у нашому краю: бульба, бурця, картопля, бараболя, боришка, барабуля, біб, американка, **ріпа**, буля, мандибурка, крумля...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72); // у порівн. *Сіруни [воли] зійшли з полонини ситі, ек **ріпа*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

2. збірн. Бульби цієї рослини, що вживаються як їжа і як корм для тварин. *Всюда позволяв професор ходити Кольцеві, окрім до бурси, бо там – ті самі «бунтівники, голодранці та шибеники», як казав професор, завиняючи їх в тім, що вони бутуються против своєї господині, буцімто вона поїдає призначене для них добро: що вони крадуть **ріпу** з попового городу, та й що тих нетленників не можна годувати, як тоту саранчу <...>* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 90); – *Поки дітвахи очі протрут, я вже їм смажу **ріпи** і колочу каламотку на кавалочках айви, або з афинами. А бульбочка пахне так, шю я водно згадую нас!* (В. Шкурган. Переказ, 117).

РІПИЦЯ

♦ **по саму ріпицю** – зовсім, повністю. – *Що, маєш забагато волі без мене? – різко змінив тон. – Так я її утну. **По саму ріпицю!** Аби не дибкував, як буваліші розуму вчать* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 45).

РІТЬМИ присл. Сильно, потужно. *А я буду йти по селу, як насаджений і розшиблений кінь, з відбитими підковками і копитами, що **рітьми** копнути ніяк й нічим!* (М. Павлик. Вихора, 218).

РІХТІГ див. РИХТИК

РІХТУВАТИ, РИХТУВАТИ, РЄХТУВАТИ Готувати, приготувляти. – *Мой, мені аж горіче стало, – випав з мовчанки Штефан. – Ану жіно, лишей ті шпільки та йди у другу хату шос **ріхтуй** на стів* (В. Шкур-

ган. До серця, та не в пазуху, 200); – *Марі мені, – каже, – я вже й так доста наслухався за тебе від пана презуса, йди собі домів, а **ріхтуй** там штраф за то, що-сь іспізнився!..* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 79); *Лишень заглибився у таємничо-хіммерний морок пуці, як у ніс вдарив гострий повіт диму. “Хтось ночує у вертепі, – подумалось без настороги. – Ачей Ясінський вудженину в дорогу **ріхтує**”* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 321); – *«...» Хлопці! **Ріхтуйте** свої черева. Тут вас, чортів, понанихають, як бочки* (У. Самчук. Гори говорять!, 138); – *Треба мені пияків в хаті! Лише закуски **ріхтуй*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 6); *Але напровсєке **рєхтував** свою табору коледників, аби бути готовим, бо ек на Різдво упретси церковне братство тай шю чьолові газди з парафії, аби він, про старість, лиш таки йшов березувати, то він тогди ни хотів статиси сміхом без добірної табору коледників* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71).

РІЦКАНИ тільки. у мн. Мешканці села Річка. *Найбирше фірманкували тюдівце, брустурице та **ріцкани**, але фірманкували вирменам и жєбівце, тай дес и головце* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170).

РІЧ

♦ **правити речі** – займатися своїми справами. *Одна музика грає по однім кінці, а друга по другім, шинкарі позасідали собі у два ряди з повними терхами та з усіляким судником; дівки поставали громадками та свої **речі правлять**, хто їх там зна що, – от звичайно дівки, а парубки поставали та лагодяться на танець* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246).

РІЧІ тільки у мн., церк., обряд. Хрест і зображення святих, які використовуються під час похорону. *Нираз так си лучєло, шю й переночював разом из людьми, на комашини п'ючі цілу ніч, а нибошиік жєдав у деревишети надворі. А нираз лучєлоси й так, шю ек несли мерця попри шиньк, то поклали мерця на дорозі, **річі** поприперали до кіля в плоту, а сами, разом з попом, пишли пити у шиньк* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125).

РІЧКОВИЙ Прикм. до назви населеного пункту Річка. *Дивиласи крадьми попід*

чільце на головску й **річкову** челідь, угадуючі, шо вни про ню гадают тай шо їй важет (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 241).

РІЧЬ

◇ **єк христенинові річ** – як належиться християнинові, як велить християнський звичай. Аді, раз прийшовсми був перед Великоднем до сповіди і вісповідавси – аді так, **єк христенинові річ** (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

РІЩА, РІЩІ Хмиз. Юра кинув з руки сокиру на невеличкий стропок **ріща** в дроворубі і став випростувати плечі (А. Крушельницький. Рубають ліс, 169); Баба розв'язала оберемок **ріща** і посторонком зв'язувала довгому Тополюкові руки, витолковуючи йому, що руки – то не колачі плетені, ані не бануш, ані не мачка кортяча (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 178); – Розпалиш ватру, я **ріща** там наносив. І не забудь обруч (М. Дзюба. Укриті небом, 22); – Буди мати чим палити взимку, – радів селянин. – Але чим привезти **ріща**? (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 142); Погасле вогнище. Коло нього передряхлі бутинарі. Як не старалися розкласти ватру з-під мокрого **ріща** і трісок, не хотів бухнути веселий вогонь (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 111); Мете на Погарь кігнути сани, / Кісти задурно байдуже **ріщі** (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9).

РІЩІ див. РІЩА

РОБАК Завзятий працівник, роботяга. Був він перший косарь. Добрий стельмах. Чьорний **робак** був, єк припадав до єкоїс роботи (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).

РОБІТНИЙ Працьовитий. І вже ніби от ік зважив си: багачька дівка, сама-одна; дає стариня добре віно, бере хлопця до себе на ґрунт; та й дівка сама файна, здорова, **робітна** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 100).

РОБОТА

◇ **робота стигне** – немає часу. – Ей, тобі єднако, Штефане, розбалакувати, ти вольний чоловік, а в мене **робота стигне**, – махне рукою один (В. Бабій. Запродана душа, 20).

РОВЕР Велосипед. – Їде йкийс, або німка – стає, лишеє **ровер** – і той стоїт день,

два, три..., тиждень. Витак прийшов, закинув собі ногу і поїхав. Ніхто би того **ровера** не кінув! (В. Шкурган. Переказ, 105).

РОВТА 1. Гурт людей, натовп. *Перед хатами, де відбирають, **ровта** людей: усі міщани, із сіл, із гір ледінів поприводили, як волів на заріз* (М. Павлик. Юрко Куликів, 19); // у порівн. *Жиди загвалтували, жидівки заповірили на весь голос. Отік би їх хто різав, отік би їх пік вогнем. Обступили бадіків густими рядами. Вчинився рейвах, гей у **ровті*** (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 141).

2. Загін озброєних людей (**пушкарів**) для боротьби з опришківським рухом, контрабандою і т.ін. – *А то одного разу їде копитан Довбуш з опришками селом, гуцулам панські борги повертає. Аж тут його обскочили **ровти**: з одного боку боку Пшелуського, з другого – Соболевського* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 210); *Василь Попадюк казав, що жовнірські **ровти** побували на полонинах Маришевській і Козиній* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 116); *Ніч заставала його в сідлі й ніч проводжала, і стара Збориха знала про це, вона, мов тінь, блукала синовими дорогами, часом здалека бачила його, як з палашем у руках, у червленому плаці летів попереду своєї **ровти**, аж кінь під ним постогнував, вона кричала йому вслід: “Іваничку”, він і не оглядався* (Р. Федорів. Жбан вина, 144); – *А кого ж я мав боятися? <...> Що хитрішого від того теребилюльки Пілінського? – а я йому за кожним разом вивинувся під носом із цілим терхом румунки, хоч засідки закладає на мене з цілою **ровтою** зелених мундирів* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 111); *Щоб його тут у полонині вловити, треба зо дві **ровти** смоляків, а їх тут десь тільки зо двадцять. Хіба це з нею* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 31); *Потихоньки зібрав він **ровту**, й то майже самих бабий, бо з мушин лиш пару людий узев из собов, тай тишов ловити Штолу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 146); *Ще би панів не так боявся, як своїх людий. Бо тоді у нас як було: кривда кому, один одного побив, покалічив або й забив, – бо нарід буйний був, – ого, вже покривджений або його рід біжуть на кичеру, трембітають до своїх, збивають **ровту** та*

й ідуть мститися (І. Франко. Гуцульський король, т. 22, 494); *Ця втеча ще більше затривожила хлопців. – Це йкас біда була... – Як наш отаман кожному довіреє... – Може ровту на нас наслати. – Ци би не вернути д'хаті?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 299); *Ой нагла вість в гірському краї: / Дідушко **ровту** вже збирає, / Ще й вихваляється багач: / – Пушкаріків вести в Космач!* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 35).

РОГАШ див. **РАґАШ**

РОГИ

♦ **показувати свої роги** – виявляти свій характер, справжнє своє єство. *Він [Гердлічка], докiв си ни умоцнив тай ни випрехтикував гуцулів, то так сидів тихо, як муха взимі за лубом. Ни показував свої роги. Ни почепав гуцулів, тай навіть изразу, то ишов їм підладь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 146).

♦ **втерти (изшібати) роги** – перемогти, подолати кого-небудь, приборкати. *Инчемо, то Шкіндя з Довгим вже би були давно замили дни, як би си були так напосідали за взето, як то си вни насідали на Иванчіка. А Иванчікови, то ни могли цілком **втерти роги**, лиш потрохи їх зшібали, бо й він си вид них добре вмів боронити тай махати, бо він був великий завій. Зашитий на всі боки, як тот буковий завій, шо ни может йго ймити ні з одного боку клин* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 436); *Ми вже собі нагонили оден одному кози на бер тай **изшібали смих** оден одному **роги** на голові, лиш шо правда, ни так доичне, як тепер»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 183).

♦ **ни пишли роги докупн** – про відсутність злагоди, взаємоповаги в сімейному житті. *Єк лиш изв'єзав він [Иванчік] руки у церкві из своїов жінок, то видразу їм обом **ни пишли роги докупн*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

♦ **покотити навіки свої роги** – померти, загинути. *«Тай ми оба з Шкіндев вже би були сночі **покотили навіки свої роги**. Ае, я ни жертую, Ива'. Витришав бес нас був на тот світ»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 402); *У тот раз ніхто си ни смів*

*д'нему на тоту Ріжу на вернути, бо би був дуже погано погостив, **навіки** би був **покотив свої роги**. Навіть сам злий дух у тот час ни варувавси там д'нему приступити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 191).

РОГОВИЙ Рогатий. – *В мого батька полонини і стадо коней, сотки овець, худоби **рогової** найбільше, а кілька іншого добра! – майже співуче закінчив і свиснув* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 62).

РОДИНИ тільки у мн., мед. Пологи. *Але дски то такі добре маюте. Повілізали, знаєте, на вишки та уже горляют та такої виводет, як би хто з них калюхи вімотував. Один другого рад би перекричести, аби ніби перед своїм ксьондзом показатиси, шо то він наймудріший голос має. Шо один підкегне, другий ще више, а третій, як зарепетує, аж здаєтси, шо або душа из него виходит, або шо **родини** напали* (О. Манчук. Храм, 59).

РОДІЯ Родичі, родина. *Аді, ліпше изкалисьте людий тай зробіт поредок, поки ше даєт вам говорити, аби си по вашій смерти ни дерла **родія** над маєтком, и по судах биси ни тежили* (О. Манчук. Потішив, 28); *Близка **родія** тай сусіде, то вже в понедівнок увечер разом з музикантами поприходили на вбиране книзезового деревця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220).

РОЖА-БИШИГА мед. Рожисте запалення. *“Середушия тівченка, Оленка, гістала була **рожу-бишигу** на лиці, то приходила сми відмовити бишигу”* (І. Березовський. Худан, 57).

РОЗБАРКУВАТИ Розраджувати. – *То лиш тепер так, а потім оттуда на зломану голову! Лиш фоста їм всім бракує. – Хвоста не хвоста, але диви-ко си, би щось з цього було. Не давай-си **розбаркувати** від отих публік, та будеш так жити що й-де!* (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

РОЗБАТЯРИТИСЯ Стати батяром; бешкетувати. *Недочув, неборака, видко, – / Бо нащо йому ще чужого дїтька, / Коли мав собі свого, не дуже товкущого?! / (Той уже коло бабиного **розбатярився** дужче. / Доти був собі чортик, але ж не чортище!)* (О. Слоновьська. Космацька феєрія, 67).

РОЗБЕЗПЕЧИТИСЯ Док. до **розбезпечуватись**; почути себе вільно, безпечно. *Розбезпечилися й собі бадіки й забавги донконе через глоту до війська протиснутися* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 141).

РОЗБЕЗПЕЧУВАТИСЬ Почувати себе вільно. *Вуйни розбезпечувались і підспівували довгими, крутими голосами, а вуйки підтуптували ногами* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 34).

РОЗБОЛАТИСИ див. **РОЗБОЛІТИСЯ**

РОЗБОЛЕНИЙ дієприкм., мед. Знесилений, виснажений, кволий, безсилий. *Роман Мокан з верхів, голова читальні у Рогізні, виходив у живний четвер із судової зали розправ дуже приголомшений і розболений* (Марко Черемшина. Писанки, т. 1, 214).

РОЗБОЛІТИСЯ, РОЗБОЛАТИСИ мед. Розхворітися. *Мати розболілась, ридаючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя* (Ю. Федькович. Побратим, 303); // образн. *Дихав [Святий Миколай] на ню [зиму] таким теплим подихом вітру, що уна увидьки розболалася. Боршевіла навіть у найгірших затінках. Розфлекала й на найвищих полонинах. Топилася й в найгілбших зашепетинах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

РОЗБОРСАТИ Розібрати поклажу, звільнити від неї підводу. – *Анничько, гив, поможи дядеві фіру розборсати* (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 257).

РОЗБУТІТИСЯ Почати ревіти; розревітися. *Гавкнув з просоння Брисько: “Якого дідька лисого той оленіще серед ночі розбутівся?”* (Р. Федорів. Таїна, 176).

РОЗВЕДЕНИЦЯ Розлучена жінка. *Він втрачав із ними розум, із жонами й молодичями, розведеницями й невідданими, – але жодна не могла його втримати надовго...* (М. Матіос. Нація, 192).

РОЗВЕЗЕНИЙ дієпр. Розпещений. *Ріс я пестуном у хаті, прото найменця дитина у старині. Розвезений, що най Бог боронит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

РОЗВОД етн. Напій – розведене кисле молоко, **гусленка** з водою. *Сонечко лишень було сполудне, ек косарі сіли в холод під бука*

припочувати та курити, а челідь винесла їм пити в бербеницях розводу – розведену водов квасну гуслінку (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 381); – *Дайте, дівчета, води! – Але студеної! – Най мама зробит розводу!* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 52).

РОЗГАЗДУВАТИСЯ Обзаводитися господарством, наживати достатки; розживатися. // образн. *І тільки тепер, коли оця чорна та темна совітська сила, не мени жахлива за засуху, розгаздувалася в нашому краї ..., наказав знівечити трактором райське лоно Живородної, нібито прокладаючи дорогу на колгоспне поле* (М. Дзюба. Укриті небом, 62).

РОЗГАЛАКАТИСИ Розкричатися. *Вони знали, що я неспроста розгалакаласі. Та й час вже був післяобідній. – Ми лиш чекали, коли ти за нами крикнеш* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 17).

РОЗГЕТЬКАТИ 1. Розборонити, розігнати. *Ледви їх обох розгетькав та утихомирив Юріштан, аби си ни поблічили, ек прості гуцули* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 161).

2. Відраджувати від чого-небудь. *А спокійна йго душя, душя тазди, що любила тихе родинне житє, що навиділа таздівске гніздо, що хотіла жити лиш з мозоля рук, а ни з дурниц легонько, що любила робити ек ніч, так день, таруючі, ек вів у ермі, лиш аби жити з праці своїх рук, а ни чужеї кривди, то розгетькувала йго: «Ни упадь цілком на свою голов, ни дай свому серцу потуку, ни послухай йго, ни стріль законом – то будеш шесливий чоловік на світі, бо твоє сумліне будет спокійне й чісте, а ек сумліне будет чісте, то меш мати спокій душі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 296).

РОЗГОВІР Розмова. *Навперед нього дався чути живий розговор, забарвлений тонким, плаксивим тоном одної людини* (Марко Черемшина. Нечаяна смерть, т. 2, 31).

РОЗГОВОРЮВАТИ Заспокоювати. *Затривожена Василина товкла свої ноги о кождий камінь, хлипала, рула, голосила, приказувала раз коло разу. Брат розговорював, та бо дурно* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 550).

РОЗГОРТАТИСИ див. **РОЗГОРТАТИСЯ****РОЗГОРТАТИСЯ, РОЗГОРТАТИСИ** Роз-

дгати́ся. – *Минулося... Розгортайся, почнемо писання* (М. Яновський. Косиці на писанках, 95); – *Гай-гай, бігом! Розгортайтеси, він так борзо не приходит. Такі траба у другу хату вступити: мо', ше й сватами будемо?* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 201)

РОЗГАГАРАДЖІНИЙ дієприкм. Розчепірений. *Великан стоєв на однім місци, широко розгагараджїними ногами, а д'жидови лиш викрутив свою теньгу голов на довгих в'езех, тай застогнав...* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 180).

РОЗГАГАРАДЖУЮЧИ дієприсл. Розчепірюючи. *А Довгий, ек добре догриз Шкіндю, то став насеред ватерника, широко розгагараджюючи свої никлейдоваті ноги, по разови ними ступаючі лїнивим, ек завжди, голосом договоревси з Шкіндев: «Та ти, Дми', – пусто дурно ни розсїдайси на мене, ни гулавїй, бо я адї нічо ни винен тобі за Иванчіка»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262).

РОЗДЕКУВАТИСИ Розпрощатися. *Прележавсми чотири неділі у шпиталю, а ексми міркував, що совет мене призабув, бо дохтір телефонував д'нему, що ледве чи я видужію, а страх ек ми си навкимоло, та забанувавсми за верхами, то тогди файно роздекувавсми з дохторима* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 52)

РОЗДЕПІТИ Роззявити, розкрити. *А в неї пістолетко було за пазухов. Вна лиш обернуласи та з того пістолети бурр у пацу медведеві, бо він пацу роздепів* (Г. Хоткевич. Довбуш, 131).

РОЗДІЙТИ Показати, відкрити. // образн. *Показує вона пашпорт від віта, а варта тим не контетна. «Ци ти, жоно, не хлоп?» – кажут. Шо вона не проситси, шо не кле-неси, шо не божитси, шо, адї, вона челїдина, а не хлоп, – нема віри. «Задери, жоно, – вибачте, – запаску 'д горі, най пізнаємо, ци ти не хлоп, не шпїгун!» Стопиласи, сарака, молодїця з сорому, але мусїла роздійти ше один пашпорт* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 137).

РОЗДОБЕНДИ

♦ **іти на роздобенди** – шукати жінок для позашлюбних інтимних стосунків. – *Але най хоть раз гепнувси до каміння, аби знав, ек іти вночі на роздобенди, – тішився Лукин. – Я сам кажу, аби світивси тот камінь, де він зашпотавси, були би-сми й не виділи дудочок. – То байка, бадїку 'Ю, але того, шо ме темити, ек за чїлїдинами шнїрїти. Адї, чув-сми, ек тої неділі фаливси у коршмі, шо, каже, нема такої дївки в селї, аби їго не любила* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44).

РОЗЖИТОК Те, що приносить заспокоєння, полегшення в горі, печалї; розрада. *Тїльки того й розжїтку, коли стану, бувало, на стойці та собі тихесенько поплачу або богу помолюся* (Ю. Федькович. Три як рїдні брати, 304).

РОЗЗПАТИ СИ зневажл. Розкричати-ся. – *Та й що ти таки си роззїпала на мене, молодичко, бог би те вкрив?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 83).

РОЗЗНАКОМИТИСЯ Знайомитися ближче з ким-небудь, добре познайомитися з ким-небудь. – *Вже ек не постїдаласи до вас прийти, то за столом встїду нема. Вибачейте, шо я прийшла до вас. То бїрше ваше діло... У вас росте парубок. Але... – Та нічо', Юстино. Добре, шо сте прийшли. Адї роззнакомимоси, і лекше буде свататиси. Та і чесу маємо. Шї перезимувати траба...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 202).

РОЗЗУБЕЛАТИ Розгнуздати. *Вїдтак роззубелав шкапу, затикав батїг коло передньої люшні, витягнув пласток рудї багни з «сїдзєня», підстелив верїточку і поклав перед шкапою, що хрипливо зарзала і дякувала господареві за їдло* (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 76).

РОЗИБНИТИ Відкрити. *Я хочю так, шоби ек чоловік розїбнит бриндзенку вдома, то аби сказав: “О, свїжа бриндзя й погосподарську набита...”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 153).

РОЗИМКНУТИ Розїмкнути. *А свєтїй Юрїй ек розїмок свої вісні брами, то вилетїла на свїт, ек ластївка, едерна весна*

(П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 180).

РОЗІБРАТИ Роздягнути. *Дома я його розібрав, поклав спати, а сам узаявся мундир чесати та зброю утирати; далі покутав і я, помоливсь богу та й ляг собі* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 289).

РОЗІГРИ див. **РОЗІЙГРИ**

РОЗІЙГРИ, РОЗІГРИ тільки у мн., етн., міф. Свято **нявок**, яке припадає на перший день Петрівки. *На данцовишия опередь Иванов з нев ходив [Василь], на нявчині розійгри і вартував на боці, аби дикун їх з-ненападу не попав, аби Настуньки му не споневажив* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); **Розійгри**, що припадають у тиждень від Зеленого понедівка, є перше в днінов Петрівки, а посліднім светом весни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 348); *На розіграх* – це свято перед Иванов, – не вільно спати надворі, бо нявки ходьи та співають, а чоловік у просонку учує, і схопить си заспаний, вони єго обманють; він гадає, що то вправдива челядь, іде за нею лісами, полями (М. Римар. Білий слон, 86).

РОЗКАЗ 1. Наказ. *Він вивів його на берег Черемоша і, ткнувши патерицею на багна, сказав: – Там має бути дорога на Білий грунь. Такий дідичів розказ* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 276); *На вівтарі тісар сидить, найясніший тато. Як він так сидить, то муха не сміє летіти. Навкруг нього восько рядами клінчить, на розказ чекає* (Марко Черемшина. На боже, т. 1, 117); *Парубки вже знають свою службу: ще до опівночі повстають, повибричуються, поприбираються, як лицарі, плоски в дзьобні, колачі в бесаги, посідають собі на гарні сідлані коники та гайда зустрічати сторонське парубоцтво, як уже там від брата розказ мали* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); *Дванадцять пушкарських душ чекають на його рбказ, летять на його свист, з пушками, при усекі зброї* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 117).

♦ **не до розказу** – про нехтування чиймись наказами, вказівками, порадами. *«Мині ніни до розказу у моїй хаті», – сердито покручуючі головов, говорив дідо, – «Він най собі у церкві розказуєт* (П. Шекерик-Доників.

Дідо Иванчік, 85); – *Ніхто їй життя не відбирав і не відбере! Хочемо знати і мусимо знати, де дівся “він”? – То вона йому до розказу? Він хлоп, а вона дівка. Пішов, куди хотів!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 71).

2. Розповідь, оповідка, історія. *Нам хотілося слухати про неї все нові й нові розкази* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 98).

РОЗКЄГТИ СИ перен. Розширити господарство, розбагатіти. *Та шо за дідча мати! Чи то сниться таке? Юрішко, панський попихач – отак-о розгаздувався. – А най же те пси роз'їде, Юрішко, ек ти си розкєг. Ек пан зачинат. А то, варе, люцька кровця усе. О, чкай, чкай! Я ше сюди си єв'ю не сам, вогнику май трошка підкресати. Аби з димом усе пішло, шо марно прийшло* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 305).

РОЗКЛИНУТИ міф. Зняти чари. *Навіть хоть де на поли, то він может имити гадину, бо ек лиш си подивит в її очі своїми очіма, то гадина видразу станет так тихо, екби він її заморив, тай тогди з нев робит, шо хочет, бо доків її ни розклинет, то вна ни кенетси з того місця, на котрім він її заклинет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 381).

РОЗКОЛБИНА Щілина. *Ек понесли Шумеї іду опришам під шопу, то оден из вірмен побіг за ними назирці, а йик глипнув у шопу криз розколбіну в стіні тай уздрів повну шопу опришків, то в оден заскок побіг у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 166).

РОЗКОРАВИТИ перен. Зняти впертість, непокірність людини, зробити її покірною. *Шкиндя з лютости таки злелів на Иванчіка, аж до криви зачев їсти собі кулаки: «Їв бес їй штуку та калюше, йикого те коравого учінила, ни гнила би й там, де лежить, але я тебе розкорав'ю тай вимнекиу так, ек то си вимнекиуєт кораву шкіру з вола* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

РОЗКОТЮЖИТИСИ Розволочитися. *Хотів трохе ше попарубкувати, але в Костюка ни було ек довго парубочити, бо то прото був тазда, ни позволив синові розкотюжи-*

тиси. *Єк лиш прийшов час, то притис так, єк до муру, Дмитрушу женитиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212).

РОЗКРИВЛЮВАТИ Мимовільно перекошувати, скривлювати обличчя, виражаючи іронію, сміх тощо. *Бадіки розкривлювали лиця й нібито соромно усміхались, а жінки гійкали, очі долоньями закривали, лихословили та клятьбами молодичий сором рятували* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 137).

РОЗКРУТ *етн., ліс.* Скручена з пареної лози мотузка для з'єднання колод у секції плоту, прив'язування предметів тощо. *Став коло своїх дараб. Полагодив розкрути, помоцував скигли, потужив цвайки-берізки, обкрутив швару, оглянув палі. Все добре* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546); *Верклог, прив'язаний розкрутом до стіни, иззелений кужбов з берфели над ватришем говів, єк кінь умучіний* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

РОЗКУДОВЧІНИЙ *дієприкм.* Розкуйовджений. *Йіго розкудовчине, рідке, просиве волосє, шо рихтіло аж понад самі плеча з голови, скобитало мене по твари* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12).

РОЗЛУЧЕННЯ, РОЗЛУЧЄНЯ, РОЗЛУЧІНЄ *етн., наст.* Повернення худоби з полонини восени після літнього випасу; роздавання худоби господарям. *Справіку гуцул не міряв свого часу ні годинами, ані навіть днями, він значив його християнськими празниками – від різдва до великодня, від Івана Купала до воздвиження, а ще від полонинського ходу до розлучення, а ще від останньої моровиці, від освячення нової церкви, від смерті Танасія або Йвана – свого сусіда по ґруню...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 235); *А в полонинський хід беруть її разом з худобов из села в полонину й нев на стоїшию розложуют першу ватру, шо горит у стаї на полонині, ни погасаючи, вид міри аж до розлучєня, бо на тоту стаю, шо в ній горит вічний вогонь – жива ватра, викручена до-світа у живний четвер, то ни маст моци й путері вдарити через ціле літо нієка нічїста сила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 321); *Прийшли на «розлучіне», по свою маржину* (В. Гжицький. Опришки, 161).

РОЗЛУЧЄНЯ див. **РОЗЛУЧЕННЯ**

РОЗЛУЧІНЄ див. **РОЗЛУЧЕННЯ**

РОЗМІТУВАТИ Розкидати. – *Ой га, хлопці-побратимчики! Ци ни має хто йкого лудія челідинного у бесагах? Заплатив бих файно. Крунули си хлопці зі сміхом, жартами кожний до свого добра. Розмітували бесаги, брали, витягали* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 180); // образн. *Річ у тім, шо опришківські буйні показні гаразди пекли очі багатьом; не один погадав собі: “От сей та той оден із другим сороківці розмітуют, гуляють та й баюють. А я ци не в гадох ходжу? Ци би й я не потрафив?”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 227); // образн. *Ілаша схопив той старечий, рідкий плач, шо раз у життю звалює мужжика, як грім деревину, а до-вокола ляк, сум і вогонь розмітує* (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 68);

РОЗМНЯЦКАТИ Розім'яти. // образн. *У пазуху ховав би тоті хмари, коло серця їх грів би. Коби влазилися, коби серця не розмняцкали!* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 31).

РОЗМОВ'ЄТИ *міф.* Знімати чари, наслані на що-небудь. *Навчів замов'єти й розмов'єти пістолета та креси, чістити стрілецький стрій, споганити чужу стрюбу, аби лихो біла. Розказав, котрі пости в року мають постити стрільці та котрої днини восени треба чістити стрюбу, та зачінати стрільчіти, аби стрільцєви цілий рік веласи звірина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 174).

РОЗМОВИТИ *міф.* Док. до **розмов'єти**; зняти чари, наслані на що-небудь. *«Най дієт и зараз зо мнов Шкіндя з Довгим, шо хочет, то я ни позволю їм си кепкувати з таких славних та пишних людий пусто-дурно. Розмов'ю я жебівіцем їх пістолета! Най си кришит та камузит на мене за це Шкіндя з Довгим так, шо хоть си най оба розседут из злости, то я тим ни трабую* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 253).

РОЗМОГИЛИТИСИ *зневажл.* Спокусивши, згвалтувавши, позбавити жінку честі; збезчестити. *Але-с нагараздувавши, але-с набувси! Єк прутчик до села прийшов-єс,*

а відтак, ек могила, в селі розмістив-єс-си. Запирував-єс-си нарід. Та й по челіди в селі брикав-єс. Та й на мою Марічку **розмогиливі-єс-си**. Навколінки припадала, кулаки собі кусала, ек приповідаласи переді мною, перед газдов своїм (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 135).

РОЗОЛІЯ Солодкий напій із троянд. А він їх, бувало, приймає, як дідич який: і стів сутий, і дороги вина, і солодкі **розолії**, і запашині лікери, і ніт вісті які там ще прибаги та лаківки (Ю. Федькович. Жовнярка, 331).

РОЗПАЧАТИ Виявляти розпач. – Чому ти отак заєдно зо мною говориши? – питає він з німою просьбою в голосі, а очі його аж **розпачають** (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 74).

РОЗПЕРТИЙ дієприкм. Опертий. У суді застали вже Федуся **розпертого** на лавці, але стерпіли, аж увійшов суддя з писарем (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т. 1, 294).

РОЗПВОРИТИСЯ Почати дуже кричати, підняти крик; розкричатися. – Що ти такої **розпворилася**? (Л. Качковський. Довбушева пісня, 232).

РОЗПЛЕС етн., обряд. Дія за знач. **розплесувати**; святкування, гостина з нагоди закінчення колядування. У діда надієлиси коледників аж на Василія у вечер під конец колед, бо другий день мав бути у Джюнди **розплес**, так Джюнда переказав кимос до себе (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 93).

РОЗПЛЕСУВАТИ етн., обряд. Святкувати, гоститися з нагоди закінчення колядування. У Джюнди на розплесах, то цілу добу ише пили, гуляли, плесали та з пістолет вибуркували коледники, набуваючіси. Поредно **розплесували** коледники так, шо аж понад вечер робили ділевішину (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 93).

РОЗПОВІСТИТИ Розказати, розповісти. Ще батейко і не **розповістили** гаразд, а я вже був у Сидора (Ю. Федькович. Побратим, 302).

РОЗПРАВА 1. юр. Судове засідання. Роман Мокан з верхів, голова читальні у Розіз-

ні, виходив у живний четвер із судової зали **розправ** дуже приголомшений і розболений (Марко Черемшина. Писанки, т. 1, 214).

2. Сільська адміністративна установа та приміщення, де вона містилася. Вже мали замикати **розправу** і розходитися домів, як прийшла вістка, що Довбуш у Красноїлі Дідушка вбив (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 69).

РОЗПРАВІЧИТИ вульг. Позбавити цноти. “Чекай, чекай, трафить тя шляк ясний. Я тя вирихтую! З курниці та в панські покої. Ає! Там тя борзо **розправічать!** Борзо розчешуть косу, повисмикують уплітки” (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 160).

РОЗРИВАТИ СИ Ходити, пастися окремо один від одного, не разом (про худобу). Пастух має чисто си обходити весь чес (тобто не знати жєнщин), бо би від того шкода би була в худобі. Та й щоби не вкрав – не то шо, а таке, шо синє за ніхтем, то й такого аби не вкрав. Бо йк хто краде – худоба зара **си розриває**, губитси по лісах та й готове нешіське, ає... Та й меже собов аби вмїли в мирності жити, аби не було у стаї псекуванє та гризи усекої. Такі у мене пастухи (Г. Хоткевич. Довбуш, 165).

РОЗРИВКА Розвага, забава. [Довбуш:] Чи думали ви день Варфоломія / У Дзвінки нині святкувать? Ія не! / Єй-богу, що і я не!.. Та для чого ж / Би не у Дзвінки? Брак тут **розривки?** / Дивітьсья, о дивіть!.. (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 424); Коби-то мені в місто, бо тут, на селі, яка ж **розривка?** (М. Павлик. Юрко Куликів, 21).

РОЗРУСТИСИ Розплакатися, розревіти. Ек те почувсми, та погадавсми, що вже більше не увиджу свої мами, не увиджу оцеї ріки, та цих гір, не почую шуму цего лісу, та що більше вже не піду в полонинку, та не почую свої мови, та не увиджу своїх людей, то ми зчинилоси так банно, що **розрувсми** так, що не дай Господи (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 74).

РОЗСИПАТИ Наливати. Ми, гуцули, нічого не лиємо й не розливаємо, ми все сиплемо й **розсипаємо** навіть рідке, текуче, пивне: молоко, воду, горілку: «Та куда так

багато мині сиплеш! Бу-де-буде! Хочиш, аби я такі гет уп'їнів тай валевси отуда попод плотами!» (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

РОЗСИПАТИСИ

◇ **розсипати(си) на маки-макенні** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання знебутися, загинути. *Хто 'го буде пити. Хіба свиням виверечі. Най си розсипле та Храма на маки-макенні* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 38); *До того ж до славнозвісної клятьби гуцулів, без якої ми ну ніяк, входять не рідкі, а сиплячі, як град, частування: «Ий, розсипавбисси (рідше розсипалабисси!) на маки-макенні!»* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

РОЗСИПКИ

◇ **розсипки би кі наглі найшли!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загинути. *До того ж до славнозвісної клятьби гуцулів, без якої ми ну ніяк, входять не рідкі, а сиплячі, як град, частування: «Ий, розсипавбисси (рідше розсипалабисси!) на маки-макенні!» «Розсипки би кі наглі найшли!»* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

РОЗСІВНИЦЯ див. РОСІВНИЦЯ

РОЗСІСТИСИ див. РОЗСІСТИСЯ

РОЗСІСТИСЯ, РОЗСІСТИ(СИ) Розпастися на шматки. [Дружба:] *Замість манти якийсь подертий жидівський кафтан, а на руці – увосьмеро гаранник, да такий уже, такий, що і чорт би від него розсівсь!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють”, 441).

◇ **розсів би си** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання розпастися на частини. – *«Пожартувати хотів» – покритився Олекса. То тобі захотілося жартувати з мене? Я ж тобі не молодіця! А розсів бис си із твоїми жартами* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 106).

◇ **печінки розседутси** (кому-небудь) – хто-небудь помре. *Що візьметься йти борше, то зараз спирають його голі, як н'ять мужицьких пальців, діти, спирає жінка. «Шо я їм тепер скажу? Печінки розседут-*

си їм та мені!» (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 113).

РОЗСІТИТИ СИ Розчинитися, зникнути. // у замовл. *Присягаю перед пречистою, / Перед господом богом, / Перед светим Миколайом і всіми светими, / Що через цілий мій вік / Не буду жити ні з паном, ані з Іваном, / Ані з жадним чюжним чоловіком, рценим і нерценим, / Лише зі своїм рідним чоловіком – / А ек би ту присезу поломила, / Що бих си розсітила, / Ек та сіль, котру мечу у воду!* (В. Гжицький. Опришки, 53).

РОЗСІШКА Дерев'яний стрижень, закріплений у чому-небудь для вішання одягу тощо; кілок. *А увійти до него в світлицю – то нічо не видко, як лиш ті роги оленеві да зброю стрілецьку, по розсішках навішану* (Ю. Федькович. Побратим, 299).

РОЗСТАВИТИ

◇ **розставити фамілію по кутах** – обізвати поганим словом, виляяти. *А що я мав інакше сказати? Я йому це мовив, він розставив мою фамілію по кутах, і я думав, що, рахувати, на тому кінець. Коли ні!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 234).

РОЗТЕЛЮВАТИ Попередньо визначати, розподіляти за якимись ознаками. *На стацію збери, данини злути, пастухів до шляхетських коней наряди, мисливців та ловців розішли, жовніврів по крацях хатах розтелюй, дідичеві кілька разів на день перед очі стань, своє добро пильнуй, щоб, бува, який високородний засланець не загарбав* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 86).

РОЗТОРГАТИ Роздерти. *По Уведенню мене майже нікуда ни пускали з хати, бо казали, шо опередь Ників кічетси вовки й ходет лаями, то бійно, аби де мене самого ни спотиндали тай ни розторгали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60).

РОЗТОЦЬКИЙ див. РОСТЦЬКИЙ

РОЗУМ

◇ **схибити з розуму** – зробитися божевільним, стати психічнохворою людиною. *Го-го, приятелю мій, не помогло – умерлий уводно ходив, мені кров заливала голову, мозок, я кидалася на постелі, я дуріла... Схибила з розуму...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 41);

◇ **розвести на розум** – роз'яснити щонебудь, допомогти зрозуміти. *Я й сам так думав, але якийсь письменний німець у ваську як розвів мені на розум, то бих і в вогонь штрик за цю правду* (М. Павлик. Ребенщуківна Тетяна, 34).

РОЗФАТИТИ Розібрати, розхопити. *Жид загарбав мішок грошей, / Німець – бочку пива / І так далі, і так далі – / Усьо розфатили!..* (Ю. Федькович. Співак, 136).

РОЗФЛЄКАТИ Розтоплюватися, танути. // образн. *Старенький Николай сердито мотосканився з упертов зимов, вигонічі її по Благовішню вже цілком из гір <...> Боршевіла [зима] навіть у найгірших затінках. Розфлєкала й на найвищих полонинах. Топилася й в найглибших зашепетинах* (П. Шерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

РОЗХАРЧУВАТИ Скуштувати. *Гості розхарчували страви, але миски однако ще повні, а фляшки не спорожнені* (Марко Черемшина. Любість, т. 2, 198).

РОЗЧІХРАНИЙ дієприкм. Незачесаний, скуповджений. *Неправда! Неправда! Не була «розчіхрана»*. Ніколи не ходила не зачесана! (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 601).

РОЗЧОЛИНА Гора, вкрита смугою лісу, з яким межує поле чи пасовисько. *Ще сонце не сходило, як до в'їттового двору рушили з гірських оседків мішанники. Близчі вже дісталися до його брами, коли інші ще тільки спустилися з кичер, китиць, розчолин, женучи живі-чорно-білі потоки, щоб і собі влити їх у велике озеро, яке хвилювалось на майдані перед в'їтвовою господою* (В. Гжицький. Опришки, 14).

РОЗШЄБНУТИ Згвалтувати. *А дівчина стогне, хоть би вони так стогнали. Розшебли мені дитину цигани чорні, розшеб би їм нетрудний їх діти, їх газдині, їх увесь рід і плід* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 163).

◇ **розшеб би їм нетрудний їх діти, їх газдині, їх увесь рід і плід** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загинути від нечистої сили. *Розшебли мені дитину цигани чорні, розшеб би їм нетрудний їх діти, їх газдині, їх увесь рід і плід* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 163).

РОЗШІНКАНІЙ, РОЗЩІНКАНІЙ дієприкм. Розстебнутий. *Осінній вітер жене прудко крізь густі бори і дує коновкареві у розшінкану пазуху на груди* (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 112); *Куда розщінкани надвір у вітер? ... / Побійси Бога та й мене зваж* (В. Шкурган. Куди розщінкани надвір у вітер?, 34).

РОЗШІНКАТИ, РОЗШПІНЬКАТИ Розстебнути. *Прокотили колоди, та витєгли мене з єми через дучку, поклати на сніг, розщінкали фантє, почали натирати снігом. Не скоро отворивсми очі, та почавсми стогнати та бітькатиси* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); *І зняв бордюг і розшіпінькав* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 460).

РОЗШІНКОВУВАТИСИ Розстібатися. – *Мені ше на роботі Танасій з Стебліркої сказав, шьо маю дома гості, але де, шьо – лиш махнув руков: “Меш видіти”. ...То я ші хліба купив, йду й у гадках не маю. Лиш у веранді зачев розшінкоуватиси, вмиватиси, коли вижу: йде попод вікнами Настуня, а за нев кривулеє чьоловічюк...* (В. Шкурган. Паторовий човник, 219).

РОЗШПІНЬКАТИ див. **РОЗШІНКАТИ**
РОЗЩИБАТИ Бити, розкидати. *Я чув, що ти геть розщибаси монастирських: ану-ко, хто з нас дужчий!* (М. Павлик. Вихора, 179).

РОЗЩІНКАНІЙ див. **РОЗШІНКАНИЙ**

РОЗЩІПИТИ Відчинити. *’Би то браму з коня розщіпити, / втворити, ск груди, / на охить та на вдих, на любу – / на почеток обнов* (В. Шкурган. Би то браму з коня розщіпити..., 8).

РОКИТА Гора. // у порівн. *Розсипся, розбийся, як грім по рокиті, / Хай шваркит німецький нас більше не глушить* (Ю. Федькович. Нива, 117); // образн. *загорнув опівнічний грім / ідилійну рокиту барв / подаруйте мені хоч рим / я його не доримував* (І. Андрусак. Предтеча, 93); // образн. *Ой полиньте, мої думи, на зелені гори! / Задзвоніть, тремтючі струни, зашуміть, як море! / Розлетіться по Бескиді на шовкові квіти, / Покотіться по рокиті, як слова трембіти!* (Д. Загул. Ой полиньте, мої думи, на зелені гори!, 609).

РОКІВШИНА Плата за рік, установлена громадою. *Мой брє, та ми служимо сьвітій церкві та й за шо служимо? Піп бере роківшину, дек бере, паламар бере, а ми шо?* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 47).

РОНДЮХ *зневажл.* Живіт. – Вин думає лише про їжу, ек би набити свий грубий рондюх! (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 103).

РОПА Нафта. *Най тота ропа сидить собі в землі* (Р. Федорів. Дідове коріння, 306).

РОСІВНИЦЯ, РОСІЛЬНИЦЯ, РОЗСІВНИЦЯ *етн.* Страва із квашеної капусти, заправлена кукурудзяною мукою. *Нидурно то кажут старі люде, шо ліпшия из свої печі росівниця, ек з чужеї печі кншиі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48); <...> *Рахувати, з газдівства, з достатків перейшла на кулешу з росівницею* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); *Подала му мати миску росільниці, та лиш Юр піднев миску до губий, а тут опришки у хату та й того слугу несуть на плечах* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 208).

♦ **плюнути в розсівницю** – кривдити кого-небудь, робити комусь щось неприємне, прикре. *Така не дасть собі в розсівницю плюнути* (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 270)

РОСІЛЬНИЦЯ див. **РОСІВНИЦЯ**

РОСОХАТИЙ Крилатий, розгалужений. *Иванчік ни потребував школов, бо вже й про ню знав розказувати про давних велетів, шо колис жили у наших горах. Казав, шо то були такі великі й росохаті люде, шо ек у Чьорногорі на стаї сипав окріп на кулешу варити, то аж тогди йшов у місто винести муки засипати тоту кулешу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128); // *образн. Газдині на очі її видіти не хочуть, догану дають: – Коби не людска праця, не парубоча охота, май стонкли би сї тоті руки точені, тоті бесаги на грудіх, тоті росохаті крила* (Марко Черемшин. Парасочка, т. 1, 244).

РОСТИНА Рослина. *Заморожені корінці ростиин відживають, цвітом понад землю виринають й медовими пахощами до вольно-*

го життя підбадьорюють (Марко Черемшина. Обнова, т. 2, 48).

РОСТІЦЬКИЙ, РОСТОЦЬКИЙ, РОЗТОЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Ростокі. *На жінках були різні киттарі: на одній ростіцький, а на другій криворівський, отже, Парасці було цікаво, скільки платиться киттар у Ростокіах* (Г. Хоткевич. Дарабов, 399); *Саме те, що я знайомий з владами, яось допомогло ближче спізнатися з ростоцькими плотогонами, і я вже знав, що вони на ріці не нинішні, бо наймолодший з них вже сімнадцятий рік плотогонив* (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 328); *Затягнув уже немолодий, з виду розтоцький газда* (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 48).

РОСТОПАСТЬ *бот.* Чистотіл жовтий (Chelidonium majus). *І Маруся цохвилі зіскакувала з коня, забачивши то надзвичайної величини китицю дзвіночків, то невидані ще нею квіти чисто гірських рослин – біждерева, оделену, ростопасті, кедрового зілля. Дмитро усовіщував* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 174).

РОСТОЦЬКИЙ див. **РОСТІЦЬКИЙ**

РОТ

♦ **ід горі ртом** – перевернутий вгору. *А тоді взяв [Юра] дзвінок “ід горі ртом” і, обертаючи ним то в один, то в другий бік та подзвонюючи легенько, уклонився Танасієві й промовив: Ми до вас та до вашої хати: / Чи дозволите нам тут плесати?* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 128).

РОХЛЯ Свиноматка // *перен., зневажл.* Неохайна, непорядна, нечемна жінка. – *Видно, у нього вітер в голові. – Любив товариство. Та, най не кажу, рохля скористалася* (М. Яновський. Гірське серце, 123).

РУБ 1. Ганчірка. – *Накрій-ко, кумко, дівці задницю рубом, най ми не світит, ек ліхтарня!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 178).

2. *ірон.* Головний убір заміжньої жінки; намітка. [Василь:] *Та як рубом голов вкрис, / То казав би-сь, що їх три є <...>* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 430).

◇ **руб руба си не держит** – дуже порваний, обдіраний (про одяг). *Дивлюси, стоїт старенький присліпкуватий дідок коло екоїс молодіці. Дранкаве то, шо руб руба си ни держит, а такий білий ек потопленек* (О. Манчук. Великдень, 74).

РУБЕЛЬ Рівчик, карб, зарубка, мітка на реваші. *Один газда почав говорити, що на його шакаберці було “итири рублі й бовт”.* – Але їк давали мені онну бриндзенку та зрізали **рубель**, то й бовт ненароком ізрізали. *Я вам казав тогди, шо зрізали-сте бовт та й можете забути, а ви мені говорили: “Нічо, нічо – я му памнетати...”* Лиш шо були-сте підохочені та, видев, направду-сте забули... (Г. Хоткевич. Довбуш, 162).

◇ **довгий рубель** – великі гроші, зароблені важкою працею. – *От що я тобі, Семене, скажу: отруївси ти довгим рублем.* Змарнував ти кавалок свого віку Сибірами та лісами, за довгими грішми гонився, як пєс за оленем. *А в довгого рубля вік короткий* (П. Федюк. Штабар, 35).

РУБ'Є, РУБ'Я збірн. Ганчір'я; лахміття, дрантя. *Буря вирвала каглянку, сторчголов плигнула в отвір для диму, завихорила в ямі попіл, закрутила на матері руб'я, зірвала з хворого закурєну ряднинку* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 49); // образн. – *Чіму, – каже, – з-під маржинки чьистите, в колуши солімку та й листєчко стелите? А душі руб'єм обвиваєте?* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 146).

РУБІЖ 1. Борозна зморшки на чолі. *То знов поглинав побожно на заходюче сонце, так моргаючи бровами, шо аж корчіласи йому на чьолі шкіра в глибокі рубєжі та грубі пруги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 21).

2. Лінія на долоні. *Лелітка сховав гроші в мошенку тай докладно дівивси Иванчікови на долонь. Обзерав на ній всі рубєжі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 429).

РУБЦАК див. **РУПЦАК**

РУБ'Я див. **РУБ'Є**

РУВАШ див. **РАВАШ**

РУГА Лайка, крик. *Так все утихло – ні плачу, ні руги;* / *Гейби всі люди привалили*

віком, / Що криє сльози, сльози з чоловіком (Ю. Федькович. Молитва, 46).

РУГАТИСЬ Лаятися, сваритися. *Він же [гуцул-Невір], стоя на рокиті, / Вигравав у трембіту; / Хоть поруга всього світа. / Він ругаєсь всьому світу!.. / Ріж, розорюй, безталанний, / Чорну свою скибу-долю, / Доки світ сей окаянный / І тебе в ню не пригорне!..* (Ю. Федькович. Гуцул-Невір, 216).

РУДА Болото з домішком залізної руди. // *перен.* Кров. *І знову втопили опришки свої топіріці й шаблі у зловорожій руді...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 216).

РУЖА¹ 1. Троянда, квітка. *Постелися дорогов ти, стокротна руже,* / *Аби му на терновий світ любо ступити* (Ю. Федькович. На дорогу, 52); *І коли б не знати, що то запекла кров, можна було подумати, що вони собі припасували під волосся по маленькій засохлій ружі* (М. Магіос. Солодка Даруся, 146); [Мольфар:] *Немає ружі без тернини, хлопче* (В. Зубар. Вітрова донька, 129); *Яка полюбе Іва, а, а, на? – / на тім'ї / – душе, е, вна / ра-а-на; / в руці – маю ружу,* / *язик – за оружжа, / а в серці / якась / коляда* (І. Малкович. Пританцьовування на одній нозі, 83); *А за брамою, за якою зникаєш, / тільки піски довгих-предовгих сходів. / Такі предовгі сходи хіба ведуть / у країну туги за червоною ружею* (І. Калинець. Після танцю, 59); *А навіщо це було усе? Навіщо – / Посадити ружу, потім вирвать геть?!* (Т. Мельничук. Зламане весло, 94); *Твої ружі перед хатою зацвіли – тебе визирають; то вгору схилилися, то в долину – на всі боки, а тебе нема, та й в'януть з туги* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 229); // у колом. *В Гната хустка шовковенька – за кресанєв ружа,* / *Подивиси, моя мамко, йкого маю мужа* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 57); // у порівн. *Яскравіше, як червона ружа, зажеврїла обкладена диким каменем ватра* (Р. Федорів. Жбан вина, 140); // у порівн. *Вона плакала її в душі, як заповітну таємницю, носила, як нерозквітлу ружу, як негамовану спрагу* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 122).

2. Прикраса у формі квітки; елемент візерунка. *Весільна сорочка вишита хрести-*

ком червоною і чорною ниткою, на плечах наопашки накинута сердак, прикрашений різнокольоровими бовтицями та **ружсами** (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67); *У тітки Василини ружжі по стінах, / Ружжі та пави аж до стелини* (М. Влад. У тітки Василини ружжі по стінах, 11); *На коверці ружжі / Виткала черлені, / В голубім розвіллі / Золоті олені* (В. Зубар. У світлиці, 14); *Сниться / писанкам / музика рук, / аж зима задивлялась, / сяючи бідо / навколо розписаних ружж* (М. Аронець. Сниться писанкам музика рук..., 16); // образн. *А в писанкарки запалала ружжа / У жмені, від натхнення золота* (Б. Радиш. Гуцульщина, 18).

РУЖА² мед. Рожисте запалення шкіри, **бешига**. *Берутси за таких розумних, шо то уже пари їм нігде нема, а ек прийдеши шо до чого, то ні один ни знає, ек вугля видаєсити або ружжу спалити, а примовети, то хіба 'го наша Паращючка вівчила* (О. Манчук. Дохторе, 68); *Застелював голов та твар Иванчікови чілідинсков помітнов черленов запасков тай, палічі на тій запасці до трох раз по дваїцть сім ленених гушечок, палив він Иванчікови до голови «ружжу»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 384); *а ти живий і тінь тримаєши в холоді / і сплять ружжу всім хто ще живий / і віра в гендель не замінить молодість / як не згорять картини яковин* (Т. Девдюк. Волають зорі, 65).

РУЖКИ тільки у мн. Назва елемента орнаменту. *Коли не приходив друг, то йшов сам туди і малював собі на папері «клинчики», «ружки», «кучері», «мамути», «колачки».* Так народжувався майбутній орнамент <...> (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 170).

РУЖНЕ у знач. ім. Всілякі, будь-які речі, явища і т. ін.; різне. – *У нас тут ружного мож си надивити. Знання світло, чисто, файно – а з полудне їк ударит плова з громами. Ек пілле дощ... Вімочіт гет пастухів і худобу. А перед... у саму Петрівку крупа падала, а витак зима. Ає... Таки зима йшла* (Г. Хоткевич. Довбуш, 149).

РУКА

♦ **піти на руку** – виявити увагу до когонебудь, підтримати когось, посприяти, піти назустріч. – *Справа є дуже тяжка, бо є переповнення, бо таких, як ви, є багато, а всім*

не можна догодити, бо місця нема. Але я бачу, що директор рад би мені піти на руку і зробити тому ласку, аби ви дурно домів не вертали – але сієї ночі такса пішла вгору, бо хлопів налізло, як трави та листу (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 221).

РУКАВИЦІ

♦ **взєти си** (до когось) **без рукавиц** – діяти щодо когось рішуче, енергійно, посправжньому, без поблажок. *«Ти си зачєв, хло', занадто великим стрільцем робити, але ми тебе борзо змаїцькаємо. Ми оба з Шкіндєв ек си озмемо до тебе без рукавиц, то раз-два утремо тобі роги»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 209).

РУМИГАТИ Відригувати та повторно пережовувати проковтнуту їжу; ремігати. *До вечора вуйнина коза ожила. – О-о, ек уже отако румигає і стрижє вухами, то буде вам коза здорова та й дужя! – Ти думаєш?..* (В. Шкурган. Сойка, 193).

РУМУНКА Румунська горілка. – *А кого ж я мав боятися? <...> Що хитрішого від того теребилюльки Пліньського? – а я йому за кожним разом вивинувся під носом із цілим терхом румунки, хоч засідки закладає на мене з цілою ротюю зелених мундирів* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 111); – *А ти, мой, гуцку, чого ходиши та ходиши? їсти не хочеш? Лютий на жінку, що «румунки» не принесла? А випив би, що? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 152); Разом випили румунки й поснідали в Солотвині, перекусили й випили паленки в Рахові – от і вся плата* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 82).

РУНГУРСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Рунгури. *Доречно рунгурським людям прозиватися «мотузи», бо тоді у кожній хаті сукали мотузи для потреб нафтових копалень* (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 125).

РУНОК Купка трави, сіна; валок. *Чомусь уявляв себе косарем, котрий вистругав до стеблини свій зарінок і міг тепер вткнути-ся розпашілим лицем у підрізаний рунок, міг розпластатися в знемозі і слухати, як потріскує під сонцем молоде сіно* (Р. Федорів. Карби, 109).

РУНТАТИ Рухати, чіпати. *Бадіки ковтали палицями в землю й докінчували: – Ек*

заступник віта на твого сина уру має, то ти собі, Митрику, бійси, кілька хочеш, але села не **рунтай**, чєліди не положи. Ми не з тих страшків, шо їм, вибачте, бз...ми дзвонют (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 138); Євдокія лягла трохи перепочити, то я її не хотів **рунтати** (М. Дзюба. Укриті небом, 142); А щоби ми його не **рунтали**, щороку відкупне платив (Л. Качковський. Довбушева пісня, 47).

РУНТАТИСИ Рухатися. Анничка сіпнула на той зазив у дєдєвих руках, хотіла вчинити волю батькові і подивитися, але дєдєо зганьбив її за то: – Стій чопом, не **рунтайси!** (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 100).

РУПЦАК, РУБЦАК Рюкзак, наплічник. І мушішине, і баби, малі діти, і, май, величкі, жовніри, а всі з текілами, **рупцаками**, кітликами, і усеким дрантєм таким, шобих того за гроші на собі не носив (О. Манчук. Француз, 34); – То коли мені ладувати в дорогу **рупцак?** – Михайло дивився на Лупула такими очима, що, здавалося, з них також зараз полляться сльози (М. Матіос. Солодка Даруся, 132); – Та я аді скакну суда в ліс, може йкого гриба найду, тай тата там стріну, поможу **рупцак** нести, бо мав саракко намучітиси (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 67); ...Але заждіт, / мої опришки гожі, / бо зладувала вам на лютий час / по **рубцакови** / і харчів, / і ноші, / й... благословіні, / й, навіть дармовис (В. Шкурган. Кудя розщінкані надвір у вітер?, 35).

РУРА Труба. Прикладають спеціальну **руру**, яка з'єднує цю ж каструлю зі спірально-подібними звивинами всередині іншої посудини, в яку вже налито чистої холодної води, із пригвинченим внизу до неї малим скликом, дзюрчиком, із прикладеним до нього ж ще тоненької, рівно переламаної трісочки до низу, щоби стікала по ній сорокаградусна самогонка (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 113).

РУСКАЛЬ див. **РИСКАЛЬ**

РУСНАК Русин, українець. Якийсь жовнір почав мені відповідати по-польськи, але ухо чуло, що це наш брат, **руснак**, і коли я перевів відразу розмову на українську, жов-

нір оживився і охотно взявся мене провести (Г. Хоткевич. Марод, 370); А спитай оцей люд, що зібрався на храм, і старих газд, і молодих легенів, спитай їх, що вони за одні, – набундючаться, мов павичі: „Русиня! **Руснак!** Гуцул!” (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 51); – То нехай же буде й «ти». А ти ж би, – кажу, – між нами, простими **руснаками**, хотів жити? (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 315).

РУСНАЧКА Русинка, українка. – **Русначки** си навкемили. Захтінка взяла ше й лецької керви (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).

РУСНАЧЬОК Пестл. до **руснак**. Тодги не меш мні перед людьми публіцити, не меш мні колоти тим мєконьким **русначьком**, шо під плотом (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 135).

РУСТИ див. **РУТИ**

РУСЬКИЙ Український. – А що би я гувуриув? – перейшла особистість на **“руську”** мову, з утрируванням упираючи на деякі звуки (Г. Хоткевич. Довбуш, 279).

РУТИ, РУСТИ 1. Голосно плакати; ревіти. Газди гимблюют, діти **руют**, баби вадєтси, дїтьтьо знаєт єкої холєри, слова Божого гляба учюти, такий, мой, гаркіт (О. Манчук. Храм, 58); Діти, от, як діти, але бо й вони тут плачуть сумно-тривожно, та **рують** наголос, як з перестрахи (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); Зарує хто зарує, – мовить Михайло, – а є й такі, що вже й тепер **рують** з жалю, що втрачають заробіток” (А. Крушельницький. Рубають ліс, 210); – Цитьте, не верещіт, бо його шо лиш не видко, Семенку, а чуй, дитина **рує**, іди возми на руки. Діти підскакували з радості... (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 104); Та як же не плакать, та як же не **рути** / Мені, молодому?.. (Ю. Федькович. Новобранчик, 107); Із туги, як за мамою, **рує**, / І стратитися – дерева немає / Букового, й смерічки не стає (М. Матіос. Нація, 180); Лиш жінка і діти впали на чорний гріб, плакали... **рули**... голосили... приказували (Д. Харов'юк. Ліцитація, 540); Я знов кричу: “Дурню, корову бий! Таже впержи її буком!” А він... лиш сів тий запла-

кав: сидит, рує, що й забавков не вговтаєш. А потому нараз засміявси, й по всему. Тий шо ти з ним будеш робити? (В. Шкурган. Кілько цього світа, 164); Параска, як на бога, дивиться на свого чоловіка, вірячи, що з ним їй нічого не станеться, Маріка починає **русти** (Г. Хоткевич. Дарабов, 410).

2. Ревіти, рикати (переважно про худобу). По мішенні на Зеленім пішлисмо полонинським тєгом через Євірник та Буркут. Коровки **рують**, овечки бляют за єгнетами, а шкапєта фіру з набором тєгнут. Кутюги коло воза плентаютьси (Р. Яримович. Гости на на Чивчинській полонині, 72); – **Рує**, йк корова. Мус, браччику, нічо їк мус. Іду борше – може, ше Цмуль не спит. Дай, боже! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 230); А наоперед хати, то так встікала буря, шо худібка в страсі з-перед неї, тулюючисі до стін, **рула**, єк би з-перед медведів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420); // образн. Йї вооружи в огненній прамуни / Ти мого духа, хай, як море, **руне** / І ме вовік ти славу рокотати! (Ю. Федькович. До Велеса, 206).

РУЧИТИ Поручатися. – Це мій син, – кажуть батько, а сльози їм лиші кить-кіть по білій бороді. – Коли ласка, пане, то можете го пустити, я **ручу** за него (Ю. Федькович. Побратим, 300).

РУЧКИ

◇ **ламати ручки** – побиватися, плакати. – Не думкуйте, не ускуйте, **ручок** собі **не ломіт**, серця не з'їдайте! (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 182).

◇ **поганити ручки** – бути причетним до чого-небудь низького, непристойного, зв'язуватися з ким-небудь непорядним, нечесним (перев. у бійці). – Бо то, видите, не оден вин газда до жинки, – судачили заздрісні баби. – Ає! У тої Оленочки ни кешко си допросити. – То би тра... коби Андрійко **не поганив** собі **ручок** та взєв добрий бучок, то хіба аж тогди був би порєдок у хаті (Г. Хоткевич. Камінна душа, 225).

◇ **а ручки би кі повсихали** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання хвороби, немочі. У деяких селах на Гуцульщині замість закласти: “А шляг би кі трафив! <...> **А ручки би кі повсихали!**, батькували чарівним словом: “Будувавбисси!” (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 27).

РУШАТИ Чіпати, займати кого-небудь. І за це слово малєє “Юроньку”, за ласкавий дотик лєдвє теплї руки – **не рушав** пушкар своєї жінки сю ніч! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 126).

РУШНИЧКИ

◇ **зозулинні рушнички** – зозулинець чоловічий (Orchidaceae mascula). Збивала на долоні веселкові краплинки з китиць пурпурових зозульок і терла цюки. Цю дівочу, приворотну квітку називали ще або зозулиними сльозками, або **зозулиними рушничками**, а частіше – **люби мене – не забудь** (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 288).

РІЦІННЯ обряд. Хрестини. Всі так казали й на твалт до попа несли, **ріціння** справляли (М. Козоріс. Черногора говорить, 162).

РЯМЦІ тільки у мн. Рамки. Впадаючи до Черемоша, біленькою ниткою губитьсє Річка серед клубків піни і водяних валів Ріки. Клубки на гоцах, розплескуютьсє в **рямцях** кашиць (Р. Єндик. Звідки берутьсє мольфарі, 89).

РЯНДЯ збірн. Старий одяг, ганчір'я. «На верховині населення жисє бідно, стріха його хатини низенько схилена, так що сонце лиші крадькома може до хати заглянути, не вибілена й задимлена кімната, якої все зарядження один стіл, лавиця, постіль з мішанини соломи та **ряндя**, ручні кросна і піч, є наповнена людьми та молодими домашніми звірятами» (С. Склярєнко. Карпати, кн. 2, 69).

РЯСТ див. РИСТ

– С –

САБАШ 1. Суботнє свято, відпочинок, передбачені іудаїзмом. *Був там, у Косові, великий багач жид Гедалія. Він був такий багатий теменно, що держев ув аренді цілі добра: Косів, Кути, Єблонів, і ше... Не було багатшого жиди на всі гори. Гедалиха, було, ек си вберет на сабаши, так є шо видіти* (Г. Хоткевич. Довбуш, 101).

◇ **зрихтувати сабаш** – ірон. жорстоко покарати за кривду. *Аж тепер болахівським кровопивцям-дершлюдам не минути кари. Він їм таку соботку, такий сабаши зрихтує, що в п'ятому коліні гикатиметься* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 339).

2. Танець. *Музиканти не стали чекати, щоб опришківський ватажок повторював двічі. Коли люди пішли в коло, Довбуш, намагаючись не привертати уваги, поволи підійшов до опришків. – Що, легіники, так смутно поставали? – заговорив до них. <...> – Та охота хоч би разочок тропнути з якоюсь дівчиною чи молодичею, – невпевнено протягнув Іван Бойчук, дивлячись кудись убік. <...> – Ну то йдіть, легіники! – хитнув головою Довбуш. – На один сабаши – і будемо прощатися!.. Та йдіть, ідіть!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 116); *Пан капрал, соколе, позвольте, най і ми собі дамо один сабаши грати, аби тоті волохи виділи, що то танець значить* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).

◇ **платити сабаш** – замовляти танець; платити музикантам гроші за танець. *Як став вино брати, як став усіх поїти, як став сабаши платити!* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).

САВТИРА, САВТИРЯ, СОВТИРЯ церк. Псалтир. – *Таже ви вчені, ви, відев, і савтиру цілу, може, прочитали, то ви би йкос зговорили з вашим єгомостем – най мого Олексу обличут* (Г. Хоткевич. Довбуш, 205); *А мені відчитаси хоть савтиру?..* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 29); *Навіть си устидав йго, бо ни раз чув, ек люде посмівалиси из старого дека Трайкала, шо ходив коло хат савтирі читаючі, бегаючі Річкама* (П. Шекерик-Доників. Дідо-Іванчік, 128);

Навіть, знаєте, дек, шо уже не одну совтирю читав, запросив пару газд, аби з ним коло баби сиділи тай книжку єму держели, бо казав, шо букви з неї гет віскакуют ек блихи з ліжника, коли сонце пригріє, і читати не годен (О. Манчук. Непростий мертвец, 48); // у порівн. – *А шо, не видно, не йде? – питаються декотрі з-проміж бадіків. – Видит ми си, шо то він справивси суди з Олійникової царинки, бо шос під пахов, отік савтиря, – відповідає визираючий бадіка* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 86).

◇ **наймити совтирю** – замовити в церкві спеціальний ритуал, службу, що полягає у читанні окремих частин Псалтиря. *Тато мамі каже, шо варт піти і наймити совтирю, шо живих дітий би вже пустили, бо не мають вини* (В. Шкурган. Переказ, 113).

САВТИРЯ див. **САВТИРА**

САГА Болото, грузь. *На опередхатю Іванчік впотемку забивси в сагу, бо на задвірю в гражді спала худоба. Тай лапасуючі в грузи, низавидів на оперед хатю чорного пса...* (П. Шекерик-Доників. Дідо-Іванчік, 412).

САДИВНЕ субст. Проросла картопля, підготовлена для висаджування. *Ти то садивне перебирав, розфасовував по ящичка, спускав у пивницю – тий ікої поскладав? – Кажси вже, де діти... «бомбу кинули» – ... Повезли у Франківськ насінні барабулі!* (В. Шкурган. Барабулі, 71).

САЖЕНЬ, СЯЖЕНЬ, СЯГ 1. Лінійна міра, що дорівнювала трьом аршинам (2,134 м); сажень. *Коли вийти плаєм на гору і минути варту, то до замку не дістанешся, бо мур дуже високий і брама завжди замкнена. Перед брамою прірва на чотири сяжені глибока, а на два широка* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 33).

2. Кількість (об'єм) чого-небудь, що дорівнює цій одиниці (кубічній). *Витягши з кишені шкірянки товстий записник, занотовував до нього, скільки дараб підготовлено до сплаву. Їх було вже шість <...> Таке видовище завжди викликало у Держковського неабияке задоволення. Адже «потвора», як*

свідчили цифри, що зараз лягали на сторінки записника, вміщала в своєму тілі більш як сто **сягів** деревини (Б. Чорногора, кн.2, 32).

♦ **брати (взяти) на сажні** – оформлятися на відрядні роботи. – *Давай, – кажу, – на роботу!* – *Коли хоч, а ти бери на сажні, – каже жид. – Нічо, – кажу, – озьму і на сажні* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311).

САЛАМАХА Приправа з товченого часнику й солі, заправлена олією. *Я того не любл'ю заліжок. Раз видів на храму, ек одному на спір в отакий-о горнець накришили хліба, накидали бужениці, голубців, гуслінки, студинцу, саламахи всекої, навіть буришника – розмішєли з горішков, і той, майте на увазі, цесу сириматтирку ззів* (В. Шкурган. Майте на увазі, 176).

♦ **стовкти на саламаху** – побити до смерті. – *Гий?! – Бигме... А у сорок дев'ятому цес "колега" змаскаличіиси, й з тими калюшниками мені дєдо стовкли на саламаху... – Ей, нужда моя темна та моя велика! – співчував на то Їлак* (В. Шкурган. Майте на увазі, 175).

САЛАНДАР, САЛЕНДАР Назва всіляких попівських приношень. *Єк любиш, – кидай свого попа, йди вночі суда – я вже му тримати коня недалічко, подамо си на Чорногору! На простори полонинські!.. А йк-єс усмакувала в книшах та в саландарах попівських – декую ті за твою пайку, решту най піп доїдаєт* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 155); *А мені все те не потрібне, ні кобилина, ні салендарі* (В. Сичевський. Вернись, Руже-но, 307).

САЛАНДАРИК Зменш.-пестл. до саландар. *Бачить бог, невеликі у нас розкоші, а все ж якийсь саландарик перепадає, то й ви не помрете* (В. Сичевський. Вернись, Руже-но, 141).

САЛАШ див. ШАЛАШ

САЛЕНДАР див. САЛАНДАР

САНАТАТИ, САМАРАТИ Бути схожим; виглядати, видаватися. [Чора:] *Хто? Мій Лесько? / [Соя:] І справді, що на него саманав! / Але они усі собі подібні – / Усі-усі!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 364); – *Таже то вона*

поруч з капітаном! – Саманав, шо вона! – Вона саміська за жовніра убрана! (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 250); *Казали, шьо вин легінь високий, плечестий, текий, скби на тебе самарав, Василечьку", – продовжала Настя своє оповідання* (І. Березовський. Худан, 35).

САМАРАТИ див. САНАТАТИ

САМБІР бот. Порода дерева, червона верба (*Salix purpurea* L.). *Жовняр каже: "Ходім, серце, / У мій новий двір, / В мене ганки мальовані / Садами самбір"* (Ю. Федькович. Дезертгир, 171).

САМОВИС Жмуток ниток, шнурків і т. ін., зв'язаних з одного кінця до купи, що є прикрасою, оздобою чого-небудь, переважно одягу; китиця. *Із жердки в хаті здіймив та надів чорний сардак, обшиваний барвистими взорами зі самовисами* (Р. Яримович. Юра Михасевич, 38).

САМОЗЕЛЕНЬ бот. Молочай мигдалевий (*Euphorbia amygdaloides*). *Ось деревій, коситень, зрад-зілля, митриган, дика квасолька, ласкавець, кучеряве зілля, самозелень, сівчки польові, будяки, ромашки, криве зілля, горішок...* (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

САМОРИДНИЙ Природний, натуральний; рідний, вроджений. // у порівн. *Ймили ланци йго у тим кріслі, ек би саморидні* (П. Шекерик-Доників. Дідо-Іванчик, 130).

САМОСЬОМИЙ Який перебуває у складі семи осіб. *Пішов Іван долі Черемошем, а Довбуш самосьомий понад Прут спускався. Минув Микуличин, Дору, Делятин тай до Ланчина зайшов* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 38).

САМОТІЧКА Пристрій для мотання ниток у клубки. *З веретен лягали нитки на мотовила, пізніше півмітки прали в річці, золіли, знову прали, закладали на самотічки, змотували в клубки* (С. Пушик. Перо Золото-го Птаха, 19).

САМОТУЗКА Малі ручні сани. *Продан зачав робити коло всего, уже як коло свого: повозив на ріллю з лісу листу, аби перегнивав за зиму, поправив, що було попсовано або чого нестало коло воза, борін; поробив*

собі сам із березових полозів сани й **самотузку**, понавозив з лісу й нарубав дров – що стане на весну... (М. Павлик. Вихора, 201).

САМОШЕСТИЙ Який перебуває у складі шести осіб. – *Туди підемо!* – каже. – *Та заки зачнемо роботу, хочу бути у старині, бо ще як дівчаком їх бачив. Ти Іване Рахівський підеш самошестий долів Черемошем, завернеш горі Прутом тай в Печеніжині зійдемося* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 38).

САНИ-ЦУГИ тільки у мн., ліс. Те саме, що **цуг**; спеціальні сани, навантажені зрубаним деревом, та прив'язані до них ланцюгами колоди зрубаного дерева. *До рік спроваджувано дерево ризами, або звожено саньми-цугами* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 48).

САНКУВАТИСЯ Кататися на санках. *Недалічко гурт дітей завзято санкувався з беріжка на лід замерзлої Рибниці* (В. Шкурган. Не перший раз, 211).

САНУТИСЯ Лягаючись, різко відсторонитися; сахнутися. *Як та гадюка, як змія, / Санулася – і заревла* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 420).

САНЯКА Дружнє, ласкаве найменування сторонньої людини. *А тазди донькам говорили: – Не плачте, небожета, бо не підведете нені! – Ви хоть сироти, то межі людьми закинетеси, але старий саняку що зробить? – умішався майстер* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 66).

САПИВНО, САПВНО Дерев'яний держак до сапи. *О господи! Я й'го зара' сапивном...* (В. Шкурган. Кашкет, 63); *То з сего боку вориня Василь Мочернак із своєю супругою Марією та трьома доньками поїдиралися на сапівнах і від ранку всіма голосами ведуть сварку із своїм сусідом Митром Гушпаном та його супругою і чотирма доньками* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 149).

САПВНО див. **САПИВНО**

САПНА див. **ЦАПНА**

САП'ЯН Тонка м'яка шкіра, виготовлена із козлячих (рідше овечих, телячих) шкір;

сап'ян. – *Або в штокгавзі не люди сидя? – Печатки тільки захрупостіли, а Хрестикові остались у руках дві книжці, в червоний сап'ян оправних, а ще до того і гарно позолочених* (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 319).

САПОГІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Сапогів. *А бесіда дійсно була цікава. Бо й сам піп сапогівський був дуже цікава людина* (Г. Хоткевич. Довбуш, 72).

САРАКА, САРАЧІ Бідолаха, сердега, небога. *Але то не я – терпен терпец. / Єк урвеси – будете сараки: / ме підгарлі кушити живец, / бартка ме кусати дровітняки* (В. Шкурган. Гойкают, що влада до весни, 33); *“Йой, Артурчику, – сказала одна з них йому на вухо, – жель тебе, легінику солоденькєй, шо-с вдовицу взєв, не одна би дівка за таким файним танцюристим пішла, а ти си білий світ зав'їзав, сарако!”* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219); *Та висота, яку вони залишили по лівий бік, виявилася рештками камінного Івана, що, сарака, хотів убити біду* (М. Римар. Білий слон, 148); *Мой, сараки! А що теперека вдієте?* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 138); *Дівиси, сарака, абес ни упала у йкус поблику через зузи, бо уни тобі будут ше й сего року у голові шуміти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 67); *Біднятко, ходити не годне, – що воно, сарако, винно, що Боженко святий його так карає?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 361); *А ти, сарако, щось геть подалася, скорчилася як джорина* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 82); *Ти меш, сарако, вівчарити, я му сіно робити* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 188); *Не умирай, зажди трохи, сарако, бо ше сми свічку не зажог* (О. Манчук. Без свічки, 30); *Ба дав би то бог, аби пожувалося, коби лиш Анна, сарака, подужала, – завважала Гафія. – Але ще... – Гафія не договорила* (М. Павлик. Вихора, 283); *То у Любочки переполох, сараки!* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, єк то було, 12); *Адже знаєте, гуцулка, сарачі, привикла до бійки, а не одна то ще й хвалиться перед своїми сусідками: “Якби мя чоловік не любив, то би мя не бив”* (І. Франко. Терен

у носі, т.21, 384); *В парі, сарачіта*, тримають купки, послушні й легше привести (В. Шкурган. Солодкі яблука, 84).

САРАЧЕТКО Пестл. до **сарака**. *Взяли її піднімати, щоб кинути у викопану яму. – Нема ваги! – Бо зморене сарачетко!* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112).

САРАЧІ див. **САРАКА**

САРГАН Котел. *Тижнювали вирмене в Шумея, луп'єчі кози та цапи, та топ'єчі лої у великих мідєних сарганах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 166).

САРДАК, СЕРДАК етн. Верхній короткий рукавний чоловічий або жіночий одяг з домотканого сукна, оздоблений вовняними нитками. *А впереді сього війська сяйливого – обідраний жєбрак. Шєпка на нїм – страшилище якєсь без форми й без кольору, замащена, що аж лубом стала; сардак був, здаєтьсє, колись крашений, але тепер трудно було би те сказати...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 141); *Кола затягнув пояс, згорнув торбину, поправив сардак і вирушив з Коломиї* (О. Кундзіч. Верховинець, 231); *Вимінявши за солдатський мундир сардак і крисаню, він придибав до рідного села* (Я. Стецюк. Крутий плай, 48); *Старий гуцул у сардаці, в рогатій шапці, з файкою в зубах став і посміхаєтьсє...* (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 329); *Киптарі пошив кушнір, сардаки шваля пошила, а запаски виткала ткаля* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 15); *Ось накиньте сардак, щоб, бува, не протягло од дверей* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 137); *Тепер вона вже готовівська: стягла з жєрдки новий чорний сардак, угорнулася наопашки, вхопила в руки жовті саф'янові чоботи і пустилася з хати* (М. Павлик. Вихора, 167); *Юра стягнув сардак і сів* (Р. Яримович. Юра Михасєвий, 40); *І кожух свій мусив продати; але сардаки оба ще стоя – коли не закрадуть у похорон, то понаходиш* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 305); – *Вже все, Васильку? – питав батько синка, котрому подавав постולי з онучами. – Все, дєдику! Ваш сардак та й сорочка, нєнин киптар, опинка та й сорочка, наші кожущинки та й сорочічки, обі верітці, вузлик муки, бєрбєничка з огірками, Анниччи-*

на фустка та й ваши, аді, постולי (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56); *Здалося: прийшли оба з Олексою, вишивані на них сардаки, гудзики і шнури з самої сукхозлоті* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78); *На ньому наопашки сардак, на голові крисаня, на плєчі сокира* (М. Стєльмах. Над Черемошем, 64); *Андроник помер, як тореадор, / Від удару неприборканого бика. / Занесли його в конторський коридор, / І сардак черленів на руках* (М. Влад. Писанки, 45); *У шапчинах, у рогатих, / В шиногрудих сардаках / Йдуть від хати і до хати, / Щоб принєсти добрий знак* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 28); *Від того ще дужче відчув студінь за плєчима, мерзлякувато зіцулившись, потім загорнувся тісніше у вовняний сардак і лєдь зітхнув* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 15); *І притулилися Михайло з Матронкою одне до одного так близько, що навіть через грубі їхні сардаки було чути прискорєне биття сердець* (М. Матіос. Солодка Даруся, 102); *Проказавши цю давню молитву, Федір Штола зняв сардак, кинув у кут, обійшов заватру і загнав навідліг сокиру в стїну* (В. Гжицький. Опришки, 10); *Ти ж не ходитимєш у гачах з цього грубого сукна? І сорочок треба з тоншого полотна, і сардак пошиєш з оксамиту...* (Р. Андріяшик. Сторонець, 19); *Встигаю поглядом схопити: / Взуття із гуми, сардаки, / І так стоять, що з нїг не збити, / Як з бронзи литі юнаки* (О. Стрїлець. Вночі на Черемоші, 17); *Широкий черєс в різнобарвну цятку, / Сардак, чи свитка, навіть постולי, / Не кажучи про знамениту бартку, – / То справді дивні вироби були* (М. Карпенко. Митці, 129); *Усі захопилися працею так, що не помітили, як до машини підійшов сивовусий чоловік у старому сардаку і зимовій овечій шапці* (М. Яновський. Між лісорубами, 293); *“Добрий вечєр” – привитав я їх, але уни ни обизвалиси д'мині, лиш потєгли мене за рукав сардака ид собі, прикладаючи міні пальці до рота, аби я нічьо ни говорив, лиш причєкав коло них* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 61); *А сьогодні він не має нічого, крім того, що на собі, крім отсього старого сардака, широкого черєса та важкої керманіцької сокири за черєсом* (І. Франко. Як

Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 424); *Оглядав свій гуцульський сардак, наче якусь коштовну знахідку* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 172); *Повні кufferки сорочок, полотна, попрушок, кожухів, сардаків, постолів, фусток* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 98); *Над ранком опришки покотом полягали на ліжники, накрилися сардаками й позасипляли* (І. Березовський. Худан, 58); *Хочеться землю вдихати, потоптану босими п'ятами / Куритися свічкою з воску в задимленій церкві, / В'янути в китиці квіткою серед бесаг, сардаків, / Де одвічні цілунки стирають камінні підніжки* (Віра Вовк. Іконостас, 110); *А людей прибувало, пів канцелярії заступило, а все в сардаках та постолах, та все сягають рукою по гроші* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 198); *За широким чересом, оздобленим дорогими бляшками і прикрашеним дармовисами, стирчала різьблена мідна лолька, плечі завивав сардак, мережаний спереду і по краях різнокольоровими нитками, в руках мав топірець з різьбленим топорищем* (В. Гжицький. Опришки, 185); *Перші три лави спереду займали статечні газди, в писаних кожухах та сардаках, поміському підстрижені, в "купних" штанах, себепевні, повільні в рухах і словах* (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 515); *В них наопашки їх сардаки, / Ідуть не як легіні, а як панки* (О. Бабій. Гуцульський курінь, 37); *Над ліжком жердка, завішана китарами і сардаками* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193); *А наші стрільці навіть без сардаків* (Ю. Федькович. Серце на навчити, 269); *Весільна сорочка вишита хрестиком червоною і чорною ниткою, на плечах наопашки накинутий сардак, прикрашений різнокольоровими бовтицями та ружами* (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67); *Знов пустилося з п'ять кельнерів надвір перед кав'ярнею, а два побігли втворювати Кольцеві двері. Він тому й тому по 50 кр., а єму вже здавалося, що він прожире якийсь сардак, а далі й постолі (бо й постолі брав єго батько від гуцулів)* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 49); *А Іван Жупник уже розстелював на траві свій сардак* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 300); *Постоли-свинєски легкі, сукняні онучі намотані ретельно, в далеку*

дорогу, гачі червоні, ще парубоцькі, сардак тримається на одному плечі, звис крилом-полою до коліна... (О. Кундзіч. Верховинець, 219); *За три дні весілля! В коморі хліби, колачі, коровай; нові хустки, китар, сардак, гугля нова; вже й музики грають* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 77); // у колом. *На нім сардак вишиваний / сріблом-злотом сяє, / кріс, табівка і топорик / аж си улискають* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 226); // у порівн. *Те господарство, що в дурня сардак: / Треба зашити – обрізує поли / Й діри на спині латає сяк-так* (Д. Павличко. Земля, 36); // у порівн. *Вдома не засиджувалася, подалася знову у знайомі місця, де "афини чорніли, як сардак"* (М. Яновський. Гірське серце, 104); // образн. *Бо моє серце, браття, сардаком ся крило, / Під бланев ся кохало, під ременем било...* (Ю. Федькович. Мій образ, 51); // образн. *Ніч накрила Печеніжин чорним дріявим сардаком* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 18); // образн. *Він мчав назустріч ночі, що вже насувала свій волохатий сардак на плечі горбів* (М. Яновський. Танець дараби, 44).

САРДАКОВИЙ

◇ *сардаковий панич* – жарт. про гімназистів селянського походження. *А це ваші паничі сардакові, аби здорові були? – Най усі здорові будуть, ні довбні, ні барди не знають! – Най ростут великі та дужі! – Най і мужик покушіє панства!* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 237).

САРДАК-ФЕЛЕГА Те саме, що **фелега**; старий, зношений сардак. *Семен Корпанюк найперше наквив верстат з інструментом старим сардаком-фелегою, а вже тоді став з ним розмовляти <...>* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 15).

САРДАЧИНА, САРДАЧІНА, СЕРДАЧИНА етн. Старий, поношений сардак. *Тільки тепер він звернув увагу, що на плечах у кучера один тільки блаженський сардачина* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 294); *Добре тому в світі жити, / В кого доля дбає: / Хоть латана сардачина – / Люди поважають* (Ю. Федькович. Дезертир, 171); *Не роздягаючись, вона кинула сардачину на лаву й повалилася, мов мертва* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); *Ідуть понурі бугаї, поводячи,*

безсмысленно-дикими кривавими очима, смиренні голубані, віці ботейми шурхаються то в один бік, то в другий, шелестячи копитками, а стрічні люди уступають із розмоклої дороги і туляться попід плотами, чворкаючи водою з постолів, пожимаючися в **сардачинах** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 325); Мицкало Цапівський, присадистий, чьорневий чьоловіччок, попростенку зібраний, навіть у полатаній **сардачині**, присегавси, шо раз на Святий вечер, єк він ишов до Принька з тайнов вечерев, спер був ийго на Марковій Кичірі туман на дорозі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 69); Сумно подивився на **сердачину**, похитав головою і поклигав над лотоками до греблі, щоб зупинити ступу (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 88); // у порівн. Гірське вітровіння, розтерзуючи тумани, визволяло схили гір, вкритих ніби поруділою жєбрацькою **сардачиною**, полатаною сірим шматтям (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 23).

САРДАЧИНА див. **САРДАЧИНА**

САРДАЧОК етн. Пестл. до **сардак**. Видко, шо й тот старечок у чорним **сардачку**, латаних на колінах гачох та підшитих постоліх на ногах мав охоту балакати з Иванчіком... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 440); – Пустити мене, Маріє, най я подивлюси на ту оленину, – сказав Юра. – Я тобі за то такий розмальований **сардачок** подарую, що на Різдво під церквою всі парубки за тобою оглядатиси будуть (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37).

САРНЮК Самець сарни. А **сарнюк** від води штрикає. А козак йому у саму грудницю: бєвх! **Сарнюк** підштрик та й покотився на зелену траву (Марко Черемшина. Козак, т.1, 255).

САРНЯЧИЙ Виготовлений зі шкіри сарни. В довгім чорнім плаці не містяться товсті м'ясні рук і плечей та клубів і обрисовуються назовні так само, як і товсті ноги, убрані **сарнячими** споднями і лискучими чобітьми кованими (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 201).

САРСАМА, САРСАНА Інструмент (ремісника, лісоруба, косаря та ін.). Моє діло сказати, – кисло скривився Файка. – Я би ра-

дій, абисте, не дай боже, не забули: завтра рано з усев **сарсамов** – до сільради (М. Яновський. Гірське серце, 24); “И-и-иди-и-и гет, лиш ни бреши, фіглю пустий”, – нидовірчево сказав Иванчік тай поклав **сарсаму** від коси в холод під бука (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 376); З початком березня праця цілком задержалася. Бутинарі пішли д'хаті. Занесли **сарсани** у комори, з укриття повиїмали кріси. Завмер бутин. Погасли ватри в колибах (Р. Яримович. Джуфко, 57).

САРСАНА див. **САРСАМА**

СВЕКЛА Буряк. Пекли матаржєники з кропивов, **свеклов** та бруквов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

СВЕКЛЯНИЙ Прикм. до **свекла**; приготовлений із буряка. А **свекляний** борщ кипить та й вихоплюється з-під покришки і лється на грань... (Марко Черемшина. Основини, т.1, 86).

СВЕРБИВУС, СВЕРБИГУЗ, СВЕРБИУС бот. Шипшина (*Rosa canina*). Будуть дички, горобина, **свербиуус** (М. Яновський. Гірське серце, 142); Порадили Василисі, шо робити проти обміни. Вона брала глину з девяти межей, зпід девяти камен, несла хлопця вночі о дванадцятій годині на межу, клала його черевом до землі, накладала зібрану глину хлопцеві на потилицю і біла **свербигузом** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 6); Він знову проклинав тих, хто примусив його тинятися такими нетрями, де сам дідько чорногірський карк зломить, ночувати без ватри, сікти зубами від студіні, а ще більше від страху; голодувати чорно, живлячися тільки ягодами **свербиуусу**, і тепер, щоб зовсім не охлянути, зубами рвати сире м'ясо... (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 211).

СВЕРБИГУЗ див. **СВЕРБИВУС**

СВЕРБИУС див. **СВЕРБИВУС**

СВЕРБИТИ

◇ **ні свербит ні болит** – байдуже. Єк хтос хочєт, аби я йиму зробив на когос насланне, то мусит мене простити, бо тов прошьов, то він то все перебираєт на своє сумліне й тогди тото мене **ні свербит ні болит**, бо то вже до него, а ни до мене тогди липнет (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 367).

СВЕРДЕВ, СВЕРДЕЛ Свєрдло. *З такою теркілою, як швара, сокира, свєрдел і повні бесаги, він іде як нічого, свєбідно і м'яко ступаючи своїми постільцями* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 436); // у порівн. *Ї образ увертвіси му в голову, єк свєрдев, і парив єк буква грань* (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

СВЕРДЕЛ див. **СВЕРДЕВ**

СВЕРНИК Те саме, що **свєрдев**; свєрдло. // у порівн. *З Юсипових грудей вишшов тяжкий голос зітхання, так, як зі спорохнілого дерева вихоплюється наверх крихка дерев'яна мука, коли його вертить гострий залізний свєрник* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 47).

СВЕТЕЦЬ, СВІТЕЦЬ церк. Святий; зображення святого на іконі. *Блимав слабом блиском на обличчя свєтцієв, намальованих на грубих лодвах, шо аж почьорніли из старости на застівній стіні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27); *Попід великими образами купки скавулених бадіків на колінках молилися. Поперекладали голови на плечі і простягненими руками світцієв за все просили або поскладали на грудях долоні, гей дочечки, докупи, попідпирали ними похнюплені лица і жалібними голосами відговорювали уривками отченаші* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 115).

СВЕТКИ, СЕТКИ тільки у мн., церк. Церковні свята. *Та і я иршений. У неділі та у свєткі до церкви ходжу та молюси до свєтих образів...* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49); *Розказував, шо на Свєтий вєчєр, ї взагалі Риздвєних свєткієв, ни можна нічє їсти по надвірю, аби звїрак улїті ни їв маржінку на паши* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 69); *Ого, що мене нашанувавси Николайко. Він зимі бутинами, а літом у луплїнці. Приїде лиш хїба на урочисті свєткі д'хаті* (Д. Харов'юк. Палагна, 536); *Сєло принаряджувалося, приоздоблювалося. Газди опоряджували свої осєдки назвєрхе: вивозили гнїї з подвір'я, обкутували маржину, чистили кошєри, назношували сїна та нарублювали дров на цілі сєткі, бо якби рубав дрова під час свєт, то би птаха кукурудзи рубала* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Вінчємо вас многа літа, сими сєтка-*

ми, сим Новим Роком, Свєтим Рождєством (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 127).

СВИНСК Свєнячий послїд. *Увєчєр утїєк він у дєрєв'єній мисці єсєнику, змішєного из свєнєском, єлогоєвим вуглєм ї печїнов з розібраної печї на старим бухнишю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57).

СВИНСЧИЙ Свєнячий. // у порівн. *Була надута, єк свєнєчє димало на таршук, дуласи, єк білий потрух у горшїку, из сєрєя на діда, шо через него її ни їшло зарєдом кутанє коло печї* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

СВИНИНЕЦ Хлїв для свєней. // у коляд. *“Дай їму, Божє, в голов розуму”, – вінчєвав берєза, а колєдники додавали “даруй, Господи”. / “У стадарку коний”. / “Даруй, Господи”. / “В загороду воли та корови” / “Даруй, Господи”. / ... “У куринник курий” / “Даруй, Господи”. / “У свєнинєц свєний” / “Даруй, Господи”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 87).

СВИНКА Рїзновид дитячої гри в м'яч. *Мїха, ану-ко єє попїграєси в свєнку* (М. Павлик. Ребенщукєва Тєтяна, 32).

СВИНЬКНУТИ зневажл. Сказати крїзь зуби шо-небудь зневажлиє, цвїркнути. – *Іва', ану хо' з'да!.. Шо ти вчєрє полєвоєму сказав, шо тот мєні свєнїєкнєв на полєзі?! / – Та, та-а... я нічо! / – Кажє, бо єк вхоплю прут, то будєш снївати, а не лишє казати... Пискуєв, цї корєва у шєкодї була?* (В. Шкурган. Солєдкі яблєка, 77).

СВИТА-ПЕТЕК етн. Те саме, що **петєк**; вид довгополого верхнього одягу з домотканого сукна для чоловіків і жінок. *У дєяких надднієстриєнських сєлах і тєпєр напєредодні Нового року вїниєувальники приєрашають нєвєлїчєкого спокїєного конїєка сосновим вїнком, дзвїнками, а самї одєгають вїшиванї свїтї-пєтєкї, смушєві шапки-бєсарабкї, взуєвають чєботи* (С. Пушиєк. Пєро Золєтого Птаха, 49).

СВІДІМ, СЬВІДІМ присудк. сл. Обїзнаєний; який знає про щєсь. – *Ти про свїєй гарєзд знаєш говорити, а за мїєй гарєзд ти нє свїдїм!* – криєнула молодїєця (А. Крушєльниць-

кий. Рубають ліс, 321); – *От і не говорив би таке, – каже брат, – та ще й против ночі; ніби тото я в тім що свідім?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255); *“Не бавилистеси? А хто вбив двох дітей у Зверхослав’ю?” – “Я в тім не свідім, бо був-сми тогди у Семигороді...”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 103); *То, просе ясного паниця та й вахміця, то Юсип, аді, трохи при фантазії, а я в тім нічо не свідім, бігме нічо, абих так жив, шо нічо! – випроцувавсь він коштом товариша* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 50).

СВІДЧИТИСЯ Відповідально заявляти про свій намір щось виконати, здійснити; запевняти кого-небудь. *Дзельман свідчивсь чорнобородим капралом, що маржину передасть для війська комендантові і за газдів та синів їх постоїть, упімнеться* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 156).

СВІК, СВІТ

♦ **з усіх свіків** – звідусюди. // у замовл. *Та й си примов’єє при тім: “Даю ті манну з усього світа, шо мурашок наробив, шо тут наносив – та й би моя голубаня так ми з усіх свіків молока носила та й так аби старала, ек мурашок си старав”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 34).

♦ **згладити (изигнати, зігнати, спрахтити)** (кого-небудь) **з (зі, из) (цего) світа (світу)** – убити (кого-небудь); довести кого-небудь до смерті. *А зрештов, ійга, отто великий страх будет, ек мнє спасете? Нічо ми ни вквасните, ек мнє згладите з цего світа, бо ек мнє ни станет на світі, то гори си за мнов ни засунут, мут стоєти, ек стоєли* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 264); *Ек ліг Олекса спати та й спить, а в сні снівси Олексі ангіль, та й каже йому: – Що ти хоч за то, що ти згладив зі світу чорта, котрого Бог не міг забити...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 84); *Олексій из її сліду зробив навгадь її подобіє, тай изигнав її из світа, хоть уна може й ни винна була, бо казали, шо він ек бив на ню ківки, то ни бив на винного, але на ймне, на її особу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135); *Дав Олексієви п’єтку грошиї, горівки, кусак солонини,*

чьорного сукна на сардак, смушок на шепку й ленного полотна на мушіїнску сорочьку, лиш аби тот зігнав її из світа (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135); *А Головач ді-правді має любаску собі, і вна на него пизму мала в серці. Бо то вна мала колис, тота баба, собі любаса, чоловіка ідного. Та й тот із нев був шо був, а витак вна му си навкемила, та й він і облишив, а вна завзеласи за тото – я тє, кає, зі світу спрахчу* (Г. Хоткевич. Довбуш, 109); *Є такі, шо не в мирності межи собов живут та вна би рада го зі світу спрахтити, а він ї...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 205).

♦ **крутити світом** – хитрувати, лукавити, лицемірити. *Слухай, дівчи’. Доки будеш крутити світом?* (М. Яновський. Гірське серце, 61).

♦ **поки світа** – ніколи. *Тому тото мій брат, бувало, – він був старшим парубком у селі, – скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легінів до себе та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підеш з тими против довгопільців, а ти, Андрію, знов з тими підеш мені встріть дехтинецьким, і так далі, – так вам уже розпаєє красно, що другий з письма так не удав би, поки світа* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

♦ **поки світа-сонца** – завжди, довічно. *Бог би їх побив, тоту Німоту і тих Лехів; чьорна пропасница би їх стерла, кєрвава смага (червінка) би їх втєла; аби їм єзики вікрутила й очі заслонила, аби сонічька єсного до суду-віку не вигіли, та абиси так ек ми скитали поки світа-сонца», – закляв гуцул і вівкнув таким ревом, що вікна дрогнули і світло на свічках мало не згасло* (І. Березовський. Худан, 13).

♦ **світ путати** – позбавляти когось радощів життя через кого-, що-небудь. *Скажіть Джімерові, що нехай свого сина оддасть у больницю, а не чужим дітям світ ним путати* (Ю. Федькович. Опришок, 325).

♦ **так би на тім свікі було би му легко, йк мені тепер** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання надзвичайно тяжкого життя у потойбічному світі. – *Та ти хоч скажи в чім річ. Перестань плакати. –*

А як він мене призвів, так би на тім свікі було би му легко, як мені тепер! Та й шош я дедеві іскажу? Бідна ж моя головочко не-ішлива... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 73).

СВІТ див. **СВІК**

СВІТЕЦЬ див. **СВСТЕЦЬ**

СВІТИВКА *етн., обряд.* Дружка (дівчина з родини нареченого), яка під час різних етапів весілля тримає над нареченими свічку. *Єк завели книзет за стів, то вни сіли за столом на задній лавици під образами, напротів книгининоного деревця, а ззаду, їм за плечіма, на лавици стала їх світивка – молоденька дівченка, пишно зібрана та заплетена в бовтиці, закитичені весільними бервінковими позолоченими китицями, перев'єзана через плече білим полотном з колачєм* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 239); *На свят-вечір я виходив, і звав, і прохав, і клянся тобі, градовий володарю, з твоїми боярами, дружками, світивками, з твоїми внуками, сватами, дудульниками і скрипичниками, щоб із тобою в злагоді жити, в мирності набуватися* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 103); *А пустить-ко мене, мамо, з Юстинов на заводини! Най бих хоть виділа, котрі там у світивках і які муть мати хусточки?* (М. Павлик. Вихора, 169).

СВІТИЧ 1. Свічка. *В трупарні світич світить, але вже конає, / При нім кровавий жовняр на смерть спочиває* (Ю. Федькович. Трупарня, 62).

2. Свічник. *Чотири люди несли трунву на кілю, обв'язану петельками. Ні попа, ні дяка, ні процесій, ні хреста, ні світича, ні свічки* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 540).

СВІТИЧКА, СВІИТИЧКА *церк.* Каплиця чи невелика церква. *А вирішивши таким чином віддати гроші на благочинність, згадав раптом про “світичку” – капличку чи церковку, яку “поклав” чийсь прадідо Матей, коли знайшов скарб* (М. Римар. Білий слон, 76); *“Господоньку, допоможи мені сесе взяти, то поставлю світичку на тім місці”*. *Зачив відгребувати землю и найшов бербеницу, шо була повна грошей...* (М. Римар. Білий слон, 39).

СВІТОВАН Бувала людина, що багато мандрує світом. *Ні! Святе письмо се лиш божа робота. Бо люди грішні. Хробаки земні. Тля напроти бога! Ти лишень погадкуй: чи я або ти, або ... навіть ватажско годні б таке укласти? Нізащо! Аби й у камінь замурувались, аби найбільшими світованами були, аби не знати які голови мали...* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 246).

СВІТОК

◇ **світок загаїти** – зробити кого-небудь нещасним, позбавити радості і т. ін.; зав'язати світ. // у голосін. – *Чому не говориш, Васильку, чи я тобі надоїла? Чи я тобі світок загаїла?* – *Чи, може, ти тісареву хлібець переїв?* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 171).

СВІЧКИ тільки у мн. Страва з лисичок (грибів) (*Cantharellus cibarius*). Слідували, одна за одною, дванадцять страв: пишениця з маком і медом, голубці з кукурудзяних круп, з часником і олієм, гриби, біб, оселедці, пироги з повидлом, бараболі з олієм і цибулею, фасоля зі сливками, квашені селенки, варені губи, звані **свічками**, з олієм і часником, варені сливки, а вкінці – вар із яблук та грушок (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 122).

СВІИТИЧКА див. **СВІТИЧКА**

СВОРИН Дерев'яний стержень, що є вертикальною вісю передка воза, візка; шворінь. *Ну, то видите; оногди я витісую собі сворині, а та примха, звичейно, єк дитина, де не посади, там віросте, вхопила мені з-під руки вісний ніж та й ану майструвати* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т.1, 59).

СВОЯК Родич. *Заким головні коледники коледували в попа, то на дідинци нарід межі собов голосно гуторив про усекі справи. Виталиси знакомиці. Виділиси из собов свояки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

СВЯТ-СВЯТ *виг.* Вигук, що вживається як оберіг від чогось поганого або при переляку. *Свят-свят... Небіжчик...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 64).

СЕГЛЕНКИ тільки у мн. Страва з рижиків істівних (*Lactarius deliciosus*). Слідували,

одна за одною, дванадцять страв: пшениця з маком і медом, голубці з кукурудзяних круп, з часником і олієм, гриби, біб, оселедці, пироги з повидлом, бараболі з олієм і цибулею, фасоля зі сливками, квашені **сегленки**, варені губи, звані свічками, з олієм і часником, варені сливки, а вкінці – вар із яблук та грушок (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 122).

СЕГОРІК присл. Цього року. *Ще ранок лиш. Нічого ще не згасло, / та бубнявіє чорна горошина... / Рядки у віршах, як порожні ясла: / сегорік не вродила конюшина* (І. Малкович. Ще ранок лиш, 134).

СЕЙМУВАТИ Міркувати, сперечатися, радитися, перемовлятися. *Й бідничія зазерала на книгиню та на її лице, міркуючи по обличчю, чи добра, чи зла будет на бідних? Ворожили, чи скупа, чи шиіра? Чи шос уїдна до роботи, чи помнєска? Сеймували мижи собов, чи гей дуже будет бідними конєрувати на роботі?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 240).

СЕЙЧАС присл. Зараз, зараз же. *Сейчас післав панотець по паламаря й з “божим тілом” до Сайнів пішов* (Марко Черемшина. Керманич, т.2, 27).

СЕКМАНІЧ ліс. Той, хто керує роботою лісорубів. *Вже секманіч мав своїм важким словом закінчити робочу днину, коли нараз у середній партії зрубу почувлися якісь дивні крики, не то плач, не то стогони, а вслід за тим почувлося на цілому зрубі тривожне: “Габов!”* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 336).

СЕКУРАЦІЯ, СИКУРАЦІЯ Страхування. – *Аді, кождому дай, купцеві дай, податок дай, секурацію дай, попові дай, адвокатові дай і дай...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 257); *Єк му нести за сикурацію гріш, то гадат собі – за пусто-дурно гроші неси* (Г. Хоткевич. Пожарище, 346).

СЕЛЬБА Поселення, житло. *Марка ж з цих побратимських одкровеннях цікавило одне: що провіщали сні обраному ним місцю під удовину сельбу* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 234).

СЕЛЯТИНСЬКИЙ Прикм. до населеного пункту Селятин. *Він внутрішньо від-*

сахнувся, гадаючи, що вчепиться розціловувати та пригортати, а відтак залементує: “Вернувся!” – на весь Сторонець і на всі сторонці – путилівські, усть-путилівські, селятинські, голошинські... (Р. Андріяшик. Сторонець, 5).

СЕМБРИЛЯ див. **СИМБРИЛЯ**

СЕНДЗЯ юр. Суддя. *Кажут, що то сендзя зи Львова* (О. Манчук. Храм, 61); *“Клин, – каже провізорія, – твій, а царинка уся стоїт на камарі”*. Я кажу, що люди присвідчут, що то мій дедя робив, а сендзя каже, що дедя украв від камари, та й роби, що хоч (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91); *Ох, що пан сендзя будуть вечеряти?* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 462).

СЕРБАВКА Рідкий суп, переважно без м'яса. *Бувало, аж смієлися з радости дітва, ек покладут опередь них велику черу йкоїс сербавки, тай випаюют їм кождому у руку по байді вивсеного або єчьмінного коржя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

СЕРБАНКА наст. Сироватка. *Тай дав їсти її [кулешу] з свіжов сербавков пастирям, приква'єючи на ні, аби борзо сербали сербанки, бо єс уже було доїти вівці на міру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 340); *Тай ніс кислий хліб у бисагах, аби з села на полонині дати пастирям пригісного, бо за ціле літо то їм си приїдаєт полонинська їда: кулеша, бриндза, вурда та сербанка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351).

СЕРБАТИ Сьорбати, їсти рідку страву, набираючи ложкою. *Марі', а ші шос сербаєш? Ка'у: ші шос кортит їсти, ци – уже всьо?..* (В. Шкурган. Син, 53).

СЕРБУВАТИ Святукувати, шанувати. *“Мій дедя ніколи ни заказуєт робити по заході сонця надворі. Ни сербуєт Сонце, тай ни кажет, що це є гріхово”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14); *А там є таке зіле, що лиш си может показати тому хрестенинови, що знаєт тоти п'єтници й їх сербуєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 51).

СЕРВУС

◇ **сервус держати** – знатися, приятелювати, підтримувати дружні стосунки. *Мій дедя*

то був здекутором, тай з усіма панами **сервус держєв** (О. Манчук. Храм, 61).

СЕРДАК див. **САРДАК**

СЕРДАЧИНА див. **САРДАЧИНА**

СЕРДЕЧНЕ у зн. присудк. сл. Широ, не-підробно, доброзичливо. У вас, – каже, – так якось **сердечне**, звичайно, красно; а у нас, на тій нашій Німеччині, холодно якось, нудно! (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 315).

СЕРЕДА

◇ **не всігди в середу Петра** – жарт. не завжди щастить, закінчилося для когось безтурботне, веселе, привільне життя. Доки ще стояли на Рошиші по квартирах, то все не-репадало по копійчині від дівчат, коби здоровенькі, а тепер і те урвалося. **Не всігди в середу Петра** (Ю. Федькович. Штефан Славич, 283).

СЕРЕН Наст, обледеніла снігова кора. Але Олекса невмолимий і не пускає нікого. – За полонину не знаєш. За дорогу не знаєш. Ту **серен** – а на полонині що? Та й **серен** може си провалити, а доброму слідцеві вистачит оден раз покітити слід – і вже (Г. Хоткевич. Довбуш, 403).

СЕРЦЕ

◇ **голубіти з серця** (на кого-небудь) – відчувати злість, роздратованість на когось; злитися. А Курлеснка, то таки **голубіла** на ню з **серця**, бо розуміла, що то до неї пилюси в тій співанці, тай виділа, шо Курлей на всій рот смієвси з тої співанки, тай при всему народови, оперед її ич, цілувавси у данци з Шкіндівсков молодицев (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 227).

◇ **дістати серце** (на кого-небудь) – стати злим на кого-небудь, розізлитися. Всі на бабу **серце дістали** і кождий полетів в тот бік, де вона пропала, аби раз з нею скінчити (О. Манчук. Непростий мертваец, 51).

◇ **попустити на серці (з серця)** – відчутти полегшення, душевний спокій. Купи собі, Місику, таку книжечку, що аби тобі аж **попустило на серці**, ек єї прочитаєш (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 29); **Против корими стрітив Лейбину Анницю; став,**

поговорив трошки, пожартував, уципнув зо двічі, – от і попустило трохи з серця (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).

◇ **серце не обернеться** – хто-небудь не заспокоївся, не забув про колишні образи, переживання і т. ін. А я вже таку натуру маю зроду, що дуже багато треба, аби мене розсердити, але як мене вже хто уразить до живого, так моє **серце** вже **не обернеться**, поки світа (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).

◇ **серце запечатати в калитці** – стати черствим, позбавленим душевної теплоти, співчуття. **Не смійтеся, пани мої: наші прості груди жаль дужче дотикає, як ваші – панські. Ми серце** ще **не запечатали в калитці**, ані віддали до шпаркаси: як в його є, так і говоримо (Ю. Федькович. Люба – згуба, 264).

◇ **серце віддати до шпаркаси** – те саме, що **серце запечатати в калитці**; стати черствим, позбавленим душевної теплоти, співчуття. **Не смійтеся, пани мої: наші прості груди жаль дужче дотикає, як ваші – панські. Ми серце** ще **не запечатали в калитці**, ані **віддали до шпаркаси**: як в його є, так і говоримо (Ю. Федькович. Люба – згуба, 264).

СЕСЕ у знач. ім. Це, цього. // у колом. Сидить котє на воротіх, на вітер си здуло / Я би **сесе** не говорив, якби так не було (Марко Черемшина. Та не думай, Марусенько..., т.2, 41).

◇ **ба тото, ба сесе** – уживається для переліку чогось; і таке інше. **Бо прошу ясні суди – таже клав я кошта на жінку ци не? Вна ж жила, я ї годував, зодегав, ба тото, ба сесе. То вже кошт – а ек гадаєте?** (Г. Хоткевич. Довбуш, 450).

СЕСТРИНОК Племінник, син сестри. Це наш **сестринок**, а це панна Оленка, вуйкова учениця (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 29).

СЕСТРИНЕЦЬ Брат дружини. **Вирішив піти до сестри Анни <...> – Там Василь. – Ігі на тебе, який Василь? Ти що, здурів чи перепив? Йди вітверезиси. – Та же сестрінець твої Анни брат** (П. Федюк. Людина з того світу, 101).

СЄГАТИ Діставати, брати, витягувати що-небудь звідкись. *Бери, поки воркуємо, товчи собі горіхів. Сєгай під лавку – там у кошелику* (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 160).

СЄТЕЛЬНИЙ Святий. *А восени завів Олекса при вівчарях із ватагом таку бесіду: – Ото декувати Богові сєтельному, не била нас ні раз громовице сєго літа...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 177).

СЄТКИ див. СВЄТКИ

СИВНИЙ Значний за урожайністю; рясний. *У нас мало йони, а сєгороку в'ни не сивні, хоть і доста файні* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 79).

СИВНО Присл. до сивний; рясно. *Одна садовина вродила була сивно, та й тої не стало надовго: з галузєм обчїмхали* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

СИВОТА Сивина, сива далечінь. // у колом. *Але молодиці однако за пушкарів гадку мають: Та кувала зазулиця в сивоті в оплоті, / Чому хлопці не співають, ба що ж би їм в роті?* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 129).

СИВУЛЬКА Кличка вівці. *(Учора Григір спостерігав зворушено, як опришок лебедів, як промовляв до овець, коли ватаг з маришевської полонини дозволив йому вибрати на заріз пару перехідок). Забрів у велику чорносіру турму, як гречкосій у свій хлібний лан, мовби усіх обняти прагнув. Одну назвав звіздюлькою, другу жовтанею, а ще інших різькулями, снігурками, сивульками, де й бралися в нього ті голубливі слова* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 92).

СИГЛА Гутий, непрохідний ліс. *Одна лише сигла – / поза нею. / Темна вдень, як вночі. / Там не чути, як олень воду п'є* (В. Герасим'юк. Сигла, 22); *Таже, як вовк, меш здихати десь у сиглах, та ніхто й води тобі не подасть, ніхто не прикрис, як змерзнеш* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 247); *Гадав-см, одне другому не зашкодить, у величних сиглах, у далеких зворах стане мені ширше, наберуся здоров'я* (М. Яновський. Гірське серце, 33); *Біг чвалом вдолини, запускаючиси шораз то глібше в провал гус-*

тої первовічної сигли (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 293); *Нещасливі вертаються щасливими, та злі й жадібні люди, навіть чуючи голос Віщого Сокола, пропадають в диких сиглах, переобтяжені незаслуженими подарунками* (Р. Андріяшик. Сторонець, 94); *Туман і непролазні смерекові сигли схоронили їх від переслідувачів* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 36); *А може й знала, бо ек инак могла суда потрафити, у такі ліси далекі, у сигли та згари* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); *Як вивернений наверх вовною кожух, чорнів горою ліс – сигла* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 200); // у порівн. *Глибока, як сигла, вічність...* (Г. Турелик. Перед лицем вічності, 36); // образн. *І що мені із того, що смерека в сиглі / До себе тулить русе смереча, / Коли я маю сина – і не маю сина, / Бо місячно-калинову колицу синову / Гойдає інший по ночах* (Т. Мельничук. Зламане весло, 92).

СИГЛОВИЙ Прикм. до сигла. *Верхе, то хати аж рипіли від нагальних вітрів, шо пудно крутили смеречем довгим, розколисуючі та вимахуючі ним у темних лісах, ек би повісемцем, тай галасливо шумнєчі, иноді бгали сиглове смерече до земні так, шо аж ліси трішишли* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 116).

СИГОТІТИ Дрібно падати, накрапати (про дощ). *Дощ січе такий дрібний, як найдрібніший мак, що оком бачиш, рукою хапаєш, вухом чуєш, як сиготить і возчить одержу і тіло* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 61).

СИГУРАНЦА Поліція. *У мене заходилося серце від думки, що досить оступитися – і сотні, а може й тисячі людей можуть опинитися в застінках сигуранци...* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 370).

СИКМАН ліс. *Зобов'язання виконувати роботу на чис-небудь замовлення за певну плату, що виконується за таким зобов'язанням; підряд. Робота идет на сикман. Довге смерече падаєт на верьху одна коло другої, ек спєчі діти, а коло них из сокирами, ек різники з ножами, лупєт кору обгорєні бутинарі. Хто бірше виробит дєрева, мет бирше мати грошей* (О. Манчук.

Заробок, 16); *Установили прець, по чьому маєтси платити вид одної фальчі трави за кішню, бо в них на деньку нікто ни робив, лиш на сикман* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 138).

СИКОМОРА Фігове дерево (Ficus). *Є на світі доля, / А де її шукати? – / Чи в пана в палаті, / Чи в мужицькій хаті? / Чи у чорних горах, / Чи за синім морем / У гарячій краю, / В гаю сикоморі?* (Ю. Федькович. Дезертир, 176).

СИКУРАЦИЯ див. **СЕКУРАЦІЯ**

СИЛКОМ присл. Насильно. *Доганятимеш сам / доганятимеш вічно / наглий мит, / шо протне спраглу душу силком* (В. Шкурган. Ривноваги нема!, 30).

СИЛЬКА Пристрій у вигляді петлі, що затягується, для ловлення птахів і дрібних тварин; сильце. // образн. *Я вже подав у суд. Ніби поки я мав чекати? Миколі тільки мурашки побігли по спині, бо чув, що силька затягається що раз більше* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 211).

СИЛЯНКА етн. Жіноча прикраса з різнокольорового бісеру у вигляді стрічки, що облягає шию. *За ним йшла Параска. Тримала на долоні селянки блискучих шкляних пацерків, повертала їх до сонця й посміхалась, як дитина до цяцьки...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 65); *Їх зависне око не могло відірватися від венецьких селянок, дорогих коралів, золотих згард та срібних намист* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 79).

СИМБРИЛЯ, СЕМБРИЛЯ 1. Служба в наймах. *Робив ревізію, тай из клітій заберав усе то, шо лиш си йму удавало, бо це була йго тай пушкарська заплата за їх симбрилю мандаторови* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 150); *А я буду йому руки цілувати. “Я, дьидику, тільки винна, що-сми на симбрилю у місто пішла, шо-сми служила та вас годувала* (Марко Черемшина. Звениця, т.1, 84).

2. Заробіток, плата за найману працю; плата, яку пастухи отримували молочними продуктами. *Ми вашого пана ударимо: при людях візьмемо такму на дві бербениці симбрилі та й з тої симбрилі ти панові*

ві даси третю пайку (Г. Хоткевич. Довбуш, 168); *Він не журився нічим, хоть чув уже від слуг, що хліба та всякого добра в них все меншало, і хоть слуги доправлялися вже у єго мамі своєї симбрилі та й хотіли їх покидати, бо бачили, що вже із церкви нічо ані не капне, і доконалися запевно від людей, що Кольцевого батька ніяк вже назад не прийме громада* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 63); *Та ти, сарако, плюнь на таких кацапів та шукай собі кращого пристановища, а то десь у тебе тої симбрилі, як у шьизника свяченої води* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 306); *Політок файний, є що людем дати, є що д'хаті повезти та ще і продати стане. Є з чого дати симбрилю, страти від звіра та талгара не малисми* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Хвалиться, неситий, / Що й сембрилю не виплатить...* (Ю. Федькович. Дезертир, 173).

СИНКУ Ласкаве звертання старших до багато молодшої за себе дівчини. – *Про кого ти питаєш, Мавро? – питає дівчина, що була в тій хвилі всею душею коло свого Гриця. – Про того, синку, через котрого змарнувала я свою долю...* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 114); *Корнелія швиденько звернула в першу від дороги хату. – Як днювали? – привіталася до жінки, що скубла посеред двору гусяче пір'я, набиваючи ним напірник. – Гаразд. Як ви? – відповіла, піднявши догори голову. І, помовчавши, запитала. – Що ти хотіла, синку?* (М. Матіос. Нація, 153).

СИНОЧКУ Пестл. до синку. *Дай нам, боже, здоров'я, Анничко, дитинонько моя люба та солодка... Чого ж бо ти така сумна та заплакана, синочку?.. Нас тобі жаль покидати?..* (М. Павлик. Вихора, 186).

СИНТЕРУНОК див. **АСЕНТЕРУНОК**

СИПІТИ Шипіти. // образн. *А за сей глум чортівське твоє серце / Насип'ю топленим я золотом, / Що аж сипітима, сипітима, як / Гадя та местна в моїх тут грудях!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 376).

♦ **та, шо у корчі сипит** – змія, гадюка. *А за тот чес уна си пудно попокарала, так,*

шо ни дай Господочьку такої карочьки й тій, шо у корчі сипит (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135).

СИРСНИЙ

◇ **сирсний колачік** – обряд. невеликий весільний калач із сирного тіста, який використовується в весільних обрядодійствах. На застелений стів вовненов скатертьов поклала Костючка паліницю хліба, в ню дружби заткли криз **сирсний колачік** кидрове деревце, а челідь при скрипці тай весільних співанках уберала йго білим, сивим тай крашеним волосом, крашеними вовнсьними нитками тай колосєм ячменю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220).

СИРИМАТТИРКА вульг. Суміш різних харчових продуктів, непридатна для споживання. Я того не люблю заліжок. Раз видів на храму, ек одному на спір в отакий-о горнець накришили хліба, накидали бужениці, голубців, гуслінки, студинцу, саламахи всекої, навіть буришініка – розмішєли з горівков, і той, майте на увазі, цесу **сириматтирку** ззів (В. Шкурган. Майте на увазі, 176).

СИРІВЦЕМ присл. У сирому вигляді. Докив це були в лісі губи – їли **сирівцем**, хоть кілько набралися від побережників (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

СИРОВИЦА див. СИРОВИЦЯ

СИРОВИЦЯ, СИРОВИЦА, СОРОВИЦЯ Насичена солями вода, що витікає з гірських солоних джерел. Бруньовський наказав гайдукам зробити добрі гарапники, розвести бочку **сировиці**... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 193); Не раз він дозволев панам варити себе у **сировиці**. То **сировица** бої доокола него, а він собі сидит у **сировиці** у кип'єчій та й у флюєру грає... (Г. Хоткевич. Довбуш, 108); При Австрії і Польці якийсь жид закупив криницю на Боянці, зробив собі там склеп, так у нас кажуть на крамниці, і продавав **соровицю** відрами і літрами місцевим людям (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126); Просунули дошки під стіну, щоб на землі розкласти ватру, і припасували широку ринку з **соровицею** (М. Яновський. Танець дараби, 17).

СИТИТИ Занапастити. Ей, лишися, мій бадічку, сего року дома, та не **сити** себе, мій

любчику! – говорила Оксана до свого чоловіка Івана Сайна (Марко Черемшина. Керманіч, т.2, 23).

СІВНЯ Мішок із зерном, який навішується на плече, коли засівають поле ручним способом. // у порівн. *Йдуть полем. Довбуш рукою в торбу, мов у сівню. І засівав подільське поле. Ніхто не пискнув... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 53).*

СІДАТИСЯ Тріскатися, репатися. // образн. *Учере я не знав, шо наша віра / обернеси на данец вітрічка... / Супиритси і сідаетси шкіра / на совісти народу-простачка (В. Шкурган. Довірливий туман (мій співбесідник)..., 18).*

СІДЕЦ, СІДЕЦЬ 1. Видовбане у скалі за формою крісла місце для сидіння. *Довбуш вибрав собі отсей Кедроватий за мешкане. Там дві скали. В одній видовбаній його сідец, з котрого він на всі гори приказував, а друга скала – то єго комора (М. Римар. Білий слон, 112); Єк си вийдеши на Кидровату, то треба трохи піти у долину, й там коло гребня на полі стоїт сідец. Тот сідец – то вирубаній камінь на чоловіка. То гет вирубано – на голов, на плечі, руки, ноги... На люльку навіть є... (Г. Хоткевич. Довбуш, 453); Перед ними свобода гірських орлів, за ними погоня, суд і вязниця. У днину сон на твердому камені, вночі хижачька дорога. Гранчасті плити, це їх сідці, верхи, ґруні, ліси, полонини, це їх царство (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 38).*

2. Стілець, сидіння. *Леся уперше бачила струнку, до якої загаяють вівицю або козу, коли доять. Нехитра споруда: два стовпчики злучені победриною, та ще сідець або ковбок (С. Пушик. Карпатське літо, 292).*

СІДЕЦЬ див. СІДЕЦ

СІДЗЕНЯ Сидіння на підводі для погонича, зроблене з сіна чи соломи. *Прокіп узвав одною рукою за дишель, а другою за узду і, накликаючи «ци», запровадив фіру під сам паркан у закуток докторського подвір'я, щоби прохожим не заваджати. Відтак роззубелав шкапу, затикав батіг коло передньої люшні, витягнув пласток рудоді багни з «сідзєня», підстелив веріточку і поклав перед*

шкапою, що хрипливо зарзала і дякувала господареві за їдло (Марко Черемшина. Лік, т.1, 76).

СІДЛО-ТАРНИЦЯ *етн.* Те саме, що тарниця; дерев'яне сідло на коня. *Дерев'яні сідла-тарниці, прикрашені різьбою, лягають на вовняні підкладки, щоб не тиснули коней, на тарницю кладуть присідки, щоб м'яко було сидіти; на голову коневі закладають оброкенку, і можна вирушити з вантажем у далеку дорогу* (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

СІКАТИ Утинати, відщипувати. – *Семенишко, аби-с держсла свічку скоса та й аби уся скапаласи, – поучає старий сивий бадьо Федір. – Та й аби-сте гніт не сікали, бо він, щез би, буде радуватиси й кавалічкам, – поправляє Никифір* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 88).

СІКОНУТИСЯ Смикнутися, сіпнути-ся. *І якби він підвівся та ще й сіконувся до когось бодай одним гострим словом, пролилась би свіжа кров і нову смерть вістили б трембіти* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 49).

СІЛЬНИЙ Сільський; який примикає до села, розташований неподалік села. – *А були-сте в возни, небожета? – Ой, були, вуйки, за сільнов горов, на ті долині* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140).

СІМШЖНЕВИЙ Довжиною в сім сажнів (близько 15 м). *Йкос я таки умисне віготував-сми сімшжневу латву, жертюгу* (Г. Хоткевич. Дарабов, 401).

СІНИ

♦ *у двадцятєро сін стоїть* – дуже можний, багатий. *Про газду кажуть, що він «у двадцятєро сін стоїть»* – і це вже повна міра заможності (Г. Хоткевич. Камінна душа, 28).

СІРИНА Старовинний верхній довгополий одяг із грубого сукна; сіряк. *До того це присяжний забрав шматє й одєжину за податок, а жиди сірину за довги* (Марко Черемшина. Керманч, т.2, 25).

СІРКАЧ Сірник. *Баба Ганна сіла, перєдихнула, почала чистити крумплі... Поставила чавун з крумплями, підклала хмизу, взя-*

ла в руки сірках... (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 116).

СІСТИ

♦ *сісти на низке* – втратити колишне високе становище, колишно впливовість (про того, хто поведився зарозуміло, виявляв свою зверхність над іншими). *Але вже Юріштанова погроза ни подогонила Иванчіка, бо саме дес у тим часє знесли устеріцку мандаторію, тай ни то Юріштан, але й сам пан Гердлічка на низке сів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 154).

СІТЕНЬКИЙ *пестл.* Святенький. *Най біг ситєнький їх собі побиває, але ти, Дзельманку, йди здоров, куди знаєши, та й приводи газду 'д газдині, – нагадувала Николаїха* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 164).

СІТКА Капкан. *Не рухайся! – скрикнула Марічка. – Сітка!* (М. Яновський. Конюши-на для козулі, 78).

СКАВУЛЕНИЙ Згорблений, похилений. *Скільки разів скавулені сиві бадіки намагалися просто стояти, але ані на п'ятах, ані на пальцях без палиць не могли встояти й шукали ногами кріпкого місця та подавались набік...* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 142).

СКАЖЕНІВ БИ у знач. ім., *евф., міф.* Чорт, нечиста сила. *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

СКАЗ Пропуск, огріх, вада при оранці. *Підслухував, як третинники тільки у сні мріли про грудку землі, яку уміли би на грудях тримати і без сказів красно орати* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-братє!..., т.2, 10).

СКАЗИТИ *міф.* Накликати шкоду, нещастя на кого-небудь шляхом замовляння. *Кажу тобі виразно, шо я ни твій, а Шкин-*

дин тай Довгого примівник, тай тимунь на їх пришиню я тебе **сказив** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 455).

СКАКАТИ

◇ **скакали на него** – обряд. різновид ігор, забав при небіжчикові під час **посиження**. Інчі давали «огарчіка» в куті коло печі, а дехто йшов у хороми, бо там шили на перемену забави: «били грушки», «висіли», «скакали на него», «мололи млина», «падали в колотізь», «скреготала сорока коло вух», «мастили сажев», «ловили біличку», грали сосокала або «тегли бога», «де чьорт» з «богом», держєчі межі собов у руках бук, зберали докупи своїх людий, шо, держічіси гуртом один за одних, помогали одні «чьортови», а другі «богови» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421).

СКАЛК Курок у крем'яному пістолі. Иван засміявся; звів **скалки**, пістоля загриміло – а з Василевого плеча почуріла кров по тоненькій сорочці рантуховій, що сестричка усіма шовками та загірськими леліточками повишивала (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268).

СКАЛУШ Короткий дрючок із мотузкою, який використовували зазвичай для зв'язування рук особливим способом упійманих опришків. А я ше не хочю вмирати, я ше ни порахував си. Я ше маю рейства на Юріштана на стебненського. Я му ше пригадаю, ек вин мою стариню катував, ек я з вощка укік. Шо брав **скалушамі**, та крутив старій нені руки, та вибивав зуби обцасами (Г. Хоткевич. Камінна душа, 251).

СКАМУЗЬ

◇ **бити на скамузь** – розгромити вщент. Мене і моїх людей кличе обов'язок на друге село, а ви, хлопці, будете мати щастя скоріше здибатися з неприятелем. Стійте, як мур, як камінна скала, напротив і **бийте його на скамузь** (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 128).

СКАНУТИСЯ Капнути (про сльози). Из його глибоко вритих очей покотилися дві великі сльози й **сканулися** через пару на хребет шкати (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 109).

СКАПА Бурулька. І хоч за ніч наростали **скапи** на скелях, хоч ціпеніли краї пото-

чини – настала нова днина, пригріло сонце, зміцніли сили потоку – полетіли у безвість тонкі, льодяні плівки (А. Крушельницький. Рубають ліс, 375).

СКАПЕННИЙ Дуже схожий на кого-небудь, такий самий, як хтось. Тогди Проциха сердито цепкала на Проця: «Та заткай-ко ти си це говорити, аби те й люде ни чули... Таже тобі ше гет ни вичюріли оттоти сліпаки, шо дитина навіть з лиця, то **скапенний** ти. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

СКАРАСКАТИ(СИ) Позбутися кого-небудь. Треба дуже твердого и завзетого чоловіка, аби потрафив бешиісти **си скараскати**, ек уна си вже раз йиго опелюскаєт, бо вна вже знаєт, кого си ловити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143); *Дековать вам, любетка, файно за добре слово та й за вашу ласку, шо помогли-сте ми **скараскатиси**, дух світій з нами, шєзника* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 90).

СКАРБОНА, СКАРБОНКА церк. Скринька, у яку збирають гроші під час богослужіння, колядування тощо. До порога наблизився береза з хрестом та вибірця зі **скарбонною** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 126); *По тих словах запевнення від Худана, дідичка спокійно передала ключі від казни «Говернесі» й післала її по **скарбону*** (І. Березовський. Худан, 45); *Такої бесіди до прикладу нарід не затямив, і хто лиш мав деякий гріш при собі, кинув у **скарбону**, та й кажут, шо тогди люди накрили дві сотці* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 201); *Та й ксьондз, нема шо казати, голосники мав добрі, гуцулія теж гула з охотою, хоч і не влад, а багачі кидали до **скарбонки** цілими левами* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 7); *Газди гризлиси, кілько би то ше до колєдницького колачя дати гроший на **скарбонку**, аби устиду ни було, шо гей замало дав, тай аби й себе ни оквілити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

СКАРБОНКА див. **СКАРБОНА**

СКВАПНО присл. Швидко, спритно. // образн. *Сквапно* посвистували веретена, намотуючи з нитками стару й молоду журу (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 5).

СКВАЦЕНИЙ Дієприкм. до **сквацити-си**; скривлений (про вираз обличчя). *Йго держели там у куті, бо він вічно держевси руками за черево, ек би мав почеревину, та так був **сквацений** та зібганий, ек би йго, пречь би сказало, ни переставала колоти колька в бік під лівим ребром* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27).

СКВАЦИТИСИ Скривитися; зробити гримасу, виражаючи незадоволення, презирство, а також від болю і т. ін. *На це дідо дуже охаблено **сквацивси**, так ек би укусив падурицу з квасної еблинки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

СКЕРНИТИСЯ див. **СКОРНЄТИСЯ**

СКЄМИТИ СИ див. **СКІМУВАТИСИ**

СКЄТИ, ІСКЄТИ Стягти, зарубати. *А темної ночі сталася новина – шо **іскев** побратим побратима* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57).

СКЄЧАТИ СИ Гуртуватися, об'єднуватися; сходитися до купи. *Бо то, видиши, опришки ходили малими ватагами. Лиш коли йти на великий рабунок, тогди **си скечают** на великий табір: і по трицік, і по сорок, і по бирше люда* (Г. Хоткевич. Довбуш, 112).

СКИГАТИСИ Соромитися. *Ануко досегайте. Будьте ласкави, харчуйте. Ни **скигайтеси**, діждалибесте* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 91).

СКИГЕЛЬ ліс. Скручений з лози мотуз для зв'язування колод у секцію плоту. *Став коло своїх дараб. Полагодив розкрути, помоцував **скиглі**, потужив цвайки-берізки, обкрутив швару, оглянув палі. Все добре* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

СКИДАТИ Позбутися плоду (про вагітну жінку); мати викидень. *То та годованка-приймачка **скидала** всі свої діти ще до трьох місяців, як кобила неугодного йому вершника* (М. Матіос. Солодка Даруся, 169).

СКІГАТИ Стягувати. *Скігайте з поду старі цимбали, / пуцуйте з лепу крисані борше* (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали, 9).

СКІГНУТИ Док. до **скігати**; стягнути. *«Тузінки ни заляпай, / Тай тобивку из пліч*

мо' скігни», / Джвєндит мужови жінка, / А той вус потирає, / Си любенько всміхає й / П'є до кухарки, що черлена в лице (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 139).

СКІМУВАТИСИ, СКЄМИТИ СИ Спа-м'ятатися, опам'ятатися; зрозуміти. – *Ва! Тепер думай, браччіку, де цей світ широкий, а де вузький. Майте на увазі: пустота, підлота, ек щівá, легко засіваєси і так бігом росте, шо и не **скімуєси**. Траба добре у свою коліску призирати, аби чесом зло не вродилоси* (В. Шкурган. Майте на увазі, 176); *А я вже таки **скімував-сми**, у чім річ, та лиш си питаю: «А хто?...»* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78); *Та й не має мене ніхто зачіпати. Бо йк злечу з верха та йк дзьобну отсим дзьобиком чіченим, – і він блискав своєю важкою барткою, – так уже, ади, **скємит си** на тім свікі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96).

СКІПАЧЬКИЙ Який дуже болить, ние. // у замовл. *Обмий її [душу] вид омрази: / Жучьої, болючьої, / Смертевної, пекучьої, / Скіпачької, лупачької!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 21).

СКЛАДНИЙ Гарний, дужий, міцний. *Доньок не дав їм бог був, а сина мали лиш одним одного, як одну душу, але за того й хороший собі був, прехороший! – чорнявий, кучерявий, а зростом хоть так невеличкий, але **складний**, мов якого князя син* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 281).

СКЛАСТИСЯ Стати на коліна і покірно схилити голову до землі. *Бо чілідина мусить файно до бога **скластися**, хотівши, аби її молитва була приймлена. На коліна має упасти, має голову на землю склонити* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 115).

СКЛЕП Магазин, крамниця. *А того Богатчука витак убили, йо, вночи там у вулиці за **склепом*** (В. Шкурган. Переказ, 114); *Одні ховаються, другі втікають між юрбу, інші знову здалися на ласку і неласку напасників. Крик і вереск роздирає будинок. Друга банда озброєних кинулася на **склепи** і грабує, третя напала на божницю, в якій замкнулося багато жидів* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 28); *При Австрії і Польщі якийсь жид*

закупив криницю на Боянці, зробив собі там **склеп**, так у нас кажуть на крамницю, і продавав соровицю відрами і літрами місцевим людям (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126).

СКЛЕПАР Дрібний торговець, власник невеликої крамниці. **Склепар Петро**, що в нашій крамниці, каже мені, що люди набрали в борг і не платять (М. Козоріс. Чорногора говорить, 61).

СКЛЕНКА, СКЛЫНКА, СКЛІВКА Шибя, віконне скло. *Тай так дес за дві години приїхали ми перед ту хату, де тот професор сидів. Я зацоркав у скленку, запросив, аби вийшов надвір...* (О. Манчук. Француз, 37); *Не відчиняла, бо спала й не чула, а як склынки задзвеніли, скорньилася* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 48); // у порівн. *Побудувавсми зимову дорогу, снігу було багато, то утолочивсми сніг, полив водов, вода замерзла ек склівка, аж лубо дивитиси* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 48).

СКЛИМАКОВАНІЙ Складений як клунок. *Устелили корчугу пластом та фойов, сів Михайло на корчугу, поклав на коліна склимаковану фелету, занесли мене лігма та поклали на корчугу, а голову на фелету, прикрили джергою та Петрик пігнав коні* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52).

СКЛІВКА див. **СКЛЕНКА**

СКЛІВОЧКА Зменш.-пестл. до **склівка**. *Да бог з тобою, доню! – голубить стара. – Таже там нема нічо, серце, нічо нема; ади, у віконці – там лиш от склівочка з квіточками, з твоїми квіточками, душко* (Ю. Федькович. Хто винен?, 279).

СКЛОВІЙ, ШКЛОВІЙ Скляний. *Там лежить у склових скринях намочена в оливі до слушного чесу уся Довбушева зброя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80); // образн. *Дві великі хати, з різаного протіся почерез широкі хорони, німо дивилиси на мене своїми шкловими очіма з нивеличьких вікон по на штири шибі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12).

СКЛЫНКА див. **СКЛЕНКА**

СКОБЛИТИ перен. Уїдливо дорікати, дошкуляти. *То твій, стара, такий славетний рід, що й на весіле тя не просили! – ско-*

блить Ивануху чоловік (М. Павлик. Вихора, 174).

СКОКИ тільки у мн., етн. Пороги на річці. *Отепер вільний наш широкий Чорний Черемош. Гуляє він собі хвилями, струями, скоками, габами геть-геть. Гуляє-баює, як гуцул-легінь з топором по храму, весілю* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543); *Ліси ще дихали холодами, гірські води шуміли на скоках, а плай радісно підіймався угору поміж воринням* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189); *Отже, знав усі загонисті коліна ріки, усі її плиткі місця, головокрутні чорторії, стрімкі скоки і підступні скали з їх чорними вирвами у споді* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.2, 275); // образн. *Черемош б'є покони на скоках* (Віра Вовк. Святодійство, 339).

СКОКИ-ГОЦИ тільки у мн. Те саме, що **скоки**; пороги на річці. *Ой, який-то там розгін води на тих скрутах, дорогах, скоках-гоцах* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543).

СКОЛИТИ Співати протяжно, завивати. *Иванчік ні слухав того, шо у захрестію тоненьким голосом сколив попик коло пристола, бо ни розумівси на тім, шо він сколит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

СКОЛОБИТИ

◇ **сколобити у серце** – ображати когось неприємними зауваженнями; в'їдливо дорікати кому-небудь; завдавати комусь душевного болю, страждань. *А витак, ек учов, шо то піп так торанив у церкві, то зачєв си смієти из баби тай все сколобив їй у серце дес по слову... «Тавіть, ви обоє з попом усе знаєте, ек то є. Ає. Вас Бог двох обирав світ испасати... Ає. Піп усі розуми поїв, а біду розумієт <...> Мотиличьна вивце! Ти рот лиш маєш такий великий, шо й сто чьортів би тобі йиго ни заткало, а ни то я.* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106).

СКОЛЯТИНКА Рідина, що залишається після збивання масла з вершків, сметани; маслянка. *Зоотехнік теж обливався потом і, коли відпочивав, апетитно випивав кухлик кислої маслянки, чи, як звав її Андрій, сколятинки* (Я. Стецюк. Крутий плай, 73).

СКОМЛІННЯ Дія за знач. **скомліти**; скавуління. *Та голосіння газдинь і плачі дівчорори перемагають виття собак, і тому село подобає ще бодай на строшене село, хотя й гонведи прозивають його собачою оселею і кольбами прицитькують так само людські плачі, як і собачі **скомління*** (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 161).

СКОМЛІТИ Повискувати, стиха вити (про собак). *Газдівські собаки будилися, і **скомліли**, і вили, а віці на сусідніх царинках блієли* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 65).

СКОРБИЧЕТИ Тужити, сумувати. *Челідина, ек екис казав, то великий мольфар. Усекі пінта знаєт. То парит ек вогонь, студит ек мороз, кусает ек кутюга, то **скорбичет** ек лісна* (О. Манчук. Челідина, 54).

СКОРІЙ Вищ. ст. до скоро; скоріше, пошвидше. *Хотілося тільки **скорій** виспатись* (В. Гжицький. Опришки, 52).

СКОРНЄТИ, СКОРНЯТИ Док. до **корнєти**; розбудити зі сну. *І люди всі хіба не **скорнєв**? (Г. Хоткевич. Ранок, 432); Козути вже на північ піяли, як вернувсми д'хаті. **Скорнєвсми** стару та кажу: Єле! Вставай, налей ми чарку, затопи в печі та звари нам банушцю, бо бігме, мисми заслужили, би добре похарчувати (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37); Будете знов видспатиси до вечора, гяба буде вас **скорнєти** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 156); Але то би було лихо! / Ліпше грати тихо-тихо, / Аби братів не **скорняти**, / Бо вни любя ся сміяти (Ю. Федькович. В арешті, 56); // образн. Смутком прикрилиси, аби тихо дріматти цілу осінь и зиму, аж доків їх навесні ни **скорнєєт** голос трембіти до нового пастирського життя на ціле літо (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53); // образн. Заколотилоси у нім житє, и страх перед смертю **скорнєв** розум (О. Манчук. Заробок, 18).*

СКОРНЄТИСЯ, СКОРНЬИТИСЯ, СКЕРНІТИСЯ Прокинутися зі сну. – *Оле, – ва-таг посмутнілий, – / Приріхтуйсь на завтра / Та **скорнєйси** поскоріше / На якусь годину – / Не близенько Печеніжин...* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 11); *Слухай, чоловіче, як ти*

*п'яний, то лягай, а завтра даві **скорнєйси-ся**, то будемо говорити (М. Козоріс. Чорногора говорить, 146); А як **скернївся** даві почав вадитися, що йому такої жінки не гя, що не дбає за чоловіка, що спить гей камінь і не чує, як чоловік в двері гримає. Та й ще щось плів... Бог його тьмує (М. Козоріс. Чорногора говорить, 41).*

СКОРНЬИТИСЯ див. **СКОРНЄТИСЯ**
СКОРНЯТИ див. **СКОРНЄТИ**

СКОРОДА Сільськогосподарське знаряддя для розпушування землі; борона. *Після орання скородили город так званою **скородою**, на яку привалювали кілька каменів для ваги. Вона була всяяна гострими залізними зубцями, направленими вниз, аби хоч трохи розбити великі кавалки зораного ґрунту (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 48).*

СКОРОДИТИ Боронувати. *Після орання **скородили** город так званою скородою, на яку привалювали кілька каменів для ваги (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 48).*

СКОЧНЯ Трамплін. – *Йо! Відтегли з-під стріхи, а то під ринву всадилося... То таке, що з роками не розумніє. Онуки у школі, той на роботі, а думают про одно: узимі – про тоту **скочню**, ади – трамплін, а вліті – про дельтаплан (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).*

СКОЧУВАТИ Допроводити. *Осіною ходив сам по маржинку, щоби обережно **скочувати** у село (О. Дучимінська. Трємбітали трємбіти, 116).*

СКРАВOK Смужка землі. *При кінці травня (1919) обезсилена УГА знайшлася на малому **скравку** галицької території між Дністром і Збручем (Р. Яримович. Останні Могікани, 28).*

СКРАНЬ Чоло. *То ж думну мою **скраню** вам під ноги ложу – / Веліте віці руки на ту **скрань** вложити: / А будуть срібні струни на шездарі жити – / І в світлім вашім крузі также стати зможу (Ю. Федькович. До руського боярства, 39).*

СКРЕМСНУТИСЯ Зійтися, зіткнутися в бою. *Чує: з одного боку і з другого летить на себе вoсько, туй-туй **скремснутися**, так жєне, так жєне їх крик старших: «Гайда,*

діти, за ойчизну... за ойчизну-у-у...» (М. Павлик. Юрко Куликів, 23).

СКРИВИТИ

◇ **скривило би го** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання стати калікою. *У того мантаря, шо шкуньгає на одну лабу, **скривило би го** ше на другу так, ек він мене скривив* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101).

СКРИНЧЕСТИЙ Який використовується як скриня для зберігання у ній різних речей. *Унесла з кліти в риноціці (глиніній) на трох лабках сметани. Поклала на **скринчестий** виписаний стів тай силувала мене їсти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18).

СКРИПІЧНИК, СКРИПІЧЬНИК, СКРИПИШНИК, СКРИПІЧНИК Скрипаль. *На свят-вечір я виходив, і звав, і прохав, і клявся тобі, градовий володарю, з твоїми боярами, дружками, світівками, з твоїми внуками, сватами, дудульниками і **скрипичниками**, щоб із тобою в злагоді жити, в мирності набуватися* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 103); *На **скрипичника** бигував узети Лесенька Василенки Федевої з Дівка, бо то добрий музикант був* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 70); *А **скрипишник** животіє, кумо?* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 179); *Товпились через вузьку браму, виїздили на плай, а **скрипишники** вимахували знову смічками і головами, натискали бородами на скрипки, як коли б хотіли видушити з них всю дику гірську мелодію* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 30); *Приходжу на поле, де браття гуляють, – / Цимбалоньки ріжуть, **скрипичники** грають, / А дівчина моя – то ружа, то сніг; / Як я її zobачив – аж падаю з ніг* (Ю. Федькович. Ой виїду я з хати, 57).

СКРИПІЧЬНИК див. **СКРИПІЧНИК**

СКРИПИШНИК див. **СКРИПІЧНИК**

СКРИПІЧНИК див. **СКРИПІЧНИК**

СКРИПТУРА Навчальний посібник. *Був бих йому грушок у торбину насипав, був бих кинув лева на **скриптуру**, аби, гунцваг, книжки брався* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 235).

СКРИПУХ зневажл. Прізвисько персонажа твору. *Навіть Шумеевої Магди, своєї найзапеклішої ненависниці їй шкода, бо їй цим разом клятий «**скрипух**» пригнав бідну на храм як останню жєбрачку* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 58).

СКРИШИТИ Знищити когось, заподіяти йому шкоду, смерть. ***Скришиш** мене ци ни **скришиш**, міні вже все одно, Дми', але я гадаю, шо то так ни будет, ек ви собі то, оба лихомисники прокляті, мислите. Бо я маю надію на праведне Сонечко, на диньку світлу, шо ви міні нічо ни годни подієти – ни **скришите** мене ничістов силов, бо міні стоїт на помочі и вночі, и в диньку праведне Сонечко* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 265).

СКРІЙ Характер, стиль будови; архітектура. *Тай будет там тетеріти так, аж доків гуцули ни полишет свої стародавні звичеї, ношу, тай будовлений **скрій*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).

СКРІЙНИЙ Сумирний. *Бувало, як зицирують, то шаблев мотлошать або каменем товчуть по морді – не питають, а тепер такі **скрійні**, та все: «Ану, мої діти (бодай-ес не діжав!), відважно, будем го мати на вечерю (ніби ворога)...»* (М. Павлик. Юрко Куликів, 23).

СКРІТАТИ Спрямувати, скерувати. *Як будемо близько того місця, де тобі треба на берег, то скажи нам задалегідь, щоб ми **скрітали** дарабу з течії ближче до берега, на плитке місце* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 380).

СКРУМЕНЦУВАТИ Спотворити, знівечити. *Господи! Ек тот обертин подогонив її в Гуках на Грамітнім, то фіжнув нев з коня, ек онучков. Мало шо ни розбив її по каміню. Аж очі її з голови вилітали, так нев нараз було пудно **скруменцувало**, з гірков бідов Лесьо знов висадив її на коня тай лиш трохе живу лєдві доніс до її хати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 466).

СКРУТ Поворот. *Діди декілька хвилин некліпно дивляться вниз. Там, на **скруті**, машини ловлять на лобове скло зайців, шо від сонця втекли, і везуть їх через міст. Оце відразу три засвітили* (В. Шкурган. Майте

на увазі, 179); *Ріка, мов висипаний з срібних і буриштинових рінків гостинець, огинала смерековий бескет кичери і зникала за **скрутом*** (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 357); *Видите, там понизше велика скеля і наглий **скрут** води. Сороканюків Юра збезсебився* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); *Напротивко на **скруті** гостинця вибігла згорда, неначе прямо із ліса, бричка і високі сиві коні в золоченій упряжі, а за бричкою підбігав візок, людей повен* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 204); *Ми всі причаїлися в своїх засідках, і справивши дула крісів в сторону зарви, нетерпляче вижидали надїзджаючих панських сторожів-жандармів, щоб їх над пропастю привитати горячим оловом з наших цівок, скоро тільки покажуться на **скруті** вузької стежки* (І. Березовський. Худан, 21); *На **скрутах** «крилачки» зачіпалися за береги* (М. Яновський. Штрихар, 79); // образн. *А може, то зовсім инчий житейський **скрут**?* (В. Шкурган. Син, 59).

СКРУТЕЛЬ Пасмо волосся. *«Васи! – а не мочевбис гирю в горивці, але бис шьос сказав!» озвався з лави очайдух Дьордій до одного з ватаги, що дрїмав над столом і оден **скрутель** його «гирі» мочився в стакані горївки* (І. Березовський. Худан, 81).

СКРУТИНЯ Стрімке місце, крутий схил гори. *Вони стають, совгаються по дрібних камінцях, що вкрили узбіччя гори, пані і панич викрикують пискливо на кожній більше стрімкій **скрутині*** (К. Малицька. Малий гуцулик, 16).

СКРУТНІЩЕ Вищ. ст. до скрутно. ...*де тежко / Богови / безгрішному вгорі, / де густ п'єнкий / на волю / лиш приспали / і чоловікови **скрутніще** у журі* (В. Шкурган. Ти... позазавидував мені на смерчину, 26).

СКРУЦАК Скрутень, що-небудь скручене. *Сивий Глаш запікав мовчки залізо і помагав майстрові деревище хрестиками карбувати. Легіні і дівчата сходилися на «грушку». Уклякали коло тіла, відшептували молитви, а потому борзо смуток скидали і в хоромях гралися жмурка та лопатки. Трембітар ставав коло одвірка і накидувався їм із своєю хрипливою командиркою:*

*– Туго сплітайте **скруцак**, дівчата, тугенько!* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 65); *Тугий **скруцак** з рушника, мокрий і замашний, гатив з лускотом в стіни направо й наліво* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 227); *Дід ріс із вдоволення, що невістка його так щиро дозирає, але назверх гальмував по-багацьки невістчину щирість, кажучи, що не годен і половини схарчувати. Відтак увійшов ще раз в хату, добув з грядок **скруцак** тютюну і сховав у ремінь, а погладивши обидвох внуків по голівці, наказував їм, аби слухали нені* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 193); *А як уже напилися, обнімалися, цілувалися, але чулося в тій усій ніжності, що за недокурений **скруцак** титиню кожний готов перерізати горло товаришеві* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 276).

СКУБЛИТИ Скубати. *Така погідна днина, що поліг на царинках у очах схне. Край Доббушевого звору, на маленькій трикутній поляночці, не заяці **скублять** траву, а стара Семениха кладе хату* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85).

СКУГНІТИ Скиглити. *Щось **скугніло** в лісі, клацало, шелестіло* (М. Яновський. Черевики, 38).

СКУЛЕНИЙ дієприкм. Зіщулений, скорчений, зсутулений. *Хлопець знов кивнув головою і все сидів **скулений** на однім місці* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 380).

СКУЛЬБАЧИТИ Зігнути, скорчити. *Уже за всім роцибаюся сама, за нохоть він мені не pomoже: крїрваю на тім верстаті і вднину, і вночі, аж мня **скульбачило*** (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 30).

СКУРАЖИТИСИ Відчувати запал, натхнення до якої-небудь дії, справи. *А старитан **скураживси**, ци ше зможет досегнути кулев вірла у лету так, ек то коліс досегав?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 272).

СКУРАЖУВАТИ Спровокувати, під'юджувати. *Прото, старі люде приказували здавну, шо скрипка тай дудка, то юда, бо ни одного хрестенина до грїха **скуражують*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 204).

СКУСА 1. Спокуса. // образн. *Гнатові обидно, що це відбувається при людях. Якби*

сам на сам, то, може, Гнат просто дав би бринзи на той бовт та й відчепись ти від мене. Але зараз люди слухають, кожне думкує: «А хто би то знав? Ніби за Гнатом не водилося такого, але **скуса** не по камінню ходит, лиш по людех» (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

2. мед. Різновид хвороби; переляк. Бувало, він сам ходив ни раз тай ни двічі до примівників примов'єти ци то дітем від **скуси**, ци коровкам вид урочишия по оположіню (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 283).

СКУСИТИСИ Різко, судорожно здригнутися (про тіло, обличчя і т. ін.); пересмикнутися. *Шкиндя з злости аж **скусивси**, але стернів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 279).

СКУСІВНИК бот. Арніка (Arnika montana). Хоч зілля того могла набрати оберемками. Тирличу, **скусівнику**, дивосилу, ялового барвінку, люби-мене, ворожки, зозулиного цвіту, Иванчика золотавого. Якої хочеш чар-трави! (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 9).

СКУСОВАТИЙ мед. Хворий на коклюш. Тай Иванчік з малоого ни був червивий. Ни був ні тридушоватий, ні **скусоватий**. Навіть бабиці йому ніколи не варили... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123).

СКУТКУВАТИ Діяти, давати наслідки. Наприклад, пущено було в нарід гадку, що «ек прийдут анджініри та мут питати си, де твій грунт, аби-с не казав на себе багато, бо за 15 літ такого податку напрече си, шо в тебе й волосся на голові не вістане тото все платити». *І **скуткувало!** Та ще як!* Власної, своєї власної землі зрікся гуцул зі страху перед будучим податком (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 456).

СКУТОК Наслідок. *І от бояться. Припиняють розмову, дивляться неспокійно запитливими очима, чекають, щоб ти скоріше пройшов... Як же, якими засобами прихилити ці серця до себе? Тактикою отця Березовського? Невже чесний, щирий підхід тут непотрібен і приводить до небажаних **скутків**, а от спосіб отця Березовського якраз досягає мети?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 87).

СЛАБИЙ

◇ **бути слабої бесіди** – бути неговірким, мовчазним. *Я вже такий цікавий був розпитати Юрка за єго біду, але не було як, бо він усе-таки був дуже слабої бесіди і хто знає, ци роздрухав би ся був, якби не бранка 1866 року* (М. Павлик. Юрко Куликів, 18).

СЛАБИТЬ

◇ **падуча слабість** – мед. епілепсія. *Покійовий Ян знав, що **падуча слабість** бере його пана в стоси після диких оргій* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 118).

СЛАВА

◇ **Славайсу (Слава Й'су, Слава Йсу, Слава Ісу)** – компонент етикетної формули привітання у гуцулів. *Юра схиляє тоді лице вдолину, батіжок ховає назад плечей, каже газді гречно «**славайсу**» і борзенько з ним розминається* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70); *Добрий день нанашко, або **славайсу!*** (Р. Федорів. Карби, 138); *Ага – стая. І два діди коло стаї. Сидять, підкладають до ватри по хворостині. Спокійні, гейби цілу вічність отак просиділи. – **Славайсу!*** (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 124); *«**Славайсу**, єк дужє?» – поздоровив Юра. – «Навіки слава, гаразд, єк ви?» – відповіли космацькі побратими* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); *Одчиняв обережно фіртку й прямував до кухні. /– **Славайсу**, – до служниці. /– Навіки, – замиготіли великі-сині очі й блиснули білі зуби* (М. Козоріс. Черногора говорить, 24); *Нестор привітався: – **Славайсу**. Помагайбіг, люди добрі. – Слава Богу. Красно дякуємо* (В. Бабій. Помста опришків, 4); *І «**Слава Й'су**» тихо прорік, /затим похитав головою: /– Файний, / правнуче, ти / чоловік* (В. Шкурган. Ші сночі шукав еливця, 16); *Я звик у машину входити, не затнуся, – сказав шофер і, переступивши поріг, привітався по-гуцульському: – **Слава Йсу*** (О. Кундзіч. Верховинець, 236); *«**Слава Йсу!**» – сказав Корнильо всім Шандрам* (М. Матіос. Нація, 68); *– **Слава Йсу**... – привітався Вербовий, піднімаючись на гать* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 48); *– **Слава Йсу**, Льчихо! – Слава навіки. Ти, небого, гейби*

чогось перестрашена? Чей же не мене ти настрашилася? (Ірина Вільде, Сестри Річинські, кн.1, 106); – **Слава Йсу!** – сказав Ковач, переступивши поріг другої кімнати (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 15); – **Слава Йсу!** Це товариш Пицик, редактор фільму, наблизившись з рушником, милом, зубною щіткою, так жартома вітається до оператора за місцевим звичаєм. – **Навіки слава!** – відповіда Сергій своєму колезі – реально існуючому редакторові ще неіснуючого фільму (О. Гончар. Циклон, 192); **Слава Йсу!** Як ви? Як вам ведеться? (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 44); – **Слава Йсу**, нанашко, – привітався. Вона не відповіла (Р. Федорів. Тисяча кроків, 27); **Ось мене стрічає жінка** – / Сиві, як повісмо, коси / З-під хустини виглядають, – / **Каже «слава Йсу» мені** (Д. Павличко. Добрий день, 26); **Уклонився і привітав його по-гуцульському: «Слава Йсу»** (В. Гжицький. Опришки, 181); // обр-разн. – **Слава Ісу**, – прошепотіла темрява і виштовхнула на нього довготелесого ченця. – **Кого бог послав на святу гору?** (М. Стельмах. Над Черемошем, 38).

♦ **навіки слава (сла')** (Богу), **слава навіки, слава Богу** – компонент етикетної формули привітання у гуцулів, відповідь на привітання **Славайсу**. – **Слава Йсу!** Це товариш Пицик, редактор фільму, наблизившись з рушником, милом, зубною щіткою, так жартома вітається до оператора за місцевим звичаєм. – **Навіки слава!** – відповіда Сергій своєму колезі – реально існуючому редакторові ще неіснуючого фільму (О. Гончар. Циклон, 192); – **Слава Йсу!** – **Навіки слава Богу!** – одночасно відповіли гостеві з-поза паркана (М. Матіос. Солодка Даруся, 22); – **Навіки слава**, – обізвалась Євдоха (О. Кундзіч. Верховинець, 236); **«Славайсу, ек дужі?»** – поздоровив Юра. – **«Навіки слава, гаразд, ек ви?»** – відповіли космацькі побратими (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); – **Славайсу**, – сказав Танасій, розпочинаючи привітання з кумою. – **Навіки сла'!** – відповіла Тимофіїха (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 99); – **Слава Йсу, Ільчихо!** – **Слава навіки**. Ти, небого, гейби чогось перестрашена? Чей же не мене ти настрашилася? (Ірина

Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 106); **Нестор привітався:** – **Славайсу. Помагайбіг, люди добрі.** – **Слава Богу.** Красно дякуємо (В. Бабій. Помста опришків, 4).

СЛАВИТИ Говорити, розповідати. **А славлять** люди, що йому, покійникові, ні раз якось не велося (Ю. Федькович. Хто винен?, 275).

СЛАЖДА Насолода. **Співають о кохання, співають о гаразді, / О вірі і о честі, о славі, о слажді** (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 69).

СЛАТИНА Гірське джерело насиченої солями води. **На слатинах** в'єзав сильця на серни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

СЛИ спол. Якщо. **А сли питати будуть, о що ходить, / То відповісти їм, що річ іде / О волю гуцулів** (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 358).

СЛИВИНА Сливова дощечка. **На Видохрестний Святий вечер досвіта, наколи зорі, наробила баба воскових хрестиків на водичу. Наметала їх у накривчесту коновочьку из перекладуваними сливинов дотами** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 94).

СЛИВОВИЦЯ Сливова горілка. **Але досить було комусь прийти, як нотар виймав сигарету з кільця, садовив відвідувача на свій фотель, ... питався, що налити – паленку, ракію, сливовицю, бехерівку, цуйку, зубрівку, анісівку, ялівцівку, боровічку, наливав повні перці, подавав один гостеві, ставав при столу...** (Т. Прохасько. Непрості, 48).

СЛИЖ Дрібна річкова риба родини коропових; пічкур, коблик. **Ловив [Иванчік] струги, слижі, нересниці та баби** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

СЛИМБУЖ, СЛИМБУШ Слимак, равлик. **У хаті мижги людьми завіиси пудний писк, бо з-під печі зачев вилізати на хату всекий гад: рапавки, ешерки, гадя, а навіть зачели лізти сихори та слимбужі з своїми хатками на плечох** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420); **Годувався лиш глистами і симбужсями сирими** (О. Манчук. Лісова дівка, 44); // у порівн. **Прикривавси ліжником, у міціцький климачьок корчівси, ек слимбуш**

у скаралушу (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 41).

СЛИМБУШ див. СЛИМБУЖ

СЛИНЯВКА Хвороба тварин. *Чути, що кидається сусідніми селами слинявка. Маржина дуже мучиться. То кидаються в пську болячки, ратиці гниють, відпадають. Корови тратять молоко* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 361).

СЛИХ

◇ **слих би пропав** (кому-небудь) – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання згинуті, пропасти. *То відий тота баба з дитинов, слих би ї пропав* (О. Манчук. Храм, 60); *Бо то все з одного роду, корінь би тому всох. Фігляві! Слих би їм пропав з цего світа, ек зима навесні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 390).

◇ **слихом слихати, видом видати** – обряд. компонент обрядової формули привітання молодого на весіллі. *Але ніколи було, бо брат кинув, та побігли ми боржій встріть пана молодого. – Слихом слихати. / Видом видати, – / А пана-молодого вітати / Щастем, здоровлем, / Розумом добрим, / Ласкою господньою, / Дружиною надобною! Най тобі, брате, чи, – хочу сказати, пане-молодий, бог дає / І з роси, / І з води, / І з усієї лободи! <...> Скоро се брат проказав, так і зняв кресаню та й уклонився аж тричі* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255).

СЛІД

◇ **слід загиб** (за ким-небудь) – хтось безслідно зник, загубився. *Чужі люди поховали бабу, а за невісткою слід загиб* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 127).

СЛІДНО присудк. сл. Помітно; відчутно. *Вона гарує-працює більш спромоги своїх слабих сил, та й признаки не слідно* (Марко Черемшина. Щоб не тії гори, т.2, 55); *Правдивий осінній ранок, хоч на деревах ще не слідно осені, хіба поля нагадують, що літо вже минуло* (О. Дучимінська. По ранніх росах, 81).

СЛІПЕЦЬ Різновид гри, забави, у якій один гравець із зав'язаними очима повинен спіймати когось із гурту гравців. *То кочелиси по царинці клубом, то си обчіпали, у сліпця си йграли і смілиси, екби у колоколи йграв,*

ек коли одно другого ймило (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

СЛІПЦУНКА *зневажл.* Незряча чи слабовзяча жінка, дівчина; сліпачка. *Аничка почервоніла ще дужче, як червоніла тоді, коли збитошні легіні прозивали її на вулиці «сліпцунков»* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 100).

СЛОВО

◇ **встатчитися в слові** – дотримати слова. *Тут треба було стати Юстині до очей, встатчитися їй в слові, а тут сором, що страчено здоров'є, і гріх ошукати дівку, котра вже йому не пара, жаль занастити Юстину й самого себе, бо що ж то вже за чоловік, що слабший від жінки!* (М. Павлик. Вихора, 226).

◇ **пити слово** – частувати з приводу якої-небудь обіцянки. *Так ходім і ми в хату, щоби виділи, як буде твій брат з моїм братом слово пити* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252).

◇ **пристати на (чись) слово** – погодитися з кимось. *Говорити лиш тільки, бувало, говорить, кілько конечне треба, та й то лиш до Сені (бо так звалась дочка старого Сави Чалого, котрий на Павунове слово або, лучче сказавши, на Юрієве слово пристав і у Павуна лишивсь проживати)* (Ю. Федькович. Жовнярка, 334).

◇ **прошу вібачити на цим слові** – словесна формула ввічливості, вибачення у гуцулів. *«Перебачейте... даруйте... Прошу вібачити на цим слові... Шенуючи ваш гонір...» Навіть «шенуючи слухи ваші»... Всіма цими й ще безконечним числом усяких інших формулок гуцул пересипає свою бесіду не тільки з ким вищим себе, а й з рівним* (Г. Хоткевич. Довбуш, 84).

СЛОП Яма-пастка на ведмеда. *Кажуть, у лісі ведмідь у слоп звалився* (О. Скляренко. Карпати, кн.1, 241).

СЛОТА

◇ **на слоту** – уживається як прогноз поганой дощової погоди, негоди. *Не довго тишилися. Зійшов місяць на слоту* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 61); – *У вас, куме,*

видко, полуденок смажут, – відозвався Танасій, вказуючи рукою на дим, що клубком висувався з маленького вікна і стелився «на слоту» навперед Тимофійової хижі (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 98).

◇ **слота слотенна** – дуже сильна злива, проливний дощ. *Пудна злива. Слота слотенна раз у раз, цілу добу* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

СЛОТА-ПЛЮТА Злива, сльота, **плюта**. *Курить, думає, та бо, а як тут розікласти огонь – ватру, як виночувати серед отакої безмінної слоти-плюти* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

СЛОТЛИВИЙ Якому властиві проливні дощі, дощовий. *По слотливім тижені баба веріткою накривалася, із внуком у ліс гриби збирати вибиралася* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 36).

СЛУГА

◇ **мій слуга** – еф., міф. різновид дрібної хатньої нечистої сили; власний чорт. *Тот котик, Ива', то «мій слуга»*. «Хлопчіше» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 454).

СЛУП Стовп. *Прив'яжить її за слуп, не мала би втекти на долину, та й ідїть уже, грійтеся* (О. Кундзіч. Верховинець, 274); *Давні опришки, ті, либонь, ще з Пискливим і Пинтею панів колошкали, пригинали легіневі голову до слупа, закладали в розчахнену деревину кінець молодецької чуприни, висмикали барду з розколини, і вона міцно затискала чуб, рви – не вирвеш* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 70); *Йди-ко, бабко, з нами, не чіпи під слупом!* (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 81); *Оскільки ще того дня Леся і Квітка полишили плебанію, нам залишається пояснити саму назву «слупейка»*. *Пішла вона від слова «слуп» (стовп)* (С. Пушук. Карпатське літо, 251); *Лиш онде жовняр в світлі луни / На слуп приперся, гей до труни* (Ю. Федькович. Святий вечір, 54).

СЛУТИЙ Який працює однією рукою, є калікою на одну руку; безрукий. // у колом. *Не той тато, не та мамка / Не до пари взяті, / Ще й віддали файну доньку / За слутого зятя* (М. Дзюба. Укриті небом, 41).

СЛУХ

◇ **най слух** (про кого-небудь) **загибає** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загинути, пропасти. *Але най слух по ньому загибає у моїй хаті* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 194).

◇ **шенуючи слухи ваші** – словесна формула ввічливості, вибачення у гуцулів. *«Пербачейте... даруйте... Прошу вибачити на цим слові... Шенуючи ваш гонір...» Навіть «шенуючи слухи ваші»... Всіма цими й ще безконечним числом усяких інших формулок гуцул пересипає свою бесіду не тільки з ким вищим себе, а й з рівним* (Г. Хоткевич. Довбуш, 84).

СЛЬОЗА

◇ **аби** (когось) **людські сльози побіли** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *Николайха передала Дзельманові прут, яким пригнали воли, на знак, що передає їх йому раз на все, Дзельман став себе прutom по халявах бити і клясти, аби мадярам остатня година була, аби не діждали більше газдів забирати, аби їм рушниці позамокали, аби їх людські сльози побіли* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 164).

СМАГА Біда, нещастя; раптова хвороба. // образн. *Дивуюся, що смага і не розбила тієї хати. – Але ж пuste, Лесю, говориши. Як могла смага вдарити, як ту в хаті такий праведник божий казання говорить* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 33).

◇ **смага (смага смажна, кервава смага, смерека, смола) би (б, бодай же) (когось) втєла (втєла, вбила, укєла, усушила)** – 1) лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *Вїо, каправки, вїо, гадєчки, смага би вас втєла* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 250); *Гей, чорти, смага би вас втєла, що так моє тіло мнете і шматкуєте. Мало вам моєї крові? (Р. Єндик. Регіт Арідника, 41); Палагна прибігла додому лиха. Добре, що хоч Іван нічого не бачив. Ну і сусідонько файний, смага б ті втєла! Не мав коли приступитись до неї!.. Ігій на тебе!* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 210); *Гримав сердито в двері й бурмотів*

п'яним голосом. – *Пара, мой Пара, відкляма-куй! Отвориш? Смага би тя вбила! Отвори!* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 47); «*Та ек би ні, – аж скрививси Ботик з серця. – Таже гріхуюси на Шкіндю з Довгим, бо то бізівно їх, а ни чія других, робота, смага смажена би їх уклеа та усушила так, ек сулуд голов сушит, ек охаблено мне зосмішили, зосмішило би и їх праведне Сонце, дай то Боже днинко света, велика, запашина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 255); *Бог би їх побив, тоту Німоту і тих Лехів; чьорна пропащица би їх стерла, кєрвава смага (червінка) би їх втєла; аби їм єзики вікрутила й очі заслонила, аби сонічка єсного до суду-віку не вигіли, та абиси так ек ми скитали поки світа-сонца», – заклєв гуцул і вівкнув таким ревом, що вікна дрогнули і світло на свічках мало не згасло* (І. Березовський. Худан, 13); «*А не знати, мой брє, хто їх за нами справив?*» сказав недогадливий опришок Пилип Тудук. «*Ти шє не доміркувавси, мой? – а хто, ек не тот нехрист, шьосми в него рано горивки поборгували*», сказав опришок Павло Медведюк. «*Аби го смєрека втєла!*» – заклєв Тудук (І. Березовський. Худан, 22); – *Лишит, куме, то причка, – лагодив Танасій. – Ой причка, причка, смола би го втєла, того паршека рудого, аби не дочікав уже нікому худібку на випас давати* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101);

2) іронічний вислів, що виражає захоплення ким-, чим-небудь. – *А смага би го втєла, ек він цєго аркана данцє! – не втерпів і сказав старий Томашєвський* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 63); // у колом. *З тої гори два явори, межи ними чічка, / Бодай же же мні смага втєла, шо-с така маїцька* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112).

♦ *смага йнго знаєт* – невідомо, незрозуміло, ніхто не знає. *А зрєштов, смага йнго знаєт, шо він з нев дієт? Прото – пустий пустє робит. Я в то ни дуфаю, тай тимунь тим ни трабую. Й ти у то ни дуфай, бо то пустє. То дідо дурний, тай дурне робит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18).

♦ *щоб мене ясна смага побила* – уживається як заприсягання у правдивості своїх

слів, запевнення в чому-небудь. *А він підняв бартку вгору й кричав так, що фої дрижали: – А щоб мене так ясна смага побила, що тому байстрюкові голову врубаю. Бігме, як курці* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 244).

СМАЖЕЧКА Пестл. до **смажка**. *А до кулешки на вечерю шо би-с хотів: мочєнку ци смажєчку? Мочєнку би-х їли з гуслінков, а смажку – з квашеним वोгірком* (В. Шкурган. Кашкет, 60).

СМАЖКА Яєшня. *А до кулешки на вечерю шо би-с хотів: мочєнку ци смажєчку? Мочєнку би-х їли з гуслінков, а смажку – з квашеним वोгірком* (В. Шкурган. Кашкет, 60).

СМАК

♦ **крививси смак** (комусь) – хтось злиться на кого-небудь. *Він так пудно запізнавав на Гавиця, шо лиш трохи йиму ноги видів, бо крививси йиму смак, шо потрафив на него в игрі перебити другий скрипичник, и то жє-бівський зайдей* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 259).

СМАЛЕЦЬ

♦ **залити** (комусь) **смаљцю за шкуру** (**холку**) – завдавати великого горя, страждань, неприємностей; дуже допекти кому-небудь. *Як чуєтьєся наш богатир? Панське слово тверде, як криця. Презєнтую тобі волю, Штефанє. Пєя крєв, аж не вірїтьєся, цо нема вжє того лєтра Довбуша. Залив він нам смаљцю за шкуру. Славно, славно ти його підстрєлив. Панство тебе не забудє. Збираєєся та й поїдемо зі мною* (В. Бабій. Запродана душа, 18); *Я знаю січовиків, котрі лишєнь уздрять турка, зразу за шаблю хапаютьєся – так басурмани їм залили смаљцю за холку* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 96).

♦ **мати смалець в голові** – жарт. бути кмітливим, розумним, розсудливим і т. ін. *Вони таки не мають смаљцю в голові, а Бога в череві, її сусіди, бо думають, цо вона дурна* (М. Магіос. Солодка Даруєя, 11).

СМАРУВАТИ Мазати щось чим-небудь, вимазувати. *То, відай, не мені, а вам, легіні красні, треба смарувати твар спузюю? Кому першому? – визивно вертіла у руках чорний огарок, готова за умовою гри ви-*

мазати вуглиною найладніше лице юначе (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 54).

СМЕРЕЧІ збірн. Смерекові дерева. Той, сарако, трохи видлежєвси й аді далі шку- тильгає **смеречі** валити (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 161).

СМЕРТЬ

◇ **пожати смерті** – загинути, померти. *Отак, єк вам, Дзельманови розповідаю, а він, хоть не наша віра, каже: «Аби-сте знали, шо через тоті поменники піп та й перші газди **пожуют смерти...**»* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 147).

◇ **смерть** (кому-небудь) **на бровах сидить** – хтось при смерті, помирає. *А гадками собі думала, що **війтові смерть на бровах сидить** і так само, як дякові та іншим газдам, улекшила його болу лиш на короткий час, аби міг розпрощатися з білим світом і талан передати* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 180).

СМІХОВАНЕЦ Жартун, дотепник. *Але був він [Юрій Бровка] й великий **сміхованец**, тай добрий їдунец* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

СМОДНЯНСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Сходна. *Сходнянським грибарям з вищого залісного берега це все добре видно* (В. Шкурган. Паперовий човник, 217).

СМОЛЄК¹, СМОЛЯК Те саме, що **пушкар**; нижчий поліцейський чин у сільській місцевості, в обов'язки якого входило вилловлювання **опришків** (назва походить від чорного кольору мундира). *Споредили пани таке васько на опришки – **смолек**и си називало. Привідцев у них був пан поручник Со- сновський. І така то була біда, шо в него гляба було переховатиси. Вітропив усіх опришків. Не лиш тих, шо тепер рабували, але бо й тих, шо рабували й колис* (Г. Хоткевич. Довбуш, 103); *Вуїна назбитки пужіла мене, шо рано в запусний понедівнок у хату увійшло до них сім **смолеків** вартувати, ци хтос дес си крадьми ни поскоромит у говіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 108); *Сивий не міг впізнати в них родичів, **смоляки** і гайдуки їздили на них не один рік, коні*

перейняли характер господарів, у їхніх очах блимала готовність служити будь-кому, аби тільки в жолоб кинули пласт сіна... (Р. Федорів. Жбан вина, 82); *На місті затрубіли на тривогу. На опришків рушили зараз **смоляки*** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 28); *Жовніри чигали за кожним деревом, за кожним вуглом хати. **Смоляки** нюхали кожного перехожого* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 64); *Та на кліч Олекси владно / Стали строєм молодці / І втікали безоглядно / **Смоляки**, як горобці* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 26); *Дехто з хлопців лютю дивит: / – **Смолякові** хто противит? / Відпустити ме не годні / Перший стрілить при нагоді* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 54); *Зрадив його панський лакей, що втерся в довіру ватажка. Видав його **смолякам**, і Лесько загинув на шибениці* (В. Гжицький. Опришки, 112); *Не було вже Федора Бизора – ще три роки тому схопили **смоляки** коло Перечинська* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 9); *Пани збільшували загони пушкарів, стягали до маєтків **смоляків*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 38); *А коли хату оточили **смоляки**, то всі переодягнулися в жіноче вбрання і втекли* (С. Пушик. Карпатське літо, 252); *// у колом. **Смоляк** веде, помагає, нагороди хоче, / А я його нагороджу кулев межі очі!* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 222).

СМОЛЄК² Смолоскип. *До півночи то впало снігу по кістки. Овечки, сараки, тількищо стрижені, померзли, збилиси в куток у загороді, сніг їх прикрив. У ліс їх перегнати не можемо, бо ніч темна та погубили би си. Запалилиси **смолеків**, би пантрувати худібку, бо за готарем лая вовків почыла свою музику* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

СМОЛЄЧКА жарт. Люлька. *Але кум Танасій чинився, що не бачить кумової усміхненої оскомини, і не почастував його люлькою, тільки пакав сам. – Таки аби-сте знали, що негарзд; я борше без їди обійду- си, єк без оцеї **смолечки*** (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 98).

СМОЛЯК див. **СМОЛЄК¹**

СМОЛЯНИЦЯ Те саме що **смолек²**. *Горілка стоїть перебоями – куди повернешся,*

в хаті світло на всі боки, а по дворіві горять величезні **смоляниці** так, що аж небо почервоніло (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

СМОЛЯЦЬКИЙ Прикм. до **смолек**¹. Впрочім, пану Пшелуському ніколи розглядається по царинках. Зрештою, він їх цінить постільки, поскільки вони зможуть постачати наші для коней **смоляцьких** (Г. Хоткевич. Довбуш, 424); Ніхто її на цей раз не відстрашував ні цівками, ні бартками, ні словами тайними, і тлустіла Чорна Птаха, горділа, не минала ні причілка, ні оборога, ні вориння, ні стежки маржинної, ні дерева садового, а де вона появлялась, то за нею налітали гайдуки панські, поплічники орендарські, ровти **смоляцькі** й жовнірські, і вороги палили причілки й обороги, вориння розкидали... (Р. Федорів. Жбан вина, 218).

СМОТОЛОКА 1. мед. Грип, нежить. Ні, краще вже пан превелебний побуде на своїй фарі, у нього справді починається **смотолока** чи задавлячка (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 297).

2. Сльози, соплі. Еге, хлопці, **смотолока**? / Яке нове лихо / Навіяло, що між вами, / Як в церкві, тихо? / Ану мені в вічі глянуть!.. / А ти що, Іване? / Сюда ходи! Бігме, плаче! / Стидайся, погано! (Ю. Федькович. Дезертир, 184).

СМОТРИТИ 1. Оглядати з метою встановлення чого-небудь. Та то я **смотрю**, пане ватажку, чи достигле жито (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 463).

2. Доглядати, пильнувати. Ей, коби-сте своїх газдів узріли, то би-сте до штурму бігли. Де бабам до війни? Обіськатиси, золити, та кури **смотрити** та й пужітиси, рівно з жидвов (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 138).

СМУТОК

♦ **смуток би** (на когось) **темний та чорний упав** – лайл. уживається як прокляття, що виражає побажання лиха, горя, смутку. На чім світ стояв кляв усіх, а надто Григора. «До грому ясного! На псю матір! Аби-с здох, аби-с спух, аби-с скаменів! Сонце би тя побилло! Аби земля під тобою затряслася! Аби тебе за серце шкребло так, як мене шкребе!

Аби тебе перша куля не минула! **Смуток би** на тебе **темний та чорний упав!** Аби тебе чорний бог убив...» (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 208).

СМУТЧИЙ, СМУЧИЙ, СМУЧЧИЙ

Дуже поганий, клятий, чортів. Жаби на березі ся гріли / Та й керекорили – звичайно, як жаби: / Про **смутчі** бузьки; про шваби (Ю. Федькович. Заєць, 238); Тоді газдині розступалися перед церквою і робили воякам дорогу та й жалували їх, що такі темнолиці, голодні і дрантиві, – а бадіки поморгували на себе: «Аді, йдут **смучі** цурики!» (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125); Ну чого вирячив свої **смуччі** очі, біжи хутчий за щіткою (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 156); Кара-ді божжа на нас, що й сидиться в тій **смуччий** Пістені тільки час, і нема нічо з того, та й головництво таке... (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 43); // образн. Те, що чуєш. Маю йти відцив. Вже сми си забарив поренно отут із тобов через тоті **смуччі** очі (Г. Хоткевич. Камінна душа, 153).

СМУЧИЙ див. СМУТЧИЙ

СМУЧЧИЙ див. СМУТЧИЙ

СНАДЬ Засмага. До світлиці уступає / молодець хороший, жвавий: / Вус маленький, око каре, / волос красний, кучерявий, / А личенько таки лудить, / хоть го трошки **снадь** присіла (Ю. Федькович. Киртчалі, 84).

СНІГУРКА 1. бот. Королиця звичайна (*Leucanthemum vulgare*). Та й зараз полонина сяє барвами – синіми, голубими, червоними, жовтими, білими... З тих барв можна викласти райдугу. Тут і гармітки, і **снігурки**, і невістки, і пишні крижесвки... (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 114);

2. Кличка вівці. Учора Григир спостерігав зворушено, як опишок лебедів, як промовляв до овець, коли ватаг з маршишевської полонини дозволив йому вибрати на заріз пару перехідок. Забрів у велику чорно-сіру турму, як гречкосій у свій хлібний лан, мовби усіх обняти прагнув. Одну назвав звіддулькою, ддругу жовтанею, а ще інших ріжкулями, **снігурками**, сивульками, де й бралися в нього ті голубливі слова (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 92).

СНІДАНЄ Сніданок. *Не нуждуйся, моя доню. / Моє ти кохане, – / Готов твою братчикові / Ранішнє сніданє* (Ю. Федькович. Новобранчик, 104).

СНІДАНЄЧКО Пестл. до **сніданє**. *Зготов добре сніданєчко / Братчикові свому* (Ю. Федькович. Новобранчик, 104).

СНІДИЙ Засмаглий, смаглявий. *Так розповідав не раз старий гайдук, а сльози, як горох, котяться по снідій того тварі* (Ю. Федькович. Хто винен?, 279).

СНІДЬ Страви, їжа. *Коли там десь, на Белтагулі, на Шибенім озері, на Перкалабі, за світами десь підіймають клявзу, – Монашка зі своєю Сурою студять холодці, печуть хліби, готовлять усяку гуцульську снідь, бо будуть керманичі сьогодні* (Г. Хоткевич. У корчмі, 412).

СНІЖНИЦЯ Дрібний лід зі снігом, який пливе річкою. *Вже й сніжниця стає плисти рікою...* (А. Крушельницький. Рубають лід, 270).

СНІП

◇ **лежати снопом** – бути прикутим до ліжка внаслідок тяжкої хвороби. *Бо ні в Тисовій Рівні й ніде інде, <...> й ні з якими іншими людсьми ще не траплялося такого дива, щоб здорова з вечора людина на ранок упала в лежу, три роки лежала снопом, <...> а тут не на Великдень і не після ворожби, а просто так, на очах <...> невістки, <...> але таки пішла своїми ногами до порога, ніби подибувкала після нічного сну до виходку* (М. Матіос. Нація, 37).

СНІСЬКО присл. Точно, точнісінько. *Аби-сте трівали, вітишко люба, та же він снісько так і нас ними наділив, – не втерпіли й переривали газдині та й руками по запасках били, гейби слід важної згуби уздріли* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 146).

СНІТУВАТИСИ Непокоїтися. *Він [Иванчик] цілу ніч пудно снітувавси, бо йго душі шош нидобре вішиювала, але шо, то ни міг збагнути* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 369).

СНІШНИЙ Учорашньовечоровий, з учорашнього вечора. *Пішов Олекса води пити. Заки зняв бесаги і поклав під банки, Настуся*

отворила хату і засвітила. Параска скинула хустку і киптар і стала шукати горшка на воду. Олекса став у хаті, сказав помагайбі і вже хотів пити воду, як Настуся забрала горнець і каже: – То снішна вода! Маю щось лішого для тебе (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 17).

СНОВАТИ Готувати основу для ткання. *Золили, прали й сушили прєжі. Розбєрєли та зивєли прєжі у клубки. Сновєли полєтна. Ткали сукна, лїжники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 102).

СНОЧІ присл. Учора ввечері. *Ой, їмстїце, та він нічого не має! Ади, сночі шандари го вєзли до арєшту* (О. Дучимінська. По ранніх росах, 84).

СНУВАВКА Пристрій, на якому готують основу для ткання. *Перед тим, як нести до ткача, знову нитки намотували на снувавку* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 19).

СНУРИТИ Обшивати плетеним у 5-7 ниток шнуром **опинки**, запаски тощо. *Розбєрєли та зивєли прєжі у клубки. Сновєли полєтна. Ткали сукна, лїжники. <...> Снурили опинки й запаски* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 102).

СНЯТИНСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Снятин. *Він, здається, таки знав, про що цієї ночі шепталися пструги у Волийці або змовлялися клені під снятинським мостом у крутіжах Прута* (В. Шкурган. Син, 44); *І належний після вдалого бою пугар горілки випив мовчки, благоговійно, наче не снятинську або кутську паленуху, а свячену водицю, вилив у себе* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 232).

СОБОВ

◇ **не сама собов** – вагітна. *Часто бувало, що треба випарити бабу, а вона “не сама собов”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 142).

СОВІТИ тільки у мн. Радянська влада. *Нема за чим жалкувати. Все одно совіти забєрутє* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 19).

СОВМА присл. Прямо, просто. *Одного дня на стрілецьтві зистрїтивси він нинадійно око в око з Шкіндєв тай Довгим так, шо вєже си ни мали єк виминути, мусїли при-*

йти до чола, бо на Паліївській Кичірі Иванчік **совма** на ні вийшов здолин достріту їм (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 205); Як сокіл той бистроокий, що **совма** на лови летить (Г. Хоткевич. Дарабов, 409).

СОВПАТИ Їти, брести глибоким снігом, грузнути в снігу. Бірше сидів у хаті за коменом на печі, бо через старість ни зудавував **совпати** такими зимами западними за звіринов. А він, бувало, лиш зими глипів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99); Сестра Марійка із двоюрідною сестрою **совпають** зимами через гори до далекого села Зелене (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 43).

СОВТИРЯ див. **САВТИРА**

СОДУХИ

♦ **содухи вигнати** (з кого-небудь) – довести кого-небудь до крайнього зубожіння; знести кого-небудь чимось або довести до смерті. – *Ше який штроф!* – доповів хтось з гурту, що притакував бесіді розлючених бадіків. – *Таки послідну сорочку з тебе здерут, ек не заплатиш!* – кричав Ілаш. – **Содухи з тебе віжєнут!** – перебив Штефан Приськів (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 59).

СОЙКА

♦ **сойка на три держави лементує** – про пограниччя, місце, де сходяться кордони трьох держав. *Стіг – не найглухіший верх Чорногори, його схилами торгова стежка зміється, але він часто ставав у пригоді і Довбушеві, і його наступникам, бо здіймався увись на пограниччі Польщі, Угорщини і Молдови. Тут, як казали, сойка на три держави лементує* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 292).

СОКІЛ

♦ **як ті соколи межі соколами** – вільно, невимушено, добре. *Ходить мій братик на танець – ходжу й я; та гуляємо, як ті соколи межі соколами, – землі під собою не чуємо* (Ю. Федькович. Опришок, 320).

СОКОЛІВЕЦЬ Мешканець села Соколівка. Тут ясенівці прозиваються клябушники, бо носять криві палиці; кутські – «об-

лупикотюги», бо лупили шкіри з собак на бубни, а вірмени в Кутах робили добру шкіру на взуття; **соколівці** – «козоголівці», бо тримають кіз, а жиби ївці – «бичколути»... (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

СОКОТАЧЬ Сторож, охоронець. Уни попутали коні, попускали їх пасти, оден лишивси з табору на **сокотачя** коло коний, а решта людей полегало наокола ватри спати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 171).

СОКОТИТИ, СОКОТИТИ 1. Пильнувати, стерегти, оберігати. *А він приніс мене до хати і наказав старшій дочці сокотити мене, а сам пішов робити домовину* (П. Федюк. Ріка, 12); *Та хоч дід сокотив новоприбраного сина як ока в голові, Юра не знаходив спокою на новій батьківщині* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 22); *Дедик приказував, що у тій печі сидит Дониково сукровише на заклетих скарбах, бо колис він продав за ні чьортови свою жінку, а тепер за покуту мусит їх там сокотити до суду віка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8); *Ген-десь далеко від лісу доходив звук сопілки. Це грав Иванко-приймак, що сокотив дробет, що сночі зійшли з полонини* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); *Він мусить сокотити вогонь, цю полонинську душу, бо хто знає, що б сталось, якби не вберіг!* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 201); *Сокотив Юра божу мушку. Своїми руками виливав свічки* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 113); *Аби Бог сокотив кожного чьоловіка від такої лютої смерті, від кари такої* (О. Манчук. Лісова дівка, 44); *Айно, йдіть. Я постою тут, у дворі, а лікар сокотитиме на вулиці* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 84); – *Самі тягнули?* – *Крали, хоч сокотив. Бувало, так деревина щезне, що й сліду ніякого. На дрова, на столярку, на бондарку. Люди з лісу живуть – треба розуміти* (М. Яновський. Гірське серце, 42); *В бутині треба більш сокотити праці і спокою, як тут* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 330); *Велес сокотить від напасті маржину, овечат, шкап'ят і безрогих. Піклується, аби множились файно, аби більше набілу, вовни і тлуцу давали своїм газдам* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2,

25); *Мама випроводжали аж до пістинської рогатки: – Сину мій нерозумний та нещасливий! най тебе бог **сокотить*** (М. Павлик. Юрко Куликів, 22); *До речі, Василина заставила їх **сокотити**, щоб хто чужий у хату не знайшов та пасок не наврочив* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 14); *Що, святенський? Буду її **сокотити**?.. Та нехай її **сокоять** ті, що ласі на її паскудне стерво. А мені цього вже не гя* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 37); *Благай, благай їх, доню, о, благай! / Нехай тебе **сокоця** – а найпаче / Від гуцульської лоби!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 369); *Мавши у людей і панів добре плече – лисанового Янця, став війтом; з війтовства капнуло щось ба з податку, ба за васько від багачів; тим, правда, приходилося ділитися з писарем та панями, але все-таки випало хоть що-то; ба дале вибрали й за побережника, **сокотити** ліс, відти знов прийшов ба грейцар якийсь, ба поміч від людей...* (М. Павлик. Вихора, 263); *Три тижні, як оден день, я кривавив, мозолив, аж попереки мені вгнувся. Тепер мушу, ой, мушу пазити, беречи, **сокотити**, щоб не попасти в суд, в каліцтво на старість* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545); *Ой ні, то бабина дитина, мені горшки **сокотит**, з окропу пінку збирає* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 33); *Не один легінь вистоював уже під брамою, та Настуня все проганяла. **Сокотить** дівчини, як ока в голові, щоби перед часом вінка не втратила. Лише Олекса мав туди вступ* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19); *Усі вони ночували під куринником, зсипані в одну свинську каструлю й накриті покришкою при спробі ще не потоплених втекти, а вже на ранок попадали у стравоходи курей, яким поки що таланило не попастися до пазурів всевидячого половика, що кружляв в небі й **сокотив** свою здобич* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 51); ***Сокотить** його, як себе самих, – попрохав хлопців Довбуш...* (Р. Федорів. Жбан вина, 130); // образн. *Ти ж мені перед Рікою присягала, що меш моє серце до смерті **сокотити**, що сховаси під своє, аби ніхто не зурочив* (П. Федюк. Звір над хатою, 10); // образн. *Ірантом так просто – дитина, до того ж ні на кого*

*з місцевих не схожа, навіть на саму Шушеренку. До того ж утікала, як лісова вода, по чужих ялівцях, **сокотила** закохану пустку своїх небезпечних думок, і людей не було коло її тайни, і навіть сама Шушеренка не знала, куди пропадає дніськи цей син без імені* (І. Андрус'як. Реставрація снігу, 139).

2. Доглядати за ким-небудь, піклуватися, обходити. *Його тут засипають глибокі сніги, а він сам живе півроку, відірваний від світу, як той ведмідь у барлозі, але той спить, а людина мусить ще обходити, чи то **сокотити**, як кажуть гуцули, худобу* (С. Пушкін. Карпатське літо, 290); *Та екого дідька сидіти в цьому селі? Вас **сокотити**?.. Ші, слава Богу!.. Вам добре: ви не питаєте, ек мені шодень на роботу чимчикувати у Косів! Та на яку роботу...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 206); *Ледве встиг сказати: «Будь здорова, Марічко, та дітей **сокоти!**»* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 120); *Ви вже, неню, не потрібуєте цим журитися. **Сокотит** даму, вівці, корови, а ми вже там самі раду дамо, – кажу старому, але мої слова для нього потіха* (У. Самчук. Гори говорять!, 214); *Він був жорстокий той Пилип'юк, він знав одне – війну з фашистом, а я знала друге – синів **сокотити**, бо вони моя надія і мій корінь, тому просила, аби дав хлопцям чисту годину, а я буду за синів жинувати, вони ще имаркаті* (Р. Федорів. Карби, 119); *А та баба му говорить: не мав би-с устиду ручку корчити. Ліпше би маржини **сокотив*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 81); *Той танок, що гуцульським «пласанієм» починався й в хороводи переходив, що їх перед віками у свята купала Маріччині предки виводили, той танок, що його Марічка в своїй уяві створила вслухуючись в шум карпатського бору та Черемошових хвиль, ще тоді давно, коли за квітками вганяла по царинках, ще тоді коли нені очі її **сокотили*** (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28); // образн. *До пісень вдалися і до діла – / все горіло в молодих руках. / Та дітей-ми лихо **сокотило**, / німці їх погнали в «фатерлянд»* (Н. Попович. Баба Анна, 64).

СОКОТИТИ(СИ), СОКОТИТИСІ, СОКОТИТИСЯ Остерігатися, берегтися. **Со-**

котіт си! Кашиця! – щосили крикнув Тимофій (Г. Хоткевич. Дарабов, 391); Там має бути ніби васько ціле. А то все проти тебе, Оле. **Сокотиси**, ой, **сокотиси**. Перечекай де (Г. Хоткевич. Довбуш, 413); Кілко вмирає від ікхос пухленин, тих наркотиків... А ші – цісливе то, котре **сокотитси** само і другого шінує! (В. Шкурган. Переказ, 116); **Сокотітси**. Помнєтайте, шо раз, оден раз у чім сі проступите – пропали й ви, й ми всі (Г. Хоткевич. Довбуш, 398); Тай пастирі **сокотилиси**, аби си ни спутати на полонині з чужев чілідинов, бо ціле літо ни обігнали би си вид вовків та медведів, так би налазив звірак вночі на їх кошери та загороди з худобов, бо блудство на полонинах ни можна робити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); А дівчятам буду наказувати: «**Сокотітси** мене, сестрички, бо-сми на перехід добра» (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 84); Кажу ладувальникам Михайлови і Петрови: – Мой! газди, **сокотітси**, бо цес стос виглядає міні, що може обсунутиси. Єк я крикну «варко», то штрикайте у сторону, би вас клеци не придушили (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); Сегодне Михайлове чудо! Велике свето. Треба **сокотитиси** й Бога просити (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 87); Коли то ми бірувалисі та **сокотилисі**... (О. Дучимінська. Черемош говорить, 96); – Мамо, та він лягає зі мною у постіль тільки п'яний, і то, не бійтеся, пам'ятає, шаную ваш сивий голос, аби в тяжу не заступила. – І по п'яному **сокотиться?** – дишає квасом Ільчиха в обличчя невістці (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 273); І хоч як утікала, хоч як **сокотилася**, щоб не лишитися з ним на самоті, від того не ставало й легше (А. Крушельницький. Рубають ліс, 378); Не «**сокотилася**» баба при злогах, не обкурула десь хати, не засвітила свічки – і хитра бісиця встигла обміняти її дитину на своє бісеня (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 178); Москалівських парубків **сокотилися** супокійні люде, боялися зачіпати міські пани, а москалівський піп тремтів перед ними і ніколи не видавався увечері сам, аби де не «потурбували» (М. Павлик. Вихора, 231); Звичайно в понеділок на світанку Павло набирив до тайстри солонини, хліба.

Мати при тому тошніла й зітхала: «**Сокотися** сину!..» (У. Самчук. Гори говорять!, 15); Тут лишень **сокотися**, аби під Дідові буки не трафити (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.2, 112); Пішли ж до своїх сіл; один до жінки, другий – до дівчини. Забули, що вони опришки і треба **сокотитися** (В. Гжицький. Опришки, 189); Довбуш пробуває з ними, але спить окремо, що ніхто не знає де. Навіть Іван Рахівський, найближчий побратим, не знає, де він ночує. Останній іде спати і перший встає. **Сокотиться**, бо знає, що на його голову назначили велику нагороду і тому й за товаришів непевний (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 76); – Не надурно то десь у церковних книгах записано, що так довго дзбан воду носить, аж ухо урветься. – Задоволено подивився, що всі слухають, та продовжував: – казав мені фірман панотця, що панотець казали Юрі: «Ви, Юро, **сокотиться**, того вам не треба, ви газда, а то можете собі біди напитати. Поляки дуже люті на вас» (Р. Яримович. Юра Михасевич, 39); Менше хлопц гарувати, / «Довбуше – гуцуле, / Постріл цей – початок слави. / **Сокотись** Мольфара, / Він з панами разом править, / Щезникові пара (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 20); Загадковий голос начебто нашептав, щоб **сокотився**, бо його може продати жінка, тому любаски не мав (М. Яновський. Гірське серце, 11); Лиш **сокотися**, газдине, аби те панство боком тобі не вилзло! (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 134); // у пісн. Але куєт ми зазуля з верби вище плоту; / Але сховався Юрина вечер у суботу. / Ой він добре **сокотився**, аби не спіймали, / Аби його не в'язали, здоровля не псували (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 454).

СОКОТИТИСІ див. **СОКОТИТИ(СИ)**

СОКОТИТИСЯ див. **СОКОТИТИ(СИ)**

СОКОТИТИ див. **СОКОТИТИ**

СОКОЧЕНІЙ дієприкм. Якого охороняють, який перебуває під охороною. Та йк зачюв, що лагодитси Пискливий на Коломию – зачєв не радити. «То, – кає, – місто велике, **сокочєне**. Там варта» (Г. Хоткевич. Довбуш, 100).

СОЛГАБИРОВ Сільський староста. Особливо ж шукали фашисти комуністів «Кемелгаріто», жандармерія, всі дирекції й уряди, адміністрація жуп, бірови й **солгабірови**, вся система «Латориці» мобілізовані для того, щоб вишукувати комуністів (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 151).

СОЛИШШЄ *паст.* Місце на **полонині**, де худобі дають сіль. // у порівн. *А до того ще Іванчік мав таки й шесте на звірину, й то таке велике, що вона сама йшла на него, ек маржина на солишшє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 195).

СОЛОДАШКА *пестл.* 1. Пестливе називання дівчини, жінки, переважно у звертанні; солоденька. *Не плач, Анни, не плач, солодашко моя!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 65); – *Любчику Іванку! Ци будемо в парі усе? – Ек бог даст, моє солодашко* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 187); – *Як ся маєте, солодашко?* – *Добре, що ти, легінику?* (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 197); *Слово до слова... Дотик руки... / Слухай довірливо – я говіркий. / Чисті сувої. / Очі п'єнкі. / Ти солодашка. / Ми племінкі* (В. Шкурган. Видів у сні, дрижав наяву..., 24); *Легіні називали дівчат найніжнішими словами: закохання, любка, рибка, ягідка, солодашка, мила, ластівка, золотко* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 218).

2. Лагідне, пестливе звертання дівчини до свого коханого. – *Солодашко моє! – промовила Дзвінка, і аж тепер сльози блиснули їй на очах* (В. Гжицький. Опришки, 87).

СОЛОНИНА Сало. *У новій хаті баба злагодила на столу, укритім вовненів ска-тертьов, тканов у чорно-білі бартки, коледницький колач – кавуш зерна, два кислі хліби, пиенишний разовий плетений колач, на шух загрубий кусак солонини, ше передтогідної лунчини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 81); *Харчі я буду вам доставляти в рахунок платні: кукурудзяну муку, солонину, логазу, що схочете і ви будете варити собі всі в воросі і воно дешевше буде* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 99); *Витягли з рюкзака масло, бринзу, варені яйця, солонину* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 17).

СОЛТИС Сільський староста. *А перед тим прийшли німці з солтисом, забрали корову...* (М. Яновський. Танець дараби, 17).

СОНЕЙКО Сонечко. // образн. *Зворушенням проинявся Григір до гірняка-ворожбита, побачивши, як серед буйної луки він схилився над нечуйвітром, як голубливо промовляв до жовто-червоної волохатої квіточки, а відтак із захопленням розповідав про те, що вона несплюх і ще до схід сонця, найраніше від інших чічок, прокидається зі сну, розкриваючи своє мохнате сонейко, що відваром з нечуйвітру можна лічити жовтяницю, червінку, сухоти та інші болячки* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 44).

СОНЕЧКО, СОНІЧЬКО Елемент орнаменту в різьбі, який нагадує, символізує сонце. *Льчастим, головкатим письмом назвали узори різьбярів. Прочитують мистецтвознавці «сонечка», «кучері», «пшеничку», «ширинки», «колосочки»* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

♦ **аби сонічка єсного до суду-віку не вигіли** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання осліпнути. *Бог би їх побив, тоту Німоту і тих Лехів; чьорна пропащица би їх стерла, кервава смага (червінка) би їх втєла; аби їм єзики вікрутила й очі заслонила, аби сонічка єсного до суду-віку не вигіли, та абиси так ек ми скитали поки світа-сонца», – заклєв гуцул і вівкнув таким ревом, що вікна дрогнули і світло на свічках мало не згасло* (І. Березовський. Худан, 13).

СОНІЧКО-ПИСАНКА Сонечко. // образн. *Сонічко-писанко, / Гори тризубаті, / Боре-колісанко / В зорянім багатті, / Камєню Писаний, / Скрипко Черемошу! / – Тугу неописану / Збавити не можу* (Віра Вовк. Гуцулка, 70).

СОНІЧЬКО див. **СОНЕЧКО**

СОНЦЕ

♦ **Боже сонце високо ходить, та не всі гори освічує** – про ситуацію, коли господньої ласки замало, необхідні й людські зусилля для досягнення певної мети. *Чув я від одного гуцула таку приповідку: «Боже сонце високо ходить, та не всі гори освічує.*

А коли ж на ці гори засвітить сонце книжної науки? Коли ж тут постане перша руська школа? Відтак друга, третя... Хто се вчинить?» (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 308).

◇ **сонце би** (когось) **побило** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *На чім світ стояв кляв усіх, а надто Григора. «До грому ясного! На псю матір! Аби-с здох, аби-с спух, аби-с скаменів! Сонце би тя побило! Аби земля під тобою затряслася! Аби тебе за серце шкребло так, як мене шкребе! Аби тебе перша куля не минула! Смуток би на тебе темний та чорний упав! Аби тебе чорний бог убив...»* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 208).

◇ **а вдарило б на тебе з ясного сонця** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *А вдарило б на тебе з ясного сонця! Аби над тобою ворони каркали! Аби-с пішов круг світа! Аби-с...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 208).

СОПІЛКА-ФЛОЯРА *етн.* Те саме, що **флоєра**; довга сопілка без денця. *І заграй, сину, в сопілку-флояру, / про Життя хай буде все пісня твоя, / щоб гомін котився із гір у Поділля – / понад срібні ріки, степи і поля* (О. Дучимінська. Чую... молитву Землі, 94); *Вдарили наввипередки цимбали зустрічного маршу, а вслід відразу – сопілка-флояра* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 101).

СОПУХ Сморід, задуха. *А потім витягалася сухими ногами, оскалюючи зуби, а з чорного проваленого рота виривалося хрипіння і йшов важкий сопух* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 317); *У хаті аж душило від горілчаного сопуху* (М. Остромира. Над би-стрім Черемошем, 70); *Та щораз його удари слабшають, тупішають... їдкий піт заливав очі; задихалися од смердючого, мертвотно-го сопуху* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 278); *З покоїв двері відчинені. Із нутра бе сопух людського поту, запах страв і доро-гих пахоців* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 27); *Чоловік лежав серед гною і сопуху, він не схопився, як інші, коли Довбуш назвав своє ім'я, тільки підвів голову і, ніби звертаючись до стін, до дверей, до чорного світу, сказав,*

поволі відшукуючи в пам'яті забуті слова: – Чи ти швидше не міг прийти? (Р. Федорів. Жбан вина, 129); *Горобина, обжінки, біла хата, / Криничний зруб, гори гулкий пролом, / Сопух тяжкий, маржина небагата, / Киптар і кріс, земля моя, чолом!* (А. Малишко. Франко в Криворівні, 410); *То сталося на Кадобовім городі, під самим селом. Усі, крім Кадоба, стояли тут під галицьким небом молоді. Нападники розохочені, розчаровані в здобичі – криївка виявилася беззбройною. А їх, упійманих, причумлених димовою гранатою, сп'янілих од підземного сопуху і морозного повітря, їх, молодих, карателі, теж молоді, били аж з якоюсь неохотою, били кирзаками і кольбами автоматів над самим виходом з криївки, звідки валувала пара, змішана з димом* (Б. Бойчук. Остання надія, 163); *У кімнаті сопух. Пахне горілим лоєм і оливою* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 117).

СОРОВИЦЯ див. СИРОВИЦЯ

СОРОКАТИЙ у знач. ім. Кінь рябої масті. *Наймит випровадив зі стайні улюбленого сорокатою. Тримав цупко коня. Сорокатий, почувши свіже повітря, мов у танку, перебирав ногами, пробуючи вирватися, щоби побрикатися* (Р. Яримович. Юра Михасевич, 37).

СОРОКІВЕЦЬ Гроші (монета) номіналом у сорок **грейцарів**. – Є... *Сі хлопці тинер багачі. – Може, бисте позичили єкого сороківця* (Г. Хоткевич. Довбуш, 141); *На вінок поклав Костюк за шите вінка сороківця, тай хоть ни хотіла Палинючка тоти гроші брати, то мусіла, бо то си так годит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 219); *Баярак, щоб утихомирити Процюка, кинув розмашисто на стіл жменю сороківців, але це ще дужче розгнівило газду і він вигнав таких гостей з хати* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 49); *Брат посяг у ремінь та й виймив мені сороківця* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); *Говернеса винесла з двора шкіряну торбу повну сороківців і подала дідичці. Дідичці зі страху й жалю випала з рук торба з грішми* (І. Березовський. Худан, 45); *Слухаючи такий безсоромний бабський балак, Бойчук вибухнув, як бомба: –*

А де ж ті таляри і сороківці, що їх дід дістав за Бойчукову голову (Р. Єндик. Камінна душа, 155); *Багачі плакали, синам у руки сороківці тикали, в коршмі у горівці купалися, дітей на смерть виряджали* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 116); *Потому, кажуть, з туску й жалю зійшов у доли, до Косова і за сороківці, що закопав був, – трохи, – щастя, не на поповім ґрунті, – в землі, як йшов до вощка, – купив тут собі маленький ґрунттик і бас <...>* (М. Павлик. Вихора, 192); // у колом. *Пишов любко у опришки на штири неділі, / Гей, принесе своїй любці сороківці білі* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 70);

◇ **не без сороківця** – про того, хто має гроші; не бідний. *Та й посивієш у дівках, мацуха ме гризти з рая до вечора... Иди, синку, за Юрка, йди... Він і сам не без сороківця, та й старий Михайло, так гадаю, не порожній – кого меш ліпшого чекати?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 115).

СОРОКІВНИКИ тільки у мн. Вид покарання, що полягав у побитті сорока буковими палицями. *Лукул заговорив по-нашому, чим ще більше здивував Михайла: королівські стражі так добре пильнували сільських людей буковими «сороківниками» за порушення указу vorбіti rotânește, що не одна молодця і не раз відмовила своєму любчикові, аби не показувати пругів і синців на тілі, отриманих за свій язик* (М. Матіос. Солодка Даруся, 105).

СОРОКІВЧИК Пестл. до сороківець. *Затремтіли гори, заплакали потоки. Витягаються горцета з-під букових пнів, висипаються знов на божий світ старі сороківчики, а вже кілька вина-меду разом зі сльозами пролилося – то й не сказати. Не один газда й пив, маєтку си збавив, нім викупив сина з кежкої неволі – зі служби вояцької* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 110).

СОРОХМАНКА Сирота. *Від малого бідую. Сорохманков лишила-м сі від мами. П'ятеро нас було* (О. Дучимінська. По ранніх росах, 84).

СОРОЧКА-МАЗАНКА, СОРОЧКА-МАЗЕНКА Те саме, що мазанка; сорочка, виварена в маслі чи лої. *Він вийшов на хатній поріг, через розхристану сорочку-мазанку шкребуци то однією, то другою рукою на-*

жалені блохами боки і кривлячись од болю в попереці: знову клятий гостець доймав, намагався зігнути в дугу кремезне, жиливе тіло гуцула, котрий у своїй господі хіба що перед образником гнувся (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 10); *З любовістю надівав весною сорочку-мазанку, аби скинути її восени. В такій сорочці під час спеки невиносимо душно, мов у залізному панцирі, а під час холоду знов вона так морозить, що здається, ніби на тобі шкіра тріскає, а Олекса того не помічає, повторюючи за своїм ватагом: – За те під мазанкою кіло завжди біле та й не ловитси то жядна огидь* (Г. Хоткевич. Довбуш, 168); *Невелика то плата, коли глянути на оті сорочки-мазанки, виварені в маслі та козячому лою, в яких ходять ціле літо ці літувальники, щоб не ловилася ніяка “огидь”* (С. Пушик. Карпатське літо, 291); *На нім сорочка-мазенка, вимочена в маслі, то аж си улискала тай, липнучі до йиго голого тіла, холодом володила, бо вітер високо вид неї підвівав полами брудом пересеклого кіптарика, голосно лопотічі по ногах у брудних портеницях, шо спадали майже на самі постолі, заталі в шовкових зеленєках полонини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351).

СОРОЧКА-МАЗЕНКА див. **СОРОЧКА-МАЗАНКА**

СОСНА

◇ у сосну – різновид двобічного шиття. *А кіптар, то на ній був у цілу сосну шиштий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

СОСНА-ЖЕРЕП бот. Те саме, що жереп; гірська карликова сосна (*Pinus mugo*). *Можливо, що срібну ложку підносила вона за обідом до уст, а могло бути, що повну і запашну, із гірської сосни-жерепу, що росте на Чорногорі та інших полонинах* (С. Пушик. Карпатське літо, 242).

СОСОК Притока, потік, що впадає в ріку. *І сосци, питаючії тебе, істоцать, і пізнають твої тайни чорногірські, і станеш ти послушним, як дитина* (Г. Хоткевич. Черемош, 321).

СОТИК Міра площі, що дорівнює 100 м². *І я вам кажу, що ані сотик вам не сміє пропасти* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 312).

СОТОНА міф. Сатана, біс, диявол. // перен. Про надзвичайно жорстоку, безсердечну людину, яка робить зло і приносить нещастя. // лайл. Ає, чьоловік! Ти **сотона**, ни чьоловік. Проклеть проклетя (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37).

СОТОНИЦЯ міф. Жін. до **сотона**. І великою тоскою ущемилося серце Катерини. Коли думала о тім, що будуть бити це дороге тіло, плазувати, покирвавлять миле лице, а відтак надінуть петлю на шию і уб'ють, – ноги дрижали, і ледве-ледве стримували себе, щоб не крикнути: «Будь ти проклята!», щоб не кинутися на цю **сотоницю**, вирвати язик їй з рота. А потім упасти перед чоловіком на коліна і мити ноги сльозами, цілувати їх... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 287); // лайл. То ти таки прийшла, **сотонице** стоклята, – зашипіла Вербиха (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 116).

СОФІТ Стеля. А ти що, синку, хотів, аби я вічно була прив'язана до цього лужка, а мої очі до цього **софіта**? То кортит жити до єкоїс міри, а потому терпец уриваєси (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 159).

СОФІЯ Гадюка чорна. // у порівн. Здавало, як **софію**, що з корча сичить (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 176).

СОХА Палиця, розщеплена на кінці. Єк пристав лиш він з ними піти в опришки, то вни видразу перебрали йиго у свою убирю, а йиго фантєм убрали **соху** на стоїшию, навіть и йиго штуцік кременовий завісили на тоту **соху** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165).

СОХАР Вертикально укріплений на плоті (**дарабі**) кілок з розвилкою для одежі, торбин тощо. Молодиці лаштують своє фанте на **сохарах**, причім Марійка, турбуючися про своє лудіне, шохвилі знов і знов підбігає до **сохара** та поправляє: все їй здається, що то кожух якось не так висить, то на чоботи вода бризкає, то що **сохар** не міцно стоїть і готов повалитися (Г. Хоткевич. Дарабов, 389).

СОХРАННИЙ Добре збережений. Спи на знята зблизька. Справа від неї видно в глибині кадру маленького коня, який сто-

їть значно далі від камери. Коник-гуцулик досить старий – кращого тоді не залишилося після державної бранки коней до Боснії – але дуже **сохраний**. Замість сідла – вузький довгий ліжчик (Т. Прохасько. Непрості, 40).

СОХТАШ Удача, вправність, спритність. Він так добре залагодив и засокотив усий свій стрілецький **сохташ**, шо цілий рік ни мав си вже чо боєти у стрілецьких справах йикоїс злигоди або насланя від других стрільців (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 192).

СОХТІВНИЙ Спритний, тямущий. Лиш не злегка їх мож було зловити, бо то **сохтівні** люде були, сторожкі. Він не буде тобі в лісі голосно говорити, ні. Ніколи, – кає, – не говори з товаришем у лісі, бо бук і смерека такі мают вуха, очі та й рот, та й можут те зрадити (Г. Хоткевич. Довбуш, 113).

СОХТІВНО присл. Обдумано; спритно, вправно. Уни ек кладут оборону наокола той хати, шо мают у ній шоши мальфувати ци видвертати насланє, то роб'єт то дуже **сохтівно** й то лиш тогди, ек ише є хтос другий у тій хаті, бо боєтси, аби їх самих ни стратила ничіста сила (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 199).

СОХТУВАТИ Готувати, лагодити. Пропійце на конех **сохтували** свої пістолета до стріліня, підсипаючі їх порохом, лагодилисизбушно під Ботиковов командов усі разом гевкнути з своїх пістолет так, аби аж гори здригнулис, бо хотіли раз гордо показати оперед Костюкового весіля жєбівске темпо (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 249).

СОЧЕВИЦЯ

◇ **продавати за миску сочевиці** – зрадити, запродати. А ви, пане превелебний, продавали русинський край і його народ і **продаєте за миску сочевиці** (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 324).

СПАДАТИ

◇ **спадати на рани божі** – уживається для вираження застереження, прохання не робити чогось недозволеного, поганого; побійтеся Бога. – Та ек же це, панчіку? **Спадайте на рани божі**, лишіт сьвітого, – просив

Курило. – **Спадайте на рани божі**, пишній та файній пане здекуторю, комісаріку наш любий, – голосила Куриліха (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56).

СПАСИБІГ виг. Дякую, спасибі. *О, спасибіг ти, синку, що прийшов! Сідай, душко* (Ю. Федькович. Побратим, 301); *От мов жива стоїть перед очима: «Спасибіг, Марусечко, спасибіг...»*, а в самої сльози ринуть з очей і скочуться в глибокі зморшки (Г. Хоткевич. Камінна душа, 207); *Спасибіг тобі, мій приятелю, за всі добродійства для мене, за всі, братіку мій, що про їх я знаю і не знаю* (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 185).

СПАСКУДЖЕНИЙ дісприкм. Спотворений, скалічений. *Бойчук сам наказав взяти його туди, бо там серед ченців нібито є вдатний лічець, що рятує **спаскуджених** кулею людей* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 359).

СПАСТИ перен. Знищити. *Будим видіти, ек ти ще так мудро говориш, Ива! Наруби собі на чолі, що за ці пістолета ти тежко видпокутуєш, бо ми тебе **спасемо**, ек худоба траву, й то борзо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 264).

СПАСУВАТИ Жартувати. – *Падочку ж наш нещесливий, попа скували? **Спасуєш**, Митрику? – Та же, віді, кажу вам, що попа, не дідька, скували і взєли* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 134).

СПАЦЕР див. **ШПАЦЕР**

СПАЦИР див. **ШПАЦЕР**

СПАЦІРУВАТИ Прогулюватися. *А тут ще таке – нова влада селом **спацірує** та лиш кров холодить у жилах* (М. Матіос. Солодка Даруся, 114).

СПЕРТИ Док. до **спирати** 1; стримати, зупинити. *Нираз малим хлопцем тікав до діда й без портениці, скоро лиш ми біга прийде. Ніхто би був мнє ни **спер*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8); *Ше б не було слабо, йк цілу дарабу грудима **спер** на такі воді* (Г. Хоткевич. Дарабов, 402); *На хатнім порозі **сперла** її Федорчучка, котра давно вже стояла в сінях, відхиливши двері, і дивилася на все, гей дурна* (М. Павлик. Вихора,

167); *Шляк трафив, як я тогди його кулею не **спер!** – хитав головою Буцук-Пістолетник* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 306); *Рахуйте, шо одна кулька комус уриває всьо або обертає життєм на другий бік, а тут – б'ють, б'ють – і б'ють, і ніхто **сперти** не годен* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 167); // образн. *Він той біль **спер** у своїм серці і ще не вертався* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т.2, 11).

СПЕРТИСЯ Зворотн. до **сперти**; стриматися, зупинитися. *Та ще коби злодій знав, які тоті криваві гроші, то, може би, **сперся** і їх не кинув би, але де злодій схоче зі мною насамперед говорити, а відтак надумуватися, чи має красти, чи ні* (Марко Черемшина. Хитрість, т.2, 205).

СПЕРХНУТИ Спротивитися. *Сі послідні слова втекли з Митрових гадок до його уст і вийшли розколений голосом наверх. Жінки **сперхнули**. – Не радуйтеся, Митрику, чужій кривді, то нам усім смучя година б'є. Митро вкусився за язик, зціпив зуби. – То не я кажу, то вояки так паном кленцували, – оправдувався зі стидом й поправив кресаню* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136).

СПЕЧНО-СПЕЧНО Спеотно. *Порох такий здоймився, що й сонця не видко, а **спечно-спечно**, що аж тягло під ліс у холод* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 28).

СП'ЄЧІ Діеприсл. до спати. *Вуйко уже таки здорово борсав волоки у постолі – хрін, **сп'єчі** за столом на голій лавиці, лиш кулак підоклав собі під голову* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

СПИЖ Завіса у воротах, дверях тощо. *Входилося до міста справжніми воротами-розлогами, розсуваючи заворотниці. Особливої потреби в цьому не було, але Анна хотіла оживити якнайбільше слів, необхідних тоді, коли такі огорожі є – тари, заворинє, гужєва, бильця, кечка, **спиж*** (Г. Прохасько. Непрості, 32); *Заскрипіли в **спижях** брамненні двері* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25).

СПИЖЕВИЙ Мідний, бронзовий. *А все хлопці, а все руські / Під канони під французькі, / А під кулі **спижевії**, / Під гранати вежєвії* (Ю. Федькович. Золотий лев, 93).

СПИЛЕНИЙ у знач. присудк. сл., перен. Який зломлений духом. *Ви, любетка, не пилит мого серця, бо я вже спилений. Єк-сми свою газдиню поклав на лавищу, то моя мірка перевершена, більше ані писнути не сьмію* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 67).

СПИРАТИ 1. Зупиняти, затримувати. *Дівчина сінула ногою, а дякова рука її вже не спирала* (Марко Черемшина. Село вигибас, т.1, 177); *Не кікай, серце, не кікай, бо не маєш куда. Ци би-с хтіла ід попові? Иди, я не спираю. Иди, а я буду си дивити. Я не спираю. Чіму бих мав спирати?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 284).

2. Перечити, забороняти. – *Та нічо', Юстино. Добре, шо сте прийшли. Ади рознакомимоси, і легше буде свататиси. Та і чесу маємо. Ші перезимувати траба... – Так, але чес летит. Не вздримося, єк..., – махнула рукою Юстина. – Я свою спирати за Івася не буду. Парубок ваш, видко, і таздовитий, і розумний* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 202); *Я їм не спираю!* – *відповідала фудульно Параска і ще вище задирає голову* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 79); *Дівчина й гадки не має. Я кажу до неї: «Коли хоч, то йди за Тодора, – я тобі не спираю»* (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 327).

СПВОРИТИ Скричати, заверещати. *Йо. Але... твоя так співорила, шо мені кашкет брикнув...* (В. Шкурган. Кашкет, 61).

СПІДНІ див. СПОДНІ

СПІЖАРНЯ Комора для зберігання зерна. *Матушка уже не хвилювалася. Свої хвилювання вона відбула вночі, тепер от тільки ходила до спіжарні, до погребя, суєтилася удвох із Мартою, мов перед храмом* (Г. Хоткевич. Довбуш, 256).

СПІЖАЧОК Чавунний казанок. *Тогди Иванчік бравси до порайня: навертав в куті верклог берфелов на ватру, на берфелу вишев дугов мідений кітличок, варив у ним єчмінну кулешу, а в спіжачку смажив мнєсо з оленя або серна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195).

СПІЗНА присл. Пізно. *Та йду я спізна раз* (Ю. Федькович. Співанки, 232).

СПІЛЬНИК Член спілки, товариства тощо. *Розворушилися уми і спільнік, і тих, що досі ще не мали своїх паів у спілці* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 183).

СПІР¹ мед. Задуха, астма. *Най її ще раз так спір возьме, най упаде на дорозі, то не збірує встати* (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 81).

СПІР² Загата, запруда. *Верховина знову ожила, заграла весняними шумами. Черемош бурлив каламутні хвилі, ніс на собі тисячу ковбків з такою легкістю, немов сірники, перекидав через гоц, розбивав кашищу, ломив береги і робив на закрутах з ковбків спір, стискав їх докупи, піднімав угору, мов грізні барикади* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 277).

СПІЧНУТИ Зупинитися на відпочинок; відпочити. *Чорний ґрунь. На ньому спічнемо, відживишся... Гайда, калику* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 218).

СПЛАВАЧКА ліс. 1. Сплавний промисел. – *Ти коли дерево вивезеш? – Заки сніг зійде, а пічнетси сплавачка, то буду готовий з вівозом, – відказую* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49); *Ми ставали до контракту, взяли бутин, сплавачку – мусимо віддати на термін роботу* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 234); *А баба зивається поміж ними і вже оповідає, як чоловік приходить із сплавачки* (Г. Хоткевич. Дарабов, 404).

2. Річковий сплав лісу розсіпом. – *То і по Пробійні йдуть дараби? – здивувався Борис. – Це лиш для дикої сплавачки* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 85).

СПЛАВЩИК ліс. Робітник, що сплавляє ліс річкою. *Але незнайомі сплавщики можуть ще й бука дати* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 6).

СПЛАКАТИ Заплакати. – *Благословіть, отче! – каже Василь, знявши кучму (бо в нас, знаєте, ходять молодий і дружби в кучмах, не в кресаках), а сам так і сплакав* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 263).

СПЛАТИНКОВАТИТИ Збліднути. *Аж сплатинковатів у лице, єк на тим місци, де був вирізаний на лубі смереки кіліх и хрест, з'євиси сам Хрестос* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 298).

СПЛОЩЕНКА *лайл.* Прізвисько персонажа за його зовнішньою ознакою. *А сам сердився, якщо мама замість: «Николко, мій, любий та добрий! Бідашко солоденька!» – клала руки в боки, з нахилом трохи вперед, й кидала йому прямо межі його очі: юзик, рипи, сплющенка, вусач, підкринта, карлик, валюга, курвар, любаскун* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 131).

СПОБЛІЧИТИ Знеславити, зганьбити. *«Бодай си вна тобі зараз урвала, ек єс мене начесок споблічів, остатнику остатний. Але ни бійси! Бигме й я зараз ни дамси, бо абих Обарінчуком ни звавси, ек те ни вивержу зараз из ручки», – спирскотів Обарінчук на Иванчіка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 378).

СПОВЧЮВАТИ Виконувати, сповідувати. *Гляба викоренити старі звичаї, бо гуцули ни слухают підшептів їх. Майже все, шодо цоту, сповчюют так, ек їх предки сповчювали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).

СПОДНІ, СПІДНІ *тільки у мн.* Штани. – *Слухай, мой, а ти вже, певне, з кимос їхав, шо сподні світіси?.. Га? Признавайси, нюхав батого? – Та ні, то Прищ бив. – За шо? – А пuste...* (В. Шкурган. Опришки, 181); *Продан і собі зачав лагодитись до весілля: вибрав дружбів, наказав їм, що треба, об'їздив свою худобу, грунт, господарство, нарубав дров і взявся перезирати своє лудінє: дві пари воскованих чобіт, три – постолів до обходу; пару суконних, нажовто задублених колошень на зиму і дві пари сподень...* (М. Павлик. Вихора, 224); *В довгім чорнім плаці не містяться товсті м'ясні рук і плечей та клубів і обрисовуються назовні так само, як і товсті ноги, убрані сарнячими споднями і лискучими чобітьми кованими* (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 201); *Дай-но нову сорочку, нові сподні, бо іду до Станіславова* (В. Бабій. Запродана душа, 19).

СПОЗИРКА *присл.* Тихцем, непомітно. *Усілися жінки, п'ють та баюють, на легінв спозирка поглядають* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 107).

СПОКІЙ

◇ **дати** (кому-небудь) **тихий спокій** – не чіпати, не турбувати когось; облишити. *У мене, Миколо, конєтко є... Василю, дай мені тихий спокій, бо ти всі збори затуманиши* (М. Стельмах. Над Черемошем, 82).

СПОКІЙНИТИСЯ Померти. *Нічого його не боліло, а спокійнився тихонько, як і не було* (М. Магіос. Нація, 248).

СПОКРИТИТИ Зробити покриткою. **Спокритит** *єкус* дівку, а уна дитинку ту *стратит*, закопає дес у лісі, а за сім років з такої дитини робитси лісна (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

СПОЛОКАТИ Сполоскати, сполоснути; вичистити. // *образн.* *Тоді Дзельман давав знати панотцеві і вїттові на подрі, що неприятель вже під село підходить і за мадярами рефлекторами слідкує та що гонведи вже з половини села уступилися і тільки в шанцях і сусідніх хатах та лісах розсипалися та поховалися, а йому забрали всі вози й коні і всю маржину геть сполокали, та він рад, що життя лишили ті смучі цигани* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 162).

СПОНЕВАЖИТИ Збезчестити. *На данцовишия опередь Иванов з нев ходив [Василь], на нявчині розійгри і вартував набоці, аби дикун їх з-ненападу не попав, аби Настуньку 'му не споневажив* (О. Манчук. Лісова дівка, 44).

СПОНИМЛИВА *присл.* За інерцією, по пам'яті; згадуючи. *Бо вид Онуфрея, ек зачінаєт днина маліти а ніч бульшети, то тогди вже й зазуля вішиюєт близкий конец весни тай, бануючі за нев, вже лиш спонімлива куєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 348).

СПОПЕЛЮХА Невідфільтрована горілка, сивуха. *Я хочу, щоб ти мені виніс пляшку слив'янки на могилу, а не назвороть. Га? Нєстимеш мене в домовині до цвинтаря, а на деці бочівка спопелюхи* (Р. Андріяшик. Сторонєць, 130).

СПОПИНДАТИ Спіткати. *Їх спопиндала ніч з того боку Руского Діла під Кукулум* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 171);

Нікому доглянути хату, газдівство. Ану ж най **спопиндає** якесь чорне лихо. Гасить вона світло. Лягає на лавицю під вікно, кулак у голови, лежить (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 548).

СПОРЕДИТИ Забезпечити усім необхідним, екіпірувати. Ади, як у Єврові колись один газда **споредив** опришків за один мах (Л. Качковський. Довбушева пісня, 39).

СПОРИЙ Доволі великий, чималий. За фігуркою йдуть два люди. Один несе **спору** в'язку мужицького плахтя та одіння, другий голіруч (Марко Черемшина. Святий Николаї у гарті, т.1, 54).

СПОРОВАТИЙ мед. Астматичний, хворий на астму. Пахав з табакирки табаку, чихав, ек вівця вид чемериці, тай кашлав, екби в бубонь бив, и то си йиму вдавало, бо він був **спороватий** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 305); // у порівн. Аж у грудех му свистало, екби **спороватому** дідови (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 179).

СПОСОБИТИ СИ Готуватися до чогось, намагатися стати кимось. Ватаги й пастухи, з якими доводилося Олексі працювати, помічали цю жадобу хлопця лазити та вишукувати всякі таємні місця. Сміючись, говорили: – Видев, ти на ватажка оприського **си способиш**, шо тебе тегне до кривок (Г. Хоткевич. Довбуш, 169).

СПОСТИГНУТИ Встигнути. Не **спостигне**, було, хто слово неуважне до мене заговорити – я вже і скочу, як іскра, і захоплюсь до ножа, і таке заведу, що ради ніхто не може дати (Ю. Федькович. Опришок, 320).

СПОТРЕБИТИ СИ Знадобитися, стати потрібним, необхідним. Ек 'ї шош **си спотребит**, то ек ангіль коло тебе забігат (О. Манчук. Челідина, 54).

СПОХОВАСТИЙ Похилий, пологий. З неї було видко цілі Кобаки, як розстелилися на півночі на величезнім **споховастім** кавалку, що обернений був просто до сонця, та улискувався до него тиеницями, житами, кукурудзою та зеленими садами... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 65).

СПРАВИТИ Розправитися з ким-небудь. «Що це таке?» – запитав я опришків. «То, ади, «вуйко» занюхав, варе ерчітину, шьо си пражит на рожнах; хоче з нами харчювати», – спокійно відповів Худан, підсміхаючись. «Ек го, мой, зара **справиш**, теї віспиш си на его шкірі цеї ночі, то мемо знати, шьо ти, брс, нам пара опришок (І. Березовський. Худан, 23).

СПРАВНИЙ Порядний, чесний, справедливий. А порешті, то ти хоть бес був ми й чужий, то я би за тобов й у вогонь итрик, так те навижу, бо ти є **справний**, а ни фігльвий чоловік (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 388).

СПРАВУНКИ тільки у мн. Справи. А я ше маю **справунки** у місті (Г. Хоткевич. У корчмі, 418).

СПРАХТИТИ Занапастити, знищити, погубити. Маєш до того силу. Будеш мати велике життя, а короткий вік! Та коби с ні послухав, що ти скажу: одна марна річ **спрахтить** тебе, як проллєш кров твоєї віри! (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 37); Твоя свята Малася абикого **спрахтить**, із світу зведе (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 28); – Видиш, іке наше? – говорив ватаг. – Тепер великого шестє треба, аби усу худобу мав назад. Котра розчєхнулася, котра ногу вломила, бо то ж бігло, сироте, у потемках. Котре так загналося, шо гляба видишукати буде. Може, хіба у ннину, ек не задерє медвідь. Бо то він, я вже знаю го поведінку, буде тут лешувати – ци би не вдаласи удруге штука. Коби йкий стрілець си нагодив та би го вбив. Я був і самий го **спрахтив**, лиш ек то від стаї рушити (Г. Хоткевич. Довбуш, 159).

СПРЕТАТИ, СПРЬИТАТИ, СПРИТАТИ, СПРЯТАТИ 1. Док. до **спрятувати**; заховати. – **Спрєч** маржінку! – Най біг криє! (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 150); **Вирвала** три волосини. / Міцно спав на грудях, / Спав Олекса... і три срібні / **спретала** в пудельце. / Що не знати нені рідній, / Знає Дзвінки серце (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 49); Де ж я годна сінце та й маржінку в яму **спрїтати**? (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 132).

2. Довіряти, поділитися з ким-небудь своїми таємницями. *Хоть знав він, що через такі сни может си йиго вплюскати лісна – «зчезла би», то однаково їх нікому ни розказував: ні людем, ні худібці, ні смеречю в лісах, ані навіть кілю в плотах. Таїв, бо боєвси, шо ек комус їх **спричет**, то вни вже ни мут си йиму більше снити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 316).

3. обряд. Поховати, похоронити. *От скоро, кажуть, Лавра **спрятали** – молода удова не загнула руки, як то друга зробила б, але приймилася за діло: і сему дала розвід, і тому дала розвід, а все розумно, все обачно* (Ю. Федькович. Хто винен?, 275).

СПРИТАТИ див. **СПРЄТАТИ**

СПРИЩИТИСЯ Образитися, надутися, накупитися. *Бахури бахурами! Їм шо ліс, шо зарінок, шо наш сад – однаково... Вже й так боюси шос дуже казати, аби не **сприщилося** котрес* (В. Шкурган. Барабулі, 74).

СПРУТИТИ Набухнути. *Груди **спрутило** від надлишку довго незціджуваного і запеклого молока, потім ударила гарячка і трималася тиждень, а далі молоко в грудях геть-чисто перегоріло – і почав Михайло привчати дитину до молока коров'ячого і до всього решти їстівного* (М. Матіос. Солодка Даруся, 115).

СПРЪТАТИ див. **СПРЄТАТИ**

СПРЯТАТИ див. **СПРЄТАТИ**

СПРЯТУВАТИ Заховувати, ховати. *Стадо ворін над селом крякало і в ті печери зазірало, де село свої добутки перед неприємелем **спрятувало*** (Марко Черемшина. Село потерпає, т. 1, 123).

СПУДЖЄТИСИ див. **СПУДИТИСЯ**

СПУДИТИ Налякати. *І добре робите! З цієї забавки ніц доброго. Ану дивітси, ек виглядає Ілько, – і того розуму, шо має, й му стає, аби не пити і не курити. Ніби колис з него збиткувалиси дигарями та горівков і **спудили** так, шо в рот би не взев. Зато має свіже лице, екби дотепер цицьку ссав...* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 162); *Йой, Глушмане, як ти ня **спудив*** (Р. Федорів. Маріка, 77).

СПУДИТИСЯ, СПУДЖЄТИ СИ Налякатися. *Ніби ластівки перед половиком, так **спудилися** перед князевим товариством дівки* (М. Павлик. Вихора, 182); *– Що, **спудився**? – Не, нанашку, – відповів Олекса* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 224); *Здається, саме в цьому місці коні були **спудились** і ледь не злетіли в провалля* (М. Яновський. Зустріч з містом, 273); *Штефан спостеріг поводження псів, **спудився** й недобре оглядався. Подав гостеві руку* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 77); *Дорога ледова, копели не куті, а то лиш сюда та туда, носит на попереки санчитами, а вершик б'є – раз по відбійницях, то по скалі. **Спудив си** господар та потєг коні на бік, а смерека ек вгараздила у відбійницю, переитрикла та зависла над бердою* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); *Лиш наша хата повисоку, май далеко на узліссі. А з лісу вийшов тот великий. Вівці **си спуджели** та й в розгін, а вна, Маріка, ізберат вівце та жене перед собов* (Г. Хоткевич. Довбуш, 130).

СПУЗА, СПУЗИВ 1. Порох, пилюка, сміття. *Бо в насосі є фільтр, шо затримує **спузу*** (В. Шкурган. Кашкет, 65); *А циганка нишком / Засміялась – аж зайшлася! І гарячі сльози / Посипались з очей чорних... / “Боже, боже, боже... / Боже, боже!..” Як стояла, / так упала в **спузу**!..* (Ю. Федькович. Циганка, 164); *По його смерти, Гордійчучка поскладала оті всі книжки на полицю та й щоднини, ади, **спузу** з них стирає* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60); *Тай то правда, бо вже собов у церкві чоловік ни витераєт церковні кути вид **спузій*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 310); *Оповідав Джуфко: – Вийшовсми к дорозі, став коло вориня і почавсми штрикати раз по оден то по другий бік вориня. Вони їдут та дивєтси на мене, а я узбиравсми повну жминю камінців та **спузи**, підбігсми за фіров та верг за ними, а потому пустивсми утікати та зареготавсми снісько так, ек робивсми на Кульпаркові, аж до Скупови відозвалоси. Вони стали, шос спиталиси фірмана, а потому поїхали к сільраді* (Р. Яримович. Джуфко, 56); // у порівн. *Поверх двадцять років тут були, а німець за один день вимів їх, як*

спузи з комори (М. Матіос. Солодка Даруся, 127); // у порівн. *Але як прийде верем'я на них, то вони заберуться всі зразу, так їх змете, як вітер спузив на дорозі. І ми мемо їм кричати: Щезайте у безвісті, бо вся верховина наша, бо ми тут перші були, ще як не було людей ні на макове зерно* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 318); // образн. *Я лиш у такій Атабасці сім рік їв спузу при машині, а він привик у голоді сидіти* (Марко Черемшина. Хитрість, т.2, 205).

♦ **стерати на спузу** – знищувати кого-небудь. *Казав, що при миванню треба стерати руки в кулаки, бо тим си стераєт на спузу силу силенну злих духів, що наплодилиси від заходу до схід сонця на світі за ніч* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118).

2. Сажа, попіл. *Вогонь горить тут не вгасимо. Вдень його підтримує ватаг, а вночі спеціальний хлопець, якого так і називають спузар, бо він, маючи діло з вогнем, вічно вимазаний у спузї, а вмиватися не має коли. Він і зараз товчеться іще по стаї, ще не ліг – варить щось у котлі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); – *То, відай, не мені, а вам, легіні красні, треба смарувати твар спузюю? Кому першому? – визивно вертіла у руках чорний огарок, готова за умовою гри вимазати вуглиною найладніше лице юначе* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 54); *Він мішкався і не відходив, док' остання іскорка в спузї не спустила духу. Тоді доганяв своїх* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 116).

СПУЗАР *етн., наст.* Помічник **ватага** у **колибі**, який підтримує вогонь, заготовляє дрова, носить воду тощо. *Адже неабияка робота спузаря – пильнувати ватру на полонині й доглядати, щоб не згасав «чистий вогонь», добутий предковичним способом* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 36); *Вогонь горить тут не вгасимо. Вдень його підтримує ватаг, а вночі спеціальний хлопець, якого так і називають спузар, бо він, маючи діло з вогнем, вічно вимазаний у спузї, а вмиватися не має коли. Він і зараз товчеться іще по стаї, ще не ліг – варить щось у котлі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); – *Ні, я спузар, – одкрив зуби Микола, – маю пильнувати ватри, аби не згасла через все*

літо, бо була б біда!.. (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 191); *У нас, Йване, лише дідичі та гайдуки так хлопа буками кирвавлять, а рівний рівного – боронь боже. Хіба як спузар живу ватру втратить на полонині* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 72); *Усі люди розійшлися з маржиною, спузар пішов з коновками по воду до джерела, нічник Юринга, вернувши від «білої панни», спав у якійсь із стайок, і тільки старий вівчарський пес, сторож усього великого господарства, лежав на порозі та одганяв настирливих мух, що залазили йому нахабно до вух і носа, пораненого недавно в двобою з вовком* (В. Гжицький. Опришки, 61); *Так на полонині колись ватаг сокотив живий вогонь, який він сам видобув. І, аби той вогонь не згас, за ним пильнував спузар* (П. Федюк. Вагон приречених, 81); *Тільки ремигали корови, потріскувала ватра, бо нічний пастух чи спузар підкидав дров у вогонь* (С. Пушик. Карпатське літо, 291); *Косицями черленими колише, / Мигливе світло кидає навколо. / Вівчариків зігріє... їсти зварить, / Ще й добрий кальман він – вгамує голод. / Спузаром все ж Василечка назвали* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 8); *«Та бо я навіть й ні зовидів, коли він узєв. Аж піміше мині про то сказав спузар», – засоромлено боронивси Карпа, аж упріваючі з устиду* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 354); *Я хопив за кріс тай стрілив раз і другий. Став я під дахом, взяв у руки бартку і наслухаю далі. Спузар пішов до води і більше не вертав, а з вівчарів нікого не було* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 67); *Своєю рукою розпалив «живий вогонь», який не смів гаснути все літо. Спузар пильнував та підсичував його* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115); *Спузари і ватаги вже в полонинах ждуть у стаях та пригтовляють, щоб було все наладно, як люди приженуть туди маржину* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 36); // у порівн. *Відблиск упав на задимлене, як у справжнього спузаря, обличчя хлопця* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 46).

СПУЗАРИТИ *етн., наст.* Бути **спузарем** на полонині. *У той саме час, коли Іван уже спузарив, народився Василеві другий*

син, Олекса (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5).

СПУЗИВ див. СПУЗА

СПУЗЬНИЙ Дуже брудний, заporошений. *Який же ти спузний, не митий і не чесаний! Якби не та неділя, було-б інакше. І волос був би підтятий і сорочка випрана!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 84).

СПУЗЬИНО у знач. присудк. сл. У поросі, заporошено, брудно. *Ти, мой, чуєш, що кажу?.. Аді, ладу ні трішки. Гердьив не митий від вчєра і кулєшїр, пометиньї по колїна, а спузїно скрїзь, що пальцем пиши, а вона, коби їй буката хлїба і ведро скорому, та й отчєнашї молала би* (М. Козорїс. Чорногора говорить, 262).

СРАКА

♦ **ДУТИ** (кому-небудь) у **сраку** – надмірно догоджати комусь. *Що то є, кумко, коли чоловік не знає другої жінки, – то ладен своєї у сраку дуги* (М. Матїос. Солодка Дарує, 116).

СТА присл. Сюди. Видобував з грудей замерзаючі слова і кликав: – *А йди ж ста, Петре!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 182).

СТАВИТИСЯ З'явитися, прийти. *Рушай на той бік: Василь Зарїчук нехай мені в сей час до мене ставитьсє* (Ю. Федькович. Опришок, 325).

СТАДАР наст. Пастух коней. *«Вїо, гайда, гей!» – гукають / В роги грають стадарї, / Козарї з крїсїв стрїляють, / Дзвїнко свищуть вївчарї* (Олександр Олєсь. На зелєних горах, т.1, 217); *Наївеселїшїй народ конярї, або як їх ще називають – стадарї. Се аристократи полонини. От кому добре! Хоч як паша далеко, а йому все одно. «Сидитси на шкє та ї їхає»* (Г. Хоткевич. Довбуш, 138); *Тут стояв уже старшїй вївчар Данило Вовк-Устерїцький, високий, широкоплечий, а бїля нього кїлька вївчарїв до овець, гайдеїв до товару, стадар до коней, яловичир до ялового дробу і баранїв, телєчир до телєт, козар до кїз* (В. Гжицький. Опришки, 14); *За межами цього мїсця і на найбїльшїй полонинї, де лїтували вївчарї, бовгарї, стадарї, і на найдалшїх гонах землї розкинувся свїт,*

в якому вона жила і жили їншї люди, серед яких самотїла душею, там був бог, що цей увесь свїт посїв, але в якого вона не вїрила... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 288).

СТАДАРКА, СТАДНАРКА наст. Стаїня для коней на полонинї. *Мєши телєтник на телєта – я ї на зимки го держу. Се кїннок на конї, ци сказати – стаднарка. А ту у мене єлївник. А то – куча на свинї... А далї бовчарка на подїї корїв* (Г. Хоткевич. Довбуш, 154); // у коляд. *«У стадарку коний». / «Даруй, Господи» / «В загороду воли та корови»* (П. Шекерик-Доникїв. Дїдо Иванчїк, 88).

СТАДАР-КОНЮХАР наст. Те саме, що стадар; пастух коней. *Коли щасливо перелїтують, то заробить ватаг і старшїй пастух по п'ять-шїсть бєрбєнїць брїндзи, а молодшї – вївчарї, бовгар-гаїдеї, стадар-конюхар, ягничник, спузар – по три-чотири бєрбєнїцї* (С. Пушик. Карпатське лїто, 291).

СТАДНАРКА див. СТАДАРКА

СТАЙШЄ див. СТОЙЩЄ

СТАЙКА етн., наст. Зменш.-пєстл. до **стєя**. Боялїся пїдступу і бїльше туди не вертали. *Пїшли у верх лїсом, далеко, і там у зворї серед старєзних смерїк, над джерєлом води, вибрали мїсце. Він зрїзав двї розсохи, вбїв у землю, поклав на них побєдрину, наклав скїсно до землї поперечок густо одну бїля одної, надер кори, вкрив зверху і стайка готова* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 23); *Торїк дикї кабани повалили всї стайки пєстїшї* (В. Гжицький. Опришки, 8).

СТАЛЄНКА, СТАЛЯНКА 1. Топїрець (металєвий) із довгою ручкою, прикрашенїй орнаментом. *Остро на ню зїуфав, грозїчї сталєнков перед ич: «Кайси ни кайси, а єк си стало, то заткайсї. Куш, тай гони д'хатї!» – Тай ни допустив він її в хату д'Дарудї, пїшли назад туду, вїдкїв були приїшли* (П. Шекерик-Доникїв. Дїдо Иванчїк, 439); *І я розповїдав йому про мосяжничкїв, якї роблять їнкрустованї топїрцї, що називаються ще бартками, сокирками, стальянками* (С. Пушик. Перо Золотогo Птаха, 190).

2. лїс. Рїзновид лїсорубної сокири. *А коли кїнчає роботу, – як зручно перекидає*

свою **сталенку** на згиб лівої руки: у нього кожна часть тіла для сокири пристосована (Г. Хоткевич. Гуцул, 354).

СТАЛІВОЧКА Куля для вогнепальної зброї. // у пісн. *Священик обізвав сина останнім гуцулом, йому не давали їсти, і хто знає, що ще робили з хлопцем Кортинські, коли той узяв рушницю-дубельтівку: «...наладував та й сталівочками, аби пішла головочка...»* (С. Пушик. Карпатське літо, 247).

СТАЛЯНКА див. **СТАЛЕНКА**

СТАНУТИ Стати. *Учителька станула при вікні і споглядала радісно за діворою* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 63).

СТАНЦІЯ Кімната у приватній квартирі, яку винаймали; винаймуване помешкання. *Ця не взяла від него й грошей, а взяли їх інші тільки за те, що дозволили їм **станції*** (М. Павлик. Пропащий чоловік, 50).

♦ **приймати на станцію** – забезпечувати помешканням. *Ти маєш дякувати їмості і отцю пароху (Кольцо трохи не сказав: заступник) за їх ласку, що тебе **приймали на станцію**, і просити, аби й надалі опікувалися тобою так щиро, як досі...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 89).

СТАРАТИСЯ Добиватися прихильності, взаємності; залицятися. [Морган:] *Тим она давно не була, / А була молода, і добра, і / Хороша, – як би й ти, – і много наших / Найліпших парубків **старалося** / О ню* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 368).

СТАРЕЦКИЙ Жебрацький. // у порівн. *Спорожнів цвинтар, ек **старецка** тайстра, лиш икаралуці з писанок та ец валєютси* (О. Манчук. Великдень, 75).

СТАРЕЧЧИНА, СТАРЕЧЧИНА 1. збірн. Предмети старовини, старовизна. *А я дес зроб'ю гледжіного сиру, такого, ек уни люб'є, тий підберу їм **старецчини**... А ші, бойє, дес є пара коновочок від гуслінки...* (В. Шкурган. Барабулі, 76).

2. лайл. Стара людина. *Тьху на тебе, **старецчино** ти остатна* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було, 131).

СТАРЕЧЧИНА див. **СТАРЕЧЧИНА**

СТАРЕК лайл. Старий чоловік, дід. *Мой, **стареку** порохнавий, як же ж тобі до такої ярочки дотулитися?* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т. 1, 11).

СТАРИНЯ Батько з матір'ю, батьки. – *Ти, Йване, не будь мудрий! Думаєш, ек вімажав на дуба, то можеш робити, шо хочеш, а **старині** до того засій? То й так знаєси, куда ти ходиш.* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 205); *Сидів при ватрі з вірними сторожами – котюгами та думкою летів у село, до **старині*** (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115); *Плуганили понуро, здебільша мовчки, залишивши на доріжжі напівголодних дрібних дітей і геть знемоцілих **старинь**, кинувши недовершену свою роботу, задавнену біду, а дехто і чималі набутки – панська повинність рівняла всіх хлопів* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 274); *Я му ше пригадаю, ек він мою **стариню** катував, ек я з войська утік* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 251); *Силують мене за старого, Іванку. Не можна **старині** перечити, правда, Ясю?* (П. Федюк. Штабар, 37); *Неня кажуть, що дівки й питати не треба. **Стариня** краще знає, за ким їй добре буде* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 145); *Чув я, **стариня**, говорить: / Щирий серцем вийде д'гори, / Скупуватий піде блудом, / По-інакшому не буде* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 11); *Та мама все частіше нагадувала, що болять її крижі, що мені вже досить блукати світами, час подбати про **стариню*** (М. Яновський. Сорочка, вишивана бісером, 25); *А позаду ціла весільна дружина. **Стариня** і гості у нових петехах, в крисянях і перах, у черлених гачах, а жінки в шовкових хустках, в цяцькованих китарах, в золотих та срібних запасах та в черлених постолах з делікатно викрученими носиками* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 22); *І наче на злість **старині** він на танцях вимахував дівкою так, що аж постоли розсідались* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 188); *Туди підемо! – каже. – Та заки зачнемо роботу, хочу бути у **старині**, бо ще як дитваком їх бачив* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 38); *Не треба у **старині** куток відбирати. А він і сам здохне собачою смертю* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 238); *Василе-*

ва **стариня** сама рада би була, аби вже раз його позбутися (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 93); *Уже тогди стариня мала з його стрілецтва гроші на хатні видатки. А він мав гонір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); *Петрик піснів на вид покорченої і засумованої старині і, як кіт, крадьки надслухував, бо хотів дізнатися, хто тому винен* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34); *Бог знає, як то буде. За білявою стариня потягає, а чорняву я один лиш знаю* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 98); – *Прийшли в ту неділю, вранці... Чотири мадяри... Злі, як дикі... Забрали мішок кукурудзи, вівцю... Фросину, стариню... – оповідав з жалем він* (В. Бабляк. Вернись на Білу недею!, 66); *Не одну вже дівчину заховала стариня в гріб, відриваючи її від милого, а приковує до злого нелюб* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 370); *От тому ж тото сидять собі наші легіні та дівки на зимні Николи красенько дома та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенько храмує* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242); *Най Бог даст житічка доброго, діточок обвінувати, унуків дочікати, аби діти уважєли стариню, аби старість була легков, аби ші дово жили й любилиси* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 86).

СТАРОВІТЧЕНА, СТАРОВІТЧІНА

1. Предмет старовини, старовизна. *Иванчік мав два креси: оден то кашпілька, а другий – кременовий – старовітчена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159).

2. Колишні, давно минулі часи, давня епоха; старовина. *Розказував міні багато про старовітчину, бо видів, шо я набирав собі у головку його первовічні слова про давнину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106); // образн. *Чьорні дирочьки, пороблені крученєм живої ватри, моргали старовітчєнов из стіни на мене* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

СТАРОВІТЧІНА див. СТАРОВІТЧЕНА

СТАРОВІЦЬКИЙ, СТАРОВІЦЬКИЙ

Стародавній. *«Я тобі дам зараз такої ново-модної, шо й ни втечєш ми з-за стола, лиш ану пробуй», – трохе отек-таки направду из серцем зачєв дідо грозити Джюнді, – «міні*

старовіцкої коледуй. Тай усім у моім дому лиш старовіцких колед маєш коледувати» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 85); *Бути бабою Юзиха, клундоєю, мавником, найчастіше – шпаргалкою, старовіцкою людиною, в цьому житті доводилося не раз сестрі Галі, яка всіх називала байдужими, недотискими, капарниками, пустим дрантям* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 130); *А газда – тот прикрашає стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошниці, гарапники, які файніші дзьобні; дав порєдок стрюбі – отим кресам, пушкам та пістолетам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату закрасити...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

СТАРОВІЦЬКИЙ див. СТАРОВІЦЬКИЙ

СТАРОКОСІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Старий Косів. – *Аби-сте згоріли! – прошепотів і шубовснєв з усієї сили каменякою у прозоре плєсо затоки та далі дивно-спішно похекав старокосівським боком і лиш недоходячи базару перечалапав на смоднянський берег* (В. Шкурган. Паперовий човник, 217).

СТАРОСТАЯ етн., наст. Давня, стара стая. *Ій-га! Ото, хльо-о-ов', кобєс ми лиш кітли з старостаї ни вимєтає, шо сміх те ни послухав, пустєннику пустєнний!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 303).

СТАРОЩЕННЯ обряд. Етап весільного обряду, на якому відбувається зустріч родини молоді зі старостами від молодого. *Як ми пригостили до Ілаша, як він нас там красно приймає, як ми рушили в Яблоніцу на старощення – не буду уповідати, бо багато розказувати б, а мало що слухати, а я й так багато дєчого понаплітає, без чого могло б було ретельно обійтисє* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260); *А гостей, гостей! І в хаті, і в хоромах, і на дворі, і в сутках, навіть і на гостинці стояли деякі, шо не мали де поміститисє на обійстє, – бо кожного, знаєтє, кортіло подивитисє, як старощення справить стара Слижиха своїй дочці* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

СТАРТАКУВАТИ ліс. Порізати на пило-матеріали. *А дім я зроблю сам. Лиш деревину*

стартую в Паркалабі (Р. Андріяшик. Сто-ронець, 169).

СТАРЦУН *лайл.* Жебрак, бідняк. *Та же вдурила – не иначе! За такого старцуна та ще й за поляка, доньку віддала* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 176); **Старцуне** *лецитий! Ану дівиси! У церкві служби си праве, євангелія си читає, а вин дівку, мой, питає* (О. Манчук, Храм, 62); *А дід дивувався з невісткою: – Такий старцун, такий торбей громадський, така ленка дрантива мене в куми забагає!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 192).

СТАРЦУНИЩЕ *лайл.* Збільш.-згруб. до **старцун**. *Він то собі наперед уложив: ми його будемо держати, годувати та обпірати, а він буде тут вередувати та вислугуватися нами, а потім покаже нам фігу. Але ні, не діжде того, старцуніще!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 427).

СТАРЧУК *лайл.* Те саме, що **старцун**. *Додому повертається гуцульська пара зі святкування частенько, ні, таки завше, роз'ярена ревностями, з криками, сварками, бійками біля плоту, перелазу, грюкотом дверей, з яких вилітають шиби, кросом навкруг хати – хтось когось наздоганяє, дає позавушників, обзиває, проклинає, клянеться і срати разом більше не сісти з такою біданкою, старчуком, курварем* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149); // у порівн. *Пропадала вся охота Юрішкова при сій гадці. З якоюсь упертістю говорив собі: «Буду, коли так, жебраком ходити. Буду, буду. Коли так, то нічого мені не треба. Му ходити, як старчук», – і ходив* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 141).

СТАТИ

◇ **на моїм стало** – відбутися, зробитися, здійснитися так, як мені хочеться. *Я побіг у кліть та й виношу пістоleta, а тут такий рад, що на моїм таки стало; бо я знав, що Василь зроду за зброєю таки аж гине* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258).

СТАЯ *етн., наст.* Тимчасове житло на **полонині** для виготовлення молочних продуктів, приготування їжі, відпочинку пастухів. *Спузарі і ватаги вже в полонинах*

ждуть у стаях та приготують, щоб було все наладано, як люди приженуть туди маржину (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 36); *Оце і все, – сказав наслідок Велет. – А тепер гони овець до стаї, бо виджу твої газда Штефан Дзвінчук з долів приїхав* (Р. Федорів. Жбан вина, 50); *Нираз спали у порожних стаях, зимарках та колибах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 142); *Лядескул дивився на Луковицю, а ближче і дальше, мов розхвильоване синє море, лежали під синім небом інші полонини і по них білими хустинами плавали отари, через череди худоби, табуни коней, і вився димок зі стаї та колиб, наче хтось там куриє люльки* (С. Пушик. Карпатське літо, 288); *Поспішав, щоб уже на місці до вечора стати і поробити ще завидна деякі приготування в стаї та й в усьому стоїці* (В. Гжицький. Опришки, 8); *Ще не знає Олекса, не знає / Про нещастя близ рідної стаї* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 15); *Мав уже знати віці до стаї, коли ненароком озирнувся на близький верх* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 198); *Високо-високо підіймається вільним польотом гірська мелодія, переплететься з зітханнями сонних уже вершин і, відбившись від далеких, ледве позначених контурами хребтів, лине променями, що біжать іще десь там, в недоступній вишині, і освітлюють, мабуть, дашок на найвищій стаї в Чорногорі...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 68); *Полонини і стаї пустіли, готові до зимового спочинку* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 116); *Нашіптуй Іванові Шепитарюкові у стаї при ватрі на полонинці на волоськім боці: – Зійди-ко, тезку, на ляцький бік у село ід своїй газдині, бо тот ревізор білявенький не годен через ню ні спати, ні їсти!* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 224); *Деякі дідові парохіяни були полонинськими людьми, вони знали стаї на полонинах та стежки й переходили через Карпати. Вони помагали переходити через границю* (Р. Яримович. Останні Могики, 27); *Ні сліпого плайчика, ні зимарки газдівської, ані стаї вівчарської, навіть дінниць – зрубаних смерек, що стовбурами і вістряками гілля захищають худобу поло-*

нинську від напасного ведмедя, і тих немає. Дико, глухо (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 230); *Стий! Що то за ватра вгорі під дубом? І звідки тут дуб? – дуби не ростуть так високо! Так ще який дуб! Ага – стая* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 124); *Святий Миколаю, / Файненько благаю, / Гони вовка до сусіда, / Не до мене в стаю* (Віра Вовк. Черемош, 239); *Вже палає ватра в стаї / І лягає сизий дим, / Мов кружляють птахів зграї / Понад озером блідим* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 217); *Тут вони, чорні від втоми і голоду, не їли, а зжирали в стаях убогі вівчарські харчі, різали найкращих овець* (М. Стельмах. Над Черемошем, 37); *Уже осінь вовком висе, – / зимно спати в стаї* (М. Влад. Коломийка, 74); *Впинилися на полонині. Запахи видали полонину. Занесли його до стаї. Поклали з мішком. Обережно.* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 29); *Перейшов знову на плаї і спускався в долину. Здалека побачив стаю. Загавкав пса. У піддашу стаї стояв ватаг* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 11); [Довбуш:] *Як же ж би / То було, братчики, аби ви нам / Позволили стаї собі мисливські / Побудувати тут, аби враз з вами / І стрільчити, і літо літувать?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 345); *Могли б іти собі до тої розваленної стаї* (Я. Стецюк. Крутий плаї, 56); *Поверталися коні до стаї* (П. Федюк. Громоваця, 51); *Де ж ти, мой, хло', волочишся, що так пізно пригониш маржину до стаї?* *Боюся, чи не відпасеш ти коли і її, і дроб'ета* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 118); *В полудень Худан з товариством повернув з плаю на право до порожньої стаї, що стояла край полонини, щоби там розтаборитись, відпочити й популуднувати...* (І. Березовський. Худан, 25); *За якоїсь півгодини валка рушила з стаї, попереду дивав Штефан, ведучи коня за повід, на сідлі похитувався Лукин Торба* (Р. Федорів. Жбан вина, 60); *Але скорше всего, шо то стаї, де літують з маржинув* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 29); *Цвикував би усіх смерековими темами / на красу і любов, на маржину і ліс. / Поки згибіє сніг – Бог верем'є приніс – / поки зайде*

зима поза стаями теплими (В. Шкурган. Цвикував би усіх смерековими темами..., 20); <...> *пробують себе серед чужих речей, у чужих звичках, оглядають альбоми з чужими знімками – або з мовами – приходять у пастуші стаї на полонинах – говорять не по-гуцульськи – просять молока, женциці, гуслянки, вурди, будзу...* (Т. Прохасько. Непрості, 98).

СТЕБНЕНЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Стебні. *Ішов яюсь Юрішко, отаман стебненцький, Ясеновом. Був злий і несвідомо шукав, на чім би тую свою злість виляти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 233).

СТЕЖА Сторожа. *Мур високий наоко, / А на мури – вежі, / А в тих вежах – вартові, / Невсипуці стежі* (Д. Павличко. Золоторогий олень, 401).

СТЕЖКА-ПІХУРКА Стежка. *Поволі Скальник міряв стежку-піхурку до Гордюкової хати, де мав постій* (М. Яновський. Гірське серце, 48).

СТЕЛИНА Стеля. *Тиша пролетіла через хату, сльозами обмита. Баба по стелині наляканими очима водила, руки підіймала і як би рій мух від себе обганяла* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 37); *Дідо брав кожної страву потрошки в лижку й перший раз матав тої страву назад себе на стіну й стелину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66); *Оструб, як і хатений, лиш вікон немає й стелини, а просто на острубі кізлі, на них дах із драниць по обидва боки. І димаря нема, в одному й другому причілках діри для виходу диму – й годі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); *Перед вечором, навколо спорядженого під хату місця, посеред якого не згасла жива ватерка і красувалася замаєний смерековий хрест, уже громадились стоси довгих і коротких брусів на підвалини, стіни і одвірки, ребрилися складені трикутниками козлі на крокви і лати, пласталися одна на одній тонкі прогністі дошки на стелину, товсті й широкі – на двері* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 241); *Точів [дідо Иванчік] на ручній токарнеци під стелинов миски, ракви* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99); *Дивлюси на стелину, бо то святий и там може уміститиси – але ні. На стелині сама*

челідь водов плавця ходит (О. Манчук. Святий Юрій, 13).

СТЕПЕНИТИ Берегти, пильнувати, доглядати. Він завжди так ишов у полонину, як то повинен на ню йти тазда д'тим людем, шо ціле літо на ній **степенили** людску тай йиго худібку (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351); *Бабі си здавало, шо то лиш уна з вуйком тай вуйнов **степенила** усю таздівку, за усим си журила тай гризла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

◇ **степенити коло книжки** – здобувати освіти. *Тепер ми кажемо вам нарозумне: хочете коло книжки **степенити**, то їдьте до шкіль, а ми послідну дранку з себе здоймемо і будемо вас бечувати, а як кібзуєте, шо не маєте тої волі, то вертайте назад 'д хаті і не калічте ні нас, ні себе самих!* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т. 1, 239).

СТЕРЕБИТИ зруб. З'їсти. *Хто знає, може, і зайда вже минувси, бо він, брачіки, **стерєбив** усю курку, покійничька лиш дзємки покушіла* (Марко Черемшина. Горнець, т. 1, 108).

СТЕРЯТИСЯ Розгубитися, зніяковіти. *Майже силою з хати витягла, а як прийшли до вербівського обійстя, **стерялась**, засоромилась* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12).

СТЕГАТИСЯ Соромитися, ніяковіти. *Господар припрошує: – Але будьте-ко ласкаві, кумочку. Не **стегайтеси**, харчуйте* (Г. Хоткевич. Довбуш, 83).

СТЕГЛИВИЙ Сором'язливий. *Лиш він однако екійс чудатий, бо такий дуже **стегливий**, шо ні одну чілідину – кажут – сам би ни зачєпив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 314).

СТЕГОМ

◇ **одним стегом** – суцільним потоком. *Внизу села, як би води потоками спливали з горий на долини, так ишла марга плями **одним стегом**, ботей за ботєєм, довгими рєдами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53).

СТЕЖКА Вузька смужка тканини, шо використовується як прикраса або для оздо-

блення чого-небудь; стрічка. *Зачєли ділитиси – ой га! В ज्याден спосіб не можут миром. Кожний хапаєси за обушки, за пістоleta, шаблі, ладівниці, а фантя, квефів, ади, то-тих **стежок**, лудіння панцкокого не хтє. То й си сварут, кричют...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 104).

СТИНАТИСИ Вкриватися, братися льодом. *Вода у керницях у видтє **стиналаси** вид морозів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98).

СТИРТА Скирта; стіг. *А дєдя казали, шо пуста надія, бо сонце є на тото, аби мужиків на вуголь перепалювати, а взимі із снігу лід робити, а доці мають мужицьку працю ріками забирати, бур'янами хліб убивати, у **стиртах** зерно кільчити, землю розколювати, хати валити, мужицьку радість топити* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т. 2, 8).

СТІЙ

◇ **єк стій тай дивиси** – безпричинно, без видимих підстав. – *Та волики – сірманики, тай волики – цебе, та нікого так ни люблю, ек, бїдашко, тебе. – Брешеи, ек тайда. Усі ви хлопи брешете, **єк стій тай дивиси**. – Правду кажу: аби я так дихав, екшо брешу* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, ек то було, 22).

СТІЙЛО Місце для доїння корів. *«Дійте багато молока», – привитав я вуйка на **стійлі*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19).

СТІЛ

◇ **лагодити стіл** – накривати на стіл; накладати на стіл страви. – *Іди, – шєпнув мені брат в ухо, та проси неню, аби борше **стіл лагодили*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248);

◇ **на столу ни кроєт красу, але хліб** – про багатство, достаток як сенс життя. *Найбільше уна в'їдна до роботи, бо пудно любила таздівство й радуваласи багацтву. Багацтво – то було ціле її життя. Уна говорила, шо «**на столу ни кроєт красу, але хліб**»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

СТІНА

◇ **фурнуло би (б)** (ким-небудь) **об муровану стіну** – лайл. уживається як прокляття

і виражає побажання смерті. *Ото кат не видів отих прошечок поганих, **фурнуло би тобов об муровану стіну*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 138); *А **фурнуло б тобов об муровану стіну, сотонице проклята! Чкай же, чкай, невірної доби дитина! Ось я тобі...*** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 13).

СТІПНУТИСЯ Роблячи рвучкі рухи, пориватися зробити що-небудь; сіпнутися. *Але **вздрів*** [Иванчік], *а орев з єгнетком у лабах вже підоймавси знов д'гори, розмахуючі шо раз то душіше крильми. Иванчік аж **стіпсу** в него стрілити, але шо задалеко було, то мусів підбічі ше добрий кавалок простору* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 269).

СТОВП-ЧУГА Те саме, що **чуга**; знак, який ставлять землеміри. *У Жаб'єму, Криворівні, Ясеніві та й по всіх інших селах гірських та підгірських ударили в дзвони, на верхах спалахнули просмалені **стовпи-чуги*** (С. Пушик. Карпатське літо, 275).

СТОЙШШЕ див. **СТОЙЦЕ**

СТОЙЦЕ, СТОЙШШЕ, СТАЙШЕ *етн., наст.* Місце, де стоять полонинські будівлі; місце відпочинку худоби. *Швидко вівчарі, козарі, бовгарі ставали до **стойця**, вигонили худобину на пасовисько* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39); *На воротях **стойця**, куди мають переходити вівці, ватаг кида вогонь, а сам наслухає* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 192); *Ватаг обходив **стойце** з головою із ватри, щоб ніщо не переходило влітку худобу* (С. Пушик. Карпатське літо, 291); *Відколи вернули пастухи з походу на замок – **стойце** ожило* (В. Гжицький. Опришки, 51); *Одні відрятовували ярчат, узявши їх собі на коркові, другі двигали важкі бесаги, спираючись на довгі герлиги, дехто ніс на плечі трембіту – басисту полонинську вістунку, що впродовж всього літа в обід і ввечері скликала пастуший люд до **стойця*** (Б. Загоруйко. Черногора, кн.2, 236); *Тай одної весни, таки зараз по полонинським ході, лиш си спустили из верха Гаджіни на **стойише**, де він того літа сам бовгарив з товаром* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165); // образн. *Святий Юрій уже виразу здоймав у стаї на зеленом **стайшю** из срібної подрі свою срібну тримбіту,*

аби бути рехтівним у день свєтого Юрія зайграти у ню веселого полонинського круглека вівцям на добрийдень (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

СТОЙКА

◇ **стояти стойку (на стойці)** – *військ.* вартувати; бути на варті. *Стоїть скеля серед моря, / А на скелі д гори / **Стоїть стойку** старий жовняр* (Ю. Федькович. Старий жовняр, 120); *Тільки того й розжитку, коли **стану**, бувало, на **стойці** та собі тихесенько поплачу або богу помолюся* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 304).

СТОЙКАР *військ.* Вартовий. *Не знали би люди, як темної ночі / Кривавов китаїков **втираються очі**, / Як з тихов зорею говорить **стойкар**; / Не знали би були...* (Ю. Федькович. Думи мої, діти мої, 143).

СТОКІЛЬОВИЙ Стокілограмовий. // образн. *Зриваюся на ноги й натягаю **стокільові**, ніби вони не з сукна, з бетону штаниська* (У. Самчук. Гори говорять!, 64).

СТОКМИТИ *юр.* Зобов'язати кого-небудь угодою про купівлю-продаж, укласти угоду. *Ає, ає! **Стокмити** го порено, аби не **вшахрував*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 8).

СТОКМИТИСЯ *юр.* Укласти угоду про купівлю-продаж; згодитися. *Я вам кажу, шо **возме**, бо **таки** **возме**, бо я так кажу. **Аді**, **прилагодьте її так**, **ек годитси**, а я йду за паном, та й **стокмітси**, та й далі* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 102).

СТОЛЕШНЯ Верхня дошка, кришка столу. *Виплеснула вино через плече і стукнула чаркою по **столешні*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 108).

СТОЛУНОК Харчування у вигляді сніданків, обідів і вечер; столування. *Професор, як звичайно, **заспівав дуже дорого**, бо 55 р. на місяць, 35 за **столунок** і за станцію, 20 за науку, але **Кольців батько** не спротивився тому ні словом, **дав передом цілу сотку*** (М. Павлик. Пропащий чоловік, 90).

СТОПИТИСЯ

◇ **стопитися з сорому** – згоріти від сорому; дуже ніяковіти, червоніти, соромлячись. *«**Задери, жоно**, – **вибачте**, – **запаску** д'гори,*

най пізнаємо, ци ти не хлоп, не шпігун!» **Стопиласи**, сарака, молодиця з **сорому**, але мусіла роздійти ше один папшпорт (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 137).

СТОРОНЕЦЬ Поселення, населений пункт. Він внутрішньо відсахнувся, гадаючи, що вчепиться розцілювати та пригортати, а відтак залемнтує: «Вернувся!» – на весь Сторонець і на всі **сторонці** – путилівські, усть-путилівські, селятинські, голошинські... (Р. Андріяшик. Сторонець, 5).

◇ **обходити сторонцем** – залишати кого-небудь поза увагою, не зачіпати когось. Дивно: той Іванко не зітне Меланії голову. Бо сам хоче жити, і катуша навіть уві сні **обходить** його **сторонцем** (Р. Андріяшик. Сторонець, 155).

СТОРОНСКИЙ див. **СТОРОНСЬКИЙ**
СТОРОНСЬКИЙ, СТОРОНСКИЙ, СТОРОНЦКИЙ 1. Чужий, негугешній, з іншого села. *Що, їй чекати на чюсь **сторонську** поміч?* (М. Магіос. Солodka Даруся, 19); *Бо ж який гуцул не похизується Довбушевою славою перед **сторонською** людиною* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 83); *Не в **сторонські** краї віддаєш Парасю* (Р. Федорів. Жбан вина, 269); *Головні убори заносив до хати, а тоді з жінкою ловили її силоміць зтягали до світлиці **сторонських** гостей, а вони віднікувалися, що худоба голодна, діти самі в хаті, поки не піде в рух чарка* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 140); *Та він узяв якось неохоче, почужів, наче не свій сільський, а **сторонський**, малознакомий* (М. Яновський. Косиці на писанках, 92); *Парубки вже знають службу: ще до опівночі повстають, повибриччуться, поприбираються, як лицарі, плоски в дзьобні, колачі в бесаги, посідають собі на гарні сідлані коники та гайда зустрічати **сторонське** парубоцтво, як уже там від брата розказ мали* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); *Та як на толоці в Михайленкових здибалася зі **сторонським** парубком, із твоїм, Семенку, і Юрковим татом* (П. Федюк. Нічна зозуля, 15); *Сторонські* якись люде помогли занести Янця на полянку, а єму так жбихає кров і з рота, і з носа, як з джуркала – ледве застановили якось...

(М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 29); *На тот храм сходилвси зувезди **сторонский** народ* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчкі, 138); *Ідуть дорогою бадіки з міста та й минають її, бо то **«сторонці»** люди* (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 80).

2. у знач. ім. Людина, яка живе, перебуває і т. ін. не в цій місцевості, у іншому місці тощо. *Прийшлисмо у раташ, а ладувальники чекают. Кивнувсми на першого **сторонско-го**, єкогос з Городенки. Під'їхав* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

СТОРОНЦКИЙ див. **СТОРОНСЬКИЙ**

СТОЧНИК мф. Людина, яка відрізняється особливою майстерністю чи вмінням, у чому вбачають протекцію нечистої сили. **Сточник**. *Це такий чоловік, що все знає, як зробити, знає силу всіх речей, майстер. Може побудувати дім, розвести багаття з мокрих дров. Може грати хоч на трісці такого, що інший і на скрипці не заграє* (М. Римар. Білий слон, 95).

СТОЯТИ

◇ **стояти** (комусь) **в броду** – добиватися прихильного ставлення, милості; запобігати ласки в кого-небудь. *За того, що маєш м'єке серце, Лукинку, то так ті навижу, як рідного брата. Та й за то ті ше люблю, що стоїш за правдов, та й ше за того, що не стоїш нікому **в броду*** (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 47).

СТРАБИТИСЯ, СТРЕБИТИСИ Мати потребу в чомусь. – *Ця береза охороняється. – В тім-то й річ. На пальцях її можна порахувати, а той, погань, зрубав, «бо **страбилося**»* (М. Яновський. Гірське серце, 43); *Біда й так, як їй **страбитси**, то тебе найде, де би ти ни жив тай икий би ти ни був* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 171); *Єк му **стребитси** грошей, іде до міста й каже собі заплатити тіцько а тіцько грошей. То багачі зложєютси на тоти суми, бо йк би си не зиклали, то би рабував Головач* (Г. Хоткевич. Довбуш, 109); *Аді, дес часом **стребитси** светого до єкоїс роботи, а ни знаєш котрого з них запросити, аби тобі єку раду дав* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

СТРАТЧЕ Мертвонароджена або страчена дитина, яка померла нехрещеною. *Лиш скричев, шо Олексія поховаєтси там на цвинтари, де ховают покриточі стратчєта, збігленєта та повішенників, а ни там, де си ховаєт побожних людий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 424).

СТРАХОПІТЬ Почуття, стан дуже великого переляку, страху, що охоплює кого-небудь; жах. *А потім, як ми вернулисі з вакації, то страхопіть. З одежини анічогісінько, все згоріло* (П. Федюк. Михайло Іванів, 131).

СТРАШКО

◇ **страшків син** – боягуз. *Василь усміхається до дитини і питається подруги, чи їх жовнір не кидається від гарматних стрілів, а Василюха плече і цілує дитину та й хвалиться, що її Андрійко не страшків син, гармат не боїться* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 168).

СТРАШНЕ присл. Дуже. *Батьки їх були собі сусіди, а вони товаришували собі ще маленьку і страшне любилися, – бувало, ні кроку один без другого* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267).

СТРЕБИТИСИ див. СТРАБИТИСЯ

СТРИГТИ перен. Пильно, не відриваючись, дивитися на кого-небудь. *Люди, бувало, на його дивляться, як на який образ, а дівчата дуріють: в церкві святій на образи ані глигнуть, але все за Штефанком стрижуть; а коли дяк заспівав «Господи, помилуй!», то вони собі нищечком: «Милий, бігме, милий!»* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 281).

СТРИГАТ

◇ **без стригатів** (про молоко) – доброякісне. *Вівці дали молоко чисте, без стригатів, тай вернули його так, шо в стаї ватаг аж підскоків з радости, ек уздрів назад повну путину молока, так, ек вна була повна з весни* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 358).

СТРИЙКО Пестл. до **стрик**. *Прошу їмосці, гайда панни, і ви, стрийку Несторе, зберімося докупти й порадьмося, як то між фамілією буває, шо нам робити, як нам, гей*

той казав, з біди вихрапатись! (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 16).

СТРИК Дядько по батькові, брат батька. *Я й стрик, глухий Петро, збили ще досвіта чотиритаблову дарабу в Жаб'ї і, скоро надійшла повінь, рушили долів Черемошем* (І. Франко. Терен у нозі, т.21, 378).

СТРИМГОЛОВНИК зневажл. Зірвиголова, бешкетник. *Най зчезаєт біда, йкий це розвезений та нигрожений невкритун. Нїраз нивукий стримголовник. Ростєт нигроже-ним дикунцем. Най си пречь кажет від такої ничємної дитини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

СТРИП див. СТРОП

СТРИПТИ Непорушно стояти на одному місці; чипіти. *Тай аж ни зараз остро воркнув до Иванчіка: «Чо стрипиши, ек прошаєк у кочєргах? Сїдай! Ни заважєї ми. Генде під лавицєв є стільчїк»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 445).

СТРИХ Горище. <...> і позатихає хихотіння з-під верет, і зморить сон, корявий, як шкіра підошовна; і нім пес перестанє, гримлячи ланцюгом, гризти кість, а кітка, за днини ще забравишиє на **стрих**, переняєчить у різних кутках, беззвучно перебігаючи, а відтак, шкробаючи нігтями, спуститься дєсь по стїні й скочить в м'яку пропасть (Г. Хоткевич. Камінна душа, 163).

СТРИЧОК Шнурок із петлею на шибєниці. *Марусяк віддав флоєру, зійшов на поміст. – Проскіт, люде... – сказав. Але тихо, мало хто чув. Сам узєв із рук ката стричок, сам надів собі на шию і чекав... зрештою, недовго...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 360).

СТРІБУВАТИ Спробувати. – *Ой, мамко, та ніби я не рада б. Але самі ви чули від людеї, як говорить: – Як вернеться мені, то вб'ю як котюгу. – Чули прецінь? – Е, то лиш так говорить... Ти тільки стрібуй* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 165); *Видиши гєзде сам, що-с завернув голову не одній з них: ану-ко стрібуй, та й одуріє котрась цілком, що й панства її відхочеться...* (М. Павлик. Вихора, 233).

СТРІВБА див. СТРІЛЬБА

СТРІВБАЧКА Стрільба, стрілянина. *За хвилину чути вистріл. Луна розкотилася поміж верхами, полетіла лісами, полонинами, ґрунями, впала в ізвори. Всі примовкли на хвилинку, слухаючи того могутнього роко-ту. Любить гуцул стрівбачку й охотно слушає мелодію пального оружжя* (Г. Хоткевич. Довбуш, 142).

СТРІВБОЧКА Пестл. до стрівба. // у пісн. *Ой ви, хлопці, ба й, молодці! / Набивайте по стрівбочці, / та будемо раду мати, / де підемо розбивати, / щоби Кути не минути, / до Косова повернути* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 191).

СТРІВКА наст. Вид мітки на усі вівці. *Ватаг пам'ятає, у кого скільки й якої худоби, чії вівці позначені обиркою, а чії пічка-ті, бо їм вирізано пічку в усі. Один газда мітить свої вівці стрівкою, другий розколює вухо раз або двічі, третій засилує дріт або волічку – всякий позначає по-іншому, і все це знає ватаг* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135).

СТРІЙ Мисливська пастка. *Він такий був стрілець, що на йку звірину наставив стрій, така у него впала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

♦ **ззаду стрій – а спереду хоч з колом стій** – про невродливу людину. – *А знаєте, пане, один чоловік хотів віддати заміж свою доньку, та легіні її не хотіли, бо дівка була ні до роботи, ні до танцю, а язичок мала, як праник. Та й на вроду: ззаду стрій – а спереду хоч з колом стій* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 166).

СТРІЛ Постріл. *На дідовій печі / олені б'ютьси, / а з нижньої кафлі – / мисливця стріл* (В. Шкурган. На дідовій печі олені б'ютьси..., 36).

СТРІЛЕЦЬ Мисливець. *Дівиси, Єле', аби нам устиду ни було, бо там будет на команди сила силенна народу, то прото був поредний тазда. Розумний віт. Добрий майстер тай головний стрілець* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473).

СТРІЛЕЦТВО Полювання. *Иванчік вертає з стрілецтва на готури* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 269).

СТРІЛЬБА, СТРІВБА Рушниця. *А ти, Йванку з Ясіня, маєш у спадок по мені стрільбу* (Р. Федорів. Жбан вина, 309); *Вирите чи ні – зробив рушницю, що виглядала як парасоля. Збоку ніхто би не повірив, що то стрільба. Звичайна парасоля з голубою матерією зверху* (М. Яновський. Голуба парасоля, 320); *Петро спер голову на стрільбу і чинився, що бабиної бесіди не чує* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 186); *А витак добирає би собі стрівбу до своїх хлопців. Та узев би кресак, та набив, та й верг у воду, а витак вихопив із води та й стрілев* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 260).

СТРІЛЬНА військ. Артилерійський снаряд. // образн. *Надсподівано скоро лінія фронту докотилася до підніжжя Карпат. Майже без перерви гармати двох «визволителів» від світанку до сумерку орали українські землі гарматними стрільнами* (Р. Яримович. Джуфко, 57).

СТРІЛЬЧИТИ Полювати. *Ходила з ним скрізь, Бог знає куди лісами на стрілецьтво, бо цілу зиму помагала йому стрільчити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 405).

СТРІМ Затоп на ріці. *А як спряжуться два-три ковбки, яку то гру вони зачнуть, як переганяються, щоб скоріше плисти один від одного. Пливають, доки не спиняться на яким стромі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 396); *Ухопилася передніми ногами за ковбки, ревула, а тут налітає ззаду розтріпана тамба другарів і тюкнула в тім'я, змяцкала, забила під стромі, завалила, заgrimіла...* (Г. Хоткевич. Черемош, 321).

СТРІМЧАК Круча, стрімкий берег. *А чи таки через небажання нехтувати доброю нагодою, аби полазити лісом, його окрайками, зрубаними й стрімчаками у пошуку куциків з єгодами, тими, що дрібонькі й суніцями зветься* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 142).

СТРІЧА Зустріч. *Його жінка встигла за пару літ пропутати все те, що загарбала в нього, її любас набив її і прогнав, її рідні й знати не хотіли про неї, і ось одного дня, як сніг на голову, вона спадає на старого Герлічку. Що то була за стріча! Вся вулиця збіглася дивитися на дивовище!* (І. Франко.

Гуцульський король, т.22, 500); *Центром їх, розуміється, була Маруся; вона, бідна, буквально не знала, куди очі дівати; їй здавалося, що всі, як єсть усі, уже догадалися про її попередню стрічу з легінем там, над потоком, і про її мрії, і про її – о боже! – про її таємні, нікому не відомі, самій собі не висказані бажання* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 91).

СТРОЇТИ¹

♦ **строїти фіглі** (кому-небудь) – насміхатися з кого-небудь. *Не будеш строїти мені фіглі. Не будеш посмішковуватися з мене, як посмішковувалася* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 160).

СТРОЇТИ² Отруїти. [Довбуш:] *Задля того ж лиш одну, / Одну ми відповідь, о Дзвінок: ти / Строїла Штефана?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 400).

СТРОЇТИСЯ Гарно одягатися. *Ну, то одна річ, а то друга річ. Бо як хочеться строїтися та танцювати, – то певний знак, що дівчинка буде* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 58); *Мав він лише одну дитину, доньку і виховував її на паню. Вона не бралася до торгу, як це буває в жидів, але читала книжки і строїлася, а батько заздалегідь шукав для неї жениха. Довго шукав за ним, тай вкінці найшов аж на Україні такого, що дорівнював маєтком доньці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 26).

СТРОМИЙ 1. Стрімкий, крутий. *Пущав коні офіцерові – а думкою витав коло Ферескулі, Перехресних, Довгополя і далі, далі... понад Черногорськими полонинами, стромими урвищами угорських верхів, стаями далекими, непомітними плаїчками поміж камінням...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 127); // у порівн. *Рвався, сіпався і кидався, як на грані, але сила норовилася, як би під строму скалу* (Марко Черемшина. Село вигбає, т.1, 182).

2. *перен.* Який містить труднощі, складний. *Бо та руська наша мета / Світла і велика, / Але путь до неї строма, / Прикра і далека* (Ю. Федькович. Я не дивуюся..., 230).

СТРОМИНА *етн.* Урвище, стрімкий берег. *Направо – стромина з замком воєводи.*

(Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 421); *Гонив їх страх, що летів стрімголов по лісі на крилах тривожних окликів і скликав із нетрів та бездонних стромин зловіщих лісових духів* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 336); // у порівн. *Пропало, як камінь у стромину* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 311).

СТРОМО Присл. до **стромий**; стрімко, круто. *Але, на щастя, трапився по дорозі рів. Мабуть, він був неглибокий, бо з dna його росли дерева й вершини їх підіймалися врівень із краями рову. Боки строמו падали вниз* (Г. Хоткевич. Довбуш, 125).

СТРОМОВИНА *етн.* Те саме, що **стромина**; урвище, стрімкий берег. *Минулої весни було вже, вів її підступно через пущу до скелястої стромовини над Варатином, але на плаї раптово перестрів Василька* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 18); *На найвищій стромовині, / На найвищій стала розі, / Де земля вже в пропасть гине, / Де ні звір пройти не може* (Ю. Федькович. Стрілець, 71).

СТРОП, СТРИП Певна кількість чого-небудь, купа. *Коли вже остров'яниці лежали в стропу на царинці, він іще раз поклонився стогові* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 337); *Він, ади, мудріший, котрий старий. Він наловит стропу моху у кождо лапу та й так іде верх ломів. Мох сучче не ломит, та й не чути медведя. А лиш переліз через дінницю, тоді одразу кидає мох, хапає вівцю ци там ерче й кікат* (Г. Хоткевич. Довбуш, 130); *Та там уже й так стрип діточок. – Йй сирокі. Попробуй то нагодувати, зібрати, у школу послати* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, як то було, 82).

СТРОПОК Зменш. до **струп**. *Глигнули під піч, а там, болень, вирмене сидет, збиті у стропок, як куретка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 167); *Юра кинув з руки сокиру на невеличкий стропок ріща в дроворубі і став випростувати плечі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 169).

СТРОШЕНИЙ *дієприкм.* Зруйнований, розтрощений. *Та голосіння газдинь і плачі дівчорі перемагають виття собак, і тому село подобає ще бодай на строшене село, хотя й гонведи прозивають його собачою*

оселею і кольбами прицицькують так само людські плачі, як і собачі скомління (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 161).

СТРУГ див. **ПСТРУГ**

СТРУЙКА Тонкий струмінь рідини; цівка. *Стоїть коло неї, приговорює, коровиця жує, а молоко чурить до дійниці білими струйками* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 360).

СТРУМЕНТ Інструмент. *Мав до цього неабиякий хист та й струмент відповідний* (Р. Федорів. Жбан вина, 287).

СТРУНКА 1. *етн., наст.* Вузький прохід у кошарі, через який пропускають по одній вівці для доїння. *Тільки й спочинку було, що під дашком у струнці під час доїння* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 196); *«Ану, мо-о-ой! Го-о-ов! Хльо-о-о-в'! Мішенники де есте? Чес сідати на струнки, на міру вівці доїти»*, – кричєв приказуючим голосом ватаг на стоїщию так голосно, аби його всі чули (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 340); *Кошара ж на овець куди складніша. Насамперед вона не одна, а дві. Меньша – ніби передпокій, і більша – як вітальня вже чи спальня. Переділяються ці частини між собою так званою стрункою. Це найголовніше місце кошари* (Г. Хоткевич. Довбуш, 139); *Усередині стоїца в багатьох місцях було поламане вориння, повалені пастуші стайки, подекуди зруйнована струнка* (В. Гжицький. Опришки, 9); *Коли наставала потреба перерахувати овець, неписьменний ватаг Богородюк (бувалий, загартований високогірними вітрами) пропускав овець, що виходили зі струнки, поміж ноги і вирізував ножиком на палиці чергову зарубку* (М. Яновський. Зарва, 330); *Олекса вівчарив. Вставав досвіта, зганяв вівці в струнку до подою, опісля гнав у призначений кут на пащу* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); *Леся уперше бачила струнку, до якої заганяють вівцю або козу, коли доять* (С. Пушик. Карпатське літо, 292); // у порівн. *Микола виходив з корими ще більше прибитий. Мотикався з снігом, що грубою плахтою впав на шлях і перепускав думки, як вівці че-*

рез струнку. – Та ніби кому я продам у селі ґрунт?.. Нікому... Або котрий газда має такі тисячі, аби його купити (М. Козоріс. Чорногора говорить, 258).

2. *ліс.* Стрижень течії води, випущеної з лісосплавної греблі для сплаву плотів. *Бойчук, вправно орудуючи важкою кермою перед носом дараби, виводив її на струнку – в самісінький стрижень повеневої течії* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн. 2, 273).

СТРУПІХТИ Зотліти, струхнявіти. *Одежа ше йкас мудрецька – лиш шо усьо уже струпіхло. На то подуй – то й розлетитсь* (Г. Хоткевич. Довбуш, 455).

СТРУПІШЛИЙ дієприкм. Струхнявлий. // образн. *Коновкареві виривається із запечених грудей тяжкий струпішілий стогін* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 113).

СТРУТИТИ Док. до **стручувати**; зіштовхнути, скинути звідкись. *Душ шість вовтузяться коло дараби, але гляба струтити: лиш тріщить, а не посувається ні на ціл* (Г. Хоткевич. Дарабов, 381); *З їхнього гурту відділилася Марійка Костричукова і підбігла до Параски, намагаючись струтити з її голови дійницю* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 70); // у порівн. *Шос мене само зверло, такік струтило...* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 81).

СТРУЦЕЛЬ див. **ШТРУЦЕЛЬ**

СТРУЦЕНЬ див. **ШТРУЦЕЛЬ**

СТРУЦЕЦЬ див. **ШТРУЦЕЛЬ**

СТРУЧЕНИЙ дієприкм. до **струтити**; зіштовхнутий. // образн. *На щастє, не всі коломийські гімназіасти брали в ній участь: стручені згори і ті, що на неї ніколи й не підоймалися, махнули на все рукою і, займаючи самий діл поля, ставали всігди против «гірних» студентів і професорів* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 100).

СТРУЧУВАТИ Зіштовхувати, скидати звідкись. *Ранком стручували труп у безодню, пили довго, темно й суворо мовчачи, – і знов знімалися, мов стадо чорних птиць* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 21); // образн. *А пишний Юр іде, коником виграває, гострим списом леди пробиває, з гір зиму стручує,*

просікає копитами стежки-доріжки по убогах (Г. Хоткевич. Камінна душа, 27); // образн. Йому здавалося, що тоті людські руки на той світ його **стручують**, у деревище кладуть (Марко Черемшина. Лік, т.1, 78).

СТРЮБА збірн. Зброя. А волохе в него ни могли стрілити, бо він їм видразу замовив **стрибу**, наколи лиш її вздрів у них у руках (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 171); А газда – тот прикрашає стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошницї, гарапники, які файніші дзьобні; дав поредек **стриубі** – отим кресам, пушкам та пістоletам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату закрасити... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

СТРЮХАТИСЯ Рухнутися, зрушити з місця. Дідо из серед хати нікуда й ни **стрихавси**, лиши смієвси прилипачько з неї (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 38).

СТРЯПАВИЙ Кострубатий, настовбурчений. За річьков, напередь самих викон, під лісом тетеріла стримка, **стряпава** скала (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

СТУДЕНЕЦ, СТУДЕНЕЦЬ, СТУДИНЕЦ, СТУДІНЕЦЬ Холодець. На Пушишїне варили в діда дуже масно й богато усекої їди: голубці, юшку, пироги, **студенец**, бануж, масло, яйця, молошну кашу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107); Пантрувала, аби всього було перед майстрами і перед гістьми – **студенцю**, квашених огірків, голубців, квасного молока, м'яса, хліба... (М. Яновський. Грицишина хата, 264); – Ба ляж, ліж, Анничко, так легше буде, – говорили жінки. – А може б ти, синочку, щось з'їла? – запитала Мар'яна. – Ану-ко я піду та принесу з комори **студенцю**, колачів! (М. Павлик. Вихора, 281); Раз видів на храму, ек одному на спір в отакий-о горнец накришили хліба, накидали бужениці, голубців, гуслінки, **студинцу**, саламахи всекої, навіть буришинника – розмішєли з горівков, і той, майте на увазі, цесу сириматтирку зів (В. Шкурган. Майте на увазі, 176); То, знаєте, понаносили усекої їди, екої би лише душі захотіла. Голубці, **студініці**, пироги, кашия молочьна, ковбаси та бужениці (О. Манчук. Храм, 58); // у порівн. Шкіра трєсласи на нїм, ек свіжіий

студенец, але пішов (О. Манчук. Непростий мертвец, 50).

СТУДЕНЕЦЬ див. **СТУДЕНЕЦ**

СТУДЕНИТИ Викликати відчуття холоду; холодити. Вбрання було мокрим до нитки, і мене **студенило** так, що я аж тремтів (М. Яновський. Далекє сяйво, 304).

СТУДЕНИЦЯ Криниця з холодною джерельною водою. // у порівн. Він тебе з того світу витяг, як утопленика з **студениці** (Р. Федорів. Жбан вина, 168).

СТУДЕНО у знач. присудк. сл. Холодно. Питаю: “Марічько, ци тобі там не **студено**? Зачікай, – кажу, – ни тікай”... (В. Шкурган. Майте на увазі, 179); – Та **студено** ось до холери... – поскаржилась Перша Ворона (Р. Федорів. Жбан вина, 241); Єго протверезив вечірній холод, він дрозжав на цілім тілі і дзвонив зубами, хоть і не було **студено** (М. Павлик. Пропащий чоловік, 49).

СТУДЕНОВАТИЙ Трохи холодний, холоднуватий. Відчував її **студеноватий** ліжник і тепло ватри (М. Яновський. Черевики, 38).

СТУДИНЕЦ див. **СТУДЕНЕЦ**

СТУДИТИ Те саме, що **студенити**. По них [очах] було видко, що жінка може розповісти щось цікаве, бо надивилася всякого, що пекло й **студило**, що гнуло й випрямляло людину... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 102).

СТУДІНЕЦЬ див. **СТУДЕНЕЦ**

СТУДІНЧИК Пестл. до **студінець**. Беріть і харчуйте та вібачайте, бо то на полонині. Вдома то жінка і пиріжків, голубчиків та **студінчику** зварила б, а на полонині навіть хліба нема, тільки буришинник (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

СТУДІНЬ Холод, холоднеча. Ка'ут, шо скоро морози будут... Так уже стало цеї мокречі та й **студени!** (В. Шкурган. Переказ, 116); А що ж тебе, Катерино, вигнало із теплої хати у таку **студінь** та й на такі люті морози? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 108); На Мідєним Току, де ніколи ни загріваєт сонце й ни ростет там ніска

ростина, там, де лиш вічно лежить мречь и стинаєт страшна **студінь**, прибаг Арідник змайструвати таке штудерне крісло, аби в ним замкнути навіки Бога (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130); Чи була би несла голе коріння в таку **студінь**? (М. Матіос. Солодка Даруся, 11); Густий різноголосий гомін вставав над рікою, ген-ген розносилися по селі, що купками обійсть розкинулось на правому березі на засніжених низинах і підгір'ях Красного луку, а лівим дерлося високо крутосхилами Сухої Кобили, Випчого, Прислона, Грибкової, посивілих і спохмурнелих від зимової **студені** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 237); В таку **студінь** – най його світ не знає! (М. Яновський. Гірське серце, 34); А то **студінь** така, господи, – сказано, перед різдвом (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 307); А ці у кему вам, люде добрі, та ці у памнеть – ек сми тогди вам говорив: запасайте, люде, трави худобов, спізнуйте косіне – най дзелень божя не росте борзо, аби не вдарили **студени**, плюти та й гляба тогди косити? (Г. Хоткевич. Камінна душа, 26); Ще ні одна хата, яку-м' збудував, не розвалилася. Ще ніхто не скаржився, що зле йому зроблено... Най, Юстино, це гніздо ніколи **студени** не знає, аби тобі щасливо велося. А входиши аби-с' святкувала не сама, а з газдою (М. Яновський. Грицишина хата, 264); Холодні, непривітні тай заплакані гори вкриваються сумом, смереки хмуряться, трави хиляться, квіти долів голови спускають, навіть каміння, що грілось і випікалось на сонці, холоне від **студени** і чорніє. Мох набирає води, гей ліжник у дубилі, мочить ноги, переймає дощами (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 80).

◇ **студінь ціпит** – про морозну погоду. *Ше ціпит студінь надворі й зима ни зараз изслизнет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

◇ **прошивати студіньов** – про сильний холод, що проймає до кісток. *Тєгнув острый східний вітрец. Шептав ранішню молитву, шелестечі у листю дідового саду. Обпістував мене, кудовчів мнєконьке, жовте волосєчко ми на голові. Гладив мене холодом по лицю, оповиваючіси довкруги мене, цілого –*

студіньов прошивав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45).

СТУДНЯ Криниця. *Колись у їхньому селі була дівка, що хворіла на голову. Коли тільки добиралося до неї «тото», відразу бігла до студні, скидала сорочку з себе* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 172).

СТУЛА обряд. Рушник або стрічка, якими священник під час вінчання зв'язує руки молодим. *Тетяні потемніло в очах і постуденіло на серці. Їй нагадалася тота мертва стула, що піп їм зв'язав був у церкві руки, і тот зів'ялий вінок, що клав їм на голову* (М. Павлик. Ребеншукова Тетяна, 38).

СТУПАКУВАТИ Переступати з однієї ноги на другу, тупцюючи на одному місці. *Довгий, шо до цього чесу на одним місци лиш ступакував, то в оден, то в другий бік покєвуючіси лиш так, екби був из студени закостенів, нараз из злости так спидскакував, екби ни знати йикий він швидкий був* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 209).

СТУПЕНЬ див. **СТУПІНЬ**

СТУПІНЬ, СТУПЕНЬ Крок. *За той час відійшов від него на пару ступнів бадіка Тимофій і аж тоді запримітив, що не чує за собою кумового ходу* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 97).

◇ **перший ступінь** – перше, що хто-небудь зробить. *Ти ж, Юстинко, не смутися, тільки проси бога; це певне, лиш на шість неділь, на зацирку, як власне, цоліта, бо не може бути, аби война йшла за войнов, крий господи, а я відти перший ступінь – до тебе, і тогди вже цьому всему буде кінець, – потішав Юстину Продан* (М. Павлик. Вихора, 209).

◇ **ступень ходу** – зовсім близько; поряд. – *Та й попа щось не видко! – завважав хтось. – А тут – ступень ходу! – Певне, ще спить!* (М. Павлик. Вихора, 285).

СТУРЕТИ(СИ) Чудуватися; дивуватися. *Дітва криз вікна из школи розліталаси вид кривого Матія, а так пудно гвавтувала, шо аж нарід стурєвси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); *Я тобі отутечкі дітми клинуса, шо екишо зараз ни випровадиши сво-*

їх колет до лабки з хати и ни дасте нам нарешити задрімати, то я буду отутечкі зараз опівночі твалту крічети, аби чули усі люди. Най **стурєютси** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 147); // образн. Співав про Вугринця Андрія – пудне головництво, шо над ним усі **си гори стурєли** та люде каїли (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33).

♦ **стурстисн світами** – поневірятися по чужих краях. *Куда будеш світами стурстисн. Думаєш туда ліпше: иди гет! Кончі, шо ші гирише* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 169).

СТУСОВАНИЙ дієприкм. Виготовлений валянням; валяльний І зелені пюра на **стусованім** капелюсі зашелевіли (Ю. Федькович. Жовнярка, 336).

СТЯКАТИ Вистачати сил, змогти. *Душе ти моя – скаменись! / До бога не тобі літати / Тим кононем прудкокрилатим. / Не стякнеш ти, не долетиши, / А замордована упадеш* (Ю. Федькович. З округків, 126).

СУБОР Збори, з'їзд, собор. *“Іду я, іду з гори Черногори / За бистрії за річеньки... / Гей, на день добрий, жовнярський **суборе**, / Ви, славної козаченьки!”* (Ю. Федькович. Співацька доля, 36).

СУГАК Швайка, товсте шило. *У ремени стирчев правий ніж у нижнах тай довгий **сугак** из насажуванов ручков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149); // у порівн. *А ек переступав церковний поріг, то шош йго так жесно бодьнуло у серце, ек би в него був хтос нинадійно **сугаком** сунув* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

СУДАТОР юр. Суддя. *Адіть, давно, я тямую, то було в канцелярії щось два ци три пани, а тепер їх більше, як сто: **судаторів**, та писарів, та підписарів та нотарушів, та нітвісти-чого!* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 82).

СУДЕЦЬ юр. Те саме, що **судатор**; суддя. [Довбуш:] *Не знав він, що / Король, що воевод, що пан, що шляхтич, / Бо сам си був і королем, і паном, / І **судцев**, і не то* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 344).

2. *перев. у мн., міф.* Істоти, які живуть у лісових нетрях та знають долю новонаро-

джених. // образн. – *Братчики! Пан-біг обрав нас видимими **судцями**, і ми всі почули його глас. Та пери, чим виректи його над дитям, ми маємо знати, хто єсть його вітець, – перевів пильний погляд на повитуху. – Скажете ви, нььо, чи поліжницю питати?* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 334).

СУДЕНИЦЯ Пліткарка. *Усеко может бути, бо ніхто би си так ни оженив тай ни виддав, аби йго ни обсудили, шо він такий та гентакий, а ек скоро сплешші весіле, то менче мають чєсу **судєниці** єзиками бріхні молоти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

СУДИНА 1. Посудина. *Иванчік и без Дарадуїної принуки був готовий у дорогу, лиш ханнув из лавиці свої порожні бисаги. Верг в ні порожну вид примівки **судину** тай пишов з Дарадуїної хати так, шо до нікого й словом ни обзивавси, лиш так луснув, запераючи за собов у хату двері, шо вни аж розпуклиси надвоє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 463).

2. *перен.* Про нерозумну, нерозсудливу людину, яка промайнувала своє господарство, розволочилася, спилася. *Ой плюнуть тобі в лице, феника не дадуть, бо ти не годен цандравої онучі, бо всі знають, що ти за **судина*** (М. Козоріс. Черногора говорить, 300).

СУДНИК 1. збірн. Посуд. *Тай узєвси перемивати боїчким окропом усий **судник** на стаї, бо він любив велику чїстоту держети* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); *Одна музика грає по однім кінці, а друга по другім, шинкарі позасідали собі у два ряди з повними терхами та з усіляким **судником**; дівки поставали громадками та свої речі правлять...* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246).

2. Полиця, шафа для зберігання посуду. *Разом з Цимбалюком він учився **судник** майструвати* (М. Яновський. Трійця, 49).

СУДОМИРА Те саме, що **судєниця**; пліткарка. *Судили **судомири** та посмівалиси навзаєм. Торкотили про все, шо лиш їм на єзик лізло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).

СУЖДАТИ Обговорювати, обмірковувати. *Суждали* мижги собов коледницькі тавори, коледників, березів, тримбіташів та скритичьників. Одних фалили, других гудили, хто ек кому си вдавав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

СУК

◇ **смерековий сук** – образливе прізвисько гуцула, що живе у високогір'ї. А «неотесані» гуцули, ті «суки смерекові», як прозивають їх долами, – ніяк не могли зрозуміти Кольцевого батька, що взявся був приповідати їм патріотизм, то є всіма силами хотів їх допевнити, що він їх щиро любить і що задля того й вони повинні любити его... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 78).

СУКАЄТИСИ Ходити туди-сюди без діла; швендяти. *Сукаєтиси* лиш одна попри одну без роботи (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

СУКАТИСЯ Приставати до когось, переслідувати залицанням. *Більше не сукався до неї тремтячими від похитливої пропасниці руками* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 141).

СУКРЕТИТИ, СУКРИТИТИ Нарікати, наговорювати. *Упадоньку мій... А я ані в тот бік! Підходжу до комори... чую Аннин голос, ближче хтось там *сукретить* на неї... певно, міркую, чоловік, бо то вже йде до того, чи як ти кажеш, Проданку, синку?* (М. Павлик. Вихора, 248); *«Та ци я, хло', ни маю шо у свого дедика їсти, ци, може, я йкийс підплитник, ни дай Боже, аби ця сукритиця та погано на мене *сукритила*? Ой ні, декувати Богу», – погадав я собі видразу, – «я газдивска дитина. Маю си де діти у свої старині. Ослобожу ти, нинависнице, хату. Й' будь здорова ни скажу, бо ни варт ти це слово казати, остудо остудна»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46); *– Будьте зобашині, Митрику, але ви все на попа *сукритили* за тоті партії. Може то таки ви его так зазубелали?* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136).

СУКРИСТИЙ, СУКРИТНИЙ, СУКРИТИЙ 1. Впертий, непоступливий. *Це він до першого, що стояв у товні. То був Ми-*

*хайло, Петрового Івана син. Хлопець годний, а притім *сукристий*. Він кивнув знову вверх головою. – Лови сам, як хочеш* (Г. Хоткевич. Довбуш, 283); *Може, й їм обом дасть бог добру парть... привикнуть чей, – провадив далі Іван, – бо тепер молоді урльоппики набираються в воську більше крику та хвальби, ніж *сукритної* май натури, та й не так би довго привикати одно до одного, як за нашої пам'яті... (М. Павлик. Вихора, 260); *Що ж тобі, Юро! Та же схаменися, не будь такий *сукритий** (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543).*

2. Роздратований. *Ек прийшов д'хаті, то Єлена вже була в хаті, але він з нев нічо ни говорив, тай ніхто з домашних ни важивси ййго зачепати на бесіду, такий він був супавий та *сукритий** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 396).

СУКРИТИЙ див. **СУКРИСТИЙ**

СУКРИТИТИ див. **СУКРЕТИТИ**

СУКРИТИЦЯ зневажл. Жінка, яка наговорює на кого-небудь, безпідставно звинувачує когось. *«Та ци я, хло', ни маю шо у свого дедика їсти, ци, може, я йкийс підплитник, ни дай Боже, аби ця *сукритиця* та погано на мене сукритила? Ой ні, декувати Богу», – погадав я собі видразу, – «я газдивска дитина. Маю си де діти у свої старині. Ослобожу ти, нинависнице, хату. Й' будь здорова ни скажу, бо ни варт ти це слово казати, остудо остудна»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

СУКРИТНИЙ див. **СУКРИСТИЙ**

СУКРОВИШШЄ див. **СУКРОВИЩЕ**

СУКРОВИЩЕ, СУКРОВИШШЄ Місце, де скоєне вбивство, пролита кров. *Окрий та засохрани, Госпідку, від того, бо ййго дуця, бізівно, по смерти ни пишла би до неба, лиш суда би си валюшкала, понивіреючіси помижи нас. Уводно би показуваласи та пужіла людий. А навіть ййго *сукровишиє*, то могло би вночі й кликати на нас* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 293); *А тепер лишень бідна погубла душа крізь вітер ячить десь на *сукровищі** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 166); *Будь-де знати овець*

не можна, бо міг би пригнати на **сукровище**, тобто місце, де з тої чи іншої причини пролилася кров (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

СУЛО Шкільна указка. У школі, бувало, ек він лиш шош трошки пробував дітві показувати **сулом** на таблиці азбуку, то дітва такий галас зводила, шо аж годі було вуха заткати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

СУМАР

♦ **сумар суменний** – великий багач. Чіму би не панило, коли у них файний футраш: самі м'єса, та кава, та гарбата, та гараки, та цукри, та шо душа забагає. То **сумарі суменні!** (Марко Черемшина. Раз маги родила, т.1, 44).

СУМАТАР Великий багач; хто має багато грошей. Страшний **суматар** він [Панкевич] був. Мав тільки золота, шо міг си з ним зважити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212).

СУМЕРК, СУМРАК Сутінки, присмерк. Сумно, тихо в божім дому, в **сумраці** все тоне, / Лиш священник старесенький в книжці щось читає (Ю. Федькович. В церкві, 52); // образн. **Сумерк** намагався разом з лиликами через вікна влетіти досередини вілли, але зеленюки метнулися і в одну мить розсипали снопи світла через усі вікна та й паням личка закрасили, груди підоймили, ніжки відслонили, ніздря розтворили, очі запалили (Марко Черемшина. Верховина, кн.1, 209).

СУМЛІНЕ

♦ **мати сумліне** (перед ким-небудь) – страждати за свою провину, несправедливість і т. ін. Приходить до процесу, а мене просять пани, аби я то все дарував професорові. А ви ж, кажуть, будете **мати сумліне** перед богом, що збавите чоловіка? (М. Павлик. Пропащий чоловік, 85).

♦ **сумліне би те гризло** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання неспокою, гризоти, душевних страждань. «**Сумліне би те гризло**, ек ти мне пудно угриз», – далі вуриласи баба й хто знаєт, шо би си було мижси ними обома вигоїло тої ночі, екби був їх вуйко ни угавкав та ни розгетькав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

СУМРАК див. СУМЕРК

СУПАВИЙ Насуплений, злий. Він сховав тоти медвежі вуха у тобівчину тай виходит, **супавий**, на стаю, а ватаг си питаєт, чьо він такий **супавий** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164).

СУПАВО Присл. до **супавий**. «Ек ночувала!» – **супаво** з нев привитавси Иванчік (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 471).

СУПИРИТИСЯ Братися зморшками. // образн. Учере я не знав, шо нашія віра / обернеси на данец вітрічка... / **Супиритси** і сідаєси шкіра / на совісти народу-простачка (В. Шкурган. Довірливий туман (мій спивбесідник)..., 18).

СУПРУГА Дружина. То з сего боку вориння Василь Мочернак із своєю **супругою** Марікою та трьома доньками попідпиралися на сапівнах і від ранку всіма голосами ведуть сварку із своїм сусідом Митром Гушпаном та його **супругою** і чотирма доньками (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т. 1, 149); [Воєвод:] То ж на те / Злишив **супругу** мою я на вас, / Аби, если відгоджуся від дому. / І ви порозлітались у нетрудне, / Кудя нечиста думка вас несе? (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 341).

СУРАВИТИСИ Обурюватися; соромити когось. А матера челідь, то на то лиш плечіма стискала, тай дивуючіси з молодой челіди, биласи руками пі рту та **суравила-си**: “Господи, окрий вид такої розпусти, ека тепер наступила. Й ми колис молодими ни светі були, але ми то потайки робили. Соко-тилиси людий. Ховалиси та вистерігалиси. Ми ни були оттакими виволенками, ек отся молодія челідь з теперішними дівками. Та це війгри, а ни газдині тай газдівскі доньки. <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).

СУРДА лайл. Уживається як лайливе звертання до жінки. «Брешеш, **сурде!**» – остро ревкнув на ню Джунда (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 392); Раз ти кажу, пуста **сурде**, забери ми си з-перед хати! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 435).

СУРДУТ Чоловічий верхній двобортний одяг з довгими полами, відкладним коміром і широкими лацканами; сюртук. *Що не наговорився, не накричався про патріотизм Кольців батько, «смерековий сук» усе-таки думав, що кождий піп, кождий убраний в сурдут і кождий жид – не «нашої віри»* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 78); *А я й забув! Сурдут з поспіху кинув на крісло, як мав одягати халат. Піди поглянь* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 26).

СУС *зневажл.* Прізвисько, яким буковинські гуцули називали гуцулів із Галичини. *Ще Стефаник тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лухуне, данцівнику, олейнику, заїдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й послули* (Т. Прохасько. Непрості, 60); *В очах Гриня Іван був «сусом», «папірником», а той дражнив правобережців «баранами» за те, що їх священники носили довгі бороди* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 353).

СУСТАВОЧКИ

◇ **аж сугавочки залоптят** – дуже боляче; до болю в кістках. *Буду бити та ще й файно буду бити! По-нашому, по-гірському, шо аж сугавочки ті залоптят. Го-го!.. Я вмю бодай навчети, я на тото укый! – і заточувався, безпорядочно розмахуючи барткою* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 255).

СУТИЙ 1. Ситний; багатий на їжу, страви і т. ін. *А він їх приймає, як дідич який: і стів сугтий, і дорогі вина, і солодкі розолії, і запашні лікери, і ніт вісті які там ще прибаги та лакітки* (Ю. Федькович. Жовнярка, 331).

2. Ситий; сповнений достатку. *Але який наш Юрій не мудрий був, а одного діла, однако, не міг второпати – а то те, відки его вітця на таке гоїне та сугте життя стає* (Ю. Федькович. Жовнярка, 332).

СУТКИ тільки у мн. Вулиця в селі; вулички між будинками, плотами тощо. *Ще лютували останні заметілі, засипаючи*

сутки, топтані від хати до хати, від села до села – аж до в'язниці у Вижниці, куди щоденно жовніри згонили арештованих (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 43); *Дороги межі плотами називаються тут сугтаками, а стежки – плями, і по цих сугтаках та плях носять вантажі-терхи гуцуликони* (С. Пушик. Карпатське літо, 248); *Я дивився з узбочі. Пішли вбік сугтаками. Вже й на цвинтарі* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 540); *Було взимку, в неділю, позбігаються босоніж по снігу, в одних сорочинах, розхристанних, з голими ногами по саме черевце, – лише в одного якась драна киптарина, в одного міський лах на плечах, – постають у сугтаках під церквою і просять «Дайте грейцар, дайте на хліб, дайте хлібця»* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 353); *Аж пізно ввечері опинився в сугтаках межі плотами – отже, був уже близько села* (В. Гжицький. Опришки, 52); *Аж тут, дивлюся, їдуть сугтаками два парубки, один рижим, а другий карим, а самі поубирані, що краще й не може бути на світі, – пави, та й тільки* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); *Мабуть, був тут потік колись і вижолобив сугтки глибоко. По один бік сугток «ограда» церковна, тобто звичайнісіньке гуцульське вориння; по другий – земляний насип невеличкий. То кладовище* (Г. Хоткевич. Довбуш, 82); // у порівн. *Ген далеко, мовби в сугтаках, стоїть всохла смерека; обілляло сонце її червону фою – і аж дивно глянути: звідки тут сей інший колір в сім зеленім морі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 55);

◇ **дзвонити у всі сутки** – голосно говорити. *Якась баба доганяла його і, сміючися, кричала до нього: – Шо дзвониш у всі сугтки? Ти йди востро!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114).

СУТОЧКИ тільки у мн. Зменш.-пестл. до сугтки. *Сідлались коні, і сугточками зеленим верхом ішов пишній похід та закосичував плай гейби червоним маком* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); *Видиво щезло, а він сягнув бігма догори сугточками, гайнув повз Таранця, аж коні сполохано шугнули вбік, відтак наче вирвався з вузьких сугточок, полетів узгір'ям* (Б. Загорулько.

Чорногора, кн.1, 65); *З царинки церковної перелаз на вузьенькі сучочки* (Г. Хоткевич. Довбуш, 82).

СУТУГА Пасмо, смуга. *Хмари перегорали на небі, жовтаво паліючі. Були потрошки дес и мідіні, але паліли, черленіючі у довгі сугуги, а ни дрібно в баранки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 23).

СУФЕРЯТИ Терпіти, зносити, потурати. [Тодір:] *Я дотепер суферяв усьому, як рахамин, а відтепер не буду* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 435).

СУХАРИННЯ збірн. Всохлі гілки; сухостій. *Під ногами де-де попадало сухариння, що хапалося за його ноги, хрустіло під постоломи, іноді грозилося звалити його з ніг* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 447).

СУХАРИЦЯ Всохле на корені дерево; всохла гілка. // у порівн. – *Гм, чекай, ага, твої діти повмирали на сухоти? – А, то сухі були покійнетка, нема шо казати, сухі, ек сухариці. Ну, та шо ж дієти, біг дав, біг узєв* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 77).

СУХОЗОЛОТО Золота та срібна нитка; люрекс. // образн. *Блискавиця за блискавицею, одна вознем креше, а друга вже знов родиться в хмарах. Проміння яркі-золоті, позліткою мережані, сухозолотом цировані, тисиною різьблені* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

СУХОТВАРИЙ Який має худе, марне обличчя. *Сухотварий, маленький свідок за-світів з-під великої баранячої шапки зеленими очима і, накривши долонею уста від сторони патрулюючих жовніврів, кляв зичливо: – Най таке право шляк трафит, що христининові дихати не дає!..* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 215).

СУШЕНИЦІ, СУШЕНИЦЯ збірн. Сушені фрукти, ягоди; сухофрукти. *Баба встae і рукою шурхає сушениці на лісці, аби досихали з усіх боків* (В. Шкурган. Переказ, 106); [Сівчук:] *...буде: а на сьогодні зварилас ті три <...> сушениці?* (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 192); // у порівн. *Додивився Іван, що Дарусю від слабости вода рятє,*

що не раз мокне вона по коліна в ріці – аж шкіра на ногах морщиниться, як сушениця після копіння на возниці, і задумався (М. Матіос. Солодка Даруся, 64).

СУШЕНИЦЯ див. **СУШЕНИЦІ**

СУШИЦЯ Те саме, що **сухариння**. *Мій дідо як ішов у ліс, – розбесідувався скальник, – то показував мені: цей бук піде на дрова, сушиця – також, з отої грубої смереки будемо різати дошки. А молоді гаджуги шануй, пригодяться твоїм дітям і внукам* (М. Яновський. Гірське серце, 85).

СУШНИК збірн. Сухі гілки. *Пішли хлопчица у ліс та нанесли сушнику, сучче, та вівортів, та уклали такий великий ватран, ек непричком оденок сіна* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 72).

СУШНЯ збірн. Те саме, що **сушениці**. *Господиня поставила лампу на стіл. Від вікон заслонила світло бербеничкою, наповненою сушнею* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 245).

СХАРАПУДЖЕНИЙ дієприкм. Переляканий. // образн. *Років отара... / Гойкаєш і свищеш / на пса, 'би завертав; / а сам женеш / зарослими пляями та узвишиш, / у берде схарапуджене* (В. Шкурган. Років отара..., 37).

СХІДНИЙ

◇ **східна субота** – перша субота після появи повного місяця. *Східних суботий є варко ходити по ночах, бо лакомо шош нічїсте показуватиси, тай пужїти людий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

СХІЗОФРЕНІК мед. Хворий на шизофренію; шизофренік. *Божевільного не можуть сказати на смерть. Якщо зможеш удавати варїята, то урятуєш собі життя. Це дуже важко, бо вони на тім визнаються. Кажуть, що найліпше удавати «схізофреніка». – Не знав, однак, пояснити, як схізофренік поступає* (Р. Яримович. Джуфко, 55).

СХІСНУВАТИ Скористатися з чогось, мати вигоду. *Хто-хто, а він з того панського діла схіснує* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 161).

СЦУПИТИ Зчепитися рогами під час бійки (про велику рогату худобу). *Займила дівчина корову у лучку, а там дес пасли Манчулові воли, та ек **сцупили** корову, та й ріг пішов* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 102).

СЧЕЗ БИ див. **ЩЕЗ БИ**

СЧИСТА, СШЄСТА присл. Часто. *Бо аді коли сходимосми. Ни **счиста** буває* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 75); *Аді син из жинкув тай внуки, а узимі **сшєста** ходет їх видознати* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 29).

СШЄСТА див. **СЧИСТА**

СЬВІДІМ див. **СВІДІМ**

СЬВІТЦЕ церк. Свято. *Ой, добру-сте, небожєста, неньку мали, та коби-сте були*

*дозирали. Та й гіркий сьвіт тобі, Гнатку, буде, шо вигибают добрі люде. Багачі ті не приймут, не будут говорити: «Віді, ти голоден, Гнатку, на-ко тобі теплої кулешки... Віді, тобі ноги позапухали, на-ко тобі постільці чоловічі. Віді, тото **сьвітце** велике, на-ко тобі масельця на голову* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 65).

СЮБИНА Те, чим засівають; засів. *Баба, ек клала перший хліб у пічь рано, то дідо на тот хліб наклав тільки вугликів буккової грани, кілько мислив навесні сієти татунків **сьюбини** й садити городнини* (П. Шерик-Доників. Дідо Иванчік, 63).

СЯГ див. **САЖЕНЬ**

СЯЖЕНЬ див. **САЖЕНЬ**

– Т –

ТАБАКА

♦ **ск на попах табаки** – зовсім мало. *Шо то дохторе такі скіс неумітні та скупі. Та то и так ни за єго гроші, а вин – ану дівиси. Даєт тої медицини, єк на попах табаки* (О. Манчук. Дохторе, 70).

ТАБІВКА, ТОБІВКА, ТОБІЛКА, ТОБІВКА *етн.* Оздоблена орнаментом невелика шкіряна сумка, яку носять через плече. *Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля, яку мати обережно несла на ціпку через плече* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); *Це “ось-ось” ватажок відчув і вловив, шугнув рукою в табівку, – передні вояки відсахнулись, блиснуло їм у вічі золото, вдарило золото у вухах дзвоном, покотилося золото попід ноги, затьмарило золото смолякам сонце і небо, відібрало розум і послух* (Р. Федорів. Жбан вина, 238); *Кождий був оперезаний у широкий ремінь, попід плеча вирізуваний. Почерез плеча порошниці та вибивані табівки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149); *Але вводно газета в нього в табівці, вводно панотець та й Дзельман на нього уїдають, що село бунтує, людям у читальні голови завертає* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133); *– Ви оце пусте завели, – каже Бая. – Ануте-ко мені лиш чарки! – а сам виймає з табівки шип з вишником такий, що в дві оці!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); *Через плече висіла красна табівка, вибивана мосяжними бовтицями та бобріками; навхрест мудро рехтовані різьблені порошниці* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); *Та й черес до Довбушевого не рівнявся – такого череса, як в отамана опришків, не було другого на цілі гори, як не було й табівки, рівної його табівці, ні топірця, ні порошниць* (В. Гжицький. Опришки, 83); *На храм збираються гуцули; / Встають до ранньої зорі, / Виймають ремені, кресані, / Тобівки файні, киттарі* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 214); *Над різьбленим буковим ліжком, засланим вовняними ліжниками, висіли натерті до блиску топірці, то-*

бівка, порохівниця, старовинний кріс і нова берданка (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 96); *– Звідки ж візьмете чаю? – зацікавилась Марта. – У табівці маю* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 87); *Замаяли в стрімкому леті навичеве пір'я, рубані чуприни, бляховані табівки, порошниці, поли кептарів, вигорбились сорочки на спинах, надуті вітром* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 255); *Надів біло гарбований киттар, обшитий чорною смушкою, та прикрашений колірними трикутними кусками шкіри та волічковими косицями. Через праве рам'я перевисів табівку. Пас, на яким звисала табівка, був на долоню ширини* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); *Гуцул. Киттар. Байбарак. Постоли. Крисаня, широкий шкіряний пояс (черес), табівка (сумка). Топірець, пістоль* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 96); *Через плече красна / Писана табівка, / Із тобов нещасна / Буде кожна дівка* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 48); *У табівці дід носив тютюн, сірники, квасолі, біб та й інші причандалля для ворожби* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 57); *Пропав у кліті ватажок, нема його, нема, аж вносить у хату оберемок шовкових хусток із жовтими квітами, міднодротих запасок, як масло м'яких сукон, усякописаних, премудрих ліжників, кресань і вибиваних тобілок* (Р. Єндик. Камінна душа, 156); *“Тузінки ни заляпай, / Тай тобівку из пліч мо'скігни”, / Джвєндит мужови жінка, / А той вус потирає, / Си любенько всміхає й / П'є до кухарки, шо черлена в лице* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139); *// у колом. На нім сардак вишиваний / сріблом-злотом сяє, / кріс, табівка і топорик / аж си улискають* (А.Хлистова. Олекса Довбуш, 226).

ТАБІВКА-СУМКА *етн.* Те саме, що **табівка**. *Вдавалися йому вицяткувані сріблом шкіряні табівки-сумки і пояси, порохівниці* (М. Яновський. Гірське серце, 68).

ТАБОРА Гурт, група. *А вид Ників, то вже й табору свою колєдницку рихтував* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 70);

Наші люде за Гору майже ніколи ни ходили поєдинками, бо було бійно через потички з загірськими опришками та грабивниками, тимунь уни збералиси разом у **табори** тай гуртом ходили за Гору (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170); *Ше й ни докінчели дівчєта “гріти діда”, ек надбігла, голосно керекорічі вирдов, “гріти діда” табора хлопців* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 320).

ТАБЛА див. **ТАЛБА**

ТАЙЗА Шпала. *А хїба краще лічити ногами тайзи од Черногори до Шумави й назад, шукаючи, де б заробити на життя* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 173).

ТАЙСТРА етн. Полотняна або вовняна торба, яку носять через плече (перев. для харчів). *Наберав на цілий день повну тайстру харчю, тай кулев летів вид хати так, шо лиш си за ним вітер звівав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); *Натикаючися на пні, блудила Маруся без плану, мало тямлячи, куди йде, поки нарешті цілком випадково на наткнулася на бесаги, тайстри і все опришківське добро* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 272); *Радий би ватаг душу вділити новим побратимцям, але, як на гріх, і бесаги, і бордюги, і тайстри порожні* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 142); *Яким був Довбуш? Народна уява малює високого, плечистого, темноволосого, рухливого мужа, обличчя усміхнене, має гостре око, дзвінкий голос; на голові крисаня з пір'ям, сорочка-мазанка, червоні штани, постолі, широкий пояс, а за поясом – два пістолі, порохівниця, мошонка для тютюну, тайстра, на плечах рушниця, у руці топір, палаш* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 124); *Як ішов у полонину, неня завжди клала у тайстру сатанского зілля* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115); *Олексину тайстру звали писаною колісь, як ще була новою, тепер зелені, жовті і чорні нитки побуріли, перепріли, циганська голка збирає їх до купи, рубцює, аби Довбуш на полонині мав куди покласти кусень сиру, підгорілий на вуглинах корж, кресало і сопілку* (Р. Федорів. Жбан вина, 30); *Данило Ковач закинув на плечі тайстру, одягнув черес, взяв пилку, витерту до блиску батьківськими ру-*

ками цапину та й рушив в гори, на бутин, до Дмитра Ктумака (С. Склярєнко. Карпати, кн.1, 137); *На автобусній зупинці місцеві люди з шанобливою цікавістю оглядали їхне лісорубське знаряддя, карпатські тайстри, вишивані киптарики та чорні гірські капелюхи-кресані на чоловіках; а коли автобус підійшов, то всіх верховинців з їхніми топірями та гнучкими пилками в руках люди пропустили вперед без черги, мов яку-небудь делегацію* (О. Гончар. Маша з верховини, 443); *Незнайомець ворохнув лівою бровою, перекинув з руки в руку порожню тайстру і похмуро сказав: – А що з вами, дурнями, тут робити? Чого екзекутор не схопить, то шинкар виманить...* (Я. Стецюк. Крутий плай, 52); *Не повідомила про свій приїзд і двадцять три кілометри йшла пішки з повними тайстрами* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 24); *Звичайно в понеділок на світанку Павло набирав до тайстри солонини, хліба* (У. Самчук. Гори говорять!, 15); *Гей, Чугайстре, гей, Чугайстре! / Розкривай бесаги й тайстри, / Щоб узнали і поети / Про усі твої секрети* (О. Стрілець. Гей, Чугайстре!, 141); *Крім баклажки з водою й важкого, неслухняного тіла, я тягну за собою ще повну тайстру її книг бозна для якої потреби* (В. Бабляк. Вернись на Білу недєю, 58); *Вбрав найновіше лудінне, перевісив через плече новісіньку, густо-цвяховану тайстру* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 143); *Довбуш доміркувався про що іде, виняв з тайстри гроші, поклав їх на стіл перед себе, так, щоб жид їх бачив. Жид зараз подобрів, змяк і змінив бесіду* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 38); *Осідлавши Гнідого, Федькович перекинув через плече тайстру, а за плече рушницю* (Р. Андріяшик. Сторонець, 47); *Звідки вони беруть тисячі різноманітних узорів, в яких школах вони цього вчилися, звідки такі пишні кожухи, сорочки, череси, тайстри, де взято орнаменти й такі рясні барви?.. де, де?* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Чудові люди, 218); *Повертаються Марічка, дівчата з тайстрами, повними землі, яку сиплють біля ямок* (В. Зубар. Вітрова донька, 99); *Як дійшли до читальняного будинку, завернули на подвір'я, посідали в холодку, поклали на коліна тай-*

стру й харчували (М. Козоріс. Чорногора говорить, 56); *Він лежав горілиць і свої тілом привалив дзюбеньку. Він завжди ходив з такою тайстрою, де носив документи, тютюн, люльку та інші парубоцьке причандалля* (П. Федюк. Леон Поп'юк, 128); *З високості дід столітній / На землю явився. / Очі радісні, привітні – / Гуцул народився! / Топірець в руці сталевий, / З даруночком тайстра* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 5); *В кутку лежав брезентовий плащ і розшиті візерунками тайстри* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 137); // у порівн. [ГУЦУЛ:] *Ой, чия ти, дівчиночко, чи не капельмайстра? Грудинета, як горнєта, лоточка, як тайстра...* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 119); // у порівн. *Спорожнів цвинтар, ек старецка тайстра, лиш шкаралуці з писанок та еєц валєютси* (О. Манчук. Великдень, 75); // образн. *Котилась тайстра, золотом розшита, / цяцькована пацьорками дрібними / прямисінько з розпеченого літа / в освічену багряним с'явом днину* (Н. Попович. Весілля, 81); // образн. *Окрадена мужицька тайстра / І загулюканий мужик / І тільки тут, у творах майстра, / Мужицький плач, мужицький крик...* (В. Атаманюк. Василеві Стефанікові, 84).

◇ **писана тайстра** – оздоблена візерунками вовняна торба. *Писана тайстра* – це торбина з узорами (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 189); // у порівн. *Весілля сягає зеніту. Сміються, плачуть, закохуються. Наче з писаної тайстри висипано ладканки, коломийки, козачки, баладні пісні* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 258).

◇ **урвалася тайстра** (кому-небудь) – хтось утратив владу. *Тай Юріштанови урвалася тайстра. Пропала його власть, ек попив вид вітру. Зникла так його сила, ек мороз вид тепла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 154).

◇ **везитися** (з кимось), **отєк дурень із писаною тайстрою** – приділяти велику або більшу, ніж треба, увагу тому, хто її не вартий. – *Нічого не казатиму, бо його й на очі видіти не хочу. А ти, то вже везишся з ним, отєк дурень із писаною тайстрою* (М. Остримира. Над бистрим Черемошем, 165).

ТАЙСТРИНА *етн.* Зменш.-пестл. до **тайстра**. *Зав'езала коновочьку у писану вовнену тайстрину й подала її вуйкови, шо йшов до церкви, наколи днина, по водичу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 94); *У одного з пастушків знайшовся шматок кулеші в тайстріні... Він розломив на три частини й мовчки давав. Першому чомусь Олексі. Але той не брав* (Г. Хоткевич. Довбуш, 128); *І коли баба було збіситься – / Брав у тайстрину хліба і меду / Та й тікав на полонину / До вільної волі, / Набувався там собі доволі* (М. Влад. В дідові гори, 24).

ТАЙСТРИНКА *етн.* Зменш.-пестл. до **тайстрина**. *Иванчік сказав: “Чес и мині йти на толоку”, – узев на плечя косу, а в руку тайстринку з брусєм, бабков, клевецем та кушков тай пишов на толоку до доньки <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 371).

ТАЙТИКОВИЙ Зроблений з дорогої кераміки. *В зубах диміла знайома тайтикова піпа* (В. Сичевський. Вернись Ружено, 349).

ТАКЖЕ *присл.* Також. – *Це, куме Штефа', то... то... хіба... даруймо, – відіззавсь по хвилі замаруджений Ілаш. – Та я также так міркую, куме Іла'. – Аєкже, аєк, бігме, даруймо! – говорив Юрко Бросюк. – Таки так, шо хіба даруймо воду! – озвалися прочі* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 63); *То ж думну мою скраню вам під ноги ложу – / Веліте віці руки на ту скрань вложити: / А будуть срібні струни на шездарі жити – / І в світлім вашім крузі также стати зможу* (Ю. Федькович. До руського боярства, 39).

ТАКІЖ див. **ТАКІШ**

ТАКІК див. **ОТЄК**

ТАКІШ, ТАКІЖ *присл.* Також. ... *А най би си / нагнали у цимбали. / Бо такиш ім уже дуця кричить!* (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 34); *У нас в гуцулів такіж не уздриш у бесіді полуниць, трускавок, лісових ягід, суніць* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

ТАКМА див. **ТОКМА**¹

ТАК-О *присл.* Так. *Може і ви / коліс так-о хотіли... / серед зими нарвати бриндушів?* (В. Шкурган. Чомус гірчит не в роті..., 15).

ТАКОЙ част. Таки. *Позабірали собі людей, панищину тяжку веліли робити, на їхню віру присягати – лиш ніхто того не хтів. А мурза найстарший турецький узев собі за любаску дівку онну, **такой** нашу гуцулку* (Г. Хоткевич. Довбуш, 106); – *А я тобі кажу, що я з хати нікуди не піду. Ти мене від дьиді забрав чи ні? Я в тебе не просилася. Тьмуш, як дьидя говорив мені: вернешся знову, Пара. – А я вповіла йому, що не вернуся. І я **такой** не вернуся, бо це моя хата* (М. Козоріс. Черногора говорить. 248).

ТАЛАБУВАТИ Топгати, толочити. *Я стараюся обходити кожну косичку. А він не дивиться під ноги, пагінець чи ні, купка цвіту чи одна квіточка – **талабує** тяжкими чоботищами. Гинуть квіти, як невинні дітки* (М. Яновський. Гірське серце, 125).

ТАЛАН Масто́к, майно. – *Бо-с таздиня була, бо-с **талану** пантрувала, у цій кудуманці вік свій коротала. А тепер мні покидаєш, абих твоїй слід цулував, абих донькам заважєв. Ей, коби-с учюла, єк мні судють словами, єк перед людьми порють ножьми* (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 67); – *За що берете мені газду з хати, нащо дитині дєдю відбираєте? Хто ж мені тепер **талан** приобріє, хто дитину приголубить?* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 171); – *Либой ідеши в той **талан**, в якім і я колись бував. Ану покажи руку най ти поворожу, як гоститимеш?* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 37).

ТАЛБА, ТАБЛА ліс. Окрема частина **дараби**. *Бачила, [Леся Українка] як плотогони скручували **талби**, робили стільці, на яких ходять керми з дощок, а саме весло називається другарем* (С. Пушик. Карпатське літо, 281); *Тільки останні дві **талби** черкнулись об камінь, заскреготали смереки, сипнули бризки трісок* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 84); *Задні **талби** напірають на передні* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 6); *В'язальники та керманічі покинули готувати плоти та **талби*** (Р. Яримович. Джуфко, 57); *Керманічі повертають пліт на середину ріки. Поскрипуючи, він незграбно кривить усі свої **талби**, вирівнюється, набирає стрімкого розгону* (М. Стельмах. Над Черемошем, 156); *Обі передні **талби** дараби*

сплава збилися клубом (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546); *Де ж: ціла **талба** на березі, та ще й від весни* (Г. Хоткевич. Дарабов, 381); *Річкою пливли дараби, **талби** билися-терлися об каміння, але керманічі не боялися, що котрась відірветься, бо міцно вони скручені ливами* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 8); *Потім я почав боязко оглядати старого Петра, що стояв біля своєї керми на першій **таблі** з широко розкряченими ногами і також раз у раз вдивлявся в клекіт каламутної води* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 381).

ТАЛГАР Злодій. *Політок файний, є що люде́м дати, є що д'хаті повезти та ще і продати стане. Є з чого дати симбрилю, страти від звіра та **талгара** не малисми* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

ТАЛІЯН Італієць. *Таліяни* зодимилися на нашого цісаря: не схотіли платити податків, задумали бути самі в собі (М. Павлик. Юрко Куликів, 22).

ТАЛІЯНЧИК Пестл. до **таліян**. *Знає тільки, що видів своїми очима, як від его кульки покотився молодий **таліянчик*** (М. Павлик. Юрко Куликів, 22).

ТАЛЮВАТИСИ Укладатися спати; готуватися до сну. – *Люба! Ми виключаємо скрізь світло. Тра вже **талюватиси** спати* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 125).

ТАМА ліс. Гребля у верхів'ї річки для створення запасу води, призначеного для сплаву плотів. *“Ісус пограєтьє біля **тами** / Дарабами”* (Віра Вовк. Ісус – Керманіч, 73).

ТАМБОР військ. Барабан. *Гой ріже **тамбор** в три набати: / Задумав цісар бранку брати* (Ю. Федькович. Золотий лев, 93).

ТАМЕЧКИ, ТАМЕЧКІ присл. Те саме, що **тамки**; там. – *Ідім, ідім, ідім, – кричав на бігу. – **Тамечки** на царинці кінь* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 174); – *Та я **тамечкі**, ту бойчу, всю в стропу поскладав* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 155).

ТАМЕЧКІ див. **ТАМЕЧКИ**

ТАМКА див. **ТАМКИ**

ТАМКИ, ТАМКА присл. Там, ось там. Молилася за синове здоров'я, аби у воську кулі його обминали, аби не умер **тамки** (Марко Черемшина. На боже, т. 1, 116); *І буду вам співати, що Підгір'є діє, / Як тамки сонце світить, як там місяць гріє, / Як тамки раз бувало, як колись там буде; / І буду вам співати, як живуть там люде, / Як там флюяра грає, як трембіта тужить, / Як там ся щастє, доля, слава, радість дружить* (Ю. Федькович. До руського боярства, 39); – *Ну, то поведи мене туди. Чуєш, тамка уже грушку зачали* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 52).

ТАМТОЙ займ. Той. [Секретар:] *Ходи ж та ми поможеши перебратись, / Бо нарід вже си сходить / (Показує поза подрю) / Хто тамті?* [Маршалок:] *Тот звесь Іван – брат рідний Довбуша, / А з ним его товариш – Лагадин* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 378); *Німці стоять на тамтому березі Сяну і чекають команди* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 23); *Хіба одинаком... та й то небіжчиком, царство йому на тамтому світі...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 17); *Марія вже з-перед порога запитала: – Купці тамтою раз мали і зілля всіляке, порошки. Бордзо помічне. Газду мого в животі пече і ширпає. Ци не маєте від живота? Десь дороге? (Б. Бойко. По голови... По голови..., 82); – Дивись. Один корінь пішов до того пенька, а цей іде до тамтого* (Р. Андріяшик. Сторонець, 160); *Ще май тамтої зими, ще на тім боці за поляків, далеко за північ верталися Михайло з Матронкою з коляди додому, і стали, мов укопані, глянувши на другий бік порубаного Черемоша* (М. Матіос. Солодка Даруся, 102); *Олексик роздивлявся довкруги і від нього тільки чути було: “Мамо, а то що, а що то”... “А що то за звірі” – показав він на овець. І чому он та гора вища від тамтії”* (П. Федюк. Осіння багрянця, 90); – *Пам'ятаси, тамтого року восени телічка була впала у малу криницю* (М. Яновський. Очі криниць, 241); *Але найцікавіше було ще впереді: се два багачі найбільші криворівські. Один по цей бік ріки сидить, а другий на тамтім боці, але до бері*

ім разом (Г. Хоткевич. Камінна душа, 47); *А щоби ні ті, ані тамті не брали верх, на то бог і дав опришків у цім світі* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 211).

ТАНИЙ Дешевий. // образн. *Такі сьогодні люди стали тани...* (Г. Турелик. Серпневий хліб, 59).

ТАНІСТРА, ТОРНІСТРА військ. Похідна військова сумка, яку носять на спині за допомогою заплічних ремінців та лямок; ранець. – *Паничю, з цієї парми не буде хліба, саме кочыне, йкі таністри на плечях!* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 143); *Ще й повиносили-смо собі по чакоміці, по таністрі, по цитці й по бритві... і слава богу, що-м старі май вояки... Та й тільки нашого, додав, зітхнувши, Іван* (М.Павлик. Вихора, 261); *Лиш я оден не однакий, / Чахну та марнію!.. / Літа свої в Італії / На швару посіяв, / Волю свою з торністрою / Дав до магазину, / А сам вернув в Буковину тесать домовину* (Ю. Федькович. До Данила Млаки, 122).

ТАНІТИ Дешевіти. – *Про мене най би й таніла маржина, щоби я лише мав з чим іти на ярмарок* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 178).

ТАНОВИТИ Тручати, спихати. // образн. – *То ці вороги тановлять мене у бульбону, а мого адвоката занімило!* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 214).

ТАНЬО присл. Дешево. *Продавець, щиросердно б'ючи себе в груди, голосно заявляє, що його товар, звичайно, вартує значно більшого, але він уже пускає таньо, бо, видно, покупець трапляється файний, а так би ніколи не попустив і на грейцер* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 140).

ТАРАБАНЧИК військ. Барабанщик. *Гой, та ріжуть тарабанчики, / Маширують новобранчики, / Новобранчики-соколи, – / Займив цісар в чисте поле, / На лукаву Італію, / На кроваву баталію* (Ю. Федькович. Золотий лев, 94).

ТАРКАТИЙ, ТЕРКАТИЙ Строкатий. *Як уздрів дрантвого чоловіка або цундраву челядину, зараз притискав 'д собі свою шкіряну валізу і ловився за теркатий плац та його заціплював* (Марко Черемшина. Хи-

трість, т. 2, 204); // у замовл. “Виліз лої ци лоїшка? / А ци вужж ци вужжиця? / Ци білий, а ци чьорна, / Ци зелена, ци черлена, / Ци сива, ци **тарката**, / А ци кіндак, ци кіндачка? / Усіх їх вогненими иглами забодую: / У зуби, у жельця, у хавки, у вочі...<...>”! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

ТАРНИЦА див. ТАРНИЦЯ

ТАРНИЦЯ, ТАРНИЦА *етн.* Дерев'яне сідло на коня. *Ск виграла скрипка, то книзь з дружбами тай боере йиго видрали на коні, гордо посідлані новими серстениками та попругами, писаними тарниціями з мосєжними стрименами, з писаними підфостинами та поперстинами, вбрані в дзвинки дзвинки та викетичені крашеним волосом, тай поприсідлувані коверцовими присідками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 223); *Николай пішов до свого коня, здіймив із тарниці багаж, приніс до стаї та поклав у куток аби при нагоді депутатові пригісті передати. Николай розумівся на ділі, що кому належиться, та держався старих звичаїв* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Мов пір'їну, підняв опришок Марусю на руки і посадив на м'ягенько вистелену тарницю* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 167); – *Гаразд, як ви, – і неспокійно повів очима по всьому гурту. Вихопив на мить кремезну, злегка сутулувану постать Куриндаша, який заклопотано, не кваплячись, знімав з коня мішки, відв'язував тарницю* (Я. Стецюк. Крутий плай, 57); *Дука поспіхом подерся на оздоблену сріблом тарницю* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 52); *Принесла звідкись подобу тарниці – дерев'яного сідла* (М. Яновський. Надія на шаблю, 14); *Відв'язували похатцем коней від паркана, жінки закидали високо ноги через тарницю, наміщувались на м'яких ліжниках і заголювали пухкі ноги повище колін* (М. Козоріс. Черногора говорить, 29); *Чого ж ти тепер виступаєш із своєю чорною дружиною на залізних конях, з залізними вуздами, з залізними рогами, з залізними тарниціями, з залізними підкладами, з залізними стрименами, з залізними пухлами?* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 103); *Носили ми на Закарпаття тарниці (дерев'яні сідла,*

ложки, крайки, бруски для кіс (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 85); *Поклав на коня бисаги з пасков тай перепічками, переверг поза каблук на тарницю бордюг з пістолети* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 325); // у порівн. *Одразу ж за стайнею для купецьких коней стрімко здіймалася Тарничка, вигнутий тарницею гірський хребет, що кінчався шпильчастими Коширищем і Громовою; на узгір'ї притулилося кілька хат, з ними чорнів старий смерековий ліс, з гущавини якого випливали два жебонливі струмки* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 153).

ТАРХІВКА див. ТЕРХІВКА

ТАРШУК Полотняна або шкіряна торбинка для тютюну, капшук. *Нетерплячі заkostenілими від чорного лепу пальцями діставали з таршукив тютюн* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 279); *А вин иришений вінес повен таршук [тютюну] тай даєт мені* (О. Манчук. Право, 65); *Повитегали з-за ременів повні таршуки тітіню, позакурували люльки тай зачєсли мижи собов балачку так чємно, шо хто би був ни знав, шо в них кєпит оден на одного всередині, то би був гадав, шо вни є низнати йикі великі товариші* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 207).

ТАРШУКУВАТИТИ Старіти, покриватися зморшками. “<...> *Таршукуватіє* чьоловік. *Згорбатіє, а нарешті ни стребуєт ні світот, ні йиго красов, тай маєш, синку, готову старієтє и на тілі, й на души*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26).

ТАРШУЧОК Зменш.-пестл. до таршук. // у порівн. *Стискаючі в кулаках вимне, відтегали йиго та вимнецували руками, єк таршучок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341).

ТАСА Форма для випікання хліба, печива. *Софія – саме на той мент – кочергою пхала в піч тасу з тістот на хліб* (М. Матіос. Нація, 37).

ТАФЛЯ, ТАХЛЯ Фільонка (у дверях, вікнах). *Гладка поверхня тафлі із гірського кристалу, шо була ніжно білої краски, зарожєвілася злегка і на ній почали вискакувати поодинокі букви, шо скоренько укладалися в слова та речення* (М. Капій. Країна бла-

китних орхідей, 7); *Але в ту мить зненацька брязнули всі тахлі вікон і посипалися на долівку* (У. Самчук. *Гори говорять!*, 141).

ТАХЛЯ див. ТАФЛЯ

ТАЧИЛО Те саме, що **тачівка**. // образн. – *Мене і моїх людей кличе обов'язок на друге село, а ви, хлопці, будете мати щастя скоріше здобитися з неприятелем. Стійте, як мур, як камінна скала, напротив і бийте його на скамузь. Ломіть йому ноги, розчереплюйте йому голови, витачайте його камінним тачилом аби не підвісяв* (Марко Черемшина. *Перші стріли*, т.1, 128).

ТАЧІВКА Качалка (для білизни або для тіста). *А третя за нею: “Я, сестричко, вже таки й не йду домів, бо тітка десь з тачівкою вже jede!”* (Ю. Федькович. *Штефан Славич*, 282); – *Отуди!* – крикнула Мар'яна, вбігаючи до хати. – *Тинди-ринди, Мацьку, грай, а горівки не питай!* – *зачала вона співати, граючи рукою на руці, ніби смичком на скрипці, і пританцьовувати. А пошукайте-но там де тачівки та маглівниці та заграємо княгині!* – сказала Мар'яна (М. Павлик. *Вихора*, 235).

ТАШКА етн. Те саме, що **табівка**; оздоблена орнаментом невелика шкіряна сумка, яку носять через плече. *Аді, і оцес наколесник, шо на тій нужді їхав та й упав на каміне, то також сумар. Єк давав нам по тій шустці, то сми глипнув у ташку, а там аж кишисть: самі сороківці* (Марко Черемшина. *Раз мати родила*, т.1, 44); – *Витяг з ташки имат білого полотна, масть цілющу і почав перев'язувати Марильці руку* (Р. Федорів. *Жбан вина*, 224); *Ремені від порохівниці і ташки, вибивані бовтицями, навхрест перехрецували могутні груди* (Г. Хоткевич. *Довбуш*, 257); *Газда взув добрі постоли, взяв старий киптар, через плечі перевісив ташку, за ремінь упхав два набиті пістолі, закинув короткий кріс через плече, поверх того вдягнув сердак тай не дуже пізнати, що озброєний* (Г. Смольський. *Олекса Довбуш*, 26); *Увійшов твердим кроком до світлиці, добув святковий одяг і став убиратися: нові чоботи, чорні вовняні гачі, білу сорочку, новий киптар, перевісив через плечі на один бік ташку, на другий – ріг з тютюном – оба*

пояси цятковані, затягнув на себе широкий черес <...> (А. Крушельницький. *Рубають ліс*, 196).

ТВАР¹ анат. Лице, обличчя. *Його подогаста твар викривилася під надстриженням вусом, а сині очі потали вдолину, гейби не хотіли дивитися на тоті сірі мури, на тоту узброєну варту, на тих облесних і не наситних свідків* (Марко Черемшина. *Писанки*, т.1, 216); *А Иванчік, то аж си на тварі обмінив зстрахе, бо зразу ни розумів, ци це сон, ци правда* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 184); – *Попроцаймося, брате, – став Василь далі казати, а слъози йому, як град, гарячі по тварі покотилися, – попроцаймося, братчику!* (Ю. Федькович. *Серце не навчити*, 269); *Та й на фотографії він ніби нічогенький. – Та то на фотографії, – удавано перечила Перцовичева, – на фотографії лишень твар видно, а душі там не заздриш* (П. Федюк. *Давайте заспіваємо*, 47); *Як в Косові на ярмарку побачив розвішані під стіною образи, що кольоровим парканом заступили якусь облупану хатину, Лесьо з набожністю підійшов до гуртка гуцулів, що зглядалися на святі тварі* (М. Козоріс. *Чорногора говорить*, 34); – *Мой, сарако! тобі гейби копу літ хто наклав на твар. – Тай тобі не бракує! Ає. – Ад, ади, як Иванко запейсатів!* (Б. Загорулько. *Чорногора*, кн.1, 296); *Загубив, яко втратив. / Де відчай в зречках, / бо на твари пудра...* (В. Шкурган. *Не шкодуй капелюха*, 11).

ТВАР² Тварина. *А відтак сокотити маржинку. Любив її! Божя твар і ходить божими дорогами! То тільки люди блукають, сходять на бездорожжя* (О. Дучимінська. *Трембітали трембіти*, 115).

ТВАРЦА Пестл. до **твар¹**. “Ця сама”, – *трошки онимаючіси, відповів книзь, тай став побіч неї протів стола так, шо екраз из лосних свічок на столу падало світло просто на її білеву, нивеличку, пишну тварцу* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 217).

ТЕВАТИСИ див. КІВАТИСИ

ТЕВКАТИ зневажл. Їсти. – *А те, що затра тевкати будеш, легінику, ще не твоє, а газдівське* (Р. Федорів. *Жбан вина*, 45).

ТЕВКНУТИ Гепнути. *То сидить, то ходить, то з Павуном потишу говорить, то руки собі ломить, то тевкне собов, що аж столець під ним затріщить* (Ю. Федькович. Жовнярка, 336).

ТЕЛЕМБАТИСЯ Теліпатися. – *Телембасся на жердці. Ех-х! йой-йой! – Дий же его кату* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539).

ТЕЛЕНІТИ Базікати, теревенити. [Катра:] *Я вас учитиму, як по цілій днині теле-ніти та тави ловити, а нічого не робити!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 434); *“Не дурна я, – кажу, – мати діти: сама ледве закріваю на себе, не то би на діти”, – теленить усе піднапила Параска (на неї казали в нас чоловіки: дика)* (М. Павлик. Ребенщуків Тетяна, 40).

ТЕЛЕНКА див. **ТИЛИНКА**

ТЕЛЕТНИК *паст.* Приміщення на **стоїщі** для телят. *Полюбувалися кумбуками, ватаг повів Олексу загалом по стоїщу. Мов якого високошановного гостя опроваджують по замку. – Маєш телетник на телета – я й на зимки го держу. Се кіннок на коні, ци сказати – стаднарка. А ту у мене єлівник. А то – куча на свині...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).

ТЕЛЛІКАТИ Пілікати; видавати одноманітні протяжні звуки (про смичкові музичні інструменти). *Десть опівночі вискочили на подвір'я молодята – розпарені, гарячі, бо в хатині співи, гульки, скрипка теллікає* (Р.Федорів. Жбан вина, 249).

ТЕЛПАТИ Нести щось, хитаючись від ваги з боку в бік. – *А я отуда Курлеївками, та Юраківками, тай ади ші Черетовими таких ігід набрала. Та правда нажарилася на сонечку цілу днинку, ек гадя, зато мала шо тхаті теліпати. Ціле відро залізне. Аж руки до земни увисли* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

ТЕЛПШ Пастка на оленів. *На оленів настав'єв телеші, подібні до западок на медведів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

♦ **лежати телешем** – тяжко хворіти, не підніматися через слабість; не рухатися. *Мірні дві неділі від Шкиндиної толоки ле-*

жєв телешем слабій у постели Иванчік, без памнети, екби на дурну болу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 383).

ТЕЛЯЧИР *паст.* Пастух телят у **полонині**. *Тут стояв уже старший вівчар Данило Вовк Устеріцький, високий, широкоплечий, а біля нього кілька вівчарів до овець, гайдеїв до товару, стадар до коней, яловичир до ялового дробу і баранів, телячир до телят і козар до кіз* (В. Гжицький. Опришки, 14).

ТЕМПО Сильний звук від вистрілу з багатьох пістолетів одночасно. *Пропійце на конех сохтували свої пістолета до стріліня, підсипаючи їх порохом, лагодились збушно під Ботиковов командов усі разом гевкнути з своїх пістолет так, аби аж гори здригнулися, бо хотіли раз гордо показати оперед Костюкового весіля жєбівске темпо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 249); *А май бізівнійші тай цікаві, то нічо ни дієли, бо аж дух у собі заперли були, так завзето ждали на то гримке темпо з жєбівских пістолет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 251).

♦ **на темпо** – задаючи темп у одночасній роботі кількох косарів. *Поправив свою косу тай разом з усіма косарями наперед них, ек передовося, повільно косив на темпо, бо вже ни хотів знов розсипати косарів, тай уважєв, аби, гонічиси за ним, ни переслюговали косами ручки, ни лишєли гривий під валами тай аби добре утинали покіс* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 379).

ТЕНГЕРИЦЯ *бот.* Кукурудза (*Zea mays*). *І то вже на кого ману напустить – чи маржину стратить, чи тенгерицю градом виб'є, чи яку хворобу нашла* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17); // образн. *Легкий вітерець шастав полями, нашіптуючи пожовклим стеблам тенгериці про вічний сон* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 177).

ТЕНГІЙ, ТЕНЬГІЙ 1. Дебелий, огрядний. *А такий був тенгий чоловік, екби гузір з грубої елиці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 163); *Бо уна у мене тенга газдиня, усему знає ред дати* (О. Манчук. Дохторе, 69); // образн. *А Він... / за стів усіх – аби раз уздрів, / 'би наскрізь гет промацав теньгі души, / 'би кождий пазухи свої втворив – /*

Повитігав нагарбані папуші (В. Шкурган. Коли си прошумаєш, браччіку?, 13).

2. Грубий (про деревину). *Але тот шиньк там си довго ни загрів, бо ек си лиш про него дізнав Шкиндя, то одного заранку й без сардака, лиш из **теньгим** буком у руках набіг на тот шиньк* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 168); *То була **теньга** смерека, що лежіла отако на двох поперечинах* (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

ТЕНЬГИЙ див. ТЕНГИЙ

ТЕПЕРЕЧКИ присл. Те саме, що **теперки**; тепер. – *Ровером. Він і **теперечки** у нас. Замовклі жінки дивилися одна на одну: **Штефаниха** під враженням почутого, **Юстина** від того, що нарешті сказала. **Штефан** клінав* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 199).

ТЕПЕРКА, ТЕПЕРКИ присл. Тепер. *А **теперка** треба швидше їхати. Борзенько!* (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 1, 286); – *Ае, ае! **Теперка** най дууть і на воду. – Це й іншим заказують.* (А.Хлистова. Олекса Довбуш, 71); *Так... **Теперка** ти. Маєш спосіб битиси: ек уберя, ек зброя, зіле, кулі – усього меш наготовити. Зіле й куль бери бирше, бо то річ потрібна. Най тобі Єлена даст шо продати, та й купуй зіле й олова* (Г. Хоткевич. Довбуш, 219); *Рокам не тямлю, синочки, лічби, / Тож пригадати не можу **теперка**, / В котрім було... Продавати гриби / Якось прийшла до старенького Берка* (Д. Павличко. Земля, 35); *І вже **теперка** переконалася, що їо' тоді-таки те сталося* (П. Федюк. Нічна зозуля, 15); *Але шо з того, коли пани о тім си довідали та й того хлопце стратили на тім оменті. Вни си спудили, аби тот не став таким, ек Довбуш був, та й томунь збавили того хлопця так агзом, докив він ше не підник. **Теперки** треба чкати – екис си найдет колис та викегне ту бартку. А тогди – держись, пани...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 452); *Аби добре було видко / свою смерть у чаші / то **теперки** скраю пливав / дерев'яний цвяшок* (Т. Девдюк. Пісний понеділок. Відчути смак молока, 29); – *Йой, Богу декувати. 'Бес **теперки** знав, шо маси мудрого й відаважного ангела при собі!* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 81).

ТЕПЕРКИ див. ТЕПЕРКА

ТЕПЛІННЯ Висока температура у приміщенні; теплінь. *Хату розтирає така **тепління**, що шандарі порозпинали свої кабати, а вусатий побережник верг свій киптарик лиш наопашки та й хусточкою з червоного лиця собі піт обтирає* (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 231).

ТЕРЕБИЛЮЛЬКА ірон. Прізвисько прикордонника, ревізора. – *Які гості? – питаю, а вона вже відрікає: – Ніби ви не знаєте, таже тот присадковатий ревізор кривоустий, тот **Збишко** Прушковський, шо за вашою таздинею пропадає. – Тот **теребилюлька** від граничарів?* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 225); – *А кого ж я мав боятися? <...> Що хитрішого від того **теребилюльки** Пілінського? – а я йому за кожним разом вивинувся під носом із цілим терхом румунки, хоч засідки закладає на мене з цілою ровтою зелених мундирів* (Р. Єндик. Черногорські шуми, 111).

ТЕРЕБИТИ перен. Торочити, теревенити. *І то з обох колиб посходяться надвечір до нашої, та й як не стануть **теребити** то вас, то бутин, то цілу ту спілку – аж гидно слухати* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333).

ТЕРЕСТИ, ТЕРЯТИ Втрачати. – *А то, бігме, окаяніє: **терей** робітника з хати, купуй таблиці та рисаки, плати штроф та ще й води не пий, ремствував Ілаш Бокатій. – А я вам шо казав, ек ше лишень зачели були класти оту гамарню, остатна би їм з нев година! – приповідав сердито **Штефан** Пруськів. – Га-а? Я не казав: не даймо грунт, най собі на вулиці кладут школу? Ну, а тепер ека клопоція? Обігнатиси гляба! Лишень штроф, та й штроф, та й штроф* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 58).

♦ **теряти людське серце** – черствіти душею. *Коли люди стали ненавидітися і **теряти людське серце**, тоді зійшов ангел доброти на землю* (Марко Черемшина. Незабудька, т.2, 57).

ТЕРКАТИЙ див. ТАРКАТИЙ

ТЕРКІЛА, ТЕРТІЛА, ТЕРТІЛО 1. Речі, спорядження, харчі, приготовлені для

лісоруба або пастуха, що йде в **полонину**. *Цоркаючи зубами, вся дрижачи, почала пригадувати. Насамперед треба зігрітися. Але де шукати опришківську **теркілу**? Де вона її лишила?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 272); *Хоть добру мав **теркілу** на плечох, то вона ни тежка йиму була, бо ни про ню мислив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 437); *І мушишіне, і баби, малі діти і, май, величкі, жовніре, а всі з **теркілами**, рупцаками, кітликами і усеким дрантем таким, шобих того за гроші на собі не носив* (О. Манчук. Француз, 34); *У кутку стояли сірі **тертіли**, а до них був прив'язаний кусень виструганого кривого дерева* (О. Дучимінська. Мати, 63); – *О, прошу розгоститиси. Опришки скидали **тертілу** й мокру одежу. Олекса поліз у кут і почав швиргати звідти тріски, сучця, дрова. – Кладіт ватру* (Г. Хоткевич. Довбуш, 418); – *Знаю, Юро. Аби ти не забув харчів, що я приготвила тобі на дорогу. Гезди, на лаві, **тертіла** з харчами* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 43); *Ох мала то, невелика / Вдовина **тертіла**... / А одова як сиділа, / Так і обімліла* (Ю. Федькович. Новобранчик, 107); *Нене, / Я йшла крізь ночі, / Крізь щастя очі, По тернах-болях, / Крізь лід і млості, / Несла **тертілу** <...>* (М. Влад. Віно, 31); *До середини носили сіно й встелювали лезво, вносили бесаги, **тертіло** та приладдя. Починалося звичайно бутинське життя, з пеклом криків, ударів сокир, скрипіння пил і тріскоту та гупання повалених дерев...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 117).

2. Навантажена торба, бесаги, якими перевозять вантажі на коні. – *А шо ж гріх? Я, видиш, так міркую, шо ек іде кінь уверх та й має терх на собі великий, **теркілу**, ади, тежину. То вже їк я до того до терха своїх пару постолів довергну, то видів коневі ви' того не буде кєжше* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96).

ТЕРКІЛКА Зменш.-пестл. до **теркіла** 1. *Сам виніс из катушы Олексієву **теркілку** тай, подаючи її Олексієви, присегавси, шо поків йиго життя, то си вже бірше ни позбиткуєт ні з мальфаря, ні з головного стрільця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 162).

ТЕРЛИЦЯ Знаряддя для тертя льону і конопель. *Вчинився я десь конем та й хочу бігти, а тут ноги спутані, і то не передні, лиш задні. Під черевом звідкись взялася **терлиця**. Я беруся її перескочити, а вона росте під саме черево. Лишаю я задні ноги та й біжу передними* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т. 1, 282); // у порівн. *А як у яким важнім пункті святців просили, то тріскали долонями, гей **терлицями**, та й щиро стогнали, очима благали й поклони били* (Марко Черемшина. На боже, т. 1, 115).

ТЕРЛО 1. Місце, де нереститься риба. *Про то він розказував так: “Раз восени пішло їх кілька мушишін на струги. Оден світив лушницею, другий бив остами струги на **терлі**, третій носив на плечох у тайстрі наловлені струги, а медвідь потихоньку прикравси, виторг тайстру из стругами тай пропав у потемку ночі”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 158).

2. Косяк риби, що пливе на нерест. // у порівн. *Поперед зморену його постанть пробігли веселі хлоп'ячі літа, що ніби риби є **терло** против потоку, плили собі, граючись на сонці, против [життя], в розкоші й гаразді* (М. Павлик. Вихора, 218).

3. Лігво, кубло. *Отакі-то, брате, люди / На круглому світі: / Лиш грошей їм та крові їм, / Крові їм та грошей!.. / Ні – пекла їм, грані, джуми, / Аршенику, боже, / Та яцу-рів молоденьких, / Гадаючого **терла**, – / Може би, раз наситились, / Восанне нажерлись!* (Ю. Федькович. Дезертир, 190).

ТЕРМЕТ, ТЕРМІТЬ, ТЕРМІТЄ юр. Судове повідомлення; виклик до суду. *А тоді тобі і суди і **термета** і так тебе стерметують, шо дихати нема як* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 197); *А коли наступив день кари, то стілько народу зігнали з усіх сіл, з усіх верхів, щоби яблучко не впало на земню. Бо то на вчудіє зганели. Така **терміть** усім попам вийшла, аби кождий, ади, піп узев зі свої парафії двацять душ ек мужів, так бабий і дітви. Аби на страх. Аби си пуджєли того* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 358); *А в зелений понеділок станула Петриха на **терміть** у громадськїм суді* (Марко Черемшина. Інвалідка, т.1, 259); – *Ей, впадку ти мій солоний та впадку! Таже то сегодне, читав*

писар, **терміт**... Госпідку ти мій святецький, таже то дні мой пропадуть... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 80).

ТЕРМЕТУВАТИ юр. Подавати позов до суду, оскаржувати в суді. – Дуже, паничу, Дзіндзіль на вас напосівся, так напосівся, що гляба вже видержати. – На кого, на тебе? – питає сміючись. – Та ніби не на мене, але на мого газду. Аді, **терметує і терметує** й хто його знає, що ще буде (М. Козоріс. Чорногора говорить, 233).

ТЕРМІТ див. **ТЕРМЕТ**

ТЕРМІТЬ див. **ТЕРМЕТ**

ТЕРТИЦЯ Груба дошка (понад 5 см). Серед зазначеного під хату місця стоїть на прикільнях накритий скатерттю стіл із чотирьох старих опівок, котрі майстер призначив на стелину. Довкола стола йдуть **тертиці**, що краще виглядають, чим лавиці у найпершого багача (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85); *І Бойчук з поламаним возом став під кузню, прив'язав віжки до паркана. Подвір'я оточене граждою. Гражда міцна – з **тертиць** брама, а попри браму хвіртка з перелазом. Обійстя широке, з вулиці видно тільки паркан і дах хати (Б. Бойко. По голови... По голови..., 59); Мицканюк попросив сідати. Стіл був збитий з **тертиць**. Замість крісел – ковбани. Запах живиці, диму і сиру розходився кругом (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Лози доокола, вода чуркає під ногами, де-не-де **тертиця** лежить півзгнила (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 440); Заложили камінь, вже ставлять зруб і кладуть дах. Побили його у три шари драницями, з боків дали причілки тай дах готовий. Вирубали в стінах діри, заложили двері, вікна, поклали стелю, поміст із гіблених **тертиць**, дали замки, з надвору галерію, піч поставили і хати готові (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 52).**

ТЕРТІЛА див. **ТЕРКІЛА**

ТЕРТІЛО див. **ТЕРКІЛА**

ТЕРТУС Безладдя, неспокій. Чому би я вас не забезпечував? Знаєте добре, шо я ваш сільський чоловік, а не зайда. Але видите, який горами **тертус**, не одно мені тепер на голові, а я хочу знати дознаки, чи кого з вас

не забув, не пропустив з теми (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 153).

ТЕРХ, ТЕРЬХ 1. Вантаж, який кладуть на коня; навантажена торба, **бесаги**, якими перевозять вантажі на коні. *Пістолета майже ни угавали гримати, було чім стрілети, бо богачі на то весіле кіньми в бисагах поприносили пістолета та по кільканайціть рогів пороху на кожде пістолє, а, крім того, й домашній газда був прилагожений, ек річ, мав поверх **терха** прилагоженого пороху для себе й своїх гостей, бо в тоти чеси, то тото весіле було найгірчіньше, на йкім найбірше й найголосніше стрілети пістолета (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 236); Слово за словом та й бисажки таскали **терх** на кичерю та на ґруні ід пушкарям, мисливим стрільцям (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 130); – А шо ж гріх? Я, видиши, так міркую, шо ек іде кінь уверх та й має **терх** на собі великий, теркілу, ади, тежину. То вже їк я до того до **терха** своїх пару постолів довергну, то видів коневі ви' того не буде кежше (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96); – А кого ж я мав боятися? <...> Що хитрішого від того теребилюльки Пилінського? – а я йому за кожним разом винувся під носом із цілим **терхом** румунки, хоч засідки закладає на мене з цілою ровтою зелених мундурів (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 111); *Поставив на своїм і дігнав аж у долині над рікою. – Добрий вечір, жінки! Алеж то пилуєте!... – Та як не пилувати, коли ніч захопила – каже жінка з полєкшою, коли побачила Олексу з **терхом** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 16); *Одна музика грає по однім кінці, а друга по другім, шинкарі позасідали собі у два ряди з повними **терхами** та з усіляким судником; дівки поставали громадами та свої речі правлять, хто їх там зна що, – от звичайно дівки, а парубки поставали та лагодяться на танець (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246); *Як конина, двигав ціле своє життя повні **терхи** чужого добра і йшов туди, куди поганяли. (А. Крушельницький. Рубають ліс, 190); *Кілька коней з **терхами** несли кукурудзяну муку, сіль, посуд; за кіньми йшов старший вівчар із рештою пастухів, а з самого заду –*****

мішанники, жінки й діти, що проводжали свою маржину аж на край села (В. Гжицький. Опришки, 15); *Над тим потічком край високих, розлогих смерік ми розтаборились; поскидали з коней **терхи**, а самих пустили на пашу. З бесаг добули ми хто яку мав поживу, розложили ватру і у великім мідянім баняку “зготовили” кулешу. Відтак взяли на рожна по кусневи свіжої баранини, що з ночі “пожичили” у шляхтича фон Юхно, припікали, їли і жартували (І. Березовський. Худан, 23); Він гнав на двох конех **терьхи** з бриндзов, а на третім сам сидів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 163); // у порівн. Була тонесенька, тендітна, вінок на голові й згарди на шиї тяжким **терхом** гнули її донизу (Р. Федорів. Жбан вина, 269-270); // у порівн. Бо постарів Олекса на очах, аж згорбився, ніби талани півсотні його побратимів, що були з ним тут, як важкий **терх**, лягли на плечі й гнули до землі (Р. Федорів. Жбан вина, 233).*

2. Міра ваги (**бриндзи**, молока), що дорівнює двом **бербеницям** – по 16 кг кожна. *І два **терхи** сиру, і два масла, і бринзи, і десять міхів кукурудзяного борошна, і півсотні овець, і... боже мій! Крисаню талярів! (В. Гжицький. Опришки, 72); – Чи ти тут, пане Діду? – вийшов на подвір'я Довбуш. – Я тобі чепелика передав, аби ти мені дав **терх** сиру (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 148); – А до того – дав-сми жінці грошей, аби купила у Надвірні **терх** муки й **терх** пшо-на. Видев, уна вже купила, та й іду д'хати й вінесу суда (Г. Хоткевич. Довбуш, 397).*

ТЕРХАТИ 1. Нести щось важке. – *Але в нас дітва... Хліба хоче, бурки. Як без коня все то горами **терхати**? (М. Яновський. Куля, важка, як камінь, 29).*

2. *перен.* Закидати комусь, натякати на щось. “*Це ваша двох з Шкиндев робота, оглухли би й ви оба, дай то, Боже праведне Сонечко. Най лиш вам Бог заплатит по вашій правді*”. Довгий ніби на це сквацївси. Плюнув тай, філяво призераючи на Иванчіка, ліниво запитавси: “*То ти, Ива*’, на нас двох з Шкиндев *це **терхаєси**?*” “*А на кого ж другого?*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 400).

ТЕРХІВКА, ТАРХІВКА Те саме, що **терх** 1. – *Тезку Ник*’, – *радить один із рятівників, – ану, ведіт чоловіка ‘д хати та й заберім **терхівку** до вас, бо то нема коли гратиси (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 111); Онуфрій спав на крисі обolonня, що вже зросталося з підошвою гори; під патлату голову замість подушки поклав вичовгану **терхівку**, плечі вкрив байбараком (Р. Федорів. Жбан вина, 78); – Твій ватаман уже **терхівки** рихтує, – радо саяв парубок. – Завтра вйо-вйо, братчику! (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 63); – Тоді я тебе осідаю – покладу **тархівку** на спину, і служитимеш мені замість Сумирної Кобильчини (Р. Федорів. Таїна, 176).*

ТЕРХІВОЧКА Зменш.-пестл. до **терхівка**. – *Геї, люди добрі, за шьо мні так біг покарав, – плеснув долонями і став микати собі чупер. – Скорнейси, душко Чічко, скорнейси, аді, **терхівочка** хребет ті виїла, аді, мушня ті ссе, аді, вся кров з тебе випарувала! Самого мні ‘д хати виріжеєш, самого? – голосив, як мала дитина (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 110).*

ТЕРЬХ див. **ТЕРХ**

ТЕРЮСИТИ Трусити. // образн. *Чімраз, то поменче **терюсив** [Святий Николай] сидов бородав зими (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 116).*

ТЕРЯТИ див. **ТЕРЕТИ**

ТЕСТАМЕНТ юр. Заповіт. – *Підіт, дедиду, у місто до нотаря і скасуїте тот **тестамент** та здійміт грунт із невістки та й перепишіт землю на хлопців! (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 211); Покойовий Ян годинами колінкував біля розп'яття Христа, що висіло в напівтемному кутку панської опочивальні, ревно благав Всевишнього послати Юзефу Ягодзінському з Чорнолясу здоров'я і примноження літ, хоч мав би просити смерті, знав, що в потаємній шухляді пан зберігав свій **тестамент**, за яким після його скону підданий Ян Вуйцек ставав вільним (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 117).*

ТЕТА Тітка (сестра батька або матері). *Та підеш в Шипіт се на храм / До **тети** твої Аксенії (Ю. Федькович. Шипітські*

берези, 219); *Анну знов поклали горілиць на подушки. – То ви, тето Мариню? – запитала вона згодом, обернувшись на хату і придивляючись Іванисі. – Я, Анничко, я. А що? – Та ви, певно, десь гніваєтесь на мене, що-м вас не просила на весіле? (М. Павлик. Вихора, 282); Твоя тета Шибенючка дуже смілива, не допустила на “свій ґрунт” (М. Яновський. Зарва, 334); В тому часі приїздив до нас щосуботи один пан і разом з тетою Мілею ходив на прохід. Тета Міля мала тоді 18 літ. Говорили зі собою, і тета грала йому на фортепіяні (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 9); Потому Мамчукова жінка кликала свою маму тетотою, бо жінка була вчителькою павутини, а мама вернулася звідти, звідки не вільно було вертатися (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 154); Вісімлітнє дівчатко очима землю поре, траву рахує, а тета найближчого зятя в самі губи цілує, до губ сестер прилипає, до грудей тет пригортається <...> (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 196); – Тихо, тето, тихо, приймайте швидше до хати, бо руки так закоцюрбли, що ось-ось випуцу її (М. Дзюба. Укриті небом, 13); – ... Єк теперки тут тета газдує?.. Вже відколи навіть не виділа мамину молодшу сестру. Щось родиною хмарне перебігло – чужилиси без видимої причини (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 172); – Слава Йсу Христу! – Слава навіки Богу! Мало не хором мої тети у відповідь до мене (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 73).*

ТЕТЮХА мед. Пропасниця. // у колом. – *Усі любки на гуляню, тай на гулянечку / лиш моя си розболіла, лежить на горечку. / Але коби на горечку, а то на тетюху, / шоби в ній си ни лишило ні пари ні духу (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 156).*

ТЕЧЕРА див. **КИЧЕРА**

ТЕЧІРЯ див. **КИЧЕРА**

ТЕЧКА Портфель. *На Варатині, ади, якись москалі у голутих шапках із черленими обшивками затримали нас. Забрали панні течку з папір'єм, а їй, біданці, казали сідати в авто (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 255); У ліспромгоспівському магазині, де продавали хліб, консерви, ков-*

басу, горілку, Іван Лук'янович розбалакався з непоказним інтелігентом у старенькому пальті з старомодною течкою в руці. То був Юрій Юрійович Мироняк, лісничий сусіднього лісгоспу (М. Яновський. Гірське серце, 86); – Візьміть хоч яєць. Дайте свою течку (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 227).

ТЄВАТИ див. **КЄВАТИ**

ТЄГ Шлях, дорога. *Та єксми прийшли тут на весну, то настав такий тугий єс, що думавсми, що всі дробета вігинут. По мішенні на Зеленім пішлисмо полонинським тєгом через Євірник та Буркут (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).*

ТЄГЛО див. **КЄГЛО**

ТЄЖ

♦ **в тєжі** – яка перебуває в стані вагітності. – *Йкас не наша, видко, до когос... В тєжі май восьмим місцем, але таке молоде та штрамацке, шо бігме, увес автобус ззираєси (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 171).*

ТЄЖИНА Тягар. – *А шо ж гріх? Я, видиш, так міркую, шо єк іде кінь уверх та й має терх на собі великий, теркілу, ади, тєжину. То вже їк я до того до терха своїх пару постолів довергну, то видів коневі ви' того не буде кєжше (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96).*

ТЄЖКА див. **КЄЖКА**

ТЄКАТИ Вистачати, ставати. *Газдині виходили з хати тай у жертву Богу-Сонцу давали дівторі, дівкам та легніям писанки, кукуцики, сирені колачіки, а єк того їм ни тєкало, то давали по пригорші бобу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 321).*

ТЄКНУТИ, ТЯКНУТИ 1. Док. до **тєкати**; вистачити, стати. *На Танасія міркував разом з бабов, ци тєкнет йиму сіна на маржину аж до Юрія (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 103).*

2. Стукнути в голову; з'явитись, виникнути (про думку, ідею тощо). *А мене єк на біду тєкло шош, аби таки дохторя до жінки закликати (О. Манчук. Дохторє, 70); А мене щось тєкло. Зарвав я кіньми та й прилітаю 'д хати (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 257); Пригадав тепер і бордюг Мару-*

сякові. Тривога обхопила серце. Кинувся до печери. – Буду дивити си у бордюг, хуч би мнов **текло**. Підняв бордюг за баюр – нічо. Кегне з місця – нічо. Вилазить з печери – нічо. Роз'єзує – нічо. І лиш коли розв'язав цілком – тогди тільки "**текло**" опришком. В бордюзі було бите череπε, старе залізе а золота було рівно стілько, от скілько приніс Марусяк сьогодня і зсипав от у се вухо десять-двадцять хвиль тому (Г. Хоткевич. Камінна душа, 348); Але його, може, й **тякло**, що в мені кипіло (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260).

◇ **най си (сі) текне (текни)** – у знач. вставн. сл. уживається, щоб застрахуватися від того, що ніби може загрожувати. – *Шо поцтыве, а шо мудре, най си текне. Я вже не раз кажу бабі: коби ше нам люди не наврочили нашого парубка!* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33); *Гурт лагоів його бесідою: – То причка, бадіку, та най си на цім текне, не відходи від розуму* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 111); – *А дідьтьо би такими опришками ригав! Шо коби йшов з ровтов – усіх би виловив! Єк курет повіхапував бих! – Юрчік! – Никлопотана Голова! – За йков причков, най си текне?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 184); *Шо почтыве, а шо мудре, най сі текни. Я вже не раз кажу бабі, коби люди нам парубка не наврочили!* (О. Дучимінська. Черемош говорить, 95).

◇ **на тому си текло** – про завершення чогось; та й по всьому. – *Та й що ж си стало? – А шо? Вскочіли вони до ринку, зрабували йкогос Майорка, а ту ек налетит пан поручник Сосновський до міста. Обскочив ринок, обістав своїми смолеками та й віхапав усіх ек курет. Та й на тому си текло. Перевелиси опришки у наших горах. Чюв-сми, шо був ніби йкийс Верба, розбивав трохи коло Кутів, лиш недовго шос* (Г. Хоткевич. Довбуш, 104).

◇ **хуч би мнов текло** – незважаючи ні на що. *Пригадав тепер і бордюг Марусякові. Тривога обхопила серце. Кинувся до печери. – Буду дивити си у бордюг, хуч би мнов текло. Підняв бордюг за баюр – нічо. Кегне з місця – нічо. Вилазить з печери – нічо. Роз'єзує – нічо. І лиш коли розв'язав цілком –*

тогди тільки "текло" опришком (Г. Хоткевич. Камінна душа, 348).

◇ **а щоб тобов текло** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *А щоб тобов текло! Розплодив дармоїдів, а доріжки полагодити нікому* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 156).

ТЄМА див. **КЄМА**

ТЄМИТИ див. **КЄМУВАТИ**

ТЄМКА

◇ **мати в темці** – пам'ятати. – *Не бійтеси, ми його добре шкробнули, дві гармати відобрали-сми, буде нас мати в темці, – гордувались вояки* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140).

ТЄМРІТИ Кишіти. *На синих плесах, глибоких ковбірах та крутієях темріло повно нересниц* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173).

ТЄМУВАТИ див. **КЄМУВАТИ**

ТЄНУТИСИ З'явитися, давати початок. *Ни мож було знати, ек за борзо тєнетси корін у земни навесні?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 103).

ТЄПУТИСИ Тремтіти. *І руки тєпутси, шо сірник гляба засвітити* (О. Манчук. Без свічки, 30).

ТЄТИ Дуже швидко бігти, мчати, нестися. *А я – своє одним духом випив, тай тєв кріз брами за дідом, лиш запитавси у вуйка, у котрий бік дідо дівси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19).

ТИЖНУВАТИ Перебувати тиждень; проживати впродовж тижня. [Сівчук:] *От так, та із чим тиженуватимемо?* (Марко Черемшина. Несамовіті, т. 2, 192).

ТИЙ

◇ **тий всьо** – і все, й кінець. – *А я й не засекречую. Маю дівчину у Соколівці, тий всьо* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 205).

ТИЛИНКА, ТЕЛЄНКА етн. Сопілка (перев. вербова) без бокових отворів, дно якої прикривають пальці під час гри. – *А відтак грає у вебову тилинку, а відтак кує, як зазуля, а відтак клекотить, як готур* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т. 1, 279); *Чув і чую: фрела і тилинка... / Це*

така вже музика – сповна (В. Герасим'юк. Павуки пам'яті, 43); *Колись говорили: до Юрія ні в трембіту, ні в сопілку, ні в тилинку не можна грати* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 109); *“Та, тобі гет, бо ти нічим ни трабуєш”, – кричала на Иванчіка на всій рот – “Бо тобі коби лиші кріс, теленка, тай бж. <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 391); // образн. *Мині в душі ніби тилинка грає, ніби храм Божій, єнголята крильцями тріскають...Али ни до него...В інчий бік...Господи, ни довідайся й прости гріха!* (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 62); // образн. *Із долини на верх воркітлива тилинка / жебонит потічком філософски сумна. / Моя гадко-замріє, / а ти не одна / обцільовуєши груди вдови-половинки...* (В. Шкурган. Цвикував би усіх смерековими темами..., 20).

ТИМУЙ див. **ТИМУНЬ**

ТИМУНЬ, ТОМУНЬ, ТИМУЙ присл. Тому. *Баба була надтета, тай тимунь дідо їй тернів, мало коли з нев вадивси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33); *Вин тимунь так квапивси до кожного светого, бо ше ніхто передь ним ни моливси и нізашо ни просив* (О. Манчук. Фіглі, 24); *Бо вни не могли йти в село шос купити. Бо скоро би си лиші котрий опришок показав – ого! В оменті би го ймили. Тимунь опришки мусилиси старати ззагоді собі на зиму* (Г. Хоткевич. Довбуш, 112); *Але шо з того, коли пани о тім си довідали та й того хлопце стратили на тім оменті. Вни си спудили, аби тот не став таким, єк Довбуш був, та й томунь збавили того хлопця так азом, докив він ше не підник. Теперки треба чкати – єкис си найдет колис та викегне ту бартку. А тогди – держись, пани...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 452); – *Тимуї нас чікає робота – до раня має бути такий поредок, ‘би не було до чого присікатися* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 83).

ТИНФ грошова одиниця. – *То я ті кау, шо не бороню. Йди собі, куда хоч. Дам тобі грошей три тинфи, бохонец хліба, та й маєш, ади, все. Коли здужейши, тогди й підеши* (Г. Хоткевич. Довбуш, 342); *Розумів дука, шо з того чиншу йому не перепаде ані тинфа, бо все дістанеться дідівству* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 63).

ТИРБА анат. Кров. *Господи, як повитягаємо наші шаблі, як станемо волохів молотити! – по-гуцульськи, знаєте; ледвене-ледве ми парубка уборонили, а з його так тирба і точиться!* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287); *Були у неї “жеби-ропухи, чесник дітем під езиком, не до сонця, варє, згадувати,” – це помагало коровам, “єк єка відьма видбере молоко так, ади, шьо лиші “тирба” (кров) тече з дійків.”* (І. Березовський. Худан, 30); *Тежко здыхаючі, дрижючов руков узєв він тот повний погар тирби тай придавленим голосом обізвавси смутно до Иванчіка: “Отце тільки наточів я тирби з нивинних градівникових слуг, єк смих спер тот град. Ця кров, то мій гріх...”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 186); *Почуріла тирба та ми очі залєла. Я лежу єк неживий* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); – *Ти стулиши свою губу, бо зараз тебе так провчу, що провчу. Я тобі дам суку, шо тебе тирба обіллє* (М. Козоріс. Черногора говорить, 265).

ТИРВА Те саме, що **тік**; процес підкликання самок самцями-глухарями, тетеруками у період парування, шо супроводжується особливим криком. *Мисливець-джентельмен ніколи не стріляв готура на западі, тільки на токах (тирвах).* Підхід був тяжкий і можливий тільки в тому часі, як когут токував – тобто виводив свої трєлі (Р. Яримович. Лови на готура, 60).

ТИРЛИЧ-СВІЧУРНИК бот. Тирлич жовтий (*Gentiana lutea*). Приготувавши напій із засушеного зілля, куди додала і **тирличу-свічурника**, жінка прошепотіла: – *Тікай, хворобо, погана бешєго!* (М. Яновський. Гірське серце, 101).

ТИРЛУВАТИСЯ Паруватися. *А вони село наплюжать... і тирлуться, певно, у воді... мало їм хати... нема на них міліції... люди добрі, хто таке у наш час видів?!* (М. Матіос. Солодка Даруся, 63).

ТИТИНЬ див. **ТІТІНЬ**

ТИФУС мед. Тиф. *Терпи, терпи, терпи... Скоро і нас заметє снігом і тифусом. Скоро і нас виженуть з барака міряти воду* (І. Андрусак. Йона (новела), 132); *На нашому*

кутку Пискавець померли від тифу Романючок і його старший син, Заколесник, Федриха Прокопишина, Никола Стефак, обоє Пантелецьких, Михайло Панчошак... ну, дуже багато людей померло від **тифусу** (П. Федюк. Леон Поп'юк, 129).

ТИЧЕТИСЯ див. **ТИЧИТИСЯ**

ТИЧИТИ Класти, ставити. – *Аже ждїтко! Та й приношу я тотот [поменник] 'д хаті, під сволок тичю, та й байдуже. Але сегодне жовнірня грим у хату та й трісе-перетрісає. В скрини нічо, в полицях нічо, в коморі нічо, в оборозі сіно, в печи попів, а над столом кажут: "Що це?"* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 147).

ТИЧИТИСЯ, ТИЧЕТИСЯ Стосуватися. – *Вірно! Якою мірою міряє на землі, такою ж відміряють тобі на небі. Це і вас тичитьсє, святий отче* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 372); *Добре буде, як не меш слухати брехні і пантрувати, що тебе тичетьсє* (М. Яновський. Грицишина хата, 265).

ТІВНА див. **КІВНА**

ТІВНЯТА

♦ **сто телиць му тівнятих** – лайл. уживається для вираження гніву, роздратування. – *Ну, вже й Юрчик, сто телиць му тівнятих. А най же би тобов дідько дуби возив, єкий цес Юрчик* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 258).

ТІК Процес підкликання самок самцями-глухарями, тетеруками та іншими подібними птахами у період парування, що супроводжується особливим криком. *Стріляти готура можна було на западі, або на току. Побачити його було трудно, бо нормально перебував він у вищих полосах гір, вище засягу лісу, ховаючися в непроходимих жерепах* (Р. Яримович. Лови на готура, 60)

ТІКО див. **КІКО**

ТІКОТІТИ Дуже сильно сміятися; реготати. *Єк би кінь на полонині заирзав, так нараз голосно зареготавси дідо з печі на всу хату. Нам аж пуду дало, йкої біди дідо так реготитси, ци ни здурів. А він так прилипачько тикотів, шо аж цілим тілом тресси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 35).

ТІЛЬ Задній бік будь-чого. *Газда облазчиком-облазчиком прийшов верх своєї хати, зайшов у тіль, двома колами добре припер двері, а сам, взявши третій, уліз у хату вікном* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 9).

ТІЛЬКИЙ, ТІЦЬКИЙ Значний за кількістю, розміром, часом тощо. *Куда ти взвеси? Я тілький мир без попа поховала, що гай!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 183); – *Та-бо гов тобі вже з тільким викуванням!* – *каже жандар.* – *Не кажіть мені "ви", але таки по-парубоцьки "ти"* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 315); *Олекса з невинним видом задає питання: – А шо вна, жертва тота, їла там у коморі тїцький чєс?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 173); *Тїцький світ били ноги, аж за Дністер і Серет, а що маємо з того?* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 83).

ТІЛЬКІ див. **КІКО**

ТІЛЬКО див. **КІКО**

ТІМУВАТИ див. **КЄМУВАТИ**

ТІПАТИСЯ Йти пішки, долати довгий шлях. *Василино. Слухай-бо мене. Ти гадаєш, що я би так тїпсє до безтями, якби то моє дерево у сплаві-дарабі на воді, у ріці* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543).

ТІСАР Назва імператора Австро-Угорщини; цісар. *...А то це було раз... єк мати з сином прощала си... Шо як закувала зозулиця святої неділі, а іскликав д'собі тїсар хлопці молодії, то так зробили-споредили, шо у бінної удовиці, у нещасливої сироти одним одного сина-юнака брали* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 56).

ТІСАРСЬКИЙ, ЦІСАРСЬКИЙ Прикм. до тїсар. *Таже на тїсарській службі, єк хто відслужив трицеть ци там кіко літ, то вже має пенцію аж до смерті* (Г. Хоткевич. Поліціян, 360); *Село робитьсє тїсарським. Комендант і старшини вже розтаборилися у Дзельмановім дворі* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 151).

♦ **цісарська дитина** – той, хто служив у цісарській армії. *А Янцьо, як наваживсє, уводно свої: „Мой, трр-гов!.. Мой, засліпило*

та не видиши, що **цїсарська дитина!** <...>” (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 28).

ТІСКА Коса, кіска. Та й **тіски** смікали, гей вовну з куделі, мальовані квітки і гердани ногами доптали, гейби навкруг неї танцювали (Марко Чермшина. Парасочка, т.1, 247).

ТІСКАТИ Очищувати від гною приміщення для худоби. Він буде собі десь у хаті книжку читати та й блавучити, а Єюта буде гній з-під маржини **тіскати**, а Єлена буде на слоті маржину пасти! Будуть їх дедя та й няня щодня сварити, а його будуть хвалити! (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 237).

ТІТНАР Людина, що незаконно, контрабандою перевозить тютюн. Він зачсв вилловювати **тітінарів** у горах тай видавати їх панам у руки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 154).

ТІТІНЬ, ТИТИНЬ Тютюн. Погріхували на ню, що уна украли в него з-під оборога сховані там перед фінансами бисаги **тітіню** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135); А як уже напилися, обнімалися, цілувалися, але чулося в тій усій ніжності, що за недокурений скруцак **титиню** кожний готов перерізати горло товаришеві (Г. Хоткевич. Камінна душа, 276).

ТІЦЬКИ див. **КІКО**

ТІЦЬКИЙ див. **ТІЛЬКИЙ**

ТІЦЬКО див. **КІКО**

ТІЧЕРА див. **КИЧЕРА**

ТІЧКА Різновид дитячої гри. Але Кольцо волів крадьки відбічи городами за місто на старий цвинтар і грати в **тічку** з бурсаками, раз, що це велике місце, є куди нагулятися, не таке, як городець у пані Березовської, по-другім, що бурсаки – хлопці свободні й веселі, і хоть не обходилися з ним делікатно, то все-таки не “по-свинські”... (М. Павлик. Пропаший чоловік, 91).

ТЛУМАК перен., зневажл. Про людину, яка не може розібратися в чому-небудь, погано розуміє свою справу; телепень, недотепа. Він кликав примівників на лічине до себе тай ходив до них лічитиси, бо лиш у ні дуфав

тай їм вірив, а ни міским дохтором, бо казав за ні, шо то: “**Тлумаки**, пусті! Іків уни знати, шо хрестенинови бракуєт всередині? Лиш брешут, аби пусто дурно в людий гроші вициганювати” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 284).

ТЛУСТИЙ Жирний, вгодований (про тварину). // образн. Ми з Молодієм не раз бачили, як потоками з полонин сходять **тлусті** отари, табуни, пливуть – вилискують проти сонця гуцулики-коні (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 272).

ТНУТИ Кусати (про комах). – Так, то моя корова, вона збицкалася, бо спека велика, муха **тне**, побігла в темну стайню до жіночої нени, або що? (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 168).

ТОАЛЕТА Прикраси, біжутерія. Як лишень лучиться мому Вальоркові якась ліпша нагода, зараз мені перстенець із зіркою приносить. Або мої бранзолети мають у місті собі пару? Ти, може, чула, приятелько, що злісна стільки разів хорує, скільки разів мою **тоалету** бачить! (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 199).

ТОБИВКА див. **ТАБІВКА**

ТОБІВКА див. **ТАБІВКА**

ТОБІВОЧКА етн. Зменш. до **табівка**. Він заховав під сідло **тобівочку** з документами про остаточне звільнення з армії (Р. Андріяшик. Сторонець, 115); Далі сягнув рукою до **тобівочки** за чересом, і заблищали на долоні проти сонця золоті червінчики (Л. Качковський. Довбушева пісня, 106).

ТОБІВЧІНА етн. Те саме, що **тобівочка**. Він сховав тоти медвежі вуха у **тобівчїну** тай виходит, супавий, на стаю, а ватаг си питаєт, чьо він такий супавий (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164).

ТОБІЛКА див. **ТАБІВКА**

ТОВАР Худоба. Тай одної весни, таки зараз по полонинським ході, лиш си спустили из верха Гаджїни на стоїше, де він того літа сам бовгарив з **товаром** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165); – Пов’яжіть, паніматочко, – кажуть. – Там стадо коней, там п’ятеро сот рогатого **товару**, там ко-

шара нерахована, а сам удоваць бездітний (Ю. Федькович. Хто винен?, 276); – Вже всі завертали **товар** по два рази, а тепер черга на Кольця завертати **товар**! (М. Павлик. Пропащий чоловік, 65); – Чиї полонини найкращі на Чабаниці, як не Іванихи Дубихи? Чиї **товар** такий гладкий, угодований, як не Іванихи Дубихи? А сама прекрасна, чорнобрива Тетянка, пристроєна пишно, чи не в Іванихи Дубихи? (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 36); Селом женуть **товар** заспані ще діти. Корови перекликаються своїм ревом чи, може, так витають сонячний ранок (О. Дучимінська. По ранніх росах, 81); Тут стояв уже старший вівчар Данило-Устеріцький, високий, широкоплечий, а біля нього кілька вівчарів до овець, гайдеїв до **товару**, стадар до коней <...> (В. Гжицький. Опришки, 14); Правдивий гуцул не підганяє свого часу, не гарячкує від нетерплячки, бо знає: як має віця окотитись, то вона окотиться, як зариндує молоко, то буде й сир, як має прийти літо, то воно неодмінно прийде, і тоді треба буде пасти **товар**, косити сіно, ставити хати, збирати ягоди й гриби в лісі, давати лад настриженій вовні... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 235); – Газда? – Ає! Четверо **товару** держит (Г. Хоткевич. Камінна душа, 81); Кажі: шо хоч? / Бо я бигме си квап'ю – / здогадає за кутанєм **товар** (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смечину <...>, 27); Господарки було не стільки, щоб дуже, але вже трохи було: корова, свиня, кури, троє **товару** дробу (М. Матіос. Солодка Даруся, 92).

ТОВАРС Одна штука худоби. Або ногу дес у колодю вломит **товаре**, або у борінці ріг изшибет, або виб'єт око на сучьок, ци таки з добра-миру шош захирамаєт на ногу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107); Тихо-тихо, нечутними кроками наближається вечір. **Товаре** заруло десь далеко на дорозі, уїдають котюги (Г. Хоткевич. Камінна душа, 68); – Га-га! Сама собі вирискала, то най тепер знає, єк деді не слухати. Казав-сми: сокотиси, не гони коровку межі чужі **товарета**, а вона ні та й ні, ід богацкій маржсині, газдиня, прилучела (Марко Черем-

шина. Більмо, т.1, 101); А на осінь раптом хтось зголошувався й забирав своє **товаре**, так ніби так і мало бути (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 26); // у порівн. Нема до кого і слова заговорити, бо або мовчіт через цілу дорогу єк **товар'є**, або єк уже заговорит, то страх на тебе летит, бо боїтси, шо удурів і аби тебе не споневажив (О. Манчук. Француз, 37).

ТОВАРЯЧИЙ Яловичий. А може, був сиріодом – нагнав холку на вкрадених у пастухів ялівках. Може, його палить від **товарячого** м'яса? (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 7).

ТОВКАЧ-БРАЙ наст. Те саме, що **брай**; палиця з твердої деревини з потовщенням на кінці для роздрібнення **будзу** та набивання у посудину **бриндзи**. Прокинулась – нікого не було всередині, лише ватаг розтирав, бив у високій путині дерев'яним **товкачем-браєм** твердий сир, солив його, – то вже була бринза (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 125).

ТОВМАЧ Перекладач. Що ти бажаєши за свою роботу? – запитав цісар через **товмача** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 169).

ТО-ВО займ. Те саме, що **тото** 1; уживається замість предмета, особи, які названі у попередньому викладі. – *Ото-во видиши?* – *Ш-шо то-во?* – *Свою лупку видиши? Бери і манджай!* (В. Шкурган. Кашкет, 64).

ТОВТ Покупець овець, кіз тощо. *Тай допитувалиси, ци були загірські товти за віцями, бо то був головний овечий ермарок у Бечкову* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).

ТОВЧІ Товкти. У середу є добре черти ліс, бо борзо схнет. Добре рубати ліс, бо дерево будет легке – сухе. Добре в морозах зимов у середи **товчі** корчі, бо раз-два усихають (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 50).

ТОГДИ, ТОГДІ присл. 1. Тоді; у той час. *Втік я тогди аж у Печеніжин* (П. Федюк. Василь Федюк, 134); – *Голова сільради (був тогди Богатчук, довго головував) відразу: “Шо?.. Єк?..” Я лиш кау: “Не питайте мене вже нічо (так бояласи обіздрітиси!)”* (В. Шкурган. Переказ, 113); У нас **тогді** був один чоловік, Ферик називався, за храмсько-

го старосту (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

2. Уживається у головному реченні у знач. співвідносного слова до сполучників як, коли. *Аж як я зарую бувало на всю толоку, то **тогді** вже мене пускають, і я назад біжу до Тетяни і до Семена* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 32).

ТОГДІ див. **ТОГДИ**

ТОГИД див. **ТОГІД**

ТОГИДНИЙ див. **ТОГІДНИЙ**

ТОГІД, ТОГІДЬ, ТОГИД присл. Ми-нулого року. *На Вигоді перевозить мене дарабчиною дідок: міст зірвало ще **тогід**, дід заробляє тепер перевозом* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 469); *Аді, кумочку, ніхто таке не видів та й не чув: упхав нам **тогід** навперед Дмитрі теличку та й каже: “Телиця тівна, ек прийде за три неділі теле, то будете мати скором у хаті, а по році займемо на ермарок, та шо буде поверх вісімдесят левів, то ваше”* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 101); *Як вертав щойно з полонини, зустрів на плаю стару Лежбіту. Давненько, як бачив її, ще десь **тогід*** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 81); *Сьогодні ж Юра з колядниками прийде. Він же **тогід** і передтогід ходив, то й цього року прийде...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 125); *– Ба сватали й путерні май, як кажу, – обізвалася тихіше, але твердо Федорчучка... – цілі м’ясниці **тогід** ходив на вечорниці Продан, а тепер жениться... а Юстині, бідко ма, і не лучиться вже ніхто* (М. Павлик. Вихора, 266); *– **Тогід** там повинню колибу знесло...* (Я. Стецюк. Крутий плай, 79); *Та й стали розказувати, як старий Микитула повдовів, як чув через майстри, що **тогідь** в її робили, про Калину та як їх аж сюда за рушниками вирядив* (Ю. Федькович. Хто винен?, 276); *– **Тогідь** тут наслися наші вівиці. Ходім у стаю, вона порожня* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 22); *І старий Митро, пихкаючи люлечкою, повагом, зі свідомістю висоти функції говорить: – А ци у кему вам, люде добрі, та ци у памнеть – ек сми **тогид** вам говорив: запасайте, люде, трави худобов, спізнуйте косіне – най дзелень божжа не ростет борзо, аби не вдарили студени, плю-*

ти та й гляба тогди косити? (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25).

ТОГІДНИЙ, ТОГИДНИЙ Минулорічний, торішний. – *Ви маєте **тогідний** пай* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 234); ***Тогідної** зими дерев’яні grindжолы тріснули і розпалися, наскочивши на купину* (М. Яновський. Конюшина для козулі, 74); *– І витег із бордюга **тогидного** року с’єчене й дав хлопцім* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 460).

ТОГІДЬ див. **ТОГІД**

ТОЙ, ТОГ евф., міф. Чорт, нечиста сила. *Нираз собі гадала, шо то він тимунь йкийс такий дивний удавси, шо був первісником, а через того міг видіти навіть й “**того**” – зчез би* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122); *– Чого так зрив на мене? Наче господи прости, – перехрестився похапцем, – **того** увидів* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 383); *Іван виймає фляру і дме у неї шо має сили, але “**той**”, навіжнений, сильніший за нього* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 194); *– Рви бірші, а менші най “**той**” рве – меншим лекше вдавитиси* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 79); *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, **той**, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюд, інклюдник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217); *Я мав страх, бо всі люде говорили, шо в цих порожних хатах сидит “**том**”, изчез би, тай пужієт людий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9); *Прийшов до церкви, розглядаєси, бо він такого ще не видів. Дивитси вгору – а там усередині бані на банті сидит “**том**”, щез би, і на волові шкїрі списує грїхи люцькі, хто в церкві згрїшив. Люде не видють, бо грїшні, а тот пастух видит* (Г. Хоткевич. Довбуш, 145).

ТОЙТАМ займ. Отой; ось той; от той. *Він знов обертається назад, хоче сказати Чічці, аби сокотилася і не ударилася об **тойтам** камінь, але Чічки нема, лишень його*

горбата тінь стоїть назад нього (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 113).

ТОКАН, ТОКАНЬ *етн.* Густа каша з куррудзяного борошна; мамалига. Внесла з сіней бесаги, поклала туди паляницю вівсяного хліба та коновку молока квасного, трюхи крумплі, ріпи, та щей мелайняної муки на **токан**, до того всього примовляючи: – Ти ж поділи, синку, аби на тиждень дістало (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41); Звелівши Григорові покручувати рожжен, Іван заходився готувати **токань** по-сегедськи (Б. Загорюлько. Чорногора, кн. 1, 293).

ТОКАНЬ *див.* **ТОКАН**

ТОКАРНЕЧКА Токарний верстат. Точів [дідо Іванчік] на ручній **токарнеци** під стелинов миски, ракви (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 99).

ТОКМА¹, **ТАКМА** *юр.* Угода, домовленість про купівлю-продаж. – А з тими пилами, то ви, Миколо, самі винні. Нащо ви таку **токму** підписували? Ви знаєте, що як підпишеши пером, то не витягнеш воллом (М. Козоріс. Чорногора говорить, 188); А подарує ті шо пан поверх **токми**, то ти возми, а я прийду туди та й возму 'д хаті, а за сорочічков прийду в суботу ввечір (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 103); – Я не маю ні з ким такої **токми**, щоб свій пай брати, як не буде вже з чого (А. Крушельницький. Рубають ліс, 308); – Ми вашого пана ударили: при людях візьмемо **такму** на дві бербениці симбрилі та й з тої симбрилі ти панові даси третю пайку. А на ділі я тобі дам три бербениці – тоже третя чиста тобі си зістане (Г. Хоткевич. Довбуш, 168).

ТОКМА², **ТОКМО** *част.* Навіть, тим більше, ще. Коли ж люди вас за люди мають, то підіть, а ще **токма** такому любому товаришу послужити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259); Нима віри нікому, навіть ни можна вірити й рідній дитині, а ни **токма** вір чужій (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 48); <...> вона – з незмінно опущеною, як від устиду, головою – безшелесно прилаштувалася в бабинці, він – як жердка, височів межи чоловіками; але очі в них все одно нібито зв'язані якимсь невидимим шнурком;

І це так явно впадало у вічі, що в бувалих, а **токмо** жінок, від заздрості і неминучого подиву роздувалися ніздрі, немов у корів перед отеленням (М. Матіос. Солодка Даруся, 81).

◇ **не токмо** – уживається для заперечення якогось припущення перед викладом справжніх фактів, обставин; не те, що. – Та, віді, тоті карабушки не видержуть кулі, віді, розваляться і помену не лишуть. Волові нема до чого почухатися, **не токмо** гарматі (Марко Черемшина. Село потерпає, т. 1, 122).

ТОКМИТИ *юр.* Укладати, робити угоду. Йк бисте знали, йкий багач грішний перед господом богом! Бо він не нашої віри, він песьчої віри. Він єк слугу **токмит**, то на таку симбрилю, шо най би го шляк трафив (Г. Хоткевич. Камінна душа, 159).

ТОКМИТИСИ, ТОКМИТИСЯ *юр.* Укладати угоду; домовлятися. Там и **токмилиси** на кішню. Установили прець, по чьому маєтси платити вид одной фальчі трави за кішню, бо в них на деньку ніхто ни робив, лиш на сикман (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 138); Оце останніми часами оповідав, як прийшов до нього багатий газда **“токмитиси”** за похорон батька (Г. Хоткевич. Довбуш, 85); Але ти, як хочеш **токмитися**, то **токмися** по-людськи. Возьми двох газдів за свідків і **токмися** при людях. Нехай тобі дає сплату на рати хоч на рік, бо потрохи, май, лекше знайти грошей, чим всі відразу (М. Козоріс. Чорногора говорить, 210).

ТОКМИТИСЯ *див.* **ТОКМИТИСИ**

ТОКМО *див.* **ТОКМА**²

ТОЛІЧКА Зменш.-пестл. до **толока**. “Газда” ще під собою пелюшки мочить, а молода Збориха вже видить його то з дітками на **толічках**, високого, стрункого, красно вбраного, то трудовитим орачем на нивці, то золоторуким майстром, що з пахучих смерекових колод вибудовує новий оседок-гніздо для жони й дітей, то з овечою отарою на полонині (Р. Федорів. Жбан вина, 146); Рада в раду, та й деді закликали хлопців з ліса на **толічку**, та й казали їм навперед себе стояти і слухати добре, що вуйко

Мартинюк їх питати будуть (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 238); *Де лиш толічка, де найменша царинка, де хоч кавальчик зеленого, – там дзвенить коса, вимахують граблі, мають кінці червоних, жовтих, яскравих фусток* (Г. Хоткевич. Кішня, 339); *Молодієві ще ліпше стало на серці, бо Федорнячка, напевно, пригадала ті тихі ночі, місяць над толічками, шум ріки, і як не дозволили їм обручитися через те, що Молодій не мав поля...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 16).

ТОЛКУВАТИСЯ Виправдовуватися. *Ще дальше позаду йшли свідки боязливі, котрі зстрахи перед злісним свідчили на два боки і потакували так прокураторові, як також оборонцеві, а приперті до чола, толкувалися, що стояли оподалік і добре не чули, що Мокан говорив, але божилися, що він не мовчав* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 215).

ТОЛОКА Вільна ділянка біля села чи в селі (пасовисько), де зазвичай збиралася молодь гуляти. *І молодші легіні хвацько витанцювовували по толоці* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 220); *Раз прийшло до нас сюди на Яворів на толоки дванадцять опришків* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 87); *На толоках ми разом танцювали...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева пісня, 63); *Цього разу німець не влаштував гулянок на толоці – лиш відмарширував у бік Вижницькі за критими зеленими тягачами а черемошнянці взялися до своїх робіт, як раніше* (М. Матіос. Солодка Даруся, 130); *Вистрілами з пушок дали знати цілій громаді, що вже зловили злодія. За годину часу ціла громада стала на толоці перед домом пароха, старенького о. Яніковського, котрий тепер служив Утреню в церкві не далеко від дому* (І. Березовський. Худан, 94); *На толоці заздрів оком завидющим Анничку, зговорився з її дедьом, а він на рік від нього був молодшим, та й купив собі молоду жінку* (П. Федюк. Штабар, 38); *На якийсь час село затаїло подих, заніміло, а потім чоловіки почали виповзати з-поза своїх меж з сокирами і вилами, хтось біг навпростець через толоку до гмінної поліції давати знати, виходили боязкі, але рішучі, і зупинялися на дорозі край села* (Р. Іваничук.

Смерть Довбуша, 88); На будні знов Кольцо днинськи грався з хлопцями на толоці, тільки що раненько випив каву та відбіг пообідати на часок.. (М. Павлик. Пропаший чоловік, 63).

ТОЛОКУВАТИ Працювати толокою, гуртом. *Сьогодні я на толоці, / витак / толкують у мене* (В. Шкурган. У чуркалі мию лице, 39).

ТОЛОЧАНИН Те саме, що **толочанник**. *Улоговина сповнилась толочанами, що повилазили в нічних сховків. Помолити сонцю – правому лицю божому – і переснідавши рештками вечері, завнов закрутили будівничий шарварок* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 241).

ТОЛОЧАННИК Учасник одноразової праці гуртом для швидкого виконання великої за обсягом роботи, толоки. *В саду лежали купами шульки, навкруги котрих сиділи толочанники та щось гомоніли* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 79).

ТОЛУК див. **ТУЛУК**

ТОМУНЬ див. **ТИМУНЬ**

ТОНЬКАТИ

◇ **тонькати** (кому-небудь) **в голові** – комусь тривожно, неспокійно з приводу чогось. *Єк собі нагадаюси, що маю це всьо лишети, що сми'х бирше ни уздрю цисі полонинки, то аж 'ми шош тонькає в голові тай пуди-пуденні мене лов'ют* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 173).

ТОПАНОЧОК Черевичок. *Він озолотить її. Він узє її в золоті топаночки, посадить на троні й буде її, як цариці, служити* (У. Самчук. Гори говорять!, 49).

ТОПІР 1. етн. Сокира з довгим держакком, що використовується як зброя. **Топір, топір** – опришківська слава. / Біла ріка, ріка чорна, а вода кривава (М. Влад. Я ішла шукати едельвейс, 8); *У тих коморах повно всякого добра: порошники, порошниці, топори, бартки, кріси, оливо, цина, порох, пистолі тай повні бербениці золота і срібла* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 94); *Запахло в хаті гірко і їдко. Гримнуло ще два постріли. І вдарив топір* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 57); *Люди як одинокі вовки.*

І не докоряй, на **топори** не візьмеш (Р. Андріяшик. Сторонець, 161); – Слухай, орле! Коли батько мого діда став помирати, казав він покликати синів, внуків та правнуків і передав родові у спадок – ось, – старий похитав на долонях, – Довбушів **топір** (О. Кундзіч. Верховинець, 284); Триматись буду – за мій світ. / <...> За камінь, Довбушем позначений, / Й за ним освячений **топір**, / Хто ж позабув це необачно – / Тому не треба рідних зір (Т. Мельничук. Стихіє рідна, 32); Як рись скочив він у найвужчому просмику за камінний залім і як тільки показалася одна постать – важкий **топір** опустився вділ (Р. Єндик. Регіт Аридника, 44); Всі вулиці у Рахові – / Кольоровий рух, / А в легінів блиска **топір**, / Черес і кожух (Ю. Боршош-Кум'ятський. Рахів у неділю, 84); Носив **топір**, і кріс, і твер, / як носиш вуса. / Не вічний революціонер, / не Агасфер, не юдожер – / запеклий джусе, / пусти “Аркан” на ці столи, / ватри й трембіти! (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 85); Не лякають Олексу погрози, / Ні шалені вітри, ні грози, / З рук **топір** не вирвуть ніколи, / В пень забитий **топір** твій, Оле! (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 21); Андрій зразу наче оторопів, хоч відважний був, бо в житті на полонинах доводилось йому часом медведя побороти тільки з одним **топором** в руках... (І. Березовський. Худан, 8); – Замовч, – вирвав ноги з орендаревих обіймів Довбуш, – я не за вітця-матку підняв **топір** проти багатих (Р. Федорів. Жбан вина, 96); – Иди, іди, синку. Кому ж, як не тобі, підняти **топір** Івана Пискливого? (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 20); Червоний степ гойдався над плями... / І брат Іван поклав у чорну яму / Його пістоль, **топір** його і кріс (Н. Стефурак. Гей, музики, грайте, грайте, 53); – Чекай, чекай, іроде! Знайдемо й на тебе **топір**, – лютю прошепотів коломисць (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 30); **Топір**, кріс візьми від мене, / Може я в чім провинився, то / простіть і пам'ятайте, / Добре все беріть від мене, / а що гірше відкидайте (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 176); Отепер вільний наш широкий Чорний Черемош. Гуляє він собі хвилями, струями, скоками, габами геть-геть. Гуляє-баює, як гуцул-легінь з **топором**

по храму, весілля (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543); Вставав, спирався руками і грудьми на **топір**, оглядався довоккола і помалу підіймався, вставав (М. Козоріс. Чорногора говорить, 145); – Візьміть мене на **топори** та й занесіть у Чорногору, найся ляхи не збиткують, моє тіло не чвертують. – просить Довбуш побратимів (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 120); // у пісн. “Люляй-люляй, малий хлопец, / Не будь такий, як твій отец, / Що по лісі все лиш ходит, / В правій руці **топір** носит...” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 23); // образн. Я завжди вірю ще в казки старі дитинні. / Чекаю! Встанеш ти і **топір** скреше грань / З тобою не піде дванадцять лиш легінів, – / Піде нас мільйон, Олексо, – тільки встань! (О. Бабій. Могила Довбуша, 31).

◇ **присягнути на топір** – дати клятву. Говорив кожному **присягнути на топір** та рушницю, що не зрадить товаришів, хоч би мучили, четвертували й палили в панській катівні (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 123).

2. Сокира. Лякав я в лісі дроворуба... / Таку смереку він зрубав, / Що ледве я аж не заплакав! / Так я йому **топір** і вкрав! (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 233); Там уже одна за одною самі лісові глуші, там кучери вкриті від долу до верху густо гаджугами, яких ще не торкався **топір** людини (А. Крушельницький. Рубають ліс, 171); Здається, Євдосі аж маркітно стало – не звикла бачити Колу роззубленим, завжди він круг себе і людям порядок дає, а це самому собі не зарадить... Вона замовкла, а він **топір** загнав у колоду і віджартувався: – Того, що за тобою ся збудьгував, от чого. – І не усміхнувся, пішов до хати (О. Кундзіч. Верховинець, 220).

ТОПРЕЦЬ, ТОПОРЕЦЬ, ТОПОРЕЦ
етн. Сокирка на довгому держаку, зазвичай прикрашена інкрустацією, різьбленням тощо, яка є елементом гуцульського строю і може використовуватись як зброя. А от, знаєте, у гуцула гаряча кров, часом у коршмі поб'ються, один другого **топірцем** махне та й скалічить або й заб'є, – ого, вже біда, вже мусить тікати в опришки (І. Франко.

Гуцульський король, т. 22, 493); *Не сказати, очевидно, щоб бракувало в гуцульськiм лексиконi й лайливих слiв, а замисть гречностей i цiлування в руку аби не траплялося удару в писок чи **топiрець** по голови, але все ж не лайка й бiйка опридiлили для отця Кралеви-ча загальний характер гуцульських вiдносин, а власне лагiднiсть i ввiчливiсть* (Г. Хоткевич. Довбуш, 84); *Хлопець войовничо вихоплює з-за пояса гуцульський **топiрець**, трясе ним у повітрі, мовби зараз має стягтися з лютим ворогом* (М. Стельмах. Над Черемошем, 120); *На кичерi лисiй, виходячи з тiни, / Збирались опришки, вiдважнi легiнi, / Стискали мiцнiше в руках **топiрцi** – / Вiтали їх вiльнi, стрiмкi вiтерецi* (В. Зубар. Гнiв Черемоша, 61); *Йдуть у мандри колядницькi / З **топiрцями** у руках / Вже нацадки тих опришкiв, / Що гуляли злу на страх* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 28); *Та молода у вишиванiм убраннi, / Та молодий – з цяткованим **топiрець*** (Б. Радиш. Мамi на золоте весiлля, 14); *Малий гуцулик жваво ступає вперед. У нього в руках сукатий костур, у шкiрянiм чересi гарно вирiзуваний **топiрець*** (К. Малицька. Малий гуцулик, 14); – *Йой, братчики, так у мене долонi сверблять, так ми хочеться взяти **топiрець** гострий i карати кривду...* (Р. Федорiв. Жбан вина, 45); *Иван був хмурий, неввiчливий i дуже фудульний; бувало, й гуляти не хоче, а коли пiде на базар – то лишi про Василя, щоби децо не попацив, бо Василь, знаєте, опалистий та швидкий, мов та полемiнь у печi, а як, бувало, розсердиться, то гатить **топiрець** – не питає, чи голова, чи руки, чи ноги* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267); *Дружина, перелякана тим, знову почала вмовляти Олексу покинути опришкування, бо тi хлопцi якоiсь ночi заскочать на їхню половину та й зарубають **топiрцями*** (Л. Качковський. Довбушева пiсня, 17); *Древнiй, довершеної майстерностi **топiрець**, розписаний на обушку, з окованим мiддю рукiв'ям, лежить на рушнику* (О.Кундзiч. Верховинець, 283); *Сумував, що все рiдше може похвалитися свiжим, привабливим **топiрець*** (М. Яновський. Гiрське серце, 13); *Гуцул. Киптар. Байбарак. Постоли. Крисаня, широкий шкiрянний пояс (черес), тобiвка (сумка). **Топiрець**, пiстоль*

(Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 96); *Дочекались рiднi гори, / **Топiрцi** опришки д'горi, / Вперше над верхами чути: / – Довбушу ватажком бути!* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 30); ... *Чи мало легiнiв в селi?! / В кресанях файних, з **топiрцями**, / З палкими, буйними серцями!.. / ...Пiти б до його... все сказати... / ...Чому не стала я хоч мати?* (Олександр Олесь. Нiч на полонинi, т.2, 222); *Там iсторiю вiн i проспить. Але ж цi! / Цi ще вишварять, хоча... Я ж не про те, / що попроситься Довбуш на **топiрцi** / вже у серпнi... За ним Орфенюк пiде / ще у цьому роцi...* (В. Герасим'юк. 1745 – петрiвка, 15); *Над буковим лiжком засланим багатенькою ковдрою, висiли до блиску натертi **топiрцi**, тобiвка, порохiвниця, старовинний крiс* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 313); *Пiдняв **топiрець** над головою, схопив гострим i владним поглядом уже затерпу юнакову руку* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 79); *Поки чоловiки йдуть собi пiд церкву i пiд нею завiшують свої кресанi, спирають палицi й **топiрцi** й, не вiтаючись нi з ким, заходять до церкви, хрестяться, молять отченашi, жiнки вишукують затишне мiсце, скидають iз себе все буденне й убирають святкове, взуваються в новi постоли, чоботи...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 72); *Осипка зацiкавили повирiзуванi з дерева **топiрцi** та флосери, тарiлочки* (І. Пiльгук. Пiсню снує Черемош, 34); *Спочатку робив дрiбне: **топiрцi**, ретязi, протички до люльок, ножики, чепраги тай робив так добре, що перевищив навiть челядника, який уже давно вчився* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 9); *Одного дня зупинилися опришки на вiдпочинок коло джерела. Вони були на конях i мали багато добра. Їх лиця були засмаленi вiтром i сонцем. Поза їх широкими чересами були застромленi пiстолi, а в руках блистiли **топiрцi*** (Р. Яримович. Полонинська смерiчка, 43); *Довбуш несподiвано замахнувся на парубка **топiрець*** (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 88); *Иван зiгнувся, чекаючи смертi, та Юра вгамував свою лють на бiгу i гарним, величним рухом одкинув набiк свiй **топiрець*** (М. Коцюбинський. Тiнi забутих предкiв, 215); *По дорозi до лiса пристанув коло п'яного ляха потяг-*

нув його здорово плазом **топірця** по плечах: “Це за то, шьос не свинев назвав!” крикнув Худан і зник у лісі... (І. Березовський. Худан, 46); Виходить чорна зі стаї, / **топірцем** ся підпирає, / в лівій долоні пістоль завис (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 126); Трембіта на плечах, / В руках **топірець**, / А вечір – мій вечір / Іде навпростець (Ю. Боршош-Кум’ятський. Пісня вівчаря, 153); Замилуваним оком попестив старовинні пістолі на прилавку і **топірець** лепської роботи, рушницю і – за для чого? – товстезне перевесло коралових намист (Р. Андріяшик. Сторонець, 17); За широким, бляхованим золотом чересом зі срібними клямрами стирчали пістолі й чудової роботи ніж, через плече навхрест – торба й довгі порошниці, на голові – крисаня з павиними перами, а в руках – **топірець** з німецької сталі (В. Гжицький. Опришки, 45); Я ішла шукати едельвейс, / А знайшла сталевий **топірець** (М. Влад. Я ішла шукати едельвейс, 8); 3 каплички... вийшла Василина Макушкова, а за нею Дмитро Попович – іще добріський дідок із опришківським **топірцем** у правій руці, та й собі пристали до Михайла, що крутив криничну корбу... (М. Магіос. Солодка Даруся, 109); Спустився Олекса зі шпилья і підійшов до найвищої смереки. Махнув **топірцем** – упало дерево, вдарив ще раз – бервено обернулося в трембіту на три людських зрости завдовжки (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 35); Взяли його легіні на **топірці** і занесли в Кедроватий (М. Римар. Білий слон, 113); Летить жайворонок угору: “Посіяв я гречку на самім вершечку. Гречка не вродилася, а я з богом посварився. Я до бога з калачем, з калачем. Бог до мене з **топірцем**, з **топірцем**!” (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 23); А **топірці** не літають, ні! – аж за очі ловлять, так блищать в сонці, а днинку дав бог таку ясну та веселу, що люди аж помолоділи (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246); Напруживши всі свої сили, опираючися на розкішно писаний **топорець**, він зійшов на найвищий шпиль гори, що захищала його хату від заходових вітрів, сів тут на камені і полетів очима в протилежнім напрямі, ніж досі (І. Франко. Терен у нозі, т.21, 376); “А вінеси-

ко **топорець** суди, мой ня!” розлягся з гори голос Худана. Підхмелений вином Худан в поспіху забув бач при відході свій **топорець** в хаті на лаві (І. Березовський. Худан, 17); // у пісн. А Олекса так і не виходився більше з тої рани на нозі: хромав уже до кінця життя. І в пісні про нього співалося: Ой по-під гай зелененький / Ходить Довбуш молоденький, / На ніженьку налігає, / **Топорцем** си підпирає... (Г. Хоткевич. Довбуш, 251); // у порівн. Мосяжним **топірцем** опришка / На грушці висить молодик. / Влітає в душу перша книжка, / Б’є дзвін шабель, сокир, мотик (Д. Павличко. Коли стає у хаті темно..., 216); // у порівн. Гей, **топірці**в блискавиці, / Прірви під луками скоків! / Хто відає того крилатого птаха, / Що груди йому розпирає? (Віра Вовк. Баляда про опришкову любку, 205); // образн. Я сьогодні – / душа **топірця**, / Грізний подих гірської калини (В. Шкурган. Не схвати лица від мерця..., 62).

ТОПІРЦІ¹ тільки у мн. Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує **топірці**. Через іншійсть розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. <...> граблі, щіточки, гребінчики, **топірці**, рискалики, човники, боклажки, решітка, скрині, попружечки, ретізки, бесаги, ключі, пацьорочки, берівочки, кожушки, порошниці, парасолі, образки, хусточки, шнурки, миски, хатка, віконця, стовпи, жолобець, церквівки, монастирі, дзвінички, <...> (Т. Прохасько. Непрості, 46).

ТОПІРЦІ² тільки у мн., бот. Фіалка (Viola). Гори убєралиси в зелену зелінь трав, жовтих кульбавок та синих **топірці** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 293).

ТОПІРЧИК етн. Пестл. до **топірець**. На друге плече накинутий був червоний гаптований сардак, в руках сяйливий, дорого битий **топірчик**, котрим легінь грався, поблизкуючи на сонці, – це було щось дійсно надзвичайно красне в цих відлюдних дебрях і пущах (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); Клялися на вірність – / Під **топірчик** пальці. / Клялися на чесність / До схід сонця братці (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 30); Господи, що за речі він роблював: що креси, що піс-

толеті, що ножі, а що вже за **топірчики** мудерні зсипав! – то не найдеться в світі (Ю. Федькович. Хто винен?, 280); Я вже 'го випробував на всьому, лишилося найголовніше... і ще такі нині буду знати, чи доріс він до месницького **топірчика** (Р. Федорів. Жбан вина, 44).

ТОПІРЧИНА *етн.* Те саме, що **топірець**; сокирка на довгому держаку, зазвичай прикрашена інкрустацією, різьбленням, яка є елементом гуцульського строю і може використовуватись як зброя. [ГУЦУЛ:] <...> Ой кину я **топірчину** в глибоку долину, / А сам піду повнішою кохану дівчину (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 118).

ТОПОРЕЦ див. **ТОПІРЕЦЬ**

ТОПОРЕЦЬ див. **ТОПІРЕЦЬ**

ТОРАНИТИ Торохтіти, безупинно говорити. Я від перше слухаю під стінов, шо ти **тораниш** отсему дурнекови дурному, такому самому ворогови проклетому, ек и ти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 390); [Гриць:] А то в одно їй **торанить** про гарячу кров та про якийсь там палкий потрох, чи що, та в одно ї наказує, аби нічого не їла, бо і те, і те, і те могло би ї зашкодити, – одним словом: усе би ї могло зашкодити, лиш хіба одна вода ні (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

ТОРБАР *зневажл.* Те саме, що **торбей** 1; жебрак. То таки треба доброї голови, щоб удати, аби не зробити з усіх нас **торбарів** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 192).

ТОРБЕЙ *зневажл.* 1. Жебрак. А дід дивувався з невісткою: – Такий старцун, такий **торбей** громадський, така ленка дрантива мене в куми забагає! (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 192); Випорожнять стайні, комори, стодоли, притули, виметуть кути і закутки. Самі **торбеями** підуть (Б.Загорюлько. Чорногора, кн.2, 18); Не хтіла-с за Юрішка – підеш за **торбея**, а вже я тебе позбуду си з хати (Г. Хоткевич. Камінна душа, 112).

2. Прізвисько персонажа твору. Ще Стефанік тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе

виговорювати – блідере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозійнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, **торбею**, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й послули (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ТОРГЛО Пристрій для ловіння звірів; капкан; пастка. Закладав сильця, робив **торгла**, зводив сітки на зайців та лисів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

ТОРКОТІТИ Торохтіти, безупинно говорити. Ни питає, шо баба **торкотіла**, бо вона вічно, ек жонва у дерево, **торкотіла** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33).

ТОРНІСТРА див. **ТАНІСТРА**

ТОРОНКИЙ 1. Значний величиною, розміром, кількістю; великий, численний, сильний. По Видоріях, мнесниц, у Костюка Иванчіка було подуфальне та **торонке** весіле (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 211); Уліті за мід, а узимі из стрілецтва **торгував**, бувало, він **торонку** суму (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

2. Значний за силою, ступенем вияву; великий, сильний. Тай зачєв, так ек би з коновки, гивикати з хмар такий **торонкий** дождь, шо в хаті начєс сповенив водов, так шо нігде було стати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420); Ни лиш уже з них смієвси лиш Шкіндя з Довгим, але ціле весіле з них так си пудно реготало, шо аж слизи всіх обливали від **торонкого** сміху (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 252); **Торонке** мольфування (назва оповідання) (Р. Єндик. Торонке мольфування, 47).

ТОСКЛИВО присл. Тужливо, сумно. // образн. А як зіходив над Добушінками млосний місяць, тасмний властитель приливів, притягань, як натягнув свої струни і **тоскливо** задзвенів мелодіями покликів і питань, – гострий неспокій заповзав у душу Марусі (Г. Хоткевич. Камінна душа, 37).

ТОСКНО у знач. присудк. сл. Сумно. – Так ми банно а **тоскно**... (В. Шкурган. Переказ, 108).

ТОСКУВАТИ Тужити, сумувати. – Ей, шо тобі, не **тоскуй**, от борше заспівай

з нами... (Марко Черемшина. Керманич, т. 2, 25).

ТОТ¹ займ. Той. У нас тому назвали **тот** камінь Бісків (бо ніби біс там грає), а по нему назвали й цілий верх проти каменя Бісковим (Ю. Федькович. Штефан Славич, 281); – Я не знаю жадного Митра, що він за один? – Таже **тот** Митро, що у вашого тестя при трачці робит, то шос му стало-си, що ади на пни в'єне (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 75); Дідо мій, ніби дедів дедя, **тот** ми вповідав, що не було панів у нас, та й не цулували-сми у руку жєдної ленки (Г. Хоткевич. Довбуш, 88).

◇ **тот світ** – потойбічне життя. Єк душі на **тот світ** приході, то єї карби уже пороховані, уже муки терпіти має (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 38).

◇ **ні в тот бік** – байдуже, все одно. Парубки в сміх – такого резоту наробили, що аж панотець петропопа мусили з вітваря крізь віконце пальцем намахувати, щоб ми тихо були, а нам і **ні в тот бік** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

ТОТ² див. **ТОЙ**

ТОТА 1. займ. Та. – Сповіджся з неї перед нами і перед святим праведним сонцем, – мовив Юра, – то, може, відступить від тебе **тата** тривога (І. Франко. Терен у нозі, т. 21, 378); Бо як би м'я того слова си зрік, то міг би відкрити чорну жилу, **тому**, що Арідник пропускає почерез пограбоване та в крові мочене золото (П. Федюк. Штабар, 35); “Юрку! їми **тому** єсничку (ясну паню) за поперек тей держи абиси не фиркала, а ви рєшта легіні, простєгніт го на помості телевом до стелі! (І. Березовський. Худан, 9); – І ти, кумо, мандруєш на **тому** Содому і Гоморру? (Р. Федорів. Тисяча кроків, 19); Бідна **тата** Марія (М. Матіос. Солодка Даруся, 17); Був ти, Микола, а потім, як ти з нею повадився, вона найшла собі жибівського, а тепер знову ти, Миколайку, а Митро тільки облизується, як **тата** стара котюга на тічні (М. Козоріс. Чорногора говорить, 126); – Не раз тобі, чоловіче, казала, аби-с лишав **тому** штриху (М. Яновський. Штрихар, 81); летіла птаха / уздріла палю / та й понесла **тому** палю / як паню (Т. Девдюк. Летіла пта-

ха, 49); *Перебрєду бистру річку / Ще й тому розтоку* (М. Влад. Довбуш, 15); – Я вже сповідався і законювався в той час, як пустився на **тому** дорогу! (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 94); *Онуки у школі, той на роботі, а думают про одно: узимі – про тому* скочно, ади – трамплін, а вліті – про дельтаплан (В. Шкурган. Майте на увазі, 177); // у колом. *Ой сину ж мій, житє моє, буду ті питати: / Звідки му те вигледати та й коли видати? / Ой у тотій* полонинці изродили рижки, / А іду я, моя нене, тепера в опришки (Б. Бойко. По голови... По голови..., 72); // у колом. *Яка ж тата* полонинка навєсні весела, / Як овечки у ню ідуть із кожного села (В. Гжицький. Опришки, 20); // у колом. *Як я тому* коломийку / Зачую, зачую, / Киселицю висєрбаю, / В горицику танцюю! (О. Гончар. Циклон, 236).

◇ **тата, шо з косов** – смерть. А приїшла така лиха година й **тата, шо з косов** найшла собі єго в лісі, єк він спокійно з полонинки тхаті на конику си вертав (Л.-П.Стринадюк. У нас, гуцулів, 172).

2. *євф.* Жіночий статевий орган. – Ліпше насмаруй собі **тому!** – раптом верєснув хтось з настєвбурченого, наяреного жіноцтва (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 54).

ТОТИ див. **ТОПІ**

ТОПІ, ТОТИ займ. Ті. Кажуть, що **топі** бесарабіяни – страшенно скупий народ, а їх жінки дома лиш у чорних спідницях ходять і з головами, перев'язаними білими рушниками – намітками (М. Матіос. Нація, 150); – Тра підкладати цєсу ватру, аж докєв когут не запієт, бо то, ади, проти черєдінниць, проти відьмий **топих** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 33); *Мой, мой, вже не одного приводили на край топі* бісівські чари (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 57); У пазуху брав би **топі** хмари, коло серця грів би їх. Зоря росєю їх напуває, гей мід (О. Дучимінська. Чую... молитву Землі, 98); – Ну що ж, зачин – половина діла, – сказав він, не розмірковуючи і дивлячись на Марка. Уже був розігнався рукою до череса, а тоді, наче щось пригадавши, круто повернувся до Жупника. – А дай-но **топі**, що Хайко передав. <...> Жупник, як і всі скарбники світу, був

скупий, жиливий, але владна вимога ватага примусила його витягти з тобівки набитий золотом кашук (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 242); Хотів би **тоті** чічки позбирати, вітрові не дати, в садочку посадити (Марко Черемшина. Карби, т.1, 31); Тут приймалися зараз за діло: помолилися богу, прочитали, що вже там треба було, заручили молодих, та й не цуралися з ними повечеряти; такі се в нас панотчик не горделиві були – не так, як **тоті** нові панотці, що лишень що зо семінарії повилазять, а тут уже й бога не хочать знати, не так, аби вони з нами, простими мужиками, жили (Ю. Федькович. Люба – згуба, 263); – То я такіш скажу, бо сам видів ек... ек ви того Єнуковича з чужаками вивішували на **тоті** щити... (В. Шкурган. Кашкет, 68); Звідси й звичка серед гуцулів залишати свою трапезу недоїденою: “Лишеї! Буде свиням! **Тоту** доїде” (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 108). // у колом. Попід **тоті** полонини йшли дівки з малини, / А я лишев овечета та й побіг за ними... (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 45).

ТОТО 1. займ. Те. Нехай би сонце на кам'яному вершкуні сіло, нехай би на **тото** село подивилося... (О. Дучимінська. Черемош говорить, 97); Йї де **тото** письмо... я не хочу гріха більшого, аніж уже є... (М. Матіос. Нація, 84); Як не дивно, але **тото** корчування приносило йому насолоду (Р. Федорів. Опришкова криниця, 213); Ще на благовіщення ходила газдиня до мурашківини і клала туди сіль, булки кавальчик, а відтак свої бовтиці, пацьорки, чепраги і присипала **тото** все землею аж до Юрія (Г. Хоткевич. Камінна душа, 29); Шкода, що до нас не конче добре було чутися, бо пасіка гей далічко від хати. За **тото** ж бо місяць так нам красенько і світить! (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251); – Нащо так багато хлопцям віддаєш, – нівалась щоразу, – а собі так мало? – За мною ходили, – хмурнів Олекса. – Але лише **тото** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 71); Сват подав кілька готових пеналів, пудреничок, грибочків, декорованих простенькими візерунками. Іван охолов: – Це, Николе, **тото**, чого я боявся.

По-моєму, це – пустоцвіти. Не те, що я сподівався вздріти (М. Яновський. Гірське серце, 80).

2. част. Уживається для конкретизації, підсилення різних обставин дії. *От тому ж **тото** сидять собі наші легіні та дівки на зимні Николи красенько дома та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенька храмує* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242); *А дівочки вам не розпусні, ні! – навіть і ні в той бік, що мами ззаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кілька би **тото** донечці кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи з храму, а храм у нас ведеться через цілих три дні, то назбирається кулаків тих май-май!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); *Бо як буде Одарочка гору оминати, / **Тото** буде паніматка сльози обтирати* (Марко Черемшина. Світляній панночці Одарці, донечці славної авторки “Шестикрильця” в незабудь, т.2, 37); ***Тото** клопотів зійшлося сього вечора на Мошкову голову!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 459).

ТОТОЙ займ. Те саме, що **тот**¹; той. – *Хочу з торби хліба з їсти, з каменя води напитись. – Мой! а ти знаєш, що **тотой** хліб, як ся скала? – ватажок гримнув барткою об свій сідець. – А вода гірка, гейби ненині сльози* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 78).

ТОТОТ займ. Те саме, що **тот**¹; той. – *Аже ждїт-ко! Та й приношу я **тотот** [поменник] ‘д хаті, під сволок тичю, та й байдуже. Але сегодне жовнірня грим у хату та й трісе-перетрісає. В скрини нічо, в полицях нічо, в коморі нічо, в оборозі сіно, в печи попів, а над столом кажут: “Що це?” – “Образ”, – кажу* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 147).

ТРА див. **ТРАБА**

ТРАБА, **ТРА** присудк. сл. Треба. – *Тото, любетка, не наша голова до такого розуму ей де!, тото очима **траба** би їсти* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 36); – *Не **тра**, брате, нарікати; / Хоть підемо воювати / – Ой голя, голя, така ж наша доля, / – Ти думай, що гуляти* (Ю. Федькович. Виправа в поле, 35); ***Тра**’ якоїсь ради: на силу **тра**’ силу* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 68); ***Тра** взети*

сліпце та й рапавку, покласти у горнець та й спечи на ватрі (Г. Хоткевич. Довбуш, 131); – Бо то ни **тра'** бути такому захланному тай у громові света йти у ліс (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

ТРАБАНТ військ. Гвардієць, охорона. Секретар. Пізніше: маршалок, **трабан-ти**, слуги з лушницями (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 357).

ТРАБУВАТИ, ТРЕБУВАТИ Дбати, піклуватися, клопотатися про щось чи когось; мати потребу в чомусь; перейматися чимось; бажати. – Ой, не буду я, газдики, без него жити, не буду цим світом **трабувати** (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т.1, 277); – Та я би ни **трабувала** цим життєм, але, ек собі нагадаюси, шо маю це всьо лишети <...> (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 173); **Кепкуваласи** з моїх босих ніг, але я тим ни **трабував**, дививси, ек красно сонце сходило з-поза довгих ґрунів, високих кичер, темних лісів, шо вічно видсвіжуют своїм запахом повітрі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45); **Молодиця** Мочернакового роду, чей, не подивится на ленку, чей, не осоромит роду. У неї робота жде на роботу, нема коли пустим **требувати** (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 225); **Ййго онуки** вже ни **требуют** тим, шо було гонором тай славою їх предка (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 155); – Я не **требую** їхнею згодою. Най шо хоче роб'є, а ти будеш моєю (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 187); А я не **требую** тими будзами – ци я не маю шо їсти? Ой га! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 35); **Знаю твою гадку: / Ти гадаєси покидати / Ріднесеньку матку, / А самому** **требувати** / На сторонські люде. / Лиш не знаю, пане-брате, / Чи ти жаль не буде (Ю. Федькович. Сему-тому, хто цураєсь свого дому, 97); – Я тобою це й не дуже **требую!** – старий труснув порожніми мішками цік (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 66); **Чого ж той шандар і тепер до нас приходить, як видить, шо не** **требую** ним (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 74).

ТРАВНИК церк. Церковна книжечка, требник. Це тут особлива гра слів. Це Дов-

буш мід “підголити” ксьондза, забравши у нього все. – А ксьондз, ци таки з опуду, а ци дурненький екий був: “Та я бих, кае, – підголив, лиш брича не маю, вдома си лишив”. Хлопці сміют ци... А Олекса: “А я пішло кого д'ваші імости, най даст брича. Васильку! Ано скоч! Маєте ото **травник** – по тому **травникови** й даст”. І далі йде гумористична картина, як серед лісу ксьондз голить отамана опришків (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 462).

ТРАГАТИ Нести щось важке. Хлопці, ші з малих міхи з муков на плечах д'горі **трагали** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

ТРАДЖУВАТИ Провадити; вести за руку. – Аби не **траджувати** шодня, нас поселили гуртами, ек оселедців, в порожні хати (ек німці втекли, то поляки рухнулиси захопити хати, але по одній гіршій ші ліше-лоси...) (В. Шкурган. Переказ, 109).

ТРАЛЮВАТИ ліс. Вивозити зрізані дерева з місця заготівлі до лісовозної дороги. – А так, а так... А ви тим часом посидьте з татком Даниїлом, бо чоловік на Бісковому камені ліс **тралює**, приходить на суботу і неділю святу. Погуторте, а я матусю на-строю (Р. Андріяшик. Сторонець, 6).

ТРАЛЬОВОЧНИЙ ліс. Який використується під час трелювання лісу. Кілька разів ми зустрічали **тральовочні** трактори, шо тягнули величезні колоди. Дорога за ними нагадувала глибоке і довге корито. Колоди скидали на березі, звідки кіньми притягали ближче до води. На воді в'язали дараби... (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 105).

ТРАСУНОК

◇ **задати трасунку** – налякати, покарати. Ох і **задав** я вам **трасунку!** Не одного нагородив кулею межи очі, аби хлопів не кривдили. А скількох барткою стяв, а скількох до стіни прибив!.. (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 34).

ТРАГИТИ 1. Страчувати, позбавляти життя, карати. – **Висповідай і визаконюй мене!** – каже Довбуш до черця, – бо я йду в Яблонів пана **тратити!**.. (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 51); **Як жовніри** дедю на зарінок **тратити** повели, то неня перестала пла-

кати та й долонями лускати і вергла собою на землю перед хатою та й умирала (Марко Черемшина. До дєді, т. 2, 211); *Прийшов на хитар – а ту перед тобов застрелена скала. Гляба минути. Але ти не бійси. Перекрестиси й кажи: “Тратив тебе архангел Михаїл, і я тебе трачу”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 176).

2. Сварити. Давно боєласи челідь золити у н’єтницї, бо казали, шо котра золила, то ввечер приходила д’ній петниця жєнков й її пудно **тратила** (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 51).

ТРАТУВАТИ Топтати, витоптувати. Комendanт затяв коня і, вимахуючи шаблею, влетів на бадіків так нагло, що кїнь став дуба й передні ноги підніс ‘д гори, щоб не **тратувати** людей (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 142).

ТРАТУЮЧИ Дїєприсл. до **тратувати**; топчучи. Мов лоша кинене на ватру півкнула Настуня, мов роз’ярений медвїдь заревів Іван і кинувся з кліті, **тратуючи** по дорозі переляканого гуком старих, ще з опришківських часів, пістолів Андрійка (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 140).

ТРАФЄТИСИ див. **ТРАФЛЄТИСИ**

ТРАФ’ЄТИСИ див. **ТРАФЛЄТИСИ**

ТРАФИТИ 1. Влучати, поцілити. [Дзвінка:] *(Рве дубельтївку і порошницю з клинка і набиває ю завзято двома золотими кулями) А траф’ю! траф’ю! траф’ю! Щоб тото/Єго лукаве-предлукаве серце / На сто кавалків – не, на прах, на порох / Розсипалось!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топїр і знахарський хрест, 422); *Десять раз хибить, раз трафить* (Г. Хоткевич. Повїнь, 325).

2. Потрапити, знайти дорогу; знайти, зустріти. *Ми ще до Коломиї ходїмо, а як там не знайдемо правди, то й до самого Львова, навїть до самого цїсаря трафимо* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемош, т. 21, 439); *Але, єк трафиш на розумну [жїнку], то молишиш шо ввечера до Бога, абис завтрашній день у порєдку переднувати* (О. Манчук. Челїдина, 56).

♦ **трафити на лїк** – справити вплив на кого-, що-небудь; подїяти, вплинути. – Так

чого ж плачеш? Гей, якби Марїка видїла, шо такий легїнь, мосьпане, плаче, тото ж би смїялася, – а хто ж бо таке видїв? **Трафив я на лїк**: як опарений, кинувся мїй Василько, обтерся боржїй та й ухватив мене за руку – Ходїм! (Ю. Федькович. Люба – згуба, 249).

ТРАФИКА Тютюнова крамниця. У **трафїці** Логойди пахло тютюном (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 14).

ТРАФЛЄТИСИ, ТРАФЄТИ(СИ), ТРАФ’ЄТИСИ, ТРАФЛЯТИСЯ Траплятися, бувати. – *А то, мой, жєнко, я гадав, шо то лиш мужик дурний, а то трафлєютси й межи панами дурні!* (Марко Черемшина. Бїльмо, т.1, 104); *Трафилоси, що вислав король одного мужа, а другого мужа – гуцул на поєдинок* (В. Гжицький. Опришки, 56); *Єнчі котрі опришки, бувало, зимуют у людей, людє берут на зимівлю. Лиш то бийно. Не раз трафелоси, шо газда зрадит та й видаст у катївські руки. Або таки самий уб’є, скоро скїмує, шо в опришка є гроші* (Г. Хоткевич. Довбуш, 112); – *Єк си на весїллю трафєє, то не до добра, – говорив старий Микитюк – пївворожбит, пївзнахар* (В. Гжицький. Опришки, 232); – *Угу! Шкода лиш, шо помежи таздїв траф’єютси шалапути* (В. Шкурган. Кашкет, 70); *Тодї доц – не доц, злива – не лопата. І мокречий ти чи мокрецький, шо хоч бери й з холош викручуй – то все це пусте, бигме, тац, шї й ни таке траф’єїтси з людинув у жїтті* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144); – *Лиш дивно, шо на фігурї не помїтно нічого. Впрочїм, трафляєся й так, трафляєся...* (Г.Хоткевич. Камінна душа, 152); *Я з небїжкою, твоєю мамою, вік вікував, трафлялося зле й добре, а такого пекла, як у твоїй хатї, я не зазнав ніколи* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемош, т. 21, 427); – *Кїлько так трафляєтьсєя, шо обсядуть опришків смоляки, вартї понаставляють, хоч умирай* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 197).

ТРАФЛЯТИСЯ див. **ТРАФЛЄТИСИ**

ТРАФУНОК Випадок. *Людинї й без того мало шо бракує, щоб гавкати почала від нервїв, а тут ще й з дверима такий трафунок* (Ірина Вїльде. Сестри Рїчинські, кн.2, 16).

ТРАХТИРНЯ Ресторан нижчого розряду. Попійшов трохи, зголоднів, то є не зголоднів, як не раз голоден котрий гуцул, а так, не мав що робити – знов пішов їсти, розумієся, до “найпоряднішої” **трахтирні...** (М. Павлик. Пропащий чоловік, 49).

ТРАЦКИЙ ліс. Прикм. до **трачка**. // у порівн. *Ти гірша зола від мене, бо так єс мнє узолів, шо лиш шушениця из мнє стала, – видгризаласи люто баба. – О! Єк пила трачка ріжет: ш-ш-ш. Ти, пило!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37).

ТРАЧИННЯ ліс. Тирса. *Серед потолоченої трави – теж пістряво-біло від розметаних бардами пластівців трісок і розвіяного вітром трачиння* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 241).

ТРАЧКА ліс. Лісопильня, тартак. *А Тимофієві й поготів се не в голові. Нащо йому дороги, коли нема що возити та й “тегла” нема! Свою пилу винесе він і стежкою, як іде до схід сонця на трачку різати ковбки* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 95); *Досить скоро Іван заглибився в ліс і почув голоси, звуки, що озивалися все виразніше. <...>. Не помилився: на прогаліні у закипілому рослинністі жолобку стояла трачка* (М. Яновський. Гірське серце, 121).

ТРАЧ-ЧОЛОВІК ліс. Людина, що розпилює дошки на пилорамі; пиляр. *Два трачі-чоловіки – один зверху, другий знизу – “робили дошки”* (М. Яновський. Гірське серце, 121).

ТРЕБА 1. Потреба, справа. *Сій треба заполочі, та просить шовку, третій ігла уломилася (боже мня прости!), четверта прийшла узорець собі нашивати, п'ятій треба чирчику, доста того – кожда в **требі**, а лиш, знаєте, так, щоби собі погуляти та з Штефаном зачіпатися* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 282).

2. *перев. у мн., церк., обряд.* Церковні обряди. *Ни дувси так, єк то си вже дули післяд него молоді попи, шо до хлопа ни дай Боже було й ногов повернути у гості, хіба лиш у ікійс **требі*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125); *Ілаш сидів із заложеними руками і дивився навперед себе понуро та*

*безнадійно, як по грабежі. Куми нагадували йому всі похоронні **треби**, а він потакував їм похнюпленою головою* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 66); *Він не зачинає воріт обителі перед прочанами, посилає ченців по селах з ружними **требами**, має зносини з таємними ревнителями благочестя у краю, та що з того, брате, один кіл плоту не втримає* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 385).

ТРЕБУВАТИ див. **ТРАБУВАТИ**

ТРЕМБІТА, ТРИМБІТА *етн.* Духовий музичний інструмент – дерев'яна труба без вентилів і клапанів до трьох метрів довжини, зроблена зі смерекового дерева, обвита березовою корою. *Як поламаний патик, стояв коло майстра трембітар з довгою **трембітою** і трембітав сумними голосами, а від часу до часу приповідав: “Ой, посходютси діти неньку виріжьвити! – / А куди ти ідеи, ненько? – будут голосити”* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 64); *Отак як потемніє, то все чую, як **трембіта** грає в полонині, і рвуся за її голосом – і не можу* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 378); *Лиш ген-ген, не знать далеко, там, де в синь верхи повіті, тужно, тоскно, мелодійно грає гуцул на **трембіті**...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 38); *А коли врешті показалися люди і підняли угору довгі **трембіти**, позолочені сонцем, щоб привітатъ полонину серед синіх верхів, коли заблякли вівіці і шумливим потоком залляли всі загороди, ватаг впав на коліна та підняв руки до неба* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 192); *Надворі зайграла **трембіта**, але не мертвецької, а такої веселої та кучеревої, єк на колідниках у Света Різдені* (О.Манчук. Непростий мертвец, 49); *... Небіжчик мій тато, став у попа за паламаря і замість дзвонити, біг уверх і грав по вмерлому на **трембіті** жалібно на всі гори...* (М. Павлик. Вихора, 192); *Трембіта ніколи не грала веселої, / Вона сповіщала про горе* (М. Влад. Балада про трембіту, 10); *Легінь ще почекав, поки схід не забагряніє, потім приклав **трембіту** до губ, набрав у груди повітря, і **трембіта** враз заграла на всі гори по-весняному лунко, зазивно, її мову було чути в далеких лісах і загублених серед гір оселях, в метушливих мурашниках-містах*

і в панських замках (Р. Федорів. Жбан вина, 61); Одні відрятовували ярчат, узявши їх собі на коркові, другі двигали важкі бесаги, спираючись на довгі герлиги, дехто ніс на плечі **трембіту** – басисту полонинську вістунку, що впродовж всього літа в обід і ввечері скликала пастуший люд до стоїща (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 236); Вона любила, як влітку приходили люди до джерела, оповідали собі різні пригоди, а пастухи приганяли корів та овець до водопою. Грали на сопілках і **трембітах** та співали пісень (Р. Яримович. Полонинська смерічка, 43); Ціла Гуцульщина загоріла, грунь від груня, гражда від гражди перекликувалися, **трембітами** порозумівалися <...> (Р. Єндик. Регіт Арідника, 40); Бляяли вівці, ревіла худоба, грали **трембіти**, стріляли з пушок і крісів, грали фляри (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78); Як везли стебнівські легіні мертвого Юру кременистою доріжкою в село, молочними верхами сумні **трембіти** трембітали (П. Козланюк. Похорон, 122); Лякаєм злодійв з долин, / Щоб щось не вкрали з полонин, / Каміння зносим на стежки, / **Трембіти** робимо, ріжки... (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 210); Літом полонини, бербениці, **трембіта**. Далі сінокос і обороги (У. Самчук. Гори говорять!, 7); А долом трави, долом квіти, / А в полонинах звук **трембіти**, / Овець дзвіночки голосні, – / Над тим усім задума ходить / І за собою тугу водить, / Зітханья, спомини, пісні (Б. Лепкий. Полудне в горах, т.1, 49); Грали **трембіти** всіма голосами, / Струни стогнали, голосили (О. Василяшук. Гуцульські струни, 51); Яке ж це слово приязне: Карпати! / Його з дитинства серцем я злюбив, / У нім і грому майського розкати, / І сива далечінь гірських шпилів, / І співанка русявого дівчати, / І голосні **трембіти** пастухів <...> (М. Рильський. Карпатські октави, 231); Мрійні полонини, журливі ліси, / Овіяні чаром гірської краси, / Смереки і сосни під звуки **трембіт** / Тобі посилають тужливий привіт (М. Марфієвич. О. Кобилянській, 8); Вечором затрембітає ватаг у **трембіту**, тоді зганяють маржину у стоїще, а коли скінчиться подій, збираються всі

пастухи в стаї біля ватри (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); Грає на **трембіті** / Сей легіник файно, / В золотій пшениці / Плаває комбайном (В. Зубар. Багата наречена, 9); О, край **трембіт** і співів солов'я, / Мій рідний, із щасливими очима! (Б. Радиш. Гуцульщина, 18); Махнув топірцем – упало дерево, вдарив ще раз – бєрвєно обернулося в **трембіту** на три людських зрости завдовжки (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 35); Саме в цю мить задули вівчарі в **трембіти**, заграли денцівки, фляри, ляснули постріли з пістолів, задзеленькали мосяжні дзвіночки на шиях корів і овець, заголосили жінки, заговорила маржина всіма голосами, і ця симфонія наповнила усю долину (В. Гжицький. Опришки, 15); Притихли дороги, / посиніли дороги – / над ними блискавичать / водопади Пруту, / і ходить шепіт гуцулок / про дощ, що буде / із громами. / Що блискавки знайдуть / ще одну берізку / для **трембіт** – / на радість гуцулам (М. Аронець. Блукають гори, 17); Хлопу гірко, грай, сопілко, / Грай! **Трембіто**, сестро, / Ти відчула у гуцула / Добре сміле серце (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 6); А вслід за ними летіли вниз по узбіччі верху тужливі звуки **трембіти** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 338); Розвиднювалось. Ми пішли косити / за грунь. А нам навстріч несли **трембіти** / чоловіки з присілка – хтось помер (В. Герасим'юк. Ранкова пастораль, 95); Та щовесни, коли **трембіти** подавали сигнал, що пора на полонини, його ніхто був би вдома не втримав, хоч би прив'язав (М. Яновський. Зарва, 331); Душу гуцула завжди пориває простір. Він тужить за ним, наче вільний птах... Тужить і летить цією тугою у широкий світ. Тужить сопілкою... **трембітою**... (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 114); Заграйте й ви, вівчарики, / Пісню на **трембіті**, / Вже дараби пов'язані / І скобами збиті (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 212); **Трембіта** стала засобом перегуку, єднання людей (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 10); Були в селі ще й другі люде, що рано вставши до роботи, чули згук **тримбіти** і громовий голос Худана на Плескуці та бачили на горі ватагу опришків в червоних та чорних сердаках верхи на конях (І. Березовський. Ху-

дан, 18); *На стаї ватаг играв у тримбіту, аби навертали вівці за струнки на доїне, бо ни хотів допізна колюхандрити з кутанєм у стаї* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); *На волосок си облишити, око запорошити, слозу пустити – и пропавес, сараку, ні за цапову душу, без попа и без тримбіту* (О. Манчук. Заробок, 16); // у колом. *Ой гуцули, ой гуцули, / Піднесіть трембіту, / Нашу пісню щоб почувли / По цілому світу* (М. Стельмах. Над Черемошем, 141); // образн. *Весна грала багатством сонця, багатством зелені і невпинним шумом, що разом з холодними струями виривався на світ з нутра землі, бісився разом з ними коміть головою по кам'яних спадах, а потім підіймався вгору, скакав по хитких фоях, перебігав щораз вище по саміських вершках смерек аж ген під полонини і затулював рот трембітам, що хотіли перегомоніти його своїм тужним, похоронним голосом* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 185); // образн. *Душа баби Одокії / Переселиться в трембіту – / І дотрембітається до нас* (М. Матіос. Нація, 175); // образн. *Раптом до вуха долітає давно жданий поклик трембіти* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 195); // образн. *І стелиться голос трембіти, заглушаючи одноманітне дзяккання почорнілої дзвіниці* (М. Стельмах. Над Черемошем, 119); // образн. *А над усім тим клетом, що йшов унизу, на вузькій Черемошевій долині, час від часу пролітав меланхолійний стогін трембіти, якою по черзі трембітали легіні на пригорі коло одинокої хати, де лежало мертве тіло покійного Пилип'юка* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 461); // образн. *Задивлений у ті горючі огні, що стелилися чимраз нижче вздовж плаю, заслуханий у плачі-жалі трембіти, стояв Василь коло колиби, і безмежний смуток оповив його душу* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 338); // образн. *Як це вони розглядалися і обчисляли шкоду, нагле з далека розлягся лісом гомін трембіти. В домі Андрія знова всі наче осторопіли* (І. Березовський. Худан, 17); // образн. *З берези тої вив'ється трембіта / і людям вістуватиме між гір – / комусь гостей покличе на весілля, / комусь*

останню пісню відгуде (Г. Турелик. Ще не кохання, 32); // образн. *І зойкнули часом плачем, що в звуках трембіти квилить ї у флюярі завиває, а в шаленому “данці” буйному ї безтямному, що не має стриму кінець находить* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28); // образн. *Ширококрилий орел шибував горою понад верховіття дерев, ген-ген в долині наліво блищав трираменний хрест дерев'яної церквици, з полонин дзвеніла протяжним гомоном гудьба трембіти* (К. Малицька. Малий гуцулик, 18); // образн. *І естафетна пошта трембіт сурмить мені про чужину на рідній землі* (Р. Андріяшик. Сторонець, 55); // образн. *Дес издалеку нісси голос у тихім повітря тримбіти, шо упртеж играла-тримбітала вивцям до вечері* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24); // образн. *Пречиста Діва дала йому золотий меч, золоту трембіту, золоті долота; злий біль золотим мечем вирубав, золотими долотами видовбав, трембітами витрубив, поганій біль болючий, колючий поніс лісами; камінням щез-пропав дурний біль* (М. Римар. Білий слон, 90); // образн. *Ой полиньте, мої думи, на зелені гори! / Задзвоніть, тремтючі струни, зашуміть, як море! / Розлетіться по Бескиді на шовкові квіти, / Покотіться по рокиті, як слова трембіти!* (Д. Загул. Ой полиньте, мої думи, на зелені гори!, 609); // образн. *Вслухалися люди здаля у плач трембіти, / І наше горе душі їм пекло* (Д. Павличко. Моїм ровесникам в Канаді, 40); // образн. *Над вікнами в хаті сумує трембіта / Днина велика – що діду робити?* (О. Слоньовська. Космацька феєрія, 68); // образн. *Не раз голосила трембіта, коли доводилось хоронити померлих дітей* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 10); // образн. *Коли здобувся на горб, над бурштиновими фонтанами вершин захлипали трембіти – хтось вирушав у свою останню дорогу, хтось покинув білий світ: лісоруб чи пастух, ткаля чи писанкарка, столітній дід чи мала дитина* (М. Яновський. Гірське серце, 150); // образн. *В горах чути плач трембіти, / Протягну зажуру: / Більше зорям ясноцвітом / Не тішити Юру* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 17); // образн. *Жолобом поміж узгір'ями здалеку вітром*

донесло рівну мову **трембіти** (О. Кундзіч. Верховинець, 222); // образн. Розбилась ніч на макове зерно / і розлетілась барвами довкола / Вже килимом заслонене вікно, / **трембіта** затужила – вмер Никола (Н. Попович. Писанка, 13); // образн. Як вигляне сонце з покритого мороком схову, / Прокинеться день і луною між гір позіхне, / Як ніч відспіває останню свою коліскову, / Як перша **трембіта** од себе покличе мене, – / Піду навмання, зачарована, тиха і світла <...> (Н. Стефурак. Заспів, 17); // образн. Така Гуцульщина! / Тут все співає: / Про волю-птаха, про косу траву, / Про горе матері – мальована **трембіта**, / <...> А кожне серце – про Україну (Т. Мельничук. Така Гуцульщина!, 31); // образн. Знаю: скинуть шапки явори / І вас в небо понесуть **трембіти**. / Зійде чорна зірка з-за гори, / Чорним світлом з-за гори засвітить (Б. Радиш. Тату, мерзне золота роса..., 39); // образн. А **трембіта** далі плаче-голосить на всі гори: “Не стало вже в живих Юри Василюка... Не стало вже в живих...” (А. Крушельницький. Рубають ліс, 244); // образн. Глибоко в долині подала перший голос, озвалася знайома їм чабанська **трембіта** (С.Скляренко. Карпати, кн.1, 354); // образн. Шумить струмок, / Надходить вечір, / Жевріє в саду літо. / Вересневі / Доносить речі / Із-за лісу / **Трембіта** (Ю. Боршош-Кум’ятський. Струмок, 125); // образн. Завтра вранці заплачуть **трембіти**. Понесуть свою тужливу пісню горами (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 120); // образн. Новий поклик **трембіти** наче в груді вдарив бандита (М. Стельмах. Над Черемошем, 118); // образн. Але **трембіта** не повістує всім посліднє прощальне слово... (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкового Юри, 552); // образн. Коли на гуцульську хату нападав розбійник, **трембіта** могла заплакати через дах, через вікно або в снігах покликати на допомогу (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 110); // образн. Сумно повістувала **трембіта** горам про смерть (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 224); // образн. І вже зелену смеречину / Не будить журний згук **трембіт** (В. Атаманюк. Над Черемошем, 81); // образн. В Карпатах це було, весняною порою, / Не скоро люд гір-

ський забуде ту весну, / Коли щодня лунав **трембіти** плач горою, / Звіщаючи про смерть голодну і страшну (М. Марфіївч. Галата, 56); // образн. З вершин трьох високих гір від заходу села чути було тихий, одностайний шум пахучих, вічно зелених лісів, то знов з полонини Цапул долітали звуки **тримбіти** громадських вівчарів (І. Березовський. Худан, 7).

ТРЕМБІТАЛЬНИК *етн.* Те саме, що **трембітар**; той, хто грає на **трембіті**. А ззаду три **трембітальники** з довгих **трембіт** посилають плачливі звуки на всі полонини, на всі верхи, аби весь рцений мир знав, що Параски вже нема (М. Козоріс. Чорногора говорить, 279).

ТРЕМБІТАННИК *етн.* Те саме, що **трембітар**; той, хто грає на **трембіті**. Поки гості попоїли, **трембітанники** заграли вже на вставання (В.Гжицький. Опришки, 25).

ТРЕМБІТАННЯ *етн.* Дія за значенням **трембітати** та звуки, утворювані цією дією. – Ова! А чи стане в твоєму серці такого вогню, аби мій туск на сміх перепалити? Аби я того **трембітання** не чула? – її соковитий голос забринів щирим смутком (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 50); І вони прибігли, не вспівши з себе скинути / довгі полонинські сорочки, залоєні, / випарені в жинтиці, / що стояли лубом, / не пропускаючи ні дощу, ні вітру – / так і примчали з усім блянням і **трембітанням**, / із ревищем рогів і вовчим завиванням – / прилетіли, здичавілі й задимлені! (В. Герасим’юк. Єзавель, 124).

ТРЕМБІТАР *етн.* Той, хто грає на **трембіті**. Як поламаний патик, стояв коло майстра **трембітар** з довгою **трембітою** і **трембітав** сумними голосами, а від часу до часу приповідав: “Ой, посходютьси діти неньку виріжвити! – / А куди ти ідеши, ненько? – будут голосити” (Марко Черемшина. “Трушка”, т.1, 64); Підійшов і до Григора, що з Микулкою стояв під огорожею і дивився на двох молодих **трембітарів**, – спираючись плечима на передні причілки хати, вони час від часу підносили догори свої довгі, обвішані калачами труби і тужно гукали ними до неба (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 48); А біля вориння стояв **трембітар** і **трембітав**

на трембіті (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 126); *Джуфка та того молоденького легіника не ховав отець, ні “проці” над гробом не казали, ні дяки “Вічна Пам’ять” не співали, ні дзвони не дзвонили, ані трембітарі не трембітали, ані навіть челедь не голосила, як належитья небіжчикові* (Р. Яримович. Джуфко, 53); *Затрембітали трембіти на усі гори. Трьох трембітарів подають сумну звістку, що на цес бік переставився Ілаків Юра* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 112); *Просив би вас, як спочину, аби-сте закликали з Кородистого добрих трембітарів, аби мені відіграли* (М. Яновський. Гірське серце, 129); *Музику вона чула лише у виконанні курортної капели і ще гуцульських флюярів, цимбалістів, гуслярів, трембітарів* (Т. Прохасько. Непрости, 29); *Коли я умру, аби тоти трембітарі не трембітали тої пудної мені над домовиною, наказувала тета Катерина* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 76); *Колись дівчина впізнає на обкладинці журналу чи в книжці сфотографованого її знайомого трембітара чи сопілкаря* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 111).

ТРЕМБІТАТИ, ТРИМБІТАТИ *етн.*

1. Грати на трембіті; звучати, лунати (про трембіту) *Ах, ці пісні, ці пісні... І хто їх складав, що в них усе так точно описано... От і зараз: ми сидимо коло ватри, ноги гріємо, а Микулка трембітає* (Г. Хоткевич. Довбуш, 143); *А біля вориння стояв трембітар і трембітає на трембіті* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 126); *На високій горі, наче вилитий, стоїть у святковому одязі легінь і натхненно трембітає* (М. Стельмах. Над Черемошем, 117); *Ось для Ісуса пірїжки! / Ми вибігли назустріч з хати / Тобі маївку трембітати / І класти хусти на стежки* (Віра Вовк. Гуцульській Матері Божій, 75); *Тримбітати зачли у тримбіти тримбітати до плесу, а вибірці, збераячі кождей свою табору, до коледі готову: з скрипок, тримбітов й березов на чьолі ставали одна табора за другов позадь старішим вибірцев у хід її, обходічі накола церкву, всі гуртом плесали...* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74); // образн. Вночі,

як місяць випливає, / Мавки танцюють свій танок, / Їм вітер тихо трембітає / І в лад приплескує струмок (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 216); // образн. *Полонина оживала: видзвонювала пташиним співом, трембітала, розсівала високі звуки флюяри й сопілки; по свіжій зелені розповзалась хубодоба* (Я. Стецюк. Крутий плай, 47).

2. Давати сигнал, оповіщати за допомогою звуків трембіти. *Чи не по Юрі Василюкові трембітають* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 244); *А над усім тим клетотом, що йшов унизу, на вузькій Черемошевій долині, час від часу пролітав меланхолійний стогін трембіти, якою по черзі трембітали легіні на пригорі коло одинокої хати, де лежало мертве тіло покійного Пилип’юка* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 461); *За його пам’яті вже вдвічі коло їх хати трембітала трембіта, оповіщаючи горам і долам про смерть: раз, коли брата Олексу роздушило дерево в лісі, а вдруге, коли браччік Василь, файний веселий легінь, загинув у бійці з ворожим родом, посічений топірцями* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); *Як поламаний патик, стояв коло майстра трембітар з довгою трембітою і трембітає сумними голосами, а від часу до часу приповідав: «Ой, посьходьтси діти ньеньку вирїжьйти! – / А куди ти ідеши, ньенько? – будут голосити* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 64); *Треба буде тепер з попом заговорити, з паламарем, з дєком, єму копати, у дзвони дзвонити, трембітати, посіжієне, похорони, комашня... і ... га!* (О. Манчук. Без свічки, 32); *Як везли стебнівські легіні мертвого Юру кременистою дорїжкою в село, молочними верхами сумні трембіти трембітали* (П. Козланюк. Похорон, 122); *Не трембітали по ньому трембіти, не побивалася ньенька, не голосили плакальниці, не збиралися усі Устеріки на нічне посидження, не завихрювалася ватрами і голінкими молодїжними грищами комашня* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.2, 356); *Як трембіти трембітали – / Все притихло в смутку* (М. Влад. Довбуш, 14); *Джуфка та того молоденького легіника не ховав отець, ні “проці” над гробом не казали, ні дяки*

“Вічная Пам’ять” не співали, ні дзвони не дзвонили, ані трембітарі не **трембітали**, ані навіть челядь не голосила, як належить ся небіжчикові (Р. Яримович. Джуфко, 53); Коли вмирає людина, чотири трембітарі стають спинами до купи і **трембітають** на чотири сторони світу (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 110); Коли я умру, аби тоти трембітарі не **трембітали** тої пудної мені над домовиною, наказувала тета Катерина (Л.- П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 76).

ТРЕМБИТАЧ *етн.* Те саме, що **трембітар**; той, хто грає на **трембіті**. А **трембітачів** наймайте із Дихтинця (М. Матіос. Нація, 242).

ТРЕМБИТАШ, ТРИМБИТАШ, ТРИМБИТАШЬ *етн.* Те саме, що **трембітар**; той, хто грає на **трембіті**. *Ек маєш йграти, то йграй у поредку, а ек ні, то греми собі на дїтьчу маму – мені таких **трембіташів** не треба* (О. Манчук. Непростий мергвец, 49); – *Це – хижаци. Небезпечні звірі. – Іва’, чи не такий твоє теля задушив? – запитав **трембіташ** друга і сказав дівчині: Цих теж коло хати маємо* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 111); *А решту коледників, то лиш дов кухню упустили слухати коледу, ек у попа коледують, й то пускали лиш самих чільнійших коледників, а решта коледників, **тримбіташі** й скрипичьники лишилиси на дїдинци разом з усім народом ждати, поків головні коледники ни скінчють коледу в попа* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 75); *Того року він міркував узєти в коледники на **тримбіташя** вуйка Леся, братского сина, бо той красно умів играти в трембіту* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 70).

ТРЕМБИТНИЙ *етн.* Прикм. до **трембіта**. // образн. *Доле, доле – квітко біла! / Ти несеш мені весну / Злотом ткану, мережкову, / Щоб крізь сльози я раділа, / Бо ж весни **трембітну** гру / Ти дала мені за мову* (Віра Вовк. Доле, квітко біла!, 48); // образн. *Знедолений люд прислухався до **трембітної** мови і чув: На високій полонині ізродили рижки, / Та ци підеш, пане брате, навесні в опришки?* (Р. Федорів. Жбан вина, 61).

ТРЕМБИТОНЬКА *етн.* Пестл. до **трембіта**. *Приклав легінь **трембітоньку** до вуст – усі прикарпатські полонини обізвалися* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 35).

ТРЕМБИТОЧКА *етн.* Пестл. до **трембіта**. // у колом. *Ой я знаю, моя мамко, / Коли вни легають, / Та ек озмут **трембіточки** / Та й затрембітають...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 143); // у колом. *Розповість він про неї і внукам своїм, а може, й проспівас коломийку, як на затишному березі позбираються легіні, – Озмуть свої **трембіточки** / Та й затрембітають...* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 8).

ТРЕПЕТА, ТРИПЕТА *бот.* Осика (Populus tremula). *Позаду мельникового обійстя, трохи ближче до Черемошу, де на громадських лугах від весни до пізньої осені паслася сільська худоба, гналася в небо осика. **Трепета** по-тутешньому* (М. Матіос. Нація, 40); *Можливо, що й справді предок славетного різьбяра робив корита з явора чи **трепети*** (С. Пушик. Карпатське літо, 241); *До **трепети** / Я покликав тебе. / Я назвав / твої символи давні й недавні* (В. Герасим’юк. Була така земля, 90); *Тогди викопати зубок гадючого часнику, зрізати чубок з дев’яти **трепет** і відправити над сим одворотом дев’ять службий божих* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 39); *Ти плачеш під оцев **трепетов**, / ек би тебе хто прутом вперезав!?* (В. Шкурган. Років отара..., 37); // у порівн. *Так челядь тепер. Дрожить, гей лист на **трепеті**, рісними словами страх на село пускає* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 132); // у порівн. [Дружба:] *Чкурнув, як вітер, а та Катря сердешна нічо не каже, лиш трясеться, як та **трепета** в лісі, і в вічі єму глянуть не сміє!..* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 442); // у порівн. *Дрижєв, стоїчі на ужєві, ек лист на **трепеті** вид вітру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); // у порівн. [Лля:] *Лише тихенько вітерець шелесне – / Уже й тремтить моє тривожне серце, / Неначе лист на боязкій **трепеті!*** (В. Зубар. Вітрова донька, 164); // у порівн. *Як потрясе тотуром, дівчата мліють, як гляне, то кожній здається, що на неї, з котрою заговорить,*

то та тремтить з радощів, як лист **трепети** і розпливається в щасті (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19); // у порівн. Та й уся вона була проти високого, жиливого чоловіка як вимордувана буревієм **трепета** проти кремезного бука (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 48); // у порівн. Руки мої / обкладаються подушками / мозолів. / І важать хліба окрасць, / наче зорю галузка **трепети** (М. Аронець. Голуби на деревах, 8); // у порівн. А Василеві то так погрожував, що будь він не Василь і не Руснакового роду, він, як лист **трипети**, дрожав би, слухаючи самих погроз (А. Крушельницький. Рубають ліс, 387); // образн. Але вам – на вершину. / Невже на єдину – для всіх? / Там ніхто не питає: ви діти калини? **трепети**? / Буде сніг верховий (В. Герасим'юк. Старовинні світанки осінні впадковувеш ти..., 115); // образн. Дерева стояли притихлі, заспокоєні: берези скидалися на розплетених білотілих молодичь, які досхочу напились кохання; над ними дрімали дуби; **трепети**, правда, згадуючи грозову ніч, дрібно трусили різьбленим листям (Р. Федорів. Карби, 146); // образн. Сяду я над бором коло хати, / Де з вітрами розмовля **трепета**. / Про нові, про звільнені Карпати / Встане пісня з подиху поета (Д. Павличко. Моя сопілка, 8); // образн. Не трепетали злякано **трепети** – / повиті снігом, марили у сні <...> (В. Зубар. Срібна чистота, 33); // образн. Над рікою вільхи й **трипети** похилилися і журбу своєю Черемошеві розповідають (А. Крушельницький. Рубають ліс, 230).

ТРЕПЕТОВИЙ Прикм. до **трепета**; осиковий. Отік на тій дорозі **трепетовий** ліс росте, отік од вітру хитається (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 139); Він мав пилу, сокиру і свердло – / Робив цямрину з **трепетових** ковбків. – / Чопами їх збивав (В. Шкурган. Я знав його..., 92); // у порівн. – Прийдеси на дорозі вмерти, – тремтить вона, як **трепетовий** жовтий листочок (Марко Черемшина. Бабин хід, т. 1, 81); // у порівн. Ше серце си у нім каламотило, але бесіди від него годі було дістати. Душа у тім мізернім голубім тілі держеласи лиш мізинним пальцем. Єк **трепетове** листє те-

плиси людем коліна, а руки єк на мотузках ходили (О. Манчук. Лісова дівка, 44).

ТРЕПІТКА Зменш.-пестл. до **трепета**. // у колом. А яблінка не яблінка – зелена **трепітка**, – / Так дівочка ізмарніла, що лиш і крихітка (Г. Хоткевич. Камінна душа, 122); // у колом. Не яблінка... зелена **трепітка**... / Так дівочка ізмарніла, що лиш і крихітка... (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 287).

ТРЕПЦКАТИ Робити різкі уривчасті рухи ногами; дригати. **Трепцкав** ніжками, закашлювався, а маленьке личко синіло на травиці, гей біль на грані (Марко Черемшина. До деді, т. 2, 211).

ТРЕПОТА Покута, покарання. А йк цес проклетюк гигнет, шо мене вигнав, то ретенно си не дадуть, бо цес ме мати на тім свікі найбиришу **трепоту**. Бо то пес, а не чоловік! Найбириший котев йому дадут на тім свікі, найгоречішу цмолу! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 159).

ТРЕТИННИК Заробітчанин, що обробляє землю за третину врожаю. Підслухував, як **третинники** тільки у сні мріли про грудку землі, яку уміли би на грудях тримати і без сказів красно орати (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т.2, 10).

ТРЕСУНКА¹, ТРИСУНКА, ТРИСУНКА етн. Прикраса на чоловічому капелюсі, зроблена з пир'я, квітів. Ти подивися, май, на такого легіника, як він іде до церкви, на його лудину. Аді, на крисані тих когутів, що десь з Гамерики. А **трисунок**, а галянів, а бовтиць, а червячків, що й крисані не видно (М. Козоріс. Чорногора говорить, 151); Подальше, коло самого чуркала лежав це хтось, а біля нього крисаня з пишними **трисунками** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 268); // у порівн. Єк пролюдні крисані в легінів закетичені **тресунками**, так місцями позакитичювані гори садками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 10).

ТРЕСУНКА² Різновид танцю. Аж хати дрижєли тай хороми дзвиніли від буйних данців, бо данцівники так данцували, шо аж си розносили, цілим тілом тресучіси дрібної **тресунки**, та данцюючі тропітка тропотіли, притропували та вигупкували ногами

так, що знадвіря здавалося, що то ни данець дануєт, а ступи сукно піхають у хоромах (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 224).

ТРИБ Хід, порядок. *Бистро засідають доїнники до роботи, і скоро характерне цюркання пахучих струй молока заповнить повітря. Корови дояються у кулак, хрестато – раз лівий задній дойок і правий передній, а раз навпаки. Доїння відбувається бистро, раз заведеним **трибом*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).

ТРИВАТИ Жити, проживати. *В таких розкошах **тривали** собі наші старі* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 281); – *А ви, Иванчику, братчику мій солоденький та годний, мирно собі **триваєте?*** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 361).

ТРИВОК Стосунки, взаємини. *Що би то, – кажу, – за **тривок** між вами був, якби ти свого чоловіка лиш трошечки любила?* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 316).

ТРИВУЧИЙ Міцний, тривкий. *Казав дідо, що вид Головосік добре є рубати дерево на будинки, огорожу й дрива хоть котрої днини до оповня кожного місяця, бо уно є жовте, легке й **тривуче*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54).

ТРИДУХИ тільки у мн., мед. Бронхіальна астма; дихавиця (у дитини). *Твій син задихається. / Задихається ще в пелюшках. / “**Тридухи**” – шепочеш і не знаєш, / хто й чому цю хворобу так назвав* (В. Герасим'юк. Єзавель, 127).

◇ **вертіти тридуші** – мед., міф. відвернути, замовити від **тридухів**, для чого після замовляння хвороби (наприклад, дитини) над водою обмити її водою та висвердлити в дереві три дірки, на які вилити цю воду і забити кілками. *Та кликав примівників й примівниц, бувало, **вертіти тридуші** дітем, ек потридушоватіють, тай бамбірити попади чесом від уїду або й вид инчого, ек, бувало, їй було шош туда нимиром* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 283).

ТРИДУШОВАТИЙ мед. Хворий на **тридухи**. *Тай Иванчік з малого ни був червивий. Ни був ні **тридушоватий**, ні скусоватий.*

Навіть бабці їмуні ніколи не варили <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123).

ТРИЗІЛДЄЧКО див. **ТРИЗІЛЛЄЧКО**

ТРИЗІЛЛЄ див. **ТРИЗІЛЛЯ**

ТРИЗІЛЛЄЧКО, ТРИЗІЛДЄЧКО Пестл. до **тризілля**. // у колом. *Та сів же я на коника та пішов верхами, / Та найшовсми **тризілечко** під полонинками. / Ой найшовсми **тризілдечко**, зачев го копати, / Прилетіла зозулиця та єла кувати. / Ой не копай, легінику, не копай **тризілля**, / Та дівчина забрехлива, в неї вже весілля* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60).

ТРИЗІЛЛЯ, ТРИЗІЛЛЄ, ТРОЙЗІЛЬ бот. Народна назва деяких рослин (перев. любка дволиста (*Platanthera bifolia*) і любисток (*Levisticum officinale*)), що використовуються як приворотень. *Ген, по горі по високій **тройзіл** постелився; / З України до дівчини козак поклонився* (Ю. Федькович. Поклін, 39); // у колом. *Ой не копай, легінику, не копай **тризілля**, / Та дівчина забрехлива, в неї вже весілля* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60); // у колом. *Приїхав я на конику перед її хати – / Вийди, вийди файна любко, маю шос сказати! / Лівов руков з-за пазухи **тризіллі** виймаю, / А правою із чере-са пістоль витегаю* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60).

ТРИМБІТА див. **ТРЕМБІТА**

ТРИМБІТАТИ див. **ТРЕМБІТАТИ**

ТРИМБІТАШ див. **ТРЕМБІТАШ**

ТРИМБІТАШЬ див. **ТРЕМБІТАШ**

ТРИМБІТАЮЧІ Дієприсл. до **тримбітати**. *Єк би дараба на габах бистрої ріки, похитувалиси коледники, три рази підходічі під викна хати й три рази назад видступаючіси плесом, поцоркочуючі дзвиночками на бартках, играючі у скрипку, та **тримбітаючі** в тримбіту* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 82).

ТРИМБІЧЬКА етн. Пестл. до **тримбіта**. *“За цес єцек єсна пані має зараз видати мені повну паніцу скарбону, а ек ні, то, ади, зара затрубю в **тримбічку**, то прибіжуют мої легіні з ліса, все заберут, двір спалет а єсну паню заберут у гори!”* (І. Березовський. Худан, 45).

ТРИНА Дрібне, потерте сіно; потерть. *Усілекі купелі прибагали: з женєпину, жере-пу, з шишок, з смерекової фої, з муряховини разом з муряхами та купали в набраній три-ні з сіна оплотами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 383).

ТРИПЕТА див. **ТРЕПЕТА**

ТРИПІТНИК Їстівний гриб з червоною або коричнево-червоною шапинкою; підосичник. – *Поки вбернене буде кипіти – таки глипну в смерічник! А в берізнику три-пітника гозму – най всушутси до Різдва* (В. Шкурган. Кашкет, 60).

ТРИСУНКА див. **ТРЕСУНКА**¹

ТРИБУВАТИ 1. Пробувати. *Параска сиділа на лаві і заводила та товкла головою до стіни <...> – Явдо, лиши її. Не бійся, не розпукнеться. Вона **трібує**, май, верє тверду голову має. Нехай гатить добре, нехай. Як хоче, то я її ще поможу* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 264);

2. Вдивляючись, спостерігаючи, намагати-ся збагнути, зрозуміти кого-небудь; вивчати. – *Ви були на війні? Він сховав уторгованого карбованця в гаманець і очима **трібував** мене: – Ви що, коштура мені загинає? – Чого?.. – здивувався я. – Що ви на війні найстрашніше бачили? Він тильно прицілився ясними очима, чи бува не кепкую з нього, але я щиро питав* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 198).

ТРИВАТИ тільки в наказ. сп. Уживається як нахваляння, погроза. *Зловив за руку, й хотів вирвати з волосся. Але Параска вкусила його за руку й тягнула дальше. – Не пускаєш? **Тривай**, пальці обітну, аді. Витягнув ніж з череса і чахнув по пальцях, а кров бризнула на волосся* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 252).

ТРИЙЛО Отрута. – *Бери ти цесе **трійло** та й цесі гроші і йди до пістинцької керниці. А ск учюєш, шо йде Довбуш, уклєкни, на одну руку поклади цесі гроші, а на другу **трійло*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 352); // у порівн. *Вернувшись додому. Гриць мов **трійла** напився. Не їсть, не п'є, не спить; тверезий, та проте ніяка робота його не береться* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 75).

ТРИСКА

◇ *ни було би шо в дві тріссі взети* – про щось незначне, несуттєве. *А хто був фантазоватий при пійці, то почєнав сварку над будь-чим, нираз и над таким, шо по тверезому **ни було би шо в дві тріссі взети**, а по п'єному, то до бійки си рвали, але її ни було, бо хоть зчєнавси колот, то видразу втихомирєвси, бо всі знали, шо на тім весілю ни можна си було бити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 234).

ТРИСУЛЬКА етн. Те саме, що **трєсунка**¹. *Васильку, Васильку! / Купи мені **трісульки**, / Не для мене, – для ікон, / На склі писаних* (Віра Вовк. Баляда про упира, 221).

ТРИСУНКА див. **ТРЕСУНКА**¹

ТРОВИ тільки у мн. Дія за знач. **тровити**; полвання з собаками. *І муть Чорногорєв легіники **трови** / На лови ходити / І муть мої думи у травах шовкових / Усі находити!* (Ю. Федькович. Дикі думи, 215).

ТРОВИТИ Цькувати. *Тота буря дєсь усі співанки та й плачі із сіл позбирала, усі мужицькі кості ломила, усі мужицькі душі із цвинтарів на панські лани гнала, усі собаки на мужиків **тровила*** (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-братє!..., т.2, 8).

ТРОЄРАТИ Волочитися; байдикувати. *Тай він лиш изразу бунтувавси, а вітак навіть любив пустопаши **троєрати** из хлопчіками в товаристві* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ТРОЙЗІЛЬ див. **ТРИЗІЛЛЯ**

ТРОМФ

◇ *різати тромфа* – вихвалитися; брати верх над кимось; володарювати. *Лісники постійно ганялися, переслідували, **різали тромфа**, бавилися у повелителів й царів карпатських лісів, мало не лісовиків-чарівників, чоловіків зваблєвих мавок й нявок* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 26).

ТРОП

◇ *троп у троп* – слідом, безпосередньо за ким-небудь. *І **троп у троп** за ними надбіг бугай. Теж став на краю обриву й бив копи-тами у землю, вириваючи її цілі шмаття з травєю* (Г. Хоткевич. Довбуш, 126).

ТРОПАК *етн.* Те саме, що **тропотянка**; гуцульський танець. Вони як вам стануть, бувало, коло брата, як стануть, то брат уже мовчить та лиш сміється, а з досади часом і собі піде **тропака** або утне метелиці! – аж помости гнуться (Ю. Федькович. Штефан Славич, 282).

ТРОПОТЕНКА, ТРОПОТЯНКА *етн.* Гуцульський танець. З пастівника долинала дружна **тропотенка** під калатання дзвінків. Причісувалася вітерцем горда скеля. Раптом Гафія скрикнула і загула широкими кроками (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173); **Витинали** уже не гуцулки, не **тропотянки**, не коломийки, а щось дике, хаотичне, несусвітне (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 261).

ТРОПОТЄТИ *етн.* Виконувати елементи гуцульського народного танцю **тропотенка**. Тряху – дзвінко піворе в данці дівки, / Що є сили собі **тропотє** парубки (Л.-П. Стринандок. У нас, гуцулів, 139).

ТРОПОТЯНКА див. **ТРОПОТЕНКА**

ТРОСКА Турбота, клопіт. І всі печалі, що мня вдень кроїли, / Що моє серце на кавалки дерли, / Угризки, **троски** всі ся укоїли, / Гей ніби з світлом і людьми замерли; / І моя душа знов свобідна стала, / Як тими днями, нім свій рай страдала (Ю. Федькович. Молитва, 46).

ТРОШЄТИ 1. Нерозумно, без потреби витратити гроші, майно; марнотратити. – Бий, – каже, – марнотратити, куди видиши, бий – я через него сорочечки не маю! – А бодай бих ті був малов на лавицу поклав, бодай бих ті був не сплотив. – Я тебе **трошєю**? Свою працю **трошєю** (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41).

2. Шкодувати, скупно витратити. Цеї зими ни будет страху за сіно. Ни **трошіт** сіна маржині на мою відповідь. Додавайте достатком сіна, кілько лиш бізуєт їсти (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

ТРУДЖЕНИЙ *діспрйм.* Те саме, що **трудний**; натруджений. – Та не штрикай так раз у раз, Міцько. Таже ти **труджена** шос, та ше й гірше натрудиш си (Г. Хоткевич. Камінна душа, 175).

ТРУДНИЙ Утомлений; виснажений працю, натруджений. Уже другий заранок від Бечкової неділі уставав Иванчік такий **трудний** та нивиспаній, шо аж йго голова боліла, бо вже другу ніч сниласи йому Марічка так, ек би наєві любаска любасови, а ни в сні (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 316); Дома я йго розібрав, поклав спати, а сам узявся мундир чесати та зброю утирати; далі покутав і я, помоливсь богу та й ляг собі. **Трудний** був, так зараз і заснув (Ю. Федькович. Штефан Славич, 289); Я рада, що припочину трохи – така-м чогось **трудна** від тої роботи... (М. Павлик. Вихора, 169); – Нічо, нічо. Ти **трудний**. Спи. Я лиш ще раз устану (Г. Хоткевич. Довбуш, 148); – А ти, Николайку, лягай таки зараз, бо ти **трудний** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 292); – А тепер вибачайте, що піду, бо я дуже **трудний** і треба мені відпочити (М. Козоріс. Чорногора говорить, 63); Олекса, **трудний** з дороги, сів на лаву тай глянув допитливо на ватага (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 11); Вогонь пригасав, робилося темніше, а темрява і втома заплочували важкі повіки і через п'ять-десять хвилин важкий хропіт гуляв по колибі, над сплячими гуцулами, що покотом лежали, **трудні**, як ковбки в лісі (М. Козоріс. Чорногора говорить, 127).

ТРУЖДАНОК Праця, що вимагає великої затрати енергії; труд. Хоть він уже материй був чоловік, а у коледниках є великий **тружданок** (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71).

ТРУЙКА Те саме, що **трійло**; отрута. // у порівн. Та ще й як п'ю! Гейби **труйку** ковтою (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 200).

ТРУМНЄНИЙ Прикм. до **трумно**; домовинний, мертвецький. Умішалася баба і прихилилася до вїта душі надслухати: – Пішло йому на бідку, тіло – один синец студений, твар **трумнена**, дість того, шо смерть 'го потєла, та й решта! (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 183).

◇ до віку **трумненого** – доки житиме. Звідси добре видно увесь жеб'ївський бік. Мочернак вже далеко. Чорна тїнь в безумних скоках мечеться по каменях... От уже

на Попецуновій царинці Мочернак, от уже не видно, не бачити б го й до віку **трумнєно-го** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 348).

ТРУМНО Домовина. Та Федюкові я сам на **трумно** робив цвяхи, а потім кував і сам закопував хрест (Б. Бойко. По голови... По голови..., 61).

ТРУНОК¹ Алкогольний напій, спиртне. – *Ото шельма, людей соромилась би, – гримнув той, що прийшов. Микола схопився і вліпив у його обличчя палаючі від **трунку** очі* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 69); – *Суньтєся, Іване, за стіл, будемо обідати. – Він сколихнув червоно-медовим напоєм у ваговитій посудині. – Здоймите пробу з цього **трунку**. Певно, ще такого-сте не пили* (М. Яновський. Гірське серце, 30); *Дехто вже й призволився, закропив душу порцією оковитої; костистий, зизоокій Мирон Ковальчук задержувато штухав плечима молодих легінів; загаломі було не до Лейбового **трунку*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 275).

♦ **Божий трунок** – горілка. – *Адіть, паночку, чемні та добрі, бутинці зійшлися в село та оками п'ють **Божий трунок*** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 308).

ТРУНОК² анат. Шлунок. А син Цюпереків каже, що прийде згодом, бо шош... у **трунку** коле... та й ніби голов болит... (Г. Хоткевич. Довбуш, 396).

ТРУСКАВКА бот. Полуниця (*Fragaria moschata*). Ранне барокко червня. / В сотах старого ринку / зріє тяжка задуха, / кривалять **трускавки** (Г. Турелик. Барокко, 163).

ТРУТ лайл. Ледар. Забувся кепкувати дворян, безличний **трут**, / Зухвалі жовняриська поклони богу б'ють (Ю. Федькович. Як то співак проклінає, 70).

ТРУТКА Те саме, що **трійло**; отрута. – *Ну, що говорять? – спитав Юра. Василь оглянувся, а потім, сідаючи на призьбі поруч батька і нахилиючися ротом близько його вуха, мовив полушептом: – Що Мошко задає вам якоїсь **трукти** в горівці* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 436).

ТРУХАН Індик. // у порівн. Селянин, мишавенький дядько з червоною, поораною глибокими фалдами, як у **трухана**, шиєю, виявився досить балакучим (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 505).

ТРУЧЕТИ Штовхати, пхати. *Безтямно і незаслужено виносить одних наперед, а других **тручєє** між каміне, б'є в кашиці і запроваджує на ринь* (Г. Хоткевич. Життя, 327); // образн. *У мене садок найчистіший у селі, а грабина завше пристрижена. – Сама **тручєю** дотеперка, бо чоловік має своє, а діти – своє* (В. Шкурган. Переказ, 117).

ТУ, ТУЙ, ТУ-О, ТУТ-ВО присл. Тут. – *Багато вже не п'ю, щось **ту** мені в грудях бракує... – показав на груди. – Старість. О, якби то ся життя обертало, щоб зі старого знов молодий наставав...* (О. Гончар. Циклон, 178); – *Бігме, лиш мене **ту** бракує!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 255); *Віці пиштрикли поцєрез воринє, а вна за ними, а медвідь **туй**. **Туй** мав і хапати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 130); *Худоба не раз заженетси у гуцавину, причекнет, шо ти будєш **ту-о** коло неї стоєти, а не завидиш і не вчюєш* (Г. Хоткевич. Довбуш, 160); – *Я їмиласи **тут-во**, а він уздрів, шо кров на моїх руках повиходжувала, такік би порубав* (В. Шкурган. Переказ, 98).

ТУГА

♦ **вдаватися в тугу** – сумувати, журитися. *Хіба от тільки: поклонися від мене Марії та й проси її, най на мене не банує та най таки й в **тугу** не вдаєтьсє* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260-261).

ТУГИЙ

♦ **тугий час** – важкий час. *Кричевбис на ню, шо гроші пусто видаєт у такий **тугий час**, але шо то поможе?* (О. Манчук. Челідина, 55).

ТУЗ

♦ **п'яний, як туз** – безтямно п'яний. *Моя найстарша сестра Олена летіла до центру села, розхристана, боса, по склу від пляшок, які розбила **п'яна, як тузи**, мала пацанва <...>* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 11).

ТУЗІНКИ тільки у мн. Чорні чоловічі штани з грубого домотканого сукна. Чекає, коли збереться він до неї, вбереться у вбрання, яке вона зрихтувала йому ще при житті: сорочку, вишиту низинкою на лляному, вручну зробленому полотні; **тузінки**, штани, ткані на верстаті в хаті біля припічка; <...> (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 150).

ТУЙ див. **ТУ**

ТУЙ-ТУЙ присл. Зараз, у цю мить; ось-ось. Чує: з одного боку і з другого летить на себе восько, **туй-туй** скремснутися, так жєня їх крик старших: “Гайда, діти, за ойчизнину... за ойчизнину-у-у!..” (М. Павлик. Юрко Куликів, 23); *Лиш слуп оден голосить, який тут раз був збит, / І той уже попукав – туй-туй ся повалить* (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70); – *Видев, їсти хочете, а я не маю шо вам дати. Най уже прийдемо вечір ід стаї. Недовго вже – туй-туй затрембітають* (Г. Хоткевич. Довбуш, 128); – *Чекай, я йду! – кличе він до неї, і вже туй-туй стане коло неї* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 72); *Зима туй-туй скінчиться, а дерево в зрубі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 335); – *Вона вже туй-туй мало не вмерла. Схилилася, а повітря нема* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 268).

ТУЛАЧ Бурлака, блукач. *А хоть хто кавалок хліба часом дати рачив, / То аби ся надивити, як хлопчина плаче; / І ци можна дивувати тому тулачеві, / Що продався до жовнярства за три срібні леви?* (Ю. Федькович. Думи мої, 38).

ТУЛУК, ТОЛУК Молодий дикий однолітній ведмідь. *Зараз по вистрілі перебігли поруч мене дві чорні маси. Це не були вовки, ні дики, а як пізніше показалося два тулуки* (Р. Яримович. Дещо про ведмедів, 65); – *Забрали ми собі в лісництво, тримали в клітці, а потому як на свѣто до нього заліз наш Мегединюк Микола, участковий, і сказав, шо їго поборе, а медвѣдь їго подер, бо то вже був молодий медвѣдь, тулук, віддали медвѣдь у район, а вони – у зоопарк* (М. Римар. Білий слон, 28); *Це був молодий ще ведмедик – толук* (В. Гжицький. Опришки, 201).

ТУЛЮЛЬКАТИ Упадати біля кого-небудь, турбуватися, піклуватися. *Набоялася, аби з ним не сталася в дорозі яка пригода, а тимчасом уродила Юстину; тільки-м з-за неї натерпілася в злогах, – бо де ж то таке велике й здорове, нівроку, вродилося! – тулюлькала-м, як могла, аби лиш догодити їй і старому, а тепер проклинаю!* (М.Павлик. Вихора, 269).

ТУМАН Дурень. – *Ти гадаєш, що я туман?! Що я нічого не тямлю! Ади який футкий!* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 246).

ТУМАННИК Той, хто позбавляє ясності думки, затьмарює свідомість; шахрай. *Вже доста шахраї жиди, але попи – то такі туманники, що нема їм пари, бо жид як бере від людей гроші, то хоть що то дасть: у горло ци там у жменю, а попи захарамаркають людям якось не по-розумному, напудять людей богом та й пеклом, та й луплять з них лико, та ще й учать других, молодих попів: дри, кажуть, хлопа, як вербу, зідреш одну шкіру – друга поросте...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34).

ТУ-О див. **ТУ**

ТУПИЦЯ Велика тупа сокира. *І Танасій, і Докія, і Марічка розбігаються, кожне в інший бік, шукати тупиці – сокири не придатної ні до чого, хіба каміння лупати* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 366).

ТУРАТИ Зважати, звертати увагу (на щось). *Війт на то ни турав, гуляв ні сеї, ні тої, піхаючі ногами, єкби тівк у чюбри макогоном свиням брукву, викрикуючі, шо аж музиканти милили йгру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 234).

ТУРЛАШ ліс. Затор сплавлюваної деревини на річці. *Ще я добре не поглянув, а навперед нас вже турлаш ковбків. Ударила наша дараба у той турлаш та й здудурилася* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т. 1, 282); *Ріка більшає, розливається, ширшає далі. Ех, коли не надбігне хвиля... як не вдарить за нею турлаш ковбків-болванів з тридцять п'ять геть осе, то аж сплав дараб... як не здудуриється геть осе, то аж переляк оголомиує чоловіка* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

ТУРЛЮНЬКАТИ Нести. *Дмитрика не треба, бо він має радикуліт і не годен буде бабу турлюнькати до цвинтаря* (М. Матіос. Нація, 247).

ТУРЛЮНЬКАЮЧИ Дієприсл. до **турлюнькати**. *Капетутери були богомільними іудеями, але в християнські прикмети також вірили, і тепер Сара, турлюнькаючи під грудьми найменшого Самуїла, журилася потайки від чоловіка, хто в родині має вмерти дочасно* (М. Матіос. Солодка Даруся, 119).

ТУРМА 1. *паст*. Велика отара овець. *Місцина це була дика, людьми не сходжена, навіть літньою порою не щорічно прибуджували сюди з овечками турмами чабани* (Р. Федорів. Жбан вина, 135); *За цією турмою густим гомоном валувала друга турма, за другою – третя, а там ще й ще... Терлася овеча безліч одна об одну, тислась понури ми головами, трясла покудовченою вовною, мекала і видзвонювала, наче боячись пропасти серед снігів* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 236); *Та зрештою хіба можна перерахувати все, що ватаг мусить знати? Він дійсно "все знає" і як воєначальник арміями, обозами, різними родами зброї й комбінаціями їх, так ватаг повеліває турмами овець, ботеями кіз, стадами коней, чередами рогатої худоби* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); *Жив у ньому багатезний гуцул Дідушко, що мав турми овець, стада корів...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 146).

2. *перен.* Натовп, юрба. *Цілов турмов, разом із церковним братством, обступили під церквою сідого діда, по старовіцки зібраного; в шлику на голові із черленим наголовником, у дубленій сардачині поплід плеча із стісним клинєм, у дублененьких гачьох, прибутих замість онучь папучях* (П. Шеке-рик-Доників. Дідо Иванчик, 73).

ТУРШУК Молоді низькорослі дерева; куші. *Насамперед знає полонину краще своєї долоні. Бо до долоні навряд чи коли заглядає, а на полонині щодня мусить визначити пастухам, де їм сьогодні пасти: кому у чегір, де ще є густо туршуків, кому у згари та ломі, тобто такі місця, де можуть пастилися лише кози* (Г. Хоткевич. Довбуш, 134).

ТУРЯТИ Гнати. // *образн.* *Лиш бранець в касарні високо-високо, / Високо в віконці сидить. / І як то човенце без китви, весельця / Та буря туряє, мете, / Так думка полоха зарізане серце, / Терновий вінець му плете* (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 145).

ТУСК, ТУСОК Туга, смуток, журба. *Навкруги чорний, осінній ворон на смеречині кричє, войну повістує, дзюб собі гострить, бабам туску додає* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133); *Василина Сороканюкова вдовою вертає тепер пішки набосо до хати, у Жаб'є. Гріх би їй їхати фірою з таким туском на душі* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 551); *Та їй обстригли, а він, прости му господи, з туску та жалю повісився в своїй стодолі* (М. Павлик. Юрко Куликів, 22); *Почало колоти в очі. Дотягнувся до вимикача. Й аж при темноті цілком до нього дійшло, що той нинішній туск не через корову – через сад* (Б. Бойко. Остання надія, 162); – *Такий туск на серці, що думаю: поїду до свого поручика Федьковича, хоч виплачусь йому на плечі, як бувало в солдатах, коли доконувала туга за рідною стороною* (Р. Андріяшик. Сторонець, 70); *Такий мені туск, що сказати не можу. Хіба як нап'юся в вечер в кантині, а потім ляжу, засну, тоді все забуду* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 121); *Знала, бо сама була причиною того туску. А витікала та жура із весілля Маківчукового* (П. Федюк. Звір над хатою, 9); *Тікав у корчму від того туску* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 12); *А далі той туск його душі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 268); *Я хочу плакати, бо туск, / бо довгов'язий дощ і скелі, – / тебе втрачаю і не склею / нічого вже. Не златоусть* (І. Малкович. Я хочу плакати, бо туск, 125); *При таких нагодах переймав Гриця такий жаль і туск до всього тутейшого гірського світу, що був би йшов, куди очі несли, щоб лиш не чути і не бачити тут нічого* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 42); *Туск мене взявся та жаль, і ніхто мене, сестричко, не розважить у світі: онтак вже ходжу, як дурна* (М. Павлик. Ребенчукова Тетяна, 30); *Він чув потребу оповісти їй ціле своє жит-*

тя, про свій **тусок** за нею, безрадісні дні, свою самотність серед ворогів, нещасливе подружжя... (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 222); // образн. *Дивітси, що уже п'ятдесят років кожного шос болит і не перестає: втвореютси давні рани, то туск стискає груди...* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 167); // образн. *Інколи мусила втікати до хати й запиратися: такий туск підступав їй під груди* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 246); // образн. *А як уже переболів той жаль, що скипів у ньому, – здавив його серце туск* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 295); // образн. *Оглянься – нема нічого й нікого. Розбільний туск стискає серце* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 344); // образн. *Якби хтось спитав, чого вона стримить посеред покалічених возів, саней, і ржавих плугів, то, мабуть, відповіла, що за довгі роки з'їв туск за вітцівщиною* (Р. Федорів. Карби, 128); // образн. *Великий тягар впав на смереки, великий туск...* Чують біду, близьку біду. Тому так фой донизу опустили без руху, тому так згорбились (М. Козоріс. Чорногора говорить, 113); // образн. *Срібну волосину Довбуш віддав сину, / Щоб ні меч, ні куля / Не взяли гуцула. / Щоб не знали гори туску, / Щоб не вмерли в горах бубьки* (Т. Мельничук. Ні, ніхто не вирвав срібну волосину, 74); // образн. *Пропали ліси, пропали у хмарах полонини, тільки якісь паршиві, облуплені ґруники то тут, то там, та такий мене туск схопив за серце, що був би скочив з воза й втікав, і втікав* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 118); // образн. *Прийшла я з вами д'хати... Ой, бідко ж ти моя! Подивилася я по задвірку і такий туск задавив серце, що гадала – трісне воно...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 120); // образн. *Аж як прийшла бесіда про дідового зятя і доньку та про їх діточок, вхопив Петрика туск за серце і витиснув наверх сльози, як росу на голубих чічках* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 34); // образн. *Та Петрової ночі завше враз-з – / з-змах сокири – гра поета злетить, / чи то пак, опришка. Гра й голова, / що в сопілку висміяла свій туск / і котилася довго, як жива, – / вміла панна якась – вкусила якусь* (В. Герасим'юк. 1745 –

петрівка, 16); // образн. *Снігу то вже у поясі нападало. Тусок уже налег на нас такий, що не дай Господи! Над самим вечором духнуло так, щосмиси злекли, та вибігли, бо гадали, що стаю завалит* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); // образн. *А може хто за своїов дівков забанував, то най гет тусок відвергнет тай гадки за ню не має, бо, бігме, кажу вам, буде нешишесте* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

◇ **впадати у туск** – сумувати. – <...> *Броннику, а ти чого такий сумний? Га? А я тобі кажу: не впадай у туск. То тільки перших сім років біда страшна, а потім звикає чоловік* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 54).

◇ **додавати туску** – завдавати жалю. – *Йой, не питай, козаче! Не додавай туску душі!.. Вона й так перетліла* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 11).

◇ **тусок обгортає (обіймає) серце (душу)** – викликати переживання, душевні страждання, неспокій, журу, сум тощо. *Ййго душу шораз то гірше обгортав йкий тусок, але чого, то він то ни міг видгадати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 196); *Тусок обіймав серце Івана, душа банувала за чимсь крацим, хоч невідомим, тяглася в інші, краці світи, де можна б спочити* (М.Коцюбинський. Тіні забутих предків, 217).

ТУСК-ЛЕП Те саме, що **туск**; туга, смуток. // образн. *Тепер вмивалася від туску-лепу, вмивалася і воскресла* (Р. Федорів. Карби, 128).

ТУСКУВАТИ Тужити, сумувати. – *Не думкуйте, не тускуйте, ручок собі не ломіт, серця не з'їдайте!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 182); *То Василь найбільше за дівками тускує, бо навіть уночі усе екоїс Настуньки кріз сон си домагає* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

ТУСОК див. **ТУСК**

ТУТ-ВО див. **ТУ**

ТУТКА, ТУТКИ присл. Те саме, що **ту**; тут. – *Прощай, я си думала, хато, що тутка по мені тризну справлять...* (Р. Федорів. Жбан вина, 23); – *Антон вищий, і його кож-*

ний побачить, а мене гайник і не примітить. Почне темніти, я **тутка** буду (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 132); **Тутка** стань і роздумай, що ти забув на собі перевернути. Єк згадаєш – переверни й знову пробуй. Може, тогди озмеш (Г. Хоткевич. Довбуш, 176); – Хоча й би сама королева ясна, однак не мала **тутка** бути, — сказав похмуро. – Тобі ж відомо се? (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 225); – Ти довго барився в далеких містах, а **тутка** багато помінялося (П. Федюк. Самотня зірниця, 62); – Що в церкві зав'язано насильно і лицемірно перед господнім ликом, то я **тутки** перед людьми розв'язую... (Р. Федорів. Жбан вина, 273); – То вона борше від нас **тутки**? – Вона до чужих газдів перша! (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 246); Мені **тутки** комедії твоєї не потрібно (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 316); Ще на розпутті молитовно стати: / Їх тут вели... / А деда **тутки** став... / І мусиш потихонько заспівати, / Бо й він тут заспівав (В. Шкурган. – Ци дужі ви, Маріко?...; 61); // у коляд. Ми **тутки** їли, ми **тутки** пили, / Ой, аби вамси бджоли роїли, / Маржинка вела та й не зводила, / Ой ви на себе лиха не мали (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 129).

ТУТКИ див. **ТУТКА**

ТУТУ присл. Те саме, що ту; тут. – А хто **туту** си з вас женит? – звернувся він до набудюченого Сангушка (В. Гжицький. Опришки, 45).

ТЬМИТИ див. **КЄМУВАТИ**

ТЬМУВАТИ див. **КЄМУВАТИ**

ТЬМА

◇ **як тьма на свічку** – раптово; зненацька. – Але, дивітькося: я виспівала цілу співанку! Хіба таке! Наскочила на тоті заводини, **як тьма на свічку**, та й не вбило би ся в голову кожде слово!.. (М. Павлик. Вихора, 178).

ТЮДІВСКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Тюдів. У **тюдівским** облазі подогонив дуже старенького дідика, білого, єк молоко (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 172).

ТЮДІВЦЕ тільки. у мн. Мешканці села Тюдів. Найбирише фірманкували **тюдівце**,

брустурице та ріцкани, але фірманкували вирменам и жєбівце, тай дес и головце (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170).

ТЮТЮНІРКА Табакерка. Мужчина в довгім плаці, відбираючи **тютюнїрку**, бере бадіку попід пахи і садовить його на камінній лавці побіч себе, а відтак бере його руку і б'є своєю рукою, неначе воли торгував би (Марко Черемшина. Анничка, т. 2, 202).

ТЯГ

◇ **одним тягом** – увесь час, постійно. Своїми вимоклими оченятами дивляться вони **одним тягом** на вулицю й – начеб вторували ластівчатам – кричать в'янучим, слабим глосом: “Нене, ми не голодні!” (Марко Черемшина. Симфонія, т. 2, 49).

ТЯГОТА мед. Вагітність. Вона швидко вийшла, ступала легко, ніби й не відчувала своєї **тяготи** (М. Дзюба. Укриті небом, 22).

ТЯЖА

◇ **заступити в тяжу** – мед. завагітнити. – <...> Мамо, та він лягає зі мною у постіль тільки п'яний, і то, не бійтеся, пам'ятає, шаную ваш сивий волос, аби в **тяжу** не **заступила** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 273).

ТЯКНУТИ див. **ТЄКНУТИ**

ТЯЛЕФ див. **КЕЛЕП**

ТЯМИТИ див. **КЄМУВАТИ**

ТЯМКА Память. Чомусь воскресла в **тямці** полонинська ніч, Григорівка, місяць (У. Самчук. Гори говорять!, 137).

ТЯМУВАТИ див. **КЄМУВАТИ**

ТЯР част. 1. Навігь. Від нас знов ходжують до шістьох сіл на храми – ходять до Сергіїв, у Плоску, до Тораків, до Киселиців, у Дехтинець і у Довгополе, ба декотрі ходять аж у Шипіт або **тяр** аж у Молдовицу (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

2. Уживається для категоричного заперечення того, що було висловлено раніше; куди там, ні. Нашо, аби на тьби ззирали си люди. Тобі вже давно варта газдувати. – Але **тяр!** Аді гєнде Гафія Жидикового Василя! Що ми за газдиня? А віддаласи у півп'єтнадцята року (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

– У –

УБЕРА див. **УБЕРЯ**

УБЕРЯ-ОДЕЖА Те саме, що **уберя**; одяг. *А над верхами сходило сонце, так само святошино-врочисте, і яскраво висвічувало золотом по барвистій гуцульській **убері-одежі**, що нею позапишиювались широко помолоділі на сьогодні церкви: і велика, серед голубів, і маленька, за Пістинькою* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 29).

УБЕРЯ, УБЕРА, УБИРЯ, ВБЕРЯ Одяг. <...> – **Уберя** на ньому уликає, весь при оружжі (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 26); **Уберя** на нім ніби вліта. Сорочка шовкова бісером гаптована. Киптар вишиваний шовками, сап'яном (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 10); *У селі вже повелоси: ек хтос з чоловіків, ади, умре, то жінки йому краще з **убері** дарують* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 169); *А в хаті на дубових кроснах лежав наш тато. В чистім **убері**, помитий* (П. Федюк. Ріка, 12); **Уберя** на нім була незвичайно багата – такої Маруся не бачила і в найдужчих газдів (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); *Паном – сопілкар чи флейтист, а хтось із музикантів (баяніст чи сопілкар) може з'явитися в жіночій **убері*** <...> (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 94); *Ти несеш з охотов / Дорогі **убері**. / Знай: то срібло-злото / Відчиняє двері* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 62); *І всі, хто те бачив на селі, приязно сміялися, як він вилазив, і всім було приємно, бо от – до Москви їде, а простий, як і вони, в гуцульській **убері** і навіть зачепився – не звук до машин* (О. Кундзіч. Верховинець, 272); *Він казав, що тоти усі дівки, що їх си вже кортит виддавати, йдуть досвіта на Видорші до церкви, пишино вивберані в шонайкрашишу **убирю*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 95); *Тобі не пошкодить ні начиння в хату, ні **вберя*** (М. Магіос. Солодка Даруся, 121); **Вберя** гуцульська, срібні згарди були їй до лиця (Р. Федорів. Жбан вина, 222); – *А вчора коваль розказував, що князь ходив перебраний у гуцульську **вберю** до ворожки* (В. Гжицький. Опришки, 57); *Із закривавленим лицем і грудьми спускався у Млинський потік, щоб добре викупатись. Навіть зимою. Тоді одя-*

*гав чисту **вберю**, що випрана й вироблювана Світозарою завжди лежала напоготові у скрині, і сідав, як оце зараз, під хатою або на порозі* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 358); *Бо як там не говори, а з усіх оповідань про опришків було ясно, що мало хто задався вищою метою та по тій меті й розподіляв свої вчинки; решта ж таки були охочі до грошей, до веселого й буйного життя, файної **вбері** й блискучого оружжя* (Г. Хоткевич. Довбуш, 211); – *Довбуша? Чуєш, Олексо, тебе шукают. – Не глухий, Сеню, – озвався вродливий, кремезний чоловік у справній гуцульській **вбері**. – То що за справу маєш до мене?* (В. Бабій. Помста опришків, 6); *Та хай і не зодягала вона гуцульської „**вбері**”, але ж гуцулок бачила на кожному кроці* (С. Пушик. Карпатське літо, 243); *Олень змусив знайти / велику польську валізу. / “Верету не треба – тільки файну **вберю**”. / “Що ти все принохуєшся?”* (В. Герасим'юк. Сигла, 21); – **Вберя! Вберя** чоловіча й жіноча! – *Шухлі, вила, граблі!* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 51); // образн. *З верхів: трунями, пляями та стежечками спливали гуцулки й гуцули вдоліни до церкви, писаними в цвітучій червоно білій мак гурмами та довгими реддами, ек би то віці – писані ботеї з полонин у село по розлучнях сходили. Красили гори своїов пишинов цвітучьов **уберев*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73).

УБИРЯ див. **УБЕРЯ**

УБОГОМОЛСТИ Ублагати, упросити. *А ек вже йго **убогомолст** жиди, аби узев собі гадину, то він у тот раз лиш засвишишет на ню, а уна зів'єтси в кочільце та ек прудькнет собов, то просто штрикнет знов йиму в налагожену на нім дзьобню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 380).

УБОЇНА М'ясо вбитої тварини. *Иванчік из своїов Єленов ни були нічого жєдні: ні кавалка хліба, ні лижки молока, ні **убоїни*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

УБОЛЧИТИСИ Одягнутися. *Ек приїдет бувало Свствечір, а ти мені вінесеш тото модне зерькало, шо то чьоловік у тім дуже великий вігледаєт, а я си файно обри-*

чу тай **уболічюси** у чісту сорочьку, а відтак седу за стів під образами і сиджу так до вечера (О. Манчук. Без свічки, 30).

УБОЧА, ВБОЧА Узбіччя, обочина дороги; стрімке узбіччя. Темно-зеленими плямами химерно розложився жереп по **убочах**, голубіло загублене в травах каміння, і бачиться, мов пара якась невидима підіймається вгору від землі на усім просторі і гонить усе із собою, все підносить, все устремляє в вишину (Г. Хоткевич. Камінна душа, 182); Облаз був довгий; з одного боку **убочі**, стромини, а по другім бистрий гірський потічок (Д. Харов'юк. Палагна, 537); *Йшла-с довго, а зайшла коротко. Крутила си по **вбочах**. Бо то ту кєжеко незначому, о кєжеко!.. Шіське, шо-єс не трафила куда у пропаскь* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 335).

УБУВАТИ Бути спроможним, достатнім за станом здоров'я. *Я так робив тай так мислю робити, поків си годен ше буду сам **убувати**, а єк ни зможу, то тогди робіт, єк вам си мет удавати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 72).

УВАКУВАТИ Змусити освоїтися, привичаїтися. *Коби си лиш двоє извінчєли, а витак ни бійси, Ива, шо твоя розведенка ни прилюбит мого сина. Тай я **увакую** її, єк би си пробувала шош физати, бо аранник вид чого?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 153).

УВЕЗДЕ присл. Всюди. – *Я вернусь у військo – мені все одно... Без тебе мені світ **увезде** однакий: **увезде** чорний, як туман* (Ю. Федькович. Опришок, 324).

УВЕСНУ присл. Навесні. *В кого нема **увесну** роботи?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

УВЕЧІРОХ присл. Увечері. *Пішли неня – дїправді, застрілений лежить медвідь. Лиш не змогли неня самі нести, аж **увечірох** дєдя прийшли* (Г.Хоткевич. Довбуш, 131).

УВ'ЄЛЬ див. **В'ЄЛЬ**

УВИДІТИ Побачити. – *Що, легінику, прийшов, аби мене **увидіти**?* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 50); – *Лиш аби тато ни **увидів**. Буде сваритиси, шо ми топчімо тра-*

ву. Витак буде гляба скосити (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, єк то було!, 116).

УВИДЬКИ присл. На очах, швидко; миттєво. // образн. *Дихав [свєтий Николай] на ню [зиму] таким теплим подихом вітру, шо уна **увидьки** розболаласи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

УВИЛЯТИСЯ Уникати чогось, ухилятися від чогось. *А фіри **увиялися, увиялися** від него, котрі людські, а жидівська надбігла, не питала: дишлем у зуби і переїхала Янця...* (М. Павлик. Ребенщукова Тєтяна, 28).

УВИХАТИСИ, УВИХАТИСЬ, УВИХАТИСЯ 1. Багато, інтенсивно працювати, поратися. – *Поляк їхав на тракторі з причепов, ади возив ту дахівку, а ми (одні у вагоні, другі надворі) – **увихаємоси*** (В. Шкурган. Переказ, 98); *Він нам казав не по корчмах / Ніже по весіллях / **Увихатись**, а у своїй / І хаті, і школі / Добувати свого щастя, / І сили, і волі* (Ю. Федькович. Осьмий поменник Тарасові Григоровичеві Шевченці на вічну пам'ять, 142); *Днинка горить, мушка брєнить, пташка щебєчє, а чєлядь поскидала киптарики і запасочки на миглу під смєрекою і в сорочках **увихаєтьсє**, на личку палає, очима грає, пашиницю в переко-ти мечє* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 284); // ірон. *Василько взявся допомагати. – Не лізь наперед лѳохи! – різко гримнув тато, – чяпне, єк храбўст. Тут-вѳ твое місце, тут **увихайси**, – насмішувато показав на волохатого хвоста* (В. Шкурган. Різники, 212).

2. Виявляти спритність, проворність, завзяття. *Пани обвістили ціну за голову Довбуша. – Лиш добре не чюв-сми кіко. За живого ніби тисєчє лєвів, а за мертвого шос менчє. То тепєр жидки уфатилиси та й будут **увихатиси**. Не дужє довіруй, з ким маєш діло. Кристєнин – і тот си злєкомит, а тот доперва...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 413).

3. перен. Залицятися. *З радості хотів сам не відав чого. Чи від чоловіцтва набрався на полонинськoму відлюодді і не відчував, куди влучить той жарт? Не відав і того, що за його Настєю **увихавсь** Петро з Вєрбовців і сєлом самє “носили її в зубах” за так лиш,*

що черга до неї дійшла – і то її зачіпало (В. Шкурган. Не перший раз, 209).

УВИХАТИСЬ див. **УВИХАТИСИ**

УВИХАТИСЯ див. **УВИХАТИСИ**

УВІКАТИ Видавати звуки “уви-ві”. *Тогда причювалоси міні, шо з долин лісів, зівуючих на нас чьорнов таворов, легонько покєвуючі зеленковатов фойов – увікала тоненьким голосом: “У-у-уви-і-і-ві-і-і”, – тота йго лісна, шо потайки з ним любиласи вже великі роки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 119).*

УВОДНО, УВ ОДНО, УВОННО, УОДНО, ВОДНО, В’ОДНО присл. Раз у раз; постійно. *А воріг кєв уводно, геть посік-порунав – і впало тіло легінське-молодецьке, вперек потоку упало, воду загатило (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57); Але то однако було, ци орлом упали, ци на лице: уводно я був свинарем – вни були раді, що мене ймили в руки (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 32); – А ти хто? – питає ув одно. – Таже я твоя няня, доню! – голубить стара, умиваючись кривавими слізюньками (Ю. Федькович. Хто винен?, 279); – А чіму наша челідь уводно без перенної запаски ходит? (Г. Хоткевич. Камінна душа, 181); – Та неволя го припускає! Сам впелєскавси та й ходит, уодно ходит, а в мене єка вже путеря. Сперти не зіпру, ой не зіпру, брачіку Лукишчу! (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 46); Там є на столі вироблений діамантовий змії. Жертва. І тота жертва світе там водно єк день, так ніч... (Г. Хоткевич. Довбуш, 456); – То водно ходит [гуцул] з коновками такий, єк сегодни, днями не ївши (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 111); „<...> Бери свій міх і моцуйси у радости, бо я тепер водно коло тебе, найтепліший світку ти мій” (В. Шкурган. Майте на увазі, 179); – А що мені твоя жінка, або мій чоловік?! Мені однаково. – Але мені не однаково. Дивитись не можу, як в’одно там шмаркає в хаті (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 70).*

УВ ОДНО див. **УВОДНО**

УВОННО див. **УВОДНО**

УВ’ЯВАТИ Стомлюватися, втрачати здатність продовжувати роботу. *Але Кольцева мама ув’явала коло найлегшої роботи, а по-*

тім плакала та голосила... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 65).

УГІДНИЙ Який догоджає комусь. *Я вже підріс, а кольоніст кажет до дєдя: “Лишит мені Ніка, я єго озму за свого, бо то угідний та путерний хлопец. Передам увєс маєток на него”. Було у них того майна, статків, та слуг, єк у дворі, та дітей своїх не було (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській половині, 74).*

УГЛАГОЇТИ Заспокоїти. *Дзельманові доньки злізли з возів і стали просити батька, щоби углагоїв плач гуцулок, а Дзельман скартав за то їх словами, щоб не мішалися до чужих плачів, лиш аби сокотили талану на возах, бо у війні одні плачуть, другі скачуть (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 159).*

УГОРНУТИСИ Одягнутися. *А я кайвси, зарікавси, на коліна перед тобов припадав бих, просив бих ті був, аби-с у мені кости помісила. Бо ци ти коли угорнуласи, єк люцкі газдині, ци ти коли ночі діспала? Ой ні! (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 67).*

УГР Одиниця земельної площі, що дорівнює 0,57 га. *Біля будинків було по чотири-п’ять угрів левади, у садибах колодязі, повітки, погребі (С. Склярєнко. Карпати, кн.1, 45); Мав він і землі угрів сімдесят, рільної, уздовж Терєблі, і добрий шмат лісу (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 11); “Потрібуєме ліса 200 угрів і потрібуєме бульше ліса <...>” (У. Самчук. Гори говорять!, 184).*

УГРИЗКИ тільки у мн. Душевні страждання, муки. *І всі печалі, що мня вдень кроїли, / Що моє серце на кавалки дерли, / Угризки, троски всі ся укоїли, / Гей ніби з світлом і людьми замерли (Ю. Федькович. Молитва, 46).*

УГУРНИЙ Упертий, норовистий, зухвалий. *Вам скажу я таке: зять в мене угурний, як молоде теля, прошу пробачення за слово (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 268).*

УГУРНИСТЬ Упертість. *Не здивувалася б, якби він обернувся до неї спиною і вишов без “будь-здоровя”, бо тільки це й належало їй за її угурність (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 139).*

УДАТИ СИ див. **ВДАТИСЯ**

УДАТИСЬ див. **ВДАТИСЯ**

УДОВІДНИТИ Довести до відома. *А далі і сам умовк. Ніби боїться свої слова пояснити, удовіднити, ось розказати, що на уста рветься* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 98).

УЖВИЦЯ Сплетений із гілок шнур, яким щось скріплюють. *Вид цих порожніх хатий, покладених із коліноного протіся у вугли, з маленькими виконцями, затканими заткавницями, з плюским дахом, наваленим камінєм, та имленим в ужвиці, тай із великим черсаком опередь хорім, нитрошки наївси я пудного страху, пробігаючи у вечеріх попри ні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9).

УЖЛИЙ Кволий, немічний. *Застали чоловіка, жінку і діти. Вони такі бідні, що за день зароблять, то увечір їдять, а такі ужлі і сухі, як скипки, а сумні гейби з роду не сміялися, і такі бліді, якби крові в собі не мали. Навіть у хаті ходять згорблені і так тихо, якби боялися когось збудити* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 44).

УЗАВОДИ присл. Навперейми. *Другі парубки то ж само собі до коней, але вони ще й не посідали, а брат уже летить узаводи тих двох гостей зустрічати* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

УЗИСТРІТЬ присл. Напроти. // у замовл. *Єк си ни может земня узистрїть сонця закрутити, так аби й ти ни мав моци й пугері до моїх хїтарів доступити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 94).

УЗНУТИСЯ вульг. Поцілувати в сідниці. – *А нагнася та й узнися, публічище остатна!* (М. Дзюба. Укриті небом, 186).

УЗОЛИТИ, ВЗОЛИТИ перен. 1. Лаяти, картати кого-небудь. *“Я лиш водно маю позадь цим пусту роботу. А робила би ти біда ребра на спаню, єк ти тежко мене узолоєш та докорєєш ми”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

2. Завдати ударів кому-небудь. *Зроби праве діло. Сам відаєш: двом покарання – десятком покаяння. – Взолїть йому, взолїть! – раптом донісся злий голос з ями. – Най я*

не один терплю (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 102).

УЙМИТИ Відбирати, віднімати. *І в додатку пан-отець тої неділі виголосив проповідь про любов до рідної землі і про великий, неспасенний гріх, який стягає на себе всякий, хто легкомисно марнує ту землю, віддає її в чужі, нетрудні руки, зневажаючи сим і кров та ніт батьків, дідів і прадідів, що боронили та обробляли сю землю, і кривдячи власне потомство, якому він уймає хліб від рота і замикає спосіб будуючого доробку* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 434).

УЙМИТИ СИ Приєднатися до кого-небудь, піти за кимсь без його згоди, запрошення; вчепитися. *Пип ме відбивати? – Попа не бийно, але за попом сотка уймаєт си. Таже такого не чувано* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).

УКАЗІЯ 1. Дивний випадок, незвичайна подія. *Я лиш поглинав, шо то си зараз может завести за указія у хаті, єк би си май ліпше баба висадила на діда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

2. перен., зневажл. Про лиху, владну, підступну й жорстоку людину; лиходій. *Кождий мусів ити Юріштанови пиддадь, аби й йиго йке лиху ни спиндало, бо Юріштан на кожного потрафив найти йкис итим, хоть би йкий то був поредний газда. Прото Юріштан – то був указія, ни чоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150).

УКАРТАТИ Приборкати, підкорити. [Катря:] *Та бадечко міг би мене був сам укартати, а не такому розбишаці в лаби давати!* (Ю. Федькович. Як козам роги вправляють, 437).

УКАТУШУВАТИ Ув'язнити. – *Та то, ади, пане, таке, шо Юрішко збиткував си над нами дуже: укатушував сина, таки, ади, хлопця малого. Та й носило си ід нему, лиш шо си возом не возило, ає...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 238).

УКЄМИТИ СИ, УКИМИТИ СИ Надокучити. *Витак відступ'ю кому з побратимів або д'хати відішлю, єк укємит си* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 94); ...*Шо то*

чоловік чоловікови не рівний?! За Василем гет не баную А витак жила з Николов у цій же хаті двацять вісім років – прожили-сми, екби на порозі обминулиси. Не **укинув ми си**, ек слабував, не укинув, ек і жили. Він мене би був не морснув – аби там шо. От-так! (В. Шкурган. Сойка, 194).

УКЕТИ

◇ **най би біда** (кого-небудь) **укела** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання біди, нещастя. – *А може, ви не роботи, а біди собі шукаєте? То най би вна вас укела одного з другим, – кидає вздогін корчмар, бажаючи лиха хлопцям, яких уперше в житті бачить* (Г. Хоткевич. Довбуш, 120).

УКИЙ, ВУКИЙ Учений, досвідчений, який знає. – *Говоріт свеї, – перериває ука вїттиха. – Кого має найти напасть, то й дома захопит. Аді мого через смучій поменник забрали* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 146); *Він пташку тобі траджеть на лету, / І то немного ціливши / Ба навіть / Жінки у них уміють стрільчити, / І не одна вже **ўкого** стрільця / Переветила навіть* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 343); *Буду бити та ще й файно буду бити! По-нашому, по-гірському, шо аж суставочки ті залоптят. Го-го!.. Я вмію бабий навчети, я на тото **укий!** – і заточувався, безпорядочно розмахуючи барткою* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 255); *На своїм життю, то я був лиш у головних вісімнайцітьох мальфарів, аби си шош від них навчїти. Був у Пілата в Рїчці. В Якова Бойкового в Акрешорї. В Лукина в Рушорї. В Сблоници коло Микулїчина у Ферлея. А суда, волошиїнами, то усіх примівників покотом обмив, бо мольфарї, то нарід **вукїй**, нїпростий* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 441).

◇ **не конче укий** – не дуже вправний, навчений. *Вухо терха теж давило Марусї колїно, а до того ще й кобила була “не конче ука”, часто спотикалася, з каменя скакала обома передніми ногами відразу, так що Маруся щохвилї могла злетїти. Ще як їхали сюди, майже весь час догори, ще було яко-так, але тепер усе вниз, усе вниз – їзда*

стала чистою мукою (Г. Хоткевич. Камінна душа, 295).

УКИМИТИ СИ див. УКЄМИТИ СИ

УКЛАДНО присл. Ґрунтовно, з усіма деталями; докладно. *Кум узав його попід пахи і помаленьки запровадив до докторського покою та й пригадував йому, аби пана поцілував у руку і аби говорив **укладно**. Лікар увїйшов і скванно став обзирати хорого* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 76).

УКЛЮСКНУТИ зґруб. Померти. – *Молїться, Михайлихо, та не побивайтеся так, бо й ваш Михайло **уклюскне** з того всього коло сина* (М. Дзюба. Укритї небом, 184).

УКУТАГИСИ Док. до **кутатиси**; упоратися. *Лиш завтеклисмо с тим **укутатиси**, дивлюси, а то несе совета, а цїзбис!* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

УЛЕГЛИЙ Зґрабний. *Увесь він був тоненький, делїкатний, **улеглий**, звичайне, як панич; і пальці на руках подовгастї, а самї руки білі, як мармур* (М.Павлик. Пропаший чоловік, 60).

УЛОГА Улоговина; велика западина, заглиблення. *Лежав ведмїдь і спав в **улозі**. / Не гнався Дїдо ні за ким, – / Хто ж стелить хмари по дорозї / Конем, як вихором, палким?* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 220).

УЛОЖЕННЯ Становище, положення. *Молодого, русявого Едгара любив граф К. їзза його **уложення** та ввічливостї, як і зза того, що був сином його приятеля* (Марко Черемшина. Нечаяна смерть, т.2, 33).

УЛОЖИТИ Вирїшити. *Він то собі наперед **уложив**: ми його будемо держати, годувати та обпирати, а він буде тут вередувати та вислугуватися нами, а потїм покаже нам фігу. Але ні, не дїжде того, старцунище!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемош, т. 21, 427).

УМАСТИТИ Укусити. *Був [Юрїй Бровка] розумний чоловік. Знав примовити вид фиси, вид кіточьки, ек **умастила** товаре* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 126).

УМІЄТНИЙ Умілий, здібний. *То раз були **умїєтні** малерї! Кождий образ то так,*

екби живий був <...> (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

УМЛІ див. МЛВІЧ

УМОЦОВУВАТИСЬ Набувати найвищої якості у процесі відстоювання. *Серед комірної сутемряви **умоцовувалась** у бербеницях бринза, кисла у величезних бочках капуста, тужавіло сало, вгиналися жердки од вудженої вепрятини, ведмежатини, оленини; на сволоці у хаті завжди лежав кукурдзяник, у миснику – карафа горілки* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 201).

УНІВЕРТЬ

◇ **універть би ваші єзики пишли** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання замовкнути. *Та ни торкотіт обі, **універть би ваші єзики пишли**, бо зараз учіне тиси на задвірю* (О. Манчук. Право, 65).

УНУЧІ *перев. у мн.* Шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням. *А Марусяк, витримавши ефектовну павзу, знов ізрік: – Та й кождий най має, шо до **унуч** треба* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 296).

УОДНО див. УВОДНО

УПАДОК

◇ **упадок їх знаєт** – уживається для вираження невпевненості, необізнаності в чомусь; хтозна, невідомо, незрозуміло. *Оба мовчки хетро дівилиси бистрими очіма оден на одного, ек би дві низнакомі котюзі, шо обнюхуютси на дорозі, **тай упадок їх знаєт**, ци ймутси їстиси, ци у великім побратимстві полетет разом біда знаєт куда, котюжими дорогами?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 454).

УПАНТРИТИ, УПАТРИТИ Док. до **пантрити**; впильнувати, помітити, знайти. – *А вони що там **упантрили**? – Хочуть Орфенюкову невістку збаламутити та й із чорнобривим шандарем заручити* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 209); *Страшно їй стало, спала думка, що, може **упатрив** собі кого з-поміж дівчат, не пантрувала його: пускала і на вечорниці, залишала самого до ночі з дівчатами на полі* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 169).

УПАТРИТИ див. УПАНТРИТИ

УПЕРЕД *присл.* Спочатку. *А я був **уперед** у 15 компанії, доки пішов до 13* (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 319); *Він глядів тепер на головатицю такими самими не то переляканими, не то зачудованими очима, як **уперед** на Юру* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 469).

УПЕРТЕК Уперта людина. *Був бес добрим чоловіком, лиш то біда, шо ти **упертек**. Завоїста занора* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 456).

УПИСАНИЙ Багато оздоблений. *Стара, бувало, дує на неї, як на дорогий камінь; де коралі красні, де уставки мудрі, де киттар **уписаний**, де пояс славний – Олена все дістала* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 269).

УПИСАТИСЯ

◇ **уписатися у парубки** – почати парубкувати. *Ні він без мене, покойний, бувало, нічо не орудує, ні я без його; ми навіть і одної днини у **парубки уписалися**, так тото ми собі добре жили.* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246).

УПИСНИК Удар в обличчя. *Поки солдати відливали її водою, надававши перед тим пару **уписників**, щоби швидше прийшла до тями, поки заспокоювали перелякану таким видовищем дитину, Михайла допитував сам Дідушенко* (М. Матіос. Солодка Даруся, 153).

УПІДСКОКИ *присл.* Залюбки, із задоволенням. – *Ліпше просім оцього пана, аби тобі пішов у дружби. – **Упідскоки!** – каже Бая* (Ю.Федькович. Три як рідні брати, 317).

УПЛЕКАТИ(СИ) Годуючись, одержуючи їжу, рости, виростати. – *То, браччіку, змія така **си уплекала** там у коморі з вужєка. Бо вужєк сім рік не чує люцкого голосу, то стає змійов, жертвов, сказати. А ек опришки витив си вбрали, то минуло багато часу – вна й **уплекаласи** там* (Г.Хоткевич. Довбуш, 173).

УПОВІДАТИ Розповідати, говорити. *Тільки неня покойні мені **уповідали**, що він, заки я був у війську, остався від вітця і від матері та тепер сам собі господарює тіль-*

ки з сестрою (бо їх лиш таки двійко було) (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 313).

УПОМИНАТИСИ Розпитуватися про когось; цікавитися ким-небудь. *Цього разу мені випало прийти додому серед зими. – Недавно баба упоминаласи за тобов, – мовив тато при зустрічі, – пиди видознай* (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 158).

УПОРОЖНІ присл. Даремно. *Єкшо ви ши й рибак і уночи, / де лиш вода у плескотах царює, / упорожні / згадали Бога всує – / ви потемусте мене: / гірчит в душі...* (В. Шкурган. Чомус гірчит не в роті..., 15).

УПОСЛІДИ присл. Потім, згодом. *Ми з Василем були собі ровесники, а наші брати то само, лиш що наші брати були чи не шістьма годами старші від нас, от тому й не випадало нам межі старші парубки пхатися; за тото стали ми собі оба, май, упосліди та дивимося, як виходять дівки, ніби тото й ми вже страх як розуміємо, що по чому, а вус ледве що гаразд і засіявся, – але де б, як тот каже, біда ділася?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246).

УПРИВІДІЯ обряд. Назва елемента поховального обряду при тілі небіжчика. *Той “обряд при тілі померлої” ліг у повість “Тіні забутих предків”, і називають його де “грушкою”, де “посиджінням”, де “оказією”, де “лубком”, а на Закарпатті – “упривіддям” (привидом)* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52).

УРА див. ВУР

УРВИТОР зневажл. Бешкетник. – *Дай спокій худобині, урвиторе!* – гукнув мене мамин голос з ганку (М. Яновський. Надія на шаблю, 10).

УРИТИТИСИ Ставати неприємним, нестерпним від нерозуміння; сприкритися. *Йя цес очінаш цілком ни розумів, тимунь він и мині урититиси говорити, але за бабов мусів говорити, бо то було нипроше* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 36).

УРИТНИЙ, ВРИТНИЙ Прикрий, вередливий. – *Тето, ксмуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У селі ши й тепер дітим наказуют, аби на сесю берду не чипірилиси. Ти дівчуром така була урит-*

на, шо тебе би паском не нагодував... Лиш дедя в'євав за тобов – за своїм мізинком (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173); *Бив знову кулаками по столі. – Чого ви Миколо, такі уритні?.. Я зараз, ще вип'єте, вечір великий* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 65); *Старі Шумеї намлі ока варили ситні юшки та прибрані їди для свого сина й його товариства, а уритні вирмене уводно допитувалиси: “Мой, кажю, нашію ви такий великий храм варите? Хто мет його їсти?”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 166); *Та одна красуня [вівця] дуже вритна і як покмітить своїми великими очима, що газдиня ширинку вишиває, то зараз пронирає в ліщині і дубиною та крушинами крадьки перехоплюється на Йванову царинку, на молоду та зелену конюшину* (Марко Черемшина. Зарікайся медгорівку пити!..., т. 1, 278).

2. Спритний, охочий. *“Та ек би я ни знала! Добре знаю. То Люпайлюків Иванчік. Чудо – ни чоловік. Бо ходь він вже трошки материй, бо коло петьдесетка йому будет, то йому нічо ни значіт, бо до челіди ше такий уритний, шо у любаскованю, то ретенно может він ходь-єкого годного молодска заветити”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 313).

УРІВ Урвище. *Перед ним, як дика птиця, – / Перепуджена кізлиця. / Де скалища, де урови – / Легким скоком ними точить* (Ю. Федькович. Стрілець, 71).

УРІДЛИВИЙ Погожий, вдалий; сприятливий. – *Декувать Отцеві Небесному та св. Юрієві, ми мали урідливе літо. Доцик теплюсіненький попадував та травичка ек шовк була мегенька та свіжа. Маржінка потовстіла, овечки заокруглилися, убралися у вовну аж любо дивитиси* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

УРЬЛОП військ. Відпустка. – *Прошу послушне пана капітана хоть на два місяці на урьлоп. У мене... – Господи, як утне мене в лице, – кров тільки почуріла по білому кабатові* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 305); *Лють розпирає їм серця через легіня, що полюбив був Мочернакову дівку і гадав з нею одружитися, а відколи був на урьлопі дома, оскочив і став писати письма до Гушпанової дівки* (Марко Черемшина. Бо-

дай їм путь пропала!, т.1, 149); *А я дома на урльопі ще дужче ожив та здужів... Ах ти, старий! Певне-с, забув?! Де то що тобі в голові? Аби гроші!..* (М. Павлик. Вихора, 206).

УРЬЛОПАС військ. Дозвіл (документ) на військову відпустку. *Другої днини дали мені урльопас, дали кабат дранкавий, дали мантліну стару-стару та дєраву та й пустили* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 306).

УРЬЛОПНИК, ОРЬЛОПНИК військ. Солдат, що перебуває у відпустці; звільнений від служби солдат. *Одної неділі бився я знов на базарі з одним урльопником* (Ю. Федькович. Опришок, 321);– *Що?! Прахтикованих, кажеш, куме?! – крикнув Янцьо, сердито підхоплюючись. – Ти скажи лішиє, чи є май парубки межи теперішніми урльопниками?!* (М. Павлик. Вихора, 188); *Тепер то берєся пачити, ще му, пробачте, мамині цицьки не обісхли коло рота; озьмуть до воська, там не до вам мовлячи плаче за бабами, що лишив дома, або вчепиться й там спідниці, боже мя прости, а вийде з воська, овва, що ми за орльопник* (М. Павлик. Вихора, 188); // ірон. *На танці легіші брали Петрика межи себе, називали стриженим урльопником і просили, аби танцював польки* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 36).

УРОВАТІЙ Який виражає гнів; гнівний. *Мині си привижувало, шо на середнім сволоці верг запічька, з дідових квартий голубих показуютси усіякі дива. Доснагу такі, ек тоти, шо ними мальфарі си послуговуют у своїх черях: уроваті, вурковаті, страшно пудні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40).

УРОВИШШЄ Напухле вим'я в корови після отелення. *Бувало, він сам ходив ни раз тай ни двічі до примівників примов'єти ци то дітем від скуси, ци коровкам вид уровишшя по оположіню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 283).

УРОЖЯ Урожай. *Дідо розказував, шо другий день по Благовішінню, на Благовісника, доліскі люде й підгірене ворожєт, шо ек файна днина, то будєт красна урожя на усий хліб* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115).

УСІГДИ присл. Завжди. *Музика там стоїть з одним післанцем, а друга з другим, – бо ми, бувало, усігди по дві музиці кличемо, – зачинають відгравати на пригіст; а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при братові, то лиш усміхається, клятий, бо знає, що так і з порожніми бербеницями верне домів!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243).

УСІЛЬНИЦЯ Гусениця. *Та не всі пупіночки розвинулися, не всі розцвілися. Одні з них змарніли і зниділи. Немилосердні усільниці їх поницили* (Марко Черемшина. Незабудька, т. 2, 58).

УСКОЛОБИТИ Словами, діями виводити когось із терпіння, рівноваги; допекти, дошкулити. *Навів Иванчіка на дорогу, шо треба дієти, аби мочі хоть-кому плюнути у юшку, хоть у чім забороздити та хоть-кого добре усколобити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 174).

УСЛУХИННИЙ Слухняний. [Векла:] *Бо такої тихої, любої, покірливої, услухинної, прихильної дитини і на світі немає, не то що* (Ю. Федькович. Як козам роги вправляють, 447).

УСНИК 1. Деталь духового музичного інструмента, яку під час гри беруть у рот або прикладають до губ; мундштук. *Зі стаї виїшов ватаг з трембітою, притулив її усник до рота, розставив широко ноги, відхилився назад усім тілом і заграв* (В. Гжицький. Опришки, 117).

2. Дзюбик глечика. *А для тебе флюяра без дна і я... / З гребінкою на ягоди, луб'яком / І глечиком з усниками нам двом... / Тільки трісульки, Васильку, купи!* (Віра Вовк. Баляда про упиря, 221).

УСОКОТИТИ Док. до **сокотити**; доглянути. *Він казав, шо тоту днину, шо си в ню пускаєт баранів мижси вівці, треба поитити, то ни будут си ніколи вівці зводити. Днинка Божя їх усокотит та допазит так, шо будут си самі красні вівці вєсти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

УСПОДУ присл. Унизу. *Тато, кажуть, зварич був, вік звікував усподу, сонця божого не видів; насадився-ді роботів і вмер от,*

як кождий зварич (М. Павлик. Юрко Куликів, 18).

УСТАВИЧНИЙ Узвичаєний, усталений. *Бивси він з такими гадками у своїй голові, бо хоть ни мав він ніколи **уставичної** любаски, то однако знав, шо то значіт у чілідини **уставичний** любас* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 335).

УСТАВКА див. **ВУСТАВКА**

УСТАНОВА Звичай. *Може, де й ні, але в нас межи гуцулами уже раз така **установа**, та й нікто єї не переіначить, бо у нас, знаєте, старі руські обичаї ще чисто утрималися, – коли не ліпше, як на самій Україні, бо Україною, бачите, орудував хто хотів, та все їй своє набивав, але до гуцулів, богу дякувати, не конче ляшків, та недоляшків, та переляшків, та як погана віра, май, зветься, – і кортіло* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

УСТАНЧЬ Втома. *А з осени, доків си гудуєт погудівні свині, то газдиня маєт великий **устанч*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

УСТАРАТИ Придбати, дістати, вторгувати. *Дітвора впелескалася до дьиді: – Дедиду! Ми устарали Чіці сінця, три в'єзці **устарали!*** (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 114); *Пани не полагають / За те, що я для діточок / Хлібця **устараю**...* (Ю. Федькович. Дезертир, 193); *Сафат, було, і дров купить (він мав, знаєте, гроші ще з дому), і скорому **устарає**, що треба* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297).

УСТЕКЛИЙ Розлючений, скажений. [Соя:] *А в тій минуті, / Коли го посіпаки хочуть брати, / Він вириває свій турецький ніж / З-за череса собі – і го садить / **Устеклому** се графові у серце / Аж по самі черена!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 365); // у порівн. *А тепер кажу тобі отверто, шо вид сьогодні сокотиси нас обох так, ек **устеклих** котюг* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

УСТЕКТИСЯ Оскаженіти, сильно розлючитися. [Секретар:] *Бо тигрис той старий, той воевода, / Не **устечеться**, може, як дістане / Мій лист?* (Ю. Федькович.

Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 388).

УТЯМНО див. **ВТЯМНО**

УФАТИЛИСИ Виявити особливе зацікавлення ким-, чим-небудь, маючи на меті використати в своїх інтересах; ухопитися. *Пани обвістили ціну за голову Довбуша. – Лиши добре не чув-сми кіко. За живого ніби тисеча левів, а за мертвого шос менче. То тепер жидки **уфатилиси** та й будут уви-хатиси. Не дуже довіруй, з ким маєш діло. Кристенин – і тот си лакомит, а тот доперва...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 413).

УХВАТИТИ Схопити. *Трафив я на лік: як опарений, кинувся мій Василько, оберся боржій та й **ухватив** мене за руку* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 249).

УХЛЄВАТИ Ослабати, втрачати фізичну силу, слабнути. *Але Єлена ни слухала йго, бо аж **ухлєвала**, голосічі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 472).

УЧЕРЕ присл. Вчора. *Укрив перинов всу гірку полуду, / сховав слова у задрісних корчах. / **Учере** я не знав, / що ниньки буду / з обвислими крильми – / пидранокптах* (В. Шкурган. Довірливий туман (мій спивбесідник)..., 18).

УЧИНИТИ див. **УЧІНИТИ**

УЧИНИТИСЯ див. **УЧІНИТИСЯ**

УЧІНИТИ, УЧИНИТИ 1. Народити. – *Як дівка **учинит** си дитину, а закопає її у землю в лісі, а та дитина перетриває сім рік у землі, то кличе вона хреста* (М. Римар. Білий слон, 87).

2. Зачати, зробити дитину. *“Ця дитина, то ни моє насінє. Пусто нічьо й ни говориши. Я – вижу. Біда знаєт чій?... Ойга. То, може, опришки тобі йго **учінили**, ек си возили з тобов, еке це неvkритне хлоп'є?”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

УЧІНИТИСЯ, УЧИНИТИСЯ, ВЧІНИТИ СЯ 1. Опинитися. *Та ни торкотіт обі, універть би ваші єзики пишли, бо зараз **учінетиси** на задвір'ю* (О. Манчук. Право, 65); *Але не **учинилися** вони ще в потоці, аж тут здоймився вітрець, звів хмарку до хмарки, та й ні з сього ні з того став дощик росити* (Ю. Федькович. Серце не навчи-

ти, 269); – Ну нічо, – гадаю я собі, – коби-то **вчинитися** на Вижниці; ні їсти, ні питиму цілу дорогу, а вина мушу свому братчикові винести (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 307).

2. Зробитися, стати. – Тежко мені, єй-бо, Кола! Люди в полонину, аби з очей, а він у село. Чого це ти такої лихої години?! – Єк чого?! – Навіть здивувався. – Така хурделися

навкруг **ся вчинила**... (О. Кундзіч. Верховинець, 220).

УЧІЧКОВУВАТИ Заквітчувати. *Яких пісень співала Юліна над своїм єдинаком, якими пахучими квітами **учічковувала** колиску, у яких травах купала, якої долі просила для нього у пана бога, про те хіба тільки мати і може знати* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41).

– Ф –

ФАЙКА Люлька. Як і завжди, бутніше інших фушкала багато бляхована мосяжем, круто заклебучена **файка** кремезного пишновусого газди Федя Марусяка, котрий умів так готувати лютий тютюн, що на світі не було скаженішого і запашишого (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 275); Дранчучку заслоняли спітнілі спини гостей, засновував тютюновий дим **файок**, світла товстої воскової свічі, що скапувалась на комині, було замало для того, щоб прояснити всі кути, проте Довбуш бачив Дранчучку виразно, чітко, гейби вона нахилилась до нього через стіл, а не стирчала в куті біля припечка, як приблудла прощачка, нікому не потрібна в житті, бо віддавала нині наймолодшу доньку (Р. Федорів. Жбан вина, 267); Набив тютюном мосяжну **файку**, виїняв з печі жевріючий вуглик, положив на тютюн, притиснув нігтем грубого пальця, замкнув покриву **файки** і пакнув пару разів, щоби **файка** розгорілася (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 38); Засніжені Непрості курили **файки** і дивилися на Фархауль в Марамароських Альпах за долиною Білої Тиси. Розмова була простою – як Анна стане жінкою, то най буде непростою. А наразі вони завжди будуть близько (Т. Прохасько. Непрості, 46); Тим часом Кола переступив через ворини й зупинився, вражений: з хати до вікон поприпадали якісь чужі челядники, чоловік з Поточья і стара нанашка Шарудиха з **файкою** в зубах... (О. Кундзіч. Верховинець, 273); – <...> Давайте, хто там що має закурити... Може, маєш, Фільку, цигарки... Я забула свою **файку** дома... (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 469); [ГУЦУЛ:] <...> Мене мати породила на самого Спаса, / Таку дала мені **файку**, як ручка від баса (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 118); А був ватаг, як кажуть, не лінюха, / За плаєм снів, де пас овець і кіз. / Артільники, познявши капелюхи, / Згасили **файки**, мовчазні, без сліз (А. Малишко. Франко в Криворівні, 411); Довбуш верхи смалить **файку**: / – Коню, зупинися. / Йде легіник, зажурився, / Що не має дівку файну (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 45).

ФАЙКУВАТИ Курити люльку (**файку**). Хто навлежки пас очі серед полонин зоряного неба, хто задумливо підпирав рукою голову, хто, сидючи плече в плече, або затискав сплетеними п'ятірнями коліна, або **файкував** спроквола тютюнець, а загалом усі до останку віддавалися чарам ще не чуваного, так не схожого на гуцульські коломийки співу думного (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 153); Їла би лиш будз, масло й бринзу, а по неділях – варила бануш, пила би калинове вино й **файкувала** би найсолодшим тютюном із Хімчина (М. Матіос. Нація, 138); Обое з Параскою-жінкою курили – не **файкували**, а куповані цигарки курили (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 15).

ФАЙНЕНЬКИЙ пестл. Гарненький. А вмисте – кладіть зразу в труну. Видиш, яка **файненька** моя трунвочка? (М. Матіос. Нація, 238).

ФАЙНЕНЬКО присл., пестл. Гарненько. “А вона тогди тебе так **файненько** обійме, що аж-аже!..” – і мружили посоловілі очі (Л. Качковський. Довбушева пісня, 8); Святий Миколаю, / **Файненько** благаю, / Гони вовка до сусіда, / Не до мене в стаю (Віра Вовк. Черемош, 239); // у колом. А молода піснею відповідає: Ой такого любка маю, / Що файно ся носить, / Та як хоче цілувати / **Файненько** попросить: / – Поцілуй ня, дівчинонько, / Пошепчи на ушко, / Ци любиш ня так щиренько, / Як я тебе, душко... (Ю. Боршош-Кум'ятський. Ви чули, як співає Говерла?, 227).

ФАЙНИЙ І. Гарний, вродливий (про людину). Якось Кацяня палко шепнула мені на вухо: – А **файний** легіник, га! Ліпшого не знайде... Хапайте, а то, бігме, хтось відіб'є. – І заспівала неголосно, з якоюсь розважливістю: Дай ти, боже, здоров'ячка (Я. Стецюк. Крутий плай, 99); “Яка **файна!**” – подумав Скальник, кинувши погляд на молоду жіночку (М. Яновський. Гірське серце, 17); Сказала якось Штефанові: – Таке – ніби мене продати збираєшся. – На люди ходжу з тобою – **файною** мусиш бути (Р. Іваніччук. Дім на горі, 53); “Йой, Артурчику, – сказала

одна з них йому на вухо, – жель тебе, легінику солоденькей, шо-с вдовищу взев, не одна би дівка за таким **файним** танцюристим пішла, а ти си білий світ зав'їзав, сарако!” (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219); – **Файний** легіник! – обізвалась стара. – Такого б нам до циганського табору (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 55); **Я** була така **файна** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 97); [Мольфар:] **Не** ображайся, легіно мій **файний**, / Шаную гечно я твою науку <...> (В. Зубар. Синьогори, 91); **Космацькі** столи і **капці** вустанкові, / **Космацькі** люди **файні**, **чорноброві** (О. Василяшук. Вічність над плесами, 25); **Незчувся** – голову на коліна й заснув. **Снилася** жінка. **Файна**, але якась аж задуже земна. **Скидала** сорочку. **Кликала**. **Чи йшов, чи не йшов** – не пригадує (І. Андрусяк. Отруєння голосом, 125); – **Шо** то є, шо добро бігом до багатства тулитси, а тому, хто без роду-племені, конче родитиси **файному**, **здоровому**, ші й мати велике щесті?! (В. Шкурган. Кілько цего світа, 166); – **Я** ще вашого гедю пам'ятаю. **Який** то був **опришок** гідний та **файний** (В. Гжицький. Опришки, 8); **Та** що казати, дівка була **файна**, тільки, мабуть, не для Юри росла (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8); “... баби хотіли переконатися, чи попадя молода, чи **файна**, отже, чи є надія, що піп буде триматися жінки” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 7); – **А** шо, не **файний** був би кавалір? – буфетник з хвацьким виглядом торкнув пальцем чорну щіточку своїх вусів. – **Ніхто** не каже: **файний**. **Мов кіт**, роз'ївсь, тільки мишей не ловиш... (О. Гончар. Маша з верховини, 454); – **Довбуш** легінь **файний** дуже. / **Та** чомусь до вас **байдужий**, / **Донецки** зеленокосі, / **Ми** ватажка смерті просим (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 45); – **Чим** їй встидатися? **Файна**, як царівна, – бурмотіла стара (М. Дзюба. Укриті небом, 13); **Вин** дес, сарака, **скитаєси** в горах і **пантруєси** вид шандарив, **аби** го, **душко**, не ймили до **жовнер** тей не **видвели** до тої ікоїс **Франції**; **шисєзлаби** **тота** **Франція**, **та** **аби** **пропала**, **шю** **вна** **не** **може** **си** **наїсти** **наших** **файних** **легінів**, **а** **бере** **їх**, **тей** **бере** **собі**, **з** **наших** **гір**, **бодай** **си** **запала!**” (І. Березовський. Худан,

32); – **Гай-гай!** **Ще** **має** **час** **чепуритися!** **А**, **втім**, **вона** **ї** **без** **того** **файна!** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 28); **Та** **лучаєси** **єму** **дівка** **аж** **із** **Єсинова**, **файна** **та** **ї** **багачка** (Д. Харов'юк. Палагна, 536); **Приймай** **гостей**, **файна** **Дзвінко**, / **Із** **дороги** (М. Влад. Грають в дримби вітри, 13); **Марія** **не** **є** **файна**. **Може**, **через** **те**, **що** **не** **файна**, **то** **ї** **пуста**, **хто** **знає** (М. Матіос. Нація, 196); **Хтось** **порадив** **аби** **Дмитриха** **Штефачка** (вона була **дуже** **файна** **з** **себе**) **взєла** **хліб** **і** **сіль**, **і** **рушник**, **і** **аби** **піднесла** **мадярам**, **аби** **вони** **виділи**, **що** **ми** **мирні** **люди** (П. Федюк. Василь Федюк, 134); **Досить** **того**, **що** **по** **війні** **Гнат** **привіз** **би** **вам** **файну** **невістку** – **щєбетливу**, **сором'язливу**, **а** **з** **лиця** **чорноброву** (Р. Федорів. Квіт папороті, 138); **За** **його** **пам'яті** **вже** **вдвічі** **коло** **їх** **хати** **трембітала** **трембіта**, **оповіщаючи** **горам** **і** **долам** **про** **смерть**: **раз**, **коли** **брата** **Олексу** **роздушило** **дерево** **в** **лісі**, **а** **вдруге**, **коли** **браччік** **Василь**, **файний** **веселий** **легінь**, **загинув** **у** **бійці** **з** **ворожим** **родом**, **посічений** **топірцями** (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); – **Ти**, **май**, **Лєсю**, **ще** **як** **легінь** **виглядаєси**. **Коби** **тобі** **ще** **молоду** **та** **файну** **дівку**, **то** **кохав** **би** **ся** **як** **баран** **у** **полонині** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 82); // у колом., ірон. «**У** **високій** **полонинці** **пірєчько** **літаєт**. / **Таке** **маю** **файне** **бінне**, **шо** **си** **ни** **вмиваєт**, / **Таке** **маю** **файне** **бінне**, **цур** **на** **лихі** **очі**, / **Єк** **уно** **си** **умивало**, **минув** **тиждєнь** **сночі**» (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 77); // ірон. **Так**, **наприм**, **єк** **у** **нашій** **селєнцкій** **церкві** **такі** **файні** **свєті**, **шо** **єк** **бис** **такого** **одного** **дєс** **уночі** **уздрів**, **то** **рєтєнно** **зудубівбис** **зо** **страхій** (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

◇ **файна** **любка** – словоформа **файна** уживається як постійний епітет до **любка** (найчастіше у звертаннях). **Ой**, **любко** **файна**, **єк-им** **не** **хотіла**. **Али** **дєдьо** **захотіли** **і** **видали**... (О. Дучимінська. Сумний Христос, 62); **Дай**, **Боже**, **вам** **добре** **здоров'я** **і** **файну** **любку!** (М. Матіос. Нація, 11); // у колом. **Ой** **прибігла** **з** **полонинки** / **Білая** **овечка** – / **Люблю** **тебе**, **файна** **любко**, / **Та** **ї** **твої** **словечка**... (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 186); // у колом. **Подивиси**, **файна** **любко**, **подиви**, **подиви**, / **Єкі** **гори** **веселєнькі**, **куди** **ми** **ходили** (П. Федюк. Людина з того світу, 100).

◇ **що файна то файна** – дуже гарна. Одні відверто, з захопленням підносили її вроду – личко, гейби сонце, а очі, як звізди, другі, озируючись, чи, бува, нема поблизу ватага, спалахували злістю, називаючи її поганкою, бісицею пуццою, що легинів у прірви зводить, гудили за велику фудульність, злоріко кпили з її цнотливості, але всі на одному сходились: **що файна то файна** (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 206); – *Хі-хі-хі, а чого б не файнітися? Подивіться, яка писанка стоїть коло нього. – Ой що файна, то файна, як пасочка* (М. Дзюба. Укриті небом, 131).

2. Гарний, красивий (про річ). *Ще раз водили митися. Видали чорну сорочку. А в ньому кричало: “Зрада... Зрада... Не за **файну** бороду так коло мене ходять...”* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 24); *На храм збираються гуцули; / Встають до ранньої зорі, / Виймають ремені, кресані, / Тобівки **файні**, китарі* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 214); – *Ій, скі **файні** ліжники мала Василина під сідла! – дивувались жінки* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 57); ... *А такі вже вам **файні** покупимо хусточки, що годі ... меш видіти, лиш не плач!..* (М. Павлик. Вихора, 175); *Прийшла жінка / побачила **файну** гору зробила **файну** знимку* (Т. Девдюк. Прихід, 52); – *Що? Коломию продаю. **Файне** місто!* (О. Кундзіч. Верховинець, 227); – *А це просо не будемо сіяти! – розглядає Михайло Гнатович рожевий бісер насіння. – То чому? – дивується Лесь. – Таке **файне** і лискуче, як самоцвіт* (М. Стельмах. Над Черемошем, 117); *Олень змусив знайти / велику польську валізу. / “Верету не треба – тільки **файну** вберю”. / “Що ти все принохуєси?”* (В. Герасим’юк. Поет у повітрі, 21); *Давно уже ни їла колачя. Ше на своїм вінченю, а тому уже з вісім років буде, тай тот ни був такий білий тай **файний**, як оцес* (О. Манчук. Заробок, 18); – *Ой, та шукай лиш, небого мамо, красного вбрання і лагодь **файні** калачі й короваї до вишиваних бесаг, бо будемо виряджати зараз твого Юру до невістки, княгині пишної та молодой* (П. Козланюк. Похорон, 122).

3. Добрий, вправний, працюючий, добродушний (про людину). *И, братчіки мої*

***файні**, держевсми тоту биду під плечем, абих ни збрехав, таки цілу добу* (О. Манчук. Дохторе, 68); *Згуртував Олекса-ватаг / **Файних**, сміливих вояків / І повсюди у Карпатах / Голос волі заgrimів* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 17); – *Чому ні. Я навіть був у Богородчанах. То вже недалеко до Станіславава. Був і в Ляхівцях, в Солотвині. Знаю ті села, – став згадувати старий вівчар. – **Файні** у вас люди* (В. Бабій. Помста опришків, 4); – *Іван Іванович! Йой! Скій **файний** чоловік! Шо то за людина добра й чуйна! Скільком людям він поміг! Певно, шо я знаю Івана Івановича! – лісник, радісно розмахуючи руками, пішов назустріч Теробовлі, потиснув руку* (М. Римар. Білий слон, 14); – *А **файний** був небіжчик писанкар, / таких нема уже у наших селах...* (Н. Попович. Портрет долі, 13); – *Делегат з тебе, чоловіче, дуже **файний**. Тільки не на цьому балагані...* (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 15); – ***Файного**, діду, онуку маєте, коби здоров був! – Тото у мене господар, діда ввечір роззуває, люльку дідові запікає* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 33).

4. Чималий, великий. *Хоть то, знаєте, у мене маєтчик **файний** тай усе при купі, але шо з того, коли кожда боїтси на діти йти* (О. Манчук. Дохторе, 69); – *З Яворова до мадярського хитара штири дні кінної дороги. Шо за нетрі і кабачі у тотій Черногорі! Я ти кажу, браччику. На Гнатисі такі жерепові бори, такі жерепові пастки – чоловікові вірна смерть Але й **файні** літовища на полонинах для маржинки, овечат і безрогої худобинки* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 36); – *Забагнут – дам. Можу віріхтувати. Тай близко мої хати **фа-айний** пляц є! Можут і комус другому дати на будову... А най би собі своє мали. Трохи ми, а трохи в’ни самі...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203); – *Декувать Отцеві Небесному та св. Юрієві, ми мали урідливе літо. Доцик теплюсіненький попадував та травичка ек шовк була мегенька та свіжа. Маржинка потовстіла, овечки заокруглилися, убралися у вовну аж любо дивитиси. Та ще і оденьчик сіна на рік пригадували. Політок **файний**, є що людем дати, є що д’хаті повезти та ще і продати стане* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 71).

5. Який має позитивні якості або властивості, цілком відповідає вимогам, заслуговує схвалення; якісний (про річ, явище, дію тощо). – **Файна** робота. Бігме, **файна!** (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 345); – *А от і сонце, **файний** буде день, / Із ночі ще на сонце виглядало* (Н. Стефурак. Мелодія краплин, 21); – *Є чим перейматись! Зате **файну** пам'ятку від мене матимеш.* – Підморгнувши змовницьки, він показав Григорові з-під поли кептарика шийку пляшки (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 64); *Молодій знає, що поважним людям треба розповідати **файні** казки, а в буфеті люблять сороміцькі* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 15); – *Дай вам, боженько, **файного** веснування і літування, – приязно зичили опришки* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 10); // у колом. *Напиши мі, мій коханий, дрібненькі листочки, / А я складу з тих словечок **файні** співаночки* (В. Бабляк. Вернись на Білу недю, 64).

ФАЙНИТИСИ див. **ФАЙНІТИСЯ**

ФАЙНІТИ(СЯ), ФАЙНИТИСИ Робити зусилля, щоб стати більш гарним, красивим, виділятися красою. – *Хі-хі-хі, а чого б не **файнітися**? Подивіться, яка писанка стоїть коло нього.* – *Ой що **файна**, то **файна**, як пасочка* (М. Дзюба. Укриті небом, 131); *Насипав [Іванчік] в миску води, верг у воду золотий талер тай мивси ним, аби був красний, єк золото. **Файнивси** він протів Марічки, бо й тої ночі вна си йиму снила – що дес у лісі, під хехлатов смереков, на мнєконьким моху пестивси та цулувавси з нев* (П. Шеке-рик-Доників. Дідо Іванчік, 324); // у колом. *Ой піду горами, піду долинами, / Буду малювати личка калинами. / Личка калинами, очка чорницями, / Аби **ся** **файніли** помежи хлопцями...* (М. Дзюба. Укриті небом, 45).

ФАЙНІШИЙ Вищ. ст. до **файний** 2. Там вкупі побавляться, пускаючи ба́бки по примхливій течії, заки Сморна не перекине **файнішим** яблуком з-поза лісу у рожнівські сади, а Рожнів тим часом не загребе всю річку собі у пазуху (В. Шкурган. Паперовий човник, 217); *А газда – тот прикрашає стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошниці, гаранники,*

*які **файніші** дзьобні; дав поредок стрюбі – отим кресам, пушкам та пістоletам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату закрасити; повісив ред конечий на клинках, тарниці зі стременами, аби кожне виділо, що не без шкап'сти си жеи* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

ФАЙНО 1. Присл. до **файний** 5; гарно. – *А ти що, Юро, все ще на писанки дивишся? Та є на що дивитися! Біда би брала цю Анницю, як **файно** вона пише писанки! Та й сама вона яка **файна**.* – *із подивом говорив Гнат* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 35); *Мий Микола навіть ни повірив й здивувавси, шо я усьо так скоро й **файно** поробила, довела до реду* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162); – *Е, газдо, кулаками розщибатися вмієте **файно** і вмієте нас під обцас класти: одному торбу старцівську на шию вішаєте, другому – муруєте кримінал, в третього – здоров'я відбираєте* (Р. Федорів. Жбан вина, 53); [Черемош:] *“Він вдався, видко, / В свого діда. Пам'ятаю, / **Файно** грав у нашім краї. / Ковалем був, конокрадом, / Йшов до мене на пораду* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 38); – *Добрідень! Добрідень! – гукаю сестрі / Добрідень, бо жити тут **файно**! / Добрідень, брати!* (М. Марфієвич. Черемоше, братку мій, 38); *Як робота піде їй **файно**, / То душа переходить у пальчики: / Тіла Доцька не відчуває. / Білий кіт виїсть все скоромне / І засне на вереті писаній* (О. Слоньовська. Пектораль, 71); – *Беріть – робота власна, – прихвалював свій товар Дмитрик. – Беріть, газдинько, **файно** ме грати вам* (М. Яновський. Танець дараби, 25); – *Я си обую **файно** та й буду дівка...* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 183); *Пролежавсми чотири неділі у шпиталю, а єксми міркував, що совет мене призабув, бо дохтір телефонував д'нему, що ледве чи я видужію, а страх єк ми си навкмило, та забанувавсми за верхами, то тогди **файно** роздекувавсми з дохторима* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 52); ***Файно** вам заплачу, але зробіть мені чоботи, як подобає* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 15); – ***Файно** співають сумної, Ильку? – зволожила голос Михлючка.* – **Файно** (В. Шкурган. Кілько

цього світа, 163); *Гладив мене руков **файно** по волосю: «Мині вже банно за цим, шо смих те так погано заклев та остро посировив. Але вибачей, синку, то й я сам цьому ни винен. Я був си так осердив, шо аж си ни стемив»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26); – *Ой-га прец? Що за прец? А Семенкова віддаласи у двадцять років, та таздують нівроку **файно**. Хоть би і я ще так!* (Д. Харов'юк. Палагна, 537); – *Тільки **файно** приберися й іди селом по-штрамацьки та замкнеш хату, а я прижену корову* (Б. Бойчук. Остання надія, 167); ***Файно** таздував на божих достатках, **файно**, не фальшиво* (О. Дучимінська. Сумний Христос, 118); – *Хто її видзьобав так **файно**, Сарно?* (Р. Федорів. Квіт папороті, 217); – *А ти не зважай, чи він дивиться, чи не дивиться. Зайди ззаду, та обійми його гарненько, та поскобочи за вухом, та притулися **файно** до нього...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 273); – *Дякую вам, панове газди, **файно**, за ваше богоугодне діло, що дбаєте про приходство і читальню. А тепер маю вам ще одно сказати: – Склепар Петро, що в нашій крамниці, каже мені, що люди набрали в борг і не платять* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 61); *А тоді, як варта вийшла, до нього: – **Файно** пахнеш. Росою, живицею. А завтра – твій останній суд. Квітковського і Бісика – сам знаєш!* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 25); *Грає на трембіті / Сей легіник **файно**, / В золотій пишениці / Плаває комбайном* (В. Зубар. Синьогори, 9); – *То ти умієш, легіно, **файно** поспати, – дорікає другові* (М. Стельмах. Над Черемошем, 64); *Потята (тобто пташки) так **файно** співають* (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 331); // у колом. *Гей, на високій полонині / Вітрець повіває. / Сидить вівчар молоденький / Та й **файно** співає* (М. Стельмах. Над Черемошем, 99); // у колом. *А молода піснею відповідає: Ой такого любка маю, / Що **файно** ся носить, / Та як хоче цілувати / Файненько попросить: – Поцілуй ня, дівчинонько, / Пошепчи на ушко, / Ци любиш ня так щиренько, / Як я тебе, душко...* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Ви чули, як співає Говерла?, 227); *“А **файно** горіло!..” – згадав Олекса Довбуш, як злизували червоно-синюваті язички ту людську кривду і як*

весело гоготіла ватра (Л. Качковський. Довбушева пісня, 11);

◇ *дскувать (діковать) (вам) **файно*** – сталий вираз етикетної формули прощання у гуцулів; щиро, вельми дякую. – *Дскувать вам **файно**, пане лікарю, що зашили ви мою пус-ту голову. Колись, як зароблю, то бодай за банджі віддам – стільки ви їх вимотали сьогодні* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 133); – *Дскувать вам **файно**, – промовив Николай, – щосте нас так по таздівських погостили. Дай вам, Боже, бисте щасливо худібку в село зігнали, та бисте у гаразді зимували. Оставайте здорові!* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 73); // ірон. – *То **файно** ви отак зо мнов. Стареччина я. Ніщасна. Діковать **файно**. Вид кого, вид кого, але вид тебе ніколи би ни понадійвси отакого. Через кигос бабив ти отако зо мном. Добре. Добре. Ніцьо. Ніцьо* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 137).

2. у знач. присудк. сл. *Гарно, приємно. А ви у такім чесі не протинайте дьвидеві, що синцями годував неню, бо тото не **файно*** (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 66); *Постоли-свински легкі, сукняні онучі намотані ретельно, в далеку дорогу, гачі червоні, ще парубоцькі, сердак тримається на одному плечі, звис крилом-полою до коліна... **Файно** йти отак погідної осінньої пори – до Коломиї!* (О. Кундзіч. Верховинець, 219); *Горами **файно** ходити влітку: верем'є, сонечко гріє, день як год, а зараз...* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 138); – *То **файно** ви отак зо мнов. Стареччина я. Ніщасна. Діковать **файно*** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 137); – *То-то там пишино, **файно**, – усмішка заясніла в очах* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 33); *Ей, вуїно, така велика і плачите, а мамка, як вмирала, то казали мені, що не **файно** плакати, що треба дуже багато робити, а не плакати, а хто буде плакати, того вовк з'їсть* (П. Федюк. Добрий поїзд, 64).

3. у знач. присудк. сл. *Уживається на означення згоди; добре, гаразд. От добре. **Файно!** Так якраз. Ніколи не сподівалися, що Шутка так рихтик утне* (У. Самчук. Гори говорять!, 185); // ірон. – *Ти, таздівська до-*

чка, також серед шибеників? **Файно, файно!** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 32).

ФАЙНЮЦЬКИЙ пестл. Гарнесенький. // у колом. *Ой, не квапся дівко біла, / Ти така **файнюцька**, / не раз тобі забриніла / поміж ноги пуцька* (М. Дзюба. Укриті небом, 51).

ФАЙТЛАПА зневажл. Тюхтій, нездара. *Колеги Бронка сміялись над ним! Підіп'ють собі і сміються (а що у тверезого на думці, то у п'яного на язичі), що Завадка “оферма”, “**файтлапа**”, “поламанец”, який втріскався в одну Сташку і поза нею світа не бачить* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 668).

ФАКАТИ Віддавати чимось, поширювати. *А зорі над ними зливаються в суцільне мерехтіння, і небо палахкотить, воно **факас** білим вогнем і синім гартом, і ще чорніше вирізьблюються по обрїю рідні верхи й кучери – стоять, чатують, щоб ніякий дідько не заважав людям жити* (О. Кундзіч. Верховище, 271).

ФАКЛЯ, ФАКЛЯ Смолоскип. *Нечуя-ангел вже хля / Закурена свою **факлю**, / А я лиш дивлюся та млію...* (Ю. Федькович. Дезертир, 182); // у порівн. *На краю села, під верхом східного ґруня, запалахкотів огонь, гей сільська **факля**, і відкрив накривку темряви над довгим селом* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 160).

ФАКЛЯ див. **ФАКЛЯ**

ФАКНУТИ Ударити, махнути. *З скельного узлісся, кинувши роботу, всі метнулися очима не в небо, а на протилежну близьку гору – урвистим схилом через смеречину гримів, котився і летів величезний чорний камінь <...> – Бігме, файно! – сказав другий. – Як таким камінцем **факнемо**, калюхи з жовняриків полізуть* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 194).

ФАЛАТТЯ Лахміття. *Босий, без шапки, замість святкових шароварів одне **фалаття** висить, посинілі, вкриті “гусячою” шкірою литки крізь дірки видно, поли жупана теж подерті* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 131).

ФАЛДИСТО у знач. присудк. сл. Із фалдами. *Що було довге, по кістку, – зробиць*

*куцо, ледве до колін, і тішиться: ото в мене модна сукня... Де було бухасто, зробиць обтисло, що було **фалдисто**, дасть гладко, то так і забавляються люди* (Г. Хоткевич. Довбуш, 272).

ФАЛДОВАНИЙ дісприкм. Який має багато фалд; фалдистий. *На грудях молодого червоніла велика весільна ружа, з якої звисали дві довгі **фалдовані** стрічки* (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67).

ФАЛИТИ Хвалити. *Пишились, та ніби соромилися перед газдами й газдинями, аби їх **фалили**, що вни ше поцтиві та поредні дівчата* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76); *Є аж дві кафлі мнов підмальовані: / **фалили** доста, / 'би бравси і ліпив* (В. Шкурган. На дідовій печі олені б'ютьси, 36).

ФАЛИТИСИ Хвалитися. *Джюнда нікому не **фаливси**, що йиго кортит йти в коледники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 324).

ФАЛЬЧА Міра поверхні землі (приблизно 114 сотих). *А другий знов собі: «А я вам з своїми наймитами маю 10 **фалеч** трави уробити!»* (Ю. Федькович. Побратим, 303); *Правда, ґрунтів не мали, окрім того, що коло хати та в саду, але Михайло обтискався роботами, як обручами бочка, маючи намір купити у млинаря Заремби пару **фальчів** лісу у Дідьковій Ямі* (М. Магіос. Солодка Даруся, 92); *Установили пресць, по чьому мастси платити від одної **фальчі** трави за кішню, бо в них на деньку ніхто ни робив, лиш на сикман* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 138).

ФАЛЮШ етн. Те саме, що **валило**; обладнане місце на протічній воді, де обробляють ліжники, зм'якшують їх і розпушують. *Газдиня здіймила зі сволака свіжо випраний у **фалюші** ліжник, такий барвистий, як царинка з квітами* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 37).

ФАЛЯ Хвиля. *Он колишешь тихий Дніпер: вечір – він дрімає, / А по синій єго **фалі** човенце плаває* (Ю. Федькович. Україна, 47).

ФАМІЛІЯ Родина, рідня. – *Прошу їмосці, гайда панни, і ви, стрійку Несторе, зберімося докupi й порадьмося, як то між*

фамілією буває, що нам робити, як нам, гей той казав, з біди вихрапатись! (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 16); *Бо то багачі. Не то що мій тато, з бідної фамілії* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 13).

ФАНА Прапор; корогва. *Цісарська фана* – дружина кохана, / Чого ж більше ти хочеш? (Ю. Федькович. Виправа в поле, 34); *Дівки на відданю, ґрунту – ні поцеку, ані кавальчика, ані фальчі, а вони фани вишивали та людей баламутили* (М. Магіос. Солодка Даруся, 122); *Кожен, хто сходить, хоче закарбуватися у вічності, бодай якийсь стовпчик чи фану там втикнути. Бог один, а церкву кожен хоче свою поставити* (М. Рymar. Білий слон, 109); – *Хочу оце вас, пане лікарю, про щось запитати, – почав Мендель. – Чому, ади, на читальні “Просвіти” вивісили легіні синьо-жовту фану?* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 234); *Він, прецінь, не був хлоп молоденький і пам’ятав, що Гафія Польовиця за панської Польщі червоні фани тасмно вишивала, інші молодиці, чуши, церковні фелони і корогви гаптували, а я – червоні фани...* (Р. Федорів. Квіт папороті, 119); *Церковні фани рихтіли високо понад головами народу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 179); *Пробують уже і синьо-жовті фани вивішувати* (Б. Бойко. Остання надія, 179); // у порівн. – *Та не про тебе бесіда. Я взагалі... Кажу: кілька є таких йолупів, шо дитина від них мудріця, а жінці мус терпіти. – Ов, і мудрих найшов! Господи, помилуй! Шо ти спідницю фанов здоймаєш? Чи я їх не видів? – Не знаю, кого ти видів. Я свою Настуню вижу...* (В. Шкурган. Лоґіка, 188).

ФАНТАЗІЯ

◇ *бути си при фантазії* – бути напідпитку. – *Так, аби здуріти, то він, брачіки, не здурів, але тото сеї ночі лучилася дурничка, та й було си, зважєете, трішки при фантазії* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 52).

ФАНТЕРІЯ військ. Піхота. – *Аек, іде наша кіннота, а за нев фантерія і артилерія, – потверджували ті бадіки, що колись*

служили у війську (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 139).

ФАНТЄ, ФАНТЯ Одяг. *Рвет собі волосє з голови, рвет фантє на собі, кулаки ґризет, дряпаєтси по лицу и товчет головов у одвірки* (О. Манчук. Челідина, 54); *Хто придумав цесе фантє, най розсиплитци, ек’ми душу вкєло* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 38); *А шо ліжники, кожухи, а шо сардаки та фантє усяке!* (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 344); *Прокотили колоди, та витєгли мене з єми через дучку, поклали на сніг, розцінкали фантє, почали натирати снігом. Не скоро отворивсми очі, та почавсми стогнати та бітькатиси* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 52); *Розказував дідо, шо, бувало, була й така челідь, шо у п’єтницю вивбераєтси так файно у пролюдне фантє, ек у неділю, й світкуєт цілий день* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 51); *У Заболотові рабували самі жидівські дома. Лиш, казав мені Ковбаса, самого фантя набрали, а грошей не було – так казав. Я му кажу: брешеш, видеv. Бо де ж таки, аби у жидів грошей не було? А він таки каже, що не було* (Г. Хоткевич. Довбуш, 100); *Цей торгував фантям, той полонинами ходив, один пішов до міста і так крутив, доки свого шинку не відрізав* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 202); – *Мені, братчики, якийсь ярмарок привидівся, – говорив Іван Бойчук, роздумливо морщачи чоло. – Фантя панські бідному наріду роздавав. Та не второпая, де то було: чи у Коломиї, чи у Болахові...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 233); *А як почали нас мундірувати, боже!.. Стоїш перед фрайтром, а він тобі кидає й кидає цілу гору якихсь матерклясів та фантя, і все на мантлю, а ти дивишия і не знаши, що з цим робити, куди діватися* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 119).

ФАНТЄЧКО, ФАНТЄЧЬКО, ФАНТІЧКО Пестл. до фантє. *Він убєрав її у найостатнійше фантєчко* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 151); *Баба в кліти перебраласи в завсідне фантєчцько тай сіла за стів їсти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105); *«А витак, ек си ни виддаст тих мнесниц дівка», – говорив, сміючиси, дідо, –*

«то на Пушишине йде до церкви, зібрана попростеньку, майже у завсіднім **фантічку** <...>» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 95).

ФАНТЄЧЬКО див. **ФАНТЄЧКО**

ФАНТИНА Одежина. Росло то все, як бур'ян на толоці, бурешку по городах крало, часом **фантину** йку з вориння пощастило стягти (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 390); *Хіба дес поклали лиш йкус фантину у ній [новій хаті], аби постоїла тим часом, або гуслінку в бербеницях у ній уліті гуслили, бо там холодно й чисто було* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81).

ФАНТІЧКО див. **ФАНТЄЧКО**

ФАНТУВАТИ Забирати речі за несплачений борг. *Але жид поганий не жадав: в тиждень, чи як, прийшов мене фантувати* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 312).

ФАНТЯ див. **ФАНТЄ**

ФАРА церк. Парафія. *Батько його – Євген Грабар – працював усе життя як греко-католицький священик і мав фару в селі Майдані, в горах за Воловим* (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 30); *Ось, пане превелебний, позавчора я до вас на фару приходив* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 141).

ФАРИНИТИ Обдурювати, шахрувати. – *Ти, хлопчище, потокмися, бо навіть паршива токма краща за золотий суд. Бо ти тих цісарських параграфів й адвокатських брехень не знаєш, бо ти вирис у горах з маржиною і з смерекою, а вони там у місті змалку вчилися брехати й фаринити* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 209).

ФАРИННИК Хитра та спритна у своїх вчинках людина; шахрай, ошуканець. – *Аби я мав останню рубашку з себе скинути, то не дамся тобі, Дзінділю, аби ти знав, – говорив Микола, як вийшов на коридор. – Я півсела поставлю за свідка, який ти фаринник* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 227).

ФАРІЙОН, ФАРИОН 1. Інтриган, брехун. *Ви оба великі фарійони, я це знаю, пусті никлюзи, Біг би вас побив на гладкій дорозі та покарав по вашій правді, иков идете* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

2. лайл. Прізвисько персонажа; інтриган, брехун. *Ще Стефанік тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – блідере, гідку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулацю, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й послули* (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ФАРІЙОНКА Жін. до **фарійон**; інтриганка, пліткарка. // лайл. – *Йой! Фарійонка ти лецта! – Агій, скажена! – Мідниця ти з корча! Через тебе вони го затратили!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 183).

ФАРИОН див. **ФАРІЙОН**

ФАРНУТИ Кинути, шпурнути. *Зачеє він ід тій молодиці си підсипати, а Петрій тото йк задрів, йк не лапнет однов руков дечка за сорочку на грудех, а другов за ногу, йк не фарнет ним у ріку* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185).

ФАРТУШАНКА, ФАРТУШЯНКА Міщанка. *Грай собі, зайдею, фартушанкам своїм, а моя газдиня твої гри не чує. А ти шо опротив неї? (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 225); – Ей-га! голова мні заболіла за дівками, що не повіддаютьси. – Возми собі фартушянку, ми тебе не хочемо, ти старий, та й босий, та й голій* (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 65).

ФАРТУШЯНКА див. **ФАРТУШАНКА**

ФАСКА Невелика дерев'яна посудина з плоским дном. *Фаску масла кладе, бринзи, ковбаси такий кавалок, як кінська нога* (Г. Хоткевич. Довбуш, 239).

ФАСОЧКА Тягарець для ваги. // образн. *А витак на “вазі” / найти фасочку гідну – / зривноважити кему / на ріднім горбі* (В. Шкурган. Ривноваги нема!, 31).

ФАСУВАТИ Отримувати заробіток, винагороду. *Пушкарі ек виходили фасувати гроші до Коломиї, то ек жовніри* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 472).

ФАСУЛІ тільки у мн., бот. 1. Квасоля (Phaseolus). *Вимочуют фасулі до стрільби, / до войн кривавих / в інтернеті кухні, / без гадок задних перлоси аби – / на мислі умні*

(В. Шкурган. Вимочують фасулі до стрільби..., 12).

2. збірн. Плоди цієї рослини, що вживаються як їжа. *Ото Марія ладна була щодня носити сусідам черепки з борщем чи товченими фасулями, жменьку кулешки, чи кусник сала, щоб тільки Іван не був голодний, щоби мав силу грати у дримбу* (М. Матіос. Солодка Даруся, 47).

ФАТАЛАШКИ тільки у мн. Одяг. – <...> Йому лише хочеться раз-разісінький в житті потоптати та оплювати оте, на його крові нажите, ненависне панське добро... *Оті-о фаталашки* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 381).

ФАГАТИ СИ Хапатися, братися. *Та слово за словом, слово за словом та вже й за бартки пора си фатати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 230).

ФАТИГУВАТИСЯ Турбуватися, завдавати собі клопоту. – *Але не фатигуйтеся, пані Микейтишова, я лиш на хвилиночку, бо я не маю часу* (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 365).

ФАГНУТИ Взяти, ухопити. *Ни продавав ні воли, ні корови, абих мав ускладувані гроші наготові у бодни фатнути хоть-коли так, як він їх мав, що аж плісніли у вузликах, поховані мишильками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 113).

ФАГУРА Рахунок за проданий товар із зазначенням його кількості та вартості; фактура. *У тій «фатурі» стоїть «шісдесек і штири», а в дійсності дараба, може, удвоє більша* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 385).

ФАХКАТИ Палахкотіти. *Світло раз у раз гасло і спалахувало на його смаглому виду – можна було подумати, що він факхає зсередини* (О. Кундзіч. Верховинець, 238).

ФАЦАРНИЙ Непрístupний. *А потім я сів коло неї, а вона була така, як вівця, коли її доять, аби вам рушилась. І з того часу я робив з нею, що хотів, аби пальцем кивнула. Вона мене чекала, виглядала. А всі легіні дивувались і казали, що я її заворожив, бо вона була така фацирна, що приступу до неї не було* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 126).

ФАЦЕТ Кавалер. *Карольчині дівки мстяться Сташці за те, що повідбирала їм фациетів* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 71).

ФАЦЕТСЬКИЙ

◇ **фациетський циферблат** – згруб. кавалерське обличчя. – *Ну й дівчата, хоч в гарем набирай, – говорив задоволено стрункий панч. – Вистарчить – відповів байдуже Владзьо. – Але ж і сифіліс є. – Вистарчить... Можна ж зішпетити не один фациетський циферблат. Та нам не страшно. Ми тут всі Сцилли та Харибди знаємо* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 54).

ФАШИННЯ Укріплення берега з молодих смерекових гілляк. *А перший подув весни, перші збурхані води – там урвало кашицю, тут раки знесло, фашиння забрало, там міст зірвало, тут змело дорогу рівно зі скалою* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 392).

ФЕ у знач. присудк. сл. 1. Уживається для вираження осуду, огиди, несхвалення і т. ін. *Без свічки фе перед Богом ставати і всі світлі биси з тебе смілі* (О. Манчук. Без свічки, 30).

2. Неможливо. *Тай через лісну мижими був майже уводно колот, бо Єлена була доконче наважиласи видобити від него лісну, але було фе розлучіти його з нев, бо вона прилипла д'нему, як на смереці до луба смола* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 433).

ФЕБР див. ФЕЛЬФЕБЕР

ФЕБРА Пружина. // у порівн. *Мене наче фебра потрясла* (Ю. Федькович. Опришок, 323); // у порівн. *Він це подививсь, кілька він має грошей, нам'ятає навіть, що налічив 35 р., але скоро тільки вийшов надвір – так зараз не спам'ятався, а до того вхопила його така дрозж, що він теленався цілий, як у фебрі, кланцав зубами, щось йому гейби підкидало горішню щоку, аж сіпало...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 51).

ФЕДОРОВИЦЯ церк. Перший тиждень Великого посту. *Певне, сидить хтось із них у цю хвилину біля вікна, думає, що робити далі, як бути? Адже федоровиця на порозі,*

перший тиждень великого посту у завжди нужденному голодному житті... (С. Скляр-ренко. Карпати, кн. 1, 260); *Після дідового рахунку, то федоровиця завше припадала першого тижня заговіше. А самого Федора припадало того тижня у суботу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 108).

ФЕЛЕГА Старий, зношений верхній одяг, старе, зношене рядно. *Він, лежачи долівлиць на твердих лодвах постелі, загорнений у стару і виглодану лижничину, ліниво прижмурив очі, а йиго жінка Єлена, що спала коло него повид стіни, вергла йому стару фелегу на ноги, аби ни змерз, зажмурила сперд свекрухе очі, ніби хропла, удавала, що спит, аби стара ни корнела її борше до кутаня* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 192); *Устелили корчугу пластом та фойов, сів Михайло на корчугу, поклав на коліна склимаковану фелегу, занесли мене лігма та поклали на корчугу, а голову на фелегу, прикрили джергою та Петрик пігнав коні* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 52).

ФЕЛИШКО Хвалько; брехун. *Віриться опришкाम: / Циган не фелишко, / В бесіді не блудить...* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 51).

ФЕЛЬ Порода. *Та ти гадаєш, що то кождий твого фелю, війгро пуста* (О. Манчук. Право, 65).

ФЕЛЬФЕБЕР, ФЕБР військ. Фельдфебель. *Дев'ять нас відобрав один молоденький фельфебер та й повів до своєї компанії, звісно, до нашої, а тут віддав нас капралам, що вже умисне того чекали* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 284); – *Чого ж ви стали? – закричав фельфебер* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24); – *Бо він ше не трафив на свого! Я бих йому з-за ніхоть не тернів. Мой, я був у тісарськім воську, а там не такі голови, ек це, самі єднорали, та фебри, та капітани, але ніхто мні пальцем не кинув* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 46).

ФЕНИК Мідна австрійська монета; пфеніг. *Як Микола потім зайшов в коршму і Дзіндзіль знову почав торгувати у його царинку, Микола зваючи відповів: – Продам, чому би ні, можна: даєш десять тисяч і бери. Менче ні феника* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 175).

ФЕРБЕЛЬ Гра в карти. *В червоному кутку в шашки гуляли. І в фербля. Знаєте, дзвонили з Крутіжа у два села, а наші діячі ніде трубку не піднімають. Піднімаю трубку я. Випадково. Бо одною рукою у фербля нема гри* (Б. Бойко. Остання надія, 189).

ФЕРВАЛЬТЕР ліс. Службовець при державному лісі. *Дехто підходить ід стежці і виглядає когось-то, бо прикладає руку на чоло, вибалушує очі і перебігає зором усю довгу, просту, як лінія, стежку, що її на приказ фервальтера прорубали люди за двадцятя поліно* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 86).

ФЕРВАЛЬТЕРІЯ ліс. Управління лісового господарства. *Нас на паницину не гнали, ми рубали в скарбовім лісі, гонили скарбові дараби Черемошем і платили дачки – платили, що зажадала фервальтерія, та й так жили. Але ми не жили, а тремтіли весь той час, бо над нами висіло одно страшне і недовідоме: устеріцький пан* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 497).

ФЕРЕСКУЛЬСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Ферескул. *А дець за горою, де ферескульський потік добігає до Білого Черемоша, б'є сильне джерело сірчаної води* (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

ФЕРІЇ тільки у мн. Канікули. *А на ферії прилітав Петрик додому* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 35); *Знала, що Богдан приїхав уже на святочні ферії, то й хотіла звербувати його на цю "лещтарську прогульку"* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 79).

ФЕРЛЯДУНОК, ФІРЛІДУНОК, ФОРЛЯДУНОК, ФОРДИЛЮНОК 1. юр. Виклик до суду, повістка. *Не будуть си поляки тішити, що Юру в кримінал засадили. До пару днів діставсми ферлядунок до суду* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 37); – *Дедю, дедіку, вам прийшов фірлідунок, стоїт так, що Штефан Приськів має термін на п'єтницю, від завтра за дві неділі, – розповідав безпалкий Андрійко* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 63); // образн. *Форлядунок до царства небесного? Змахнув руками, вигнав зі себе таку слабість* (Б. Бойчук. Остання надія, 177).

2. Лист. *Але де! І тепер у бутині горі. Я дістала сьогодні від дядя екийсь **фордилюнок**. Може, від него письмо. Не знаю!* (Д. Харов'юк. Палагна, 536).

ФЕРТИК, ФЕРТІП

◇ **та й (і, и) фертик (фертіг)** – та й усе. *Тож вона так моє серце йому згодує. Гой цурес, люде добрі, цурес, **та й фертик*** (П. Федюк. Звір над хатою, 10); «<...> Керував би облавою я, повідтинав би їм голови – **та й фертик**. На дідька лисого то всьо везти на Воркуту!» (Б. Бойчук. Остання надія, 164); *Було іноді так: допитується хтось у Перегінцях до Юри Васкула, а люди справити не можуть, гейби такий ніколи і не жив у селі. Знав його справжнє прізвище, може, тільки один секретар сільради, а односельці – ні. Фірман – **та й фертик**. Або це Юра Фірман* (Р. Іваничук. Дім на горі, 93); *У нас гуцулів такіж не уздриш у лісі полуниць, трускавок, лісових ягід, суниць. Є одна єгода, їгидка, а чи єгоди, їгидки. **Тай фертик*** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141); *А ше й д'хаті спішно, шо раз... Радив й'му, аби здатиси до людей на поміч, але той ни хотів лишитиси – **і фёртик**. Мучилиси оба – він з ногов, а я з ним* (В. Шкурган. Майте на увазі, 175); *Але на відьму вона не виглядна. Не виглядна – **і фертик*** (М. Магіос. Солодка Даруся, 115); *Прецінь, кажу, шо тот видів наскризь христенина. Ну видів єї так, ек хотів, **и ферті!*** (О. Манчук. Фіглі, 23).

ФЕРТІП див. ФЕРТИК

ФЕСТ, ФИСТ', ФИЙСТ присл. Дуже; сильно. ***Фест** гуляете, виджу... **фест**. Добре робите!* (М. Магіос. Нація, 207); *Иди ти, – каже, – тудя й тудя, а там є дві дільниці, зіходить ци докупи, а третя так **фист** покєгла униз* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 473); *Шо ви за люди: любите **фист**, / **фист** вибухаєте гнівом? / Ми... з черги за хлібом!* (В. Шкурган. Що ви за люди: любите фист, 1); *Мині найліпше смакувала пшениця з маком й медом, бо **фист** солодка була* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66); *Ще не чув щоб ведмеді згоряли на брусному **фист** / червоняво / але в цьому щось є бо інакше б зосталося листя* (Т. Девдюк. Інша

земля, 45); – *Та в неї ши та голова. Уна **фист** розумна* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 159); *Але бо уна таки **фійст** руєт* (О. Манчук. Храм, 59).

ФЕСТИНИ тільки у мн. Свято, урочистості, зазвичай на свіжому повітрі. *Коли брат кудись збирається в дорогу: на весілля, хрестини, гуляння, **фестини**, сестра має попросувати йому сорочку, штани* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 154).

ФЕСТУНОК Фортеця. *Сонце вже хилилося до заходу, коли за маревом забовваніла чорна гора з камінним **фестунком** на ній* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 178); *Невже це він, гейби горіхи, розлуцує кам'яні **фестунки?**.. Бігме, аж не віряться...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 85); – *Дес на Угорщині під Чегйовом є місто Буришин за горов. Там іздавна стоєв замок, **фестунок**, ади* (Г. Хоткевич. Довбуш, 100); *Він, Василь Довбуш, міг тепер за синівські гроші не те що зо дві-три гуцульські хати купити, а навіть панський маєток чи **фестунок** збудувати, якби то йому забаглося* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 21).

ФЕШТИР ліс. Лісник. – *Ци ж я в тім розумію, проше пана **фештиря** та й злісно-го? Я дітий ше не давав на цимбрілю* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 104).

ФИЖНУТИ Жбурнути. *Господи! Ек тот обертин подогонив її в Гуках на Грамітним, то **фіжнув** нев з коня, ек онучков. Мало шо ни розбив її по каміню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 466).

ФИЗАТИ Виявляти норовистість, упиратися, пручатися, вередувати; брикатися. *Юріштан, хетро похмурєючі брови, говорив: «Коби си лиш уни двоє извінчели, а витак ни бійси, Ива, шо твоя розвезенка ни прилюбит мого сина. Тай я увакую її, ек би си пробувала шош **физати**, бо арапник вид чога?»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 153).

ФИЙСТ див. ФЕСТ

ФИЛЯ Хвиля. // у порівн. *А Параска весь час стояла зігнена над коліскою, плечима до хати і пекучий жаль **филею** вдарив на очі. Хотілося схлипнути голосно-голосно на цілу*

хату, але на неї дивилися пильно малі, голубі оченята й кидали на серце мов запашиними квітами, і вона мусіла сціпити вуста, прикусити до болю губи, щоб ніхто не почув, що робиться в її серці (М. Козоріс. Черногора говорить, 181); // образн. Заграла гуцулія... Заграла гомінкими шумами, каламутними струмками, білою піною, грюкотом каміння, що не видержувало дикого розмаху весняної води й котилося вниз наздогін регітливим **филям**. А вони бігли так прудко, як найбистріший верхівець, і стрибали так високо, як струги (М. Козоріс. Черногора говорить, 158-159).

ФИРМАНКА Дія за знач. **фірманити** 2; перевезення вантажів верхом на коні. *Вирмене наймали й наших людей до **фирманок**, носити їм марфу верхе кіньми до Сигота* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 169).

♦ **носити фирманку** – перевозити вантажі, поклажу верхом на коні. <...> *А брусторце, то так вічно **фирманки носили**, що з них си аж посмівали. Кажут, що оден брусторек ніс конем **фирманку** тай клев свого коня: «Ци-и-и! Лисий, Біг би те побив, бо тебе тай мене, то чорт учинив, а мою жінку тай kota, то Бог, бо уни обоє лиш у хаті на печі сидет, а ми оба й загинемо у дорогах уводно, лиш вірменем отсими пляями **фирманки носічі** за Гору. Ци-и-и, Лисий, Біг би те побив»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 169).

ФИРМАНКУВАТИ див. **ФІРМАНИТИ**

ФИРЦИК Той, хто поводить себе несолідно, несерйозно, нерозумно; хлопчисько. *І гверів не закопував Ілько. Це вона напевно знає. Чому мав би закопувати? Хлопчак він чи що? Газда ж, слава Богу, тато дітям, а не **фирцик** якийсь* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 48).

ФИСА Гадюка. *Сіно й солону носив вуйко навилками, бо на Светий вечер позаплетували вни з-перед ичь усі петельки, аби уліти ни видіти **фиси*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 63); // у порівн. «Але най вна в твою голов залітаєт, а ни в мою, ти проклетнику проклетий, шо тобі уводно лиш лізут очі на мене? А вилізли би ти вни таки напряду з голови», – ек **фиса** з корча, засипіла кріз

здорові зуби з печі на Дарадуду Дарадудиха» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 449).

ФИСІТИ Шипіти. *Бувало, що дрова **фисять**, а не загораються* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 87).

ФИСТ¹ див. **ФЕСТ**

ФИСТ² див. **ФІСТ**

ФИШЬКА Люлька. «*Пили!? (Пилите) ек бис скочев до Комори тей приніс ми шькіру з вуйка, то бих си, аби, утут на вербі постелив, тей бих си віспав, а тобі бих за тото дав на **фишьку** тютюну тей би сми закурили,*» – жартував Юхим мокрий до шкіри, бо ледве виплив з-під води, нім дістався на високу гиляку верби (І. Березовський. Худан, 77).

ФІВКАЛО Свисток. *Усе є. Образи, минтелі, **фівкала**, флосери, медіники, цугерки, булки, сливки та ебука. Є до чього и помолитиси, тай є шо у черево покласти* (О. Манчук. Храм, 58).

ФІВКАТИ Свистіти. *Аж у палец **фівкала**, кличючі на мене, але шкода, шо лиш хотіла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 449); *Узели, знаєте, его на такий сміх, шо навіть малі діти, аді такі, шо ше добре ходити ни уміли – а его ек де заздріли, то пальцями на него справлели и **фівкали** за ним* (О. Манчук. Фігли, 22); *У війну, як хтось ішов до Корпанюків, то собака **фівкав** у ніс, але не гавкав* (С. Пушик. Перо Золото-го Птаха, 15); *Тільки коли вже йде з берфелю, то йому чуваються всякі голоси: ніби вівці бекають, корови ревуть, хтось кличе, хтось **фівкає**, хтось стріляє, десь гримить* (В. Гжицький. Опришки, 164); *Але оннаково йк меш вертати із берфелов, мут показуватиси тобі усекі голоси: вівці бліют, кличе хтос тебе на мнє, **фівкає**, регочеси, стрілеє, гримит – таке усєке. Лиш ти собі йди, бо то лиш так сі показує* (Г. Хоткевич. Довбуш, 176); *Потоки шепотом-шелестом пригадують давнозабуте, верхи шумами-думами перекидуються, Синиці свистом-посвистом **фівкають** і на когось кличуть, викрикують* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 9).

ФІВКНУТИ Однокр. до **фівкати**. «<...> *Старість так скоро прийде, ек раз у палец*

фівкнути, *ї то ни в протєжє*» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26).

ФІГЛІ див. **ФІГЛІ**

ФІГЛЮВАТИ Хитрувати. – *Наперед кажу: я не зраджую своїй вірі, а моя богиня – Краса. – Не фіглюй, Василько. Краса теж має своє коріння* (Р. Федорів. Квіт папороті, 144).

ФІГЛЯВИЙ див. **ФІГЛЯВИЙ**

ФІГЛЯР див. **ФІГЛЯР**

ФІГЛЯРНО присл. Хитро, лукаво. *Бастак, фіглярно нагинаючи вперед голову й осміхаючись, вхопив пальцями за струну, залускав нею до державна* (М. Павлик. Вихора, 192).

ФІГЛЯРСТВО Хитрість, лукавство. *Захмелілий Губріх <...> прогудів: – Sie ist häßlich, wie die Nacht. – Слова ці стосувались буківецької вчительки, та гості на мить знітились: що за фіглярство, з якого часу “начальник краю” став страждати на фонізм?* (Р. Андріяшик. Сторонець, 29).

ФІГЛЄВО див. **ФІГЛЯВО**

ФІГЛЄР див. **ФІГЛЯР**

ФІГЛІ, ФІГЛІ перев. у мн. 1. Жарти, витівки. *«Ці фіглі вже давно ми вишуміли з голови. Минулиси. Колис и я був такий збиточеньник, ек ти отеперечьки – пустеку пустенний», – Його старечі очі усміхнулиси молодечьо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); *Ану дивітси, люде, таке старе, що си розсипаєт, а ше му фіглі у голові* (О. Манчук. Великдень, 74); // образн. *Марот ше моцно мет показувати свої фіглі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

♦ **фіглі (фігля, фігля) строїти (вистроїти, робити, зробити)** – вдаватися до жартів, пустощів, трюків, щоб насмішити або обдурити когось. – *Та я йому фіглі строїв, а ви мене ним страшите!* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 224); *Як там того вечора в нас далі діялося, не маю що розказувати, бо самі здорові знаєтє, як на запросинах діється: п'ють, гуляють, говорять, жартують, фіглі роблять – що більше й робили б?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259); *І аж на перелазі вчули люде, ек у погані шляки заклев*

покійну бабу, шо 'му такого фігля зробила (О. Манчук. Непростий мергвец, 49); *Нещадно висміював пан Карпінський таких охотників до тихи. Хоч і м'якої вдачі, а любив іноді навіть фігля якого вистроїти, як от раз панові Пухальському* (Г. Хоткевич. Довбуш, 273).

2. Хитрощі. *Старий дек – то паламантир був. Позалямував вид гуцулів фіглями великі маєтки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); *Голосит, аж си заходит, так ек би ти з неї усі калюхи віпустив, або ї маму у смереку завісив. Рвет собі волосє з голови, рвет фантє на собі, кулаки гризет, дряшпаєтси по лици и товчет головов у одвірки. А ти, брате, сиди далі ціхо. Не дай си на то ймити, бо то фіглі великі* (О. Манчук. Челідина, 54); *Але панич відчував усі ці фіглі та фальш і з кожним кроком все більше замикався в собі* (М.Дзюба. Укріті небом, 122).

ФІГЛЯВИЙ, ФІГЛЯВИЙ 1. Збиточний, пустотливий. – *Та й пожартувати любив. Фіглявий був! – завважив Томашевський* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 95); *Знаєши, жінка того жибівського, май, мудріша була від тебе. Оце фіглява була жінка. Як твій Микола ще легінем був, моя Явдоха була знюхалась з жибівським і, він забрав її до себе. А його жінка бесаги на плечі та й до мене* (М. Козоріс. Черногора говорить, 108).

2. Хитрий, підступний, лукавий. *«Прошу вас, тазди мої любі, дійте поправді свої віці на міру, ни лишіт у них свого молока, але й мене фіглями ни задійте, бо то є сегодне всекі люде на світі, є й фігляві, другого би ни пожалували <...>»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 340); *А попи фігляві: уни собі потихоньки шош туда шу-шу, а ти дурний дече бегекай, хоть би тобі и вези попукали* (О. Манчук. Храм, 59).

ФІГЛЯВО, ФІГЛЄВО присл. Хитро. *Дідо лежєв на правим боці за коеном на печі. По разови фігляво усміхавси. Видко було по нїм, шо пунтував знов у своїй голові йкус нову придобашку, аби си було з чього засмієти, бо він це любив робити* (П. Шекерик-Доників.

Дідо Иванчік, 34); // образн. **Фіглево** усміхалиси світучі чорні йиго очі під навислими, сивими бровами, грубими, ек шнури у манті (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74).

ФІЛЛЯР, ФІЛЕР, ФІГЛЯР 1. Жартівник, витівник. Просто **фігляр**, – встановить діагноз матуся (Р. Федорів. Квіт папороті, 247).

2. лайл. Підступна, лукава людина. Зараз бих ти оттут паску осветив, лиш гидую, шо нима ким собі руки поганити. «Свети, лиш ми си з хати забери, **фіглярю** пустий!» – Аж заголосила вна з злости, на него кричучі: «бо ти ніколи нам гаразду ни зичів, лиш лиха. Абес так жив, дай Боже динко света, ек ти нам добра важиш?» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 391); «<...> Ви проклеті змінники, покарало би вас праведне Сонечко за ваші фіглі, **фіглері** пусті <...>» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

ФІГОЛЬ Хитрун, спритник. Примівок, то треба си хетро вчити, бо ни кождий примівник то любить, аби хтос з него переймав примівки. Ой ні. Але я, то **фіглем** був. Бувало, зроб'юси слабій, прийду до примівника, лежу на постіль тай лиш прошу Бога, аби голосно примов'єв, бо ек голосно примов'єв, то я видразу цілу ту примівку, бувало, переймив тай порозумів, до чого вна приходив, такий смих до біди памнетливий був. Ає» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 441).

ФІІНА, ФІНА Хрещениця. Має у селі одну **фіїну** від первих по мамі. Так шо є де жити, кілько цього світа... (В. Шкурган. Кілько цього світа, 169); – Гм, або я знаю? Ну, але піду-таки, бо-сми вас побезпечив та й то моя **фіна**, ваша Анничка (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 97).

ФІЛЬЦОВИЙ Фетровий, повстаний. Із жердки в хаті здіймив та надів чорний сардак обшиваний барвистими взорами зі самовисами. Надів **фільцовий** чорний бриль обведений биндою (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 38).

ФІЛЯР Стоп, опора. // перен. Видатний діяч, який є надійною опорою чого-небудь. З одного боку, досадно і стидно, що от знов під самим носом Довбуш зробив, що хотів,

а ти приїздиш лише на згарище, в пустий слід, як і завжди. А з другого – таки приємно було почувати, що Довбуш уже з одним розправився. – Це ж він головний **філяр** повалив. Що ті без Дідушка? Зліз з коня, пустив людей вільно, а сам почав робити допрос. Велів скликати наймитів (Г. Хоткевич. Довбуш, 425).

ФІНА див. **ФІІНА**

ФІР, ФІРЕР військ. Командир найменшого військового підрозділу; чотар. – А я сам розпечатаю! – каже **фір** Хрестик (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 319); Підпивши, зачав радитися самого **фіра** (М. Павлик. Вихора, 204); Гой, став **фірер** молоденький до цугу казатъ (Ю. Федькович. Дезертир, 205).

ФІРА Підвода. – На “ви”, то на “ви”, я до тебе не звертаюся, це ти до мене прийшов звертатися, а ще ми з твоєю мамою кумили в Кублихи і тебе я від отакуцького, – показав Шваюк долонею трохи вище колін, – на **фірі** возив (М. Дзюба. Укриті небом, 150); Їхала **фірою** і вертілася з досади, що так мало людей зустрічається по дорозі, нема кому дивитися на її зелений із жовтим великий капелюх (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 362); Тарабанило на шутривці, гоцкало старим фірманом, але той, незважаючи, куняв. **Фіру** наздогнав підліток з легким наплічником (В. Шкурган. Опришки, 181); Прокіп узяв одною рукою за дишель, а другою за узду і, накликуючи „ци”, запровадив **фіру** під сам паркан у закуток докторського подвір'я, щоби проходим не заваджати (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 75); Брат з вітчимою перенесли Ореста на **фіру** (П. Федюк. Дорога додому, 95); **Фіра** сюди теж заїде (Я. Стецюк. Крутий плаї, 64); Одного дня Джуфко побачив, як від Жаб'я їде підвода, фарманить гуцул зі Жаб'я, знайомий. На **фірі** їде двоє мужчин в шкіряних куртках (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 56); Івана з Кривулі везуть ховати. А везли до села кіньми – **фірою** – бо така грузька дорога була, що чоловік міг би втопитися в болоті (М. Матіос. Нація, 235); Дивлюся, кладе мій пан куферочок на **фіру**, а там щось подзеленькує (Л. Качковський. Довбушева пісня, 88); **Фіра** виїхала на дорогу, колеса

підстрибували на камінні, гойдалися на возі спереду і ззаду, як ворони на конарі, поліцаї, а баба Катерина сіла над ровом і доспіувала стару пісню (Р. Федорів. Квіт папороті, 87); 23 липня ранесенько Леся і Квітка сіли на звичайну сільську **фіру** і з Криворівні доїхали до тодішнього села Жаб'є, а теперішнього селища міського типу Верховини (С. Пушик. Карпатське літо, 247); А **фіри** увилялися, увилялися від него, котрі людські, а жидівська надбігла, не питала: дишлем у зуби – і переїхала Янця... (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 28).

ФІРАС ліс. Лісопильня, пилорама. Тричали під напором води клявзи озер. Озера: Шибене, Лостун, Балтагул готові були дати подостатком води на підтримання повени Черемошу на сплав цінних колод до далеких **фірасів** (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 57).

ФІРЕР див. **ФІР**

ФІРЛДУНОК див. **ФЕРЛЯДУНОК**

ФІРМАК Пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь (перев. якійсь масі) надають певних обрисів, якогось вигляду; форма. З металом треба працювати постійно, зосереджено, інакше не обійтися без прорахунків, без ганджів. Замислишся про щось своє, зазіваєшся, не доведеш до потрібної температури глиняний "**фірмак**", сипнеш туди розплавленого металу – і пишк. Пропала праця! (М. Яновський. Гірське серце, 103); // у порівн. «<...> Шкода, що лиш пусто на ні нарікаєт, бо вни всі три такі однакі, ек би були в одним **фірмаці** висипані, аби лиш їм слих пропав усім тром разом <...>» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 194).

ФІРМАН, ФУРМАН Візник. Тарабанило на шутривці, гоцкало старим **фірманом**, але той, незважаючи, куняв. Фіру наздогнав підліток з легким наплічником (В. Шкурган. Опришки, 181); За кілька днів почили з'їжджитиса **фірмани** (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 49); Було іноді так: допитується хтось у Перегінцях до Юри Васкула, а люди справити не можуть, гейби такий ніколи і не жив у селі. Знав його справ-

жне прізвище, може, тільки один секретар сільради, а односельці – ні. **Фірман** – та й фертик. Або ще Юра Фірман (Р. Іваничук. Дім на горі, 93); Високо, обіч **фірмана**, поставила великанське біле пудло: в нім було три капелюхи і бараболяник – плескач зверху, аби не лізти далеко, як схочеться їсти (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 362); І справді, на другий день їх почав доглядати глухуватий парубок Склепар, що був одночасно **фірманом**, тобто їздовим (М. Яновський. Гірське серце, 241); Аж тут і приїжджають дві брочки: у одній сидить генерал з молодим офіцером, Тоній з **фірманом** на козлі, а у другій – якийсь огрядний зарослий комісар з двома жандармами (Ю. Федькович. Жовнярка, 337); То піп порадив купити цимбали і сам зачав учити вигравати на них гласи. Прадіда вивчив вісім церковних, а діда поставив дяком і вивчив дев'ятий, попівський: згонити людей собі на толоку, дивитися, аби все на його ґрунті було зроблено й спрятано за дурничку, чистити чоботи, служити за **фірмана** (М. Павлик. Вихора, 190); Неохоче **фірмани** їхали до Буркута (С. Пушик. Карпатське літо, 248); А ек отворили з Кутів попод Сокільський возову дорогу, то Панкевич справив собі був повиз тай до міста їхав з **фірманом**, ек піп (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212); В мисливському вбранні, з пучкою щетини з дикого кабана за капелюхом, сидів напереді і правив кіньми. Біля його той стрункий панич у білому брилі, а за ним на козлі **фурман** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 54).

ФІРМАНІТИ, ФІРМАНКУВАТИ, ФІРМАНКУВАТИ 1. Правити кіньми; бути візником. Другої днини досвіта поїхали в місто; а установивши у заїзній корчмі коні і наказавши парубчаків, що з ними **фірманів**, аби на візок уважав, пішли до церкви, до самої катедрі, де владика службу божу правив (Ю. Федькович. Жовнярка, 335); А як правду мовити, то таки ніякого встиду й нема: вони вмють оті шутдерні рахунки вираховувати і таблиці вирисовувати, а **фірманити** не втнуть, най би спробували (Р. Іваничук. Дім на горі, 94); Одного дня Джуфко побачив, як від Жаб'я їде підвода, **фірманить** гуцул зі Жаб'я, знайомий. На

фірі їде двох мужчин в шкіряних куртках (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 56).

2. Перевозити вантажі, поклажу верхом на коні. *Вирмени наймали й наших людей до фирманок, носити їм марфу верхе кіньми до Сигота. Найбирше фирманкували тюдівце, брустурице та ріцкани, але фирманкували вирменам и жєбівце, тай дес и голове* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170).

ФІРМАНКУВАТИ див. **ФІРМАНІТИ**

ФІРМАНУВАННЯ Дія за знач. **фірманити** 1; візникування. *Він любив погомоніти про се, про те з Сусаком, хоч за десятки років спільного фирманування знав наперед його думки і навіть слова, які той скаже* (В. Шкурган. Логіка, 185).

ФІРЧИНА Зменш.-пестл. до **фіра**. *Сірий коник, наче дивна з'ява, / тягне парком фірчину стару* (Г. Турелик. Бурштинова ватра, 43).

ФІСТ, ФИСТ² перен. Одна тварина, худобина. *Про мене, най каже, – повторила рєшта. – Шо-сми синів та внуків під кулю дали, шо остатний фіст на форшпани задержіли, шо маржинку й сінце для воська тримаємо, то за то село тратити?* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 138).

♦ **тегнути kota за фіст** – не поспішати, зволікати з чим-небудь. – *Йой, коли вже в'ни почнут любитиси нормально? Підкрадаютьси одно до другого п'єту серію підред... – Тегнут kota за фіст, аби лиш ми їх пантрували* (В. Шкурган. Син, 49).

♦ **уєти фіст** – втрачати упевненість, злякавшись наслідків своїх дій, вчинків. *А я з того довлегу у сміх, аж поземни покотивси, та виразу уєв ми фіст. Схопивси я из земні, єк опарений. Дідо, єк роздражена пирга, жєсно на мене визвірився приїденими зубами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24).

♦ **фіст пристолочити** – кривдити когонебудь, зневажати чийсь інтереси. – *Ти шо, гаж до ріки попровадив “дорогу сваху”? – скреготнула газдиня, – А тобі в'на фіст пристолочила, шо дзяпась? – А тобі не? – Чікай, ші шо молоді заспівуют?* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 204).

♦ **фіст би ті вгнів** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загинути. *І кричить: – Єй, вівчєрі! Кіной з дороги! Не видиши, хто їхає? – Ци чюєси? Курєви не здіймай! Це чисто толстовське: “Пехота! Не пыли!..” – Ци, пршека, фіст би ті вгнів. – Ігіне!.. Ігіне!.. – це кричить на таку, що відбилася. Не потребує й пса, бо сам поскаче й заверне...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ФІТЬКНУТИ Видати свист або звук, схожий на свист. // у колом. *Ой як крикнув – та й докрикнув, ой як свиснув – та й до свиснув. / Фітькнув Добуш в білі пальці – збіглись хлопці, як баранці* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 193).

ФІФОЛА див. **ФУФЕЛА**

ФІФОЛИТИ Мести (про хуртовину, **фіфолу**). *Шє довго будет фіфолу фіфолити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

ФІФОЛЯ зневажл. Дівчина легкої поведінки. *Пишилисис, та ніби соромилисис перед газдами й газдинями, аби їх фалили, шо вни шє поцтиві та поредні дівчєта. Устидливі, ни йкіс пусті фіфолі, вийгри* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ФЛЕЙТУХ 1. Жмуток прядива, тканини, повсті тощо для забивання заряду у вогнепальну зброю, що заряджається з вихідного отвору дула; клейтух. *Він борше набивав флейтушем из клячя свої пістоleta, підсипав їх моцно порохом тай чім боржєй знов из них стрілев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98).

2. Жмуток чого-небудь. *Иванчік розказував, шо йшов до Кутів, у місто, тай лишєнє у Сокільским під Сикавков забив у люльку такий флейтух тітіню, єк палец, тай закурив смачно, єк нараз на него наднісси Юріштан, шо єкраз вертавси из Кутів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 154).

3. Шматок полотна, сукна, що звисає. *А вона як свисне на котюг, шо маржину сокотили, як вони прилетятъ, прийшов, сарака, Андрій без гачів, тільки на заді якісь флейтухи теліпались та й мусів у шпतालє пїти* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 123).

ФЛЕКЕВ, ФЛЕКСВ, ФЛКСВ, ФЛЕКІВ, ФЛЕТСВ Парубок, хлопець. “Василь-

ку мий срібний, я не пиду з тобов без винка. Бо, ек бих пишла, то би нас Біг покарав, неня би нас проклела, люди би си вісміяли з нас і з нені, шьо пустила доньку повіятиси з **флекевом** (парібком) в ліси, щоб жити не так, ек люди живут!” (І. Березовський. Худан, 50); **Якби який флекев** сього не пантрував, то й не приймили б його парубки ніколи в парубки (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); **Флекев** поставив на стіл баняк з лискучим банушем (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 71); **Олекса** взяв свого незмінного **Василя-спузаря** (хто би тепер пізнав у цьому бравому, кров з молоком **флекеві** колишнього “нічника”?) (Г. Хоткевич. Довбуш, 247); – **А не чувано, правда. Флекев** із тебе, Дмитрику... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172); – **А це чий такий флекив?** – питала **Івку** і показувала на **Штефанка** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 239); – **Ей, бре! Ану, дивиси, така погань! Коби хоть флетєв,** то бих не казав, а тото волос уже цвиге. Хтос то ше мені казав, шо видів оногди, ек він ранісько купавси, то, каже, на попереці сам струп та й струп (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44).

ФЛЕКСВ див. **ФЛЕКЕВ**

ФЛЕКИВ див. **ФЛЕКЕВ**

ФЛЕТЕРИТИ Говорити щось пустопорожне, недоречне, нерозумне. **Ск учюв я, якої баба флетерит** про діда, то видразу уздрів смих, шо нинавидит на него, ек на флуда (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18).

ФЛЕТЕРІНС Дія за знач. **флетерити**; пустопорожня, недоречна балаканина. **А котре брехун, то пустий мальфар,** бо він своїм **флетерінем** про мальфи та примівки ни лиш шкодит сам собі, але й другим, поредним мольфарам (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 287).

ФЛЕТЄВ див. **ФЛЕКЕВ**

ФЛЕТІВНЯ збірн. Парубоцтво. **На гіллі зазуля кує...** – Таку пишину долю мені вікувала-с, таку делікатну! **Грудий** тримаєси, **плекати** го маю. **На ввес вік!** – **Буде мні флетівня** здибати, **буде** си питати: „**На котрім тото данци така парубія** грешна, **шо ті затичку** дала?” (Марко Черемшина. Зведениця, т. 1, 83).

ФЛЄШНЯ Лінива до всього людина. // у порівн. **То була хлоп-жінка хоть в чім, до роботи першя, але й до играшок, співанок та данцу ни послідна. Ні в чім здаду ни лише-ласи, ек флєшня.** Гани йї ни було, бо до усего була охічна, нилінива (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 287).

ФЛЕКСВ див. **ФЛЕКЕВ**

ФЛЄНЬКАТИ, ФЛІНЬКАТИ, ФЛІНЬКАТИ Плакати, рюмсати, схлипувати. **Сікаючіси в жменю та обтераючі рукавом сорочки слизи з очій, флєнькала:** «**Йой-йой, ек ми тежко за братчіком, шо таков пуднов смертьов загиб. Йї муко моя тежка та велика-а-а, шо я буду діє-єти**» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 472); **Кілько можна флєнькати.** **Де мож бути таков напаснув.** **А я зовсім не плачу. Я просто тут сиджу й роздумую над своїм непростим малолітнім життям** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 125); **Дружина не витримала довгої мовчанки і почала схлипувати.** – **Чого флінькаєси?** (П. Федюк. Щедрий вечір, 45); **Хочу, аби розуміли, шо то є смерть, а вони флінькати та шмаркати починають, та в сльози, голосять, ніби я вже вмерла** (М. Матіос. Нація, 232); **Ану-ко, флінькай, флінькай, то зараз тебе пофлінькаю!** **Мама ще дужче гнули собі в плач, а не сказали вже й слова** (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 42).

ФЛЄША, ФЛЄШКА Пляшка. **Флєшу** з тов водов, **що яйця си варили,** – **від очей помагає;** **збоку натикала хрїну з косицями, часнику і всього-всього, що треба** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46); – **А я також йду гуляти,** – / **каже Мица до опришка.** / – **А ти, Сеню, будь у хаті: / он порожня, бачиш, флєшка** (Ю. Федькович. Юрій Гінда, 80); **Досвіта на Видоршї дала баба знов нам тої водици на шесерце покушїти усїм, а решту тої водици пересипала у чьорну флєшку,** **заткала кукурудзіним коченом й сховала у полицу верх двер, аби стоєла напровсеке у хатї через цілий рік** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 95).

ФЛЄШКА див. **ФЛЄША**

ФЛІНЬКАТИ див. **ФЛЄНЬКАТИ**

ФЛІНЬКИ тільки у мн. Дія за знач. **флінькати**; рюмсання; схлипування. **Чуєси,**

що ж ти їй за тато? Чи хочеш, аби через свої плачі, та **флиньки**, та примхи, аби ще, не дай господи, розбила весіле! (М. Павлик. Вихора, 237).

ФЛНТ Рушниця. Грошима кожний дівстав по тридцять битих талярів. На гурт пішла срібна позолочена упряж, пістолети, **флінти**, шаблі, матерії, костюми старовинні (Г. Хоткевич. Довбуш, 392).

ФЛНЬКАТИ див. **ФЛЕНЬКАТИ**

ФЛОЄРА, ФЛОЯРА, ФЛОЙИРА *етн.* Довга сопілка (60 см) без денця, різновид відкритої флейти, має 6 ігрових отворів. *Підороги пройде, вже ближче до стаї, куди подавався за сиром й вурдою, виймав сховану флюєру й грав* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 66); *Замість бартки тримав у руці флюєру, поклавши біля ніг подорожні, припорошені пилом бесаги* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 8); *А потім вийме з-за пазухи флюєру і почне грати. Та так грає, ніби в тій флюєрі жива душа б'ється* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12); *Маю таку флюєру, шо... екби ми хто ісказав – маєш свою любаску в Черемошу втопити або флюєру об камінь розбити, то бих... – Шо? Топив би любку? – Бигме топив бих* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 97); *Усе є: образи, минтелі, фівкала, флюєри, медіники, цутерки, булки, сливки та єблук* (О. Манчук. Храм, 58); *А де трембіти родовий мотив? / А де флюєри? / Гудуть печери кам'яних верхів, / гудуть печери* (В. Герасим'юк. Поет у повітрі, 109); *Марічка обзивалась на гру флюєри, як самичка до дикого голуба, – співанками* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 186); *Саме в цю мить задули вівчарі в трембіти, заграли денцівки, флюєри, ляснули постріли з пістолів, задзеленькали мосяжні дзвіночки на шиях корів і овечок, заголосили жінки, заговорила маржина всіма голосами, і ця симфонія наповнила усю долину* (В. Гжицький. Опришки, 15); *Там вивчився на кларнеті при музиканті, – в Косові я грав хлопцем – на сопівці, парубком – на флюєрі* (М. Павлик. Вихора, 189); *В посліди купить ще голосну флюєру і грає-виграє бувало, йдучи горі додому дорогою направі: через Тюдів, Рожен, Білоберезку, Писаний Камінь, Ясеново, Кри-*

ворівню та так аж на Жаб'є (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); *Олекса вівчарив. Вставав досвіта, зганяв вівці в струнку до подою, опісля гнав у призначений кут на пашу. Брав зі собою сокиру, довгий прут і флюєру. З флюєрою не розставався навіть у сні* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); *І буду вам співати, що Підгір'є діє, / Як тамки сонце світить, як там місяць гріє, / Як тамки раз бувало, як колись там буде; / І буду вам співати, як живуть там люде, / Як там флюєра грає, як трембіта тужить, / Як там ся щастє, доля, слава, радість дружить* (Ю. Федькович. До руського боярства, 39); *Дивно було: просвітку не видно, а все ж надія не гасла. Як не було важко, а вірив: знов підніматимусь крутим плаєм, милуватимусь мелодіями флюєри чи сопілки, слухатиму рідне слово... Ждуть же мене там. І я мушу вирватись з цього пекла. За всяку ціну!* (Я. Стецюк. Крутий плай, 112); *Увечір най Кузьма грає людям у флюєру* (М. Магіос. Нація, 242); *Враз озвалася Мольфарова флюєра: / Не наносиш днини в хату міхам* (Т. Мельничук. Мольфар і син, 68); *Не чути вже його флюєри, / Не леться пісня юнака... / Шуміть, смереки, плачте, хмари, / Як пух, о земле, будь легка!* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 223); *Де пасуться колгоспні отари / Під перегук сопілки, флюєри, / Міцні крани будови здійсмають, / Бензопилки в бутинах співають – / Кожен пізнає, / Що в тій пісні є / І серце моє* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Шовкова косиця, 143); *Я льодину свою / розтоплю у співанках флюєри (...)* (М. Влад. Живиця, 63); *Учора земля повнилася співом, голосами флюєр і трембіт, учора ходила горами Пісня, його добра знайома, а сьогодні навколо була тиша* (Р. Федорів. Квіт папороті, 189); *Музики з Устерік прийшли на храм з своїми славними козами дутками, білоберізці – з мальованими флюєрами, а Томчук – з громовими трембітами, щоб, коли встане сонце і всі вклякнуть на молитву, сумну вість оголосити горам...* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 49); *Туман зміями повз із верхів у долину. Краса гір сьогодні була сумною, до неї б дуже пасував звук гуцульської флюєри* (М. Римар. Білий слон, 129); *Приспіншував*

коней, насвистував свої улюблені мелодії. І пробував отої, якої на повторних тортурах заграв на **флюярі** Баярак перед катами, перед панамі, перед сіромашиною, що прийшли в Станіславові під ратушу у ту дощову мжичку подивитися на страту (Б. Бойко. По голови... По голови..., 51); *Сопілок є багато – дерев'яні й залізні. Мала – «фрїлка», двійниця – це «міштелівка», є «пищівка», «денцівка», флюяра, дудка, «тилінка»...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 107); *Радують мене флюяри легінів, у яких грає гірська кров* (М. Яновський. Гірське серце, 356); – <...> *Між горами сурмили флюяри, пишно були вбрані левади <...>* (Р. Андріяшик. Сторонець, 6); // у колом. *Грають скрипки, грають дутки, флюйири тисові. / Одна любка в Красноїлі, друга в Єсинові* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 29); // у колом. *Сопілочки, денцівочки, флюяри і фрела, / Хто купує, як подує, буде му весело...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 127); // у порівн. *Холод, тутешній пастир отари днів, / Заважає життя тут вважати безцінним даром, / Вітер хори замерзлих дерев провокує на спів / Повний туги, як звук флюяри* (Г. Петросаняк. Парк на схилі, 21); // образн. *Стугоніли бубни, виспівували скрипки, дзюркотіли струмочками флюєри, витанцюювали палички на струнах цимбалів* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 10); // образн. *Флюєри під серцем скоботали* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 130); // образн. *Играв, співав, веселивси, тужив й передавав нам дідовов флюєров своє давнє житє. То старовіки обзивалиси з дідової флюєри* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 120); // образн. *І зойкнули часом плачем, що в звуках трембіти квилить й у флюярі заниває, а в шаленому “данці” буйному й безтямному, що не має стриму кінець находить* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28); // образн. *“Учуєш флюяру – не заслухайся нею”. – “А чому?” – “Бо льяк візьме. Флюяри – се душі загиблих легінів. А до тебе живі прийдуть. Лише чекай тут. Вони прийдуть”* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 205); // образн. *Пустить маржину попасом, сам сяде на пеньку і думає тонами флюяри. Навколо ні душі, лиш шум чорногір, далекі дзвіночки маржини й вичарувані поста-*

ті флюяри (Р. Єндик. Регіт Арідника, 117); // образн. *А холодний верховий вітер заграв вже в плаксиві флюяри, на щетинах смерек, і раз-по-раз мацав студеною рукою Миколове гаряче чоло* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 194); // образн. *Може тільки з багатих на почування снів / Прибув у нас досвід про речі дозвільні: / Грати шалено на велетенським органі / Над колиханням степів, під сваволею вітру, / Плисти безцільно удвох чистою повинню / Серед осінніх листків і ячаня флюяр...* (Віра Вовк. Лицарі Грааля, 116); // образн. *Чи плачуть то зажурені флюяри / Про втрачене кохання парубоче, / Чи вівчарі зукують на отари, / Чи Черемош так хвилями гуркоче* (М. Марфієвич. Черемоше, братку мій, 52); // образн. *Аж під вечір він отямився, як то якась нечиста сила водила його світами, тумана йому пустила, заставила його тугу свою вилити на флюярі, а за нею він про світ увесь забув і про всі своє думки* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 238); // образн. *продовжую любити гомін ям, / коли прихилений усесвіт долі / вертає душі Богові поволі / під супровід архангельських флюяр* (Л. Стринаглюк. Цех поетів, 120); // образн. *Це край, де мовкне спів флюяр / під жонові жертвовний стукіт, / де так подібні до хлоп'ят / худі баранчики / і буки* (І. Малкович. Враз баранчик народився (цикл), 128); // образн. *На спів легінів обізвалася мелодія флюяри* (М. Стельмах. Над Черемошем, 99); // образн. *Тиша колише задумані гори. На далекій кичері забавляє флюярою своїх овечок чарівник бовгар* (В. Бабляк. Вернись на Білу недею, 57).

ФЛОЄРНИЙ Прикм. до флюєра. *Не знала, чому палять її місячні ночі, чому зове невидимий голос, чому в журкотінню струмка чуються шепоти, а в шумах смерек сопілкові, флюєрні ноти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 39).

ФЛОЄРОЧКА етн. Зменш.-пестл. до флюєра. *Вийди завтра, я винесу флюєрочку свою* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 97).

ФЛОЄРСЬКИЙ Те саме, що флюєрний; прикм. до флюєра. *У музеях поставлять воскових дівчат у ваших уплітках, легінів із трембітами в руках з тупими фарбованими очима й полупленим носом; етнографи за-*

пишуть кожну вашу придибашку, під фонограф схоплять **флюєрську** нуту... (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 377).

ФЛОЇРОЧКА *етн.* Пестл. до **флойира**. // у колом. Вітер підхоплює мелодію й несе за собою, особливо ту, до співання, яку вже й гори знають співати: – Ой, заграла **флюїрочка**, зайграла флюєра, / пишла би я данцувати, шоби ни стоєла (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 66).

ФЛОЙИРА див. **ФЛОЄРА**

ФЛОЯР *етн.* Той, хто грає на **флюярі**. Анна не вмiла читати і писати, зате щодня передивлялася малюночки в Лярусі. Музику вона чула лише у виконанні курортної капели і ще гуцульських **флюярів**, цимбалістів, гусярів, трембітарів. Сама грала лише на дримбі (Т. Прохасько. Непрості, 29).

ФЛОЯРА див. **ФЛОЄРА**

ФЛОЯРИСТ *етн.* Те саме, що **флюяр**; той, хто грає на **флюярі**. Капав піт з музикантів на скрипки й цимбали, пухли губи у **флюяриста**, а з гурту линули все нові захоплення: – Мой музики! (В. Гжицький. Опришки, 231).

ФЛОЯРКА *етн.* Зменш.-пестл. до **флюяра**. – Е-е-е-е, легіневі не личить плакати, – витяг батько із-за череса **флюярку** і дав синові (А.Хлистова. Олекса Довбуш, 14); // образн. Мелодія гуцульської **флюярки** густо-рясно розсипається по лісах, горах, грунях... (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549).

ФЛУД Вовк. // у порівн. «<...> Буде зо мнов, шо буде, а я знаю, шо лісна, то файна молодичка. Пишина чічка. Привітлива, люба, мила, ни така оприсклива та догінчлива, ек мій **флуд** Єлена <...>» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 431); // у порівн. То икас оснедія, а ни чоловік був. Ні до Бога, ні до людий, ек то кажут, бо тот ніколи си право ни подивив на чоловіка, лиш **флудом** криво (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 284).

◇ **флудом** дівитиси – виявляти неприязне, вороже ставлення до кого-небудь. «Він [піп] через мольфарство дуже нинавидів Олексія. Уводно на него **флудом** дівивси, лиш Олексій тим ни трабував <...>» (П. Шеке-

рик-Доників. Дідо Иванчік, 423).

ФЛУДЕР *ліс.* Жолоб. Оцей похилий велетенський ківш, / Що тут, на сплаві, має назву “**флудер**”, / А краще – жолоб, гарно і ясніш (М. Карпенко. Перевесло, 132).

ФЛУДОВАТИЙ Відлюдкуватий; понурий, похмурий. Уна була **флудовата**, видгониста, офуклива та страшно видтиначька жінка (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ФЛЬОКОТАТИ Говорити. Тримаючи наготові меча, він щось **фльокотав** до своїх охоронців і показував рукою в білій рукавичці вгору (М. Яновський. Легенда про громову бартку, 101).

ФЛЬОНДРА *зневажл.* Повія. – Хто, Параска?.. Ну фіглява чельидина. Уже з'уритився її певно Владзьо. Ой **фльондра** вона, **фльондра**... Ти, братчику, май, нічого не знаєш. Ти собі у бутинах, а він у неї і днював і ночував. А тепер уже газди забавля... Та я б її, Миколайку, зубелував, та я б її (М. Козоріс. Чорногора говорить, 144).

ФЛЬОНТ Клейтух, пиж. // у порівн. Той його голос клубком вирвався з грудей, неначе **фльонт**, що його силоміць витиснув із рушниць підпалений порох (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 50).

ФЛЯК

◇ **закрутити фляки в голові** – покохати людину. – Скільки часу ходив до неї..., жили вже явно-славно, як чоловік з жінкою... сама мені стара розповідала... А тут... маєш, Гандзю, книш раптом відхотілося йому дівки... Не інакше, я кажу їмосці, як батяр іншою **закрутив** собі **фляки в голові**... (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 139).

ФЛЯУЗА

◇ **робити фляузу** – ганьбити. Як же тепер буде? – Так, як кажу. – То маю чесних газдів завернути від церкви? – Як хочете. – А я вас прошу, егомостику, не **робіть** мені такої **фляузи** на старі літа. А аби вам не було маркотно, то я завтра вам приведу річну телицю (М. Козоріс. Чорногора говорить, 27).

ФЛЯЦКАВКА Негода; сніг з дощем. // образн. А зимними ключами замикав сам

у своїй загорожі зиму, аби вже ни пужєла людий **фляцкавками** у веснованю. *Зацитькував її, аби ни пофоскувала по Юрію морозами на городнину по сєлах тай аби ни утинала шаргами по полонинскім ході худібку в полонинах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

ФЛЯШЧИНА Зменш.-пестл. до **флєшка**. У подарунок сором було не взяти **фляшчину**, яку ж там і роздушуть, бо скільки би не гнали вдома самогону, все одно буде замало (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 85).

ФОЛОСИТИ СИ Вєстися, вдаватися; щастити. *Того року Иванчік досвіта у живний четвер, так єк усі примівники й мальфарі то робили, викрутив з ошкалька громовиці у ватернику живої ватри на то, аби вна си йиму цілий рік **фолосила**, бо жива ватра, викручена периий раз у живний четвер, є головним ділом, на усе помічним* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

ФОЛЮШ Частина водяного млина, де розміщена сукновальня. *Млин, мов жива істота, дихав напружувався, двигтів у тяжкій, безперервній праці. Переступивши його поріг, Максим ураз зауважив, що наймита немає у **фолюші*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 88).

ФОЛЮШНИК Сукновал. *Відтак із Млинського потоку, що був поруч за плечем гори, вітер надносив дитяче квиління Василька. Як пішов сарачисько до **фолюшника**, так і щез безслідно* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 166).

ФОРДИЛЮНОК див. **ФЕРЛЯДУНОК**

ФОРЛЯДУНОК див. **ФЕРЛЯДУНОК**

ФОРНАЛЬСЬКИЙ Властивий конюхові. *“З щастя і горя скується його доля, тільки не **форнальська**”, – й собі вдарив келефом Жупник. “Не вечином, а гайдуком!”* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 334).

ФОРНУТИ Вкрасти. *На Светий вечер стеріг дідо тот чєпєлик, єк око у голові, аби дес його зчєзник ни **форнув** у него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

ФОРТУНА Негода; сильна буря, град. *У Зелений четвер, то Иванчік ни позволєв*

*робити, аби вліті **фортуна** ни била городи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 348).

ФОРШПАН Повинність селян безплатно перевозити військові та інші вантажі. – *Про мене, най каже, – повторила рєшита. – Шо-сми синів та внуків під кулю дали, шо остатний фіст на **форшпани** задержєли, шо маржинку й сінце дєя воська тримаємо, то за то село тратити?* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 138); – *Нас вигнали на **форшпан**, – знайшов Григор що сказати, – з кіньми* (Р. Федорів. Квіт папороті, 67).

ФОРШУС Завдаток, аванс. – *Чи він казав, чи ні, – це інша справа. А ви візьміть його. За **форшус** вам нічого боятися. В його маєток, є гарантія. Зрєшитою, як вам треба моєї щє...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 94).

ФОСА Канава, рівчак понад дорогою. *На передмісті, де тротуари заступали стежки понад придорожні **фоси**, змогла Олена наглядно побачити зміни, які зайшли у природі після довготривалих громових дощів* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 897).

ФОСКАЛО Прізвисько персонажа за ознакою його внутрішньої якості. *Його поведінка, манери вихоплювали для себе найефектніші назви: свиня, хрюша, **фоскало**, майхамер, рижу, нервоз, телєпусик, хрюхрю, білун* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 130).

ФОСКАТИ, ФОСЬКАТИ Видавати глухий уривчастий звук, випускаючи з шумом повітря з ніздрів, рота; форкати. *Глиннув, а медвідь жєрет мершу – кобилу, шо дес ни давно убив на полонині тай **фоскаєт** вид тої мерші на Шумєсвого предіда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164); *Коні, як звір зачують, стають у кружок, а голови всєредину, та й **фоськають**, та й потерпають, аж шкїра на них дрожить* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 132).

ФОСКАЮЧІ Дієприсл. до **фоскати**; форкаючи. *«<...> Пусти мнє, бо я вже бірше видержєсти ни годєн, розсїдаюси», – тай упав долівлиць разом з міхом на плєчох, **фоскаючі**, єк пострєлений медвідь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 183).

ФОСНУТИ Однокр. до **фоскати**. *Ишов він раз у полонину Гаджіну тай ніс из Бистреця на плечох без припочівку путину вид бриндзи тай у ній три телетці муки на пастирі, та лише напнув на плаю під Гаджінов пересадити ногу почерез колоду, а з-під колоди **фоснув** на него медвідь (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164).*

ФОСЬКАТИ див. **ФОСКАТИ**

ФОТЕЛЬ Крісло. *Лукач зробив якоесь так, що за тиждень весь дах заріс плющем і над дверима звисала зелена завіса. В середині було порожньо – напроти маленького столика (з одною шуфлядою) на дуже високих ногах стояв зручний **фотель**, оббитий парусиною (Т. Прохасько. Непрості, 47); Веселий ранок застав стару княгиню сумну, сердиту, у сав'яновому **фотелі**, в якому провела безсонну ніч (В. Гжицький. Опришки, 88); Мимоволі підняв очі знад листків і глянув на салю. Мимоволі спинився його погляд на лівих рядах **фотелів**, де сиділи представники преси й стрінувся з поглядом Артименка, що сидів у першому **фотелі** з краю (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 109).*

ФОХИ

♦ **свої фохи показувати** – виявляти впертість, стійкість і т.ін. у чому-небудь; вередувати, комизитися. – (...) *Не бійся, до шлюбу ніхто тебе на воловоді не поведе, а людей ні про що ображати не можна. Чоловік їй честь робить, а вона буде тут **свої фохи показувати!** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 672).*

ФОШНУТИ Кинути. // образн. *Але ніхто, / ніхто не смів зіграти / Іванів найкоротший заповіт, / ні як Андрій / умів злодійкувати, / ні як Параску / **фошнуло** за світ (В. Шкурган. Таки найліпше так собі ходити..., 17).*

ФОЯ збірн. 1. Голчасте листя хвойних дерев; шпильки, глиця. *Задихався, зірвався в шматє, проколов десь ногу в дірв'їм постолі, кров чуріла, набивалася **фоя** в ранку – а він усе гнав, гнав і гнав, як одержимий, наче хотів від смерті втечи (Г. Хоткевич. Камінна душа, 130); Павло Орфенюк вийшов на скелю, став коло сідця, де сідає ватаг*

*і кличе: – Ой іде того, як **фої** і листу без числа і ліку, що ні початку, ані кінця не видати (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 61); – Мико, та ходи, сарако, ти що? Ходи, – тягнула його. А він підняв бартку вгору й кричав так, що **фої** дрижали: – А щоб мене так ясна смага побила, що тому байстрюкові голову врубаю. Бігме, як курці (М. Козоріс. Чорногора говорить, 244).*

2. Гілля хвойного дерева. *Зима обкладала верховину цілими перинами снігу, засипала плаї, вирівнювала узбіччя й виганяла голодних вовків з лісів у села за поживою. Смереки схилили голови під великими, пухнатиими сніговими шапками і опускали **фою** аж до землі (М. Козоріс. Чорногора говорить, 261); Наломив **фої**, поукладав пласти на леццатах, посадив Марту на тих пластах, наче на санках, і повіз до вуйка (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 90); Устелили корчугу пластом та **фойов**, сів Михайло на корчугу, поклав на коліна склимаковану фелегу, занесли мене лігма та поклали на корчугу, а голову на фелегу, прикрили джергою та Петрик пігнав коні (Р. Яримович. Гуцульськими плаями, 52).*

ФРАЇРОЧКА Зменш.-пестл. до **фраїрка** 'кохана дівчина, коханка'. *А тепер тому дідькові раптом закортіло золота. Та чи справді йому? Ні, не йому. Бігме, не йому? Марусяковій Анничці. Парадній **фраїроці**, як називає її Іванко Ясінський (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 132).*

ФРАЙКУРКА зневажл. Повія. *Ану, – крикнув Продан на жидівку, сідаючи за порожній стіл, горівки сюда, меду, гараку, оковитки, закуски – всего, що маєш! А ви, **фрайкурки**, сюди, – додав він до коханок, що з жаху позривалися на ноги (М. Павлик. Вихора, 215).*

ФРАЙТЕР, ФРАЙТР, ФРЕЙТЕР військ. Єфрейтор. – *Таже я нічо не кажу, пане **фрайтер**, прошу послухно. Він аж по полах удариться (Ю. Федькович. Штефан Славич, 286); – Хоч чоловік і не привик до того, а так десь-колись і я вживав. Не у пана Герлічки, ні! О, той не такий був. Він усе говорив: **фрайтер** не шаржі, гуцул не чоловік! (І. Франко. Гуцульський король, т.21, 496);*

А як почали нас мундірувати, боже!.. Стоїш перед **фрайтром**, а він тобі кидає й кидає цілу гору якихсь матерклясів та фантя, і все на мантлю, а ти дивишся і не знаєш, що з цим робити, куди діватися (М. Козоріс. Чорногора говорить, 119); А ці справді мучили Продана: зициркував і бив його **фрейтер**, капрал, офіцер, капітан... Сам оберит прибіг раз на коні і накричав, і всі старші запіяли в один голос, зачали жалуватися на Проданове неучтво, супротивність, задуфалість (М. Павлик. Вихора, 209).

ФРАЙТЕРСЬКИЙ військ. Прикм. до **фрайтер**. А хоть би і не те, – ви робите **фрайтерську** службу, то я вас мушу обслужити: так реглама каже (Ю. Федькович. Штефан Славич, 285).

ФРАЙТР див. **ФРАЙТЕР**

ФРАНЦА, **ФРАНЦЯ** мед., лайл. Венерична хвороба, сифіліс. // перен. Нечиста сила, чорт. У тата нечистий також не раз крав сокиру та інші причандалля для лісу. Тато злився, обзивав його. Шукав повсюди своїх інструментів. – Я ек того дитчика дес попохоплю. Знов **франца** вкрала в мене топоризиці (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 37).

◇ **франца точить** (кого-небудь) – мед. хтось хворіє на сифіліс. А Потькова Марічка, що колись була першою дівкою, а тепер говорила хриплим грубим голосом і зав'язувала ніс платком, бо її **точила** вже **франца** і на носі була вже ямка з червоним струпом, що лущився місяцями, а з рота від неї несло гнилою котюгою, казала Явдосі: – А ти, дівонько, держи писок, а то, видиш, за писок та в писок, бо тобі дитина май нічого не винна (М. Козоріс. Чорногора говорить, 241).

◇ **щоб тіло** (кого-небудь) **франца сточіла** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. **Щоб мої кості потерло, Щоб моє тіло франца і потеруха сточіла!** (В. Гжицький. Опришки, 53).

◇ **най би** (кого-небудь) **так франца та короста обсіла** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання хвороби, нещастя. – То кажеш, газдо, – перепрошую, що не

знаю, як величати, – кажеш, пани обсіли? – А обсіли, **най би їх так франца та короста обсіла**, ек вони нас обсіли... (Г. Хоткевич. Довбуш, 88).

ФРАНЦАВИЙ зневажл. Огидний. Для когось вони [любаски] були всесвітом, ... для когось – нендзами, **францавами**, противними, поганими, скупими, жорстокими, пізьмовитими (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 35).

ФРАНЦЯ див. **ФРАНЦА**

ФРАС Лихо, біда; чорт. Тому він мав би знати безліч дивних слів і словосполучень (катуна, повторював він, чому солдат у них катуна; чому **фрас**; чому гія?) і перевірити безліч речей стосовно гірського вівчарства, як і стосовно позашлюбних, ледь не потойбічних любощів (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 114).

ФРАСУНОК

◇ **не робити собі** (з чогось) **жадного фрасунку** – не перейматися чим-небудь. Опришок, як у нього що ламається чи псується, **не робить собі з того жадного фрасунку**. “Ет. Пусте. Ше добудемо...” Коли ж що ламається у газди – сей не може собі того простити: значить, не доглядів або не вмів (Г. Хоткевич. Довбуш, 429).

ФРАШКИ тільки. у мн. Жарти. Але все тото **фрашки**, – подивиться-ко ви їй лиш у лице; най і Добошева Дзвінка сховається, а більше не маю вам що й казати (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

ФРАШКІВНИК Жартівник. А Джюнда, прото **фрашківник**, здоровкавси з війтом, висербував горівку з полодника тай порожним полодником ніби честував війта, аби люде лиш си мали з чого смісти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 232).

ФРАШКУВАТИ Жартувати. // образн. По студеній зимі птахе, радуючиси теплій весні, ек маленькі діти рідній мамі, шо довго її ни було з ними, славили своїм співом Бога весни – Сонце. Та всіляко **фрашкували**: «Свистав дрізд: / Мечі сани, бери віз». Та пастушили дрозди вівці в комишівках, глумнечіси вівчерям: «Шуру, буру, шуру, буру, / нима молока, пишло в пушу». Тай охічно

гулили вид вівчирів їх вівці д'собі, весело по-свистуючі: «Фіть, фіть, фі-і-і-іііть, фіть, фіть, фіть». <...> Все на світі веселилося, жартувало та чепурилося <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 294).

ФРЕЙТЕР див. ФРАЙТЕР

ФРЕЛА Довга сопілка без денця; **флос-ра**. Чув і чуо: **фрела** і тилинка... / Це така вже музика – сповна (В. Герасим'юк. Поет у повітрі, 43); // у колом. Сопілочки, денцівочки, флорари і **фрела**, / Хто купує, як подує, буде му весело... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 127); // образн. Я – Кампанелла. / Чом, Мольфаре, плаче твоя **фрела**? (Т. Мельничук. Дух Кампанелли, 71); // образн. Легіт небесний переманює кров / по краплині, по віриу. / **Фрела** у грудях – мабуть, місяць зійшов – / чорним вівцям залишу (В. Герасим'юк. Поет у повітрі, 119).

ФРЕНДЗЛІ тільки у мн. Торочки. // образн. Іскряться гори. Палають засніжені ялини, водоспади оздоблені льодяними **френдзлями**, які горять, мов діаманти (У. Самчук. Гори говорять!, 51); // образн. З плесових дзеркал виглядають глибокі змарки килимових кучерів, які міняються білими плямками, мотаються на пругастих маглявницях **френдзлями** і легко погинаються мов під пестливою долонею Черемошового ткача (Р. Єндик. Регіт Арідника, 89).

ФРИКА Різке слово, сварка. – Ходи в хату, Васильку, – яв я його по-добру голубити, бо знав, що **фрикою** з ним і тільки не вдію (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251).

ФРІЛКА Зменш. до **фрела**, різновид сопілки без денця. І Василько змалу грав – / Научився в неня. / Батько передав йому / **Фрілку** і натхнення (Д. Павличко. Любов і ненависть, 381); Сопілка – душа верховинця. Сопілок є багато – дерев'яні й залізни. Мала – «**фрілка**», двійниця – це «міштелівка», є тицівка, «денцівка», флорара, дудка, «тилинка»... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 107).

ФУГА Сильний вітер зі снігом, завірюха; хуга. Та видиться мені, що занеслося на сніг, то й **фуга** може бути (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 85).

ФУДЗЬ

◇ в першім **фудзі** – спочатку. «Дай ти Боже, Федку, здоров'є», – декував Иванчік Джунді. – «Шо ти ни дав міні загинути в першім **фудзі**, тай виджу, шо й тепер, то радиши мнє по шиірошти. Дай Боже, абес ніколи за це на лихе місце ни ступив» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 388).

ФУДУЛЕЦЬ Пихата, зарозуміла людина. То ятрилась пекучою образою: добра ж йому зичила, а він такий... **фудулець** невдячний... (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 170).

ФУДУЛИТИСИ, ФУДУЛИТИСЯ 1. Хвалитися; бундючитися. «Не кусав-сми його та й не знаю, але він сам **фудулитси**, шо твердий, ек криця» (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 136); **Фудулилиси** своїми худобами, бо мали її без міри, та лоточили одни одних про любасок та любасів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 231); А молодий газда з Ясенова бачив перед собою звичайнісінького гуцула – високого, костистого, жиливого, трохи кульгавого; такого собі незнайомого газдика, що, підпивши, **фудулитсья**, готуром ходить перед односельцями, виспівуючи: «Головачу-Головино!..» (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 85); – То ти **фудулишися**, бо кріс у руці. Аби без нього, то би поміряли сили (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 55).

2. Сердитися, гніватися. «А може вин, ненечко, з еков другов си знає, тей до неї ходе, а на мене **фудулитси**?» (гнівається), питалася Калина нені (І. Березовський. Худан, 32); – Нічо, нічо. Не плачте, нене. Нім я повисну, то не оден пан іше гignet. А перші – та наш Рушель. Я їм казав, аби вни вас не чіпали. То вни слухали екис чєс, а тепер перестали. Ой га! Дивітси, панки, ек би не було лиха. Не поможє вам і восько ваше! Хоч і **фудуливи** Олекса, а військо не давало йому спокою. Шо за військо? Як завелике? Які має завдання? Чи взагалі прийшло в наші околиці, чи спеціально за мною? Все це треба точно вивідати (Г. Хоткевич. Довбуш, 339);

ФУДУЛИТИСЯ див. ФУДУЛИТИСИ

ФУДУЛІЯ Гордовитість, зарозумілість, пиха. Слухайте тільки, як з мене **фудулію** вигнали (Ю. Федькович. Опришок, 321).

ФУДУЛНО див. **ФУДУЛЬНО**

ФУДУЛЬНИЙ Зарозумілий, гордовитий. *Його Палагна була з багацького роду, фудульна, здорова дівка, з грубим голосом й властою шиєю* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 204); *Бо ти ще легінем був такий фудульний як той орел, що сидить на найвищій смереці в горах і сокотить оком цілу верховину та й гадає, що вона вся його* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 300); *Корниля заарканять москалі й котрась фудульна дівка* (М. Матіос. Нація, 69); – *Ов, який же ж ти, небоже, фудульний!* – заговорив Іван Руснак, ніби його хто вколов. Він дуже був незадоволений таким поворотом бесіди. *Щоб хтось та посмів йому, Іванові Руснакові, диктувати, що він має робити? Йому ще за весь вік ніхто не диктував і ніхто не ме!*.. (А. Крушельницький. Рубають ліс, 273); *Завзята була невістка – недаром походила з багацького “фудульного” роду і хвалилася тим, що її небіжчик батько три роки був у опришках* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 427); *Він знав великі тайни гір, умів ними користуватись: заворожував зброю від уроків, заговорював худобу і овечат від напасті, творив безліч інших чародійств і жалкував, що не може візлужном-ясновидцем стати, аби одне фудульне серце повернути... а чие не сказав, лишень норовисто мотнув головою* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 44); – *Ха-ха-ха! Ти думав знов Анниця? Ні, братчику! Цим разом не вона, а неня її, Василина Бутинючка – пишна й фудульна газдиня на всі верхи* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 35); *Позлізали з коней, як соколи, поцідувалися коли не більше як десять раз, пообзиралися, спланули трохи, – якби мій фудульний брат знав, що я вам отсе оповідаю, то, бігме, ще б в лице мені дав, а віддавши колачі, ведуться поза шию до церкви; а тим часом попритітали й другі легіні, що з братом у ватазі були, і поклонилися гостям, віддавши колачі* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

ФУДУЛЬНІСТЬ Абстр. ім. до **фудульний**; зарозумілість, гордовитість. *Хоч у Томашевських багатство куди більше, зате не було тієї фудульності, що в Бутинюків*

(М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); *Одні відверто, з захопленням підносили її вроду – личко, гейби сонце, а очі, як звізди, другі, озираючись, чи, бува, нема поблизу ватага, спалахували злістю, називаючи її поганкою, бісицею пуцовой, що легінів у прірви зводить, гудили за велику фудульність, злоріко кпили з її цнотливості, але всі на одному сходились: що файна то файна* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 206); *Спершу вганяв його у велику фудульність, а коли Іван повірив, що всі за нього, – рішився загрозити його надіям* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 201); // образн. *На червоному обличчі грає п'яний усміх, а на підкручених вусах гойдається легінська фудульність* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 21); // образн. *В товаристві веселий, на самоті – смуток мов кліщами термосив серцем. У чужому нещасті власну сорочку скине, серед людей фудульність груди розриває* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 115).

ФУДУЛЬНО, ФУДУЛНО присл. Зарозуміло, гордовито. – *Я їм не стираю!* – відповідала **фудульно** Параска і ще вище задирала голову. *З великої гордості і самопевності напинала груди і на злість суперницям визиваючо кидала оком на таздів і легенів* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 79); *Під шийку від розбитої пляшки на ланцюзі ступали фудульно, широкоплечо, молодо, а з-під неї рачкували, колінкували, заточувалися, мовби од вітру, постолами усі камінці і камені рахуючи* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 154); *При цих словах зареготавси на всій рот, фудульно тай згорда говорив: «Ви гадали, що то лиш ви є два люде на світі, а другий, то ніхто? <...>»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 208).

ФУЖДЕЛИТИ Мести (про хуртовину), заносити снігом. *А надворі світа на крок не видко, так фужделит* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 46).

ФУЖНУТИ Кинути, викинути. *«Ци вере даст Іванчікови попик розогрішеніє? ... Ци законит йго? ... А може, лиш хапнет йго за плечя, тай лиш фужнет ним з церкви, ск онучков, почерез поріг надвір? <...>»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 285).

ФУЗІЙКА Пестл. до **фузія**. *Та, може ж, його вже пушкарі чекають у селі! Облегли плаї, раташі, прикуchnули за огорожами, набилися в оборози, наставили пушки набиті, **фузійки** – і поглядають лиш (Г. Хоткевич. Камінна душа, 129).*

ФУЗІЯ Рушниця. *“А якби...якби, Ваша Чорна Величність, Довбуша застрелити, га? Прикласти йому **фузію** до грудей і ...” (Р. Федорів. Жбан вина, 180).*

ФУК

♦ **з фуком** – сердито. *Він – не можна сказати, щоб не любив її за життя – говорив із нею часто **з фуком**, не раз і побивав, а вона хоч не руками, то язиком часто допікала йому до живих печінок (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 425); Молода не подивилася ні на кого і плакала до розпуку. – А хустка де? – питає **з фуком** дружба (М. Павлик. Вихора, 183).*

♦ **за одним фуком** – в одну мить. *Це окрилювало. Пролетів Жаб'є **за одним фуком**, як то кажуть. От уже знайомий поворот наліво, де скільки разів проходив із мішенниками полонинським ходом під звуки трембіт і дівочі співи. Але ж бо роз'їздили тут дорогу за ці роки! Прямо як гостинець (Г. Хоткевич. Довбуш, 220).*

ФУЛЕЙ зневажл. Завсідник, постійний відвідувач. *Я би був і не подивився, але то нещастє моє, боже мя прости, з отим **фулеєм**, з Гафієв, що де лиш яке весіле, туди вона мусить потечися, аби пре-м знала, що її смерть (М. Павлик. Вихора, 258).*

ФУЛЕС Самовпевнений гордяк. [Секретар:] *Хто ж / Той дідуган там, у медвежій кучмі? / [Маршалок:] Се – хроніка живуца гуцулів, / Та ще і в філософію свій ніс / не згірше тикає. А той там **фулес**, / Що попліч з ним іде? (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 379).*

ФУМА Гордість, пиха. *Нам не треба німецьких див, / Ні **фумів** козачих, – / Світла, світла, батьку треба! – / От за що я гину (Ю. Федькович. До Данила Млаки, 123).*

ФУРАШ наст. Недобір **бриндзи** на полонині і його покриття готівкою. *Тимунь то ватаг так остро й покрикував на мішенни-*

*ків, аби приквал'єли на доїне, бо казав, що єк лиш трошки будет сонце з полудня, то міра вже мусит бути закінчена, хотівше, аби восени ни було **фурашу** на вівці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341).*

ФУРГАЛО Вихор. // у порівн. *Ймив лиш Марійку чи Василючку й так її закрутив, гей **фургало** (У. Самчук. Гори говорять!, 7).*

ФУРГАН Те саме, що **фургало**; вихор. // у порівн. *Брати Цокани гуляють. Знайте, вороги, й дивіться. Дівчина, яка попала б під руку, підхоплювалася й **фурганом** вертілася у повітрі (У. Самчук. Гори говорять!, 21).*

ФУРДИГА В'язниця. – *А з ким же він став на спілку? – питає комендант. – З ким, як не з кримінальниками, – відповідає побережник і вяснює: – Тої середі випустили з **фурдиги** Івана Гавриша, того бунтаря, що у читальні був головою та й кооперативу провадив, а він почув, що Казик має на коляду позвоління, та й гайда до него (Марко Черемшина. Коляда, т. 1, 232); // у порівн. *А заволохатів! А марний, гейби у **фурдигі** гибів. І без сорочки на хребті! (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 215).**

ФУРКАТИ 1. Тягнутися, рухатися легкими, тонкими струменями. *Обличчя в нього поважне, як у жерця, ноги ступають твердо й широко, а дим з головешки **фурка** за ним крилатим змієм (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 192).*

2. Скакати. // образн. *Але ріс і повнився місяць десь за горою; світло-зеленим хором гримнули нараз пісню нові бруньки на деревах; земля запишалася материнством... і легіні **фуркали** потоками, як молоді олені, викликаючи дівчат; і яку червонішу фустку надівала молодиця в свято, а пацьорків стільки чіпляла, що аж шия вгиналася, – і Маруся все частіше й частіше попадала в задуму і тихий сум (Г. Хоткевич. Камінна душа, 36).*

3. Форкати, пирхати. *Бігла, як від пожежі, а баби **фуркали** услід. Злосна то річ – баби (Г. Хоткевич. Камінна душа, 139).*

ФУРКНУТИ Однокр. до **фуркати** 2; скочити, піднятися. // образн. *Гойкають, / шо влада до весни. / Гійкають, / шо ціни **фур-***

кнут вище (В. Шкурган. Гойкають, що влада до весни, 33).

ФУРМАН див. **ФІРМАН**

ФУРТ присл. Постійно, безперервно. Устелили корчугу пластом та фойов, сів Михайло на корчугу, поклав на коліна склимаковану фелегу, занесли мене лігма та покладали на корчугу, а голову на фелегу, прикрили джергою та Петрик пізнав коні. Переїхали почерез порташ, а я **фурт** бідкаюси та стогну (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 52); *Шо нам люди не наговорилися, шо нас не розраювалися: лиши́т, бо камара скрізь має право! Але шо то нетрудний, дух божий з нами, **фурт** свої: продай drankу, не попусти!* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 91); – *Гей-га, ігомостику. Я виджу, ваші свині **фурт** ходє по божій царинці, та й ви їм нічо не кажете* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 166); **Фурт** співали [нявки] тай гулели без кінця (О. Манчук. Лісова дівка, 40); – *Ба ні, кажу, тото, що чуєш! Стій! – а **фурт** держу за груди* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 83).

♦ **фурт тай фурт** – раз у раз. *Вілізет на одну смереку, а уна вже на другій стоїт, відряшпанитси на другу скалу, а уна вже на другій, смієтси до него і гулит 'го так по цілій днині і ночами цілими, **фурт тай фурт*** (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

♦ **фурт іде прімом** – весь час, постійно співає першим голосом. *Не раз бувало так розохотиться [співати Службу Божу], що «**фурт іде прімом**», дяки дозволяли на це для приподоби його родичам, тільки де-не-де поправляли, а решта всі йшли втором і басом, раптом, серед співу, Проданові бувало шибне в голову, на яку він це пам'ятку таке «молотить язиком»... (М. Павлик. Вихора, 219).*

ФУСТКА Хустка. – *Послідним часом гет привпала. Лиш допитує, ский день, чи вже вечір, чи ше рано... Понедівки любить, а з чого би то – не каже – лиш штрамуєси у черлену **фустку*** (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 158); *Але ріс і повнився місяць десь за горою; світло-зеленим хором гримнули нараз пісню нові бруньки на деревах; земля запишалася материнством... і легіні фуркали потоками, як молоді олені, викликаючи*

*дівчат; і яку червонішу **фустку** надівала молодиця в свято, а пацьорків стільки чіпляла, що аж шия вгиналася, – і Маруся все частіше й частіше попадала в задуму і тихий сум* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 36).

ФУТЕРАЛ, ФУТЕРАЛЬ Футляр. Здійняв зі шафи округлий шкіряний **футерал**, вийняв з нього одно чако і поклав на крісло (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 11); *Гарний, новий пістоль у шкураному **футералі**, завинутий у платинку, лежав собі преспокійно під кроквою* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 148).

ФУТЕРАЛЬ див. **ФУТЕРАЛ**

ФУТКИЙ Швидкий, спритний. *Птиця, видимо, сильно мучилися, а Іван і не помічав того: телінав птицею туди-сюди, оповідав, як вона – така **футка!** – хотіла його дзьобом, але він, ще футчіший, не дався* (Г. Хоткевич. Довбуш, 242); – *Та не репетуй! Краще послухай... – Ти гадаєш, що я туман?! Що я нічого не тямлю! Ади який **футкий!*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 246).

ФУТРАШ Їжа, пожива, харч. – *Чіму би не панило, коли то у них файний **футраш**: самі м'єса, та кава, та гарбата, та гараки, та цукри, та шо душа забагає. То сумарі суменні!* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44).

ФУТРУВАТИ Годувати коней. – *Гей, брате милий, гей, ци чуєш? – / Чого ти ходиш та й сумуєш, / Чого сумуєш та й думаєш, / Коня **футруєш** – не співаєш?* (Ю. Федькович. Товариші, 60).

ФУТЧІШИЙ Вищ. ст. до **футкий**. *Птиця, видимо, сильно мучилися, а Іван і не помічав того: телінав птицею туди-сюди, оповідав, як вона – така **футка!** – хотіла його дзьобом, але він, ще **футчіший**, не дався* (Г. Хоткевич. Довбуш, 242).

ФУФЕЛА, ФІФОЛА Заметіль, завірюха, хуртовина. – *Спадайте на рани і не збавляйте нас божої весни і прийміт нас до того смучого криміналу, най ми цими слотами та **фуфелами** свою кару відбудемо, заки земля божжа осушиться та й нагріється* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 222); *Кудись щезла суха конюшина – вночі, видно, розвіяла силь-*

на **фуфела** (М. Яновський. Конюшина для козулі, 75); *Причювалоси йиму, шо зчезники укрівлю з хати здоймают, так шош затришишело на поду, а надворі, то звієласи така **фіфола**, шо аж хата у вуглах рипіла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 202); // у порівн. *Ой чісом в души **фүфелов** звіваси [гадка-забаганка] – / не натёрхав ши, / а вже прошибас: / бйо!* (В. Шкурган. Ади жию, 22).

ФУФКАТИ Видавати звуки «фуф-фуф». *Де він не лазив, куди не проникав – ніде не помічав і слідів якоїсь нечистої сили. Залізе в підземну печеру: холодно, правда, вошко, кістки якісь валяються – мабуть, звірина якась впала й не могла вилізти. Але щоб ото, як оповідають, **фуфкало** щось, аби якісь дива показувалися, якісь страхи – нічого того, ніколи не бачив Олекса й перестав у те вірити. Підсміювався навіть, коли хто оповідав* (Г. Хоткевич. Довбуш, 171).

ФУШКАТИ Диміти. *На Йванових очах ватаг брався зробити живу ватру. Він у розколену деревину запхав губку. Один кінець патика припер до одвірка стаї, а другий до лодви, яку ось притримував пастух.*

*Губка терлася до одвірка і почала **фушкати** димом* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 33); *Як і завжди, бутніше інших **фушкала** багато бляхована мосяжем, круто заклебучена файка кремезного тишовусого газди Федя Марусяка, котрий умів так готувати лютий тютюн, що на світі не було скаженішого і запашишого* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 275).

ФУЯРКА *етн.* Те саме, що **флойра**; довга сопілка (60 см) без денця, різновид відкритої флейти, має 6 ігрових отворів. *Дмитрик, як то вчув, захотів іти зі мнов **фуярки** продавати* (М. Яновський. Танець дараби, 24).

Ф-ФА *виг.* Уживається для вираження сильного здивування, захоплення і т. ін. з приводу чогось надзвичайного, несподіваного, непередбаченого і т.ін.; ого-го. *Але не бій си. Це я тепер лиш бінний на коні. Зачкай троха – я ті таким огером відвдєчу си, що **ф-фа!*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).

Ф'ЯКЕР Легкий найманий екіпаж, карета. *Він сів на **ф'якер** і казав гнати навкруги Відня* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 49).

ХАВА

◇ **роздепити хаву** – згруб. розбазікатися. *Вже їк не дав Господь розуму, то мовч. Липше мовч. А вни... Єк роздепили хаву, та оден одно скаже, другий додаст. Казали ніби ксьондз-єгомось та й ви, пане, ніби в церквови ночов шос дієли, а шо – я вже того не можу знати...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 337).

ХАВКА *зневажл.* Пелька, рот; глотка. *Набивши хавку раз на цілий день / іду і я / на стадні поєдинки* (В. Шкурган. Вимочуют фасулі до стрільби..., 12); *Хавки в лаї вам перекривилиси, попереки вам переломилиси, – кричить суха Гушпаніха* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 150); *Аді, генде один прислонивси до студінцу, тай уже мнет того мнесо, тай тисне у хавки, аж си давит* (О. Манчук. Храм, 62); *Шкиндю то так розсердило, шо аж їмму єзик у хавки затєгло так, шо він аж ни зараз зміг крикнути за Иванчіком навздогін* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 265).

◇ **дух спирати в хавках** – немає чим дихати, важко дихати. *Він корнеє, корнеє, а ми не гонні. От їк би змора посіла. Та витак си провергли – а ту ті мрєч в очех, а дух єк не зїпре у хавках* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 15).

◇ **хавки розтвирати** – бути балакучим, говірким. *Велять йому опришки, тому газді, принести харчів на дванадцять душ... “Але дивись, кажуть, не дуже хавки розтвирай, бо може бути біда. Неси мовчучи – спокійніше на тебе буде”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 87).

ХАВТУР *обряд.* Обрядовий виріб з тіста; калач, який дають за упокій душі на похороні. *Вічно свині, кава, слуги, калачі, хавтури, і то все в атмосфері вонючого поту о. Василя* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 148); *Коли ж бо я навкірки з-межи вас котрус возму, аби хавтури їла, Гнатка шїнувала. Будете видіти, шо ця грушка покаже* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 66); *О, який супокійний, який щасливий був Кольців професор у Косові, як гаряче розказував він вечорами на Кольцеві станції, як то слухають єго школярі*

і як гладко йде їм наука, як то він виховує їх на славу Русі і матері церкви, як зручно служать школярі попові до служби, як сильно помагають вони співати дякові, як “резолютно” читають вони “Вірую”, ба навіть “Апостол” і як добре нарешиті було з тим усім професорові: як радо приймали його хавтурами з церкви попи, як хвалили єго! (М. Павлик. Пропащий чоловік, 76).

ХАЛАШ 1. Тимчасове приміщення для худоби. *Я бірше сидів під халашем, єк возивси лісами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 207); // у порівн. *Він добре їх знав, бо нираз вліті й узимі, блудькаючі лісами з кресом, ховавси під ні, єк спіймала, бувало, фортуна, бо то були такі хехлаті смереки, шо аби була ишла єка плова вліті або взимі вієла й найпуднійшия фіфоло, то під ними страху ни було, бо ховавси, єк під халаши* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 295).

2. Хата, домівка. *Чи ж не має він хоть у своїм халаши, хоть у своїй сім'ї, хоть при своїй дружині того щасливого куточка мати, де би міг, неначе то зело згорене, на росі відволондути?* (Ю. Федькович. Як козама роги виправляють, 449).

ХАЛЯВА

◇ **видко попа по хальявах** – про вчинки, поведінку, зовнішність, які характеризують людину. – *Та ти збожеволіла чи як? Та вони ж образяться: була коло церкви, а до хати й не зайшла. – А коли образяться то зайду. – Нікого не знаючи? І тебе ніхто не знає. – Видко попа по хальявах, як то кажуть. Зрештою, то мені зарахується за першу візитку* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 76).

ХАМАЗНИК Зарості, хащі. // образн. *Куди стежину / вперто топчеш, / закоханий / безтямно / хлопче, / у цім глевкім хамазнику / в тоненькому дощовику?* (В. Шкурган. Куди стежину вперто топчеш..., 97).

ХАМУТ Частина кінської упряжі, хомут. // образн. – *Це, хло', сам хамут, не конина, – каже один. – Та видкоси, шо хамут; незугарне було ходити та й кренуло, – каже другий* (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 111).

ХАПТЕЛЕЙ *лайл*. Гендляр, хапуга. *Та я його до арешту дам, – кажуть, – але ти не називай мої люди свиньки, ти – хаптелею вонячий, ти – цибулянику!* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 295).

ХАРАМАН Підступний, лукавий жарт, розвага. *Він завжди мав при собі в дзьобни для хараманів живу гадину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 380);

◇ **харамани пускати** – робити витівки; розважатися. *Він [чорт, домар] лиш харамани всекі пускав тай фіглі з людьми кроїв, а зла нікому не робив, хіба би був хтос його шош навмисне задражнив, або, єкби був хотів хтос украсти кужбу вид верклюга з стаї ци зимарки, шо її «він», зчез би, там єк ніч так день сокотит, то лиш тогди міг він позниважити чоловіка, а инак, то ні. Бо чорт и сам любить игру тай забаву* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 203).

◇ **харамана гнути** – обманювати когонебудь, вигадувати щось. *Ти мені харамана не гни!* Знаєш, то кримінальна справа, якби показалося се правдою (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 437).

ХАРАМАРКАТИ Робити що-небудь недбало; капарити, паргачити. *Помилявся в службі батюшка, чим викликав щире недоуміння дяка. Харамаркав як-будь, аби скоріше тільки скінчити, аби скоріше визволитися з-під цих уїдливих поглядів* (Г. Хоткевич. Довбуш, 256).

ХАРАПУДНИЙ Лякливий, боязкий. *Харапудним коням цмокав би та цмокав / і умлів під вікнами, єк досвітний смерк* (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фертик, 22).

ХАРАХТОВИЙ Властивий певній особі; характерний. *Тота [Трумбиха], єк ти закладет за зуб цонглі, то упрівав єс, сарако. Виводит ті по хаті тай по хоромах, шо те горечі слози обмивает. А чесом то и на задвіре ше вікучюєт тай водит попод вугли, єк свиню за вухо, шо витак зо штири дни на ногах ни годен стоєти. Так си баба напрачує тежко, єк коло букового коріня. За таку роботу то варт й штири банці заплатити, а уна, сиротєтко, лиш дві шустці брала. Ий, шо то за харахтова баба була покойна* (О. Манчук. Дохторе, 69).

ХАРБАК див. **ХОРБАК**

ХАРКАНЦІ, ХАРКИ тільки у мн. Харкотиння. *Але шо Бог ни обтер из чьоловіка Арідникові харканці, лиш згорнув їх усередину, тимунь тепер пречютси людем харки у грудех* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 129); *На таке тривання хіба жидівські харки метати!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 435).

ХАРКИ див. **ХАРКАНЦІ**

ХАРЛАК, ХАРПАК 1. Хвороблива, хирлява, немічна людина. *А порятівлі від голоду не було і не могло бути, бо не було кому, ані чим де заробити: цюнайдужчих парубків позабирали до вогню з прейсом, лишили саме бабство, старих та харлаків молодих; а зарібна худобинка – воли пішли під заріз (не то корови або – цю)* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

2. Бідняк, злидар. *В Мошка таких самих годованців, як він був, ще тепер три в селі, а ось перед місяцем один умер, та й то не такий харлак, як він, а багатир на все село* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 439); *Чіпка драговина не тільки харпаків, а й статечних газд і газдинь порозувала з постолів, а одному небораці навіть гачі стягла з ніг: шубовснун у трясовину, ледве витягли* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 278); *А Дзвінчук відразу аж вищає і крадькома озираеться – а чи ж бачать космацькі харпаки, з ким він бесідує* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 39).

ХАРПАК див. **ХАРЛАК**

ХАРЧУВАТИ див. **ХАРЧІОВАТИ**

ХАРЧУВАТИСИ див. **ХАРЧІОВАТИ**

ХАРЧУНОК, ХАРЧІУНОК 1. Споживання їжі, пригощання, трапеза; гостина. – *А цесу вуйну, а цесу? А тепер вуйків! Кажу вам, така дитина, що аж! По харчунку дід дальше веселив гостей своїм внуком* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33); *«Аєкже! – перебив музикант Іван. – Єк би Юрко був мудрий, то би нас не вітегав з болота тей би нас не привіз суда на харчюнок. Найби сми були й тепер ше сушили онучі на вербах тей пужіли ворони!»* (І. Березовський. Худан, 81).

2. Їжа (переважно та, яку беруть у дорогу). *На конях везли пристараний у Ясенові харчунок. Багать не палили. Ночовища обставляли дозорами* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 329).

ХАРЧЮВАТЕСИ див. ХАРЧЮВАТИ

ХАРЧЮВАТИ, ХАРЧУВАТИ, ХАРЧОВАТЕСИ, ХАРЧУВАТИСИ Їсти, приймати їжу. *Ануко досегайте. Будьте ласкави, харчуйте. Ни скигайтеси, діждалибесте* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 91). *А може би ти газдине встала тей нам вічерю зготовила? Ми не харчували ше вид ране* (І. Березовський. Худан, 10); – *Єгомость просили вас, аби-сте були ласкаві зайти ід ним. – Додому ци тут? – Ади д'хаті казали... – Най, я си яв'ю. Най харчуют собі троха. Олексі не хотілося, аби про нього подумали, ніби він прийшов їсти* (Г. Хоткевич. Довбуш, 91); *Жалібні голоси хвилювали гребенистими хвилями по хаті і пропадали без відповіді. Майстер скінчив свою роботу і харчував коло стола. Сам себе частував порцією* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 66); *Беріть і харчуйте та вибачейте, бо то на полонині. Воома то жінка і пиріжків, голубчиків та студінчику зварила б, а на полонині навіть хліба нема, тільки бурішинник* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Годний газда перше маржину нагодує, а потім вже сам харчує* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 87); *Як дійшли до читальняного будинку, завернули на подвір'я, посідали в холодку, поклали на коліна тайстру й харчували* (М. Козоріс. Черногора говорить, 56); *Була неділя. В церкві вже кінчилася відправа і нарід висипав на цвинтар, і вкрив цілу вулицю. Одні стоять, другі сидять, балакають, розповідають про це, про те. Газди про газдівські справи, молодь про своє. Кожний свій світ має. Інші май подальші, посідали на траву і харчують* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18); – *То вже. Тепер приходіт до нас, тий договори моти, – встала Юстина. – Пізна година, траба йти. Дековать за гостину, і вибачейте. – Вибачейте й ви. Але-бо сидіт ші, харчуйте теси. Ші, ади, порційку...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 204); *Та що ви у бай-*

ку зайшли, харчуйте теси, бо бануш студений недобрий, – припрошувала газдиня (П. Федюк. Штабар, 36); // *образн. Було так, що над Прутом скрізь уже газдував неприятель, а над Черемошем харчував ще старий газда* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 124).

◇ **харчуйте здорові!** – уживається як традиційне гуцульське побажання доброго апетиту; смачного! *Либонь. Олексі відразу впала в вічі ця переміна, і він мовив примирливіше: – Харчуйте здорові!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 202).

ХАРЧУНОК див. ХАРЧУНОК

ХАТА-ГРАЖДА *етн.* Те саме, що **гражда**; гуцульська садиба; житловий комплекс (будинок і господарські приміщення), обгороджені високим парканом. // у порівн. *Початковими умовами краси житла Анна вважала простір, світло, протяги, переходи між поділеністю простору. Тому спроектувала кілька будинків як гуцульські хати-гражди* (Т. Прохасько. Непрості, 32).

ХАХАКНУТИ Засміятися, перев. глузливо. *Дзвінчучка п'яно хитнулася і впала грудьми на легіня, і хахакнула в обличчя і задержувато випалила* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 109).

ХВОРОБА

◇ **чорна хвороба** – мед. епілепсія. *Вичавивши з тивничого нелюдський крик, дика сила чорної хвороби мов пружиною підкинула його з лави на долівку, заходилася крутити, ламати і бити об камяне плиття* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 336).

ХЕРУВИМИ

◇ **(за)грало (вже)** (кому-небудь) **херувими у грудях** – хтось перебуває у передсмертному стані. *Я надійшов ід нему: у грудях, як кажуть, грало вже херувими – ледве дихав* (М. Павлик. Юрко Куликів, 26); *Робила ж вона коло людей лиш за їду, доки служило здоров'я, а як у грудях “заграло херувими”, та й ворожити ще взялася з біди та лиха* (М. Павлик. Вихора, 252).

ХЄБА Хиба, вада. *То був чоловік! Лиш ту мав хєбу, шо був дуже упертий, страшно завзятий тай погано пізмливий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473).

ХЄБИТИ, ХЄБУВАТИ, ХИБИТИ 1. Не вистачати, бракувати. *На своє око, то він ше си бізував, бо зір мав такий добрий, шо силев нитку у вухо й найменчеї игли, хоть йиму вісімдесятка вже давно проминула поза плечя. Йиму лиш одно хєбувало, шо був слабій на кошіль. Боліли йго груди, тай кашель остатній уводно прутив, бо був спороватий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 272); *Отави росу пили, ненин голос стелили: “Чи мені хибло ложки, чи миски, що я дитину від хати у світ пустила?...”* (Марко Черемшина. Бо як дим підіймається, т.1, 235); *Василь тим часом скинув бесаги, взяв топір. Тимофій дав йому поснідати, наклав кулеші в платину, бриндзи... – Як же ж ви даєте собі раду? – спитав на відході. – А як? – Добре вам, нічого не хибує?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333).

2. Не влучати в ціль, промахуватися. *У стрілінню він ніколи ни хєбив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

ХЄБНУТИ, ХИБНУТИ 1. Док. до хєбити 1; не стати, пропасти. *То мусів хтос збавити вівці, бо до Петра, то вівця не повинна хєбнути молоко?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 354).

2. Док. до хибити 2; не влучити в ціль, промахнутися. *Тепер задумав він зробити собі такий кріс, щоби ніколи не хибнув. Взявся до роботи* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 9).

ХЄБУВАТИ див. ХЄБИТИ

ХЄХЛАТИЙ, ХИХЛАТИЙ, ХІХЛАТИЙ Крислатий, гіллястий. *Йго зір сперси на трох грубезних, хєхлатих первовічних смереках, шо росли насеред тої ріжі вкупі, екби три близниці, три рідні сестри-посестриці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 295); *Тут росте хихлата смерека, якій утято вершок, шо схожий був до величезного зеленого пальця, який показував у небо* (С. Пушик. Карпатське літо, 292); *А то стане тихенько-тихесенько під хіхлатою віковою ялицею і слухає...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 54).

ХИБИТИ див. ХЄБИТИ

ХИБНУТИ див. ХЄБНУТИ

ХИЛЄТИ СИ

◇ **попід церквою хилєти си** – жебракувати. *Ади вни так ситє, а вна баба бінна, низарибна, а вин, рахувати, газда. – Газда? – Ає! Четверо товару держіт. – Та й попід церкovi си хилєє? – То вже раз погана душа!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 81).

ХИРКАТИ Кашляти. *Ти з революції приїхав: хиркав, / “ганьба” кричєв, матеркував “козла” – / в горечці марив, чупер собі микав...* (В. Шкурган. Кудя розщінкані надвір у вітер?, 34).

ХИТАР, ХІТАР Кордон, межа. *Таже Хом’як. А Говерла ей де. Під угорський хитар тра йти* (Г. Хоткевич. Довбуш, 127); *Та й казав, аби газда переходив хитар* Копишаєвим плаєм, а він сам там буде на варті і газду миром перепустить через Черемош (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 226); *Вихренники ув один гайтаж хмарами колотили, але хмари з місця си ни кєвали, стоєли попри білоберезкий хитар* одноє стінов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 181); *Одні говіркують, шо подався за хитар, на Волощину, другі – шо нібито вбили розбій душу в Синицях* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 161); // образн. *Словом, гуцульське кладовище – це зовсім не хитар* юдоли плачу і скорбот, а просто собі кавалок землі, який обов’язково треба було відрізати для одної конечної потреби життя (Г. Хоткевич. Камінна душа, 85).

ХИХЛАТИЙ див. ХЄХЛАТИЙ

ХІР Блискуча золотиста нитка, шо використовується при тканні поясів, горботок, а також при вишиванні. *Черевики на нім брижовані, волоські; ногавиці білі; сорочка рантухова, золотим хірем да мирсою вишивана; пояс браний, боянський...* (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 329).

ХІТАР див. ХИТАР

ХІТЬ Охота. *Бо у них то кождий має свою признаку тай хіть до одної роботи* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

ХІХЛАТИЙ див. ХЄХЛАТИЙ

ХЛЕМИНДІТИ Ставати незначним, ніяким; сходити нанівець. *Через горівку, то*

опришки шораз то дужше **хлеминділи**, а на-решиті так знісчілиси, шо пани ни побоїлиси заложити мандаторію навіть в Устеріках над Черемошем, опришкам під самим носом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

ХЛИСТ Суцільний стовбур дерева. // у порівн. Бо Юра був голій, як **хлист**, – ні кола, ні двора, ані рога крутого (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8).

ХЛИСТАВИЦЯ Рідкий пісний суп, у якому, окрім картоплі чи картоплиння, зазвичай більше нічого не було. Але якби ви так сиділи у лісі, як я у зимнику, у хатці маленькій, якби ви так бачили ліпшої страви, як **хлиставиця** з буришки й буришник, коли б вам хоч одну днину було так холодно й голодно, так огидно і бідно, як мені... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 212).

ХЛІБ-КИСЛЕННИК Кислий хліб, спечений із тіста на дріжджах. А тоді цолиши поставила на столі миску з мішаним зерном – кукурудзою, вівсом і бобом та поклала три **хліби-кисленники** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 122).

ХЛО, ХЛО' Традиційна гуцульська форма звертання до чоловіка; чоловіче. Та й куди ти дів, **хло**, ту царинку, що мій дьдя та ще від свого дьди дістав?.. Га? (М. Козоріс. Чорногора говорить, 299); – Але ж бо корчися і крутишся, **хло'**, як ліжник у валилі, – кинув хтось з-під джерги (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 126); – Бачу, **хло'**, ти і харчі не відробшиш, – бурчав чабан. – Жени гурт до води. Та пильнуй! (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 37); – А котрим ти конем їдеши, **хло'**? (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); А ти, мой, **хло'**, давно навчився втирати собі сам носа? Ти знай свою дорогу, а до чужої бесіди не встрявай (А. Крушельницький. Рубають ліс, 209); – Ні, вуйко, та й куме, не кажіть того, – обізався Ігнатів Іван, – бо тепер, як ми вже говорили гезде з ірценом Янцем та Іваном, тепер би ставати до гліду лиш на три роки, а давно, **хло'**, – роки! (М. Павлик. Вихора, 188).

ХЛО' див. **ХЛО**

ХЛОП 1. Мужик, селянин, бідняк, неосвічена людина. Рахувати, по цілім світі

так, що є пани й **хлопи**. Так уже Бог дав, що ж удієш проти божої волі? (Г. Хоткевич. Довбуш, 65); Хтось мусів йому донести, що він ходить до Параски. Микола підсів і зробив своє, а потім умисне вигнав жінку до батька, щоб він не міг до неї ходити. І цей **хлоп** відважився на такий вчинок! За це треба його провчити, добре провчити, щоб десятому була наука (М. Козоріс. Чорногора говорить, 168); – Не, ви собі не гадайте, шо за нарід пішов. Гидують вже Штефаном Дзвінчуком. Аякже, мнов пани не гордують, кожен запобігає, руку тисне, а **хлоп** якийсь смердючий носом крутит. Ти до них по доброму, а вони до тебе ади як (В. Бабій. Запродана душа, 23); Наговорив на мене **хлоп** – невпевнено пробурмотів корчмар (Л. Качковський. Довбушева пісня, 97); Але то було так: панували в нас пани, гроші збирали шинкарі, гонори мали хруні, а **хлопи** працювали на панів, і на шинкарів, а хруні облизували по під лави те, що впало з панського та шинкарського стола (А. Крушельницький. Рубають ліс, 328); Ви думаєте, **хлоп** не знає, що сьогодні панське, завтра – народне, що тому не треба його нищити? (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 381); А оці **хлопи** – невмиті, обідрані, присипані попелом, напівмерці (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 160); Було таке життя, коли змізерований **хлоп** мусив їти світ за очі. Мусиш, коли вдома мелють кору із дерева, щоб пекти з неї хліб, і люди ходять висохлі, як гаки... (О. Гончар. Циклон, 177); **Хлопи** і хлопки! – об'їхав офіцер мовчазний натовп (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 120); Постріли не вицухали. Якийсь вершник, здививши коня, приклав до губ долоні, верескнув: – **Хлопи**, здавай... – але не докінчив, схопився за груди, дико скрикнув, кінь рвонувся, і вершник упав (Р. Федорів. Євшан-зілля, 190); У короткі години про-світління й тиші той починав розуміти, що його стократ оцибушеної на худобі, і на корчмі, і на поташі, і на винах, в яких він купається, що, позичаючи йому гроші, і не раз великі, Хаїм Лойцкер – він і далі гнувся перед паном у три погібелі, але в його очах уже спалахували холодні вогники зловтіхи – не відривав, як божився, останній шматок од свого рота, не брав золото під великі про-

центи в косівських і кутських лихварів, щоб поратувати свого доброго благодійника, а з глибоких сховків добував своє золото-срібло, нажите на ошуканстві якихось купців, криворівнівських **хлопів**, а ще більше його, Юзефа Ягодзінського, уродзогого... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 127); *Буком спроможимось швидше повернути **хлопа** на послух, ніж пострілом з гармати* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 20); *Ні! Він не сміє допустити до того, щоб цей **хлоп** здержав його у розгоні* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 205); *Дурню! За такі слова ще нині будеш без голови. **Хлопе** невмиваний! Аж тя вмили тут у нас!* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 26); *Втихомиривсь Мольфар насилу, / Вже примирливо мовить: «Сину, / Ти простому **хлопу** не пара»* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 19); // у порівн. *Жив з людьми так, як **хлоп**, а ни як піп* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125).

◇ **дерти хлопа як вербу** – відбирати останнє; експлуатувати. *Вже доста шахраї жиди, але попи – то такі туманники, що нема їм пари, бо жид як бере від людей гроші, то хоть що то дасть: у горло ци там у жменю, а попи захарамаркають людям якось не по-розумному, напудять людей богом та й пеклом, тай дуплять з них лико, та й ще учать других, молодих попів: **дри**, кажуть, **хлопа як вербу**, зідреш одну шкуру – друга поросте...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34).

2. Чоловік, мужчина, людина. *А **хлоп** він добрий, хоч до рани клади* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 49); *А може, ти, дівко, газдівського **хлопа** собі шукаси, а не роботи?* (М. Магіос. Нація, 116); *Ти не **хлоп**, ти не тато, коли так дитину свою рідну всираси!* (М. Дзюба. Укриті небом, 84); *Лука Петрович задумано похитував головою. – Всякі бісиці, як учеплять си **хлопа**, то дуже тяжко їх збути си. Але мож. На кожне є свій спосіб. Я – примівник. Як шос таке дошкуляє чоловікові, знаю, як допомогти. На твою відьму – не знаю!* (М. Римар. Білий слон, 89).

◇ **хлоп не під стіл виріс** – про дужого, фізично сильного чоловіка. *Кум сей жив глибо-*

*ко в потоці: якби що си трафіло, то би вже ніхто не прийшов на ратунок. Тому Ботей був завше насторожі: тримав кутюг добрих, зброя завше набита, хата в гражді – цілий фестунок! А до того ще й сам був собі **хлоп не під стіл виріс**: коби у ручки взяв, то потримав би. Отже, не легко було сього Ботей взяти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 228).

ХЛОПАК, ХЛОПАКА Хлопець, парубок. *Ти ж тут, **хлопаку**, біду бідуєш – чужу худобу пасеш. А у Волохів паном зробишся* (Р. Федорів. Жбан вина, 36); *Чуєш, Штефа! Ти в мене дуже розумний **хлопак**, але часом як щось скажеш, то, бігме, аж гідко слухати* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 285); – *Олексо, я хотів би з вами, в опришки. – Треба запитати хлопців. Візьмемо його? – Озмено, файний **хлопака*** (В. Бабій. Помста опришків, 16).

ХЛОПАКА див. **ХЛОПАК**

ХЛОП-БИДЛО *зневажл.* Те саме, що **хлоп** 1; селянин-бідняк. *Жельман не сподівався, що **хлоп-бидло** набереється сміливості й пригрозить скаргою* (Р. Федорів. Жбан вина, 89).

ХЛОП-ДІВКА Про дівчину, наділену великою фізичною силою. *Ба ци єму я в голові? Він десь собі найде оттуда горішами у бутині **хлоп-дівку!** А я що? Єму треба єкоїсь для роботи, а не до гиндриганя* (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ХЛОПЕЦЬ *евф., міф.* Чорт, нечиста сила. *Усі люди говорили, що дідо маст до флорери “його”, зчез би, – “**хлопця**”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 32); *Інчі люде знов говорили, що він був “ни піший” – мав помичьника до мастку – “**Хлопця** изчез би”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

◇ **чорний хлопець** – опришок. *Дідичеві нашептали про Гергулякове братання з опришками. Добре, що донощики хоч нічого не знали, хто **чорним хлопцям** утворював ляду скрині. Не одного погнали цюпасом до Коломиї. І не вернулися. І були прийшли по Гергуляка (Б. Бойко. По голови... По голови..., 62); Увійшли в хату викупляти молоду, поторгувалися тай за стіл сідати збираються, як раптом зашуміло, задуділо і в сінях явилися “**чорні хлопці**”. Довбуш між ними перший*

став на порозі й промовив: – Щастя, здоровля, князеві, княгині тай всім гостям! (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 77); Але не всіх задовольняла реальна дійсність. Декому хотілося в опришках бачити більших героїв, ніж реальні “чорні хлопці” сьогоденного дня. Зреештою, давні історичні, а то й просто міфічні постаті сплелися в гуцульській уяві з опришківством і надали йому легендарного освітлення (Г. Хоткевич. Довбуш, 105); – Мой, козаче! – вирвав з хвилевої задуми десь вже чутий голос. Повз нього швидко кував високий підгір'янин у драній плоскінній сорочці навипуск. – Що, не хочеш чорних хлопців увидіти? – крикнув якомсь здивовано (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 28); То дідько помазав чорним хлопцям золото добувати, а як вони йому насипали повну печеру срібла-злата, то бісиця всіх до одного вхопила і душі з них виїла (П. Федюк. Штабар, 36); На третю ніч придобав Довбуш з чорними хлопцями (Р. Федорів. Жбан вина, 183); Вже у поважних літах Никора мусив пристати до “чорних хлопців” (М. Яновський. Гірське серце, 11).

ХЛОПКА Жін. до хлоп 1; мужичка, селянка, біднячка. Ой, чи схочеш в покоях хлопку тримати? (Р. Федорів. Жбан вина, 114); Хлопи і хлопки! – об'їхав офіцер мовчазний натовп (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 120); Дідич дивувався: нащо, мовляв, ученому козакові темна хлопка, пообіцяв щось придумати... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 191).

ХЛОПНЯ Збірн. до хлоп 1; мужики, селяни, бідняки. Дивний погляд мала попівська їдальня. Хлопня розсілася попід стінами – й у хаті одразу стало тісно (Г. Хоткевич. Довбуш, 258).

ХЛОПСТВО збірн. Те саме, що хлопня; бідняки. Зрозумійте, нарешті, – козаки не просто дикі збуїці. Вони здатні збунтувати все покутське хлопство (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 189).

ХЛОПСЬКИЙ Прикм. до хлоп 1. Вдача вже така хлопська. Нічим ти його не приласкаєш, нічим не привернеш до себе запеклого серця (Г. Хоткевич. Довбуш, 97); Найстрашніше те, що розбійника всюди підтримує хлопська рвань (А. Хлистова. Олек-

са Довбуш, 152); Хвилину затримав очі на жовтіючому обличчі одного драгуна – воно було таке хлопське, ширококосте, грубошкіре, просте, що у ватаговому серці ворохнувся жаль (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 215); Старий очікував хлопського глуму, кпин, безчестя, а Довбуш... а Довбуш йому вклонився (Р. Федорів. Жбан вина, 196).

ПО-ХЛОПСЬКОМУ Присл. до хлопський; по-простому, по-селянськи. Сторгувалися. Шинкар пішов і за якийсь час привів досить підозрілого вигляду особистість, що була похорошою скоріше на батяра міського, ніж на хлопа. Пан Кишовокольський оглядав і, видимо, щось обдумував: – По-хлопському вмієш? (Г. Хоткевич. Довбуш, 279).

ХЛОПЧИК-ЛІСОВИК міф. Міфологічна істота, яка живе в лісі і випасає лісових тварин. Жив далеко від села, де лісовиці-дівчата кохаються, де жовтоволосий хлопчик-лісовик оленів та серн пасе, де глухі зозулі біду віщують (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 48).

ХЛОПЧІШЕ, ХЛОПЧІШЯ, ХЛОПЧІШНЯ, ХЛОПЧІЩЕ Хлопець-підліток. Смикайло саме бавився із Олексиком. Олекса шепнув: – Став хлопце... пора. Поманив пальцем Василька Мельника. – Ми біжимо, а ти тут довари м'есо й побавси з хлопчишем (Г. Хоткевич. Довбуш, 342); А ек май трохе підниг на біршего хлопчішя, то узимі лісами робив поклажі на дику звірину (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); Кудя хлопчішшям? Та ж / здоров'є не валесси на стежці, / путеря на смереці не росте (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 34); А за ним поволи слідом / Місяць над пляями. / Першим вздрів Олексик діда, / Радий з хлопчішшями (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 10); Пішли хлопчіща у ліс та нанесли сушнику, сучче, та віворотів, та уклали такий великий ватран, ек непричком оденок сіна (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ХЛОПЧІШНЯ див. ХЛОПЧІШЕ

ХЛОПЧІШЯ див. ХЛОПЧІШЕ

ХЛОПЧІЩЕ див. ХЛОПЧІШЕ

ХЛЪОСКАТИСЯ, ХЛЪОСТАТИСЯ обряд. Бити один одного вербовими гілками,

освяченими у Вербну неділю, при цьому примовляючи: “Ни я б’ю, бечька б’єт. Вид нині за тиждень Великдень”. *Минула бечькова неділя. Нахлостували гуцулки свою їмостечку по плечьох прутєм, приговорюючи шепеляво, як до дитини: “Ни я б’ю, бечька б’єт. Вид нині за тиждень Великдень”. А легіні з дівками так хльоскалися попід церквою, що кожухи тріскали. Не одна та й не один пішли д’хати з доброю смугою через лице* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 42); *То була “б’єчкова неділя”. Легіні з дівчатами так хльосталися на лузі, понад Терebleю, що кожухи тріскали* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12).

ХЛЬОСТАТИСЯ див. **ХЛЬОСКАТИСЯ**

ХЛЯМКНУТИ Хряснути. *У него значів так хрестенин, єк у пса муха, шо лиш раз хлямкнув її, тай уже нима мухе на світі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135).

ХЛЯНУТИ Хилитися, падати. *А він лиш хляв на мене, як той явір підтятий* (Ю. Федькович. Хто винен?, 279).

ХМАРНИК *етн., міф.* Людина, яка володіє даром відвертати грозові хмари. *вони усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекі живини, що из кожної живини уживає густ. це є гадер, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. це є віжлун і віжлунка. але найголовніший – баїльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

ХОБЗА Бузина трав’яниста (*Sambucus ebulus*). *Кропивами та хобзами вінки погубили-сте, – кричить круглобедра Маріка Мочернакова* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 150).

ХОВ Догляд. *То маржсинка свого догляду, а ще як доброго хову, то в господаря багато значить* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 360).

ХОДАК 1. Один із постолів, переважно старий. *За Сокільським найшов я чужий ходак. Пхаються вже шарапатки в гори. По дорозі говорив мені Дмитро Дідушків, що видів із груня, як чорна хмара розділилася на Устеріках і частина пішла вгору Білою Рікою* (Р. Єндик. Регіт Алідника, 40).

2. *перен.* Про непорядну, брехливу, лицемірну людину. – *Що хоч мені жвєнди, а сей ліпший. – Не мастіть його медом, куме! <...> Це вони про нинішнього свого дідича і про того, що сидів на Ясєнові до нього. О, то була скажєна собака, збиткувався над сєлом, як хотів, поки не вбили... і убивав його разом з Баяраком той, що зараз з п’яних очей Держковського мастив медом. – То, виходить, я брєшу? – Ви не брєшєте... ви, куме, – ходак... – Я – ходак? – Ає* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 282).

ХОДОМ присл. Швидко. *Йди жє, хлопча, та не барися мені туда, – наповідає брат. – Ходом та й назад!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254).

ХОЛєРА див. **ХОЛєРА**

ХОЛєРНИК див. **ХОЛєРНИК**

ХОЛєРА, ХОЛєРА *лайл.* Лайливий вигук. *Не чує. Оглух, холєра, – каже зі співчуттям Тулайдан* (У. Самчук. Гори говорять!, 138).

◇ **до холєри** – *лайл.* лайливий вигук. – *Оле-єсику... – Гай, до холєри, спати! Завтра заквашу шкіру, малим траба ушити... На дорогу – траба чоботів!..* (В. Шкурган. Чоботи, 229).

◇ **холєра би (б) взяла (забрала, жєрла, напала)** (когось) – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *І з опришками, і з тотим Матєєм, холєра би його взяла* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 210); – *Віддайте поводи, – сказав з притиском. – Тепєр вжє сидить собі. То не кінь, Юро, то ви слабї стали, – влуцив лісничий батогом, а холєра б його забрала: по-Юриному влуцив! – і тільки свиснули сани стрілою по засувах, не занєсло* (Р. Іваничук. Юра Фірман, 99); *Люто хритів кашлем, подумки то кляв дідичєвих похлібців, котрі вчора перетєрли тут все варєне і печєне, холєра б їх жєрла дєнь і ніч, то матіркував жєнку в печінку і душу...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 165); *Холєра би вас, вуйку, напала* (Р. Федорів. Жбан вина, 270).

◇ **холєра стрєльнула до голови** (комусь) – у когось з’явилась раптова безглузда думка, ідея. *Нїхто не знав, яка холєра*

стрельнула до голови їхньому панові, де і що робитимуть джаганамі, заступамі і сокирами (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 274).

ХОЛЄРНИК, ХОЛЕРНИК Дачник; турист. *А ви що, Юро, теж уже до “холєрників” пристали та й питаєте у людей, куди дорога в Буркут? Може, і вам показати дорогу, бо одних таких я вже справила* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 193); *Появлялись якісь барони, що купували великі ліси й полонини, що будували трачки, які цілий день заводили такими голосами в горах, як щызник у безоднях, коли зуб його болить, – появлялись літом якісь холєрники з міст, що щораз даліше і даліше заходили в людські хати, в далекі села, приносили з собою всяке міське дрантя й норови, в’їдалися в Гуцулію мов черв’ї стали точити й точити з усіх боків* (М. Козоріс. Черногора говорить, 76).

ХОЛОШНІ тільки у мн. Чоловічі штани з домотканого сукна різного кольору. *Продан і собі зачав лагодитися до весіля: вибрав дружбів, наказав їм, що треба; обіздрив свою худобу, грунт, господарство, нарубав дров і взявся перезирати своє лудіне: дві пари воськових чобіт, три – постолів до обходу; пару суконних, нажовто задублених холошень на зиму і дві пари сподень...* (М. Павлик. Вихора, 224); *Прийшли баби з села. Обмили, переодягли батька у святкову вишиту сорочку та білі холошні, поклали в труну і поставили її на стіл* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 26); *Та прийди д’нему, а брама підбита, а кутюга останні холошні дрет* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 159); *Крім того Юрко надбав доброго сукна на сердаки і холошні для опришків, ременю на постолі, децо майстерського знаряддя і по парі нових «раків» для всіх опришків* (І. Березовський. Худан, 61); *Його худе, поморщене лице, кучма нерозчесаного волосся, сухоребрі груди, що їх не обіймає собою темна, латана сорочка, витерті червонаві холошні і худокості, босі ноги говорили самі за нього, що він є. Він не потребував представлятися* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 54); *Під хатою на осонні*

сидів батько. В білій, ще незім’ятій сорочці, білих полотняних холошнях і сам увесь білий, як сонце (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 358).

◇ **холошнями трясти** – боятися. – *То ти не страхаєшся смерті? – Анітрохи! – Не вірю! – Бігме, не трясу холошнями, – клятвено вдарив себе в груди спудей. – Я її зневажаю!* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 22).

ХОРБАК, ХОРБАКА, ХАРБАК анат. Задня частина шії з верхньою частиною хребта; хребет. *Знаєте також, як то тяжко в такій часі, в такій порі сидіти на берегах ріки над водою без нитки сухого одіння на хорбаці* (Д. Харов’юк. Смерть Сороканокового Юри, 546); *Обзирає тону дивну шотину. Вна була цілком така, ек та, що ростет у диків на хорбаці, лиш ріжнїласи тим, шо була з обох кінців навхрест розколена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 396); // у порівн. *Простоволосий, а чопрїна, то так си наїжїла, ек шьотїна в дїка на хорбаці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 179); // образн. *На щастє, косївські люде не дужє там повірїли своמו поповї, шо любить їх, а фірман Танасїй навїть говорив з якимось чоловіком, шо най попи здоровї кричать, шо вони люблять руську мову і т. д. «коли вни ще ліпше люблять людську хорбаку і працю...»* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 78); // образн. *Вїлізла з бєсаг калюхата пaska тай вївернуласи д’горї хорбаков, ек еке поросє* (О. Манчук. Великдень, 73).

◇ **гола хорбака** – бідняк, злидар. *Присяжний не вгавав просити і хвалив діда, що він ще годен верхом їхати, й що, доки люлька смакує, доти сила бірує, та що сила не в молодій крові, але в розумній голові, так як пугтеря у багача, а не у голїй хорбаці* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 191).

◇ **убрати хорбаку** – одягнутися. *Хата хатов, а дитина схоче їсти і убрати хорбаку* (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 202).

◇ **перетєгнуло (когось) ледом по харбаці** – хтось дуже злякався. *Уже знали все. Знали д’кому ходит нявка і єкий может цему бути конаєц. Кождому ледом по харбаці перетєгло, аж зуби закланцали, ек у голодного вовка* (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

ХОРБАКА див. **ХОРБАК**

ХОРИМНИЙ Прикм. до **хороми**; сінешній, сінний. *Коли ж у хоромях скригнули хатні двері, доміркувалася вона, що неня убралася вже в запаску і прилагодилася вийти до гостя. Тому споглянула вона сміливіше на хорімні двері* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 99).

ХОРОБОЧЬКА

♦ **хоробочька би утєла** (когось) – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загинути від хвороби. *Аді, цес ребий пан дуже багато усуда челіди покалічів, хоробочька би его утєла* (О. Манчук. Храм, 62).

ХОРОМИ тільки у мн. Сіни. *Її аж лижка застила з вечєрев у руці, ек отворилиси хатні двері, тай разом з потемком ночі з хорім сунув у хату довгий, зісхлий, чорневий чоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 151); *Повставали. Штефаниха метнулася у хороми. Юстина, не розгортаючись, запротестувала...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 201); *Відчинились двері, і Катерина, ледве жива, подалася у хороми, а з хоромів у хату* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 108); *Якщо Іван вимивав хороми чи ганок і стелив мокру ганчірку перед порогом, – це означало, що він дякує цій хаті і її газдині, і йде собі далі, куди ведуть очі* (М. Матіос. Солодка Даруся, 43); *В хаті верещала перелякана дитина, а в хоромях заводила мати й гатила кулаками в двері* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 253); *От лишень що Одокія положила сестру на підклад та накрила, аж тут кричить мій брат з хорім: – Юрію, а де ти?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250); *Замкнувши стайню й повітку, приніс у темні хороми відра, лопату і все, що валялося в обійсті* (Я. Стецюк. Крутий плай, 59); *При цих словах вийшла у хороми і там залилася слізьми* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 194); *Сивий Плаш запікав мовчки залізо і помагав майстрові деревице хрестиками карбувати. Легіні і дівчата сходилися на «грушку». Уклякали коло тіла, відшептували молитви, а потому борзо смуток скидали і в хоромях гралися жмурка та лопатки* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1,

65); *В хаті і хоромях повно людей* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 112); *Іден у хоромях аж у полибічок заліз, гейби щур* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.2, 163).

ХОРОЦІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Хороцево. *Ногавиці на ньому черчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у п'ять пряжок, кресак у золоті та в павах, а келеф хороцівський такий уже, що такий!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 31).

ХОРТОВАТИЙ Худий, сутулий. *Юріштан був високого росту, хортоватий, зіжжений у лице тай поганий на сумліне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149).

ХОРУВАННЯ мед. Хвороба. *Лежить козак молоденький / Да на хорування* (Ю. Федькович. Співак, 136).

ХОРУВАТИ мед. Хворіти. – *Госпідку любий, як ви виглядаєте, дедику! – скрикнув Василь. – Ви хорували?* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брив Черемош, т.21, 435).

ХОСЕН Користь, вигода. *А ти його годував-годував, вивалював на подушках, а хісна як не було, так і нема* (Г. Хоткевич. Недобудована плебанія, 352); *Але з того малий був хосен* (М. Яновський. Трійця, 49); *Який хосен буде з того?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 252); *Він дбав про хосен і наказував, чи близько то було, чи далеко, а вибирати й рубати тільки найкращі смереки, ялини, буки* (С. Склярєнко. Карпати, кн.1, 137); *Правда, Юстині малий хосен з одного вар'ята, то вона воліє цілу армію вар'ятів* (М. Дзюба. Укриті небом, 101); *Я уконтентував вас, заплатив всі гроші, п'ятдесят банок пішло, як в батіг тріснув, але мені з того тільки хісна, як коли б мені хто в кишеню плюнув* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 254).

♦ **піти в хосен** (кому-небудь) – дати, принести користь кому-небудь. *Не будуть ждати, щоб їх праця пішла в хосен друкарям* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 288).

ХОТЬ 1. спол. Хоч, хоча. *Не гордуйте, прошу; хоть у нас великі приправи не найдете, то найдете чисте серце та щирі думку..* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 249);

Хоть Купало, *хоть* Лопушник, але це є справедливий Іван (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 224).

2. част. Хоч. Оце село *хоть* най озером стане! (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41).

ХРАБРУВАТИ Триматися бадьоро, помолодецькому; бадьоритися. *Йшла мов по гострих ножах, але йшла. Юрчик скакав, як ведмідь, і з ним було йти трудно. Так трудно, що як не храбрувала, як не напружувалася, закусивши губу до крові, Маруся, як не кріпила себе на дусі – але не могла...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 336); *І парубки нічого собі хлопці – кремські, охочі; але ні один межі ними вже так не храбрुвав, як один рудий високий парубок у тоненькій забираний сорочці. Як став вино брати, як став усіх пойти, як став сабаши платити! Боже, воля твоя!* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).

ХРАБУСТ 1. бот. Осот (*Cirsium*). *А потім рвонув Марусю і, не даючи їй опам'ятатися, як ведмідь вломився в корчі, ломлячи храбуст, гілля, валячи гнилі пні* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 167); *Спершу висипали з кошар віці, і їх познали знайомими стежками у чигир, де багато брундушу, храбусту, молочаю, від якого віці дають більше молока* (В. Гжицький. Опришки, 25); *Котяться віці, пиркають на бігу, кривлять старечі губи, щоб краще стягти зубами солодкий храбуст, та лишають по собі свіжі бабелюки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 194).

2. Капустяне листя. // у порівн. *Тато перекрикував свиню і кивав дідові. Обидва вни направляли її поплескуваннями під яблуню до оберемка сіна. Василько взявся допомагати. – Не лізь наперед льохи! – різко гримнув тато, – чяпне, як храбуст. Тут-во твоє місце, тут увихайси, – насмішувато показав на волохатого хвоста* (В. Шкурган. Різники, 212); // у порівн. *Рахую пальці, а пальців на руці н'єть без одного. – Порубалоси! – підкинув Глаш. – Най си преч каже, порубалоси! – повторив гурт і покивав головами. – Таки при самій долоні як би відмірив, бо то, вважаєте, ніж гострий, а в дитини кість ска? Шахнув раз, та й палець відлетів. – Аєкже,*

то як храбуст, крий боже лишень від прички (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 59).

ХРАБУСТИНИ Збірн. до *храбуст* 2. // образн. *То від земні видривано тай підоймлено на поверхи – слабе, бліде, їст з усеских кольорових коробок тото храбустині...* (В. Шкурган. Барабулі, 73).

ХРАБУСТЄ Те саме, що *храбустині*; збірн. до *храбуст* 2. // образн. *Гризся сумнівами. Ще будь усі легіні при ньому, нарід до-свідчений, дужий – ну, ще би мож пробувати. Але з сими рештками – ну що ж подієш? Це ж храбустє. Дібрати-то си доберет, але шо з того?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 280).

ХРАМІВНИК Учасник храмового свята. *Йдіть, браччіки, стріньте храмівників, як належить, – сказав Бойчук, не відриваючи теплілого погляду від людського юрмища* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 47).

ХРЕСТЄНИН церк. Християнин. *На бесіду був тежкий, але на газдівстві, то низгірше газдував. Усу роботу робив, так як будь-котрий хрестєнин* (П. Шекерик-Доніків. Дідо Іванчик, 127).

ХРЕСТЄНЦКИЙ церк. Прикм. до *хрестєнин*; християнський. – *Ану, дивітси! Така тежка погань! – дивуються бадіки. – Єк не буде тежкий, коли кров хрестєнцу ссе! – виясняє дяк* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91).

ХРОПАВИЙ Хриплий. *У віконниці ударили, як груда, мужицькі голоси хропаві* (Марко Черемшина. Коляда, т. 1, 232).

ХРУНЬ зневажл. Запроданець, відступник; зрадник. *Але то було так: панували в нас пани, гроші збирали шинкарі, гонори мали хруні, а хлопці працювали на панів, і на шинкарів, а хруні облизували попід лави те, що впало з панського та шинкарського стола* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 328); // лайл. *Бронко не міг тепер дивитись на нього. З задоволенням вирвався з його рук, кинувши одне тільки слово: “хрунь”!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 295).

ХРІОНЯ Назва свині за звуком, який вона видає. *Від крику свині Василько про-*

кинувся миттєво. Схопився і кинувся до вікна. На щастя, тато з дідом лише виганяли “хрюню” зі стайні. Вона опиралася переступати поріг і голосно повискувала (В. Шкурган. Різники, 212).

ХУДЕК Дуже худа людина. *Тай тот худек вісадивси на шкапе і ми поїхали* (О. Манчук. Француз, 34).

ХУХНАВИЙ субст., лайл. Прізвисько персонажа. *Ще Стефаник тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, за-*

йдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ХУЧ част. Хоч. *Та змовчи хуч коло церкви, сучко ти годована. Нагулив си ті окоман і спереду, і ззаду* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 80).

ХЯКНУТИ Крикнути, нагримати. *Підристки гордо пірилиси, походжуючі помижи челідь, та так докучели челіди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гетнула (єк на виднишета), позераючі нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардешистими мушіньми, шо їм си вдавали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

– Ц –

ЦАЛКОМ присл. Цілком, зовсім. – *Раз прийшли вони, тоти турки й татари, на наш край і гет цалком повоювали усю нашу землю* (Г. Хоткевич. Довбуш, 106).

ЦАЛЬ Міра довжини, що дорівнює 2,54 см; дюйм. *Непомітно, по цалеві, а все трішки вперед* (Г. Хоткевич. Життя, 328); *Тут лежить платва, буде дванадцять метрів завдовжки, а вісім цалів завгрубки у вершук, там рівно ж така сама довга крок-ва, лише на два цалі тонша <...>* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); *Добош гукнув пейсатого, щоб зміряв. Той утікав від обох слизькими очима, мацав за плечі, щось шепотів, нарешті видавив з себе, кинувши на Івана: „На два цалі у сего хлопа ширші”* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 86); *Робив деревинише, май, цілу днину, бігав з метром то в хату, то з хати, мірев, примірев, а єк стало готове, то не міг ніяк там бабу запакувати, бо ї ноги єкос на поверх петь цалів довші стали* (О. Манчук. Непростий мертвець, 48).

ЦАНДРАВИЙ див. **ЦУНДРАВИЙ**

ЦАПАР Пристрій, виготовлений із верхньої частини смерічки, для перенесення сіна на плечах. *Носять сухе сіно на цапарі, що зі смерекового вершка зроблений* (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

ЦАПИНА, ЦАПІНА, САПІНА ліс. Важіль, держак із загнутим металевим кінцем для пересування або підтягування колод. *Сінешині двері розчинилися, і на порозі з'явився Данило Ковач з цапиною в руках, відточений гак якої блищав, як спис* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 127); *Але ж вони знають плуг і сокиру, рискаль і цапину* (Р. Федорів. Жбан вина, 105); *Зайшов збоку, підважував ковбок цапиною і сяк і так, але дерево – ні з місця* (М. Яновський. Штрихар, 81); *Другий бив по воді цапинов, підіймаючи дощ бризків, провітлених сонцем* (Г. Хоткевич. Дарабов, 381); *Вони зупинялися, скидаючи з себе цупкі шкіряні наплічники або писані бесаги, обережно прилаштовуючи хто сокиру, хто пилу, хто цапину* (М. Яновський. Гірське серце, 34); *Уласій має цапину й со-*

киру в руках (М. Магіос. Нація, 28); *Петро підложив цапину у вершику, а Михайло у гузарі* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *Під вікном плесо Черемошу, над ним купи смерекових колод, і ще мала будка, де лісоруби й керманічі ховали свій реманент: сокири, сапінни, пили* (С. Пушик. Карпатське літо, 258); *А місяць, розглядаючись по долині, побачив, як темні якісь тіні снуються поміж дерева, накликуються, гупають сапінами, сокирами...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 398); // у порівн. *Пили горівку, а після горівки “гарак” ікийс, ци біда го виділа, єк воно си називає: у дерленці єк двацять сапін дерет* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 340).

ЦАПІНА див. **ЦАПИНА**

ЦАРА 1. Край, земля. *Ховають, як сторонського потопленика, ген-ген попід скали на устеріцькім цвинтарі. Ага, там, де сторонським в чужій царі місце* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 551); *Не можу стерпіти, щоб усілека холера лізла на нашу цару, щоб усілякий гад дусив гуцула, грабував, стрілев до него!* (О. Кундзіч. Верховинець, 255).

2. Чужий край, чужина. *Не смерті, а того, що могла би вона прийти сюда, могла би зітнути його тут, у чужій царі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 127); *Він [Федьо] уже измаленьку любив царями бродити. Казували, що він навіть из ландровими циганами ландрував* (П. Шекерик-Доніків. Дідо Иванчік, 135).

♦ **ходіння царями** – перебування далеко поза домом, у далеких, чужих краях. *Це був уже не той блідий безвусий семінарист, який колись боязко ставив на східець вагона ногу, роздумуючи над тим, що чекає його у тім “ходінні царями”* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 245).

ЦАРИНА Місцевість, вкрита трав'янистою рослинністю, що розвивається протягом усього вегетаційного періоду (використовується зазвичай як сіножать або пасовище). *Коли наблизився до Сторонця, околичні царини й узлісся білили, мов серед зими* (Р. Андріяшик. Сторонець, 115); *Мов*

накрила зверху мокрим ворсистим ліжником, під товщею якого глухнули і падали, ще не піднявшись, і далекий Черемошів шум, і близьке півняче кукурікання, і тенькання дзвіночків на шнях худоби, що рушила по паски **цариною**, і скрипи Шумевих гражд (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 10); А то викову хрести: хрести на могили усопшим, хрести на роздоріжжя проти чортів, Господи прости, хрести проти грому на **царині** (Р. Федорів. Жбан вина, 260); Так минаємо ще дві **царини**, з стіжками сіна на них, перебираємось через провалля (В. Бабляк. Вернись на Білу недею!, 60); В нашій селі виходиш на **царину**, за послідню хату, – а вже огортає тебе настрій піль, блаженство самотності (Г. Хоткевич. Село, 312); Село пробудилось... Йдуть корови, вівці, гонені в **царину** своїм пастухом <...> (О. Дучимінська. Черемош говорить, 93); Стежиною понад **царини** віддалялась маленька постать у полинялій хустці, з вузликком у руці (Р. Іванчук. Бузьків огонь, 68); Ясні верети простели / На **царини**, густі зарінки, / Щоб квіти, як ітимеш дзвінко, / Були тобі за постолі (Віра Вовк. Гуцульській Матері Божій, 75); Стоять веселі, й посмішкуються із легенів, дожидаючи кінця нарад, щоб розбрестися по **царинах** та поставати в сутках на любую розмову (А. Крушельницький. Рубають ліс, 231); По ясному небі плили білі хмарки, гей пласти сіна розкинені на скошеній **царині** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 37); Вона часто ходила через **царину** в ліс до місця, що стало для неї святим (М. Дзюба. Укриті небом, 11); – Верхівці повернули до Черемошу, а піші – на **царину** (М. Стельмах. Над Черемошем, 122); Грають в дримби, добре грають, / І немає кінця-краю / Жовтолисту-падолисту / На **царинах**, на дорогах, / На високих оборогах <...> (М. Влад. Грають в дримби вітри, 44); Все зливалось в один сірий колір, і там, на **царинах**, горизонт не впізнавався – земля переходила в небо на невидимій лінії (В. Шкурган. Різники, 216); Тримав на ріці один жид красний лужок, а Іванова сестра позбирала одної неділі усі дівчата та гай на той луг <...>. Але жид візьми та пішли своїх посіпаків, щоби дівчат грабувати. Одокія прибігла домів без опинки <...>

а Іван сміється. „Так тобі треба – каже, – най тобою не носить по жидівських лугах, коли й в лісі, й на нашій **царині** є цвіту доволі!” (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268); Тепер мусили вівчарювати, бо розорили їх пани та орендарі, які за недовгий час стали власниками майже всіх придорожніх **царин**, піль та найкращих, найдоступніших полонин (В. Гжицький. Опришки, 24); Читав тривогу в очах матері, коли вона виходить до **царини** (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 23); // у порівн. А синьоока Анничка Попадюкова впала на чорного мерця, мов підтята косою стеблина на **царині**, і заревіла-заголосила на увесь жаль... (П. Козланюк. Похорон, 123); // образн. Захмарилось небо, засіваючи **царину** дрібномаківчатою водяною порошею (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 22); // образн. І вже потім, коли народ затопив **царину** між церковною граждою і поповим маєтком, Кола з цього й почав віче: „Пізма їсть мою душу!..” (О. Кундзіч. Верховинець, 254).

ЦАРИНКА 1. Те саме, що **царина**; місцевість, вкрита трав'янистою рослинністю (використовується зазвичай як сіножать або пасовище). У темряві вечора вирізьблювалися зелені свіжі **царинки**, вкриті, мов килимом, травичкою, від чорної, мало що не синявої зелені кострубатого лісу (А. Крушельницький. Рубають ліс, 169); А маржина на чорних, брудних **царинках** ставала непорушно, витягала гранчасті довгі голови до сонця і мокрими, широко роздутими ніздрями втягала тепле, сире повітря, що нагадувало полонину, зелену буйну траву й ранні срібні роси (М. Козоріс. Чорногора говорить, 159); На високій **царинці** дві молодіці скидують з островесниць сіно й розтрінують блідозелені його шматки під промені гарячі (Г. Хоткевич. Дарабов, 386); Зелена отава **царинок** розцвіталася раптом, вздовж Черемошу плів різнобарвний потік <...> (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); За церквою біліла снігом **царинка**, а далі здіймалася темна стіна лісу (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 147); Газдівські собаки будилися, і скомліли, і вили, а вівці на сусідніх **царинках** бліли (Марко

Черемшина. „Грушка”, т.1, 65); *На царинці, обмереженій двома фіалковими рядочками смerek, густе синьоцвіття колисало тіні хмар* (М. Стельмах. Над Черемошем, 26); *Як ішли додому царинками, то Олекса не відозвався ні одним словом* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 177); *А я зашінкав на грудех кожушок й забив руки попід плеча в кожушок тай лиш смієвси хетро з вітру, шо шелестів у травах та игравси пишно з цвітучєми чічьками на розлогих, збочєстих царинках* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 45); *А у своєму селі і небо ясніше, і царинка шумить, і ліс дивиться, і земля щира, тепла... Своя!* (О. Дучимінська. Мати, 64); *Схід сонця застав Світозару недалеко від обійєстя – лишєнь вийшла з сутемряви смєречини і ступила на плайчик, що через царинку вився до Шумєєвих гражд, як з-за стіни лісу бризнуло яскравою веселковістю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 56); *Космач у ті часи був менше залюднений, а там де нині царинки, стояли тоді ліси* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19); *В царинці пощипують сіно олені* (М. Матіос. Нація, 175); *Треба косити траву, чи, як кажуть гуцули, робити сіно. Тожє усіх на царинки, на луки* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 155); *На середині царинки став [дикун], роздівивси наокуп, понюхав за вітром тай поволєньки пишов далі* (О. Манчук. Лісова дівка, 41); *Цвіли всі толоки, царинки, полонини* (С. Пушик. Карпатське літо, 233); *Той танок, що гуцульським „плєсанієм” починався й в хороводи переходив, що їх перед віками у свято купала Маріччині предки виводили, той танок, що його Марічка в своїй уяві створила вслухаючись в шум карпатського бору та Черемошових хвиль, ще тоді давно, коли за квітками вганяла по царинках, ще тоді коли нені очі її сокотили* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28); *Отак розкинулося у долині й село Копашневе: над Хустцєм стоять хати газд, між ними, як квочка, височить, підійнявши баню, шатрова церква, і далі по царинках і вище в гори, чим далі то дрібніші й дрібніші – хижі бідняків...* (С. Склярєнко. Карпати, кн.2, 75); *На царинках групами сиділи гуцули в темних гачах, білих сорочках і білих кожушках* (Р. Андріяшик. Сторонець,

148); *Та біла стежка тягнулася то густим лісом Чабаниці, то знов гарними левадами і царинками, а все оставалася однаково біла і вузька* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 19); *Подивиси, які царинки ген-ген під верхом, єк золото. Є де кохати маржинку, коби лиш кому* (Д. Харов'юк. Палагна, 537); *Бо ж кожен газда шукає сухіше місце під хату, заслонєне від вітру, розливу потоків, де б близько був шматочок ситої землі на город і царинка на весняний випас маржини <...>* (В. Гжицький. Опришки, 12); *А коли трапилась невеличка царинка, махнув рукою, щоб опришки зупинялися на відпочинок* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 159); *Через вікно видно, як кипить ота сама, що про неї казала Катєрина, чоловіча робота: на царинці, по пояс у високій траві, мантачить косу засмаглий, чорнобривий, у розхристаній сорочці її коханий Петро* (М. Дзюба. Укриті небом, 11); *Через кілька років я знатиму, що під березу, що росла на нашій царинці і у яку поцілила блискавка, мама колись вилила воду, якою мене змивала* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 45); // у порівн. *Газдиня здіймила зі сволока свіжо випраний у фалюші ліжник, такий барвистий, як царинка з квітами* (Р. Яримович. Юра Михасєвий, 37); // образн. *Сонце вийшло понад гірський обрїй, а проміння спливало по верхів'ях, осінню позолочєних, букових лісів та стелилося по царинках* (Р. Яримович. Юра Михасєвий, 38); // образн. *Розляглося село над річками, над їх зелєними берїжками, грунями обвилєся, лісами закосичилося, царинками усміхнулося* (Р. Єндик. Регіт Арїдника, 9).

2. Ділянка землі, яка використовуєтьєся під посіви та садіння сільськогосподарських культур; город. *А ту робота в хаті, робота коло маржини, на царинці, а він май гуляє, а я не витікаю дати всему ради* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 43); *Не один бідолаха-газдик, одурманєний напоями, просидів у Фішіля пастівник, родючу царинку, а то й весь грунтєць* (М. Яновський. Гірське серце, 184); *Тут і там поквалливо рипіли дєвері, дзвякали, зачинаючись, вікна, вулиці миттю спорожніли, і лишє на царинках, немєв нічо-*

го не трапилось, погейкували на сивих волів плугатарі (Р. Федорів. Жбан вина, 18).

ЦАРИНОЧЬКА Пестл. до **царинка** 1. *Цариночъка* занімала, лиш дес в лісі сучьок тріснув, захиталаси смерічъка, сорочічъка си забіліла. З ліса біг старий дикун (О. Манчук. Лісова дівка, 40).

ЦАРІВНИК бот. Багаторічна трав'яниста рослина родини складноцвітих з цілісними, черговими листками і жовтими квітками; оман (*Inula Helenium*). // у порівн. *Калина горіла, як царівник над рікою* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити!..., т. 1, 278); // образн. *В тихім плесі потічка, над яким горів царівник сонячним світлом та синів лабуштан низкою черевичків, жалібно кумкали жаби* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 185).

ЦАРІВОЧКА, ЧАРІВОЧКА перен. Про вродливу, гарно вбрану дівчину. *Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви – дівка? – ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана <...>* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245); *– А ти як гадав? – каже жандар. – Женитися! Відки голова?! Що, варе, моя Оленочка, та чарівочка, діє? Серце моє!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 315).

ЦАРК Короткий своєрідний уривчастий звук, який виникає внаслідок раптового зіткнення різних предметів чи їх поверхонь. *За міським мостом, на Москалівці, товариство росло: ровта псів, знакомі хати людські, свої, домашній пес Неро, котрий зразу гавкнув, але, пізнавши Проданів голос, прибіг, і опутивши хвіст, зачав радісно скавувати й витисив навкруги, стук у вікно, мамин голос <...>, царк клямки у хатніх, рапавий скрегіт залізного замка...* (М. Павлик. Вихора, 222).

ЦАРОК 1. Відгороджене місце у хліві (рідше – у хаті) для молодих тварин. // у порівн. – <...> *А як люди, що шанують тебе, пробують твою литку, то не пици, як свиня в царку, бо заважаси чесним газдам порцію випити* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 66).

2. паст. Відгороджена частина **кошари**. *Він шє добре й ни вснув, єк учнов, шо в його царку, на кошєрі, чоґос збієли дуже вівці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 338); *Клочурєк пішов раз по молоко й заночував. У колибі дим, то ліг собі в своєму царку* (У. Самчук. Гори говорять!, 10).

ЦВАЙКА ліс. Скручене галуззя молодої смереки чи берези, яким прив'язується **дараба** до берега; березова чи смерекова **вужевка**. *Все стовбуром стало проти води. Ото! Стягли, цвайки та швари лишень пук-пук, потріскали, пірвалися* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); *Але борзо перекинув один із гуцулів цвайку, просилили кіл* (Г. Хоткевич. Дарабов, 382); *Потужили ми цвайки на дарабі та й кермами, як грудьми, боремося із габами* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 281); // у порівн. – <...> *Аді, щызник їм у печінки та в груди, хотять газду обкрутити як цвайку* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 215).

ЦВАЙКА-БЕРІЗКА ліс. Те саме, що **цвайка**; березова **вужевка**. *Став коло своїх дараб. Полагодив розкрути, помоцував скигли, потужив цвайки-берізки, обкрутив швару, оглянув палі* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

ЦВАЙКОВАТИЙ Довготелесий, високий, худий. *Старший коледницький вибірця Михайло Прокіп'юків – Смолечок, високий, цвайковатий у стан чьоловік, чьорневий, довгообразий <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74).

ЦВИК, ЦВЙОК Цвях. – *А Бог би цю гадину сорокату побив та покарав, – шепче, закусивши губи, Гафія Янцева, – я, бувши Тетянов, макогоном бих так морснула по голові, як спить, аби не встав; от онде, кажуть, жінка забила сплячому чоловікові розпечений цвик в голову, так їй вже допик <...>* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 39); *Він думав, що вчора купив револьвер та повісив єго на цвйоку, котрий він вже давно прибив на него, – а він купити забув!..* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 45).

♦ **БИТИ ЦВИКИ В ГОЛОВУ** – завдавати кому-небудь клопотів, турбот. – *Про мене, то най*

молоді роб'є, ек самі знают. – Але... – А ти мені бірше **цвиків у голову не бий**, бо я ші не повитігав тих, шо маю! (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 207).

◇ **п'яний, мов цвик** – дуже п'яний, до неприємності. *Вдень п'яні, мов цвики, спали по бункерах, а як приходила ніч, виповзали з-під землі і як скажені цури пускались на промисел* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 53).

ЦВИКУВАТИ Вбивати цвяхи, оббивати цвяхками. // образн. *Цвикував би усіх / смерековими темами / на красу і любов, на маржину і ліс* (В. Шкурган. Цвикував би усіх смерековими темами..., 20).

ЦВИТУЧІЙ Укритий квітами. // образн. *З верхів: грунями, пляями та стежечками спливали гуцулки й гуцули в долини до церкви, писаними в цвитучій червонно білий мак гурмами та довгими редами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73).

ЦВІГНУТИ

◇ **цвігнути в таке місце, де найбільше боляче** – сказати або зробити щось таке, що завдає найбільше моральних страждань; боляче вколоти. *Знаєш, як то ще наші діди та батьки говорили: „Коли бог хоче чоловіка поправити, то не мусить з неба злізати та прутом бити”. Він має в руках тисячі способів і все цвігне чоловіка в таке місце, де в нього найбільше боляче. То він і тобі вбив такий терен у сумління, що ти мусив почувати його шпихання весь свій вік* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 190).

ЦВІРКАТИ

◇ **цвіркати в очі** – дорікати кому-небудь чимсь. – *А хіба то вже невільно людям приходити на весіля? – відказала так, ніби тими словами шпарнула Вербового межі очі. – А Шляк би тя трафив! Потеруха би те роз'їла до кості! Ти ще й в очі цвіркаєш?* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 13).

ЦВІТКОВАНІЙ дієпрікм. Оздоблений, прикрашений. *А що вже седельце турецьке да поводи шовкові, сріблом цвітковані!*.. (Ю. Федькович. Побратим, 299).

ЦВЙОК див. ЦВИК

ЦЕЙГ Вид бавовняної тканини темного кольору. *Другі попівські жінки ходять у перкалях та цейгах, а у мене наломом шовків, та креспатинів, та креспмарокенів, та жоржетів, та золотої лями* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 199).

ЦЕНТОРІЯ бот. Золототисячник (Centaurium). *Предивний етюд. Але пензлі сховай. / Центорія сушиться. / В чомусь я винна* (Г. Турелик. На вечір помоляться губи кохання, 51).

ЦЕПКАТИ Сварити. *Тогди Проциха сердито цепкала на Проця: „Та заткай-ко ти си це говорити, аби те й люде ни чули <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

ЦЕРА анат. Шкіра обличчя. *Просто тому, що його там, у Львові, звикло до гладких, наче налакованих бузь, і тому Зоня для пристойності мусить теж поправити свою церу* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 250).

ЦЕРКАТИ Надавлюючи на дійки, видувувати молоко з вимені; доїти. *Плескали долонев по череві вівцю та шо чес поплывуючі пушки, так болючо церкали за дійки, шо вна з болю аж на коліна падала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341); // образн. *Важкого неба вим'я вечір церкає* (Г. Турелик. У тім селі стара замкнена церква є, 138).

ЦЕРУВАТИ Штопати. – <...> *Скажіть мені, чи ви вмієте варити? – Звичайно, вмю... – А церувати, латати білизну вмієте?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 632).

ЦЕС займ. Цей. *Такий великий, камінний цес мур, що очі його не завтякають обіздріти* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 216); *Давали барана Анниці за цес паскевник, але де!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46); *Трьох трембітарів подають сумну звістку, що на цес бік переставився Ілаків Юра* (О. Дучинська. Трембітали трембіти, 112); *Цес от Черемош, то так ек мольфар, христинина заворожити вміє. Ек седеш пропочити, нап'єши цієї води, ек зашумит, то і чесу не стємиш* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 74); – *О, цес уже тут! Тато*

перекрикував свиню і кивав дідові. Обидва вни направляли її поплескуваннями під яблуною до оберемка сіна. Василько взявся допомагати (В. Шкурган. Різники, 212); Відколи умер **цес**, схне моя голова в один гайташ (Д. Харов'юк. Палагна, 536).

ЦЕСЕ, ЦИСЕ займ. Це. – *Бери ти цесе трійло та й цесі гроші і йди до пістинської керниці* (Г. Хоткевич. Довбуш, 352); – *Браччюку Їла', цисе місце кімюю шє вид хлопця* (В. Шкурган. Майте на увазі, 175); <...> *Бог дав воду для всіх, не лиш для школи. Засипмо кернищу коло школи, за цесе права не буде!* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 61); *Штири бомби впало д'земли, пєта на столицю, / А Мосьціці із уредом тікав за границу. / Та, єк цесе восько вчуло, та так і зробило / Що від Збруча до Ворохти всей фронт опустило* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 238).

ЦЕСІ займ. Ці. – *Бери ти цесе трійло та й цесі гроші і йди до пістинської керниці* (Г. Хоткевич. Довбуш, 352).

ЦЕСЯ займ. Ця. – <...> *Ану-ко підкладайте цесу ватру своєс ручков <...>* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 30); – *Йди, небоже, поцулуй вуйну в руку. – Файно, рости великий! – А цесу вуйну, а цесу?* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 33).

ЦЕПАТИ Те саме, що **цєркати**; доїти. *Цєпаю я корову, цєпаю, аж тут лучилася ця причка* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 102); – *Що, Мінько, дивуєшся, що-м так рано прийшла тебе цєпати?* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 7).

ЦИ 1. спол. Уживається при поєднанні однорідних членів речення і частин складно-підрядного речення для позначення того, що з ряду перелічуваних предметів, явищ і т. ін. можливий тільки один. – *Пан купець крам у Венгер прибиштилуює, а ци ту?* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 69); *Поломит ти кості ци застудишся, найліпший доктор не поможе* (М. Яновський. Штрихар, 81); – *То чия будеш: татова ци мамина?* (Л.-П. Стринадок. А кемуєш, єк то було!, 65); *Є така байка ци небиліця: Бог дав людині, коневі і псові по сорок років життя*

<...> (В. Шкурган. Син, 52); *Що вам найгірше з того, шо є, / було ци може бути? / Єк є шо... забути!* (В. Шкурган. Що ви за люди: любите фіст, 1).

2. спол. Уживається на початку з'ясувального підрядного речення. – *Не знаю, ци зможу* (М. Яновський. Служниця, 28); – *Не бануй на нас, шлєхтичю чесний. Ми, ади, лиш хотіли вімацати, ци в тебе є гроші, – відповів Худан* (І. Березовський. Худан, 12); – *Піду поражуся з жінкою, ци позволить* (М. Матіос. Солодка Даруся, 103).

3. част. Уживається для підсилення питального характеру речення. – *Любчику-Іванку! Ци будемо в парі усе?* – *Єк Бог дасть, моє солодашко* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 187); „*А ци нема, Калинко, шандарив на Бани?*” (І. Березовський. Худан, 50); – *Ци, може, ти, брате, плачеш, / Що родини ба й не бачиш?* (Ю. Федькович. Виправа в поле, 34); – *Ци ти вже й говори ти зі мнов не хочеш?* – *перепитав Довбуш* (В. Гжицький. Опришки, 47); *Питаю: „Марічько, ци тобі там [на тому світі] не студено?”* (В. Шкурган. Майте на увазі, 179); // у коляд. *Ід цему двору, ід веселому / Гей, дай Боже! / Ци дома, дома наш пан господар? / Ой ми знаємо, що він є дома* (П. Федюк. Свята вечеря, 86); // у коляд. *Ой, цему дому, це й веселому. / Ци дома-дома наш пан господар?* (М. Яновський. Зозулечка, 57).

◇ **ци дужі** – компонент вербалізованої формули привітання. – *Ци дужі, панове опришки?* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 59); – *Ци дужі ви, Маріко? / ... Бог поможе* (В. Шкурган. – Ци дужі ви, Маріко?.., 61).

◇ **ци не (ни)** – 1) уживається в знач. ‘може’, виражаючи можливість, бажання чого-небудь. – <...> *Газду мого в животі пече і ширпає. Ци не маєте від живота? Десь дороге?* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 82); – *Ба, ци ни болієте ви?* – *питає, приглядаючись мені уважно* (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 61);

2) уживається в знач. ‘мабуть’, виражаючи припущення, ймовірний здогад. *Немолдий вже був, до сорока доходило: абишт,*

кажуть, дали, вистужив у воську, а люди звали глухманом, дуреньком та німаком і либонь **ци не** недоумком, хто єго розбере?.. (М. Павлик. Юрко Куликів, 17); – Гм... *Що то могло бути? Тобі не привиділося? – поринув у задуму старий. – Що воно значило? **Ци не** Довбушів скарб горів?* (М. Яновський. Далеке сляиво, 302); *Наймити з санітарами вершуть вози вояцькою одежиною, а бадіки доміркокуються: „Ба **ци не** до Дзельмана везете, хло', ту марфу?”* (Марко Черемшина. Після бою (фрагмент), т.1, 173).

◇ **ци що (шо)** – вживається як вставне слово для вираження непевності, припущення у знач. ‘здається, точно не відомо’. *Ая, кажуть, попадя з тебе буде **ци що*** (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 29); – *Я за свою челідину ни боюси. Я їй довірею. Тай з вами дівчинка є. **Ци шо?** Ци ек то має бути?* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було?, 34).

4. част. Уживається при риторичних запитаннях у знач. ‘хіба’. *Покличуть котрого: **ци** мав хто на одну мінутку тільки чорних думок, тільки муки, як тато або мама, що ждуть надворі сина, доки обзирають* (М. Павлик. Юрко Куликів, 19); ***Ци** всіх можу запамнетати?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 100); ***Ци** з одного він тут каліку зробив?* (М. Матіос. Солодка Даруся, 170); – *Та шо ти, Штефане, таке кажеш. **Ци** тобі хто в хаті сій воріє? – стала відговорювати сина Дзвінчучка* (В. Бабій. Запродана душа, 24); – *Мой Дзіндзілю, ба **ци** вере хочеш, щоб у руку тебе цілував? Теліпаєшся якогось чорта, а мені в горлі висхло* (М. Козоріс. Черногора говорить, 65); ***Ци** за тобов не банують* (Р. Федорів. Жбан вина, 138); – *Ба **ци** єму я в голові? Він десь собі найде оттуда горішами в бутні хлоп-дівку. А я що? Єму треба єкоїсь до роботи, а не до гиндриганя* (Д. Харов'юк. Палагна, 538); *Та Богдан уже пораненим вепрем сліпо продирався гуцавиною здорового глузду і не міг зупинитися: „Плачу́ вдвоє, втроє!.. **Ци** вам шьо, не однако?!”* (В. Шкурган. Паперовий човник, 223); ***Ци** завтра нема вже днини* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 156).

ЦИ ... ЦИ спол. Повторюваний сполучник, що вживається при кожному однорідно-

му члені речення або при кожній складовій частині речення, посилюючи роздільність у чергуванні перелічуваних предметів, явищ, дій тощо або їх взаємовиключення, несумісність. ***Ци** він кого убив, **ци** ні – не знає* (М. Павлик. Юрко Куликів, 22); *Єк туп за церкву ни дбає – хто ме дбати? **Ци** я, **ци** сусіда?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 8); ***Ци** ти, Йванку, з коня впав, **ци** ти, Йванку, вбився?* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 206); ***Ци** тут, **ци** в світі / уліті (!) сани собі зріхтує* (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9); *Одно лицате, друге губате, одному очі повігонило на верьхи, другому загнало у середину, або вікривило наперек так, шо ни знаєш, **ци** з-передь него тікати, **ци** молитися, **ци** плакати над єго вічьним каліцтьвом, **чи** смієтиси* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

◇ **ци ніч ци день** – постійно, завжди. – *Йой, ходім до кузні, – знову всім тілом здригнувся коваль, показав на панський масток, – там **ци ніч, ци день** – пушкарі* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 61).

ЦИГАН Коваль. *Жив у Космачі **циган*** (так називали тоді коваля) *славний на всі гори і села, який умів зробити такий кріс, що ніколи не хибнув <...>* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 9).

ЦИГИРНИЙ Карий, коричневий. *Бо обидві красавиці – не іначей, але страта: / Що там очі за **цигирні**, що за коси, що за шата!* (Ю. Федькович. Юрій Гніда, 80).

ЦИМЕС Щось надзвичайно добре, гарне, приємне; щось особливе. *„Доброї партії” дівчині не трапилось, і, щоб не зів'яла краса, вийшла заміж за помічника аптекаря. Це не був **цимес**, але все ж життя Берти полегшало, прати білизну перестала: доглядала дочку й зятя* (Р. Федорів. Маріка, 98).

ЦИНІВКА Металевий кухоль. *Набутки майже би вдалися, якби один наш кум другому куму, такіж нашоуму, не гивинув **цинівку** холодної води, що була перед рукою другому прямо межи його витріщені очі* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

ЦИРКА Мережка. *Убрався [легінь], уклався, як пава, як мак / Сорочка в три **цир-***

ки, хустина шовкова / *Топірчик з Сиготу, а через з Кракова, / Обі порошниці в Розтоках набив, / А ретязі мої би й Добош носив* (Ю. Федькович. Ой виїду я з хати, 57).

ЦИРКОВАНІЙ, ЦИРОВАНІЙ діє-прикм. Мережаний. *Сорочка нова, з вишитов прошивков та пазухов, полами циркована білими нитками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329); // образн. *Блискавиця за блискавицею, одна вогнем креше, а друга вже знов родиться з хмар. Проміння яркі-золоті, позліткою мережані, сухозолотом цировані, тисиною різьблені* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

ЦИРКУЛ Округа, колишня адміністративна одиниця в Австрії і Східній Галичині, яка складалася з кількох повітів. *Робив їм записи на ґрунта, поданя до циркулу, а ек шош було дуже важного, то й писав їм просьби навіть до самого цісаря* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125); *Тай завдали Матя до циркулу. В циркулі питают: ти відки кілька грошей взяв, тай поклав церкву?* (М. Римар. Білий слон, 39).

ЦИРОВАНІЙ див. **ЦИРКОВАНІЙ**

ЦИРУЛИК Перукар, який також виконував деякі обов'язки лікаря (пускав кров, рвав зуби, ставив п'явки і т. ін.). – <...> *А його син Иван – то вам не треба ніякого цирулика, такий майстер зуби рвати* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 491).

ЦИРУЛИЦЬКИЙ Прикм. до **цирулик**. *Тим часом молодший видобув із своєї невідступної дзьобні цирулицькі кліщики, старі і порядно заржавілі, і, приступивши до мене, просив дозволу помацати хорого зуба* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 492).

ЦИСЕ див. **ЦЕСЕ**

ЦІ...ЦІ...ЦІ виг., наст. Окрик, яким підганяють кіз. *Он суєтливі кози, які й пастухів коло себе роблять суєтливими. Щосекунди з тої сторони чути: „Ці! Ці! Ці!.. А най бес...”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

ЦІБА виг. Окрик, яким відганяють собак. // зневажл. *Так пішов я в світ широкий за кавалком хліба, / Ах, не раз я мусив чути: „Ціба, хлопче, ціба!”* (Ю. Федькович. Думи мої, 38).

ЦІВКА Мундштук. *Великий Цимбаліст виніс з сіней трембіту, подолом сорочки стер з неї пилюку, приклався губами до цівки, і горами покотився жалібний звук* (Р. Федорів. Жбан вина, 101).

ЦІДИТИ Завдавати ударів кому-небудь; періщити. *Господи, як стане й мене цідити тою анахтемською нагайкою!* (Ю. Федькович. Опришок, 326).

ЦІКУВАТИ Бути зацікавленим. *Не питав тим, шо ватаг из старшим вівчерем тай депутат цікували, аби скнайскорше здоїти, бо знав, шо то вни робили для своєї користи, а ни для користи мішенників* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341).

ЦІМБОР Напарник по роботі, побратим. *Ускочив до печери, побачив, що полядвися знизу взялася вуглистою чорнотою. – Ти, каламарнику! Заснув? А тобі, цімборе, теж засліпило? – штрухнув кулаком під бік Циганчук-Скрипку* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 295).

ЦІМБОРИК Пестл. до **цімбор**; друг, побратим. – *Йй, а де це ви були, цімборики мої милі, – подумки докорив Добуш, – як ворог стріляв по мені?* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 245); *Коби де якого цімборика мати...* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 207); – *Цімборику, паприки! Не з того, а з цього боку вогню піддай!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 294).

ЦІРИТИСЯ Виправдовуватися. – *Та я, бадічку... я лиш так... Я, бігме, лиш так... я... – Не цірся, небого, тільки, але скажи таки попросту, що любиш, та й годі. Мені тутки комедії твоєї не потрібно* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 316).

ЦІСАРСЬКИЙ див. **ТІСАРСЬКИЙ**

ЦІТКОВАНІЙ Який використовується для прикрашування чого-небудь. *Киптар вишиваний шовками, саф'яном, з якимись камінчиками по ньому, з позлітками; широкий у пів-стану ремінь, весь орнаментований, бляхою мосяжною ціткованою побитий, прикрасився зверху ретязьком <...>* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63).

ЦІФРОВАНІЙ Оздоблений. *Як же мені тебе не любити, / Ціфрована вівчарська*

трембіто? (Ю. Боршош-Кум'ятський. Не складаю старовизні оди, 170).

ЦІХКАТИ Вимагати спокою, закликаючи “ціхо”. *Ціхкає* [Галя] на малого Василька, бо чує, як грюкають двері (В. Шкурган. Паперовий човник, 221).

ЦІХО присл. 1. Беззвучно та непорушно; тихо, мовчки. – *Га... я дістану тобі такого трунку, що тільки капнеш до страви, і не пам'ятатиме о світі. А ти тоді ціхо підлізь під нього* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 273).

◇ **сидіти ціхо** – нічим себе не виявляти, намагатися бути непомітним; тихо, мовчки. *Голосит* [челідина], аж си заходить, так ек би ти з неї усі калюхи віпустив, або ї маму у смереку зависив. Рвет собі волосє з голови, рвет фанте на собі, кулаки гризет, дряшпаєтси по лицу и товчет головов у одвірки. А ти, брате, **сиди** далі **ціхо** (О. Манчук. Челідина, 54); *Але ек чоловік учений і у Львові на керівній роботі, кажіть мені, чьо тепер йкос так обертают, ніби німец з світом разом войну зачели у світі? Таже підписували то-той договір, аби не ківати один одного, і поки німец не прийшов – тут **ціхо сиділи**...* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 166).

2. у знач. присудк. сл. Про стан тиші, умиротвореності. *Пацьорки снігу улискувалися, як збіжжє на току – охайними купами вкрили принишклі хати і увесь зарінок. Так багато збіжє ніхто, певно, й не видів. Хіба роки можут отако понасипатиси одні на одних, притиснути світ – і **ціхо*** (В. Шкурган. Не перший раз, 208).

3. у знач. виг. Уживається як заклик до мовчання, додержання тиші. – *Ціхо, ціхо, и-ша! Онде йде Омелько Повішеників! – заспокоювалися поміж себе люди* (М. Дзюба. Укриті небом, 97); – *Та **ціхо!** – морщачи брови, з робленою сердитістю кричав опришок, а самого лоскотав цей сміх і наповняв радістю властителя* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 168); – *Ціхо, бадіки, він нічого страшного не зробив, державі акуратне таких треба, аби держава росла, аби множилася!* (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 295).

ЦЛОВИЙ Митний. *Паничі і присяжний позасідали на возі і покривлювалися дідо-*

ві, що подобає на комісара сторожі цлової (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 194).

ЦМОЛА

◇ **цмолу мете пити на тім свікі** – *лайл.* уживається як погроза покарання на тому світі. – <...> *У церкві вас нема, а горівку п'єте? Цмолу мете пити на тім свікі, лайдаки!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 303).

ЦОНГЛІ тільки у мн. Ручне металеве знаряддя у вигляді щипців із загнутими всередину і загостреними кінцями для витягування цвяхів; обценьки. *Бувало, прийди из зубом до дохтора, то вин тобі лиш **цонглі** закладет тай раз-два – уже єс без зуба – и тегни за тото дві банки* (О. Манчук. Дохторе, 69).

ЦОРКАНЕ Дія за знач. **цоркотіти** і звуки, утворювані цією дією; брязкання. *Гітара грає співанки, крик, **цорканє** шклянок* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 97).

ЦОРКОТІТИ Ударяючись, утворювати різкі дзвенячі звуки (про металеві, скляні предмети); брязкати. *Шо котрий куда си поверне, то так на нім то усе звонит і **цоркотит** ек на кони, шо до вінчення кнегиню везе* (О. Манчук. Француз, 34); // образн. *Люта злість-автомат / (прислужитися рад) / краплі-кулі **грайливо** / **цоркоче*** (В. Шкурган. Верти-кальні дощі, 32).

ЦОТ

◇ **щодо цоту** – цілковито, повністю, абсолютно. – <...> *Розумій мо-о-о! Шо ек **щодо цоту** ни додержіши мій наказ, то абес знав, шо знов те зіпру у тій хвили тай тогди те ни пушию далі й раз ногов ступити, хоть бес си й малював* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 185).

ЦОФАТИСЯ 1. Задкуючи або ступаючи вбік, віддалятися від кого-, чого-небудь. *Молодиці **цофалися**, а Ксеня тулилася до стінки, їй кортіло заволати аж до неба, але гамувала себе, як коня в дзубелах, власного крику лякалась* (Р. Федорів. Карби, 129).

2. *військ.* Відходити з певних позицій під натиском супротивника; відступати. *Від ранку йшло військо в сторону мадярської границі. Казали: „Мадяри **цофайуться**”. Не були*

то вже такі виструнчені відділи, які ми бачили перед кількома тижнями (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 13).

ЦОФНУТИ 1. Подати, повернути назад. Дорога в потоці вузька, що глеба сани обернути. **Цофнути** не годен, бо совет зі заду загородив дорогу більше саньми (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

2. перен. Відмовитися від своїх намірів, планів тощо. – <...> Ми один одному дали клятву, що ніхто з нас не помацає того добра [Довбушевого скарбу] й нічого не візьме, якщо не зберемося до нього всі дванадцять, навіть і тоді, коли б зійшлися до купи, нас одинадцять, а не доставало б тільки одного, то й ті не можуть одчинити печери. – Ну, а вже з тих дванадцятьох є без голів... Як тоді... <...> Щось ти, хло', брешеш. Як не можуть одинадцятьох? Хіба не схочуть! Ми всіх зберемо. Пани... Вони... Вони піднімуть з мертвих... Аби ти тільки не **цофнує**... Кажу тобі: вони піднімуть з мертвих... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 27).

ЦУГ військ. Взвод. Я ще з двома прийшов до третього **цугу**, до одного чорнявого капрала, що його Круком звали (Ю. Федькович. Штефан Славич, 284); Вийшовши з штокгаузу, Продан сказав старшим свого **цугу**, аби робили свою службу, а він буде свою службу <...> (М. Павлик. Вихора, 209); А тоді були пан капрал українець на варті, таки з нашого **цугу** (Ю. Федькович. Штефан Славич, 295).

ЦУГАР, ЦУГАР ліс. Візник, який вимку в горах вивозив на санях зрубане дерево. Через днів два-три з'явилися **цугарі** з малими корчугами, з насипленими на шнури, або на ланцюги чуфлінками, що вдарили один в одного і дзвеніли, як дрібні дзвіночки (М. Козоріс. Черногора говорить, 117); Під'їхав **цугар** Іван корчугами (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ЦУГАРИТИ ліс. Працювати візником при вивозі лісу вимку. І тоді коли на верхах ватаги ліквідують своє полонинське газдівство, внизу в селі газди лагодять корчуги, кують чуфлінки в коваля, справляють ланцюги, сталять сокири, бо ось-ось сніг вкриє

верховину й треба буде їхати в бутин **цугарити** (М. Козоріс. Черногора говорить, 97).

ЦУГСФІРЕР військ. Командир взводу. І Продан того-таки вечора взяв з собою до корчми свого фрейтора, капрала і **цугсфірера** (М. Павлик. Вихора, 204).

ЦУГ ліс. Спеціальні сани (**корчуги**), навантажені зрубаним деревом, та прив'язані до них ланцюгами колоди зрубаного дерева. **Цуг** (по-німецьки – поїзд) складався зі саней званих корчугами, наладованих деревом (до 15 кубометрів) і бігунів, цебто клеців, прикріплених ланцюгами до корчугів. Такий **цуг** нагадував поїзд (Р. Яримович. Гуцільськими пляями, 48); Бутинів тогди ни було. **Цуги** ни возили, за дараби так само ни знали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 138).

ЦУГАР див. **ЦУГАР**

ЦУЙКА Горілка. Але досить було комусь прийти, як нотар виймав сигарету з кільця, садовив відвідувача на свій фотель, <...> питався, що налити – паленку, ракію, сливовицю, бехерівку, **цуйку**, зубрівку <...> (Т. Прохасько. Непрості, 48).

ЦУКОРНЯ Кафе-кондитерська. Капітан сварив-сварив на капрала, чому так припізвився, та й повіявся у **цукорню**, де собі горівочки здорово все потягав, а ми знов своє діло назили, аби, як тот казав, світ не без нас (Ю. Федькович. Штефан Славич, 292).

ЦУКРЄНИЙ перен. Близький і рідний серцю, милий (про людину – перев. при звертанні); солодкий. – А дедя цієї дівчини, Андрусєків Петро дубовий, мій сват **цукрєний**? (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 179).

ЦУМАТТЯ Щось дуже понижене, непридатне для використання; дрантя. Як стали їх, знаєте, возити варта від варті, касарня від касарні, від одного „письменного” до другого, то тільки **цумаття** я вже достав, а не книжки, – і то ще такі, що хазайка-бублейниця була б з їх квартиру сала натопила (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 320).

ЦУНДРАВИЙ, ЦУРАВИЙ, ЦАНДРАВИЙ 1. Обдертий, обірваний, у лахмітті (про людей). А з нами, Іванку, ніби дучче?

Ніби ми вже не прошьки, не такі бідні і **цундраві**? (М. Козоріс. Чорногора говорить, 317); Як уздрів дрантливого чоловіка або **цундраву** челядину, зараз притискав 'д собі свою шкіряну валізу і ловився за теркатий плащ та його заціплював (Марко Черемшина. Хитрість, т.2, 204); Він одразу здогадався, з яким наміром прибився на Кичеру „старець” – **цуравий**, нестарий, дужий <...> (М. Яновський. Гірське серце, 12).

2. Старий, обірваний (про одяг). І він звинувся у **цураві** лахи / Й над воду зложив свої скроні... (В. Лімниченко. Пастух, 16).

♦ **не годен цандравої онучі** – нічого не вартий. Ой плюнуть тобі в лице, феника не дадуть, бо ти **не годен цандравої онучі**, бо всі знають, що ти за судина (М. Козоріс. Чорногора говорить, 300).

ЦУРАВИЙ див. **ЦУНДРАВІЙ**

ЦУРАХА

♦ **цуреха вид мене** – лайл. уживається як постійний додаток при згадуванні чорта та для протидії чарам нечистої сили. – Тобі гов та **цуреха вид мене**, бо ни маєш до мене вже путері доступити. Тобі гов вид мене та тпррру, нічїста сило (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 190).

♦ **цуреха на тебе** – лайл. уживається для вираження великого невдоволення, досади від болю, страждання тощо. Особливо верхня верства річної течії видалась Юрі дуже студеною і відразу обхопила його ноги в тім місці, де були перев'язані волюки, різала там мов остроми бритвами, тискали обі ноги немилосердно, мов тісно закручені залізні кайдани. – **Цуреха на тебе**, іршена! – буркотів Юра (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 452).

ЦУРЕС Клопіт, лихо, біда. Тож вона так моє серце йому згодує. Гой **цурес**, люде добрі, **цурес**, тай фертик (П. Федюк. Звір над хатою, 10); – То ж то **цурес** буде, як він [Гітлер] сюди приїде! – хитала безнадійно головою Сурка, не звертаючи уваги на слова доктора (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 222).

ЦУРІК 1. виг. Вигук, яким повертають коней назад. А оден з пустенників на тій

бричці в тот раз нисамовито крикнув: – Гов! Тпрррр! **Цурік!** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 469); Нам весело, Марійка летить з коня у рів, Галю – інший буйногровий скидає з плечей, лише я з останніх сил тримаюся за гриву мого прудкуна: „Гайта, вішта, вію, вперед, тпру, дай ногу, **цурік!**” – покеровують малі вершники вже пізно ввечері, лементуючи на півпрісілка (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 115).

2. у знач. ім., **зневажл.** Військовик, який відступає. Тоді таздині розступалися перед церквою і робили воякам дорогу та й жалували їх, що такі темнолиці, голодні і дрантливі, – а бадіки поморгували на себе: „Аді, йдут смучі **цуріки!**” (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125).

ЦУРІКАТИ Рухати назад, змушувати відступати. Видко, що москаль **цурікає** свого неприятеля в гори, межі Гуцулію (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 149).

ЦУРКАНКА Верхній жіночий одяг. А напротив них із-за зеленої смеречини на кремінному плаєві вийшла, гей зоря білявиночка, Єленка, струнка та висока, у святочних запасах та мережаній **цурканці**, на білім личку засмучена, голубими вічьми розжалена (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку... , т.1, 263); На рукавах сорочки, на **цурканці**, / Цятки блищали, як роса уранці <...> (В. Зубар. Добридень, 8).

ЦУРОШ **зневажл.** Бідняк, голодранець. – Отче Тодозію, поклич уже того **цуроша**. Побачимо, що він за еден (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 304).

ЦУР'Я **зневажл.** Збірн. до **цурош**. – Не винні ми, пане жандарм, – долетів до нас рівний голос, – вірте моїй сивині. Ми нічого не знаємо <...> – До гурту! – закричав на нього Августин. – Кабаці. – Накажи перенести сіно з-під тих оборогів під стіни карая. Най це **цур'я** бачит, що я не шуткую з ними (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 377).

ЦЬОНЯ Пестлива назва свині. Це вже була ненина морока і тепер вона, ще витираючи сльози, вступала до чоловічої бесіди. Вона не могла дивитися, як ріжуть її „**цьоню**” (В. Шкурган. Різники, 215).

ЦЮПАСОМ присл. Під конвоєм; етапом. *Не одного погнали цюпасом до Коломиї* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 62).

ЦЮРКАТИ Рубати; стукати. *На верста-ті пильна робота, – нині малося нести до Пістені, – а він цілісенький божий день надворі, щось цюркає сокиров або обзирає город...* (М. Павлик. Вихора, 278).

ЦЮЦЮБАБКА Дитяча гра, хованки. *Ви що, прийшли сюди в цюцюбабки гратись зі мною, тої самої! Я ж з товаром вам до хати не налазила!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 410); *„Що навіть діти баби Гапки / У клуні спали зі стрільцями / І грались з ними цюцюбабки”* (О. Бабій. Гуцульський курінь, 40); *Звісно, гайдамачити – не в цюцю-бабки гратись* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 135).

ЦЮЦЯ дит. Цукерка. – <...> *На тобі цюцю! На цюцю!* – і кинув жменю барбарисок під самі хатні двері (М. Матіос. Солодка Даруся, 13).

ЦЯМ Уживається як присудок за значенням цьомати ‘цілувати’. *Тото ж тобі, дівко, раз буде наука! / Гей, Боже, як затну бардичку до бука – / Та далі до дівки, та в личенько: цям!* (Ю. Федькович. Трафунок, 73).

ЦЯПАТИ 1. Крапати. *Вона притьмом скидала з себе верету і, забуваючи про свою наготу, надслуховувала, чи не цяпає із стріхи вода* (Р. Федорів. Жбан вина, 139).

2. Пити невеликими дозами (про спиртне). *Ті підкурюють мене шерстю Барса, дають нюхати дим від шерсті й запах самогонки з їхніх ротів, яку вуйна потай від вуйка Юри зварила й цяпали собі з кумою кожного дня по кілька крапель* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 12).

ЦЯПНУТИ Однокр. до цяпати 1. // образн. *Нездарні вчителі довбали Кольцеві голову, як ті, що добувають воду з скал, і цяпнула деколи крапля, і робітники валили скалу вічно сподіваючись, – а води не було й не може бути <...>* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 136).

ЦЯТИ тільки у мн. Сльози. – *Замордували, а тепер мордують кожного. На наших цяти не зважають...* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 171).

♦ **аж цяти б’ють** – дуже міцна (про горілку). *Дувид і уточив мені [горілки] з-під самого чопа, аж вам цяти б’ють. А ми стало зараз ще легше на серці <...>* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 257).

ЦЯТКА-ДАРМОВИС етн. Прикраса на верхньому одязі. *Усі вони [чабани] заради полонинського свята одягнулися в краще, що кожен мав, – хто в новому киптарі, хто в старому, латаному-перелатаному, а вже ж прикрашеному хоч би новим, закинутим аж за спину шнуром із мідними цятками-дармовисами* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 187).

– Ч –

ЧА

◇ **сказали “ча”, то скажуть і “гіс”** – виконуючи що-небудь, довести його до кінця. <...> *Захочуть вони взяти за кожну корову й вівцю – і візьмуть. Сказали “ча”, то скажуть і “гіс”* (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 145).

ЧАГІР, ЧЕГІР, ЧЄГІР, ЧИГОР Чагарник. *Пішли в чагір... Але доки на місці стануть, скажу вам ще по словечку про їх* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267); *Спершу висипали з кошиар вівці, і їх погнали знайомими стежками у чегір, де багато бруднушу, храбусту, молочаю, від якого вівці дають більше молока* (В. Гжицький. Опришки, 25); *Отже, ніяк не вигідно ватагові, щоб у нього пропадала худоба. Значить, треба знати чари. Але й без чарів – скільки ж то справді мусить знати ватаг. Насамперед знає полонину краще своєї долоні. Бо до долоні навряд чи коли заглядає, а на полонині щодня мусить визначити пастухам, де їм сьогодні пасти: кому у чєгір, де ще є густо туришуків, кому у згари та ломі, тобто такі місця, де можуть пастися лише кози* (Г.Хоткевич. Довбуш, 134); *Бо це не те, що шухи рубати на стрімких узбіччях чи дертися на верх крізь непроглядний чигор. Дорога бита, як сувій полотна, розмотується перед тобою, тільки махай ногами* (О. Кундзіч. Верховинець, 219); *– Засів у чигорах Чорного лісу, щоб переднювати, а ввечері, певно, піде на Богородчани* (Р. Федорів. Жбан вина, 157).

ЧАГА Березовий чорний гриб; паразитує в основному на стовбурі старих беріз. *Чага – нарід на березі, / чорний нарід, кострубатий. / Він смочче тіло берези, як маму дитина* (Т. Мельничук. Чага, 27).

ЧАЙОМ присл. Нишком. *Лиши пішов потоком за селом до хаці / Там ся за смеречку чайом приховав, / Ци медвідь не прийде на малини натще, / Бих му по-стрілецьки «на день добрий» дав* (Ю. Федькович. Стрілецька пригода, 73).

ЧАКА, ЧАКО, ЧЯКА військ. Військовий головний убір; каска, шолом. У Чернів-

цях серед ринку / Оперед одважу / Стоїть сімсот новобранців, – / Стоять сіромахи / У кабатах та у чакках (Ю. Федькович. Дезертир, 178); *Видно, по смерті хтось зібрав ті речі з кишень і положив до куфєрка. В округлому футералі, крім парадного чакка було ще полеве чакко, що в ньому вуйко виїздив на фронт* (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 19) *Близенько перед церквою коло громадської канцелярії зупиняються всі та й прилучуються до гурту, що зібрався довкола скованого простоволосого Юсипа. Випитують один другого, що воно таке сталося, а як побачать жандарма, що сів собі на лавочці, спустив чакко на очі і ніби дримає, то всі мовкнуть* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 51); *Сидит собі молодечьок ди так у двацїт и штири роки на шкапєти у такїй чяці, єк бували наші гузари носили, тай буком єшиїрці у зуби тичєт* (О. Манчук. Светий Юрій, 14).

ЧАКМІЩА військ. Те саме, що чакка; каска, шолом. *Забриніли попри вуха кульки: одному зірвало чакміщу, другому руку, третьому голову – і тому найліпше ...* (М. Павлик. Юрко Куликів, 23).

ЧАКО див. ЧАКА

ЧАП Уживається як присудок за знач. ‘схопити, ввіймати’. *Ге-га... Йк пан тот лист перечитав, – зрозумів, хто то в него служит, та й потихоцьки-потихоцьки дав знати куда слід та тут лиш чап Петрія мого!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 263).

ЧАПСТРАХ військ. Сигнал до військового збору. *Читав він його аж до чапїстраху, а ми тільки утираємось* (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 319).

ЧАПНУТИ Схопити, ввіймати. *Та йк чапнули, [Петрія] закували, відвезли, так уже й не викрутив си. І так, і так свистав: казав, що ізнайшов тоту ручницю у лісі, з земні повідав, узєв, місце тото навіть показував, та лиш нічо то вже му не помогло – оннаково завїсили в Чернівцьох* (Г.Хоткевич. Камінна душа, 263).

ЧАРІВОЧКА див. ЦАРІВОЧКА

ЧАСОК Невеликий, чітко не окреслений проміжок часу, якийсь час. – *Про мене, – каже брат, погадавши часок* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254).

ЧАСУВАТИ Конати, мучитись перед смертю. *А ранені часують межі мерцям.* *Як іскри недогашені, як свічки недогорені.* *Стогнуть, аби їх добити, землю цілують* (Марко Черемшина. Після бою (фрагмент), т.1, 172).

ЧАТИНА, ЧАТИННЯ збірн. Хвоя. *Кинула в траву лук і сагайдак, розстебнула букурійку, що оперизувала тонкий стан, заходилась витрушувати з-під сорочки колючу чатину й ялиновий леп, що некуче прилип до рамен, спини, грудей* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 285); *Смола капала з нього на густе чатиння, вже загорілась і смерека* (Р. Федорів. Жбан вина, 141); // у порівн. *За тим височенням темним муром найближчі ясенівські оселі десь на сусідніх верхах сховалися. Мов чатина, в оборозі сіна цезли* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 230).

ЧАТИННЯ див. **ЧАТИНА**

ЧВАЛИЙ Меткий, проворний. – *Мені розповідала даві Юриха за тебе, Одокі. Ти собі дівчина око-двадцять. Нема що казати, чвала на всі дівки. Преці ж хоть мала-бих невістку* (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

ЧВАЛОМ

♦ **одним чвалом** – вмиль, дуже швидко, враз. *Нараз Иванчік забув за свій голод, бо страхом пожививси, тай одним чвалом вибіг на Люпайлівску Кичіру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 464).

ЧВАРСНУТИ Сказати швидко й нерозбірливо. *Жандар чварснув щось до нього по-німецьки* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 309).

ЧВЕРТЬУГР Одиниця земельної площі, що дорівнює ¼ угра (0, 75 га). *Перед його очима пройшли клаптики землі, – оті угри, півугри, чвертьугри, які тут у горах мала більшість верховинців, і великий масив на двадцять гольдів у плодючій угорській пушті* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 98).

ЧВОРСНУТИ Швидко побігти, помчати; майнути, гайнути. – *Коли приходжу до-*

дому, а Юсип, челядник, каже, що була, каже, Гафія; банувала, каже, що мене не застала, ухопила лудине і чворсла на заводина!.. (М. Павлик. Вихора, 171).

ЧВОРСТКИЙ Здоровий, кріпкий, міцний. *Він тепер геть подався... Легінем був такий чворсткий та черлений, а ото, як я його бачив, то такий як шкабря став* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 156).

ЧЕБРИК див. **ЧИБРИК**

ЧЕГИР див. **ЧАГІР**

ЧЕЙ, ЧІЙ у знач. вставн. сл. Уживається для вираження можливості, ймовірності чого-небудь. *“Гай, гай! Чей, ще колись приїде час, що таки на правду будеш косити!”* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 82); – *Ну, добраніч вам, дядьку, – стали ми зо старим прощатися. – Та й не турбуйтесь: йому завтра, чей, ліпше вже буде* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 288); – *Не бійтеси, небожста, мені недалекі гони, я вам хати не залежу. Завтра неню собі вирідите, а з неділі, чій, і я піду, чій біг си змилює, возме гріх з хати. Скажіт, шо не так!* (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 67).

ЧЕЛЄДИНА, ЧЕЛІДИНА, ЧЕЛЬДИДИНА, ЧЕЛЯДИНА, ЧЄЛІДИНА, ЧИЛЬДИДИНА, ЧІЛІДИНА 1. Особа жіночої статі; жінка. – *От якби я був до вас прийшов із грішми свого дедя, то дарма, що я молодек, – пан Михайло мене навіть “челєдиною” назвав, – ви постелились би мені до ніг* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 328); *Старого Гаврила застали, як доїв кози <...> старий Гаврило зрадів як мала дитина, бо довгі літа не бачив на свої очі “челідини” та ще такої лепської красуні* (І. Березовський. Худан, 60); – *Хто, Параска?.. Ну фіглява чельдидина. Уже з’уритився її певно Владзьо. Ой фльондра вона, фльондра...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 144); *Був би я може і скорше приїхав за вами, та челядини не пустили* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 197); *Олекса нарешиті вловив срібну нитку і здивувався: на галявині жодної білої челядини не видів* (Р. Федорів. Жбан вина, 64); – *Пастух, що? Він не має де грішити. Челядини він не бачить – а то вно, челідь,*

бирше до гріха нашого брата доводить. Він си не взлостит, не налає, нікого не підпалит, межі не заоре. Так і живе без гріха (Г. Хоткевич. Довбуш, 145); *Якщо й плакав хто за ним – то плакала чужа челядина* (М. Матіос. Нація, 192); *А вже коли закрутилася в хаосі тіней голова кожної гонти, аж попрлипало зо страху до стіни не помічене ніким павутиння, коли газди, газдині і таздівські діти привітали народжену в яслах єврейську дитину, аж тоді виніс він по жмені куті маржині і челядини, а потім став на порозі своєї хати спиною до образів та челядників і голосно закликав нічних лісових духів: – Ідіть до нас куті їсти!* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 151); *Вівчарі скидали з себе одежу та трусили над ними вогні або, зібравшись до купи, зголоднілі за літо без “челядини”, вели безконечні масні розмови* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 200); – *Мавка? Не знаю. А що, ти бачив її утробу? – Що бачив? – не зрозумів Андрій. – Мавка, – це така бісиця, що спереду виглядає, як челядина, – тобто жінка, – виправився Лука Петрович, бачачи, що Андрій знову не розуміє, – а ззаду видно її утробу, тельбухи* (М. Римар. Білий слон, 86); *Дідо мав таку ворожку, що ек того вечера увійдет у хату з чюжих челядина, то вивці мут котити самі єгниці, а корови мут положити самі телички* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 68); – *То байка, бадіку Ю’, але тото, шо ме темити, ек за челядинами шницрити. Аді, чув-сми, ек тої неділі фаливси у коршмі, шо, каже, нема такої дівки в селі, аби їго не любила* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44); // у порівн. *Знаєши, отченьку Николайку, нема наськуднішого сотворіння, як тота чельидина. За едвобну хустку й за запаску запише душу цьвизникові* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 38); // у порівн. *Виросла, як та челядина, яка вміє намаститися таков мастев, аби її ніхто не видів* (М. Яновський. Гірське серце, 74).

♦ **чїлідина з волєм** – покритка. – *Аск, веде сліпцунку, – потакує другий. – Шо-сми мав казати: тудя йде вона впорожні, а відти вернеси вповні, – глузує третій. – Буде*

добра на перехід, – насміхається ще інший. – Чїлідина з волєм пуста на перехід, – глумиться гурт (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 104).

2. **Заміжня особа стосовно свого чоловіка; жінка.** – *Я за свою челядину ни боюси. Я їй довірею* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 34); *Йо! Таки помолитси, бо дуся жідна (ой жідна!) / Йо! Таки помолитси з ріднов челядинов <...>* (В. Шкурган. Берега шкода: повінь куснями глигає, 38); *Гуцул, шо не любаскує, не б’є жінку, не вміє набуватися на набутках – белета, крайня біданка, такого не поважають, з таким не рахуються, такого не бояться, навіть його челядина* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149); **Челядина**, *ек скис казав, то великий мольфарь* (О. Манчук. Челідина, 54); *Вона не любить Миколи, ні... Вона не любить і Владзя... Вона приймала його, бо вона чильидина та й потрібує мущинської правди, а він газда хаті, маржині, царинкам і він батько її дитині* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 163); *Був пилкої вдачі, кортіло йго й з чюжев челядинов нираз у воросі си набути* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141); *Шо скаже міні моя челядина! Знов заведе біду, ек ото оногди! Скаже, шо я п’єнюга, икого світ ни видів, а я газда, икого ші тра’поишукати! Йо, и!* (Л.-П.Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

ЧЕЛЄДЬ, ЧЕЛІДЬ, ЧЕЛЬИД, ЧЕЛЯГЬ, ЧЕЛЯДЬ, ЧЕЛІДЬ 1. збірн. Жінки, дівчата. *Убравси я у своє лудине, та чимно розпроцивси з челядев. Челядь вийшла мене виріджети, а Марічка, та найкраца, відвела мене аж до воріт. Та не кажіт того мої газдини, бо мавбисми від неї. Не йшов я д’хаті, а пішовсми на Гриневу та у Перкалаб* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); – *Диви си, шо то є, – дерленка панцька. А наша челядь дме горівку й не закривит ци* (Г.Хоткевич. Камінна душа, 178); *Але-с нагараздувавси, але-с набувси! Ек прутчик до села прийшов-єс, а відтак, ек могила, в селі розмістив-єс-си. Запирував-єс-си нарід. Та й по челяди в селі брикав-єс* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135); – *Та ни гнівт Бога, челядь! Шо нам отутечкі за біда! Муко моя темна! Трохи змокли, то тігтьо ни вхопит! Аді маємо де смих грітиси, підсушимоси*

трохи тай дощ вже перестас (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 23); Знала, що вона тепер на язиках у всеї **чельиди** в селі. Вона замічала, як сходила в село або церкву, що про неї шепочуть жінки поміж собою, і якось дивно посміхаються (М. Козоріс. Черногора говорить, 128); Нога мусить бути легка, чоловік має не відчувати її, а тут наліпає на ноги по цілому барилу, онучі заліплюються навіки, що їх потім і не одмиєш, і не одтріпаєш; чвиркає рідке болото й лягає плямами на многоцінне лудіння гуцульське, а це при тім психічнім успособленню, коли кожна плямка на кептарі сприймається як удар по серцю. Особливо **челядь** не любить сеї пори. Та й мужчини (Г. Хоткевич. Довбуш, 414); Андрію, Генику таки діставалось. Мабуть, не радий, що вибрався сюди, та проклинав Олексу, бо цей же примусив його заглянути на полонину. Жінки, – ватаг називав їх по-старому: **челядь**, – обступили його з усіх боків, кололи гнівними поглядами, сварилися з ним, засипали запитаннями, і він ледве встигав відповідати (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 116); Поки **челядь** в куркульських хатах пекла калачі, щоб по-великодньому зустріти німців “визволителів”, поки Семенів дедьо влаштував при в’їзді у село вітальну браму з смеречини, його син, п’яний від радощів і самогону, нишпорив по окозві й розшукував біженців і поранених червоноармійців (Р. Федорів. Маріка, 66); Хтось із **челяді** на радощах повісив був синьо-жовту фану на дзвіниці та на “Просвіті” (М. Матіос. Нація, 17); – Ще не пізно, бо, ади, легіні та **челядь** надворі, – зауважила Висилина (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); Куди не кинув очима – всюди по царинках ухаються, як мурашки, дрібні постаті мужчин, **челяді**; одні збивають сіно у вали, одні кінчають скидати в копички, там зносять копиці до острови і закладають оденок (А. Крушельницький. Рубають ліс, 171); А в Болехові пан лишився сам, як палець. Тільки **челядь** з ним (Л. Качковський. Довбушева пісня, 147); Навіть зараз, за столом, вся **челядь** прикута до тата, хоче здобути його увагу й прихильність (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 73); Йойкнула **челядь**, кинулась одтягати, а вже людина з лицем

червоним, як його гачі, тягла барткою ворога в голову, і похитнувся Іванів тато, як піднята смерека (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 83); – Покутали ми маржінку, – оповідає дальше Юра, – **челядь** уже послула і я збиравси лягати спати. Та тут забрехали кутюги. Та так люто, як на жида або діда брешуть, а не на христенина. Поставив я рушничку поза двері, а сам з ціпком іду до загороди. Чую: хтось стукає до воріт (Р. Яримович. Юра Михасевич, 41); Дейка **челідь**, то у четвер предет лиш до вечера, а по вечери лишєєт прести кужіль, бо кажет, шо вже зайшла п’єтниця (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 51); И **челідь** и мушіне, усе то помішене одно помежи друге (О. Манчук. Светий Юрій, 12); // образн. Розказував [дідо Иванчік] за кожду днину у тижни, йке вна маєт значіне, бо кожда днина маєт свій рахунок й свою особу. Понедівнок, вивторок и четвер, то мушіне. А середи, п’єтниці й неділі, то **челідь** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

2. збірн. Прислуга. А в церкві панночка, як не тота: і губки запиширила, і голову склонила, і так щире-щире молиться з книжечки – достотку свята. А **челядь** дома жалуєся: сяка-така збиточниця, малфа! (М. Павлик. Юрко Куликів, 21); Переверивши запори, економ заходився будити послулу прямо на кухні **челядь** (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 184); І впала добра Калина зомліла вперек тіла усопишого її Василечька. Її, Калину, вірну до загину дружину опришка попівська **челядь** водою відливала, а народ, вдаряючись в груди та плачучи, розійшовся в село (І. Березовський. Худан, 95); А по цьому третя: “Озми лиш, Артурчіку, добрий бакіг, та й нажєєні гадину з хати, а як не вступиши, то кєнь її зі статками всіма, та **челягю**, та грунтами, а сам втічи на край світу ци на стройку в Чехію, ци на войну в Чєчню!” (Ю. Андрухович. Дванадцять оброчів, 220).

3. Те саме, що **челедина** 1; особа жіночої статі; жінка. На розіграх – це свято перед Іваном, – не вільно спати надворі, бо нявки ходьби та співають, а чоловік у просонку учує, і схопить си заспаній, вони его обманють; він гадає, шо то вправдива **челядь**, іде за

нею лісами, полями (М. Римар. Білий слон, 86); “Бо, видиш, **челідь** – от їк єгода. Шо йдеш лісом та ті й не в голові єгоди, – тра дес іти борзо ци на серці журу маєш велику. А вна, єгода тота, визира-ат з-під трави. Та черлена така, їк грань, та велика та файна.” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 223).

ЧЕЛДИНА див. **ЧЕЛЄДИНА**

ЧЕЛІДЬ див. **ЧЕЛЄДЬ**

ЧЕЛЬИД див. **ЧЕЛЄДЬ**

ЧЕЛЬИДИНА див. **ЧЕЛЄДИНА**

ЧЕЛЯГЬ див. **ЧЕЛЄДЬ**

ЧЕЛЯДИНА див. **ЧЕЛЄДИНА**

ЧЕЛЯДИНКА, ЧЬИЛДИНКА Пестл. до **челєдина** 1. **Челядинка** і дітва перелякано поприпадали зо зачервонілих від заграви вікон (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 344); Гадаю си, що **чьилдинка** сама, ни має нікого, та й питаю, куди гостюєти (О. Дучинська. Казка гірської річки, 61).

ЧЕЛЯДИНСЬКИЙ, ЧІЛДИНСКИЙ Прикм. до **челєдина**; жіночий. Щоб забула про гірке комірництво, була в своїй хаті газдинею, а поруч себе молодого газдика мала, який би порався біля товару, робив сіно, їздив на ярмарки (ї вона разом з ним), ходив би у полонини по бринзу і плужив на городці, ткав, майстрував з дерева різне начиння, а вона, як і приречено **челядинському** роду, куталась би по домівству: варила, смажила і пекла своєму газдику сласні потрави, вишивала сорочку, терла коноплі, пряла на полотно і ліжники, обходила городовину, білицею зивалася б по світлиці, аби панував у ній лад (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 5); Знала вже добре **чїлдинску** снагу, бо ї сама нев була (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 241); П’єтниця, так само, єк середа, є божка. А шо уна є жінков, то пудно сердитиси на челідь за хатну роботу, бо хочет, аби її челідь сербувала ї у ню ни робила **чїлдинску** роботу (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 51); // у порівн. – Нездалий кресак. – А чому б то, хлопче? – Задовгий. З ним у дебрї, як з **челядинською** кочергою... (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 298).

ЧЕЛЯДКА Пестл. до **челєдина** 2. // у коляд. Ой, цему дому, ще ї веселому, / Ци до-

ма-дома наш пан господар? / **Челядка** каже, що нема дома (М. Яновський. Зозулечка, 54).

ЧЕЛЯДНИК, ЧІЛЄДНИК Слуга, прислуга; помічник. Посидів у него, отак, може з доброї півгодинки, – коли приходжу додому, а Юсип, **челядник**, каже, що була, каже Гафія (М.Павлик. Вихора, 171); Тим часом Кола переступив через ворини ї зупинився, вражений: з хати до вікон поприпадали якісь чужі **челядники**, чоловік з Поточчя і стара нанашка Шарудиха з файкою в зубах... (О. Кундзіч. Верховинець, 273); Ну тай зачєв вин малювати церькву, а мав шош трьох **чїлєдників** до себе. Адї, фарбу місити, ба, квачі мочєти, води унести, прото, до свої роботи (О. Манчук. Фіглі, 23).

ЧЕЛЯДНИЦЬКА субст. Приміщення для прислуги. Держковського не дуже обходило, що думали про нього брати-шляхтичі, а тим паче піддані, але зараз гонор його був уражений тим, що доведеться розмовляти з бидлюком не в **челядницькій**, не в фільварковому дворі, де кругом смердить хлопом, а на своєму Геліконі, де присутність чорного неотесаного хама образлива для кожної суцїої тут речі (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 35).

ЧЕЛЯДЬ див. **ЧЕЛЄДЬ**

ЧЕМЕРИЦЯ, ЧІМЕРИЦЯ Горілка, настояна на чемериці; горілка взагалі. Підходила і припрошувала: – Ану-ко скорнейси, куме, та покушей цеї **чемериці**, а подекуси мені та ї цему тазді з далекої України (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 187); – А чуй, Ю’, ше є гаразд цеї **чїмериці** (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 45).

ЧЕПЕЛИК, ЧЕПЕЛИК Малий складуваний ніжик; саморобний ніж. Довбуш гадав, що має мало запасів поживи. Підкликав одного з хлопців і сказав йому зайти до Дїдушки, взяти терх сиру. На признаку дав **чепелика** свого (Г.Хоткевич. Довбуш, 355); Блиснув **чепелик** в Олексиній руці, брызнула цівкою кров (Р. Федорів. Жбан вина, 38); Микола Дїдушко відразу впізнав той Довбушевий **чепелик**: усі гори знали його (Л. Качковський. Довбушева пісня, 181); Пискливий, що перший дістав кулю в чоло, а Жлоба

ймили живцем. Утікаючи, зашпотався на пень і упав. Смоляки допали його і так приголомшили, що як прочуняв, то мав звязані руки і ноги, а над ним стояв смоляк. Був би зробив собі смерть зараз, бо пірвав на собі шнури, але зі зброї не лишився навіть **чепелик** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 29); „Віддай, пане, мені цього **чепелика**”, – сказав, коли несподівано зустрілися в пуці під Синицями (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 33); Він держев у лівій руці **чепелик** від граду, громову тріску й гадечу пацирку (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62).

ЧЕПІЛЬ Ніж, зазвичай із дерев'яним накладом ручки. Таким чином, виходило, що Жолоб піде шукати Олекси Довбуша за вказівками старого Василя (ніхто не знав, що Жолоб підмовив іще із собою до мандрівки приятеля свого й однолітка теж Олексу Твердюка, сина отого Гаврила, що у нього сидів у комірнім Василь Довбуш). Тут уже починалася конспірація. Василь доручав Жолобові свій **чепіль** (Г. Хоткевич. Довбуш, 295); – Як же тут не думати? От якби мені трутизна або хоть **чепіль** (М. Павлик. Вихора, 220).

ЧЕПРАГА, ЧСПРАГА Застібка для одягу; дівоча оздоба. Ще на благовіщення ходила газдиня до мурашковини і клала туди сіль, булки кавальчик, а відтак свої бовтиці, пацьорки, **чепраги** і присипала тото все землею аж до Юрія (Г. Хоткевич. Камінна душа, 29); Якщо не шевцював у себе в Кутах, то ходив від села до села, від одного підмарного обійстя до другого, возячи в бесагах на старому гуцулику сякий-такий крам: голки, швайки, згарди, пацьорки, ковтки, **чепраги**, файки, букурійки, металеві „постоли” для заступів, спіжовий посуд та інші вироби кутських вірмен (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 225); Бартки, люльки, кресала, **чепраги**, пряжки, лускоріхи – чого лиш не перейшло через мої руки (М. Яновський. Гірське серце, 32); Спочатку робив дрібне: топірці, ретязі, протички до люльок, ножики, **чепраги** тай робив так добре, що перевищив навіть челядника, який уже давно вчився (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 9); Нараз верг гачі оперед себе на дорогу тай своїов

клябучков перехрестив три рази хмари, а вистак видв'езав присилений на ремінці до **чепраги**, коло ременя, нискришливо зроблений з вістря коси на Светий вечер досвіта чепелик від граду, тай зачев ним січі на хмари (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 176).

ЧЕПРАЖКА Зменш.-пестл. до **чепрага**. – Пацьорки венецькі?.. – уже нетерпляче поривалася рукою вперед. – Ну тогди... злата **чепражка**? (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 23).

ЧЕРВАК 1. евф. Гадюка. А як іноді “**червак**” вкусив чіось маржинку, то газда чи газдиня біжуть бувало до Насті та просять її, щоб прийшла примовити від “**червака**” і виратувати худібку від неминулої загибелі (І. Березовський. Худан, 29).

2. перен. Дитина, синок. Але дід не похочував і чемно відмовлювався, а присяжному жсела, щоби його **червак** ріс до черевика, а від черевика до чоловіка (Марко Черемшинау Верховина, т.1, 191).

ЧЕРВІНЕЦЬ, ЧСРВІНЕЦЬ Загальна назва золотої монети, що була поширена в ряді європейських країн. Ще більше хвалив він себе за те, що колись позичив Довбушеві кілька **червінців** на господарку, **червінці** обросли процентами, речинці сплати боргу давно минули, і ось віднини ця хата переходить у Жельманову власність (Р. Федорів. Жбан вина, 19); Довбуш попуджів пана та й каже: “Давай делетку **червінців**” (Г.Хоткевич. Довбуш, 331); Він уздрів, хап ніж з ременя тай в землю, а сам молит си: “Господоньку, допоможи мені сесе взяти, то поставлю свійтичку на тім місці”. Зачьив відгребувати землю и найшов бербеницу, шо була повна грошей: половина **червінців**, а половина талярів (М. Римар. Білий слон, 39); Марно Довбуш не мандрує, / Це вже істина стара, / Він **червінці** тим дарує, / В кого кривда і жура (В. Григорак. Скарби Довбуша, 17); Дзвонять, дзенькають, дзвелять / Золоті **червінці**. / А за ними тишкама / Сльози – навздогінці (Д. Павличко. Золоторогий олень, 402); “А мені казав оден шандар, шьо ек бих їх справила в то місце, де Худан си обертає, то би ми дав **червинца** та ше й файного легіне налили. Бо, каже, Худан панів рабує, то

ек го ймемо, то го повисимо на публіку, аби си всі люди каїли.” – сказала Калина і притулилась головою до грудей Худана. Худанові від тої бесіди холодні краплі поту спливали долі лицем (І. Березовський. Худан, 35); // образн. Від його завжди п'яних і хижих очей ніщо не ховалося: чи старий нездужає, чи малий не впорався, – свистів жандармський канчук, люто висікаючи з покривавленої спини бідака **червінці** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 11); // образн. Листки дрижать дрімбами, / Граб обтрясається з **червінців**, / Черемош – сумом по ріні (Віра Вовк. Флюяра, 341).

ЧЕРВІНКА мед. Дизентерія. Хто вилазив з шахти, від голоду і спраги був би втопився у воді. А воду привозили стухлу. Пішла **червінка**. Рятувало від позивів і страшеного болю в животі одне – спалені сухарі (Б. Бойчук. Остання надія, 171); – (...) Шестеро було тієї дрібноти в мене. Троє хлопчиськів померло від **червінки** ще у ту війну (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 298); Зворушенням пройнявся Григій до гірняка-ворожбита, побачивши, як серед буйної луки він схилявся над нечуйвітром, як голубливо промовляв до жовто-червоної волохатої квіточки, а відтак із захопленням розповідав про те, що вона несплюх і ще до схід сонця, найраніше від інших чічок, прокидається зі сну, розкриваючи своє мохнате сонейко, що відваром з нечуйвітру можна лічити жовтяницю, **червінку**, сухоти та інші болячки (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 44); Вертався в сумному настрою – почалась бо ширити епідемія **червінки** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 239).

ЧЕРВІНЧИК Пестл. до **червінець**. А Маруся, притихнувши, слухала, як багата удова, злакомившиися на червоній **червінчики** та на пишні убірчики, силою-неволею віддавала дочку свою, одиначку, за Янчика, великого розбійничка (Г. Хоткевич. Камінна душа, 21); Мабуть, і їм закортіло поповнити свої бордюги **червінчиками** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 12).

ЧЕРВЛЕНИЙ Червоний. На могутніх плечах дармовиси і китиці **червлені** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 10);

– Твоя, жінко, правда. Всюди чорне, лиш **червленим** прапором замаяє (М. Дзюба. Укриті небом, 154); // образн. Так непомітно замовкає гра / І вечір в місті золотом **червленим** / Герби малює на сірихні брам (Віра Вовк. Ріка бринить..., 55).

ЧЕРВОНІ, ЧЕРВОННІ, ЧЕРВОННІ, ЧІРВОНІ, ЧІРВОННІ тільки у мн., субст. Те саме, що **червінці**; золоті монети. Ткачильок відкрієв кавалок хліба, розложив на камені брукати будженці, розлив у кварти горівки, розтягнув мошонку і висипав з неї повний наголовник **червоних** (...) (Р. Єндик. Камінна душа, 160); *На, рубай мою голов!* Обіцєв-єс повен наголовник **червоних**, аби мене ймили. А от я тебе скорше ймив... і вдарив другий раз так дуже, що газда впав і сконав... (Г. Хоткевич. Довбуш, 427); *А Добош, сипнувши на шинквас жменю червоних*, звелів корчмареві дати усім горілки (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 85); *Довбуш лише тепер сповна оцінив Сивого, без роздуму кинув Онуфрієві мошну червоних*, Онуфрій на лету мошну не ловив, золото впало дзвоном йому під ноги, газда ніби й не чув (Р. Федорів. Жбан вина, 84); *Дивно якось стало... Ну, от пощо лупить чоловік голови корчмарям, аби добути десять-п'ятнадцять яких червоних* на свою пайку, класти тоті **червонні** до череса; потім, як стане їх трохи більше, пересипати у бордюжок, тягати сей бордюжок усюда з собою вдень і вночі, боятися сусідства товариша, косого погляду жадних очей... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 345); *Усміхаючиси, говорив: «А ек ни маєш червоних, то прийму й дукати, а навіть и сороківці. Зрештов, прийму й паперові «банки», бо тепер настала вже така біда на світі, шо й папір, то гроші»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 242); – *А в кожного опришка був свій бордюг з чірвоними* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 41); *І наложив він за смерк ватажка на мадари штраф: велів іздоймати череп із Головачевої голови та й кожен рік мусє мадари повен тот череп за штраф, за тото, шо убили Головача, наметати чірвоних* (Г. Хоткевич. Довбуш, 110); *Там грошей немає, лиш є там дивненький бордюг, шо Олекса поклав. Великий, на два вуха,*

а в кождім усі по пів-уха **чірвонних** – ото й скарби усі (Г. Хоткевич. Камінна душа, 341).

ЧЕРВОННІ див. **ЧЕРВОНІ**

ЧЕРВЯЧКИ тільки у мн., етн. Прикраса на **кресані** у вигляді різнокольорових шнурків, обмотаних довкола неї. *Ти подивися, май, на такого легіника, як він іде до церкви, на його лудину. Аді, на крисані тих когутів, що десь з Гамерики. А трисунок, а галянів, а бовтиць, а червячків, що й крисані не видно* (М. Козоріс. Черногора говорить, 151-152).

ЧЕРДАК, ЧЕРТАК 1. Сторожова вишка на дереві для мисливців, які робили засідки на звірів. *А як і то ні – а ми полягаємо собі в чердаці, позакурюємо люльки та станемо собі наші стрілецькі придабайки уповіда-ти або так що...* (Ю. Федькович. Побратим, 299).

2. Сторожова будка, у якій **пушкарі** чатували на опришків. – *Ає... Шос на вас пани взлостилиси дуже. Знишііти хте. Майси на увазі, Оле. Вни вже поставили чертаки по долах, де є ніби пан футкий ци віт. Он у Спасі на Таборищі є чертак, у Зелениці Онуфрак віт поставив чертак на Фешковім городі, над водов* (Г. Хоткевич. Довбуш, 413).

ЧЕРЕВАТА у знач. ім., мед. Вагітна жінка. *Ні, волі нема ніде... Лиш аби не застрілили до того, як вчиню дитину... Й аби не вивезли черевату... Може, лишуся таки коло тебе?* (М. Матіос. Нація, 83).

ЧЕРЕВО

◇ **чим око напасеш, тим черева не нагодусь** – одним спогляданням їжі ситий не будеш. *Задихнулася сміхом: – Чим око напасеш, тим черева не нагодусь. Не зітхай: не останне ще спекли. Перестануть тебе бити. І дадуть уволю їсти* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 23).

◇ **в череві пустує вітер** – хтось голодний. *Якби він міг висловити свої почуття, то оформив би їх так: “Вовк, як і всяка звірина, хоче жити, а значить – весь час мусить дбати, чим харчуватися. Я добуваю собі харч, коли вже надто довго в череві пустує вітер”* (М. Яновський. Останній стрибок, 230).

ЧЕРЕДІННИК етн., міф. Чоловік, який вміє **чередувати** худобу, відбирати у корів молоко, завдавати шкоди худобі, накликати на неї хвороби і т. ін. *Єк заборонив и застеріг дідо усю свою маржінку й манну перед ничістов силов, так ек то си годило робити, й застерігати перед таким головним роковим светом ек Уведеніє (бо чередінники перед кождим таким светом чередуют манну й казет людску худібку, скоро лиш си її ни заборонит), пишов, шош шепотєчі сам из собов, у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59).

ЧЕРЕДІННИЦА, ЧЕРЕДІННИЦЯ, ЧЕРЕДНИЦЯ етн., міф. Жін. до **чередінник**. *Довстріту, намахуючі та злісно січючі кулаками, грозив ничісту силу, чередінників й чередінниц, послав їм заборону вид манни у своїх коровок, остро викрикуючі на всій рот, так ек би збожеволіє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59); – *Тра підкладати цесу ватру, аж докив когут не запієт, бо то, ади, проти чередінниць, проти відьмий тотих* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 33); *Сідала на призьбі і плела кукурудзяного діда. Зв'язувала шульки хвостами, рівенько обтинала чівку, плела з шумеління кіску за кіскою і думала: «Чого воно так, чого ті люди стороняться її, називають чаклункою, чередницею, чим вона завинила перед ними?...»* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12).

ЧЕРЕДІННИЦЯ див. **ЧЕРЕДІННИЦА**

ЧЕРЕДНИЦЯ див. **ЧЕРЕДІННИЦА**

ЧЕРЕДУВАТИ міф. Відбирати у корови молоко. *Кров из свиний, вирізаних на Игнатія, сушив й її переховував, а витак цілий рік потрошки давав тої криви коровам у соли, аби чередінники й відьми ни мали моци й путері у коровок манну чередувати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62); – *Чюю корову чередуєте? – з глумом спитав молодяк. – Що це ти, Штефаночку, сьгодні розговорився?* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 71).

ЧЕРЕМОСЬКИЙ Прикм. до назви річки Черемош. *Дуже скоро почалася тогорічна весна й у черемоських сплавників 24 бе-*

резня з села Устеріки, де стрічаються Біла з Чорною рікою, а трошки нижче з буковинського боку влітається й річка Путила, прикрашений смеріччям і прапорцями плив перший сплав (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 327).

ЧЕРЕМОШЕВИЙ Те саме, що **черемоський**; прикм. до Черемош. *А як надтягнуть мречі і сивими пеленами окутають верхи, розриваючися то там, то там на темнях тла, як заклубиться слід черемошевий холодними димами, – в казкове царство заміняється тоді гуцульське село, і чуєш щасливим себе, що дозволила тобі доля оглядати таку красоту* (Г. Хоткевич. Село, 313).

ЧЕРЕНА тільки у мн. Руків'я ножа. [Сояз.] *А в тій минуті, / Коли го посіпаки хочуть брати, / Він вириває свій турецький ніж / З-за череса собі – і го садить / Устеклому се графові у серце / Аж по самі черена!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 365).

ЧЕРЕПАХА Глиняна люлька. *Жінота теж завзято сипіла своїми черепачами – череп'яними, куцими люльочками; не лишень засушені старині, а й червонощокі молодиці, дівчата – й ті смалили натцесерце* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 275).

ЧЕРЕПНЬКА Пестл. до черепача. *Деда, поважний і посоловілий від горілки, сидів на покутті і, попахуючи черепінкою, говорив: – Ану, вошивці мої, не мовчіть під столом, ану, накликайте мені д'хаті дробу* (Р. Федорів. Жбан вина, 38).

ЧЕРЕС етн. Чоловічий широкий шкіряний пояс з кишеньками і пряжками, перев. оздоблений. *А батечко, аби лиш неділя: «Ану, сину, ану на базар, ану нагуляйтесь, доки молодий!» – та й мені карбованців зо два в черес* (Ю. Федькович. Побратим, 299); *А поки він накладав поверх смушка й сорочки широкий, важкий, розмаїто бляхований черес, затискаючи ним тупі болі, вона поставила на стіл сніданок – миску холодного, засмаченого олією борщу і пригорілий корж-малай, бо була п'ятниця, та ще й петрів піст* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 13); – *На тобі, Йва, пачку тютюну*

за добре слово, – казав Микола й витягав тютюн з череса, – а я їм дам таку царинку, що їх шляк трафить (М. Козоріс. Черногора говорить, 174); *А ще як пішла чутка, що треба вплачувати нові паї – ніхто ще, правда, не сказав “не дам”, але й ніхто не брався за черес* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 184); *Субота й, значить, стільки-то й стільки банок попало до твого череса* (У. Самчук. Гори говорять!, 7); *Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і пишну крисаню* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 185); *Вмився, розчесався, взяв нову сорочку, черлені гачі, писані постолі, широкий черес, киптар цвітний, крисаню з трісункою тай пішов до церкви* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18); *І видить гуцульська мати, що з того часу в полудневу пору Олекса жене отару в тінь недалекого пралісу, маржина збивається в купу і починає дрімати, її сон сокотять мудрі вівчури, а Олексин син кидає гудзувату палицю, обома руками пригладжує волосся на голові, ніби штрамується на гульки, тугіше переперізує черес і, розвівши лісове гілля, гукає: – Гей, гей, нявки, я йду!!!* (Р. Федорів. Жбан вина, 41); *Данило Ковач закинув на плечі тайстру, одягнув черес, взяв пилку, витерту до блиску батьківськими руками цупину та й рушив в гори, на бутин, до Дмитра Клумака* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 137); *Брошки і персні, вицяткувані сріблом череси не могли зрівнятися з тобою – ними Лук'ян заробляв на прожиток* (М. Яновський. Вгадюю твою пекучу думу, 4); *Гомик гнівно глянув на сторопілих артистів, швидко окинув поглядом, зацікавлений зал і крикнув: – Довбуша виановуєте? Геть звідси! Не вам... не вам одягати опришківські череси!* (Р. Іваничук. Смерть Довбуша, 91); *Олекса Довбуш неждано вихопив з-за череса пістоль, націлився на парубка* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 89); – *От такий танець, синку! – сказала, віддихаючи важко й сідаючи рівно, коли тимчасом він вийняв з череса гроші й кинув співчутливим рухом в її подолок* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 143); *А сьогодні він не має нічого, крім того, що на собі, крім отсього старого сардака, широкого череса*

та важкої керманицької сокири за **чересом** (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 424); *А черес – не то щоби там у три чи п'ять пряжок, а в усі десять* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 41); *Довбуш висмикнув з-за череса ножа й одним махом розрізав мотуза* (В. Бабій. Помста опришків, 6); *Він узяв з вішака домоткану білизну, гачі, кептарик, рипучий ремінний черес, подзьобаний мідними капсулами* (Р. Андріяшик. Сторонець, 17); *Малий гуцулик жваво ступає вперед. У нього в руках сукатий костур, у шкірянім чересі гарно вирізаний топірець* (К. Малицька. Малий гуцулик, 14); *Гуцул. Киптар. Байбарак. Постоли. Крисаня, широкий шкіряний пояс (черес), тобівка (сумка). Топірець, пістоль* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 96); *Та й чи міг я тоді захистити її найівну чистоту від насмішників у мундирах, циніків, коли я сам був обмундирований у вишиті сорочки та гачі, та чересу у дві долоні* (П. Федюк. Ностальгія за скрипкою, 16); *Та й отак марнується край, пустошиться; ще за кілька років такого газдування zostалися б голі гори – можеш собі милуватися на них скільки хоч, милуватись і приспівувати, затугнувши тісніше черес на животі, що “нема то краю-краю над ту Верховину...”* (О. Кундзіч. Верховинець, 282); *– Це – тобі, – промовив Лука Петрович. – Носи весь час, не знімай, – і одягнув Андрієві через шию зібрану в три рази мотузочку з нанизаними на неї кількома зубками часнику. – Варто би носити на поясі, але оскільки ти череса не маєш...* (М. Римар. Білий слон, 91); *Її увага затрималася на пістолях, що стирчали за чересом* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 9); *Гола жіноча спина закінчується широким чересом, нижче череса – лише смужка чорної тканини. На сильно схиленій вперед ший тонка риска грубих коралів. Голови вже не видно. Руки опущені вниз, але зігнуті в ліктях* (Т. Прохасько. Непрості, 40); *То був її батько. Він обіймав мене правою рукою. Замість лівої теліпався заперезаний чересом порожній рукав* (В. Бабляк. Вернись на Білу недею, 65); *Без поспіху, поволі витягнув з череса стару кількарічну букову губку, що її вдома добре випарив у лузі, а коли ви-*

сохла, потовк так, що стала м'яка й піддатлива, розділив її надвоє і половинки повтикав у два кінці розколеного заздалегідь патика (В. Гжицький. Опришки, 10); *Витягнув дукача Марії Тереси, такого найновішого, засунув у сховок у черес, взяв хліба та сала, покликав годованця-хлопчину, казав йому взяти сардак і пішли до лісу. Тут йшли стежками, оминаючи хати, аж дійшли до місця, звідки було видно лісничівку Тенети* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 36); *Четвертого дня опришки занепокоїлися, а п'ятого, одні вже й думали що Худан попався у жандармську засідку а другі грішили таки здогадами, що ось Худан “забрав любаску тей утік з нею на “Веньгри” або в Молдаву, бо в него дукачів був повний черес і дуже дороге намисто* (І. Березовський. Худан, 41); *І мимо своєї волі запитаєш: хто налив у душу цим людям таке високе чуття краси? Звідки вони беруть тисячі різноманітних узорів, в яких школах вони цього вчилися, звідки такі пишні кожухи, сорочки, чересу, тайстри, де взято орнаменти й такі рясні барви?... де, де?* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Чудові люди, 218); *– Є за чересом сопілка, / Топірець, пістоль при міні – / Де ж це я на полонині? / (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 17); Широкий черес в різнобарвну цятку, / Сардак, чи свитка, навіть постоли, / Не кажучи про знамениту бартку, – / То справді дивні вироби були* (М. Карпенко. Митці, 129); *За мною гори, як сині горни. / А десь там черес та синій верес* (Т. Мельничук. Хвилина, 107); *Ти склав у русло, наче дівчина придане, / Свят-Юріє і Свят-Іваніє, / Вінки й обличчя, обрамлені згардами, / Цвяховані чересу, рогові порохівні, / А разючі вогні топірцевого вістря / Краяли твоє люстро* (Віра Вовк. Черемош, 239); *// у пісн. І він закинув голову, майнув чорним кучерявим чубом і одчайдушно та зрезигновано співав далі: <...> Лівов руков з-за пазухи тризілле виймаю, / А правую із череса пістоль витегаю...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60); *// у порівн. І жив, наче оперезаний завороже-ним чересом* (М. Яновський. Вгадую твою пекучу думу, 3); *// образн. То, мабуть, він так швидко оперезав гори волохатими чере-*

сами туману (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 39).

♦ **повний черес** – багато грошей. *Приємності, і то всі одразу, придуть потім, коли стане черес повним, коли поля стануть неозорими, а скотина ревтиме тисячею глоток – от тоді допіру почнеться уживання життя!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 95).

ЧЕРІНИЙ див. **ЧІРИНИЙ**

ЧЕРЛЕНЕНЬКИЙ Пестл. до **черлений**. *Побережник веселить своє лисяче лице і приповідає: – Ще ця хата не гостила таких файних, та пишних, та пугерних гостей. Ще ці миски і полумиски не тримали страву перед такими делікатними та черлененькими губками, а ці пугарі ще не дзоркалися в таких біленьких та пухеньких ручках панських* (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 231).

ЧЕРЛЕНИЙ, ЧЕРЛЕНИЙ Червоний. *Ярко світяться черлені, переткані сухозлоттю запаски молодиць, кричать фустки яскраві, переблискують на сонці стародавніми прикрасами на головах дівчата, легіники топірцями, а поважні газди сардаками пишними* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 77); *Перев'єзували ййго черленов ниточьков, аби по днині видіти, йкий за одітий та за правий ків натрафили у потемку, бо така доля їх маєт бути* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 61); *Витягають найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля, яку мати обережно несла на цітку через плече* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); *Рипів на весь рот мов півень з прижмуреними очима. А позаду ціла весільна дружина. Стариня і гості у нових петеках, в крисанях і перах, у черлених гачах, а жінки в шовкових хустках, в цяцькованих кептарах, в золотих та срібних запасах та в черлених постолах з делікатно викрученими носиками* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 22); *Жінка никала по ясній, усипаній косицями поляні: черлені скоров'янучі маки не збирала, сині блавати толочила, а серед зілля дрібен барвінок зривала, листок до листочка тулила й сплітала вінок* (Р. Федорів. Жбан вина, 25);

Вмився, розчесався, взяв нову сорочку, черлені гачі, писані постолі, широкий черес, кептар цвітний, крисаню з трісункою тай пішов до церкви (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18); *На шії дороге намисто із золотих дукатів і коралів, гнучкий стан обвивали дорогі запаски, – таких, мабуть, не знайти було по всій Гуцульщині, – на плечах кептар, золотими та срібними нитками мережаний, на ногах новенькі черлені постолі, красиво морщені* (В. Гжицький. Опришки, 203); *Та й хустками опережіться поверх запасок – отими шовковими, черленими, що їх дедя з Кут привіз* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); *Добрий дух із високих небіс із шовковими шнурками й золотими колісками в черлених чоботах від Иванчіка відступив і вже все лихе своїм гострим палашем не стинає* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 134); *Через сто метрів присідала на землю, встелену черешневим черленим листом* (П. Федюк. Осіння багрянниця, 90); *Юра вийшов з комори, зодягнений у святочне лудіне. Мав на собі черлені гачі, ноги одіті в чорні, черленою волічкою обрублені капчурі* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37); *«Тузінки ни заляпай, / Тай тобивку из пліч мо'скігни», / Джвєндит мужови жінка, / А той вус потирає, / Си любенько всміхає й / П'є до кухарки, шо черлена в лице* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139); *видко червивий горіх / бо у жим / ти його легко вдавив арнемленом / всім казав чисте а вийшло черлене / отже горіх був надто чужим* (Т. Девдюк. Іванові Андрусяку, 45); *Косицями черленими колише, / Мигливе світло кидає навкло. / Вівчариків зітріє... їсти зварить, / Ще й добрий кальман він – вгамує голод* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 8); *На коверці ружжі / Виткала черлені, / В голубім розвіллі / Золоті олені* (В. Зубар. У світлиці, 14); *Я приніс вам, нене, / Перстень черлений, / Золотого оленя / В дарунок* (Б. Радиш. Мамі на золоте весілля, 13); *З криниці вийму яблуко черлене. / Люби мене, бо я не повторюсь* (Г. Турелик. Серпневий хліб, 61); *Надвечір знову засвітило над горами сонце, вибившись на силу з-поза хмар, проте було вже студене і черлене з морозу* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 15); *А чим мама не мамуля-куля,*

мамба, рак по дріжджі, шльомбало, Черленючка, жеба **черлена** (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 121); – *Посліднім чессом гет привпала. Лиш допитує, ский день, чи вже вечір, чи ше рано... Понедівки любит, а з чого би то – не каже – лиш штрамуєси у черлену фустку* (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 158); *Їх лиця були черлені, ек бураки* (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 41); *У сорочечці біленькій, у запасках з сухозолоти, у постільцях черлених і капчіках вімитих* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); // образн. *На горах припочивала, [заграва] черлений пояс розперізувала, кєрваві згарди над селом розстелювала, ясніі коси розплітала, перловими хмарами розвивала, гребенистими руками неба досягала* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 121); // образн. *Виглядав гарніше, ніж тоді, коли вона йшла з черленої хвилі осінніх лісів на ворохтянську дорогу* (Р. Федорів. Весільні ворота, 265); // образн. *Доносився далекий гавкіт собак, а зовсім близько, у черленому палахкотінні бучини, що обіймала з обох боків гору, сумовито туркотіла горлиця* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 105); // образн. *Такий червений червень, така червона воринь, / таке черлене сонце, таке червоє серце. / Пече пісок, як присок, корявий покруч – корінь, / руслом ріка речиста, де вирів вирви й смерчі* (І. Калинець. Червень, 108); // образн. *За що так люблю осінь! / Черлену гуцульську осінь...* (М. Влад. Гуцульська осінь, 88).

ЧЕРЛЕНИТИ Робити червоним. // образн. *Луна йому вночі спати не давала, граєю ребра припікала, лице черленила* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 121).

ЧЕРЛЕНИТИ Ставати червоним; виділятися червоним кольором. *Йдуть люди вмисно, панотцеві мельдують, а панотець черленіє, чобітьми гримас: – То, певне, той заяць таку бріхню вигдає* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 134); *Андроник помер, як тореадор, / Від удару неприборканого бика. / Занесли його в конторський коридор, / І сардак черленів на руках* (М. Влад. Писанки, 45).

ЧЕРЛЕНО Присл. до **черлений**. *Газдиня принесла бесаги. Наймит наповнив полови-*

ну бесагів пахучим сіном. Газдиня витягнула з печі свіжоспеченого на капустанім листку кукурудзяника, наповнила ракву маслом та бриндзєю, щільно заднила коновчину гусянки, взяла три дерев'яні ложки, все завинула в білу з черлено тканими пасами скатерку і вложила до другої половини бесаг (Р. Яримович. Юра Михасевич, 38).

ЧЕРНИЦІ див. **ЧЬОРНИЦІ**

ЧЕРСАК Різновид горщика. *Мився посуд у шафці та в намиснику: усі тоті миски, глеки, черсаки, боклаги, горцєта, пугарі, блєхівки, колачі, що так вигідно виснуть на руці, аби можє і наливати, й випивати* (Г.Хоткевич. Камінна душа, 43).

ЧЕРСАЧОК Зменш. до **черсак**; невеликий ганок. *Входжу в подвір'я. Усе викладене плиттям. Міцне було господарство колись. Хата велика, з важким залізям на вікнах. Ні в кого з гуцулів ніколи я не бачив грат на вікнах. Щось ніби черсачок* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 482).

ЧЕРТАК див. **ЧЕРДАК**

ЧЕРТИ Здирати кору з дерева. *У середу є добре черти ліс, бо борзо схнет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 50).

ЧЕРЧИКОВИЙ, ЧИРЧИКОВИЙ Червоний. *Ногавиці на ньому черчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у п'ять пряжок, кресак у золоті та в павах, а кєлєф хороцівський такий уже, що такий!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); *Віт перекидав бесіду веселишою увагою, що, де більша любість, там газдиня знає за кожний крок газди свого, а за примір клав майстра Сімїона, що сидів поруч нього у чирчиковім петиці і нарікав на такого орла, що газдам жінки убиває* (Марко Черемшина. Любість, т.2, 199).

ЧЕСАНИЙ див. **ЧІСАНИЙ**

ЧЕСНИЙ

◇ **чесний храм** – церк. храмове свято, яке відзначають взимку (на зимового Миколая). *А парубкам та дівкам що за храм без музики? <...> От тому ж тото сидять собі наші легіні та дівки на зимні Николи красенько дома та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенько храмує. Як же зато*

дасть Бог дочекати весних Николів, то вже стариня сидить дома, а молодіж пускають у храм. От тому ж тото назвали у нас зимній **храм чесний**, а весняний **красний**. То ї недурно його так і прозвали, – хто хоче видіти охоту та красу, то най лиші приходить до нас у красний храм (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ЧЕСТЬ

◇ **честь вести** – виражати до кого-небудь повагу; віддавати честь. *Або тобі, може, легше буде, як зроблять якого штурмака капралом, а ти йому будеш мусив **честь вести**?* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 286).

◇ **честь падеться** – шана віддається. *На мрамурових сходах заграла музика на привіт їмостям, а зеленюки стрілили знов двічі з крісів, щоби всі гори знали, яка у них **честь їмостям падеться*** (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 208).

ЧЕБІРСКОТИТИ, ЧІБІРСКАТИ Щебетати. *Ластівки на дождь зачели аж попри саму земню шворкати у задвірю, ек стріли з лука, весело **чебірскотіли*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15); *Ліс зашумів легоньким вітриком, змішеним із запахом живиці, а в нім, ни угаваючі майже, ковали весело зазулі та розкішно співали птахе, плетучі нові гнізда, **чібірскали** едерно довстріту Иванчікови* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 293).

ЧЕГІР див. ЧАГІР

ЧЕДО Рід, порода. *Мене ї це бодьнуло охаблено у серце, шо вуйна ни держит зо мнов партії, але тегнет за бабов. Усе це однаке **чедо**, слых би їм пропав, окрім діда, погадав я собі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47).

ЧЕЖІВНИЦА Різновид миски. *У лісі пониже хати, на видосовни, закопував у велику муряховину гуску соли, миску **чежівницю**, цідло, полонник, ботилев вид колочїня сметани* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

ЧЕЛІДИНА див. ЧЕЛЄДИНА

ЧЕЛІДИННИЙ Прикм. до **челідина**. – *Ой га, хлопці-побратимчики! Ци не мас*

*хто йкого лудїня **челідинного** у бесагах? Заплатив бих файно* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 178).

ЧЕЛІДИНСКИЙ, ЧЕЛІДИНЦКИЙ Те саме, що **челідинний**; прикм. до **челідина**. // у порівн. *Ек вишиті мережками рукави **челідинских** сорочьок, так гори помережені нивами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); *У одній руці держев довгий кривавий ніж, а у другій – біленьку **челідинцку** ручьку* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

◇ **челідинцкий місяць** – менструація. *А та баба, кажу вам, така черлена, ек **челідинцкий місяць**, а дужя, ек медвідь* (О. Манчук. Дохторе, 69).

ЧЕЛІДИНЦКИЙ див. ЧЕЛІДИНСКИЙ

ЧЕЛІДЬ див. ЧЕЛЄДЬ

ЧЕЛЯДКА збірн. Те саме, що **челєдь**; жінки, дівчата. // у коляд. *А з отсим словом будь же нам здоров / Ни сам из собов, а з усім посполу, / З усім по сполу, шо в твоїм дому, / З отсев колядков, з усев **челядков*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 83).

ЧЕМЕРІ тільки у мн. Кості. *А в хоромах, то він начесок так змолв курві, шо ї писнути вже ніек було їй, бо аж **чемері** пукали їй у в'езех, так нудно термосав він її заволоси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 466).

◇ **стерти чемері** – дуже сильно побити кого-небудь. *Знала йго натуру, шо ек би була шош їй лиші слівцем писнула, то **стер** би їй **чемері** видразу, ек половик курці П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 227).*

ЧЕПЕЛИК див. ЧЕПЕЛИК

ЧЕПІТИ див. ЧИПІТИ

ЧЕПРАГА див. ЧЕПРАГА

ЧЕПРАКОВАТИЙ Сукуватий, кривий. // у порівн. *Але ни полегчело йиму в серця на Иванчіка, бо шше гірше на него запізмував, ек з-за тих пістолет, шо розмовив їх Иванчік на Костівским весілю против йго волі, бо йго серце на прошиєне гніву було таке погане, ек **чепраковате** дерево на колїне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 279).

ЧЕРА Глибока миска. *Бувало, аж смілиси з радости дітва, ек покладут опередь них велику **черу** йкоїс сербавки, тай випаюють їм*

кождому у руку по байді вивсеного або єчмінного коржя (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

ЧЕРВИНЕЦЬ див. **ЧЕРВІНЕЦЬ**

ЧЕРВОННІ див. **ЧЕРВОНІ**

ЧЕРІ тільки у мн., міф. Чари. Міні си привижувало, шо на середнім сволоці верг запічка, з дідових квартир голубих показуютьси усіякі дива. Доснагу такі, ек тоти, шо ними мальфарі си послуговуют у своїх **черях**: уроваті, вурковаті, страшно пудні. Вилізав з кварти черлений чьоловік з черленим мечем у руці, у черленим кумпаці, у вусим черленим убраню (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40).

ЧЕРЛЕНИЙ див. **ЧЕРЛЕНИЙ**

ЧЕРЛЕНІТИСИ Виділятися червоним кольором. **Черленіютьси** гачі, лопотет запаски, розвіваютьси фустки шовкові (О. Манчук. Великдень, 75).

ЧЕРСАК Ганок. З хорім отворилиси двері в **черсак** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 413); *Над голосно шум'ючов Білов Ріков у Голошині на нивеличкім лужку під лісом жесно вирцнули в **черсаці** скрипкові двері, шо нисміло їх отворив Иванчік, чогос так боєзливо идучі до Малишия в хату, шо аж серце си було йиму збило в темних, закуріних хоромах з йкогос дивного страху* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 355).

ЧЕС

◇ **тугий чes** – важкий час. *Бо шо правда, тепер такий **тугий чes**, шо ни раз и почерез увес тиждень грейцара у хаті ни видко* (О. Манчук. Дохторе, 70).

ЧЕСОВИЙ Такий, якому прийшла пора вмирати. *Бо відий и розумремоси тай у воросі ни вздримоси, ек борзо до мнє ни прийдет. Бо кажут, шо ни вмираєт старий, але **чесовий*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 412).

ЧЕСТОВАНЄ Дія за знач. **честувати**. *Кажуть, шо Василь любить честувати потрохи. – Ну-ну! Шьи й як! – Я абих то не виділа на свої очі. Не хочу Василя, не хочу й **честованя*** (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

ЧЕСТУВАТИ, ЧІСТУВАТИ 1. Випивати, зловживати спиртним. – *Мене хотіли це сих мясниць заручити із Василем Грималєковим із-за Погорілля. Я не хотіла. Кажуть, шо Василь любить **честувати** потрохи* (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

2. Шанувати. // ірон. – *Але ек мні зєть **чістує**, то най би було, бо то чужя дитина, то за тото, шо-сми на грунт приймив, шо розум відобрало. – То за цу царинку маєш, діду, межи очі, аби-с знав, ек працу пропивати* (Марко Черемшина. Дід, т. 1, 40).

ЧЕСУВАТИ Помирати. *У тот чes, ек увійшов Иванчік у хату, то Олексій саме снітувавси. **Чесував*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 415); *Тиждень тому ек ліг у постіль, з екої вже відий ніколи ни встанет? Цілий чes **чесуєт**, але ни может сконати», – перестрашіним голосом, майже шепотом говорив хлопец про Олексія Иванчікова* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 408).

ЧИБРИК, ЧЕБРИК бот. Чебрець плазкий (*Thymus serpyllum*). *Дівки і молодиці полоскали в **чибрику** полонинському коси, парубки і поважні газди мастили чуприни маслом* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 43); бот. Чебрець (*Thymus*). // у порівн. *Севере, чому квіти, шо діставала від тебе, не клала я за образи та не засушувала, як свячений **чебрик**?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 555).

ЧИГОР див. **ЧАГІР**

ЧИГУН Те саме, що **равбшіцер**; браконьєр. *Може не всі, передусім нелісники, розуміють, як слід, значення слова “**чигун**”, тому хочу на вступі його пояснити. **Чигун** – це людина, шо полює потайки на звірину, без дозволу. У нас називали таку людину “равбшіцером”* (Р. Яримович. Чигун, 67).

ЧИГУНСТВО Потаємне полювання; браконьєрство. *Як тяжко є боротися з **чигунством**, знає кожний лісник, шо працював в терені. Тим та боротьба є тяжчою, шо **чигунством** займаються люди всіх прошиарків населення, а у деяких – **чигунство** стає налогом* (Р. Яримович. Чигун, 67).

ЧИЙ-ЧИЙ присл. Зовсім скоро; ось-ось. *Бери, орлику пишній, трохи кулеші та бриндзи на закуску та пилуї, біжи д'дарабі. О-о, води отік ще більшає. Дозирай, як можеш, ще хоч цю, ненадійно-прикру ніч. Завтра чий-чий вода впаде, а ріка стягнесь у свої береги* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545); – *Та воно, може, чий-чий вже потепліє й затінками, – говорила Палагна, своїх очей не спускаючи із Савиної доньки Одокії. Все дивилася на неї затривожена, задумана* (Д. Харов'юк. Палагна, 535)

ЧИКОЛОНКИ, ЧІКОЛОНКИ тільки. у мн. Суглоби пальців руки. – *Ой розіб'ю я тебе, бігме розіб'ю, аби мав чиколонки до крови ослутити, – грозив цьому каменеві Микола і стискав міцніше бартку* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 293); **Чиколонками** витиснув глибокі борозни на своєму чолі (А. Крушельницький. Рубають ліс, 298); *Дмитро Бичюків, то своє пістоле клав у пліт тай криз пліт из него стрілев, так охаблено торгало: боевси, аби си йиму ни вирвало из рук або шоби ни обтовкло йиму чіколонки* (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98).

◇ **чиколонки їсти** – голодувати. *Небагато хибувало до того, шоби наголос був не розплакався, але баба погрозувала йому, що відведе назад до дьиді і що там дадуть йому чиколонки їсти* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34).

ЧИЛЬДИНА див. **ЧЕЛЄДИНА**

ЧИМБІР Пояс із вовняної пряжі. *Як же вни прибрані / У красні шати, у чимбори брані, / При боці шабля, у Дамаску бита, / На грудях світя срібні пістоleta* (Ю. Федькович. Празник у Такові, 87).

ЧИМБОРШЕ присл. Якнайшвидше. *Ой клоню я сестрам кармазин, то квіти, / А вни полинули чимборше до кліті / – Винося одежу, винося кресак: / Убрався, уклався, як пава, як мак* (Ю. Федькович. Ой вижду я з хати, 57); *А власне: коли треба було передаватися на тот бік і фіра з'їхала на берег, – саме з другого боку вступила на кладку тутешня, таки проста сільська дячиха, і, бачачи, що їде фіра з еквс панев, чимборше збігла з кладки й дала дорогу* (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 363).

ЧИНИТИ, ЧІНИТИ 1. Приводити на світ; народжувати. *А газди виносили кокуци та обдаровували дітву, а дівчаткам давали до того ще й сіль лизати, приговорюючи: – Лижіт-ко, лижіт, дівочки! Може би так бог дав, аби нарік мої овечки чинили єгнички* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Щороку просив Іван бога милостивого, аби жінка Олена легко зносила та мирно злегла і не чинила знову по двос, як та вівця* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 331); *Потому, коли Палагна вже щезла, він переліз знову вориння і знов почав розсівать по царинці попіл од учораїньої ватри, аби корови та вівці, що будуть тут пастись, шино плодились, щоб кожна ягничка чинила по двоє* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 210).

2. Робити. *І таку бесіду мав Федь: “Я називаюси Федь Жолоб, із ватаги Пискливого. Зара будут суда усі наші хлопці, поверх сотці люда. То коли не хочіте, аби ми вас стинали – мечіт суда, у цесу тайстру усе, шо маєте найдорожчого” – “Ой-ой! Гевуулт!..” Зчинився крик помеже жидами, рейвах!.. Але шо маєш чинити – треба давати!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 102); *У нашім селі, знаєте, чинять два храми в рік – один на зимні Николи, а другий на вєсні* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ЧИНИТИ(СИ) див. **ЧИНИТИСЯ**

ЧИНИТИСЯ, ЧИНИТИ(СИ), ЧИНТИ(СИ) 1. Прикидатися, удавати що-небудь. *Маруся прикривала тоді очі й чинилася сплячою* (Г.Хоткевич. Камінна душа, 162); *Юра соромився своєї похіпливості, соромився селян, що хоч не показували йому ніякої ворожнечі (поява таких годованців у Гуцульщині, на жаль, дуже часта), то все-таки – і се почував Юра – зробилися супротив нього холодні, байдужні, рідко заговорювали його, а деякі й зовсім обминали його, чинилися, мов не бачать, не пізнають його* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 433); *Федьо пропускав ті слова, чинився, що їх не чує і провадив своє* (В. Шкурган. Кашкет, 62); *Перше село минула, не заходячи в жодну хату: не мала би сили ані брехати, ані чинитися, що справді кличе на весілля* (М. Матіос. Нація, 149); – *То ти, Федю,*

чинишся, що там не був і не грабував! А хто, як не ти перший вліз до салі, представився всім і з отвертою тайстрою ходив від гостя до гостя?! Я тебе добре пізнаю! (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 65); Але я **чинилася**, що не бачу його пекучих очей, та лиш співала (П. Федюк. На хуторі, 26); – Ади, ще й **чиниться**, що не знає! Лиш послушайте! – каже Юстина до толоки (М. Павлик. Вихора, 170); Нічо. Пригостив мене файно, порєнно. І сховав. Сиджу я в него, див'ю си – а він... єв **си чинити** от ік би не такий: і очима йграт, так йкос си крутит... “Ой-га, – думкую собі. – Мені, браччику, не тра довго балакати, бо я вже виджу відразу”. Та вкєв-сми му онно вухо на памнетку, та й сми пішов (Г. Хоткевич. Камінна душа, 261); – А мачуха нічо? – Мачуха **чиниласи**, що спит (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 48); Най собі тото там на печі сопет, ти **чиниси**, шо то ни до тебе, шо то тебе нічо ни обходить. Тай тобі вид того ніского страху ни будет. То си діда держит, а ни нас иршеєних (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 43); – Най би ші старий Черленюк трохи помиг. Аді бере пенсію. – Ає, де там. Робит цілий вік на чужих. Икас указія. **Чинитси**, шо ни має онуків (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 82).

2. Народжуватися. Витак розклав струнку у кошеру, поклав тот книш на земню у воротіх, а баба з вуйнов, аби **си** єгниці **чинили**, пустили почерез тот книш у кошеру мижі вівці на валованє двох красних чьорних баранів-лунчяків, таких вовнистих, шо аж си вовна з них по саму земню везла (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

ЧИПРИТИСИ Лізти догори, вилазити, видиратися. – Тето, кемуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У селі ші й тепер дітум наказуют, аби на сєсю берду не **чинірилиси** (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173).

ЧИПТИ, ЧІПТИ, ЧЄПТИ Непорушно стояти, перебувати на одному місці. Ой-га! Коли Берко Бурихайляняк такий дуже мудрий, то най сам іде під скалу **чиніти** на ніч та сокотити і держати дараби з своїм деревом (Д. Харов'юк. Смерть Сороканю-

кового Юри, 544); Розбуджені зі сну сусіди знизували плечима: увесь день Матронка **чиніла** в городі, онде сапу приходила до Марії гострити... (М. Матіос. Солодка Даруся, 93); – Єкби мала дуже плечі, то давно би виднесла тхаті ці афини, а ни **чиніла** отутечкі! (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 21); Чого тут **чиниш** коло мене? На псю маму! (М. Павлик. Ребенщукі Тетяна, 29); Надходять знайомі бадіки і пізнають бабу. Йди-ко, бабко, з нами, не **чипи** під слупом! Ой, де ж я, газдики з вами іду, коли-сми не годна! Таже видко си, шо не годна, але ходи, бо ніч ті зайде, та й шо меш робити? (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 81); Єк за покійничьки поклатоси на полицу, то **чєнів** до сегоднішного дня (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 107).

ЧИР, ЧІР' Рідка страва з кукурудзяної або вівсяної муки. – Борзо повіносив усі дорозі речі гет з хати, а поскликав від сусід дрібні діти і не дав їм цілий день їсти, аби були голодні. Сам перебрався дуже бідно і поставив післанце на дорозі, аби дав знати, коли ме Довбуш іти, аби попаде варула їсти для тих дітей. А єк тот посланец дав знати, вна зачєла варити кукурудзєний **чир** (Г. Хоткевич. Довбуш, 235); Таку давав кукурудзянку, що тільки **чир** можна було варити, а кулєші ні, бо була як кляйстер (М. Козоріс. Чорногора говорить, 223); Та й то не роз'їдалися: **чиру** коби хоть зо три рази на днину попоїсти – і то було ще побожому (М. Павлик. Юрко Куликів, 25); Їли вони багато й усе, що родилося на городі, грядці, варилося в чавунах: **чир** з грису, білі буряки, картоплю, недоїдки, катляфаси, помия від миття посуду (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 108); Най що би там не дав пан – чи **чиру** рідєнького, чи свого г..., – тільки б на дрібку більше, ніж сусідові (Л. Качковський. Довбушева пісня, 69); Під недокрівним світлом вранішньої зорі сідали вони на пеньках і просто на землі, снідали, шо в кого було, – той шматочок мєлаю, той ложку вранішнього **чиру**, а ще хтось гриз кавалок оціпка, запиваючи його студеною водою (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 137); На столі стояли глиняні миски з **чиром**, до

них тяглися дерев'яні ложки (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 24); [Мольфар:] *Вчора чир, нині чир, / Вгодуюся, як упир!* (В. Зубар. Вітрова донька, 75); *Антипку, Антипку, / Дам тобі чиру, / Чир несолений, / Чир заріджений, / Я твоїй газда, / Ти мій слуга...* (Р. Федорів. Жбан вина, 172); *Тебе твоя годує таким самим чіром, як пса, а Даруся мені грибочки у борщик кидає* (М. Матіос. Солодка Даруся, 59); // у порівн. *Ревнивим і допитливим поглядом супроводить її сотня очей по обох боках Черемоша, а вона летить серед погускких, мов чир, балванів, серед перехресних моцних криків* (Г. Хоткевич. Дарабов, 388).

ЧИРЧИК Дуже низький смушок. *Сій треба заполочі, та просить шовку, третій ігла уломилася (боже мня прости!), четверта прийшла узорець собі нашивати, п'ятій треба чирчику, доста того – кожда в требі, а лиш, знаєте, так, щоби собі погуляти та з Штефаном зачіпатися* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 282); *Із чирчиків та з ромену / Кубелечко звий* (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 150).

ЧИРЧИКОВИЙ див. **ЧЕРЧИКОВИЙ**

ЧИТУЛА, ЧИТУРА Металева або глиняна посудина для рідких продуктів. *Ватаг з кальманом зубчатим брайом кришили будзи, солили та утовкали туго в бербиниці. Заденчували бербиниці та ховали до кліті. В читулах та дійницях стояло молоко свіжого удою. Всюди панував порядок, а кожний на своєму місці виконував працю* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Тручючі одни одних, наберали з проріза води у флешки, беривки, чітури й коновочки* (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98).

ЧИЧКОВА Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує квітку. *Через іншість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Упізнавалися драбини, <...> ільчата, дзьобенкова, хрестата, зубкатенька, плетінка, чиновата, княгинька, ключкова, кривульки, крапочки, стріпата, прилата, очката, павукова, чичкова, глукова, лумерова, буклажок, тайна,*

черешньова, малинова, вазонка, пагоніць, парасочки, вітрячок, бендюги, гачки, медівнички (Т. Прохасько. Непрості, 46).

ЧІБІРСКАТИ див. **ЧЕБІРСКОТИТИ**

ЧІВКА 1. Верхні пагони рослин; листя, в яке загорнуто качан кукурудзи. *А газдині давали лад всередині хати: мили столи, лавиці, ослони, мастили припічки, опецьки, учічковували образи зіллям, та писанками, та голубцями; робили “дідів”, зв'язуючи кукурудзяні шульки у гушму хвостами та рівенько внизу обтинаючи чівки, відтак, попливши з шумеління кіски, завішували на “бегариках”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Сідала на призьбі і плела кукурудзяного діда. Зв'язувала шульки хвостами, рівенько обтинала чівку, плела з шумеління кіску за кіскою і думала: «Чого воно так, чого ті люди стороняться її, називають чаклункою, чередницею, чим вона завинила перед ними?...»* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12); // образн. *Хоть Купало, хоть Лопушник, але це є справедливий Іван. <...> Барабульку та й кукурудзку з землі за чівку на сонце витягає* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 227).

2. *перен.* Найкраща, добірна частина чого-небудь. *Старший коледницький вибірця виберав лиш саму чівку з поміжи коледників и пускав до попа всередину коледувати* (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 75).

ЧІЙ див. **ЧЕЙ**

ЧІКОЛОНКИ див. **ЧИКОЛОНКИ**

ЧІЛЄДНИК див. **ЧЕЛЯДНИК**

ЧІЛІДИНА див. **ЧЕЛЄДИНА**

ЧІЛІДИНСКИЙ див. **ЧЕЛЯДИНСЬКИЙ**

ЧІЛЬНИЙ Поважний, знатний. *А навіть чільних и єльних газд тай газдинь [піп] просив у куми, ек хрестив свої діти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

ЧІЛЬНІШИЙ Вищ. ст. до **чільний**. *А решту коледників, то лиш дов кухню упустили слухати коледу, ек у попа коледують, й то пускали лиш самих чільнійших коледників, а решта коледників, тримбіташі й скрипичьники лишилися на дідинци разом*

з усім народом ждати, поків головні коледники ни скінчєют коледу в попа (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 75).

ЧІЛЬЦЕ *етн., обряд.* Весільний головний убір молодої. Дивиласи крадьми попід **чільце** на головску й річкову челідь, угадуючі, шо вни про ню гадают тай шо їй важєт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 241); – Лісних за дружок візьму, аби коси мені файно розплели, **чільце** наложили... – Бери! – А Чугайстра весільним сватом... (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 69); Він витирався вишиваною хустинкою так, ніби хотів відгорнути **чільце** з Анниного личка (М. Матіос. Нація, 200); А під їхній ритм хитаються важкі від трунку голови. За скрипачиками княгиня, на білому коні, у білій гуглі, в золотих запасаках, з блискучим **чільцем** на голові (М. Козоріс. Черногора говорить, 21); На голові Орисиній – розкішний віночок, а її чоло прикривало срібне **чільце** (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67); Катерина поправляла волічку в Аннициних бовтицях, підняла децо вище **чільце**, бо – казала – надто зісунулось на очі (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17).

◇ та аби я ни діждав дітий своїх вінувати тай чільце їм на голову класти – форма клятви, заприсягання у правдивості сказаного. Рідко обходилося й без того, аби челядь, доводячи свою правоту, істинність своєї думки, правдивість рідко правдивих історій, оповідок, ситуацій, не божилася й клялася у святій правді оповіданого, б'ючи себе при цьому у груди кулаком правиці: “Бигме, шо так було. Та най мене шлят трафит, шо ни брешу <...> Та аби я ни діждав дітий своїх вінувати тай чільце їм на голову класти, екишо отут отакої собі набріхую <...>” (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

ЧІМ ЛИШ... ТИМ *спол.* Як тільки... то. Та **чим лиш** вибіг дедя, **тим** ек не вдарит грім по раз-другий над самов у деді над головов, шо дедя так і впали (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 439).

ЧІМЕРИЦЯ *див.* **ЧЕМЕРИЦЯ**

ЧІМУНЬ, ЧОМУНЬ *присл.* Уживається на початку речення, у якому міститься запитання про причину або мету чого-небудь.

А **чїмунь** я то все знаю, – кає дідо, – так шо я самий туда ті гроші клав. Лиш нас розігнало восьько, то я зайшов суда, тікаючи, а тоти гроші лежє там (Г. Хоткевич Довбуш, 116); – Пане ватажку... пане ватажку, – і норовила так, щоби мало хто чув. – А ци не сказали би ви, де ваші скарби? **Чомунь** мают пусто-дурно в землі гнити? може бесте, сказали, а де... В котрім місці... А я би за вашу душу пацєж змовив (Г. Хоткевич. Довбуш, 445).

ЧІМХАТИ Обрубувати гілля від стовбура. Два пилили, два корували, він мав суччя стинати, гладити дерево, то, май, легша робота, то звичайно **чємше** який молодик, хлопчище, але в першій партії ставав до цієї роботи Николай, а тепер на його місце він, Василь (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); // образн. Але як Тимофїїха затопить у неділю під обід, то дим **чїмхає** геть ‘д горі поверх корчів, і тоді будь-хто розпізнає, що то не чорний рїг кам’яної плити, а людська хата (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 95).

ЧІНАТАРЬ *етн., міф.* Чоловік, який чарами (**чїнками**) може завдавати шкоди людині чи тварині; чаклун. // лайл. «Я забрав манну в твоїх коровок?» «Ти, ти, **чїнатарю** пустий! А хто ж другий тут, в нашім куті, їх чередує?» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 392).

ЧІНАТАРЬКА *етн., міф.* Жін. до **чїнатарь**. Засохрани її, Госпидку, вид кіточьки, вид фиси й вид звіри, вид лихого чьоловіка й вид чередінників й **чїнатарьок** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 34).

ЧІНИТИ *див.* **ЧИНИТИ**

ЧІНИТИСИ *див.* **ЧИНИТИСЯ**

ЧІНІНС *міф.* Наслання чарів. Він [дідо Иванчік] усе їх **чїнінс** до себе ни допускав, вид себе видвертав тай назад їм завертав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 436); Навіть кожного чоловіка здохе він [Дарадуда] знаєт, а ни то він би ни знав людські діла тай їх **чїнінс** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 454).

ЧІНКАРЬ *етн., міф.* Те саме, що **чїнатарь**; чаклун. // лайл. Тай **чїмунь** то від твоїх кавуль стаєт на молоці сметана, на

палець груба, а від моїх коровок, то на молоці сметани Біг даст. А молоко, то таке сине, ек воронечий пуп, посинів би й ти так, ек афина, **чінкарю** пустий! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 392).

ЧІНКИ тільки у мн., міф. Чари. Він чув криз сон, шо вна шош нидобре гоїт йиму коло голови. Навіть чув, коли вна втєла три рази потрошки волося йиму з голови на свої **чінки** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 466); Змаленьку я чув, шо там, де сходєтси три плоти докупи ув оден вугов, ни можна перелізати там пліт, бо мольфарі висипають там на плоти зібрані з людий мальфи й **чінки** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ЧІП Різновид клямки-защіпки у двєрях. Держєвси руков за **чип** у двєрєх, лиш жєдєв, коли маю порснути з хати надвїр (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

♦ **тупий, ек чіп** – дуже дурний. – Уважєй, бо то д-обра мерза: мене шї з парубка ловив, але гудзика злавєв. ...То таке **тупє, ек чіп**: у школі послїдне було, відлюдком росло там-о під корчами. (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

♦ **п'єний, ек чіп** – зовсім сп'янілий. – Ади копаю... А сєгороку літувала у полонині... А там так лило, шо я мокра ландала за маржєнов і гєт застудиласи... А Петро жїдний – не годєн тої горївки нажертиси: ади сночї притєліпєвси **п'єний, ек чіп**... (В. Шкурган. Не пошкодуйте чєсу, 172).

♦ **якби (комусь) чіп у одне мїсце забити** – про непосидючу, надмір рухливу людину. Станьтє отутки та розкажїть до прикладу, шо си робить, шо ви такі, якби вам **чіп у одне мїсце забив** (М. Матїос. Солодка Даруся, 121).

♦ **стояти чопом** – стояти непорушно. Анничка сїпнулася на той зазив у дєдєвих руках, хотїла вчинити волю батьковї і подивитися, але дєдьо зганьбив її за то: – **Стїй чопом, не рунтайси!** (Марко Черємшина. Бїльмо, т.1, 100).

ЧІПРНАТИЙ Розлогий. – <...> Потягнув той Бог, дивитьсє, а то верх тїльки **чїпрнатий**, а яличка сама то мала (Ірина Вїльде. Сєстри Рїчинськї, кн.1, 350).

ЧІПТИ див. **ЧИПТИ**

ЧІР¹ див. **ЧИР¹**

ЧІР² Губка для кресала. Дїд устаткувавсє, та запальний був, як **чїр**. Не сподобаетсє йому що, глянє – барткою блиснув (Р. Єндик. Чорногорськї шуми, 115).

ЧІРВОНІ див. **ЧЕРВОНІ**

ЧІРВОННІ див. **ЧЕРВОНІ**

ЧІРІНИЙ, ЧЕРІНИЙ Брудний, каламутний (про воду). Прибувала **чїрина**, аж чьорна, брудно-каламїтна повїнь, виполїкувала шодо зерна град з зарїнкїв тай несла го у Чорне море (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 187); Підїйшли до рїчки, а лєвка чєрез неї вжє похитувалася на шалєних **чєрїних** сїдлах (М. Яновськїй. Пїсля зливи, 63).

ЧІРОХЛЕПНИК зневажл. Про нездатну до нічого, невмілу людину. В него ек шшов хтос у колєдники, то раз мєв бути колєдник, а ни йкийс **чїрохлєпник**, шо ни умїв ні задєцувати, ні заплєсати або навїть ни умїв й добре рот отворити тай у колєді лиш бинькав замліло, ек биндєк увосєни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 70).

ЧІСАНИЙ, ЧЕСАНИЙ Тонкотканий, з тонко прядєних ниток. Чїму ви не вбїраєтє драптуєву дранку, ек ідєтє до дому божого, але берєтє бїлу **чїсану** сорочку, та й фустку брєцку, та й коралї, та й киттарь смушковий, та й постїльцї лєгонькї? (Марко Черємшина. Поменник, т.1, 146); Куди цє збїраєсє дївка в суботу надвєчїр? І сорочка на нїй **чєсєна** з вишиваними рукавами, і цонайкраца запєска, і фартушок крамськїй (М. Павлїк. Вїхора, 165); // у порївн. Агїй, гадаю собї, єкє малє, а єкє спрїтїшнє. Іду поза обїрник, а воно сидит скулєне коло довбнї, нїж – на землі, а самє вам таке на тварї, ек **чїсанє** полотно (Марко Черємшина. Хїба даруймо воду!, т.1, 59).

ЧІСТИТИ міф. Знімати, нейтралїзовувати чари, накладєні на збрєю. Розказєв, котрї постї в року мают постїтити стрїльцї та котрї днїни вєсєни трєба **чїстїтити** стрїбю, та зачїнати стрїльчїтї, абї стрїльцєви цїлий рїк вєласї звїрина (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 174); А ек си лїс утихомирив, тогди си вєзєв Иванчік **чїстїтити** свїй стрї-

лецький стрій (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 190).

ЧІСТУВАТИ див. **ЧЕСТУВАТИ**

ЧІТУРА див. **ЧИТУЛА**

ЧІЧА Квітка. *На ше бесаги, / на ше мотуз, / чічі!* (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину, 27); *Так здаєтси, єкби з панцких огродів намікав усєких чічів и усуди їх порозсипував* (О. Манчук. Великдень, 75)

ЧІЧЕНИЙ, ЧІЧЕНИЙ 1. Гарний; красивий. *От іде в неділю до церкви. Що вже вивберана, що вже чічена – очей си ловить! Коло бері легіні позасідали; жартують молодєки, висміюють усіх, свистять услід. А іде Олена – дві слові лиш скаже: “Шо дієм, легіники?”, поведе плечем, усміхнеться, а вже най би загадала легіням у Черемош скакати – бігме би скакали!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 224); *Та й не має мене ніхто зачіпати. Бо йк злечу з верха та йк дзьобну отсим дзьобиком чіченим, – і він блискав своєю важкою барткою, – так уже, ади, скємит си на тім свікі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96).

2. Уживається як постійний епітет при звертанні до особи. *Плачі опинилася перед Дзельманом, а він став їх розпізнавати: <...> – То ви, Марічко чічена? – Ба, ци то ти, Анничько срібна? – То ти Кіцо солодка?* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 158); // у колом. *Як одержимий перебігав з кичері на кичерю, любовні співанки виспівував, любаску до себе принаджував: Ой, бідашко, бідащице / Ой, бідашко, чічько / Та постели постілечку, / Аби нам ширічько. / Ой бідашко, бідащице, / Бідашко чічена...* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 128).

ЧІЧЕЧКА Пестл. до **чічка** 1. *Хвиля, і її очі знову лєліли ніжністю, промовляла до квітів голубливо, тихо: – Чічечки мої файні! Барвіночку барвенковий!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 158).

ЧІЧЕНИЙ див. **ЧІЧЕНИЙ**

ЧІЧІЯ Те саме, що **чічка** 1; квітка. // у порівн. *Смерека, як чічія, / Срібляста і шовкова* (О. Василяшук. Смерека, 36).

ЧІЧКА, ЧІЧЬКА 1. Квітка. *Дівчина час від часу ставала перед його очима: розка-*

зувала про небо, форми і колір хмар, сонце, змальовувала словом навіть найменшу чічку чи листочок, і навіть комахину, а він усе це втілював у мелодії, що з кожним днем ставали житєрадєснїшими (М. Дзюба. Укриті небом, 122); *Прекрасна то була пора: тільки-тільки почався травень, зелені ліси, полонини, навіть на дорогах продиралась між камінням трава, а на узбіччях синїли чічки і змагалися синявою з високим небом* (В. Гжицький. Опришки, 17); *Зберав у жменю розсипані по полонині в травах чічки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 352); *Дівчата збігаються під церкву подивитися на князя і княгиню. В яких кісках, в яких чічках? Котрі свати, котрі свашки, який дружба, яка дружка, а Параска стане у воротах і серце їй крається з болю* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 74); *Зворушенням проїнявся Григїр до гїрняка-ворожбита, побачивши, як серед буйної луки він схилявся над нечуйвітром, як голубливо промовляв до жовто-червоної волохатої квіточки, а відтак із захопленням розповідав про те, що вона несплюх і ще до схід сонця, най раніше від інших чічок, прокидається зі сну, розкриваючи своє мохнате сонейко, що відваром з нечуйвітру можна лічити жовтяницю, червінку, сухоти та інші болячки* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 44); *Знов мовчимо. У її хаті квапитися не пасує. Із пожовтілої фотокартки голова до голови усміхаються молоді дідо з бабою. А довкола чічки...* (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 159); *Заплету червону чічку / В запашині коси твої, / Співатимуть цілу нічку / Нам двом солов'ї* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Пісня, 174); // у порівн. – *Штефаночку мій, голубе, а як ти підеш відси, – мене поховають! Не годна я без тебе жити. І знов, як чічка, йому до серденька* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 291); // у порівн. *Та такої, як Настунина Параска таки не було на ціле село. Як іде, земля перед нею розступається, смерічки вгинаються, трава долом стелиться. Вона, як пава, вся у квітах і китицях, як райська чічка. Легіні дивляться і не надивляться* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18); // у порівн. *А на тлі цього зеленого моря, мрійних контурів далеких верхів, мов рухливі*

чічки барвисті, посялися гуцули й гуцулки (Г. Хоткевич. Камінна душа, 77); // у порівн. Двацять років тішитися нею, двацять років дивитися, як вона росте, розвивається, набирається краси, немов та молода гаджужка, розростається, як та **чічка**, розцвітається... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 251); // у порівн. Дівчина, отек **чічка** лиш стій та дивися, а він не дає Василеві її брати (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 27); // у порівн. Вона шептала, що боїться, сполохано озиралась навколо, легінь тулив її, як **чічку**, до грудей, казав не лякатися, якби навіть усі вороги змовилися проти неї, то однаково оборонив би її (Р. Федорів. Жбан вина, 113); // у порівн. Гордий був, що донька в його, як **чічка**, але гордість ця не давала втіхи (М. Козоріс. Чорногора говорить, 42); // у порівн. У долині сріблився потік, що вабив око, як битий, камірний плай. Світло сонця ховалось по склонах хребтів і перелітало по верхах, як мотиль по **чічках** (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 15); // у порівн. Тодор Збора не може впізнати свою жону: відколи вродила собі дитину – стала схожою на **чічку**: дивися і тішся (Р. Федорів. Жбан вина, 146); // у порівн. Здавалоси міні, що з кута повид двер коло печі зазирає тишком на мене пишна молодичка, ек **чічка** чічена, дідова любаска лісна (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42); // у порівн. Зеркалом му була, **чічків** золотов, Богом на небі (О. Манчук. Лісова дівка, 44); // образн. Дивіть, хитається [село] межі горами, гей дубова колиска у віночку, **чічки** розкидає (Марко Черемшина. Карби, т.1, 31); // образн. **Чічки** розцвіли на димарях (В. Шкурган. На дідовій печі олені б'ються, 36); // образн. Весна білими невинними **чічками** розцвітала в її серці, любовним щебетом пташок гомоніла в її душі, творчими проміннями сонця кружила в її крові (А. Крушельницький. Рубають ліс, 386); // образн. Забирала у прибрану яскравими запасками та **чічками** молодість (М. Яновський. Танець дараби, 90); Підказував фарби її місяць на ґрунях, / Далекі й високі тривожні зірки, / І сонця веселка, і вмитії вруна, / В ясній полонині крилаті **чічки** (М. Пилатюк. Писанка співає, 21); // образн. Зостав-

ся – там – **чічками** битий плай / І чорний бір, що витканий казками, – / Шукаю вишивкового тепла; / Тулю до серця сірий камінь (Віра Вовк. Срібна пісня, 81); // образн. Поза нею інших жінок не бачив, гинув за нею. І було за ким: личко – листочки **чічки**, очі – вогники, як засміється – музики заграли. (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 117); // образн. – То ти так швидко забув про наше кохання заворожене? Не є воно для тебе барвистою **чічкою**? – з лукавим усміхом спитала Марічка (Р. Єндик. Торонке мольфування, 77); // образн. Дивіться, хитаєся межі горами, ніби дубова колиска у віночку, **чічки** розкидає (О. Дучимінська. Черемош говорить, 97).

2. перен. Дуже гарна дівчина, жінка. Доньки із служби надходили, руки і ноги нені цілували, як зазулі, голосили. – Чіму до нас, ньєко, не заговорите, чіму на нас не подивитеси, наші мозілі не позавиваєте? А в котру онь доріжку, ньєко, вибираєтеси, відків вас визирати маємо? – Ньєко наша солоденька, **чічко** наша пишна, жєслобо люба! (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 66); – Якби я, **чічко**, шукав жінок, то мав би, як якийсь казав, їх в'язку. Чи одну бідолашну я видів? Та й тепер-єм не сліпий (М. Яновський. Гірське серце, 50); – Панно Марічко, ваше здоровля, моя **чічко**! Маруся сховала лице за плече матері (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 231); – Миром! Як ти? Гарзд, богу дякувати! Як днюєш, пишна **чічко**? (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 248); На забаві в Криворівні / **Чічки** краснії царівни, / А між ними кароока, / Як смеріченька висока (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 23); – Де вона така **чічка** виплекалася, що він її не знає? Ледве чи й бачив! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 315); – Тепер ти, моя газдинько мила, **чічко** пишна – верховинська королева (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 11); – Та чіму це я утікати маю, чіму не можу поколядувати з цією **чічкою**?.. (Л. Качковський. Довбушева пісня, 24); – Давайте, Шванючко, ослін та подушки, і будемо приступати до наших **чічок**, бо зимова днинка коротка, а родина велика, аж до сусіднього села розкидана, аби до заходу сонця встигли обійти, бо далі мороз ще більший притисне (М. Дзюба. Укриті

небом, 32); – *І мені сьогодні день роком став, Юрчику. Так було банно, що їй-де! – За мною банувала?! Анничко, душко! Чічко моя файна та пишна! за мною банувала?! (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 39); – Гей, дівчино, красна чічко лісова, / Розкажи м'ні, поясни м'ні ті дива!.. (М. Карпенко. Зустріч з мавкою, 131); “Чьож ти хоч, чічько моя запашна?” запитав Худан. “Я лиш тебе, Василечьку кохаю і... і за те вму!... Ничьо ми не миле, ек те не видю; – хібабих си втопила, аби ми лекше стало, ек ти видийдеш вид мене?” (І. Березовський. Худан, 36); // у колом. Як одержимий перебігав з кичері на кичерю, любовні співанки виспівував, любаску до себе принаджував: Ой, бідашко, бідащице / Ой, бідашко, чічько / Та постели постілечку, / Аби нам ширічько. / Ой бідашко, бідащице, / Бідашко чічена... (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 128); // ірон. – А видиши, то вже, видно, його пан-біг так підводив під свою кару. Так його осліпив, що лиш у руки брати, як того птаха в сильці. Він тішився молодію жіночкою, а не знав, що то за чічка (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 499); // ірон. – Але вартує! – Вартує, ек має ціну. Лепкалюкову бере сам Ковалюків синок, і ші до літа буде таздинев, а ця чічка, ек не стане курвов, то ші мусит комус до-обре закрутити голову, аби віддатиси. І ші ек ві-йде.. (В. Шкурган. Кілько цього світа, 166).*

3. Зроблена з паперу, фольги прикраса у вигляді квітки. – *Аби його вона, мамо, золотими чічками та квітками закосичила, аби його, молодого, шовковою травною обвинула пестливо (П. Козланюк. Похорон, 123).*

4. тільки. у мн. Елемент орнаменту різьби, інкрустації, який нагадує, символізує квіти. *Ой як утішився і звеселів Іван того разу, коли син (хай по-школярському, геть шершаво) повторив його бартку, інкрустовані “чічки”. Вдалася йому була і химерна ручка ножа. А про персні вже й казати нічого (М. Яновський. Гірське серце, 53).*

♦ **порубати на маленькі чічки** – пошмагувати. – *Ає! Я би то ше порубала на маленькі чічки. Пху!.. (Г. Хоткевич. Дарабов, 406).*

ЧІЧЬКА див. **ЧІЧКА**

ЧІЧЬКАТО присл. Барвисто, мальовничо, квітчасто. // образн. *Уклек покірно на зелену скатерть шовкових трав, шо паши-нистим руном чічькато укривала царинки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 23); // образн. А ек усміхнуласи [весна], то й високі полонини чічькато укрилися запашиними зіллями (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).*

ЧОБІТ-ГУМОВЕЦЬ Те саме, що **гумовець**; гумовий чобіт. *Я цікавилася, чи все готово, чи знайшли мені чоботи-гумовці й чи поставили у передню кишеню рюкзака сірники, сіль й дощовий плащ (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 14).*

ЧОБОТИ

♦ **зозулині чоботи** – бот. Зозулинець (Orchis). *А скільки тут квітів! І якась джінжура, і підойма, і зозулині чоботи, і багато інших, які, за повір'ям, мають неабиякі лікарські властивості, не менші, ніж знаменитий жень-шень (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 114).*

ЧОБУК, ЧЬОБУК, ЧЮБУК Вигнута частина люльки, крізь яку курець втягує тютюновий дим. *А Гирдлічка, бувало, лиш си хетро из того засміет, махнет байдуже руков, тай фіглярво изирчет Юріштанови: «Пиш пан же пшепадо», – тай далі курив собі безжурно свою лобу оріхову люльку на довгим вишневим чобуці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 148); Бувало, скоро лиш шош трошки ни по йго, то викручовав из люльки чьобук тай бив ним людий, ек коний батогом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125); На кривім чюбуці, забганім з вершека молододі гаджючьки, курич бакунтову люльку, виписану в дрибні колоски, з островишиков, насажуванов на накривці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118).*

ЧОВГАЛО Жолоб, утворений дощовими потоками. *Зігналися води ровами, ярами, човгалами, прислопами, припустами, потоками (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).*

ЧОКАН Кайло, кирка. *Дзьобак приніс сокиру і чокан (М. Яновський. Черевики, 37); Але цинк не піддавався залізній лопаті.*

– **Чокан** дайте, крикнув так голосно, аж луни пішли з цвинтаря в усі боки (П. Федюк. Людина з того світу, 108).

ЧОЛО

◇ **стати до чола** – зіткнутися з чиеюсь думкою. *Але, як прийде що до чого, як май треба стати з людьми до чола і щоб то аби ввляйте від них, або котрий жениться, то закаже в тім куті просити на весілі, де май сповідається, го-го!* (М. Павлик. Вихора, 188).

ЧОЛОВІК

◇ **чоловік би так ни звікував, аби си з кимос ни перерікав** – кожна людина на своєму віку з кимось обов'язково вступає в суперечку, свариться. *Прото кажут: «Чоловік би так ни звікував, аби си з кимос ни перерікав», – але то все нічо напротив смерти»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 470).

ЧОЛОВІЧОК

◇ **тримати чоловічками** – спостерігати, стежити за ким-, чим-небудь. *Юрко Угляр уже тримав чоловічками того скаржника, а після цих слів лиш посунув попри урядовців. Федьо запопадливо ховався за спину* (В. Шкурган. Кашкет, 67).

ЧОМУНЬ див. ЧИМУНЬ

ЧОРГАЛО-ПОТІК Потік з дощу. *Ймилися строминами перекроєні хмари, ударили з неба плови, падуть води цebraми, човгалами-потоками. Плюта плотенна* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 281).

ЧОРНЕЙКА Назва корови за зовнішньою ознакою. *Василь косить коло хати отаву та й вгадує, що чорнейка забігла вже десь до жіночої нени у темну стайню* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 168).

ЧОРНОГІРСЬКИЙ, ЧОРНОГОРСЬКИЙ, ЧЬОРНОГІРСКИЙ Прикм. до назви гірського масиву в українських Карпатах Чорногора. [Воевод:] *Не той ти Довбуш, / Що, два-три роки тому буде, / на Польованю у чорногірським лісі / Мя від медведя спас?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 344); *Він віднаходив очі Настуні у глибоких керничках водопою,*

її голос і сміх у шелесті трави полонин та чорногірських шумах (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 117); *Не звертаючи уваги на пуху чумацького ватага, чорногірські принципи мовчки й поштиво дивилися на молодого козака-опришка, з цікавістю і навіть з деяким подивом слідували за його рукою, що легко і вправно мережила літерами папір* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 137); *Спішу до тебе, опікуне мій чорногорський, хочу тобі розказати, що і я вже вмію гайдуків у полукіпки в'язати* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 90); *Певно чорногорського зілля шукав, бо примівник з нього був перший між мольфарамі* (Р. Єндик. Регіт Аридника, 24); *Убрала трійцу уселякими зіллями чьорногірськими й городними* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 96); // образн. *Та поки пастухи видоїли маржину, знесли молоко й поснідали, чорногорські вітри розігнали мряку й відкрили людським очам блакитне небо* (В. Гжицький. Опришки, 25).

ЧОРНОГОРИ тільки у мн. Найвищий гірський масив в українських Карпатах. *Пустить маржину попасом, сам сяде на пеньку і думає тонами флюари. Навколо ні душі, лиш шум чорногір, далекі дзвіночки маржини й вичарувані постаті флюари* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 117).

ЧОРНОГОРСЬКИЙ див. ЧОРНОГІРСЬКИЙ

ЧОФУРКА Суцвіття часнику. *Пришла до вінка з усіх штирох боків по мідекови, аби си книзеви вели гроші з усіх честий світа, тай пришла на вінок чофурку чеснику, аби тот вінок тай книзь під ним ни були урчливі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 219).

ЧУБОК Верх чого-небудь. *Марія, укліно подякувавши товариству за щедрий дарунок, повісила гаман назад на чубок хреста, заклопотано кинулась до бесаг* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 250); – *Отже, так і скажеш йому, Фоко, що шапку талярів хай принесе нам, але повну, з чубком* (В. Гжицький. Опришки, 61).

◇ **мати в чубку** – бути трохи п'яним. – *За всі голови, любко, – шепоче Гафія Янцева, – за всі голови! Я би ще була потрутила,*

най би було головку переїхало, – каже ще потихіше і стиснула кулак, **мала** вже видно, в **чубку**. – Я би їх всіх на одну вербу, шибеників якихось! Яцьо Шуполишин сидить підвятий хустков та кунішіє, а п'яна Петриха все підходить єго, аби купив горівки... (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 36).

ЧУБУЛІВ Дерев'яна посудина, бочечка, що зверху закривається. Мутне око кадки важко сколихнулося і невдоволено забулькотіло, коли хлопець наповнював **чубулів** (М. Яновський. Біла сіль, 18).

ЧУГА Землемірний знак на верхах гір; триангуляційна віха. Горіла не **чуга** на Магурі, а, напевне, сільські оседки, запалені жовнірнею (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2., 114).

ЧУГАЙСТЕР, ЧУГАЙСТИР етн., міф. Лісовий чоловік, який полює на **нявок, лісних**; добрий лісовий дух. Але **чугайстер** у своїх руках / кортєчки ниточку пряде (В. Шкурган. У горах дощ, 25); *Витягнув голову в тому напрямі тай наслухує. Гомін іде по лісі й зрадливо стихає. Що це? Ніхто не наближається. Вовк, медвідь, орел? А може мавка або **чугайстер**? І знову тихо і шумно заразом, гей у млині* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 82); *Пуца – її дім А в своєму домі хіба страшно? Та ще коли він населений добрими духами. Березинями, дивами, **чугайстрами**... Духами-оберегами* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 284); *То треба зберегти незайманим, щоби тоті поточки й оленіці, і тоті **чугайстри** з мавками, і тоті легенди й самі люди – щоби все те було, як є* (О. Кундзіч. Верховинець, 281); *Чогось боялася. Чого? Може, вигляне з темної гуцавини ведмідь... Може, засміється **чугайстер**, чи нявка блисне веселим поглядом... Ні, то казки. А все ж – страшнувато* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 147); *По велитенських заламах полян проскакували у свої темні нори **чугайстри** і мавки, а дідьки проховзувалися по скаламутілих водах у бездонні кривки* (Р. Єндик. Камінна душа, 145); *Хоч вітру не було й малого! / Чекаю: що то буде з того? / Аж зирк! Дивлюсь: із-за кущів / **Чугайстер** вискочив і сів!* (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т. 2, 202); *Мій диво-край*

– мистецтва тайна. / **Чугайстрами** гірські відомі села. / Там тчуть верети з лісових веселок. / І там веселки творять з полотна (Б. Радиш. Гуцульщина, 18); *Як оком кліпнути, нетлінні нявки урвали танець над рікою, а **чугайстир** шпурнув арідникові плитою у його чорні ребра* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 227); *Се був веселий **чугайстир**, добрий лісовий дух, що боронить людей од нявок* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 22).

ЧУГАЙСТИР див. **ЧУГАЙСТЕР**

ЧУГАЙСТРИЦЯ етн., міф. Те саме, що **нявка**. *Це ж бо мавка, **чугайстриця**, / Бісиця – / Красна дівчина з вашого пляу* (М. Влад. Бісиця – красна дівчина з гір, 41).

ЧУГАЙСТРОВИЙ міф. Прикм. до **чугайстер**. *Подивися, синку, до писаної кадки, / Чи прибувають наші достатки... / Ще й візьми з собою **чугайстрові** шкляниці, / Уточи з винниці горілки-шумовиці* (Т. Мельничук. Мольфар і син, 68).

ЧУД, ЧЮД

◇ **чуд (чюд) би** (комусь) **впав на голов** – уживається як прокляття і виражає побажання нещастя, біди. *«Ти-и-и... Мальфарю проклятий! **Чуд би ти впав на голов**, а ти шо то телениш? Ти-и-и пі-і-іджди-и-ихачю пустий! Вороже ти тежкий та солоний!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 390); *«Ні, ни пушишо, **чюд би ти впав на голов**», – стогнала баба під дідом, обіручч волосуючі йго заволоси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

ЧУДА Гарна погода. *Час короткий, а надворі **чуда*** (Д. Харов'юк. Смерть Сорочанькового Юри, 541).

ЧУДАТИЙ Дивовижний, чудний. – *Ая, з бабами бесіду тримає! Видиш рід Мартицуків якийсь **чудатий*** (Р. Єндик. Регіт Арідника, 24).

ЧУЙ Усічена форма 2 особи теперішнього часу дієслова *чуєш*; уживається для підкреслення сказаного, звернення уваги на кого-небудь. – *Цитуйте, не верещіт, бо його шо лиш не видно, Семенку, а **чуй**, дитина рує, іди возми на руки. Діти підскакували з радості...* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 104); *Аби*

вам з місяця рушилась. Ні... Так, як коли б це зовсім не в її колибі діялось, як коли б це не її котюги... – **Чуй**, дівко, зав'яжи, а то морду розіб'ю. – А я не хочу... Я тебе не кликала... Чим тобі зав'яжу? – каже (М. Козоріс. Чорногора говорить, 125).

ЧУПЕР Волосся на голові у людини; чуб, чуприна. А далі кечери загуділи так, що зроду я не чув, аби так гуділо шо, як тогди. Та ек мні став **чупер** ви того, то мені си здавало, шо я чисто голий став (Г. Хоткевич. Довбуш, 171); Та й саме парубоцтво вважало опишкування лицарською справою. Відроцувало **чупер** нижче плечей, готувало зброю... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 70); Оба і в попелі ми грались, / Оба ходили й гнізда драть, / Обом і **чупер** обрубали (Ю. Федькович. Циганка, 152); Вона взяла воруґе Юру за **чупер** та й знов піднесла. Юра тепер начеб зі сну пробудився (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72); Аж трішки задовго як на немолодого чоловіка – так щиро сміється Илько, але хіба вгадаєш, скільки йому років? Ще стрункий, очі та повадки молоджаві, русявий **чупер** віддалік ховає сивину. А кличуть його Ильком навіть найменші діти. Зрештою, він завше світиться, коли люди радіють (В. Шкурган. Кілько цего світа, 162).

♦ **обсісти, гей вуши чупер** – дуже тісно оточити з усіх боків. Розбезпечилися й собі бадіки й забагли доконче через глоту до війська протиснутися. Стали жиди їх спирати, плечима відтрусувати. – Не тручий, гадино сороката! – обрушилися газди. <...> – **Обсіли-сте** восько, **гей вуши чупер**, – обізвались інші (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 141).

ЧУПРУНДИР зневажл. Той, хто чинить насильство над ким-небудь, пригноблює когось; розбишака. [Катря:] Та волів би мені бог смерть дати, ніж би я мала їти за такого **чупрундиря**! А мушу йти, бо ніщо робити... (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 437).

ЧУРІТИ, ЧЮРІТИ Текти, витікати тонким струменем, струмком. Стоїть коло неї, приговорює, коровиця жує, а молоко **чурить** до дійниці білими струйками (А. Крушель-

ницький. Рубають ліс, 360); – *Ек зайде моцна моква, **чурит** межи камінь підшкірна і ґрунтова води – маєш намул... кирницю, такік свою душу, мус чистити щороку* (В. Шкурган. Кашкет, 66); – *Та чого держити мене?! І так не побіжу за таким лецтаком, що не має відваги з бардкою до очей станути. Був би я показав йому, хто май дужчий, хоч і кров **чурить** із мене. Але та сука гадала би, що за неї, ади, б'юся* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 132); *А на Менчулі – потічок за потічком **чурить*** (М. Яновський. Золотий перстень, 42); *Задихався, зірвався в шмате, проколов десь ногу в дірявім постолі, кров **чуріла**, набивалася фоя в ранку – а він усе гнав, гнав і гнав, як одержимий, наче хотів від смерті втечи* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 130); *Тіло овечки конвульсійно здригалось і смикалось у дужих руках язичниці, кров **чуріла**, бульбашилась з перерізаного горла, а вона наповнювала нею жертовні посудини* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 290); *А Дідушко потому той потік червоним зробив – від крові людської: казав по сто буків дати кожному, хто молоко пролив, і кров в потік **чуріла**...* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 181); *І тут мене щось кольнуло у серце, я кинув геть топорець, обіляв безтямну водою, спинив кров, що **чуріла** з її рани* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 384); *Ледве повидряпувалися на берег – мокріські, з тяжкими бесагами на плечах, вода цюрком **чюрить** з нас* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 190); – *А ти не скалічивси, ек скакав? – Здає ми си, шо ні. Лиш обдер-сми зі шкіри ногу, ади, кров **чюрит*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 126); *Там можна побачитись було з далеким родом, що осівся по околишніх селах, та й траплялась нагода одягтись Путенюкам за смерть Василеву та за ту кров, що не раз **чюрила** з Палійчуків* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); *Тополок не відповідав, але руку встромив межи зуби і відгризав собі пальці, аж кров **чюріла*** (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 178);

♦ **чюрком (чурком) чюріти** – текти дуже сильно. Він так пудно боровси з нічїстов силов – градовим царем, спераючі йїго далі йти з градом, шо аж **чюрком чюрів** з него

ніт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 177); *Хлопець подавав з води на коня Шкинди тоти пістолета, а Шкиндя їх обзерав тай охміржавси, шо з них вода ни капчала, але таки чурком чуріла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164).

ЧУРКАЛО, ЧЮРКАЛО, ДЖУРКАЛО

Джерело. *Бідне хлоп'я стогнало й просило не займати, але хоч трохи рану треба було очистити. Олекса пішов шукати чуркала, щоб обмити* (Г. Хоткевич. Довбуш, 347); *На зорях принесла вона води з чуркала, кинула до неї сухар із пшеничної муки і так примовила <...>* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 66); *Тільки, як і колись, з кедрового чуркала струменіла чиста вода смерековим жолобком, падала до замшілого корита і переливаючись з нього, ручайлася, дзюркотіла грунем, як і п'ять, і сто літ тому назад* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 201); *Як звичайно коло стаї все мокро через маржину, до того ще вода, що спливала із чуркала, після бурі розіллється так, що там стояла ціла велика калябаня брудної води* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 14); *Вода випливала з джерела й спливала чуркалом до корит. Побіч стояв кавуш. Зачерпнули ладної води, напилися та й відпочили* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70); *І довгі білі колоди кінцями витягали до невеликого майданчика біля чуркала, звідки Штефан брав воду* (Я. Стецюк. Крутий плаї, 61); *Іван ще чипів біля чуркала, з переповненої путні хлюпалась йому у кирзовий чобіт вода, а легінь, здавалось, нічого не помічав* (Р. Федорів. Весільні ворота, 257); *– Може й так, – гнула своєї мати, – проте вкемкуйте, тітонько, комора не чуркало, в ній дно під ногами* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 172); *– Не голоден, Анничко! Лиш пити хочеться. Якби тут чуркало де близько, здається, усе випив би! – засміявся* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 49); *Чуркало далі плине / отою, що й сто літ рінню* (Г. Турелик. Перед лицем вічності, 36); *Я знав його. / Щоранку він вставав / і йшов шукати чуркало у лісі, / газдиньці лиш своїй казав: – Не бійся. / Прийду* (В. Шкурган. Я знав його..., 92); *Шумеева служниця пишла коновками у чуркало поза хату води*

(П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 166); *А моя неня післала мене до чуркала водиці. А я несу воду та чую: грим!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 184); *В долині реготалися водоноски, товплячись одна наперед другої до двох джуркал, що текли рядом. Сміливі з них подивилися вгору і сказали жартом: – Ми не знаємо ся, абих ті давали води. Ми даємо лиш “знакомцям”* (М. Павлик. Вихора, 210); // у порівн. *Найдужче катували вони Петра П., бо то був він легінь дужий та моцний. Сікли його отим колючим ялівцем по голові, а кров чуріла, отек із чуркала* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 117); // у порівн. *Сторонські якісь люде помогли занести Янця на полянку, а єму так жбихає кров із рота, із носа, як з джуркала – ледве зостановили якось...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 29); // образн. *Той танок, в якому вчувалося недомовлену мову карпатського бору і клекіт джуркал і цю тайну одвічну, що її зберігає душа гуцульського племені* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 29).

ЧУРКАЛЬЦЕ Зменш. до чуркало. *Він сам умивав би свою Анну в тій копанці, в тому чуркальці над зрубом* (М. Матіос. Нація, 198); *І поле, і ярк, і стежка у потік, / І чуркальця та пісня предковічна – / В моєму серці житимуть повік, / Як знак дитинства. Світла пам'ять вічна* (О. Василяшук. Мені ночами снились Погарі, 11).

ЧУРКАТИ, ЧУРКОТИТИ Те саме, що чуріти; текти. *При жолобку, поміж бідонів, / Де тихо чуркала вода... / А там, на тлі, бродили коні / І мирно паслась череда* (М. Карпенко. Лист до Львова, 150); *А внизу чуркоче / Потічок з смерік...* (О. Василяшук. Йдемо у гори, 12).

ЧУРКАЧ-ДЖЕРЕЛЮ Те саме, що чуркало; джерело. *Напившись досить, братія весела / Річ повела про чуркачі-джерела, / Багато їх у горах знає всяк, / Вода інакша в кожному на смак* (В. Зубар. На косовиці, 16).

ЧУРКОМ Присл. до чурити; дуже сильно струмком. *Дощ паде. Злива – аж чурком вода летється* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

ЧУРКОТИТИ див. **ЧУРКАТИ**

ЧУРОВИНА Вода, що стікає на підлогу із мокрою від дощу одягу, з розталого снігу на взутті тощо. *Чуровини дощової води, що стікали на підлогу, одразу стиралися шурханням й човганням чобіт* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 23); – *Роззувайси у веранді, бо зима аді наловиласи за твої чоботи тай зараз намах буде танути й нароб'єтиси скрізь по хаті чуровини* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 135).

ЧУРОК Дерев'яний брус для чорнової підлоги у нежитлових приміщеннях. *Сусідчину тиху, але доволі сміливу, розмову Тимофій послуhati послуhav, проте приступне гілля зрубав, ляжливе листя обчухрав і спалив у себе перед хати, а з осикових чурків зробив підлогу в stodолі* (М. Матіос. Нація, 42).

ЧУТНИЙ Який дає запах, смердить. – *Та', хочу купити єгні на буженицу... Ек дивитеси на таку забаяганку? – А чо'?* Купи, заріж, файно вбуди... <...> – *А ек меш вибирати на ермарку, то бери не замале і не завелике, 'би не чутне* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 84).

ЧУФЛИНОК ліс. Залізний клин з кільцем, який служить для зщеплення колод при зведенні деревини з **бутина**. *І тоді коли на верхах ватаги ліквідують своє полонинське газдівство, внизу в селі газди лагодять корчуги, кують чуфлинки в коваля, справляють ланцюги, сталять сокири, бо ось-ось сніг вкрис верховину й треба буде їхати в бутин цугарити* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 97).

ЧУЧУРИНА бот. Чорна бузина (*Sambucus nigra*). // у колом. *Ци то, люде, чучурина, / Ци то горошина? / А ци то ми, добрі газди, / Файна йка дівчина? /* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 14).

ЧЬЛІДИНКА див. **ЧЕЛЯДИНКА****ЧЬОБУК** див. **ЧОБУК**

ЧЬОРНИЦІ, ЧЕРНИЦІ тільки у мн., бот. Ожина (*Rubus caesius*). *Ступав я босими ногами по довгих плакучех травах, жєлисно сискаючіси, ек дерли до криви міні гомівки колючі чьорниці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); *Поміж змиришавілими*

пнями росли куці малин, афин та стелились по землі колючі черниці (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 201).

ЧЬОРНОГІРСКИЙ див. **ЧОРНОГІРСЬКИЙ**

ЧЬОБЕРКА Зменш. до **чюбря**. *Баба осовито куталаси по хаті. Гриміла у чюберках, лускала у кочергах, замітавков та кочергов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28); *Він уберав її у найостатнійше фантечко. Прив'єзував їй чюберку мижси плєчя. Обтикав її віничєм, на плєчя завдавав бисаги з камінєм, тай так її на побліку гонив помижси нарід на головні храми* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 151).

ЧЮБРЯ Велика дерев'яна посудина у формі дійниці, у якій носять свиням їжу; коритце, з якого годуть свиней. – *Хоч бери тай вимітуї у чюбрю. Хто 'го [молоко] буде пити. Хіба свиням виверечі* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 38); *Лєсьо ни дражнивси знов. Устав, мовчки зібравси. Умивси коло полиць верх чюбрі, утерси в рамат, шо висів на жєрдці перед печі, тай пишов надвір до свого кутаня, а стара лишиласи лиш з нивісков у хаті, торкотечі, ек потак* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193); // у порівн. *Війт на то ни турав, гуляв ні сеї, ні тої, піхаючі ногами, екби тівк у чюбри макогоном свиням брукву, викрикуючі, шо аж музиканти милили йгру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 234).

ЧЮБУК див. **ЧОБУК****ЧЮД** див. **ЧУД**

ЧЮМОВА Мундштук до люльки. *А ек си мет уна тє допитувати, де си він дів, то ти скажи, шо закортіло друка курити, тай він пишов за Гору – у Луги – за чюмовами до люльки, а маржінку саму лишив, друцита, на полонині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165).

ЧЮПРУВАТИ Смикати за волосся, чупер. *Хіба лиш то користали, шо їх добре чюпрував п'єний дєк, тай буком сушив кости їм нидолугий Матій* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

ЧЮРІТИ див. **ЧУРІТИ****ЧЮРКАЛО** див. **ЧУРКАЛО**

ЧЮРКАТИ див. **ЧУРКАТИ**

ЧЮТИТИ Відновлювати життєво важливі функції організму людини; реанімувати. Він, наприклад, оповідає мені таке: – Дедя мій були у бутині. Єк наспіла обідна пора, їде люде в колибі, а надворі тучі такі пішли, шо пуду давало. Витак єк ударив грім, але таки над самов колибов. Так гримнуло, що люде ложки повпускали. Дедя мої вибігли подивити си. Та чім лиш вибіг дедя, тим єк не вдарит грім по раз-другий над самов у деді над головов, шо дедя так і впали. Вибігли люде, давай **чютити**, давай **чютити** – то шо з того? Оннаково єк дістали з того чєсу

манколію дедя у серце, то вже з них оннаково чоловік не був. Усе хтіли вішети си. Може, разів кілька витегали ми їх зі шнура, але оннаково гляба було встеречи... (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 439).

ЧЯКО див. **ЧАКА**

ЧЯПНУТИ Вхопити раптово; вкусити. Тато перекрикував свиню і кивав дідові. Обидва вни направляли її поплескуваннями під яблуню до оберемка сіна. Василько взявся допомагати. – Не лізь наперед льохи! – різко гримнув тато, – **чяпне**, єк храбўст. Тут-во твоє місце, тут увихайси, – насмішувато показав на волохатого хвоста (В. Шкурган. Різники, 212).

– Ш –

ШАБАСІВКА Сорт горілки. – *Сідайте, пане Буцук, ну, – схопившись з крісла, догідливо ламав спину Хайм. – І ви, пане козак. Скуштуйте моєї шабасівки* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 165); *Так, мабуть, і розплутали б люди харцизяку, і Гаврило Крутій, що сам ласий до хмільного питва, напоїв би 'го шабасівкою, бо, прошу добродзейки, Довбушева слава розголошена і в наших краях, якби у хлопському колі не появився молод-молодець* (Р. Федорів. Жбан вина, 246).

ШАЙНИЙ Який дорівнює 40 грейцарів (про грошову одиницю). *А то ше був лев шайний, сорок грейцарів...* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 477).

ШАЛАМКОТИТИ Вперто, зяято говорити. *Мачуха, лакома якнайборше випхати пасербицю з хати, обома руками ухопилася за хліб, нашурхала свого чоловіка, дали згоду, післали за дівкою, але – щось уступило в дівчинише. Затялася, та й затялася, та й затялася і, хоч ти її по букаті рубай, шаламкотить одно: не хочу й не піду, ріжете мене по кавальчикові* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104).

ШАЛАС див. ШАЛАШ

ШАЛАШ, ШАЛАС, САЛАШ 1. Хата. *Замикаю я шалас, беру діти навперед себе та й гайда на царинку кукурудзи підсапувати* (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 251); *Но, приходить до свого салашу та й шукає лягти де ближче. І кладеться ось на лаву під вікно та далій в храпи. І спить собі, як ся належить* (Г. Хоткевич. Довбуш, 271); // образн. *Салаш за салашем* виходив на світ, навертав ід пушкарям і здоровкався пугарями (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 130).

2. Тимчасове приміщення від негоди. *Переспала плоту надворі (над нев зробили були шалаш), впала в гарячку: ані тата, ані мами не хотіла й видіти, – коло неї сиділа тільки Парасочка* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 44).

ШАЛПНОВИЙ Шерстяний. “...і побачиш, як дожовує корова / Аннину хустку шалпнову” (В. Герасим'юк. Поет у повітрі, 23).

ШАНДАР, ШАНДАРЬ Жандарм. *Люди переказували, що у війну Ксеня волочилася з якимось німецьким шандаром і, хоча чи не хочачи, виказала любаскові близьких і далеких сусідів, якраз тих, котрі очікували повернення совітів* (Р. Федорів. Квіг папороті, 126); *Надходить шандар (вже й тут его чорт надніс, та й то так рано)* (М. Павлик. Пропавший чоловік, 70); – *Ой, їмостице, та він нічого не має! Ади, сночі шандари го взели до арешту. Заєдно беруть...* (О. Дучимінська. Сумний Христос, 84); *До мене передтогід то ураз шандари ходили* (О. Манчук. Храм, 61); *Гадаєш, я не виділа, як ти втікала раз-у-раз від шандарів, аби не данцувати з ними* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 61); *Я йому пісню наспівував про Гуцульське повстання: <...> Ой у моім городчику калинові вили, / У Зеленім Козланюки двох шандарів вбили* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 196); *Казав шукати, дав уже знати шандарям, що пропала йому донька* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 387); *Коли, хто і скільки правив по той бік ріки, Михайло не дуже знав, але знав точно, що за його пам'яті муштрували там люд польські пани та йце шандарі чи жовніри* (М. Матіос. Солодка Даруся, 97); “*Ци є шандарі?!.. Настя Підпеньчочка знає, ск вони дихають, не лиш куди вни ходє! Їкіс конокради займили з толоки табун коней теї пропали в Лісновах, а шандарі впали на слід і питали за ними ше в петничьку, теї видав не зараз си в село вернут.*” – *оповів Худан* (І. Березовський. Худан, 42); – *А то було? Шо вна собі шош там із шандарем?* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 406); *Дід зрадів, що буде везти пані, а не шандарів, бо думав собі, що пані не будуть у місті баритися і він скоріше верне домів* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 195); // у порівн. *Кучюєт тебе у хату ек шандарь, покладе на постіль, стєгне постолі і їсточьки зараз зготовит* (О. Манчук. Челідина, 55).

ШАНДАРМАРІЯ Жандармерія. *Він сам значив тільки, що тепер уся шандармарія тільки не значит* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 474).

ШАНДАРСЬКИЙ Прикм. до **шандар**. Один син старої Орлючки від **шандарскої** кулі за комуною ліг, другий за комуною в Березі Картузький гнив, а третій, *хе-хе*, проти нової влади, проти комуні. Втік за Сян німцям служити (Р. Федорів. Квіт папороті, 24).

ШАНДАРЬ див. **ШАНДАР**

ШАНТАЛАВЕНЬКО присл. Неохайно. Дідок був зарослий нивеличким сивим заростом на бороді. **Шанталавенько** зібраний у просте фантєчко, з клябучков у руці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 172).

ШАНТАЛАВИЙ 1. Непутящий, нікудишній. Кілька нібито боярів чи дружбів, обідраних та **шанталавих**, уходя (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 442); – Ай, зіпсованого уже не псує, а ші й розумит, – пустивши повз вуха про куму, одказав Павло. – Ади по собі знаю. А в життю треба мати любаску. Поки **шанталавий** не ходиш, поки... Ади... жінку не переступиш! – розжовував вечірню тищу Павло (В. Шкурган. Логіка, 188); На що, мовляв, такий **шанталавий** здатний (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 4); // у колом. Якийсь легінь співав: Ой кувала зозулиця, кувала на лаві, / А цих м'єсниць віддаються самі **шанталаві** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 59).

2. Неохайний, непривабливий з вигляду. Я дивився з-за комина, як чужі в **шанталавих** плащах стягали з жердки вовняний ліжник, як відхиливши віко скрині, почали вимітувати з неї цонайлїпше шмаття (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 24).

ШАНТАФЛЯ ліс. Поміст з круглих колод у формі послідовно з'єднаних плотових секцій завдовжки 50–80 м, що тягнеться похило від порогу отвору греблі вздовж річки, щоб плоти плавно спускалися з отвору, оскільки він знаходиться на рівні 8–12 м над дном річки. Вода вже переливалася через перегордку, хлюпотіла й пінилась на білій **шантафлі**, що сама нагадувала пліт, тільки міцніше збитий і прикріплений до гати (Я. Стецюк. Крутий плай, 84).

ШАПКА

♦ **шапку гнути** – виражати покірність; запобігати перед ким-небудь, підлещуватися

до когось. Так які найвищі пани – всі з тобою за ручку здоровкаються, навіть Вербовий і той **шапку гне** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 42).

ШАПКА-КЛАПАНЯ етн. Те саме, що **клапаня**; чоловіча зимова шапка із сукна, облямована лисячим хвостом та підбита баранячим хутром. На голові у нього чорна, баранкова **шапка-клапаня** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 124); Дід. <...> З костуром. У гострій лисячій **шапці-клапані** (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 96).

ШАПКА-РОГАТИВКА Різновид шапки. (Входить крізь хвіртку, на ньому убоге вбрання, стара **шапка-рогативка**) (Ю. Шкурмеляк. Довбушева слава, 76).

ШАРАГА Шеренга. – Ші були наші тато, а ті прийшли тай розказали, що там німці людий кладут у **шарагу** і... з кулемета (В. Шкурган. Переказ, 94).

ШАРАПАТКА, ШЕРЕПІТКА зневажл. Приблуда, зайшлий із міста. В жалюгідну кузьку, в **шарапатку** обертався Яць перед володільцем своєї душі, в холодному поті купаючись, а потім так виходило, що військовий суддя доручав своєму вірному слугі облаштувати яке-небудь темне діло (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 272); – За Со-кільським найшов я чужий ходак. Пхаються вже **шарапатки** в гори. По дорозі говорив мені Дмитро Дідушків, що видів із груня, як чорна хмара розділилася на Устеріках і частина пішла вгору Білою Рікою (Р. Єндик. Регіт Алідника, 40); Таже попик «ни наш чоловік, а **шерепітка**. А зрештов, то він и мусит по своєму научети», – шибала Иванчікови в голов гадка (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 291).

♦ до останньої **шарапатки** – повністю, цілком; дощенту. Ото докрутився ти, паноньку! До послїду, до останньої **шарапатки**! З павича на воробця! (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 361).

ШАРГА, ШАРґА Дощ зі снігом. За такої **шарги** вони тоді прийшли на Запорізьку Січ. І ним так само товкла пропасниця (Б. Бойко. По голови... По голови..., 41); За-

цитькував її, аби ни пофоскувала по Юрію морозами на городнину по селах тай аби ни утинала **шарґами** по полонинскім ході худібку в полонинах (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 117).

ШАРґА див. **ШАРґА**

ШАРЖІ військ. Офіцер. Сивий майор напереді, / За столом авдитор, / Штири **шаржі**, два гемайні – Всі будуть судити / Арештанта молодого (Ю. Федькович. Дезертир, 192); – Хоч чоловік і не привик до того, а так десь-колись і я вживав. Не у пана Герлічки, ні! О, той не такий був. Він усе говорив: фрайтер не **шаржі**, гуцул не чоловік! (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 496); Переступивши через хатній поріг, продан одразу вздрів і своїх ворогів; намірився впрост іти бити та полічив, що їх аж щось з десять самої **шаржі** за столом з коханками (М. Павлик. Вихора, 215).

ШАРКАНЬ міф. Змій з дванадцятьма головами. Адже з підручників у них є тільки йолопська граматика Гарайди, в шкільних читаннях тільки й мови, що про перевертнів-босоркань, повітруль, опирів, про **шарканів** – гадів з дванадцятьма головами (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 170).

ШАРПІТНИК зневажл. Те саме, що **шарпатка**; прибууда. – І не тільки хлопська, а й дехто з шляхтичів. Щоправда із **шарпітників** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 152).

ШАТАН міф. Чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, синавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропажник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, **шатан**, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ШАХНУТИ Махнути ножем, відрізати. – Таки при самій долоні ек би відмірив, бо то, вважаєєте, ніж гострий, а в дитини кість ека? **Шахнув** раз, та й палець відлетів (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 59).

ШАЦУВАТИ Цінувати, шанувати. – <...> Дурень я – от що! Я все ж таки вище “**ша-**

цував” Оришку. Повинна була бодай дати знати мені, що вискакує заміж (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 599).

ШАШОК міф. Чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропажник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, **шашок**, гонихмарник, **шатан**, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ШВАБИ тільки у мн. Велика чорна квасоля. Жаби на березі ся гріли / Та й керекорили – звичайно, як жаби: / Про смутчі бузьки, про **шваби** / Як з булков їх собі у маслі смажать, / Відтак знов про ворони вражі (Ю. Федькович. Заєць, 238).

ШВАГЕР Чоловік сестри, брат чоловіка чи дружини. Мій майбутній **швагер** “нараяв” нам піднаймача – свого товариша, теж лікаря (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 325).

ШВАГЕРОЧКА нестл. Дружина брата. – Бо я таки не розумію. Хвилину тому ти... Я тобі зараз поясню, **швагерочко** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 838).

ШВАДРОН військ. Ескадрон. На гарних конях, в червоних итанах, блискучих чоботях, у допасованих бляках, обвішані срібними шнурами і відзнаками, їхали виструнчені **швадрони** гусарів. Мов від дзеркала, відбивалося сонце від шабель, крісів та гарматніх дул (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 11).

ШВАЛІДЖЕР військ. Кіннотник. У кіннотників була навіть пісня «Марширують **шваліджери**, щаслива їм дорога». **Шваліджерами** називали кіннотників. Ці, резервісти, були мов коні в упряжі (С. Пушик. Карпатське літо, 273).

ШВАР див. **ШУВАР**

ШВАРА ліс. Міцний плетений шнурок; трос. – Не бійся, не втече! Люба міцніше **швари** прив’язала її до тебе (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 47); Став коло своїх дараб. Полагодив розкрути, помоцував скигли, потужив цвайки-берізки, обкрутив **швару**, оглянув палі. Все добре (Д. Харов’юк.

Смерть Сороканюкового Юри, 546); *Та він нічо й не робив, лиш зайшов позад смерек та й перекев швару* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 395); *А народ вертається пішки з Вижницьі, б'є цілі милі ногами та двигає швару на плечах та сокиру* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191); *Он дзьобні, тобівки, ремені, навіть сокири й швари на продажу у Манашки – це все покажчики гуцульського темпераменту* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 412).

ШВАРМА військ. Бойова лінія. *Пушкарі почули свою важність і розпустилися в шварми глицями понад гору* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 129).

ШВАРЦ Контрабанда. *Не лише я «шварцом» займався. Багато було. Людина мусить якось рятуватися від біди. Кожен хоче жити... носили ми на Закарпаття тарниці (дерев'яні сідла), ложки, крайки, бруски для кіс* (С. Пушик. Перо Золотої Птахи, 85).

ШВАРЦІВНИК Той, хто займається шварцом; контрабандист. *«Пачкарі» або «шварцівники» – це контрабандисти* (С. Пушик. Перо Золотої Птахи, 83); *Щоправда, поляки час від часу влаштовували побой порушиникам прикордонного спокою також серед білої днини, особливо, якщо шварцівники були з румунської сторони* (М. Матіос. Солодка Даруся, 101).

ШВЕРГОТИТИ Говорити швидко й незрозуміло (іноземною мовою). – *Іду я з картов надолину, а там до мене знов пан з шаблев ек не глипне, ек не завірится. Я прощу, ци не знає, де Василь сидит, а він шос шверготит, але так, ек не христенцким езиком* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 93).

ШВИГАТИ Кидати. *Але хіба міг господь бог сими мідяними бербеничками швигати?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 347).

ШВОРКАТИ Переміщатись надзвичайно швидко; літати. *Ластівки на дождь зачели аж попри саму земню шворкати у задвірю, ек стріли з лука, весело чебірскотіли* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

ШВОРКНУТИ 1. Однокр. до шворкати. *Йй, нивмиваний навіть, шворкнув з хати крізь гражди надвір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

2. Кинути. *Василько шворкнув свою крисанчину-соломенку на кашицю, шурхає дрючком* (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 325).

ШЕЗДАРА Струнний музичний інструмент. *То ж думну мою скраню вам під ноги ложу – / Веліте віці руки на ту скрань вложити: / А будуть срібні струни на шездарі жити – / І в світлім вашім крузі также стати зможу* (Ю. Федькович. До руського боярства, 39).

ШЕЛЕСНИК етн., наст. Полонинський пастуший дзвінок. *Шелесники, ніжногосі, проникають до пастушого серця, тонко ліричні, наче колоратурне сопрано* (С. Пушик. Перо Золотої Птахи, 220).

ШЕЛЕСТ Намисто з дрібних круглих дзвіночків. *Боса, з непокритою косою, в самій згрібній сорочці, підперезаній букурійкою, без барвистих пацьорків і шелестів, без згардів, циганських сяннистих сергів, лише з предківським луком за спиною і сагайдаком при боці, в пориві й самозаглибленості молитви, вона, мов страдниця, загублена і забута серед безмір'я чорногірської безвісті, що уперше за довгий час побачила сонце і тепер линула до нього душею і словом* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 287).

ШЕЛЕСТІНІ тільки у мн., міф. Лісові духи. *Навіть збитошні шелестіні не бавляться в ладанки поміж корчами, навіть птах крилом не махне – спи Олексику-любчику, спи...* (Р. Федорів. Жбан вина, 42); *Стало йому шкода сивого пралісу, який осиротіє без своїх блудів, нявок, шелестінь, що споконвіку плодяться в ньому* (Р. Федорів. Жбан вина, 40).

ШЕЛЬВАХ, ШИЛЬДВАХ військ. Варта (військова). *Стояв же він на шельваху / В цісарськїм дворі, / Вмивався він, втирався він, / Як гусь по воді* (Ю. Федькович. Рекрут, 53); // у порівн. *Я став під парканом, мов шельвах, а Штефан перелетів у садок – сказано: до своєї милої* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 290); // ірон. – *Що, може на шильдваху буду стояти? – Настоявся при войську перед єдноралами, а перед чельдинською запаскою таки не буду ходити, аби всі й виздихали* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 111).

ШЕПІТСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Шепіт. *Мелодії шепітські, одяг шепітський, навіть музичні інструменти робилися в цьому ж селі* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 112).

ШЕРЕГОВИЙ субст. Рядовий солдат. *Він був йому чимось близький. Чим – сам не знав. Чи своєю бідняцькою долею? <...> Чи ведмідькуватістю кряжистої статури, до якої зовсім не пасував жовто-синій мундир шерегового панцирної хоругви?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 247).

ШЕРЕМЕРІ тільки у мн. Дзвіночки на кінській упряжі. *Одни говорили, що виділи в тім вітроломі чортів, що в хмарах летіли на бистрих конех, вивбраних у гримкі шеремері. Навіть чули, як тоти шеремері на тих конях у хмарах цоркотіли, бо то в тот раз, то так пудно в хмарах цоркотіло, дзвонило, шуміло, гутіло та дубоніло, що аж ціле небо, отежки міст під копитами стада коний, дзвиніло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ШЕРЕПІТКА див. **ШАРАПАТКА**

ШЕРСТЯНИК Кусок сукна (переважно з козячої вовни), який кладуть під сідло; попона. *Поклав на коня шерстяник, терницю прикріпив шерстяною попругою* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 37).

ШЕШОРІВСЬКИЙ, ШЕШОРСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Шешори. *Часто можна зустріти цю мрійливу жінку над шешорівськими сріблястими водоспадами, що на річці Пістиньці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 291); *Рано був уже коло Ростоків. Там знав іще давніше хлопця одного – Василя Мельника. Сам цей Василь був шешорський, із Шешорів, а служив у Ростоках у отамана при млині* (Г. Хоткевич. Довбуш, 339); // у порівн. *А Польца минулась, / Як шешорські черешні...* (Т. Мельничук. Кузня, 33).

ШЕШОРСЬКИЙ див. **ШЕШОРІВСЬКИЙ**

ШЕЖІНЬ Одиниця лінійної міри; сажень. *Посилаєт кріль по Головача: “Йди, будь ласка, ретувати! Дам тобі, що сам ісхочіш, лиш ретуй!” – “Добре, – каже Голо-*

вач, – лиш прошу ми ізробити палаш сталений, ніби меч такий, на дванацік шєжінь задовгий та й аби був на вба боки гострий” (Г. Хоткевич. Довбуш, 108).

ШЄНЄ, ЩИНЄ Маля собаки; шеня. *За те по присадибах бігають й гавкають, подеколи на людей присідають, кусають за литки, ловлять за ноги, латрають, виють, завивають, гризуть й загризають, гаркають й гарче, а подеколи – скавуле: тайди, пси, псета, пирги, борюхи, тайдета, шєні, шінєта, котюги, котюжєта* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 142); // у порівн. *Замкнувсьми очі та лежу як неживий. Нанудились ладувальники та цугарі. Скричили, а потому як не заверещит та заголосит Петрик-годованец, як то щинє, як мухто лабу притолочит: – Ретуйте, людоньки добрі, ой ретуйте, дедика міні вбіло. Ой дедіку солоденький, ой дедечку злотний. Що я му робити, як д'хаті вертати на нені казати? Ой людоньки ретуйте!* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ШИБАТИ З'являтися, зринати. *Міні борзо шибали гадки в голові: куда?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 41).

ШИБКО присл. Швидко. [Іван] *(Рве ніж і мечесь на Довбуша, котрий дається шибко вбік і єму ніж з рук вириває)* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 387).

ШИЛЬДВАХ див. **ШЕЛЬВАХ**

ШИНК Шинок. – *А ваш шинк нічого не приносить? – Той шинк бере мені жите* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 206).

ШИП Пляшка. – *Ви оце пусте завели, – каже Бая. – Ануте-ко мені лиш чарки! – а сам виймає з тобівки шип з вишником такий, що в дві оці!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317).

ШИПОК бот. Азалія повзуча (*Azalea procumbens*). *Продиратись маржині тут було важче, ніж у лісі, бо з жерепом густо ріс карлуватий яловець-женєпин і лелич, що подекуди разом з шипком та омегою утворювали непролазну гуцавину* (В. Гжицький. Опришки, 19).

ШИРА Обшир, широчінь, не заселена людьми. *У давнині, то у горах ни було такої*

тісноти, ек тепер. Ни видко було такої густої сітки плотів, ек тепер, шо то обишли гори, екби дрітьов горшюк <...> У давнину тут була **шира**. Слобідно. Хто відквів зайшов, то спокійно кошелавси, де хотів, тай газдував (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 144).

ШИРИНКА Хусточка. А я свого Василька ледве відшукав на базарі, – стояв собі, сердешний, під явором та мнув **ширинку** у руках, аж тут я зирк на його – а він плаче! (Ю. Федькович. Люба – згуба, 249);

ШІ част. Ще. – Дівчі, ни мішеїси. Ти **ші** зазелена. Пазь, шо перед носом (Л. -П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 113); **Ші** сночі шукав сливця... / А чес проминав, / і дніло, / байдужо кітна вівця / принохуваласи до піла (В. Шкурган. Ші сночі шукав сливця..., 16).

ШІНСТА збірн. Щенята. Зате по присадибах бігають й гавкають, подеколи на людей присідають, кусають за литки, ловлять за ноги, латрають, виють, завивають, гризуть й загризають, гаркають й гарче, а подеколи – скавуле: тайди, пси, псета, пирги, борюхи, тайдета, шені, **шінета**, котюжи, котюжета (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

ШІПЧИНА Невелика повітка. Танасій пішов до **шіпчини** під хатою, вніс дров та приставив їх до ватри (А. Крушельницький. Рубають ліс, 266).

ШІСДЕСЕТЬ, ШІСДИСЕТЬ Шістдесят. – Кілько років?... Або я знаю? Я вже тут **шісдесят** літ (В. Шкурган. Сойка, 195); Казав, що мав поверх двацять, а мавси на всі **шісдисеть**. Так далися знаки австрійські сухарі (В. Шкурган. Майте на увазі, 176).

ШІСДИСЕТЬ див. **ШІСДЕСЕТЬ**

ШІФКАРТА Проїзний квиток на корабель. Колись брали **шіфкарту** і їхали до Канади, до Аргентини. Жупник знав, що коли б натякнув тепер про свою **шіфкарту** на Канаду, дали б йому найменше сім літ чи божевільню (Б. Бойчук. Остання надія, 175).

ШКАБЕРКА 1. наст. Паличка із зарубками; **раваш**. Ватаг міряє, перекроює, рівняє реваші до колід. Не без того, що дехто

й голос підійме, як дасться що не так. Один газда почав говорити, що на його **шкаберці** було “шітирі рублі й бовт” (Г. Хоткевич. Довбуш, 162).

2. Тріска. А старенька бабка, Олексієва Параска, поморишіна в лице, ек таршучок, лежичі долівлиць на печі, тоненьков, ек скіпочка, руков підштуркувала в каганци **шкаберков** із біленького рамата зроблений гніт, аби май видше світтив на хату (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 414).

ШКАБРЯ Те саме, що **шкаберка** 2. Жаль мені стало хлопчища, та лежу і не ворухнуси. Екми падав в єму, то екас **шкабрю** розтєла ми шкуру на чолі (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 51); // у порівн. Він тепер геть подався... Легінем був такий чворсткий та черлений, а ото, як я його бачив, то такий як **шкабрю** став (М. Козоріс. Чорногора говорить, 156).

ШКАДРОНА військ. Кінна рота. Жан-дармерія, що тоді була в Березові, скликалася трембітою в повну **шкадрону**, зібрала роту сільських їздців і пігналася на конях в сліди за злодіями (І. Березовський. Худан, 33).

ШКАЛУБНЯ Шпарина, щілина. А Микола дивиться, як мурашка залазить у шпарину, і кінцем бартки засипає мов у могилі. <...> Він бере протичку від люльки, шпортає нею в **шкалубні** і разом з порохом викидає присипану мурашку. (М. Козоріс. Чорногора говорить, 176).

ШКАМАТЄ див. **ШКАМУТ**

ШКАМУТ

◇ на **шкамут** (**шкамутки**, **шкаматє**) – на дрібні шматки, на шматочки. І обоє зачали з собою баталію: піп скинув жінці з голови хустку, роздер пазуху на **шкамут** і зачав ірвати пазурами її цицьки, а далі й кусати зубами, покервавив жінці груди, як який дикий лісовий звір... (М. Павлик. Пропаший чоловік, 57); – Аді, хоть мні медом масти, хоть дегтем чорни, а хоть мні бери та на **шкамутки** порубай, то ек кажу, шо ми ті жєль, то жєль (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 47); – Та й не буде такого легкого на руку, аби го зі світу спас? Та я сама бих

застрілила го, єк кутюгу, **на шкаматє** бих порубала та й свиням би до корита пометала букатки (Г. Хоткевич. Камінна душа, 239).

ШКАМУТКИ див. ШКАМУТ

ШКАП'Є, ШКАП'Я, ШКАП'ИЙ Кінь.

“То як моє **шкaп'є**, – думає собі Юра, – несе повні терхи афин і йде собі по горах стрімкими плайками та сутками, йде далеко поперед мене, то й воно собі, може, таке думає, що то воно придбало тих афин, воно їх продаватиме, воно заплатить податок та поповнить довг у Івана” (А. Крушельницький. Рубають ліс, 190); *А газда – тот прикрашує стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошниці, гаранники, які файніші дзьобні; дав порєдок стрюбі – отим кресам, пушкам та пістоletам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату закрасити; повісив ред конечий на клинках, тарниці зі стременами, аби кожне виділо, що не без **шкaп'єти** си жеє* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Ми нулого літа повіз я був **шкaпєтем** масло до рестарації на бангофу у Ворохті* (О. Манчук. Француз, 34); *По мішенні на Зеленім пішлисмо полонинським тєгом через Євірник та Буркут. Коровки руют, овечки бляють за єнетами, а **шкaпєта** фіру з набором тєгнут. Кутюги коло воза плентаютси* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 72); *А та друга громадка, що йде пару сот кроків за ними, зупинитьсє ще коло броду напувати **шкaп'ята** і прийде перед коршму саме тоді, як усе буде зроблене і лишитьсє лиш одно – зловити Юру на гарячїм учинку* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемош, т. 21, 445); *Велєс сокотить від напастї маржину, овечат, **шкaп'ят** і безрогїх. Піклуєтьсє, аби множились файно, аби більше набїлу, вовни і тлуцу давали своїм газдам* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 25); <...> *відтак взьити муку и змішати з кір-зілєм и піти на то місце, де приказуют, шо є скарби закопанї, и посипати доокола, и зараз покаже слїд на тїй муці або чоловічїй, або курьичїй, або йїгньичїй, або **шкaпїити**, або свиньичїй, будь йїкий* (М. Римар. Білий слон, 38).

ШКАП'ИЙ див. ШКАП'Є

ШКАПОВИЙ Пошитий з кїнської шкіри. *Не носив постолів, як решта гуцулів, а чоботи **шкaпові**, та й сорочку впускав у штани, а не поверх штанів, як колись, коли ватагував ще на горах* (В. Гжицький. Опришки, 6).

ШКАП'Я див. ШКАП'Є

ШКВАРНУТИ перен. Різко й коротко сказати; відрізати. *А Килині Баняковїй так **шкварнув** – із клубу втекла* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 44).

ШКЕРІДЬ зневажл. Негідник, гидота. *«Ану подивиси ти, хло', йке ця **шкєрїдь** наблюсконила у запїчку. Йїй йой йой йой», – аж руки собі ломила, – «блюсконила же би цєму бїда голу, єк цєс ми оцєнок обнїхарив та запїчок виглузїв... <...>* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 31).

ШКІЛЬНИК Школяр. *Усу роботу оброб'єв лиш **шкїльниками**. Тїмунь вид весни до осени у школі ни було правдивої науки, хїба лиш тогди, єк була слота надворї* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 131).

ШКІРА

◇ *аж **шкіра** свербить* – хто-небудь має дуже сильне бажання до чогось. *Дїтву аж **шкіра** свербїла, аби чїм борше до них прїйшли колєдники* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 78).

ШКЛОВИЙ див. СКЛОВИЙ

ШКЛЯНИЦЯ Склянка. – *Аксєнія добре каже: / йди, Марїко, до світлицї; / Я там также зараз прїйду, / лиш вина всип до **шкляниці*** (Ю. Федькович. Юрїй Гїнда, 81).

ШКНУТИ наст. Вимовляти звуки “шкн”, підганяючи овець. *“Шикне-є!.. Шикне-є!” – **шкне** на таку [вївцу], що відбилася, а розмови з товаришем не перериває* (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ШКОЛУВАТИ Вчити, навчати. *У нас, гуцулів, брати-гуцули муштрують, зицирують, **школують**, командують й прислужують своїми рїдними, старшими й молодшими сестрами-гуцулками* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 151).

ШКОРОПАВІТИ Ставати шорстким, грубим. *З лиця краса излизаєт. Прїсїдають*

зморшійки. **Шкоронавіст** шкіра (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26).

ШКОРПІЙ Скорпіон. *Бо неправда сама себе / Самов себе губить, – / Як той шкорпій їдовитий / Себе собов тратить* (Ю. Федькович. Наші “Старі”, 231).

ШКОРУХ бот. Горобина (*Sorbus aucuparia*). *За березами пішли граби, пішли буки, а шкорух – то вже такий червоний, як кров, а глянь – уже лише сухе гілля чекає непорушно, щоб укрити його теплий зимовий килим* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 343); *Тут потрібно додати, що горобину-дерево – на гуцульщині називають шкорухом* (С. Пушик. Карпатське літо, 284).

ШКРЕМІТКИ див. **ШКРЕПІТКИ**

ШКРЕПІТЄ Кам’янисте урвище; стрімка гора. *Тогди старий здогадувався, що сина або опришки з собов підгулили, або хтос їго убив, тай так дес приметав ломом у шкрепітю, що й ворон їго кости туду ни найдет, а ни то чоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165); *«Таке шкрепітє, – сказав би гуцул. – Таке шпитке...»* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 453); *Але відтак міркую собі: «Най біда щезає в озіре та в шкрепітє!»* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 46); // у порівн. ... *В журу не впаде, єк у шкрепіті* (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9).

ШКРЕПІТКИ, ШКРЕМІТКИ тільки у мн. Дрібні шматочки, куски чого-небудь. *Чоловік зблід. Всякі почуття заштурмували душею. – Но преці... та-бо єк я го можею стратити, коли він вбив би мене з маху, на шкрепітки би посік* (Г. Хоткевич. Довбуш, 352); *Ловивси за одвірок у хаті, у хоромах, або в черсаці, ци за ків у плоту, тай данцував так, що аж си постолы розлітали в шкремітки, єк го, бувало, натарапаєт та кортечка поохотуватиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 136).

ШКРІБЛЯ Кривий ніж для витісування заглибин у дереві. *Можливо, що й справді предок славетного різьбяр робив корита з явора чи трепети. А для цього потрібен кривий ніж – шкрібля* (С. Пушик. Карпатське літо, 241).

ШКРОБНУТИ

◇ **добре шкробнути** – громити кого-небудь, розправлятися з кимось. – *Не бійтеся, ми їго добре шкробнули, дві гармати відобрали-сми, буде нас мати в тємці, – гордувались вояки* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 140).

ШКРУМ Труха, потерть. *У день спав, а увечер робив коло хати з шушеної риби шкрум на наду куницям тай лисицям* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 204).

◇ **згоріти на шкрум** – спопелитись, стати попелом. *Іван займив корову сиротам, а попа з димом пустив, – згорів на шкрум...* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268).

ШКУНЬГАТИ Шкутильгати. – *Таже аєк! У того мантаря, шо шкуньяє на одну лабу, скривило би го ше на другу так, єк він мене скривив* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 102).

ШКУРАТЯНИК Чинбар. *На роздоріжжі між показним, облаштованим на французький лад двором дідича і чорною, приземкуватою панською корчмою зібралася сила люду. Душ триста. Обшарпані завсідні кептарі, латані, мокрі од роси холошні, зафойдані запаски, виляняли перемітки, зім’яті крисані, облізлі клапані, гостроносі постолы, що колись окремо на кілочку висіли, а тепер і останньому шкуратяникові не знадобні* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 275).

ШЛИК Чоловіча зимова шапка. *Цілов турмов, разом из церковним братством, обступили під церков сідого діда, по старовіцки зібраного; в шлику на голові из черленим наголовником, у дубленій сардачині попод плечя из стісним клинєм, у дублененьких гачьох, прибутих замість онучь папучях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73); *В одному поміщики, пишаються своїми багатствами та шликами, поруч – купці, чиновники* (І. Пільгук. Пісню снує Черемш, 82).

ШЛЮБУВАТИ Гарантувати. – *Нічого не бійтеся, вуйку! – крикнув Юрій, як у дзвін ударив. – Я вам за слово моего вітця шлюбую* (Ю. Федькович. Жовнярка, 334).

ШЛЮС

◇ **й шлюс** – та й усе. – *А-а!.. шляк його трафить! – раптом вибухнув надривно. – На горло зітну дерилюда! Спалю! Не хочу мняти в собі! Не хочу – й шлюс! Спалю, а сам – у добошевику! (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 14).*

◇ **прийде шлюс** – настане смерть. *А я гадав, що тобі прийшов шлюс, а то ти лише уснула (О. Манчук. Без свічки, 30).*

ШЛЯК

◇ **до шляка ясного** – з відчаю. – *(...) Задармо лиш волів мордував, поки їден не відкинув ратиці... а другого з тої розпуки – пропив до шляка ясного! – аби бовкнуом не їхати. Мой! та й пішло все на пропале (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 12).*

◇ **заклести у погані шляки** – проклясти кого-небудь, промовляючи “шляк би тебе трафив поганій”. *І аж на перелазі вчули люде, ек у погані шляки заклев покійну бабу, шо 'му такого фігля зробила (О. Манчук. Непростий мертвец, 49).*

◇ **клести у шлеки горечі** – клясти кому-небудь, промовляючи “шляк би тебе трафив горечий”. *А Бліндер, братчіки, сидит у хаті тай кленет у шлеки горечі малера и его чіледників (О. Манчук. Фіглі, 24).*

◇ **а шляк (шляг, шлек, шлячок, шляжег) (ясний, поганій) би (аби) (когось, щось) трафив (вибив, трафить, трахне)** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти кому-, чому-небудь; смерті. *А шляк би трафив цей потічок! (Л. Качковський. Довбушева пісня, 217); У деяких селах на Гуцульщині замість закласти: А шляг би кі трафив! <...> батькували чарівним словечком “Будувавбисси!” (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140); – Тобі свої голови не шкода, дурню ти божий? Таже маєш діти, маєш жінку, а не плутати си з цими головоїдами, шляк би їх вибив уже раз (Г. Хоткевич. Камінна душа, 204); – Ге... ге... А ти хіба не знаєш? Але слухай, Бронику... – старий поліз цілуватись, та Бронко посадив його на місце, – шляк тебе трафить, як ти мене зрадиш... (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 55); – А-а!.. шляк його трафить! – раптом вибухнув*

надривно. – На горло зітну дерилюда! Спалю! Не хочу мняти в собі! Не хочу – й шлюс! Спалю, а сам – у добошевику! До Бойчука! Не хочу мняти в собі! Волю погинути! (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 14); – Шляк трафить ясний! Недобиті най самі конають – сказав Пістолетнику, – а цих посадимо на окуп (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 215); А шляк би вас поганій трафив, та би вас ни минув. Та ви уже ни маєте місця, але на цвинтари коршму робити (О. Манчук. Храм, 62); Я тобі очі твої блудливі повидряную, я тебе роздеру на шматте, аби і світа божого не паскудила, шляк би те вибив до крихти, до пруття! (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 116); Я вам скажу, Васюто, так мене серце тоді заболіло, що вже й сваритися із своїм Славком передумала, а він усе ж не каліка... шляк би го був трафив ще в моїй утробі, як мені дні коротає тою горілкою, згорів би був, дай Боже... (М. Матіос. Солодка Даруся, 11); [Голос Баби Мряки:] А шляк тя трахне! (В. Зубар. Синьогори, 115); Параска мовчала. – Шляк би тебе трафив, ти оглухла? Чому не відчиняла? (М. Козоріс. Чорногора говорить, 48); То й було віддаватися – шлек би ті трафив! (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 70); – То за таляри, лайдаку, то за сир, то за масло, а то за те, що смів мені, війтові наказувати! Тепер тебе таки шляк трафить! (В. Гжицький. Опришки, 86); – То я тобі скажу, тільки, Бронику, ясний шлячок тебе трафить, як ти хоч слово писнеш (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 56); – Шляжег би ті трафив! Ану!.. Т-тобі отавки мало?! Т-тобі ші траба лабузу? (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173); Хай мене шляк трафить, але я повернуся додому (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 64); // ірон. – Отек княгиня із дружиною. Шлек би їх трафив, які файні! – висказав своє найвище захоплення Гнат Рубанек, що був на голову вищий від усіх легінів (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 18).

◇ **шляг би не трафив** (когось) – нічого б із кимось не сталось, не пропав би. *Україну і українців / пробуджена совість веде. / З нами Ти не наодинці! / ...Шляг би не трафив тебе! (В. Шкурган. Переступаючи поріг, 83).*

◇ **шляги граф'ють** – велике незадоволення з чогось (когось). *Мене дурного шляги граф'єли, а унук гейби розумів. Потому поволе я мирился і звикав. А та мала біда з Молдавії знала лиш “діду” сказати – всьо по-російськи або по-своєму* (В. Шкурган. Майте на увазі, 178).

ШЛЯКУВАТИ Проклинати, промовляючи “а шляк би трафив”. *Даремно рвали жили, даремно силкувалися, аж очі на лоб лізли, даремно збивали до крові об гостре каміння руки і коліна, даремно штовхалися, лютились один на одного, шлякували, матіркували, божкали, йойкали* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 277).

ШМАРКАВКА *зневажл.* Шмаркач, сопляк. *Скажіт своїй донечці, най згини мені з-перед 'ич, бо вна мені дес' си договори. Абесте витак не обіжалисьи. Розпустили єзики, шмаркавки* (Л.-П. Стринадок. У нас, гуцулів, 153).

ШМАРКОЛИЗНИК *зневажл.* Недосвідчена, невміла людина, яку не поважають. *«Та іків би я? А я шо знаю удієти, Дми'»? Та же я у вас двоє з Довгим вічно ніхто, шмарколизник, тай іків би я посмів зачепатиси з головними стрільцями, мірети свої портєниці?»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 279).

ШМАРКУН *лайл.* Уживається як лайливе слово. – *Та ти, мой, ни штуркайси, бо ек те штуркну, то ти зуби задом повілітают, підсвинку, один. Шо ти собі, мой, гадаєш? Шмаркуне!* (О. Манчук. Храм, 60); – *Дивися, шмаркун якийсь! Він мене вчитиме, що робити маю!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 62).

ШМАТА 1. Ганчірка. *Жовнірі, що стояли стацією в нього на обійєсті, опришки пов'язали, роти їм позатикали шматами, приставили до них вартового, а йому сам ватаг звелів, аби сидів з челяддю в хаті і нікуди носа не витикав* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 347); // у порівн. – *А того Гуцуляка так під ноги взяли, як остатну шмату* (М. Дзюба. Укриті небом, 184).

2. *перен.* Про безхарактерну, безвольну, безініціативну людину. – *Чуєш, Іван, пан хорунжий кажуть, аби-сь ще раз до Гершка. – Я то... Я ніц... Але виджу, горівки повно, –*

і ще тяжче ламався. – Чоловік, – сказав собі колій під вікном. – Шмата! Болото – як казав їм Баярак (Б. Бойко. По голови... По голови..., 56).

3. *перен., лайл.* Негідниця (про жінку легкої поведінки); уживається як лайливе слово. *І їх глухе і важке обурення мов каменем ударило з гурту: – Шмата! – Люди! та вона нич не винна! – завила старя, кинувшись до Бойчука. – Він її присилував!* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 334).

ШМАТЄ

◇ **роздерти на шматє (шматтє)** – убити, знищити когось. – *Але чкай же, чкай, невірної доби дитина, дідько б у ті ожив! Від моїх рук не втечеш!.. Ше тобі возко станет від моїх рук. Пустить ня – най роздеру на шматє, аби й світу божого не паскудила* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104); *Я тобі очі твої блудливі повидрялюю, я тебе роздеру на шматтє, аби і світа божого не паскудила, шляк би те вибив до крихти, до пруття!* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 116).

ШМІГЛО Пропелер. // у порівн. *І понєсла верету з отавою, а душу з каменем і... вже не верталася. Через два тижні війна обернула світом, як вітер шміглом* (В. Шкурган. Не перший раз, 210).

ШМІР

◇ **дати (комусь) шміру** – сильно побити. *Тато взяв тоді свого бука, припрятаного на всяк випадок у хоромах, і дав Дарусі такого шміру по сраці, що вона півдня відсиджувалася у барабулинні поза стайнею* (М. Матіос. Солодка Даруся, 20).

ШНАРИТИ Нишпорити. *Мав запитати, чого там постерункові шнарили* (О. Кундзіч. Верховинець, 221).

ШНИРІТИ Бігати за ким-небудь, залицяючись, упадати, виявляючи свою закоханість, любов, прихильність. – *То байка, бадіку Ю', але тото, шо ме темити, ек за чілідинами шнирїти. Адї, чув-сми, ек тої неділі фаливси у коримі, шо, каже, нема такої дівки в селі, аби їго не любила* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44)

ШНИРЬКА Залізниця. *“На дорогу маєш?” – питається депутат. “Найшло*

би си! – кажу. – Спечю малаю та й огірків возму”. “Ти гет, дурна бабо, то траба два-цять левів за тоту біду, – каже, – за **шнирьку дати**” (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 92).

ШНУРОК-БАЙОРКА *етн.* Шнур із вовняних ниток різного кольору, яким оздоблюють крисаню. Над чорним, лискучим від масла чупром нова крисаня набакир збита. Денце її основане червоними, жовтими, зеленими **шнурками-байорками**, та ще й зверху писаним мосяжним басаманом (Б. Загорулько Черногора, кн. 1, 44).

ШНЯПАК Вайлувата людина. Довгий так хетро увійшов до Шкинді в хорони, шо й ни шімкнув, тай ни вчули йиго й Шкинди ни котюги, хоть екі темливі були, бо то прото був стрілець, умів дехіро ступати ногами, а ни ляпасував ними, ек скийс **шняпак** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 364).

ШОПА Приміщення для зберігання сільськогосподарського реманенту, повітка. Євдокія, видоївши корову, взялася цідити молоко, а Соколюк заносив до **шопи** собачу будку і зачинав там з нею і пса, бо той дуже боявся грому і блискавки, Євдокії тепер було на душі легко, і вранішній розпач здавався майже смішним (М.Дзюба. Укриті небом, 146); Повилазили смоляки із **шоп** тай не йдуть, але біжать навипередки (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 55); Зовні обріс він стайнями, **шопами**, коморами та іншими господарськими спорудами (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 119); Одной днини, ек були вирмени в Шумея, спустилися нишком опришки з Черногори на Бистрець тай набилиси в Шумея за хатов у **шопу** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 364).

ШОС див. **ШОШ**

ШОШ, ШОС 1. займ. Щось. А “декую” ніколи не скаже, так, якби не знав цього слова.. А ек не годен **шос** зробити, то лиш так засмієси, шо йой... (В. Шкурган. Кілько цього світа, 170).

2. присл. Щось. Та ци ти, Мухо, дівка, чи таки молодица? Бо **шош** не виглядаш ми на молодицу (Г. Хоткевич. Камінна душа, 14).

ШПАЛАБА *етн.* Елемент **кресані**. Тій крисані було, мабуть, стільки ж літ, скіль-

ки й самому Василеві. Зашкарубла, про-смальцьована, вона виглядала на якийсь безформений шматок шкіри неоприділеного кольору чи кольорів. То була неписана історія життя її обладателя – Василя Довбуша. Впрочім, не можна було би сказати, що неписана, бо там все було написано, тільки не тим чи іншим абецадлом, а певними, самому лише Василеві зрозумілими ієрогліфами. От **шпалаба** урвана. Це ше парубком відбивався від десятка легінів із сусіднього села, куди ходив до дівчат. Не тому, щоби своїх бракувало, а так, із буйності. От бик пробив діру рогом, як метав колись у полонині. А ось дірочка тасного походження... так ніби слід кулі поліцейського “зусарського” пістолети... (Г. Хоткевич. Довбуш, 240).

ШПАРГАЛ Старий пописаний папір. Ось тут я порозтикаю свої **шпаргали** (Р. Андріяшик. Сторонець, 21).

ШПАРГАТ Чавунна кухонна плита. **Шпаргат** аж червоний від вогню (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 23).

ШПАРГЛЯР Знавець чого-небудь. Писав до мене Вінцент Фридрих, бувший надлісничий князя Габсбурга в Живиці. Я часто з ним переписувався і назвав його “**шпарглярем**”, бо він знав багато цікавих речей про Гуцульщину. Маю його один лист, зміст якого передаю в перекладі (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 65).

ШПАРУВАТИ Економити. То ще нічого, але вона по шматочку годує того звіра моїм серцем? Вже ж відчуюю, що третю пайку його вже згодувала, що ще лишилося трохи більше, як половина, а що буде, як всьо згодуює? Йї же не шкода. Вона не вміє **шпарувати**, аби надовго, йї аби вже (П. Федюк. Звір над хатою, 10).

ШПАЦЕР, ШПАЦІР, СПАЦЕР, СПАЦІР Піша прогулянка. Франциск уявляв собі, що колись такий шлях перетворить всю дорогу від Шешулу до Петроса на вигідний **шпацер** (Т. Прохасько. Непрості, 45); Дорога бита, як сувій полотна, розмотується перед тобою, тільки махай ногами. Панський **шпацір** (О. Кундзіч. Верховинець, 219); Баба Ковалиха плеще язиком, що то, мовляв, далекий кривняк, люди йї вірять чи

не вірять, а я свою думку, прошу пані маю: бабин язик брехливий, бо молодець рідко в село ходить, панським пахолкам на очі не показується, коня свого від усього світу пантрує, ночами лише на **спацер** виводить і до нього промовляє: «А не застійся, Сивий, у бабиній стайні...» (Р. Федорів. Жбан вина, 242); – Цигрис, брате, а ми ж би тебе лишили? Або, може, ми багато без тебе по **спацирах** ходили? – так ми, бувало, йому (Ю. Федькович. Штефан Славич, 286).

♦ **на спацір** – прогулюватись. – *Наша зоотехнічка на спацір зібралась...* (Я. Стецюк. Крутий плай, 103)

ШПАЦЕРУЮЧИ Дієприсл. до **спацірувати**; прогулюючись. *Вони говорили, спацеруючи Ялівцем один пішки, а другий – плавом у каналах* (Т. Прохасько. Непрості, 75).

ШПАЦІР див. **ШПАЦЕР**

ШПИЛЬКА

♦ **нема де шпильки опустити** – дуже тісно. – *Але я казав, вам, що там [у тюрмі] глітно, нема де шпильки опустити* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 222).

ШПИРЛЯ Порохи, сміття. «*Бамбір! Бамбі-і-ір, біда би ти голов бамбірила, ти бамбірю пустий. Ти добамбіриш дес тудя шє колис так добре, шо утрет ти біда, тудя бамбірічі, й в'єзи, лиш найдут те, заков'єзлого, дес під колодов у шпирлі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

ШПИТАЛИК мед. Приміщення, тимчасово обладнане як лікарня на час пошесті. – *Не можу я на нього нарікати, бо він же куди більше цікавиться, як інші. Ось і вчора: походив зі мною по верхах – не в одній був хаті. Хотів я показати ті хати, де шпиталики буду закладати* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 181).

ШПИТАЛЬ мед. Лікарня. *Він побрів вище в гори – не хотів прийти помирати перед дитиною. І не хотів до шпиталю* (Т. Прохасько. Непрості, 118); *Лиш Штефан мій дуже засумував – таки так засумував, що я вже побоювався, аби не пішов до шпиталю* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 292); *Вони ж там, у Крутіжжі, роблять у шпиталі й у неділю* (Б. Бойчук. Остання

надія, 174); [Василь:] *Може, були б його дали у шпиталь, та вірити не хотіли, що він слабий, удає, казали <...>* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 188); *Але я вже сам не знаю, єк мене замість хати усуда, до шпиталю, занесли* (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 372); *Був у шпиталі і звідти вернувся додому* (М. Яновський. Гірське серце, 21); – *...Може тета Гафія пізьмує, шо дідо до нас доживати пишов? – думала про себе онука. – Він дуже банував за сев господарков, але слабе здоров'є вимагало спокою і недалічкогo шпиталю, а хавката Гафія лиш лютіла...* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 174); – *<...> А лікар був у нені? – Та же був! Казав неню до шпиталю віддати, і ми завезли їх туди. Оце лиш учора неня приїхала зі шпиталю д'хаті. Казали, що не хочуть вмирати у шпиталі...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 215); *Серед вояцтва почав ширитися сипний тиф. Вкінці дійшло до того, що вояцтво лежало хворе на возах, по магазинах і по станціях. Шпиталів було замало* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 31); – *Мамо, мій Петро у Коломії говорив з одним хлопцем, шо воював з нашим Василем у Афганістані, шо Василь наш у шпитали і скоро приїде* (П. Федюк. Людина з того світу, 107); *Розбудив його джура Якуб, джура, певно, мав своє прізвище-порекло, але особистогo життя не мав, він був тінню свого пана на бойовиськах, у шпиталях і навіть на бенкетах, злі язики колись заздрісно клепали, шо слуга ніби чинив ратні звияги, а їх потім приписували Лясковському* (Р. Федорів. Жбан вина, 189).

ШПИТКИЙ 1. Небезпечний. «*Таке шкрепіте, – сказав би гуцул. – Таке шпитке...*» (Г. Хоткевич. Чарівна палиця, 453).

2. у знач. ім. Небезпечне місце. *Ну то давай руку, молодичко, я ті поможу. Бо то й карк ту поломити мож у такім шпиткім* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 64).

ШПИХЛІР, ШПІХЛІР Приміщення для зерна; комора. *Зате вчорашний корчмар прибрав до своїх тремтливих, рябих рук усі книги рахунків та інвентарів, в'язки дерев'яних бирок на панцизняні роботи, ключі від комор, стаснь, шпихлірів, челядницької, брами*

і тієї наріжної кімнатки, в якій животіла божевільна Гелена Ягодзінська (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 127); *Та де його оборози, кедрові палати, / Де шпихлірі, золото-срібло, червоні дукати?* (Марко Черемшина. Під осінь, т.2, 18); *Штефан спостеріг поводження псів, спудився й недобре оглядався. Подав гостеві руку. Рука Штефанова була тяжка, тверда, немов тесав нею замість бартки під свої шпихлірі каміння* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 77); *Шпихлір мав добрі залізом ковані двері і одне-єдине заграшоване віконце* (Р. Федорів. Маріка, 69); *“Гуцули” загнали пов’язаних опришків до цього сильно збудованого шпихліра, засунули грубими засувами тяжкі двері, а самі пішли до корчми, лишаючи на сторожі при дверях шпихліра тільки одного “гуцула” з мушкетом через плечі, щоб опришки яким чином не добулися з цієї хвиливої тюрми та не утікли у гори* (І. Березовський. Худан, 73); // образн. *Одначе не було в мене дзвінкого золота, / Що часто каляє руки й ганьбить дух, / Бо мої скарби були ті, що й нарцисів у полі, / І мій шпихлір був шпихлірем птахів надворі* (Віра Вовк. Самоцвіт, 88).

ШПИЦІ-КРЕМЕНИЦІ тільки у мн. Гостре каміння, гострі уламки скель. *На суботу Черемош вернувся у свої буденні береги. Сороканюкового Юру знайшли плотарі в Устеріках, недалеко устя Білої ріки, Білого Черемошу. Саме то на варівкім місці, на грегитних каміннях, шпичях-кременицях, під старим лісом, вивергли хвилі мерця-трупа* (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкового Юри, 550).

ШПІХЛІР див. **ШПИХЛІР**

ШПИЦІ¹ Вістря, шпиль, вершина. *Нехай з музикою підземних шумів заливала вода кип’ящим морем землю, що лиш гострий шпичі Говерли та широка неуклюжа спина Попа Івана підіймалися над безбрежним океаном – нехай* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 252).

ШПИЦІ² Поліцейський агент, який таємно займається розшуком, вистежуванням кого-небудь; шпигун, шпик. *Страшно думає: шпичі з екстермінації, що риськають і масенько випитують, вдаючи овечок, женуться за ним скаженими псами, вступають*

по корчмах і знову прикидаються овечками (Б. Бойко. По голови... По голови..., 46).

ШПІЦАК Цапок із гострими рогами. *Рушниця висіла в їдальні, на ріжках цапка. То були маленькі ріжки шпичака, ще в додатку спалені кінці* (Р. Яримович. Чигун, 68).

ШПІЦНАМЕНО Прізвисько. <...> *на обійстя повагом зайшли вже повненький сільський голова з присілковим депутатом, що в селі самозадоволено носив шпичнамено “професор Николусик”* (В. Шкурган. Кашкет, 66); *Це було його прізвисько (шпичнамено, як кажуть гуцули), а справжнє ім’я багатія – Петро Бусара* (С. Пушик. Карпатське літо, 288).

ШПОТАТИ Спотикати. *Рядами йдуть і так співають. / А хлопці шпотають дівчат* (О. Василяшук. Йорданська вода, 65); // образн. *Весільні його гості більше говорять, як співають весільної. Одні кажуть, що сего старого князя шпотає його довгий вік, а другі показують на пальцях, який він був перед війною простий, як дуб, а як сильно тепер війна скривила і його круглі твар, і його високі, мисливські ноги* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т.1, 262).

ШПОТАЮЧИСЬ Дієприсл. до **шпотати**; спотикаючись. *Та й Зельмана за неосторожність кляли, та й дідові наглої смерті жєлєли, та й із злості аж поплакували. Шпотаючись, вийшов до них злісний і за голову взявся* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 212).

ШПРАЖИНА Тонкий довгий стовбур дерева; жердина. *Ає. Він лазит так, то може й біди собі напитати. За біду не тежко... Я колись робив у Шлигулі та й у негілью пишов ми от так, подивитися. Та й у полонині каглу знайшли до комори. Укєли-сми до-овгу таку шпражину, на кілька шежнів, та й спустили у ту дєру. Но, хто ме лізти? Ніхто не хоче* (Г. Хоткевич. Довбуш, 169).

ШПУРЕТИ Кидати, шпурляти. *Кольцьо зім’яв письмо, шпурив під стіл і підвієв з канати* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 164); // образн. *А така то була цікава молодиця, шо у борінці спєраласи хоть екому мушшїнікови. Шпурєла мушшїньми*

в играшках, ек карапузами (П. Шекерик-Доніків. Дідо Іванчик, 308).

ШПУРЕТИСИ Кидатися, шпурлятися. – Я на горіх... – Ну? – А він сів під горіхом чекає. – Ну? – А я до д'вечіру їв собі вилушки і **шпурєвси** зелепугами (В. Шкурган. Опришки, 182).

ШТАБАР Копач криниць. Не його провинна – газди, бо ж не одну криницю на своїм віку викопав, не одну жилу пробив, а газда сказав: – Тут хочу, аби мені стояла криниця, та й решта. **Штабар** послухав, а тепер залізли в землю, а води нема та й нема (П. Федюк. Штабар, 33).

ШТАЄРАМТ див. **ШТАЙРАНТ**

ШТАЙРАНТ, **ШТАЄРАМТ** Місцевий уряд. Насамперед упала на нас пропасть; учіпивси нас фільвартір за ґрунт. “То, – каже, – камара та й камара, мусите корнетиси звідси”. Та ек зачели-сми ходити по судах, та по термітах, та **штайрантах**, та по натарях, та по адукатах, та й виходилисьме таке, що нікуди виходу (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 91); // у порівн. Та шо з того, шо він там є, але скажи екий він знак має, аби я его пизнав, бо то светих так набито, ек у **штаєрамті** уредників, шо куда ни глипнеш, там светий блищитси (О. Манчук. Светий Юрій, 13).

ШТАЛАБА Шматок, латка. // у порівн. Ек то си на мене вбернуло та подивило, то на мені волосє стало дубом. Я не мав коли уже обертатиси, лиші таки задом, задом зачєв висуватиси з тої комори. Та ек смиси урізав у плиту плечима, то гет шкіру зігнав... Шкіра повисла у мене на плечі, ік **шталаба** (Г. Хоткевич. Довбуш, 173).

ШТАМПІЛЬ Печатка чи штамп на документі. Бо тогди не треба було ні адукатів тих, ні **штампілів**, а ек шос собі зайшов газда з газдов, то йдуть до мандатора – так і так, пане (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 472).

ШТАНИ-ГАЧІ тільки у мн., етн. Те саме, що **гачі**; верхні чоловічі штани з домотканого сукна, зазвичай пофарбованого в червоний або чорний колір. Тільки на фотографіях ще нині можна побачити довгоногого та вусатого майстра, який фотографувався не

в постолах, а в чоботах та у **штанах-гачах** із саморобного сукна, в сардаку, вишиваній сорочці поверх штанів, і ця сорочка була підперезана широчезним ременем-чересом, і в шапці (С. Пушик. Карпатське літо, 240).

ШТАПНИЙ Красивий, пригожий. Станівита, **штапна**, ек паня, личько, ек зима біленьке, а губи, ек кров (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

ШТАФЕТА Повідомлення у вигляді записки. Пане сотнику, **штафета** передала: в село заїхала машина з совітами. Вони йдуть на засідку у Глухому Потюці (П. Федюк. Збуй, 80).

ШТАФЕТКА Те саме, що **штафета**. Во-на застара, щоб носити в ліс **штафетки** – повідомлення (М. Магіос. Нація, 92).

ШТЕМП

◇ **робити** (кому-небудь) **штемп** – осоромити, зганьбити. Хай він виб'є собі з голови **робити** їй “**штемп**” на всю Мнихівку і зривати весілля, коли вже кабана закололи, і дріб порізаний... і тітка з Жовкви приїхала. О, любчику, не таку натрапив (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 66).

ШТЕРНА Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує зірку. Через іншість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Впізнавалися драбини, клинчики, півклинчики, триклинчики, сорок клинців, жовтоклинчики, зубці, кантівка, кратка, безконечна, півбезконечна, кучер, перерва, крижик, дряшпанка, кривулька, зірнички, зізди, сонце гріє, півсонця, місяці, півмісяці, **штерна**, місяць світить, місячні вулички, веселка, фасулька, ружі, півружі, жолудь, цвітуйка, чорнобривка, колосівка... (Т. Прохасько. Непрості, 46).

◇ **дірватися одної штерни** – отримати найнижче за рангом військове чи поліцейське звання. Ой знаю я того батяра. Він не одному вже печінки від'їв. А ти гадаєси, шо він хто такий? Та він з тих пістинських голодранців, шо в Коломиї воду носять, а він **дірвався одної штерни** і місить хлопа, як болото. Він вже на капраля дивиться (М. Козоріс. Черногора говорить, 121).

ШТИМ

♦ **найти штим** (на кого-небудь) – знайти у кого-небудь якийсь грішок, якусь провину. *Кождий мусів ити Юріштанови пиддадь, аби й йиго лихо не спиндало, бо Юріштан на кожного потрафив **найти** йкис **штим**, хоть би йкий то був поредний газда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150).

ШТИМБЕЛЬ

♦ **носитися як баба з штимбелем** – приділяти надмірну увагу чомусь чи комусь, що не варте уваги. *Ає сараку, ти лиш си уводно з екимис ворожками **носиш**, ек баба з **штимбелем**, тай тимунь у тебе тільки нараз гадок у голові, ек у зайця стежок в лісі...* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 372).

ШТИРИ Чотири. *Запріжу я **шtiri** коні, / Та все воронії, / Та все воронії, / Та й піду я здоганети / Літа молодії, / Літа молодії...* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 165); *А я би-м сів на ганку, / Сидів би-м без устанку, / Сидів би-м **шtiri** літа, / Сидів би-м, кілько світа* (Ю. Федькович. У полі, гей, у полі!, 65).

ШТИРНАЦІТИЙ Чотирнадцятий. *“Я чола, шо казував мий дедя Шкиндя Штефан”, – перервала баба дідови бесіду, подаючиси гет чьогос сегодне за ним, – “шо **штирнацітого** тижня вид Риздва, то варка весна. Шиснацітого тижня, то вже бізівна. Сімнацітого тижня, то саме мірна: ні рана, ні пізна. Вісімнацітого тижня, то пізна весна, бо двацетого тижня вид Риздва повідна бути скінчена весна...”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115).

ШТІЛЬ у знач. виг. Тихо, замовкни. – *Лиш **штіль**, катуна! – крикнув Ігнатів Иван, – не видиш, що старші май у хаті?! Коли вже я вас навчу, що як старші говорять, то анімурмур мені?! Ша! – Кажу* (М. Павлик. Вихора, 174).

ШТОЛА Скеля, великий камінь. // у порівн. *А йиго груди, ек би одна сильна **штола**, вітрами та сонцем обсмалені, черленілиси, ек букова грань* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 179).

ШТОФ Міра рідини, яка дорівнює 1/8 чи 1/10 відра. *Рішуче повернувся і подався на-*

*зад до корчми. А має право купити. Мошко витріцився на нього, глипнув ласо на гроші, обвів поглядом гуцулів. Руки йому до таляра потяглися, тим паче, що сказано без решти подати **штоф** горілки* (В. Бабій. Запродана душа, 22).

ШТРАЙБАН, ШТРИЙБАН Перегородка у хліві. *Але я не бив, я пробув до вечора у стайні, майстрував **штрайбан**, бо старий уже поламав бик* (П. Федюк. Ностальгія за скрипкою, 17); // у порівн. *Ягнят і решту овець залишали вдома: “Шо ти блієш, ек вивця у **штрийбані**”. Егеж, то було їхньою улюбленою справою – запхати голову у вузесеньку шпаринку в паркані й не могли її звідти витягнути* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 111).

ШТРАМАК Охайна, акуратна людина; чепурун. *Сестри, так ніби змовились, найперше підступили до **штрамака** Гаврила* (М. Яновський. Косиці на писанках, 91); *Котресь забагло, аби ловили, інше побігло доганяти. Маленький **штрамак** у кольорових кросівках з розгону пішов шульга, зазеленив штани. Зринув плач* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 169).

ШТРАМАЦЬКИЙ Охайний, чепурний. *Нині тут усі. Навіть стару Трепетинчиху вивезли машиною: ади-о, сидить гездечки, ближче до брами. А **штрамацькі** усі, а милі та урочисті!* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 162).

ШТРАМУВАТИСИ Чепуритися, гарно одягатися. *Последнім чесом гет привпала. Лиш допитус, екий день, чи вже вечір, чи ше рано... Понедівки любить, а з чого би то – не каже – лиш **штрамуєси** у черлену фустку* (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 158).

ШТРАНЄНИК лайл. Зневажливе звертання до чоловіка. *Ти-и-и, **штранєнику** охоблений. А ти чьо мене пужієш?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25).

ШТРИЙБАН див. **ШТРАЙБАН**

ШТРИК Уживається як присудок за значенням **штрикнути**; скочив. *Ек шелений, **штрик** я з припічка аж насеред хати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18); *Кілька разів приходив ведмідь, а раз то навіть **штрик** у кошыру єлівку брати* (Р. Яри-

мович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Пан си так до неї засмієв, єк лошек до кобили, тай штрик борше д'ній – шо не встигла си по хаті роздівити* (О. Манчук. Француз, 36); *У тім нестямнім страху штрик Сороканюків Юра на передну дарабу, котра ще не розбилася цілком* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); // образн. *Я й сам так думав, але якийсь письменний німець у воську як розвів мені на розум, то бих і в вогонь штрик за цю правду* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34).

ШТРИКАТИ Скакати, стрибати. *Перед складом дерева була така глибока відоліна, що легко двоє людей могло вміститися. Та я щос зміркувавсми. Совет відійшов, а я лиш ждавсми цього. Кажу ладувальникам Михайлови і Петрови: – Мой, газди, сокотітси, бо цес стос виглядає міні, що може обсунутиси. Єк я крикну “варко”, то штрикайте у сторону, би вас клеци не придушили* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *Хоче Лесьо в воду штрикати / Та світа ловити, / Та хтозна-що! А ледаца / Вуйночка моргає* (Ю. Федькович. А хто винен?, 119); *Та не штрикай так раз у раз, Міцько. Таже ти труджена шос, та ше й гірше натрудиш си* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 175); *Головатиця замахала хвостом, широким, як добрий праник, але вирватись уже не могла. – Ну-ну-ну, бідничка! – приговорював лагідно Юра. – Ну-ну-ну, не штрикай, бог би тебе мав! Ади, де тебе дзябнув! – мовив він, водячи другою рукою по хребті головатиці* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 456).

ШТРИКНУТИ 1. Однокр. до **штрикати**. *Та лише зачєли дівки наслухати, видків учуют голос, бо виттив мали би прийти тих мнесниц старости на ні, а легіні оба, у тот раз штрикли у дриворуб, захапали дівоче дрантє тай погасили з тим у пільму ночі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 61); *Як коні шубовснули в прірву, а за ними нахилилася брчка над пропасти, не то інстинкт, не то якийсь внутрішній протест заставили Миколу штрикнути умить з воза* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 312); // у колом., образн. *Ой, схописи Чьорногоро, штрикни Попе-Йване, / Теї роздавіт тоту*

лешню, шьо гоне за нами. / Ой, не шуми, луже дуже, перестань-ко, вітре, / Ба хто моїй дівчиноньці слізеньки обітре (І. Березовський. Худан, 28).

2. *перен.* Швидко сходити, з'їздити куди-небудь. *Штрикла я на зимарьку та й веду воли, та й, ади, бери їх собі, саняку, лиш ратуй газду, бо погибок та й решта!* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т. 1, 164); *Ий, Бог би вам дав шестє та здоровя, вийточьку солоденький, я лиш на чесок штрикну тай зараз ї прикучюю* (О. Манчук. Право, 64); *Та я махом штрикнула на базар, скупила, шо мала, й уже в полудне була дома на сіні* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162); *Бо як ти ходив у полонину, то вона до панича штрикнула. Люди в церкві богу моляться, а вона припишилася як пава й до панича полежати пішла* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 243).

ШТРИХА ліс. Річище, по якому сплавляють **дараби**. *Знав свою ділянку штрихи, особливо перші найважчі її кілометри (далі ріка вирівнювалася і ширшала), як власну долоню* (М. Яновський. Штрихар, 80).

ШТРИХАР ліс. Доглядач річища для сплаву **дараб**. *Штрихарем став. Отримав, сказати б, легшу, безпечнішу роботу, дозирав річище, по якому пливуть дараби. Напередодні їх пуску перевіряв, чи не викотився на середину русла великий камінь. Придивлявся, чи не лягла десь впоперек ріки бирня* (М. Яновський. Штрихар, 80).

ШТРИХАРСЬКИЙ ліс. Прикм. до **штрихар**. *Недбало покидав штрихарське причандалля* (М. Яновський. Штрихар, 84).

ШТРИХАРЮВАТИ ліс. Бути **штрихарем**; виконувати роботу **штрихаря**. *Штрихарював. Рік за роком минав – усе гладко обходилося* (М. Яновський. Штрихар, 80).

ШТРОФ Штраф. *А то, бігме, окаяніє: терей робітника з хати, купуй таблиці та рисаки, плати штроф та ще й води не пий, – ремствував Ілаш Бокатій* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 58).

ШТРУЦЕЛЬ, СТРУЦЕЛЬ, СТРУЦЕЦЬ, СТРУЦЕНЬ Довгаста плетена булка. *То звідти, то звідти неслися жадання, попереду ще зовсім скромні: чарка горілки,*

таріль дриглів, кулеша, “**штруцель**”, огірок (Г. Хоткевич. У корчмі, 415); *Такий веселий, утішний, не забував ніколи й на свою любов Василю. Для неї купує питльованих колачів, **штруцлів** разових, хліба житнього, всякої доброї, смачної, ладної міської орудки. Синкові Василькові два-три обаріночки (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); А ще відтак купували «**штруцець**» додому – бо тут, кажуть, ліпші «**штруцьці**», як у місті (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 438); *Весілля набирало темпу, розгорялося барвами паперових квітів, хованих кептарів та кожухів, заплетених **штруцнів** та калачів (М. Дзюба. Укриті небом, 37).**

ШТУБ 1. Дерево без верхівки і без гілок, всередині дуплаве. *А над ними в облаках, то так розхітував крильми орев, шо аж вітер вид него вієв тай на **штубі** в згари кранкав голоден ворон, вішиуючі мершу на полонині (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 352); // у порівн. Він пудно завоїстий та заштитий, ек тот **штуб**, шо кумбуковато виріс на вітрах під полонинами (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).*

2. анат. Тулуб, торс. *Та лиш він тото слово скричев, а оден з опришків кев го у потемки через пресло сокиров. Ударив у **штуба**, оту-о понизь ребра, так, шо, перебачейте, калюхи му випали (Г. Хоткевич. Камінна душа, 207).*

ШТУДЕРАНТ Хитрун, викрутенъ. *Він вмів найболочіші операції проводити так зручно і легко, він умів так оминати всякі непорозуміння, що майже не було людини, яка б ненавиділа його, чи чула до його злобу, хоча всі відчували його важку руку на собі. – Той Дзіндзіль, то **штудерант**, – говорили гуцули й крутили головами (М. Козоріс. Чорногора говорить, 93).*

ШТУДЕРАЦІЯ Хитрість, викрутас. *А ек Джурєка Василя ловив? Також **штудерація**! “Ой тра мені, браччики, Василя іміти!” – каже. А Джурєк мав у Білоберезці любаску, то Юрішко вже знав, шо він звидтив ме йти. Та зібрав ровту, шос із п’єдесеть люда та й пішли. А там ек іти у плай, то була колода, шо треба було з неї у плайк от ік би скочити.*

Та Юріштан каже до тотих людей, аби поховали си та й були тихо, а сам ліг за тов колодов. Іде Джурєк, вифівкує у сопівку та лиш скочив з тої колоди, а Юрішка лиш го хіп! (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 475).

ШТУДЕРНИЙ 1. Хитрий, кмітливий, хитромудрий. *Доки там піп теленить своє... Веселіше якомсь! А піп, – не бійся, **штудерний**! – озьми та й кажи заповіді зараз по казанню... (М. Павлик. Вихора, 166).*

2. Дуже складний; мудрований. *Поклопотавшись з досить **штудерною** хвірткою, Бронко ступив на подвір’я (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 243); На Мідєним Току, де ніколи ни загріваєт сонце й ни ростет там ніска ростина, там, де лиш вічно лежит мрєчъ и стинаєт страшна студінъ, прибаг Арідник змайструвати таке **штудерне** крісло, аби в ним замкнути навіки Бога (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).*

ШТУДЕРНО присл. 1. Присл. до **штудерний** 1; хитро, хитромудро. *Він то зробив так **штудерно**, шо ни задріли то навіть светі з образів, а ни то піп тай закінники (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 290); Все жужемить та жуземить його та все обертає праником так **штудерно**, аби латки всі наспід приходилися (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 345).*

2. Витіювато, елегантно. – *Ади, як **штудерно** виписав! – обережно, наче боячись розмазати, тикав тупим, прокуреним пальцем у закрутисті літери абетки (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 117); Пушкарі ек виходили фасувати гроші до Коломиї, то ек жовніри. Вбрані файно, **штудерно** (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 472).*

ШТУДЕРУВАТИ Обміркувати, міркувати, мудрувати. *О тім тра гадку мати та **штудерувати**, аби чого не було (Г. Хоткевич. Камінна душа, 323); **Штудеруй**, брате, розкинь розумом, навіщо йому скло? (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 27).*

ШТУРМАК зневажл. Телепень, недотепа, дурень. *Або тобі, може, легше буде, як зроблять якого **штурмака** капралом, а ти йому будеш мусив честь вести? (Ю. Федькович. Штефан Славич, 286).*

ШТУЦИК Рушниця. *Єк пристав лиш він з ними пити в опришки, то вни видразу перебрали йго у свою убиру, а йго фантем убрали соху на стоїшию, навіть и йго штуцик кременовий завісили на тоту соху* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165).

ШТУЧІНИКИ тільки у мн. Колективне прізвисько мешканців села Слобода за їх внутрішніми якостями. *Слобідські люди прозиваються “штучіники”, бо вони дуже люблять хитрити і займаються комерцією* (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126).

ШУВАР, ШВАР бот. Осока (Carex). *Мало їжджена, вкрита шуваром, заросла гаджугами, вона [дорога] вилася вздовж берега гомінкого потоку, що пробивав собі шлях між крутими боками гір від Чорної гати до Терелі* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 109); *Через хвилю він стояв перед будою, що була складена з ломачя, шувару, жерепових гілок* (Р. Федорів. Жбан вина, 220); *Дід, падаючи до землі, висипав грань із кубка й вона запалила сухий шувар* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 45); *Тут шуварі темнозелені, / Риси й верби при воді / Й задивлені у себе клени, / Неначе в люстрі молоді* (Віра Вовк. Над ставом, 53); *А тут коло каменя, – буйний свавільний квітник барвисто вбраних людей. Червоні яскраво сардаки, узорчисті химерні киптарі, ремені, биті спижем, крисані, блеховані в білих, синіх, зелених перах, готурах, павичах, з блискотками й дармовисами, пістолі й кріси, кинені в шувар* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 177); *Тільки гейкне, вже отара / Його голос впізнає, / Йде за ним в рясні шувари, / Дзвінкий голос подає* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 6); *Казали, ніби вони виводилися там у шуварах так, що ніхто й не знав їм числа і рахунку* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 709); *Їла фою з смеречя, рост из бучя, гризла кору з дерев та скубла з-пид зими швар й гоштри з афинників* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 133); *Шумить шваром полонина холодна <...>* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 186); // у колом. *«Співаночки мої любі, де я вас подіну? / У високій полонині по швару посію» <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 352); // у порівн. *Горохом, хло', горохом або піском! – говорить Продан, хитаючись насеред хати, як шувар на*

вітру (М. Павлик. Вихора, 275); // у порівн. *Розсипаймо си, браччики, йк горох у шуварі. Одному легше си схвати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 293); // образн. *Нехай сіють вівчарики співаночки шуварами, нехай звуками трембіти будиться ранок, нехай дише тут усе неприступністю дикої красуні, що на зневагу чужинця відповідає смертельним ударом, а береже весь жар свого серця, і жагучі обійма, й поцілунок для нього, для князя свого, такого ж дикого, такого ж гордого, і смілого, і прекрасного...* (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 375); // образн. *Лиш я оден не однакий, / Чахну та марнію!.. / Літа свої в Італії / На швару посіяв <...>* (Ю. Федькович. До Данила Малки, 122).

ШУЛЕПА Прізвисько персонажа за ознакою подібності. *Через те, що мама стригла вівці в той день, як мала народити Оксану, за нею шлейфом потягнулися наймення – білушя, капушя. Потім через її немалий зріст додалися: страус, шлагбаум. А через помітну схожість у поведінці з мамою – шулепа, копія мамі* (Л.-П. Стриндюк. А кемуєш, єк то було!, 131).

ШУЛЬГА

♦ **пiти шuльга** – вапати з розгону, стрімголов. *Котресь забагло, аби ловили, iнше побiгло доганяти. Маленький штрамак у кольорових кросівках з розгону пішов шuльга, зазеленив штани. Зринув плач* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 169).

ШУЛЬОК 1. Качан кукурудзи. – *Слухай, я знаєш, що згадав? Колис у мого діда Максима – ти знаєш... – Ну?! – ...збиралиси на вечорниці. Мой, кукурузи в'єжут у вінки чи шuльки трут, чи просто вишивають. А завше у діда* (В. Шкурган. Логіка, 186); *Круто вилаявшись, Михайло зозла пожбурих обтереблену шuльку в напівтемний кут* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 178); *По малій хвилі мовчанки надлетіли, лиш у сорочках, ксьондзові діти, гей та колія, тільки що не одними шинами, і не порожньо, а з шuльками в руках, котрими вони метали людям у плечі та межі очі, а далі перевертали горілиць хлопців, дівчат, причім завели такий крик, що аж згавкали панські пси* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 86); *Сідала на призьбі і плела кукурудзяного діда. Зв'язувала шuль-*

ки хвостами, рівненько обтинала чівки, плела з шумелиння кіску за кіскою і думала: “Чого воно так, чого ті люди стороняться її, називають чаклункою, чередницею, чим вона завинила перед ними?..” (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12); *Ворожив, шо ек танет зима навесні, а кертовина є у шульках (є шульки у кертовинах из глини), то того року є велика урожя на барабулі й взагалі на гредки, та усу городицу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110); *А газдині давали лад всередині хати: мили столи, лавиці, ослони, мастили припічки, опецьки, учічковували образи зіллям та писанками, та голубцями; робили “дідів”, зв’язуючи кукурудзяні шульки у гушму хвостами та рівненько внизу обтинаючи чівки, відтак, поплівши з шумелиння кіски, завішували на “бегариках”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

◇ *кукурудзені шульки у голові сиде* – у кого-небудь не все гаразд із розумовими здібностями. *Мудрий з тебе хлоп, їк я виджу. О, мудрий! Та лиш і в мене не кукурудзені шульки у голові сиде* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 254).

2. *перен., наст.* Різновид полонинського пастушого дзвінка видовженої форми. *Шульки* – дзвінки з радісним альтовим голосом (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 220).

ШУМЕЛИНА див. ШУМЕЛИННЯ

ШУМЕЛИННЯ, ШУМЕЛІННЯ, ШУМЕЛИНА збірн. Листя із качанів кукурудзи. *Бродій одійшов від машини, сів на купі шумелиння й замислився* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 40); *Сідала на призьбі і плела кукурудзяного діда. Зв’язувала шульки хвостами, рівненько обтинала чівки, плела з шумелиння кіску за кіскою і думала: “Чого воно так, чого ті люди стороняться її, називають чаклункою, чередницею, чим вона завинила перед ними?..”* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12); *А газдині давали лад всередині хати: мили столи, лавиці, ослони, мастили припічки, опецьки, учічковували образи зіллям та писанками, та голубцями; робили “дідів”, зв’язуючи кукурудзяні шульки у гушму хвостами та рівненько внизу обтинаючи чівки, відтак, поплівши з шумелиння кіски, завішували на “бегариках”* (Г. Хоткевич. Ка-

мінна душа, 43); Михайло тим часом сів на шумелину коло одної купи, підогнувши під себе ноги, і пакав люльку, віддуваючи нижню губу (М. Павлик. Пропащий чоловік, 82).

ШУМЕЛІННЯ див. ШУМЕЛИННЯ

ШУМІВКА, ШУМІЄРА жарт. Горілка.

А ек си май трохе підчмелили шумівков, то зачели й співати на гробу всеких співанок, бо їх торонкий смуток, то шораз більше при горівці перемінювався в буйну веселість (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 427); *“Є, пані березо! Ек би ни було для Джюнди? Ше з медом варений”* – відповіла баба, сміючиси, *тай борше чяпнуласи честувати, насипаючі у кубок з беривки горівки, випила до берези в сам перед, а витак подала березі беривку, аби проверчював собі тай коледникам бурлаки добров шумієров* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 84).

ШУМІЄРА див. ШУМІВКА

ШУМКА Коротка танцювальна пісня веселого, жартівливого змісту. *А Коляда приходить до людей з веселими шумками, придибашками, музиками* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 25); *Хлопці шумки заспівали, старші казку кажуть* (Ю. Федькович. Україна, 48); *(грає коломийку, потім шумку, схожу на відому сьогодні пісню про Довбуша “Ой попід гай зелененький...”)* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 59).

ШУМНЮЧИЙ Шумливий. *Уни оба зтоваришувалиси й пишли разом горі понад бистро шумнючов ріков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173).

ШУПОНІЯ етн. Гуцульська густа страва з квасолі. *Варили в нас “шупонію”* – квасолі, *приправлену смаженим на олії борошном* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 88).

ШУРОБОРИТИ Копирсати. *Він зачєв шош коло окомінка протичьков шуроборити, а пістолє у тот раз ек изпалоило йму у руках попри самий ніс уверх, то мало шо й очі ни випарило та твар ни скалічіло йму* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 97).

ШУРУВАТИ Терти. *Тато тримає попід руки, сестра Марійка шурує біля серця, брат Микола силкується відкрити мені*

очі, тримає її підтирає їх замість сірничків (Л.-П. Стринадук. А кемуеш, ек то було, 11).

ШУСТКА Дрібна монета, шість (згодом десять) **крейцерів** австрійської валюти. *Треба паперу і все інше. Газди нишпорять по тайстрах й кишенях, може, у кого шустка заваллася. – Гей би на палінку, – кпиться Юра Свиридчук. – Гей би віпити закортіло (У. Самчук. Гори говорять!, 183); Аді, і оцес наколесник, шо на тій нужді їхав та й упав на каміне, то також сумар. Єк давав нам по тій шустці, то сми глипнув у ташку, а там аж кишить: самі сороківці (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44); Дайте мені за три шустки ковбаси (Г. Хоткевич. Ранок, 431); Давно бувало гульки на гульки; на весілю по тижневі, то зароблялося файний грейцар, а тепер на зарінку лиш колине-тогда капне по кілька шусток; на весілю лиш по два дні й дві ночі... (М. Павлик. Вихора, 192); А Трумбиха покойна то лиш дві шустці за таке брала (О. Манчук. Дохторе, 69).*

ШУСТОЧКА Зменш.-пестл. до **шустка**. [Калина:] *Прийде, прийде, таже я йому дала тих 5 шусточок без двох нових ще із відпусту на Івана (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 192).*

ШУТЕР Дрібне каміння із піском. Місцями зіб'ються в одну загату – вода спиняється, піниться, колотиться, продирається поміж кам'яну загату і стрімкі урвисті береги потоку, рве землю, **шутер**, нову зарву продере і летить з побідним усміхом униз (А. Крушельницький. Рубають ліс, 390).

ШУТИЙ Безрогий. Барани держаться окремо з усією своєю баранячою повагою. Але як він не держиться, а зразу видно, що він дурний як баран. Найбільший із них тримається не з меншою повагою, як директор або швейцар великого банку. Він **шутий**: очевидно, й роги втратив, боронячи своєї баранячої поваги (Г. Хоткевич. Довбуш, 129).

ШУТРІВКА Дорога, покрита пластом дрібного каміння із піском (**шутром**). Коні під гору йшли похнюплена, але впевнено. Чули стайню. Тарабанило на **шутрівці**, гоцкало старим фірманом, але той, незважаючи, куняв (В. Шкурган. Опришки, 181).

ШУХ Міра довжини (ширина долоні з відставленим великим пальцем). У новій хаті баба злагодила на столу, укритім вовненов скатертюв, тканов у чорно-білі бартки, коледницький колач – кавуш зерна, два кислі хліби, пиеничний разовий плетений колач, на **шух** загрубий кусак солонини, ше передтогідної лунчини (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81).

◇ **шух за шухом** – плавно. *І хоч який він досвідчений був, а таки втопився у трясовищі. Не було на це ніякого рятунку. На очах людей поринав шух за шухом, як би його щось зі споду тягнуло (Р. Єндик. Регіт Арідника, 21).*

ШУХИ тільки у мн. ліс. Складені у штабель дрова. *Ще мають вершки чистити, та й чисті складати у шухи, та й усе гниле дерево підпилити у латри, а потім ще й зруб вичистити у стропи, щоби злісний зайшов з побережниками і робітниками та й лише сіянку засіяв (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); Гай-гай – пішов у ліс ладити шухи та й не вернувся газда молоденький... (О. Дучимінська. Мати, 64); Бо це не те, що шухи рубати на стрімких узбіччях чи дертися на верх крізь непроглядний чигор. Дорога бита, як сувій полотна, розмотується перед тобою, тільки махай ногами (О. Кундзіч. Верховинець, 219).*

ШУШЕРЕПОК бот. Гриб зморшок звичайний (*Morchella esculenta*). // у порівн. *І, о, чудо: Іван вигулькував з-поза повороту, як травневий гриб – шушерепок – після дощу: несподівано, зненацька, що й не встигнеш розгледіти коли (М. Матіос. Солодка Даруся, 58).*

ШШКНЕ-Е виг., паст. Окрик, яким підганяють овець. “Шшкне-е!.. Шшкне-е!” – шкне на таку [вівцю], що відбилася, а розмови з товаришем не перериває (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ШЮПНИЙ Делікатний. *Притисви [Иванчік] зором до годної молодиці, екби в спеку до холодної води в головици, бо то була єлна жінка. Білева, румнена та чорнобрива, з чорними, масно світючими очима. Середнього росту, з шюпними губками, весело усміхненими (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 308).*

– Щ –

ЩАСНИЙ Щасливий. *Побратими того не чують або не сприймають і тільки по усмішці темно-карих зіниць смаглія знають, що знаки щасні* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 241).

ЩАСНО у знач. присудк. сл. Добре, радісно, щасливо. *Злітайтеся, орли! Викрешіть вогню з скали тими крильцями із криці для гуцульської цариці! Та запалим ватру, пишну, дивну, чудно гожу, щоби на три світа ясно, щоби красно, дивно щасно!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 38).

ЩЕЗ БИ, СЧЕЗ БИ, ЩИЗБИС евф., міф. Те саме, що **щезник**; чорт. *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217); *Саме так, як гуцули, щоби не вимовляти слова «чорт» – казали «він», додаючи ще: «счез би»* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 222).

♦ **а щизбис** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, згинуті. *Лиш завтеклісма с тим укутатиси, дивлюси, а то несе совета, а щизбис! Такий лютий, що аж почерленів. Прийшов просто д'міні та як прискіпавси д'міні, ек ріпек до кожуха* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ЩЕЗНИК, ЩЕЗНИК, ЩИЗНИК, ЩЬИЗНИК, ЗЧЕЗНИК, ЗЧЕЗНИК 1. евф., міф. Чорт, дідько. *Та я, чуєш, сперечатись з тобою не буду. Може з дівкою дійсно чудо сталося, лише те чудо не від Бога... – А від кого, вуйночко, як не від Бога? Від кого? – Від сатани, щезника!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 349); *Випродала я, що було не було, та й годую адукатів. Прийшлоси відтак, упав покійничок у лежу, а я всему раду дай. Цего щезник габучьит на постели, а мене фурт до міста виріджеє; до адуката та й до адуката* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91); – **Щезник**, – сказала

Тетя, виринувши мов з-під землі (О. Кундзіч. Верховинець, 229); *Сидів прикутий на місці і німо кричав од холодного жаху, а коли вресхті видобув голос, щезник звинувся і пропав раптом у скелі, а цапи обернулись в коріння дерев, повалених вітром* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 181); *Кинув Юра далі – щезників ціла хмара. Отут-таки над ним нагнувся страшенно огидний щезник із двома великими рогами на лобі, трохи далі, ой леле, ціла тьма!* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 27); *Богом? – повторив хрипло. – Аби щезників більше плодилося?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 60); *Ти... ти щезник, щезни, пропади від мене, ти з того світу. Господи, врятуї мою душу* (П. Федюк. Людина з того світу, 100); *Скажи, молодче, яку винагороду хочеш за те, що забив щезника? – заворушилася зеленувата бородица* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 35); *Старі люди, нахилившись до вуха і посміхаючись у вуса, пошепки розповідають, що навіть щезника там продають у пляшці – за десять червоних* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 140); *Йой, людоньки, що виділа-м коло Дзвінчукового обійстя. Не повірте, Дідька, щезника виділа-м. Свят, свят, з нами хресна сила* (В. Бабій. Запродана душа, 26); *Видить він: Дідушки муром / Стали перед ним, регочуть. / Крові мало, крові хочуть... / А над ними скаче щезник* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 18); *І всюди співи, всюди лиш свавілля, / Що хтось би думав: тутки все весілля. / І чо ж би тутки заспівати годі, / Де кожде вільне, кожде на свободі, / Де навіть щезник пробувати любить, / Як доста світом душей си нагубить* (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 44); *Олена гляділа в чорні очі верховинської нічки і не лякалась ні нявок, ні Чугайстра, ні злих щезників, ні бистрих шелестінь, що бігали попід корчами* (Р. Федорів. Жбан вина, 27); *Чи пригадуєш, як йорданські тризуби / мусіли наново тебе хрестити / За мольфарів білозубих / За густобрових щезників. / Доярок чужих корів, куховарок любовного зілля, / За поганство коханців у гайках понад кручами* (Віра Вовк. Черемош, 239); *Він [чорт], як ніхто, має так*

багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, **щезник**, пан, він, той, рога-тий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменююшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонимар-ник, шатан, люципер, домар... – та чи не-чисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Зо-лотоного Птаха, 217); *А може, то щезник сво-єю бородою грається: «Ш-ш-ш... Ш-ш-ш... Щезну-полечу, погуляю досхочу, чу-шу-чу...»* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 23); *Деко-вають вам, любітка, файно за добре слово та й за вашу ласку, що допомогли-сте ми скарас-катиси, дух світій з нами, щезника. То так ми тепер легко, ек бих си на світ народила!* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 90); *Легі-ні пішли знов пробувати вогонь розгнітати. Підложили грани та почыло поволи горіти, а вогонь ек по драбині дерси д'горі, вийшов уверх та свічков спалахнув до неба. Вітер мов сказивси, почыв дуги, а овки вити, але вже не вдалоси щизникові світлого вогню загасити* (Р. Яримович. Гостина на Чивчин-ській полонині, 73); *Причювалоси йому, що зчезники укрівлю з хати здоймают, так шош затришиєло на поду, а надворі, то звієласи така фіфоло, шо аж хата у вуглах рипіла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 202); // у порівн. *Під покривалом гущави-ни почував себе щезником* (М. Яновський. Остання здобич, 58); // у порівн. *Так і ска-жеш: ввірвалися серед ночі з лісу, вчинили у хаті погром, напудили зброєю, пограбува-ли і щезли, як щезники* (М. Матіос. Солодка Даруся, 151); // у порівн. *Уже з маленького хлопця вибивавси він на доброго стрільця, бо уже тогди йшла на него так звір, ек би її зчезник на него гнав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 155); // у порівн. *Ти, Мико, не казися і не чіпайся як щьизник болота, бо йик тобі тота сука щось набрехала, то ти маєш мати свій розум* (М. Козоріс. Чорно-гора говорить, 245).

◇ **записати душу щьизникові** – зрадити, запродатися. *Знаєш, отченьку Николайку, нема паськуднішого сотворіння, як тота чельदिана. За едвобну хустку й за запаску запише душу щьизникові* (М. Козоріс. Чорно-гора говорить, 38).

◇ **нехай** (що-небудь) **щьизник бере** – уживається для вираження незадоволення чимось, примирення із втратою чогось. *Ну добре, нехай вже тих чотириста банок щьизник бере, але за харчі він мені рахує вдвоє. А з тими пилами? Де вже так, нізащо правити з чоловіка по десять банок?* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 187).

2. **перен.** Уживається як лайливе слово для зрадника. – *Мені до сідниці, що ста-неться з моєю могилою. Аби нині верству життя урвати. – Ціною зради побратимів? Щезники вони, а не побратими* (Б. Заго-рулько. Чорногора, кн.2, 266).

ЩЕЗУН *евф., міф.* Те саме, що щезник; нечиста сила. *А ще мав у своєму серні леп-ську силу і добродчинного духа, надійного захисника хатніх од різних щезунів, що на-силають на гірняка хвороби, блуди, напасті, безголів'я всілякі* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 203).

ЩЕЛЕНИЙ *дієприкм.* Повалений, по-ломлений, вирваний з корінням. *Дооколо роз-лилася вода-повінь. Несе ніголів'ю бистро, скоро всяку всячину: ковбки, дараби, сплави, корчі, смереки, щелені дерева коріння д'горі, назустріч воді, ба саяк, ба так* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

ЩЕПА *Рід.* Є в слов'янськیم щепі якийсь наклін до безладдя; *яскраво виступає він у гуцулів* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 470).

ЩЕРБА 1. Зазублина, заглибина на чо-му-небудь; щербина. // *образн.* *А тепер її не стало – і він нараз почув довкола себе по-рожнечу, в його житті виломалася велика щерба, і крізь ту щербу, мов вода з бербени-ці крізь шпару, втекло все те, чим він жив досі, держався на світі* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 425).

2. Страва з лущиння картоплі. *Їжте та лягайте спати, мої дроб'ята, – сумно сказала мати, поставивши на стіл миску з картопляною щербою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 22).

ЩЕРБАН *Посудина* (переважно гли-няна) з вищербленими краями. *Та взув дід одну ногу, ісадив на земню, а на столец поклав другу ногу взувати та й каже: “То*

сми п'єтьох із'езав, а ше коби і цих п'єтьох із'езати, а тогди покладу голого **щербана** голов гузицев на грань" (Г.Хоткевич. Камінна душа, 258).

ЩЄЗ

◇ **щєз би пропав, моцив би ни мав** – заклинання проти нечистої сили. Чухався [тато] по потилиці, шкрябав собі чоло, за вухом, голосно чхав, витирив з лиця слину і вже по третьому колу грізно й сердито закликав нечистого: «**Щєз би пропав, моцив би ни мав нас перебити**» (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 37).

ЩЄЗНИК див. ЩЄЗНИК

ЩИБАЮЧИ Дієприсл. до щибати 'збивати, відбивати, стинати'. *Пішов Василь із Юрком долів дорогою, повистуючи на нових товаришів, щибаяючи бучками вітки смерічок* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 87).

ЩИЗБИС див. ЩЄЗ БИ

ЩИЗНИК див. ЩЄЗНИК

ЩИНЄ див. ШЄНЄ

ЩИВА бот. Щавель кінський (Rumex confertus). // у порівн. *Va! Тепер думай, браччіку, де цей світ широкий, а де вузький. Майте на увазі: пустота, пидлота, ек щіва, легко засіваєси і так бігом росте, шо и не скімуєси. Траба добре у свою коліску призирати, аби чесом зло не вродилоси* (В. Шкурган. Майте на увазі, 176).

ЩОВБ Гора. *Давай підемо в щовб, вико-*

паємо там собі печеру і будемо в ній жити (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 158).

ЩОГИД у знач. присудк. сл. Щороку. *А у неї так щогид. Бо одно – не вміє, а друге – нехарна, а коло того тра охайності* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 45).

ЩОДНИНИ присл. Щодня. **Щоднини**, **щоднини** платить мені, бувало, й снідання, й вечерю, а часом і пугар вина заплачить, бо грошей було у його сила ще з дому, а до того приходили йому щомісяця листи, а все з великими грішми, бо було відки й сласти. А він мене, бувало, все питає: – Юрійку, братчику, а не треба тобі якого крейцера? (Ю. Федькович. Штефан Славич, 285).

ЩОЗМОГА присл. Дуже сильно, з усієї сили. *Під стріхою вбогої хатини звисає ластівчине гніздо. В ньому молоді ластів'ята квилять щозмога* (Марко Черемшина. Симфонія, т.2, 49).

ЩОМАЮ присл. Кожного травня; щовесни. *Я прийду до тебе щороку, щомаю / Та й буду з тобою тужити* (Ю. Федькович. На могилі мого брата, 67).

ЩОНАЙУКЛАДНІШИЙ Найкраще укомплектований (про військовий підрозділ). *Тоді перешіптуються і збираються щонайважніші газди, щонайсивіші голови, щонайукладніші роти і йдуть ід комендантові до Дзельманового двору, а за ними йдуть каптали та й підсміхаються* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 151).

ЩЬИЗНИК див. ЩЄЗНИК

– Ю –

ЮДА міф. Чорт, злий дух. – *Це забитий чоловік, у ньому половина людини, а половина на юди* (В. Гжицький. Опришки, 164); *Кожної миті вони обережуть від підступної рисі розгніваного спросоння вуйка-ведмеда чи бика дикого, рогатого, від юдів, нявок і нічниць та іншого злодуючого поріддя* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 284).

ЮДИТИ Намовляти на зло; під'юджувати. *Стала я в гадках, а він, дух святий при нас, ірцених, юдит мене на своє* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91); – *Боже! Мені здавалось, я пробіг з дванадцять. – Добре ж тебе юдило. А чому біг?* (М. Римар. Білий слон, 84); *І то все ота тета: і матір, і жінку юдить* (М. Дзюба. Укриті небом, 149).

ЮЗЮК Прізвисько персонажа художнього твору. *А сам сердився, якщо мама замість: “Николко, мій, любий та добрий! Бідашко солоденька!” – клала руки в боки, з нахилом трохи вперед, й кидала йому прямо межі його очі: юзюк, рипи, сплоценка, вусач, підкринта, карлик, валюга, курвар, любаскун* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 131).

ЮРА

◇ **крутити юра** – прикидатися таким, що нічого не розуміє, не знає. *А Парацина кру-*

тила юра... Ой прикидалася молодиця... Ой грала вар'ята (М. Матіос. Нація, 97); – *Що ви мені крутите юра?! Я сам видів, як він розмахував барткою* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 137); – *Чи ти, стрійку, сказився, чи вже до решти сцапів, чи що з тобою? Таж Мажарин крутить Славі “юра”... – Чоловіче добрий, та чи то одній “юра” крутиться?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 680).

ЮРІНКИ тільки у мн., бот. Жовтець їдкий (*Ranunculus acris*). “...у ці потрухлі ворота / влітали колись жовтенькі юрінки / аби Юра на білім коні / подвір'я не витоптував...” (І. Малкович. Із янголом на плечі, 80).

ЮХА Юшка, рідка страва. // перен. Кров. *Хтось з Манівчуків хроснув старшого брата Юру по голові й тому потекла юха* (У. Самчук. Гори говорять!, 13).

ЮШИТИ СИ, ЮШИТИСЯ Злитися, сердитися. *Але Иванчік ни трабував тим, шо Обарінчук на него си юшив, бо ше догобував весело йго <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 378); *П'ятого року по шлюбі молода інвалідка Петриха стала юшитися, як львиця* (Марко Черемшина. Інвалідка, т. 1, 259).

ЮШИТИСЯ див. **ЮШИТИ СИ**

– Я –

ЯБЛІНКА бот. Яблуня (*Malus*). Бере вцілий клубочок кольорових вовняних ниток, кілька шматків складеної учетверо позлітки, стрічки із весільного вінка Маріїної доньки Анни, та й іде у свій золотий садочок, саджений іще татовими руками, між грушки і яблінки (М. Матіос. Солодка Даруся, 19); // у колом. А яблінка не яблінка – зелена трепітка, – / Так дівочка ізмарніла, що лиш і крихітка (Г. Хоткевич. Камінна душа, 122); // у колом. Не яблінка... зелена трепітка... / Так дівочка ізмарніла, що лиш і крихітка... (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 287).

ЯБЛОНЕЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Яблунця. Та се моя перва сестра, – каже брат, – се моєї яблонецької тітки донька (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245); Яблонецьким перевозом, розрізуючи величезні снігові замети, виїхав з Ворохти паротяг – розчищував (У. Самчук. Гори говорять!, 209).

ЯБЛОНІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Яблунів. Приходить до хати Дзвінчука не більше не менше, як сам губернатор яблонівський пан Колендовський й загинає таку розмову... (Г. Хоткевич. Довбуш, 411); Обіцяв усіх косівських і кутівських, яблонівських дерилюдів стрясти, а їхне золото до її ніг вергти (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 286).

ЯВЕДА міф. Нечиста сила, чорт. // перен. Про погану, грішну, безвірну людину; нехристиянин. // лайл. Ни хочу я почерез тебе, яведо, у неклі горіти (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 105).

ЯВІРНИК Яворовий ліс. Явірник виник нещодавно, коли почалися масові лісорозробки та лісосплав (С. Пушик. Карпатське літо, 257).

ЯВОРІВЕЦЬ Житель села Яворів. Він умер на Великдень, коли яворівці несли святити паски, яйця, писанки... (С. Пушик. Карпатське літо, 242).

ЯВОРІВСЬКИЙ див. ЄВОРІВСЬКИЙ

ЯВОРІВ'ЯНИН Те саме, що яворівець; житель села Яворів. Юрцьо Горданчин лиш

стис плечима та так мовчки попідручки з новими знайомими яворів'янами повівся до машини (В. Шкурган. Майте на увазі, 180).

ЯГЕР див. ЄГР

ЯГНИЧНИК наст. Доглядач за ягнятами на полонині. Коли щасливо перелітують, то заробить ватаг і старший пастух по п'ять-шість бербениць бриндзи, а молодші – вівчарі, бовгар-гайдей, стадар-конюхар, ягничник, спузар – по три-чотири бербениці (С. Пушик. Карпатське літо, 291).

ЯКНАЙБОРЗО Те саме, що якнайборше. Можеш з ними впоратися тихо і якнайборзо (Л. Качковський. Довбушева пісня, 73).

ЯКНАЙБОРШЕ Найвищ. ст. до борзо; якнайшвидше. “Приходи, сину, домів, – пишуть батько, – якнайборше, у нас велика тривога...” (Ю. Федькович. Побратим, 301); Не вірю я казочкам! Не вірю, але чомусь маю намір поминути місце біля каплиці якнайборше (М. Яновський. Що за білою стіною, 288); Мачуха, лакома якнайборше випхати пасербицю з хати, обома руками ухопилася за хліб, наштурхала свого чоловіка... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104).

ЯЛИТИ Відповідати установленим правилам, звичаям, певному становищу і т.ін.; личити. Гей, капітан, ти наш пане, / не яло ти сумувати! / Я співак є на Підгір'ю – / не розкажеш заспівати? (Ю. Федькович. Довбуш, 75); Був, покійничок, на світі добрий та бесідливий, приговорливий. Бувало, не нажив би ся між своїми побратимами. Таку вже мав добру і лагідну вдачу, а вона йому ялила (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюково-го Юри, 548).

ЯЛИТИСЯ Те саме, що ялити; личити. День і ніч приготувляли оборону села, укріпляли камінним плиттям стрімкі боки дороги, майстрували потайні засідки, розбігалися на розвідини і пазили воєнного діла так, як це молодим ялося (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125); Поміркувався я трохи, що не ялося так публіцити чоловіка на дорозі... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 84).

ЯЛИЦЯ-ГАДЖУКА Те саме, що **гаджуга**; молода ялинка. В *Карпатах, де сосни шуміли старі, / Пишались ялиці-гаджуги...* (М. Марфієвич. В Карпатах, 45).

ЯЛІВЦІВКА Настоянка на ягодах ялівця. <...> голодною весною обтинала виноград на зарослих балконах і збирала сік лози, потому розчиняючи ним **ялівцівку** в пропорції один до пів – і так зі всім (Т. Прохасько. Непрості, 101).

ЯЛОВИЧЬЕР див. **ЄЛОЧЕР**

ЯРКА див. **ЄРКА**

ЯРОВАНІЙ див. **ЄРОВАНІЙ**

ЯРОЧКА Зменш.-пестл. до **ярка**. *Гей, стара, запри-но лісу, аби ми ярочки з обори не порозтікалися* (Р. Федорів. Жбан вина, 138).

ЯРЧА див. **ЄРКА**

ЯРЧАТА див. **ЄРЧСТА**

ЯСЕНІВЕЦЬ Житель села Ясенів. **Ясенівці**, як *Срібнарчук, Палійв, Дрислюк, підтримували цей зв'язок, і Данилюк кожного разу знав, де більш-мени можна шукати Довбуша* (Г. Хоткевич. Довбуш, 295); *Заставляв ясенівців розводити городи й сади, збудував тартак і млин, селян не бив, за про-*

вини накладав грошові, а інколи натуральні штрафи (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 179); *Тут ясенівці прозиваються клубушники, бо носять криві палиці...* (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

ЯСЕНІВСЬКИЙ див. **ЄСЕНІВСЬКИЙ**

ЯСІНЕЦЬ Житель села Ясіня. *Це нас усіх, ясінів, які їхали разом з мною, порядно зацікавило* (У. Самчук. Гори говорять!, 133).

ЯСІНЯНЕЦЬ Те саме, що **ясінець**; житель села Ясіня. *Тут працювали кленовчани, ясінянці, люди з інших сіл, були тут старі й молоді, чоловіки і жінки, навіть діти* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 137).

ЯСКИНЯ міф. Міфічна істота. *Мати Олена вірила, вся Верховина вірила, що гори і нетрі не гудуть пустою, заселені вони лісовими донями, блудами, яскинями, арідниками та іншим нечестивим плем'ям* (Р. Федорів. Жбан вина, 39).

ЯСЬОК Різновид квасолі. *Олена сиділа з Ладиковою під хатою і луцила квасолю “ясьок”* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 28).

ЯФЕНИ див. **АФЕНИ**

Довідкове видання

**Гуцульська діалектна лексика
та фраземіка
в українській художній мові**

СЛОВНИК
у двох томах

Том 2

Н – Я

На обкладинці використано
репродукцію картини *Христини Никодюк*
Головний редактор *Василь Грещук*
Дизайн обкладинки *Андрія Іваньо*
Комп'ютерна верстка *Ярослави Король*

Підписано до друку 26.08.2020. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 38,03. Тираж 300 прим. Зам. 4068.

Видавець: Видавництво «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Чорновола, 23.
Тел.: (0342) 55-94-93.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ІФ № 9 від 02.02.2001 року

Віддруковано: Друкарня «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Чорновола, 23.

СЛОВНИК
Том другий

Гуцульська діалектна ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕМИКА
в українській художній мові